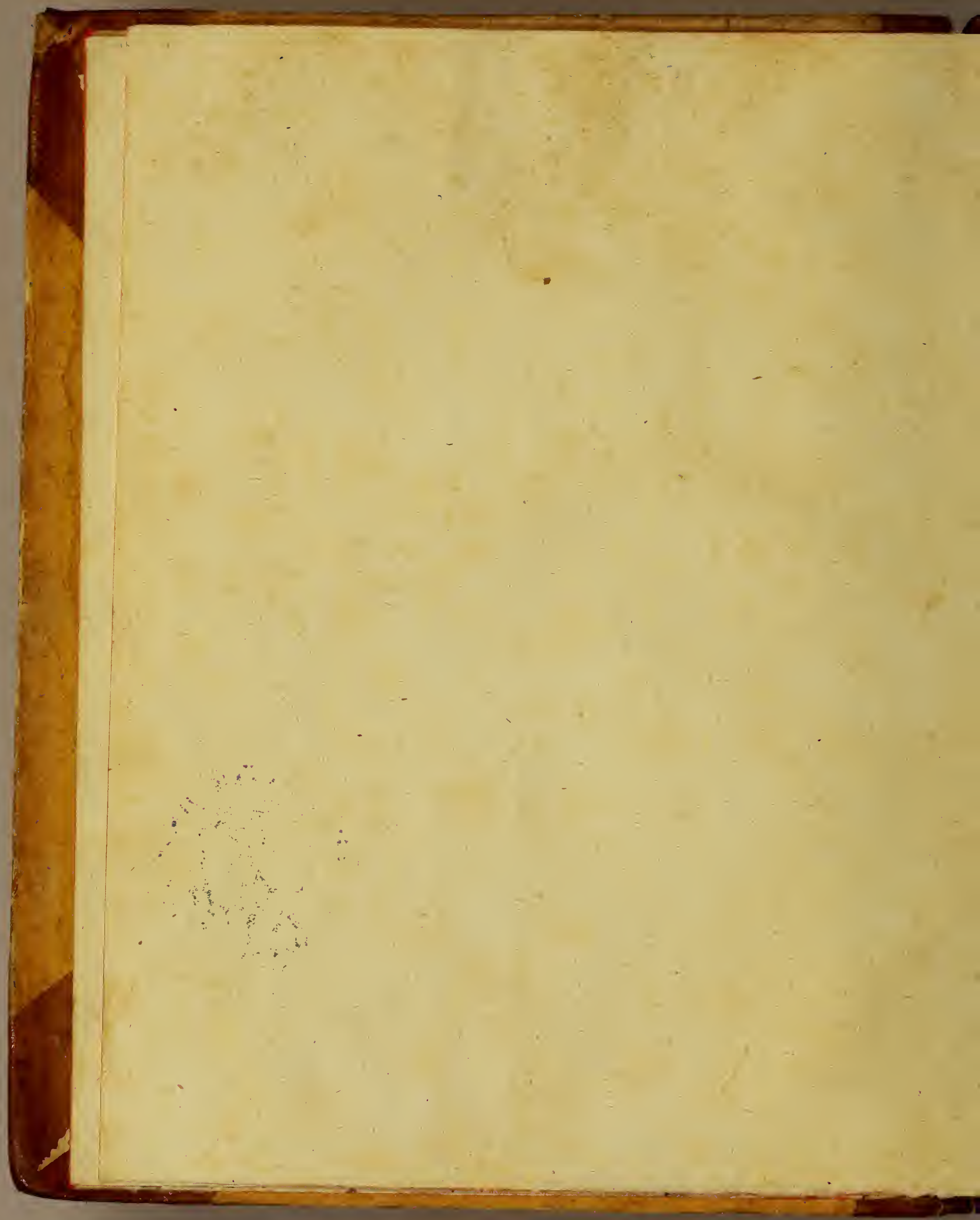

APPARATUS ERUDITIONIS AD JURISPRUDENTIAM, PRÆSERTIM ECCLESIASTICAM,

In quo

Præter Juris Univerſalis Principia,

JUS NATURÆ, GENTIUM, DIVINUM, APOSTOLICUM, & PONTIFICIUM, JUS SYNODALE OECUMENICUM, NATIONALE, AC PROVINCIALE,

Unacum

Provinciarum ac Regnorum Eccleſiaſtico & Politico Statu, Diſciplina Eccleſiæ, Hæreſibus exortis &c. continua Sæculorum ſerie ad præſens usque tempus deductum, inſertisque pro re nata multis obſervationibus criticis, ac controverſiis Juridicis, Publicis, ac Polemicis,

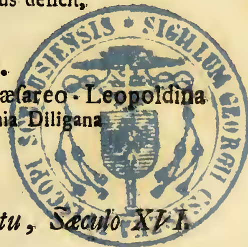
METHODO HISTORICO-DOGMATICA COLLIGUNTUR, ET BREVI AC CLARA IDEA DELINEANTUR,

In utilitatem eruditionis amantium, quibus vaſta Conciliorum, Decretorum, Hiſtoriarum &c. volumina perlegendi aut occaſio aut tempus deficit.

AUTHORE

P. JOSEPHO BINER, S. J.

SS. Theol. & SS. Canonum Doctore, horumque in alma Cæſareo-Leopoldina Univerſitate Oenipontana, ac in celeberrima Epiſcopali Academia Diligana antehac Profeſſore Ordinario ac Publico.

PARS VII.

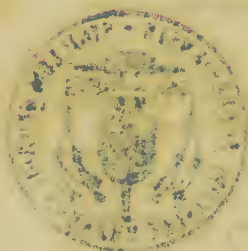
De Jure Synodali, Publico S. R. I. & Provinciarum Statu, Sæculo XVI.

Editio quinta.

CUM FACULTATE SUPERIORUM.

Auguſtæ Vindelicorum & Friburgi Brisgojæ,

Sumptibus Fratrum IGNATII & ANT. WAGNER Bibliop. MDCCLXVIII.

PRÆFATIO.

Tam arcta est statum inter Ecclesiasticum & Politicum connexio, ut alter ab altero dependere consueverit. Argumento sit Sæculum XVI. quo Religionis mutatio magnam quoque in Republica mutationem traxit, adeo quidem, ut novum tunc Jus Publicum, novumque veluti mundum surrexisse complures scribant. Quare prolixius aliquanto de præcipua mutationis causa, religione videlicet, hic disserere oportet, ut, dum innumeri prope Scriptores Protestantici, Jus Publicum, & Historiam Sæculi XVI. pertractantes, minus sinceras rerum ideas imprimere nituntur, catholica Juventus apparatum quendam candidioris eruditionis ad manum habeat.

Quoniam autem in parte hac VII. præter Jus Synodale, & utriusque Reipublicæ statum, etiam fontes Juris Publici Romano-Germanici, uti Pacem Publicam, erectionem Cameræ Imperialis, Capitulationes, Comitia, Transactionem Passaviensem, Pacem Religiosam recensebo, æqui bonique consulet Lector Benevolus, quod Dissertationem de *Bulla Aurea* præmittam, aliaque, prioribus sæculis omissa, aut leviter duntaxat tacta, hic suppleam.

DISSERTATIO
Præliminaris de Bulla Aurea.

SUMMARIUM.

1. *Quid sit. Cur rogata. Exemplaria tria.*
2. Caput I. *Qualis debeat esse conductio Electorum, & a quibus.*
3. *Observatio in hoc caput.*
4. Caput II. *De Electione Romani Regis.*
5. *Observatio in hoc caput.*

Bul-

BUlla Aurea eſt Sanctio Pragmatica, a Carolo IV. anno 1356. Imperii ejus ſecundo, partim Norimbergæ partim Metis edita & promulgata, aſſidentibus omnibus Principibus Electoribus, Eccleſiaſticis & ſæcularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium, multitudine numeroſa: in qua præprimis Electio Imperatoris, deinde Jura & Privilegia Electorum, Vicariatus item Imperii firmantur. 1.

Finis proin eſt, ut contentionibus, violentiis, noxiisque Interregnis eatur obviam, atque Electoribus ſua jura illæſa maneant. Dicitur *Aurea*, ab aureo ſigillo appenſo; quod uno latere effigiem Imperatoris Regalem cum inſignibus, altero caſtrum magnum refert.

Bulla ipſa in 30. capita dividitur, lingua latina ſcripta, ac tria exemplaria originalia ſupereſſe dicuntur, unum Heidelbergæ primo aſſervatum, ac dein Romam translatum, alterum Moguntiæ, tertium Francofurti, non tamen ejusdem omnino tenoris. Juvat primaria illius capita ex occaſione in hoc apparatu eruditionis hic ſummatim attexere.

CAPUT I.

Qualis debeat eſſe conductio Electorum, & a quibus?

QUando Electores ad electionem Romanorum Regis aut Imperatoris *juxta antiquam laudabilem conſuetudinem* habent proficiſci, omnes Principes, Comites, Barones, per terras ſuas liberum eis tranſitum permittant, & ſalvum conductum præſtent, victualia communi pretio vendant, &c. ſub graviſſimis pœnis perjurii, rebellionis, & amiſſionis feudorum, non obſtantibus quibuscunque inimicitiis & diſſenſionibus, inter eos exortis. Elector vero alteri Electori conductum non præſtans, præter pœnam perjurii, voce in electione pro illa vice facto ipſo eſt privatus. Principes, Comites litteris & juramento promittant hæc omnia bona fide implere. 2.

Nominantur deinde, qui ſingulos Electores ad locum Electionis conducere debeant, uti *Regem Bohemiæ S. R. I. Archipincernam* Moguntinus, Bambergenſis, Herbipolenſis, Burggravius Norimbergenſis, Hohenloenſes &c.

Colonienſem S. R. I. per Italiam Archi-Cancellarium Moguntinus, Trevirenſis, Palatinus &c. *Trevirenſem S. R. I. per Galliam & Regnum Arelatenſe Archi-Cancellarium* Moguntinus, Palatinus, Spanheimenſes Comites &c. *Comitem Palatinum Rheni S. R. I. Archidapiferum* Moguntinus,

Saxoniæ Ducem S. R. I. Archimarescallum Rex Bohemiæ, Moguntinus, Magdeburgensis, Bambergensis, Herbipolensis, Marchio Misnensis, Landgr. Hassiæ, Fuldensis, & Hirschfeldensis Abbates &c. Denique hi ipsi per territorium suum conducant etiam *Marchionem Brandenburgensem S. R. I. Archicamerarium.* Hi autem Septemviri mature adventum suum significent, & conductum exposcant. Imo etiam non nominati, si fuerint requisiti, debent eosdem per terras suas conducere.

Moguntinus singulis Electoribus per nuntios suos patentibus litteris electionem intimet, ut a die, in litteris expressa, infra tres menses continuos singuli Francofordiæ sint constituti, vel suos legatos eo mittant *cum plena & omnimoda potestate:* suisque patentibus litteris, majori eorum cujuslibet sigillo signatis ad eligendum Romanorum Regem in Cæsarem promovendum.

Si Cæsar obiit, Moguntinus intra mensem, a die, quo obitus in ejus Diœcesi innotuerit, obitum ipsum, & intimationem prædictam Septemviris declaret. Si ille hoc facere negligat, nihilominus Electores motu proprio Francofurti ad electionem conveniant intra tres menses.

Elector aut ejus nuntii tantum cum 200. equitibus, ex quibus 50. solummodo possunt esse armati, Francofurtum ingrediatur. Si autem rite vocatus Elector vel per se vel per legales nuntios non compareat, aut Cæsare necdum electo recedat, procuratore legitimo non relicto, eligendi pro illa vice jure careat.

Francofordia Electores eorumque comitatum ab omni injuria securos præstet, neminemque alium, cujuscunque sit dignitatis, civitatem intrare permittat. Et si quis eo tempore ingressus esset, ejus exitum procuret.

3. Observatio. Nota 1. *ex eo, quod Imperator dicat, Electores ad eligendum Imperatorem debere proficisci juxta antiquam laudabilem consuetudinem, omniumque septem officia tanquam rem antiquam commemoret, manifestum argumentum sumi contra eos, qui dicunt, Electorale Collegium primum per Bullam Auream fuisse institutum.* Idque magis etiam confirmatur ex cap. 4. n. 2. ubi Carolus IV. ait, Moguntinum *ab antiquo* habuisse potestatem Electores convocandi.

Nota 2. *Moguntinum, etiam necdum consecratum, aut investitum posse ac debere Electores convocare, eos quoque, qui necdum sunt consecrati aut investiti. Sede tamen Moguntina vacante id muneris competere capitulo negat Vitriarius Inst. Jur. Publ. lib. 1. tit. 6. n. 5. eo quod sit personale. Quare tunc monendum capitulum, ut quantocius Archiepiscopum eligat, vel Trevirensi convocationem &c. competere, vel sua sponte Electoribus conveniendum*

dum

dum pari modo nec ad electionem vocandum esse capitulum, eo quod etiam hoc jus sit personale, ad Archiepiscopi personam restrictum. Quamvis, si Elector sæcularis sit minorennis, ejus tutor aut administrator sit vocandus.

Nota 3. *Si Elector Legatum mittit, instructum esse debere mandato cum libera, ad nullam personam restricto. Potest etiam Elector uni ex præsentibus Electoribus votum suum committere, non tamen per litteras mittere.*

Nota 4. *Quamvis A. B. Francofurtum pro loco electionis determinet, id tamen non ita præcise observari; nam Ferdinandus I. electus est Coloniæ, Rudolphus II. & Ferdinandus III. Ratisbonæ, Ferdinandus IV. & Josephus Augustæ. Sic etiam quandoque dispensatum in eo, quod omnes personæ publicæ tempore electionis Francofurto excedere debeant.*

CAPUT II.

De Electione Romani Regis.

POstquam Electores Francofurtum sunt ingressi, altero mox die in Ecclesia S. Bartholomæi in omnium ipsorum præsentia Missam de S. Spiritu faciant decantari. Eaque finita omnes Electores accedant ad altare, & juramentum, juxta præscriptam formulam, emittant, quod *secundum omnem discretionem & intellectum suum eligere velint temporale Caput populo Christiano, id est, Regem Romanorum in Cæsarem promovendum, qui ad hoc existat idoneus, absque omni pacto, stipendio, pretio, vel promisso, seu quocunque modo talia valeant appellari.* 4.

Tum vero ad electionem procedant, nec amplius separentur a dicta civitate, nisi prius *major pars* eorum temporale caput populo Christiano elegerit. Quod nisi intra 30. dies præstiterint, a die juramenti numerandos, *amodo panem manducent, & aquam bibant.*

Postquam autem in eodem loco ipsi, vel major pars eorum elegerit, *talis electio perinde haberi & reputari debebit, acsi foret ab ipsis omnibus nemine discrepante concorditer celebrata.*

Si autem Elector serius adveniat, attamen ante electionem perfectam, admittitur ad eam in eo statu, in quo adventus tempore consistit.

Electus statim Electoribus & reliquis Principibus Ecclesiasticis & sæcularibus universis, *qui propinquiora S. Imperii membra esse noscuntur,* omnia ipsorum privilegia, litteras, jura, libertates, concessiones, antiquas consuetudines, dignitates, possessiones, absque dilatione & contradictione confirmare debet, ac postquam Imperialibus Infulis fuerit coronatus, rursus innovare & approbare.

Confirmationem hujusmodi Electus ipse cuilibet Principi Electori in specie primo suo nomine Regali faciet; dein sub Imperiali titulo innovabit.

Potest Elector sibi ipsi votum dare, & sic facere majora.

5. Observatio. Nota 1. Hodie præsentibus Electoribus in loco electionis dies electionis pridie singulis Electoribus a Directorio Moguntino indicitur. Altero die Electores congregantur in curia, habitum ibi suis in conclavibus Electoralem induunt, conscensisque ante curiam equis, ordine suo ad Ecclesiam procedunt bini & bini, Moguntinus & Trevirensis, Coloniensis & Bohemus, Bavarus & Saxo, Brandenburgicus & Palatinus, cum Hannoverano. Si legati adsunt, præcedentiam præsentibus Electoribus cedunt. Ante Electores eorum Mareschalli hæreditarii erectis in altum gladiis equitant.

Nota 2. Usque ad electionem Ferdinandi IV. Roman. Regis Electores Protestantes sub Missæ Sacrificio secesserunt in sacristiam, contra morem Majorum, & expressum Bullæ Aureæ tenorem. Postea autem mansuetiores facti etiam ipsi rursus intersunt Missæ.

Nota 3. Finita Missa, & præstito juramento, Electores se conferunt in sacristiam, consuetum electionis conclave; ubi, postquam sæculares promiserunt observationem capitulationum, si quis eorum eligeretur, Moguntinus inquirit vota, primo a Trevirensi, deinde a Coloniensi, & sic deinceps: reliqui vero exquirunt a Moguntino suum. Requiruntur autem vota, non tantum respective, sed absolute majora; ut adeo hodie, ubi novem sunt Electores, quinque requirantur suffragia.

Nota 4. Cum quis vel omnia vel majora Collegii vota obtinuit, Moguntinus in conclavi electionem enuntiat, & adhibitis Notariis ac testibus refertur in litteras, quæ appositis Electorum Sigillis muniuntur. Promulgatur publice in Ecclesia S. Bartholomæi ab eo, quem Moguntinus ad hoc delegerit. Denuntiatur Electo, si sit absens. Offertur capitulatio. In quam si consentiat, juramento se ad ejus observationem adstringit.

Si autem præsens sit Electus, deducitur ab Electoribus, ex conclavi ad altare, factisque precationibus, ab electoribus in altari collocatur. Cantatur Hymnus Ambrosianus. Ascendit thronum, fit proclamatio ad populum.

Nota 5. Licet Aurea Bulla tantum exprimat, quod Electus Electoribus aliisque Principibus jura & privilegia sua confirmare debeat, hodie tamen vi capitulationum reliquis etiam Imperii statibus illa confirmat.

QUÆ-

QUÆSTIO I.

An eligi poſſit in Imperatorem Acatholicus?

Ex eo, quod A. B. hoc cap. 2. decernat, ut Electores, *Miſſa de Spiritu Sancto* decantata, ex ejus inſpiratione eligere valeant 6.
hominem juſtum, bonum, & utilem in Imperatorem pro ſalute Chriſtiani populi, atque jurare debeant, quod velint eligere *caput Chriſtiano populo*, id eſt, Regem Rom. ac Cæſarem, *qui ad hoc exiſtat idoneus*, ex hoc, inquam, Catholici inferunt, non alium vi Aureæ Bullæ poſſe eligi quam Catholicum. Argumenta.

Neque enim per *Chriſtianum populum* alium poſſe intelligi, quam talem, qualis fuerat tempore Bullæ Aureæ a Carolo IV. conditæ; nullum autem tunc temporis in Germania fuiſſe Chriſtianum populum, niſi Catholicum. Huic eligendum caput idoneum, pro hujus Chriſtiani populi ſalute deſignandum Imperatorem, juſtum, bonum, & utilem. Huic populo Catholico non eſſe idoneum caput Acatholicum: pro ſalute populi Catholici nullum eſſe bonum & utilem, niſi Catholicum.

Adhæc inter *Miſſæ* ſolennia invocandum Spiritum S. ut indicet, quem elegerit. Hoc autem non convenire Electioni Imperatoris, qui Miſſæ Sacrificium idololatriam & ſuperſtitionem reputat. Sicut propterea illi non congruunt ea, quæ A. B. *cap.* 23. ſtatuit de Benedictionibus Archi-Epiſcoporum, & Miſſarum ſolemniis.

Quemadmodum igitur per A. B. excludatur Atheus, Ethnicus, Mahometanus, Judæus, Anabaptiſta, Arianus, Neſtorianus, Eutychianus, Socinianus; quia non eſſet idoneum caput populo Catholico: aut bonus & utilis pro ejus ſalute; ſic etiam propter eandem rationem excludi quemcunque a Sacris Catholicis alienum, eo magis, quod eo tempore tam parum exſtiterit populus Lutheranus, aut Calvinianus, quam parum exſtitit Anabaptiſticus, Münzerianus, Socinianus, Servetianus, Quackerianus, Janſeniſticus &c.

Verum non ſola A. B. Acatholicum a Cæſarea dignitate excludit, ſed etiam aliæ Imperii Conſtitutiones ac perpetua conſuetudo. Nam non tantum jam inde ab inſtauratione Occidentalis Imperii, ejusque in Carolum M. translatione, facta per Leonem III. Romanum Pontificem, nullus unquam electus fuit, niſi Catholicus, ſed juramenti etiam, perpetuo uſitati formula manifeſte exhibet, quod Imperatores debeant eſſe Patroni, Defenſores, & Advocati Romanæ Eccleſiæ: ſic enim jurarunt Carolus M. Ludovicus Pius, aliique poſt ipſos Impera-

peratores, uti videre eſt apud Pfeffingerum *ad Vitriar. Inſtit. lib. 3. tit. 2.* aliosque Scriptores Proteſtanticos.

Rurſus jam in Capitulatione prima ſolenni Carolus V. juravit, quod Pontificem & Eccleſiam Romanam tanquam ejus Advocatus velit defendere; quod juramentum, defendendi nempe Papam, ac Romanam Sedem, omnes deinceps Electi Imperatores in primo capitulationum articulo inſtaurarunt.

Denique ex antiquiſſimo uſu Electus ante coronationem ab eo Electore Eccleſiaſtico, cui competit jus coronandi, interrogatur: *Visne Sanctiſſimo in Chriſto Patri ac Domino Domino Pontifici & Sacroſanctæ Eccleſiæ Romanæ debitam ſubjectionem & fidem reverenter offerre?* Rex vero tactis SS. Evangeliis reſpondet: *Volo.*

Jam vero hæc omnia, tot capitulationibus munita, tamque diuturna conſuetudine firmata, Imperatori, a Catholica fide alieno, nullatenus congruerent. Siquidem nec poſſet nec vellet hæc jurare, ac præſtare.

Non poſſet. Quomodo enim poſſet jurare Advocatiam & protectionem Romanæ Sedi, quam ſecundum Evangelium Lutheri aut Calvini credit, eſſe cathedram peſtilentiæ, aut meretricem illam magnam Babyloniæ? quomodo defendet Romanum Pontificem, quem politum ſyſtema novatorum Anti-Chriſtum publice proclamat? quomodo illi tanquam *Sanctiſſimo Patri ac Domino ſubjectionem ac fidem offeret*? Quomodo defendere poſſit Romanam ac Catholicam Religionem, quam idolomaniæ & ſuperſtitionis tabe manantem novellum Proteſtantium dogma proponit?

Sed neque vellet Advocatum & Protectorem ejusdem Romanæ Sedis, ac Defenſorem Papæ & Papiſtarum, ut loquuntur, agere; tum propter inſinuatas rationes, tum quia Acatholici Electores ſatis dilucide ſignificarunt, quo ſint in hac re animo; dum jam anno 1562. in Capitulatione, Maximiliano II. propoſita, atque deinceps ſæpius aperte ſunt proteſtati, ſe nolle, Imperatorem eſſe obligatum ad defendendam Romanam Eccleſiam & Papam: *mentionem*, ajebant, *quod ſpectat de Romana Sede & ſanctitate Pontificia, Proteſtantici Principes eſſe conſentientes nolunt, aut Cæſares obligatos.*

7. Reſponſio. Ex quibus haud obſcure apparet, quam frivola ſit Acatholicorum exceptio, dum ajunt, etiam Proteſtanticum Imperatorem protectionem Romanæ ac Catholicæ Eccleſiæ exhibiturum: hoc enim, ut ex dictis pateſcit, ſecundum Lutheranas & Calvinianas ideas facere nec poſſet nec vellet: multo minus ſubjectionem & fidem Papæ eſſet oblaturus. Quare & Bullam Auream, & conſuetas Capitulationes

Cæſa-

Cæfareas, & antiquiffimas Imperii confuetudines oporteret fubverfum iri.

At, inquiunt, per Inftrumentum pacis Weftphalicæ derogatum eft catholicorum juri, fi quod ipfis per B. A. aut alias Imperii leges fuiffet quæfitum: dum inter trium religionum affeclas exacta in omnibus æqualitas eft fancita. Verum cum omnis derogatio fit odiofa, illa vero maxime, quæ adverfus fundamentales Imperii leges, & antiquiffimas ejusdem confuetudines graffatur, æqualitas illa, per P. W. afferta, ultra illa, quæ in ipfo Inftrumento funt comprehenfa, non eft extendenda. In omnibus igitur ibidem expreffis fit æquiparatio; quoad quietem nempe, tranquillitatem, immunitatem a pœnis, & infectatione. Quod autem expreffum non eft, exclufum effe merito cenfetur. Alias dicere oporteret, etiam quoad numerum Electorum, fuffragia Principum &c. fcitam fuiffe æqualitatem. Cum ergo neque in pace Religiofa, neque in Weftphalica quidquam in hoc electionis cæfareæ puncto fuerit mutatum, ftandum eft Aurea Bulla, Capitulationibus Cæfareis, & antiquiffima confuetudine, atque poffeffione Catholicorum, a Carolo M. ad noftra usque tempora perpetuo continuata. Certe etiam poft tranfactiones illas, ex fatali bellorum neceffitate initas, ftat immotus capitulationum Cæfarearum primus articulus de obligatione protegendi Romanam fedem, fummumque Pontificem, jurantque in coronatione Cæfares, fe fanctiffimo Patri ac Domino Pontifici & facrofanctæ Romanæ Ecclefiæ debitam fubjectionem & fidem oblaturos.

Sufficiebat nempe Proteftantibus pro illo tempore, quod eorum religio novella, toties in Comitiis Imperii antea profcripta, fuerit tolerata, & quoad ufum pacis, quietis, tranquillitatis, & impunitatis, cum remiffione ad annum normalem, civitate donata. Remiffo fimul edicto Reftitutionis eorum bonorum Ecclefiafticorum, quæ a tempore Pacis Religiofæ contra Refervatum Ecclefiafticum Catholicis abftulerant. De acatholico in Cæfarem eligendo nec cogitatio. Nullatenus vero approbata eft eorum religio, vel ipfo tefte Conringio *oper. tom. 2. in Bullam Innoc. X.* ubi ait, nullo pacto facra (Proteftantica) fuiffe laudata, fed tantum a civili infamia fuiffe liberatos eorum cultores. Item: an facra Proteftantium fint hæretica, nec ne, non aggreffam effe Germaniæ Rempublicam definire per pacem. Hæretici appellari in Imperio Lutherani & Calviniftæ non debent; quid fint, modo non difputo. Hoc certum, fecundum B. A. capitulationes Imperii, Juramenta Cæfarum confueta, & antiquiffimas confuetudines, neminem, a fide Catholica alienum poffe in Imperatorem

eligi, neque iis per pacem Religiofam & Weftphalicam quoad hoc effe quidquam derogatum.

Neque obftat, quod olim Palatinus & Saxo, dum adhuc Proteftantium Religioni adhærebant, Imperio vacante potuerint effe fuerintque Vicarii Imperii. Nam hæc poteftas ac dignitas eft multo inferior & reftrictior quam Cæfarea, brevique tempore durat, neque electione ad eam affumuntur, fed vi Aureæ Bullæ erat illis quodammodo innata. Contra vero a fumma Cæfarea dignitate & advocatia Romanæ Ecclefiæ, ut abunde probatum, per A. B. Capitulationes, Juramenta Cæfarum, & confuetudines Imperii arcentur omnes alieni a Catholica Religione, quæ in antiquiffima ac nunquam interrupta eft poffeffione.

Sed neque refert, quod Proteftantes poffint Imperatorem eligere. Nam etiam Ecclefiaftici Electores poffunt eligere, non tamen eligi. Nihil nempe eft novi, quod quidam voce gaudeant activa, careant paffiva. Dein argumenta ex A. B. capitulationibus, juramentis Cæfareis, jure advocatiæ, obligatione protegendi facram fedem ipfumque Papam, ac confuetudine, deprompta folummodo militant adverfus vocem paffivam, non autem activam.

QUÆSTIO II.

An Exterus eligi poffit Imperator?

8. MAgnam hæc res controverfiam excitavit poft mortem Maximiliani I. dum Francifcus I. Rex Galliæ competitorem coronæ Imperialis fe offerebat. Pro eo eligendo in Collegio Electorali peroravit Trevirenfis, commoda Imperii oftentans, fi Germania & Gallia rurfus fub eodem capite unirentur.

Ejus orationem confutavit Moguntinus; neque ex ufu neque e re Germaniæ effe, exterum Principem, aliis moribus & Monarchicæ gubernationi affuetum, Imperatorem deligere: adducendam in difcrimen Germaniæ libertatem, timendum Electorum ac ftatuum juribus, diffenfiones ob diverfum nationum ingenium vix evitandas fore. Magna effe Domus Auftriacæ in Imperium merita. Teutonicæ Nationis Principem ex innato patriæ amore falubrius ad falutem publicam populorumque folatium gefturum Rempublicam. Germani proin fanguinis principem evehendum ad apicem Germani Imperii, in perfona Caroli M. & poftea Ottonis I. ad folos Germanos translati.

Legi-

Legibus insuper & jurejurando impediri Septemviros, ne Imperii decus transferatur ad exteros.

Quamvis autem ad leges & juramenta Moguntinus se hic referat, sintque non pauci, qui a Gregorio V. & Ottone III. interdictum pronuntient, ne alius quam Germanus dicatur Cæsar, alii tamen legem hujusmodi latam negant: juramentum autem non aliud imponi Electoribus, nisi quod Aurea Bulla exhibet, eligendi videlicet *temporale caput populo Christiano, id est, Regem Romanorum in Cæsarem promovendum, qui ad hoc existat idoneus.* Neque alia lege Imperii prohiberi Electores, quo minus, si e re publica visum fuerit, ad exterum Principem fasces deferant. Nec deesse exempla, quæ id factum demonstrent. Alphonsum Hispanum, Richardum & Eduardum Anglos, septemvirum suffragiis fuisse designatos. Fridericum II. natum esse in Sicilia, Carolum V. in Belgio, Ferdinandum I. in Hispania &c. Romanum Imperium non concludi solis Germaniæ finibus, universo Christiano populo caput eligi, totique Ecclesiæ advocatum; virtutem prom spectandam, fidem, integritatem, fortitudinem, ac rerum usu collectam prudentiam, non Nationem.

Sed replicant alii; quamvis expressa Imperii sanctio non exstet, qua a culmine Imperii arceantur exteri, haud obscure tamen id erui ex bulla aurea, quæ *idoneum* & *utilem* præcipiat eligi. In comparatione autem tot præcellentium Germaniæ Principum, quos generis splendor, sanguis avitus, virtutis ac potentiæ prærogativa ad exteros etiam thronos passim evocet, exterum Principem, peregrini moris hominem, Germaniæ rebus, quæ suis vivere consuevit legibus, non videri utilem atque idoneum: nec cessurum gloriæ Nationi potentissimæ, ac toto orbe celebratæ, si corpori suo, tam inclito, tot eminentibus membris ornato, peregrinum caput imponat. Ad corporis siquidem ignominiam pertinere, si de se ipso desperet.

Hanc esse mentem Bullæ Aureæ, perpetuo usu firmatam: ubi res ordine acta, Teutonicos semper assumptos fuisse Principes, ac præsertim ex Augustissima ac potentissima Domo Austriaca. Neque enim huc facere exempla Alphonsi & Richardi, quos tempore interregni ac perturbato Imperii statu discordantia vota nec satis sincera intrudere sint conata, & hoc ipso caruisse effectu.

Minus adhuc obstare exempla reliqua. Ad hoc enim, ut Germanus quis habeatur, ad obtinendum jus passivum, neutiquam requiri, ut in Germania sit natus, aut in Germania eo tempore degat, sed sufficere, ut origine sit Germanus, aut domicilium ibi fixerit, aut feudum Imperii ad Germaniam pertinens possideat, aut status

ſit Imperii. Sic Fridericum II. fuiſſe quidem in Sicilia natum, ſed origine Germanum, utpote ex Henrico VI. patre Germano natum. Carolum V. Gandavi in Belgio primam lucem aſpexiſſe, ſed ex Majoribus Germanis, Auſtriaci ſanguinis, prognatum; præterquam quod ipſi etiam Belgæ ſint Germani, utpote Germaniam inferiorem incolentes, atque ad circulum Burgundicum pertinuerint. Ferdinandum I. Caroli fratrem in Hiſpania natum, ſed origine Germanum, ex Progenitoribus pariter Germanis, Philippo patre & Maximiliano avo ortum. Denique Principes iſtos magnas in Germania Provincias jure hæreditario poſſediſſe.

Ex quibus denique colligunt; cum per tot ſæcula Romanum Imperium per ſolos Germanos prudenter ac juſte fuerit gubernatum, atque adverſus graviſſimos hoſtes fortiſſime defenſum, tantaque hodiedum illius ſit potentia, ut ſi ſibi conſentiat, externa ope non indigeat, nunquam e re Germaniæ futurum, ut tam eminentis Majeſtatis faſtigium devolvatur ad peregrinum Principem, cujus potentia plus periculi quam ſpei eſſet allatura.

CAPUT III.

De Seſſione Moguntini, Trevirenſis ac Colonienſis.

9. UT omnis litium & contentionum de prioritate loci occaſio præcidatur, in Imperii Comitiis aliisque conventibus Trevirenſis ex oppoſito Cæſaris verſa ad eundem facie ſedeat, Moguntinus in Germania ad dexterum latus Imperatoris (excepta Diœceſi & Provincia Colonienſi) Colonienſis vero in ſua Provincia ſeu Archiepiſcopatu, uti etiam in Italia & Gallia ad dexterum ejusdem latus.

Obſervatio
De Electoribus Eccleſiaſticis.

10. Obſervatio. NOt. 1. præter ſeſſionis prioritatem Moguntinum variis aliis fulgere prærogativis; nam quatenus eſt *Elector primus ſeu Decanus Electoralis Collegii perpetuus*, dirigit electionem Cæſaream, Electores convocat, vota exquirit, enunciat, capitulationem ſecundum vota majora concipit. Convocat Electores ad diætas Electorales, proponit; ſecundum majora decretum format. Convocat inſuper

per comitia circulorum univerſalia, & conventus Deputationum Imperii, anno 1555. inſtitutos.

Quatenus vero eſt *Archicancellarius Imperii* per totam Germaniam (ne Trevirenſi quidem & Colonienſi Provincia excepta) trium Imperii Archivorum, & Cancellariarum eſt Director, comitiorum nempe, Judicii aulici, & cameræ Imperialis, ſolusque Reviſiones decernit. Cancellariæ Officiales conſtituit, alendos ſumptibus Imperii; acta Imperium concernentia in Cancellaria expedit: perpetuus eſt cameræ viſitator. Omnium actorum, litterarum, matriculæ, monumentorum & documentorum eſt cuſtos. Sigilla Imperialia aſſervat, ſubſcribit per ſe vel ſuum Imperii Vice-Cancellarium, quem in aula Cæſarea habet, decreta Imperatoris & Imperii. Directorium habet in Imperii comitiis, aliisque conventibus; Cæſari reſpondet nomine ſtatuum, ac Cæſar per ipſum Electorum mentem exquirit. Soli ipſi omnes legati Electorum, aliorumque ſtatuum in Conventibus Imperialibus ſe ſiſtunt, & mandatum ac *credentiales*, ut vocant, offerunt, ac diſceſſuri ante finem conventus veniam ab eo petunt. Soli ejus Directorio traduntur ſtatuum memorialia, ſupplicationes, petitiones, proteſtationes, quæ inſeri petuntur protocollo Moguntino. Exteri etiam legati cauſas & negotia ſua eidem primo exponunt. Eſt præterea protector & director Poſtæ Imperialis.

Quatenus eſt *Archiepiſcopus & Metropolitanus* Provinciæ Moguntinæ novem habet ſuffraganeos, omnes Imperii ſtatus; gaudetque jure coronandi Imperatorem in ſua Archidiœceſi; & in tertia cum Colonienſi alternat: Jus primarum precum nomine Imperatoris exercet. Eſt Director circuli Rhenani Inferioris. Habet jus ſtapulæ, jus ſuper Mœno navem privilegiatam habendi, jus de non appellando, maleficos perſequi poteſt etiam in alieno territorio.

Porro primus Moguntiæ Epiſcopus fuit S. Creſcens, S. Petri Apoſtoli diſcipulus. Primus Archiepiſcopus S. Bonifacius, a Zacharia Pontifice renuntiatus anno 744. Primus Archicancellarius Imperii Wilhelmus Ottonis M. Cæſaris filius Sæculo X. fuiſſe dicitur. Primus Elector Willigiſus carpentarii filius, Ottonis III. antea Præceptor.

Not. 2. quod in A. B. ſtatutum eſt circa ſeſſionem Trevirenſis 11.
e regione Cæſaris, accedente octavo Electore fuit mutatum; nam ſedit a ſiniſtro Imperatoris latere; ſed nono accedente prior ordo ſedendi rediit. Eſt autem Archicancellarius Imperii per regnum Arelatenſe, & Galliam (Belgicam). Primum in electione habet votum. Cauſas Moguntinum concernentes in Camera expedit. Moguntina

ſede vacante Directorium in Imperii Comitiis prætendit, proteſtante tamen Saxone.

Jus Metropolitanum exercet in Metenſem, Tullenſem, & Virodunenſem Epiſcopatum, licet jus temporale ad regem Galliæ ſit devolutum. Eſt Abbas natus Prumienſis. Gaudet jure de non appellando, ſicut reliqui Electores; ſed ſponte in utilitatem ſubditorum illud conceſſit, ſi ſumma litigioſa tranſcendat mille florenos. Prætendit dominium in partem Moſellæ. Jus habet, a ſe proſcriptos, niſi intra annum ſe purgent, in bannum Imperii declarandi. Plura alia recenſentur a Pfeffingero in *Vitriar. illuſtr. lib. 3. n.* 28.

Cæterum primus Trevirenſium Epiſcopus fuiſſe traditur S. Eucharius, a S. Petro miſſus ad prædicationem Evangelii, qui obiit anno Chriſti 66. Primus Archiepiſcopus S. Agricius Patriarcha Antiochenus anno 330. qui Chriſti tunicam ſecum attuliſſe fertur. Primus Elector Ludolphus Dux Saxoniæ Sæc. XI. ſub Ottone III. ut multi exiſtimant. Originem hujus Archicancellariatus aliqui rejiciunt ad tempora Henrici VII. ſed vix dubium eſt, eſſe antiquiorem.

Not. 3. Colonienſis Archicancellarius eſt Imperii per Italiam. Quod munus exercere poſſet, ſi Imperator in Italia verſaretur. In electione ſecundum fert votum. In ſua provincia & extra Germaniam ad dexteram Cæſaris incedit & ſedet. Habet jus coronandi Imperatorem in ſua provincia, in aliis (excepta Moguntina) alternat cum Moguntino. Ditionibus potitur ampliſſimis, & jure de non provocando; cum ſtatibus tamen ſuis Provincialibus convenit, ut in poſſeſſorio nunquam, in petitorio autem, ſi ſumma ultra mille florenos aſcendat, concedenda ſit appellatio.

Primus Epiſcopus finiente primo ſæculo fuit S. Maternus, mortuus an. 128. quem tradunt viduæ Naimiticæ fuiſſe filium. Primus Archiepiſcopus S. Agilulphus a S. Bonifacio Sæc. 8. inauguratus. Primus Elector Heribertus tempore Ottonis III. Sæc XI. Archicancellarii Officium ſerius acceſſit, a temporibus Friderici I.

CAPUT IV.

De Electoribus in Communi.

12. 1. IN quibuscunque conventibus a dextro latere Imperatoris, immediate poſt Moguntinum (vel Colonienſem) ſedeat Rex Bohemiæ, & poſt eum Palatinus. Ad ſiniſtram vero partem immediate poſt illum, quem ex prædictis Archiepiſcopis ex illo latere ſe

dere

dere contigerit, primum locum occupet Saxo, & poſt eum Brandenburgus alterum.

2. Quoties Imperium vacare contigerit, Moguntinus habebit poteſtatem prædictos Principes ad electionem litteratorie convocandi, ſicut habuiſſe dignoſcitur *ab antiquo* (*ecce! tunc jam erat antiqua inſtitutio ſeptem Electorum.*)

3. Quibus omnibus, ſeu his, qui potuerint & voluerint intereſſe, congregatis, Moguntinus vota inquirat.

4. Primo quidem a Trevirenſi, prout *hactenus* factum. 2. a Colonienſi, cui competit Officium Romanorum Regi primum diadema Regium imponendi. 3. a Rege Bohemiæ. 4. a Palatino. 5. a Saxone. 6. a Brandenburgo, deinde hi ſex Electores a Moguntino petunt, ut ſuum ipſis votum aperiat.

5. In celebratione Imperialis curiæ Brandenburgus aquam Cæſari miniſtrabit pro lavandis manibus: Bohemus primum potum offeret; Palatinus cibum afferet: Saxo Mareſchallatus Officium exercebit, ut ſolitum eſt fieri *ab antiquo.*

Nota 1. Horum Archi-Officiorum originem eſſe valde dubiam. 13. Ideam aliquam jam Carolus M. induxit, qui varia officia aulica diſtribuit, & Eccleſiaſtici quidem aulæ negotia expedientes dicebantur *Apocriſiarii*, ſeu Capellani, & deinde *Cancellarii*, qui archivo aulico præfecti fuerant, & diplomata recognoſcebant ac ſubſcribebant. Similiter ſæcularia officia aulica Pincernæ, Dapiferi, Comitis palatii, ſtabuli &c. paulatim invaluere.

Arbitraria autem, & pro voluntate Cæſaris ambulatoria erant hæc officia ſub Carolingicis, qui hæreditaria ſucceſſione & paterna diſpoſitione provincias obtinebant, & Cæſaream etiam dignitatem. At vero poſtquam electione Conrado I. & Henrico I. delatum fuit Imperium, iſtique Duces, Marchiones, Landgravios &c. Provinciis præfeciſſent, honoraria ejusmodi aulæ Officia, Provinciis annecti cœperunt; & poſtquam Provinciæ certis familiis factæ ſunt hæreditariæ, officia etiam facta talia.

Quando autem hodierna Archi Officia præciſe cœperint, & poſſeſſoribus certarum Provinciarum fuerint annexa, valde incertum eſt. A. B. ad morem antiquum ſe refert. Archicancellariatus Moguntini per totum Imperium jam ab Ottone I. inſtitutus dicitur Sæc. X. reliqui duo ad tempora Friderici I. ab aliquibus referuntur; archidapiferatus Palatino-Bavaricus ad Henrici II. Pincernatus Bohemiæ, & Mareſchallatus Saxoniæ, ad tempora Conradi II. Camerariatus Brandenburgicus ad Friderici I. ævum. Verum hæc ſatis incerta.

DIS-

DISSERTATIO

De Origine Septemviratus.

NOn minus dubium ac controverſum eſt, quando & a quo ſeptemviratus Electorum fuerit inſtitutus. Nam certum quidem videtur, Carolingicos non electioni ſed ſanguini potiſſimum debuiſſe ſucceſſionem, Romanos tamen Pontifices ſuam interpoſuiſſe authoritatem. Nam Carolum M. Leo III. Imperatorem renuntiavit; Joannes VIII. Carolum Calvum Ludovico Germanico fratri ſeniori, & Ludovicum Balbum Caroli filium Ludovici liberis Carolomanno & Carolo Craſſo prætulit, prenſante parte utraque favorem Pontificis, præteritis dein Balbi liberis Carolum Craſſum idem Pontifex coronavit.

Certum etiam videtur, poſt extinctam in Ludovico Infante ſtirpem Carolingicam in Germania, Conradum I. & Henricum Aucupem a toto populo, atque a Principibus præſertim, fuiſſe electos in Reges Germaniæ, Cæſareo titulo varios inter Principes Italiæ & Galliæ diſtracto, donec Cæſarea dignitas a Joanne XII. Ottoni M. collata, atque ſtabili lege Germaniæ firmata fuit.

Porro Ottones partim jure ſanguinis, partim electione libera videntur ſucceſſiſſe, poſteriores vero Cæſares electione, per Principes Germaniæ facta; donec partim neceſſitate ſuadente, ad tollendas diſſenſiones & factiones tot Principum ac Procerum, partim prævalente Archi-Officialium dignitate & potentia, partim ſedis Apoſtolicæ auctoritate interpoſita Septemviratus eſt inſtitutus, & accedente conſuetudine, ac conſtitutione Imperii ſtabilitus

14. Prima ſententia. Quinque autem hac in re ſunt ſententiæ. *Prima* tenet Septemviratum primum per Bullam Auream a Carolo IV. fuiſſe ſtabilitum Sæc. XIV. verum hæc ſententia eſt improbabilis. Nam ipſa Bulla ſe refert ad antiquam conſuetudinem. Exhibet etiam Herwartus in *Defenſione Ludovici IV. Imperatoris* adverſus Bzovium Cap. 2. litteras, a quinque Electoribus, qui Ludovico ſuffragium dederant, ad Pontificem ſcriptas, in quibus aſſerunt, ad Moguntinum, Trevirenſem, Colonienſem, Bohemum, Palatinum, Saxonem, & Brandenburgenſem, *tam de jure, quam conſuetudine antiqua & approbata jus eligendi Romanorum Regem, in Imperatorem poſtmodum promovendum pertinere.* Scriptæ autem ſunt hæ litteræ 42. annis ante Bullam Auream.

Altera

Altera proin ſententia altius aliquantum aſcendit, contenditque, Septemviratum a Gregorio X. in Concilio Lugdunenſi paulo poſt electionem Rudolphi Habſpurgici fuiſſe inſtitutum, *Sæc. XIII.* Hanc ſententiam tenent Aventinus & Onuphrius; eo quod nulla ſit antiquior mentio, & eo tempore diuturnum Interregnum annitente Gregorio X. fuerit ſublatum. Verum nec hæc ſententia eſt ſatis veriſimilis. Nam præterquam, quod nulla de hac re exſtet Gregorii X. conſtitutio, aut aliud documentum, jam ante ſeptem Electorum exſtat mentio, ad quos de jure antiquo pertinuerit electio, uti apud Albertum Hoſtienſem anno 1240. *in cap. venerabilem §. verum*, & Albertum Stadienſem, qui eodem tempore ante Gregorium X. ſcripſit in Chronico, ad annum nempe 1240. *ex prætaxatione Principum* (inquit) *& conſenſu eligunt Imperatorem, Trevirenſis, Moguntinus, & Colonienſis, Palatinus, Dux Saxoniæ, Margravius de Brandenburg, Rex Bohemiæ.* Sic etiam Martinus Polonus jam ante Greg. X. teſtatur de 7. Electoribus. 15. Secunda.

Conſtat inſuper ex litteris Urbani IV. *ad Richardum*, eundem Richardum Anglum & Alphonſum Caſtellæ regnum tempore Interregni a ſeptem Electoribus fuiſſe electos, & quidem Richardo vocem dediſſe Moguntinum, Colonienſem, Palatinum, accedente poſtea Bohemo, Alphonſo vero Trevirenſem, Saxonem, & Brandenburgum.

Ex eo vero, quod per electionem Rudolphi Habſpurgici ſublatum ſit Interregnum, nullatenus arguitur, quod Gregorius X. in Concilio Lugdunenſi II. inſtituerit Septemviratum; nam Rudolphus jam ante initium illius Concilii electus fuerat. Electus enim eſt anno 1273. Concilium vero cœpit anno ſequente. Sed id fecit Gregorius X. teſte Windeckio; monuit electores Germaniæ, ut cum jam diu Imperium certo capite deſtitutum fuiſſet, ei idoneum Eccleſiæ advocatum & Cæſarem præficiant pro poteſtate, qua valeant, ſecus ſe rationem initurum, quis rerum potiri debeat. Ubi non dat eis eligendi poteſtatem, ſed eam præſupponit.

Tertia ſententia eſt trium doctiſſimorum Cardinalium, Baronii, Bellarmini & Sfondrati, Septemvirorum Collegium inſtitutum eſſe circa medium Sæculi XIII. in Concilio Lugdunenſi I. ab Innocentio IV. Teſtem adducunt Matthæum Pariſium, qui in Hiſtoria Anglicana ſcripſerit, ex actis Concilii Lugdunenſis I. conſtare, Fridericum II. fuiſſe excommunicatum, ac definitos ſeptem Electores, Ducem Auſtriæ, Bavariæ, Saxoniæ, Brabantiæ, item Archiepiſcopum Colonienſem, Moguntinum, & Salzburgenſem. 16. Tertia.

Verum solus Parisius homo exterus non videtur esse testis sufficiens ad plenam rei tantæ probationem, quam utique non tacuissent scriptores coævi domestici, Germani nempe & Galli, si in Concilio Lugdunensi Generali re ipsa fuisset peracta. Imo scriptores Sæculi XIII. testantur oppositum. Nam Stadiensis & Hostiensis, loco supra citato jam anno 1240. adeoque 5. annos ante inchoatum Lugdunense I. scripserunt, electionem esse penes septem Electores, non illos peregrinos, de quibus Parisius, sed illos, quos hodie primos septem veneramur.

Deinde ipse Innocentius IV. cum in Concilio Lugd. I. Fridericum II. excommunicasset, & Imperio privatum declarasset, adjecit: *illi autem, ad quos in eodem Imperio Imperatoris spectat electio, eligant libere successorem. Cap. ad Apostolicæ. 2. de sentent. & re jud. in 6.* quæ verba manifeste videntur indicare, in illo Concilio non fuisse institutos Electores, sed jam ante institutos supponi.

Accedit, quod nemo alius, nisi Anglus iste, alias sublestæ fidei scriptor, testetur de Electoribus Austriaco, Brabantino, Salisburgensi. Num tanti Principes passi fuissent sibi eripi jus quæsitum tam excellens, aliosque sibi substitui? Quis ipsis hoc jus ademit? Quomodo Carolus IV. referens in B. A. septem alios Electores se ad antiquam consuetudinem potuisset referre? Quare satis mirum, quod sapientissimus Bellarminus, qui antea communem sententiam de institutione Septemviratus sub Gregorio V. & Ottone III. amplexus fuerat, propter testimonium unius Parisii in recognitione librorum suorum eandem recantarit, & Baronii opinionem secutus fuerit.

17. Quarta. *Quarta sententia* est Conringii, Cocceii, Struvii, Vitriarii, hujusque illustratoris Pfeffingeri, atque aliorum Protestantium, quos ex Catholicis sequuntur plures recentiores præsertim Galli, uti Maimburgus, Alexander Natalis, Pagius &c. Opinantur isti, institutionem, septem Electorum non esse antiquiorem magno Interregno, aut certe temporibus Friderici II. adeoque illam ab anno 1220. usque ad annum 1273. quo cessavit interregnum, factam putant.

Quamvis autem negent, Pontificem illius institutionis esse auctorem, in causa tamen non conveniunt; nam alii aum Maimburgo, Natali, & Vitriario putant, perturbatis illis temporibus reliquos Principes Germaniæ ultro jure suo cessisse, & eligendi potestatem septem Principibus detulisse. Pagius existimat, septem illos Principes potentes reliquis exclusis per usurpationem potestatem illam ad se traxisse. Conringius ait, institutionem illam consuetudini deberi, reliquis Principibus jura sua negligentibus, vel tacite consentientibus.

Pro

Probant aſſertum hoc ſuum. 1. Quia antiquior mentio Septemviratus apud ſcriptores non exſtat, nec alius modus eſt, quo ad paucos illos ſit devoluta eligendi poteſtas. 2. Quin imo ſcriptores antiquiores teſtantur, poſt mortem Ludovici Infantis Imperatores promiſcue ab omnibus Principibus fuiſſe electos. 3. Quia tempore Friderici II. & ſecuto poſt eum Interregno immanes in Germania circa electionem Cæſaris ortæ ſunt turbæ, diſſidia, ac bella civilia. Unde ſtatus Imperii tot calamitatibus feſſi, ad paucos detulerunt poteſtatem, vel ultro paſſi ſunt, ut privative Imperatorem renuntiarent, ut hac ratione quieti publicæ conſulatur.

Sed reſpondent alii ad hæc Argumenta. Licet ante medium ſæculi XIII. apud ſcriptores non exſtet expreſſa & ſpecifica enumeratio Septem Electorum, exſtare tamen eorum mentionem implicitam & æquivalentem. Sic apud Gewoldum exſtat Diploma Rudolphi I. Imperatoris, quo dicitur Septemviratum & electionem, *ex antiquo*, ratione Bavariæ ad Principes Boicæ ſtirpis pertinere, & *olim* pertinuiſſe. Vide *Adlzreitterum in Hiſt. Bavar. part.* 1. *lib.* 25. *n.* 2. *ad annum* 1275. Et apud Leibnizium *Cod. J. G. diplom. p.* 14. *prodr.* epiſtola Urbani IV. ad Richardum Anglum, in qua ait, *Electores numero ſeptem* habere quasdam conſuetudines obſervatas a tempore, cujus memoria non exiſtit. Rurſus Gewoldus *in Comm. de ſeptemv.* 1616. *edito*, & Windeckius *in Comm. de Elect. Imp.* adducunt teſtimonium ex MS. *Welberti* & *Amandi*; quorum ille Conradi III. Sacellanus ad an. 1140. de electione Lotharii II. ſcripſerit, mortuo Henrico V. multos Principes Moguntiæ fuiſſe congregatos, quorum plerique nude & ſimpliter illum optabant eligi, & tamen ipſos non elegiſſe, *quia non habebant vices ſuffragiorum realium: pauci autem ſpirituales & temporales Primates eum votive elegerunt. Amandum* autem Friderici I. ſecretarium ad an. 1152. in actis MS. hujus Imperatoris annotaſſe, convenientes Francofurti plurimo numero Principes *ad ſex aut octo Principes officiatos, reſidentes in arcano loco curiæ Regalis*, dixiſſe: *Nos & tota patria teſtatur, nullum aptiorem eſſe regno regendo, quam Fridericum de Waiblingen & Stauffa &c. quem per vos DEUS in regnum ſublimare dignetur*, cumque dein Officiati in ſecreto conclavi eundem elegiſſent, omnium ordinum applauſum eſſe conſecutum.

Et hoc ſenſu intelligendos eſſe ſcriptores, qui ab omnibus Principibus electos Imperatores memorant, inquit Gewoldus, videlicet, reliquos Principes elegiſſe in ſenſu latiore, certam Perſonam proponendo Electoribus, commendando, expetendo, Teſtimonium dando de eo, quem optabant eligi, ac dein electioni factæ aſſentiendo,

electum agnoſcendo, approbando, applaudendo, electionem vero proprie dictam a ſolis Septemviris eſſe peractam, *ex prætaxatione reliquorum Principum*, ut loquitur Stadienſis l. c. ad exemplum nempe antiquarum electionum Papalium & Epiſcopalium; nam licet dicatur ab omni populo, vel a toto clero fuiſſe peractas, non tamen omnes ſemper proprie elegerunt, ſed aliqui nominando, commendando, teſtimonium dando, electum acceptando &c.

Hoc ex eo etiam magis confirmant, quod Chronicon Belgicum ad An. 1194. teſtetur, Ottones per ſucceſſionem generis regnaſſe, *poſtea tamen fuiſſe inſtitutum, ut per Principes Officiales Imperii Imperator eligeretur.* Henricum IV. autem conatum fuiſſe, jus ſucceſſionis hæreditariæ reducere.

Adducunt etiam Browerum in *annal. Fuld. l. 2. c. 6. ad an.* 1181. teſtantem, quod Reginaldus Colonienſis Epiſcopus circa litem præcedentiæ cum Conrado Abbate Fuldenſi dixerit: *Cedo Abbati Archiepiſcopus, Monacho Princeps Elector &c.* ex quo pateat, non omnes Principes Sæculo XII. fuiſſe Electores, ſed tantum aliquos.

Sic etiam Radevicum Sæculi XII. ſcriptorem ad an. 1180. teſtari, quod Fridericus I. in proſcriptione Henrici Leonis dixerit: *ab eo, illiusque generationis hominibus auferimus jus eligendi Cæſarem, qua laudis prærogativa ipſe & pater ejus ſplendidus exſtitit &c. in Bernardum Principem Anhaltinum conferimus tractum ſaxonicum, & munus Electorale.* Ex hoc rurſus patere, munus Electorale non omnibus Principibus fuiſſe commune; alias Princeps Anhaltinus illud jam ante proſcriptionem Henrici Leonis poſſediſſet, & otioſe ipſi fuiſſet collatum.

Et in hoc ſenſu etiam loqui Innocentium III. cum lis de electione Philippi & Ottonis IV verteretur, dum *cap. venerabilem* 33. electionem Ottonis approbans Carinthiæ Duci reſcripſit, quod *in illis Principibus jus & poteſtatem eligendi Regem, in Imperatorem poſtmodum promovendum, recognoſcat, ad quos de jure & antiqua conſuetudine noſcitur pertinere, præſertim cum ad eos jus & poteſtas hujusmodi a ſede Apoſtolica pervenerit, quæ Romanum Imperium in perſona Magnifici Caroli a Græcis tranſtulit in Germanos.*

18. Quinta. *Quinta* igitur ſententia eſt, quæ inſtitutionem Electoralis collegii refert ad finem Sæculi X. quo a Gregorio V, cum conſenſu Ottonis III. illam ſuſceptam dicit, aut factam ab Ottone, & a Gregorio confirmatam. Hanc ſententiam præter allegatos tenent ſcriptores omnes usque ad Aventinum, qui primus illi contradixit, & poſt eum eandem amplexi ſunt plurimi, non tantum Catholici, ſed etiam Proteſtantes, quos diligenter collegit Gewoldus comment. cit.

Sic Magdeburgici centuriatores *cent.* 10. *c.* 10. *colum.* 546. ſcribunt: *Gregorius ſuam patriam inſigni aliqua dignitate ornaturus, ſanxit, ut penes ſolos Germanos jus eſſet eligendi Regem, qui poſt diademа, a Romano Pontifice acceptum, Imperator & Auguſtus appellaretur.* Idem Cluverius teſtatur *Hiſt. Epit. in vita Ottonis.* Irenicus *exeg. Germ. l.* 3. *c.* 33. & 39. ait: ex conſtitutione Gregorii V. ac Ottonis III. lege cautum erat, ut, qui virtute excellerent, Imperio potiretur. Item: *translato Imperio ad Germanos Gregorius V. electionem fecit de ſeptem electoribus.* Sleidanus: *quia propter ſucceſſionem Imperii perpetuæ erant turbæ, conſtituit Otto, adjutore Pontifice, ut certi Germaniæ Principes jus & poteſtatem deinceps haberent eligendi Cæſarem.* Idem Simon Schardius integro libello *de Inſtit. Elect.* evincit. Accedunt Reinckingus, Fabricius, Balæus, Münſterus, multique alii Proteſtantes.

Ut adeo Gewoldus *in comment. de ſeptemv. c.* 5. aſſerere non dubitet, communem hanc ſemper fuiſſe ab Ottonis III. & Gregorii V. Pont. ævo annos ultra quingentos ſententiam, non ſolum Hiſtoricorum, ſed etiam Theologorum, Jureconſultorum, & Politicorum, quos a tot ſæculis produxerint Germania, Italia, Gallia, Hiſpania, aliæque Nationes; neminemque hac de re dubitaſſe, donec hoc ſæculo, ad novandum omnia, & in dubium revocandum, plus nimis prono, aliqui contradixerint.

Ex quibus ſic arguunt ſententiæ hujus patroni: in quæſtione facti, qualis eſt iſta, ſtandum eſt authoritate. Atqui hæc eſt multo maxima, adeo, ut teſte Gewoldo, ſingulis adverſariis viginti & plures opponi poſſint.

Congruentiam afferunt iſtam, quod, cum Otto III. prole maſcula eſſet deſtitutus & multis manifeſtisque exemplis, tam Creſcentii, quam aliorum didiciſſet, quantæ & quam pernicioſæ factiones vacante Imperio circa ſucceſſiones enatæ fuiſſent, proſpicere inſuper volens Germaniæ patriæ ſuæ, & Imperialis excellentiam faſtigii iſti Nationi in perpetuum accommodare, auctore & ſuffragatore Gregorio V. pariter Germano, conſilio Principum Regni ſanctionem, ab ipſo Pontifice roboratam, tulerit, & juxta hanc ſanctionem primum a ſeptem viris electum fuiſſe S. Henricum, aliosque deinceps Cæſares.

Quidam volunt, eam inſtitutionem a Gregorio V. factam fuiſſe in ſynodo Romana, cujus tamen acta injuria temporum interciderint.

Opponitur equidem huic ſententiæ, grave in criticis argumentum, a ſilentio ſcriptorum coævorum petitum, videlicet 250. integris annis, nempe ab initio Sæculi X. usque ad dimidium Sæculi XIII. neminem unum ex ſcriptoribus ſynchronis rei tam magnæ fe-

ciſſe mentionem: apud Anſelmum Lucenſem, Bernonem, Glabrum, Hermannum Contractum, Bertholdum Conſtantienſem, Lambertum Schaffnaburgenſem, Marianum Scotum, Bodechinum, aliosque Sæculi XI. ſcriptores altum de hac re eſſe ſilentium. Nec minus tacere ſcriptores Sæculi XII. Sigebertum Gemblacenſem, Ottonem Friſingenſem, Gratianum, Gothefridum Viterbienſem &c.; ſimiliter ſcriptores Sæc. XIII. Steronem, Helinandum, Conradum Urſpergenſem, usque dum circa medium ejusdem Sæculi Martinus Polonus, ſcriptor alias non admodum accuratus, ſcripſit: *licet tres Ottones per ſucceſſionem regnaverint, poſtea tamen fuiſſe inſtitutum, ut per Officiales Imperii Imperator eligeretur, qui ſint ſeptem &c.*

Argumento huic negativo addunt poſitivum, quo ex Friſingenſi, Gemblacenſi, Schaffnaburgenſi, Urſpergenſi, aliisque ſcriptoribus probant, ab Ottone III. uſque ad Interregnum Imperatores ab omnibus Principibus fuiſſe electos.

Sed reſpondent patroni quintæ ſententiæ, ſilentium antiquiorum ſcriptorum non eſſe univerſale, ut ex adductis teſtibus contra priores ſententias conſtet, Stadenſem, Hoſtienſem, Welbertum, Amandum, Radevicum, &c. eſſe antiquiores Polono; deinde quoad alios ſilentii poſſe dari rationem, licet enim Septemviratus jam fuerit tempore Gregorii V. & Ottonis III. inſtitutus, tamen hanc inſtitutionem non ſtatim potuiſſe in praxin plene deduci, contradicenribus aliis Principibus, qui ægre ferebant, ſe ab electione Imperatoris excludi; ac propterea ſcriptores de hac inſtitutione, tanquam re delicata, odioſa, & velut ſuſpenſa, ſilere maluiſſe; ſicut hodiedum ſcriptores res varias, licet certas, ſilere coguntur, quia ſunt odioſæ, & poſſent offendere.

Et hinc reſpondent etiam ad Argumentum poſitivum; nam quia ea inſtitutio non potuerit tunc in plenum uſum deduci, reliquos etiam Principes, aut elegiſſe Cæſarem, aut *prætaxaſſe*, nominando, proponendo, commendando, electum acceptando, & ſic in ſenſu latiore eligendo, ut ſupra dictum.

Probabilior Opinio.

19. Ex quibus apparet, quam incerta in hac re ſint pene omnia. Cenſeo ego, ſententias iſtas veroſimiliter aliquo modo combinari poſſe. Nam fundamentum primum poſuit Leo III. dum Carolum M. nativitate Germanum, Imperatorem Occidentis renuntiavit; necdum tamen ſtabiliter Imperialis dignitas ad Germanos fuerat translata; dum Ludovico Pio ſuccederet Lotharius, & huic Ludovicus II. qui Italiæ dominabantur, tum Galliæ Reges, velut Carolus Calvus,

&

& ejus Filius; dein rurſus Italiæ Principes, Berengarii, Widones, Lamberti &c. eandem ad ſe traherent. Stabiliter vero ad Germanos translata eſt a Joanne XII. in perſona Ottonis M. quem Romæ contra Adalbertum, Imperatorem dixit, ac coronavit, ubi ſimul ſtatutum, ut Rex Germaniæ ſemper ſimul eſſet Imperator; quod etiam effectus deinceps demonſtravit. Otto II. & III. partim ſanguini partim electioni totius populi ſucceſſionem debebant. Otto III. cum improlis eſſet, & turbæ metuerentur una cum Gregorio V. Romæ tractaſſe videtur, ut poteſtas eligendi Imperatorem ad paucos Germaniæ Principes devolvatur, ac potiſſimum ad eos ſeptem, qui erant Archiofficiales Imperii. (Neque enim probari poteſt, tunc necdum viguiſſe illa Officia.) Et hoc probare videntur argumenta quintæ ſententiæ.

Effectum tunc quidem eum inſtitutio illa habuit, ut populus excluderetur a ſuffragio; nihilominus tamen, cum reliqui Principes ſe opponerent, Septemviri eos diu adhuc admittebant, ſi non ad electionem, ſaltem ad conſultationem, nominationem, & propoſitionem eligendi, & approbationem electi, usque dum creſcente paulatim Septemvirorum auctoritate, & intervenientibus Friderici II. & Interregni tempore graviſſimis turbis ac bellis civilibus, ſoli Septemviri electionem peregerint. Et hoc concedendum quartæ Recentiorum ſententiæ; quæ ad ea tempora inſtitutionem Septemviratus refert.

Quia autem durantibus illis Imperii tumultibus etiam Romani Pontifices, præſertim Innocentius IV. & Gregorius X. remedium afflicto Imperio afferre omni ope conabantur, Septemvirorum ſtudia auctoritate ſua adjuvabant, ut poteſtas a Gregorio V. & Ottone III. ipſis conceſſa, plenum effectum obtineret. Et eatenus admittenda videtur tertia & ſecunda ſententia.

Ne autem impoſterum Septemvirorum jus privative eligendi Cæſarem turbaretur, Ludovicus Bavarus in Comitiis Francofurtenſibus & Carolus IV. in Aurea Bulla Imperiali diplomate illud confirmarunt, ac perpetuum robur addiderunt. Et in hoc ſenſu etiam vera eſt prima ſententia.

Obſervatio
De Electoratu Bavariæ.

Electoralem dignitatem jam ante Auream Bullam fuiſſe poſſeſſam 20.
a Bavariæ Ducibus conſtat ex Archipincernatus Officio, ab iis geſto. Exſtatque apud Gewoldum diploma Rudolphi I. Impera-

ratoris, quo diserte pronuntiatur, Septemviratum & electionem ex antiquo ratione Bavariæ ad Principes Boicæ stirpis pertinere. In electione Ludovici Bavari Rudolphus Ludovici Severi Filius primo genitus votum electorale dedit Friderico Pulchro contra fratrem suum Ludovicum. Anno subin 1329. pactione Ticinensi alternatio suffragii inter Lineam Rudolphi Palatinam & Ludovici Bavaricam fuit statuta. At vero Carolus IV. Domui Boicæ infensus, & Palatinæ per matrimonium cum Rudolphi Cæci Filia affinitate innexus, per Bullam Auream & sententiam contra Stephanum Fibulatum latam jus Bavariæ evertit, & Electoralem dignitatem Palatinis addixit, qui manserunt in possessione usque ad Fridericum V. hoc enim victo & proscripto Ferdinandus II. Imperator Maximiliano I. Bavariæ Duci anno 1623. pristinam dignitatem restituit, plaudente orbe Catholico.

At vero Protestantium Principes, Saxoniæ præsertim Septemvirum ægre res ista cum haberet, Moguntinus conventu Flussingæ habito adductis gravissimis rationum momentis eundem placavit. Cæsari, inquiebat, non esse vertendum vitio, quod usus jure suo, Electoratum delicto commissum, Catholicorum Electorum consensu, qui Comitio Ratisbonensi aderant, Principi meritissimo contulerit, ne Collegium Septemvirum diutius uno Electore maneret vacuum, & Cæsarea Majestas per impunitatis exemplum vilesceret. Similem esse causam Friderici Palatini & Joannis Friderici exauctorati a Carolo V. Saxoniæ Electoris, nisi quod illius facinus sit enormius, cum Saxo nullam Cæsari Provinciam, nullum regnum, coronam nullam ademerit.

Septemviratum equidem Saxonicum non migrasse in Domum extraneam, sed nec Palatinum mutare stirpem, cum Bavari Principes eosdem cum Palatinis progenitores habeant, & Septemviratus, a prima sui origine Bavaricus, postliminio revertatur ad pristinos suos possessores, a quibus per injuriam fuerit avulsus, adversus Papiensem transactionem, a geminis totius Familiæ capitibus, Ludovico videlicet Imperatore, & Ruperto Comite Palatino, legitime initam. Non potuisse Bullam Auream, nulla extante causa, nulla adhibita cognitione, jus quæsitum Boiis detrahere. Adjectam fuisse Ticinensi transactioni eam conditionem, & quidem juramenti religione firmatam, ut, si pars alterutra violata juris alternativi pactione, a transactione descisceret, hoc ipso omni Electorali jure, citra ullam sententiam, excideret.

Rupertum Palatinum ejusque successores eam pactionem violasse, haud bona fide, reclamantibus Bojariæ Ducibus, & ad Papien-

pienſem tranſactionem aſſidue appellantibus, ac proin omnem præſcriptioni viam fuiſſe præcluſam.

His aliisque argumentis motus Saxo Maximilianum Collegii Electoralis conſortem habuit, accedente haud paulo poſt etiam Brandenburgo.

Agitata dein rurſus fuit hæc controverſia in pace Weſtphalica. Qua Maximiliano ejusque Poſteris confirmata fuit Electoralis dignitas cum Archidapiferi Officio, inſtituto pro Palatinis Octavo Electoratu, tamdiu duraturo, quamdiu ex linea Wilhelmina Bavarica ſuperſit Princeps.

Acceſſit anno 1692. nonus Electoratus, Erneſto Auguſto Duci Hannoverano a Leopoldo Imperatore collatus, reclamantibus Imperii Ordinibus ob defectum Comitialis conſenſus, qui tamen poſtea anno 1708. eſt ſubſecutus.

CAPUT V.

De Jure Comitis Palatini, & Saxoniæ Ducis.

1. Comes Palatinus Rheni in partibus Rheni, Sueviæ, & ubi 21.
olim vigebat Jus Franconicum vacante Imperio, ratione Principatus ſeu comitatus Palatini Privilegio debet eſſe *Proviſor Imperii*, cum poteſtate judicia exercendi, ad Beneficia Eccleſiaſtica præſentandi, colligendi reditus & proventus Imperii, inveſtiendi de feudis (exceptis feudis Principum, & Regalibus, quæ futuro Imperatori reſervantur) juramenta fidelitatis vice & nomine Imperii recipiendi, quæ tamen poſtea per Imperatorem innovari debent, præſtito eidem novo juramento. Nihil tamen Comes Palatinus de rebus Imperii alienet aut obliget.

2. Eodem Proviſionis jure fruatur Dux Saxoniæ in illis locis, ubi Saxonica jura ſervantur, ſub omnibus modis & conditionibus prædictis.

Et quamvis Imperator ſuper cauſis, pro quibus impetitus fuerit, habeat, ſicut conſuetudine introductum dicitur, coram Palatino Electore reſpondere, illud tamen judicium non alibi quam in Imperiali curia, ubi Imperator eſt præſens, poterit exercere.

Obſervatio
De Vicariis Imperii.

22. Nota 1. Vicarii antiquorum Imperatorum dicebantur *Præfecti Prætorio*, apud Francos *Majores Domus*, apud Germanos *Comites Palatini*, ſeu comites Palatii Imperialis, ac jus dicebant vivente Imperatore, tanquam ejusdem Vicarii. Unde paulatim conſuetudo invaluit, ut mortuo etiam Cæſare negotia Imperii curarent. Tales plures erant; inter eos tamen eminuit Comes Palatinus Rheni, quia in illo tractu antiqui Imperatores frequentius regiam figebant. Vix proin dubium eſt, Vicariatum Palatinum Aurea Bulla eſſe antiquiorem, de Vicariatu autem Saxonico id magis eſt anceps, cum certa monumenta de antiquiore tempore non producantur. Ratio tamen id videtur ſuadere, cum Cæſar etiam in tractibus Saxoniæ habuerit palatium, & Palatinus Rheni non legatur ibidem exercuiſſe judicia.

Nota 2. Vicariatum Palatini Rhenani ſe extendiſſe in eas provincias, quæ jure olim Franconico utebantur, videlicet ad tractus Rhenanos & Danubianos, Sueviam, Franconiam, Bavariam, Auſtriam, Styriam, Carinthiam, Tyrolin &c. Saxonicum vero ad eas, in quibus vigebat Jus Saxonicum, ad regiones nempe ſeptentrionales, in quas circuli Saxoniæ Superioris & Inferioris, aliæque Provinciæ exporriguntur.

Nota 3. Poſt mortem Ferdinandi III. renovata eſt controverſia, jam antea pluribus ſcriptis hinc atque inde editis ventilata, inter Bavaros & Palatinos de Vicariatu, tempore Interregni gerendo. Illi dicebant, in Electorem Bavariæ translatum fuiſſe Electoratum cum omnibus juribus, Officiis & Dignitatibus; imo in *Inveſtitura* Maximiliani Electoris a Ferdinando II. Imperatore accepta, expreſſe etiam contineri translationem Vicariatus, qui jam olim Domui Boicæ competierit propter Electoralem Dignitatem prius eidem illatam; neque potuiſſe Bojos absque cauſa ſpoliari. Adhæc Vicariatum connexum eſſe cum Archidapiferi officio, ac proin una cum iſto translatum.

Palatini vero reponunt, Vicariatum eſſe connexum comitatui Palatino, non vero Electoratui, aut archidapiferatui, eo quod ſit iſto antiquior, & Bulla aurea diſerte dicat, quod Palatinus ſit Proviſor Imperii ratione comitatus Palatini; etiam cum Imperatores Italiam fuerant ingreſſi, Vicariatum Imperii a comite Palatino geſtum. Electorem Palatinum per Inſtrumentum P. O. *art.* 4. §. 6. eſſe

esse restitutum in Palatinatum Inferiorem, & omnia eidem annexa, ac proin etiam in Vicariatum, cassatis omnibus, quæ in contrarium acta sunt. Verum hæc tantum de terris Palatinatus & juribus illis annexis intelligenda existimant Bavari, non autem de Vicariatu annexo Electorali & Archidapiferi dignitati, Domui Bavaricæ restitutæ; cum plura, quæ in Bulla aurea dicuntur, sint mutata.

Post Ferdinandi III. obitum, quod dictum, controversia ista vehementer fuit agitata, & uterque Elector ad Imperii status litteras dimisit. Post mortem Caroli VI. Imperatoris uterque Elector communi consilio Vicariatum administravit.

Nota 4. Haberi exempla, quibus Imperatores etiam se vivis constituerunt Vicarios Imperii, sic Sigismundus constituit Moguntinum, Carolus V. Ferdinandum suum Fratrem, reservato tamen Electori Palatino suo jure. Vicarius Imperii perpetuus per Italiam est Sabaudus; cui, olim saltem, jus dubium fecerunt Mediolanensis & Mantuanus.

CAPUT VI.

De Comparatione Electorum ad alios Principes.

IN celebratione Imperialis curiæ Electores ante omnes alios Principes, cujuscunque isti sint dignitatis, antecedant; eo signanter expresso, quod nominatim Rex Bohemiæ in celebratione curiarum in quibuscunque actibus ante quemcunque alium Regem præcedat. 23.

CAPUT VII.

De successione Principum Electorum.

PRincipi Electori Sæculari in Electoratu succedit filius primogenitus, legitimus, laicus. Hoc præmortuo succedit avo nepos ex primogenito. Si vero primogenitus absque hæredibus masculis legitimis laicis decederet, jus, vox & potestas electionis ad ejus fratrem seniorem, per lineam paternam descendentem devolvatur. 24.

Si Electorem, aut ejus primogenitum, aut filium seniorem mori contigerit, relictis masculis laicis legitimis hæredibus, defe-

ctum ætatis patientibus, tunc Frater ſenior ejusdem primogeniti defuncti tutor eorum & adminiſtrator exiſtat, donec ſenior ex eis legitimam ætatem attigerit, 18. videlicet annos compleverit. Tunc enim tutor jus, vocem & poteſtatem cum officio, omniaque inde dependentia totaliter protinus reſignet.

Si vero aliquem ex hujusmodi Principatibus vacare contingeret, Imperatoris eſt de eo providere, tanquam de re ad ſe & Imperium legitime devoluta. Salva tamen (*ſpectando Bullam Auream*) libera electione Regis Bohemiæ, in caſu vacationis per Regnicolas facienda.

§. I.

De Teſtamentaria tutela Electorum.

25. Pro affirmativa.

EX dicta aureæ Bullæ diſpoſitione gravis oritur Controverſia, an patri Electori adempta ſit poteſtas Filio per Teſtamentum dandi tutorem? Bachovius, Treutlerus, Gothofredus, Freherus, Vitriarius *Inſtit. Jur. Publ. lib.* 3. *tit.* 11. *n.* 5. *&c.* pluresque alii apud Pfeffingerum, cenſent, Teſtamentariam tutelam non eſſe ſublatam, ex his rationibus,

1. Quia omnia jura, jus naturæ, jus gentium, & jus civile parentibus permittunt, ut filiorum immaturæ ætati per providum tutorem conſulant. Unde etiam tutor a patre datus omnibus aliis præfertur, eo quidem privilegio, ut ſatisdare non cogatur, cum fides ejus ac diligentia a patre approbata videatur. Hæc autem poteſtas per B. A. Patri expreſſe non eſt adempta, cum Carolus IV. per eam jura & privilegia Electorum non minuere, ſed omnibus modis augere ſtuduerit. Non igitur veroſimile eſt, quod illis jus, nobilibus juxta ac plebeiis conceſſum, adimere voluerit, ut quoad hoc deterioris ſint conditionis quam infimus ruſticus.

2. Quia Carolus IV. per eam diſpoſitionem plus non voluit decernere, quam quod pro caſu, quo Elector filio per Teſtamentum nullum tutorem deſignarit, proximus Agnatus tutelam gerere debeat. Siquidem conſtitutiones Imperii a Jure communi interpretationem accipiunt, ut quam minime ab iſto recedant, nec juri tertii præjudicent.

3. Afferunt exempla Teſtamentariæ tutelæ prævalentis legitimæ. Sic Ludovicum III. Electorem Palatinum An. 1436. Ludovico IV. filio

filio Ottonem Fratrem ſuum natu minimum tutorem dediſſe, præteritis Joanne & Stephano fratribus Senioribus, & re ipſa Ottonem tutelam geſſiſſe. Ipſum etiam Ludovicum IV. An. 1449. Philippo filio tutores dediſſe Moguntinum & Wirtembergenſem, præteritis agnatis. Ludovicum VI. noluiſſe, ut ſolus Frater Joannes Caſimirus tutelam gerat Friderici IV. ſed An. 1583. adjunxiſſe contutores tres alios. Similiter An. 1610. a Friderico IV. conſtitutum tutorem filii Friderici V. Joannem Bipontinum, præterito agnato proximiore Philippo Ludovico Duce Neoburgico. (Quo tempore pro utraque ſententia varia ſcripta prodierunt.) Talia etiam præjudicia afferunt ex Domo Saxonica, videlicet Chriſtianum I. An. 1591. proximo agnato adjunxiſſe Electorem Brandenburgicum.

Ex quibus inferunt, tunc tantum vi aureæ Bullæ tutelam ad proximum agnatum ſpectare, quando nullus a patre deſignatus fuit tutor Teſtamentarius.

Contrariam, eamque probabiliorem, mea opinione, ſententiam propugnant Zeſchlinus, & Fridenreich de tutela Electorali Palatina Anno 1613. Arumæus, Beſoldus, Hoppius, Limnæus, Harprecht ad *Inſtit. de legit. agnat. tut. ad* §. 2. ubi multos alios adducit pro hac ſententia, multisque rationibus eandem firmat, uti etiam Pfeffingerus *in Vitr. illuſt. l.* 3. *tit. XI.* 26. Pro negativa

Ratio præcipua eſt Sanctio Pragmatica aureæ Bullæ, quæ cap. 7. §. 4. diſerte decernit, ſi Principem Electorem, ſeu ejus Primogenitum, aut filium Seniorem laicum mori, & hæredes maſculos legitimos laicos, defectum ætatis patientes, relinquere contigerit, *tunc frater Senior ejusdem primogeniti tutor eorum & adminiſtrator exiſtat, donec Senior ex eis legitimam ætatem attigerit.* Ubi ſane abſolute & illimitate ſtatuitur, ut pro caſu, quo Elector moritur, & filios relinquat, frater Electoris defuncti ſenior eorum tutor exiſtat. Ergo locum non habet Teſtamentaria tutela, cum nullus Elector contra leges Imperii Publicas & Fundamentales quidquam poſſit conſtituere.

Neque quis dicat, in Bulla aurea tantum denominari fratrem Electoris defuncti, adeoque in ejus defectu non extendendam eſſe hanc diſpoſitionem, a jure privato exorbitantem, ad ulteriores agnatos. Nam imprimis ex ipſo Bullæ aureæ ſenſu facile colligitur, proximos agnatos eſſe comprehenſos. Deinde idem Carolus IV. Imperator Anno 1376. de jure & ſucceſſione Electorum Saxoniæ conſtitutionem edidit Francofurti, in qua expreſſe ſancit, quod ſi Elector moriatur, & maſculos hæredes legitimos laicos relinquat, de-

 bitæ

bitæ patientes defectum ætatis, ex tunc Senior Frater, *nepos, au Consanguineus proximior, in linea geniture, si Frater non existat ejusdem defuncti, Laicus duntaxat, dicti pupilli tutor esse debeat, & curator, donec debitam ætatem attingat.*

Hæc eadem repetiit Sigismundus Imperator edita Constitutione Imperiali Anno 1413. & 1434. uti exstat apud Goldastum *Tom.* 1. *Pag. m.* 398. *n.* 7.

Per has igitur Constitutiones, cum consensu ipsorum Electorum publice editas, certa quædam tutelæ Electorali forma est præscripta, quæ per contrariam testatoris dispositionem mutari nequit; cum forma det esse rei, nemoque juri Publico contravenire possit; a fortiori, quod in memoratis Bullis sancitum sit, ut jus hoc Electoralis tutelæ perpetuis temporibus valere & observari debeat.

Verum equidem est, quod quandoque providentia & dispositio hominis prævaleat, sed tunc tantum, quando lex non præcise observandi necessitatem imponit; alias quivis testator posset sua voluntate efficere, ut Testamentum absque solennitate, & præteritis etiam hæredibus, ex lege necessariis, valeat, firmumque maneat.

Accedit Argumentum a paritate; nam, quando Bulla aurea eodem Cap. 7. statuit ordinem Successionis in Electoratu, Primogenituram nempe, vi cujus jus in linea primogenita maneat, hac autem extincta ad secundam lineam transeat, & sic deinceps, quando, inquam, hunc ordinem statuit, adimitur Patri Electori potestas per Testamentum aliter disponendi: ergo etiam, quando statuit, ut proximus agnatus sit tutor, adimitur Patri potestas, alium tutorem constituendi. Præsertim cum constitutio de tutore sit accessoria dispositioni de successione.

Et plane, nisi dicamus, Testamentariam tutelam fuisse exclusam, frustranea omnino atque inutilis fuisset illa Aureæ Bullæ de tutore dispositio; cum jam alias, ex jure videlibet privato & communi, certum sit, quod, ubi nulla est Testamentaria, locum habeat agnatorum tutela. *Inst. de leg. agn. tut. pr.* ibi: *Quibus autem Testamento tutores dati non sunt, his ex lege* 12. *Tabularum agnati sunt tutores, qui vocantur legitimi.*

Addunt, proximo agnato exclusionem ab Electoratu per tutelam & administrationem tempore pupillari compensari; meliusque consultum esse pupillo & Reipublicæ per tutorem agnatum, quem ipse sanguis & nascendi conditio fidei ac providæ curæ admoneat; neque expedire, ut extraneus, nescio quis, arcana Domus ac Familiæ inspiciat,

ciat,

ciat, & ab Electorali Collegio ad tractanda publica Imperii negotia admitti debeat, aut etiam ad gerendum Vicariatum Imperii.

Suffragatur usus & consuetudo; nam proximus agnatus passim Electoralem tutelam gerit; & si aliquando pater in Testamento alium tutorem nominavit, proximus agnatus illico jura sua opposuit, & tutelam sibi vindicavit. Sic anno 1449. Fridericus Palatinus, non attenta dispositione Testamentaria Ludovici IV. Fratris Electoris, Philippi nepotis sui tutelam gessit; uti etiam Joannes Casimirus defuncto Fratre Ludovico VI. licet hic aliter ordinarit Anno 1583. Cum autem postea Fridericus IV. Philippum Ludovicum Ducem Neoburgicum proximum agnatum a tutelæ Administratione excludere moliretur, Rudolphus II. Cæsar rescripsit, rem esse perniciosi exempli, & Electori Palatino minime convenientem. In eundem sensum de hac causa scripserunt Electores, Moguntinus, Trevirensis, Coloniensis, & Saxo, videlicet absque læsione Bullæ aureæ Philippum Ludovicum, utpote proximum agnatum, non posse excludi a tutela Friderici V.

Quibus probe expensis non videtur arduum respondere ad sententiæ contrariæ fundamenta. Nam

Ad 1. Ut ex allatis liquet, Aurea Bulla Caroli IV. & Constitutio Sigismundi soli proximo agnato tutelam concedunt, & quidem consentientibus Electoribus; nec illis fit præjudicium, quod proprius eorum sanguis præferatur alieno & extraneo.

Ad 2. Constitutiones Imperii a Jure communi interpretationem accipiunt, quando sunt obscuræ & dubiæ; non autem, quando sunt claræ, putamus autem citatas dispositiones esse satis claras.

Ad 3. Exempla allata sunt facti, non juris; non enim omnia, quæ fiunt, jure fiunt. Dein passim proximi agnati tutelam Electoralem gerunt, etiam tunc, quando in Testamento paterno alius fuit nominatus, ut exempla mox recitata perhibent, & si quando in Testamento nominatus tutelam invasit, id nunquam factum legimus absque protestatione proximi agnati. Et, si aliquando contigisset, ut alius quispiam tutelam pupilli Electoris quiete administrasset, id cum consensu Cæsaris, Electorum, & proximi agnati pro eo casu particulari factum esse dicendum foret.

§. II.

§. II.

Aliæ Obſervationes ad hoc caput.

27. Nota 1. Bulla aurea dicit, quod proximus agnatus tutor eſſe debeat in adminiſtrando Electoratu, *voce, jure, poteſtate, omnibusque ab his dependentibus.* Si igitur Elector alias inſuper provincias poſſideret, quæ ad Electoratum non pertinent, neque ab eo dependent, non apparet, cur pater quoad adminiſtrationem iſtarum provinciarum, uti etiam bonorum allodialium, non poſſit Teſtamento tutorem dare filio, etiam extraneum. Imo videtur in Bavaria tutelam Electoralem Ferdinandi Mariæ adminiſtraſſe Albertus, ejus patruus, Maria Anna vero ejus mater Provinciam Bavariæ, ut ex R. J. de Anno 1654. eruere ſe putat Pfeffingerus. Verum hoc refundendum eſſe videtur in conſenſum, ſaltem tacitum, Cæſaris & Electorum, ac præſertim ipſius Alberti Ducis, cui per B. A. jus tutelæ quæſitum fuit non tantum quoad Electoralem poteſtatem, ſed etiam quoad Adminiſtrationem Provinciæ, cui Electoralis Dignitas eſt annexa.

Nota 2. Licet B. A. exigat, ut qui in Electoratu ſuccedit, ſit legitimus, adeoque excludatur non tantum naturalis, ſed etiam adoptatus aut arrogatus, vel legitimatus per reſcriptum Principis, ſufficit tamen, ut ſit legitimatus per ſubſequens Matrimonium; nam talis feudorum eſt capax. Ex quo tamen nullatenus ſequitur, quod Fratri juniori quidem, ſed ante legitimationem legitime nato, eſſet præferendus. Probari enim non poteſt, quod talis legitimatio ſit retrotrahenda ad tempus nativitatis, præſertim in præjudicium Fratris, jam ante legitimi, adeoque jus abſolutum nacti.

Nota 3. Olim multa erat diſceptatio, an nepos præferendus ſit patruo. Sed quoad Succeſſionem in Electoratu B. A. controverſiam decidiſſe videtur, quod primogenitus cum tota ſua poſteritate maſculina excludat ſecundogenitum, hic cum omnibus ſuis deſcendentibus tertiogenitum, & ſic deinceps, ita, ut ad poſteriorem lineam non tranſeat ſucceſſio, niſi prior ſit extincta. Acerrime tamen hac de re diſceptatum eſt, poſtquam Carolus, ultimus e linea Simmerenſi Elector Palatinus, Anno 1685. improlis fuit mortuus, inter Comites Palatinos, nempe Philippum Wilhelmum Ducem Neoburgicum, qui prioritatem lineæ ſuæ propugnavit, & Leopoldum Ludovicum Veldentiæ Ducem, qui jus ſuccedendi in Electoratu a prio-

prioritate ſui gradus, quo defunctum contingebat, derivavit. Pronuntiatum a Cæſare pro prioritate lineæ.

Neque amplius nunc diſputatur, an ſit præferendus is, qui natus eſt patre necdum in dignitate conſtituto, an is, qui poſtea natus eſt; nam pro eo pronuntiatur, qui primo natus eſt, ſive pater tunc jam fuerit Elector, ſive non. Olim tamen hæc quæſtio valde agitabatur apud varias gentes, præſertim apud Perſas, & Græcos, qui multum tribuebant ſuis Porphyrogenitis. Imo etiam in Germania hæc lis ventilabatur inter Ottonem I. & Henricum ejus Fratrem, Patre jam Rege natum; contra edictum Juſtiniani, qui in quæſtionibus, ubi de ſtatu liberorum eſt dubitatio, ſemper tempus nativitatis inſpici voluit, niſi forte tempus conceptionis inſpici ipſis eſſet utilius. *l. 11. c. de natural. liber.*

CAPUT VIII.

De Regis Bohemiæ & Regnicolarum ejus Immunitate.

Confirmatur Privilegium, ab Imperatoribus ac Regibus conceſſum, atque immemoriali conſuetudine roboratum, ut nullus 28.
Princeps, Baro, Nobilis, Miles, Cliens, Civis, Burgenſis ſeu Ruſticus, nulla denique Perſona ejusdem regni, ad cujuscunque actoris inſtantiam extra Regnum ad quodcunque tribunal, ſeu alterius, præterquam Regis Bohemiæ judicium citari poſſit. In quacunque cauſa, ſive criminali, ſive civili, ſive mixta, ſeu ſuper quocunque negotio, omniaque, quæ contra comparentes aut non comparentes a quocunque judice extra Regnum attentata fuerint, irritantur & caſſantur, uti etiam omnes Appellationes Bohemorum ad externum quemcunque judicem, ſub pœna perditionis cauſarum, ipſo facto incurrenda.

CAPUT IX.

De auri, argenti, & aliarum ſpecierum Mineris.

Decernitur, Reges Bohemiæ, omnesque Electores poſſe in Principatibus, terris, dominiis, ac pertinentiis ſuis, tenere ac 29.
poſſidere univerſas auri & argenti fodinas, atque mineras,

ſtanni, cupri, ferri, plumbi, & alterius cujuscunque generis metalli, atque etiam ſalis, tam inventas, quam inveniendas: nec non Judæos habere, telonia in præterito ſtatuta & indicta percipere.

CAPUT X.

De Monetis.

30. Aſſeritur Regibus Bohemiæ jus, ab antiquis temporibus poſſeſſum, cudendi monetas auri & argenti in quovis loco Regni, & ſubditarum eis terrarum: item emendi a quibuscunque Principibus, Comitibus & Perſonis aliis quascunque terras, caſtra, poſſeſſiones, prædia, ac bona, aut ea in donum vel obligationem recipiendi, ſalvis tamen juribus Imperii priſtinis in ea bona. Hæc jura extenduntur ad omnes Principes Electores, eorumque ſucceſſores.

CAPUT XI.

De Immunitate Principum Electorum.

31. Statuitur, ut nullæ Perſonæ Colonienſi, Moguntinæ, & Trevirenſi, Eccleſiis ſubjectæ, cujuscunque ſtatus aut conditionis exiſtant, ad cujuscunque Actoris inſtantiam extra territorium, ac limites earundem Eccleſiarum, & pertinentiarum ſuarum, ad quodcunque aliud tribunal, ſeu cujusvis alterius, præterquam Archiepiſcoporum, Moguntini, Trevirenſis & Colonienſis, judicium citari poſſint, pro quacunque cauſa, criminali, civili, vel mixta, ita, ut comparere ac reſpondere nullatenus teneantur, ac citationes, proceſſus, ſententiæ, tam interlocutoriæ quam definitivæ ſint irritæ, nullique Perſonæ, prædictis Eccleſiis ſubjectæ, Proceſſibus & Sententiis ac præceptis Archiepiſcoporum ad quodcunque aliud tribunal liceat appellare (quamdiu in Archiepiſcoporum judicio ei juſtitia non fuerit denegata) factæque Appellationes tanquam irritæ & caſſæ ſunt rejiciendæ. In defectum vero Juſtitiæ ad Imperialem duntaxat curiam & tribunal appellare liceat.

Eadem conſtitutio extenditur ad Electores Sæculares, Comitem nempe Palatinum, Ducem Saxoniæ, & Marchionem Brandenburgenſem,

genſem, eorumque hæredes, ſucceſſores & ſubditos, ſub omnibus modis & conditionibus.

CAPUT XII.

De Congregatione Principum Electorum.

ELectores, qui ſunt baſes & columnæ Imperii, per ſingulos annos 32. ſemel, tranſactis quatuor ſeptimanis poſt paſcha in aliqua civitate Imperiali perſonaliter congregentur de rebus Imperii cum Cæſare conſulturi.

CAPUT XIII.

De Revocatione Privilegiorum.

REvocantur omnia Privilegia, quibuscunque perſonis conceſſa 33. aut concedenda ab Imperatoribus, quæ ſunt adverſus libertates, jurisdictiones, jura, honores, & dominia Electorum; eaque Privilegia caſſantur, licet in iis cautum ſit, ut ſint irrevocabilia, niſi de Juribus Electorum, & toto in eis comprehenſo tenore fieret de verbo ad verbum ſpecialis mentio.

CAPUT XIV.

De his, quibus ut indignis auferuntur bona feudalia.

IN plerisque partibus vaſalli feuda, quæ a Dominis acceperunt, 34. per fraudem verbotenus reſignant, & facta reſignatione hujusmodi, Dominos ipſos malitioſe diffidant, ſuasque inimicitias eis denuntiant, ac feuda ſic relicta rurſus invadunt & occupant. Quare ejusmodi reſignatio irrita declaratur, niſi libere, vere & realiter facta fuerit, ita, ut Dominis feuda vere & corporaliter ita reſignent, ut nullo unquam tempore eos diffidant, aut in feudis reſignatis per ſe vel alios ullo modo perturbent aut moleſtent; ſecus facientes feuda hoc ipſo amittant, infames exiſtant, & banno Imperiali ſubjace-

ant, & nullus eis ad feuda hujusmodi pateat regreſſus, nec de novo concedi valeant ullo modo.

CAPUT XV.

De Conſpirationibus.

35. SUb gravi pœna prohibentur omnes conſpirationes, conventicula, confœderationes & colligationes illicitæ; illis duntaxat exceptis confœderationibus, quas Principes, & civitates pro generali pace provinciarum inter ſe firmarunt. Quas Cæſar ſuæ declarationi reſervat.

CAPUT XVI.

De Pfalburgeris.

36. NOnnulli cives & ſubditi Principum, Baronum, & aliorum jugum originariæ ſubjectionis quærentes abjicere in aliarum civitatum cives ſe recipi procurant, & nihilominus in priorum dominorum terris reſidentes, civitatum, ad quas hoc modo ſe transferunt, libertatibus gaudere, & ab eis defenſari contendunt, (qui *Pfalburgeri* vulgo appellantur) quia autem nemini fraus & dolus patrocinari debent, ſancitur, ut tales ſubditi dominorum frui non debeant libertatibus civitatum, niſi vere & corporaliter in illas transeant, domicilium ibi figant & onera civitatis ſubeant. Secus ejusmodi receptio eſt irrita, non obſtantibus quibuscunque; pœna centum marcarum auri in receptores ſtatuta. Dominorum priſtinorum ſalvis juribus.

CAPUT XVII.

De Diffidationibus

37. PRohibetur, ne quis alterum diffidat, aut diffidationis prætextu invadat per incendia, ſpolia vel rapinas, niſi triduo ante diffidatio perſonaliter fuerit intimata diffidato, vel in loco, quo iſte habitare conſuevit, poſſitque de intimatione hujusmodi per

teſtes

teſtes haberi plena fides, qui ſecus quempiam diffidare vel invadere præſumpſerit, infamiam ipſo jure incurrat.

Nota. Ex hoc titulo patet, quod diffidationes, ſeu privati belli denuntiationes, dictis limitibus circumſcriptæ, illo ævo adhuc fuerint permiſſæ; poſtea autem per pacem publicam, aliasque Imperii conſtitutiones, merito fuerunt penitus interdictæ, erectis Imperialibus juri dicundo tribunalibus.

CAPUT XVIII.

Litteræ Intimationis.

COntinet hoc caput litteras, quibus Imperator Electores vocat ad electionem Romanorum Regis, ex rationabilibus cauſis faciendam. Sequens vero 38.

CAPUT XIX.

EXhibet formulam mandati, quo Elector Procuratorem mittit ad electionem Romanorum Regis, cum plena libertate faciendam. 39.

CAPUT XX.

De Unione Principatuum Electorum & jurium connexorum.

DEciditur hic, Electoratum eſſe dignitatem realem, cum terra Principatus connexam, atque ab ea inſeparabilem, ut adeò ad eum pertineat, qui terram Principatus legitime poſſidet. 40.

CAPUT XXI.

De ordine proceſſionis inter Archiepiſcopos.

IN proceſſione ſeu deambulatione ſolemni Trevirenſis in directa linea præcedat Imperatorem vel Regem Rom. ſolique inter eos medii incedant, qui inſignia Cæſari aut Regi præferunt. Si vero nulla

præferantur inſignia, Trevirenſis immediate incedat ante Cæſarem, vel Regem: aliis duobus Archiepiſcopis loca ſua, circa ſeſſionem ſuperius declaratam, ſervaturis, nempe ab utroque latere Imperatoris.

CAPUT XXII.

De Ordine proceſſionis Principum Electorum, & per quos inſignia deportentur.

QUando in proceſſione deferuntur inſignia, Saxo cum enſe immediate præcedat Cæſarem vel Reg. Rom. ita, ut inter eum & Trevirenſem ſit medius. Palatinus vero a dextro latere Saxonis Pomum Imperiale portet, & Brandenburgus a ſiniſtro ſceptrum. Rex autem Bohemiæ immediate ſequatur Cæſarem.

CAPUT XXIII.

De Benedictione Archi-Epiſcoporum.

QUoties in præſentia Imperatoris vel Regis Rom. Miſſam celebrari vel Benedictionem menſæ fieri contigerit, prima die omnia peraget ille ex Electoribus Eccleſiaſticis, qui primo fuit conſecratus, ſecunda die alter, & tertia tertius, ſecundum antiquitatem conſecrationis.

CAPUT XXIV.

SEquentes leges promulgatæ ſunt Metis ab eod. Carolo IV. anno 1356. in præſentia omnium Electorum, Nuntii Apoſtolici, ac Galliæ Delphini. Hoc capite ſtatuuntur pœnæ graviſſimæ in eos, qui conſpirant in necem cujuscunque Electoris; nempe, ut majeſtatis rei gladio feriantur, bonis omnibus fiſco addictis, filii, vita relicta, ab omni hæreditate excluduntur, fiunt infames &c. filiabus ſola falcidia relinquitur. Poſt mortem etiam judicari & infamia notari poſſunt, adimique bona hæredibus relicta. Poſſunt in hac cauſa etiam ſervi torqueri in caput domini &c.

CA-

CAPUT XXV.

De Integritate Electorum ſervanda.

Ditiones Electorum non imminuantur, nec dividantur in plures filios, ſed primogenito jus ad dominium competat; niſi forte mente captus, fatuus, ſeu alias famoſi & notabilis defectus exiſteret. Quo caſu ſucceſſio ad ſecundo genitum devolvitur, vel alium proximum agnatum.

CAPUT XXVI.

De Curia Imperiali & Seſſione.

Die, qua ſolemnis curia habenda, hora prima Electores ad habitationem Imperatoris veniant, eoque inſignibus Imperialibus induto, aſcenſis equis procedant ad locum Seſſionis inſiſignia præferentes. Ante Trevirenſem duo Principes inferiores coronam Aquisgranenſem & Mediolanenſem præferant. Poſt Regem Bohemiæ Imperatrix ſuis Auguſtalibus amicta inſignibus, ſequatur, ſuis comitata proceribus & virginibus.

CAPUT XXVII.

De Officio Electorum in ſolenni curia Imperatoris.

Imperatore ſedente in ſolio, Dux Saxoniæ, geſtans manu bacu- 41.
lum argenteum & menſuram argenteam, equo inſidens, ex acervo avenæ, ante curiam poſito, & usque ad equi pectus pertingente, menſuram avena implet, & famulo, primitus venienti tradet. Infixo dein baculo in avenam recedet; & ejus vicemareſchallus de Pappenheim accedens avenam diſtribuet, aut eo abſente Mareſchallus curiæ.

Archiepiſcopi ingreſſo Imperatore ad menſam benedicant. Sigilla Imperialia, baculo argenteo appenſa, ante Cæſarem in menſa collocent; quæ tamen a Cæſare eis mox reſtituantur: ac unus eorum ſigillum

gillum

gillum majus collo appenſum geſtet tempore menſæ, & usque dum illa finita ad hoſpitium ſuum pervenerit equitando. Tum vero baculus & ſigilla cancellario Imperialis curiæ debent tradi.

Dein Marchio Brandenburgenſis Archicamerarius adequitet, geſtans manibus argenteam pelvim (12. marcarum) cum aqua & manutergio, equo deſcendens affundet aquam Imperatori lavandis manibus.

Comes Palatinus pariter inſidens equo & geſtans manibus quatuor ſcutellas argenteas, cibis impletas, quarum quælibet tres marcas habeat, accedat, & ubi ab equo deſcenderit, cibos in menſa Cæſari apponat.

Denique Rex Bohemiæ archipincerna equo vectus intrabit, portans in manibus poculum argenteum, ponderis 12. marcarum, coopertum, & vino cum aqua permixto impletum. Tum ab equo deſcendens Imperatori porriget ad bibendum.

Peractis his Electorum officiis Falckenſteinius ſubcamerarius equum & pelvim Brandenburgici pro ſe recipiat: Magiſter coquinæ Nortenbergius equum & ſcutellas Palatini, vicepincerna Limpurgius equum & ſcyphum Regis Bohemiæ, vicemareſcallus de Pappenheim equum, baculum & menſuram Saxonis. Si vero hi ſubofficiales Imperii a curia abeſſent, quotidiani curiæ miniſtri officia eorum peragant, equos & prædicta inſtrumenta accipiant.

Nota. Hodie hæreditaria iſta officia pleraque ad alias Illuſtres Familias videmus translata; nam Archipincernæ ſubofficiales ſunt comites Althanenſes, Archidapiferi vices obeunt comites Waldburgenſes; Vice-Camerarii ſunt Principes & comites Zollerani; Architheſaurario Vicarii dati comites Sinzendorfii: Mareſcallatus ſolus adhuc ornat Familiam, cui per B. A. attributus fuerat.

CAPUT XXVIII.

De Menſis Imperialibus & Electoralibus.

42. Menſa, ad quam ſolus Imperator ſedet, ſex pedibus ſit altior reliquis. Menſa vero Imperatricis, a latere parata, tribus pedibus ſit demiſſior quam menſa Imperatoris, tribus vero altior quam menſæ Electorum. Pro iſtis menſæ ſint inſtructæ, in eadem omnes altitudine, tres a latere dextro, & tres a ſiniſtro, & ſeptima directe verſus faciem Imperatoris: ut ſupra dictum. Nullus ve-

ro alius, cujuscunque ſit dignitatis, inter eos ſedeat, vel ad eorum menſam. Nulli vero ex Electoribus licet aſſidere, donec omnes coëlectores officio ſuo ſint functi; ſed ad menſas ſuas ſtando exſpectent, & tunc omnes ſimul aſſideant.

Ex antiqua conſuetudine electio Regis Rom. futuri Imperatoris celebretur Francofurti, & prima coronatio Aquisgrani: prima autem Regalis curia Norimbergæ habeatur, nin legitimum impedimentum obſtet.

Licet autem legitime abſentis Electoris Legatus ſit admittendus, in menſa tamen vel ſede ſui principalis non ſedebit.

CAPUT XXIX.

De Juribus Officialium, dum Principes feuda ab Imperatore recipiunt.

CUm Electores feudum recipiunt, nihil tenentur ſolvere. Cæteri Principes, Eccleſiaſtici & ſæculares, niſi privilegio ſe tueri poſſint, officialibus Imperialis curiæ ſpendant 63. marcas argenti, a Magiſtro curiæ Imperialis diſtribuendas, ex quibus decem marcas ſibi reſervet, decem cancellario curiæ dabit; ſub-officialibus quatuor Electorum itidem, ſingulis decem, tres vero reliquas Magiſtris, Notariis & Dictatoribus. Si autem Sub-officiales Electorum non forent præſentes, eorum portio cedat ordinariis aulæ officialibus. Si vero Princeps equo inſidens feuda ſua ab Imperatore recipit, equus ille debetur archimareſchallo, nempe Duci Saxoniæ. 43.

CAPUT XXX.

De inſtitutione Principum Electorum in linguis.

CUm Romanum Imperium diverſarum nationum, legum, ac linguarum homines moderari debeat, Electores diverſorum idiomatum linguas calleant; curent igitur filios ſuos præſertim in Italica & Sclavica lingua inſtrui, vel eos peregre mittendo, vel domi per inſtructores edocendo, & pueros conſocios, in his linguis peritos, eis adjungendo. 44.

LIBER I.

De Jure Synodali, Comitiali, & ſtatu Imperii Eccleſiaſtico & Politico, atque Jure Belli & Pacis Sæculo XVI. &c.

CAPUT I.

De ſtatu Imperii ſub Maximiliano I.

SUMMARIUM.

45. Bellum cum Lud. XI. propter Burgundiam & Arteſiam,
46. Cum Flandriæ civitatibus re bellibus.
47. Adoptatus Maximilianus a Si gismundo Archiduce Tyrolis poſſeſſionem adit. *Comitia Francofordienſia* celebrat. Auxilia contra Carolum VIII. & Mathiam petit.
48. Pax cum Carolo VIII.
49. Auſtriam Inferiorem mortuo Mathia recuperat.
50. Turcas, Germaniam inva dendes, magna cum ſtrage repellit.
51. Bellum cum Carolo VIII. propter ſponſam interceptam, & filiam repudiatam parat, ejusque conditiones.
52. Ratisbona Imperio reſtituta.
53. Fœdus contra Carolum VIII. qui Reg. Neapolis occupaverat.
54. *Comitia Wormatienſia.*
55. *Pax Publica*, ejusque articuli.
56. *Judicium Cameræ Imperialis* erectum ejusque prima ordinatio.
57. Bellum Helvetum, ejusque cauſæ, ac finis.
58. *Comitia Auguſtana.* Decretus Imperii ſenatus.
59. Germania in *Circulos* diviſa.
60. Goritia ad Domum Auſtriacam.
61. Bellum Bavaricum, mortuo Georgio Divite.
62. Fœdus Hagenoenſe cum Lud. XII. Sponſalia Principum.
63. Bellum Geldricum cum Carolo Egmondano.
64. *Comitia Conſtantienſia* pro adornanda profectione Romana ad coronationem.
65. Bellum Venetum.
66. Fœdus Cameracenſe contra Venetos.

67. Vene-

CAPUT I.

De statu Imperii, ac Jure Belli, & Pacis sub Maximiliano I.

TRistior nunquam, sicut Europæ ferme universæ, ita Germaniæ fuit status, quam hoc, de quo loquimur, Sæculo XVI. Ab Hæresi, funesta illa Provinciarum ruina, origo mali. Per intima viscera grassata pernicies. Scissum in partes Imperium, civis cum cive collisus, armata in caput membra. Oriens & Occidens effusus in ejus exitium. At stetit tot inter procellas ac turbines, tot inter externa internaque bella Germania, sedentibus ad rerum clavum Navarchis fortissimis, qui authoritate, sapientia, virtute, constantia sustentarunt nutantem Rempublicam. En rerum schema!

ARTICULUS I.

Gesta Maximiliani I. ante Imperium.

MAgnus hic bello & pace Princeps, natus orbi anno 1459. vastæ per Europam Austriacæ potentiæ fundamentum posuit ducta nuptiali fœdere *Maria*, Caroli Audacis, potentissimi Burgundiæ Ducis filia & hærede unica. Allata proinde in opimam dotem Burgundia, cum Belgii Provinciis.

Ussit Ludovicum XI. Galliæ Regem invidia, tantum terrarum tractum a Sponsa Principe, ex Regio Francorum sanguine oriunda, in exteram Domum transferri. Quare bello moto, Burgundiam & Artesiam diripuit. At ingenti prælio a Maximiliano in Artesia victus

45. Bellum cum Lud. XI. pacem petiit, redditoque Cameraco aliisque urbibus obtinuit (anno 1482.) Utque pax esset firmior, Margaretha Maximiliani filia desponsa fuit Carolo Delphino; missa propterea Parisios, ut in Galliarum Reginam educetur: promissa in dotem Burgundia & Artesia.

Verum Carolus VIII. non cessavit per Cordæum, Picardiæ Gubernatorem, bellum Archiduci in Belgio facere, & Flandriæ præsertim civitates adversus eundem concitare.

Hæ civitates sæpius, abjecto parendi obsequio, arma adversus Maximilianum sumpserant; nato comprimis Philippo Archiduce, cujus tutelam a patre in se transferre conabantur. Cumque seditiosi accito Germano milite non raro essent compescendi, eo usque Flan-

46. Turbæ Belgicæ. drorum furor exarsit, ut non contenti filium patri eripere, ipsum Maximilianum, Romanorum tunc jam Regem, absque militum præsidio Brugas ingressum, detinerent captivum (anno 1487.) & cum eo præcipuos aulæ Ministros Gandavum abductos; donec jurato promitteret, Germanis dimissis filii tutelam se positurum. At Fridericus Cæsar, intellecta filii captivitate, cum exercitu Flandriam ingressus, pactionem iniquam rescidit; declarantibus Theologis, juramenti, vi aut metu injusto extorti, vim nullam esse.

Rebelles proin civitates, Gandavum præsertim & Brugæ, uti potentia conspicuæ, ita frequentioribus seditionibus famosæ, correptis rursus armis, bellum per omnes propemodum Provincias circum-

cum-

cumtulerunt; augente hinc flammam Cordæo Gallo, inde Philippo Clivenſi, qui a Maximiliano ad rebelles defecerat.

Maximilianus interea, proſperis adverſisque diu exercitus, poſtquam Albertum Saxonem armis præfecit, Belgio exceſſit, res Germanas cum Patre, jam ſenio fracto, curaturus. Ac primo quidem, recto itinere Oenipontum delatus, a Sigismundo Archiduce (*Friderici proſcripti filio, & Leopoldi ad Sempachium cæſi nepote*) in filium adoptatus, Tyrolim in fidem recepit. Tum ad *Comitia Francofurtenſia* progreſſus, in iisdem per Wolkenſteinium propoſuit, quemadmodum a multo jam tempore Domus Auſtriaca tum a Rege Galliæ in Burgundia & Belgio, tum a Mathia Rege Hungariæ (*qui Inferiorem Auſtriam cum ipſa Vienna adhuc dum ſub poteſtate habebat*) multa damna ſit paſſa, pertinere ad Imperium, Provincias Teutonicas communi conſilio & auxilio ab injuria vindicare. Timendum alioquin, ne impotens exterorum ambitio ulterius ſerpat. 47. adoptatus a Sigismundo.

Imperii Ordines in tres claſſes diſtributi (*nam Electores antea cum Principibus unam tantum confecerunt*) pro communi cauſa ſubſidia decreverunt (*anno* 1489.)

At brevi poſt pax compoſita cum Carolo VIII. expeditionem Neapolitanam parturiente. *Hæc ſumma.* Maximilianus Provincias Belgii tanquam Philippi Tutor porro adminiſtrato. Brugæ, Gandavum, & Ipræ, ſeditionis Principes, lugubri habitu ſupplices veniam roganto a Maximiliano, eique pro belli impenſis trecenta florenorum millia perſolvunto. Clivenſis aliique rebelles in gratiam recipiuntor. Tractatus autem Brugenſis, ſuperiore anno inique extortus, abolitus eſto. 48. Pax cum Carolo VIII.

Finito hac pace feliciter bello Gallico ac Belgico, ſupererat reducenda Inferior Auſtria, quam, occupatam a Mathia Corvino Hungariæ Rege, Fridericus Cæſar eidem permiſerat, ea tamen conditione, ut poſt mortem Mathiæ ad priſtinos ſuos Dominos redeat. Poſtquam igitur ille anno 1490. Viennæ obiit, Maximilianus qua armis, qua deditione eandem recepit, poſtquam quinque annos in Hungarorum manibus hæſerat. 49. Auſtriam recuperat.

Electus tum quidem Hungariæ Rex Uladislaus, Rex Bohemiæ; verum Maximilianus, contra domus Austriacæ jura, & conventionem cum Mathia Rege initam, se præteritum questus, bellum Hungariæ intulit, eo tandem pacto finitum, ut Uladislao sine hærede defuncto Maximilianus succederet: interim vero titulus *Hungariæ Regis* utrique sit communis. Cum dein altero post anno Turcæ ingenti numero per Croatiam in Carniolam, Styriam & Carinthiam irrumperent, omniaque populatione, cædibus, incendiis vastarent, amissis in pugna decem suorum millibus repulsi sunt.

50. Turcas cædit.

Vix compositus erat Oriens, cum nova mox procella ab Occidente incubuit. Nam Carolus VIII. anno 1492. Annam Britanniæ hæredem, post mortem Mariæ Burgundæ Maximiliano desponsam, intercepit, atque matrimonio sibi junxit, abdicata Margaretha Maximiliani filia, quam eidem desponsatam diximus. Unde rursus bellum in Belgio: quod anno sequente hac *Sylvanectensi* pactione finitum: pacta dotalia inter Margaretham & Carolum sublata sunto: uti etiam ea, quæ pace anno 1482. sunt sancita, ac proin Carolus Burgundiam & Artesiam restituito. Possessio Comitatus Antisiodorensis, Matisconensis, & Barrensis ei permittitor, donec judiciali sententia ea lis definiatur. Exules in integrum restituuntor. Post hæc pacta Margaretha post decennalem in Gallia commorationem est Patri suo restituta. Collocata subin primum Joanni Hispaniarum Principi, eoque mox mortuo, Philiberto, Duci Sabaudiæ. Hoc pariter brevi amisso, Belgii Gubernatrix consenuit, vidua felicior, quam conjux.

51. Bellum cum Carolo VIII.

In ipsis etiam Germaniæ visceribus his temporibus variis turbis occasionem dedit Ratisbona, quæ antiquitus Bavariæ Ducibus subdita, postmodum libera Imperii Civitas effecta, anno 1486. se rursus Alberto IV. Bavariæ Duci subjecit. Proscripta propterea a Friderico Imperatore, ac tandem anno 1492. Imperio rursus restituta.

52. Ratisbona restituta.

ARTI-

ARTICULUS II.

De Pace Publica, Camera Imperiali & Circulis Imperii.

REbus ita tum in Germania tum in Oriente & Occidente compoſitis obiit anno 1493. Fridericus Imperator, plenus diebus & meritis. Succeſſitque Maximilianus I. Filius, jam anno 1486. electus & coronatus Romanorum Rex, Patrique in regendo imperio Adjutor, omnibus apprime charus ac ſummo in pretio habitus; propterea novo exemplo omnium primus vivente Imperatore Rex Romanorum a Septemviris electus.

Cum eo tempore Carolus VIII. Rex Galliæ Regnum Neapolitanum, pluresque in Italia civitates occupaſſet, Pontifex, Imperator, Ferdinandus Rex Hiſpaniæ, Ludovicus Sfortia Dux Mediolanenſis, ac Veneti commune fœdus adverſus eundem inierunt. Et Cæſar quidem ea de cauſa *Comitia Imperii Wormatiam* indixit. Decretum bellum Italicum ad vindicandas civitates & Jura Imperii ſtatuta in ſingula capita contributio nummaria (der gemeine Pfenning) Comes Eberhardus primus Wirtenbergiæ Dux renunciatus. Ludovico Sfortiæ confirmatus Ducatus Mediolanenſis. Plerique Electores *Inveſtiti* ibidem. 53. Fœdus contra Carolum VIII.

Præcipue vero duo ſunt, quæ Maximilianus Cæſar anno 1495. his in *Comitiis Wormatienſibus* cum immortali nominis ſui gloria atque ad perenne totius Imperii emolumentum geſſit; *Pax* videlicet *Publica*, & erectio Judicii *Cameræ Imperialis*. 54. Comitia Wormatiæ.

Nempe Germani veteres non legibus, ſed armis jus dicebant. Hinc etiam poſt conſtituta Judicia *Purgatio vulgaris* per Duellum aut ignes remanſit. Hac per Jus Canonicum ſublata, vigebat adhuc *Jus Manuarium*, quo vi privata lites definiebantur, interregni præſertim temporibus. Hinc ortæ illæ *Diffidationes*, duella, bella privata, invaſiones, rapinæ, cædes innumeræ. Bella hæc, ſi triduo ante invaſionem indicta fuerant, legitima cenſebantur, & ab ipſa etiam Aurea Bulla permiſſa.

Pernicioſo huic malo Pontifices remedium quærebant per Canones de *Treuga & Pace*, Imperatores per Conſtitutiones de Pace Publica, imbecilliores Feuda potentioribus offerendo, ipſique Status per varia inter ſe fœdera. Tale erat *fœdus Suevicum*, anno 1488. a Sue-

a Suevis primitus erectum, cui tamen multi alii etiam Principes ac Nobiles se adjunxerunt.

Hæc tamen omnia non sufficiebant propulsandæ injuriæ, donec Maximilianus Imperator vindictis privatis felicius finem imposuit *Pace Publica* (quæ etiam *Profana* dicitur). Illius hæc epitome.

55. Pax Publica.

1. Nemo alterum bello aliove modo violente invadat. Lites autem Judiciali Processu finiantur.
2. Qui contra hanc Pragmaticam Sanctionem egerit, Imperii *Bannum* seu Proscriptionem Jure ipso & facto incurrat: atque cuivis prædæ esto.
3. Suspecti de damno illato possint a læso Principe &c. citari, ut Juramento se purgent.
4. Receptores ac Defensores turbatorum pacis eidem pœnæ subjaceant.
5. Vagi milites & grassatores per Imperium non tolerandi.
6. Ecclesiastici lædentes a Prælatis &c. ad damni compensationem adstringuntor.
7. Proscripti non absolvantur, donec læso sit satisfactum.
8. Nulla Privilegia patrocinentur violantibus hanc pacem.
9. Comitia Imperii sint annua, & per mensem durent. Nec ante quisquam discedat absque urgente causa.
10. Nec Cæsar bellum aut fœdus, quod Imperio noxium esse posset, ineat absque Ordinum consensu.
11. Ditiones communi opera & sumptu acquisitæ Imperio accrescant.
12. Plura alia statuuntur de violatoribus hujus pacis. Subscripserunt Electores, Principes & alii Status.

56. Cameræ Imperialis Judicium.

Ut autem pax ista certius firmiusque servaretur, præter Judicium Aulicum (quod cum Cæsare per Provincias ambulare consueverat) fixum aliquod summum tribunal Imperii erigendum putavit Imperator providus, quod *Judicium Cameræ Imperialis* appellare placuit. Simulque *Ordinationem Cameralem* confecit; qua disposuit, ut hoc Judicium constet uno Judice Illustri, & 16. Assessoribus, Notariis Publicis, Juratis Nuntiis Cameræ, qui citationes denuntient, Procuratoribus & Advocatis, per quos causæ agantur.

Ut nulla appellatio admittatur, nisi *gradatim* sit facta.

Ut citationes & litteræ Judiciales nomine Cæsaris fiant.

Ut

Ut in *Prima Inſtantia* nemo in hoc jus vocetur, niſi Imperatori & Imperio ſit *immediate* ſubjectus (aliud eſſet in caſu denegatæ juſtitiæ a Judice inferiore.)

Ut in litteris citationis cauſa ſit expreſſa, ut reus præparatus comparare poſſit.

Determinatur taxa *Sportularum* Judicialium.

Si Actor contumaciter abſit ante litis conteſtationem, condemnandus eſt in expenſas, & reus abſolvendus ab inſtantia judicii. Si autem res non amplius eſt integra, procedi poteſt ad cognitionem cauſæ & ſententiam judicialem. Condemnandus tamen actor contumax in expenſas, licet ſententia pro eo fuiſſet lata.

Si autem Reus foret contumax ante *litem conteſtatam*, ad petitionem Actoris condemnandus eſt in contumaciam, & actor immittendus in bona *ex primo Decreto*: vel, ſi actor velit, procedendum ad diſcuſſionem cauſæ & ſententiam; reusque condemnandus in expenſas; licet cauſam obtinuiſſet.

Appellatio ab *Interlocutoriis* ſententiis non admittatur a Camera, ſi gravamen per appellationem a definitiva eſt reparabile.

Ter in hebdomade Jus dicatur. Procuratoribus & Advocatis pauperum cauſæ gratis agendæ, usque dum per pinguem forte ſententiam diteſcant.

Quia autem hoc Judicium Camerale ſupremum eſt Imperatoris & Imperii Tribunal, habens jurisdictionem concurrentem in cauſis civilibus cum ipſo Judicio aulico, adeoque nulla ab eo datur appellatio, idcirco Status immediati, ne omni appellationis jure privarentur, petierunt a Maximiliano, ut ſalva *Immedietatis* prærogativa ſibi Judices conſtituerentur, coram quibus in prima quaſi inſtantia lis ventilaretur, & a quorum ſententia appellari dein poſſet ad Cameram; Imperator petitis eorum annuit, & hac ordinatione Camerali *Auſtregas*, ſeu Judicium *Auſtregale* ipſis conceſſit, ſtatuitque, ut Auſtregæ. qui Principes *Auſtregas Conventionales* jam haberent, iis uterentur. Si vero tales non haberent, Princeps ab actore conventus quatuor vicinos Principes deſignet, ex quibus dein Actor unum deligat, qui tanquam Cæſareus Commiſſarius cauſam judicet: cum jure tamen appellationis ad Cameram vel ad Judicium aulicum.

Et hoc quidem ſtatutum pro caſu, quo Actor & Reus ſunt Principes. Quando vero inferior aliquis Actor Principem vult convenire, Princeps novem ex ſuis præcipuis Conſiliariis proponat, ex quibus Actor unum Judicem eligat, reliqui vero ſint velut Aſſeſſores, omnes tamen Juramento, quo Principi ſunt adſtricti, pro hac cauſa ſo-

luti, & novo Juramento ligati, absque respectu personarum administrandi Justitiam. In hoc Austregali judicio Actor reconveniri non potest; conceditur tamen ab eo appellatio ad Cameram. Et, si Princeps interpellatus ab actore nollet hoc Judicium Austregale subire, posset actor immediate in Judicio Camerali adversus eundem agere.

Per hanc tamen Ordinationem nihil derogatur Superioritati territoriali, tribunalibus particularibus, aut privilegiis (qualia vi Bullæ Aureæ habent Electores, ut ab eorum sententia non appelletur) quamvis autem a Judicio Camerali non detur appellatio, dantur tamen alia remedia, uti Supplicationis, Revisionis &c.

Cæterum huic primæ Ordinationi Camerali aliæ postmodum accesserunt, præsertim anno 1548. & 1555. in Comitiis Augustanis. Locus etiam hujus Judicii sæpe mutatus. Nam 1. designatum fuit Francofurtum. 2. Wormatia. 3. Augusta. 4. Norimberga. 5. Ratisbona. 6. rursus Wormatia. 7. Spira. 8. Wezlaria.

In iisdem Comitiis Wormatiensibus anno 1495. edita est Constitutio pœnalis contra blasphemos. Et secundo post anno in Friburgensibus Comitiis contra eos, qui vinum aqua, sulphure, aliisque modis corrumpunt.

57. Bellum Helvetum.

Ortum brevi post, anno videlicet 1498. est *bellum Helveticum.* Haud æquis siquidem oculis aspicere poterat Cæsar tum clades præteritas, tum novas semper ad fœdus Helvetorum accessiones, tum etiam auxilia Gallis ab eis missa. Petebat proin, ut fœderi Suevico accederent, & communia Imperii onera ferrent. Recusabant hoc Helveti. Paulo post inter Tyrolenses & Grisones propter limites ad arma ventum. Utque auxiliis se munirent isti, fœderi Helveto accesserunt anno 1488. Constantienses etiam ad illud accedere meditabantur.

Cæsar proin bello utrosque aggressus est, Helvetos nempe & Grisones, confisus Suevico fœderi. Complura admodum cruenta prælia sunt commissa, plerumque Cæsareis magis infausta; donec anno sequenti Basileæ pax coaluit, mediatore Ludovico Sfortia Mediolani Duce. Effectus hujus belli vix alius fuit, quam regionum vastatio, & hominum cædes: quolibet, quod ante bellum habuit, habere jusso. Cessa tamen Helvetis sub certis conditionibus Turgoia; Basilea & Scaphusia paulo post in fœdus ascitis.

Maximilianus Cæsar ad ordinandum statum politicum reversus anno 1500. in *Comitiis Augustinis* novam Regiminis formam, quam Imperio aptiorem credidit, introduxit, erexitque novum *Imperii Senatum*, quater singulis annis Norimbergæ congregandum;

qui

qui conſtaret ex Imperatore aut ejus legato tanquam Capite & Præſide: ex uno Electore (per vices ſeu *turnum* ſublevando) ex duobus Principibus, altero Eccleſiaſtico, Sæculari altero: uno Prælato, & uno Comite: duobus legatis Civitatum Imperialium: ſex deputatis a circulis. 58. Comitia Auguſtana.

Nam eo tempore ſex tantum Imperii Circuli a Maximiliano erecti fuerant: Franconicus nempe, Suevicus, Bavaricus, Rhenanus, Weſtphalicus, & Saxonicus: quibus poſtea quatuor addidit, Auſtriacum videlicet, & Burgundicum: Saxonico propter amplitudinem in duos diviſo, uti etiam Rhenano. Burgundicus autem præter Burgundiam complectebatur etiam Belgium & Lotharingiam. Bohemia etiam & Pruſſia invitatæ, ut duos Imperii Circulos conficerent. 59. Imperii circuli.

In iisdem Comitiis Auguſtanis confirmata & magis declarata fuit *Pax Publica* Wormatiæ ſancita. Facta nova Ordinatio Cameræ Imperialis. Rex Monetaria ordinata; proſcripta ebrietas, luxus veſtium, multaque alia, ad *politiam* ſpectantia, ſaluberrime ſunt decreta, ac curæ novi Senatus Imperialis commiſſa. Decreta etiam ſubſidia ad bellum Turcicum; verum cum Status parce contribuerent, res effectu caruit; ſicut etiam propterea Senatus ille Norimbergenſis non diu ſubſtitit.

Eodem anno 1500. nova acceſſio facta Domui Auſtriacæ, Comitatus nimirum Goritienſis, defuncto Leonardo ultimo Comite, ad Maximilianum Cæſarem jure hæreditario devoluti. Contra vero anno ſequente Imperium detrimentum eſt paſſum, Baſilea & Scaphuſia Helvetico fœderi accedentibus. Unde anno 1502. in *Comitiis Norimbergenſibus* de iis reducendis actum, uti etiam, an & quænam auxilia ſint mittenda Magiſtro Ordinis Teutonici adverſus Polonos, Boruſſiam invadentes. Quomodo confirmanda Pax Pubica, Ordinanda Camera, Res monetaria &c. 60. Goritia.

ARTICULUS III.

Bellum Boicum, Gallicum, Venetum, Fœdera.

Ortum (anno 1503.) bellum in ipſis Germaniæ viſceribus, & quidem inter Principes ejusdem ſtirpis. Nempe Stephanus Fibulatus

Ludovici Bavari Imperatoris filius Bavariam ita inter tres ſuos filios diviſerat, ut Stephanus primogenitus Ingolſtadii, Fridericus Landishuti, & Joannes tertiogenitus Monachii reſideret.

Ingolſtadienſis linea ultra alteram generationem non fuit protenſa. Landishutana paulo ulterius producta defecit in Georgio Divite, qui generum ſuum Rupertum Palatinum (Philippi Electoris filium) hæredem ſcripſit.

61. Bellum Boicum. At interceſſit huic ultimæ voluntati Albertus IV. Monacenſis, & inaugurationem (ſeu *inveſtituram*) a Maximiliano Cæſare obtinuit. Ac præterea Principum etiam Senatus Provinciam Ducis Georgii eidem ac fratri Wolfgango addixit, tanquam feudum Imperii: nixus Albertus inſuper pacto *ſucceſſivo*, lineam inter Landishutanam & Monacenſem inito.

Cum autem Rupertus ejusque Pater Philippus Elector non acquieſcerent, Cæſar eos proſcripſit, armisque Provincia Georgii fuit invaſa, cæſis Bohemorum copiis, quæ Palatino venerant auxilio. Palatinatus etiam Superior a Norimbergenſibus, & Inferior a Wirtembergenſi & Veldenſi diſcerptus. Mortuo autem altero mox anno (1504.) Ruperto, Cæſar ea conditione pacem imperavit, ut aliquot urbes & oppida, ad Danubium ſita, Ruperti filiis cederent, ſub titulo novi Ducatus (qui exinde *Ducatus Neoburgicus* fuit appellatus, atque etiam *novus Palatinatus*) Kuffſteinium, Rattenberga, aliaque, quæ ad Tyrolin olim pertinuerant, cum quibusdam oppidis verſus Auſtriam Superiorem, & in Suevia ſita, aliaque jura Domui Auſtriacæ obtingerent pro belli ſumptibus. Data etiam portio Norimbergenſibus, Wirtembergicis, Oetinganis Comitibus, aliisque finitimis, qui bello ſe immiſcuerant. Quæ acciſæ hac ratione Georgii Provinciæ ſupererant, Bavariæ Ducibus ſunt relictæ.

Dum hæc in Germania geruntur, nova pax fœdusque conflatur

62. Fœdus Hagenoenſe. Bleſis primum in Gallia, dein vero *Hagenoæ* in Alſatia (*anno* 1505. Maximilianum inter Cæſarem, Philippum ejus filium, Belgii Principem, & Ludovicum XII. Franciæ Regem. Claudia Ludovici filia deſpondetur Carolo Philippi filio. Ludovico vero promittitur *infeudatio* in Ducatu Mediolanenſi: utrinque vero mutuum auxilium.

At ſequenti mox anno Ludovicus hanc pacem fregit, dum Claudiam Franciſco Engoliſmenſi Comiti, tunc Galliæ Delphino, deſpondit, & cum Venetis ac Principe Carolo Egmondano clam fœdus iniit.

iniit. Hujus Egmondani avus Geldriam Carolo Audaci vendiderat: 63.
cum reliquis proin Belgii Provinciis jure primum dotali ac deinde hæ- Bellum
reditario ad Domum Auſtriacam fuit devoluta. Verum hic Carolus Geldri-
Egmondanus, adjutus a Gallis, & ſeditioſis Belgis, atque ab ipſis cum.
etiam Geldris, ultra 40. annos pro Geldria bellum geſſit, incredibili moleſtia Maximiliani, Philippi, & Caroli V. qui anno 1537. eum tandem poſſeſſione penitus dejecit.

Cæſar in *Comitiis Conſtantienſibus* anno 1507. amare conque- 64.
ſtus, quod Ludovicus fidem fregiſſet, atque cum Venetis a Coro- Comitia.
natione Romana Imperatorem impedire conaretur, auxiliares copias Conſtant.
ad profectionem Romanam, contra Venetos & Gallos (Ducatum Mediolanenſem tunc obtinentes) vi armata aperiendam, ab Ordinibus Imperii petiit, uti etiam ab Helvetis. Utrique addixere.

At Cæſar, per Legatum Pontificis Tridenti inſigni cum ſolem- 65.
nitate publice declaratus Imperator, Venetis, quia tranſitum nega- Bellum
verant, bellum indixit (anno 1508.) quod magna rerum ac fortu- Venetum.
næ viciſſitudine per octo annos continuatum fuit.

Et initio quidem Cæſareæ copiæ montium clauſtra Vicentiam verſus perrumpentes, tractum illum occuparunt. At melior fortuna Venetis affulſit in Foro-Julio, aliisque ad Adriaticum plagis: nam prælio felici ac victoria feroces non tantum amiſſa recuperarunt, ſed inſuper Forum-Julium, Tergeſtum, Iſtriam, Goritiam partim ferro partim auro expugnarunt. Cum autem etiam valli Atheſinæ imminerent, de induciis in triennium conventnm eſt, eo pacto, ut Veneti interim occupata poſſiderent.

Cæſar, ira in Venetos ſuccenſus, conciliandum ſibi duxit Ludovicum Regem Galliæ, & ex ſocio hoſtem reddendum Venetis. Miſſo itaque Matthæo Langio, Epiſcopo tunc Gurcenſi (ac poſtea etiam Cardinale) celeberrimo ea tempeſtate viro, in Galliam, Cæſar Regi propoſuit, coërcendam eſſe Venetorum ambitionem, qui nullos fines dominatus ſui ponentes in dies magis ſe dilatent, ac Principum vicinorum provincias diſcerpant. Multas eos urbes ditionesque a ſtatu Pontificio, a Regno Neapolitano, ab Imperio, ab Iſtria, & Foro-Julio, atque a Ducatu Mediolanenſi abſtraxiſſe: intereſſe omnium, ut ad commune velut incendium reſtinguendum accurrant, ne impotens dominatio ulterius ſerpat. Cæſarem paratum ſe offerre non tantum ad confirmandum Regi Ducatum Mediolanenſem, tradendasque feudales litteras, ſed etiam ad urbes eas, quas Veneti inde avulſiſſent, reducendas.

Non ingrata fuit Ludovico Legati oratiō, cupiditate flagranti, confirmandi ſibi, occupatum nuper, Ducatum Mediolanenſem, eumque redintegrandi. Et aliunde jam averſo a Venetis erat animo, quod eas, quas diximus, inducias cum Cæſare iniiſſent, nulla Caroli Egmondani, cum Philippo Belgii Domino, bello commiſſi, ratione habita.

66. foedus Cameracenſe. *Cameraci* itaque fœdus initur adverſus Rempublicam Venetam Cæſarem inter & Regem Galliæ; cui poſtea etiam Julius Papa, & Ferdinandus Hiſpaniæ Rex, cum Mantuano Marchione & Ferrarienſi Duce, acceſſerunt. Diſplicuit tamen Germaniæ proceribus, quod absque eorum conſenſu fuiſſet initum. Unde negarunt auxiliares copias.

Hæc autem erant fœderis capita: Communibus fœderatorum armis invadendos Venetos, nec prius a fœdere aut bello deſiſtendum, donec omnes fœderati a Venetis ablata recuperaſſeut, videlicet Pontifex Ravennam, Cerviam, Ceſenam, Immolam, Faventiam, Ariminum, aliaque oppida, ditiones ac jura: Imperator Roveretum, Veronam, Vicentiam, Patavium, Tarviſium, Forum-Julium, Patriarchatum Aquilejenſem, omniaque alia a Venetis nupero bello occupata: Rex Chriſtianiſſimus Pergomum, Brixiam, Cremam, Cremonam, omniaque ea, quæ antiquitus ad Ducatum Mediolanenſem pertinuerant: Rex Hiſpaniæ Tranum, Brunduſium, Hydruntem, Gallipolim, omniaque, quæ Veneti a Regno Neapolitano decerpſerant.

67. Venetorum clades. Primus, transmiſſis cum exercitu Alpibus, Martis campum aperuit Ludovicus, ac Venetos ingenti prælio fudit *ad Ghieraddam*, prope *Addam* fluvium, cæſis in acie octo hoſtium millibus, captoque Liviano, altero Venetorum Duce. Tantaque ex hac clade Venetiis fuit trepidatio, ut de continente omnino relinquendo Senatus deliberaret. Incredibilis certe victoriæ mox ſecutus eſt fructus: nam fœderati brevi temporis intervallo omnes paulo ante memoratas provincias, urbes, oppida, aliaque plura, tum armis, tum deditione receperunt, adeo ut in Italia præter Inſulas & Tarviſium nihil admodum Venetis maneret reliquum.

68. Legatio ad Cæſa- Potentiſſima paulo ante per orbem Reſpublica in tantas ruinas una clade repente præcipitata, atque a tantis undique hoſtibus in anguſtias conjecta Antonium Juſtinianum, Patritium Venetum, ad Maximilianum Imperatorem, Baſſani ad Brentam tunc commorantem, Legatum miſit, qui ſupplici oratione ad Cæſaris genua proſtratus & veniam & pacem rogavit, qualem ipſi Cæſari imperare place-

placeret, ad reſtituenda omnia, quæ a Venetis Imperio aut Domui Auſtriacæ fuiſſent unquam ſubtracta, atque ad tributum annuum pendendum ſe nomine Reipublicæ offerens.

Maximilianus, ſingulari licet manſuetudine & clementia Princeps, tam alte in animum demiſerat negatum ſibi a Venetis innoxium tranſitum, fœdus cum Gallo, tunc hoſte ſuo, initum, & illata pluries damna, ut flecti non poſſet negaretque, ſe ab inito fœdere receſſurum.

Igitur Veneti, deſperata pace ad arma rurſus converſi, primo Tarviſium per cives fortiter defenderunt; dein Patavium (inverſo ex condicto ad portam plauſtro, quod ruſtici fœno onuſtum adduxerant) aſtu occuparunt, fruſtra a Germanis poſtea oppugnatum. Redeuntibus animis ulterius progreſſi Vicentiam, & Baſſanum expugnarent, aliasque circum urbes: geſto etiam in Iſtria æquali ferme fortuna bello.

Hæc detrimenta Cæſaris debebantur tum negato ab Ordinibus Imperii auxilio, ut ipſe in *Comitiis Auguſtanis*, paulo poſt celebratis, fuit conqueſtus, tum languenti jam fœderi. Poſtquam enim Julius, Ludovicus, & Ferdinandus ſua receperant, parce admodum Imperatori, quem unum ferme Venetorum arma petebant, ſuccurrerunt. Imo fœdus mox ruptum eſt.

Primus ab eo receſſit Julius, poſtquam Veneti ſupplices pacem ab eo petierant. Conflata eſt iſta Bononiæ anno 1510. his conditionibus. 69. Julii fœdus cum Venetis

Veneti nemini Officia Eccleſiaſtica conferant: Pontificiis decretis illico morem gerant. Cauſas Eccleſiaſticas ad Sedem Apoſtolicam remittant. Bona Eccleſiaſtica nullis contributionibus onerent, a Pontificiis ſubditis nullum in Adriatico vectigal exigant. Nullum hoſtem Romanæ Sedis recipiant. Omnem pecuniam ex bonis Eccleſiaſticis collectam reſtituant. Pontifici omnia damna compenſent, reſciſſis omnibus contrariis pactionibus.

Ægre hæc abſceſſio fœderatos habuit, ruptam fidem, Cameraci datam, conqueſtos. (Unde etiam a quibusdam Imperii Statibus decem Gravamina adverſus Curiam Romanam anno 1510. in Comitiis Auguſtanis fuerunt propoſita.)

At repoſuit Julius Pontifex, jam fuiſſe fœderi Cameracenſi ſatisfactum. Recepiſſe omnes a Venetis ablata, excepto Tarviſio, quod traditate Cæſaris non fuerit receptum: ejusdem culpa amiſſum rurſus Patavium, quod modicum præſidium impoſuerit.

Ultra

Contra Gallos. Ultra Julius progreſſus, fœdus adverſum Gallos, quos Italia ejectos volebat, cum Venetis iniit, Cæſare etiam, Hiſpano, & Anglo in ſocietatem vocatis; conductisque (opera Schineri Epiſcopi Sedunenſis) Helvetorum ſex millibus, aggreſſus eſt clientem ſuum *fiduciarium* Ducem Ferrariæ, eo quod Ludovico adhæreret. Mutinam igitur, Concordiam, & Mirandolam præſens in caſtris occupat; conatus etiam gemina claſſe Gallos Genua depellere.

70. Synodus Turonenſis. Ludovicus vero, ut terreret Romanos, *Synodum*, *Turonibus* primum, ac dein *Piſis* adverſus Julium Pontificem congregari voluit: miſſoque in Italiam Trivultio duce, novo exercitu Ducem Ferrariæ reſtituit, ſimulque Bononiam, Pontificiæ ditionis urbem expugnavit. Contra vero Julius cum Venetis, & Ferdinando Hiſpaniæ Rege, novum fœdus iniit, pro abolendo inauſpicato Piſano Concilio, & defendendo ſtatu Pontificio. Fruſtra vero Cæſarem a Cameracenſibus pactis abſtrahere conabantur. (1511.)

71. Pugna ad Ravennam. Anno ſequenti Gaſto Foxius Germanorum & Gallorum opera quindecim intra dies Bononiam obſidione liberavit, Venetos bis acie vicit, Brixiam & Pergomum recuperavit, ac paulo poſt Pontificium & Hiſpanum exercitum *ad Ravennam* ingenti prælio ſuperavit. Verum dum fugientes incautius perſequitur, lapſus in foſſam ab ignobili milite confoſſus occubuit. Mox nihilominus Ravenna, Imola, Riminum, Ceſena victoribus ſe dediderunt.

Audita tanta victoria, Ludovicus Julio rurſus pacem obtulit, ea conditione, ut Bononiam aliasque ablatas urbes recipiat; Rex Synodum Piſanam (Mediolanum interea translatam) abroget & Ducem Ferrariæ ad Pontificis obſequium flecteret; Julius vero eundem Ducem, ab anathemate abſolutum, in fidem clientelarem reciperet, Cardinalibus vero & Epiſcopis, qui conventui Piſano præſentes erant, indulgeat veniam.

Ratos initio Cardinalium hortatu hos articulos habuit Julius. At cum Maximilianus Cæſar inducias cum Venetis eſſet pactus, & Henricus Angliæ Rex, fœderi, Julium inter, Hiſpanum, & Venetos contracto, accederet, ac præſertim cum viginti Helvetorum millia a Schinero Cardinale Sedunenſi ad Pontificis obſequium in Italiam adductos audiret, rejecta pace, in ſpem rediit, Gallos tota ejiciendi Italia.

72. Galli Italia depulſi. Nec ſua eum ſpes fefellit. Galli enim mox non tantum urbes Pontificias & Venetas, quas recens occupaverant, ſed etiam Ferrariam, Genuam, totumque Ducatum Mediolanenſem (arcibus duntaxat aliquot exceptis) deſerere ſunt coacti ab Helvetis, qui vocabulo

cabulo quodam ab Ludovico offenſi conjuraverant, pedem ſe non elaturos Italia, donec vel unus Gallorum ibidem ſupereſſet: moxque Maximilianum Sfortiam, ab exilio retractum, Mediolano reſtituerunt: qui propterea, præter annuam penſionem, illis quatuor Præfecturas ceſſit, Luganenſem videlicet, Locarnenſem, Mendriſianam, & Madianam, a Julio vero ſummo Pontifice ob præſtitam egregie operam *Defenſores Fidei* ſunt appellati. (*anno* 1512.)

Maximilianus interea Cæſar grandes has rerum in Italia revolutiones indifferente veluti oculo ſpectaverat: nam licet cum Venetis inducias duntaxat contraxiſſet, nolletque eorum vires reviviſcere, tamen haud admodum dolebat, quod Gallorum victoriæ atque potentia, toti Italiæ formidandæ, eſſent fractæ. Unde & Helvetis tranſitum permiſit, & copias ſuas a Gallis ſejunxit, & Sfortiæ Mediolanum in feudum conceſſit, & abdicato Conciliabulo Piſano Lateranenſi Concilio adhæſit, & per Gurcenſem novum cum Julio Pontifice contra Venetos fœdus iniit, ac denique Ludovico Regi, ob detentam Burgundiam, & auxilia Carolo Egmondano, Geldriæ adhucdum incubanti, præbita, bellum indixit; aſcitis etiam in ſocietatem Anglo, Hiſpano, ac Helvetis.

ARTICULUS IV.

De Comitiis, Judicio Aulico, Notariis Publicis, Pace.

Comitia inſuper Imperii *Coloniam* convocavit, in quibus de Ludovico conqueſtus, deque fœdere non ſatis fideliter ſervato, auxiliares adverſus eundem copias petiit, ad reducendam Burgundiam ac Geldriam. 73. Comit. Colon.

Porro in his *Comitiis Colonienſibus* plures *Receſſus Imperii* anno 1512. ſunt concepti. Nam ſtatuitur, ut ſedes Apoſtolica & Romana Eccleſia ab Imperatore tanquam ſupremo illius advocato defendatur. Pax Publica confirmetur. Camera Imperialis, ferme collapſa, reſtauretur. Imperatoris & Imperii Jura contra quemcunque aggreſſorem communi Ordinum opera protegantur. Determinatum, quantum viritim Imperii cives debeant contribuere in ſex annos, pro ratione annuorum proventuum. Statutum, ut decretis, ſecundum

majora præſentium in Comitiis Statuum ſuffragia conceptis, omnes, etiam abſentes, ſtringantur.

Sex Circulis adhuc quatuor additi, Auſtriacus nempe, Burgundicus, Rheni Inferioris, qui quatuor Rhenanos Electores complecteretur, & Saxoniæ Superioris, cujus Electores, Saxonicus & Brandenburgicus eſſent capita. Ad conſervandam Pacem Publicam in ſingulos annos unius menſis Comitia decreta.

74. Conſilium aulicum.

Sub pœna gravi prohibita blaſphemia, ebrietas, provocatio ad æquales hauſtus, monopolia. In altero Imperii Receſſu datum initium *Conſilio Aulico* reformando. Cum enim illud hactenus cum Imperatore per Provincias ambularet, nulloque certo loco conſiſteret, & Imperatores ſæpe extra Germaniam bellis abſtracti jus litigantibus dicere non poſſent, ſtabile aliquod fixumque tribunal conſtitui placuit. Attributi itaque Cæſari (id petenti) octo *Conſiliarii*, quatuor nempe ab Electoribus, & quatuor a reliquis Principibus. Qui ſumptibus Imperii alerentur, & partibus litigantibus nomine Imperatoris jus dicerent. Conſtitutus etiam centurio, qui cum 100. equitibus Paci Publicæ invigilaret. Imperatum urbi Francofordienſi, ut ſolennes Paſchales nundinas a ſancta hebdomade in aliud opportunius tempus transferat. Aliaque ad *politiam* ſpectantia ſalubriter ordinata.

75. Receſſus de Notariis.

Tertius Imperii Receſſus ad *Notarios Publicos* pertinet. Ne ſcilicet hoc munus, quod ſummam fidem requirit, committatur indignis, infamibus, imperitis, infidelibus, excommunicatis, proſcriptis, aut iis, qui legitimi teſtes in judicio eſſe non poſſunt.

Ut *formam* præſcriptam obſervent in Inſtrumentis, invocato videlicet Divino nomine, exprimantur annus ſalutis, indictio, nomen, ac annus Principis, menſis, dies, hora, locus, loci locus, dein facti ſeu actus geſti ſeries, teſtium nomina. Tum inſtrumentum a Notario proprio ſigillo ſignetur, & ſubſcribatur. Addatque, ſe ſpecialiter rogatum inſtrumentum confeciſſe. Salvis tamen aliis, quæ loci cujusvis conſuetudine requiruntur.

Quilibet Notarius Protocollum habeat, cui propria manu de verbo ad verbum inſerat omnia inſtrumenta, a ſe confecta, ut ſi originalia amitterentur, aut corrumperentur, apud Notarium integra inveniri poſſint.

Inſtrumentum confectum coram partibus & teſtibus relegat. Poſtquam vero ab illis Inſtrumentum relectum fuerit, & approbatum, addi, detrahi aut mutari nihil amplius poteſt, etiam de partium conſenſu. Si tamen poſtea partes quid mutari vellent, Notarius

rurſus

rurſus rogatus novum Inſtrumentum conficiat, priori manente in Protocollo, novoque pariter inſerto.

Poſſet tamen Notarius ſcripturæ, a contrahentibus coram teſtibus ſibi oblatæ, & coram relectæ ſubſcribere, teſtarique, ita coram ſe fuiſſe contractum: atque copiam ejusmodi inſtrumenti ſuo Protocollo adjungere.

Notarius non poteſt renuntiare ſuo officio, niſi in manu Principis, cujus auctoritate eſt creatus.

Nullas *cifras* aut notas apponat, ſed integra vocabula clare & diſtincte ſcribat, lingua Latina, vel Alemannica in pergameno, non vero papyro.

Præcipue vero ſit accuratus in ſcribendis teſtamentis. Ad quæ requiruntur ſeptem teſtes, ſpecialiter rogati, incluſo inter iſtos Notario: ad codicillos vero, quibus legata & fideicommiſſa, uti etiam ad donationem mortis cauſa, & ad teſtamenta ruſticorum, ſi plures haberi non poſſunt, ſufficiunt quinque: ad teſtamentum autem parentum inter liberos, ubi aliud teſtamentum non obſtat, uti etiam ad teſtamentum militis, in caſtris confectum, requiruntur duo teſtes. Si autem miles in actuali ſit expeditione bellica, ſine omni ſolennitate & teſte quomodocunque poteſt ſuam ultimam voluntatem ſignificare. Caveant autem Notarii, ne teſtes adhibeantur, qui de Jure ſunt inidonei, uti ſunt mulieres, & regulariter omnes, qui active aut paſſive ſunt inteſtabiles.

Additur teſtamenti ſcripti forma: nimirum producit teſtator coram ſeptem teſtibus, ad id ſpecialiter convocatis & rogatis, viris, liberis, puberibus, omnibus ſimul præſentibus ſcripturam clauſam, ſive teſtatoris, ſive alterius manu ſcriptam, offertque illam iſtis teſtibus, a ſingulis ſubſcribendam, & ſigillis propriis ſignandam: modo aperte dixerit, ſuum in ea contineri teſtamentum, ibique coram teſtibus ſua manu propria ſubſcripſerit, vel ſi ipſe ſcribere neſciat, vel tunc non poſſit, alterius octavi teſtis manu ſubſcribi faciat; dein eodem tempore, nullo intervallo per ſingulos ſeptem teſtes ſubſcribitur, & propriis ſigillis ſignatur. Si autem unus vel plures teſtes ſigillo proprio careant, alterius teſtis ſigillo utatur.

Subjungitur etiam forma teſtamenti *Nuncupativi*: in quo nempe teſtator hæredis & legatariorum nomina coram ſeptem teſtibus exprimit, ſuamque ultimam voluntatem palam & dilucide manifeſtat. Hæc omnia Notarium probe ſcire oportere.

Conqueritur Imperator, quotidie ad Cameram venire Instrumenta procuratoria defectuosa. Unde sciendum tabellionibus, quomodo ea conficienda; cum expressione, quale mandatum *Procuratoribus ad litem* sit datum, an generale tantum, an speciale & *cum libera*: si plures sunt constituti, an omnes in solidum &c. Monendos a Notario Principalem litigantem & Procuratorem, quod & quomodo jurandum de calumnia.

Notum sit insuper Notariis, quod appellatio gradatim facienda, nec concedatur in camera ab *interlocutoria*, si gravamen postea per appellationem a definitiva est reparabile. In appellatione a definitiva non esse necesse, causam aut gravamen exprimere, bene vero, si appellatio fiat ab Interlocutoria, ubi causa appellandi & gravamen exprimendum, & quidem scripto.

Commendatur denique Notariis, ut sint Juris periti, requisita ad contractus habeant perspecta, Instrumentorum formam cum debitis clausulis bene calleant &c.

76. Bellum Burgundicum. His per Recessus Colonienses ita constitutis, confirmatoque in decennium Suevico fœdere, Cæsar, ut Burgundiam Gallis eriperet, ac Carolo Nepoti suo assereret, cum Anglo ac Helvetis fœdus iniit. Verum plus fulguris quam fulminis emicuit; Anglo post victoriam atque expugnatum Terovanum ac Tornacum trans mare in hyberna concedente, Helvetis vero, dum Divionem obsiderent, auro expugnatis a Trimolio, & in privatam pacem euntibus. Nec major effectus victoriæ, quam ad Vicentiam Cæsarei a Venetis reportarunt.

Cum subin Franciscus I. Galliæ Rex Ducatum Mediolanensem rursus occupasset, Imperator Maximilianus ultimam in Italiam expeditionem suscepit; jamque Mediolano exercitum admoverat, cum Helvetis, quos secum adduxerat, adversus populares suos pugnare detrectantibus, re infecta in Germaniam rediit.

77. Pax Noviodun. Tandem pertinax hoc bellum, quod totam ferme Europam in partes traxit, miraque fœderum ac fortunæ inconstantia per octennium gestum fuerat, per *Pacem Noviodunensem* anno 1516. finitum est, his articulis conclusam.

Cæsar Veronam restituat: pro ea vero Veneti centum aureorum millia solvant, totidem Rex Galliæ, simulque debitum 300000. Aureorum, ex mutuo contractum, Imperatori remittat. Idem retineat Roveretum, aliaque oppida & claustra ad Athesin & Brentam, uti etiam in Istria & Foro Julio, quæ tunc possidebat: Venetis pariter in possessione eorum, quæ tunc habebant, remanentibus, donec Reges Hispaniæ & Galliæ, (tanquam *arbitri compromissarii*) limites determi-

terminarent. Veneti omnibus urbibus & portubus Regni Neapolitani, quos antea occupaverant, in perpetuum renuncient.

Rex Galliæ Ducatum Mediolanenſem tanquam feudum Imperii retineat, uſque dum Imperator & Imperium ea ſuper re pronunciet.

Carolus Rex Hiſpaniæ Regnum Navarræ (quod Ferdinandus Catholicus Caroli avus occupaverat) Joanni Albretano reſtituat, Franciſci Regis filiam ducat, venientibus in dotem juribus aut prætenſionibus Galliæ in Regnum Neapolitanum. Si vero Carolus ex Gallica conjuge liberos nullos ſuſciperet, pars ea Regni Neapolitani, quæ in diviſione, cum Ferdinando Catholico inita, Gallis fuerat attributa, eisdem reſtituatur. Cæterum pax eſto perpetua. Exules reſtituuntor. Captivi absque lytro liberi dimittuntor.

Diſcordiis Europæ hac pactione compoſitis, Leo X. Pontifex in id conſilia ſua cum Chriſtianis Principibus contulit, ut arma in communem omnium hoſtem convertantur, & creſcenti in dies Turcarum potentiæ, qui nuper Ægyptum etiam ſibi ſubjecerant, eatur obviam. Viſum proinde, ut Imperator cum Germanis, Hungaris, Bohemis, & Polonis terreſtri itinere per Boſniam, Serviam, & Thraciam Conſtantinopolin moveat. Gallus cum Italis & Helvetis navibus transvectus, in Albaniam & Græciam irrumpat, Pontifex cum Hiſpanis, Anglis, & Luſitanis, immiſſa claſſe, navali oppugnatione Conſtantinopolim invadat.

Maximilianus Cæſar in hunc finem anno 1518. *Comitia Auguſtana* 78.
indixit, atque pro conſcribendo valido exercitu in ſingula hominum capita decimam floreni Rhenani partem in Triennium imperavit. Comit. Auguſt.

Verum tam ſalubre conſilium effectu caruit, Chriſtianis per Europam Nationibus diffidentia, invidia, æmulatione diſtractis, & cum plures ſe remotiores a periculo crederent, privatas rationes communibus & publicis præhabentibus.

Aderat in his Auguſtanis Comitiis, præter multos Regum ac Principum Oratores, Cardinalis Cajetanus Pontificis legatus, qui bellum Turcicum vehementer urgebat. Non ea tamen, qua oportuit, ſeveritate Lutherum, ibidem præſentem, coercuit, Germaniam bellis, Eccleſiam diſcordiis impleturum.

ARTICULUS V.

Maximiliani obitus, Mauſolæum, defenſio.

79. ObitusMaximil. ANno ſequente (1519.) pientiſſime, uti vixit, mortem, ad quam dudum ſe paraverat (ſandapila etiam in hunc finem per itinera ſecum devecta) oppetiit Maximilianus Welſii, Imperii 25. ætatis ſexageſimo. Natus 1459. Rex Romanorum 1486. Imperator 1493. primis decem ætatis annis blæſæ fuit linguæ; poſtea inſigni eloquentia, pluriumque linguarum peritia excelluit: litterarum ac litteratorum amator & æſtimator eximius. Fide, religione, integritate, clementia, facilitate, liberalitate, ſtudio in Rempublicam ſingulari, omnium amorem ſibi conciliabat. Uti Juvenis per rupes obrepens (non ſine vitæ ſervatæ prodigio) feras conſectabatur, ita reliquam ætatem bellis exercuit, quæ geſſit pro Imperii ac Domus ſuæ Juribus contra Gallos, Belgas, Hungaros, Helvetos, Palatinos, Bohemos, Turcas, Venetos; ita tamen, ut pacis tranquillæ ſtudia nequaquam ſeponeret. Tot Imperii comitia, ad componendam Rempublicam collecta, pax publica, camera imperialis, judicium aulicum, in meliorem formam redactum, Germania in decem Circulos opportune diviſa, tam opulentum ejus, filii, & Nepotum conjugium &c. perpetua ſunt monumenta, quibus & Imperii tranquillitati providit, & Auſtriacam potentiam in immenſum provexit, & gratam poſterorum omnium memoriam ſibi devinxit.

80. Mauſolæum. Magnificum ejusdem Mauſolæum viſitur Oeniponti in medio templi aulici ad S. Crucem, a Ferdinando I. ex alabaſtro exſtructum, circumſtantibus 28. metallinis ſtatuis, quæ totidem Perſonas Principes exhibent. In ipſo Mauſolæo, præter inſigne epitaphium, 24. marmoreis tabulis rara omnino ac mira arte inſculpta cernuntur præcipua illius geſta: videlicet, nuptiæ cum Maria, Burgundiæ ac Belgii Domina (1477.) victoria a Gallis victis reportata ad Guinegatum (1479.) Electio & coronatio in Regem Romanorum (1486.) Pax cum Carolo VIII. & recuperatio Arteſiæ (1489.) Recuperatio Inferioris Auſtriæ, & Expugnatio Albæ Regalis in Hungaria (1490.) Victoria de Turcis relata in Sclavonia. (1492.) Expugnatio Atrebati (1493.) Nuptiæ ſecundæ cum Blanca Maria, Galeacii Mariæ Ducis Mediolanenſis filia (1494.) Fœdus cum Pontifice, Hiſpano, & Venetis contra Carolum VIII. & recuperatio Neapolis (1496.) Philippi, ipſius filii

filii, cum Joanna Hiſpaniarum hærede conjugium (1497.) Victoria a Bohemis devictis relata in bello Boico: & expugnatio Kueffſteinii (1504.) Fœdus cum Pontifice ac Regibus Galliæ & Hiſpaniæ adverſum Venetos (1509.) Fœdus cum Pontifice & Helvetis, atque expulſio Gallorum ex Ducatu Mediolanenſi (1512.) Fœdus cum Angliæ Rege, & victoria, de Gallis cæſis reportata in Arteſia (1513.) Congreſſus cum Regibus Hungariæ & Poloniæ nexusque geminus per gemina ſponſalia (1515.)

Licet autem Maximilianus multa omni ferme ætate bella geſſerit, multo nihilominus plura per opimas nuptias eſt conſecutus. Nam primo quidem per Mariam Burgundam conjugem ſuam Burgundiam totumque Belgium, per conjugium filii ſui Philippi cum Joanna Hiſpana univerſam Hiſpaniarum Monarchiam, per utrumque orbem late diffuſam, per nuptias Ferdinandi Nepotis cum Anna Hungarica Regna Hungariæ & Bohemiæ, Auguſtiſſimæ Domui Auſtriacæ intulit. 81. Felices Nuptiæ.

Nam etiam hæc debentur providis Maximiliani conſiliis. Siquidem Philippi Archiducis, jam anno 1506. demortui, filiis Carolo & Ferdinando Nepotibus ſuis, conſulturus, anno 1515. Uladislaum Hungariæ & Bohemiæ Regem, cum ejus fratre Sigismundo Poloniæ Rege, Viennam invitavit, ubi actum de pace inter Polonos & Moſcos componenda, de bello Turcis inferendo, ac præcipue magna cum ſolennitate conventum eſt, ut Anna Uladislai filia Carolo aut Ferdinando deſponderetur. Unde factum, ut Ferdinando poſtea noberet, mortuoque Ludovico fratre utrumque Regnum in dotem afferret, atque hoc pacto antiquæ conventiones de ſucceſſione Auſtriacæ Familiæ, ſi maſcula Uladislai progenies deficeret, facilius implerentur.

In eodem trium Regum auguſto congreſſu contracta ſunt ſponſalia inter Ludovicum Ladislai filium, & Mariam, Maximiliani Cæſaris ex Philippo neptem, reliquis tribus Mariæ ſororibus ſummis pariter per Europam Principibus in matrimonium poſtea datis. Jam tum auditus ille verſiculus:

Bella gerant alii, tu felix Auſtria nube.

Sub finem breviter refutare juvat, quæ meritiſſimo huic Imperatori objicit Hyppolithus a Lapide ſeu potius ſub hoc ficto nomine latens Joachimus *Rusdorffius* Calviniſta, Romanæ Eccleſiæ & Domus Auſtriacæ hoſtis infenſiſſimus, ſæculi ſuperioris Scriptor damnatæ memoriæ, qui ad Ordines Batavos legatus Palatinus Hagæ Comitum obiit anno 1640. 82. defenſio.

Hic

Hic infamem librum ſcripſit *de ratione ſtatus in Imperio Romano-Germanico*; & uti Domus Auſtriacæ univerſim ſe hoſtem profitetur, ita glorioſiſſimos ex illa Imperatores indignis ſane modis proſcindit.

Et Maximiliano quidem objicit, quòd multa bella geſſerit, non tam ad publicum Imperii bonum, quam in privatum ſuum Domusque ſuæ commodum; ac propterea negata ipſi fuiſſe a Statibus ſubſidia. Quod majoribus ſuis altiora ſpirans Archiducis titulum primus in Domum ſuam invexerit, ut ſuper alias Principum familias emineret.

Verum has eſſe calumnias exinde fit perſpicuum, quod bella ſua Maximilianus geſſerit adverſus Turcas, Gallos, Helvetos, Venetos. Quicunque autem temporum illorum conditionem, hoſtes iſtos undique increſcentes, bellorumque cauſas vel obvio etiam oculo intuetur, facile intelliget, quantopere hæc cum rebus & rationibus Imperii conjuncta fuerint. An enim nihil ad Imperium pertinere arbitremur, Turcam non tantum in vicinis provinciis dominari, ſed in ipſa etiam Germaniæ viſcera immani populatione graſſari, Burgundiam, Belgii Provincias, Mediolanenſem Ducatum a Francis invadi, Baſileam, Scaphuſiam ab Imperio ſeparari, & ad fœdus Helveticum tranſire, Conſtantiam nutare, fines Tyroleos a Griſonibus infeſtari, Principem Imperii ab iisdem graviter violari, non tantum plures Italiæ urbes, ad Imperium olim pertinentes, a Venetis poſſideri, ſed eorum dominium ſemper ulterius in Iſtriam, Inſubriam, & Tyrolis fines protendi ipſumque Cæſarem a conſueta expeditione Romana armata manu prohiberi? Profecto cogitanti iſta facile ſuccurret, Romanum Imperium magnam Maximiliano Imperatori debere gratiam, quod ſuis armis, curis, vigiliis, irruenti undique hoſti aggerem oppoſuerit; & ſi aliquando ſapientiſſimis conſiliis effectus defuit, retardatis id aut omnino negatis ſubſidiis eſſe tribuendum.

Quod vero larvatus Hyppolithus dicat, Maximilianum novo exemplo arrogantiæ impulſu Archiducis titulo uſum fuiſſe, id ejus aut inſcitiam, aut calumniandi voluptatem prodit. Licet enim de origine præcellentis hujus tituli diverſa ſit ſcriptorum opinio, aliique eum ad Fridericum III. alii ad Albertum I. alii ad Rudolphum I. alii ad Fridericum II. alii adhuc altius ad Friderici I. tempora referant, omnes tamen in eo conveniunt, illum Maximiliano I. antiquiorem eſſe. Et licet forte priores Auſtriaci Principes illo uſi non eſſent, arbitrariæ id omiſſioni, non juris defectui foret adſcribendum.

CA-

CAPUT II.

De Statu Imperii Eccleſiaſtico & Politico ſub Carolo V.

ARTICULUS I.

CAROLI INITIA.

SUMMARIUM.

ARTICULUS II.

Diſſertatio in Capitulationes Cæſareas, an Majeſtati aut Monarchiæ derogent.

ARTICULUS III.

Ordinatio Imperii.

98. Coronatio. Bellum primum Gallicum cum Francifco I. Comitia Wormatienfia. Profcriptio Lutheri. Gallos ex Navarra, & Italia pellit.

99. Provincias cum fratre Ferdinando dividit. Wirtembergæ mutationes. Comitia Norimbergenfia. Centum Gravamina.

ARTICULUS IV.

Obfervatio in Gravamina Nationis Germanicæ.

100. Decem Gravamina, jam Maximiliano I. propofita. A Lutheranis ufque ad centum aucta.

101. Lutherus multo plurium & majorum gravaminum fuit caufa.

102. Recenfentur multa prætenfa gravamina.

103. Non a Comitiis, multo minus ab Ecclefiafticis Ordinibus in medium allata: fed a Lutheranis compilata, & aucta: Cæfare primum infcio, deinde invito Teftes hujus rei.

104. Crifis circa prætenfa gravamina.

105. Reformatione, ab Adriano VI, Clemente VII. Paulo III. & Concilio Tridentino, inftituta, maximam partem fublata.

ARTICULUS V.

Ulterior defcriptio Status Imperii.

106. In Comitiis Norimbergenfibus Cheregatus fruftra urget executionem Edicti Wormatienfis. Rex Galliæ captus. Roma expilata.

107. Vienna obfeffa. Comitia Spirenfia. *Proteftantium* nomen. Coronatio Italica. Ducatus Italiæ erecti aut reftituti.

ARTICULUS VI.

Obfervatio in Confeffionem Auguftanam.

§. 1.

Priores 21. Articuli crifi fubjiciuntur.

108. Recenfentur Articuli & errores circa peccatum Originale, juftificationem, operum merita, contritionem, Sacramenta, vota. &c.

109. Gratia actualis & habitualis explicatur: uti etiam operum meritum.
110. Invocatio Sanctorum.
111. Falſo dicunt, confeſſionem ſuam eſſe conformem S. Scripturæ, & Eccleſiæ Romanæ.

§. 2.

Poſteriores ſeptem Articuli ad Criſin vocantur.

112. Prætenſi abuſus. De uſu calicis, & conjugio ſacerdotum.
113. De Miſſa, confeſſione, traditionibus.
114. Falſo afferunt, doctrinam de fide fuiſſe neglectam.
115. De voto continentiæ, poteſtate Eccleſiaſtica, diſciplina.

§. 3.

De fraudibus & variatione confeſſionis Auguſtanæ.

116. Recenſentur C. A. falſitates, & fraudes.
117. A. C. ſæpe variata: ſibique contraria.

§. 4.

Edictum Imperiale.

118. Edicto Imperiali condemnatur Confeſſio Auguſtana.

ARTICULUS VII.

Hiſtorica Relatio de ſtatu Imperii ab anno 1530. ad 1540.

119. Ferdinandus Rex Rom. Comitia Ratisbonenſia. Suſpenſio Edicti Wormatienſis. Res Boruſſicæ. Ordinatio pœnalis.
120. Bellum Wirtembergicum. Pax Cadana. Anabaptiſtæ.
121. Prima Expeditio Africana. Bellum Mediolanenſe. Agitur de convocando Concilio. Lutherani detrectant.
122. Parma ad Farneſios. Mors Georgii Ducis Saxoniæ, ſecuta mutatio. Sacrum fœdus. Gandavi ſeditio.
123. Poſtulata Proteſtantium, a Cæſare rejecta.

ARTICULUS VIII.

Dissertatio de avtonomia seu Religionis libertate.

§. 1.
Argumenta Theologica contra Libertinos.

§. 2.
Argumenta Politica contra Libertinos.

§. 3.
Diluuntur Argumenta Libertinorum.

ARTICULUS IX.

De Statu Imperii usque ad finem belli Smalcaldici.

ARTI

ARTICULUS X.

Diſſertatio de bello Smalcaldico, aliorumque bellorum Civilium in Germania cauſis.

140. Proteſtantici ſcriptores cauſam Pontifici & Cæſari affingunt.
141. Sed falſo. Nam Luthero ejusque aſſeclis eſt adſcribenda.
142. Recenſentur factiones & tumultus Lutherici.
143. Proteſtatio Cæſarea ante bellum Smalcaldicum; ex qua patet, quis belli tubam inflarit.
144. Confutantur Proteſtantium exceptiones.

ARTICULUS XI.

Hiſtorica Relatio de Statu Imperii usque ad pacem Religioſam.

145. Comitia Auguſtana celeberrima. Conſtitutio *Interim*. Belgium Imperio innexum. Electoratus in Mauritium translatus. Cauſa Brunſvicenſis: & Boruſſica. Latæ Leges politicæ. Cenſus Germanici. Decreta Concilia Provincialia. Cauſa Magdeburgica, & Conſtantienſis.
146. Comitia Auguſtana altera. Confirmata priora. Imperata reſtitutio ablatorum. Expeditio in Africam tertia. Bellum Parmenſe, & Senenſe.
147. Tranſactio Paſſavienſis, ejusque Articuli.
148. Alberti Brandenburgici tumultus. Lis in Saxonia mortuo Mauritio.

ARTICULUS XII.

Pax Religioſa.

149. Recenſentur illius articuli.

ARTICULUS XIII.

De Reſervato Eccleſiaſtico.

150. Proteſtantes more ſuo initio contra illud ſunt proteſtati. Dein autem omnes abſolute ſubſcripſerunt.
151. Reſervatum eſt æquiſſimum.
152. Conforme Verbo Dei, & juri naturali.
153. Proteſtantes illud graviſſime violarunt.

ARTICULUS XIV.

Obſervatio circa ea, quæ Carolo V. a Proteſtantibus objiciuntur.

CAPUT II.

De ſtatu Imperii Eccleſiaſtico & Politico: Jure Belli & Pacis,

SUB CAROLO V.

ARTICULUS I.

CAROLI V. INITIA.

83. Initia Caroli. MAximus hic orbis domitor natus eſt Gandavi in Flandria An. 1500, ex Philippo Auſtriaco, Maximiliani Cæſaris filio, & Joanna Hiſpana, Ferdinandi Catholici & Iſabellæ primogenita, ſignaturus orbem terrarum victoriis, & utrumque mundi complexurus cardinem.

Ab avo paterno Maximiliano Cæſare omnes per Germaniam Auſtriacæ Domus Provincias hæreditate accepit, a patre Philippo Burgundiam ac Belgium, ab avo materno Ferdinando Catholico Arragoniam, Neapolin, Siciliam & Sardiniam, ab avia materna Iſabella veterem ac novam Caſtilliam, totamque Hiſpaniæ Monarchiam. Ducatum Mediolanenſem, Regnum Navarræ, & Americam armis ſibi aſſeruit, devictis ibidem octodecim Regibus ac duobus Imperato-

to-

toribus, atque in Africam etiam Aſiamque prolatis victoriis; ut adeo haud ex vano diceretur, ſolem nunquam occidere Carolo.

Sexto jam ætatis anno amiſit Patrem, qui (quod mirum) Ludovicum XII. Franciæ Regem ei tutorem dedit, a quo Wilhelmum Croium & Adrianum Florentium Magiſtros accepit, Regiis virtutibus artiumque diſciplinis inſtituendus.

Mortuo itaque anno 1506. Philippo patre, Burgundiæ ac Belgii Provincias per Croium Præceptorem ſuum adminiſtravit. Cui anno 1513. Margaretha Maximiliani Cæſaris filia ſucceſſit. At anno ſequenti Belgii regimen ipſe ſuſcepit: uti etiam Hiſpaniarum an. 1516. quo mortuus eſt Ferdinandus Catholicus; qui primo teſtamento Ferdinandum Caroli fratrem, in quem majori affectu ferebatur, hæredem ſcripſerat. At turbas veritus, mutata voluntate, Joannam filiam, Caroli ac Ferdinandi matrem, inſtituit, adminiſtrationem autem Carolo commiſit.

Tribus poſt annis mortuo etiam avo paterno Maximiliano Imperatore, hæreditariæ quoque Auſtriæ Provinciæ, (ſedato mox tumultu, quem quidam ibidem, optimatum quoddam regimen appetentes, concitaverant,) ad eum ſunt devolutæ. Nihilque ad potentiam & magnitudinis faſtigium deeſſe videbatur, quam corona Cæſarea, quam in Francofordienſibus Electorum comitiis ipſi præripere omni ope conniſus eſt Franciſcus I. Rex Galliæ; pro quo Trevirenſis ſuffragium tulerat, alios etiam Septemviros in ſententiam ſuam conatus pertrahere. 31. Cæſar.

Nihil pugnare cum legibus Imperii, ſi Rex Galliæ dicatur Imperator: Francos Germanicæ eſſe originis: primos Occidentis Imperatores fuiſſe ſimul Reges Germaniæ & Galliæ: uſucapione & conſuetudine potius ad Germanos devolutum eſſe imperium. Magno incremento auctum iri potentiam & Majeſtatem Imperii, ſi Germania & Gallia ſub eodem capite conjungerentur.

At poſtquam Moguntinus Trevirenſis orationem ſolide confutarat, revocatis etiam in memoriam Domus Auſtriacæ in Imperium meritis annitente pariter Saxone, omnium, etiam Trevirenſis, voto electus eſt Carolus (anno 1519.) nec ratio habita legationis Romanæ, quæ Regem Neapolitanum, clientari jure devotum Eccleſiæ, ab Imperatoria dignitate legibus arceri contenderat. (*Quod ad pactum a Clemente IV. cum Carolo Andegavenſi initum refertur.*)

CA

CAPITULATIO

Caroli V.

85. Capitulatio. NE autem vaſta Caroli potentia Germanicæ juribus & libertati ſit formidanda, concepta fuit a Septemviris *Capitulatio* quædam, aliquot complectens Articulos, quibus Imperio atque Ordinum Privilegiis cautum voluerunt.

Videlicet: ut Rempublicam Chriſtianam, Pontificem & Eccleſiam Romanam, cujus ſit advocatus, defendat. Jus æquabiliter adminiſtret, & paci conſulat. Leges Imperii, & præſertim Auream Bullam obſervet. Senatum in Imperio conſtituat, ex Germanis delectum, qui Rempublicam gerat. Jura, Privilegia, dignitatem Principum & Ordinum Imperii minime convellat, aut imminuat. Electoribus liceat, cum opus erit, inter ſe convenire, deque Republica deliberare; nullum autem, quo minus id faciant, impediat, nec in malam partem accipiat. Multitudinis & Nobilitatis fœdera vel Societates initas adverſus Principes aboleat, & ne tales in poſterum fiant, lege prohibeat.

De rebus Imperii nullum fœdus aut pactum faciat cum externis, niſi de Septemvirorum aſſenſu. Facultates Imperii neque diſtrahat, nec oppignoret, nec alio quovis modo deteriores reddat, & quæ ſunt ab aliis Nationibus occupata, vel ab Imperio divulſa bona, primo quoque tempore recuperet, ſic tamen, ne quid fraudi ſit illis, qui Privilegio vel jure nituntur. Si quid etiam vel ipſe, vel ipſius Familiæ quiſpiam poſſideat, quod ſit Imperii, non acquiſitum legitime, reddat interpellatus a Septemviris.

Cum vicinis Regibus aliisque pacem & amicitiam colat; neque pro rebus Imperii, niſi de Ordinum omnium, præcipue Septemvirorum, voluntate, bellum ſuſcipiat ullum intra vel extra fines Imperii. Peregrinum militem nullum in Germaniam adducat, niſi conſentientibus illis. Quodſi autem bello petatur ipſe vel Imperium, liceat uti quibuscunque præſidiis. Conventum Imperii nullum edicat, neque vectigal aut tributum imperet, niſi de conſenſu Electorum.

Negotiis Publicis non præficiat exteros, ſed Germanos, ex Nobilitate delectos. Litteræ omnes conficiantur Latino vel populari ſermone. Extra fines Imperii nullum Ordinem in jus vocet. Det operam apud Pontificem, ne qua fraus fiat Privilegiis aut Imperii libertati adverſus pacta inita. Quomodo mercatorum monopolia, Ger-

maniæ

maniæ valde perniciofa, coerceantur, rationem ineat cum Electoribus.

Si quam habet actionem in Ordinum aliquem, legibus experiatur, vim autem nullam adhibeat iis, qui fe cognitioni legitimæ fiftunt. Neminem indicta caufa profcribat, fed juris ordinem in eo fequatur. Imperii bona, quæ forte vacabunt, nemini conferat, fed ad publicum patrimonium referat. Si quam alienam provinciam auxiliis ordinum acquiret, Imperio conjungat. Si publicum quid fuis copiis recuperabit, Reipublicæ reftituat. Quod Interregni tempore Palatinus ac Saxo publice egerint, ratum habeat.

Confilium nullum ineat, quo dignitatem Imperii fuæ Familiæ peculiarem & hæreditariam faciat, fed liberam & integram permittat Septemviris eligendi facultatem, juxta Caroli IV. legem & Juris Pontificii præfcriptum: quod fecus factum fuerit, irritum habeatur. Ubi primum licebit, in Germaniam fe conferat inaugurationis caufa.

Cum ifta legati Caroli per jusjurandum ipfius nomine probaffent, fingulis Electoribus ejus rei teftes litteras obfignatas dederunt.

Quod de Jure Pontificio dicunt, ad Innocentii III. Epiftolam Decretalem referendum videtur, qua decernit, Electores Principes Germaniæ jus habere creandi Cæfaris liberum, & Imperii dignitatem non a fucceffione pendere, fed ab electione.

Atque huc refertur prima fcriptarum folennium *Capitulationum Cæfarearum* origo; quales poftea in omnium Imperatorum electione fuerunt conceptæ, fæpius tamen mutatæ auctæque, poft pacem præfertim Religiofam & Weftphalicam.

Infliterunt quidem non raro reliqui etiam Status Imperii, ut & ipfis communi cum Electoribus confilio atque confenfu Capitulationes fas fit concipere. Sæpiusque de perpetua aliqua Capitulatione ftatuenda in comitiis eft actum. Verum Electores hactenus in poffeffione manferunt.

ARTICULUS II.

DISSERTATIO

In Capitulationes Cæſareas.

De Forma Imperii.

Cum per Capitulationes quoad plures effectus reſtricta ſit Cæſaris poteſtas, Ordinum vero ampliata, non deſunt ex Acatholicis Publici Juris Doctores, qui contendant, regimen Imperii Romano-Germanici non eſſe Monarchicum, ſeu in Ariſtocratiam deflectere, aut etiam in Democratiam, ac ſyſtema civitatum. Quin etiam Majeſtatem eidem detrahere cum Bodino præſumunt, ac ſi Imperator in Imperio non plus poſſet, quam Dux Venetorum in illa Republica.

86. Contra Monarchiam. Nam, inquiunt, *Monarcham* ex ipſa vocis etymologia eum eſſe Principem, qui ſolus imperat, nullumque regiminis conſortem habet. Qui ſolis inſtar ſubjectis populis Majeſtatis ſuæ radios diſpenſat; qui ſolus & ſacra moderetur & profana; penes quem unum illimitatum jus ferendi & abrogandi leges, conſtituendi pro arbitrio Magiſtratus, irrogandi pœnas, imponendi tributa & vectigalia, cudendi monetam, ejusque æſtimationem univerſim taxandi, omnes conferendi dignitates, honores, officia, plena cum poteſtate reſideat. Qui ſolus abſolutum nulloque reſtrictum vinculo, jus judiciorum, munitionum, fœderum, belli, ac pacis poſſideat, atque pro lubitu exercere queat.

Tales olim Monarchas fuiſſe Aſſyriorum Imperatores ac Perſarum Reges, hodieque eſſe Galliæ, Hiſpaniæ, Luſitaniæ Principes, Turcarum atque Moſcorum Imperatores &c. Ipſos etiam poſt Auguſtum Romanos Imperatores, quamdiu Oriens & Occidens ſub unius imperio acquieſceret, poteſtate ejusmodi Monarchica uſos eſſe, eandemque, extincto etiam per alienigenas gentes Occidentali Imperio, in Oriente continuatam, atque per Carolum M. in Occidente reſuſcitatam, in ejusdem poſteris ad Ludovicum usque Infantem perſeveraſſe.

At

At verò extincta Caroli Germanica progenie, poſtquam non amplius ſanguine, ſed electione creabantur Cæſares, poſtquam paulatim proceres provincias, quibus pro Imperatore adminiſtrandis præfecti fuerant, proprias fecere, poſtquam Jus illud *Territoriale* apud eos invaluit, poſtquam in unum Ordinum Statuumque corpus coaluerunt, poſtquam tum propria uſurpatione, in magno præſertim illo Interregno, tum per Bullam Auream, & Inſtrumentum pacis Weſtphalicæ, tum maxime per Capitulationes introductas, immenſa propemodum poteſtate fuerint aucti, Cæſares vero tot undique limitibus circumdati, Monarchicum non amplius dici poſſe Imperium, in quo tot alii coimperantes jus dicant, in communionem Majeſtatis aſſumpti.

Per Capitulationes etenim aliasque pactiones non poſſe amplius Imperatorem, absque conſenſu Statuum, aut ſaltem Electorum, majoris momenti negotia ſolum tractare; ſic non poſſe eum novas leges condere, aut antiquas abrogare, mutare, interpretari, neque Imperii nomine mittere legatos, inire fœdera, bellum decernere, pacem concludere, delectus aut hoſpitationes militum præcipere, exſtruere munimenta in provinciis Ordinum, aut iis præſidia imponere, nova tributa, vel vectigalia imperare, Statum a communi taxa eximere, aut proſcribere, ſeu in bannum Imperii declarare, aut ſeſſione & voto privare, aut ex matricula Imperii expungere, eximere a Judiciis ſupremis Imperii, aut iſta mutare; modum menſurarum aut ponderum univerſalem præſcribere, defectus monetarios corrigere; concedere jus ſtapulæ, aut erigendi nova telonia, monopolia, aut jus cudendi monetam; de Imperio aliquid alienare, aut oppignorare; neque conferre feuda vacantia, ſeu Imperio aperta absque conſenſu, Electoralia ſine conſenſu Electorum, Principum ſine conſenſu Electorum & Principum, urbium ſine conſenſu Electorum & Urbium; neque admittere vel aſſumere aliquem in Statum Imperii, niſi dominio ſufficiente ſit proviſus, & Circulo alicui ſit adſcriptus, ac taxam communem poſſit ſolvere, atque adſit conſenſus illius Collegii, in quod aſſumitur, neque in numerum Principum, Comitum &c. aliquem referre, niſi cum dignitate talem titulum ſuſtinere poſſit; neque convocare judicia generalia, ſeu Comitia, transferre, prorogare, concedere vectigalia ſine conſenſu Electorum. Uti ex variis Capitulationibus atque DD. colligit Linckius *Stamin. Jur. Publ. tab.* 81. Vitriarius *Inſtit. Jur. Publ. lib.* 3. P. Ignatius Schwarz *in Colleg. Hiſt. part. IV. quæſt.* 3. §. 3. *pag.* 34. *& ſeq.* Contra vero Status Imperii non eſſe meros conſiliarios, nec vere ſubditos, ſed a temporibus Ottonum *coimperan-*

87. Quid Cæſar non poſſit ſine Statibus.

perantes, voto decisivo in Comitiis pollentes, ac *Dei gratia* Con-re-
88. gentes; eos ditiones suas cum jure *superioritatis territorialis*, at-
Jus terri- que Regalium, & cum omnimoda ac summa jurisdictione, maje-
toriale statis æmula, velut pro arbitrio gubernare, jus vitæ & necis exer-
Statuum. cere, recipere homagium, constituere magistratum ac judicia, dare rescripta moratoria, aliaque privilegia, leges ferre, tributa imponere, quin Imperator possit intercedere; gaudere eos jure condendi urbes ac munimenta, legendi militem, mittendi legatos, pangendi fœdera tum inter se, tum etiam cum externis, & gerendi bellum, modo non contra Imperium & Imperatorem id faciant; pertinere ad eos, vi ejusdem superioritatis territorialis, jus fisci, archivi, vectigalium, mineralium, monopolii, postarum, cudendæ monetæ, chartæ signatæ, jus fluviatile, & sylvestre, jus acquirendi bona vacantia, caduca, commissa, aut indignis erepta; jus concedendi veniam ætatis, aggratiandi, restituendi famam, dispensandi, nobilitandi pro suo territorio, & Ordines Equestres instituendi &c. Frui aliquos jure de non evocando subditos ad cameram Imperialem & Judicium Aulicum &c.

Ex quibus inferunt, Statum Imperii in provincia sua plus posse, quam Cæsarem in Imperio ac nomine Imperii, uti leges ferre; etiam contrarias Jure Communi civili, (non tamen Publico Germanico) tributa & vectigalia imperare, fœdera inire, bella gerere, munimenta exstruere ac præsidiis firmare; defectus monetarios corrigere, mensurarum ac ponderum modum præscribere, politiam ordinare &c. Quin imo non desunt ex Acatholicis, qui asserere audeant cum Limnæo 1. *p. Tom.* 1. *c.* 12. Cæsarem merum esse Administratorem Imperii, ad rationes reddendas Statibus obligatum, posseque ob male gestam Rempublicam deponi; atque in eam rem exemplum Caroli Crassi, Henrici IV. Adolphi Nassovii, & Wenceslai afferunt.

Ac proin Imperium Romano-Germanicum non esse Monarchicum, sed Rempublicam Aristocraticam, in qua Cæsar, instar Ducis Veneti, sit primus titulo, ordine, & dignitate, potestatem vero & Majestatem penes totum Imperii senatum residere. Ita Puffendorffius sub ficto nomine Monzambani latens, Limnæus, Bodinus, Burgoldensis, Hyppolithus a Lapide, qui p. 1. c. 18. scribere non veretur: *Domini nomen adhuc Imperatori tribuitur, cum tamen re ipsa nihil minus, quam Dominus sit, mansitque Imperatori hoc vestigium, & quasi umbra quædam antiquæ potestatis; nam ipsa Imperatoris ditio, autho-*

authoritas & poteſtas hodie eſt umbra, nomenque Imperii non Imperium. Sunt enim hæc mera Imperii ſimulacra.

Altius ac reverentius de Imperiali Majeſtate ſentiunt, qui non ob- 89.
ſtantibus Capitulationibus, aliisque pactionibus ac Ordinum juribus Pro Mo-
Imperium vere Monarchicum eſſe, ſummaque Majeſtate fulgentiſ- narchia.
ſimum aſſeverant; nihilominus enim Imperatorem non modo nullum Superiorem in terris agnoſcere, ſed inſuper omnibus Imperii Statibus, civibus, populis, ex plenitudine poteſtatis imperare, tanquam Caput ac ſupremum Judicem, ac vere ſummum Imperantem, adeo quidem, ut omnes ipſi parere, ac rationem reddere debeant, ipſe vero nemini.

Atque hinc omnes Ordines tanquam vaſallos præſtare ipſi homagium, jurare fidem & obedientiam, Dominum Clementiſſimum appellantes, atque Majeſtatis inſignia, Pomum Aureum, Sceptrum, Coronam, ſumma cum reverentia eidem deferentes. Eo pertinere plus quam regales illas ſolennitates in coronatione Imperatoris adhiberi ſolitas, illa Electorum Principum Imperatori ſuo inſerviendi officia, delata illa ſui muneris obſequia, politica ac militaria &c.

Neque Germanis duntaxat Principibus eam Majeſtatis & Monarchicæ Auctoritatis perſuaſionem ineſſe, ſed exteris etiam Europæ Regibus & populis, qui propterea extra controverſiam Imperatori ejusque legatis primas deferant; ab ipſis adeo Turcis, Perſis, Moſcis &c. Monarcham ſalutari; & quid certius, quam *ſacram Cæſaream Majeſtatem* paſſim ab omnibus appellari?

Supremum hoc Majeſtatis decus nequaquam minui aut deprimi, quod Electores Imperii regali velut dignitate, auctoritate, & poteſtate fulgeant; nam eo altius atque glorioſius eſſe Cæſareæ Majeſtatis faſtigium, quo majoribus & potentioribus Principibus imperet, eoque eminentius, quo ſublimioribus ſupereminеat.

Neque hanc eminentiam dignitatis ſtare in ſolis ceremoniarum, 90.
honorum, ac titulorum ornamentis, ſed in eminenti etiam pote- Reſervata
ſtate & auctoritate, vi cujus multa ſolus, tanquam *Cæſarea Reſer-* Cæſarea.
vata, absque Ordinum interventu poſſit, ut creare Reges, Duces, Principes, Comites, Barones, Nobiles, Doctores, Notarios publicos pro toto Imperio; erigere, confirmare, & privilegiis munire Academias; Status inveſtire in ſuis feudis; concedere veniam ætatis; liberos ex impari matrimonio morgenatico natos æquare patri; legitimare ſpurios; aliis dignitatem & poteſtatem comitivam largiri; reſtituere famam; concedere litteras moratorias, publicas & ſolen-

nes nundinas; dare jus civitatis, ordinare poſtas, bellum defenſivum pro neceſſitate gerere, & quidem hæc omnia pro toto Imperio.

91. Judicium aulicum. Præterea conſtitui a Cæſare Judicium Aulicum, cum Præſide & Aſſeſſoribus, atque per illud judicare cauſas controverſas de feudis Regalibus, de vectigalibus, Statuum privilegiis, præcedentiis, negotiis Italicis, iisque, quæ concernunt Jurisdictionem voluntariam ac gratioſam; & hæc quidem privative; reliquas vero cauſas civiles jure præventionis ob concurrentem Jurisdictionem cum Camera Imperiali, in qua Cæſar conſtituit Judicem, quatuor Præſides & duos Aſſeſſores. Ab his duobus ſupremis tribunalibus non quidem appellationem concedi, ſed tamen ſupplicationem, ad Cæſarem, & *Reviſorium*.

Ad hæc admittere univerſim Appellationem in caſu denegatæ juſtitiæ; exteris delectum concedere; promulgare concluſa Imperii; ex plenitudine poteſtatis varia diſponere; eaque omnia agere, quæ per Capitulationes aliasque pactiones non fuerunt expreſſe limitata aut reſtricta.

92. Electorum prærogativæ augent majeſtatem. Quamvis igitur magna ſit Imperii Ordinum poteſtas, titulo Superioritatis Territorialis inducta, & per varias Capitulationes ac pactiones ſucceſſive magis magisque ampliata; quamvis adhuc majore Electores polleant, poſſintque libera electione ſoli Caput Imperio vacanti dare, Romanorum Regem, etiam invito Imperatore, eligere, Capitulationem præſcribere) donec ſtabilis aliqua & perpetua a Comitiis ſtatuum ſit decreta) monere Cæſarem de indicendis Comitiis, eoque etiam reclamante Electorales conventus celebrare; ſinguli duos ad minimum Aſſeſſores Cameræ Imperialis deſignare; jure de non Appellando, aut non evocandis eorum ſubditis gaudeant; pro Inveſtitura nihil ſolvere teneantur; in actibus ad curiam Imperialem ſpectantibus ipſos etiam Reges præcedant, & extra curiam Reges ſoleant eosdem, tanquam æquiparatos, Fratres appellare; præterquam quod ſinguli, præſertim Moguntinus, tanquam Collegii Electoralis Decanus, & Archi-Cancellarius Imperii, ſpecialibus prærogativis potiantur.

Nihilominus tamen ſacram Cæſaream Majeſtatem tanto eſſe Auguſtiorem, atque eminentiorem, quanto glorioſus eſt, tantis Imperantibus imperare, tantosque Principes, quos inter quatuor hodie Reges ſunt, habere Archi-Officiales; & tres quidem ex iis Archicancellarios, per Germaniam videlicet, Italiam, & Galliam, quartum Archi-Pincernam, quintum Archi-Dapiferum, ſextum Archi-Mareſchallum, ſeptimum Archi-Camerarium, Octavum Archi Theſau-

ſaurarium. Tantorum igitur Principum Archi-Officialium, aliorumque Imperii Statuum potentiam, jura, dignitatem, non tantum non minuere Majeſtatem Imperatoris, ſed plurimum eandem adaugere; eo etiam præſertim ex capite, quod eorum poteſtas Cæſari tanquam ſupremo Imperanti ſit ſubordinata, ſub lege fidelitatis & homagii, ſupremo & directo dominio in Imperatoris Majeſtate radicato.

Elucere hoc etiam ex ipſis Imperii *Comitiis*, quæ tamen vel 93. Uti etiam Comitia.
maxime Imperatoris limitare Majeſtatem aliquibus videantur; nam hæc, de conſenſu Electorum, a ſolo Cæſare convocari, a ſolo tanquam Præſide regi, & ita quidem, ut absque ejus voluntate nihil poſſit confici.

Quamvis enim poſt propoſitionem a Cæſare aut ejus Commiſſario factam tria Collegia, Electorum videlicet, Principum, & Civitatum, in ſuis conclavibus deliberaſſent, concluſum concepiſſent, atque omnium vota conſpiraſſnt, ſi tamen Imperator ſolus diſſentiat, ejusmodi *placitum* Statuum non poſſe in *Receſſum Imperii* aut legem abire, imo ne quidem in *concluſum Imperii*, manifeſto argumento, quantum vel in ipſis Imperii Comitiis Cæſaris poteſtas legislativa, atque in conficiendis Imperii negotiis auctoritas emineat.

Quin imo Cæſarem non tantum ea ſe ſolo poſſe, quæ *Reſervata Cæſarea* appellantur, ſed etiam ea, quæ vigore Capitulationum & tranſactionum accedente conſenſu Ordinum ſtatuit; nihilominus enim verum eſſe, quod ſolus Cæſar legem promulget, edicta publicet, legatos mittat, fœdera ineat, bellum indicat, pacem ſanciat, Statum proſcribat, cum nullus Status pro toto Imperio hæc poſſit facere, ſed ſolus Imperator; & quamvis conſenſus Statuum ad hoc requiratur, nihil tamen propterea Majeſtati aut Monarchicæ poteſtati detractum iri, cum per Capitulationes & pactiones non poteſtas ipſa radicalis ſed ejus uſus duntaxat & exercitium reſtringatur.

Aliunde autem multis exemplis conſtare, quod poteſtas radi- 94. Non poteſtas ſed uſus limitatur.
calis poſſit plena ſubſiſtere, licet quoad uſum ſit ligata, atque effectus impediatur. Sic pupillum plenum habere dominium proprietatis ſuorum bonorum, plenamque poteſtatem radicalem de iis diſponendi, licet ſine auctoritate tutoris hanc ſuam poteſtatem, hocque ſuum dominium actu ipſo exercere non poſſit.

Idem patere in aliis, quibus bonorum ſuorum adminiſtratio eſt interdicta, aut reſtricta: in filiofamilias reſpectu bonorum adventitiorum; in ſacerdote, accipiente per Ordinationem poteſtatem abſolvendi a peccatis, quam tamen uſu ipſo exercere non poſſit,

nisi

nisi Jurisdictio ordinaria aut delegata accedat : ipsas etiam causas physicas pollere virtute agendi , quin tamen illam semper proxime possint exercere.

Nequaquam autem ad Majestatem & Monarchicam potestatem requiri, ut ad usum & exercitium omnium dispositionum se extendat; alias nullam fore in orbe Monarchiam, nisi tyrannidem aut despoticum Imperium quis amens ea nomenclatione velit honorare. Persarum Reges haud dubie veros fuisse Monarchas, quin tamen edicta sua potuerint mutare. Cancellos, quos ipsa potentia sibi circumdedit, non limitare potentiam, sed exercitium solummodo potentiæ restringere. Posse Monarcham etiam cum subditis suis & Statibus Provincialibus pacta inire, iisque obligari, quin tamen Majestas aut Monarchica potestas detrimentum patiatur.

Talem esse potestatem Cæsaris; respectu illius Capitulationes aliasque cum Statibus conventiones esse pacta, non vero leges; has ferri in subditos, illa summis etiam Imperantibus esse communia, ipsam adeo infinitam DEI Majestatem promissionibus ac pactis cum creaturis suis initis, obligari posse, quin tamen eidem quidquam decedat.

Apposite in hanc rem Jeremias Linckius *in Stamin. Jur. Publ. tab. 55.* Imperatorem cum sole comparat, Statu vero cum radiis: *Centrum Majestatis*, inquit, *apud solum Imperatorem, ut centrum lucis apud solem, residet. Status vero sunt totidem radii solares, qui de solari quidem Majestate necessario participant, sed quia ex centro fluunt, & ad id recurrunt, a solari quoque Majestate dependent : uti autem radii solares, quamvis solis individui sint comites, ejus tamen Majestati nihil demunt, quin potius eum magnificant, ita Statuum splendidus ordo Majestati Imperatoriæ plus addit, quam detrahit.*

Et alibi addit, Imperatorem esse Caput totius Imperii, summum Principem ac Dominum, semper Augustum, Clementissimum, Sacrum, Serenissimum, Potentissimum, Invictissimum, Gloriosissimum, Supremum Advocatum & Protectorem Ecclesiæ, supremum Judicem, summum Imperantem, cui omnes reverentiam & obedientiam debeant, fontem, scaturiginem & centrum omnium Dignitatum.

95. Formam esse Monarchicam.

Ex quibus jam ita colligunt: cum tamen multa sint, tamque eminentia *Cæsarea Reservata*, tot augustissima ac summa jura, tamque sublimes prærogativæ, soli Imperatori competentia; cum ea etiam, quæ vigore Capitulationum & pactionum Comitiorum consensum

ſenſum requirunt, ſolus agere dici poſſit; cum Statuum jura, quantumvis excellentia, Cæſareæ auctoritati ſint ſubordinata, cum non ipſa poteſtas ſumma, ſed exercitium tantum quoad aliqua ſit reſtrictum, cum Capitulationes & Conventiones non per modum legis, ſed per modum pacti Cæſarem obligent; cum Status Imperii terras ſuas tanquam feuda recognoſcant, & ab Imperatore recipiant, homagium præſtent, fidelitatem jurent, ſervitia militaria per ſe vel per ſubſtitutos exhibeant, pœnas legitimas patienter ferant, ſeque dominio directo, ac ſupremæ Jurisdictioni in omnibus ſubordinatos eſſe intelligant (Linckius *Stam. Jur. Publ. tab.* 58.) cum denique nihil ad Majeſtatem auguſtius eſſe poſſit, quam tam magnis Principibus tamque potentibus imperare, Majeſtatem Cæſaris eſſe plenam ac ſummam, Regimenque Imperii Romano-Germanici omnino Monarchicum eſſe dicendum.

Atque hoc ipſo confutatam exiſtimant illorum opinionem, qui formam Imperii *Mixtam*, *ex Monarchica*, *Ariſtocratica*, aut etiam *Democratica*, adſtruunt. Nam licet magna omnino ſit Electorum & Principum, tanquam Optimatum poteſtas; licet civitates Imperiales, quæ populum videantur referre, ſuperioritate territoriali, & poſt Pacem Weſtphalicam Comitiali etiam voto gaudeant, tanti nihilominus ponderis eſſe putant, quæ pro forma Monarchica ſunt allata, ut nullam formam Mixtam adſtruendam cenſeant. Alii tamen, iique non pauci, dicendum exiſtimant, Regimen Imperii eſſe *ſimpliciter Monarchicum*, ſed tamen *Ariſtocratia temperatum*. Hac enim ratione optime combinari poſſe credunt ea, quæ pro diverſis ſententiis afferuntur, argumenta.

Nam rationes allatas probare quidem, formam Imperii eſſe ſimpliciter Monarchicam; eam tamen eſſe Statuum ac præſertim Electorum ſublimem poteſtatem, tum Territorialem reſpectu ſuarum Provinciarum; tum Comitialem reſpectu totius Imperii, ut negari non poſſit, eos in Regiminis partem venire, licet illud multo eminentiori modo Imperatori competat, & in hoc ſenſu locutos eſſe, qui Rempubl. Ariſtocraticam dixere. 96. Sed tamen Ariſtocratice temperatam.

Quæſtio eſt de nomine; nam de reipſa ac Juribus cujusque ſufficienter conſtat ex legibus fundamentalibus Imperii, quas ſalvas eſſe oportet. Mihi pro hoc *Apparatu Eruditionis ad Jurisprudentiam* ſuffecerit, aliorum ſententias retuliſſe, ac ſuum cuique pretium, quod meretur, reliquiſſe.

Illud tamen aſſeverare non dubito, aperte illos errare, qui formam Imperii nihil aliud eſſe dicunt, quam *ſyſtema civitatum*, tam arcto nexu collectarum, ut licet ſingulæ ſummo Imperio potiantur, nec una alteri ſit ſubdita, unam tamen Rempublicam præſeferant, qualem in Helvetia, & Batavia cernimus. Nam hac ratione nullus eſſet Imperator, aut nulla illius præcellens poteſtas atque Authoritas, Status omnes eſſent æquales.

Neque *Oligarchiam* poteſt quisquam comminiſci, quæ eſt Ariſtocratia corrupta, dum pauci ex optimatibus regimen ad ſe trahunt, privato potius quam publico bono intenti. Qualis olim fuit Romæ apud Triumviros, dum primum Pompejus, Cæſar, & Craſſus, poſtea Octavius, Antonius, & Lepidus, regimen ſibi vendicarunt.

97. Proteſtantium probra. Sed neque absque injuria Imperii dici poteſt cum Monzambano *de ſtatu Imp. Germ. c. 6. §. 9.* Imperium eſſe *corpus aliquod irregulare & monſtro ſimile, exitiabili morbo, intermisque convulſionibus perpetuum fomitem præbens.* Neque absque deſpectu & contumelia Imperatoris cum Limnæo *1. p. t. 1. c. 12. Imperatorem æque Imperii Vaſallum capacem criminis læſæ Majeſtatis in Imperium, Imperii Miniſtrum, puniendum & deponendum exemplo Wenceslai.*

Quæ verba plane probroſa ſunt & relatu indigna, niſi ut appareat, quanta reverentia Acatholici quidam ſcriptores de Imperatore & Imperio loquantur, qualesque ideas de iisdem efforment.

ARTICULUS III.

Imperium ordinat Carolus.

98. Germaniam ordinat. CArolo V. ea, qua dixi, ratione electo Septemviri miſſa legatione, quam Fridericus Palatinus obibat, Cæſaream coronam deferunt, atque ad eam acceptandam eundem in Germaniam invitant. Ratam Electorum voluntatem habuit, moxque compoſito, quoad fieri poterat, tumultu Hiſpanorum Procerum, qui indigne ferebant, complures Belgas tanquam Adminiſtros admoveri regni gubernaculo, iter ingreſſus, anno 1520. Aquisgrani more Majorum eſt coronatus.

Quamvis autem haud modicas interea Hiſpani cierent turbas, & Gallus Carolum Auſtriacum Francofordiæ ſibi prælatum acerbe ferens, Navarram, expugnata Pompejopoli, diripuiſſet, nihilominus

Cæ-

Cæſar, ut Germaniam ordinaret, an. 1521. prima Imperii *Comitia Wormatiam* indixit. Ubi de Ordinum conſenſu novum Imperii ſenatum conſtituit, qui ex 22. ſenatoribus conflatus præſide Cæſaris abſentis Vicario Rempublicam gubernaret, majoribus tamen cauſis Imperatori reſervatis.

Confirmavit Pacem Publicam, a Maximiliano avo jam promulgatam, pluribus ſaluberrimis legibus ordinavit Judicium Imperii Camerale. Lutherum denique Germaniæ incendiarium publico Edicto proſcripſit. Prout *part.* 3. *cap. ult.* in deſcriptione Concilii Tridentini prolixius expoſui.

Imperii rebus ſapienter adeo diſpoſitis in Belgium abiit, atque expugnato Tornaco in Hiſpaniam profectus non modo illius motus compoſuit, Belgis quibusdam a clavo remotis, & Adriano Florentio, Præceptore olim ſuo, quem Regni Vicarium conſtituerat, commendatione ſua ad ſummum Pontificatum promoto, ſed Gallos etiam felici Marte ex Navarræ Regno ultra Pyrenæos montes ejecit; promotaque in Italiam victoria eosdem memorabili prælio victos a Mediolanenſi Ducatu depulit, quem Franciſco Sfortiæ ſub feudali cum Imperio nexu reſtituit, Parma & Placentia Pontifici, Genua vero, quam Galli pariter occupatam tenuerant, in libertatem aſſerta (*anno* 1521.) Et Hiſpaniam. Gallos vincit.

99. Hoc eodem anno Carolus Cæſar Provincias cum fratre Ferdinando partitus hæreditarias Auſtriacæ Domus terras eidem proprio jure poſſidendas tradidit: atque in his etiam Ducatum Wirtenbergicum, quem a ſuevici fœderis ſociis coemerat. Diviſio Provinciarum.

Hi etenim Ulricum Ducem, quia Reutlingam urbem, fœderis ſociam, ob famulorum quendam in ea interemptum, hoſtili manu invaſerat, Ducatu ſpoliarunt, eumque anno 1519. Carolo V. vendiderunt, qui eundem, prout mox dictum, una cum Auſtriacis Provinciis fratri Ferdinando ceſſit. Vixitque Dux in exilio ad annum uſque 1534. quo Haſſus, expulſis Ferdinandi copiis, eundem reſtituit, Beneficiario tamen jure Auſtriacis obnoxium. Anno 1522. Cæſar in Angliam trajectus adverſus Gallos fœdus iniit cum Henrico VIII. qui mari transmiſſo in Picardiam irrumpens Francorum vires diſtraxit.

In Germania *Comitia Norimbergenſia* ſunt celebrata; in quibus conſtitutum, quomodo in Circulis Imperii cum proſcriptis procedendum. Promiſſa Ludovico Hungariæ Regi adverſus Turcas auxilia, ſed ob tergiverſationem Novatorum non miſſa. Cheregatus Legatus Apoſtolicus fruſtra urget executionem Edicti Wormatienſis, Comitia.

 ſis,

ſis, in Lutherum lati, Novatoribus *centum Gravamina*, quæ propter locum conventus, exinde *Norimbergenſia* dicta ſunt, contra curiam Romanam & Eccleſiaſticum Ordinem opponentibus.

ARTICULUS IV.

Obſervatio
In Gravamina Nationis Germanicæ.

QUantos motus ſacerdotium inter Regnumque humani generis hoſtis diverſis temporibus in Eccleſia excitaverit, nemo eruditorum eſt, qui ignoret. Compoſitis funeſtis illis circa inaugurationes diſcordiis, cum Romani Pontifices varias Beneficiorum Reſervationes Annataſque inducerent, in querelas rurſus effuſa fuit Germania, in Synodo præſertim Conſtantienſi & Baſileenſi propoſitas. His pariter per Concordata Germaniæ utcunque pacatis, cum morum diſſolutio variique abuſus magis magisque irreperent, ac laici detractum ſibi exiſtimarent, quidquid Eccleſiaſticis accreſceret, in varia rurſus itum murmura.

Quapropter jam anno 1510, cum Julius II. a fœdere, adverſus Venetos inito, receſſiſſet, atque propterea Maximilianus Imperator alieniore a Pontifice crederetur eſſe animo, decem querelæ ſeu Gravamina in Comitiis Auguſtanis eidem fuerunt propoſita.

100. Gravamina decem.

1. Pactis & Privilegiis per crebras diſpenſationes ac revocationes derogari.
2. Electiones Prælatorum quandoque reiici.
3. Electionibus Præpoſiturarum, quas Capitula quædam impetrarunt, contraveniri.
4. Beneficia & Dignitates majores Cardinalibus & Protonotariis reſervari.
5. Gratias exſpectativas crebro concedi.
6. Annatas abſque dilatione exigi, etiam Epiſcopis intra paucos annos mortuis.
7. Eccleſiarum Regimina minus dignis committi.
8. Indulgentias novas, cum revocatione aut ſuſpenſione veterum, laicis contra clerum murmurantibus, ad corradendas pecunias concedi.

9. De-

9. Decimas ſub prætextu expugnandorum Turcarum exigi, nulla expeditione ſecuta.

10. Cauſas, quæ in Germania terminari poſſent, indiſtinctè ad tribunalia Romana trahi.

Hæc Gravamina poſtea Lutherani maligno in Romanam curiam totumque Eccleſiaſticum Ordinem animo tantopere mutarunt, exaggerarunt, atque auxerunt, ut decem in centum excreſcerent; quæ *centum Gravamina Norimbergenſia* ab ipſis ſunt appellata, acſi a Comitiis Norimbergenſibus legato Apoſtolico fuiſſent propoſita, atque ad Adrianum VI. Pontificem transmiſſa ab integra Natione Germanica. Centum.

Mire ſibi applaudunt Heterodoxi ſcriptores his gravaminibus, tanquam juſtiſſimam illa cauſam dederint ſeparationi a Romana Eccleſiæ. At peſſime in ruinam ſuam hallucinantur. Quamvis enim abuſus irrumpant in Eccleſiam, & diſciplina morum remedium poſcat, nunquam tamen cauſa eſſe juſta poteſt, ſe ſeparandi ab unitate Eccleſiæ, quamdiu doctrina fidei eſt integra. Probare autem nunquam poſſunt Novatores, hanc in Eccleſia Catholica fuiſſe corruptam.

101. Lutherus plura & majora cauſat.

Neque etiam quoad diſciplinam tanta fuit Romanæ curiæ & Eccleſiaſtici Ordinis corruptio, quantam Lutherani in prætenſis gravaminibus maligno livore depingunt, & per immenſas auxeſes exaggerant. Imo omnino evaneſcunt, ſi cum immani fidei ac morum corruptela, quam Lutherus induxit, comparentur.

Certe in publico Edicto Wormatienſi prætenſa Lutheri reformatio dicitur *hæreſis abhinc triennio cœpta, per concilia dudum rejecta, damnata, rurſus ex profundis inferni faucibus retracta - - morbus, miſerabilem ruinam, & interitum omnis virtutis, honeſtorum morum, pacis fideique chriſtianæ jacturam allaturus. - - - doctrina, quæ reprobatis dudum hæreſibus & blaſphemiis ſcateret.* - - - Lutheri ſcripta, *ſeditionum, diſtractionum, bellorum, cædium, rapinarum, exuſtionum, & occaſus fidei Chriſtianæ, materiam cauſamque præbentia.* - - - Lutherum cunctis permittere, *ut laxent habenas omnibus cupiditatibus, ut diſſolute effractis legum repagulis pecudum more vivant.* - - - Hominem præfracti & inquieti ingenii omnia vetera inſtituta, legesque repudiare, conculcare & opprimere - - - debachari in ſummum Pontificem, Chriſti Vicarium, multiplicibus, & inauditis hoſtilibus famoſisque maledictis. - - - complures eum extreme damnatas hæreſes, quæ jam diu obſoleverant, in unam quaſi Lernæam paludem coegiſſe, multasque præterea novas & recentes

excogitaſſe, hoc prætextu, quod fidem prædicet, ut veram ſinceramque fidem deſtruat, ac ſub nomine fucoque Evangelicæ doctrinæ omnem Evangelicam pacem & charitatem, bonarum rerum harmoniam extinguat.

Hæc aliaque adhuc acerbiora continentur in publico illo Edicto comitiali; atque deinde Lutheri condemnatio & proſcriptio unanimi conſenſu & voluntate Imperatoris præſentis, ſacrique Imperii Electorum, Principum & Ordinum decernitur. Eadem ferme in poſterioribus etiam Imperii Comitiis ſæpius repetita.

Quam vere autem hæc fuere tum Caroli V. Imperatoris, tum Ferdinandi Locum-tenentis, tum Electorum, Principum ac Statuum Imperii Publicis in comitiis, ſicque nationis Germanicæ de Lutheri reformatione ſententiæ ac decreta, tam falſo aſſeritur, gravamina illa centum Norimbergenſia fuiſſe a Comitiis Imperii Norimbergenſibus aut Natione Germanica ad Pontificem directa.

102. Nam probari nulla ratione poteſt, quod omnes Imperii Ordines
Recenſentur. in ea gravamina aut compilanda, aut Pontifici transmittenda conſenſerint, aut ea juſta cenſuerint. Imprimis enim prorſus incredibile eſt, quod Status Eccleſiaſtici, quales in Imperio ſunt multi, conſenſerint, cum plurima ex iis recta tendant in grande ipſorum præjudicium.

Siquidem *cap.* 20. (prout Goldaſtus *tom.* 1. *pag.* 457. illa diſtinguit) divitias Eccleſiaſticorum ſine reſtrictione in Germania livido dente proſcindunt, ideoque annuas pecunias extraordinarias adverſus Turcas, atque pro rebus Imperii eisdem a Pontifice imperandas decernunt. *Cap.* 21. horrendum in modum detonant in Eccleſiaſticorum univerſim ſcelera; atque ut privilegium fori eisdem adimatur, poſtulant. *Cap.* 22. lamentantur, quod homines etiam ab Archiepiſcopis & Epiſcopis ob cauſas profanas non niſi ob quæſtum turpem & pecuniam excommunicentur. *Cap.* 23. conqueruntur, etiam innocentes ab Eccleſiaſticis excommunicari pecuniæ acquirendæ cauſa. *Cap.* 24. adverſus privilegium canonis inſurgunt. *Cap.* 27. dicunt, laicos ab Archiepiſcopis, Epiſcopis, & Prælatis inique premi. *Cap.* 28. Jus Retractus in Eccleſiaſticorum bona laicis concedendum decernunt. 29. Epiſcopis jus ſpolii denegant. Gravamen 30. plenum eſt vituperii in Epiſcopos aliosque Eccleſiaſticos, quod tueantur adverſus laicos rem longe iniquiſſimam. *Cap.* 31. Epiſcopos primam collationem Beneficii Patronati ſibi uſurpare. 32. Beneficiorum fundatores ſupra modum exſugi ab Eccleſiaſticis; 33. & præſentatos ab Epiſcopis. 34. ordinari ab Epiſcopis prorſus ineptos. 35. immodicas

dicas impenſas inſumi in conſecrationibus Eccleſiarum. 36. cœmeteria ſuperflue conſecrari. 37. In celebritate alicujus novi Sancti Epiſcopos & Prælatos exigere oblationes, pro conducendis militibus melius applicandas. 38. Epiſcopos ab Abbatiſſis pecunias exigere: Abbates inutiliter conſecrari. 39. Officiales Eccleſiaſticorum nihil niſi pecunias appetere. 40. Laicos iniquos trahi ad tribunal Eccleſiaſticorum. In ſequentibus quatuor gravaminibus eadem audiuntur lamenta. 45. per violentiam novas inſtitui decimarum præſtationes.

Deinde uſque ad gravamen 63. rurſus in Judicia Eccleſiaſtica univerſim acerbiſſime invehuntur: cauſas profanas ſub prætextu præſcriptionis aut denegatæ juſtitiæ ad forum Eccleſiaſticum trahi: delinquentes duplici pœna affici. Eccleſiaſticos auri ſacra fame pellectos uſuras, & illicitos concubinatos concedere. Synodales Judices cenſus annuos a domibus laicorum exigere, uti etiam ab opificibus, iniquos arreſtos indici. Litigantes ad iniquas transactiones compelli. Externos cauſarum Patronos & Procuratores inique a judiciis repelli.

A gravamine 63. iterum in omnes ordines Eccleſiaſticos atrociſſima accuſatione graſſantur, quod pauperibus Sacramenta negent. Quod non ferendis oneribus plebem vexent, & pro Sacramentorum adminiſtratione gravent; Miſſa abutantur; ſcandaloſe vivant; publicas exerceant tabernas, illicita corradant lucra; legitimos hæredes defraudent &c.

Jam vero quis ſibi perſuadeat, Ordines Imperii Eccleſiaſticos 103.
hæc gravamina, potiſſimam partem contra ipſos prolata, ipſisque A paucis
ſummopere pernicioſa, atque probroſa, cenſuiſſe vera, æqua, at- compilata.
que ſuo ſuffragio decreviſſe, ad ſedem Apoſtolicam eſſe dirigenda. Quid hoc aliud eſſet, quam ſi de graviſſimis criminibus inſimulatus rogaret, ut ad judicem illa deferantur, ac pœna pro iis debita ſibi irrogetur.

Quid multa? cap. 76. apud Goldaſtum aperte dicitur, a laicis ea gravamina fuiſſe propoſita. Ab omni proin veritate alienum eſt, quod complures Proteſtantes ſcribunt, eas querelas fuiſſe totius Nationis Germanicæ, omniumque Imperii Ordinum conſenſu illa Pontifici fuiſſe oblata.

Imo neque omnes laici Status ea omnia juſta & æqua cenſebant. Certe Catholici Ordines nec conſentiebant, nec conſentire poterant, cum plura ad evertendum Primatum ſummi Pontificis, ad abolendam Eccleſiaſticam jurisdictionem, ad ſubruendam Hierarchiam, ad Concordata Germaniæ, pactiones, & transactiones convellendas, ad

fidem

fidem publice ac ſolenniſſime datam infringendam, atque ad Eccleſiam Catholicam deprimendam, opprimendamque tendant.

Reprehenduntur præcepta Eccleſiæ, ritus, ceremoniæ, & conſuetudines antiquiſſimæ, ut inventa mere humana, avaritiæ Romanæ aucupia, Pontificiæ tyrannidis onera non ferenda; culpantur Eccleſiæ jejunia, abſtinentia a carnibus, nuptiarum ſolennitas certis temporibus interdicta, matrimonii impedimenta, indulgentiæ, ſanctorum cultus.

Quis autem credat, talia ab Ordinibus Catholicis, etiam laicis, fuiſſe concepta, ac propoſita? Certe Carolo V. Imperatore inſcio (cum tunc in Hiſpania verſaretur) ſunt compilata: neque poſtea unquam ea probavit, aut juſta eſſe exiſtimavit, ſed omnino rejecit. Teſtis locuples eſt ipſius Cæſaris epiſtola, ad Clementem VII. anno 1526. ſcripta: in qua ait, ſe centum gravaminibus *nusquam aures præſtitiſſe, nec illis animum adjeciſſe.* Id ſolum ille petiit, ut Annatæ aliaque quædam ſubſidia, ad quadriennium ſibi concedantur adverſus Eccleſiæ hoſtes.

Cæſare invito.

Sed neque Ferdinandus Locum-tenens aliique catholici Ordines laici centum illa gravamina ad Cæſarem aut Pontificem dirigenda cenſuere. Quod ex eo manifeſte elucere arbitror, quia Ferdinandus Archidux poſt Norimbergenſia Comitia mox cum Ordinibus Catholicis, quos inter erant Guilielmus & Ludovicus, Bavariæ Duces, alium conventum celebravit, in quo præſente etiam Campegio Legato Apoſtolico convenerunt, quænam gravamina ad Pontificem eſſent dirigenda.

Dicamus, quod res eſt: Gravamina decem, multo modeſtiora jam anno 1510. Maximiliano I. in Comitiis Auguſtanis propoſita, & in Wormatienſibus anno 1521. renovata, ſequenti etiam anno in Norimbergenſibus fuerunt repetita, decretumque ab Ordinibus, ut ea ad Pontificem pro remedio dirigantur. Nec incredibile eſt, Status, aut jam Lutheranos, aut Lutheri turbulentis ſcriptis faventes, in Comitiis Norimbergenſibus varia alia gravamina propoſuiſſe; circa quæ cum non convenirent cum Catholicis, iſti ſeparatum conventum Ratisbonæ inſtituerunt, & hac ſuper re deliberarunt.

a Lutheranis aucta.

Lutherani autem deinde gravamina ita auxerunt, ampliarunt, atque Lutherico calamo maligne adverſus Romanum Pontificem & clerum Germaniæ exaggerarunt, ut centum omnino prodirent, quæ poſteriores Proteſtantes Comitiis Norimbergenſibus, totique Nationi Germanicæ falſo adſcripſerunt.

Opti-

Optime in hanc rem Gretſerus *in defenſ. Bellarm. de translat. Imp. libellus*, inquit, *centum Gravaminum, quem Lutherani etiamnum cudunt & recudunt, & nunquam non in ore habent, quemque Illyricus ſuo catalogo, & Ortbuinus Gratius ſuo faſciculo illigavit, nec ab Imperatore, nec juſſu Imperii compoſitus, ſed a Lutheranis fabrefactus, & non alio conſilio diſperſus eſt, niſi ut, quod a paucis tenebrionibus fraudulenter actum erat, id Auguſto Imperii nomine geſtum cenſeretur, ſicque ad id, quod Lutherani volebant, obtinendum accommodatius eſſet.*

Idem teſtatur Surius *in comment. ad ann.* 1523. ubi ait: *prodiit tum liber centum gravaminum, Autboribus Lutheranis, ut nibil intentatum relinquerent, quod faceret ad conflandam invidiam Pontifici & Eccleſiaſticis.* Teſtes.

Idem Cardinalis Bellarminus *lib.* 1. *cap.* 2. *de translat. Imperii: Illyrio teſte*, inquit, *exſtat vere aureus libellus centum importabilium gravaminum, a toto Imperio in comitiis Norimbergenſibus anno* 1523. *Papæ Adriano oblatus. Mendacium hoc hominis impudentiſſimi detexit Joannes Cochlæus in Actis Lutberi anno* 1523. *ubi ſcriptum reliquit, nullum ejusmodi libellum in Comitiis Imperialibus editum, ſed cum in eo conventu propoſita fuiſſent quædam gravamina, quibus gravari videbatur Natio Germanica non ſolum a Romana curia, ſed etiam ab Epiſcopis & Prælatis Germaniæ, ea occaſione Lutheranos edidiſſe librum centum gravaminum, omnia in Papæ odium augentes, aut maligne interpretantes.*

Audiamus ipſum Cochlæum, ſcriptorem illius temporis, qui loc. cit. ſub finem ait: „abſente tunc procul in Hiſpaniis Carolo „ Cæſare celebrabantur comitia Imperialia Norimbergæ a Vicario „ Imperii fratre ejus Ferdinando &c. In quibus ſane multus va- „ riusque tractatus fuit in negotio fidei. Nam & Adrianus VI. „ R. P. quendam eo miſerat Archiepiſcopum Franciſcum Chere- „ gatum, virum diſertum, cum pleniſſima inſtructione, & Pater- „ na oblatione ad mitigandos animos Germanorum &c.

„At quanto benignius ſeſe offerebat Pontifex, tanto ferocius „ agebant Lutherani - - - maxime quiritantes contra abuſus Ro- „ manæ curiæ, de quibus tamen abolendis Pontifex ipſe benigniſſi- „ me omnem operam ſuam ultro pollicitus fuerat.

„Propoſuerant quidem Imperii Principes gravamina quædam, „ quibus inique gravari videretur Natio Germanica, non ſolum a cu- „ ria Romana ſed etiam ab Epiſcopis & Prælatis Germaniæ. Et

„ propoſuerant ea non modo Norimbergæ in Comitiis, verum
„ etiam Wormatiæ prius coram Cæſare.

„ At Lutherani omnia ad ſiniſtram & iniquam intentionem
„ detorquentes ac depravantes, ſumpta inde occaſione ediderunt
„ librum tum latine tum germanice, cui titulum fecere: *centum Gra-*
„ *vamina Germaniæ.* In quibus ſane recenſendis non ſolum maligne
„ in odium Papæ & Cleri omnia exaugebant, & in pejorem partem
„ interpretabantur, verum etiam impie plerisque antiquiſſimis cere-
„ moniis Eccleſiæ, quibus Epiſcopi & Clerici in ſuis functionibus ri-
„ te utuntur, derogabant, & abrogatas volebant. Atque ut odium
„ in Papam adhuc magis adaugeretur in populo, adjunxerunt etiam
„ ſummas omnium Annatarum, quas totius orbis Epiſcopi loco pri-
„ mitiarum ſummo Pontifici in confirmatione ſui adnumerare ſolent,
„ ut longe graviſſima exactio, & infinita prorſus pecunia videretur
„ quotannis a Papa exigi inique.

104. Criſis circa Gravamina. Certum proin indubitatumque eſt, centum ea Gravamina ne-
quaquam a comitiis exiſtimata eſſe legitima, ſed privatum eſſe Lu-
theranorum partum, *Lutherano veneno inquinata, alia per calumniam
in ſedis Apoſtolicæ invidiam detorta, alia malitioſe exaggerata;* ut ſcri-
bit Odoricus Raynaldus *in Annal. ad ann.* 1523.

Nec alia ſententia eſt Ludovici Maimburgi, Romanæ curiæ pro-
fecto non nimium addicti. Is etenim *in Hiſtor. Luther. tit.* 1. pariter
teſtatur, ea gravamina compoſita fuiſſe a Lutheranis; quædam enim
manifeſte ad deſtruendam totam Pontificis auctoritatem, diſciplinam
Eccleſiaſticam, & ſanctiſſimas quasque conſuetudines Chriſtianiſmi
ab immemorabili tempore obſervatas, tendere.

Præter tot teſtimonia evidens argumentum, quod centum illa
Gravamina non ſint opus Comitiorum Imperialium, ſed in privato at-
que domeſtico Lutheranorum camino excocta, exinde deducitur,
quod ne quidem Lutherani Scriptores audeant centum Gravamina
Comitiis Norimbergenſibus adſcribere, ſed 75. duntaxat; ut videre
eſt in Goldaſto, qui pluribus conſtitutionum tomis latina ac germa-
nica lingua illa inſeruit. Sed nunquam ultra 75. progredi ſuſtinuit.
Sed nec iſta omnia in Comitiis agnita fuere juſta ac legitima, ut ex
adductis hactenus argumentis ac teſtimoniis abunde conſtat. Sed
neque poſtea anno 1530. in Comitiis Auguſtanis auſi ſunt hæc Gra-
vamina proponere. Imo negare videbantur. Nam in Comitiis Au-
guſtanis per Melanchtonem dixerunt: *Nullum dogma habemus diver-
ſum a Romana Eccleſia; levis quædam diſſimilitudo rituum eſt.* Ecce!
quomodo centum ingentia Gravamina decreverint! Subjungunt: *ad-*

hæc

bæ: Romani Pontificis autboritatem & univerſam politiam Eccleſiaſticam reverenter colemus ; modo non abjiciat nos Romanus Pontifex. Aliud nempe eſt publicis in Comitiis coram Imperatore loqui ; aliud clancularis in circulis, in quibus Gravamina fuerunt procuſa.

Per hoc tamen nullatenus negamus, nullos fuiſſe abuſus in Romana curia aut apud Clerum Germaniæ ; neque diffitemur, aliqua Gravamina pluribus in Comitiis fuiſſe propoſita, & ad ea tollenda petitum remedium. Sed tria dicimus : primum, abuſus illos ab heterodoxis ſcriptoribus in immenſum ultra omnem veritatem augeri, ac maligne exaggerari. Alterum, quædam Gravamina fuiſſe a Comitiis judicata legitima, atque ad Cæſarem & Pontificem dirigenda, decem nempe illa, jam Auguſtæ & Wormatiæ propoſita, atque alia nonnulla. Tertium, adhibitum fuiſſe ab Eccleſia ad abuſus extirpandos remedium, tum per Pontifices Romanos, tum per Concilia, præſertim Tridentinum.

Nam imprimis Adrianus VI. teſte Panvinio apud Raynald. ad ann. 1523. advocato Joanne Petro Caraffa Epiſcopo Theatino, & Marcello Gazelio Cajetano, viris integerrimis reformationi manum admovit, atque *ut promiſſum de corrigendis Eccleſiaſticis etiam re, non verbis præſtaturus videretur, multa protinus Romæ in ſtatum alium vertit &c.* 105. Facta reformatio.

Clemens VII. Adriani ſucceſſor illico curas ſuas ad reformationem applicuit ; nam cum Ferdinandus Locumtenens, Duces Bavariæ, & 12. Eccleſiaſtici Principes Ratisbonæ poſt Comitia Norimbergenſia conveniſſent, edita eſt per Campegium legatum Apoſtolicum conſtitutio pro reformando Germaniæ Clero, tollendisque abuſibus. Triginta reformationis capita complectebatur ; quæ extant apud Bzovium ad ann. 1524. Interdicti abuſus, ab Indulgentiarum quæſtoribus inducti. Sepulturæ ſumptus imminuti. Prohibitum, ne pecunia reciperetur pro abſolutione a caſibus reſervatis. Vetita exactio pro conſecratione templorum & altarium. Prohibitum, ne Epiſcopi ex penſionibus Beneficiorum decimas exigant : ne Parochi conſueta quædam ſubſidia a Parochianis petant. Præſcripta diligens ac fidelis bonorum ad Eccleſias pertinentium adminiſtratio : aliaque ejusmodi plura, ut & Eccleſiis ſua conſtet integritas, nec tamen laici nimium graventur.

Paulus III. qui Clementi VII. ſucceſſit, novos cenſores conſtituit, qui reformandæ cameræ Apoſtolicæ, Rotæ Romanæ, Cancellariæ, & Pœnitentiariæ operam impenderent. Capita reformationis alia ſpectabant Eccleſiam Romanam, alia Eccleſiam univerſalem,

 per-

pertinebantque ad cohibendas dispensationes, ad tollendas gratias exspectativas, cessionum pensiones, pluralitatem Beneficiorum, concessiones absentiæ, ordinationes indignorum, laxitatem disciplinæ Monasticæ, collationem Beneficiorum indiscretam &c.

Accessere plures Provinciales synodi, in quibus, reformandis Ecclesiasticorum moribus, ordinandaque disciplina strenue desudatum, ut postea dicetur.

Et quam multa, quam salubria *decreta de Reformatione* facta sunt a Concilio Tridentino. Plena illi a Pontificibus concessa libertas reformandi disciplinam Ecclesiasticam, etiam in curia Romana. Testem habemus Pallavicinum, qui ex pluribus Pontificum epistolis ac monitis, legatis suis datis, id demonstrat. Additque *lib.* 9. *cap.* 10. *Hist. Conc. Trid.* nunquam eo deventum esse, ut Pontifex impediret legem, quam plerique Patrum condidissent: libertatem vero publicis in consessibus obloquendi in ipsius etiam (Pontificis) facta, atque in ejus potestatem, fuisse ejusmodi, quam in neminem reliquorum Principum ausi fuissent exercere. Profecto qui Decreta Concilii Tridentini de Reformatione æqua mente perpenderit, fateatur necesse est, per ea melioris orbis votis ita fuisse satisfactum, ut nulla Lutherana reformatione opus fuerit; nisi quis dicere velit, Divinissima Evangelii Oracula, sanctissimas Christi Leges, Primatum Sedis Apostolicæ, S. Petro datum, atque in hunc usque diem propagatum, convellere, omnem obedientiam & subjectionem erga eandem sedem Apostolicam abjicere, esse Ecclesiam reformare. Cur non comparuerunt Protestantes in Concilio, ad quod toties provocarunt, ad quod toties fuerunt invitati, quod tot sumptibus, tanto labore, industria, difficultate ipsorum causa fuit congregatum? cur Gravamina sua in eo non proposuerunt? cur separatam a veteri Christi Ecclesia, ac novam conflarunt? Fateamur veritatem. Gravamina toties ingesta, fucus erant, oblinendi prætextum schismatis, ad quod humanis ex rationibus naturæ infirmitate, & humani generis hoste inspirante ferebantur.

ARTICULUS V.

Ulterior descriptio status Germaniæ.

106. ANno 1523. bellum adversus Gallos strenue continuatum, Anglo premente Picardiam, Cæsareis vero Bonivetum ab Insubria arcentibus. In Comitiis Norimbergensibus executionem edicti Wormatiensis adversus Lutherum cum Ferdinando Locumtenente urgebant Ordines Catholici, obstrepentibus Lutheranis.

Urgetur executio edicti.

Sequen-

Sequente anno 1524. idem Norimbergensium comitiorum effectus fuit, quare Catholici Status cum Ferdinando Archiduce Ratisbonam secedunt, edictique Wormatiensis observationem decernunt; atque cum Laurentio Campegio Clementis VII. Legato de reformatione tractant. Editi in hanc rem 30. de quibus ante, articuli. Actum pariter de convocando Concilio.

Victis ad Eporediam Gallis, atque ex Italia ejectis, Cæsarei in Provinciam Duce Borbonio irrumpunt; at Aquis Sextiis occupatis, a Massiliæ obsidione depulsi, in Italiam redeunt. Sequitur Franciscus Rex cum numeroso exercitu, brevique Ducatum Mediolanensem aut deditione aut vi capit, arce duntaxat Mediolanensi & Pavia exceptis.

Hanc dum obsidet, prælio cum Cæsareis inito vulneratus, victus captusque in Hispaniam abducitur anno 1525. In Germania vero Anabaptistæ ac Rustici, a Luthero concitati, omnia susdeque vertebant. Prout hæc aliaque ad Lutheranam sectam pertinentia *parte* 3. *cap. ult.* prolixius exposui. **Rex captus.**

Anno 1526. sub certis conditionibus liber dimissus Rex Galliæ, pactis non stetit; sed inito cum Pontifice, Anglo, Sfortia, & Venetis fœdere, Cæsarem impugnare non destitit. In Germania habita sunt *Comitia Spirensia*. Confirmatum edictum Wormatiense, Saxone licet & Hasso reclamantibus. Contra Turcas, cæso Ludovico Rege Hungariam devastantes, vix aliquid impetratum subsidii. Judicium camerale Spiram translatum. **Dimissus.**

Ægerrime Cæsarem habuit initum Pontificis cum Gallo fœdus; quare, cum Romani Cæsareos transitu prohibere niterentur, duce Borbonio urbs capta & direpta est, Pontifice in Arcem S. Angeli confugiente; nec inde dimisso, nisi ejurato fœdere in difficiles conditiones consentiret *anno* 1527. In Germania frustra habita sunt Comitia Spirensia & Ratisbonensia, Lutheranis jam ad arma respicientibus. **Roma vastata.**

Anno 1528. Galli, quam facile totum propemodum Regnum Neapolitanum occuparunt, tam facile rursus amiserunt; deficiente ad Cæsarem Andrea Auria Genuensi, a Gallis offenso: ac præterea peste & ferro in eos grassantibus; similisque hæc expeditio fuit illi, quam Carolus VIII. susceperat.

107. Viennæ obſidio. Proximo dein anno 1529. tandem *pax Cameracenſis* coaluit, pacatusque eſt Occidens. At major ab Oriente procella incubuit. Dum Solymannus ex Hungaria in Germaniam effuſus, Viennam obſedit, at conatu irrito, propugnante ſtrenue urbem Philippo Palatino, Turcasque magna cum clade retundente Cæſareo milite. Minitatus quidem eſt Barbarus, ſe brevi cum majoribus copiis rediturum, ac Viennam expugnaturum; ſed, Domino cuſtodiente civitatem, vanæ fuerunt minæ. Celebrata *Comitia Spirenſia*, in quibus cum rurſus urgeretur executio edicti Wormatienſis, interceſſerunt Saxo & Haſſus, cum aliis paucis Lutheranis; quibus propterea *Proteſtantium* nomen adhæſit, aliis deinceps etiam ſectis communicatum. Exinde Luthericolæ in varios cœtus collecti conſilia clancularia inierunt. In doctrina tamen convenire inter ſe non poterant, teſte Struvio *periodo* 10. §. 42. proluſumque his ſynedriis fœderi ac bello Smalcaldico. Prodiit hoc anno Conſtitutio a Carolo V. qua ſtatuit, ut fratrum aut ſororum liberi ſoli exſtantes, ſuccedant *in capita* patruo vel amitæ.

Italia. Anno 1530. Carolus V. ex Hiſpania in Italiam profectus, a Clemente VII. coronatus Imperator, Marchionem Fridericum Gonzagam primum Mantuæ Ducem creat. In gratiam Pontificis Medicæos, triennio abhinc a Florentinis expulſos, reſtituit, & ablata iisdem libertate Alexandrum Medicæum primum Hetruriæ Ducem nominat; eique Margaritham filiam ſuam deſpondet. Franciſco Sfortiæ Mediolanum reſtituit, Ferrarienſi vero Duci Mutinam & Rhegium adjudicat, reclamante licet Pontifice. Ordini S. Joannis, Rhodo depulſo a Turca, Melitam conceſſit.

Sed nulla re celebrior eſt hic annus, quam *Confeſſione Auguſtana*. Nam Cæſar compoſitis Italiæ rebus, in Germaniam ad Imperii Comitia, quæ Auguſtam indixerat, ſe contulit, ubi porrectam ſibi a Lutheranis Confeſſionem damnavit. Cur & quomodo id contigerit, deſcripſi *part.* 3. *cap. ult.* Placet nihilominus hic quædam de illa annotare.

ARTI-

ARTICULUS VI.

OBSERVATIO

In Confeſſionem Auguſtanam.

§. I.

Priores 21. Articuli excutiuntur criſi debita.

Carolus V. ut morbis Germaniæ, a quibus ipſa ejusdem inteſtina erant infecta, felicius mederetur, juſſit Proteſtantes ulcera ſua detegere. Quapropter illi ex Lutheri potiſſimum libris 28. Articulos, fuco tamen a Melanchtone vafre illitos, conſcripſerunt. Quia autem Confeſſio illa pluries mutata, aliter aliterque cuſa & recuſa fuit, profuerit illius, primitus Carolo V. oblatæ, epitomen hic adnectere. 108. Confeſſio.

Primus Articulus tractat de unitate Divinæ eſſentiæ, & Perſonarum Trinitate. Nihilque hic continetur alienum a doctrina Catholicæ Eccleſiæ. Hoc unum adverto, Proteſtantes ex ſuis principiis nunquam poſſe ea probare, quæ in hoc primo Articulo profitentur, niſi ad principia & interpretationem Catholicæ Eccleſiæ deveniant, ut ſpeciali libello de Verbo DEI demonſtravi.

In 2. confitentur peccatum originale. Sed male illud conſtituunt in concupiſcentia & carentia metus Divini, & fiduciæ erga DEUM. Hæc enim aliquando dantur etiam in hominibus baptizatis, nec tamen datur in illis peccatum originis. Concupiſcentiæ rebellio eſt effectus peccati, non ipſum peccatum. Deinde infantes non ſunt capaces, actum timoris, aut fiduciæ eliciendi. Originale.

In 3. confitentur Incarnationem Verbi Divini, more Catholico. Ut tamen hoc Myſterium adverſus Arianos, Photinianos, & Samoſatenianos hæreticos defendant, neceſſe habent ad noſtra principia & interpretationes Conciliorum ac Catholicorum Patrum recurrere, ut pariter loco citato oſtendi. Ubi tamen dicunt, quod Chriſtus nos defendat *adverſus vim peccati*, melius dicerent, Chriſtum ſufficientia nobis ſuppeditare media, ad evitandum peccatum, & ad reſurgendum a peccato. Nam quamdiu manet peccatum, Chriſtus ejus

vim

vim non tollit. Male proin ſupponitur, remiſſionem peccati conſiſtere in mera non imputatione.

Juſtificatio. Quarto de Juſtificatione hunc errorem inferunt, quod homo juſtificetur per ſolam fidem, per hoc nempe, quod credat ſe in gratiam recipi, & peccata ſibi remitti. Inepte. Hoc idem eſt, ac dicere, invenire theſaurum nihil aliud eſſe, quam credere, ſe eum inveniſſe. Crede, remiſſum tibi a creditore debitum, & remiſſum eſt. Quam laxa lataque ſic foret porta cæli! quam facilis pœnitentia! Ruite in ſcelera mortales; ſed credite, remiſſa vobis eſſe peccata; & res eſt ſalva. Imo ne quidem peccare poteſtis, & amittere gratiam, modo ſemper credatis vos eſſe in gratia, & peccata vobis non imputari. Vah! portentum doctrinæ. Aliam David pœnitentiam egit: aliam Scriptura præcipit. Juſtificatio autem fit per collationem gratiæ nobis inhærentis, quæ diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum.

Meritum. Quintus videtur excludere meritum bonorum operum; & adhuc patentius ſextus. Sed aliud rurſus loquitur Verbum Dei. *Mercedem* copioſam fore in cælis ſpondet: reddendum cuique ſecundum *opera* ejus: reddendam *coronam juſtitiæ*: vocandos *operarios*, ut *mercedem* accipiant. Cui merces hic promittitur, niſi merito bonorum operum? ubi nullum eſt meritum, neque merces locum habet. Aliud eſt merces, aliud donum. Et quam luculente S. Jacobus in Epiſtola ſua Catholica ait: *Quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides ſalvare eum?* v. 14. *Abraham pater noſter nonne ex operibus juſtificatus eſt?* v. 21. *Vides, quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt?* v. 22. *Videtis, quoniam ex operibus juſtificatur homo, & non ex fide tantum.* v. 24. *Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita & fides ſine operibus mortua eſt.* v. 26. Cæcum eſſe oportet, qui tantam lucem non videat. Verum Luthero Epiſtola S. Jacobi tunc erat ſtraminea. Ejus autem Diſcipulis poſtea facta eſt aurea.

Septimus Articulus videtur dicere, quod tantum *Sancti* pertineant ad Eccleſiam. Evangelium vero comparat Eccleſiam decem Virginibus, ex quibus quinque erant fatuæ, & quinque prudentes. Sagenæ, miſſæ in mari, & ex omni genere piſcium congreganti. Agro, in quo inimicus ſuperſeminavit zizania in medio tritici. Ubi eſt Eccleſia Lutherana, ſi ſoli Sancti illam conſtituunt?

Octavus aſſerit, Sacramenta eſſe efficacia, licet per malos adminiſtrentur. Catholica eſt hæc aſſertio. Sed ex qua clara Scriptu-

ra eam contra Donatistas probare possent Confessionistæ, cum S. Cyprianus cum integris Conciliis adeo vehementer contrarium propugnarit adversus Stephanum Pontificem, ad Ecclesiæ Traditionem se referentem?

Nonus orthodoxe de Baptismo sentit, & contra Anabaptistas decernit, pueros esse baptizandos; omittitque prudenter ridiculam illam ineptiam Lutheri, quod infantes, dum baptizantur, actum fidei eliciant.

In Decimo de Cœna Domini docent, quod corpus & sanguis Domini vere adsint, & distribuantur vescentibus. Ecce! quomodo in principali fidei Articulo contradicant Lutherani fratribus suis Zwinglianis & Calvinistis. Sed quid tum? discordia in pluribus fidei Articulis confraternitatem non tollit: modo in primario eorum fidei Articulo conveniant, quod Papa sit Antichristus, & Ecclesia Romana Babylonica meretrix. Lutheranis Evangelium asserit præsentiam Christi, Calvinistis negat; nihilominus sunt membra unius corporis Evangelici.

In XI. de Confessione docent rursus contra Zwinglianos & Calvinistas, quod absolutio privata in Ecclesiis retinenda sit; non tamen necessariam esse omnium delictorum in confessione enumerationem, cum hæc sit impossibilis. Atqui etiam Ecclesia Catholica non alia delicta confiteri præcipit, nisi quæ post diligentem conscientiæ discussionem memoriæ occurrunt. Hæc autem enumerare non est impossibile.

In XII. docent quidem, quod Ecclesia redeuntibus ad Contritio. pœnitentiam debeat absolutionem impertiri. Sed male addunt, contritionem consistere *in terroribus incussis conscientiæ agnito peccato.* Melius cum Concilio Tridentino dicerent, quod contritio sit animi dolor de peccato commisso ejusque detestatio cum proposito non peccandi de cætero. Male insuper dicunt, pœnitentiam tantum duabus partibus constare, terroribus nempe conscientiæ, & fide, remitti peccata. Melius dicerent, pœnitentiam consistere in materia, quam constituunt tres actus pœnitentis, nempe contritio, confessio, & satisfactio, & in forma, quæ consistit in verbis Ministri.

In XIII. pessime errant, dum dicunt, Sacramenta esse mera Sacramenta. signa ad excitandam & confirmandam fidem, quæ credit promissionibus: præsumuntque damnare eos, qui docent, quod ex opere operato justificent. Aliud Scripturæ, Concilia, Patres loquuntur: quod videlicet non sint mera signa promissionum, sed gratiam Dei ex institu-

tione Christi contineant, eamque digne suscipientibus conferant. Ita de Baptismo ad Titum 3. v. 5. act. 22. v. 16. De Confirmatione act. 8. De Eucharistia Joann. 6. De Pœnitentia Joann. 20. De extrema Unctione Jacob. 5. De Ordine 2. Tim. 1. De Matrimonio ad Ephes. 5. De Sacramentis universim Concilium Milevitanum can. 2. Arausicanum I. can. 25. Florentinum in Decreto Eugenii pro instructione Armenorum. Tridentinum sess. 7. can 8. ibi: *Si quis dixerit, per ipsa legis novæ Sacramenta ex opere operato non conferrri gratiam, sed solum fidem promissionis ad salutem sufficere, anathema sit.* Idem Patres, Cyrillus Hier. in præf. Catech. Greg. Nyss. in orat. de Bapt. Justinus in Apolog, 2. Ambrosius l. 2. de pœnit. c. 2. Augustinus tract. 10. in Joann.

In XIV. recte dicunt, quod nemo debeat in Ecclesia publice docere, aut Sacramenta administrare, nisi rite vocatus. Verum Præcones Lutherani non intrant per ostium, sed aliunde.

Vota. In XV. Vota & traditiones de cibis & diebus institutas ad promerendam gratiam, & satisfaciendum pro peccatis inutiles esse & contra Evangelium. Hoc Confessionistæ dicunt absque omni probatione; contra disciplinam totius Christianæ antiquitatis, ac contra Evangelium, quod verbis & exemplo Christi jejunium commendat, & vota reddere jubet Domino. Philautiam & curam cuticulæ hic Articulus nimium sapit.

In XVI. damnant Anabaptistas, qui interdicunt Christianis civilia officia. Hoc bene. Sed addunt, se eos etiam damnare, qui Evangelicam perfectionem non collocant in timore & fide. Ignaros omnino esse sancti Evangelii necesse est istos Evangelicos, qui nesciunt Evangelicam perfectionem in executione primi & maximi mandati, perfecta videlicet DEI dilectione consistere: eumque, qui diligit, legem implere: ignaros, quid S. Paulus 1. Cor. 13. v. 13. dicat: *nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum est charitas*: ignaros quod *perfecta charitas foras mittit timorem; quoniam timor pœnem habet: qui autem timet, non est perfectus in charitate*: ignaros illius Christi oraculi: *si vis perfectus esse, vade, vende, quæ habes &c.*

In XVII. Catholice sentiunt de extremo Judicio, æternitate pœnarum & gaudiorum.

In XVIII. Confitentur liberum arbitrium ad efficiendam civilem justitiam, & deligendas res rationi subjectas: imo etiam ad efficiendam justitiam spiritualem cum adjutorio Spiritus sancti. Quod enim homo non habeat vim efficiendi justitiam spiritualem sine Spiritu sancto

cto, orthodoxa doctrina est. At longe aliud de libertate arbitrii docuit Lutherus, aliud Zwingliani, aliud Calvinistæ, absolute illam negantes.

In XIX. bene dicunt contra fratres suos Calvinistas, quod voluntas malorum sit causa peccati, non vero DEUS.

In XX. certas ferias, certa jejunia, peregrinationes, cultum Sanctorum &c. crude appellant *opera puerilia.* Melius nempe isti hesterni Mystagogi sapiunt, quam SS. Patres, quam sacra Concilia, quam tota antiquitas, quam ipse Christus. Quid? Num opus puerile appellabitis jejunium Christi, ac peregrinationem ex Galilæa in Judæam ad templum Jerosolymitanum? Et hos operum Christianorum calumniatores Christi sectatores atque imitatores credamus?

Recoquunt deinde ea, quæ Articulo VI. de fide & bonis operibus dixerant, sola fide hominem justificari, per opera nos non mereri; Christi gratiam aspernari, qui confidunt in operibus.

Instruantur tantisper veræ doctrinæ ignari. Certum est, fidem 109.
ad salutem absolute esse necessariam, imo illam esse radicem & fundamentum omnis justificationis. Hoc nullus nostrorum negat. Certum etiam est, nos primam gratiam actualem nec de condigno nec de congruo mereri posse per nostra opera, hoc ipso, quod sit prima ac supernaturalis, ad quam opera naturalia nullam habent congruitatem. Unde certissimum apud Theologos est axioma, *primam gratiam non cadere sub meritum.*

De gratia.

Sed neque gratiam perseverantiæ finalis de condigno possumus mereri, utpote quam DEUS nobis non promisit. Denique neque primum gradum gratiæ habitualis, seu sanctificantis de condigno possumus mereri. Et in hoc sensu est verum, quod justificationis gratiam nemo mereri possit, sed quod tam justificatio quam consequens inde salus & vita æterna sit gratia & donum, sicque nos *gratis*, ut Apostolus ait, justificari. Quia nimirum primam gratiam ad justificationem nullo modo meremur, nec de condigno gratiam finalem, aut primam gratiam justificantem ac sanctificantem; & quia prædestinatio, vi cujus ex infinita sua misericordia & amore peculiari eas nobis gratias ab æterno decrevit largiri, quas cooperationem nostram tracturas, adeoque efficaces fore prævidit, est donum DEI ac summa gratia.

Nihilominus tamen ipsa salus & æterna beatitudo, quam dependenter a gratia Christi & nostra cooperatione consequimur, non est merum donum, aut pura hæreditas, sed, ut Apostolus loquitur, *corona justitiæ*, qua DEUS juxta sanctissimam ac benevolentissimam

ſuam promiſſionem præmiatur bona noſtra opera ac merita, quæ Divina gratia præveniente & adjuvante fecimus, prout Divinæ ſcripturæ mille in locis nos conſolantur, alloquendo e. g. bonum operarium: *euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui*: & invitando electos in extremo judicii die ad poſſeſſionem regni propter exercita bona opera. *Matth.* 25.

Nequaquam tamen propter bona opera ſuperbire, ſed ſervos inutiles nos dicere oportet, tum, ut exerceatur Chriſtiana humilitas; tum quia abſque gratia Chriſti nullum opus bonum, æternæ vitæ meritorium, valemus exercere, adeoque noſtra bona opera DEO potius ejusque gratiæ quam nobis ſunt adſcribenda; tum quia infinitam DEI gloriam intrinſecam nulla ratione augere poſſumus, cum in ſe ipſo, & per ſe ipſum infinite perfectus & beatus ſit; tum quia DEUS nullam mercedem deberet operibus noſtris, niſi illam benevolentiſſime promiſiſſet.

Non eſt proin, quod Confeſſioniſtæ nobis objiciant, nos confidendo in operibus aſpernari meritum & gratiam Chriſti. Quia profitemur, nos abſque gratia & meritis Chriſti nullum actum ſalutarem, nullum opus ad ſalutem conducens poſſe efficere. *Non ego ſed gratia DEI mecum*, ait Apoſtolus.

Quando vero Scriptura dicit nos abſque operibus per fidem ſalvari, de operibus mere naturalibus, aut operibus legis Moſaicæ, uti de circumciſione, eſu agni paſchalis, aliisque abolitis ritibus, & ceremoniis antiquæ legis manifeſte loquitur, ut ex epiſtolis S. Pauli ad Corinthios, Romanos, Galatas &c. evidenter patet, in quibus dum contra Gentiles & Judæos oſtendit, fidem in Chriſtum ad ſalutem eſſe neceſſariam, intelligit fidem vivam, ſeu animatam charitate aliisque virtutibus, unde Apoſtolus ad Galat. 5. ſcribit: *in Chriſto JEſu neque circumciſio neque præputium aliquid valet, ſed fides, quæ per charitatem operatur.* Optime in hanc rem loquitur S. Auguſtinus *cap.* 14. *de fide & oper.* ubi ait, jam temporibus Apoſtolorum, non intellectis quibusdam ſubobſcuris ſententiis Apoſtoli Pauli, quosdam exiſtimaſſe, ad obtinendam ſalutem ſufficere ſolam fidem, ac propterea aliorum Apoſtolorum, ut Petri, Joannis, Jacobi, Judæ, epiſtolas ad eximendum hunc errorem intentionem direxiſſe, fidem nempe, operibus vacuam, nihil prodeſſe: ipſumque Paulum requiſiiſſe fidem non qualemcunque, ſed ſalubrem, Evangelicam, charitate aliisque virtutibus animatam. En Chriſtianam Theologiam Eccleſiæ Catholicæ! quam ſi Confeſſioniſtæ intellexiſſent, non adeo im-

pe-

perite omnia confudiſſent, neque tot falſas doctrinas nobis affinxiſſent; niſi quis dicere velit, eos ex malitia hoc feciſſe.

In XXI. de cultu Sanctorum docent, quod Sanctorum memoria proponi poſſit, ut imitemur eorum fidem & bona opera; non autem docere nos Scripturam invocare Sanctos; cum unum Chriſtum nobis proponat Mediatorem, Propitiatorem, Pontificem, & Interceſſorem. 110. Invocatio SS.

Verum Chriſtum Dominum invocandum ab omnibus eſſe tanquam unicum noſtrum Redemptorem ac Salvatorem, tanquam Mediatorem DEUM inter & homines, a quo & per quem omnia habemus, quæ habemus, in eoque ſpem omnem ac fiduciam eſſe collocandam, nemo Catholicorum eſt, qui neget. Per hoc tamen non prohibemur invocare Sanctos, ut apud DEUM pro nobis orent & intercedant, ut per merita Chriſti nobis largiatur gratias, quas rogamus. Neque hoc quidquam derogat meritis Chriſti: quia profitemur, Sanctos propria authoritate & virtute nihil nobis dare poſſe, ſed, quod dictum, rogare pro nobis poſſunt DEUM, ut nos exaudiat per Chriſtum Dominum noſtrum. Quæ oratio & invocatio tam parum derogat Chriſto, quam parum eidem derogat imploratio, qua homines adhuc viventes imploramus, ut pro nobis DEUM orent.

Neque hæc oratio & invocatio aliena eſt a S. Scriptura. Nam Salomon oravit DEUM per merita ſui patris David. 2. *Paral.* 6. Onias & Jeremias poſt mortem oraverunt pro populo Hebræo 2. *Machab.* 15. Angelus Raphäel orationem Tobiæ Domino obtulit *Tob.* 12. Angelus oravit, ut DEUS Judæos e captivitate liberet. *Zach.* 1. Patriarcha Jacob Angelum invocavit *Gen.* 48. & *Job.* 5. dicitur: *ad aliquem ſanctorum convertere.* item *Jobi ult.* *Job autem ſervus meus orabit pro vobis, faciem ejus ſuſcipiam, ut non vobis imputetur ſtultitia.* Et quoties S. Paulus invocavit fideles; ut pro ſe orent, ad Rom. 15. Epheſ. 6. Coloſſ. 4. Theſſal. 6.

Poſt iſtos 21. Articulos Confeſſionis Auguſtanæ ſubjungunt falſiſſime, doctrinam ſuam nihil diſcrepare a Scripturis, vel ab Eccleſia Catholica, vel ab Eccleſia Romana, quatenus ex ſcriptoribus ſit nota. Totam diſſenſionem eſſe de paucis quibuſdam abuſibus, qui ſine certa authoritate in Eccleſiam irrepſerint, in quibus licet eſſet aliqua diſſimilitudo, tolerandos tamen eſſe confeſſioniſtas, quia ne Canones quidem tam duri ſint, ut eoſdem ubique ritus poſtulent. 111. Falſitas.

Falſiſſime, inquam, hæc dicunt; nam licet errores ſuos dealbare, fucare, & abſcondere ſtuduerint, tamen ea, quæ tradunt de peccato originali, de juſtificatione, de ſola fide juſtificante, de bonis

nis operibus, de pœnitentia, de ſacramentis, de præceptis Eccleſiæ, de libero arbitrio, de invocatione Sanctorum, manifeſti ſunt errores contra fidem. Quomodo ergo dicere poſſunt, doctrinam ſuam nihil diſcrepare ab Eccleſia Catholica aut Romana? Si nihil diſcrepat, cur ergo illam tantopere reprehendunt? cur ab illa ſe ſeparant? cur coitionibus, conjurationibus, ſeditionibus, bellis, adverſus ſuum Imperatorem omnia miſcent? Si tota diſſenſio eſt de paucis quibusdam abuſibus, cur in tot fidei Articulos ſunt graſſati? Suſtuliſſent abuſum, & reliquiſſent uſum. Ad quid neceſſe cum barba etiam mentum imo caput amputare?

§. II.

Poſteriores ſeptem Articuli ad criſin vocantur.

112. UT autem ſciamus, de qualibus abuſibus loquantur, ſeptem Articulos de illis ſubjungunt, atque ita præfantur: *cum Eccleſiæ apud nos de nullo fidei Articulo diſſentiant ab Eccleſia Catholica, tantum paucos quosdam abuſus omittant, qiu novi ſunt, & contra voluntatem canonum vitio temporum recepti*, rogamus, ut Cæſarea Majeſtas clementer audiat, quid ſit mutatum, & quæ fuerint cauſæ &c.

1. Utraque ſpecies laicis datur: quia hic mos habet mandatum Domini Matth. 26. *bibite ex hoc omnes.* Sed, quinam fuerunt iſti omnes? Nunquid præſentes, Apoſtoli, jam ordinati ſacerdotes, quos alloquebatur? Addit Evangelium Marci 14. *& biberunt ex eo omnes.* Quinam omnes? An etiam abſentes? Sacerdotes præſentes biberunt. Sacerdotibus præcepit Dominus bibere, ſi conſecrant, non vero laicis, nec ſacerdotibus, quando non ipſimet conſecrant.

Uſus calicis. Quoad laicos varia circa hoc diverſis temporibus fuit Eccleſiæ diſciplina. Primis quatuor Sæculis liberum erat Chriſtianis ſub una vel bina ſpecie Sacramentum ſumere. Sæculo quinto propter errores Manichæorum præcepta fuit ſumptio calicis, ut hæretici iſti, vinum tanquam diaboli creaturam deteſtantes, a Catholicis diſcerni poſſint. Extincta hæreſi iſta integrum rurſus erat fidelibus ſub una tantum ſpecie ſynaxim ſumere, a ſæculo undecimo laici ſub ſpecie vini non amplius communicarunt, uſque dum ſæculo decimo quinto Huſſitæ in Bohemia docuerunt, ſumptionem calicis eſſe neceſſariam & a DEO præceptam. Quem errorem damnavit Concilium Conſtantienſe,

laicis-

Laicisque calicem prohibuit. Concilium deinde Basileense Bohemis & Moravis calicis usum sub certis conditionibus indulsit, sic tamen, ut nemo invitus ad illum adigatur. Cum autem sæculo 16. Lutherus aliique Novatores rursus docerent necessitatem calicis, tanquam a DEO præcepti, Concilium Tridentinum Sess. 21. can. 1. rursus eorum errorem damnavit: & can 2. eos, qui dicunt, Ecclesiam non justis de causis Sacramentum Fidelibus sub una tantum specie præbere.

Causæ autem justæ ad duo capita revocantur, tum ut exscindatur error, Christi sanguinem sub specie panis non contineri, ac sumptionem utriusque speciei præcepto Divino esse necessariam: tum, ut evitentur variæ irreverentiæ, quæ aucto in immensum Christiano populo caveri satis non poterant.

Imperite autem loquuntur Confessionistæ, dum dicunt, morem sub una specie communicandi non esse veterem. Nam S. Augustinus *lib 3. de consensu Evang. c. 25* testatur, Christum ipsum duobus Discipulis in Emmaus Eucharistiam tantum sub specie panis præbuisse: videturque hoc indicare Evangelica historia. Constat insuper prima Ecclesiæ ætate frequentius accidisse, ut fidelibus Eucharistia tantum sub specie panis fuerit porrecta, domum deferenda, ibique sumenda, viris quidem in manus tradita, a fœminis vero mundo linteolo excepta. Particulæ etiam specierum panis residuæ pueris manducandæ sunt datæ. Consuetudo quoque, Eucharistiam die Parasceves sub specie tantum panis sumendi jam ultra 1300 annos tenet in Ecclesia.

Et merito; nam certum est, totum & integrum Christum cum corpore & sanguine sub una etiam solummodo specie contineri, atque a fidelibus sumi. Falsum proin est, fideles aliqua parte Christi defraudari. Certum pariter est, etiam sub una specie digne communiccantibus promitti vitam æternam: *qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* Joan. 6.

In II. de *Conjugio sacerdotum* ajunt, ad evitanda scandala se sacerdotibus concedere conjugia, a Christo ipsis permissa, imo præcepta. Amplum hic spatium foret de materia ista differendi: verum cum prolixe id præstiterim *part. 5. ad sæc. X. art. 5.* speciali Dissertatione de cœlibatu clericorum, eo lectorem remitto.

Iu III *de Missa* dicunt, se falso accusari, quod Missam aboleant; retineri enim apud se, & summa reverentia celebrari. Servari quoque usitatas ceremonias fere omnes, præterquam quod latinis cantionibus admisceantur alicubi germanicæ, ad docendum populum. Ad hoc enim præcipue opus esse ceremoniis, ut doceantur imperiti, 113. Missa.

Ad-

Addunt tamen, privatas Missas apud eos desiisse; eo quod eæ solum celebratæ sint ob mercedem, stipendium, & quæstum. Verum isti homines non perpendunt, quid suadeat æquitas, quidque Scripturæ ipsæ loquantur: dignum esse operarium mercede sua: qui servit altari, de altari posse vivere. Sustentatio præbetur sacerdoti sacris operanti. Quid æquius?

At sit, abusus quoad hoc irrepsisse, an propterea statim Missa, a Christo in memoriam suæ passionis & mortis instituta, qua Divinissimus Agnus cœlesti Patri quotidie incruento modo immolatur ac sumitur, abolenda fuit? Res omnes sanctissimas aboleas necesse est, si omnibus abusibus præcautum velis. Misera profecto religio, quæ caret sacrificio infinito, latreutico, Eucharistico, propitiatorio, & impetratorio, quo DEUS cultu se digno, quia infinito, honoratur, nobis vero emolumentum multo maximum comparatur!

Confessio. In VI. *de Confessione* asserunt eam apud eos non esse abolitam, nec corpus Domini porrigi, nisi exploratis, & absolutis: ornari potestatem clavium &c.

Verum hanc assertionem absurdis rursum erroribus inficiunt, dum toti sunt in commendanda sola fide absolutionis, quasi totum Confessionis negotium vertatur in sola fide, qua credant, quod per illam fidem vere consequantur & accipiant remissionem peccatorum. Neque ad hoc necessariam esse enumerationem delictorum.

At quomodo explorare possunt, an ad corpus Domini sint admittendi (ut se facere asserunt) si enumerare non debent sua gravia delicta, quorum conscientiam habent? Quomodo absolutionis sententiam ferre possunt, si conscientiam & statum animæ non habent perspectum?

114. Fides. In V. de discrimine ciborum & traditionibus plura omnino falsa Catholicis affingunt; uti, obscuratam esse doctrinam de gratia & justitia fidei per traditiones humanas. In pœnitentia nullam mentionem factam fuisse de fide In solis operibus satisfactioriis totam pœnitentiam consistere existimatum fuisse. Per has Traditiones obscurata fuisse præcepta Dei, ac longe prælatas Traditiones fuisse præceptis DEI. Christianismum totum collocatum fuisse in observatione certarum feriarum, rituum, jejuniorum, vestitus, mandata DEI nullam laudem habuisse. Traditiones magna pericula attulisse conscientiis.

Falso, inquam, hæc nobis affingunt, legantur posteriorum etiam sæculorum Doctores Catholici, S. Bernardus, Hugo & Richardus de S. Victore, Petrus Lombardus ex sæc. XII. S. Thomas Aqui-

nas

nas, S. Bonaventura, S. Albertus M. ex Sæc. XIII. Joannes Duns Scotus, Nicolaus de Lyra, Gregorius Ariminenſis, ex Sæc. XIV. S. Vincentius Ferrerius, S Bernardinus Senenſis, S. Laurentius Juſtinianus, S. Antoninus, Alphonſus Toſtatus, Dionyſius Carthuſianus, ex Sæc. XV. aliique plurimi Doctores noſtri; & ad oculum patebit, quam falſo Confeſſioniſtæ iſta nobis affingant.

Semper Eccleſia fidem ſummopere æſtimavit, prædicavitque tanquam radicem & fundamentum juſtificationis: ſemper fidem prædicavit abſolute neceſſariam adultis ad ſalutem; ſine qua impoſſibile eſt placere DEO. Semper mandata DEI præ traditionibus humanis habuit. Nunquam Doctores noſtri dixerunt, nos per opera noſtra mereri primam gratiam actualem, aut de condigno primam gratiam habitualem ac juſtificationem. Quod autem homo jam juſtificatus per gratiam DEI ſanctificantem, poſſit deinde per bona opera, cum adjutorio Divinæ gratiæ exercita, mereri augmentum gratiæ ſanctificantis, eſt certa veritas, quæ, ut antea dictum, non derogat meritis Chriſti, ſed illa vel maxime commendat; cum omne meritum noſtrum fundetur in meritis & gratia Chriſti.

Quod autem ad traditiones ſpectat, magno ſelectu Eccleſia catholica illis utitur; neque enim quaslibet traditiones nobis commendat, ſed eas, quæ ſunt Divinæ, Apoſtolicæ & Eccleſiaſticæ; quas qui contemnit, ipſam DEI vocem, per Apoſtolum nobis eas proponentem & commendantem, contemnit, totamque venerandam antiquitatem condemnat. Prolixe hac de re tractavi ſpeciali opuſculo de Verbo DEI.

In VI. *de votis Monachorum* fuſe invehuntur in vitam Mona- 115.
ſticam ac Religioſam, contenduntque, vota eſſe irrita, eo quod ſint Vota.
contra mandata DEI, quæ præcipiunt, ut propter fornicationem unusquiſque ſuam uxorem habeat; melius enim eſſe nubere quam uri. 1. Cor. 7.

Verum mandatum univerſale & abſolutum in verbis iſtis contineri, dici nullatenus poteſt; alias enim Apoſtolus aperte ſibi ipſi contradixiſſet, utpote qui eodem capite ſeptimo pluribus vitam cœlibem commendat, ac præfert conjugali: *qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit, &, qui non jungit, melius facit &c.*

Igitur S. Paulus reſpondet ad quæſtionem, quam ipſi propoſuerant Corinthii, an conjugati poſſint uxorem ſuam retinere, & actum conjugalem exercere? ubi affirmative reſpondet S. Doctor. Nam verbum *habeat*, ut ex quæſtione propoſita & ſubjecta materia, uti

etiam ex modo loquendi Scripturæ conftat, hic non fignificat *accipere* uxorem, feu nubere, fed jam legitime nuptam fibi;, *retinere*, & pergere in actibus conjugii. Quando vero dicit, melius effe nubere quam uri, fenfus eft, quod a voto & impedimento liberis melius fit nubere, quam uri, hoc eft, quam tentationi carnis fuccumbere & fornicari aut adulterari. Hæc interpretatio, præterquam, quod fit communis PP. & DD. optime combinat hunc locum cum iis, quæ Apoftolus in eodem capite adducit ad commendationem continentiæ ac vitæ cœlibis. Plura de hac re vide *part.* 5. *ad Sæc. X. Art.* 5. & de antiquitate Status Monaftici ad Sæc. IX. in fine.

Denique in VII. Articulo *de Poteftate Ecclefiaftica*, imprimis blandiuntur Principibus & Magiftratibus laicis, dum Poteftatem Ecclefiafticam reftringunt; deinde lamentantur, quod Epifcopi condant traditiones contra Scripturam, relicta doctrina de fide, & de juftitia fidei: plures inductas effe ferias, jejunia, ceremonias novas, ordines novos inftitutos. Contra mandatum DEI peccatum collocari in cibis, diebus, & fimilibus rebus, onerari Ecclefiam fervitute legis; quafi oporteat apud Chriftianos ad promerendam juftificationem cultum effe fimilem Levitico. Hinc effe illa onera, quod peccatum mortale fit, in feriis laborare manibus, quod certi cibi polluant confcientiam, quod peccatum mortale fit omittere horas Canonicas, quod peccatum in cafu refervato non poffit remitti, nifi acceflerit authoritas refervantis. Quærunt deinde, unde habeant Epifcopi jus iftas traditiones imponendi Ecclefiis ad illaqueandas confcientias? cum Petrus vetet jugum imponere Difcipulis; cum Paulus dicat, poteftatem ipfis datam effe ad ædificationem non ad deftructionem. Cur igitur augeant peccata per has traditiones, quæ fint contra Verbum DEI; retinendam doctrinam de libertate Chriftiana.

Difciplina. Verum hæc omnia valde Lutherum redolent, eoque tendunt, ut excuffa & protrita Ecclefiaftica difciplina, & Ecclefiæ præceptis, frænum prorfus laxetur licentiæ, & fub fpeciofo nomine Chriftianæ libertatis corruptæ mortalium naturæ indulgeatur, quidquid fenfibus & ad malum proclivi genio blanditur; ut per ruptis legum repagulis fe effundat morum diffolutio, nullumque fit pratum, quod non pertranfeat effrænis cupiditas.

Hinc cafuum refervatio Poteftati Ecclefiafticæ negatur, ut nullum tam grande fit fcelus, quod non illico per folam fidem remiffionem obtineat. De charitate, aliisque virtutibus altum apud ipfos filentium, quia funt arduæ. Omnia ad nudam fidem referuntur, atque in hanc rem aliquos Scripturæ textus, aut male intellectos, aut

Luthe-

Lutheri exemplo corruptos afferunt, neglectis iis Scripturæ locis, qui de fpe, de charitate, aliisque virtutibus, loquuntur, acfi nunquam legiffent, juftificationem non minus fpei ac charitati tribui: *Spe enim falvi facti fumus* Rom. 8. *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit*, Luc. 7. Igitur facræ litteræ noftram juftificationem modo ad fidem, modo ad fpem, modo ad charitatem, modo etiam ad virtutes morales referunt; quia fcilicet juncta manu hominem ad juftificationis gratiam præparant.

Abjiciuntur Ecclefiæ jejunia, exemplo Chrifti fanctificata, atque ad macerandum corpus rebelle fubigendumque comprimis opportuna. Abftinentia ftatis diebus ab efu carnis exploditur, ne lafcivienti carni defit materia. Dies fefti ad cultum Divinum introducti abrogantur, Status Religiofus defpectui habetur, Horæ canonicæ carpuntur; quia hæc omnia difficultatem fecum afferunt, molli doctrinæ novitiæ minus accommodam. Salem nempe præferre decreverant, quo cupidam hominum turbam pecorum more philodoni ifti attraherent.

§. 3.
Mendacia & fraudes Confeffioniftarum.

Atque ut hoc efficerent, plurimis falfitatibus confeffionem fuam 116. Mendacia.
infarferunt, ut Religionem noftram catholicam denigrent: quarum aliquas jam attulimus, aliquas adhuc fubjungemus. Falfum eft, quod apud catholicos altiffimum de fide fuerit filentium, & doctrina fidei diu jacuerit ignota, quod tantum doctrina operum verfata fit in Ecclefiis; quod juxta nos homo poffit humanis viribus & fine Chrifti gratia promereri juftificationem; quod catholici parum docuerint de præceptis Decalogi, officiis & operibus, quæ jn quavis vocatione DEO placent, fed tantum urferint opera puerilia; ut certas ferias, jejunia &c. quod catholici a Lutheranis admoniti hæc dedidicerint. Quod non propofuerint ex Evangelio confolationem; quod mandata DEI nullam laudem habuerint.

Falfum, quod doctrina de confeffione & pœnitentia a Lutheranis bene fit tractata. Quod impoffibilem peccatorum enumerationem exigamus. Quod in Germania primum ante 400. annos facerdotes fint coacti ad cœlibatum. Quod facerdotes capitalibus pœnis excrucientur contra Canonum voluntatem. Quod Pius Papa dixerit, reddendum effe facerdotibus conjugium. Mandato DEI præcipi facerdotibus

tibus nuptias: eas prohibere esse doctrinam dæmoniorum. Catholicos dicere, Monasticam professionem longe meliorem esse baptismo, & quæ sunt alia adhuc multa ejusmodi mendacia.

Fraudes. Neque tantum his scatet illa Confessio, sed etiam fraudibus. Nam præterquam, quod tecte & versute plura proponant, non quidem asserendo expressim, sed tacite lectorem inducendo in falsas & odiosas de doctrina catholica persuasiones, multos sectæ suæ articulos dissimularunt, vel saltem secundum suam Confessionem Augustanam non credunt, nec vivunt.

Nihil enim dicunt de principali suæ videi Articulo, Papam esse Antichristum, nihil de purgatorio; nihil de precibus & suffragiis pro defunctis; nihil de cultu imaginum, & reliquiis Sanctorum; nihil de duobus tantum vel tribus Sacramentis; nihil de absoluta impossibilitate servandi mandata; nihil de illa sua doctrina, Corpus Christi tunc solummodo esse in sacra hostia, quando actu sumitur. Hæc aliaque doctrinæ ac fidi suæ placita altum silent; unde facile est colligere, imo palpare, quam accuratus, quam fidelis, quam perfefectus sit primarius Lutheranorum liber symbolicus, utpote ex tot falsitatibus & fraudibus compactus.

Quid? istæ non tantum patent legenti, sed ipsemet Lutherus illas ingenue fassus est: nam epistolæ suæ anno 1550. die S. Augustini ad Melanchtonem scriptæ, hæc verba inseruit: *Si vim evaserimus, pace obtenta, postea dolos, mendacia, ac lapsus nostros facile emendabimus*; ut expresse testatur celeberrimus Lutheranus David Chytræus in Hist. Augest. Confess. Francofordiæ impressa anno 1578. Idem testatur alter Lutheranus Georgius Cœlestinus Tom. 3. Historiæ Comit. fol. 24. qui 4. voluminibus Historiam Comitiorum Augustanorum anni 1530. scripsit.

117. Variata. Egregium enim vero sanctumque fidei symbolum, ipso fatente & atteſtante Luthero, ex dolis, mendaciis & lapsibus contextum, quod pro certa fidei & conscientiæ regula servire debet!

Et utinam emendassent lapsus suos! at correctionis loco Confessio Augustana pluribus erroribus postea adhuc magis fuit deturpata atque corrupta, ut testatur Jacobus Marchio Badensis in motivis suæ conversionis a fol. 271. Selneccerus ait, multos scandalizari propter Confessionem toties & tantopere variatam. David Chytræus Lutheranus Professor integrum librum scripsit de Confessione Augustana variata & depravata anno 1599. Videatur præsertim fol. 771. Andreas Musculus, unus ex triariis Lutheranorum fatetur, Confessionem Augustanam duodecies fuisse mutatam. Jacobus Andreæ, sive Schmid-

linus

linus, faber libri Concordiæ, ait, Naumburgi nullum exemplar cum altero concordaffe, ut legere eft in colloquio Herzbergenfi fol. 92. ut adeo mirum non fit, Laurentium Forerum ex 20. exemplaribus Auguftanæ Confeffionis (aut potius confufionis) nullum alteri fimile inveniffe. Et tamen, quod infignis impudentiæ eft, omnes iftas Auguftanas Confeffiones fibi ipfis adeo diffimiles non mutatas prædicant. Nec crimine falfi fe teneri exiftimant, licet ipfi fronti Confeffionis paffim mutatæ ac corruptæ infcribant ungeänderte Augfpurgifche *Confeffion.* Hoc eft: *invariata Auguftana Confeffio.* Leopoldus a Kollonitfch in libro, cui titulus: *Auguftana & Anti-Auguftana Confeffio* quatuor editiones, in Bibliotheca Cæfarea affervatas, in quatuor columnis uno intuitu confpiciendas propofuit, ut ad oculum pateat, quantum a fe invicem difcrepent. Et tamen fingulæ fe jactant pro invariatis & authenticis: eftne autem hoc Verbum DEI, toties mutatum, veriatum, correctum, corruptum, fibi ipfi adeo diffimile, contrarium? profecto non confeffio fed confufio melius vocanda. Verbum DEI manet in æternum.

Jam ipfa prima duo exemplaria, quorum unum lingua latina, alterum germanica fcriptum Carolo V. Auguftæ offerebantur, fibi ipfis erant difcordia; ut comparanti Articulum octavum, nonum, duodecimum, vigefimum primum &c. patet.

In ipfis etiam Comitiis Auguftanis tota ferme Confeffio rurfus everfa fuit, dum felectis utrinque feptem viris in colloquio 16. Augufti habito Lutherani ferme in omnibus ad Romanam accefferunt Ecclefiam, ut videre eft in epiftola a Melanchtone ad legatum Pontificis fcripta, quam Cœleftinus Lutheranus in Hiftoria fua recenfet.

In hac epiftola fcribit inter alia Melanchton: *Dogma nullum habemus dive fum a Romana Ecclefia - - Parati fumus obedire Romanæ Ecclefiæ, modo illa pro fua Clementia, qua femper erga omnes homines ufa eft, parva quædam diffimulet vel relaxet - - - Adhæc Romani Pontificis auctoritatem & univerfam politiam Ecclefiafticam reverenter colimus, modo non abjiciat nos Romanus Pontifex - - - levis quædam diffimilitudo rituum eft, quæ videtur obfiftere poffe concordiæ; fed ipfi Canones fatentur, concordiam Ecclefiæ in hujusmodi rituum diffimilitudine retineri poffe.* Contraria fibi.

Et nominatim admiferunt eo in colloquio in quarto articulo, ne amplius diceretur, nos juftos reddi per folam fidem, quod hoc effatum in facris litteris non reperiatur, fed: per fidem & per gratiam. In 6. neceffe effe, ut bona opera, quæ DEus præcipit, efficiamus. In 7. in Ecclefia non folum effe electos ad Gloriam, fed etiam præ-

 fcitos

ſcitos æternum puniendos. In 18. ineſſe homini liberum arbitrium, tametſi nequeat absque Divina gratia juſtitiam aſſequi. In 21. Cælites pro nobis DEum deprecari. In 22. Chriſtum integrum ſecundum corpus & ſanguinem ſub utralibet ſpecie contineri. In 26. admiſere Eccleſiæ jejunia. In 28. comprobarunt Epiſcoporum jurisdictionem. Videatur Pallavicinus in Hiſt. Concil. Trid. l. 3. c. 4. n. 4.

Interfuerunt autem huic colloquio utrinque duo Principes, duo Jurisconſulti & tres Theologi, videlicet ex parte Catholica Chriſtophorus Epiſcopus Auguſtanus, Henricus Dux Brunsvicenſis (cui obeunti ſuffectus Georgius Dux Saxoniæ) duo Cancellarii, alter Colonienſis, alter Badenſis. Ex Theologis Eckius, Wimpina, & Cochlæus. Ex parte Lutherana Joannes Fridericus Saxoniæ Electoris filius, Georgius Marchio Brandenburgicus, Pontanus & Hellerus legumperiti, ex Theologis Melanchton, Brentius & Schnepfius.

Licet autem ab his Lutheranorum primipilis in hoc Auguſtano colloquio Confeſſio ipſorum Auguſtana, paulo ante Cæſari oblata, penitus ferme everteretur, quia tamen conjugium ſacerdotum, & communionem ſub utraque ſpecie dimittere nolebant, Cæſar eandem condemnavit, prout Melanchton l. 1. epiſt. ad Joannem Obenburgerum Imperatoris Secretarium ſcripſit: *in Comitiis Auguſtanis triſti & atroci ſententia damnati ſumus.*

§. 4.
Edictum Imperiale.

118. Decretum. Patetque ex edicto, quod Cæſar coram Imperii Ordinibus promulgavit, atque apud Sleidanum lib. 7. ad an. 1530. & Georgium Cœleſtinum exaratum exſtat, ac ſic habet:

Quinto poſt die, præſente Cæſare, decretum recitatur in omnium Ordinum cœtu, & poſt multam enumerationem totius actionis, Cæſar ſtatuit, ne tolerentur, qui de Cœna Domini, ſecus, quam hucusque ſervatum ſit, docent. Ne quid in Miſſis, vel communi vel privata mutetur. Chrismate pueri confirmentur, & ægrotantes oleo conſecrato inungantur. Imagines atque ſtatuæ minime removeantur, & quibus locis ablatæ ſunt, reſtituantur.

Eorum opinio, qui liberum negant arbitrium, nequaquam recipiatur. Nihil omnino doceatur, quod ulla ratione Magiſtratuum imminuere poſſit dignitatem. Dogma illud de ſola fide juſtificante locum non habeat. Eccleſiæ ſacramenta ſint eo loco & numero, quo anti-

antiquitus. Ceremoniæ omnes Ecclesiæ, ritus, exequiæ mortuorum, & id genus alia serventur. Sacerdotia, quæ vacant, conferantur idoneis. Sacerdotes vel Ecclesiastici, qui ante hoc tempus facti sunt mariti, priventur Beneficiis, quæ statim ad hoc conventu conferantur aliis &c. Sacerdotum vita sit omnis honesta, vestitus etiam decorus, & vitetur omnis offensio.

Si quibus in locis Ecclesiastici redacti sint ad aliquam iniquam conditionem atque pactum, si quid etiam bonorum sacrorum iniqua ratione venditum sit, aut in alium usum profanum applicatum, id omne sit irritum. Ad docendi munus nemo recipiatur, nisi qui doctrinæ simul & vitæ probatum habeat ab Episcopo testimonium.

In docendo sequantur omnes hanc præsentem formulam &c. temperent a scomatis atque contumeliis. Hortentur populum, ut Missam audiat, ut diligenter oret, ut Virginem Mariam cæterosque Divos imploret, ut dies festos peragat, ut jejunet, ut a cibis vetitis abstineat, ut subveniat egenis. Monachis autem demonstrent, non licere professionem ac Ordinem deserere.

Breviter: in iis, quæ pertinent ad fidem & DEI cultum, nihil quidquam immutetur. Qui contra fecerint, corporis, vitæ suæ ac bonorum discrimen subeant. Quidquid ablatum est Ecclesiasticis, restituatur. Quibus in locis domicilia Monachorum, & id genus alia ædificia sacra diruta sunt, reædificentur; in iisque ceremoniæ fiant atque ritus usitati. Qui sunt in adversariæ partis finibus antiquæ Religionis atque fidei sectatores, & hoc decretum approbant, in Imperii tutelam recipientur, eisque licebit, quo volent, emigrare, nullo cum detrimento.

De Concilio Pontifex appellabitur, ut intra sextum mensem illud ad locum aliquem idoneum indicat, ut deinde primo quoque tempore, & ad summum intra spatium anni fiat ejus initium. Hæc omnia rata sint atque firma. Et siquæ sunt oppositæ, vel opponentur etiam, exceptiones, aut appellationes, locum nullum habeant. Ut vero decretum hoc valeat & servetur, quantum quidem ad fidem & religionem pertinet, quidquid omnino virium atque facultatis, concessit DEus, id omne, vita etiam atque sanguis, huc impendetur &c. In cameræ judicium nemo admittatur, nisi qui hoc decretum de religione factum approbarit: alioqui removeatur loco.

Subscripserunt huic edicto ipse Carolus V. Imperator, sex Electores Imperii, omnes videlicet, excepto Saxone, triginta Principes Ecclesiastici, triginta tres sæculares Principes, viginti duo Abbates, triginta

triginta duo Comites & Barones, & triginta novem civitates Imperiales.

Contra vero Confessioni Augustanæ Cæsari oblatæ subscripserant tantum unus Elector, nempe Saxo, quatuor Principes sæculares, videlicet Georgius Marchio Brandeburgicus Onolsbacensis lineæ, Ernestus Dux Lüneburgensis, Philippus Landgravius Hassiæ, Wolfgangus Princeps Anhaltinus, cum duabus civitatibus, Norimberga & Reutlinga.

Argentina, Constantia, Meminga, & Lindavium Zwinglianam Confessionem in his Comitiis offerebant, Christi præsentiam in Eucharistia absolute negantem. Verum hæc ab omnibus Ordinibus, etiam Lutheranis rejecta fuit.

ARTICULUS VI.

Historica Relatio de Statu Imperii ab anno 1530. ad annum 1540.

Finitis Comitiis Augustanis, factoque, quem diximus, *Recessu Imperii*, quo rejecta fuit Confessio Augustana, Protestantes eodem adhuc anno *Smalcaldicum fœdus* cuderunt adversus Catholicos. Hassus insuper peculiare fœdus iniit cum Tigurinis, Basileensibus, & Argentinensibus, licet Sacramentariis.

119. Rex Rom. Anno 1531. Cæsar indixit *Comitia Coloniam*, ubi ejus commendatione Ferdinandus Archidux electus fuit in Regem Romanorum, protestante Joanne Electore Saxoniæ, & aliis quibusdam Principibus, Smalcaldici præsertim fœderis sociis, ipsum etiam Cæsarem postea hujus consilii pœnituisse visum est, cum filium suum Philippum sufficere cogitaret.

Suspensio Edicti. Carolo anno 1532. in Hispaniam regresso, Ferdinandus Rex in *Comitiis Ratisbonensibus* ut auxilio adversus Turcas, Hungariam devastantes, & Austriæ jam imminentes, obtineret, concessit, ne religionis causa cuiquam modestia inferatur ante Concilii definitionem, suspensis interea edictis Wormatiensi & Augustano. Hoc *mandatum Ratisbonenense* Protestantes appellarunt *primam pacem religiosam.* (idem statutum in transactione Norimbergensi per Intercessores Moguntinum & Palatinum facta.)

Com-

Comparuit etiam in his Comitiis legatus Sigismundi Regis Poloniæ, cui nuper Albertus Brandeburgicus Ordinis Teutonici Magister, a Religione ac fide desciscens, in clientelam se dederat, Dux Borussiæ ab eo creatus, ac propterea a Camera Imperiali urgente Ordine Teutonico proscriptus, protestante Sigismundo, Borussiam ad Poloniam spectare causante, at contra excipiente Cronbergio, novo Ordinis Magistro, & executionem proscriptionis urgente. Borussia.

Hoc anno Solymannus erumpens Lincium usque vastabat Austriam. At cum Carolus collecto ad Viennam exercitu ei obviam processit, terrore perculsus retrocessit, bellum in Persas conversurus. Cæsar vero in Italiam abiit, de convocando Concilio cum Pontifice consulturus. Prodierunt hoc anno Caroli V. *Leges Capitales* seu *pœnales constitutiones* ducentæ decem ac novem; quo numero apud Goldastum sunt annotatæ, atque in totidem capita divisæ. Pœnales Leges.

Annus 1533. legationibus ad Smalcaldicos fœderatos a Pontifice & Cæsare directis consumptus. Agnitus tandem a Protestantibus & Bavariæ Ducibus Guilielmo & Ludovico fratribus Ferdinandus Rex Romanorum. Decretum a Pontifice Concilium, Bononiæ, aut Placentiæ, aut Mantuæ, urbe Imperiali celebrandum.

Verum mox apparuit, Protestantes videri tantum voluisse Concilium postulare; re ipsa enim nihil magis refugiebant. Unde tales conditiones apposuerunt, quas iniri a Pontifice non posse facile perspiciebant, modum formamque in Ecclesia inauditam præscribentes. Emortua fuit hoc anno Marchionum Montisferrati in Italia familia in Joanne Georgio, atque ad Fridericum II. Gonzagam Mantuæ Ducem translatus est Marchionatus, qui neptem Georgii habebat conjugem. In Germania Cæsar fœderi Suevico finem imposuit. Quo obice, ne vis inferretur, submoto, varii tumultus orti sunt; nam

120. Secutum est mox *bellum Wirtembergense*; cujus causam supra exposui. Ducatum videlicet Wirtembergensem Suevici fœderis socii Ulrico Duci ereptum Carolo V. vendiderant; qui eundem in divisione provinciarum Ferdinando fratri cessit. Ægerrime Ducis propinqui exilium habuit Philippum Hassiæ Landgravium. Quare, ut eundem restituat, ad Regem Franciscum in Galliam abiit, eique pro certa pecuniæ summa comitatum Montisbellicardum nomine Ulrici oppignoravit, ea lege (teste Sleidano ad an. 1534.) ut, si intra triennium eundem non luat, Regno Galliæ cedat. Bellum Wirtemberg.

Sic comparatus Landgravius militem conscribit, atque, Ferdinando frustra ad juris ordinem & Imperii leges provocante, contra

pacem publicam, contraque edictum Ratisbonenſe in agrum Wirtembergenſem irruit, cæſisque Regis copiis Ducatum occupat, eumque Ulrico reſtituit. Tandemque pax Cadani in Bohemia convenit ea lege, ut Ulricus ejusque maſculi hæredes ſint Auſtriæ Beneficiarii, extinctaque familia Wirtembergica Auſtriaci regionem illam obtineant. (*anno* 1534.) Gallis vertente anno reſtituta pecunia.

Anabaptiſtæ. Sub idem tempus Anabaptiſtæ Monaſterium Weſtphaliæ urbem occuparunt, abrogatoque Magiſtratu Joannem Leidenſem, antea ſartorem, regem creant, totiusque orbis dominium ſibi vendicant. Polygamiam omniumque communionem prædicant, atque Lutheri exemplo ad ſacram Scripturam identidem provocant. Et, quod mireris, turbam per Germaniam & Belgium ſequacem hi ſycophantæ ſunt nacti. Poſt acerrimam oppugnationem urbs tandem ab Epiſcopo Monaſterienſi, Imperialibus copiis adjuto, fuit expugnata; atque Rex Monaſterienſis cum aula ſua pœnæ commeritæ ſubjectus.

121. Expeditio Africana. Annus 1535. gemina re memorabilis, Cæſaris expeditionem in Africam, & obitum Franciſci Sfortiæ vidit. Siquidem *Muleaſſes* Rex Tunetanus, a Barbaroſſa Algerii Rege, Solymanni Architalaſſo, atque atrociſſimo pirata, regno pulſus a Carolo V. auxilia petiit. Is miſeratus ſortem aſperam Regis exulis, & alioquin haud æquis oculis Tunetum in Turcarum manibus aſpiciens, Barcinone in Africam cum claſſe profectus, primo quidem Goletam, munitam admodum arcem, vi cœpit, ac Barbaroſſam Tunetum fugere compulit, quam urbem mox obſedit, ac Chriſtianorum captivorum ope expugnavit. Tunetum direptioni militum conceſſum, in libertatem aſſerta viginti Chriſtianorum millia, Muleaſſes regno reſtitutus, ſub conditione annui tributi. Poſtea a filio viſu, ab Hiſpanis opibus privatus, a Cæſare obtinuit, ut in Sicilia publicis ſumptibus aleretur, Rex mendicus. Barbaroſſa Hipponem, ac inde Algerium fuga arrepta, ac claſſe ibi refecta, Minorem Balearem vaſtavit, cum pluribus aliis oris maritimis; & tanquam re bene geſta Conſtantinopoli exceptus eſt. Cæſar autem Neapoli verum triumphum egit de Africana victoria, & exule rege reſtituto.

Obitus *Franciſci Sfortiæ* Ducis Mediolanenſis, absque prole defuncti, novo bello occaſionem dedit. Nam Rex Franciſcus proaviæ ſuæ Valentinæ hæreditatem ſibi deberi ratus, Carolo III. Sabaudiæ Duce, qui expeditionem Italicam impedire nitebatur, ditionibus ſuis ſpoliato, in Inſubriam irrupit. At Cæſar ea tanquam feudo vacante ſibi & Imperio vindicata fortiter obſtitit, ſimulque in Provinciam expeditionem ſuſcepit; quæ tamen tentata potius, quam fructum ſuum eſt

Bellum propter Mediol.

con-

conſecuta, Gallo terram propriam devaſtante, ut inedia hoſtem perime- ret. Ardebat etiam bellum in Belgio, ubi Gallus Flandriam & Arteſiam prætendebat. Sed præter mutuam oppidorum quorundam direptionem nihil admodum actum. Interceſſit tandem Paulus III. Pontifex, atque Niceam profectus inter duos iſtos ſummos Chriſtianos Principes, cum pacem non poſſet, inducias decennales compoſuit, manente Cæſare in poſſeſſione Inſubriæ, ac filium ſuum Philippum inaugurante.

In Germania Vergerius legatus Pauli III. Pontificis cum Saxo- ne aliisque Smalcaldici fœderis ſociis de Concilio congregando fru- ſtra egit; cum nihil præter deſpectum & probra in Papam ejusque cu- riam reportarit, nihilominus Pontifex Concilium Mantuam indicit. Atque curiam ſuam reformaturus, præſtantes in eam rem integerri- mosque viros creavit Cardinales, Simonetam, Caraffam, Contare- num, Polum, Sadoletum &c. (an. 1536.) Cardinales iſti cum aliquot Epiſcopis in abuſus, qui irrepſerant, inquiſierunt, & quid circa diſci- plinam reformandum videatur, exponunt Pontifici. Qui ad eam emendationem animum curamque intendit. Cum Proteſtantes audiſ- ſent, indictum a Papa Mantuam Concilium, atque ad illud fuiſſent in- vitati, conventum ipſi Smalcaldiam indixerunt, accerſito etiam Lu- thero cum Melanchtone, Bucero, Oſiandro, aliisque multis, novi Evangelii Præconibus, qui novam ibi Confeſſionem cudunt, Augu- ſtanæ prorſus contrariam. Ibi dicebant, ſe in nullo fidei Articulo diſ- ſentire a Catholica ac Romana Eccleſia; totam diſſenſionem eſſe de paucis quibusdam abuſibus. Hic vero dicunt, certamen eſſe non de levibus erratis, ſed de doctrina fidei, deque vera DEI cognitio- ne; extinctum fuiſſe hoc dogma, vitæ Chriſtianæ & ſinceri cultus præ- cipuum caput, novamque doctrinam invectam, magna cum Chriſti contumelia. Multos præterea reprehendi errores, impiosque cultus. Pontificem eſſe partem accuſatam, non judicem; reum illum agi de idololatria & hæreſi. Contra illum proin celebrandum Concilium, & quidem in Germania. (Sleidanus *ad ann.* 1537.)

Agitur de Concilio.

Lutherani detrectant.

Alexander Medicæus Caroli V. gener Dux Florentiæ interem- ptus a Laurentio Medicæo propinquo ſuo. Qui fugitivus miſere pe- riit. Margaritha, Cæſaris filia, quæ Alexandro marito Ducatum Flo- rentinum pepererat, nuptui tradita Octavio Farneſio, Pauli III. ne- poti, Ducatum Parmenſem & Placentinum Domui Farneſiæ intulit, acſi non tantum Alexandri Farneſii, herois incomparabilis, ſed etiam Ducatuum mater eſſet. Nec multum tunc diſputatum, an dominium directum penes avum mariti aut patrem uxoris eſſet. 122.

Ducatus Parmenſis.

P 2 An-

Annum 1538. nobilem fecit familiaris congreſſus Caroli V. & Franciſci I. pactæque in decennium induciæ; quæ tamen ultra quadriennium non durarunt.

Mors Georgii.

Rei Catholicæ magnum vulnus anno 1539. inflixit mors Georgii Ducis Saxoniæ, ferventiſſimi Eccleſiæ defenſoris, quem Lutherus propterea probris petulantiſſimis onerarat. Hæredem ſcripſit Henricum fratrem, Mauritii & Auguſti parentem, Lutheranum, ea tamen lege, ut in Religione nihil mutetur, ſecus ſi fecerit, Cæſarem ac Ferdinandum Regem a ſe ſubſtitui. Verum eo defuncto nihil ſervatum, accitus Lutherus Lipſiam, & brevi admodum temporis ſpatio tota Miſnia perverſa fuit; quam Dux Georgius eo usque ſevere in officio continuit.

Sacrum fœdus.

Cumque alias etiam plures identidem provinciæ deficerent, & fœdus Smalcaldicum augerent, paſſimque bona Eccleſiaſtica invaderent, Moguntinus, Salisburgenſis, Duces Bavariæ, Henricus Brunsvicenſis, aliique Catholici Principes inter ſe & ipſi pro defenſione rei Catholicæ unionem Norimbergæ inierunt, quam *ſacrum fœdus* nuncuparunt.

Gandavum.

Cum anno 1539. *Gandavenſes*, communia tributa detrectantes, ſeditionem moverent, prout ſæpius antea fecerant, Carolus Cæſar per mediam Galliam ad eos compeſcendos profectus, auctorum aliis capite plexis, aliis proſcriptis, civitatem, ademptis privilegiis, ad officium revocavit; atque, ne deinceps in Principes ſuos amplius inſurgeret, arce exſtructa & præſidio impoſito, coercuit.

123.
Poſtulata,

Habitus conventus Francofordiæ, in quo Proteſtantes rurſus pro concedenda religionis libertate inſtabant, atque poſtulabant, ut Cæſar Auguſtanæ Confeſſionis ſociis indulgeat inducias 15. menſium. Interea religionis cauſa nemini faceſſatur negotium. Pacificatio Norimbergenſis & edictum Ratisbonenſe interim rata maneant. Forenſes actiones Proteſtantibus intentatæ, & proſcriptio Mindenſis, ſint ſuſpenſæ. Si quid contra fiat, ſit irritum. In neutrum fœdus interim plures recipiantur. Eccleſiaſticis, ubicunque habitent, Proteſtantes cenſus ſuos annuos permittant. Utriusque Religionis Theologi Norimbergæ conveniant, ac placide & amice conferant.

a Cæſare rejecta.

Conventionem iſtam Cæſar ratam habere noluit, quia indignum exiſtimabat, imo etiam (ſecluſa maxima neceſſitate) illicitum, permittere, ut vera Religione Catholica abjecta, quam Majores jam inde a prima ſua ad Chriſtianam fidem converſione puram ſemper atque illibatam conſervarant, novi ritus, novaque, in Eccleſia eo usque inaudita, dogmata inducerentur, piæ fundationes ac bona Eccleſiaſtica diripiantur, ac Germania, natio omnium fortiſſima ac potentiſſima, in partes adverſas ſciſſa, a ſe ipſa enervetur.

Et

Et quoniam his annis in omnibus ferme conventibus Proteſtantes vehementer urgebant, ut religionis libertas ſibi concedatur, & absque ea conceſſione ſubſidia in bellum Turcicum, aliaque communia Imperii onera negabant, quin etiam in privata irent fœdera, ut armis extorquerent, quod pace non poſſent, contra vero Carolus Cæſar, Ferdinandus Rex atque Ordines Catholici univerſim religioni ſibi ducerent permittere, ut tantum Religioni vulnus infligatur, ac propterea, quantum poterant, ſe opponebant, juvat in hanc rem aliqua diſſerere pro defenſione Principum Catholicorum, quos ſcriptores Proteſtantes hodiedum perquam frequenter reprehendunt, & læſi Divini humanique juris reos agunt, quod religionis libertatem negaverint.

ARTICULUS VIII.

Diſſertatio: An Religionis libertas jure fuerit negata?

§. I.

Argumenta Theologica contra Libertinos.

ANtequam Proteſtantes firmum in Germania pedem fixerant, Lutheri diſciplina eruditi nihil magis ingeminabant, quam Religionis libertatem: omnes Chriſtianos eſſe liberos; religionem extra humanum imperium eſſe poſitam: tyrannidem eſſe in conſcientias velle dominari; fidem in mente eſſe reconditam, de hac uni DEO cordium ſcrutatori reddendam eſſe rationem, Chriſtum ipſum religionem cuivis reliquiſſe liberam, dum dixit: *ſinite utraque creſcere, oportet eſſe hæreſes.* Ipſo etiam jure naturæ & gentium cuilibet permiſſum, ut eligat, quæ ſibi bona videntur, & rejiciat, quæ mala apparent. Suo cuique ſtandum judicio; conſcientiæ ſuæ dictamini cuivis parendum, non humano imperio, quod in actus mentis internos nullam vim habeat, ſed externa jurisdictione ad conſervandam publicam tranquillitatem definiatur. In ſtatu juris naturæ quemlibet coluiſſe DEum modo ſibi placito, proin etiamnum id permittendum; non enim placere DEO extortum obſequium. 124. Argumenta Libertinorum.

Nullum eſſe in mundo populum, in populo civem, qui non judicet, veram eſſe ſuam religionem, falſamque contrariam: ſi ergo oporteret contrariam exſcindere, actum fore de pace & tranquillitate publica, totumque orbem perpetuis implendum bellis. Contra vero omnia eſſe tranquilla, ſi religio cujusvis permittatur arbitrio. Vaſtiſſimum ac potentiſſimum eſſe Turcarum Imperium, quod va-

rias sectas toleret: florentissimas Belgii Fœderati provincias, quamvis pluribus sectis permixtas: ipsam Germaniam non ante fuisse pacatam, quam per pacem Religiosam & Westphalicam libertas fuerit inducta.

Adhæc quæstuosa commercia, artes, ac disciplinas tum maxime florere, cum omnibus cujuscunque Nationis & Religionis hominibus promiscuus conceditur aditus. Denique aliqui addunt, neminem alterius religionem damnare debere; quemlibet in sua salvari posse: sufficere in DEum credere, & Christum, dicente ipso Domino: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum DEum, & quem misisti, JEsum Christum.* Joan. 17. nam, *qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.* Marc. 16.

Ad summum illa esse credenda, quæ in Symbolo Apostolorum continentur, reliqua, quæ inter catholicos & acatholicos sunt controversa, ad salutem esse indifferentia; ac proin credi vel non credi posse pro lubitu. Si enim DEus illa voluisset credi, clarius in Scripturis revelaturum fuisse, ac omne dubium excepturum. Quare propter dissensionem non rejiciendam partem alteram, sed Christiana charitate tolerandam. Etiam in primitiva Ecclesia fuisse dissensiones, inter ipsos adeo Apostolos Petrum & Paulum, sanctosque Patres. In ipsa etiam Ecclesia Catholica multas esse dissensiones, nec constare satis, quinam Articuli sint necessarii ad salutem. Sufficere proin Articulos fundamentales credere. Reliqua tanquam adiaphora cujuslibet arbitrio relinquenda.

Ita enimvero multi pseudopolitici, indifferentistæ, ac libertini, nullius religionis homines, terræ filii, humanis rationibus cuncta metientes, & arctam salutis æternæ semitam in immensum laxantes.

125. Confutantur. Verum hæc argumenta, quantumvis speciosa auctoribus suis videantur, nullius tamen ea roboris esse fateri debent ipsi etiam Confessionistæ, omnesque Lutheri, & Calvini asseclæ. Si enim quid probarent, evincerent plane nimium, quod neque ab ipsis concedi potest. Inducerent siquidem plenam licentiam cujuscunque hæresis, etiam Arianæ, Nestorianæ, Eutychianæ, Donatianæ, Pelagianæ, Manichææ, Priscillianæ, Anabaptisticæ, sectarumque omnium colluviem, imo libertatem Mahometismi, Ethnicismi, Indifferentismi, plenique Libertinismi, quin & Atheismi.

Si enim jura naturæ cuilibet volunt religionem esse liberam, si illa extra humanum imperium est posita, si cujusque arbitrio relinquenda, si tyrannis est religionem præscribere, si credere cuique licet, quod lubet, si ea libertas ad florem commerciorum, atque ad rationem status est necessaria, profecto nulla amplius erit hæresis, nulla secta, quæ civitate non sit donanda. Si

Si quilibet quoad fidem ſuo permittendus arbitrio, cur Lutherani in pace Religioſa excluſerunt Calviniſtas, Zwinglianos &c. Cur Proteſtantes in pace Weſtphalica omnes Religiones ex Imperio proſcriptas voluerunt, præter Catholicam, Lutheranam & Calvinianam? Cur Catholicis religionis exercitium negant in provinciis ſuis, etiam illis, in quibus Princeps eſt Catholicus? Ad quid tot proſcriptiones, tot feralia edicta? ad quid tot compedes, carceres, cataſtæ, equulei, patibula, enſes, ignes, rotæ, quibus tot innocuos ſacerdotes catholicos immaniter vexarunt, torſerunt, occiderunt, in Anglia, Gallia, Belgio, Germania, Suecia? Cur Servetus, Gentilis, Anabaptiſtæ &c. religionis libertatem morte luerunt?

Solvite hic veſtra argumenta autonomicæ libertatis Patroni, vindicate veſtra jura naturæ, pronunciate: ſed videte, ne in vos ipſos feratis ſententiam.

Conditus eſt a DEO orbis terrarum ad honorem, ad cultum, ad gloriam ſuam. Nec aliter condi potuit. Finis hic eſt ultimus atque intrinſecus humani generis. Sive igitur conſiderentur homines ſeorſim extra alterius poteſtatem viventes, ſive in cœtum quendam & communitatem coadunati, ad eum finem tendant neceſſe eſt. Beatæ proin eſſe non poſſunt humanæ per orbem Reſpublicæ, niſi ad hunc finem bene ſint comparatæ. Huc collimant, huc dirigunt ſacroſancta naturæ jura; quæ aliud non ſunt, quam leges Divinæ neceſſariæ, quibus tum homines ſinguli, tum omnes univerſim ſocietates adſtringuntur vinculo, nunquam ſolubili, ad cultum Numinis. 126. Argumenta Theologica.

Ex quo ſane conſequitur, Principes ac Reges, DEI velut Vicarios, humanis rebus eſſe præpoſitos, ut commiſſos ſibi populos regant ad æternas ſummi Imperantis leges, ac proin non politica duntaxat gubernatione ad publicam tranquillitatem dirigant, ſed ad verum etiam Numinis cultum adſtringant: hoc enim & recta, mortalium animis inſita, ratio perſuadet, & ſine eo conſiſtere non poteſt humanorum cœtuum felicitas, quam curare ac tueri tenentur Principes.

At vero cultus iſte Dei nequaquam eſt arbitrarius, ſed eſſe debet placitus dominantium Domino, conformis videlicet ſanctiſſimis ejus legibus, iisque non tantum naturalibus, quæ natura ſua bona præcipiunt, ut adorare ſupremum omnium Dominum, ac vetant ea, quæ ex ſe ipſis ſunt maligna, uti blasphemiam, Dei deſpectum, ſacrorum contemptum, ſed iis etiam, quas *poſitivas* dicimus, atque libero Dei beneplacito ſunt latæ; prout ſunt illæ, quæ in novo Teſtamento ſacramentorum neceſſitatem, adminiſtrationem uſumque definiunt.

Ædi-

Ædificavit videlicet Dominus noster JEsus Christus suam in terris Ecclesiam, quam certa ac definita fidei morumque doctrina constituit. Una hæc est arca, extra quam nulla salus. Hanc omnes oportet ingredi, ejusque legibus, a fundatore ipso JEsu Christo præscriptis, vivere. Hic unus cultus est, qui DEO placet: hæc una Religio, quam Christus præcipit. Summo huic Imperanti obediat necesse est humanum genus, hæc una mortalium vera felicitas, sine qua bene constituta esse non potest Respublica, utpote ad finem suum ultimum, ad conditorem videlicet suum, Optimum Maximum, non bene comparata.

127. Principis obligatio.

Cum igitur Princeps, vi suæ potestatis, a Deo concreditæ, teneatur veram felicitatem subjecti sibi populi, quoad fieri potest, procurare, prohibendo blasphemias, superstitionem, idololatriam, hæreses, aliaque scelera, adversus Deum, creaturæ rationalis finem ultimum, insurgentia, præcipiendo contra, ut summo Imperanti omnes morem gerant, veram Christi Ecclesiam ingrediantur, illius religionem, doctrinam fidei, morumque disciplinam, ab ipso præscriptam ac promulgatam, sequantur, cum sine istis vera felicitas rationalis Reipublicæ non possit subsistere, & Principis sit secundum Dei, summi Imperantis, mandata populos regere; sequitur dilucide, eos, qui humanis cœtibus præsunt, obligatos esse, unam ac veram Christi Ecclesiam protegere, hostes illius coërcere, contraria dogmata, a Deo vetita, vetare, in subditis suis veram Religionem ac Christi fidem conservare, & Evangelici illius patrisfamilias exemplo intrare renitentes compellere.

Neque propterea humanum arbitrium se læsum potest conqueri; felix enim necessitas, quæ ad meliora compellit; quæ gladium eripit, ne te ipsum ferias; quæ foveam occludit, ne præceps eas; quæ aberrantem in salutis æternæ reducit semitam, quæ etiam reluctantem Divinis mandatis subjicit, ut sis beatus. Profecto alias plenæ scelerum licentiæ aperiendus aditus, ne lædatur arbitrium, laxandum frænum lascivientibus ingeniis, indulgendum facinorosis hominibus, ut, quod lubet, liceat; frustra Princeps portaret gladium; nullus scelerum vindex, nulla Dei injuriæ opponenda auctoritas.

Quis non videt, quam male comparata esset Respublica, in qua hæc ethica haberet locum. Et, si Magistratibus vindicanda est injuria, homini illata, quanto magis Deo irrogata? Quid autem cum Dei contemptu atque injuria conjunctius, quam deserta Christi militia, ejusdem hostis castra sequi, repudiare Christi Ecclesiam, abjicere veram fidem, ut orco obtemperes?

§. 2.

§. 2.

Argumenta Politica contra Libertinos.

ALtioribus ex principiis argumentum repetivimus hactenus, atque Rempublicam ad Deum omnium auctorem retulimus, quæ felix esse non possit, nisi per sincerum verumque Dei cultum, nobis omnibus præscriptum, ad finem suum ultimum bene se habeat. Officium proin esse Principis, eum cultum religionemque protegere, nec permittere, ut in provincias potestati suæ subjectas alius, Deo ac veræ Religioni contrarius, inducatur.

Jam vero si humanos per orbem cœtus etiam nude secundum meras rationes politicas spectemus, communis Reipublicæ felicitas nihilominus exigit, ut Princeps invigilet, nec ulla falsæ religionis lolia in agro suo sinat succrescere. Non enim hic solus agitur honor cultusque Dei, eaque salus communitatum, quæ ex recta habitudine ad Deum, finem ultimum ac necessarium omnis rationalis Reipublicæ, consurgit. Sed agitur etiam pax, tranquillitas, socialis amor, amicitia, candidaque civis cum cive agendi sinceritas. 128. Argumenta politica

Ita enim ego statuendum existimo: tum demum floret communitas, cum hæc civilis ac socialis vitæ studia amœno usu in praxin eunt, cum viget alma pax, concordia, charitas; animorum consensus: cum cives, velut unius corporis membra, se mutuis colunt officiis, si caput suum amant, si ei succurrant, obtemperent, ac fideli obsequio famulentur; si nullis partium studiis abstracti publici potius emolumenti, quam privati rationem habent, si conjunctis animis & viribus Principem ducem sequantur, ubi vis hostilis ingruit.

Ain vero, ubi hæc Reipublicæ decora & ornamenta certius sperari possunt, an in populo labii unius, unius religionis ac fidei, in quo omnes ejusdem matris Ecclesiæ filii unam velut familiam constituunt? an vero in gente quoad præcipuam partem, sacra nempe, cultum Dei & religionem discorde? ubi non tantum fidei, rituum, ceremoniarum, feriarum, in civilem etiam vitam redundans confusio: ubi unus clamat, ego sum Pauli, alter Zephæ, tertius Apollo, certe, sacra attestante Pagina, *omne regnum, in se ipso divisum, desolabitur.*

Utinam hoc non docuisset nimium frequens experientia! heu! quod funesta ab omni retro mundi ætate exempla sunt præsto! quoties 129. Ab exemplo.

ties electus ille Dei populus ad ſpurios cultus deſciverat, pœna a tergo illico ſequente, hoſtibus in prædam datus eſt, nec ab eis liberatus, niſi ubi ad veram religionem reverſus fuerat. Stetit Jeroſolyma, quamdiu religio ſtetit.

Quot turbas, motus, ſeditiones non tantum in Eccleſia, ſed etiam in Republica excitarunt Arianæ illæ, Donatianæ, Neſtorianæ, Eutychianæ, Albigenſes, Huſſiticæ procellæ!

Sed quid vetuſtiora commemoro? habet hoc, de quo loquimur, Sæculum XVI. quo memor cohorreat animus. Neque Scoticas aut Anglicas tragœdias exhibeo, Regali etiam ſanguine, & exilio funeſtas. Vix error, a Chriſti fide devius in florentiſſima illa regna irruperat, heu! quæ mox rerum facies! quot tumultus, quot armatæ acies non ſolummodo in propria Regnorum viſcera, ſed Regum etiam capita graſſantes! Taceo Belgium, tot cladibus attritum, & civium ſanguine ferme demerſum; Galliam ſileo, per furores Hugonoticos propemodum deletam; Helvetiam domeſtico cruore toties redundantem.

Unam aſpicite Germaniam, florentem olim in pace, tranquillam domi, formidandam foris, ſub Cæſarum tutela, Ordinum præſidio, fide, integritate, conſenſu jucunde acquieſcentem.

At vero vix Lutherus facem ventilavit, novosque credendi modulos, philautiæ molliter adblandientes, occinuit, quam aliam mox faciem induit! animorum concentus, voluntatum harmonia, membrorum inter ſe & cum capite ſuo conjunctio diſſoluta; contra vero diſcordiæ, diſſenſiones, bella inteſtina, innumeræque calamitates pleno agmine ſunt invectæ.

a Luthero.

Strenue ſane turbas immenſas concitavit fovitque novum Lutheri Evangelium de *Chriſtiana libertate* & *captivitate Babylonica*, omnia rumpens legum vincula, quibus populi Principibus ac Magiſtratibus ſunt adſtricti: Chriſtianos ita eſſe liberos ſcribit, ut nulla lege vinciri poſſint: nulli legi ſubjectos eſſe, niſi Divinæ; Tyrannos eſſe, qui hanc libertatem lædant.

Qua ex doctrina, paſſim per ejus libros ſparſa, quos fructus naſci pronum ſit, intelligi facile poteſt. Quin gloriatur ipſe, gratulaturque ſibi, Germaniam in ſeditiones concitatam. *Hoc Deus avertat*, inquit *Tom. 2. Wittemb. lat. in aſſert. Art. 13. ut Evangelium ſine ſeditione prædicemus. Nam ſi non turbas concitaremus, omniaque pacata eſſent & tranquilla, actum jam eſſet de noſtro Evangelio. Oportet Evangelium turbas excitare, quocunque venit. Hoc*

ſi

si non faciat, non est verum Evangelium. & *Tom. 7. Germ. Witt. fol.* 147. ait, nihil omnium rerum ita sibi visu jucundum esse, quam cum propter Evangelium dissensiones & tumultus exoriuntur.

Hoc gaudio ut fruatur, pro! quanto conatu tubam inflat, & Principes ad arma vocat libro, anno 1520. scripto ad Cæsarem omnemque Germaniæ Nobilitatem; & libro de sæculari potestate ann. 1523. edito, quo Principes appellat injustos subditorum depeculatores, carnifices, impios Herodes, tyrannos &c. quibus obedire non oporteat; cum ipsorum potestas liberas mentes ligare nequeat; non passurum amplius populum Principum tyrannidem; mundum non amplius esse, sicut olim: omnes homines esse æquales: deponendos Potentes de sede.

Profecto qui scripta Lutheri legerit, ea non tantum in summum Pontificem omnemque ordinem Ecclesiasticum scurrilibus prorsus atque inauditis probrorum ac maledictorum plaustris ubique infarta atque inspissata fatebitur, sed in Cæsaream etiam Majestatem; Ferdinandum Archiducem, Regem Angliæ, Wilhelmum & Ludovicum Duces Bavariæ, Georgium Ducem Saxoniæ, Albertum Brandeburgicum, Electorem Moguntinum, Henricum Ducem Brunsvicensem, aliosque Imperii Principes, adeo maligna, turbulenta atque seditiosa comperiet, ut classicum merito dicas, quo non modo subditi in Imperatorem, Status in Statum, sed plebecula etiam, libertatis effrænatæ avida, excusso parendi obsequio, in Principes suos ac Magistratus fuit vehementer concitata.

Et certe mox patuit novi hujus Evangelii fructus; nam Lutherus mox nactus incentores, aut verius incendiarios asseclas, subditis adversus Principes ac Magistratus, rusticis adversus dominos suos exitiales faces subdidit, omnemque cum Hutteno, Münzero, aliisque seditiosis suis discipulis in se ipsam armavit Germaniam. 130. Fructus novi Evangelii.

Nam signo velut dato vidisses rusticos aratro ac stiva sua relictis arma corripere, & bachantium furiarum instar discurrere omnemque Germaniam ad rebellionem concitare: dignitate omnes esse æquales, omnesque liberos, Principes ac Magistratus esse tyrannos mactandos. Evigilandum tandem & excutiendum jugum; Christianis nullam legem esse positam, & quæ alia sunt id genus pulchra principia, ex Lutheri schola, libris & concionibus deprompta.

Atque hic fuit cantus, quo ita accensus ubique fuit Mars rusticanus, ut innumeræ cædes, rapinæ, Monasteriorum arciumque

ruinæ, incendia, populationes, provinciarum vaſtationes, inaudito crudelitatis exemplo, ex furore iſto Evangelico ſequerentur.

Verum non plebeas duntaxat manus in dominos ac ſuperiores armavit nova hæc credendi agendique libertas, Nobilium etiam, civitatum, ac Principum animos pervaſit, cum extrema afflictæ Germaniæ calamitate. Nulla amplius Imperii Comitia pacata: nulla Edictorum atque Receſſuum obſervatio: nulla pacis publicæ, Judiciorum Imperialium, communisque boni apud novos iſtos libertatis ſectatores cura, nulla denique ipſius etiam Cæſareæ Majeſtatis reverentia.

Wormatienſe Edictum, quo Lutherus anno 1521. fuerat proſcriptus, ab omnibus Imperii Ordinibus, nullo excepto, conceptum fuerat, ejusque executio pluribus in Comitiis decreta, ſed ſemper eluſa. Succedebant proteſtationes ſpirenſes, coitiones privatæ, minæ, fœdera, bellaque Smalcaldica ſubditorum in ſuum Imperatorem, & cum iis deploranda Germaniæ devaſtatio.

Atque, ut nihil ad ruinam deeſſet, evocati in Germaniam exteri Reges, Gallus, Danus, Svecus &c. Heu quanta inde publicarum calamitatum ſeges!

Neque a Chriſtianis ſolummodo internis externisque conjuratum in Imperatoris & Imperii perniciem; ipſa Turcia in Germaniæ fines prolata. Si quæras, quo tempore Solymannus Belgradum, Budam, Strigonium, omnemque Hungariam diripuerit, in Germaniam ſe effuderit, Viennam obſederit, omniaque terroribus ac barbara Chriſtianarum provinciarum vaſtatione compleverit? reſpondebunt annales, id eo tempore factum, quo Lutherani facti ſunt *Proteſtantes*; quo ſubſidia adverſus Turcam negabant; quo in privata fœdera adverſus Imperatorem coibant; quo ſtatum in ſtatu conflabant, quo ſeditionibus, turbis, bellis Germaniam miſcebant; quo Turca bonum Advocatum, fidumque amicum in Luthero habuit.

Lutheri tuba. Certe, ſi lingua, ſi calamus non dubius eſt index mentis, ſi campanam ex ſono, ſi avem ex cantu dignoſcimus, quo animo in Turcam Lutherus fuerit, ex ſcriptis ejus facile comperimus. Audiamus unam vel alteram oden hujus Turcicæ cantantis aviculæ.

In ſcripto de duplici & diſcordi Cæſareo Mandato, edito 1524. in quo in Chriſtianos Principes ac præſertim in Imperatorem horrendum in modum detonat, ac fulminat, ſuos aſſeclas ſic Chriſtiane adhortatur: *ne temere conſentiamus ad ſuſcipiendam expeditionem, aut*

con-

conferendas pecunias adverſus Turcam, cum Turca decies prudentior, conſilio, integritate, moderatione Principes noſtros antecellat.

Tom. 2. Jen. lat. fol. 510. rogat omnes Chriſtianos, ne pugnent contra Turcam, neque ad tale bellum quidquam contribuant, ſed ab hoc bello abſtineant, quamdiu Papæ nomen ſub cœlo aliquid valet.

Art. 34. a Leone X. damnat. ait: *præliari adverſus Turcas eſt repugnare DEO, viſitanti iniquitates noſtras per illos.*

Tom. 6. Wittemb. fol. 589. Chriſtiane ad ædificationem ſic ſcribit: *nullum pulchrius regimen eſt, quam apud Turcas, qui legibus Alcorani gubernantur: nullum autem turpius, quam apud Chriſtianos, qui jure canonico & civili gubernantur.*

Teſtatur etiam Eraſmus *in epiſt. ad frat. Infer. Germ.* jactaſſe hos Evangelicos, Lutheri diſciplina eruditos, ſe male pugnare pro Turca non baptizato, quam pro Turca baptizato, ſeu Cæſare.

Nunquid piæ, devotæ, Chriſtianæ ſunt hæ ſtrophulæ? nunquid Reipublicæ Chriſtianæ ſalubres? bella religio, ex cujus placitis ab ipſo auctore illius occinuntur! an juratus Germaniæ, nominisque Chriſtiani hoſtis aliter loqueretur?

Hoc ſcilicet erat reformare Chriſtianam Eccleſiam, non tantum antiquiſſima illius dogmata, ritus ac ceremonias evertere, ſed etiam juratiſſimo illius hoſti eandem devovere.

Quis jam miretur, hanc Lutheri reformationem diſſenſionum, turbarum, ſeditionum, atque ingentium diſcordiarum cauſam fuiſſe, cum etiam Turcis tantopere faverit? neque exempla tantum id demonſtrarunt; ſed graviſſima quoque teſtimonia.

Certe Carolus V. Imperator in Receſſu Imperii, omnium Ordinum aſſenſu in Comitiis Wormatienſibus anno 1521. concepto, teſtatur, quod Lutheri ſcripta univerſaliter nihil aliud ſpirent, quam ſeditiones, bella, cædes, rapinas, exuſtiones, & occaſus fidei Chriſtianæ materiam. In eodem edicto, uti apud Goldaſtum *Conſtit. Imp. Tom.* 4. extat, idem Imperator ait: *Obedientiam & regimen omne prorſus tollit. Unde populi ad defectionem & rebellionem a ſuis tam ſpiritualibus quam temporalibus dominis faciendam, ad rapinas, cædes, incendia, cum magno & manifeſto Chriſtianæ Reipublicæ diſcrimine, provocentur. Quin imo cum vitam quandam ſolutam, licentioſam, atque ab omni lege explicitam, & vere ferinam inducere conetur, ita exlex homo Leges omnes damnat & contemnit &c.* & R. I. Spirenſi anno 1544. §. 77. ait, ex diſſidio, a Luthero indu-

Luther. ſeditioſus.

ctio, nisi Deus avertat, nihil aliud quam perniciem & interitum Romani Imperii, & Nationis Germanicæ posse exspectari. Idem in aliis Comitiis, iis temporibus habitis, passim repetitur. Quis autem Cæsarem Ordinesque Imperii arguat, quod hominem talem, talemque doctrinam in Imperio minime tolerandam duxerint?

Rex etiam Angliæ Henricus VIII. apud Cochlæum de Scriptis Lutheri, & Bzovius *ad annum* 1523. testatur, quod scilicet in odium Principum Lutherus, nova sua doctrina concitet populum, leges omnes abroget, Magistratus enervet, nec aliud moliatur, quam ut Germaniæ primum populus tanquam pro libertate bellum indicat Proceribus, deinde ut Christiani contra Christianos, spectantibus & irridentibus Christi hostibus, depugnent. Idem constat ex testimoniis Erasmi Rotterodami, Cochlæi, Sleidani, aliorumque, qui Luthero fuerunt coævi. Sed quid plura? Patet abunde ex seditiosis ejus scriptis.

Repeto proin, quod ante dixi, prorsus immerito a Protestanticis scriptoribus redargui Carolum V. Imperatorem, ejusque fratrem Ferdinandum, Reges Galliæ, atque Hispaniæ, ac cæteros Catholicos Principes, quod nascenti ejusmodi religionis dissidio se opposuerint, atque in omnibus Imperii Comitiis illud sublatum voluerint, utpote quod non tantum innumeros mortales a Deo, fine suo ultimo, & æterna salute averteret, sed pacem quoque, tranquillitatem, concordiam, regimenque politicum tantopere turbaret.

§. 3.

Diluuntur argumenta Libertinorum.

131. Christiana libertas. At Christianam libertatem oggerunt, permittendam religionis electionem cujuslibet arbitrio, soli Deo de ea reddendam rationem; in mentis penetralibus eam esse reconditam, quo humanum imperium se non exporrigat; imo nec posse quenquam bona conscientia amplecti religionem Catholicam, quam falsam, superstitiosam, totque abusibus sylvescentem videat.

Ego vero ad hæc jam respondi. Sequeretur enim, nullam esse hæresin, quæ non relinquenda esset libera, nullamque unquam potuisse prohiberi. Quod adversarii admittere nec volunt nec possunt, quamdiu sunt Lutherani aut Calvinistæ, nec degenerent, quod pronum est & usu frequens, in Libertinos, qui nullam habent religionem.

Neque

Neque in ejusmodi effræni licentia ſtat Chriſtiana libertas, ſed tum in immunitate ab innumeris propemodum ceremoniis, legibusque judicialibus Moſaicis, tum præcipue in liberatione a diaboli ſervitute per baptiſmum aliaque Sacramenta nobis a Chriſto Redemptore collata, uberioribusque legis gratiæ beneficiis per merita Chriſti nobis donatis; per quæ in libertatem filiorum Dei ſumus aſſerti. Quando vero Chriſtus Matth. 13. dixit: *ſinite utraque creſcere usque ad meſſem*, non prohibuit abſolute evellere zizania, alias neque fures aut homicidæ poſſent plecti, cum ſint inter zizania. Noluit igitur præmaturam eradicationem, quando zizania a tritico necdum ſatis diſcerni poſſunt. Unde ait: *ne forte colligentes zizania, eradicetis ſimul cum eis & triticum.* Sic etiam, quando S. Paulus dixit, *oportere hæreſes eſſe*, non voluit, hæreſibus liberum aditum concedi; ſed per hoc ſignificavit, propter infirmitatem, levitatem, novitatum pruritum eſſe quandam neceſſitatem, ut in tanta hominum multitudine oriantur hæreſes; ſicut Chriſtus ait, neceſſe eſſe, ut eveniant ſcandala: veruntamen væ homini illi intentat, per quem ſcandalum venit.

At fides, inquiunt, in mente eſt recondita, ac proin nulla in eam humana jurisdictio; ſed ſoli Deo de illa reddenda ratio.

Sit hoc verum, quamdiu fides in animo latet abſcondita. At quando in apertum erumpit, quando voce, calamo, actuve alio externo ſe prodit falſum dogma, quando contagium ſcriptis tot libris, quot Lutherus edidit, in mundum ſpargitur; tunc & Divinæ & humanæ poteſtati reddenda ratio. Tunc Eccleſiæ Paſtor a Chriſto conſtitutus, dum dixit, *paſce oves meas*, bona paſcua a venenatis diſcernit, noxia ſubtrahit; lupos arcet ab ovili Chriſti, gregem quoad fieri poteſt, integrum ſervat.

Poteſtas vero ſæcularis ad frangendam contumaciam Eccleſiaſticæ jungit operam, atque una in obſtinatos animadvertit, vetatque, toxicum ſpargi in publicum, nemine impuni, qui auſit contraire.

Fuit hæc omni tempore Eccleſiæ diſciplina, poſtquam Sylveſter 132. Principum leges.
Papa in Concilio Nicæno Arianam, in Arelatenſi Donatianam hæreſin damnavit, Conſtantinus M. eandem prohibuit. Poſtquam Cœleſtinus I. in Concilio Epheſino Neſtorium damnavit, Theodoſius M. eundem cum hæreſi ſua exulare juſſit. Poſtquam Leo M. in Concilio Chalcedonenſi Eutychianam hæreſin cum ejusdem contumaci fautore Dioſcoro damnavit, Martianus Imperator eundem cum hæreſi ſua proſcripſit. Pelagium, ab Innocentio & Zoſimo damnatum Honorius

norius Imperator cum hæresi sua & hæreticis in exilium ejecit. An Jura naturæ aut Divina violarunt pientissimi isti Imperatores? an potestatem suam sunt supergressi?

Gravissimas adversus hæreses & Hæreticos leges tulerunt non solum summi Pontifices ad titulum de hæreticis &c. sed summi quoque Imperatores, Constantinus M. Valentinianus, Gratianus, Theodosius, Arcadius, Honorius, Justinianus, Fridericus I. &c. ut passim videre est in toto titulo *de summa Trinit. & fide cath.* & titulo *de Hæreticis &c.*

Primus statim titulus codicis ab Imperatore Justiniano inscribitur hac rubrica: *de summa Trinitate & Fide Catbolica, & ut nemo de ea publice contendere audeat.*

L. 1. c. hoc tit. Gratianus, Valentinianus, & Theodosius publico edicto præcipiunt, ut omnes in ea religione versentur, quam Divus Petrus Apostolus Romanis tradidit, quamque Pontifex Damasus tenet, adduntque; *banc legem sequentes, Christianorum Catholicorum nomen jubemus amplecti: reliquos vero dementes vesanosque judicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, Divina primum vindicta, post etiam nostra plectendos.*

L. 2. eod. statuunt iidem Imperatores: *Nullus hæreticis ministeriorum locus, nulla ad exercendam animi obstinatioris dementiam pateat occasio. Sciant omnes, etiamsi quid speciali quolibet rescripto, per fraudem elicito, ab hujusmodi hominum genere impetratum sit, non valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ &c.*

L. decere 3. §. 3. eod. Theodosius & Valentinianus mandant, ut scripta hæretica comburantur, & sub pœna ultimi supplicii prohibent eorum lectionem.

L. nemo 4. Marcianus Imperator sub gravissima pœna vetat, nequis de fide, publice turbis coadunatis tractare audeat, additque: *injuriam facit Reverendissimæ synodo, si quis semel judicata ac recte disposita revolvere, & publice disputare contenderit.*

L. cum recta 5. in præf. Justinianus ait, fidem Catholicam nullo modo innovationem recipere: sequendum dogma sanctorum Apostolorum, & eorum, qui post eos in sanctis Dei Ecclesiis conversati sunt. Et *l. cognoscere 7. in præf.* idem Imperator Epiphaniæ Patriarchæ Constantinopolitano rescribit, conservandum esse absque mutatione statum Ecclesiasticum, *in omnibus servato statu unitatis Sanctissimarum Ecclesiarum cum ipso sanctissimo Papa veteris Romæ - - non enim patimur, ut quidquam eorum, quæ ad Ecclesiasticum spectant sta-*

ſtatum, non etiam ad ejusdem referatur Beatitudinem, cum ea ſit caput omnium Sanctiſſimorum Dei Sacerdotum, vel eo maxime, quod, quoties in eis locis hæretici pullularent, & ſententia & judicio illius venerabilis ſedis coerciti ſunt.

L. 8. eod. rurſus expreſſe fatetur, quod Pontifex Romanus ſit *caput omnium Eccleſiarum*, atque ad eum referendum, quod ad Eccleſiarum ſtatum pertinet.

Toto etiam titulo *de Hæreticis & Manichæis &c.* per 22. leges Imperatores omnes hæreſes, omniaque dogmata, Catholicæ Eccleſiæ contraria, ſevere prohibent, dictata pœna confiſcationis omnium bonorum, proſcriptionis, & aliquando etiam mortis. Hæreticorum autem nomine intelliguntur omnes, *qui a judicio Catholicæ Religionis, & tramite detecti fuerint deviare*; ut expreſſe dicitur *L. omnes 2. eod. de Hæret.*

Jam vero quis eo impudentiæ deveniat, ut omnes iſtos glorioſiſſimos ac pientiſſimos Imperatores, ipſumque Jus Civile, jam dudum receptum, reprehendat, quod poteſtatis ſuæ limites ſupergreſſi præceperint aut prohibuerint ea, quæ humano non ſubjacent imperio?

Sed non poteſt quis, inquiunt, amplecti religionem, quam falſam, ſuperſtitioſam, & abuſibus horrentem credit. Verum Catholica Eccleſia ejusque Religio tanta luce ſe ſignat, totque notis, &, ut vocant, ſignis, & *motivis credibilitatis*, tanquam civitas ſupra montem, & lucerna ſupra candelabrum poſita, ſe reddit conſpicuam, ut excutiat neceſſe ſit, qui eandem non videat.

Profecto in hanc unam Eccleſiam conveniunt, quæ ſanctum 133.
JEſu Chriſti Evangelium, quæ ſancti Apoſtoli, quæ ſacra concilia, Signa Eccleſiæ.
quæ ſancti Patres, eidem attribuunt. Hæc una a Chriſto fundata, ab Apoſtolis prædicata, continuo propagata, perpetuo viſibilis, ut inveniri poſſit, conſtanter in iis, quæ fidem concernunt, infallibilis, in articulis fidei ſemper una, in doctrina ſemper ſancta, Catholica & Apoſtolica, tot Martyrum ſanguine inſignita, tot miraculorum ſplendore illuſtrata, totque aliis ornamentis decorata, ut, ſi quis ſupplici prece lumen a Deo petat, atque mente pacata, a præjudiciis & humanis rationibus vacua, hæc probe ponderet, nunquam futurum ſit, quin veritatem videat, prælucente præſertim ſuperna illuſtratione gratiæ, quam Deus facienti, quod eſt in ſe, non denegat; cum omnes velit ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

Quapropter nunquam continget, ut caſus eveniat, in quo homo, faciens, quod eſt in ſe, dictamine conſcientiæ impellente fal-

ſam religionem amplecti debeat, cum erroneum judicium poſſit corrigere, modo non claudat oculos, aut cœleſtibus radiis valvas opponat.

Probe enim expendenti facile apparebit, quod ſuperſtitionem putabat, ſincerum ac genuinum Dei cultum eſſe, ſacrarum Scripturarum ſuffragio, totiusque antiquitatis uſu comprobatum, facile etiam ſuccurret, prudentis eſſe, privatæ ſuæ opinioni in interpretandis Scripturis non nimium fidere, ſed eandem publico Eccleſiæ judicio ſubmittere, ad quam, tot promiſſis Evangelicis munitam, pertinet judicare de vero ſenſu & interpretatione ſacrarum Scripturarum.

Abuſus. Abuſus, ſi ſcrupulum moveant, uſus ſunt complura, quæ abuſus exiſtimas. Deinde optima quæque abuſibus patere novimus. Agrum cogita, in quo cum optimo frumento ſuccreſcunt zizania. Tu cura, ut bonum ſis triticum, & nihil tibi nocumenti afferet lolium. Mundo exeas neceſſe eſt, ſi locum velis, in quem abuſus nullus irrepat. Proteſtantium ſpineta reſpice, in quibus non tantum quoad diſciplinam ſed etiam quoad doctrinam fidei ſpiſſis abuſuum loliis plena ſunt omnia. Egregii enim vero reformatores, qui, ut arborem putent, totam exſcindunt; ut menti pilos radant, caput demetunt; ut morbos ſanent, occidunt. In nullo fidei Articulo ab Eccleſia Catolica ſe diſſidere in Auguſtana Confeſſione ſunt conteſtati, totam differentiam eſſe in paucis abuſibus. Remedium his erat parandum, ſed verum, genuinum, in Eccleſia conſuetum, per Sanctiones Apoſtolicas, per Concilium, per legitimos Canones, non per Lutheri, hominis privati ac ſcelerati, inſanos furores quibus non tantum immenſam abuſuum graviſſimorum colluviem induxit, ſed in ipſos etiam fidei Articulos, Verbo Dei traditos, ab Apoſtolis promulgatos, ac continuo uſu cultuque in Eccleſia propagatos, impie ac ſacrilege eſt graſſatus.

134. Aliæ Exceptiones diluuntur.

Sed actum eſſet, ajunt, de tranquillitate publica, bella mundum implerent, ſi oporteret contrariam religionem exſcindere.

Ego vero nunquam dixi, obligari Principem in alterius Principis aut Reipublicæ provinciis contrariam religionem exſcindere. De ſubditis loquor, de propriis Principis ditionibus. Jure optimo egiſſe Imperatores, Reges ac Principes Catholicos, dum naſcenti & adoleſcenti in ſuis provinciis Religionis diſſidio magno conatu ſe oppoſuerunt, ut Divino honori, mortalium ſaluti, ac Reipublicæ tranquillitati pro munere ſuo conſulant. Quantum enim turbarum, ſeditionum, rapinarum, bellorum, ſtragum Lutheri, Zwinglii, Calvinique pulchra reformatio ſecum invexerint, quantamque animarum diſſen-

diſſenſionem, ac litium ſegetem perpetuo nutriant, nemo, opinor, eſt, qui ignorare poſſit.

At quæſtuoſa commercia, artes, ac diſciplinæ, minus florerent, ſi alienæ religionis hominibus aditus ſit interclufus, minus proin Imperator & Ordines Catholici Germaniæ conſultum volebant, dum nullam religionem præter Catholicam tolerandam contenderunt.

Verum hoc Argumento, ſi quid evinceret, id omnino probaret, omnes promiſcue ſectas eſſe admittendas. Quod, ut ſupra animadverſum, *Evangelici* ac *Reformati* (prout ſe ipſos appellant) concedere nec volunt, nec poſſunt. Quin imo ipſum Inſtrumentum Pacis Weſtphalicæ omnes alias ab Imperio Romano excluſas voluit: utique prudenter, & absque detrimento commerciorum artiumque.

Certe hæc ratio ſummis Imperatoribus, Conſtantino, Gratiano, Valentiniano, Theodoſio, Arcadio, Honorio, Marciano, Juſtiniano, Carolo M. Ludovico Pio, Friderico I. multisque aliis Imperatoribus, Regnisque hodiedum florentiſſimis, non eſt viſa tanti, ut alias propterea religiones, a Catholica alienas, donarent civitate.

Neque impedimento fuit, quo minus Ferdinandus ille Catholicus Mauros ac Judæos tota ex Hiſpania, Ludovicus XIV. vero Calviniſtas tota ex Gallia ejiceret.

Dein Catholici etiam Principes ad littora ſua, & portus, ad nundinas, ad commercia acatholicos mercatores admittunt, atque ad rem militarem, nauticam, fabricam, Proteſtantium etiam operas conducunt, quin tamen religionis alienæ exercitium, jus civitatis, aut ſtabile domicilium ipſis concedant.

Quod adverſarii dicunt de diſſenſionibus in Eccleſia noſtra gliſcentibus, atque inter Apoſtolos etiam & ſanctos Patres exortis, nihil probat. Non enim diſſenſiones illæ verſabantur circa articulos fidei, (in quibus omnes Catholici ſunt concordes) ſed vel circa diſciplinam, ritus, ceremonias legis Moſaicæ, aut circa eas quæſtiones, quæ materiam fidei non contingunt, ſed innoxie in utramque partem ventilari poſſunt, aut ſaltem ea concernebant, de quorum revelatione iis temporibus, quibus diſceptabatur, necdum ſatis in Eccleſia conſtabat; qualis erat diſſenſio inter S. Stephanum Papam & S. Cyprianum de valore Baptismi, ab Hæreticis collati.

Quod denique ad inducendam Religionis libertatem objicitur, hominem in quavis secta salvari posse, integro libello *de Indifferentismo* refutavi. Ubi ostendi existere DEUM, atque ab eo certum sui cultum nobis præscribi; eumque ultra ea, quæ *Naturalismus* aut *Philosophismus* ratione dictante proponit, assurgere: *Gentilismum* seu *Ethnicismum*, *Mahometismum*, & *Judaismum*, prout hodie extat, absurda multa, atque cum jure naturali pugnantia comprehendere: inter baptizatos esse aliquos hæreticos, ab Ecclesia Christi extorres, ac proin extra viam salutis, cum teste Apostolo sit unus Dominus, una fides, unum baptisma; Protestantes nunquam scire posse, quinam Articuli sint fundamentales, quinam sint necessarii ad salutem *necessitate medii*. Credenda omnia, a DEO revelata, & quidem, de quorum revelatione sufficienter constat, *explicite*, reliqua *implicite*, sive magna illa sint, sive parva: quia authoritas DEI loquentis, utpote infinita, universaliter de omnibus fidem meretur. Hanc tamen fidem solam non justificare, nisi sit viva, spe nempe, charitate, aliisque virtutibus, a DEO in sacra scriptura præscriptis, atque observatione omnium mandatorum, animata. Ecclesiam etiam audiendam (nam qui illam audit, Christum audit) alioquin tanquam Ethnicum & Publicanum habendum. Existere pariter Verbum DEI traditum, cui non minus quam Verbo scripto debeatur fidei obsequium &c.

135. Objectio de pace Relig. Denique ultimo pro fidei libertate permittenda objiciunt, dicuntque, quod si Religionis electio non posset relinqui cujusvis arbitrio libera, male fecisse Catholicos, quod in pace Religiosa & Westphalica eandem Protestantibus reliquerint liberam. Hoc autem dici nullatenus posse; cum illi tractatus pacis sapientissime fuerint conclusi; consequenter Imperatorem & Principes Catholicos nullo jure antea se opposuisse.

Respondetur, prudentis esse, tolerare minora mala, ut evitentur majora, relinquere pallium, ut tunicam serves, dimittere partem, ne totum pereat. Necessitas aliquando licitum facit, quod per se est illicitum. Quamdiu Protestantium sectæ necdum ad eam potentiam devenerant, spesque supererat, ad unitatem fidei pristinæ easdem reducendi, sui muneris & obligationis esse censebant Imperatores & Principes orthodoxi, ut nascenti dissidio se opponant.

At quando adversæ vires cum deploranda Germaniæ ruina tantopere invaluerant, ut frangi amplius non possent, ne provinciæ adhuc in fide integræ pariter eodem impetu abripiantur, summam esse

esse necessitatem censebant, ut non quidem approbaretur, sed tamen toleretur id, quod evitari jam non amplius poterat. Verum de hac quæstione, de qua tempore Pacis Westphalicæ multum in utramque partem disputabatur, satius est abstrahere; cum scopus præsentis dissertationis unice fuerit, ostendere, quod Carolus V. Imperator, Rex Ferdinandus aliique Principes, & Catholici Ordines jure optimo se opposuerint nascenti Protestantium dissidio; nihilque ab officio suo & prudentia alienum egerint, dum anno 1521. in Comitiis Wormatiensibus novellam Lutheri doctrinam, & Confessionem Augustanam anno 1530. Imperiali edicto proscripserunt, & anno 1539. in Comitiis Francofurtensibus religionis libertatem negarint.

ARTICULUS IX.

Historica relatio de statu Imperii ab anno 1540. usque ad finem belli Smalcaldici.

Lutherani, Smalcaldico fœdere connexi, spretis Comitiorum edictis & Cæsareis mandatis, non tantum Religionis libertatem extorquere conabantur, sed novos insuper socios interea in fœdus suum asciverant: ipsis etiam Galliæ & Angliæ Regibus sollicitatis, missis ad eos legatis & litteris. Quin imo nec conventionibus contenti, quæ ipsis favebant, Norimbergensi & Ratisbonensi, quibus cautum fuerat, ne cui ante definitionem Concilii aut Comitiorum propter Religionem molestia inferatur, pluries eas omnino transgressi sunt. Nihilominus enim Episcopos, Capitula, Monasteria bonis suis spoliabant. Cumque propterea ad Cameram Imperialem citarentur, aut contumaces secundum Imperii leges proscriberentur, prout Mindensi civitati contigit, reclamabant, pacificationem Norimbergensem & edictum Ratisbonense violatum iri, eo quod iis statuatur, ut in causis Religionem concernentibus cameræ jurisdictio suspensa maneat. Quasi vero ad Religionem eorum pertineat, legitimos dominos rebus suis spoliare, & aliena rapere. Etsi hæc causa religiosa foret, pacem ipsi jam prius spoliando Ecclesiasticos violassent, cum illa expressim caveat, ne cui propter religionem molestia inferatur. Variis dein colloquiis Hagenoæ & Wormatiæ, ac Conventu Ratisbonensi annus 1540 & 1541. frustra fuit consumptus, Lutheranis pertinaciter erroribus suis inhærentibus, & religionis

136. Lutherani pactiones infringunt.

137. gionis libertatem extorquentibus. Carolus Imperator ab hoc Conventu in Italiam profectus expeditionem alteram in Africam adverſus Algerianos, maria omnia ferme infeſta reddentes, ſuſcepit. Et evertiſſet Algerium harpyarum nidum, niſi tempeſtas claſſe disjecta eum repuliſſet, magno rei Chriſtianæ detrimento. (*anno* 1541.)

Altera expeditio in Africam.

Sequente anno 1542. ortum eſt quartum bellum inter Carolum V. & Franciſcum I. cujus non una duntaxat cauſa fuit. Sperabat Rex, Mediolanum ſibi Beneficiario jure poſſidendum traditum iri, & hoc, dum Cæſar biennio abhinc per Galliam iret, promiſſum ſibi putabat. Jam vero hac ſpe dejectus erat. Wilhelmi inſuper Cliviæ Ducis cauſa non parum incitabat. Is a Carolo Egmondano anno 1538. Geldriæ hæres inſtitutus fuerat; cum autem Carolus V. Imperator ob ceſſionem, Carolo Audaci factam, Geldriam vindicaturus timeretur, Clivenſis ad Gallos ſe applicuit, ut eorum ope poſſeſſionem firmaret, accepta in pignus ſponſa Joanna Albretana, Franciſci I. ex ſorore nepte. Tertia cauſa fuere Fregoſus & Rinco, Gallici ad Sultanum legati, ſecundo Pado defluentes, a Vaſtio, Mediolani gubernatore, capti ac capite plexi.

Bellum quartum cum Gallo.

Rex igitur Cæſarem pluribus ſimul locis aggreditur: in Comitatu Ruſcinonenſi, ubi Perpinianum fruſtra oppugnat: in Italia, ubi victoriam reportat ſine fructu: in Belgio, ubi ducatum Luxemburgicum expugnat, mox rurſus amittendum, Turcicam etiam Algerio claſſem evocavit, quæ Niceam usque Liguriæ devecta, Gallisque juncta, urbem illam, non tamen arcem, occupavit.

Geldria ad Carolum.

Imperator primo Clivenſem aggreſſus, Clivia, Julia, & Geldria occupata, anno 1543. pacem cum eo iniit, iis legibus, ne Religionem Catholicam deſerat. Fœdus Gallicum & Danicum abdicet, Geldriam Imperatori cedat, Juliacenſem vero & Clivenſem Ducatum rurſus recipiat. Atque hoc pacto Carolus V. omnes 17. Belgii provincias conjunxit. Franciſcus vero Rex audita hac pace ſponſam Wilhelmo negavit: qui poſtea Ferdinandi Regis filiæ nupſit.

Pax Creſpiaca.

Cum dein Cæſar, icto cum Anglo fœdere, non tantum amiſſas civitates recuperaret, ſed in Pariſinum uſque agrum victor excurreret, *Pax Creſpiaca* coaluit, his rata articulis: omnia poſt Niceas inducias ablata utrinque reſtituantur. Communi ſtudio & opera antiqua Religio defendatur. Rex promittit Regi Ferdinando 600. equites & 1000. pedites adverſus Turcas: ſimulque cedit omni jure in Arragoniam, Neapolim, Flandriam, Arteſiam, ac Geldriam. Carolus vero cedit jure in inferiorem Burgundiam, & civitates in Picardia ad Somonam ſitas. Tractatum etiam de ſponſalibus inter

Ca-

Carolum Francisci filium, & Mariam Caroli filiam, atque dote, ab hac afferenda. Quem in casum Rex omni in Mediolanum jure se abdicaturum promittit. Sabaudus restituatur. Hesdinum vero Regi concedatur.

Quod de sponsalibus conventum fuit, effectum non habuit; quia anno sequente Carolus Francisci filius fuit mortuus.

Dum hoc bellum Imperatorem alio abstraheret, Rex Ferdinandus varia Comitia celebravit. Et imprimis quidem anno 1542. *Spirensia:* in quibus Pontificis legatus Joannes Moronus Tridentum pro Concilio celebrando assignavit; tum quia Dux Mantuam, & Veneti, Turcam veriti, Vicentiam negabant, tum quia Protestantes in Germania Concilium celebrari postulaverant. Sed nihil magis abhorrebant, quam Concilium, quod antea toties importune adeo postulaverant. Urbs displicuit & legati oratio. 138. Tridentum Concilio destinatur.

Cumque Ferdinandus de Bello Turcico ad Ordines referret, Protestantes non ante auxilia addicebant, quam Rex caveret, Ratisbonense edictum salvum, neminique religionem fraudi fore. Delectus belli Præfectus Joachimus II. Elector Brandeburgicus, qui a patre suo & majoribus degener ad Lutherum defecit.

Proposita etiam querela Julii Pflugii, qui, legitime electus Episcopus Naumburgensis, ab Electore Saxoniæ rejectus fuerat, intruso Amsdorffio, quem Lutherus inauguravit.

Certe mirum est, Smalcaldenses socios in omnibus Comitiis vehementer postulasse, ut edictum Ratisbonense ac Transactio Norimbergensis (*de anno* 1532.) serventur. Cum ipsi passim eandem infringerent. Nam non tantum Ferdinandum Regem vi & armis e Wirtembergia expulerant, Ecclesiasticorum bona rapiebant: illorum loco Lutheranis intrusis. Sed novam insuper gravemque violentiam hoc ipso anno 1542. in Henricum Ducem Brunsvicensem exercebant.

Hunc etenim Principem, quia apprime erat Catholicus, & Smalcaldensium injuriis se opponebat, bello aggressi Ducatu spoliarunt. Hoc scilicet erat servare Comitiorum decreta, & Recessus Imperii, tam provide caventes, ne vis fiat, ne ob religionem cuiquam molestia inferatur. Si læsos se putabant, cur non jure, legibus, judiciis Imperii actum? Cur contra pacem publicam, contra tot Cæsarea decreta, & Ordinum conventiones, revocatis illis privatis bellis, propria auctoritate ad arma provolarunt? Brunsvicensis.

Cum decreta Spiræ auxilia adversus Turcam, qui Budam jam diripuerat, pro Germaniæ, lente se moventis, more, tarde convenirent,

nirent, nec numerum conventum implerent, Ferdinandus Rex nomine Cæſaris alia *Comitia* indixit *Ratisbonam*, ubi executionem decreti Spirenſis urgebat. Transactum etiam cum Antonio Duce: Lotharingia liber Ducatus pronuntiata, ſic tamen, ut Dux ob aliquas terras, ad Imperium ſpectantes, feudali jure Imperio ſit obnoxius, atque propterea ad onera Imperii debeat concurrere. Quam Transactionem Cæſar anno 1544. in Comitiis Spirenſibus ratam habuit.

Varia Comitia.

In *Comitiis Ratisbonenſibus* anno 1543. deliberatum de locis quibusdam in Turcarum finibus muniendis, & ſumptibus in hanc rem conferendis: prout etiam de Ordinatione Judicii Cameralis, reclamantibus pro more Smalcaldicis.

Anno ſequente 1544. in *Spirenſibus* rurſus actum de bello Turcico, Religione, cauſa Henrici Brunsvicenſis. Decretum tributum in ſingula capita per Imperium pro bello Turcico. Vetitum, ne quis Gallo militet. Actum de Proteſtantibus admittendis, ut pariter ſint aſſeſſores Cameræ. Confecta pax Cæſarem inter & Regem Daniæ. Confirmata pacta ſucceſſionis inter Saxonem & Clivenſem, ſi hic ſine prole maſcula eſſet deceſſurus, magnas in futurum datura controverſias.

In *Wormatienſibus* 1545. invitati Proteſtantes ad Concilium Tridentinum. Cum autem comparere detrectarint, indicta ſunt in annum ſequentem *Comitia Ratisbonam*, ubi inſtituendum eſſet rurſus inter Theologos utriusque partis colloquium, ad componendam toties fruſtra tentatam de religione concordiam.

Recruduit hoc anno bellum Brunsvicenſe; in quo Dux Henricus a Smalcaldicis victus eſt; cumque Landgravio ſe dederet, ab eo in Haſſiam & carcerem abductus eſt, & Guelferbitum, præcipuum ipſius munimentum, ſolo æquatum.

139. Colloquium.

Colloquium ſubin Ratisbonam indictum anno 1546. initium habuit, inter Malvendam Hiſpanum, Billichium Carmelitam, Hofmeiſterum, Cochlæum ex una, & Bucerum, Brentium, Georgium Majorem, Schnepfium ex altera parte. Sed pro more nihil actum, Saxone ſuos revocante.

Imo Smalcaldici ſocii privatum Francofordiæ coegerunt conventum, ubi conſultabant de repudiando Concilio Tridentino, de renovando fœdere Smalcaldico, de juvando Hermanno Electore Colonienſi, qui ad eos defecerat.

Secutum eſt dein anno 1546. bellum Smalcaldicum, & an. 1547. Saxonicum; quæ breviter deſcripſi *part.* 3. *cap.* 4. §. 6. Juvat tamen de hoc bello prolixius aliquanto diſſerere.

DISSER-

ARTICULUS X.

Dissertatio de Bello Smalcaldico, aliorumque Bellorum civilium in Germania causis.

Protestantici Scriptores passim bella civilia Germaniæ, turbas, ac calamitates inde secutas, summo Pontifici ac Carolo V. Imperatori adscribunt; quorum ille consilio & hortatu, hic manu & ense eorum causa exstiterit; totam etenim malorum sequelam inde duxisse originem, quod injuste religionis libertati se opposuerint, tyrannidem in conscientias exercuerint, transactiones infregerint. Monarchiam novam a Cæsare, oppressa Statuum libertate, intentam: ne igitur omnem Rempublicam eversum eat, inevitabili eorum temporum necessitate coactos fuisse Protestantes arma capere, ut jugum Papale Ecclesiastici, jugum Hispanicum sæculares possent excutere. 140. Protest. causam Cæsari affingunt.

Simulare equidem Cæsarem, velleque credi, eum id solummodo intendere, ut inobedientes quosdam Status in ordinem & parendi obsequium reducat, sed re ipsa Religionis & Reipublicæ jugulum peti. Hoc enim ejus esse consilium, ut obducta specie quadam rebellionis, & tanquam in paucos aliquot vindicare velit, socios fœderis Smalcaldici dividat, ut tanto facilius paulatim omnes evertat, atque ad cæcam obedientiam Concilio Tridentino præstandam compellat. Non esse obscura Granvellanii, Navii, aliorumque ministrorum, ipsiusque etiam Cæsaris verba; cum in Comitiis Augustanis anno 1530. Confessionem Augustanam damnaret, & profiteretur, non posse se ferre hanc sectam & doctrinam Lutheri, sed ad eam funditus extirpandam omne suum robur, vitam etiam atque sanguinem velle impendere. Id proin agi, ut extincto Evangelii lumine monachi, & id genus reliqua colluvies restituatur.

Jam inde ab inito Magistratu semper illum eo spectasse, quomodo puram doctrinam exscinderet & Germaniam in servitutem adduceret. Hanc esse causam, ut Hispania cæterisque relictis provinciis, toties in Germaniam redierit, tantosque sumptus fecerit, opportunam expectans occasionem, qua inita cum Gallo pace, factisque cum Turca induciis cum Romano Antichristo ejusque sectatoribus iniret fœdera, & Smalcaldicos socios obrueret.

De cætero caufam nullam effe, cur bellum fufcipiat; quod enim contra edictum Spirenfe fint proteftati, Wirtembergenfem reftituerint, Brunfvicenfem bello victum in cuftodia detineant, Pflugium Epifcopatu Naumburgenfi dejecerint, Monafteria in meliores ufus converterint, Hermanno Colonienfi aliisque evangelicæ doctrinæ confefforibus protectionem addixerint, fœdera propterea inierint, camerale judicium tanquam fufpectum fibique iniquum declinaverint, id totum fe jure fuo atque ex ordine feciffe; noffe fe, quid Principes Cæfari, quid Cæfar Principibus debeat. Et fi quid offenfionis effet datum, id facta fæpius reconciliatione a Cæfare fuiffe remiffum; nullo proin jure, quin contra juratam in electione fidem bellum fibi moveri. *Ita ferme Sleidanus*, aliique *pofteriores fcriptores Proteftantici.*

141. Lutherus caufa, ejusque affeclæ.

Verum novum Lutheri Evangelium omnium turbarum bellorumque civilium, quibus ultra centum annos afflicta fuit Germania, caufam fuiffe, non tantum habetur ex feditiofa Lutheri doctrina, teftimonio Imperatorum pluribusque Imperii Receffibus, quibus dicitur, certam radicem, & principalem caufam omnis mali, & calamitatis Germanicæ Nationis fuiffe Religionis mutationem, ut fupra *in differt. de Religionis libertate* demonftratum eft, fed ex ipfis etiam Germaniæ annalibus rebusque geftis conftat.

Quamprimum enim Lutherus adverfus Ecclefiam tonare cœpit, in turbas orbis abiit, voce & calamo perftrepentibus. Sed non diu intra clamores & animorum diffidia res ftetit. Ventum eft brevi ad turbulenta facinora; dum & fubditi obedientiam negarent Magiftratibus, & Pax Publica privatis invafionibus & direptionibus ex Lutheri difciplina haud parum infringi cœpiffet.

Profcriptus eft propterea Lutherus cum exitiali fua doctrina anno 1521. in Comitiis Imperii Wormatienfibus a Carolo V. Imperatore, omnibusque omnino Imperii Ordinibus. At pœnæ fubtracto per Saxonem Luthero tam falubre ac providum Imperii Edictum effectu fruftratum eft. Urgebatur quidem in fequentibus Comitiis fæpius executio, at femper elufa; nullo jam amplius loco habitis mandatis Cæfareis & Imperii Receffibus.

Secutum eft anno 1525. bellum Rufticum, plebeis hominibus Lutheri doctrina ad libertatem pellectis, & non folummodo fubjectionis jugum paffim excutientibus, fed igni quoque ferroque Germaniam miferrime devaftantibus.

142. Factiones.

Anno 1529. jam audaciores facti Lutheri affeclæ contra Wormatienfe Edictum aliaque faluberrima decreta in Comitiis Spirenfibus

bus aperte ſunt proteſtati; nihilque amplius cum illis ex ordine & Imperii uſu agi poterat. Convulſa lex illa fundamentalis, ut Statuum ſuffragia majora valeant, & accedente Imperatoris voluntate in Imperii Receſſum abeant.

Cum anno ſequente 1530. in Auguſtano Imperii conventu Auguſtana Confeſſio ejusque Apologia a Cæſare & Ordinibus eſſet rejecta, mox Proteſtantes ſeceſſione facta contra Imperii leges fœdus ſuum Smalcaldicum, jam ante conceptum adverſus Imperatorem & Status Catholicos procuderunt, contra Reipublicæ ordinem introducto ſtatu in ſtatum. Nec deſierunt poſtmodum plures ſemper pluresque in hoc fœdus aſciſcere, ſollicitatis etiam externis Regibus, ut majorem potentiam Cæſari poſſint opponere.

Hoc fœdere munitis in tantum crevit animus, ut omnia ſusdeque vertere impune ſe poſſe crederent. Bello appetitus ab Haſſo Rex Ferdinandus Cæſaris frater, Ulricus armata in Wirtembergiam manu inductus, ejectis Auſtriacis. Henricus Dux Brunſvicenſis, quod eſſet Catholicus ac ſua defenderet, bello illato provincia ſpoliatus, una cum filio in carcerem a Landgravio abductus, & in eo pertinaciter detentus. Georgii Saxoniæ Ducis Catholici teſtamentum everſum: Cæſar ejusque frater jure hæreditatis ſibi delatæ, ſpoliati. Pflugius Epiſcopatu dejectus a Saxone, ut Amsdorffio Luthericolæ locum cedat. Bona Eccleſiarum, Monaſteriorum, Abbatiarum, Epiſcopatuum, paſſim direpta ac profanata.

Catholici tot contra pacem publicam, contraque omnia Divina & naturæ jura injuriis & oppreſſionibus afflicti Camerale Imperii tribunal appellabant. Excipiebant Proteſtantes, hoc judicium, utpote ex Pontificiis conflatum, ſibi merito eſſe ſuſpectum; eoque rem deduxerunt, ut Cæſar Cameræ Jurisdictionem in cauſa Religionis ſuſpenderet. Cum autem Camera adverſus rapinas bonorum Eccleſiaſticorum, privatasque invaſiones, per pacem publicam tam ſevere vetitas, nihilominus, prout jure poterat, procederet, negant injuſta ſpolia, rapinas, invaſiones ac direptiones rei alienæ ad religionem pertinere, Cæſar, premente hinc Turca, inde Gallo, Proteſtantibus vero ſubſidia negantibus, imo in ipſis Germaniæ viſceribus poſtulationibus, minisque perſtrepentibus, coactus eſt, usque dum per Concilium Religionis diſſidium eſſet compoſitum, Judicium Camerale quoad cauſas Proteſtantium omnino ſuſpendere, ut adeo per viam juris, ſive rapta retineant, ſive plura rapiant, nihil amplius agi poſſet; cum Judicium etiam Aulicum aliunde jam repudiaſſent.

Jam vero abrogatis judiciis, ſpretis legibus, ipſa ſummi Judicis poteſtate enervata, quam Reipublicæ formam enaſci neceſſe ſit, quam juſtitiam adminiſtrandam, cum adminiſtrare ſit interdictum, quam pacem & tranquillitatem conſervandam, facile quivis ſanæ mentis intelligit.

Unum ſupererat remedium, Concilium Eccleſiæ, ad cujus usque deciſionem ſuſpenſio actionum judicialium permiſſa fuerat. Verum & hoc eluſum eſt refugium.

Initio, dum Lutheri aſſeclæ adhuc pauci eſſent & infirmis viribus, ad Concilium identidem provocabant, non, quod illud animo ſerio expeterent, ſed ut interea Wormatienſe edictum ſufflaminarent, atque rebus ſuis firmatis ad vim adverſus Cæſarem & Catholicos ſe compararent, ſatis gnari, Concilium tam facile tamque brevi non poſſe colligi.

Aucti dein majori ad ſectam ſuam acceſſione, rejecto Mantuano aliove Italico Concilio, appellarunt ad liberum in Germania celebrandum. Hoc pariter impetrato, indictoque Tridentum Concilio cum plena proponendi ac loquendi libertate, cum rem ſerio agi viderunt, rurſus exceperunt, non eſſe hoc Concilium ſibi promiſſum: Tridentum Italicam potius eſſe civitatem; non eſſe illud indicendum a Papa, neque præſidere eum oportere aut votum ferre, cum non ſit Judex, ſed Reus, tot abuſuum, quin & errorum in fide poſtulatus; Proteſtanticis etiam Doctoribus concedendum liberum ſuffragium; & ſi quid contra eorum votum & ſententiam concluderetur, Proteſtantes eo non obſtrictos fore &c. Verbo: tale petebant Concilium, quale nunquam fuit habitum, &, quale ſibi concedi non poſſe, præviderant.

Confecto dein bello Smalcaldico, captisque ejus auctoribus, miſerunt quidem Proteſtantes, aut potius mittere ſimularunt ſuos Tridentum, ut fucata hac ſpecie belli conſilia tegerent, atque Imperatorem, dimiſſis ex Germania copiis, inermem, nihilque tale a cliente Mauritio opinantem, repente obruerent.

Extorta tunc equidem Tranſactio Paſſavienſis & Pax Religioſa, ſed eum Pacis Articulum, qui *Reſervatum Eccleſiaſticum* complectebatur, omnium Ordinum, etiam Proteſtantium, ſubſcriptione firmatum, paſſim transgreſſi, multos Epiſcopatus, Prælaturas, Eccleſias, Monaſteria, fundationes ſacras diripere ac profanare perrexerunt; eaque injuſta ſpolia firmari ſibi poſtularunt; quod, cum Imperatores non illico facerent, novis coadunationibus, fœderibus, invaſionibus, bellis,

bellis, accitis etiam in Germaniæ perniciem Danis, Suecis, Batavis, Gallis, extorſerunt.

Ex iis, quæ ex Hiſtoria illius ætatis recenſita ſunt hactenus, facile colligi poſſe arbitror, quænam pars diſſidiorum, turbarum, ſeditionum, bellorum civilium, ortarumque ex iis ingentium calamitatum, cauſa fuerit & auctor: an ea, quæ more Majorum Germaniæ in pace vivendum putabat, an vero ea, quæ protritis veterum inſtitutis, legibus, moribus, novam Religionem, diſcordiarum omnium fontem, novam Reipublicæ formam induxit, ſchiſma luctuoſum conflavit, Germaniam ſcidit: an ea, quæ Imperatori ſupremo ſuo Magiſtratui morem gerit, iiſque, quæ a Comitiis Imperii ex ordine concluſa ſunt, an vero ea, quæ Majeſtati Cæſareæ refractaria Comitiorum edicta, Imperii Receſſus contemnendo & abjiciendo, baſes ac fundamenta Imperii ſubruit; adverſus caput fœdera colligit, atque externos etiam Principes concitat: An ea, quæ antiquiſſimam ſuam poſſeſſionem tuetur; an vero ea, quæ eandem adimere omni conatu adlaborat: an ea, quæ ſua retinere, an vero ea, quæ aliena rapere, & ſacra omnia profanis miſcere contendit.

Sed quid opus pluribus in cauſas tumultuum bellorumque civilium inquirere, cum ipſum edictum Cæſareum, quo Joannem Fridericum, & Philippum proſcripſit, graviſſimum hujus rei documentum afferat?

In eo Imperator initio prolixe commemorat, quantos hucusque ſumpſerit labores, ut Germaniam in univerſum pacaret, cujusmodi fecerit ejus rei decreta, quibus cautum ſit, ne qua vis cuiquam fiat, quacunque de cauſa, verum ut legibus atque moribus agatur; deinde quomodo ſibi devincti ſint, & quam fidem præſtare debeant Ordines Imperii. 143. Proteſtatio Cæſaris.

Sed his omnibus neglectis Joannem Fridericum Electorem Saxoniæ, & Philippum Haſſiæ Landgravium, temerario quodam auſu ſtudium atque laborem ſuum omnem, pro Republica ſuſceptum, ſingulis temporibus, quantum in ipſis fuerit, impediiſſe, neque dicto fuiſſe audientes, & non modo ſeſe oppoſuiſſe, ſed alios etiam Ordines, ut idem facerent, & illicitas cum ipſis inirent conjurationes, impuliſſe.

Et Landgravium quidem ſuperioribus aliquot annis bellum inſtituiſſe in quosdam primi nominis Ordines Imperii, & in eorum fines progreſſum, pecuniæ vim magnam extorſiſſe; deinde ambos ſimul quemdam Imperii Principem, indicta cauſa, bello petitum, finibus expuliſſe, occupata provincia; ſed & Epiſcopatus ac Præfecturas,

tam ſacras quam civiles, quarum domini veteri conſuetudine ſint ditionis Imperii, & onera publica ſuſtineant, & in Ordinum conſeſſu locum obtineant, in ſuam ditionem perduxerint, & adhuc quidem illos, licet ſæpius in Comitiis Cæſaris fidem imploraverint, in ea ſervitute detineri; multos quoque ſuis facultatibus & proventibus annuis ſpoliatos, & alienæ ditionis homines in eorum clientelam receptos; nuper etiam audacia quadam ſingulari ſollicitatos quosdam Ordines, ne ad Ratisbonenſia veniant Comitia, ut videlicet actionem omnem impedirent, Cæſarisque contemptum excitarent.

Et hæc quidem omnia tanto eos facere liberius atque licentius, quod judicia contemnant, nec Magiſtratum agnoſcant aut revereantur. Nam ipſorum culpa ſupremum Imperii tribunal eſſe ſublatum, tacere leges, & multo jam tempore jus nullum dici, magno ſane cum diſpendio plurimorum, & novo prorſus atque inaudito exemplo; quodque omnium ſit graviſſimum, hæc omnia eos agere ſpecioſo illo & dulci nomine Religionis, pacis, atque libertatis; his enim eos uti tanquam palliis, ut ſuas illas tegant machinationes, cum interim nihil minus quam Religionis conciliationem, aut Germaniæ pacem atque libertatem expetant.

Certe nullo ſcripturæ loco doceri poſſe, quod ipſis liceat, ſummo Magiſtratui ſuo quovis modo pertinaciter ſeſe opponere. Contrarium omnino doceri poſſe tum ſacris litteris tum probatis hiſtoriis, nempe priſcos illos Chriſtianæ fidei profeſſores, profanis quoque Regibus obtemperaſſe. Quo certe minus licere iſtis, officium ſuum Cæſari negare ſpecie Religionis; & cum denegent, aperte eos declarare, ipſorum eſſe conſilii, ut diadema, ſceptrum atque poteſtatem omnem Cæſari adimant, ſibique uſurpent, & conturbatis omnibus, Religionem, jus, pacem, atque libertatem opprimant, & aucti novis honoribus, facultatibus, & fœderibus, in ſuam tyrannidem omnes cogant. Hoc enim eorum verba teſtari, plena minarum, libellos atque picturas famoſas, paſſim diſſeminatas & in vulgus ſparſas, magno cum Cæſarei nominis ludibrio atque contemptu.

Præterea non ſolum fœdera iniiſſe adverſus Cæſarem ſuis illis in conventiculis, verum etiam exteros Reges in odium ejusdem concitaſſe, & clanculum ope conſilioque juviſſe. Non deeſſe etiam, qui teſtari poſſint, quid moliti ſint, ut Turcam in Germaniam excitarent. Quod eo magis credi poſſit, quoniam ad eorum inſtitutum ea res perquam fuiſſet opportuna. His ergo factis fidem eſſe violatam, qua Cæſari ſint devincti, & muneris ejus dignitatem con-

convelli, & decreta omnia labefactari. Hæc etenim ab eis non aliter accipi, quam, ut ipsis solis permissum sit cuilibet vim facere, aliis vero vim a se repellere non liceat.

Quamobrem in gravissimum illud læsæ Majestatis crimen, & in pœnas eo nomine dignas, legibusque præscriptas eos incidisse: & quia nota sint ipsorum facinora, non opus esse ea ulterius demonstrari. Quamvis autem Cæsari pro authoritate sua multo ante licuerit in eos pro ipsorum merito animadvertere, tamen studio pacis, & motus vitandi causa, plurimum illis indulsisse, multa sæpe concessisse, magis etiam, quam deceret, in eoque conscientiam suam non semel læsisse, & authoritatem suam minuisse, & aliis parum bene consuluisse.

Sic ante quinquennium Ratisbonæ cum Landgravio, ante biennium vero Spiræ cum Saxone clementissime actum, ea spe, futurum, ut hac immodica Cæsaris lenitate & tolerantia victi desisterent tandem aliquando a suis illaudatis consiliis, nec opus esset violentius aliquod remedium adhibere. Cum autem ipsa re nihil esse profectum, & verba duntaxat sibi data comperiat, eo quod suis & Imperii decretis contemptis, & violatis pactis, obstinate pergant, & effræni quadam dominandi cupiditate facultates aliorum diripiant, neque legibus teneri velint, sed eo tendant, ut omnem reipublicæ statum evertant, & vero, nisi coerceantur, non modo non religio conciliari, sed nec reliquæ etiam reipublicæ partes possint constitui atque sanari, cogi se adversus eos uti ea, qua sit præditus, potestate.

Et quia, subdit Cæsar, de rebellione constat, ita quidem, ut ipsi negare non possint, deinde quia violenter agunt, neque judicium ullum subire volunt, equidem illos, ut perfidos rebelles, seditiosos, læsæ Majestatis reos, & communis otii perturbatores proscribo, & statutum habeo, in illos, ut meriti sunt, animadvertere; quo per ipsos mihi liceat, rempublicam constituere, & ea facere, quæ proprie sunt mei muneris.

Mandat deinde, ne quis opem eis ferat, aut partibus eorum se adjungat, sibi vero auxilia subministrent. Populo autem eorum ditionis fidem ac jusjurandum, quo ipsis devincti sunt, remittit, &, si morem gerant, publica fide cavet.

En fontes! en causas belli! neque tamen propterea, quod hoc edicto Saxonem & Hassum proscripserit, & vindicare in eos constituerit, bello initium dedisse dici potest Cæsar; cum hæc acta sint primum, postquam tota jam Germania armis Smalcaldicis perstrepebat; postquam in Tyrolin jam, Ehrenbergensi propugnaculo capto, Schertelio duce, irruperant; postquam Donaverdam

jam

jam aliaque oppida vi expugnaverant; poſtquam centum jam ferme millium exercitu, omni apparatu inſtructo, adverſus Cæſarem, ferme inermen, nec plus quam octo millia apud ſe habentem, armati proceſſerant. Ex quo ipſo etiam facile eſt colligere, quis primus bellum intulerit; an is, qui nullo ferme milite & apparatu bellico erat ſuccinctus, an vero illi, qui collecto ex omni Germania milite innumerabilem prope multitudinem in Cæſarem, adeo imparatum, ducebant.

At vicit nihilominus Divinis auſpiciis cauſa melior. Diſturbatus ingens ille exercitus: traductæ in Saxoniam Cæſareæ copiæ; victus hoſtis, captusque. Patuit tunc, quam vanæ fuerint falſæque criminationes illæ Smalcaldicæ, jactæ in Cæſarem, id ejus eſſe conſilii, ut, everſa libertate, Germaniam in ſervitutem adducat, ac jugo Hiſpanorum ſubdat, aut Ordines juribus ſuis privet, ut novam Imperii formam conſtituat.

Si enim hoc unquam Cæſari fuiſſet animi propoſitum, quodnam tempus ad id perficiendum fuiſſet opportunius, quam ubi victis captisque hoſtibus victricia per Germaniam ſigna circumtulit, ubi jam nemo hoſtis eſſe audebat; ubi Principes & civitates adverſæ factionis ſupplices factæ Cæſaris arbitrio ſe permiſerant. Profecto, ſi unquam, tunc certe potuiſſet plenam Monarchiam conſtituere.

Verum tanta fuit Cæſaris victoris moderatio, ut vim nemo ſenſerit, niſi armatus, ut priſtina ſteterit Germaniæ libertas, Ordinibus ſua jura, cunctis, ſi voluiſſent, tranquillæ pacis poſſeſſio. Hinc ut rempublicam conſtituat, morbosque conſueto Majoribus pharmaco ſanet, Auguſtana indixit Comitia, ubi aliqua etiam ad Catholicorum invidiam Proteſtantibus indulſit; tantaque uſus eſt clementia, ut non deeſſent, qui dicerent, Carolum noſſe vincere, ſed non uti victoria.

Sed caro ei ſtetit hæc indulgentia, bonaque de Proteſtantibus in futurum exiſtimatio. Mox enim collectis rurſum viribus, cum Cæſar copias ſuas, ad eximendam omnem ſuſpicionem ex Germania dimiſiſſet, moto repente novo bello eundem ſunt aggreſſi, & inermem vix non oppreſſerunt: & quidem, quod auditu indignum, Mauritio Saxone, & Alberto Brandenburgico ducibus, quorum alterum paulo ante captivitate liberaverat, alterum non tantum ditionibus ſuis reſtituerat, ſed Electoratu etiam magnisque acceſſionibus auxerat.

144. Confutatio. At in Concilio Tridentino, inquiunt, Religionis cauſam definiri voluit, ejusque decreta omnibus haberi rata. Ita eſt: non vi, non

non armis, sed more Majorum, ex usu Ecclesiæ & disciplina veteri per Concilium componi voluit dissidium, ejusque sententiæ standum. Quid hic a munere suo alienum voluit: an non & Constantinus Arianum dissidium per Nicænam Synodum, Theodosius M. Macedonianum per Constantinopolitanam, Theodosius Junior Nestorianum per Ephesinam, Marcianus Eutychianum per Chalcedonensem, alii Imperatores alias hæreses, alia schismata, per alias Ecclesiæ Synodos extirpari voluerunt, earumque sententiis standum? si enim cuivis liberum esset, Conciliorum definitiones pro lubitu acceptare vel rejicere, frustra convocarentur; sicut alia supervacanea & enervia essent judicia, si Judicis sententiam partes pro arbitrio possint abjicere.

Sed DEO magis obediendum quam hominibus. Quid? Si erret Concilium, si contra Verbum DEI definiat, si superstitionem foveat, prout Tridentinum erravit, definivit, fovit? Verum hæc Protestantium criminatio est omnibus sectariis communis. Ariani Nicænam, Macedoniani Constantinopolitanam, Nestoriani Ephesinam, Eutychiani Chalcedonensem Synodum, alii alias, a quibus condemnati sunt, erroris arguerunt. An bene? An ex vero?

In Spiritu Sancto congregantur sacra Concilia, illius ductu & influxu reguntur: errare non possunt in fide: ad Verbum Dei Canones formant. Non est privati spiritus Scripturas ad arbitrium interpretari. Ad Episcopos & Ecclesiæ Prælatos, totam Ecclesiam repræsentantes, gravissimum hoc negotium pertinet. Hos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam DEI: hos audire, his obedire Divinæ præcipiunt Scripturæ.

At Papa præsidere non debuit. Cur non? Præsedit semper, in Orientalibus per Legatos, in Occidentalibus plerisque per se ipsum. Cur jure & possessione vetustissima dejiciatur? Cur munus Pastorale in persona Petri a Christo sibi commissum abjiciat? An non & Arius, & Macedonius, & Nestorius, & Eutyches, & Dioscorus, & Photius idem eodem jure dicere poterant? Ipsi Protestantes ante conclusum fœdus Smalcaldicum petierunt a Cæsare Concilium, a Pontifice indicendum. Post bellum Smalcaldicum anno 1548. consenserunt in Concilium, secundum Cæsaris voluntatem celebrandum.

Nihil ergo iniquum præcepit Imperator, dum Concilii Tridentini definitionibus standum decrevit; sed gravissimo officio supremi Advocati & Defensoris Ecclesiæ functus est: prout in *Capitulatione* jurato promiserat. Si vero ex hac protectione Protestantes ansam captarunt, turbas ac seditiones concitandi, idem fecerunt, quod

Ariani, Donatiſtæ, Neſtoriani. Sibi adſcribant ſuæque imprudentiæ, quod rem optimam occaſionem eſſe voluerint rei peſſimæ. Num leges Divinæ humanæque ſunt cauſa ſcelerum, quod mortalium perverſitas eas transgrediendo peccet? An propterea ſaluberrima præcepta abroganda putabimus?

Quod dicunt, pactionem Norimbergenſem & Ratisbonenſem, qua cautum erat, ut actiones forenſes in cauſis Proteſtantium ſint ſuſpenſæ, a Cæſare & Camera Imperiali fuiſſe infractam, alienum omnino eſt a veritate; nec cauſam querimoniæ ullam poſſunt ſibi inde accerſere; niſi forte exiſtiment, ſibi per pacem licere ſpoliare, rapere, prædari, Germaniamque omnem turbulentis coitionibus, conſpirationibus, violentis direptionibus miſcere, Cæſari vero contra nec hiſcere.

Non Cæſar ſed Smalcaldici, quietis impatientes, pactiones illas infregerunt, dum Religionis prætextu nova invaderent raperentque bona Eccleſiaſtica, plures pluresque in fœdus ſuum pertraherent, alienos etiam ab Auguſtana Confeſſione ſectarios in pace comprehenſos vellent, ipſosque adeo Galliæ & Angliæ Reges ſollicitarent adverſus ſuum Imperatorem; ut hic non raro, vel ipſo Sleidano teſte, ad Ordines conqueſtus eſt. Accedebat, quod appellando ad Concilium, atque ad illud uſque ſuſpenſionem actionum pacti, Cæſarem & Catholicos Ordines turpiter deluderent, cum Concilium indictum repudiarent, taleque poſtularent. quale nunquam fuerat, quodque concedi ſibi non poſſe videbant.

ARTICULUS XI.

Hiſtorica Relatio de ſtatu Imperii a bello Smalcaldico usque ad Pacem Religioſam.

145. Comitia Auguſtana.

VIctis Smalcaldici fœderis ſociis, eorumque Capitibus in captivitatem abductis, Cæſar, ut diſtortam Rempublicam in ordinem reponat, atque conſtituat, anno 1548. *Comitia Auguſtana* indixit. Quæ fuerunt admodum frequentia, præſentibus per ſe ipſos omnibus Septemviris.

Præter Religionis negotium, & Conſtitutionem *Interim* promulgatam, imperatæ Ordinibus pecuniæ ad inſtruendum publicum Imperii ærarium, & bellum Turcicum apparandum. Belgii Provinciæ

(inter

inter quas etiam Geldria nuper occupata, cum Ultrajecto & Tranſiſalana, quæ anno 1528. ſe Carolo V. ſubjecerant) Imperio innexæ ſunt; ad communes Imperii ſumptus tantum juſſæ contribuere, quantum duo Electoratus ſolebant conferre. Mauritius publice dictus Saxoniæ Elector, præſente & inſpectante Joanne Friderico exauctorato.

Henricus Dux Brunsvicenſis poſt prælium Mühlbergenſe liber e carcere dimiſſus, ac provinciæ ſuæ reſtitutus, plures gravesque adverſum Smalcaldos querelas propoſuit, ſibique ſatisfieri petiit. Agitata etiam cauſa Alberti Brandeburgici, qui Boruſſiam Ordini Teutonico, cujus ante Magiſter erat, poſtquam ad Lutherum deſciverat, rapuit, & ſub protectione Poloniæ retinebat, poſtulante Polono, ut tollatur illius proſcriptio: reclamante vero & abſolutioni intercedente Melchingero, Magiſtro Ordinis. Conſultis Ordinibus reſpondit Cæſar, cauſam judicio definiendam; Gedanum vero & Elbingam, quas Sigismundus Rex Polonici juris eſſe juſſerat, Imperiales eſſe civitates, ac proin jure ad Comitia fuiſſe vocatas. Cauſa Brunsvicenſis. Boruſſica.

Conditæ etiam his in Comitiis novæ Leges Chriſtianæ politices contra blasphemias, capitali ſupplicio plecti juſſas. Contra dejerationes, quæ continuatæ carcere puniendæ, aliisque modis pro qualitate culpæ. Contra compotationes & ebrietates. Contra luxum veſtium. Contra fornicarios & adulteros. Contra nautas & aurigas aquam pro vino extracto vaſis infundentes. Contra uſurarios, exercentes monopolium, & annonæ flagellatores. Contra otioſos mendicos, moriones, ſcurras, ſatyricos, ſpargentes famoſos libellos, picturas &c. Leges politicæ.

Si pupillis teſtamento non ſint dati tutores, a Magiſtratu dandos decernitur: qui inventarium conficiant, cautionem præſtent, fidem jurent, ac ſolertiam, & quidem ſub hypotheca omnium ſuorum bonorum. Judices, Advocati, & Procuratores lites & cauſas non protelent. Abſtineant a convitiis ſub gravi pœna. Magiſtratus invigilent, ne aurifabri decipiant, aut opifices nimis cara mercede operas locent.

Confirmata etiam Pax Publica, a Maximiliano I. ſancita, additæque novæ pœnæ in transgreſſores, & leges contra proſcriptos, ſeu declaratos in *bannum* Imperii.

Capite 17. hujus Receſſus enumerantur varii modi, quibus illicitæ uſuræ tunc temporis exercebantur: & quidem §. 1. dicitur, aliquos creditores in ſyngrapha multo plus ponere, quam ſit mutuum, ex quo plus *& ſuper quinque pro centum pendantur.* Quibus verbis vi-

Census Germanici. videtur ſupponi, quod quinque pro centum annuatim exigere liceat, non vero plus. §. 8. vero hæc habentur: *centum florenis quinque tantum & non amplius annuatim, velut uſitatum eſt, floreni emantur.* Ergo illa jam ætate cenſus Germanici erant uſitati, & ſupponebantur liciti. Denique in his Comitiis Cæſar cum Statibus Eccleſiaſticis decrevit, ut plures Synodi Provinciales & Diœceſanæ celebrentur, ad diſciplinam Eccleſiaſticam, multis partibus deformatam, priſtino nitori reſtituendam. Quare plura dein habita ſunt Concilia, ut poſtea dicetur.

Finitis Auguſtanis Comitiis, anno 1549. Cæſar Conſtantiam & Magdeburgum, quia Conſtitutionem *interim* recipere detrectabant, proſcripſit; & illam quidem expugnatam atque libertate civitatis Imperialis privatam, Domui Auſtriacæ aſſeruit, hanc vero oppugnandam Mauritio novo Saxoniæ Electori commiſit; at maximo ſuo in futurum damno. Nam is hac poteſtate abuſus militem conſcripſit, & fœdera inivit clanculum adverſus ipſum Imperatorem ſuum, & Patronum maximum.

146. Comitia Auguſtana altera. Imperator vero, debellatum exiſtimans, ſecurus ſui, in Belgium abiit; ubi Philippo filio ſuo homagium a Provinciis præſtari voluit. Inde vero cum eodem filio ſuo anno 1550. in Germaniam regreſſus, altera *Auguſtæ Comitia* celebravit; factumque decretum, ut ad Auguſtanum, biennio abhinc conceptum religionis edictum, omnia componantur, contumaces puniantur, & bona Eccleſiis ablata reſtituantur. Actum etiam de præſtandis ſubſidiis ad ulteriorem Magdeburgi oppugnationem. Denique Cæſar in his Comitiis, prout etiam antea Ferdinandum fratrem perſuadere conatus eſt, ut Romanorum Regis dignitatem in Philippum transferat, quod tamen is facere recuſavit.

Hoc eodem tempore Dragutius, inſignis pirata, Ottomannicæ claſſis præfectus, cum Siciliæ & Hiſpaniæ oras infeſtaret, Cæſar adverſus eum Joannem Vegam Siciliæ, & Petrum Toletanum Neapolis Proregem cum Andrea Auria miſit; qui barbaro ſuperato Mahumediam, ipſius regiam, expugnarunt. Quæ res novo bello Turcico occaſionem dedit.

Bellum Parmenſe. Hanc expeditionem excepit bellum *Parmenſe* anno 1551. nam Octavius Farneſius Cæſaris gener, cui in bello Smalcaldico tam fidam navarat operam, exiſtimans, patrem ſuum Petrum Aloyſium eodem conſcio interfectum, cum Placentiam Ferdinandus Gonzaga Dux Cæſareus ipſi eripuiſſet, Henricum II. Galliæ Regem imploravit, qui auxilium protinus addixit, inito jam alias cum Mauritio Saxone adver-

verſus Cæſarem fœdere. At res tandem ita fuit compoſita, ut Octavius præter Parmenſem Placentinum etiam Ducatum reciperet.

Haud multo poſt, anno videlicet 1552. ſecutum eſt alterum in Italia bellum, nempe *Senenſe*. Quippe Senenſes Gallorum inſtinctu expulſo Hiſpano præſidio, receptoque Gallico, in libertatem ſe aſſerere ſunt conati, Draguto etiam Turcicæ claſſis præfecto, qui Mediterraneum oberrabat, eorum conatus adjuvante. Cæſarei nihilominus & Florentini urbem, arcta obſidione cinctam, fame potiſſimum ad deditionem compulere; Portu etiam Herculis e Gallorum manibus erepto (1555.) poſtea Philippus II. Senas Mediceis vendidit, retento ſtatu Præſidii. Senenſe.

Sed gravius multo eodem ferme ac priora tempore exarſit bellum geminum contra Cæſarem, Mauritianum nempe ac Gallicum; quod *part.* 3. *cap.* 6. §. 9. deſcripſi. Et illud quidem ſubito intulit anno 1552. Mauritius Saxo Septemvir, ſummis beneficiis devinctus Cæſari; quo *Transactio Paſſavienſis* fuit extorta; cujus hæ ſunt conditiones, prout apud Sleidanum lib. 24. extant & apud Struvium in *Hiſt. Imp. period.* 10. §. 94.

Confœderati Principes ab armis diſcedant, & copias ita dimittant, ut Ferdinando Regi adverſus Turcam militent, aut liberi abire ſinantur. Landgravius liber dimittatur, poſtquam cautionem præſtiterit de ſervandis conditionibus, Halæ Saxonum a Cæſare latis, ſalvo tamen jure Caſſellam muniendi &c. in quam rem renovata ſponſione Mauritius & Brandeburgus ſe rurſus obligant. Controverſia, quæ Landgravio eſt cum Naſſovio comite de ditione Cattorum, recognoſcatur per Principes Electores, & eos, quos Cæſar deſignaverit. Intra ſex menſes Cæſar Imperii conventum aget, in quo deliberetur, qua ratione diſſidium Religionis componi debeat: an Concilio generali, an Nationali, an Colloquio, vel communi etiam Imperii conventu. Pacem interea colent omnes, & propter religionem nulla cuiquam exhibebitur moleſtia. 147. Transactio Paſſavienſis.

Ad Imperialis Judicii conſeſſum ſeu Cameram admittantur ii etiam, qui ſunt Auguſtanæ Confeſſionis. Reliqua omnia, quæ pertinent ad Germaniæ decus & libertatem, in Imperii Comitiis tractari debent.

Ottoni Henrico Palatino ſuæ regionis Neoburgenſis dominium atque poſſeſſio libera permittitur. Confœderati ſui juris erunt, ut antea.

Quibus damnum hoc bello datum eſt, nullam eo nomine litem movebunt iis, qui dederunt. Cæſaris tamen & Ordinum erit in pro-

ximis Comitiis rationem aliquam inire, quomodo ſarciatur iis, quod paſſi ſunt damnum.

Ad Galliæ Regem quod attinet, quoniam Imperii res ad ipſum nihil pertinent, licebit, ut quas cum Cæſare habet privatas actiones, eas exponat Mauritio, ut poſt ad Cæſarem omnia referantur.

Proſcripti recipiuntur in gratiam, modo nihil poſthac in Cæſarem ac reliquos Ordines faciant: modo etiam illi, qui Galliæ Regi militant, intra tres menſes redeant in Germaniam, illo deſerto.

Albertus Brandeburgicus comprehenditur in hac pace, modo diſcedat ab armis, & militem dimittat.

Hanc pacem qui violaverit, hoſtis judicabitur.

148. Albertus Brandeburgicus. Diſplicuit hæc transactio Alberto Brandeburgico, Marchioni Culmbacenſi. Quare is non deſiit immanitate plus quam barbara in Franconiam, Provincias Rhenanas, Alſatiam, Lotharingiam, atque eos præſertim, qui Eccleſiaſtici ſunt ordinis, furere, & immenſis exactionibus, cædibus, incendiis omnia complere, viginti millium ſecum circumferens prædonem exercitum. En novi Evangelii fructus! hoc nimirum erat reformare Eccleſiam.

Poſt vaſtatas Germaniæ provincias Princeps hic reformator ſe cum Gallo conjunxit. Mox eo deſerto, Cæſaris partes ſecutus eſt. Soluta dein obſidione Metenſi, ac Cæſare in Belgium abeunte, regreſſus in Germaniam anno 1553. Provinciarum vaſtationes inſtauravit, tanta crudelitate, ut eum a Cæſare & Camera Imperiali proſcribi neceſſe fuerit, executione Saxoni commiſſa, qui victor in acie cecidit.

Albertus altero prælio cæſus ab Henrico Brunſvicenſi, in Galliam fugit, ac inde redux mortem oppetiit 1557. homo, ſi quis unquam, ferox, ac turbulentus, atque ad reipublicæ perniciem natus, abundabat enim militibus, utpote quibus omnem prædandi furendique licentiam permiſerat.

Saxo. Mortuo Mauritio Joannes Fridericus Electoralem dignitatem cum provinciis, quas amiſerat, repetiit. Verum intercedente Dano Auguſtus Mauritii frater in poſſeſſione remanſit, traditis duntaxat aliquot urbibus, cum centum florenorum millibus, ac ſtabilita lineæ Erneſtinæ ſucceſſione, ſi Albertina deficeret.

Anno 1554. Carolus V. filio Philippo Ducatum Mediolanenſem ceſſit; anno vero ſequente Belgii provincias, & brevi poſt univerſam Hiſpaniæ Monarchiam, in utrumque orbem late exporrectam, reſervatis ſibi duntaxat in annos ſingulos centum florenorum millibus.

ARTI-

ARTICULUS XII.

Pax Religioſa.

ANno 1555. Carolus V. qui, abdicatis hæreditariis provinciis, Cæſaream dignitatem tantiſper adhuc retinebat, per Ferdi- 149.
nandum fratrem *Comitia Auguſtana* indixit, conceſſa eidem plena agendi libertate. Poſt multam concertationem pax tandem decreta his 22. Articulis.

1. Tolluntur omnes privatæ invaſiones, diffidationes, bella &c. & Pax Publica obſervari jubetur.
2. Propter Auguſtanam Confeſſionem nullus Status Imperii violetur, aut impetatur, aut ad eam deſerendam cogatur, permiſſa quiete. Diffidia vero per amicam & pacificam conventionem componantur.
3. Similiter antiquæ Religioni addicti in omnibus ſuis juribus, poſſeſſionibus, ritibus, ceremoniis &c. quiete ac pacifice relinquantur.
4. Hac pace gaudent ſoli antiquæ Religioni & Confeſſioni addicti, excluſis omnibus reliquis.
5. Si quis Archiepiſcopus, Epiſcopus, Antiſtes, aut alius Ordinis Eccleſiaſtici a veteri Religione deficiet, is continuo Epiſcopatum ſuum aut Beneficium relinquat cum omnibus fructibus, ac Eccleſiæ cedat, cui integrum eſt alium ejus loco conſtituere, qui ſit veteris Religionis, ſalvis nempe per omnia electionis, inſtitutionis, præſentationis, confirmationis, aliisque id genus juribus. Ei tamen, qui ad Auguſtanam Confeſſionem ſic deficeret, ad nullam infamiam id cedat. Hic Articulus *Reſervatum Eccleſiaſticum* appellatur.
6. Quia nonnulli Ordines Imperii quaſdam præfecturas Eccleſiaſticas, Collegia monachorum, & alia id genus bona ſacra ſibi ſumpſerunt, non interpellentur hoc nomine: nec in jus propterea vocentur, ſed ejusmodi bona, quæ non pertinent ad Ordines Imperii, vel alios Imperio plane ſubjectos, & quorum poſſeſſionem tempore transactionis Paſſavienſis Eccleſiaſtici non habuerunt, ſuo loco permaneant. Neque Cameræ Judicibus propter hæc ab illis uſurpata & alienata bona jure quidquam adverſus illos experiri liceat.

7. Ju-

7. Jurisdictio Ecclesiastica adversus Augustanæ Confessionis consortes maneat suspensa, quoad sublatum sit dissidium. In cæteris rebus, religionem A. C. non concernentibus, exerceatur more ac jure veteri ab Episcopis &c.
8. Census, reditus, decimæ &c. solvantur, sicut ante religionis dissidium, salvis cujusque juribus.
9. Lites desuper exortas decidat unus vel alter ex utraque parte designatus. Si autem hi non convenirent, tertius arbiter compromissarius, qui neutrius sit partis, eligatur.
10. Ad neutram religionem quis cogatur.
11. Jus emigrationis valeat. Liceatque alio migrare volentibus, sua bona vendere, distrahere, &c. salvis tamen magistratuum, superiorum, ac dominorum pristinis juribus in taxas ordinarias &c.
12. Hæc pax servetur, usque dum per Concilium Generale, aut Nationale, aut per Colloquium, aut Imperii Conclusum religionis dissidia sint sublata. Si controversiæ non componantur, nihilominus hæc pax firma maneat.
13. Imperii Nobilitas, Imperatori & Imperio immediate subjecta, huic paci sit inclusa.
14. Ubi veteri Religioni & A. C. addicti sunt commixti, uti in pluribus urbibus Imperialibus, pacifice & quiete inter se vivant; nec altera pars alterius religionis exercitia, ceremonias &c. impediat aut turbet.
15. Hic pacis tractatus derogat omnibus prioribus Imperii Recessibus & Ordinationibus, quæ sunt aut videntur contrariæ. Nec ullæ declarationes, aut aliud quid, quo hæc pax impediretur, fiat aut admittatur; secus illud omnino irritum fore.
16. Cæsar promittit, quod neque ex plenitudine potestatis, vel alio quocunque prætextu velit huic paci derogare.
17. Id & promittunt Ordines Imperii.
18. Repetuntur mandata de non turbando & offendendo.
19. Præsidi & Assessoribus Cameræ Imperialis, ut in judicando huic paci se conforment.
20. In Comitiis post sex menses Ratisbonæ celebrandis tractandum de componendis Religionis controversiis.
21. Ordo sessionis, voti, & subscriptionis nullius juribus præjudicet.
22. Sequitur iterata contestatio servandi hanc Pacem, cum omnium Statuum subscriptione.

ARTI-

ARTICULUS XIII.

DISSERTATIO

De Reservato Ecclesiastico.

Reservatum Ecclesiasticum, quo statuitur, ut siquis Episcopus, Prælatus, aut alius quispiam Ecclesiastici ordinis a Catholica fide deficiat, Episcopatum, Prælaturam, aut Præbendam, cum omnibus reditibus & proventibus Ecclesiasticis illico amittat, novusque ex Catholicis substituatur, cui omnia jura obveniant, hoc, inquam, Reservatum magnam excitavit in Comitiis Augustanis controversiam. 150. Omnes subscribunt.

Nam Protestantes initio vehementer repugnabant: Religioni id suæ probrosum rati, eamque tacite condemnari. Verum cum Ferdinandus Rex nulla ratione induci posset, ut eam Reservationem remitteret, sed ex plenitudine potestatis, sibi a Cæsare delegatæ, Articulum illum paci insereret, omnes absolute subscripserunt, absque ulla adjecta conditione aut limitatione, approbando omnes Articulos, omniaque illius puncta, adeoque etiam Articulum illum, ut sinceriores ac veraciores ex Protestanticis Scriptores facile agnoscunt, & candide fatentur cum Struvio *Hist. Imp. tom.* 2. *Period.* 20. §. 101. *n.* 14. ubi ait, Protestantes toti paci absque protestatione & reservatione subscripsisse, adeoque etiam illi Articulo.

Incredibile dictu, quoties & quam importune quidam Protestantes variis in Comitiis contra hoc Reservatum insurrexerint, illudque abolitum voluerint, negatis etiam ad bellum Turcicum subsidiis, nisi penitus expungatur. At constanter obstiterunt Imperatores, id auctoritate sua efficientes, ut pax Religiosa absque exceptione ab Ordinibus non raro confirmaretur. In ipsis etiam electionis Capitulationibus Electores a subsecutis Imperatoribus exigebant, ut jurarent, se pacem Religiosam integre servaturos.

Sed neque per hoc Reservatum ullo modo derogatur transactioni Passaviensi, sed illi quam maxime est consentaneum. Siquidem illa religionem alterutram gravari aut vexari vetat. Quantum autem gravamen foret, si personæ Ecclesiasticæ antiquissimas fundationes evertere, Ecclesias bonis, Capitula suis juribus privare, & tam opima spolia ad uxores possent afferre. Profecto sic cupidis homini- 151. Æquissimum.

bus licitum foret totum statum Ecclesiasticum turbare & fortunis suis evertere, contra transactionis Passaviensis placita.

Unde falsum omnino est, quod Protestantes dicunt cum Limnæo *in addit. ad l.* 1. *c.* 3. clausulam illam, quæ Reservatum continet, non pertinere ad substantiam pacis; nam id, sine quo Ecclesia Catholica non potuisset secure juribus suis ac bonis frui, sine quo Ordines Catholici absolute detrectabant inire pacem, utique pertinet ad substantiam pacis, quæ utriusque partis securitati & tranquillæ possessioni consultum voluit. Accedit, quod Pax Religiosa quoad omnes articulos, clausulas, & puncta sit observanda, sive dein dicantur pertinere ad substantiam, sive ad accidentia referantur. Atque quoad omnia puncta servanda Imperatoribus noviter electis proponitur, uti Ferdinandus II. in Edicto Restitutionis asserit, & capitulationes Cæsareas inspicienti patet.

152. Conforme Verbo DEI.

At cum Divinis Scripturis, inquiunt, cum jure naturali pugnat Reservatum Ecclesiasticum, eo quod libertatem hebetet Evangelicam religionem amplectendi, Verbi Divini oraculis adeo dilucide assertam.

Hic jam olim fuit, & etiamnum est clamor Protestantium, ab omni veritate multo alienissimus. Quænam sunt illæ Scripturæ, quænam oracula, quibus Lutheri sphalmata comprobentur? Insignis hæc est fraus Scriptorum Acatholicorum, quos inter Sleidanus videtur eminere: ubique ad nauseam recoquunt, Lutherum ejusque asseclas ex Verbo DEI themata sua demonstrasse, Papistas vero nunquam ex sacris litteris eundem impugnasse, sed ad humanarum duntaxat inventionum & traditionum miserum præsidium confugisse.

Apertum hoc est mendacium. Nunquam Doctores nostri detrectarunt, etiam ex sacra Scriptura cum Luthero ejusque progenie disputare, & argumenta sua frequentissime desumpserunt ex sacris litteris, ut facile videre possent, si veritatem amarent, Scriptores Acatholici, ex disputationibus & scriptis Eckii, Cochlæi, Pflugii, Gropperi, aliorumque, qui veritatem Orthodoxam adversus Lutheranos propugnarunt.

Quod autem in explicandis controversis Scripturæ locis etiam ad interpretationem Conciliorum, Patrum, Ecclesiæ, atque ad traditiones, Divinas, Apostolicas, Ecclesiasticas appellarint, profecto a nemine prudente vituperari debet. Cum enim quæstio oritur, quem sensum textus quispiam controversus sacræ Scripturæ habeat, cui potius credam, an ei, qui eundem explicat in eo sensu, quem nos docuerunt SS. Concilia, SS. Patres, sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu & interpretatione sacrarum Scripturarum, an

vero

vero illi, qui ſecundum cerebri ſui libidinem ſacros textus ad ſenſus in Eccleſia inauditos contra totius antiquitatis ſententiam petulanter detorquet? quænam hæreſis non eſſet donanda civitate, ſi arbitraria ejusmodi Scripturarum interpretatio locum haberet? (*videri poteſt opuſculum meum de Verbo DEI*)

Falſum proin eſt, novitiam Lutheri doctrinam ſacris Scripturis niti; nec alio ſenſu dici poteſt *Evangelica*, niſi, quod ſanctum JEſu Chriſti Evangelium everſum eat. Falſum, quod Reſervatum pugnet cum naturæ legibus. Quid enim actum? Pars catholica certat de damno vitando, pars Lutherana de lucro captando. Illa vult ſua retinere: hæc aliena rapere; illa antiquiſſimas fundationes ſartas tectasque conſervare: hæc evertere; illa cultum DEI, Eccleſiarum ornamenta, Ordinis Eccleſiaſtici decus propugnare: hæc peſſundare, & ſacra omnia profanis miſcere. Cui jam parti jura naturæ ſuffragantur? Juri naturæ.

Et hinc, cum Lutherani dicerent, ſe bona conſcientia non poſſe Reſervatum admittere, Ferdinandus Rex fidenter reſpondit, id ſibi relinquerent ac ſuæ conſcientiæ, ſe DEO propterea rationem redditurum. Atque ſic acquieverunt, & toti tractatui absque ulla exceptione aut limitatione ſimpliciter & abſolute omnes ſubſcripſerunt, contenti, quod revocatis priorum comitiorum decretis ſectæ ſuæ libertatem ſint adepti.

At probroſum eſt, inquiunt, religioni A. C. eos Eccleſiaſticos, qui eandem amplectuntur, Beneficiis Eccleſiaſticis privari: hoc pacto eandem erroris tacite condemnari.

Verum, ſi per Reſervatum ſecta Lutherana fuit condemnata, nihil aliud ſequitur, quam eam ſectam, quæ jam pridem a Comitiis Wormatienſibus aliisque ſæpius fuit damnata, in his Comitiis Auguſtanis ab ipſis etiam Statibus Lutheranis fuerit condemnata; cum ipſi non minus quam Catholici abſolute & illimitate ſubſcribendo Reſervatum approbarint. An hoc Religioni ipſorum ſit probroſum, ipſi viderint.

Ferdinando certe Regi Ordinibusque Catholicis glorioſum, & æterna commendatione dignum fuit, ſiſtere ruentem impetum, & opponendo aggerem laſcivienti cupiditati, miſerrimam pereundi facilitatem eripere.

Porro hanc pacem Religioſam ad amuſſim obſervarunt Catholici, non vero Acatholici. Sola Auguſtana Confeſſio per illam permiſſa in Imperio ac tolerata fuerat, excluſis ſectis reliquis. Sub hoc vero fuco Calviniſtæ etiam aliique ſectarii ſunt ingreſſi, ut majus 153. Non ſervarunt Acatholici.

Corpus Evangelicum conflarent. Contra Reſervatum Eccleſiaſticum Epiſcopatus paſſim Eccleſiis Catholicis ſunt erepti ac profanati.

Cum autem hæc contra initum pacis tractatum eſſe cernerent, omni ope adlaborarunt pluribus in Comitiis, ut Reſervatum aboleatur: Imperatoribus pientiſſimis pro munere & auctoritate ſua ſtrenue ſe opponentibus, & pacis obſervantiam urgentibus; tunc etiam, cum anno 1566. in Comitiis Auguſtanis Nobiles Luthero addicti Maximilianum II. rogarunt, ut ſibi ad Epiſcopatus & Prælaturas Eccleſiaſticas, utpote ad conſervandas Illuſtres familias a Majoribus fundatas, aditum concedat. Quaſi vero Majores apprime Catholici Eccleſias fundarint pro ſecta, quam nunquam noverunt, quæque avitam eorum Religionem totis viribus oppugnare & extinguere nititur.

Neque hic ſtitere conatus, ſed ulterius progreſſi, Religionis libertatem etiam ad *Landſaſſios*, ut vocant, ſeu ad omnes ſubditos Imperii mediatos extenſam volebant, adeoque univerſalem *Autonomiam* inducere moliebantur; cum tamen Pax Religioſa tantum Statibus Imperii eam libertatem permittat, vetetque moleſtiam illis propter C. A. inferri. Unde ſpeciali Articulo Nobilitas Imperii immediata huic paci fuit incluſa; quod ſuperfluum omnino fuiſſet, ſi omnibus univerſim libertas fuiſſet conceſſa. Igitur tantum illis, qui ſunt Status Imperii, & Nobilitati Immediatæ fuit permiſſa, non vero Statuum ſubditis, ſeu ſubditis Imperii mediatis. Quare fruſtra nobiles & civitates, Principi Fuldenſi ſubjecti, anno 1575. Pacis Religioſæ titulo Religionis licentiam extorquere nitebantur; uti etiam ſubditi Domus Auſtriacæ.

ARTICULUS XIV.

OBSERVATIO

Circa ea, quæ Carolo V. ab Heterodoxis objiciuntur.

Quamvis ſumma ſint glorioſiſſimi atque invictiſſimi Imperatoris Caroli V. in Imperium & Religionem Catholicam merita, non deſunt tamen calami heterodoxi, qui cum Sleidano, Thuano, & Hippolytho a Lapide, perſonato illo Domus Auſtriacæ maſtyge, varia in eo reprehendunt.

Atque

Atque imprimis dicunt, quod plures Imperii ditiones aut alienaverit, aut Domui fuæ appropriaverit: retinuiffe enim fibi Ducatum Mediolanenfem, ac dein in filium fuum tranftuliffe, cum Imperio fuiffet vindicandus. Neque Florentinum uniiffe Imperio, fed Medicæis conceffiffe, contra inita Capitulationis pacta; Senas contra datam fidem libertate privaffe, ac Philippo filio donaffe. Parmam & Placentiam tradidiffe Pontifici: Ducatum Wirtembergicum primo quidem Duci Ulrico ademiffe, ac dein feudum Auftriæ conftituiffe: Conftantiam, liberam Imperii civitatem, Auftriacis propriam feciffe. 144. Alienationes objectæ.

Sed refpondent alii, imprimis telum hoc in Proteftantes retorquendo, quorum fœderibus, cum exteris Regibus contra pientiffimos Cæfares initis, tot urbes, ditiones, provinciæ, in Gallorum & Suecorum manus fuerint delapfæ, tot Epifcopatus, poffeffiones, jura, ac dominia Catholicis Statibus erepta, hofte extero in ipfa Germaniæ vifcera adducto tot damna & clades illatæ, quorum vel fola recordatione horrefcat mens Germana. Retorfio.

Dein magnam adhuc eamque geminam effe difparitatem inter alienationes, Proteftantium fœderibus & auxiliis Imperio extortas, & eas, quæ Cæfari obiiciuntur. Nam ditiones Galliæ ceffas, diffoluto omni cum Imperio nexu, effe avulfas. At vero Ducatum Wirtembergicum, Mediolanenfem, Florentinum, Senenfem ditionem fuiffe conceffos, confervato, quo prius Imperio cohærebant, feudali nexu, atque directo Imperatoris ac Imperii dominio. 155. Refponfio.

Longobardiam dudum in exteræ præpotentis Nationis poteftatem fuiffe conceffuram, nifi Auftriaci Cæfares, & præfertim Carolus V. fuis fumptibus, fuis armis, fuo milite, fibi eandem & Imperio vindicaffent. Ducatum Mediolanenfem a Ludovico XII. & Francifco I. occupatum fæpius, Senas pariter in Gallorum manibus hæfiffe, Florentinis etiam turbis eosdem fe immifcuiffe: unum obftitiffe Carolum, ne Gallia Cis-Alpina (quod olim habebat nomen) in Galliam Tranfalpinam abiret. An perdat, qui recuperat; an alienet, qui confervat?

An nulla tot in Imperium meritis gratia, tot bellorum fumptibus compenfatio; nulla dotis, a Blanca Maria Galleacii Sfortiæ filia, Maximiliano I. allatæ ratio?

Medicæos, in gratiam Clementis VII. tam inclementer antea Romæ habiti, non tam inftitutos, quam reftitutos, inquiunt. Parmam etiam & Placentiam non tam datam, quam reftitutam Ecclefiæ. Wirtembergiam Suevico fœderi jufto titulo obveniffe, & ab hoc Ca-

rolo venditam; non tamen propterea mutaſſe nexum, quem antea cum Imperio habuerat, ne quidem tunc, cum reſtituto Duce Carolus illam Sub-Feudum Domus Auſtriacæ conſtituit, ſalvis Imperii juribus. Conſtantiam denique, urbem tunc Zwinglianam, in pœnam contumaciæ libertate privatam, & in compenſationem ſumptuum Domui Auſtriacæ fuiſſe attributam, in libertatem filiorum DEI hac ratione aſſertam.

156. Cur Lutherani eum ſibi vendicent.

Objiciunt deinde Carolo Religionem. Nam, quod ſane mirum, complures ex Scriptoribus Lutheranis eundem ſibi vendicant, eo quod apud Pontifices ferventer inſtiterit, ut gravamina Nationis Germanicæ, præcipuæ reformationis cauſæ, tollantur; atque ipſemet per Conſtitutionem *Interim* reformationis negotium ſuſceperit tractandum, conceſſis iis, quæ Romana Eccleſia non concedat. Quod Pontificiam auctoritatem per omnem Hiſpaniam abrogarit; ipſumque Pontificem Clementem VII. per Fronsbergium, Borbonium, Auriacum, Lanoyum, aliosque ſuos Duces ac milites graviſſime afflixerit, Roma capta, expilata, ſacrisque ac profanis omnibus violatis inter inaudita crudelitatis exempla.

Et licet Carolus, qui in Hiſpania tunc morabatur, audito eo nuntio, ingemuiſſe ſcribatur, abjectisque ſpectaculis & feſtivæ lætitiæ ſignis, ob natum recens Philippum Principem adornatis, lugubres veſtes indutum ſupplicationem, ea propter inſtitutam, fuiſſe comitatum, publicis de cathedra pro liberando Pontifice imperatis precibus. Hunc tamen totum apparatum fuiſſe ſcenicum, ad ſimulationem doloris compoſitum.

Cur enim, inquiunt, ſi ſerius fuiſſet mœror, Pontificem non illico liberaſſet carcere? cur eum cum tot Cardinalibus ſeptem integris menſibus permiſiſſet in illo ſqualeſcere? cur in auctores tantæ vaſtationis non animadvertiſſet Protector & Defenſor Romanæ Eccleſiæ ac ſedis Apoſtolicæ? cur non ſaltem ſacrorum Romanenſium violationem vindicaſſet? cur mandata liberationis adeo perplexa miſiſſet, ut a Ducibus facile eludi poſſent? cur conditiones duriſſimas præſcripſiſſet, ac grande adeo redemptionis pretium, ut colligi ac ſolvi non poſſet? cur, ſi Romanæ Eccleſiæ ſerio fuiſſet addictus, hæc omnia acta fuiſſent in Chriſti Vicarium, eo ipſo tempore, quo Lutherani Germaniam implebant, & Pontifici oppreſſo inſultabant? & cur Edictum Wormatienſe impune contemni fuiſſet paſſus? cur ſecurum domicilium Proteſtantibus per edictum Ratisbonenſe & Norimbergenſe, per Tranſactionem Paſſavienſem & pacem Religioſam conceſſiſſet?

Deni-

Denique addunt, Carolum Lutherano more obiisse, non in propriis meritis, aut Sanctorum patrociniis, sed in Christi sanguine fiducia posita. Familialiter etiam ad mortem usque usum fuisse Doctoribus Lutheranis, uti Joanne Ægidio & Constantino Pontio, suis confessariis: qui omnes ab Inquisitione tanquam hæretici sint damnati. Bartholomæum etiam Carranzam, Archiepiscopum Toletanum, ultimum Caroli confessarium, qui morienti adstitit, ob vehementem suspicionem de pravitate fidei ad ejurandum fuisse coactum. Hæc autem omnia, simul præsertim ponderata, haud obscurum præbere argumentum, Carolum V. non tantum Lutherice vixisse, sed etiam mortuum esse.

At respondent scriptores Catholici, magis saltem periti, nec nationali spiritu, minus benevolo, afflati, aut in partium studia abrepti hæc omnia, partim conficta, partim exaggerata, tantum abesse, ut Carolo Cæsari Catholicam Religionem eripiant, ut ne quidem dubiam faciant. 157. Responsio.

Ita est: institit apud Adrianum VI. suum olim moderatorem, dein Patrem, & Christi Vicarium, ut gravamina quædam, quibus oneratam se querebatur Natio Germanica, auferantur. Sed institit modeste, reverenter, prout filium Ecclesiæ decet. Nunquam autem passus est, ut ipsi Ordines in hac re quidquam decernerent, sed ad Pontificem & Concilium reformationis negotium remisit. Unde in litteris, ad Clementem VII. anno 1526. die 17. Sept. Granata datis (prout apud Goldastum Tom. 1. exstant) scripsit, nunquam se aures præbuisse postulatis circa gravamina.

Constitutio *Interim* nihil a dogmatis & fide catholica alienum continet. Retardato Concilio Tridentino quieti Germaniæ sic interea consulendum putabat, ut, cum omnia, quæ ad disciplinam Ecclesiæ spectant, acceptanda fore & servanda a Protestantibus sperari non posset, quoad dogmata saltem cum Romana Ecclesia convenirent.

Quod Carolus omnem auctoritatem Pontificiam per totam Hispaniam abrogarit, mendacium est Præconum Tigurensium, aliorumque heterodoxorum; ut legere possent vel in ipso suo Goldasto; qui *Const. tom.* 3. *ad annum* 1526. litteras Caroli ad Clementem VII. scriptas exhibet, in quibus ait, leges non nullas per Hispaniam latas eo solum spectare, ne Jura Patronatus, ab Adriano VI. concessa, Romæ revocentur. Estne autem hoc totam auctoritatem Pontificiam per Hispaniam abrogare?

158. De Roma expilata. Direptio & expilatio Romana absque dubio valde crudelis fuit & barbara, sed a Cæsare neque imperata, neque probata; imo eo inscio, & in Hispania absente, patrata. Ducum hæc culpa fuit, & præsertim militis gregarii, magna ex parte Lutherani, ex disciplina Lutheri in Pontificem & Romam, sibi invisam furentis.

Quæ, ut perspicua fiant, altius nonnihil repetenda est historia. Postquam Ticinensi parta victoria Rex Franciscus in Hispanias captivus fuit abductus, pluribus Principibus suspecta atque invisa esse cœpit tanta Cæsaris potentia, acsi ad universalem Monarchiam adspiraret. Itali præsertim libertati suæ metuebant. Quare Francisco Rege liberato initum est fœdus inter Pontificem, Regem Galliæ, Franciscum Sfortiam Ducem Mediolanensem, & Venetos, adversus Carolum Cæsarem, sollicitato etiam Angliæ Rege.

Fœderis istius hæc capita fuisse dicuntur; ut Regii Principes, in Hispania pro patre obsides, in libertatem asserantur: Regnum Neapolitanum jure avito Lotharingis vindicetur; Franciscus Sfortia in possessione Mediolanensi, reliqui Status Italiæ in sua libertate & juribus firmentur.

Hoc fœdus ubi Cæsari per Marchionem Pischariæ, qui simulato eidem accesserat, innotuit, ocius exercitum, ex Germanis & Hispanis conflatum, in Italiam misit, Ducibus eo mandato dato, viderent, ne res Cæsaris detrimentum ibidem patiantur.

Erant autem Duces, exercitui huic præpositi, Carolus Borbonius, ex Gallia profugus, in locum Sfortiæ, feloniæ damnati, Dux Mediolani a Cæsare destinatus; Lanoyus Neapolis Prorex; Hugo Moncada, legatus Cæsareus, reliquis ditionibus, quæ Cæsarei juris in Italia erant, præficiendus. Omnes isti dignitates suas, & emolumenta maxima, atque spes amplissimas erant amissuri, si fœdus illud adversus Cæsarem prævaleret, cujus Pontificem auctorem esse putabant. Jam vero, qua mente animati Duces isti, quorum fortuna omnis tantopere vertebatur, ad bellum istud accesserint, facili conjectura licet assequi. Adde Columnios odio Pontificis efferatos, Auriacum, & Alarcum militari ferocia frementes, adde Georgium Fronsbergium, Sueviæ Dynastam, qui duodecim millia Germanorum, potissimum Lutheranorum, spirans minarum & cædis, atque odio & furore in omne Romanum nomen flagrans, ad excidium Pontificii dominatus, ut loquebantur, adduxerat.

His jam Ducibus hoc animo imbutis, a furioſo milite, tum odio, tum ſpe prædæ ebrio, ſecuta eſt immanis illa abominatio deſolationis in loco ſancto : vaſtatus ager Romanus, Roma capta, direpta, templa omnia ſpoliata ac profanata : Pontifex in Adriani mole cum Cardinalibus incluſus, eaque acta, quæ calamus horret ſcribere.

Quis autem credat, Carolum V. Imperatorem ac Regem, tam magnanimum, pacis amantem, filiali in ſedem Apoſtolicam amore & reverentia præſtantem, Eccleſiæ Romanæ Protectorem juratum, tantæ lanienæ, furoris plus quam barbari, atque in ipſum ſummum Pontificem, quem, licet iratus, nihiloſecius tamen, ut ex epiſtolis ejus elucefcit, magnopere venerabatur, tantæ crudelitatis fuiſſe auctorem ?

Mandatum profecto nullum ab eo ita ſæviendi miles habuerat. Ipſo ignaro funeſta hæc tragœdia fuit inſtructa, imo, cum inaudiit, lugente, ac publice mœrente.

At cur Pontificem non illico e cuſtodia liberum dimitti juſſit, ſi ſerius fuit dolor ? Juſſit. Sed temporis ac rerum conditionem attendamus. Frendebat miles ; ſtipendia inclamabat ; ad manum non erant ; ſeditionem movebat ; nulla Ducum imperia audiebat. Indulgendum iſti putabant præſenti neceſſitati ; ac cedendum furori. Stipendiorum ſolutionem a Pontifice & Cardinalibus petebant ; Pontifex exhauſto ærario dare non poterat. Hinc moræ : hinc rapinæ continuatæ : licentia efferi militis protracta ; quin Cæſar, tot terrarum mariumque intervallo abſtractus tantis malis protinus mederi poſſet.

Adhæc metuebat, ne Pontifex liberatus, tantam vindicaturus injuriam, hoſtibus ſe adjungeret, renovaret fœdus, populisque in ſe concitatis, ira ſtimulante, majorem procellam cieret. Securum proin ſe reddere voluit. Complures arces locaque munita fidei ſuæ petiit concredi, donec æſtus ille bellicus deferbeſceret. Id genus pactiones tempus captivitatis protraxerant. Reliqua, quæ in perſonam Pontificis, Cardinalium, Ordinem Eccleſiaſticum & populum univerſim crudeliter atque indigniſſime acta ſunt, furori militari ſunt adſcribenda, qui ſtipendiis non ſolutis compeſci non poterat ; præſertim, cum tam multa pectora Lutherana rabies haberet occupata.

Cœlum ipſum viſum eſt digito demonſtrare infandæ impietatis auctores ; nam Fronsbergius, qui laqueum ſecum ad jugulandum Papam attuliſſe fertur, Romam non attigit, ſed Ferrariæ periit. Borbonius in ipſo urbis aſſultu cecidit. Lanoyus eodem adhuc an-

no Neapoli pefte extinctus. Moncada paulo poft navali prælio victus flammis combuftus eft; Columnenfes capti, fpoliatique. Philibertus Auriacus brevi poft cæfus in Florentino agro occubuit. Ut adeo cœlo vindice nullus ex Ducibus, tragœdiæ illius feralis auctoribus, triennio fuperftes fuerit. Miles gregarius, ad quem pars maxima injuriæ pertinebat, luxu, libidine, peftilentia eo usque defluxit, ut, cum viginti quatuor millia armatorum Romam intraffent, ne dimidia quidem pars inde redierit. Sed & hi prædandi licentia enervati, feralique otio torpentes, ne quidem pugnæ aleam, a Lautrechio oblatam, fubire aufi funt, fed noctis beneficio Neapolim fugerunt, ut murorum auxilio fe defendant. Navis vero facris fpoliis onufta, cum in Hifpaniam trajicere tentaret, tanta tempeftate fuit jactata, ut,verfo in religionem periculo, in Sardiniam appulfi, facro furto eam exonerare coacti fuerint.

Equidem, dum Romam Chriftiani expilant, Turca Hungariam diripit: dum Catholici orbis Principes inter fe colliduntur, crefcendi in Germania fpatium eft nactus error novitius, easque agendi radices, quæ vix amplius evelli deinceps queant, deploranda fane rei Chriftianæ jactura. Cujus culpa? Deus novit.

Hoc certum, & Pontificem & Cæfarem Religionis Catholicæ femper fuiffe amantiffimos. Teftantur id tot decreta pro ejusdem confervatione concepta, tot curæ, moleftiæ, labores graviffimi exantlati, novellæ fectæ, obnitentibus & proteftantibus non raro magnis Principibus, toties Wormatiæ, Spiræ, Auguftæ &c. in Comitiis Imperii rejectæ, tot folicitudines ac ftudia intenfa in congregando Concilio Oecumenico, tot pro Religione noftra Orthodoxa contra potentiffimos hoftes certamina; ea denique filialis obfervantia, qua Carolus Clementem, aliosque Pontifices, femper complexus eft, fe filium compellando, illum patrem, Vicarium Chrifti, fupremum facrorum Antiftitem, caput Ecclefiæ, ut prolixe conftat ex epiftolis, quas ad eundem etiam iratus fcripfit. Errant profecto Proteftantes, animi credo vitio, qui, ubi aliquid controverfiæ, fuper jure fæpe dubio, Pontificem inter & Principem quendam oritur, ocius iftam fuæ fectæ fautorem proclamant.

159. De Executione edicti.

Verum minus calide Carolus Cæfar urgebat executionem decreti Wormatienfis, in Lutherum lati: neglecta fcintilla, quæ in tantum deinceps excrevit incendium. Neglecti fructus Smalcaldicæ victoriæ,

ctoriæ. Libertas data errori, ut impune serperet. Ita enim vero arguunt, qui omnia Principum culpæ tribuunt: qui id solum intuentur, quod fit, aut omittitur, non autem, cur fiat, aut omittatur, considerant. Sæpe necessitas excusat, quod vitio vertitur. Iniquis non raro ac fatalibus temporum conditionibus tribuendum, quod solutior lingua illis adscribit, qui rebus humanis præsunt.

Mitiores calami, qui suam Principibus reverentiam dependunt, æquius respondent; magnam esse Ordinum Imperii libertatem, non posse a Cæsare statim omnia confici, prout confecta vellet & optaret. Complures potentes Status Lutherum jam imbibisse; sine seditione & tumultu severiora media adhiberi non potuisse. Quoties Imperator & Ferdinandus frater acrius urgerent illam executionem, toties seditiosas voces fuisse auditas, quibus gravamina, abusus, reformationem aulæ Romanæ & Ecclesiastici Ordinis occlamarint, protestantes, consueta subsidia negantes, in privatos cœtus, & fœdera abeuntes. Adhæc Carolum Cæsarem assiduis ferme bellis adversus Turcas, Gallos, aliosque fuisse distractum; necesse proin habuisse, ut Germania quieta conservetur.

Cum autem bellis externis se liberasset, vehementius institisse, ut saluberrima edicta usu ipso in praxin deducantur, & ea quidem severitate, ut pervicaces etiam bello ad officium revocaret. Quod vero Smalcaldica victoria mitius sit usus, persuasisse spem, per Concilium Tridentinum, cujus definitioni se staturos Protestantes promiserant, dissidia componenda fore. Nec defuisse metum, novum bellum conflatum iri, si Cæsar severius ageret; cum etiam clementia nimis rigida ipsis sit visa, eo usque, ut rebellem contumaciam quidam opponerent, novumque dein exitiale bellum concitarent, percusso etiam cum exteris fœdere; quo Transactionem tandem Passaviensem extorserunt, permissa a Rege Ferdinando credendi libertate, ut majora evitentur mala, quæ dira temporum conditio minabatur.

Quod autem Carolus Lutherana morte obierit, prorsus falsum 160.
est Quasi vero mori cum fiducia in Christum sit mori Lutherice, omnis spes nostra in Christi meritis est reposita. Ipsa etiam Sanctorum intercessio in illis fundatur. Quod Joanne Ægidio, Cacalla, aut Constantino Pontio Confessariis usus fuerit, falso asseritur. Carranza Archiepiscopus ipsi adstitit, sed probari non potest, eum ullum dogma contra fidem Catholicam fovisse. Quamvis enim de

quibusdam erroribus fuerit accusatus in Hispania ac Romæ, ita tamen se purgavit, ut condemnari nunquam potuerit. Cæterum aperte constat, Carolum in monasterio S. Justi, postquam sibi ipsi inter Missæ sacrificia parentavit, morientium sacramentis ritu Catholico susceptis, pientissime obiisse, in complexu crucifixi Domini.

CAPUT III.

De statu Imperii sub Ferdinando I. Maximiliano II. & Rudolpho II.

SUMMARIUM.

ARTICULUS I.

Sub Ferdinando I.

161. Carolus V. abdicat Imperium.
162. Ferdinandus Rex Hung. Boh. & Rom. fit Imperator.
163. Sectariis in Austria Inferiore religionis libertatem negat.
164. Goldasti crimen falsi adversus Cæsarem.
165. Comitia Ratisbonensia. Protestantes negant auxilia, & adversus Reservatum Ecclesiasticum excipiunt.
166. Colloquium Wormatiense dissolutum, ob Protestantium, in plures sectas abeuntium, dissidia.
167. Comitia Augustana. Protestantes horrent Concilium.
168. Centuriatores Magdeburgici.
169. Synodus Naumburgica Protestantium, ob tot sectas plena discordiis.
170. Comitia Francofurtensia. Maximilianus eligitur Rex Rom.
171. Grumbachius, occiso Episcopo Herbipolensi ex Lutheri disciplina in Ecclesiasticos furens, proscriptus.
172. Cassander, dubiæ religionis homo, edit librum, neutri parti probatum.
173. Obitus Cæsaris. Ejus liberi. Parthenon Halensis.

AR-

ARTICULUS II.

Sub Maximiliano II.

174. Comitia Auguſtana. Decreta auxilia contra Turcas, dudum antea a Proteſtantibus negata.

175. Cauſa Electoris Palatini Calviniſtæ propoſita. Sed contra Pacem Religioſam permiſſus eſt monaſteria diripere.

176. Bellum Saxonico-Gothanum, a Grumbachio proſcripto, & Duce Joanne Friderico, aliisque Lutheranis, per conjurationes perfidas, & ſanguinolenta conſilia ad ruinam Imperii conflatum. Gotha occupata. Perduelles prædones puniti morte. Joan. Frid. Viennam abductus captivus, in 28. annorum carcere contabuit.

177. Mors Philippi Landgravii, polygami, magni ſæculi hujus Actoris. Titulus *Magni Ducis* Hetruriæ.

178 Aliæ invaſiones Proteſtantium, & direptiones adverſus Pacem Religioſam. Hugonotis in Galliam, & Geuſiis in Belgium auxilia mittunt.

179. Comitia Spirenſia; in quibus latæ leges politicæ, & actum de morborum Imperii, a Luthero invectorum, remediis, atque ut pax Religioſa religioſius obſervetur.

180. Obitus Maximiliani II. Ejus liberi. Erga Proteſtantes fuit indulgentior. Obiit tamen Catholicus.

ARTICULUS III.

Obſervatio circa controverſiam, poſt electionem Maximiliani II. cum Pontifice ortam.

181. Pii IV. petitio: Maximiliani Regis exceptio.

182. Pii replica: Maximiliani duplica.

183. Finis controverſiæ.

ARTICULUS IV.

Status Germaniæ ſub Rudolpho II.

184. Initia Rudolphi.

185. Cauſa Aquisgranenſis cum Calviniſtis.

186. Eorum furor in Senatum & Ecclesiasticos.
187. Tandem post 30. annorum turbas a Spinola, urbe expugnata, domiti.
188. Causa Coloniensis. Truchsesius Archiepiscopus deperit Mansfeldiam. Eamque uxorem ducit, retenturus Archiepiscopatum, ex Lutheranorum consilio, contra Reservatum Ecclesiasticum. Bonnam capit. Eligitur Ernestus Bavarus. Bellum. Vincitur Apostata, & in Hollandiam fugit; ubi misere periit.
189. Causa Argentinensis, ratione Episcopatus, inter Lotharingum & Brandeburgicum controversa. Bellum. Transactione tandem finitum. Ita nempe Lutherani contra Reservatum Ecclesiasticum inhiabant nostris sacerdotiis.
190. Comitia Ratisbonensia. Decreta auxilia Turcica. Pluraque alia in medium allata; sed non conclusa.
191. Mortuo Ferdinando Tyrolis & Anterior Austria ad Rudolphum devoluta. Wirtemberga a dominio directo Austriacorum exempta, jure tamen succedendi, illis reservato. Ratisbonensia Comitia. Querelæ Protestantium contra Judicium Aulicum. Nova Bellorum Civilium semina a Protestantibus jacta.

CAPUT III.

De statu Imperii sub Ferdinando I. Maximiliano II. & Rudolpho II.

ARTICULUS I.

sub Ferdinando I.

161. Carolus abdicat Imperium. POstquam Carolus V. Hispaniæ Monarchiam Philippo filio suo cesserat, Cæsaream etiam dignitatem abdicare constituit. Quare anno 1556. primum quidem ad Ferdinandum fratrem, Romanorum Regem, Oeniponti tunc commorantem, Legatos misit, qui hoc animi sui propositum eidem significarent, peterentque, ut Imperii curam ac regimen in se susciperet. Deinde vero per litteras monitis de eodem suo consilio Statibus Imperii, & Camera Imperiali, administrationem Imperii Ferdinando commissam intimavit.

Denique

Denique miſſis ad Imperii Septemviros Legatis (qui tamen pri-
mum anno 1558. Francofurtum advenerant) Imperium abdicavit.
Electores ibidem congregati ægre quidem hanc renuntiationem ha-
bebant ratam, nihilominus tamen Ferdinandum, jam pridem an-
tea electum Romanorum Regem, poſt conceptos Capitulationis Ar-
ticulos, Imperatorem enuntiarunt.

Ferdinandus anno 1503. Compluti in Hiſpania natus, ibidemque
educatus ſub diſciplina Alvari Oſorii, & Adriani, poſtea Pontificis,
uti etiam Cardinalis Ximenii, acceptiſſimus Hiſpanis fuit, quia apud
eos natus, & indole ea fuerat præditus, quæ gratum omnibus &
amabilem redderet, nec una duntaxat corona dignum.

Quare Carolus, frater ſenior, mortuo Ferdinando Catholico 162.
avo materno, ne Ferdinandi apud gentem gratia ſibi officeret, an- Ferdinandus.
no 1518. eundem in Germaniam ad Maximilianum Cæſarem, avum
paternum, miſit.

Ducta ſubin anno 1521. Anna, Hungariæ & Bohemiæ hærede,
omnes Germanicas Domus Auſtriacæ Provincias, a fratre Carolo ſi- Hug. &
bi ceſſas accepit, cæſoque ad Mohatium anno 1526. Ludovico, con- Boh.
jugis fratre, Hungariæ quoque & Bohemiæ coronam; & anno 1530.
a Carolo Cæſare ſub nexu clientelari inſuper Ducatum Wirtember-
gicum. Quod, qua ratione contigerit, alias memoravimus.

Cum autem Carolus Imperator propter regna ſua longinqua re-
bus Germaniæ non ſemper poſſet præſens intendere, Ferdinandus & Rom.
anno 1531. Coloniæ Romanorum Rex fuit electus, atque Aquisgrani Rex.
coronatus; vehementer licet reclamantibus Saxone & Brandebur-
go Septemviris. Quæ tamen controverſia poſtea anno 1534. per con-
ventionem *Cadamenſem* ex integro fuit compoſita, omnibus Ferdinan-
dum Romanorum Regem agnoſcentibus.

Quamdiu Carolus frater Imperium moderabatur, multum ne-
gotii ei in Hungaria faceſſiverant Joannes de Zapolia ac Turcæ, in
Germania vero diſſidia Proteſtantium, donec anno 1552. nomine
Cæſaris transactionem Paſſavienſem cum iis iniit; & anno 1555.
Pacem Religioſam.

Hac Religionis libertatem ſibi conceſſam interpretabantur Lu- 163.
therani Inferioris Auſtriæ. Quare cum Ferdinandus Rex ſubſidia ad- Sectis in
verſus Turcam peteret, detrectabant illa ſuppeditare, niſi plena li- Auſtria libertatem
bertas ſibi addiceretur. negat.

Reſpon-

Reſpondit Rex, per pacem Religioſam id potius iis fuiſſe mandatum, ut ſui ſequantur Religionem Principis, nec aliam libertatem conceſſam, quam emigrandi, ſi ſequi nolint. Quod dicant, Deo magis obediendum quam hominibus, id eſſe veriſſimum, ſed graviſſime eos hallucinari in eo, quod Dei mandatum ſibi confingant. Non eſſe hominis privati, Scripturas interpretari pro lubitu. Se more majorum Eccleſiam magiſtram ſequi, ad quam pertineat illa interpretatio, quamque audire Chriſtus ipſe jubeat. Hac regula neglecta pro novandi libidine innumeras orituras hæreſes, ac religionis perturbationes: omnes enim undique hæreticos atque ſectarios blandiri ſibi de Verbo Dei: falſo ſane ac perverſe; ſuæ proin eſſe conſcientiæ, nunquam committere, ut, repudiata Catholica Eccleſia, quam Chriſtus fundarit, Apoſtoli prædicarint, Patres docuerint, Majores continuo propagarint, novella ſecta, nunquam antea viſa, nunquam audita, cum æterna tot animarum ruina in hæreditarias Domus ſuæ Provincias introducatur.

164. Goldaſti crimen falſi. Ex his, quæ etiam Sleidanus *de ſtatu relig. & reip. lib. 26. ad annum* 1556. teſtatur, aperte detegitur crimen falſi & impoſtura Goldaſti, qui *tom.* 3. *conſtit. Imper. folio mihi* 561. epiſtolam affingit Ferdinando Regi, ad Lutherum ſcriptam, cui hanc rubricam præfigit: *de veritate doctrinæ Evangelicæ, per Lutherum repurgatæ.* Atque in ipſa epiſtola mire commendantur Lutherus, ejusque doctrina, Pontifex vero & Catholici Doctores vituperantur, tanquam impares Luthero reſiſtere; & ſeductores, *qui paleas pro tritico præbuerint & venditarint.* Inſerit etiam fabulam de Confeſſario Ferdinandi, qui ante mortem faſſus ſit, ſe eundem ſeduxiſſe, nec veram ſemitam ad cælum monſtraſſe.

Totum quantum hoc ſcriptum eſt confictum & ſuppoſititium, atque Ferdinando, Catholiciſſimo Principi proterve, impudenter, ac impie affictum. Dignum enim vero opus Goldaſto auctore, non tantum acta publica corrumpere aſſueto, ſed integras etiam Conſtitutiones, Diplomata, Bullas confingere; prout in Apologia adverſus Tigurinos Præcones *part* 2. *obſerv.* 8. *a fol.* 328. etiam Proteſtantium teſtimoniis ex profeſſo demonſtravi.

165. Comitia Ratisb. Anno 1556. Ferdinandus *Comitia Ratisbonam* convocavit; in quibus decreta ſubſidia adverſus Turcam, ſtabilita Pax Publica & Religioſa, Proteſtantibus adverſus *Reſervatum Eccleſiaſticum* excipientibus; cum tamen priore anno Paci Religioſæ ſimpliciter absque exceptione ſubſcripſerint. Decreta inſuper Imperialis deputatio ad exami-

aminandum Judicium Camerale. Denique conventum, ut Colloquium de Religione Wormatiæ institueretur ad componenda dissidia.

Ad hoc *Colloquium Wormatiense* anno 1557. ab Ordinibus 24. Theologi sunt deputati, 12. videlicet Catholici, & 12. Protestantes, Præside Julio Pflugio. In hoc colloquio multo major inter ipsos Protestantes erat dissensio atque contentio, quam cum Catholicis. Nam cum hi solis Catholicis & Augustanæ Confessionis affeclis per pacem Religiosam Religionis libertatem concessam dicerent, solisque illis duabus partibus comitiali decreto colloquium esse demandatum, necesse ergo, ut Protestantes prius inter se & cum Augustana Confessione sua conveniant, ut norint Catholici, cum quibus ipsis sit negotium; alias enim tot inter sectas rem infiniti laboris fore, per singulas certamen circumferre. 166. Colloquium Wormatiense.

Tum enim vero gravissimæ inter collocutores Protestantes ortæ sunt discordiæ, aliis Augustanæ Confessioni renuntiantibus, aliis eandem huc, aliis illuc, serræ instar trahentibus & retrahentibus. Siquidem Schnepfius, Strigelius, Stösselius, Morlinus, Sarcerius, protestati, cum Zwinglianis, Osiandristis, Majoristis, Synergistis, Adiaphoristis se nullam partem velle habere, multo minus cum eorum fidei Confessione, discesserunt, re prorsus infecta. Cum reliquis autem septem Protestantibus collocutoribus, quia Confessioni Augustanæ presse inhærere detrectabant, & diversas alias sectas profitebantur, in Romano Imperio non toleratas, Catholici Doctores, in hoc colloquio nihil sibi negotii esse merito credebant, utpote quod a Ferdinando Rege & Statibus præcise inter Catholicos & Augustanæ Confessioni adhærentes, verti voluerant; cum hi soli per Pacem Religiosam in Imperio essent tolerati. Atque sic non alio fructu discessum est, nisi ut Protestantes suas in fide discordias aperte demonstrarent, seque ludibrio exponerent. Protestantium dissidia.

Ægre tamen Paulum IV. Pontificem habuit, hoc publicum de Religione negotium se non consulto fuisse susceptum, cumque aliunde, propter initam Transactionem Passaviensem & Pacem Religiosam, permissumque interim Austriacis usum calicis, haud satis æquo in Ferdinandum esset animo, Imperatorem eundem agnoscere, quoad vixit, recusavit, (Carolum se inscio non potuisse Imperium abdicare caussatus) licet post mortem Caroli V. quæ anno 1558. contigit, non tantum ab omnibus Imperii Ordinibus, sed Nationibus etiam & Principibus exteris agnosceretur. At, mortuo mox anno sequente Paulo, Pius IV. Antecessoris morositatem emendavit.

Hac igitur facta conciliatione, Ecclesiæ tam optata, Ferdinandus Cæsar alacrior, Religionis quoque in Germania conciliationem
167. rursus tentandam existimavit. Indictis proin anno 1559. *Augustanis* Imperii *Comitiis*, quam irrito conatu decretum fuerit Wormatiense colloquium, præfatus, ad Concilium Generale causam illam remittendam edixit, cujus definitione componeretur.

Comitia Augustana.

Optima sane propositio, modusque tollendi Religionis dissidia consuetus semper in Ecclesia. At cum Protestantibus nil agi poterat. Cum enim Concilium ipsis esset exosum, ut illius sententiæ se subtraherent, eas rursus conditiones præscribebant, quas, ab usu Ecclesiæ & more majorum prorsus alienas, acceptari non posse perspexerant: ante omnia irritanda esse ea omnia, quæ eo usque acta sint in Concilio Tridentino; Papæ nullam in eo partem permittendam nisi Rei; votum decisivum laicis etiam hominibus permittendum; nec ad majora vota concipiendum decretum, sed ad ea, quæ sint magis conformia Verbo DEI. Sed si utraque pars appellet ad Verbum DEI, si majora ac plura suffragia decernant, hanc vel illam propositionem esse Verbum DEI, hoc ita esse intelligendum? Quibus tunc standum votis? Pluribus, an paucioribus? illis, inquiunt, qui melius probant ex Verbo DEI. Sed cui ferenda sententia, quis melius probet? an secundum majora hoc judicandum, vel minora?

Protestantes horrent Concilium.

In his Comitiis Augustanis ab utraque parte propositæ sunt querelæ de violata pace Religiosa; eo quod Protestantes jam inciperent rursus plura bona Ecclesiastica invadere, contra Reservatum Ecclesiasticum, in Pace Religiosa contentum, Catholici vero juris sui tenaces, his violentiis sese opponerent.

Factus etiam in hoc conventu Recessus de petitione, ut Gallus Metas, Tullum, & Virodunum restituat.

Denique, præter Ordinationem de moneta ejusdem generis in toto Imperio introducenda, Wilhelmus Grumbachius Nobilis Franco proscriptus fuit, atque in Bannum Imperii declaratus. Quia is anno superiore Melchiorem Zobelium, Episcopum Herbipolitanum, per 15. sicarios publica in via interemerat. Causa tanti in Episcopum odii allegatur, quod is eundem, Alberti Brandeburgici in provinciarum vastationibus socium, bonis privasset, & legatum quoddam, ejus conjugi delatum, exsolvere recusasset. Hinc etiam contra ejusmodi invasiones violentas in his Comitiis, confirmata Pace Publica, saluberrima decreta sunt concepta.

168. Sequenti dein anno 1560. Centuriatores Magdeburgici, quorum primipili Flacius Illyricus, Joannes Wigandus, Matthæus Judex,

Centuriatores.

Ba-

Baſilius Faber, aliique permulti, centurias ſuas excudere cœperunt, Eliſabethæ Anglicæ quoad partem nuncupatas, quibus Hiſtoriam Eccleſiaſticam corruperunt. Exorſi ſunt hoc opus malignum (ab Heterodoxis *Aureum* dictum) a centuria quarta, & ad 13. Tomos provexerunt. Sed unus Baronius tot gladiatoribus ſuperior erat pugil.

Annum 1561. famoſum reddidit Proteſtantium *Synodus Naumburgica.* Ad hanc frequentes convenerant Proteſtantium Principes, cum ſuis Præconibus. Quippe aderant Electores Palatinus & Saxo, Duces Brunſvicenſes, Mechlenburgicus, Wirtembergenſis, Landgravius Haſſiæ, Marchio Badenſis, Comes Hennebergenſis, Schwarzburgicus. Per legatos comparebant Elector Brandeburgicus, Dux Pomeraniæ, & Holſatiæ, Principes Anhaltini; Duces vero Luneburgici, ac Rex Daniæ officioſas litteras miſere. 169. Synodus Naumburgica,

Tanti conventus cauſa erat Confeſſio Auguſtana, illo jam tempore toties adeo ac turpiter variata, ut Catholici eis exprobrarent, quod ab eadem, Carolo V. anno 1530. Auguſtæ oblata, omnino receſſerint. Hoc probrum, ut interpretabantur, non ferentes, hanc Synodum coegerunt, ut deliberarent, Qua via & arte tot corruptiones Auguſtanæ Confeſſionis poſſent emendare. Sed non minor quam in Colloquio Wormatienſi tot inter ſectas erat confuſio.

Palatinus & Saxo ultimam editionem commendabant, utpote prolixiorem reliquis & clariorem. Reclamabant reliqui Principes, primamque, Carolo V. exhibitam, retinendam cenſebant, ac ſubſcribendam. Alii addendam putabant novam præfationem, qua contineretur, etiam reliquas editiones, quamvis primæ multum difformes, eſſe bonas: alii additos volebant Articulos Smalcaldicos, alii Confeſſionem Saxonicam, alii Receſſum Francofordienſem. Plena diſcordiis.

Sed fruſtra laborabant in cudendo fidei ſyſtemate, quod omnibus probaretur; quin eo usque diſſenſiones excreverant, ut aliqui cum Joanne Friderico, Saxoniæ Duce, ſe ex ſacro hoc Concilio proriperent, atque diſcederent, aperte conteſtati, non poſſe ſe ſubſcribere doctrinæ, quæ Verbo DEI & Auguſtanæ Confeſſioni repugnaret. Cum igitur tranſactio non procederet, unione fruſtra tentata ſoluta eſt Synodus; omnibusque licuit perſpicere, quam impoſſibile ſit, unitatem fidei conſervare, aut diſſidentes conciliare, ubi nullus Controverſiarum Judex agnoſcitur. Quilibet clamabat: *hic eſt Chriſtus, hoc eſt Verbum DEI.* Quis vere? Quis falſo clamavit?

Ne tamen nihil actum videretur, legato Pontificio ac Cæſareo, ad hunc conventum miſſis, ut Proteſtantes ad Concilium Tridentinum, quod hoc anno reaſſumptum fuerat, invitarent, reſponde-

runt, Synodum illam a Papa fuiſſe congregatam, cujus nullam juriſdictionem agnoſcerent, atque id genus hominibus conſtare, qui juramento Pontifici ſint obſtricti, ac proin non eſſe Concilium liberum, ac legitimum.

170. Maximilianus Rex Rom. Anno 1562. Ferdinandus Imperator *Comitia Francofordiæ* celebravit; in quibus ejus filius Maximilianus Rex Romanorum a Septemviris fuit electus. Bannum dein, quo Carolus V. Magdeburgum proſcripſerat, ſublatum. Prolatum in his Comitiis ſcriptum Proteſtantium, in quo cauſas allegabant, cur in Concilio Tridentino non comparerent. Sed futiles erant prætextus, prout *part.* 3. *in fine* oſtendi.

171. Grumbachius Grumbachius, a quo Epiſcopum Herbipolitanum occiſum diximus, anno 1563. collecta mille equitum turma, violente in urbem Herbipolim irrumpit, eamque miſerandum in modum devaſtat, in Canonicos præſertim & Religioſos graſſatus. Cumque igni & ferro urbem delere minaretur, ingentem pecuniæ vim, aliasque crudeliſſimas conditiones extorſit, tragœdias adhuc funeſtiores deinceps exhibiturus, adeo nempe religioſe Proteſtantes Pacem Religioſam & Publicam colebant.

proſcriptus. Cæſar, intellecta hac barbara invaſione, conditiones, violente adeo extortas, irritas eſſe declarat, ac Grumbachium cum ſociis, turbarum auctoribus, rurſus proſcribit. Unde Elector Moguntinus anno 1564. conventum Deputatorum Wormatiam indixit, ad firmandam pacem publicam. Obtulit Grumbachius Deputatis ſcriptum, quo probare conatus eſt, ſe, ut ſua reciperet, id genus mediis uti fuiſſe compulſum: proſcriptionem non ſubſiſtere, quia in Hungaria a Cæſare factam, absque præſcitu Electorum, & quidem poſt tranſactionem cum Herbipolenſibus jam initam. Verum Epiſcopus Herbipolenſis futile hoc ſcriptum facile confutavit. Statutumque, ut nomine Imperii 1500. equites communibus ſumptibus alerentur, ad tranquillitatem publicam conſervandam.

172. Caſſander. Scripſit hoc anno 1564. Georgius Caſſander, Brugenſis Belga, a Cæſare invitatus Viennam, libellum *de Officio viri boni, in hoc Eccleſiæ diſſidio*, nec probatum Catholicis, & heterodoxis valde odioſum. In hunc enim Calvinus ſuum virus evomuit, & in Franciſcum Balduinum, quem auctorem putabat, cum primum absque nomine auctoris prodiiſſet. Sed & Eccleſia eundem proſcripſit, ac libris in prima claſſe prohibitis annumeravit. Obiit Caſſander haud multo poſt Coloniæ; qua fide, dubium. Mirum ſtudium præſeferre viſus eſt, varias Religiones inter ſe conciliandi; ſed per modum tranſa-

ctionis,

tionis, alio dato, alio retento. Certiore fato Ingolftadii obiit Fridericus Staphylus, annis decem Lutheri comes, fed poft fœtentem illum exorcifmum ab eo feparatus, calamum ftrenue in Lutheranos acuit.

Eodem anno 1564. mors orbi abripuit Ferdinandum I. Imperatorem, in Ecclefiam & Imperium meritis plenum. Difficillimis prorfus temporibus geffit Rempublicam, infigni fapientiæ & prudentiæ laude; litterarum etiam amator & fautor eximius, thefauros fe perdere malle inquiens, quam litteras nefcire. Concilii Tridentini decreta in provinciis fuis hæreditariis, promulgari & executioni dari fedulo curavit. Solennis illi gnome: *fiat juftitia, ne pereat mundus.* Obiit pientiffime fefto S. Jacobi, uti prædixerat, ætatis 61. 173. Cæfaris obitus.

Conjugem habuit Annam Uladiflai Hungariæ & Bohemiæ Regis filiam, quæ, præter geminum regnum, 15. ei liberos peperit, nimirum quatuor filios, Maximilianum, poftea Cæfarem, Ferdinandum, cui Tyrolis & Anterioris Auftriæ provinciæ obtigerunt, Joannem primis infantiæ annis mortuum, & Carolum Styriacæ lineæ felicem fundatorem: filias vero omnino undecim, Elifabetham videlicet, Sigismundo Poloniæ Regi nuptam; qui poft hujus mortem Catharinam ejus fororem, Francifci Mantuani Ducis viduam, fibi conjunxit: Annam Alberto Bavariæ Duci, Mariam Duci Juliacenfi, Eleonoram Wilhelmo Mantuæ Duci, Barbaram Alphonfo Ferrariæ Duci, Joannam Magno Duci Florentiæ, nuptiali fœdere defponfas. Magdalena, Margaretha, & Helena Regio Parthenoni Halenfi initium dedere, atque in eo fanctiffime vitam finierunt, Urfula primis vitæ annis in cœlum fuit translata. Liberi.

ARTICULUS II.

De ftatu Germaniæ Sub MAXIMILIANO II.

Natus is eft Viennæ anno 1527. fed in Hifpania educatus, conjugem duxit patruelem fuam Mariam, Caroli V. filiam. An. 1562. Rex Romanorum electus, Bohemiæ etiam coronam accepit; An. 1563. Hungariæ, & an. 1564. Imperii. Diffidii tunc aliquid cum Pio 174.

 IV.

IV. interceſſit, eo quod Maximilianus, in Romanorum Regem electus, *obedientiæ juramentum* nollet deponere. At Helffenſteinio Romam legato res fuit compoſita. Sed mox alia inter eos orta fuiſſe contentio a Proteſtantibus ſcribitur, eo quod Cæſar libertatem matrimonii pro ſacerdotibus petierit, Pontifex vero eam negarit.

Comitia Auguſtana. Anno 1566. *Comitia Auguſtam* convocavit. Promiſſa in iis auxilia contra Turcam; factaque decreta pro correctione Judicii Cameralis, & rei monetariæ. Grumbachius, quia Epiſcopum occiderat, & Herbipolim diripuerat, rurſus proſcriptus. Auguſtus Saxoniæ Elector, aliique Principes in feudis ſuis inveſtiti. Proteſtantes proponebant gravamina adverſus canones & decreta Concilii Tridentini; ſed a Catholicis ſtrenue ſunt confutati.

175. Cauſa Palatini. Agitata etiam in his Comitiis fuit cauſa Friderici III. Electoris Palatini; qui primus Germaniæ Principum ad Calvinianam ſectam tranſiit, eamque in ſuas ditiones introduxit, atque reformationis nomine monaſteria Catholicis ſubtraxerat. Cum autem per tranſactionem Paſſavienſem & pacem Religioſam ſola Religio Catholica, & Confeſſio Auguſtana eſſent permiſſæ in Imperio, juſſus fuit monaſteria reſtituere, & Calviniſmum abjicere, aut Electorali dignitate ſe abdicare. Verum cum Elector conventum intraſſet cum filio ſuo Joanne Caſimiro (acerrimo deinceps Calviniſta) Biblia ſecum portante, & peroraſſet, monaſteria ablata in territorio, jurisdictioni ſuæ ſubjecto, eſſe ſita, quoad Religionem vero nihil ſe adverſus conſcientiam poſſe committere, Status Auguſtanæ Confeſſionis decretum mutarunt, & Electori Religionem liberam permiſerunt. Adeo nempe ſancte tranſactionem Paſſavienſem & pacem Religioſam, qua Calviniſmus proſcriptus ex Imperio fuerat, colebant.

Opponebant ſe equidem cum Commendono Pontificis legato Status Catholici, imo Præcones etiam quidam Lutherani cum Tilmanno Heshuſio, Jacobo Andreæ &c. (quia Lutherani & Calviniſtæ necdum in unum Corpus Evangelicum erant conflati, ſed tanquam hæreticos ſe mutuo inſectabantur) ſed Maximiliano connivente confici nil poterat. Atque ab eo tempore plures ſemper pluresque Principes & populi a Lutheraniſmo in Calviniſmum degenerarunt, utpote deteriorem, contra apertas Pacis Religioſæ ſanctiones, quas inter fundamentales Imperii leges ipſi Proteſtantes recenſent; nec deſierunt, plura & plura bona Eccleſiaſtica diripere, imo integros Epiſcopatus & Archiepiſcopatus, contra expreſſum tenorem *Reſervati Eccleſiaſtici.*

Ge-

Geftum eft paulo poft *bellum Saxonico-Gothaicum.* Nam Grum- 176.
bachius, propter violentiam, in Epifcopum & civitatem Herbipo- Bellum Go-
lenfem exercitam, fæpius profcriptus, confugit ad *Joannem Fride-* thanum.
ricum Ducem Gothanum, Electoris ad Mühlbergam victi, capti, & exauctorati filium, eumque, alias iratum, in fpem erexit recuperandi avitas ditiones, & Electoralem dignitatem, totius Nobilitatis, quam concitaverat, fpondens auxilium.

Tractis igitur in conjurationis focietatem compluribus Nobilibus, confilium ineunt non tantum Saxoniæ, fed toti Imperio exitiale. Nam ut ex transfugis & interceptis litteris cognitum eft, in id confpiraverant, ut vere ineunte octo millibus peditum, & quatuor turmis equitum bellum gereretur. Duæ turmæ per Weftphaliam, & Franconiam ad Rhenum usque Epifcoporum provincias expilarent, ac pecuniam colligerent, duæ vero per utramque Saxoniam idem facerent, præcipue vero per Electoris Augufti ditiones vim ac populationem circumferrent.

Joannis Friderici & Grumbachii conjuratio.

Tum vero populis terrore perculfis enunciarent, fe vindices Religionis Evangelicæ hæc agere, ne Cæfar & Catholici Epifcopi, cum quibus Auguftus colludat, eandem, prout ipfis fit conftitutum, perditum eant. Hac ratione totum feptentrionem in armorum confortium acciri poffe. Ericum, Sueciæ Regem, jam fœdere fibi junctum effe. Promulgandum rebus ita compofitis Wirtembergæ Joannem Fridericum, primum quidem Electorem, dein etiam, exercitu conjuncto, Imperatorem; non tantum priftinas Patris Electoris clientelas, fed omne Evangelicum nomen convolaturum, ut novum Cæfarem demereantur obfequio.

Si qui Principum fe opponere audeant, tollendos e medio, totamque Germaniæ Nobilitatem plenæ libertati reftituendam, nemini, nifi novo Imperatori Joanni Friderico obnoxiam. Tum autem rebus fic firmatis totius Imperii regimen in novum ac meliorem ordinem digerendum. Cæfarem atque Germaniam in bellum Turcicum abftractos rei ex animi fententia gerendæ occafionem offerre optimam, totum negotium, antequam fe colligant, poffe confici.

Nunquid? bella hæc fcena, a Lutheranis adornata: an ex Lutheri difciplina, quieta, tranquilla?

Neque vero lector quifpiam, minus eruditus, hæc ex unguibus exfugi exiftimet. Ipfi etiam Lutherani fcriptores hæc ita conftituta fuiffe teftantur: Languetus *in Hift. bell. Gothan.* Tenzelius *in Hift. Gothan. fect.* 2. *pag.* 817. 826. 827. 828. Struvius *in Hift. Imp. Period.* 10. *de Maximil. II.* §. 8. Gleich. *in Hift. Numifm. fuccincta* §. 31.

Schle-

Schlegel. *de Nummis Gothan.* quibus accedit Thuanus, Lutheranis & Calvinistis in primo gradu affinis, lib. 41. &c.

Et re ipsa cum Erico Sueciæ Rege fœdus inierunt; ad Galliæ etiam Reginam Catharinam litteras dederunt, de Cæsare & Imperio questi. Ingerebant enim Joanni Friderico eam spem, fore, ut repudiata uxore sua, Mauritii Electoris vidua, prædictam Reginam sibi despondeat. Quin emissi sicarii ad interimendum Electorem Augustum; atque ad ipsas adeo artes magicas & incantationes descensum.

Vis publica. Cum igitur insana hæc cohors in dies magis insolesceret, delectus undique haberet, Electoris terras hostili populatione invaderet, Cæsar, Electores, Saxo & Palatinus, Hassus, aliique Principes Joannem Fridericum graviter sunt hortati, ut ab ejusmodi violentis consiliis absisteret, & proscriptos extraderet.

Gotha occupata. At ille ingentibus spebus turgidus monita ac minas sprevit, telam, quam orsus fuerat, certus pertexere. Quare Augustus Elector, cui executio in proscriptos jam in Comitiis Augustanis fuerat commissa, admoto ad Gotham exercitu, urbem obsidet. Cives, cum nulla venirent auxilia, resque in dies arctiores fierent, Ducemque suum non possent flectere, ut proscriptos tradat, primo tumultuari, dein armis correptis in arcem irrumpere, proscriptos conquirere, & in vincula dare, ac mandare custodiæ.

Cæsareis vero legatis & Electori significant, captos a se proscriptos, atque extradendos, ipsamque etiam urbem cum arce dedendam, modo æquis conditionibus id fieri sustineant. Legati & Elector has pacis leges præscripserunt:

Dux Joannes Fridericus urbem & arcem cum omni apparatu bellico, atque etiam se ipsum Cæsari dedat, absque omni conditione; proscripti vero cum rebellibus subditis Electori tradantur. Cives possessione bonorum suorum fruantur, eo tamen pacto, ut per octo legatos flexo genu veniam precentur a Cæsare aut Electore. Joannem Wilhelmum, Joannis Friderici fratrem, Ducem Vinariensem, deinceps Dominum suum agnoscant, eique tanquam subditi homagium præstent. Liberi vero Joannis Friderici a regressu in perpetuum sint exclusi.

Sancita his legibus pace, Elector urbem ingressus est, & in proscriptos, totius mali auctores, executionem suscepit. Grumbachius, & Brükius, Joannis Friderici Cancellarius, in quatuor partes distracti, Brandensteinius arcis præfectus, qui direptionis Herbi-

polenſis particeps fuerat, gladio addictus, Bejerus laqueo, uti etiam ıer, quo ad magiam fuerant abuſi. Alii fuga evaſerunt.

Diviſa dein inter Electorem & Vinarienſem tormenta bellica, ıorum 160. inventa. Ceſſæque eidem Electori pro belli ſumptibus uatuor præfecturæ. Joannis Friderici ſubditi a juramento, quo ei- em obſtricti fuerant, a Cæſare liberati, Vinarienſi fidem & ſubjecti- nem jurarunt. Arx Grimmenſteinenſis, urbi Gothanæ adſita, eo uod rebellium fuiſſet receptaculum, decreto Comitiorum Ratisbo- enſium, ſolo æquata.

Denique Joannes Fridericus, omnibus bonis exutus, Viennam aptivus abductus, in carcere Neoſtadienſi adhuc viginti octo annos uam deploravit inſaniam, anno 1595. ibidem defunctus. Hæc cata- rophe excepit hanc tragœdiam, quæ anno 1566. & 1567. acta eſt, ecidentibus telis in auctorum capita. Dux captus.

Durante obſidione Gothana obiit Philippus Landgravius, ma- nus ſæculi hujus actor in theatro vitæ humanæ. Diſpenſante Lu- hero, vel Evangelium declarante, per novem annos duas ſimul uxo- es habuit, Chriſtinam Saxonicam, & Margaretham Salenſem. Ex rima legitima decem liberos genuit, ex altera octo. 177. Mors Land- gravii.

Anno 1567. Cæſar Maximilianus Statibus Provincialibus Auſtriæ iberum Religionis exercitium permiſiſſe dicitur, accitis Lipſia Joa- himo Camerario, & Roſtochio Davide Chytræo.

Anno ſequente 1568. Trevirenſis Elector Trevirim obſedit, ob enegatum parendi obſequium, ſed, interveniente Cæſare & Electo- ibus Rhenanis, lis fuit ſopita, & ad Imperii Judicia remiſſa.

Lentius compoſita eſt vetuſtior controverſia, Ducem inter Flo- entinum, & Ferrarienſem, quis eorum videretur eſſe major; quæ nno 1569. rurſus exarſerat. Coſmus ad Pium V. referebat arbitri- ım. Ferrarienſis ad Cæſarem, & Judicium Aulicum. Pontifex Coſmum *Magnum Ducem* appellavit, reclamante Cæſare; qui ta- nen ipſe poſtea, ubi ſoror ejus Coſmi filio fuit nupta, titulum illum atum habuit. MagnusDux.

Heterodoxi, poſtquam perpetuas turbas atque etiam bella cru- nta ultra 30. annos in Imperio excitarant, uſque ad Pacem Religio- am, qua ipſis contra antiquitatis atque Imperii morem conceſſa fuit Auguſtanæ Confeſſionis libertas, nihilominus tamen etiam iſtam pa- em multoties fregerunt, exemplo inter alia ſunt tot Abbatiæ, Mo- aſteria, Epiſcopatus abrepti, cædes Epiſcopi Herbipolitani, ex- ilatio urbis, Gothana conſpiratio, illiusque violenta in Cæſarem & Epiſcopos conſilia.

178. Proteſtantium invaſiones.

Et hoc ipſo etiam tempore, ſub annum videlicet 1569. per mi
lites Wolfgangi Comitis Palatini terras Epiſcopi Spirenſis, & pe
exercitum Principis Auriaci Alſatiam afflixerunt. Quod autem i
Germaniæ Catholicæ perniciem facere non poterant, in extremis pro
vinciis, Gallia præſertim & Belgio, turbatis ibidem Religionis re
bus, effecerunt. Miſſis eo numeroſis militum copiis, ut violentan
Calvini ſectam erigerent. Quod ſane fieri non poterat, ſine multi
faria in conductione & tranſitu militum Germaniæ injuria.

Igitur, ut tantis incommodis afferretur remedium, Daniel Ele
ctor Moguntinus Septemviros Fuldam convocavit, ubi ſtatutum, u
Pax Religioſa ſancte obſervetur. Dein Francofordiæ celebratus e
conventus Deputationis Imperialis, ut tantis malis iretur obviam.

179. Comitia Spirenſia.

At cum omnia iſta remedia morbo tanto non ſufficerent, ann
1570. *Comitia* Imperii *Spirenſia* fuerunt indicta, in quibus fuit deli
beratum, qua ratione Pax Imperii, tum Publica, tum Religioſa
conſervari, effrænis licentia exteram militiam ſequendi coeceri, an
tiqua militaris diſciplina reſtitui, urbes Hungariæ finitimæ adver
ſus Turcam muniri, juſtitia in Camera Imperiali promoveri, Matri
cula Imperii, ne quis nimium gravetur, ordinari, res monetari
emendari, nimia licentia Bibliopolarum cohiberi aliaque ad Imperi
florem & decus perduci poſſint.

Porro in his Comitiis Batavi rogabant auxilia adverſus Regen
Hiſpaniæ, legitimum ſuum Principem ac Dominum. Propoſita etian
gravis controverſia inter Ducem Holſatiæ & Hamburgum agitat
ratione ſuperioritatis territorialis, quam Dux prætendebat, urbs ne
gabat. Anno 1571. in Conventu Deputatorum rurſus actum d
emendatione rei monetariæ, & ordinatione Matriculæ Imperii.

Cum ſubin anno 1572. & 1574. thronus Polonicus vacaret
Maximilianus Imperator multorum ſuffragiis in Regem fuit electus
verum cum moram interponeret, filiumque ſuum Erneſtum commen
daret, aliis corona fuit impoſita; primo quidem Henrico Valeſio
dein, eo in Galliam regreſſo, Stephano Batorio. Denique ann

180. Obitus Cæſaris.

1576. ſuas etiam coronas depoſuit Maximilianus Cæſar, in ipſis Co
mitiis Ratisbonenſibus, quæ ob bellum Turcicum aliaque Imperii ne
gotia indixerat, defunctus, anno ætatis 49. Imperii 12.

Ejus liberi.

Conjugem habuit Mariam, Caroli V. filiam, quæ 15. ipſi li
beros peperit, novem videlicet maſculos, Rudolphum, Erneſtum
Matthiam, Maximilianum, Ordinis Teutonici dein Magiſtrum, Al
bertum, primo Cardinalem, Belgii poſtea Principem, Wenceslaum, &
tres alios in prima ætate demortuos; & ſex filias, Annam nimirum
Phi-

Philippi II. Hiſpaniæ Regis conjugem, Eliſabetham, Carolo IX. Galliæ Regi nuptam; Margaretham, Chriſto cœlorum Regi in Regio Halenſi Parthenone deſponſam. Tres alias mors præmatura demeſſuit. Multum laudatur Maximilianus præſertim a Proteſtantibus, erga quos erat indulgentior; quæ res multum ſane moleſtiarum ejus ſucceſſoribus faceſſivit in extirpandis ex provinciis hæreditariis errorum zizaniis. Et ipſe Maximilianus expertus eſt, quam non ſatiet acatholicorum ingluviem, quidquid ipſis conceditur. Quo enim plus capiunt, eo plus cupiunt, &, quod ajunt, ſi digitus porrigitur, manum apprehendunt. Plura ſane Catholicis abſtraxerunt ſub ejus Imperio, & tamen in ultimis Comitiis Ratisbonenſibus adeo moroſos ingratosque ſe gerebant, ut negarent, ſe auxilia contra Turcam imminentem præbituros, ſi non ſinantur plura Eccleſiarum bona abripere & *ſæculariſare*. Quæ res adeo alte in animum Cæſaris deſcendit, ut credatur ei ſupremum morbum & mortem accerſiſſe.

Cæterum licet fuerit erga Proteſtantes indulgentior, alienum tamen prorſus a veritate eſt, quod eorum nova fidei ſyſtemata unquam probarit, aut amplexus fuerit. Neque unquam adduci potuit, ut Reſervatum Eccleſiaſticum ex Pace Religioſa eradi pateretur; ſed Pacem Religioſam totam ac integram confirmavit.

Scribunt quidem aliqui, quod anno 1567. Statibus Provincialibus Auſtriæ, ſubſidia bellica præbere recuſantibus, Religionis libertatem permiſerit, accitis novi Evangelii Præconibus, Joachimo Camerario Lipſia, & Davide Chytræo Roſtochio. Alii tamen teſtantur, eum poſtulata iniqua rejeciſſe, poſtquam a Pio V. per Commendonum Cardinalem fuerit monitus. Et licet junior adhuc conciones Lutheranas Sebaſtiani Fauſeri audiſſet, meliora tamen dein amplexum conſilia, ſincera mente easdem repudiaſſe.

ARTICULUS III.

OBSERVATIO

Circa controverſiam poſt Electionem MAXIMILIANI II. ortam.

POſtquam Maximilianus II. in Regem Romanorum electus fuerat, diſſidii aliquid, ut ſupra inſinuavi, ortum eſt inter eum & Pium IV. Pontificem. Quod cum non ſatis fideliter referatur, ſed ultra veri-

tatem ex odio in Pontificem exaggeretur, operæ pretium fuerit, hic illud ex Cardinalis Pallavicini *Hist. Concil. Trid. lib. 22. cap. 6.* in epitomen redigere. Res ita se habet.

181. Romanorum petitio. Electio Maximiliani vitiosa dicebatur a Romanis, 1. Quod duobus tantum suffragiis esset facta; cum tres Septemviri fuerint hæresi infecti, Coloniensis vero necdum confirmatus. 2. Quod Pontifex non admittat potestatem in Septemviris absque suo consensu destinandi successorem Cæsari adhuc viventi, sed solum subrogandi Cæsari jam defuncto; præsertim cum ipsius parens coronam e Pontificis manu non acceperit. 3. Quod Maximilianus coronam susceperit Francofurti, & non Aquisgrani, secundum Caroli IV. Constitutionem, a successoribus perpetuo custoditam.

Quia autem hæc Romanæ aulæ cunctatio temporibus illis minime opportuna, sed Ecclesiæ obfutura timebatur, eo quod ad offensionem Regis & ipsius etiam Imperatoris Ferdinandi pertinere sit visa, & Protestantibus occasionem præberet, Pontifici apud Germanos, etiam Catholicos, invidiam conflandi, Pontifex significavit, haud difficilem se præbiturum ad supplendos defectus, modo Maximilianus id peteret, Catholicorum parti omnino adhæreret, juramentum pro fide & sede Apostolica ederet, ex scripto illi tradito, pro eo ac varii Cæsares jurassent, & oratorem ad exhibendam obedientiam Romam mitteret, de more aliorum Principum, & sicuti Ferdinandus ejus parens fecisset.

Exceptio Maximiliani. His Pontificis postulatis difficilem præbuit animum Maximilianus, etiam ex Ferdinandi patris sensu: quippe recusabat confirmationem petere, nisi ea ostenderetur petita a decessoribus. Jusjurandum non aliud fuisse præstitum inquiebat, quam tuendi fidem Catholicam. Nec minus obedientiæ exhibendæ repugnabat, opponens, id a patruo suo Carolo V. & a proavo Maximiliano peractum non liquere: & quamquam patris orator in eo consensisset, actum tamen id fuisse extra limites mandati.

182. Replica Pontificis. Contra vero pro Pontifice afferebatur: quamquam, sive ob recentem Romæ direptionem, sive ob socordiam in tabulis custodiendis, non reperirentur juramenta, & obedientia, a Maximiliano I. & Carolo V. præstita, tamen id actum esse credendum. De juramento haberi formulam *can. tibi Domino* 33. *dist.* 63. quæ licet postea variata, semper tamen usitata fuerit, uti constet ex summario Othonis IV. Friderici II. Rudolphi, Alberti I. Henrici VII. & Caroli V.

Quod vero ad obedientiam spectet, præsumi non solum, exhibitam illam fuisse a præteritis Imperatoribus, ex cunctorum Regum,

Prin-

Principumque Chriſtianorum exemplo, ſed ſcriptum quoque reperi-
ri, Carolum V. eam fuiſſe pollicitum diſertis verbis, & oblatam a
Friderico III. legi in oratione, ab Ænea Sylvio Picolomineo typis
edita. Præterea de Maximiliano I. referri ab antiquo ceremoniarum
libro, ab eo obedientiam fuiſſe præſtitam.

Significatum etiam fuit Nuntio Apoſtolico, ut Cæſari in memoriam revocet ſuſpiciones de filio conceptas, tum quia hæreticum concionatorem a ſe depellere noluiſſet, tum ob alia majoris momenti ab eo geſta, adeo, ut ipſe Cæſar ſæpe conqueſtus de eo fuerit apud Pontificem. Hinc moneri Pontificem & Purpuratos Patres, ne ſatis haberent univerſalem quandam declarationem, qua polliceretur Rex conſervationem Catholicæ Religionis, ſed ut poſcerent voces, declarantes, quid ipſe nomine Catholicæ Religionis intelligeret.

Ad quæ reponebant Cæſarei: juramentum ea forma, qua peteretur, videri novum. Vetera juramentorum exempla varia eſſe & abolita, & fortaſſe accommodata illius temporis Cæſaribus, Apoſtolicæ ſedi ſæpe infeſtis, a quibus par fuerit, ut Apoſtolica ſedes exigeret hujusmodi cautiones, non tamen a veris illius defenſoribus. Jusjurandum illud canonis, *tibi Domino*, fuiſſe in uſu, cum Cæſar coronam ſuſcepturus Romanum territorium ingrediebatur, adeoque præſentibus temporibus non aptari, & fortaſſe illi juramento aliud ſucceſſiſſe, quod Reges Romanorum habebant in prima coronatione, & quod Maximilianus Francofurti emiſiſſet ſolenniter in conſpectu tot potentiſſimorum Proteſtantium, frementium propterea. Si talia juramenta fuiſſent emiſſa a Carolo V. aut Maximiliano I. non eſſe credibilem tabularum jacturam in direptione Romana, utpote quæ conſervari ſoleant in arce Ælia, quo Clemens VII. & ſe & pretioſiſſima quæque recepiſſet.

Duplica Maximiliani.

Sed neque ſatis probari uſum poſtulatæ obedientiæ. Æneam Sylvium plura ſcripta ſua retractaſſe. In veteri ceremoniarum libro diſſerta verba Maximiliani I. non reperiri: & fortaſſe *obſequium* oblatum pro obedientia fuiſſe habitum.

Quibusdam viſum, mittendum Romam exemplum authenticum jurisjurandi a Maximiliano Francofurti emiſſi, in quo habebatur hæc interrogatio, qua illum Archiepiſcopus diadema imponens percontabatur: *viſne ſanctiſſimo in Chriſto patri ac Domino Domino Romano Pontifici & Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ debitam ſubjectionem & fidem reverenter offerre?* Rex vero reſponderat: *volo*, ad hæc & alia a ſe promiſſa obſtringens ſe jurejurando ſuper Evangeliorum libro.

183. Finis Controverſiæ.

Et re vera Pontifex ad Nuntium ſuum Viennenſem ſcripſit: ſi ab initio, hoc jusjurandum, Francofurti a Rege præſtitum, ad ſe fuiſſet miſſum, minime opus fuiſſe futurum tot controverſiis, vocabulorum potius quam rerum.

Quas ut abrumperet Pontifex, ad Ferdinandum Cæſarem totius rei arbitrium detulit. Miſit igitur Maximilianus Rex per Comitem Helffenſteinium Legatum ad Pontificem litteras in hanc ſententiam: *Beatiſſime in Chriſto Pater, Domine Domine Reverendiſſime, poſt demiſſam commendationem & continuum incrementum meæ filii obſervantiæ, mitto ad ſanctitatem tuam Georgium Comitem Helffenſtein, qui pro meorum Deceſſorum more a te reverenter petat, ut ea peragas, & concedas poſt meam electionem in Regem Romanorum, quæ ſanctiſſimi Romani Pontifices agere & concedere conſueverunt. Itaque dum ego profiteor, præſtari a me ſanctitati tuæ, & ſanctæ Apoſtolicæ ſedi, nunc & in poſterum, quidquid reperietur præſtitum a Majoribus meis, ac præcipue a Divis Maximiliano & Carolo V. atque a ſereniſſimo Ferdinando, Domino ac Parente meo, non dubito, a ſanctitate ſua viciſſim declaratum iri in præſentia benevolam erga me propenſionem ſuam. Me quidem ſemper reperies in officio obſervantiſſimum ſanctitatis tuæ, ſanctæque ſedis Apoſtolicæ, cui DEus immortalis proſpera cuncta concedat.*

Subinde Pontifex ex conſenſu conſilioque Cardinalium electionem confirmavit, decrevitque, ut Maximiliani orator in ſenatu exciperetur tanquam Regis Romanorum orator. Is vero conſuetam orationem habuit, pollicens in ea *amorem, reverentiam, obſervantiam, & obſequium.* Atque ſic illætabilis iſta controverſia conquievit.

ARTICULUS IV.

Status Germaniæ ſub Rudolpho II.

184. Initia. NAtus anno 1552. in Hiſpania apud Philippum II. educatus, 1572. Poſonii Rex Hungariæ, 1575. Pragæ Rex Bohemiæ, atque in Comitiis Ratisbonenſibus eodem anno Rex Romanorum creatus, anno ſequenti patri Maximiliano Imperator ſucceſſit; ac mox anno 1577. Francofordiæ conventum Deputatorum convocavit, qui novam ordinationem politicæ præſcriberet; & an. 1578. Comitia Wormatiæ, in quibus actum de turbis Belgii componendis, miſſi-

miſſique eo a Cæſare ſunt legati, quos inter Colonienſis & Trevirenſis Septemviri. At apud Batavos confici nil poterat.

Neque in Belgio tantum ingentes turbas excitarunt Calviniſtæ, ſed etiam in vicinis Germaniæ provinciis, præſertim Aquisgrani. Nam eam in urbem irrepentes, cum numero eſſent aucti, religionis libertatem a ſenatu poſtularunt. Quamvis autem hæc eis eſſet negata, pergebant nihilominus pervicaces heterodoxos ſuos cœtus publice celebrare. 185. Cauſa Aquisgranenſis.

Hoc ad Pacis Religioſæ injuriam pertinere arbitratus Cæſar, Erneſto Bavariæ Duci electo nuper Leodienſi Epiſcopo, & Wilhelmo Clivenſi committit negotium. Hi proin ex Cæſaris ſententia Calvinianos Præcones urbe faceſſere jubent, omniaque in integrum reſtitui, addito mandato, ne quem, qui non ſit Catholicus, in ſenatum adlegant.

At factio Calviniana, omnes Magiſtratuum ſanctiones ſpernere aſſueta, ſectæ ſuæ homines elegit conſules, novumque ſenatum conſtituit. Ubi vero Cæſar ſolos illos, quos Catholici elegiſſent, pro conſulibus & ſenatoribus habendos ediceret, in eam ſunt acti rabiem, ut armis correptis Canonicos aliosque Catholicos ex urbe ejicerent. (*anno* 1582.)

Imperator per Judicium Aulicum adverſus tumultuantes ſententiam pronuntiat, ut omnia in eum ſtatum reponantur, quo fuerant tempore pacis Religioſæ, ſoli Catholici in ſenatum aſſumantur, Proteſtantes omnia damna illata reſarciant. Nihil æquius eſſe poterat hac judiciali ſupremi tribunalis ſententia, a Cæſare confirmata. Sed armatæ Proteſtantium preces pro more executionem impediebant. (*anno* 1593.)

Tandem autem, cum Proteſtantes Aquisgrani omnia ſusdeque verterent, ac Catholicos omnes, ſenatu ejectos, atrociter vexarent, Imperator eos proſcripſit, executione Trevirenſi & Colonienſi Septemviris, & Cliviæ Duci demandata. Sed mitius quam pro meritis actum. Miniſtri Acatholici juſſi urbe excedere, reliqui ſenatu publicisque officiis moti; ſumptuum refuſio imperata (*an.* 1598.) At, cum contumaces neque iſtis conditionibus ſtarent, Præcones urbe pulſi ſunt (*anno* 1605.) Verum

Proteſtantes, pro inquieta ac turbulenta ſua indole, nova ſeditione mota, armisque correptis, in ſenatum inſurgunt, collegium Societatis invadunt, Patres expellunt, nihilque barbaræ crudelitatis intermittunt. (1611.) 186. Calviniſtarum furor.

Deni-

187. a Spinola domitus. Denique Ambrofius Spinola tot rebelliones, tot violentas invafiones ac direptiones, totque fpreta mandata Cæfarea ulturus, cum Hifpano milite urbem obfidet, expugnat, atque Catholicis fua jura reftituit. (1614.)

Hæc temporibus disjuncta, conjungere hic placuit, ut Proteftanticæ turbæ, quæ ultra 30. annos miferam urbem acerbiffime afflixerant, fub unum afpectum cadant.

188. Caufa Colonienfis. Eodem ferme tempore *Colonienfis Electoratus* a fectariis fuit turbatus, & in magna conjectus difcrimina. Nam *Gebhardus Truchfeffius*, Cardinalis Auguftani nepos, anno 1577. electus archiepifcopus Colonienfis, cum non abfque laude initio illam rexiffet Ecclefiam, oculos fuos conjecit in Agnetem Mansfeldiæ comitem, cœtui parthenio Girfchemienfi addictam, tantamque in flammam exarfit, ut turpiter cum illa vivere non erubefceret. Cum autem fratres Agnetis Mansfeldici comites hoc familiæ fuæ probrum non ferrent, impulerunt Gebhardum, ut eandem matrimonio fibi jungeret.

Truchfeffius Agnetem ducit.

Vincente igitur rationem libidine an. 1582. facrilegas cum ea nuptias attentavit, & facerdos, & Epifcopus confecratus. Cum vero tenui effet patrimonio, & Agnes dote careret, fuaferunt ipfi Lutherani, ut eorum religionem profiteatur; fic enim futurum, ut utramque fponfam, fpiritualem & carnalem retinere poffit, ad exemplum tot aliorum, non tantum in Dania & Suecia, fed etiam Germania: fi Catholici fe contra hanc intentionem fint oppofituri, omnes Proteftantes confilio, fuffragio, & armis etiam, fi res eo deveniat, ipfi adfuturos, quorum vel maxime interfit, quartum habere Electorem de fuo gremio, qui in Electione Imperatoris majorem votorum numerum faciat.

Difficile haud erat, homini mulierofo, & amore lafcivienti, omnia perfuadere, quantumvis recta ratio refragaretur. At oppofuit fe iniquis conatibus Rudolphus Cæfar, Pacem Religiofam & contentum in ea Refervatum Ecclefiafticum obfervatum volens. Partes etiam Catholicas ftrenue tuebantur Capitulum Cathedrale, præeunte Friderico Saxo-Lauenburgico, nullum recognofcens Lutheranum Epifcopum, & urbs Colonia, quæ in carcerem conjecit miniftellos, qui permittente Gebhardo fpargere novellum errorem in civitate & vicinis locis præfumpferant, omnesque Proteftantes urbe exegit: non attenta Palatini & Bipontini interceffione.

Arma igitur corripuit Gebhardus, inito fœdere cum Principe Auriaco, vicino in Belgio tumultuante; conductoque in Weftphalia

lia milite; Bonnam, Magiſtratui tunc parentem, capit, ac publice Agnetem conjugem ſuam promulgat. Bonnam capit.

Pontifex Gregorius XIII. Apoſtatam anathemate percellit, & Archiepiſcopatum vacantem declarat. Capitulum proin eligit Erneſtum Bavariæ Ducem, jam ante Epiſcopum Friſingenſem, Hildeſienſem, & Leodienſem; quem Imperator, poſitis armis, ab omnibus acceptari jubet. (1583.) Erneſtus eligitur.

Sed Proteſtantes nihilominus arma ac bellum varia fortuna circumferunt, in Eccleſias maxime & monaſteria pro more ſuo debachantes. Quare Erneſtus, acceptis ex Belgio ab Alexandro Farneſio, & ex Bavaria a fratre Guilielmo auxiliaribus copiis, plerasque civitates aut vi aut deditione recipit, ac (anno 1584.) denique etiam Bonnam, Gebhardo cum Agnete ſua in Hollandiam ad Auriacum profugiente; ubi ab omnibus derelictus miſere vitam egit. Enituit hoc bello maxime bellica virtus Ferdinandi Bavari, qui pro fratre Erneſto ſupremus erat belli Imperator. Bellum.

Non ſolummodo autem Colonienſi Archiepiſcopatui inhiarunt Proteſtantes, ſed etiam Argentinenſi. Nam cum anno 1592. Joannes Manderſcheidius obiiſſet, pars Canonicorum catholica Tabernis Alſatiæ elegit Carolum Lotharingum Cardinalem, Lotharingiæ Ducis fratrem, pars altera Argentinæ Joannem Georgium Electoris Brandeburgici ex fratre nepotem. 189. Cauſa Argentinenſis.

Hujus partes ut firmaret ſenatus Argentinenſis, Dachſteinium aliasque arces Epiſcopales occupavit, impoſitis præſidiis, repoſcente illas Lotharingo. Cum autem detrectaret ſenatus illas reddere, ventum ad arma, pluribus velitationibus commiſſæ copiæ: varia a Cardinale occupata oppida. Nutantes Brandeburgi res per Anhaltinum rurſus aliquantum erectæ. Bellum.

Miſerat equidem Rudolphus Cæſar ad componendas turbas fratrem ſuum Ferdinandum Archiducem; at excipientibus Acatholicis, negotium hoc ad totum Imperium pertinere, confici illud non poterat. Quare Imperator auctoritate ſua utendum ratus, jubet arma ponere, & litem per arbitros compromiſſarios dirimere.

Tandem anno 1603. poſt multas dimicationes, pluresque diviſionum vias tentatas, in id conventum, ut Brandeburgus Lotharingo totum Epiſcopatum cedat, receptis ab iſto centum triginta aureorum millibus, a Wirtembergenſi vero Duce, ob ceſſam ditionem Obernagenſem triginta aureorum millibus, cum annua penſione 7000. aureorum; ut tamen integrum ſit Epiſcopatui poſt 30. annos urbem illam ac præfecturam, ſolutis 900000. aureis, redimere. Tranſactio.

190. Comitia Ratisbonensia. Pendente hac controversia Cæsar *Comitia Ratisbonam* indixit. In quibus pro gerendo bello Turcico in medium annum concessa subsidia 80. mensium, per modum expeditionis Romanæ in matricula taxatorum. Varia in medium allata de judicio camerali, re monetaria & matricula Imperii: sed in annum sequentem ad conventum Deputatorum dilata. Ernestus Elector Coloniensis solenniter a Cæsare inauguratus. Religionis etiam variæ controversiæ ventilatæ, sed non compositæ. Tractatum de eligendo Romanorum Rege. Sed quia id Cæsari displicere visum, nihil actum.

191. Tyrolis ad Rudolphum. Anno 1595. obiit Ferdinandus Archidux, Ferdinandi I. filius. Cui Tyrolis & anterior Austria obvenerat; quæ ad Rudolphum sunt devolutæ. Is hoc anno remisit dominium directum in Wirtembergiam, reservato tamen devolutionis jure in casum deficientis stirpis Wirtembergicæ.

Anno 1597. in Comitiis Ratisbonensibus rursus decreta sunt subsidia adversus Turcas; sed cum magna contradictione Protestantium; qui varias contra judicium aulicum querelas proponebant, illudque sublatum volebant.

Et ab hoc tempore fervebant rursus ingentia de Religione certamina, ad 50. annos cum immani Germaniæ calamitate ac pernicie protracta. Et primo quidem Protestantes in privatos iterum cœtus secesserunt, fœdusque, quod *Unionem* dicebant, percusserunt, quod tandem in fatale illud tricennale bellum erupit.

Verum, quia hæc pleraque ad sæculum XVII. spectant, eo perstringenda remitto, ut sub unum velut aspectum cadant.

CAPUT IV.

Status Ecclesiasticus ordinatus per Concilia in Germania Sæculo XVI.

SUMMARIUM.

192. Tristis Germaniæ facies.

193. A Conciliis quæsitum remedium.

ARTI-

ARTICULUS I.

Concilium Colonienſe I. anno 1536.

ARTICULUS II.

Concilium Auguſtanum anno 1548.

bus pro Principibus, pœnis, ſynodis celebrandis &c.

215 Abſolutio ſynodi.

ARTICULUS III.

Concilium Diœceſanum Trevirenſe I. anno 1548.

216. Initium Concilii. Oratio vehemens Pelargi.

217. Decem Canones, præcipue contra concubinarios Clericos, & deſertores monaſteriorum. Mandatum ſynodale Archiepiſcopi.

ARTICULUS IV.

Concilium Colonienſe II. Provinciale anno 1549.

218. Cauſa & occaſio ſynodi. Editi 6. Canones pro reſtituenda Eccleſiaſtica diſciplina.

219. Pro reſtauratione ſtudiorum præſcribuntur decem media.

220. De examine Ordinandorum decem puncta.

221. De functione officiorum decem puncta.

222. De viſitatione ſeptem Canones.

223. De celebratione ſynodorum tres Canones.

224. De jurisdictione Eccleſiaſtica tres Canones.

225. De cenſuris & decreto pro abuſuum & vitiorum abolitione, 38. Canones.

ARTICULUS V.

Concilium Moguntinum Provinciale anno 1549.

§. 1.

Canones ad fidem pertinentes.

226. Hoc Concilium pro illo rerum ſtatu ſancivit imprimis 47. Canones ad fidem & ſacros ritus pertinentes. Qui ſunt veluti compendium Theologiæ adverſus Proteſtantium errores lectu digniſſimum.

227. Subjunguntur deinde 55. capitula de moribus & diſciplina, pariter præcellentia, atque illis præſertim temporibus neceſſaria.

ARTI-

ARTICULUS VI.
Concilium Trevirenſe Provinciale anno 1549.

228. Conditi 19. Canones de do- | ctrina & diſciplina Eccleſiæ.

ARTICULUS VII.
Concilium Salisburgenſe anno 1569. & Colonienſe in cauſa Gebhardi, anno 1582.

CAPUT IV.
Status Eccleſiaſticus ordinatus per Concilia in Germania Sæculo XVI.

NUnquam Eccleſia tot tantisque ab hoſtibus preſſa, tot inſultibus impetita, totque artibus, conjurationibus, bellis, in ruinam impulſa fuit, quam hoc Sæculo XVI. Aliis temporibus cum uno hoſte confligendum fuit, cum uno errore depugnandum: jam vero, ruptis velut repagulis, orcus omne ſuum virus in orbem terrarum effudiſſe viſus. 192. Triſtis Germaniæ facies.

Neque hæreſeos duntaxat genus omne deſpumatum, in orthodoxæ doctrinæ excidium: ſed morum quoque corruptio paſſim graſſata in diſciplinæ ſacræ ruinam, tonſo etiam vertice, quod ſane deplorandum, vi mali infecto.

Quapropter non tantum pientiſſimi Cæſares incumbentibus tot hoſtibus obviam eundum putarunt, ſed Eccleſiæ quoque Præſules, pro muneris ſui ratione, tantis Germaniæ morbis remedium, quoad fieri poterat, ſolerter afferre conati ſunt, per ſacra nempe Concilia, quorum auxilio & hæreſum lues extinguatur, & ignorantiæ tenebræ diſpellantur, & morum diſciplina reformetur. 193. a Conciliis remedium.

Et quidem omnium celeberrimum in hanc rem celebratum eſt Tridentinum, de quo part. 3. ſub finem tractavi. Sed quia ob tanta, quæ ibi diximus, obſtacula, generalis illa Synodus tam cito, ac morbus requirebat, colligi non poterat, & cœpta etiam, ob varias cauſas fuit interrupta, Caroli V. Cæſaris hortatu Epiſcopi plura Concilia Provincialia ac Diœceſana celebrarunt, ut diſtortam diſciplinam in ordinem reponant.

ARTICULUS I.

Concilium Colonienſe I. anno 1536.

POſt tentatam fruſtra per tot conventus & colloquia Religionis concordiam, anno 1536. celebratum eſt hoc Concilium provinciale ſub Hermanno Archiepiſcopo, opera maxime Gropperi Eccleſiæ illius Archidiaconi, ac poſtea Cardinalis.

Actum de inſtructione Parochorum, quomodo populum docere debeant: de reformatione cleri, & defenſione ceremoniarum Eccleſiæ: de regimine Eccleſiaſtico univerſim, dignisque ac probatis viris eidem præficiendis.

Decreta autem in 14. partes ſeu claſſes ſunt diſtributa, quarum ſingulæ complures comprehendunt Canones.

PARS I.

De Munere Epiſcopali.

194. QUod præcipue conſiſtit in prædicatione Verbi Divini, conferendis ſacris ordinibus & Beneficiis Eccleſiaſticis, atque viſitatione Eccleſiarum. Ad certum titulum ordinandi clerici: nec niſi digni. Beneficia Eccleſiaſtica, antequam vacent, nemini promittenda. Dignis tantum conferenda, ſepoſito omni humano affectu, ac ſimonia. In eligendis Prælatis ætas, mores, litteratura, ordo, cæteraque idoneitas ſpectanda. Patroni idoneos Archidiacono præſentent, is autem diligenter in eorum idoneitatem inquirat, & negligentiam Patronorum ſuppleat; indignos rejiciat, aliosque præſentandi ſpatium Patronis relinquat. Vicarii in Pontificalibus ſedulo examinent ordinandos, de ætate, teſtimonio vitæ, doctrinæ, idoneitate, quo affectu ad ſacros ordines adſpirent. Ab examine neminem eximendum. Ab ordinandis nihil exigendum. Nec litteræ dimiſſoriæ temere dandæ. Titulus ordinandi diligenter diſcutiendus. Peregrini Clerici non admittendi, niſi exhibitis litteris. Idem Clericus ne plura habeat Beneficia. Diſpenſationes ſint cautæ, examinetur, an rite impetratæ. Reſignationes & permutationes Beneficiorum

um absque simoniaca pravitate fiant. Melius eſt, paucos habere ſacerdotes dignos, quam multos indignos & inutiles.

PARS II.

De officio, vita, ac moribus Clericorum.

QUi in ſortem ſeu partem Domini ſunt vocati, intenti ſint ſuo 195.
officio: quod eſt duplex, docendi nempe populum, & pro eo orandi ac ſacrificia offerendi. Sacram Scripturam diligenter legant. Horas Canonicas devote perſolvent. Breviaria & Miſſalia reformanda, non tamen a privatis pro lubitu, prout ſæpius factum ſit. Summa devotione Miſſæ ſacrificium celebrandum. Nec decurtandum aliquid propter muſicam: quæ nihil profanum, nihil laſcivum, aut leve redoleat. Diebus Dominicis Miſſa de eadem celebretur, ſublato abuſu de SS. Trinitate aut Spiritu ſancto iis diebus eandem celebrandi. Præcipuæ cauſæ omnis mali, faſtus, luxus, & avaritia Clericorum. Non licet Clerico cauponem agere, neque tabernam intrare, excepta neceſſitatis cauſa. Servanda in veſtibus modeſtia. Suſpecta cum mulieribus cohabitatio prohibetur. Clerici fæminis in capellanos & quaſi famulos ſe non addicant. Honeſto ac neceſſario artificiolo ſuſtentare ſe liceat Clerico, exemplo S. Pauli. Non tamen ſint mercatores, ſuperſtitioſi, ſcurræ, mimi, leviculi.

PARS III.

De Eccleſiis Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis.

DEcanorum officium eſt, Clericos ſuos ad obſervationem rituum, 196
omnemque vitæ honeſtatem perducere. Præpoſitus, decanus, archidiaconus, ſcholaſticus, cantor, cuſtos, canonici, vicarii, officio ſuo gnaviter fungantur. Canonici menſuram nominis ſui impleant, hoc eſt, ſint regulares, cum prima eorum origo monaſticæ fuerit diſciplinæ. Meminerint Canonici, ſe non quietis, inertiæ, aut luxus cauſa canonicatus aquiſiiſſe, ſed ut per ſe ipſos rebus Divi-

Divinis diligenter interſint, devote pſallant, morum honeſtate præluceant, habitum & tonſuram decenter geſtent. Ut hæc fiant, decani invigilent: transgreſſores puniant. Negligentes ſubtractione diſtributionum mulctentur. Vicarii quoque, qui legitime abſentium vice funguntur, hæc pariter obſervent.

Quorum fundatio perſonalem reſidentiam requirit, proventibus careant, in alios pios uſus convertendis, ſi non ipſi reſideant; niſi abeſſent reipublicæ cauſa. Lucri tantum cauſa ſacris intereſſe indignum eſt. Capitula circa diſciplinam diligenter habeantur. Contentioſi ac diſſoluti a decanis coercendi. Statuta Capitulorum indecentia tollenda; nec cogendi, ut recens adlecti eorum obſervationem jurent. Fabricæ aliisque neceſſitatibus ex communibus reditibus ſuccurratur. Tribunalia fori contentioſi extra Eccleſiam collocentur, ut domus DEI ſit domus orationis, unde nec ullis theatris ſit in ea locus. Proceſſiones devote more antiquo peragantur. Laici res ſacratas ad miſſam pertinentes non contingant. Miniſtri altaris ſuperpelliceis ſint induti.

PARS IV.

De Parochis, eorum vicariis, aliisque miniſtris.

197. PArochorum officium in duobus conſiſtit, prædicatione verbi Divini, & adminiſtratione Sacramentorum. Quibus ut bene fungantur, ob oculos ſibi ponant epiſtolas S. Pauli, quibus Timotheum & Titum inſtruit. Rogandus Dominus, ut mittat operarios in meſſem ſuam; hoc præſertim tempore, quo tot venerunt pſeudoprophetæ in veſtimentis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces; qui non introierunt per oſtium in ovile, ſed aliunde tanquam fures & latrones; quos ad vivum depinxit præſagiens Judas Apoſtolus in ſua epiſtola, Petrus *ep. 2. c. 2.* Paulus in *ep. ad Timoth. & Titum.* Suborituros homines perverſa loquentes, ſe ipſos amantes, cupidos, elatos, ſuperbos, blaſphemos, criminatores, incontinentes, protervos, reprobos in fide, errantes, ſeductores, prurientes auribus &c.

Ut ergo ejusmodi lupi arceantur ab ovilibus, nemo admittendus ad prædicationis officium, niſi debite vocati, ac miſſi, atque ordinaria auctoritate approbati. Quomodo enim prædicabunt, niſi mittantur? Tales ſunt Parochi legitime conſtituti. Qui perſonaliter

apud

apud commiſſum ſibi populum reſidere debent; niſi magna ratio, ab Epiſcopo examinanda, excuſet.

Aliquot retro ſæculis in Eccleſiam accepti quatuor mendicantium Fratrum Ordines non repellendi a Verbi miniſterio, modo a ſuperioribus ſuis miſſi, & a Vicario Epiſcopi idonei fuerint inventi, ne tamen popularem auram captantes Religioſi Parochos, aut Clerum ſæcularem in concionibus traducant, ſed eosdem, in partem laboris vocati, adjuvent. Eleemoſynam colligentes, quos *Terminarios* vocant, quamprimum poſſunt, ad monaſteria ſua revertantur. Monachi parochias, monaſteriis ſuis incorporatas, per ſæculares presbyteros ordinarie adminiſtrent, iisque de proventibus Eccleſiæ tantum attribuant, ut & congrue vivere, & jura Epiſcopalia poſſint perſolvere.

PARS V.

De vita ac moribus Parochorum.

Floruit Eccleſia, quamdiu Parochi verbo & exemplo commiſſum ſibi gregem paſcebant. Qui autem vitam agit doctrinæ contrariam, plus deſtruit exemplo, quam ædificat verbo; ſimilis Phariſæis, qui dicunt, & non faciunt &c. Avaritiam autem comprimis eos vitare oportet, non opes, ſed animas venantes, non auri ſed hominum piſcatores. Alioquin ex paſtoribus fient mercenarii. Domui ſuæ ſint bene præpoſiti; & teſtimonium habeant etiam ab his, qui foris ſunt. Procul ſint ab omni luxu, commeſſatione, compotatione. Præcipue vero fugiant omnem libidinem atque luxuriam, ſed ſerviant DEO in omni caſtitate. Neque implicent ſe negotiis ſæcularibus. 198.

PARS VI.

De Prædicatione Verbi.

Hoc miniſterium ſummopere commendat Apoſtolus. Vivus enim eſt ſermo DEI & efficax &c. Et ſi eo non paviſti, occidiſti. 199.
Sit igitur Parochus fidelis diſpenſator, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis eſcam in tempore. Charitatem

tatem DEI & proximi maxime commendet, atque pœnitentiam. Media via incedendum. Temperandus ſermo, & populo accommodandus.

Sit concionator Scripturæ peritus, pius, diſcretus, eloquens, fervens; quomodo enim deſideria æternarum rerum in aliis accendet, qui ipſe domi ſuæ totus friget? Nihil alienum a catholica doctrina proponat. Aniles fabulas, loquacitatem, ſcommata, convitia, devitet. In vitia invehatur, non perſonas. Severitatem benignitate temperet. Vitanda etiam manifeſta reprehenſio poteſtatis Eccleſiaſticæ & Civilis; quin potius, docendus populus obedire Magiſtratibus etiam diſcolis, atque pro iis orare.

Plebs erudiatur in præceptis Decalogi, articulis fidei, qui in ſymbolo Apoſtolorum continentur, in Eccleſiæ ſacramentis, oratione Dominica &c. Epiſtolam & Evangelium ejus diei concionator prælegat, dein breviter illa exponat, populumque ad pietatem, dilectionem DEI & proximi inflammet. Declaret etiam, quid Eccleſia in orationibus Miſſæ eo die precetur.

Hiſtoriis aut miraculis narrandis ne diu immoretur, niſi ex ſacra Scriptura ſint petita. Expoſitiones Scripturæ ex SS. PP. colligat. Sub finem brevi anacephaleoſi dicta repetat. Finita concione recitandus decalogus cum ſymbolo fidei, & publica confeſſione, dandaque benedictio, atque ad ſacrificium Miſſæ facienda præparatio.

PARS VII.

De adminiſtratione Sacramentorum.

200 Parochus inſtruat populum de vi & efficacia, quam ſeptem Sacramenta habent ex inſtitutione & meritis Chriſti, conferendi videlicet Divinam gratiam digne ſuſcipientibus. Per *Baptiſmum* omne remitti peccatum. Patrinos eſſe ſponſores ac fidejuſſores pro infante, cum obligatione, eum in vita Chriſtiana inſtituendi, niſi aliunde ſit proviſum. Explicandæ ceremoniæ. In Eccleſia ſuſcipiendus Baptiſmus, niſi aliud neceſſitas poſtulet.

Exponat, per ſacramentum *Confirmationis* conferri gratiam, qua tyro firmatur adverſus ſatanæ tentationes, roboraturque, ut, quod corde credit ad juſtitiam, ore confiteatur ad ſalutem: quid ſignificet chriſma, cur ex oleo & balſamo mixtum. Suadet Concilium, ut

t hoc Sacramentum non conferatur infantibus, ſed exſpectentur anni diſcretionis, ut præparatus accedat.

Dolet ſacra ſynodus, Euchariſtiam, unicum illud piarum mentium delicium ac ſolatium, hac deploratiſſima tempeſtate paſſim faſtidiri. Docendus populus, in hoc ſacramento verum corpus & ſanguinem Chriſti cum anima & Divinitate unita contineri, & ſumi, & quidem ſub una etiam ſpecie. Unde ſynodus ait:

„ Ubi ſunt, quibus contra Eccleſiæ conſuetudinem perſuaſum eſt, „ oportere laicos participare corpus & ſanguinem Domini ſub utra„ que ſpecie, ibi docebit Parochus, corpus & ſanguinem Domini „ in altera tantum ſpecie perfecte conſiſtere, adeo, ut laicus, qui „ ſub ſpecie panis communicat, non tantum corpus, ſed & ſangui„ nem Domini non minus recipiat, quam qui capit ſub utraque ſpe„ cie. Eccleſiam quoque laicis unam ſpeciem dare, quod pro re„ verentia ſacramenti & ſalute fidelium ſic viderit expedire. Nam „ cum nullatenus ambigendum ſit, ſub ſpecie panis non tantum car„ nem, nec ſub ſpecie vini ſanguinem tantum, ſed ſub qualibet ſpe„ cie totum Chriſtum contineri, cur laicus judicio Eccleſiæ, quam „ Dominus audiri voluit, ſe non ſubmittat? quæ non temere, ſed „ multis rationibus permota, decrevit ſalubrius eſſe, ut non tantum „ populus, ſed & ſacerdotes non ſacrificantes Chriſtum ſub una tan„ tum ſpecie perciperent. *Quid enim panis vinique ſpecies aliud ſunt* „ *poſt conſecrationem, quam ſpecies ſacramentales & accidentia ſine ſub*„ *jecto?* Ut non habeat laicus, cur queratur, ſibi alteram ſubtra„ hi ſpeciem, cum totum, quod ſub utraque ſpecie continetur, „ accipiat. " Ita Concilium.

Ubi obiter potes advertere, quam proterve agant novi illi Philoſophi atque Theologi, qui ex mera novandi libidine tam frequenti Concilio, ex omnibus Epiſcopis & Doctoribus totius Archidiœceſis Colonienſis collecto, in faciem præſumunt contradicere, negando, in Euchariſtia accidentia exiſtere ſine ſubjecto.

Pergit deinde ſacra ſynodus cohortari ad ſummam reverentiam, Diviniſſimo huic ſacramento exhibendam, præſertim quando in Miſſa ſacra elevatur hoſtia, vel ad infirmum portatur a ſacerdote, præcedente lumine, in ſignum, adeſſe præſentem, qui eſt candor lucis æternæ. Hæc denique ſacroſancta hoſtia ſemper reponatur in loco ſingulari, mundo & clauſo.

Doceatur inſuper populus, hoc ſacramentum valide confici etiam a malo ſacerdote; quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur Creatoris, & in virtute Spiritus ſancti. Nam ſicut ipſe eſt, qui

baptizat, ita ipſe eſt, qui panem & vinum in corpus & ſanguinem ſuum convertit. Malus autem ſacerdos ſibi tantum nocet, indigne tantum myſterium tractando. Sicut etiam ſuſcipiens judicium ſibi manducat & bibit, qui indigne accedit. Quare per exhomologeſin, aut ſi hæc fieri non poſſit, per contritionem & peccatorum deteſtationem ſe prius probare debet.

Parochiani ſaltem ſemel in anno confiteantur, & Euchariſtiam percipiant, examinandi ante de articulis fidei. Qui alteri quam ſuo proprio Parocho confitentur, teſtimonium factæ confeſſionis afferant. Miſſæ primum poſt concionem celebrentur, ne populus dilabatur.

Inſtruatur populus, quid in Miſſa agatur, ut intelligat, nihil in ea eſſe, quod non ſit pium venerandumque. Reprehenditur abuſus diſcedendi ante finem Miſſæ. (*Hic dicitur, communionem eſſe præcipuam Miſſæ partem.*) Inſtruatur populus, quod Miſſa ſit repræſentatio illius ſacrificii, in cruce peracti, quo Chriſtus ſe ipſum ſemel obtulit ſacrificium & hoſtiam pro peccatis noſtris: ipſo præcipiente, ut hoc faciamus in ejus commemorationem.

Exequiæ ac Miſſæ pro defunctis celebrandæ, non tamen die Dominica. Debet quoque plebs doceri, pium eſſe, quemadmodum jam inde ab Apoſtolorum temporibus Eccleſia (quæ eſt firmamentum veritatis) & docuit & obſervavit, pro defunctis Dominum exorare. Non tamen ad exequias monachi & cohors levium clericorum extra urbem evocandi. Neque poſt ſepulturam convivia inſtituenda.

Pœnitentiæ ſacramenti tres ait eſſe partes, contritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem, potiſſimum tamen in abſolutione ſacerdotis conſiſtere, qua virtute verbi & clavium remittantur peccata. Quanquam autem nemo convertatur, niſi tractus a patre, nemo tamen excuſationem prætexat, quod non trahatur, cum ſemper ſtet ad oſtium & pulſet. Per internum & externum verbum, contritis tamen cordibus monſtrandus Samaritanus ille, qui vulneribus infundit vinum & oleum.

De *Matrimonio* doceant, quod ſit ſacramentum, inſtitutum a DEO, quo & gratia habitualis augetur, & gratiæ actuales conferuntur, ut proles honeſte ſuſcipiatur & educetur, fides conjugalis ſervetur, & onera annexa patienter ferantur. Clandeſtina matrimonia graviter illicita. Non facile Parochus conjungat ſponſos invitis parentibus: conjunctio fiat in templo inter Miſſarum ſolennia; tribus proclamationibus de more præmiſſis: niſi cauſa cognita fuerit diſpenſatum. Peregrini non copulentur, niſi a Parocho proprio facultatem habeant, ac teſtimonium, quod nullo laborent impedimento. Di-

ſpen-

ſpenſationes examinentur. Ludicra illa conſuetudo poſt conjunctio-
nem pulſandi ſponſum in templo penitus tollatur.

De *ſacro Ordine* parte I. dictum.

Extrema unctio adhibetur, ut vel convaleſcat æger, vel ad luctam ſupremam roboretur. Soli hæretici, excommunicati, publici latrones, & qui ſe ipſos occiderunt, & quos in peccato lethali, nullis pœnitentiæ ſignis præcedentibus obiiſſe conſtat, ſacra ſepultura careant.

PARS VIII.

De victu Parochi.

SAcramenta gratis miniſtrentur, neque pro ſepultura aliquid acce- 201.
ptetur, niſi ultro offeratur. Quia tamen ſacris miniſtris congrua debetur ſuſtentatio, vicariis ea ex reditibus Eccleſiæ aſſignetur. Si reditus non ſufficiant, duæ Eccleſiæ uniantur. Singuli Parochiani denarium conſuetum, ſed duplicatum offerant quater in anno, videlicet in Natali Domini, Paſchate, Pentecoſte, & Aſſumptione B. V.

PARS IX.

De conſtitutionibus & conſuetudinibus Eccleſiaſticis.

TRaditiones & conſuetudines aliæ ſunt univerſales, toto orbe 202.
Chriſtiano receptæ, quæ ab ipſis Apoſtolis vel plenariis Conciliis deſcendere cenſendæ ſunt: uti: quod paſſio, reſurrectio, aſcenſio in cœlum, adventus Spiritus S. quadrageſima, ſolennitate annua celebrentur, quod die veneris a carnibus abſtineatur, atque alia multa, quæ ab omnibus obſervantur, & obſervanda ſunt. Aliæ vero ſunt particulares, quæ pro loci cujusque more laudabiliter cuſtodiuntur.

Abſtinendum autem ſtatis jejuniorum diebus etiam a carnibus, non, quod caro ſit immunda, ut veteres quidam hæretici delirabant, ſed ut corpus rebelle maceretur, & carnis concupiſcentia ſubigatur ſpiritui. Similiter Litaniarum ac Proceſſionum ſolennium uſus antiquiſſimus diligenter continuandus: ut conjunctis precibus Divina benedictio exoretur. Feſti quoque dies, ab Eccleſia ſtatuti, pie obſer-

vandi, & ſanctificandi. Ut autem abuſus, qui feſto Dedicationis Eccleſiæ ſolent contingere, aboleantur, omnes Eccleſiæ feſtum Dedicationis eadem die agant, qua videlicet Cathedralis Colonienſis Dedicationem Eccleſiæ ſuæ celebrat. Benedictiones etiam & conſecrationes templorum, altarium, calicum, campanarum &c. retinendæ, cum ſint internæ unctionis & ablutionis ſymbolum.

Eccleſia, per copioſam ac violentam ſanguinis effuſionem publice polluta reconciliari debet gratis, ſolis itineris ſumptibus Vicario in Pontificalibus ſolvendis a delinquente.

Immunitas Eccleſiaſtica res eſt vetuſtiſſima, jure pariter *Divino* ac humano introducta. Quæ in duobus potiſſimum ſita eſt. Primo, ut Clerici, illorumque poſſeſſiones & bona a vectigalibus & tributis, aliisque muneribus laicis libera ſint, deinde ut rei criminis, ad Eccleſias confugientes, inde violente non extrahantur, exceptis publicis latronibus, graſſatoribus, & nocturnis populatoribus agrorum, iisque, qui immunitatis ſpe in Eccleſiis aut cœmeteriis delinquunt.

Fraternitates ſive ſodalitates tollendæ, aut earum ſaltem abuſus.

PARS X.

De vita Monaſtica.

203. HÆc non multo poſt Apoſtolorum tempora cœpit, tanquam ad perfectionem Evangelicam valde accommoda. Nemo tamen ad illam compellendus, propter periculum incontinentiæ. Doceantur meditari in lege Domini, prædicetur verbum DEI. Aliqui ad Univerſitates mittendi, ut Theologiæ ſtudeant, in communitate tamen degant. Tollendi abuſus, ſervanda diſciplina. Viſitatio facienda. Communi menſa utantur. Semper aliquid operis faciant, ut eos diabolus ſemper occupatos inveniat. Vagabundi ad clauſtrum reducantur tanquam fugitivi. Epiſtolæ Superiori tradantur. Canoniſſas reformari oportet, quia vitam agunt nimis licentioſam.

PARS XI.

De Hoſpitalibus aliisque piis locis.

Oportet frequentia habere noſocomia & hoſpitalia; quia paupe- 204.
rum curam præcipuam nobis eſſe Chriſtus voluit. Non tan-
um corporum, ſed vel maxime animarum ſalus procuranda.
Nullæ admittantur perſonæ præter miſerabiles, & quidem loci
llius, præ aliis. Viribus pollentes non recipiantur, nec quidem
oci illius, præ aliis. Viribus pollentes non recipiantur, nec men-
licare permittantur; ſed ad laborem adigantur. Præfecti caveant,
ne Judam imitentur, qui fur erat & loculos habens; quare ſingu-
is annis coram Magiſtratu loci & Parocho adminiſtrationis ratio-
nem reddant.

PARS XII.

De Scholis, Typographis ac Bibliopolis.

Summopere refert, ut pueritia bene inſtituatur & educetur. Qua- 205.
re clancularii illi magiſtelli, qui in conventiculis vicatim docent,
prohibeantur, & adoleſcentes ad gymnaſia publica mittantur.
His autem præficiantur præceptores inculpatæ vitæ & doctrinæ;
ne forte hæreſeos virus teneræ ætati inſtilletur.

Salubriter ſacris canonibus conſtitutum, ut in qualibet Cathe-
drali & Collegiata Eccleſia habeatur magiſter idoneus, qui Clericos
inſtruat, & in Metropoli Theologus, qui ſacerdotes aliosque ſacris
litteris imbuat, & iis quam maxime, quæ ad ſalutem animarum ſpe-
ctant. Singulis autem magiſtris unius Præbendæ proventus aſſignen-
tur. Hujus autem ſaluberrimæ conſtitutionis vix veſtigium ſuper-
eſſe, ingemiſcit ſynodus. Nam ſcholas quidem reperiri, didaſca-
lum autem eruditum ac pium vix ullum; quod nihil pene ſtipen-
dii illi præbeatur. Unde magna opus eſſe emendatione; cum ab hac
re totius propemodum reipublicæ ſalus aut pernicies dependeat. Pro-
videndum itaque de idoneis magiſtris, ac ſumptibus neceſſariis.

Inſtaurandæ Academiæ, quæ per hæreſon colluviem miſere
pereunt. Pauperibus Scholaſticis ex Eccleſiaſticis ſtipendiis proſpi-
cien-

ciendum. Eruditioribus spes præmii facienda. Parochiæ &c. illis conferendæ. Canonici ad studia mittendi, percepturi toto quinquennio Beneficiorum suorum fructus. Optimi libri in singulis disciplinis prælegendi statis diebus. Vivendi discendique regulæ scholasticis præscribendæ.

Cum per abusum artis impressoriæ plurimum malorum emerserit, vetat synodus, ne typographi aut bibliopolæ librum quencunque aut chartam imprimant, aut vendant, nisi a deputatis censoribus recognitus & approbatus fuerit, & typographi nomen & cognomen, ac locum editionis contineat. Typographi autem, Bibliopolæ, ac reliqui librorum institores, & geruli, qui huic ordinationi contravenerint, præter confiscationem librorum, pœnis etiam legalibus, ac pragmaticæ Constitutioni Augustanæ subjacebunt. Contra quos in territorio Coloniensi fiscalis acerrime inquirat, & ad pœnarum declarationem procedat.

PARS XIII.

De Jurisdictione Ecclesiastica.

206. Excommunicationis usus tam antiquus est, quam ipsa Ecclesia Christiana. Siquidem ipse Dominus *Matth.* 18. illum, qui Ecclesiam non audierit, vult haberi sicut ethnicum & publicanum. Ex mox subjungit: *quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo.*

Magistri doctrinam ac voluntatem implevit S. Paulus 1. *Cor.* 5. ubi Corinthium publice cum noverca peccantem tradidit satanæ in interitum carnis, ut spiritus ejus salvus fieret. Et cum publico peccatore nec cibum sumi voluit. Hanc disciplinam in usum revocari optat synodus, ad coërcendam mortalium proterviam, & frangendam contumaciam: simulque commendat usum denuntiationis Evangelicæ.

Cavebit tamen Judex, ne censuras ex injustis vel levibus caussis, vel juris ordine non servato; vel ex odio unquam intorqueat. Cum tantum adversus graves & publicos peccatores, qui monitis contumaciam opponunt, locum habeat.

Neque Fiscalis inquirat, nisi quem legitima ac frequens gravat infamia. Quam si non probaverint delatores, condemnentur in expensas.

enſas. Ne paſſim pœnæ pecuniariæ pro criminibus imponantur. i aliquando perſona delinquentis vel qualitas criminis hanc mulctam epoſcat, in pios uſus convertatur, ne magis avaritiæ quam cor- ectionis cauſa exacta videatur.

Clerici publice ac graviter delinquentes publice juxta ſanctiones anonicas puniantur.

Hæredes non implentes voluntatem teſtatoris ab Epiſcopo jure uæſito priventur. Teſtamenta, præſertim Eccleſiaſticorum, intra nni ſpatium executioni mandentur. Sacerdotis ab inteſtato mortui ona, deducto ære alieno & funeralibus, in piam cauſam convertan- ur pro anima defuncti. Excipiuntur tamen bona illius patrimonia- a; quæ hæredibus cedunt.

Multiplex illa ac facilis juramentorum exactio in judiciis impro- atur: niſi nempe gravitas cauſæ aut neceſſitas exigat.

PARS XIV.

De Viſitatione & Synodis.

CUm fruſtra ſint in civitate leges & in clero ſanctiones cano- nicæ, niſi ſint, qui exequantur, viſitatione opus eſt Epiſco- ali; quæ inchoanda a Cathedrali, dein ad collegiatas & monaſteria *non exempta*) ad parochias, ſcholas, bibliothecas, hoſpitalia &c. romovenda. 207.

Prima autem ſit cura in reformandis Eccleſiarum Prælatis, ma- ime Decanis. Quod enim ab illis committitur, facile ab aliis trahi- ır in exemplum. Dein cleri diſſolutio coerceatur.

De parocho inveſtigetur, qua ratione Verbum Divinum diſſe- ninet, ac Sacramenta adminiſtret; an omnia calleat, quæ ad ejus fficium ſpectant, qualis ſit vita, moribus, doctrina, an victum ha- eat. Exploranda eruditio, habitus, tonſura, familiaris converſatio, oneſtas familiæ, libri, qui omnes inſpiciendi. Inquirendum, num ı parochia ſit hæreticus, aut ſchismaticus; num hæreſis aliqua aut ericuloſa doctrina ſerpat. Atque apponenda ſecuris ad radicem. um invaluerint ſuperſtitio, divinatio, ſortilegium, blasphemiæ, dulterium, & ſimilia crimina. An ſit, qui Sacramenta negligat, arocho obedire detrectet, cenſuras ſpernat. Num dies feſti & Ec- eſiæ jejunia rite obſerventur. Quinam abuſus irrepſerint. Quo-

modo & a quibus pueri inſtituantur. Qua ſatisfactione parochus mu
nere paſtorali fungatur. Quomodo ſe habeat in templo, an ſacrum
Baptiſma, SS. Euchriſtiam, chriſma ſecure & decenter cuſtodiat. Num
veſtes ſacræ ſint mundæ, templum ſartum tectum, altaria ornata
Qualis domus parochialis. Num alienationes aliquæ factæ &c.

Ut autem omnia efficacius atque univerſalius executioni dentur
bis per ſingulos annos celebrandum eſt Concilium Provinciale a Præ
latis Eccleſiarum cathedralium, collegiatarum, monaſteriorum, a
archidiaconis & decanis ruralibus. Fiatque diligens diſquiſitio
quænam reformatione opus habeant. Decani autem, quæ in Conci
liis Provincialibus ſtatuta fuerint, in ſynodis ſuis particularibus pro
mulgent, & in uſum deducant.

ARTICULUS II.

Concilium Auguſtanum anno 1548.

208. Occaſio. QUia Carolus V. Imperator poſt devictos Smalcaldicos ſocio
in Comitiis Auguſtanis voluntatem ſuam ſignificaverat, u
uſque dum Concilium Tridentinum reaſſumeretur, particulari
Concilia per provincias, & diœceſes celebrentur, Otto Truchſe
ſius Cardinalis & Epiſcopus Auguſtanus ſaluberrimæ voluntati ob
ſecutus, poſtquam Algoiam Smalcaldenſium furore miſere afflictan
ordinaverat, Prælatos, Abbates, Præpoſitos, Decanos tam colle
giales quam rurales, camerarios &c. anno 1548. ad ſynodum Di
lingam evocavit.

Ad diem igitur præſcriptum convenerunt multi, ex captivitat
velut reſpirantes, atque præclaram animi magnitudinem ad ædifican
dam domum Domini afferentes. Alii tamen exemptione a jurisdictio
ne Ordinarii abſentiam excuſarunt; alios profani magiſtratus timor
alios libertatis amor, aut neglecti muneris paſtoralis conſcientia ſub
traxit.

Initium. Initio ad Eccleſiam parochialem Dilinganam ordine proceſſum
Prælatis, quibus jus competebat, mitras & pedum paſtorale cum
Pontificali habitu geſtantibus, reliquo clero veſtimentis Eccleſiaſtici
decenter ornato. Miſſam de Spiritu S. ſolenniter celebravit ipſ
Cardinalis Epiſcopus.

Quia

Quia autem templum tantam multitudinem non capiebat, ad rcem Episcopalem redierunt Patres, atque in aula amplissima conederunt. Ad quos Martinus Olavius Theologus Hispanus, Cæsaris acellanus, elegantem orationem habuit, de horum temporum statu, le officio Pastorum & cleri, de moribus omnium reformandis, atque lisciplina Ecclesiastica restituenda.

Finita hac oratione Cardinalis causas synodi uberius explicavit, tque ad omnimodæ reformationis curam omnes cohortatus, se ipsum etiam obtulit synodali judicio reformandum, rogavitque, libere ac sincere proloquerentur, nihil sibi futurum gratius. A Cancelario dein Episcopi statuta sequentia, ordine in Jure Pontificio consueto, prælecta sunt.

STATUTA

Synodi Augustanæ.

I. De Summa Trinitate & Fide Catholica.

CUm a Christo per suos Apostolos eorumque successores una fides Catholica in universum orbem, cujus primatus Romanæ Sedi ex S. Petri prærogativa jure tribuitur, derivata sit, omnes in ea constantes firmique permaneant; eandem observent, credant, & doceant. 209.

II. De Constitutionibus.

Sacrorum Canonum & Conciliorum Decreta, ac Provinciales Moguntinæ sedis synodales constitutiones, uti etiam Augustanas, omnes observent. Constitutio Cæsaris de Inter-religione hoc anno in comitiis Augustanis edita, in ea parte, qua ad status Catholicos pertinet, acceptatur & innovatur, cum adhortatione, ut omnes, novationibus abjectis, ad unitatem Ecclesiæ redeant. Constitutiones etiam Laurentii Campegii Cardinalis, Ratisbonæ anno 1522. editæ observentur. Præsens vero libellus synodalium constitutionum ubique publicetur.

III. De Electione.

Ad Episcopatum Ecclesiæ Augustanæ posthac nullus, nisi Presbyteratus ordine insignis, aut qui se gradus omnes, quos nondum habet, quamprimum adepturum promiserit, eligatur aut assumatur.

IV. De Renuntiatione.

Ad dignitates, curam animarum, aliaque beneficia nullus coadjutor, aut resignatarius admittatur: nisi prius examinatus & approbatus fuerit. Secus si irrepserint, amovebuntur.

V. De qualitate ordinandorum.

Ordinandi examinentur de fide, quid super hæresibus hoc tempore jactatis, & Romana Ecclesia sentiant. Nullus ordinetur, qui non publicum testimonium de moribus probatis, a primario sacerdote, vel magistratu patriæ suæ signatum attulerit. Scientia examine exploranda. Eadem ratio habenda in admittendis ad Prælaturas & parochias. Examinanda etiam ætas. Pro examinibus autem nulla exigenda pecunia. Cardinalis ipse examini coram vult adesse & præesse, pascali quidem & pentecostes tempore Augustæ, reliquis vero anni temporibus consuetis Dilingæ.

VI. De clericis peregrinis.

Ignoti ac vagi sacerdotes ac monachi absque Prælatorum suorum testimoniis seu formatis ad conciones habendas & sacra peragenda nusquam admittendi, multo minus, si sint de fide suspecti, flagitiosi, fugitivi. Debent autem formatæ testari de ordinibus susceptis, & honestate morum. Requiritur insuper, ut ab Episcopo, in cujus diœcesin veniunt, aut ejus in spiritualibus vicario admissorias obtinuerint, & exhibeant.

VII. De Officio Archidiaconi.

Quos Græci *Chorepiscopos*, hoc est, certarum regiuncularum in qualibet diœcesi speculatores, alii *Archidiaconos*, alii *Archipresbyteros* vocant, Augustæ & certo districtu adjacente *Archidiaconi*, in reliqua vero diœcesi *Decani rurales* appellantur. His mandatur, ut

t decreta hæc ſynodalia parochis publicent & exequantur. Capi-ula ſua ruralia pro more congregent, ad ſynodos veniant. Invigi-ent, ut parochi officio ſuo rite fungantur In dubiis non reſpon-leant niſi peritiores conſuluerint. Ab exactionibus ſordidis, & illi-itis abſtineant. Libertatem Eccleſiaſticam tueantur. Sexto quovis nenſe diſtrictum ſuum viſitent. Si quid emendare non poſſint, ad ynodum, aut ſi periculum eſt in mora, ad Epiſcopum referant. In-ruſos in beneficia, aut ſuſpectos de ſurreptione diſpenſationis mo-neant, ne adminiſtrationem ſacrorum uſurpent; ſi parere noluerint, ad Epiſcopum ocius deferantur.

Ne in templis, ſacellis, aut oratoriis imagines pingi aut ſculpi inant, Epiſcopo aut ejus vicario inconſulto: ut in his veteris Eccle-iæ decorum, ſacrarum hiſtoriarum veritas, & imaginum honeſtas conſervetur. In inquirendis libris hæreticorum, aut de hæreſi vel chismate ſuſpectis, nullam diligentiam prætermittant.

VIII. De Parochis aliisque curatis.

Parochi populum de fide & religione diligenter inſtruant. Sa-cramenta adminiſtrent, eorum gratiam exponant. Publicos pecca-tores canonice, occultos occulte arguant. Contumaces Epiſcopo aut ejus Vicario indicent, aut vel publica ſatisfactione curentur, aut com-munione Catholica arceantur. Parvulos quoque & rudes certis tem-poribus doceant ſymbolum fidei, orationem Dominicam, ſalutatio-nem Angelicam, & decalogi præcepta, aut ea diebus Dominicis ex ſuggeſtu diſerte pronuntient.

Viri graves & idonei ad curam animarum aſſumantur, & anni-verſaria de eorum vita & moribus inquiſitio inſtituatur. Quia cle-rici non raro in beneficia involant absque inſtitutione Eccleſiaſtica, nulla ligandi aut ſolvendi poteſtate præditi: abuſus iſte tollendus. Quare decani hanc rem in proximo capitulo examinent, & ad Epi-ſcopum deferant, ſi quis ita irrepſerit.

Curati omnes quatuor libros penes ſe habeant, nempe *baptiza-torum*, ſtato tempore *conſitentium & communicantium*, *matrimonio junctorum*, *mortuorum*, cum expreſſione nominum, cognominum, diei & anni, quia hæc notitia ad multa eſt utilis.

Capellani & primiſſarii parochis ſuis debitam reverentiam ex-hibeant, ac omnia debita officia; niſi vi fundationis expreſſe ſint privilegiati.

Omnes presbyteri, præfertim curati, certam notitiam habeant eorum, quæ ad effentiam fui officii pertinent; veluti funt formæ facramentorum.

Quoniam plurimum intereft, ut pueri & rudes rite inftituantur, omnes parochi legant & doceant catechismum, five libros *de Inftitutione Chriftiani hominis* Petri de Soto, ex Prædicatorio Ordine Theologi Hifpani, Cæfaris confefforis, viri doctiffimi ac religiofiffimi. De hærefi autem aut fchismate fufpecti penitus tollantur.

IX. De officio Decani & Canonicorum.

Decanus collegii fui clericos in officio contineat. Exemplo præcedat. Vitæ morumque honeftatem, ad difciplinam in Divinis officiis ac ceremoniis exigat. Ebrios, aleatores, percuffores, fcortatores, & officii fui immemores corripiat, facris abigat, & pro jure fibi competente mulctet.

Scholafticus juventutem, Ecclefiæ minifteriis deftinatam, doctrina, pietate, ac morum honeftate imbuat. Aut per idoneos & probos pædagogos inftitui curet. Atque ordinandorum examini diligenter intendat.

Canonici Decano fuo obediant. Divinis omnibus interfint, qua decet, modeftia, gravitate, pietate. Eleemofynas pauperibus diftribuant. Populum exemplo ædificent. Deambulatio omnis in templo fub Divinis efto vetita.

Capitulum bonis ftudiofis in Academia Catholica de fumptibus neceffariis provideat, qui redeuntes teftimonium ab Univerfitate ferant.

Horas Canonicas decenti modulatione perfolvant. Et hanc curam ad conductitios tantum fuccentores minime rejiciant.

Canonici etiam juniores Theologum, qui in fingulis collegiis frequentioribus haberi debet, certis horis prælegentem diligenter audiant.

X. De vita & honeftate Clericorum.

Clerus in habitu, tonfura, inceffu decorum fervet. Superior veftis fit talaris: menfa frugalis. Abftineat ab omni levitate, luxu, avaritia, fordido quæftu, fuperftitione, venatione clamofa, profanis negotiis. Cauponas compotandi caufa non ingrediatur, fecus multandus quatuor florenis, quorum duo fabricæ templi, duo delatori

:ori cedant. Pœnam festus dies graviorem efficiet. Jejunia servet. Caste & continenter vivat.

Quare sacerdos, diaconus & subdiaconus de fornicatione, adulterio, aut suspecta familiaritate convictus, ab officio suspendatur, & beneficii fructibus ad certum tempus pro scandali gravitate privetur. Incorrigibilis beneficium amittat. Concubinæ autem clericorum excommunicentur. Clerici vero minoribus tantum ordinibus initiati eadem privationis fructuum pœna plectantur, & a ministerio Ecclesiæ arceantur. Neque fœminis cohabitent, nisi ætate provectis, aut castimoniæ laude publice commendatis.

Clerici domos fundosque dotales beneficiorum suorum collapsos instaurent, quantum necessitas postulaverit, ac reparata conservent.

XI. De pluralitate Beneficiorum.

Qui plura Beneficia possidet, uno retento, cætera intra annum resignet, aut privilegium exhibeat. Quod si illegitime impetratum fuisse compertum fuerit, ejusdem revocatio a sancta sede procurabitur. Si vero dignus dispensatione fuerit, nihilominus jura Episcopalia & Archidiaconalia solvat, aliaque communia onera ferat. Eos etiam, qui ex dispensatione Pontificia plura Beneficia obtinent, hortatur Cardinalis, ut uno retento, reliqua resignent, & sic severitatem & coactionem synodalium, provincialium aut generalium decretorum antevertant. 211.

Monasteria vero & collegia, quæ Ecclesias cum decimis & censibus incorporatas habent, idoneos sacerdotes illis præficiant, eisque congruam suppeditent. Alias Episcopus ex Ecclesiæ illius bonis providebit. Neque Ecclesiis ejusmodi unitis præficiendi, nisi ab Episcopo aut ejus Vicario tanquam idonei fuerint admissi. Religiosi vero Ecclesiis ac Beneficiis curatis a Prælato suo præfecti, non obstante quacunque exemptione, (*quoad curam animarum*) Episcopo sint subjecti.

XII. De statu monachorum &c.

Monasteria secundum Regulam ordinis reformari, monachos in obedientia & disciplina conservari. Capitula circa disciplinam frequenter institui, vitia castigari ac corrigi, cultum Divinum reverenter exerceri, habitum & tonsuram servari, res custodiri, præcipit synodus, reformationis impatientes severa coercitione castigatura.

Inter-

Intermiſſa litterarum ſtudia reſtaurent, aut ad alias ſcholas aliquos mittant, a rerum profanarum exercitio abſtineant, absque justa cauſa extra ſepta monaſterii non egrediantur: ſemper honeſti aliquid agant. Sæculari pompa abſtineant, vanisque ſumptibus. Quæ neceſſitati ſuperſunt, in pauperes & ſtudioſorum educationem diſpenſent. Monaſteria exciſa aut deſerta, quoad fieri poteſt, inſtaurentur.

Moniales intra clauſtrum ſe contineant, a virorum conſpectu remotæ. Viri in earum monaſteria non ingrediantur, niſi inevitabilis neceſſitas id exigat: per œconomum honeſtum ac fidum res ſuas externas procurent.

Canoniſſæ, continentiæ ſtudium, nulla voti ſolennitate obſtrictum, ſectantes, commune habeant dormitorium. Habitu modeſto, caſtitatis indice, utantur. Optandum etiam, ut communi menſa uterentur.

XIII. De officio Concionatoris & Verbi Divini Prædicatione.

Concionandi officium nemo aſſumat, niſi vocatus, & ab ordinaria Eccleſiaſtica poteſtate ſit admiſſus. Poſſunt tamen paſtores animarum alios idoneos aſſumere, ſi ipſi hoc munus explere nequeant.

Sacra Scriptura SS. PP. ſenſu exponenda. Nihil profani, fabuloſi, ſuſpecti proferatur. Sermo ſit ad captum auditorum. Concionator nunc catechiſtam agat, nunc interpretem S. Scripturæ, nunc vitiorum reprehenſorem, nunc doctorem myſteriorum, a quæſtionibus perplexis & difficilibus, omni eruditionis oſtentatione abjecta, abſtineat, uti etiam a conviciis & injuriis. Clerum præſertim, Magiſtratum, & abſentes non traducat, ne ejus lingua ſit fax ſeditioni. Sed ſit oratio modeſta, ſobria, gravis, & Verbi Divini nervis compacta.

Miſericordiam, bonitatem, & charitatem Dei tempore opportuno prædicet, ut anxii ſpe & amore Divino inflammentur. Neque juſtitiæ tamen Divinæ oblivifcatur, ut ſpei ſalutaris timor Domini admiſceatur. Eleemoſynas, ſatisfactiones, & pietatis opera commendet, quibus Chriſtianæ fidei paries liniendus. Adverſus graſſantium hæreſum tempeſtatem auditores muniat. Decalogi præcepta ſæpius explicet. Verbum Dei etiam traditum oſtendat, Chriſti & Apoſtolorum ſermonibus communicatum.

Præ-

Præterea hortetur populum, ut Verbum Dei attente audiat, › hæresi abhorreat, Missæ sacrificio diligenter intersit, frequen- confessione se expurget, mundo corde Corpus Christi sumat, ıcramentis secundum Ecclesiæ traditionem religiose utatur, dies ›stos colat. Exemplo denique & morum probitate concionator ›se præluceat.

XIV. De cultu Divino.

Cultus Divinus observetur peragaturque iis modis & ritibus, uibus per manus sanctorum Patrum nobis traditus, & per majores ostros in sacrificio altaris, officiis defunctorum, canonicis, cæte- isque Divinis laudibus, atque ceremoniis observatus fuit.

XV. De administratione Sacramentorum.

Ut confusio & schismata vitentur, & Apostolicis traditionibus, 212.
ıcrisque canonibus ac legibus reverentia debita habeatur, Parochi eremoniarum, orationum, rituumque receptam uniformitatem in mnibus sequantur.

Doceatur frequenter populus, quid in cujusque sacramenti ollatione agatur. Lingua latina in Sacramentorum administratio- ıe aliisque Ecclesiasticis officiis retineatur, & exclusa alicubi re- ocetur. Quæ vero lingua germanica more antiquo consueverunt ›ronuntiari, porro eadem pronuntientur.

XVI. De Baptismo.

Solennes ceremoniæ & orationes in baptismo non omittantur, ıisi necessitas exigat; earumque significatio populo sæpius declare- ur, ut professionis suæ, quo Christo initiatus est, admoneatur.

*S*usceptores seu sponsores parvulorum sint ætatis provectæ, at- ›ue in fide probe instructi, ut non ore tantum sed etiam mente ad nterrogata respondeant, suumque munus intelligere, & parvulos, ıbi res postulaverit, in fide possint instruere.

XVII. De Confirmatione.

Parochi suo tempore de confirmationis origine, & chrismatis

ſignificatione ſuos doceant, eosque ad ejus deſiderium accendant, ut, cum Epiſcopus aut ejus ſuffraganeus ad confirmationis ſacramentum conferendum advenerint, prompti & parati ſint illud ſuſcipere, atque intelligant, quid ibi agatur.

XVIII. De Celebratione Miſſarum & Sacramento Euchariſtiæ.

Canon Miſſæ ſubmiſſa voce more veteri pronuntiandus; in reliquis etiam Miſſæ partibus nihil innovetur. Evangelia vel Epiſtolæ Dominicis & Feſtis in Parochia germanice exponantur; neque Miſſa ulla tunc celebretur. Miſſæ celebratio neque ſit nimium præcipitata, neque nimium prolixa: unde ſervanda mediocritas. Undique autem ex celebrantis geſtu & compoſitione decorum & devotio eluceat. Melodiæ laſcivæ, aut alio pertinentes, ac profani rythmi procul abſint; quia populum a devotione avocant, atque vanæ levitatis memoriam ingerunt. Omnia proin ſacram devotionem ſpirent. Decentius eſſet, ut veteris Eccleſiæ exemplo elevationis tempore populus proſtratus Deum in ſummo ſilentio adoraret.

Ignoti ſacerdotes, aut ſceleribus infames, aut ſolum quæſtum ſectantes a celebratione hujus ſacri repellantur. Sacra hoſtia pro infirmorum viatico in loco mundo & honorato, accenſo ad eum perpetuo lumine, aſſervetur. Quando ſolenni proceſſione circumfertur, ludi profani omnes abſint, & quidquid a devotione avocat. Quando ad ægros defertur, lumen præcedat, & campanula ſignum detur. Duæ minimum hoſtiæ ad ægrum ferantur, ne populus in redeuntis manibus inane vaſculum adoret.

XIX. De Pœnitentia & Remiſſione.

Parochi in quadrageſima ſingulis Dominicis capitulum *omnis utriusque ſexus* publicent in Eccleſiis, quo videlicet decernitur, ut omnes fideles, poſtquam ad annos diſcretionis pervenerint, omnia ſua peccata ſaltem ſemel in anno confiteantur ſacerdoti proprio, & injunctam ſibi pœnitentiam impleant, & ſaltem in paſchate SS. Evchariſtiam ſumant: alioquin viventes ab Eccleſiæ ingreſſu, & mortuos a ſacra ſepultura arcendos.

Subjunguntur dein caſus plures, in quibus Sacramentum Euchariſtiæ perſonis certis criminibus irretitis negandum, aut ſaltem ad tempus differendum aſſeritur: uti excommunicatis, interdictis, publicis & habituatis peccatoribus &c.

XX. De

XX. De Extrema Unctione.

Unctionis extremæ Sacramentum, cum litaniis & orationibus, a majoribus acceptis, totaque Ecclesia servatis, infirmis impertiendum. Sacerdos infirmum consoletur, ad spem salutis æternæ erigat. Diabolum contemnere, Christique misericordiam sperare jubeat. Præsentes ad preces pro infirmo fundendas hortetur.

XXI. De Matrimonio.

Sacerdos non alibi, quam in Ecclesia nuptias benedicat. Nec nisi tribus proclamationibus præmissis, diebus festis continuis; ut constet, sponsos nullo impedimento laborare. Admonendi, qui conjungi volunt, ut parentum potius & amicorum consilia sequantur, quam privata sua desideria, & exemplo Tobiæ jejuniis & orationibus se præparent, sciantque, matrimonia in peccato mortali contracta, esse quidem valida, sed tamen illicita: ut adeo Sacramenti gratiam non conferant.

XXII. Sacramenta gratis administrentur.

Pro reconciliatione pœnitentium, aut alterius Sacramenti aut Sacramentalium administratione sacerdos non paciscatur de pecunia vel alia re sibi danda; sed requisitus ea sine mora administret. Quod tamen ex consuetudine debetur, potest exigi.

XIII. De consecratione, benedictione & ceremoniis Ecclesiasticis.

Consecrationes & benedictiones Ecclesiæ, altaris, cæmeterii, vestium & vasorum sacrorum, aquæ, salis, palmarum, cereorum &c. 213.
solenne suum teneant, sicut ante istam Catholicæ Religionis perturbationem. Doceaturque populus, cur res e. g. fructus, agri &c. benedicantur, videlicet, ut orationis & benedictionis scuto adversus magias, incantationes, maleficia, aliasque diaboli & malorum hominum nocendi machinationes defendantur, atque ut mentes nostras benedictionis recordatio ad DEUM gratiarum omnium fontem erigant.

Sacræ ceremoniæ retinendæ, tum quia in Ecclesia ab antiquissimis temporibus fuerunt usitatæ, tum quia mentem ad DEUM & res

Divinas trahunt. Significationem autem ceremoniarum declarari populo oportet, veluti cereos ad laudem & gloriam ejus, qui lux eſt mundi, omnemque hominem in hunc mundum venientem illuminat, accendi, Thura incenſa indicare orationes & deſideria noſtra cum odore bonorum operum ad DEUM aſcendere oportere &c. Cavendum tamen, ne ſacræ ceremoniæ in abuſum & ſuperſtitionem degenerent.

XXIV. De Feriis & Feſtis Sanctorum.

Circa feſtos dies celebrandos nihil innovetur, ſed antiqua diœceſis conſuetudo, ac publicata decreta obſerventur. Enumerantur hic feſta ſolenniter celebranda, uti præter omnes Dominicas, Feſta Natalitia, Paſchalia, & Pentecoſtalia, quatuor feſta B. V. Mariæ, nempe Purificationis, Annuntiationis, Aſſumptionis & Nativitatis, Natalitia Apoſtolorum, Circumciſionis, Epiphaniæ, Corporis Chriſti, Joannis Bapt. Magdalenæ, Laurentii, Georgii, Martini, Nicolai, Michaëlis, omnium Sanctorum, Catharinæ, Udalrici & Afræ Patronorum diœceſis &c.

XXV. De orationibus Eccleſiæ.

Præter innumeras novationes in fide, moribus, ritibus, etiam oratio Dominica, ſalutatio Angelica, Symbolum Apoſtolorum, ac Decalogi præcepta, a majoribus noſtris in linguam germanicam religioſiſſime converſa ac nobis tradita, a novatoribus fuerunt inverſa, e. g. quod antea ſemper in oratione Dominica dictum eſt: *Pater noſter, qui es in cœlis*, ab iſtis novis interpretibus dicitur: *Noſter pater in cœlis.* His aliisque novitatibus abjectis inſiſtatur priſtino venerandæ antiquitatis mori, atque Parochi ſingulis Dominicis finita concione orationem Dominicam, Angelicam ſalutationem, ſymbolum Apoſtolorum, & Decalogi præcepta, diſtincte præeant, populo ſingula repetendo ſubſequente.

XXVI. De magiſtris & ſcholis inſtituendis.

Diſtricte prohibetur, ne quis ex Auguſtana diœceſi ad ſcholas aut gymnaſia, de ſchiſmate aut hæreſi ſuſpecta, nuperque natis de religione perverſis opinionibus contaminata, diſcendi docendive cauſa, accedat. Academiis autem Catholicis ſit poteſtas viros litera-

teratos ad regendas Ecclefias idoneos Epifcopo Auguftano fignificandi, quorum in conferendis Parochiis fpecialen rationem habendam, & commendationem etiam apud Paulum III. fummum Pontificem is pollicetur.

Collegia Canonicorum fcholas inftaurent. Iis præficiantur magiftri incorruptæ vitæ, qui & Chriftianæ vitæ principiis, & literarum ftudiis juventutem imbuant. Atque ad hæc idonei libri prælegantur. In reliquis etiam oppidis, in quibus collegia non funt, fcholæ inftaurentur. Ubi frequentiora funt Canonicorpm collegia, Theologus conftituatur, qui certis diebus & horis interpretetur Biblia, ac de re Theologica Canonicos, Vicarios, & alia Collegii membra doceat; uniusque Præbendæ proventus in ftipendium accipiat.

XXVII. De Hofpitalibus.

Hofpitalium proventus in nullos alios ufus convertendi, & alienati funt revocandi; fi alicubi cum aliis fuerint confufi, ex æquo pauperibus profpiciendum. Perfonæ miferabiles loci recipiendæ. Peregrini refectionem duntaxat accipiant. Adminiftratores rationem reddant.

XXVIII. De majoritate & obedientia.

Magnates feculares in executione horum Synodalium fint auxi- 214.
lio. Jurisdictionem, libertatem, & immunitatem Ecclefiafticam, Epifcopis & clero ab Imperatoribus & canonibus tributam, tueantur atque confervent. Protectionis & advocationis nomine Ecclefias ne premant. Sed clerum & præcipue animarum fuarum paftores venerentur. Diebus feftis & dominicis ad Divina conveniant, concionem audiant. In Miffa ad finem usque perfeverent. Confeffionis & communionis Sacramenta frequentent.

Parentes liberos etiam domi inftruant. A vitiis coërceant. Libros periculofos, & imagines turpes amoveant. Novorum dogmatum auctores aut profeminatores, aliique criminofi, ex diœcefi jubentur faceffere.

XXIX. De Vifitatione.

Epifcopus per fe vel per Suffraganeum quotannis, aut quoties res poftulaverit, diœcefin vifitabit, & examinabit, an hæc Synodalia obferventur, fuffraganeo etiam vel Vicario Generali norma vifitationis præfcribetur, uti etiam decanis ruralibus.

XXX. De Cenſuris.

Excommunicationis, ſuſpenſionis & interdicti ſententiæ a nemine contemnantur, aut quoad publicationem & executionem impediantur. Propter cauſam tamen levis momenti nulla cenſura feratur; ſed ad ſanitatem magis, quam ad interitum contumacium reſpiciendum.

Excommunicati, & denuntiati, ab omnibus vitari, & a nemine in conſortium recipi debent; neque ante ſatisfactionem abſolvi, aut ad Sacramenta vel fidelium communionem admitti.

XXXI. De Precibus pro Principibus fundendis.

Omnes ſubditi in Miſſis, orationibus, & concionibus precentur pro Paulo III. Pontifice, Carolo Imperatore, Ferdinando Rege, ac aliis Principibus Catholicis, & populum, ut idem faciat, adhortentur, ut orthodoxam fidem & auctoritatem ſedis Apoſtolicæ, ut hactenus factum, tueantur. Pro lapſis vero orent, ut ad unitatem fidei revertantur.

XXXII. De Pœnis.

Cum porro ſine coërcitione jurisdictio ſit inefficax, & absque pœnis non modo leges vileſcant, verum etiam quælibet civilis ſocietas in deterius facile abeat, ſtatuitur, ut pœnæ canonicæ, tam in corpore juris clauſæ, quam ſynodalibus ſtatutis, alias editis, annexæ, transgreſſoribus horum ſtatutorum, infligantur.

XXXIII. De Synodis.

Cum ſynodorum celebrandarum ratio in tanta rerum perturbatione plerisque ignota ſit, ſynodi anniverſariæ decernuntur. Qu[i] autem in ſynodalem conſeſſum recipiuntur, juramenti Epiſcop[o] præſtiti memores, detrimenta, defectus, vitia gravia graſſantia, perſecutiones &c. in medium proferant, a ſynodo absque reſpectu corrigenda.

Appellationes quoque legitimæ ad ſynodum, abſentium gravamina, & laicorum querelæ, ad cauſas Eccleſiaſticas pertinentes, audientur, uti etiam, qui crimina, diſciplinam & quietem Eccleſiaſti-

cam

cam perturbantia, denuntiare voluerint, ad quam denuntiationem seu Evangelicam faciendam omnes invitantur.

Petit Episcopus, ut deputentur a synodo commissarii, qui reformationi Episcopi ejusque officialium intendant. Materiam de corrigendis vitiis, quæ in Breviarium irrepserunt, de Missis aliis sub solenni officio non legendis, de excommunicatione non ferenda, nisi ob causas valde graves, de pluralitate Beneficiorum, de uniendis Beneficiis tenuibus, de visitatione exemptorum, ad synodum provincialem, aut œcumenicam, atque ad S. Sedem, remittit.

Absolutio
Synodi Augustanæ.

Postquam prima die memorati 33. articuli a cancellario Episcopali coram synodo prælecti fuerant, jussi sunt Patres altera die convenire rursus, & de iis suffragium ferre. 215.

Dicta igitur sequenti die per decanum Augustanum solenni Missa de SS. Trinitate, Cardinalis gravi oratione synodum adhortatus, ut sepositis privatis rationibus, in unam DEI gloriam oculos intendentes, pro reformatione salutari irent in suffragia. Nullus erat ex tanto numero, qui non omnes articulos maximopere collaudaret, & libero suo voto comprobaret. CumqueEpiscopus iterum iterumque de sua ipsius ac officialium suorum reformatione synodi sententiam petiisset, illa vero aliud non responderet, quam lectos articulos tanquam synodales ab omnibus observandos, gravamina, causas, & defectus Ecclesiasticorum & laicorum ad synodum referri voluit.

Die tertia Nov. 14. cantato per Abbatem Ottoburanum de B.V. solenni officio Cardinalis ad diligentem synodalium observationem cohortatus præsentes, absentes, per promotorem fisci accusatos, condemnavit, ac contra eos tanquam contumaces juris ordine procedendum decrevit.

AR-

ARTICULUS III.

Concilium Trevirenſe I. Diœceſanum

Anno 1548.

216. Initium. In convocationis mandato memorat Joannes Archiepiſcopus & Elector, Carolum V. Cæſarem ſtatuiſſe in Comitiis Auguſtanis, particulares interim, dum Concilium Tridentinum reſumeretur, celebrandas eſſe ſynodos, cui ſaluberrimæ ac divinitus inſpiratæ voluntati, ſe ſatisfacturum, Diœceſis ſuæ Trevirenſis archidiaconos, Abbates, præpoſitos, prælatos, archipresbyteros, decanos, parochos aliosque Eccleſiaſticos convocare in Baſilicam majorem Trevirenſem.

Oratio. Orationem ad Patres congregatos eloquentem habuit Pelargus Doctor Theologus, de obliterata jam diu re literaria reſtituenda, & diſciplina Eccleſiaſtica repurganda. Atque in prima parte demonſtrat, literarum neglectui hæreſes, undique ingruentes, ac vitiorum colluviem eſſe adſcribendas. In altera dein parte oſtendit, deſperatam eſſe ovium ſalutem, niſi paſtor ipſe bono exemplo præluceat. Oratio tam libera, tamque temporibus illis afflictis congrua vix unquam publico in conſeſſu dicta.

Cum deinde Archiepiſcopus per ſuum in Pontificalibus & ſpiritualibus Vicarium ſe ipſum etiam reformandum obtuliſſet ſynodo, decem ſanciti ſunt canones contra ſceleratos clericos.

217. Canones. In primo demonſtratur, quam turpe atque abominandum ſit in ſacerdote *ebrietatis* vitium; eique deditos ab officio & beneficio removendos eſſe decernit.

In ſecundo graviter invehitur ſynodus in clericos concubinarios, ac ſevere commonet, ut abactis concubinis, propudioſis fœdisque incontinentiæ latrinis, pœnitentiam agant, punioresque deinceps ſacram ad aram manus afferant.

In tertio decernitur, ut, qui fornicationis vitium non deſerunt, bonis omnibus Eccleſiaſticis ſpolientur, ſcorta vero procul pellantur.

In quarto excipitur caſus, quo concubina parentes in eadem parochia habet; huic enim permittitur ad eos redire.

In

In quinto ſtatuitur, ut ſi clericus ad dimiſſam redierit, officio & beneficio ipſo facto ſit privatus; concubinam vero extra ædes paternas procul abigendam.

In ſexto ſortilegiis, incantationibus, & divinationibus, anathematis & carceris pœna decernitur.

In ſeptimo Apoſtatæ ad monaſteria ſua redire jubentur.

In octavo ſub cenſura prohibetur, ne quis ejusmodi Apoſtatarum patrocinium ſuſcipiat.

In nono imponitur officialibus, ut, ſi quos deſerto monaſterio ad nuptias convolaſſe deprehenderint, Archiepiſcopo eos caſtigandos, & emendandos ſiſtant: promittitur tamen iis, qui ad Eccleſiam ultro redierint, cum iis tanquam perditis oviculis & filiis prodigis paterne actum iri.

In decimo inquiſitum fuit in regularem diſciplinam, tunc valde collapſam; in eos, qui palam vel occulte hæreſes diſſeminarent, aut ipſi foverent; qui ſceleribus eſſent dediti &c.; hos omnes ſibi denuntiari petiit Archiepiſcopus. Clerum dein omnem graviſſimis verbis adhortatur ſacra ſynodus, ut ſublimi ſtatui ſuo vitam dignam ac muneri tanto congruam ducat.

Subjungitur mandatum Archiepiſcopi contra concubinarios, in quo dicitur, cauſam præcipuam, cur ea tempeſtate ſacerdotes paſſim contemnantur, & odio habeantur, eſſe effuſam vitæ licentiam, fœdamque concubinatus labem, cum nihil magis dedeceat hominem, Divinis rebus militantem, quam ea, quæ carnis ſunt, ſectari, ac proin, ut tanta ignominia a ſtatu Eccleſiaſtico removeatur, intra novem dies omnes concubinæ, ſuſpectæ pudicitiæ, atque petulcæ ætatis fœminæ procul amoveantur: qui ſecus facerent, officio & beneficio, lata in eos ſuſpenſionis ſententia, ſubmovendos, fœminas vero ejusmodi, ni recederent, a locorum decanis excommunicandas, & publice denuntiandas.

Utque hoc mandatum eo certius executioni detur, conſtituti ſunt commiſſarii, qui ſuſpectos de incontinentia ad Archiepiſcopum deferant, uti etiam eos, qui Eccleſiaſticam lædunt immunitatem. Hæc poſtquam per decem dies acta ſunt, ſoluta eſt ſynodus, indicto in proximum provinciali Concilio.

ARTICULUS IV.

Concilium Colonienſe II. Provinciale Anno 1549.

Depulſo ab ovili lupo, Hermanno infelice, cum Colonienſis ager hæreſeon vitiorumque zizaniis magnopere horreret, Adolphus ſuffectus Eccleſiæ illius Metropolitanæ verus Paſtor, tum ſuapte propenſione, tum ut Cæſari & Auguſtanis Comitiis

218. Cauſæ Synodi.

morem gerat, ſynodum Provincialem indixit, præfatus in eam rem, tantis Eccleſiam Colonienſem procellis hæreſeon fuiſſe agitatam, ut in ea jam actum fuiſſe de fide Catholica potuerit videri: ideo ſe, ad paſtorale officium aſſumptum, lupos, concionatores ſectarios, omnis mali originem, ab ovili Dominico abigere, atque ditione ſua ejicere, quamvis non ſine difficultate, ſategiſſe, ſubſtitutis Catholici Verbi Divini prædicatoribus. Qua re tantum eſſe profectum, ut cancri hujus progreſſum ſtiterit, & Catholicis reſpirandi rurſus feneſtram aperuerit. Non tamen hos ſcopos ſuffeciſſe penitus ad fœces illas everrendas.

Corruptos etiam cleri mores & abuſus offenſioni fuiſſe laicis, ut de religione male ſentirent. Plurimum autem fiduciæ fuiſſe ſibi in Concilio Tridentino, feliciter inchoato, ſed inexſpectata Patrum de transferenda ſede contentione pene intercepto, atque in longum tempus protracto. At vero rebus afflictis adfuiſſe DEUM, qui Carolo Imperatori dediſſet nuper victoriam, ut hoſtes validiſſimos non tam viribus, quam conſilio frangeret; & quod mirandum magis, victoria parta modeſte ac clementer uteretur, ac rebelles filios caſtigaſſe magis, more boni patris, quam bello petiiſſe videatur.

Ejusdem Cæſaris animum a DEO fuiſſe impulſum, ut ad reparandas religionis ruinas certam formulam, qua cleri mores reformarentur, piis quibusdam & eruditis Theologis conſcribendam demandaret. Hanc a Cæſare traditam, univerſis Eccleſiaſtici Ordinis Statibus, qui eandem probe expenderent, quidque in ea recipiendum repudiandumve videretur, candide aperirent. Multis igitur conſultationibus ac deliberationibus privatim & communiter habitis, quibusdam in formula expunctis, aliis mutatis, vel additis, communi

tan-

tandem confenfu eandem approbatam, atque Cæfareæ Majeftati promiffum, ad ejus normam reformationem fe aggreffuros, falva fummi Pontificis authoritate, quæ ut eis accederet in Articulis quibusdam, neceffarium arbitrabantur.

Addit deinde Archiepifcopus, fe propterea celebraffe in eam rem fynodum Diœcefanam, fuoque hortatu comprovinciales Epifcopos in fuis Diœcefibus.

Verum per hoc vix quidquam aliud fuiffe promotum, quam ut fciret quisque, quod alioquin nemo ignorabat, quomodo fibi vivendum effet pie & canonice. Proinde ad efficacem reformationis executionem pertingendum fuiffe, indicendumque provinciale Concilium. Cumque fatis appareret, rigorem antiquorum canonum ftatim in ufum revocari non poffe, ad media quædam, facris tamen canonibus confentanea, fuiffe confugiendum, vifaque opportuna fequentia fex media:

1. Inftaurationem ftudiorum, potiffimum facrorum.

2. Examen ordinandorum, ad minifteria vel Prælaturas inftituendorum.

3. Officiorum fedulam perfunctionem.

4. Vifitationem Archiepifcopalem, Epifcopalem, Archidiaconalem, & eorum, quibus hoc incumbit.

5. Synodorum frequentem celebrationem.

6. Jurisdictionis Ecclefiafticæ, jam propemodum collapfæ, & abufu depravatæ, reftitutionem.

CANON I.
De ftudiorum Inftauratione.

PRæfatus Archiepifcopus de ftudii Theologici & Canonici neceffitate, eorumque temporum craffa ignorantia, hærefum aliorumque vitiorum fœcunda matre, ad litterarum reftaurationem decem media fynodo propofuit. 219.

1. Cum poft nupera Comitia præcones aliqui hæretici cathedris effent dejecti, fcholarum nunc minifteriis inhiant, ut juventutem corrumpant. Ne igitur ejusmodi lupi irrepant, quibus inftitutio committitur, diligenter prius examinandi funt de moribus & doctrina.

2. Magna eft querela, quod plures ludimagiftri, dum omnia fimul inftillare volunt, fciolos potius quam folide doctos faciant. Qua-

re deinceps in trivialibus ſcholis artes tantum doceantur, velut grammatica, poetica, rhetorica, dialectica, arithmetica &c. diebus vero Dominicis & Feſtis ex Evangelio &c. ſacra inſtructio pro ætatis captu proponatur. Superiores autem diſciplinæ in Academiis doceantur, & Theologia etiam in monaſteriis.

3. Libri non niſi pii doctique, atque a decano artium vicinæ Academiæ, aut ſaltem erudito aliquo Prælato approbati prælegantur.

4. Parochis & concionatoribus, aliisque fidelibus ſub anathemate interdicitur, ne libros legant hæreticos, ut Lutheri, Buceri, Calvini, Oecolampadii, Bullingeri, Lamperti, Melanchtonis, quos conſtat, omnia ſua ſcripta ad decipiendum & ſeducendum homines a vera fide edidiſſe. Fugiant etiam Corvinum, Capitonem, Brentium, Pomeranum, Pellicanum, Muſculum, Sarcerium, Hegendorphinum, Oſiandrum, Spangenbergium, Oldendorpium, Bonnum, Hedionem, Chronicon Sebaſtiani Franck, & quidquid ejus eſt farinæ, donec pleniori catalogo libri contagioſi fuerint indicati.

5. Bonæ ſpei juvenes Canonici ad Academias mittantur a collegiis, qui fructibus Præbendæ ſuæ, exceptis diſtributionibus quotidianis, fruantur ad triennium, aut diutius, ſi exſpectationi ſatisfaciant.

6. Tales juvenes, majoribus Ordinibus necdum inſtituti, cautionem præſtent, ſe Statum Eccleſiaſticum non deſerturos, aut ſubſidia a collegio accepta reſtituturos.

7. Si Academia in eadem urbe eſt, uti Coloniæ, non eſt neceſſe Canonicos ad exteras mittere.

8. Qui profectum ſperatum in Academia non faciunt, privilegiis & fructibus priventur.

9. Ut autem etiam reliqui clerici occaſionem diſcendi habeant, collegia conſtituant Theologum, Præbendæ unius canonicalis ſalario eidem attributo.

10. In Academia Colonienſi lectiones diligenter habeantur ab iis, qui propterea Præbendis fruuntur.

II.

De Examine Ordinandorum.

220. CUm promovendorum ad ſacros Ordines, & Eccleſiaſtica officia magna ſit habenda ratio, accuratum prius eorum examen inſtituendum; de quo decem pariter canones ſunt promulgati.

1. Exa-

1. Examinandi de fide, quam teneant, de affectu, quo ducan-ur ad SS. ordines, de fcientia, quæ fufficiat ad ordinis, quem pe-it, minifteria explenda, de moribus, ordinem decentibus, de etate.

2. Cum Scholafticus aliique, quibus examinis provincia de-nandata fuit, falariis quidem & titulo fruantur, munere autem uo non fungantur, fed alios æque negligentes fubftituant, examina erfunctorie admodum folent inftitui. Igitur Epifcopi id genus exa-ninibus ne fidant, fed vel ipfimet, fecundum primævum inftitutum, xamini præfint, vel doctos, diligentes, fidosque viros fufficiant, ifi aliunde certo eis conftaret, Scholafticum aliosve examinatores unere fuo graviffimo rite fuiffe perfunctos.

3. Ne autem quidam examen poffint fubterfugere, nemini (fe-lufa jufta caufa) detur licentia, extra fuam diœcefin facros ordi-es fufcipiendi, nifi in fua diœcefi ante fuerit examinatus.

4. Quoniam non oportet facros ordines quafi furtim furripere, uemadmodum matrimonio jungendi, ita etiam majoribus ordini-us initiandi, trina proclamatione populo funt denuntiandi in paro-hia, quam inhabitat. Sique impedimentum fe prodat, id Epifco-o aut ejus officialibus a parocho indicetur.

5. Promovendi afferant teftimonia non modo fuorum Parocho-um, fed etiam præceptorum, aut proborum virorum, per exami-atores difcutienda.

6. Nullus electus confirmetur, aut præfentatus ad dignitatem ut beneficium curatum inftituatur, nifi prius ab Epifcopo aut ejus icario, aliifve deputatis fit examinatus, & approbatus idoneus, ve-tque formulam reformationis exequi.

7. In permutationibus etiam & refignationibus præter alia dili-enter examinetur, an non labes aliqua fimoniaca lateat.

8. Pro diverfitate ftatuum, graduum, & officiorum confcri-endæ examinis formulæ.

9. Epifcopo liceat, qualitercumque & a quibuscumque ad paro-hias promotos examinare.

10. Collatio Patroni absque canonica inftitutione eft omnino rita.

III.
De functione Officiorum.

221. 1. NIl prodeſt paſtores animarum fuiſſe examinatos, approbatos & canonice inſtitutos, niſi præſtent officium, ad quod ſun vocati.

2. Quod paſſim tam indocti & inutiles ſacerdotes Eccleſiis ſin præfecti; quodque tam turpiter in concubinatu, ebrietate, aliisqu infamibus vitiis vivant, negligentiæ Epiſcoporum & Archidiaconi illis, qui turpem quæſtum ex munerum ſuorum locatione, in ac ceptis ferendum, quare deinceps vices munerum ſuorum non de legent hominibus levibus, vitioſis, conjugatis, ſed tantum Eccle ſiaſticis, gravibus, & probatæ exiſtimationis viris.

3. Nullus Prælatus ſuam jurisdictionem pro pecunia, aut an nuo cenſu committat, aut vendat.

4. Ne pœnitentiæ loco pecunia emungatur, nec propter mune ra pœna remittatur.

5. Collegiorum præpoſitis pœna dictatur, niſi munere ſuo dili gentius fungantur, & Eccleſiarum jura melius defendant.

6. Decani apud ſuas Eccleſias perſonaliter reſideant, & negle ctam hactenus diſciplinam in clero melius curent.

7. Uti etiam Abbatiſſæ in collegiis nobilium virginum.

8. Abbates intra monaſteriorum ſepta habitent, nec moram longam extra ea trahant.

9. Pluralitas beneficiorum curatorum improbatur.

10. Vicariis collegiorum aut monaſteriorum congrua præbea tur.

11. Ne monaſteria vel alia collegia regimen Eccleſiæ cum præ diis, agris &c. locent plus offerenti, ſub annua penſione tanta, ut ei non ſuperſit congrua.

12. Vicarii ſeu capellani in Eccleſiis collegiatis officiis ſuis di ligenter fungantur, cum Canonicis horas perſolvendo &c.

VI. De

IV.
De Visitatione.

Ob visitationes neglectas, aut abusibus deturpatas tot hæreses & vitia irrepserunt, quare Episcopi etiam ipsi visitent, ut ac ratione inferiorum visitatorum ipsæ etiam visitationes visientur. 222.

2. Adhibendus Notarius, qui sit sacerdos, aut saltem cleicus non conjugatus.

3. Visitandi omnes subjecti, ut exempti etiam visitari posnt, Cæsarem in se recepisse, quod ea super re cum Pontifice elit agere.

4. Idem observandum circa hospitalia.

5. Visitatores muniendi auctoritate coercitiva, armandique agello, ut ementes, vendentes, scorta, omnemque turpitudiem e domo DEI valeant ejicere.

6. Conscribendæ formulæ inquirendi in visitatione.

7. Visitatores sumptus moderentur: unde nullum superuum famulitium assumant, & victu mediocri sint contenti, ræsertim vero parcant Ecclesiis pauperibus, parochos in viciium locum evocando &c.

V.
De celebratione Synodorum.

. Salus Ecclesiæ, terror hostium ejus, fidei Catholicæ stabilimentum ac nervi sunt synodi, quibus incisis aut neglectis Eclesiasticus ordo diffluit, ut tristis experientia docuit. Quare ynodus diœcesana quotannis bis celebretur, sed religiosius: in Diœcesi autem Leodiensi propter ejus latitudinem semel. Syiodus vero provincialis quolibet triennio. 223.

2. Decanis collegiorum ipsa collegia, decanis vero ruralibus arochi sumptus synodales conferant.

3. In Synodis decernatur de tollendis abusibus, & corruptis noribus, de disciplina Ecclesiastica conservanda, aut restituenda. Canones veteres, si opus renovandi, aut novi in novis casiбus, juxta sacram scripturam, Patrum sanctiones, & rectæ raionis judicium condendi.

VI. De

VI.

De Jurisdictione Ecclesiastica.

224. 1. Hæc sextum est medium tanquam supremum refugium, ad reformationem, etiam contra contumaces inducendam. Hanc jurisdictionem Christus in Petro Ecclesiæ promisit: *Tibi dabo claves regni cælorum: quodcunque ligaveris super terram &c.* Qua promissio non ad solum Petrum, sed ad alios etiam Apostolos pertinebat: *Amen dico vobis, quodcunque ligaveritis &c.* Quisquis igitur Ecclesiæ claves contemnit, Christi authoritatem contemnit. Præsertim, cum addat, pro ethnico & publicano habendum qui Ecclesiam non audierit. Hac Ecclesiastica Jurisdictione usus est Paulus, quando Corinthium novercæ suæ stupratorem tradidit sathanæ.

Judicia igitur Ecclesiastica in primis reformanda, & curia Episcopales, ad normam, tempore Hermanni Archiepiscopi præscriptam. Ad quam observandam curiæ Coloniensis officiales jurejurando adstringuntur.

2. Sub anathematis pœna interdicitur sæcularibus magistratibus, præfectis &c. ne judicia Ecclesiastica, aut sententiarum executionem impediant. Sed potius tamquam justitiæ patrocinatores judici Ecclesiastico petenti brachium sæculare præbeant non obstante exceptione a reo proposita.

3. Sub excommunicationis pœna prohibetur, ne magistratu aut judices sæculares, in matrimonialibus aut aliis quibuscunque causis Ecclesiasticis, ad cognitionem solius judicis Ecclesiastic spectantibus, inter suos subditos aut alienos judicent; sed id genus causas omnes ad judicem Ecclesiasticum remittant.

VII.

Censuræ & Decreta pro abusuum & vitiorum abolitione.

225. 1. Nulla re magis per hanc tempestatem fœdata est Ecclesiæ Christi facies, quam profugorum monachorum & monialium perfidia atque flagitiis; quorum ut erat vitæ institutum arctum prius & sanctum, ita, eo abjecto, absque omni fræno, in omn

flagi-

flagitiorum genus ſunt prolapſi; his enim auctoribus natæ hæreſes, ſacrilegia, inceſtuoſa connubia, & ſacrorum omnium profanatio. Quare, ne plures ab iis pervertantur, nemo monachos aut monachas, fugitivos, extra ſuperiorum ſuorum obedientiam vagantes, recipere, fovere, aut ad Sacramenta vel Eccleſiaſtica miniſteria admittere auſit, ſub pœna excommunicationis, ipſo facto incurrendæ.

2. Magnæ ad Synodum querelæ perlatæ ſunt, apoſtatas illos varia vitæ genera ſectari. Quosdam enim ſæculare inſtitutum in omnibus aſſumſiſſe, & pudicitia, quam DEO conſecraverant, proſtituta, monachos monialibus duplicato inceſtu, ſub conjugii prætextu adhærere. Quo vitio etiam ſacerdotes & majorum ordinum clerici ſe contaminarint. Quosdam vero viduis & fæminis ſæcularibus ſe copulaſſe &c. Quæ nuptiæ omnes declarantur illicitæ, profanæ, ſacrilegæ, inceſtuoſæ, execrabiles, nusquam tolerandæ, & anathemati omnes, qui ita contraxerunt, innexi, prolesque ſuſceptæ illegitimæ, ac ſpuriæ, proindeque nullo jure hæreditario parentibus poſſe ſuccedere.

3. In tertio genere verſantur monachi apoſtatæ, qqui miniſteriis Eccleſiaſticis perfunguntur, & concubinis adhærent. Quorum quidam religionis ſuæ habitum penitus abjecerunt, quidam non integrum, ſed partem tantum retinuerunt. Hi omnes ſeveriori ordinis diſciplinæ ſubjiciantur. De ſacerdotibus vero & beneficatis, qui concubinas habent, id obſervetur, quod nuper in ſynodo Diœceſana ſtatutum. Quodſi qui libidinis furiis correpti inſtar equi & muli, quibus non eſt intellectus, ſuſpenſione a beneficio & officio non emendentur, ad beneficii privationem, aliasque graviores pœnas deveniendum.

4. In quarto genere ſunt monachi profugi, alii in habitu, alii eo abjecto extra obedientiam & ordinis ſui diſciplinam, regimini Eccleſiarum & Sacramentorum adminiſtrationi ſe immiſcentes; cum ſint excommunicati, & abſolvendi poteſtate careant. Sub anathemate igitur prohibetur, nequis tales adhibeat.

5. Cum quædam moniales ordinis ſui habitu abjecto ſæcularem induerint, ſub anathematis pœna prohibetur, ne id porro fiat.

6. Apoſtatæ, quoad fieri poteſt, reducantur.

7. Abſolutionem ab hæreſi a ſede Apoſtolica petant. Permiſſio Caroli V. circa communionem ſub utraque ſpecie, non concernit provinciam Colonienſem. Quare omnes una ſpecie utantur.

8. Apoſtatæ reverſi ne ſtatim involent in ſacra miniſteria: ſed prius Eccleſiæ reconcilientur.

9. Benigne tamen ac paterne recipiantur, tanquam oves errantes & filii prodigi.

10. Principes requiruntur, ut refractarios apoftatas potenti manu reducant, fuisque fuperioribus tradant.

11. Apoftatæ quidam extra monafteria degunt, fuperioribus fuis rebelles, & alios ad rebellionem follicitantes, fub prætextu difpenfationis Apoftolicæ, quam vel in curia, vel a pœnitentiariis, aut Nuntiis Apoftolicis ob aut fubreptitie impetrarunt, ac deinde Judicibus conniventibus examinandam tradiderunt. Hi omnes fuas difpenfationes Archiepifcopo aut Epifcopo fuo exhibeant.

12. Adminiftratores bonorum Ecclefiafticorum diligentius rationes reddant. Et quidem Ecclefiarum provifores laici fuo plebano bis in anno; nihilque abfque ejus confilio difponant.

13. Campanarii feu æditui fuperpelliceis in Ecclefia utantur, linteamina fervent munda. Barbam ne nutriant.

14. Nati inftante pafchate aut pentecofte afferventur baptizandi ad vigiliam horum feftorum; fi nullum vitæ periculum immineat.

15. Tollatur abufus, magnatum filios domi baptizandi, aut poft baptifmum epulandi.

16. Religiofi neque fint patrini, nec interfint nuptiis.

17. Comœdi ne admittantur in Virginum monafteria; nec extra fpectent comœdias.

18. Ut religiofius populus interfit Miffæ, requirendi præfecti locorum, & confcribendæ pro captu plebis piæ meditationes & orationes.

19. Tempore folennis officii non facile aliæ Miffæ privatæ celebrentur, ne populus ad plura diftrahatur.

20. Oblationes altiffimæ in Ecclefia originis revocentur in ufum.

21. Fiant oblationes pro defunctis, fed absque pompa & epulis.

22. A proceffionibus abfit, quidquid vanum & profanum eft, ut fint compofitæ, graves, modeftæ atque devotæ.

23. Clerus in iis devotione & exemplo præluceat.

24. Diftributione careant, qui non interfunt decenter Divinis officiis integris.

25. Quando inftituitur proceffio ruralis, ne vagi & incompofiti per campos difcurrant.

26. Parochi decanis fuis ruralibus obediant.

27. Magiftratus feculares ne impediant Ecclefiafticos in exercitio fui officii & minifterii.

28. Cum

28. Cum graves querelæ ad Concilium ſint delatæ, præfectos quosdam monaſteriis magnas moleſtias intuliſſe, ſub anathemate præcipitur, ut ſervetur immunitas Eccleſiaſtica.

29. Sub eadem pœna prohibetur, ne contra juris diſpoſitionem coloni Eccleſiarum ſervitiis & impoſitionibus a magiſtratibus & præfectis graventur; ſed juxta Cæſareæ Majeſtatis reformationem, ſacros canones, & Imperatorum leges, libertatem, privilegia, & immunitatem Eccleſiaſticam conſervent eis illibatam.

30. Ne ſæculares judices ab Eccleſiaſticis majores taxas judiciales exigant, quam a laicis.

31. Clandeſtine contrahentibus matrimonia negentur Sacramenta, donec ab excommunicatione ſint abſoluti.

32. Præcedat trina proclamatio, nec ab alieno paſtore conjungantur.

33. Extra Eccleſiam non conjungantur. Nec diſpenſandum in hoc absque cauſis graviſſimis, & urgente magna neceſſitate.

35. Singuli ſemel in anno a ſuo Paſtore communionem, & quidem ſub una tantum ſpecie accipiant, & eidem prius confiteantur, aut teſtimonium factæ alibi confeſſionis afferant.

35. Ne fratres ordinum mendicantium confeſſiones audiant, niſi ſint approbati ab ordinario.

36. Denominantur Pœnitentiarii, qui a caſibus reſervatis poſſint abſolvere.

37. Monialibus datur poteſtas bis vel ter in anno alteri confitendi.

38. Qui extremam unctionem contempſerit, Eccleſiaſtica careat ſepultura.

Denique hæc omnia judicio ſedis Apoſtolicæ & œcumenicis conciliis ſubmittuntur.

ARTICULUS V.

Concilium Moguntinum Provinciale

Anno 1549.

EOdem anno celebratum fuit concilium provinciale Moguntinum ſub Sebaſtiano Archiepiſcopo, Mauritio Epiſcopo Euſtettenſi per ſe ipſum, reliquis Epiſcopis comprovincialibus per legatos comparentibus. Conditi ſunt 104. capitula, 47. pertinentia ad doctrinam fidei, reliqua ad diſciplinam morum.

§. I.

Capitula ad fidem pertinentia.

226. 1. MYſterium SS. Trinitatis populo exponatur ſecundum tria ſymbola, Apoſtolicum, Nicænum, & S. Athanaſii.

2. DEUM omnis boni, non autem culpæ auctorem eſſe.

3. Creaſſe hominem rectum, juſtitia originali ornatum,

4. Per peccatum autem corruptum &c.

5. Primum illud peccatum in omnes tranſire &c.

6. Ab eo nos redemptos per Chriſtum, ſanguine ejus per baptiſmum nos abluente &c.

7. Juſtificationis initium provenire a gratia DEI ante omne noſtrum meritum &c.

8. Fides per dilectionem operatur. Opera autem a gratia meritum accipiunt &c.

9. Mandatorum DEI obſervationem per gratiam eſſe poſſibilem.

10. Chriſtianam libertatem non conſiſtere in effræni licentia, ſed in eo, quod a dæmonis ſervitute liberati, volentes, prompti, & alacres legem DEI impleamus.

11. Per ſeptem Sacramenta gratiam nobis conferri, quæ non ex rerum externarum virtute, aut merito miniſtri, ſed ex operationis Divinæ virtute procedat. Nec tamen Sacramenta eſſe ritus ſimpli-

ces

es, ſed efficacia ſigna, ad noſtram ſanctificationem divinitus inſtituta.

12. Doceatur porro populus, per baptiſmum omne prorſus peccatum originale & actuale remitti. Concupiſcentiam vero relictam ad agonem non eſſe proprie peccatum, ſed tale appellari, quod ex peccato relicta ſit, & ad peccatum inclinet.

13. etiam in parvulis per baptiſmum aboleri peccatum originale. Nec iterari poſſe baptiſmum, licet ab infideli in forma Eccleſiæ cum recta intentione eſſet collatus.

14. Baptiſmi ceremoniæ juxta ritum Eccleſiæ adhibeantur.

15. Et, ſi fuiſſent propter periculum mortis omiſſæ, poſtea caute & pie a ſacerdote ſuppleantur.

16. Quantum fieri poteſt, tempore matutino Baptiſmus ſobrie ac devote adminiſtretur. Epulæ vero poſt Baptiſmum abolendæ.

17. Sacramento Confirmationis, ex inſtitutione Chriſti & Apoſtolorum praxi nobis relicto, novam gratiam baptizatis conferri, qua adverſus tentationes dæmonis muniantur.

18. Licet hoc Sacramentum initio ſola manuum impoſitione fuerit exhibitum, eo quod Spiritus Sanctus ſigno viſibili ſe manifeſtarit, mox tamen ſub ipſis temporibus Apoſtolorum, & ex eorum traditione Chriſmatis unctionem fuiſſe adhibitam.

19. In Baptiſmo & Confirmatione unus tantum patrinus adhibeatur propter impedimentum cognationis ſpiritualis.

20. Partes integræ & utilis pœnitentiæ eſſe contritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem.

21. Non enim remitti peccatum, cujus eum, qui admiſit, non pœniteat.

22. Et cum Chriſtus Eccleſiæ miniſtris poteſtatem ligandi & ſolvendi reliquerit, neceſſariam eſſe enumerationem peccatorum, ut munus ſuum rite exercere poſſint.

23. Satisfactionem præſtandam ad redimendam pœnam temporalem reſiduam.

24. Abſolutionis forma plane, ſimpliciter & abſolute pronuntietur.

25. Confeſſionibus audiendis viri integri & periti præficiantur. Fratres etiam prius approbandi.

26. Omnibus parochis & fratribus mendicantibus rite approbatis conceditur ab hoc concilio poteſtas abſolvendi a caſibus occultis Epiſcopo reſervatis, exceptis homicidis, hæreticis, & excommunicatis.

27. Religiosi laicis non præbeant Euchariſtiam ſine ſpeciali con-ſenſu parochi; nec parochus alienis parochianis.

28. Nemo admittatur ad Euchariſtiam, niſi ſuo parocho fueri confeſſus, aut factæ confeſſionis teſtimonium habeat.

29. Magnam cautelam adhibere debent confeſſarii, ne inqui-rendo peccati alicujus, prius non tentati, occaſionem ingerant pœ-nitenti. Sigillum ſtrictiſſime ſervandum.

30. Uſurarios, fures, raptores, defraudatores non abſolvant niſi injuſte ablatorum reſtitutionem promittant. Secundum qualitaten peccatorum pœnitentias imponant, veluti, avaris eleemoſynam incontinentibus jejunia &c.

31. De veritate corporis & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia ple-bem doceant ex ipſis verbis Chriſti: ac ſub alterutra ſpecie integrun Chriſtum contineri; ſub una proin ſpecie tantum ſumi, quantun ſub utraque.

32. Illum ſub una ſpecie communicandi morem eſſe antiquiſſi-mum, atque ad ſalutem ſumentium æque utilem & efficacem, quan alterum ſub utraque, morem itaque ſervandum, quem Eccleſia pro-pter rationabiles cauſas pro temporis ratione elegerit.

33. Extra caſum neceſſitatis Euchariſtia nemini præbeatur, ni jejuno.

34. Sacram unctionem eſſe præſidium, a Chriſto inſtitutum Apoſtolis jam uſitatum, contra corporis & animi infirmitates; dun & leviora peccata tollit, & graviorum reſtantes reliquias expurgat

34 In collatione ordinum conferri gratiam ad Eccleſiaſtic officia rite obeunda.

36. Matrimonio junctos ſeparari non poſſe niſi per mortem; & ſi propter fornicationem ſeparatio facta ſit, debere manere innuptos aut rurſus conciliari inter ſe. Matrimonia ſine conſenſu parentun inita non debere reſcindi.

37. Liberi tamen inſciis aut invitis parentibus matrimoniun non ineant.

38. Clandeſtine non ineatur, ſed in facie Eccleſiæ, cum cele-britate conſueta, præmiſſa trina proclamatione. In quo absque ar-dua & neceſſaria cauſa diſpenſari non debet. Qui præſens tacuit poſt nuptias ad accuſationem non amplius admittendus. Levita illa in pulſando ſponſo omittenda. Comeſſationes & ſaltationes, ſi tolli non poſſunt, ſaltem moderandæ.

39. Benedictiones ſalis, aquæ, aliarumque rerum eſſe conſer-vandas; dummodo populus doceatur, effectus, qui inde petuntur non

on ipſarum rerum efficaciæ, ſed Divinæ virtutis operationi per for-
ſſimi Divini nominis invocationem tribuendos eſſe, & caveatur,
e talibus rebus ad ſuperſtitionem abutantur.

40. Conſervandas etiam reliquas ſacras Eccleſiæ ceremonias,
uæ in cultu Divino ornatum augent, & ad pias cogitationes exci-
ınt &c. quales ſunt, quæ in ſacramentorum adminiſtratione & Di-
inis officiis ex antiquiſſimo uſu in tota Eccleſia obſervantur.

41. Imaginum uſum, pro erudienda plebe & animis excitandis
tilem, in Eccleſiis retinendum: dummodo moneatur populus, ima-
ines non ad id proponi, ut adoremus aut colamus eas, ſed ut quid
dorare aut colere, aut quarum rerum utiliter meminiſſe debeamus,
er imagines recordemur. Procaces vero imagines e templis elimi-
antor.

42. Omnis abuſus ſimplicis plebeculæ circa imagines tollendus.
Iulla fiducia in iis ponenda &c.

43. Reliquias etiam Sanctorum in Eccleſiis proponendas & ve-
erandas, ut per eas fideles moniti diſcant virtutem & fidem Sancto-
ım imitari.

44. Propterea etiam peregrinationes ſacras permittendas ad ſa-
ras reliquias, aut certa templa; modo caveatur omnis abuſus.

45. Sanctos, velut ejusdem corporis membra, per communio-
em Sanctorum nobis ſociatos, colendos & invocandos.

46. Defunctos vivorum pietate & orationibus adjuvari. Con-
ntientem eſſe Eccleſiæ doctrinam Scripturarum collatione & eviden-
 ratione firmatam, exiſtere medium quemdam decedentium Sta-
ım.

47. Servanda Eccleſiæ jejunia, cum ciborum delectu.

§. 2.

Capitula ad mores ſpectantia.

. CONſtitutiones & conſuetudines Eccleſiæ non ſunt traducendæ 227.
tanquam traditiones mere humanæ, quales erant Phariſaicæ,
d obſervandæ tanquam leges a ſuperioribus latæ, quibus obedien-
am præſtari ipſum præceptum Divinum diſerte jubet.

2. Ignoti, qui ab Epiſcopo ſuo non habent teſtimonium, aut a
ſu-

a ſuperioribus ſuis, ad prædicationem verbi Divini non admittantur.

3. Qui non prædicant ſecundum SS. Patrum ſenſum aut juxta Eccleſiæ conſuetudinem ſacra adminiſtrant, ordinario loci denuntientur, movendi munere.

4. Viſitentur libri parochorum & concionatorum.

5. Præfecti locorum tempore concionum & Divinorum officiorum ex tabernis, foro, & plateis turbam abigant, & rei ſacræ intereſſe compellant.

6. Divina officia a clerics devote perſolvantur. Aliis pſallentibus nemo aliquid aliud, ne quidem horas canonicas legat.

7. Nemo Miſſam celebret abſque uno vel altero præſente, qui populi nomine reſpondeat ſacerdoti.

8. Ex heſterna crapula adhuc ebrii non celebrent. Omnisque alia etiam indecentia ac levitas evitetur.

9. Ut probet ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat, celebraturus confeſſione Sacramentali conſcientiam prius expurget.

10. Tempore concionis aut ſolennis officii privatæ Miſſæ non celebrentur.

11. Plebs inſtruatur devote audire Miſſam, mente ad myſterium, quod geritur, intenta, &, ſi non ore, corde ſaltem ſpiritualiter communicare.

12. Populus reverenti corporis habitu, præſertim poſt inchoatum canonem, aſſiſtat &c.

13. In primitiis ſacerdotum omittantur choreæ, convivia ſumptuoſa, & ſæculares pompæ.

14. Dominicis & feſtis celebrioribus mercimonia, ſalutationes, & profana ſpectacula non permittenda.

15. Libri Miſſales & Breviaria repurganda, ut concors ſit Divinorum officiorum celebratio.

16. Antequam ad prælaturam aut dignitatem quis inveſtiatur & confirmetur, examinandus eſt de doctrina & moribus, omnibusque iis diſciplinis, quæ ad regimen ſunt neceſſariæ.

17. Qui plura habet beneficia curata, intra trimeſtre reliqua dimittat, uno retento, aut legitimam diſpenſationem Epiſcopo exhibeat.

18. Cum in hac miſera rerum perturbatione ſtudia litterarum propemodum in univerſum perierint, in totius Chriſtianæ reipublicæ ruinam, incumbendum ſane in eorum reſtaurationem, ne parentes filios

filios suos ad hæreticorum scholas cogantur mittere, nunquam sa-
tis deplorando religionis periculo.

19. Capitula aliquot mittant ad studia præsertim theologica, qui per quinquennium fruantur omnibus fructibus suorum beneficiorum, exceptis distributionibus quotidianis. Reliqua etiam circa præceptores & studiosos præcipiuntur, quæ supra in concilio Coloniensi sunt statuta.

20. Collegia Theologiæ professores constituant.

21. Digni solummodo atque idonei præsententur & instituantur, absque pactione.

22. Nemo ad regimen Ecclesiæ admittatur, nisi canonicam institutionem aut provisionem exhibuerit. Nemo beneficium resignet, nisi in manus Episcopi aut ejus vicarii. Secus ordinarius pro arbitrio conferet illud.

23. Perniciosus abusus est, quod Canonici, etiam non residentes, potissimam proventuum portionem capiant, vicariis vix tenui censu ad sustentationem relicto. Tollendus hic abusus, & vicariis honestus victus deputandus.

24. Dignitates obtinentes per se ipsos fungantur suis officiis.

25. Distributione quotidiana careant, qui non intersunt integris officiis Divinis: non obstante quacunque contraria consuetudine, quæ potius corruptela censenda est. Decani non facile indicant capitula in eam horam, qua officia Divina peraguntur.

26. Nec in Ecclesia nec foris instituantur confabulationes tempore Divinorum officiorum.

27. Clerici omnes ad vitæ honestatem, statui suo congruam, mores suos componant. Habitus sit decens, non varii coloris, aut virgatus, non brevis, sed talaris. Nullus arma gestet, nisi peregre proficiscatur. Nullus barbam nutriat. Coronam & tonsuram ferant. Tabernas publicas evitent, choreas, spectacula publica, ebrietatem, ludos prohibitos, & quid quid offensioni esse posset, fugiant. Tabernarios aut caupones non agant, nec se immisceant negotiationibus sæcularibus.

28. Decimæ majores & minores solvantur, uti etiam personales, ubi consuetudo viget. Quatuor insuper offertoria, & alia jura parochialia præstentur.

29. Laici servent immunitatem Ecclesiasticam, bona Ecclesiarum non invadant; causas Ecclesiasticas ad se non trahant. Actor clerico coram judice sæculari actionem intendens, hoc ipso tota causa cadat. Judex vero causam ad Ecclesiasticum forum spectantem judican-

dam assumens ipso facto excommunicatur. Similiter judex Ecclesiasticus causas laicorum ad forum sæculare spectantes non judicet: nisi tales sint, quæ de jure vel consuetudine etiam ad forum Ecclesiasticum pertineant.

30. Episcopi & Archidiaconi, quando officiis suis ipsimet fungi non possunt, viris gravibus, idoneis & peritis vices suas demandent. Crimina subditorum non mulcta pecuniaria plectant, sed aliis pœnis, a jure constitutis.

31. Monachi aliique religiosi vagantes ad monasteria sua redire compellantur: Prælati eos benigne recipiant, nec ultra canonicas pœnas adversus eos procedant. Religiosi in tanta penuria idoneorum sacerdotum ab ordinariis requisiti operam suam non denegent.

32. Moniales nec ipsæ egrediantur monasterio, nec alias personas intromittant.

33. Pastores, qui ipsimet non possunt oves pascere, idoneos vicarios substituant, eisque pro victu congruam portionem assignent.

34. Nemo ordinetur nisi prius confessus; ac nisi titulo beneficii aut proprii patrimonii ei sit provisum.

35. Ordinum candidati Episcopi & plebis judicio comprobentur, ita, ut Episcopus doctrinam examinet, plebs vero de moribus testimonium ferat. Ordinandus itaque litteris sigillatis a prælatis Ecclesiasticis seu parocho, atque etiam a senatu aut judicio loci, in quo majorem vitæ partem egerit, testimonium afferat, quod gratis illis concedendum.

36. Inquirendum, an ordinandi cum solennitatibus & unctionibus in Ecclesia semper consuetis sint baptizati.

37. Litteræ dimissoriæ sine gravi causa nemini concedantur. Nec admittantur ad sacra ministeria, nisi de susceptis rite ordinibus fidem faciant.

38. Prælatis Ecclesiæ debita reverentia exhibenda.

39. Juniores Canonici seu Domicellares non statim in capitulum recipiendi, sed mores & idoneitas prius exploranda.

40. Juramenta non temere a capitulis exigenda.

41. Ecclesiarum supellex quot annis visitetur.

42. Procuratio fabricæ Ecclesiæ non solis laicis committatur, sed plebano velut principali, atque una clavis ad ærarium & supellectilem apud eundem asservetur.

43. Simoniaci excommunicantur ac deponuntur. Nullus deinceps clericus ad beneficium aut dignitatem admittendus, nisi juraverit, quod in ejus adeptione nullam commiserit simoniam, aut fecerit pactionem illicitam.

44. Pro

44. Pro administratione Sacramentorum nihil exigatur, nisi quod pia consuetudo permittit.

45. Collegia & monasteria rectoribus Ecclesiarum sibi incorporatarum congruam præbeant.

46. Peregrini clerici ad sacra non admittantur &c.

47. Nec capellani in castris nobilium, nisi de consensu ordinarii, & salvo jure parochiali.

48. Cum religio in integrum restitui non possit, nisi litterarum studia restaurentur, idonei & probati magistri scholis præficiendi.

39. Testamentarii (*executores testamentorum*) defunctorum voluntates diligentius deinceps impleant. Et ante omnia coram notario & testibus inventarium conficiant.

50. Dominicis & festis abstineatur a mercatu & opere servili.

51. Innovatur constitutio, ut nullus liber edatur aut ematur, nisi certi auctoris, ac loci nomen sit expressum, ipseque liber a constitutis censoribus approbatus.

52. Dictantur pœnæ clerico, qui alium clericum injuria verbali aut reali afficit.

53. Uti etiam iis, qui sortilegia exercent.

54. Clericis concubinæ eripiendæ.

55. Excommunicationis sententia non facile feratur, nec nisi præmissa monitione, & in præsentia testium.

ARTICULUS VI.

Concilium Trevirense Provinciale anno 1549.

Celebrata est hæc synodus præside Joanne archiepiscopo Trevirensi, præsentibus procuratoribus ac nuntiis Episcoporum Virdunensis, Metensis, & Tullensis, Suffraganeorum; conditique 19. Canones. 228.

1. Ostenditur, fidem Catholicam Romanæ Ecclesiæ perpetua successione ad nos inviolatam pervenisse, solamque esse tenendam.

2. Quoniam prædicatores verbi Divini missos esse oportet, prout DEUS misit Prophetas Jsaiæ 6. & Joannes *fuit homo missus a DEO.*

Joan. 1. atque Apoſtoli a Chriſto: *ite, ecce ego mitto vos.* Matth. 10. (*quomodo enim prædicabunt, niſi mittantur?* ad Rom. 10.) ideo nemo præſumat publice prædicare, niſi ab Epiſcopo aut ejus vicario fuerit admiſſus.

3. Explorata prius ſana doctrina.

4. Exponitur, quid prædicatores in concionibus obſervare debeant. Videlicet, ut ab apocryphis, ludicris, ſiniſtris affectibus, conviciis &c. abſtineant; Evangelium pacis ſincere annuntient; ſimpliciter exponant decem præcepta, orationem Dominicam, ſacramenta, ceremonias, ac ritus Eccleſiæ, traditiones catholicas. Cohortentur ad pœnitentiam: obſtinatos timore ſalubri percellant; animo dejectos in ſpem erigant: torpentes excitent; voluptuariis brevitatem vitæ & æternos ignes ingerant. Ad bona opera hortentur; fidem per dilectionem operari doceant. Eccleſiæ jejunia, confeſſionem & communionem paſchalem, Sanctorum cultum &c. commendent.

5. Pſalmodia a SS. PP. Ambroſio & Auguſtino commendata, ut præter cultum internum etiam externus DEO exhibeatur.

6. Horæ Canonicæ devota & collecta mente perſolvantur.

7. Sub re Divina abſit a templo omnis deambulatio, confabulatio, ſtrepitus, irreverentia &c.

8. Duæ tabulæ in Cathedralibus & collegiatis appendantur, in quibus tempus & ordo rei Divinæ, & cujusque officium deſcriptum ſit.

9. Ordinantur ea, quæ ad peragendum devote & religioſe Miſſæ ſacrificium faciunt.

10. Cum dies feſti ultra modum creverint, devotio autem & fervor fidelium decreverit, hunc augeri, illos autem oportet minui. Nominantur propterea dies, feſtive celebrandi, dies SS. Innocentum, Cinerum, Cœnæ Domini, Paraſceves, Sabbati ſancti, Marci, tres Rogationum, commemorationis animarum, usque ad meridiem jubentur feſtive agi.

11. Circa Religioſos pro illorum temporum neceſſitate varia ſanciuntur: veluti, ne quis ante 15. ætatis annum ad novitiatum admittatur, aut ante eum completum ad profeſſionem. Bene inſtruantur. Ad ordines non niſi digni præſententur. Ad profeſſionem admittantur absque pretio & pactione. Sæcularibus negotiis ſe non immi-

mi-

misceant; extra monasterium non vagentur, sed clausuram servent. Si necessitas aut honesta causa egressum exigat, socium apud se habeant, ac decentem habitum. Moniales præsertim intra claustrum contineantur: nec accessus ad eas pateat. Ejusdem ordinis confessarium habeant. Regulares convivia externorum non frequentent. Domi mensa frugali, sacra lectione condita, sint contenti. Nemini offendiculo, omnibus bono sint exemplo. Terminarii nullam eleemosynæ partem sibi vendicent, sed omnia in commune conferant.

12. Laici ne gravent monasteria sub pœna excommunicationis. Ad parochialium Ecclesiarum gubernacula non admittantur Regulares sine consensu ordinarii, & superiorum suorum, qui eos ad monasterium revocare possint. Sic autem ad curam animarum adhibiti parochialibus sacerdotibus se conforment, nihilque novi iutroducant. Mendicantes vero in Verbi Divini prædicatione, audiendis confessionibus, sepulturis & funeralibus sacris Canonibus se accommodent. Casuum, Episcopo reservatorum, decisionem nemo sibi arroget, nisi sit designatus. Nullus alienum parochianum absolvat, nisi de licentia ordinariorum aut proprii parochi.

13. Statuitur, quantum quisque curatus aut beneficiatus pendere debeat.

14. Cum autem plura beneficia curata sint adeo tenuia, ut curatus inde sustentare se congrue non possit, determinatur, quantum exigere possit, quando educit seu benedicit puerperam, quando SS. Eucharistia ad ægros defertur, quando extremam unctionem ministrat, quando offertorium quatuor festivitatum occurrit, quando nuptiis benedicit, quando funeralia celebrat.

Neque propterea Sacramentorum venditionem causentur isti, qui omnia sinistre in ordinis clericalis confusionem interpretantur. Dignum enim & æquum est, ut, qui serviunt altari, de altari vivant. De cætero pro baptismi & pœnitentiæ sacramentis prohibetur aliquid exigi. Liberaliter oblatum permittitur recipi. Denique additur, si quæstio de competentia & collatione necessaria oriatur, eam a loci ordinario de plano decidendam, & primo ad decimas parochiæ recurrendum, sive decimator sit Ecclesiasticus sive laicus: his deficientibus ad plurium Ecclesiarum unionem; si autem ne sic quidem provideri posset, parochianos ad debitam parochi sustentationem compellendos.

15. Singula collegia ſcholas inſtaurent. Magiſtri idonei ac pro bi iis præficiantur. Libri probati prælegantur. Capitula finitis tri bus exſpectantiarum annis (quorum primus Archiepiſcopo, ſecundu quotidianæ præſentiæ, tertius fabricæ Eccleſiæ debetur) Canonico aliquos ad academias mittant, præbenda eis aſſignata.

16. Nullus clericum ad judicium ſæculare præſumat trahere Si laicus hoc fecerit, cauſa cadat; ſententia ſit irrita. Et jude ex tunc omni poteſtate judicandi ſit privatus. Clericus vero acto excommunicationem ipſo facto incurrat: uti etiam judex ſæcularis qui clericum coram ſe litigare directe vel indirecte compellit, au impedit, quo minus clerici in foro Eccleſiaſtico libere agere aut de fendere poſſint.

17. Nullus clericis aut eorum bonis contra libertatem Eccleſia ſticam pedagia, telonia, collectas, aut exactiones imponere præ ſumat. Quinimo ſi quis aliquid extorſerit, Canonica monitione præ miſſa, per ordinarios locorum, juxta Eccleſiaſticam cenſuram, re ſtituere cogatur.

18. Irritantur omnia ſtatuta & conſuetudines, quæ pugnant cum libertate Eccleſiaſtica.

19. Cum reformatio Cæſarea, prælatis Eccleſiarum ad delibe randum tradita, tanquam ſacris canonibus conſona, fuerit accepta ta (ſedis Apoſtolicæ auctoritate ſemper ſalva) ac propterea in diœ ceſana Trevirenſi ſynodo promulgata, Archiepiſcopus nunc toti pro vinciæ eandem proponit obſervandam, & nominatim ea, quæ con tra clericos concubinarios, ſimoniacos, ſortilegos, ebrioſos, uſu rarios, fuerunt ſancita.

20. Jubentur hæc ſtatuta per provinciam promulgari; atque ut omnia monaſteria, collegia, decani, & plebani copiam eorum per petuo apud ſe habeant, atque retineant; eademque inviolabiliter ob ſervent.

AR-

ARTICULUS VII.

Synodus Salisburgensis anno 1569.

Cum Tridentinum generale concilium feliciter tandem absolutum tot præclara fidei morumque documenta promulgasset, Episcopi per diversas provincias apud subjectos sibi populos illa in usum & praxin deducere omni ope pro pastorali sua cura collaborabant. Hos inter fuit Joannes Jacobus Archiepiscopus Salisburgensis, qui accitis provinciæ suæ Episcopis, cœnobiarchis, præsidibus, aliisque sacrorum curionibus, sacram synodum anno 1569. eum in finem celebravit, formata in ea opera Ninguardæ Theologi, & Ficleri Jurisconsulti saluberrima decreta (typis Dilinganis anno 1574. edita) pro eliminandis erroribus, proscribendis hæresibus, emendandis corruptis moribus, reducenda collapsa disciplina, instituendis parœciis, monasteriis instaurandis &c. *Adlzreiterus in Annal. Boicis part. 2. lib. 11. ad ann. 1569.*

CONVENTUS

Capituli Coloniensis in causa Gebhardi Archiepiscopi an. 1582.

Cum Gebhardus Truchsessius Coloniensis Archiepiscopus insano amore Agnetem Mansfeldicam deperiret, atque sacrilegas cum ea nuptias attentaret, Gregorius XIII. Romanus Pontifex gravissimas ad eum litteras dedit, quibus in præceps ruentem a lapsu revocaret: cogitaret etiam atque etiam Truchsessianæ familiæ decora, Ottonis patrui purpuram, spes de se conceptas. Haberet rationem famæ suæ, turpiter adeo projectæ flagitiis, tam sublimi loco prorsus indignis, quæque citra ruborem ne commemorari quidem possint. Reputaret secum, quid sedi Apostolicæ, quid Christiano nomini, quid patriæ, quid generi, quid sibi, quid DEO deberet. Eadem ferme Cæsar inculcabat.

At cum frustra apud furentem essent monita, sed usque in pejus iret, adeo quidem, ut ipsam quoque cum pudore religionem abjiceret, & autonomiam inducere moliretur, cathedrale collegium cum Coloniensibus ordinibus conventu celebrato rationes iniit, quibus caveretur, ne respublica & avita Religio detrimentum patiantur. Ac

primo

primo quidem rogatæ ſententiæ, quid cenſendum de Gebhardo, qui collegio Archiepiſcopali & provinciæ ordinibus inconſultis, contra datam fidem externum militem ſcripſiſſet, Bonnam hoſtiliter habitam præſidio alendo vexaſſet, cenſus capituli uſurpaſſet a Romana Eccleſia defeciſſet, tentaret ſacram infulam ac pedum colo peploque per ſacrilegas nuptias copulare: qui cum externis Principibus clandeſtinas conſpirationes iniiſſet, Alenconio videlicet, Bipontino, Caſimiro, & aliis: qui peregrinæ terræ & religionis homines, excluſis indigenis & orthodoxis, & conſiliis & provinciis præficeret, atque adverſus pacta conventa contraxiſſet ingens æs alienum, dilapidatis Eccleſiæ opibus. His aliisque ponderatis

Synodi exitus is fuit, ut ordines Metropolitano collegio arctiori nexu unirentur, & pro Religione atque republica adverſus novellas machinationes ſibi depugnandum decernerent, ac depulſo ab ovili lupo meliorem illi paſtorem præficerent.

LIBER

LIBER II.

De Statu Ecclesiastico & Politico Bohemiæ, Hungariæ, Transylvaniæ, Poloniæ Sueciæ, Daniæ, Helvetiæ, ac Mediolani Sæc. XVI.

CAPUT I.

Schema Bohemiæ circa Statum Ecclesiasticum & Politicum.

SUMMARIUM.

ARTICULUS. I.

Status Bohemiæ sub Ducibus & Regibus ex Primislai Agricolæ stirpe.

1. Post varias gentes Slavi sub Duce Zecho in Bohemia stabilem sedem figunt.

2. Libussa Pragam minorem condit. Primislao Agricolæ nubit. Ex iis longa Ducum Regumque progenies.

3. Borzivoius & Ludmilla conjux convertuntur, & Religionem Christianam inducunt.

4. Drahomira impia mater. Wenceslaus sanctus filius.

5. Boleslaus I. impius frater; Boleslaus II. sanctus filius.

6. Bretislaus Moraviam adiicit, Polonis tributum impetrat. Victor ubique.

7. Bella domestica inter cognatos Principes, & cruentæ cædes.

8. Episcopus Pragensis tot inter turbas Dux Bohemiæ eligitur. Synodum Pragensem celebrat, ad restaurandam collapsam disciplinam.

7. Ottocarus I. a Frid. II. Cæsare Rex creatus, cum stabilitate Regiæ dignitatis, & privilegiis Bohemiæ. Pontificis osor, & omnis cleri. Ottocarus II. emendat vitia patris. Tartarorum victor.

10. Ottocarus III. quo altius elatus victoriis ac summa potentia, eo profundius depressus a Rudolpho I. Cæsare.

11. Wenceslaus IV. filius, a Rudolpho Cæsare Elector Imperii, & Archipincerna, a Polonis & Hungaris Rex electus.

12. Wenceslaus V. filius, ulti mus Rex ex Primislai & Libu sæ stirpe, perfide interemptu

ARTICULUS II.

Status Bohemiæ ab extincta Primislai stirpe usque ad Hussita & concilium Constantiense.

13. Henricus Dux Carinthiæ & Rudolphus Alberti Cæsaris filius de regno disceptant.

14. Tertius gaudet *Joannes*, Henrici VII. Cæsaris filius, ducta sorore Wenceslai V. bellis Europam implet, licet cæcus in pugna Cressiaca occumbit.

15. Major patre filius Carolu IV. Imperator, sacerdotii vin dex, Ecclesiarum Patronus Bohemiam ad apicem felicitati evehit. Archiepiscopatum Pra gensem fundat, & Academian Novam Pragam condit, & pon tem.

ARTICULUS III.

Status Bohemiæ a concilio Constantiensi usque ad Basileense.

16. Quid Carolo IV. vitio detur.

17. Wenceslai inertia, lascivia, crudelitas.

18. Academiæ Pragensis Husso instigante mutatio.

19. Hussitarum furor duce Zisca.

20. Sigismundi regis infausta adversus eos bella.

21. Procopius Ziscæ succedit. Furit in Ecclesiasticos; a Nobilitate cæsus perit.

22. Pax tandem composita. Hussitæ ad compactata Concili Basileensis remissi.

23. Uno tantum anno Sigismundus in pace Bohemiam pos sidet.

ARTICULUS IV.

Status Bohemiæ a Concilio Basileensi usque ad Tridentinum.

24. Breve Alberti & Ladislai regnum.

25. Podiebradii utraquistæ gubernatio ac regnum.

26. Cum

6. Cum ex Rockizanæ Hussitæ consiliis regeret a Pontifice sacrorum communione motus est. At ille per compactata concilii Basilieensis se defendit.

7. Aliis regni competitoribus præfertur Uladislaus Polonus, sub conditione servandi compactata concilii Basileensis.

8. Bellum, & pax cum Matthia Hungariæ rege.

9. Ludovici regnum, paradoxa fata.

30. Tandem stabilem sedem fixit corona Bohemica in Domo Austrica, ad Ferdinandum I. devoluta. Illius solennis receptio, Archiepiscopatus reductio.

31. Post bellum Smalcaldicum leges statuit. Circa Eucharistiam nihil immutari præcipit. Sacerdotibus conjugium vetat. Novam Academiam condit. Societatem JEsu introducit. Concilii Tridentini sanctiones observari voluit.

ARTICULUS V.

Status Bohemiæ a Concilio Tridentino uspue ad finem Sæculi XVI.

32. Ferdinandus Archidux Prorex Bohemiæ.

33. Maximilianus II. rex. Dynastarum pro religione zelus.

34. Rudolphi II. pro religione fervor. Litterarum æstimatio, Majestas. Tycho Brahe accitus.

ARTICULUS VI.

Status Ecclesiasticus per sacras synodos ordinatus Sæc. XVI.

35. Secundum concilii Basileensis compactata usus Calicis permissus, etiam Catholicis. Sed spe frustrata.

36. Concilium Olomucense I. ejusque acta.

37. Lutherani & Calvinistæ Rudolphum nolunt regem agnoscere, nisi eorum sectæ permittantur liberæ.

38. Concilium Olomucense II. Concilium Trid. promulgatum. Episcopus Calicis usum prohibet.

39. Conciliabula sectariorum.

CAPUT I.

Schema Bohemiæ quoad Statum Ecclesiasticum & Politicum.

PAucæ quidem Ecclesiasticæ synodi in Bohemia sunt celebratæ, quia tamen magnæ rerum conversiones in Ecclesiasticis æque ac Politicis eo in regno factæ sunt, in hoc apparatu eruditionis præteriri non debent. Et quoniam status Politicus cum Ecclesiastico arctissime est connexus, eos in hac synopsi non separabo: sed utrumque conjungam, & primo quidem relationem brevissimam rerum gestarum usque ad sæculum XVI. præmittam, deinde copiosius aliquanto ævum postremum subjungam.

ARTICULUS I.

Status Bohemiæ sub Ducibus & Regibus ex Primislai Agricolæ stirpe.

I. Zechus. EUm terrarum tractum, quem Bohemi hodie incolunt, variæ ab antiquissimis temporibus gentes occupaverant; nam Suevos, septentrionalis Germaniæ populos, Boji (a quibus nomen) expulerant, Boios Marcomanni, istos Slavi, qui duce *Zecho* (Lechi & Russi fratre) ex Illyrico progressi, firmum deinceps pedem ibidem fixerunt.

Et primo quidem per tria ferme sæcula Ducibus parebant; quorum primus erat, quem diximus *Zechus*. Quo tempore autem is eas in terras devenerit, magna est scriptorum varietas, adeo quidem, ut ultra quinque sæcula aliqui discrepent, & hi ad finem sæculi tertii æræ Christianæ epocham figant, alii vero usque ad initium sæculi noni eandem rejiciant. Utrosque hos refutat Balbinus noster in Historia sua Bohemica, & medium quoddam tempus sæculi V. aut VI. statuendum existimat.

Zechus castrum *Psarii* (*Wissebradum* postea dictum) exstruxisse dicitur, nobile hodie, ac ultimo bello egregie firmatum, Novæ Pragæ munimentum. Post mortem Zechi ad *Lechum*, ejus fratrem, Poloniæ Ducem, delatum est regimen. Verum is *Crocum* Bohemis commendavit. Cui successit *Libussa* filia, cedentibus ultro duabus sororibus natu majoribus.

Libussa

Libuſſa, ob prudentiam & vaticinia Bohemiæ Sibylla dicta, militarem & animoſam gentis indolem agricultura, ac civilis vitæ ſtudiis, atque oppidorum exſtructione pacavit. Inter alia Praga Minor eam auctorem habet. Cœlibem agere vitam decreverat, ſed a proceribus ad eligendum maritum adacta, *Primislaum* agricolam elegit. Huic poſt mortem Libuſſæ multum negotii facesſiverant fæminæ, a Vaſta Libuſſæ famula, ob negatas a Primislao cum ea nuptias, ad arma concitatæ. Plures annos fæmininum hoc bellum tenuit, donec caſtro earum expugnato ad ſexus ſui conditionem ſunt redactæ. 2. Libuſſa.

Ex Primislai & Libuſſæ progenie ſucceſſerunt continua ſerie 40. tum Duces tum Reges Bohemiæ, usque ad annum 1306. ſeptimus ex his Vogenus *Pragam majorem*, quam hodie *antiquam* appellant, condidit. Primus vero Chriſtianam religionem ſuſcepit *Borzivoius*, duodecimus Dux Bohemiæ, circa annum 864. cum ad Radislaum Moraviæ Regem Chriſtianum inviſeret, a ſanctis viris Cyrillo & Methodio inſtructus. Conjugem habuit *Ludmillam*, quæ cum ipſo fuit baptizata, ac poſtmodum in ſanctorum numerum relata. Corpus ejus in Eccleſia ſanctimonialium, ejusdem nomini dicato, in minori Praga prope Cathedralem Eccleſiam aſſervatur. 3. Borzivoius & Ludmilla.

Bohemi gentiles, cum Borzivoium ab idolorum cultu receſſiſſe intellexerant, Principatu eum dejecerunt; ſed brevi reſtitutus, eundem ultro ceſſit filio, privata deinceps vita cum S. conjuge uni DEO ſerviens.

Spitihnæo Borzivoii filio brevi defuncto ſucceſſit frater *Wratislaus I.* Hunnorum is initio ſocius adverſus Bojos fuit, dein illorum pro Moravis hoſtis. At pejorem multo hoſtem domi habuit, *Drahomiram* nempe conjugem ethnicam, Chriſtianæ, quam amplecti promiſerat, religionis odio flagrantem; in ejusque excidium toto niſu incumbentem.

Duos ex ea Wratislaus nactus eſt filios, Wenceslaum & Boleslaum, quos tenera ætate vernantes reliquit, anno 916. defunctus. Cujus tumulus apud S. Georgium in arce Pragenſi hodiedum viſitur, *Beati* titulo inſcriptus.

Filiornm Principum tutelam & Ducatus adminiſtrationem Ludmillæ matri ſuæ commendaverat. Verum Drahomira crudelitate ac fraudibus ad gubernationem provecta cædibus Chriſtianorum provincias implevit, immiſſis etiam ſicariis, qui S. Ludmillam Tettini interficerent. Alliſa ibidem eſt ſaxo, quod ejus ſanguine conſperſum etiamnum viſitur.

4. Drahomira. Tandem *Wenceslaus*, sub sanctissima prius Ludmillæ, aviæ suæ, disciplina Tettini educatus, pubertatis annos vixdum adeptus, ut reipublicæ ac religioni, in ruinam impulsæ succurreret, Christianorum procerum ope matri impiæ abrogavit imperium. Quæ non multo post tremenda morte scelerum pœnam luit. Nam cum auriga, prope templum eam prætervehens, ad orandum DEum Missæ consecratione oblatum, ex curru descendisset; illa furore æstuans, horrendas in cœlum blasphemias evomuit. Quare dehiscens tellus eam cum curru & equis vivam absorpsit, ad stygem recta devehendam. Auriga vero rediens præter scuticam nihil invenit, terra in se ipsam redeunte. Funestum casum testatur columna eo in loco erecta in *Ratschino*, non procul ab arce.

S. Wenceslaus. Cum Drahomira rem Christianam in Bohemia iret perditum, Henricus Auceps, Rex Germaniæ, cum exercitu movit in Bohemiam, ac confirmato in Principatu Wenceslao, & religioni & reipublicæ consuluit. Mox eundem Erfordiam ad Imperii comitia invitatum primum *Regem Bohemiæ* appellavit, atque S. Viti brachium eidem donavit, cujus honoribus in arce Pragensi magnificam Basilicam excitavit, pluribus sanctorum corporibus hodie venerandam.

Tandem sanctissimum Principem impius frater Boleslaus, Drahomira matre jam ante instigante, Boleslaviæ, quo eum ad convivium invitaverat, media nocte in aditu templi propria manu perfide interemit, anno 938. ætat. 30. 28. Sept. quæ dies a toto Ecclesia in ejus honoreu festive colitur. Corpus ejus primo sepultum Boleslaviæ, dein Pragam advectum in Ecclesia S. Viti, a se condita, religiose asservatur. Vita ejus plena est sanctimonia, cultu in DEum Eucharisticum singulari. Quare innumeris decoratum prodigiis eum merito sibi Bohemi Patronum patriæ gratulantur. *S. Podivinus*, ejus servus, ac operum priorum socius, pariter a Boleslao interemptus, Pragæ in eadem Cathedrali *S.* Viti Ecclesia publice colitur.

5. Boleslaus I. Sceptrum Bohemiæ, fraterno sanguine fœdatum, *Boleslaus* arripuit, regio tamen titulo abstinuit, ob metum Cæsaris, Ducis rursum nomine insignitus. Otto M. Imperator, ut cædem S. Wenceslai vindicaret, Bohemiam invasit, gestoque 14. annorum bello evicit, ut Boleslaus fraternam cædem, illatasque Christianis injurias detestatus, totusque in alium virum mutatus, Religionis deinceps defensor esset; data etiam filia sua Daumbravia Micislao Poloniæ Duci, ea conditione, ut is Christiana sacra susciperet. Qua occasione conversa est Polonia. Scribunt aliqui, Boleslaum, cum Ottone in gratiam reversum, Ratisbonæ Dapiferi Imperialis dignita-

e fuisse ornatum, aheno pro insigni attributo. At alii id eo interretantur, quod ei a Cæsare fuerit injunctum, ut in pœnam parricidii henum super ignem gestet.

Patris & aviæ vitia emendavit *Boleslaus II.* patrui S. Wenceslai xemplum secutus, fana evertit, idola contrivit, lucos succendit, entiles rebelles subditos pluribus præliis fregit; DEO autem plus o. Ecclesias exstruxit, Episcopatum Pragensem fundavit. Cujus rimus Episcopus fuit Ditmarus, alter S. Adalbertus, Bohemiæ, Po-oniæ, Hungariæ ac Prussiæ Apostolus, qui frequenti cleri convocaione religioni ac morum disciplinæ invigilabat. At non domi tanum pius fortisque Boleslaus fuit subditis domitis, & Ottone II. Cæare a Bohemia rejecto, sed per exteras etiam provincias victricia igna circumtulit, expugnata in Polonia Cracovia, in Saxonia Misnia. Obiit anno 999. *Pius* cognominatus. Novæ vero Boleslaviæ omen ipse suum impertivit. Boleslaus. II.

Reliquit tres filios, a patre degeneres, Boleslaum III. qui ignavia ua rursus amisit, quæ pater in Polonia Misnia occupaverat. In Poloniam invitatum rex oculis privavit. Jaromirum vero (a quo aromiria) alterum fratrem Udalricus, tertius frater, excæcavit, & rci inclusit, ac proin Bohemia duos simul Duces cæcos habuit, eosque fratres, tertium vero fratrem usurpatorem principatus; qui tamen insignibus vitiis virtutes miscuit bellicas; nam Polonos, qui Pragam jam ceperant, Bohemia ejecit, Saxones magna clade affecit, Lusatiæ Marchionem in prælio occidit, Thuringios, Misnios, aliosque vectigales fecit. Obiit 1037.

Bretislaus I. ejus filius Juditham illustrem virginem ex Parthe-none Ratisbonensi abduxit, gladio discissa catena ferrea, cœnobio-prætensa. Quam injuriam vindicaturus Conradus II. Cæsar, cum exercitu in Bohemiam irruit; jamque ad pugnam paratæ stabant utrinque acies, cum progressa in medium Juditha, uterum ferens, pacem composuit. Tantas autem deinceps Bretislaus res gessit, ut Bohemiæ Achilles appelletur. Nam Moraviam Polonis ereptam Bohemiæ junxit, Uratislaviam in Silesia, Cracoviam, Gnesnam, & Posnaniam in Polonia expugnavit, annuumque tributum Polonis imposuit; at inde adversus Hungaros victoriam promovit. Gnesna corpus S. Adalberti Pragam avexit; quamvis Poloni illud sibi adhuc vindicent, aliudque Pragam abductum scribant. 6. Bretislaus.

Anno 1058. obiens quinque filios Principes ex Juditha reliquit, assignata Spitihnæo Pragensi provincia, Wratislao Olomucensi, Conrado Brunensi, Ottoni Znoymensi, Jaromiro Reginæ - Gradecia.

Ve-

Verum Spitihnæus, ferox juvenis, fratres paterna hæreditate ſpoliatos in exilium ejecit. Sed poſt ſex annos præcoce morte abreptus, Principatum *Wratislao II.* fratri, relinquere coactus eſt. Hic Henricum IV. bellicis obſequiis adeo ſibi devinxit, ut an. 1086. eum Regem crearet, & Luſatiam Bohemiæ adiiceret.

Ad perſonam tamen Vratislai (ſicut prius ad S. Wenceslai) reſtricta fuiſſe videtur Regalis dignitas; nam Conradus ejus frater, pluresque ſucceſſores Ducis rurſus titulum aſſumſerunt. Bretislaus II. Wratislai I. filius, adactis Polonis ad ſolvendum annuum tributum, quod ipſius avo Bretislao I. promiſerant, in venatione fuit occiſus. (*anno* 1100.)

7. Bulla Cognatorum. Florebant ad illud usque tempus res Bohemicæ domi foriſque, ſatisque tranquille & ex ordine proceſſit ſucceſſio Ducum; verum cum ad initium ſæculi XI. magnus eſſet Principum agnatorum numerus, ex tot Bretislai I. filiis prognatorum, eos inter non raro domeſticæ oriebantur diſcordiæ, alterque alterum dignitate ac provinciis exuere conabatur. Qua re factum, ut Henricus V. Cæſar modo hunc, modo alium Bohemis Ducem deſignaret. Sic Borzivoius II. Svatoplucus, Wladislaus I. Sobieslaus I. magna inter ſe contentione Ducatum attrahebant & retrahebant; unus Borzivoius ter Bohemiæ Princeps fuit, toties dejectus, demum in exilio mortuus, manifeſto argumento, Principatibus ac Regnis nihil eſſe ad domeſticam tranquillitatem ſalubrius, quam ſi *primogenituræ* jure filius ſuccedat patri: nec ad ſecundam lineam tranſeat ſucceſſio, quamdiu ex prima ſupereſt maſculina progenies. Prout etiam in Bohemia obſervatum usque ad Boleslaum III. ejusque fratrem Jaromirum, excæcatos, quorum jura Udalricus frater tertiogenitus invaſit.

Sobieslaum I. magnopere laudant ſcriptores Bohemi, quod Pragam ac Bohemiam univerſim multis Eccleſiis, aliisque ædificiis exornarit, ligneis Pragæ domibus in lapideas mutatis; ac præſertim, quod ipſum Imperatorem Lotharium II in Bohemiam moventem, ac prælio victum, captumque cum pluribus Imperii Principibus (inter quos Albertus Urſus Brandeburgi Marchio) liberaliſſime exceperit, ac liberum dimiſerit.

Succeſſit *Wladislaus II.* anno 1140. vehementer obſiſtentibus Principibus agnatis, contra quos ei auxilio venit Conradus III. Imperator, cum quo deinde expeditionem in Palæſtinam ſuſcepit; cum Friderico I. adverſus Mediolanenſes, ubi Bohemorum virtus ita enituit, ut inſignibus Ducis Leo cum gemina cauda fuerit a Cæſare additus, atque Wladislaus Rex Bohemiæ fuerit declaratus. Cum vero

poſtea

oſtea Fridericus a Romano Pontifice anathemate fuiſſet percuſſus, b eo ſe reduxit. Quare irritatus Cæſar in Luſatiam eum compulit, bi mœrore contabuit (1174.)

Poſt illius fata effervebant rurſus cruenta Principum agnatorum ertamina, altero alterum detrudente. Nam Sobieslaus II. a Friderico I. Cæſare obtruſus, ex carcere ſolium ſcandit. Sed brevi ab eo ejectus a Friderico, Wladislai II. filio, pugna ad Pragam victus. 'ridericus a Conrado Znomenſi depulſus hic rurſus a Friderico. Conadum III. cum Henrico VI. in Italiam profectum, ad Neapolin mox ies rapuit, tum Wenceslaus principatum invaſit: poſt tres menſes Luſatiam captivus abductus.

Quare Bohemia, tot bellis civilibus feſſa, Pretislaum Henriumm, Epiſcopum Pragenſem, priorum Ducum agnatum, Principem bi conſtituit, ut & Eccleſiaſtica auctoritas & ſæcularis poteſtas in num collecta, mutuis officiis opportunius ſe adjuvarent. Is igitur, t fatiſcentem tot diſſidiis rempublicam componeret, qua conventius Eccleſiaſticis, qua procerum comitiis patriæ conſuluit. Petito tiam a Cœleſtino Papa legato Apoſtolico, celebrataque ſynodo col- 8. Synddus Prag.
pſam morum diſciplinam reſtituit. Verum triennio necdum exple- o mors eundem abripuit (anno 1196.)

Succeſſit Uladislaus III. qui raro modeſtiæ exemplo fratri prinipatum Bohemiæ ceſſit, Moravia ſola ſibi reſervata. Igitur *Priislaus II. Ottocarus*, Uladislai II. filius, qui prius in Bavaria exul Raisbonæ mercenario labore ſe ſuſtentaverat, habenas capeſſens, in conati ſanguinis Principes ſævit, Czerninis, ex eadem Ducum proſapia riundis, Bohemia expulſis. Cum dein Otto IV. & Philippus Imerium diſcerperent, primo Philippo adhæſit ab eo Moguntiæ Rex 9.
alutatus. At litteris acrioribus a Philippo offenſus, ad Ottonem ejus Ottocaemulum tranſiit, ejusque partes tam obnixe ſecutus eſt, ut *Otto-* rus 1.
arus diceretur; idque cognomen etiam filio ejus & nepoti adhæſit. 'oſtea nihilominus Ottone etiam relicto, Friderico II Imperatori e totum dedidit, eumque militaribus officiis ita ſibi devinxit, ut ſoenni diplomate Bohemiæ *Regni* titulum in perpetuum addiceret. Priaus proin eſt Primislaus II. qui Regium titulum ad omnes ſucceſſoes transmiſit. Addidit Cæſar alia privilegia: quippe Bohemos a ontributione Imperiali exemit, Regemque ab obligatione compaendi in Imperii Comitiis, niſi in Bohemiæ confinibus, Bambergæ, Norimbergæ, aut Ratisbonæ celebrentur, adjectis inſuper pluribus itionibus Regno Bohemiæ.

Hoc quidem pacto Primislaus Bohemiam & dignitate & amplitudine auxit magnopere; de cætero non tantum in omnem partem erat verſatilis, ut tot tranſitus ad contrarias Imperatorum partes ſatis demonſtrant, ſed domi inſuper in agnatos Principes ſævus, qui ne oculis privarentur, exulatum abiverant, tributis immanibus populum vexabat, clerumque omnem, Friderici Cæſaris, fidelium communione a ſede Apoſtolica privati, defenſor, implacabili odio perſequebatur, tonſo etiam ſacerdotum vertici tributo impoſito, quin imo, ut nihil deeſſet ad ſorditiem, ſcholarium etiam atramento & calamis.

Quare Guttenſteinius Epiſcopus, Eccleſiaſtica libertate ſæpius incaſſum monitum anathemate perculit, atque Bohemiam Eccleſiaſtico interdicto ſubjecit. Septem illa annis ſacris caruit: ob unius noxam Principis, donec tandem reſipiſcens obiit anno 1230. Regni 31. octogenario proximus.

Ottocarus II. Ex arbore mala fructus bonus prodiit *Wenceslaus III.* Ottocarus, jam in cunis a patre coronatus. Dictus fuit *monoculus*, quia oculorum alterum in venatione amiſerat. Sub eo refloruit religio, regnumque, quod ſacris ante ſeptennio caruit, multiplicata pietate defectum compenſavit. Patris avaritiam liberalitate ac lenitate emendans, amorem ſubditorum ditiſſimum provinciarum tributum, meruit, quin exterorum etiam æſtimationem, ſingulari cum honoris ſignificatione Auguſtanis in comitiis a Cæſare & Imperii Ordinibus exceptus. Sed nihil ad commendationem auguſtius, atque ad Chriſtianæ rei tutelam ſalubrius, quam bellum præclare geſtum adverſus Tartaros, qui immenſa propemodum multitudine e finibus ſuis prorumpentes, Hungariam, Poloniam, Sileſiam inundaverant, cæſisque Chriſtianis exercitibus, populatione compleverant. At ſtitit ruinam bellis duratum Bohemorum robur, commiſſaque ad Olomucium pugna barbarorum ingenti clade abſterſum Europæ periculum, ipſo Tartarorum Imperatore a Jaroslao Sternbergio, Chriſtiani exercitus duce, in acie obtruncato. Taceo minora Wenceslai cum Friderico Bellicoſo, Auſtriæ Duce, certamina. Obiit anno 1253. ætatis 47. regni 23.

10. Ottocarus III. Succeſſorem habuit *Primislaum III. Ottocarum*, famoſum in hoc mundi theatro ſæculi ſui actorem. Jam in patrem arma corripuerat; quæ melioribus poſtea auſpiciis in gentiles adhuc Boruſſos vertit, hortatu Pontificis cruce ſignatum ducens exercitum. Devicta ea gente, Regiomontem pluresque alias ibidem urbes arcesque condidit. Egra dein Bojis erepta, cum Bela Hungariæ Rege commiſſus,

niſſus, ingentem ejus exercitum gemina clade pene delevit, præ-erque magnam vim auri Boſonium poſtmodum in prædam ceſſi. Ob antas res geſtas Bohemi *victorioſi* cognomine eundem appellant. Sed ec potentia & terrarum amplitudine quisquam ante eum Bohemiæ Principum eo aſſurrexerat; ſiquidem poſt mortem Friderici Bellicoſi, bsque prole maſcula defuncti Auſtriam Styriamque Interregni tem-ore occupaverat, ſive, quod crederet, eas provincias conjugi ſuæ Margarethæ, Friderici ſorori (quam tamen poſtea repudiavit) dotis ure eſſe debitas, ſive, ut Bohemi ſcribunt; quod eas a Richardo lientelari jure legitime ſibi conceſſas putaret. Carinthiam & Car-iolam quoque, ab Ulrico Duce aut donatam, ut vult Balbinus, ut pecunia, quod alii ſcribunt, emptam accepit, ut adeo a mari Balthico ad Adriaticum usque per ingentes terrarum tractus vaſtiſ-imam dominationem exporrigeret. Adhæc ſumma in orbe dignitas, Cæſarea videlicet, ab Electoribus illi fuerat delata; quam cum ſu-perbius rejeciſſet, Rudolphus Habſpurgicus, qui olim Ottocaro mili-taverat, electus eſt.

Hic Imperator Ottocarum ad Comitia Imperii Norimbergam evocavit, ut rationem reddat, quo jure Auſtriacas provincias poſ-ſideat, quæ, tanquam Imperii feuda alienari nullatenus potuerint, præſertim Interregni tempore. Eandemque conditionem eſſe Carin-thiæ. Cum autem is parere detrectaſſet, & arrogantius reſpondiſ-ſet, ventum ad arma. Jamque in adverſa Danubii ripa paratus ad prælium uterque ſtabat exercitus, cum pactionibus in id conventum, ut Ottocarus eas provincias tanquam feuda Imperii agnoſceret, & a Cæſare acciperet, liberi vero utriusque jungantur nuptiali fœdere. Cum autem ſub papilionibus Rex Cæſari quinque vexilla obtuliſſet, quibus Bohemiam, Moraviam, Auſtriam, Styriam, & Carinthiam deſignabat, Rudolphus, ſolo Bohemico & Moravico reſtituta, re-liqua tria ſe retenturum reſpondit, donec nuptiæ promiſſæ impleren-tur, interim vero ſe ipſum tres illas provincias adminiſtraturum, moxque ſublatis repente papilionis tapetibus, utrique exercitui pa-tuit Rex genibus ſubnixus coram Cæſare, plaudentibus Germanis, Bohemis infrementibus.

Ægerrime res utraque Ottocarum habuit, & quod relinquen-dæ interim eſſent provinciæ, & quod ludibrio publico, ut interpre-tabatur, fuiſſet expoſitus. Cumque ira alioquin ardenti flammas ſubjiceret regina, bellum Rudolpho intulit, ſibi ſuisque fatale; nam ingenti prælio fuſus in acie occubuit. Hæc nempe eſt variantis for-tunæ indoles; procos ſuos ad ſummum elevat potentiæ & gloriæ api-

cem, ut lapſu graviore profundius detrudat. Cecidit Ottocarus anno 1278. regni 25.

11. Wenceslaus IV. Moderate Rudolphus Cæſar uſus eſt victoria: nam Auſtriacas quidem provincias feudali jure Alberto filio ſuo conceſſit (qui Eliſabetham ex antiquis Auſtriæ Ducibus oriundam duxerat) Bohemiam vero reliquit *Wenceslao IV.* Ottocari filio, puero tunc octenni; cujus tutelam invaſit Otto longus Brandeburgi marchio, qui Ottocari ſororem habebat conjugem. Sed avare & crudelitar eandem geſſit, inducto Germano milite, qui effræni licentia per Bohemiam graſſabatur. Rex ipſe pupillus cum matre velut carcere fuerat concluſus, ac dein in Brandeburgiam deportatus.

At invenit liberatorem patronumque imo patrem clementiſſimum in patris hoſte, Rudolpho Cæſare; qui Wenceslao Bohemis reſtituto Juditham filiam ſuam dedit conjugem, ſimulque Electoralem dignitatem, munus *Archipincernæ*, Vicariatum Imperii per Miſniam, Egrenſem circulum, Uratislaviæ Principatum, Luſatiam quoque aut confirmavit aut contulit.

Atque ut ad felicitatem ac potentiæ incrementum nihil deeſſet, Poloni quoque ac Hungari eundem ſibi Regem elegerunt. Hungariam tamen, quo filium præmiſerat, aſportata ſecum corona, deſeruit, ob gentis diffidia.

Obiit, ut vixit, pientiſſime anno 1305. regni 27. ætat. 35. Præter alia ſapientiſſime inſtituta, ſuadente Epiſcopo Academiam Pragenſem orſus eſt, quod tamen ſalubre negotium procerum factione corruit.

12. Wenceslaus V. Hæredem regni reliquit *Wenceslaum V.* 17. annorum juvenem, quem optimis diſciplinis inſtitutum triplex corona exſpectabat; ſed altero mox regni anno Olomuci a ſicario Thuringo confoſſus occubuit. Atque in eo Primislai Agricolæ & Libuſſæ ſtirps maſcula, quæ perpetua ſerie per tot ſæcula in 32. Ducibus, & 8. Regibus floruerat, exaruit anno 1306.

ARTICULUS II.

Status Bohemiæ ab extincta Primislai ſtirpe usque ad Huſſitas & Concilium Conſtantienſe.

3. Henricus & Rud. QUare Bohemiæ ſceptrum ad exteras familias translatum eſt, per fœminas tamen principes cum Primislai ſtirpe connexas. Et imprimis quidem Wenceslaus V. duas ſorores reliquit, *Annam*, Henrico Carinthiæ Duci ac Comiti Tyrolis nuptam, alte-

ram

am *Eliſabetham*, adhuc cœlibem. *Henricum* igitur eligunt regni
)rdines, ut per illius ex Anna progeniem ſtirps Regia Primislai pro-
agetur. At oppoſuit ſe exercitu in Bohemiam miſſo, Albertus I.
mperator, atque, ut filium ſuum Rudolphum Regem dicerent, effe-
it, Henrico in Carinthiam fugiente.

Verum Rudolpho jam altero regni anno morte ſublato, Alber-
us Cæſar alterum filium Fridericum Statibus, apud regni prima-
em Pragenſem Epiſcopum congregatis, obtulit. Cruenta fuere co-
iitia; prævalente tandem Henrico, & ex Carinthia revocato. Con-
ra quem cum bellum appararet Albertus Cæſar, ſubito a nepote ſuo
ıteremptus fuit. Henricus vero adeo avare & ſevere regnavit, ut
ohemi tam ſævæ dominationis pertæſi, legatis ad Henricum VII.
uxenburgicum miſſis, filium ejus *Joannem* in Regem ſibi expete- 14. Joannes.
ent, promiſſa in conjugem Eliſabetha, altera Wenceslai V. ſoro-
e. Placuit Cæſari conditio, præſertim quod Henricus necdum fuiſ-
t inauguratus a Cæſare, aut præſtitiſſet homagium. Celebratis
itur Spiræ nuptiis, Joannes cum nova ſua conjuge in Bohemiam
rofectus, Pragam occupavit, & Henricum in Carinthiam fugere
egit anno 1311. regni 3.

Plures ſcriptores Rudolphum & Henricum extra ſeriem Regum po-
unt, præſertim Bohemi, merumque Interregnum fuiſſe exiſtimant,
rias rationes in hanc rem adducunt. Quas referre nolo.

Joannes Rex coronatus, a Moguntino iugenti cum pompa, pur-
to prædonibus regno, domitisque ſeditioſis proceribus, per Eu-
pam arma circumtulit, ut de eo diceretur proverbio: *nullum bel-
m ſine rege Bohemiæ.* Atque imprimis mortuo patre Ludovici Ba-
ri Imperatoris partes ſecutus, & Mühldorffenſis victoriæ ſocius,
uſtriacos perſequebatur. A Teutonici Ordinis Equitibus in Pruſſiam
cerſitus, per mediam, hoſtilem tum Poloniam, penetrans, auxi-
venit, Pruſſosque ethnicos victos Chriſto adduxit. Luſatiam at-
e Sileſiam Bohemiæ adjunxit, promoto etiam in Poloniam bello.
uamvis autem utroque oculo cæcus erat, nihilominus unam adhuc
peditionem ſibi ſuſcipiendam putavit in Galliam, ut Gallos adver-
s Anglos defenderet. Verum in Creſſiaca pugna, cum fugere regi
hemiæ probroſum diceret, cæſus eſt anno 1346. regn. 36. ætat. 50.

Magni erat animi Princeps, ac præcipuæ obſervantiæ in ſum-
m Pontificem, quem non tantum defendit in Italia contra Gibelli-
s, ſed etiam Avenione cum Carolo filio inviſit, impetravitque, ut
iſcopatus Pragenſis, Moguntino Metropolitano eo usque ſubjectus,
Archiepiſcopatum commutaretur; & quamvis externo Eccleſiarum

ſplendori non multum tribuiſſe ſit viſus, fidei tamen Catholicæ pu
ritatem ſincere colebat, ſummoque ſtudio promovebat; ut non ſo
lum expeditio Pruſſica adverſus infideles, eſt argumento, ſed Bohe
mia etiam ab hæreticis expurgata, dum Dulcinianos, qui ex Ger
mania advenerant, Pragæ publico in foro comburi juſſit. Bohem
id ei dant vitii, quod averſo ab eis fuerit animo, tributumque gen
tis, quod ſtabili lege ante definitum fuerat, incertum reddiderit
Germanicæ Nationis hominibus ærario præfectis.

Tres filios reliquit, Carolum, (qui *Wenceslai* nomen, in Ba
ptiſmo acceptum, in gratiam Caroli Pulchri Galliæ Regis, apud quen
educatus fuerat, mutavit) Joannem, & Wenceslaum, ac prim
dedit Bohemiam, alteri Moraviam, tertio Luxemburgum. Joanne
matrimonio junctus fuit cum Margaretha Maultaſchia, Henrici Ca
rinthiæ Ducis & Tyroleos Comitis, quem Bohemiæ Regem fuiſſe di
ximus, filia. Quæ tamen ipſum repudiavit, ac nupſit Ludovico
Ludovici Bavari Cæſaris filio, ex quo ſuſcepit Mainhardum IV. Jo
annes vero ſibi deſpondit Margaretham, Ducis Troppavienſis filiam
quæ Jodocum ex eo genuit, Imperatorem poſtea electum. Neceſſ
eſt igitur dicere, inter Joannem & Maultaſchiam ſponſalia duntaxa
interceſſiſſe, aut impotentiam reſpectivam, aut certe, nunquam ma
trimonium illud fuiſſe conſummatum; alias enim diſſolvi nequaquan
potuiſſet.

15. Carolus. *Carolo* primogenito Bohemiam, quod dixi, dedit Joannes Rex
nec Bohemiæ, quin orbi terrarum, plus dare potuiſſet, quam Ca
rolum. Is ſiquidem omnes ante ſe Bohemiæ Principes tam alte me
ritis eſt ſupergreſſus, ut *patriæ patrem* appellent Bohemi. Et juven
tutem quidem bellis Italicis, contra Gibellinos pro ſede Apoſtolic
giſtis, informaverat. Qua re tantam apud Clementem VI. Ave
nione tunc ſedem figentem, gratiam inivit, ut exauctorato Ludovi
co Bavaro Electores quinque Imperii eundem ejus hortatu Cæſarem
dicerent. Sed non niſi poſt mortem Ludovici plenam Imperialis digni
tatis poſſeſſionem adiit.

Incredibile dictu eſt, quanta deinceps hic Princeps geſſerit
quot monaſteria & eccleſias fundarit, dotaritque, quot urbes, ar
ces, & opera publica conſtruxerit. Negotium de Archiepiſcopat
Pragenſi, a patre cœptum, ipſe abſolvit, attributis in annos ſingu
los centum aureorum millibus, multisque privilegiis eidem conceſſi
& impetratis, atque exſtructa nova Cathedrali Baſilica, cui corpu
S. Sigiſmundi Burgundiæ Regis, ex Valleſia aſportatum, intulit. Vi
que eſt in tota Bohemia, quin toto Imperio, celebrior Eccleſia, quan
ſuis

is non cumularit beneficiis. Immunitatis Eccleſiaſticæ cultor erat efenſorque acerrimus, remiſſis oneribus, quibus aliqui ante eum ges, & proceres clerum premebant, ut adeo nunquam florentior erit eccleſiarum ſtatus, quam ſub hoc inflexibili ſacerdotii vindice. igentem Balbinus noſter in *Hiſt. Boh. ſect.* 2. *c.* 2. catalogum texit andium beneficiorum, quibus eccleſias ornavit.

Sed nec minus omnigenam felicitatem ſtatus politici promovit. cademiam Pragenſem, toto orbe celeberrimam, ad normam Pariənſis, ipſe fundavit (*Carolinam* ab eo dictam) bonarum artium ientiarumque amator & æſtimator eximius, maxime recreatus, ıando ſcholarium diſputationibus intereſſe poterat, videtque, confluente undique ad novam academiam ingenti diſcentium ımero, ſcientiarum florere diſciplinas. Pons etiam Pragenſis, Ioldavæ impoſitus, amplitudine & firmitate præcellens, auctorem ıbet Carolum; cui ad ſummum ornamentum poſtea acceſſerunt 28. æegrandes ſtatuæ, aut ſaxo inciſæ, aut ære fuſæ, atque pilis vindis inſiſtentes, ad utrumque latus ex ordine collocatæ.

Et hoc quidem ponte Pragam Minorem cum Majore commiſit. trique vero *Novam Pragam*, cujus ipſe eſt conditor, adjunxit, ut teri regio palatio (*Wiſcherado*) propriores haberet cives; tanmque triurbi ſuæ conciliavit ex omni natione hominum frequenam, ut ii, qui coram hanc ſpectarunt, ſcribere non dubitarint, tra diei ſpatium ultra 50000. militum potuiſſe colligi, in aciem educi, absque civitatis detrimento: atque niverſim Bohemiam fuiſſe omnis felicitatis emporium, cui Caılus Luſatiam etiam atque Sileſiam, a patre jam aſſertam, regno ohemiæ ſtabiliter univit, conventione cum Polonis inita; quibus ropterea remiſit annuum tributum, quod Bohemiæ Duces ac Reges iis ante exegerant.

Conſtitutiones optimæ Regni legumque ordinationes pariter deentur Carolo; uti etiam ſucceſſio, ſecundum diploma Friderici II. nperatoris, ad fœminas quoque devolvenda, perpetua lege firmata. ed nihil ad Bohemiæ decus, totiusque Imperii, ejusque præſertim lectorum emolumentum illuſtrius, quam Bulla Aurea, qua, ut Balinus loquitur, univerſa Imperii œconomia continetur, tamque grane in Nationem Germanicam meritum complectitur, ut per eam haenus ſteterit, ne Imperator dis ignitas, Imperii ſalus & libertas, i aut fraude convelleretur.

AR-

ARTICULUS III.

Status Bohemiæ a Concilio Constantiensi usque ad Basileense.

16. Caroli nævi. QUamvis Carolus IV. immortalem nominis sui gloriam apud Bohemos præsertim, & Ecclesiastici ordinis homines sibi comparaverit, non desunt tamen, qui palam pronuntient, virum perniciosum magis fuisse Imperio, propter incisos ærarii publici nervos, remissa telonia, accisa vectigalia, artus, ad capitis decrementum, in immensum auctos, largitione immodica obtrusum Electoribus *Wenceslaum* filium, ventrem pigrum & inertem, alterum velut Copronymum aut Heliogabalum, qui anno 1361. Norimbergæ natus ipsas jam salutis undas, quibus ablutus fuerat, aramque postea ipsam, dum vagiens bimus infans coronaretur, fœdaverat.

17. Wenceslaus. Imperii gubernaculo admotus, primo quinquenio spem bonam præbere visus est. At postea helluonibus & projectæ vitæ hominibus se totum dedens, in turpem segnitiem, lasciviam, & crudelitatem defluxit.

Cum ex S. Joanne Nepomuceno elicere non posset, an Joanna Regina præter se alium amaret, in Moldavam projectum suffocavit anno 1383. mox in alios Canonicos, Proceres, cives, carnifice, quem compatrem suum appellare consueverat, latus semper stipante, grassata est immanis crudelitas.

Bohemi eam tyrannidem & scurrilem levitatem non ferentes, Sigismundi Regis Hungariæ, ejusdem fratris, & Jodoci patrui, Moraviæ principis, consilio, carceri eum incluserunt Pragæ anno 1394. At ex eo fuga elapsus, cum se ipso non fieret melior, iterum captus, ac Viennam deportatus est. Verum ope funiculi serici, a piscatore porrecti, ex hac etiam custodia evadens, barbara laniena in Bohemos sæviit.

Imperium, cujus curas neglexerat, tam ignavi ac scelerati capitis pertæsum, Electorum Principum omnium suffragiis Francofurti eundem exauctoravit, quod Longobardiæ jura alienasset, justitiam auro vendidisset, latronibus liberas habenas laxasset, in sacerdotes & honestos viros sævierit, monitus non resipuerit &c. Et re ipsa, præter alia Imperii jura dissipata Joanni Galeacio Vice-Comiti Vica-

ria-

·iatum Italiæ pro pecunia, Norimbergenſibus libertatem pro quatuor vini Rhenani plauſtris vendidit.

Graviſſimum inſuper Academiæ Pragenſi, a patre Carolo fun- 18. datæ, vulnus intulit. Hæc tanto concurſu ſtudentium floruit, ut Academiæ mutatio. d 44000. eorum numerarentur. Quia autem horum pars multo naxima erant exteri, tres iſti claſſes cum trium votorum jure conſtituebant, una duntaxat claſſe, cum uno ſuffragio Bohemis relicta.

Ægre hæc res Bohemos habuit, quiritantes, fundatam a Carolo uiſſe Academiam Pragenſem ad normam Pariſienſis, in quatuor claſſes liſtributæ, ita quidem, ut Galli tribus ſuffragiis potiantur, quarto dvenis relicto: in Pragenſi vero tria exteris eſſe conceſſa, in haud eve Bohemorum dedecus, qui frequentibus a Germanis notentur inuriis, numero capitum & votorum confiſis.

Wenceslaus, his querelis per Joannem Huſſum, Profeſſorem Academicum, ad ſe perlatis, decrevit, ut deinceps Bohemis tria concederentur ſuffragia, exteris vero unum duntaxat. Qua mutaione irritati exteri ad condictum tempus 40000. Praga diſceſſerunt. Qua occaſione Academia Lipſienſis in Miſnia fuit fundata a Friderico Bellicoſo.

At majorem multo peſtem Bohemiæ invexit Wenceslai ignavia 19. er Huſſiticam hæreſin, cujus originem & errores deſcripſi *part.* 3. Huſſitarum *rt.* 8. *n.* 33, *& ſeqq.* ubi acta concilii Conſtantienſis expoſui. Et furor. uia in hoc concilio Huſſus cum Hieronymo Pragenſi ad necem conemnatus eſt, Huſſitæ in rabiem acti eas deinceps ſeditionum, ebellionum, bellorumque atrocium ventilarunt faces, quibus Regum florentiſſimum vix non penitus conflagravit.

Ac primo quidem duce Ziſcha nobili Bohemo anno 1419. in uriam irrumpentes tredecim ſenatores per feneſtras præcipitarunt. Quo audito Wenceslaus ira exæſtuans, & apoplexia tactus, inter horrendos ejulatus & rugitus interiit. Natus an. 1361. an. 1363. coronatus Rex Bohemiæ, an. 1376. vivente adhuc patre, electus Rex Rom. an. 1686. coronatus Aquisgrani Imperator, an. 1394. a Bohemis in carcerem detruſus, an. 1400. Imperiali dignitate exutus, n. 1402. rurſus mandatus cuſtodiæ, iterumque a Bohemis recetus, Regis umbram præſetulit ad annum usque 1419.

Poſt ejus mortem Sigismundus frater, jam antea Rex Hun- 20. ariæ & Rom. Imperator, Regni Bohemici poſſeſſionem aditurus, co- Sigismundi mitia Brunam indixit. Quiete primo acta omnia. Sed cum Pragen bella. bus, qui lue Huſſitica maxime laborabant, ſeverius reſpondiſſet, Graſam, civem Pragenſem, ob eam hæreſin Uratilaviæ occidi

mandasset, eorum animos a se avertit, ac difficillimum 16. annorum bellum sibi accivit; in quo sacra omnia ab Hussitis violata, nullumque barbaræ crudelitatis genus omissum.

Ac primo quidem Sigismundus collecto 140000. ex Germania exercitu an. 1420. Pragam obsedit, at conatu irrito. Pluribusque deinceps cladibus affectus a Zischa; donec funesta hæc patriæ suæ pestis anno 1434. peste extingueretur. 13. victorias ab eo relatas memorant, 150. Monasteria vastata. Pellem suam post mortem in tympanum expandi jussit, ejus enim vel sonitu hostes in fugam avertendos. *Zisca a calice* cognominari voluit, a calicis usu, tot sanguineis præliis propugnato, nobilitatem accersens.

21. Procopius. Detulerant quidem Bohemi coronam Jagelloni, Regi Poloniæ, sed eo recusante, orphanos se dixerunt, creato belli præfecto *Procopio*, Joannis Zischa avunculo. Qui per 10. adhuc annos bellum, incendia, expilationes, populationes agrorum, vastationes urbium circumduxit, non tantum per Bohemiam, sed etiam per Silesiam, Moraviam, Lusatiam, Saxoniam, Austriam, Bavariam, Franconiam.

Sigismundus quidem novos semper novosque, etiam cruce signatorum, immisit exercitus, sed victi recedere compulsi sunt.

Anno 1433. concilium Basileense Bohemos invitavit ad conciliandum religionis negotium, prout exposui prolixius *part.* 3. *art.* 9. *n.* 18. in recensenda historia concilii Basileensis.

22. Pax. Sequenti dein anno 1434. Procopius, cum ab armis nollet discedere, a Nobilibus Bohemis, Meinhardo præsertim a Nova Domo, & Ulrico Rosensi, acie victus occubuit; & quia sic Bohemia per se ipsam erat devicta, tandem anno 1436. pax coaluit, Hussitis ad compactata concilii Basileensis remissis, quibus usus calicis eisdem permissus fuerat, modo ad salutem necessarium non crederent.

Uno duntaxat anno Sigismundo Regno Bohemico frui licuit. Nam anno 1437. Znoymæ obiit, ætatis 70. Imperii 26. regni Hungarici 51. Bohemici a coronatione 17. a quieta possessione 2.

23. Obitus Sigism. Princeps erat Sigismundus de religione, concilio Constantiensi, & sublato schismate optime meritus. Sed bello adversus Bohemos infelix, felicior adversus Turcas. Erroris politici eum arguunt, quod perturbato regni statu immitius Bohemos initio habuerit; quos tandem, cum ferro non posset, clementia vicit.

AR-

ARTICULUS V.

Status Bohemiæ a concilio Basileensi usque ad Tridentinum.

Sigismundus Bohemiæ hæredem reliquit *Elisabetham*, Alberto II. 24. Albertus.
Archiduci jam anno 1421, desponsam, concessa in dotem Moravia. Mortuo Sigismundo Albertus tres coronas eodem anno accepit, Cæsaream, Hungaricam & Bohemicam, solo Thabore, munita ab Hussitis urbe, obsequium detrectante. Sed spes magnas, de Alberto II. præclaro Principe & Imperatore conceptas, mors nimis matura abscidit. Jam altero enim Imperii & Regnorum anno (1439.) obiit, magna Religionis ac Reipublicæ Christianæ jactura.

Filias duas susceperat Albertus ex Elisabetha, ex qua gravida Ladislaus. relicta natus est *Ladislaus Posthumus*, Commorini in Hungaria, quarto post mortem patris mense. Bohemi eum Regni statum versari arbitrabantur, ut consultum non sit, infanti, sub tutoribus constituto, habenas committere.

Alberto igitur Bavariæ Duci sceptrum offerunt, & eo recusante, Friderico III. Imperatori. Verum pientissimi isti Principes nolebant cum detrimento pupilli crescere. Quare Bohemi duos Regni Gubernatores eligunt, Meinhardum Novadomensem, & Georgium Podiebradium, illum apprime Catholicum, hunc addictum Hussitis, hominem callidum, qui capto & sublato Meinhardo, totius Regni gubernationem ad se traxit.

Ladislaus interea apud Fridericum III. Cæsarem, cognatum & tutorem suum, educabatur, nec illum Bohemis reposcentibus restituere voluit, nisi impleto ætatis anno 13. quo Pragæ coronatus est ab Olomucensi Episcopo. Cum ad annum ætatis 17. pervenit, solenni legatione ad Carolum VII. Galliæ Regem missa, Magdalenam ejus filiam in conjugem sibi petiit. Sed dum sponsa ad thalamum ingenti apparatu properat, Pragæ Ladislaus infertur tumulo anno 1457. grandi rerum humanarum exemplo. Venenum ipsi mistum quidam existimant, sive ab Hussitis, sive a Podiebradio.

Comitia Regni dein habita pro sufficiendo Rege. Competitores 25.
erant præcipui Europæ Principes. Sed a Rokizana, Hussiticæ factio Podiebradius.
nis mysta, persuasi Bohemi ad Podiebradium, nobilem Bohemum ex illustri Berneggiorum in Germania familia oriundum, qui Regni gubernacula hactenus pro Ladislao non sine politica laude modera-

batur, vota inclinarunt. Anno 1458. coronatus is fuit ab Hungaris Episcopis, Pragensi sede vacante, & Olomucensi a sede Apostolica necdum confirmato.

Celebratur Georgius a Bohemis magnis encomiis, tanquam magnanimus, bellorum admodum peritus, justus, in subditorum commoda, regnique curam sedulo intentus. Ad liberandum etiam Fridericum III. Imperatorem, a Viennensibus suis in arce obsessum, cum

Rockizana. exercitu accurrit. Sed Rokizanæ, pseudo-Archiepiscopo Pragensi obnoxius, *Calixtinorum*, seu *Utraquistarum* sectæ adhæsit, calicis usum per *compactata* concilii Basileensis Bohemicæ nationi concessum, & ab Eugenio IV. approbatum, dictitans.

Contra vero Romani Pontifices eum usum tanquam abusum volebant abolitum, allegantes juramentum, quod in coronatione Georgius præstitisset, defensurum se Religionem Catholicam, & Romano Pontifici obedientem futurum &c.

26. Anathema. Missi in hoc contentionis conflictu ultro citroque legati, instituti Ecclesiastici conventus, plures Europæ Principes pro Rege Georgio apud summum Antistitem intercesserunt. Verum cum nec monita nec minæ proficerent, Paulus II. teste Balbino *in hist. Boh.* eum ad causam dicendam citavit Romam, & non comparentem, communione Ecclesiæ movit, ac Regno privavit, subditis a juramento fidelitatis solutis.

Georgius insistens *compactatis* Basileensibus, negansque hæreticum ea quidpiam continere, primum a Pontifice male informato ad melius informandum, deinde ab eodem ad Concilium universale appellavit. Immissi subin cruce signati exercitus; Matthias Corvinus Hungariæ Rex in Georgium concitatus, bellum movit; Moravia, Silesia, Lusatia, obsequium detractarunt. Bohemiam tamen suam defendit, hostes vicit, & provincias illas recuperavit, immani tamen vel inter victorias Bohemiæ strage, Ecclesiasticorum maxime & Nobilium Catholicorum bonis injuriam passis.

Tandem curis & laboribus fractus obiit anno 1471. ætatis 51. Regni 13. retractatis, ut plures scriptores referunt, quæ contra Pontifices egerat, promissaque Canonicis Pragensibus erga Sedem Apostolicam obedientia; a quibus proin in Ecclesia Metropolitana Catholicos inter Reges sacram sepulturam obtinuit.

Candidatos inter Regni tunc eminebant 1. Matthias Corvinus, vivente adhuc Georgio in Moravia coronatus Rex Bohemiæ. At Bohemi negabant, se eum electuros, qui patriæ bellum intulisset. 2. Wilhelmus, Misniæ Marchio, qui Annam natu majorem Alberti II,

i II. Cæsaris filiam, Ladislai sororem, nuptam habebat. 3. Uladis-
ius Princeps Poloniæ, ex Elisabetha, juniore Alberti II. filia ge-
itus, annorum 15. tunc juvenis.

Hic reliquis prælatus coronam obtinuit, sub conditione, ut com- 27.
actata concilii Basileensis rata maneant. Pacis, quam belli artibus Uladislaus.
uit felicior. Bohemiam, Wenceslai inertia, bellis Hussiticis, bre-
i Alberti & Ladislai regimine, Georgii, bellis nati, neglectu, haud
arum distortam, ac legum vinculis dissolutam, erectis tribunalibus,
egumque placitis prudenter temperavit, & in ordinem suum repo-
uit.

Bello cum Matthia Hungariæ Rege, cui Silesia adhærebat, col-
sus, collecto ex Bohemia 20000 exercitu, & 60000, quæ pater Ca-
imirus ex Polonia miserat, Uratislaviam obsedit; sed tanto armo-
um apparatu, quem Europæ expugnandæ sibi sufficientem fore Mat-
hias dicebat, adeo parum actum est, ut ne quidem urbis portæ clau-
erentur. Tandem pars utraque belli pertæsa, primo biennes in-
ucias, dein vero anno 1479. Olomucii in stabilem pacem consensit,
is ratam articulis. 1. Uterque Regis Bohemiæ titulo ornetur. 2. 28. Pax cum
Bohemiam retineat Uladislaus, Moraviam, Silesiam, & Lusatiam Matthiæ.
Matthias. 3. Si hunc prius mori contingat, tres illæ provinciæ coro-
iæ Bohemicæ rursus uniantur, solutis Hungaricæ Nationi quadrin-
entis florenorum millibus. 4. Si Uladislaus absque prole prius de-
ederet, ad Matthiam omnia devolvantur. Hoc autem anno 1490.
lefuncto, provinciæ illæ rursus Bohemiæ fuerunt unitæ, & Uladis-
ao, qui etiam in Regem Hungariæ fuit electus, attributæ.

Sed ratione Hungariæ novum ipsi bellum cum Maximiliano I.
Rege Rom. qui armis eandem sibi vendicavit, conventionibus initis
iixus. Facta autem pace Uladislaus Hungariam interim retinuit,
omni vero jure in Austriam superiorem, quam Matthias antecessor
possederat, in perpetuum cessit.

Quamvis autem Uladislaus Princeps erat mitissimus, & in om-
nes æquissimus, multa tamen ab Hussitis, quos unire cum Ecclesia
Romana omni ope satagebat, adversa tulit, adeo quidem, ut plebs,
furore percita, non tantum senatores occideret, sed ipsum quoque
Regem in propria Pragensi arce obsideret, & ad mortem deposceret,
Picardicis præsertim mystis ex suggestu tubam adversus eum inflan-
tibus.

Obiit pientissimus Princeps anno 1516. ætatis 60. Regni Bohe-
mici 45. Hungarici 26. Regnum utrumque relinquens Ludovico filio
unico, decenni tunc puero, cui tutores Status Regni dederunt Ma-

ximilianum I. Imperatorem, & Sigifmundum Poloniæ Regem, fratrem Uladislai.

29. Ludovicus. De Ludovico fic Balbinus: *ante legitimum tempus natus, & fine pelle: Ungariæ & Bohemiæ Rex electus & coronatus infans* (trium annorum) *ante tempus loqui cœpit, fapiens fupra ætatem puer: ante decennium Rempublicam tractare aggreffus eft*, (conciliata inter Nobiles & civitates pace, quam S. Wenceslai conventionem appellant) *ante legitimum tempus conjugem fibi defpondit* (Mariam Caroli V. fororem) *anno ætatis*. 15. *eandem fibi duxit* (in celebri illo trium Regum, Maximiliani I. Imp. Uladislai Regis Hung. & Boh. & Sigismundi Regis Poloniæ, conventu, Viennæ celebrato) *ante tempus mentum barba veftitum oftendit: ante annum* 20. *canuit: ante tempus cum Turca conflixit; ante tempus periit* (ad Mohacium anno 1526.)

30. Ferdinandus. Ad Auguftiffimam inde Domum Auftriacam devoluta Bohemia fub optimo ejusdem regimine hodiedum floret. Et quidem, mortuo Ludovico absque liberis Ferdinando I. qui Annam illius fororem habebat conjugem, obtigit, delegatis Regni prudenter vota fua ad eum inclinantibus, quem jura fucceffionis vocabant, totaque ferme Nobilitate Regni Iglaviæ eundem excipiente. Cumque poftea anno 1558. Imperator fuerat renuntiatus, Ordines Bohemiæ cum 3000. equitum ei obviam proceſſerunt. 11000. cives armati, 1500. pueruli amictu candido, quos 12. cives Pragenfes, barbati fed pumiliones, nihil pueris majores, ducebant, 1000. cani fenes, 800. viduæ, 2000. virgines Pragam ingredienti occurrerunt, quolibet horum agmine latina oratione eundem falutante, inter triumphales apparatus, & feftivos applaufus.

Certe optatius nihil effe poterat ad publicam Regni falutem, quam Ferdinandus, qui fatifcentibus prope rebus fapienter adeo fortiterque fuccurrit, ut & pacem Nobiles inter ac cives componeret, & exactis, quantum fieri poterat, Huffitis, Religioni avitæ confuleret.

Id certe ad pientiffimi Regis perennem memoriam præclarum, quod Metropolitanæ Pragenfi Ecclefiæ, poft 131. annorum defolationem Catholicum Archiepifcopum reftituerit, & novam Academiam, orthodoxæ veritatis arcem, condiderit.

Requirebant nempe ea tempora id genus præfidia. Triftis ubique fqualebat rerum facies; dominabatur hærefis; templa DEI profanata, ac deformata, monafteria aut everfa, aut cultoribus vacua; facerdotes necati, aut, quod infelicius, ex pafto-

ctoribus in lupos transformati; Carolinæ Academiæ Doctores universim Hussitica tabe infecti animarum cladem spargebant. Religio Majorum, tam pulchre olim efflorescens, spreta ubique, abjecta, ac deserta jacebat. Contra vero per centum & ultra annos tanta Hussitarum, Orebitarum, Picardorum, Taboritarum, Orphanorum, Calixtinorum, atque ut ad plenam stragem nihil deesset, Anabaptistarum, Lutheranorum, Zwinglianorum, Calvinistarum, aliarumque sectarum colluvies Regnum inundavit, ut vix trigesima pars populi esset Catholica

Equidem priores aliqui Reges Religioni reducendæ operam dabant, sed spreta jacebat auctoritas, furore hæretico, minis, seditionibus, tumultibus, bellis omnia miscente. Nec multo melior erat Moraviæ, Silesiæ, & Lusatiæ status.

Subventum tandem laborantibus rebus a benigno Numine, corona stabili nexu Augustissimæ per orbem terrarum Familiæ illigata, in cujus tutelam depositum gaudemus Religionis decus.

Ac primo quidem Ferdinandus Rex legum severitate agendum 31.
putavit; cum enim in bello Smalcaldico Bohemi ac Silesii ipsi militare Leges.
detrectarent adversus Saxonem, quin imo huic plures venirent auxilio, Ferdinandus confecto bello in Bohemiam duxit victorem exercitum, atque a rebellibus, Pragensibus maxime & Uratislaviensibus, quorum culpa major, pœnas exegit, severas quidem, sed justissimas; non parum etiam promoto Religionis, propemodum exulantis, negotio.

Sed quia timor non diuturnus esse solet magister officii, mitioribus deinceps mediis cum gente facile irritanda, agendum ratus, tranquillæ pacis artibus Religioni providit efficacius; dum videlicet, quod dixi, & ovibus pastorem restituit, & cum ab infecta Academia Carolina bona sementis sperari non poterat, novam fundavit, *Ferdinandeam* a nomine suo appellatam, eamque Patribus Societatis JEsu, Roma in Bohemiam accitis, attribuit, cum Dominicanorum ad S. Clementem monasterio (peramplo hodie collegio) eo deinceps proventu, ut & Religio & bonæ Musæ, in senium quoddam deforme prolapsæ, ad bonorum omnium solatium, & Regni decus reflorescerent.

Allaboratum etiam sedulo, ut concilii Tridentini; nuper finiti, placita in usum & praxin eant. Quia autem in Regno, novitiis erroribus constricto, tanta res ad fastigium brevi tempore deduci non poterat, multum laborem ac sudorem, atque præsertim multam in adversis patientiam impendere oportuit. Nam ea fuit Hussitarum

tarum

tarum protervia, ut in ædium veſtibulis, ac templorum porticibus calicem pictum aut ſculptum defigerent: in Bibliis autem ſuis hæc verba: *bibite ex eo omnes*, aureis litteris exprimerent.

ARTICULUS V.

Status Bohemiæ a Concilio Tridentino usque ad finem ſæculi XVI.

32. Prorex. VIvente Ferdinando I. Cæſare, filius Ferdinandus Archidux, cui Tyrolis poſtea & anterioris Auſtriæ provinciæ obtigerant, pro patre adminiſtravit Regnum Bohemiæ, idque munus continuavit (etiam poſtquam Maximilianus frater ſenior anno 1562. Rex Bohemiæ coronatus fuerat) usque ad mortem patris, inſigni reipublicæ & religionis, ejusque defenſorum emolumento. Nam uti clerum omnem, a novatoribus oppreſſum, ita vel maxime naſcentem tunc in Bohemia Societatem noſtram, quæ Lutheranorum & Huſſitarum odiis atque injuriis acerbius petebatur, ſingulari magnanimitate & conſtantia protexit; probe gnarus, quantum interſit ad meſſem, operarios in vinea Domini deſudantes, ab adverſo incurſu ſecuros præſtare.

33. Max. II. Quamvis autem Maximilianus II. res Religionis remiſſius, quam pater, & fratres, tractaret, induci tamen non potuit, ut confeſſionem Auguſtanam publico decreto in Bohemia civitate donaret, Maria præſertim Regina feliciter diſſuadente. Magnum etiam Eccleſia præſidium habuit in Antonio Archiepiſcopo, & præcipuis Regni Dynaſtis, Lobkowiciis, Roſenſibus, Pernſteiniis, Berkanis, Haugviciis, Kolowratæis, aliisque, ſummis in Regno muneribus præfectis.

34. Rud. II. zelus. Sed clarior multo lux affulſit, cum anno 1575. Pragæ coronatus eſt Rudolphus, Cæſaris filius. Prima quippe illius cura Religio, quam in Hiſpania educatus, pientiſſima etiam matre inſpirante altiſſime animo impreſſam gerebat, Laurentio Magio uſus confeſſario. Cum adhuc juvenis a patre aliquando ad concionem Lutheranam ductus fuerat, in qua præco bilem in ſummum Pontificem & Eccleſiaſticos ordines licentius exſpuebat, exſpectato ægre fine, ſonantem calumniatori colaphum inflixit, reprehenſusque propterea a patre factum conſtanter defendit.

Sce-

Sceptro admotus, quamvis Imperator eſſet, regiam ſedem ragæ conſtanter fixit. Præcipua per Regnum officia Proceribus atholicis contulit. Piccardos, inſolentiſſimum Huſſitarum genus, veris decretis coercuit, nulloque loco paſſus eſt aperte furere. emplorum nitori, cultuique Divino intentus, nihil omittebat, quo bjectos ſibi populos ad Numinis æterni obſequium poterat fle-ere.

Sacrorum curæ acceſſit præcellens litterarum æſtimatio, qua nbutus doctos viros ex omni Europa Pragam attraxit, & copioſe uteque habuit, Matheſeos præſertim diſciplina eruditos. Argumen-o ſit Ticho Brahe, quem grandi ſumptu ex Uranoburgo ſuo attraxit: Litteræ. ræter ingentem multitudinem omnis generis artificum, pictorum, atuariorum, gemmariorum, chemicorum &c. tantumque auri ac gem-arum in Bohemia congeſtum fuerat, ut Salomonis tempora renata icerent; legatis etiam Tartarorum, Perſarum, Moſchorum, Tur-arum, omniumque ferme Nationum ad Rudolphum Cæſarem Pra-am confluentibus.

Verum quam glorioſa fuerunt tempora prima ac media, tam tri-ia & acerba ultima, florente ac præpotente paulo ante Imperatore pud populos vileſcente, atque provinciis exuto. Quæ cum d ſæculum XVII. pertineant, eo referenda ſunt.

ARTICULUS VI.

tatus Eccleſiaſticus in Bohemia & adjunctis Provinciis per ſynodos ſacras alioſque conventus ordinatus ſæculo XVI.

ANte ſæculum XVI. vix ulla inveniuntur in Bohemia celebrata 35. ſacra concilia. Viſum nihilominus fuit ſchema aliquod rerum præmittere, ut ſacræ ac politicæ Reipublicæ ſtatus appareret. am ſynodi & conventus, eo in Regno & adjectis provinciis ce-ebrati, breviter ſunt referendi.

Et quidem, quæ ratione Nationis Bohemicæ in concilio Con- Compactata. antienſi ac præſertim Baſileenſi fuerant ſtatuta, parte 3. retuli. x hujus poſterioris ſynodi *compactatis*, varias tamen inter, quas ixi, turbas, motusque, vivebant Bohemi, a Romanis ritibus paſſim eſciſcentes. Quamvis autem Romani Pontifices compactata illa reji-

cerent, urgerentque, ut Bohemi in ſumenda ſub una ſpecie ſacr
cœna reliquæ Eccleſiæ ſe conforment, nihiloſecius tamen Ferdinan
dus I. Huſſitas ad fidem orthodoxam facilius reducendos ratus, ſ
Calix permiſſus. Communio *ſub utraque* iis permitteretur, paulo poſt concilium Tri
dentinum, anno videlicet 1574. a Pio IV. facultatem impetravit
ut per Bohemiam is ritus liber evaderet.

Magno hæc conceſſio plauſu Pragæ fuit excepta; conventuqu
a Catholicis habito decretum, ut per omnes Eccleſias promulgetur
adjecta tamen ex voluntate Pontificis gemina conditione, ut mor
veteri apud legitimum ſacerdotem deponatur peccatorum confeſſio
nemoque crederet, utriusque uſum ad ſalutem eſſe neceſſarium, au
laicis a Chriſto præſcriptum, ac proin nemo ad illum cogatur.

Mens optima erat Principis optimi; ſed ſpei non reſpondit even
tus. Nam conditiones non implebantur. Confeſſione peccatorun
non præmiſſa, illoto ore calicem ſitiebant: unio nulla ſecuta: plu
res in Huſſitas, quam in Catholicos mutati. Tenuit tamen ea ritu
iſtius licentia ad annum usque 1622. etiam in templo Societatis no
ſtræ, ad evitanda majora mala, ſacello eidem deſtinato.

36. Synodus Olomucenſis. Quia autem non minus Moraviam quam Bohemiam Huſſitic
lues infecerat, novique ſectarii agrum Domini, dormientibus cuſto
dibus, zizaniis complerent, Guilielmus Olomucenſis Epiſcopus, u
excitaret oſcitantes, anno 1568. *ſynodum Olomucenſem*, ex conci
lii Tridentini decreto indixit. Convenere ſacerdotes 260. quos in
ter Laurentius Magius, aliique Societatis Patres, fundato Olomu
cenſi & Brunenſi Collegio, in patrem laboris vocati.

Quatuor orationes ab iis habitæ in concilio de *calamitatibus*
quas hæreſis Eccleſiæ intuliſſet: de *Primatu ſummi Pontificis*: de *in
ſtitutione* & *utilitate ſynodorum*: ac denique *de fructu Theologiæ*. Tr
bus diebus concilium tenuit. Prima, invocato per Miſſæ ſolen
nia, ab Epiſcopo celebrata, ſancto Spiritu, prælecta decreta *de fid*
ſumma omnium voluntate comprobata, uno duntaxat curione, quer
hæreſis jam corripuerat, obnitente.

Altera die lecta ſecunda ſtatutorum pars, *de Sacramentis*
omnium ſententiis rata & acceptata, Epiſcopo Sacramentorum dig
nitatem eleganti oratione commendante. Tertia die tractatum d
morum diſciplina & *reformatione cleri*. Non eodem conſenſu hæ
vox excepta, pluribus in luxum, & lubricæ vitæ illecebras diffluen
tibus. Et Epiſcopus gravi oratione de vita & honeſtate clericorur
differens, obſtrepentibus injecit pudorem ſui. Atque ut cuilibet
quod luberet, opponendi daretur occaſio, Adalbertus Bauſſekius no
ſter

noſter cathedram conſcendit, ſponſione facta, ſe reſponſurum, ſi quis contra ſtatuta iſta ſynodalia quidquam vellet promere.

Quamvis autem ad Tridentini normam canones & decreta fuerint compoſita, frequens ejusdem concilii, nuper finiti, ſit facta mentio, ne tamen ulla Cæſari Maximiliano daretur offenſio, omiſſa eſt illius publica promulgatio, aut decreto firmata receptio, reſervato in meliora tempora tam ſalubri opere.

Cum anno 1575. in publicis Regni comitiis de Rudolpho in Regem promovendo tractaretur, per ſex menſes graviſſima, atque diſcriminis plena, de Religione fervebat contentio. Lutherani, Piccardi, Calviniani, aliique ſectarii, quamvis in doctrina maxime diſcordes, & capitibus in diverſa tendentes, caudis tamen, ceu vulpes illæ Samſonicæ, colligati, in exurendum Eccleſiæ Catholicæ agrum conſpirabant. Cum autem minus proficerent, privilegia, Catholicis & *Utraquiſtis* conceſſa, communia ſibi eſſe volebant. Alioquin novum Regem ſe non admiſſuros. 37. Lutherani &c. turbas cient.

Numero ſiquidem & audacia ſua freti, atque exemplo Acatholicorum in Auſtria, qui liberum Confeſſionis Auguſtanæ exercitium ante ſeptennium a Cæſare Maximliano obtinuerant, animati, confeſſionem quandam, quam *Evangelicam* dixere, obtulerunt. Catholici, quibus in hac cauſa Huſſitæ ſe junxerunt, poſtulato iniquo ſe opponebant; neque enim nomine *Utraquiſtarum* Lutheranos, aliosque ejusmodi Novatores poſſe intelligi, qui nihil propemodum commune cum illis habeant.

Veritas autem ut pateret manifeſtius, Patribus noſtris ab Archiepiſcopo mandatum eſt, ut novam illam ſectariorum confeſſionem apta confutatione refellerent, quæ typis data, & comitiis exhibita, approbationem non tantum a Catholicis, ſed etiam Huſſitis tulit. Atque ita fracta in præſens Novatorum audacia Cæſareo edicto ſancitum, ne quid in Religione mutaretur, ac cauſa iſta in tempus aliud differatur. Quo pacto coronatus eſt Rudolphus, præmiſſa exomologeſi, & Euchariſtia ſub una ſpecie publice ſumpta, ingenti recte ſentientium ſolatio, hauſto ex tam ſanctis auſpiciis felici omine.

Nec ſpes fefellit, ut dictum ſupra; nam, ut cætera hic taceam, ſub optato regimine Religioſiſſimi hujus Principis celebratum eſt an. 1591. *concilium II. Olomucenſe*, ab epiſcopo indictum. Magna in eo res acta. Promulgata nempe publico decreto concilii Tridentini placita, ac recepta, una cum *Breviario* Romano, juſſu Pii V. Pont. Max. edito: cætera item, ad ritum cultumque Divinum, & ad mores Eccleſiaſticorum pertinentia, 24. articulis ſalubriter conſtituta. 38. Olomucenſe II.

Præceptum quoque parochis, ut explicent, & in fcholis fuis tradi curent parvum P. Canifii Catechifmum, adhibito etiam Catechifmo Romano.

Sublatus præterea in omnibus pagis & oppidis, dominio temporali Epifcopi fubjectis, ufus *utriusque fpeciei* quoad laicos; nolentesque obtemperare huic decreto fuis extorres fedibus pronuntiavit Epifcopus. Sed vix ullus erat, qui mutare domicilium, quam animum mallet: exemplo falubri ituro ad pofteros, ut quoad ritus etiam externos cum Ecclefia Romana in toto regno reducatur conformitas.

39. Conciliabula. Præter has, quas dixi, orthodoxas fynodos, etiam hæretici conciliabula fua cogebant; nam in primis Conradus Archiepifcopus Pragenfis ad Huffitas defcifcens conventum indixit, in quo quatuor articuli, in concilio Bafileenfi poftea ventilati, rogati funt. Primus eft de Verbo DEI libere ab omnibus docendo. Secundus de Communione fub utraque fpecie miniftranda. Tertius de opibus & dominio temporali ab Ecclefiis auferendis. Quartus de peccatis publicis puniendis.

Dein plura alia conventicula ab Huffitis fuerunt conflata, ut numerofam illam diverfarum fectarum colluviem, Taboritarum nempe, Horebitarum, Orphanorum, Calixtinorum, Picarditarum, Huffitarum, Wiclephitarum &c. ad unitatem fidei reducerent. At conatu irrito; quælibet fecta errori fuo privato infiftebat. Omnes clamabant: *Verbum DEI! ecce! hic eft Chriftus.*

CAPUT II.

Status Hungariæ Ecclefiafticus & Politicus adumbratus.

SUMMARIUM.

ARTICULUS I.

Schema rerum fub Regibus Andegavenfibus.

40. Dum plures competitores de regno difceptant, Carolus Robertus tandem coronatur. Purgationem vulgarem fuftulit, victus a Valachis.

41. Re-

1. Reliquit filium Ludovicum M. ſub quo utraque res publica apicem felicitatis attigit. 12. bella geſſit; primo quidem contra rebelles, & finitimos.

2. Dein vero bellum Neapol- contra Joannam, quæ ejus fratrem ſtrangulaverat.

3. Et Venetum, Dalmatia aſſerta.

44. Ejus pietas, & Religionis zelus. Reliquit duas filias.

45. Turbæ ſub Maria ejus filia, cum Carolo Parvo, & Banno Croatiæ.

46. Sigismundus Mariæ conjux Rex proclamatus.

ARTICULUS II.

Schema rerum ſub Sigismundo, Alberto & Ladislao.

7. Sigismundus rebelles vincit. Sed vincitur a Turcis ad Nicopolim.

8. In comitiis a ſubditis captus, & in carcerem miſſus.

9. Albertus brevi extinctus, relicta conjuge Eliſabetha (Sigismundi filia) Ladislao poſthumo gravida. Quæ filium & coronam Regiam ſecum Viennam defert ad Frid. Cæſarem, Ladislai tutorem.

0. Hungari vero eligunt Uladislaum, Jagellonis & Hedvigis filium. Hunniadis laudes.

1. Clades Varnenſis atrox.

52. Cæſo Uladislao Epiſcopi & proceres conventum celebrant. Sanctiones. Ladislaum poſthumum regem declarant: Hunniadem regni gubernatorem.

53. Quia Frid. Cæſar Ladislaum Pupillum non dimittit, Hungari Hunniadem, Bohemi Podiebradium, Auſtriaci Cilium, gubernatores præficiunt.

54. Hunniadis clades, a Turcis illata. Diffidia cum Cilio.

55. Belgradum ſtrenue propugnat, Turca profligato. Capiſtrani laus.

56. Cilii, & Ladislai Corvini cæſi tragœdia.

ARTICULUS III.

Schema rerum ſub Matthia rege.

57. Matthias Corvinus, alter Hunniadis filius, e carcere Bohemico ad thronum Hung. Zilagii opera. Hujus fata.

58. Bellum cum Frid. Cæſare. Pacis articuli memorabiles. Corona reddita.
59. Bellum recrudeſcit. Nova pax.
60. Tertium bellum. Occupata Vienna cum Auſtria inferiore.
61. Bellum Bohemicum cum Podiebradio ſocero, inſtigante Pontifice. Moraviam & Sileſiam occupat. Rex Bohemiæ ſalutatus.
62. Bellum Polonicum. Labes Matthiæ.
6 . Bonfinius Matthiæ alumnus & encomiaſtes.

ARTICULUS IV.

Synodi Budenſis ſanctiones anno 1468.

64. Recenſentur decreta circa ſtatum Eccleſiaſticum & Politicum reformandum. Huſſitæ vivi in terram defoſſi.

ARTICULUS. V.

Schema rerum ſub Uladislao & Ludovico.

65. Mortuo Matthia ingens de regno contentio inter quatuor candidatos. Electus Uladislaus Boh. Rex non ſine capitulatione.
66. Albertus Polonus fratri bellum infert.
67. Et Maximilianus Rex Rom. Magna Hung. pars occupata.
68. Pax, ejusque articuli memorabiles.
69. Bellum Turcicum. Ruſticum. Conventus Viennenſis trium regum Sponſalia.
70. Ludovici II. fata. Belgradum amiſſum. Infelix pugna ad Mohazium.

ARTICULUS VI.

Schema rerum ſub Ferdinando I. Maximiliano II. & Rudolpho II.

71. Contentio de regno inter Ferdinandum & Joannem Zapolia.
72. Qui armis inferior Turcas invocat. Hi populata Hungaria Viennam obſident.
73. Pax cum Joanne. Articuli memorabiles.
74. Joannes Sigismundus pacem frangit. Ingentes Turcarum progreſſus. Cædes Martinucii Cardinalis.

75. Con-

ARTICULUS VII.

Status Eccleſiaſticus ordinatus per concilia & alia media.

CAPUT II.

Status Hungariæ Eccleſiaſticus & Politicus adumbratus.

Quamvis poſterioribus ſæculis pauca inveniam in Hungaria celebrata concilia; juvat tamen in hoc apparatu eruditionis Regni etiam iſtius ſchema aliquod ſubjicere.

ARTICULUS I.

Schema rerum ſub Andegavenſibus Regibus.

Sub initium ſæculi XIV. magni competitores Hungariam in partes traxere. Et quidem defuncto Ladislao III. Nicolaus IV. Romanus Pontifex *Carolum Martellum*, Caroli Andegavenſis Neapolitani Regis filium, Ladislai ſorore natum, Hungaris magnopere commendatum coronavit. At pars magna illorum *Andream Venetum*, antiquæ ſtirpi Regiæ innexum prætulit. Extincta vero in iſto (*anno* 1301.) S. Stephani maſcula ſtirpe, aucta votorum diſcordia, qui- 40. Regni competitores.

quidam *Wenceslaum V.* Bohemiæ Regis filium, 13. annorum adolescentem, advocarunt. Verum cum adversæ factiones Hungariam miscerent, Wenceslaus an. 1303. cum Regia S. Stephani corona in Bohemiam abductus est; primoque dein Regni anno perfide interemptus (*anno* 1306.)

Pars altera elegit *Ottonem* Ducem Bavariæ, Belæ IV. filia genitum; cui Wenceslaus anno 1305 jus suum cessit, & coronam asportatam restituit. At vero a Transylvaniæ Palatino captus, regnoque coactus renuntiare in Bavariam rediit (*anno* 1308.)

Tertius competitor erat *Carolus Robertus*, Caroli Martelli filius; qui anno 1309. in possessionem missus, legibus optimis regnum distortum composuit; Christianæ etiam disciplinæ intentus, abolita superstitione *purgationis vulgaris*, quæ in judiciis per candens ferrum, ignitos vomeres, aut bullientes aquas fieri consueverat, legitimum ordinem processus judicialis induxit.

Carolus Robertus. Quamvis autem magna laude regnaret, non defuit tamen perfidus latro, qui in cœnaculum irrumpens, stricto ferro feralem ictum Regi intulisset, nisi feliciter aberrans dexteram, levi duntaxat vulnere manum perstrinxisset. Altero ictu in Reginam intentato quatuor ei digitos præcidit. Cumque in Regios etiam Principes vellet irruere, ab accurrentibus famulis confossus periit, tota ejus familia excisa.

Alterum periculum simulque damnum ingens regni subiit, ubi Valachiæ Palatino bellum intulit. Nam exercitu fame pereunte ad turpem pacem compulsus est; qua nihilominus fracta, Valachi Hungaros ad internecionem ferme ceciderunt, Rege mutato habitu vix elabente.

41. Ludovicus M. Obiit is tandem suo fato *anno* 1342. regni 33. pace quam bello felicior, multo vero felicissimus pater in filio *Ludovico M.* qui summa omnium confessione ipsi in Regno successit.

Exorsus a Religione Imperium, antistitum ope restauravit morum disciplinam, pietatis ipse virtutumque omnium idea. Nec minus Rempublicam, multis locis turbatam atque imminutam in prævalidum corpus adunavit; & alios quidem, qui parendi obsequium subtraxerant, humanitate & animi magnitudine fregit; alios bellis, quorum 12. feliciter gessit, subegit: repressisque ex Transylvania Tartaris, domitis Croatis ac Bulgaris, Valachiæ Regulo, victoria, quam diximus, a patre reportata, superbo, ad tributi servitutem reducto, Hungaricæ gentis gloriam in immensum auxit, finesque protulit.

Sed nullum ipſi bellum magis memorabile, quam Italicum. Cum 42. bellum Neap.
nim Robertus, Rex Neapolis, *Andream* Ludovici fratrem cum
Joanna nepte ſua, diſpenſante in conſanguinitatis impedimento pon-
fice, juſtis nuptiis conjunxiſſet, ac ſucceſſorem in Regno deſignaſ-
et, impia mulier Andream conjugem truculente ſtrangulavit.

Quare Ludovicus fratris necem ulturus, delectu Hungarorum
abito, valido ac victoriis aſſueto cum exercitu in Italiam movit;
tque occupata Calabria & Apulia triumphantis more Neapolin eſt
greſſus, ibidemque Siciliæ, Neapolis, & Jeroſolymæ Rex publi-
e proclamatus, (*anno* 1349) Regina Joanna in Galliam profugiente;
bi vendito Clementi VI. Avenionenſi comitatu, conductoque novo
ilite, Italiam repetiit, ac faventibus Italis, externum militem
aud æquo animo ferentibus, maxime autem interveniente apud Lu-
ovicum victorem ſummo Pontifice in Regnum eſt reſtituta.

Gravi dein bello colliſus cum Venetis Ludovicus, Dalma- 43. Venetum.
am illis eripuit, & Regno Hungariæ junxit. Mortuo Caſi-
iro III. cujus ſorore genitus fuerat, cuique adverſus Bohemos &
ituanos auxilio venerat, etiam Poloni eum elegerunt regem (*an.*
370.) tandemque de utraque Republica præclare meritus obiit
nno 1382. ætatis 56. Regni Hungarici 40. Polonici 12.

Sedis Apoſtolicæ ſemper fuit obſervantiſſimus, dum poſt gemi-
am expeditionem in italiam pluresque victorias reportatas in gratiam
ontificis Joannæ Regnum Neapolitanum juſtis armis ſibi aſſertum,
eſtituit.

Incredibili inſuper flagrabat ardore Chriſtianam Religionem ubi- 44. Pietas.
que propagandi; cumque tota Hungaria eſſet Catholica, ſolis Ju-
dæis pertinaciæ ſuæ inhærentibus, eos omnes Regno exegit. Ere-
mitarum S. Pauli ordinem introduxit, & cœnobiis donavit, templis
pluribus DEO erectis, & ſacerdotiis ample locupletatis, Cumanos
ad veram Religionem perducere omni ope contendit, immiſſis fidei
magiſtris, per qnos etiam Sclavoniam & Boſniam ab erroribus pur-
gari curavit.

In eo duntaxat magnus hic Princeps infelix viſus eſt, quod filio
careret, cui tot provincias ac regna transmitteret. Filias autem re-
liquit duas, Mariam & Hedvigem. Illam Hungari, hanc Poloni
Reginam coronarunt.

Maria, Sigiſmundo, Caroli IV. Imperatoris filio deſponſa a
Ludovico patre, cum nuptiis adhuc eſſet immatura, ſub tutela Eli-
ſabethæ matris, & Nicolai Garæ, Hungariæ Palatini adoleſcebat.
Verum cum omnia hujus miniſtri arbitrio agerentur, Proceres con-

45. Turbæ sub Maria. ſpiratione inita, anno 1384. *Carolum Parvum*, Ludovici M. ex fratre Andrea nepotem (ut ſcribit Bonfinius) qui Neapolis Regnum pulſa Joanna, nuper occupaverat, per Zagrabienſem Epiſcopum ad coronam invitant.

Accurrit illico, & occupato ſolio Rex Hungariæ coronatur. Verum haud diu triumphare ambitioni licuit. Siquidem Gara Palatinus, collato cum Eliſabetha Reginæ matre conſilio, per Blaſium Forgatſchium, robuſtum militem & audacem, regi, Budæ menſæ aſſidenti, ad oculos usque caput diffindit; quo vulnere paulo poſt miſere obiit, (*anno* 1385.) ne quidem ſepulturæ ſacræ locum inveniens, quod anathemate ligatus periiſſet. Itali ad necem quæſiti, fuga ſibi conſuluerunt.

Maria ſolennibus acclamationibus *Rex* iterum ſalutatur. Sec dum velut triumphans cum matre Hungariam luſtrat, Joannes Horvatus Croatiæ præfectus (quem *Bannum* vocant) Caroli necem ulturus collecta tumultaria multitudine, ſui ſecuras aggreditur, cæſo que Forgatſchio, & Gara Palatino, qui vim avertere conati fuerant, currum, quo Reginæ vehebantur, invertit, Eliſabetham matrem, Ludovici Regis conjugem, capillis abſtractam, & in flumen projectam ſuffocavit, Mariam Reginam in carcerem conjecit, ac gynecæum Regium, indigniſſime habitum, furori ac libidini militum expoſuit.

46. Sigism. Sigismundus interea comparato ex Bohemis exercitu ad liberandam ſponſam accurrens, a Proceribus Budæ ingenti gratulatione excipitur. Quo comperto Horvatus, ſibi metuens, Reginam, Sacramenti prius religione adactam, quod nec matris necem, nec ſuam captivitatem ſit unquam ultura, liberam dimiſit.

Budam effuſo populorum gaudio ingreſſa, atque inde Albam cum Sigismundo conjuge profecta, coronam eidem & ſceptrum ceſſit. Sigismundus Rex proclamatus, & a Strigonienſi Epiſcopo inauguratus, Reginæ injurias ut perſequeretur, Horvatum parricidam primum Poſſegæ, dein Dobore obſedit, fugaque elapſum cepit, a currui impoſitum ad contumeliam circumvexit, atque in fruſta concidi mandavit.

Ar-

ARTICULUS II.

Schema Rerum ſub Regibus Sigismundo, Alberto & Ladislao.

Sigismundus Rex coronatus ſumpta de parricida ſceleris vindicta, Boſnienſes, Croatas, & Dalmatas, qui a regis fide defecerant, ad Pannoniæ Regnum reduxit; tum vero Tranſylvanos, & Valachos, pertinacius reſiſtentes, Turcarum etiam, qui tunc primo partes illas infeſtaverant, auxiliis fretos. 47.

Mortua ſubin anno 1391, absque liberis Maria conjuge, Jagello Rex Poloniæ Hedvigis uxoris nomine Pannoniam ſibi vendicavit. Nec deerant ex Nobilibus plures, qui Polono favebant; quos Sigismundus, cum humanitate & gratia non poſſet ad obſequium flectere, fracta cervice ſuſtulit.

Sed nihil Sigismundo infelicius altera expeditione in Valachos; qui tributi obſequium negantes, Turcas rurſus adverſus Ungaros invocarunt. Sigismundus bello in eos moto, cum ingenti exercitu, ex omni ferme Europa collecto, Nicopolim usque penetrat. Ubi collatis cum hoſte ſignis, immani clade, 20000. Chriſtianorum amiſſis, affectus, atque ob rem male geſtam ab Hungaris ſibi metuens, Conſtantinopolim fugit, indeque Ægeum Joniumque mare emenſus, exploratis Pannonum in ſe animis per Dalmatiam & Croatiam Hungariæ ſe reddidit. Cæſus a Turcis.

Inquieti quidam, rerumque novarum cupidi, Ladislaum Neapolis regem, Caroli Parvi filium, in Pannoniam interea ad ultionem paterneæ cædis, atque ineundam regni poſſeſſionem advocarant. Verum is intellecto Sigismundi reditu copias, quas in Dalmatiam jam miſerat, revocavit, apud volubilem & inter ſe diſcordem gentem paterni fati calamitatem reformidans.

Cum autem Sigismundus in Regni comitiis ab Hungaris anno 1401. fuerat captus, & in carcerem detruſus, ob cæſos rebelles Nobiles, & cladem Nicopolitanam, Ladislaus rurſus invitatus ad ſceptrum, in Dalmatiam trajecit, rei eventum ibidem exſpectaturus. At vero cum Sigismundus viduæ, quam Gara cæſus reliquerat, opera e carcere fugiſſet, & cum valida Germanorum ac Bohemorum manu rediiſſet, regnumque recuperaſſet, Ladislaus in ſuam Apuliam rediit. Rebellium vero Hungarorum capita debitæ pœnæ fuerunt ſubjecta. 48. Captus.

Quæ autem deinceps, poſtquam anno 1410. Imperator fuit electus, pro Republica, pro convocando concilio Conſtantienſi, pro extirpando Eccleſiæ ſchiſmate, atque contra rebelles Huſſitas in Bohemia egerit, alias ſunt recenſita.

Obiit tandem, utramque fortunam expertus, pientiſſime anno 1437. ætat. 70. regni Hung. 50. Boh. 17. Imp. 27. relicta, ex ſecunda conjuge (Ciliæ comitis filia) *Eliſabetha*, Alberto II. Archiduci nupta: quem a Sigismundo commendatum Hungari coronarunt.

49. Albertus & Ladislaus. *Alberto II.* propter conjugem ſuam Eliſabetham ab Ordinibus Hungariæ in regem cooptato, Amurathes Tyrannus Turcarum anno 1439. Serviam invaſit; ad quam ſervandam dum Albertus accurrit, lue exercitum corripiente, & ipſe in morbum incidit, quo præmature extinctus eſt, dum Viennam rediret, anno 1439. relictis duabus filiabus, & uxore uterum ferente, ex qua dein natus pſt *Ladislaus Poſthumus*; quem quarto menſe mater coronari curavit.

50. Uladislaus. Quia autem Pannonia in duas factiones erat ſciſſa; altera Ladislaum pro rege habente, altera *Uladislaum III.* Jagellonis filium, Poloniæ regem, ad coronam evocante, Eliſabetha, ut diſcrimen evitaret, cum Ladislao filio Viennam ad Fridericum III. abiit, aſportata ſecum aſtute Regia S. Stephani corona.

Uladislaus igitur, factione adverſa pugna ſuperata regnum auſpicatus cum Amurathe II. qui ad uttramque Iſtri ripam magnis progreſſibus augebatur, bello committitur, eique ſupremum exercitus ductorem præficit *Joannem Hunniadem* (*a pago* in Valachia ſito *Corvinum* dictum) præſtantiſſimum ea ætate belli imperatorem, quem alterum velut Machabæum aut Epaminondam, difficillimis illis temporibus, quibus Panonnia civilibus diſcordiis fatiſcebat, & a Turca, occaſione illa nimis ſolerter uſo, undique infeſtabatur, provida Superum cura ſubmiſit. (Hunniades)

Et profecto fortiſſimus hic heros tot ſecundis præliis victoriisque viribus ferocem barbarum attrivit, ut anno 1443. pacem circumſpectaret, & a rege Uladislao impetraret. Quam tamen hic, a Juliano Cardinale, ut fertur, perſuaſus, altero mox anno fregit; vindicante Numine violatam fidem. Quippe Uladislaus victricibus armis

51. Cades Varnenſis. ad Pontum Euxinum usque progreſſus, in Bulgaria ad *Varnam* ingenti prælio eſt fuſus, quo 30000. Chriſtianorum vitam, & ſuam amiſit.

Ferunt, Amurathem, dum Rex, fortiſſime pugnans cum Joanne Hunniade initio pugnæ validiſſimo impetu Turcarum aciem adeo turbaverat, ut victoriam jam in manibus habere viſus fuerit, inſtrumentum pacis, manibus prehenſum, ad cœlum ſuſtuliſſe, & exclamaſſe: *Vindica Chriſte, ſi DEus es, hanc Chriſtianorum perfidiam,*

atque

atque hac voce animatos turcas fugam ſtitiſſe, & in prælium reverſ s ingentem illam reportaſſe victoriam: inſigni documento, non impune etiam infidelibus datam violari fidem. Cecidit in hoc prælio cum Rege etiam celeberrimus ille Cardinalis Julianus Cæſarinus, Eugenii IV. Legatus, concilii Baſileenſis initio Præſes, bellique hujus infelicis (ut fertur) incentor.

Ad nuntium infelicis cladis orbis Chriſtianus ingemuit, Pannonia præſertim ac Sarmatia Uladislai, Regis omni virtute multo ornatiſſimi, funeſtum caſum luctu publico deploravit. Ne autem vacante throno in regno, alioquin factionibus turbato, bellum erumperet, Epiſcopi ac Proceres conventu celebrato ſaluberrimis monitis ac decretis de vi; de dolo malo, de latrociniis, cædibus & rapinis &c. provide caverunt. 52. Conventus.

Ne autem geminum potentiſſimum hoſtem cervicibus ſuis imminentem habeant, & Fridericum Imperatorem, Ladislai pupilli jura perſequentem, & Amurathem, victoria Varnenſi tumidum ferocemque, comitiis indictis, uno conſenſu *Ladislaum*, annum quintum tunc agentem, regem declararunt. Quum autem regno per ætatem eſſet immaturus, Joannem Hunniadem, Tranſylvaniæ ab Uladislao præfectum, de Pannonia omnique Chriſtiana Republica præclare meritum, regni *gubernatorem* deſignant (*anno* 1445.) miſſaque ad Cæſarem legatione Ladislaum in Hungaria educandum, & coronam, ab ejusdem matre ablatam repetunt.

Reſpondit Fridericus, electione Ladislai opus non fuiſſe, quem jus hæreditarium & natura Regem genuiſſet, negavitque, ſe coronam aut pupillum, cujus tutela ad ſe ceu proximum agnatum ſpectaret, extraditurum, donec in ætatem Regno maturam adoleſceret. 53. Diſſidia cum Frid. Cæſ.

Quæ res Pannonum animos tantopere irritavit, ut per Hunniadem gubernatorem Auſtriam, Styriam, & Caryntiam populatione & rapinisململ ferociter vaſtarent: Cæſare in propoſito ſuo conſtante, ac potius ferente, ut poſtea Hunniades Hungariam, Podiebradius Bohemiam, Ulricus Comes Cilius, Ladislai avunculus, potiſſimam Auſtriæ partem, ad Ladislaum pertinentem, adminiſtrarent. Qui etiam in hoc munere ſunt confirmati, poſtquam Ladislaus Roma redux, quo Cæſarem ad coronationem comitari debuerat, anno 1452 a Friderico ad regna ſua fuerat dimiſſus.

Hunniades autem, ut cladis Varnenſis ignominiam vindicaret, pluribus ſecundis præliis Turcas a Pannoniæ jugulo ſubmovit, fractisque Ulrici Cilii, gubernatoris poteſtatem eidem invidentis, molitionibus, ac regulorum Valachiæ & Myſiæ ſeu Raſſiæ ſeditionibus, 54. Hunniades cæſus.

 anno

anno 1448. adversus Amurathem II. gravissimum bellum gessit. Commissa in Bulgariæ finibus acerrima pugna, quæ, licet barbarus 80000. Hunniades vero tantum 22000. sub signis numeraret, triduo tenuit. Tandem Hungari, cæsis 34000. Turcarum, amissis vero ex suis 8000. multitudini cedere coacti, qua via cuique patebat fuga, evaserunt.

Hunniades fuga elapsus, primo in latrones incidit, atque ab iis spoliatus, per solitudines variasque ambages, terra marique oberrans, tandemque in Dalmatiam evadens, suis restituitur.

Hoc periculo externo defunctus, in domesticum incidit. Urebat Ulricum Cilium rursus invidia, atque Hungaricæ administrationis munus sibi potius, ceu Ladislai propinquo, deberi ratus, regni affectati Hunniadem postulavit. Verum cum hic munus suum apud Ladislaum vellet deponere, in eo confirmatus est; Cilius vero, cum etiam Austriaci graves contra eum querelas proponerent, gratia regis excidit. Verum, ut facile mutantur aularum venti, præsertim ubi regum immatura ætas deceptioni est magis obnoxia, Cilio in gratiam recepto, Corvinus variis insidiis est appetitus; quas ille caute declinare noverat.

55. Belgradi obsidio. Non tamen his motus Hunniades, ultimum patriæ ac Christianæ rei impendit obsequium. Cum enim Mahometes II. Amurathis filius, expugnata Constantinopoli victricia arma per Serviam ac fines Pannoniæ circumferret, ad Albam Græcum (Belgradum hodie appellatam) exercitum admovit, (*anno* 1456.) quam, cum clavem Hungariæ esse sciret, omnibus viribus expugnandam sibi esse putavit, ut inoffenso deinde velut pede barbarum dominatum in occidentem exporrigat.

At in scopulum impegit ferocia. Qui plurimas urbes munitas, ipsamque adeo Constantinopolim expugnaverat, Belgradum expugnare non potuit: propugnante Hunniade, victis navali prælio in Istro Turcis, in urbem cum valido præsidio & annona penetrante. Quot conatibus actum! quot assultibus! quoties supra cadaverum struem, ac murorum ruinas, nutante & ancipiti victoria dimicatum: in ipsam urbem jam penetrarant barbari, in ipso foro pugnatum acerrime: cumque Turca in altam turrim eluctatus vexillum tentaret defigere, Hungarus insequens Turcam apprehendit, & quia aliter prohibere non poterat, se cum illo ex alto vertice dedit præcipitem, rejectus ex urbe barbarus fugam simulat, ut obsessos ex urbe in insidias pelliciat. Sed Corvinus ea occasione usus, castra hostium incendit, machinas æneas alias clavo adacto obstruit, inutilesque reddit, alias in hostes convertit. Quare Mahometes expugnatione desperata, amissis suorum 40000. dolore amens, turpi fuga se proripuit.

Hun-

Hunniades ſervato hoc Chriſtianæ Reipublicæ propugnaculo gentium ubique clarus, in cœlos ex victoria triumphans ingreſſurus, ex febri obiit anno 1456. ingenti nominis fama orbi relicta, ſimulque relicto dubio, fortiorne fuerit, an ſanctior.

Sed neque ſua laude fruſtrandus *Joannes Capiſtranus*, qui e Samnitibus oriundus, cum ſuis e S. Franciſci familia ſociis, conceſſa a Pontifice peccatorum venia, ex Germanis, Bohemis, & Polonis cruce ſignatum adduxit exercitum; & quod Hunniades manu, exemplo, ductu, id ipſe ore, hortatu, precatione, effectum dabat: haud diu & ipſe ſuperſtes victoriæ, ad Superos translatus eſt, ſanctos inter cœlites terreſtris militiæ recepturus ſtipendia.

Joannes Hunniades duos reliquerat filios, Ladislaum & Matthiam, præſtantis animi juvenes, & paternæ virtutis æmulos. Qui ob gratam patris memoriam populi amore, clientelis, amicitiis, opibus, & potentia, cæteris proceribus facile præſtabant, ac patris munere & poteſtate adhuc potiebantur. Ferre hæc æquo animo non poterat Ulricus Cilius, regis avunculus, veteri in Corvinam gentem flagrans odio. Ut igitur ſtructæ patri inſidiæ feliciori eventu filios ſternerent, ſuadet Ladislao regi, ut Hungariam viſat. Cum igitur Rex luſtrato regno Belgradum ingrederetur, Ladislaus Corvinus, urbis gubernator, armatis militibus portas occluſit, quod interceptæ Cilii litteræ ſtructas vitæ ſuæ inſidias nuntient.

Cilius iræ impotens ſtricto ferro iu Corvinum irruit. Sed Hungari accurrentes Cilium confodiunt, Regemque adeunt, regni hoſtem, ac diſcordiarum omnium auctorem a ſe interfectum exclamant, ut & Pannoniæ reddatur quies, & Rex, Cilii velut captivitate liberatus, jam libere regnare queat. 56. Cilii & Corvini cædes.

Rex ira preſſa interfectores in gratiam recipit, promiſſa, etiam Sacramento, Corvinis venia: quam confirmat, dum eorum mater regi ſupplex accidit. Verum poſtquam eundem Budam comitati fuerant, Rex a Cilii amicis incenſus eosdem cum pluribus proceribus capi & in carcerem duci mandat. Tertio die Ladislaus Corvinus capitali ſupplicio a Prætore addictus, quinto ictu a lictore capite minuitur. Matthias vero primum Viennam captivus abducitur, dein vero Podiebradio Pragæ cuſtodiendus traditur.

ARTICULUS III.

Schema rerum ſub rege Matthia.

57. Matthias Rex. AT ecce verſas rerum humanarum vices! Ladislaus Hungariæ & Bohemiæ Rex, præcellentibus corporis animique dotibus ad miraculum cultus, atque ad ſpes ſummas natus & educatus, dum ingenti pompa totiusque propemodum Europæ concurſu cum regis Galliæ filia ſolennes Pragæ nuptias apparat, in ipſo ætatis vernantis flore ſucciditur. Matthias Corvinus e carcere ad Pannoniæ ſolium elevatur. Hungariæ Bohemiæque regna ex altiſſimo regali genere ad mediocris fortunæ manus ambo devenerunt: hoc ad Podiebradium, quem nulla majorum ſtemmata decorabant: illud ad Corvinum recidit, cujus olim genus a Romanis fertur oriundum, ſed nimia vetuſtate jam exoleverat, & in Valachia nativa patria a barbaris obrutum ad obſcuritatem ſane pervenerat.

Audita namque Regis Ladislai morte, in Peſthi ſuburbanis pro more comitia ſunt habita, quæ Michael Zilagius Matthiæ avunculus armatis copiis circumdedit, & oratione habita, qua eloquentia, qua minis proceribus perſuaſit, ut eundem Matthiam, 17. tunc annum agentem, poſthabitis aliis competitoribus regem eligerent.

Podiebradius, Rex Bohemiæ, ubi per litteras eam electionem intellexit, primo loco Matthiam menſæ adhibuit, eaque finita nihil tale opinantem regem ſalutavit, deſponſata eidem ſua filia; atque eundem ad Bohemiæ fines deduxit, ubi ab Ungaris ſplendido cum apparatu, atque fauſtos inter plauſus exceptus eſt, ac Budam deductus, confirmatisque ordinibus privilegiis, jurataque impunitate fratris ſui Ladislai interfectoribus, Rex proclamatus; conſtituto tamen interim, donec ad majorem ætatem perveniret, gubernatore Zilagio.

Verum haud multo poſt Rex Zilagium, virum integerrimum, cui ſceptrum debebat, perfide captum, juſſit interfici; ſive ob correctionis impatientiam, ſive propter æmulorum inſimulationem, ſive ut aliis Proceribus metum ſui incuteret. At Zilagius a coquo ſuo pio aſtu e carcere liberatus cum nepote reconciliatus fuit, ac rurſus inferiori Hungariæ adverſus Turcas præfectus; quos poſtquam altero prælio vicit, tertio ipſe victus, captusque Conſtantinopolim ductus, capite plexus eſt. Poſt domitos Moldavos rebelles, & Tranſylvanos, qui proprium ſibi regem elegerant, deinceps primum Matthiæ bellum fuit cum Friderico III. Imperatore, quem Hungarici quidam proceres, coactam Matthiæ electionem cauſantes, atque Corvinorum,

norum, ignobili ad ea usque tempora in Valachia familiæ tantum faſtigium invidentes, regem advocaverant. Variante fortunæ alea id geſtum; donec tandem anno 1464. pax in hæc placita coaluit.

Cæſar ſacram Hungariæ coronam (quam 24. annos jam detinuerat) Pannonis reddito. Pro ea 60000. aureorum accipito. Mathiam filii loco ſemper habeto. Jus omne regni illi cedito. Contra vero Mathias Cæſarem tanquam parentem agnoſcito. Si absque legitimis liberis obierit, Pannonici regni jus Cæſaris mox eſto. Alemannus & Ungarus absque ullo diſcrimine ab utroque Principe tractantor. Hoc fœdere icto ſancta corona feſtiva ſolennitate a ſeptemviris, in hunc finem creatis, in Hungariam eſt deportata, & velut miſſum de cœlo decus excepta, eaque Matthias a Strigonienſi Metropolita redimitus anno 1464. regni 6. 58. Pax cum Cæſare.

Per 13. deinceps annos patrem inter filiumque adoptivum pax iſta tenuit. Anno autem 1477. Matthias Cæſari bellum indixit, cauſatus frequentes Auſtriorum in Hungariam irruptiones, agrorum populationem, & abacta pecora: nec ſatis ex fide ſervatas promiſſiones. Cum autem numeroſo exercitu in Auſtriam ducto, varia oppida caperet, ipſamque Viennam obſideret, Cæſar miſſis oratoribus h nc pacem iniit. 59. Bellum recrudeſcit.

Cæſar regi ob belli impenſas 150000. aureos ad præſtitutum tempus ſolvat. Facta ſolutione Matthias omnes urbes captas & caſtella reſtituat. Si facta non fuerit, Auſtriam occupare, & in Pannonici regni provinciam redigere ipſi liceat. Pia interim patris filiique nomina, & antiquæ pactiones ratæ firmæque maneant. Nova pax.

Hac conventione inita Rex omnia, quæ occupaverat, ultro reſtituit, copiasque in Hungariam reduxit, adverſus communem Chriſtiani nominis hoſtem melius ducendas. Verum non deſiere Pannoniæ Auſtriæque vicinæ gentes mutuis incurſionibus ſeſe laceſſere, altera in alteram culpam rejiciente. Initæ ſæpius induciæ, renovata fœdera. At incaſſum omnia.

Nam anno 1481. Matthia importunius exigente promiſſa 150. aureorum millia, Friderico vero moras trahente, recruduit bellum funeſtum, cum ingenti Cæſaris & rei Chriſtianæ detrimento, Turca interim, qui unitis Chriſtianorum viribus ex Europa rejici poterat, multis incrementis aucto. 60. Rurſus bellum.

Sed Chriſtianum (quæ perpetua labes eſt atque deploranda calamitas) cruorem fundi placuit: Chriſtianæ a Chriſtianis vaſtandæ provinciæ. Quippe Matthias, ducto in Auſtriacum agrum exercitu, primo Hamburgum, Pruechum, Coinamburgum, Hyppoliti fanum,

Eberstorffium, aliaque circum Viennam munita oppida urbesque expugnat; dein vero ipsam urbem principem Viennam semestri obsidione, fame pressam, ad deditionem adigit, (*anno* 1485.) sequente dein post acerrimam defensionem Neostadium, ut adeo totam Inferiorem Austriam usque ad mortem teneret occupatam, protensa non raro in Styriam, Carinthiam & Carniolam prædatione.

Vienna capta.

61. Alterum Matthias bellum cum *Bohemis* gessit. Et primo quidem Bohemos, quos Gisera duce Elisabetha Regina pro filio suo Ladislao Posthumo in Hungariam acciverat, variisque locis, etiam munitis, imposuerat, in latrocinia deinde sub *Fratrum Bohemicorum* nomine, effusos, ac Hungariæ infestos, bello devictos, aut regno exegit, aut sibi deditos recepit.

Bohemicum bellum.

Sed majus multo bellum eum inter & Georgium Podiebradium, cujus filiam uxorem duxerat, exarsit anno 1468. Belli causa erat sacra. Nam cum Georgius propter Hussiticam hæresin a communione fidelium esset motus a Paulo II. Pontifice, hic Matthiam ad invadendum regnum accendit. Quare, comitante Apostolico legato, motis in Moraviam castris a Brunensibus & Olomucensibus admissus est; expugnatisque vi adsitis arcibus, aliisque munitioribus locis, qui Hussitarum præsidio tenebantur, a Moravis & Catholicis Bohemis Rex Bohemiæ & Moraviæ Marchio est salutatus.

Moravia.

Dum Matthias Spilbergensem ad Brunam arcem obsideret, Georgius cum eo congressus, *siccine*, inquit, *fili*, *patrem regno spoliare contendis?* ad quæ Matthias: *resipisce pater*, *& de fide sacrosancta rectius senti*, *atque Christianæ Reipublicæ hostis esse desine.*

Cum in tabernaculis, inter utraque castra tentis, reges colloquium & convivium celebrarent, quidam ex satrapis duos pigmæos, alterum Hussitam Bohemum, alterum Catholicum Ungarum, inter se certamine commisit, ut veræ Religionis periculum facerent. Cumque diutius jam fuissent luctati, Catholicus Hussitam sublime elevatum, humum erat inversurus, nisi Bohemus quidam manu objecta obstitisset. Obortus confestim clamor; correpta utrinque arma; interventu regum tandem deposita. Sicque re infecta discessum.

In Silesiam dein Matthias castra promovit, quo Uratislavia eum invitaverat. Atque omnes civitates se ejus potestati permisere. In Moraviam redux, Victorinum, Georgii filium, victum capit, atque ut fratrem habet. Iniquiore autem in Cæsarem erat animo, quod stipendia, in Religiosum hoc bellum promissa non numeraret. Quæ non modica erat causa orti deinceps belli Austriaci.

& Silesia capta.

Mor-

Mortuo interim Podiebradio, Matthias alios inter competitores Bohemicam Coronam petiit. At prævalente Huſſitarum multitudine, cui erat exoſus, repulſam paſſus electo Uladislao, Regis Poloniæ filio, 15. vix annos nato. Quare Hungari, Bohemis irati, incendiis ac prædatione plures ad obſequium flexere.

Sed dum Matthias alienam Coronam prenſat, propriæ ſubit periculum. Siquidem Hungariæ Proceres, tum tributorum mole gravati, tum ægre ferentes, quod Rex omnia ſuo ſolius arbitrio ageret, adverſus eundem conſpiratione inita adjutore Strigonienſi Metropolita, qui Eccleſiarum bona invadi indigne tulerat, *Caſimirum*, alterum Poloniæ regis filium elegerunt. Qui cum exercitu in Hungariam veniens, *Polonicum bellum* excitavit (*anno* 1471.) 62. Polonicum.

Matthias, reconciliato Strigonienſi, mox omnes, pro inconſtantia gentis, ad officium revocavit, Polonoſque cum Caſimiro ejecit. Strigonienſem vero contra fidem datam carceri mancipavit; quo tamen eum paulo poſt rurſus liberavit.

Pacata tunc equidem Pannonia, ſed in Poloniam & Sileſiam translatum bellum, ibi populatione & incendiis, hic Uratislaviæ propugnatione geſtum, donec tandem amica pace finitum eſt, cujus conditiones ſupra in rebus Bohemicis recenſui, atque ex eo tempore amicitiam ſe ſe inter coluerunt Matthias & Uladislaus, & adverſus Cæſarem arma ſociarunt.

Et hæc ſane labes eſt Matthiæ, quod verſis in Chriſtianos armis adverſus juratum orthodoxi nominis hoſtem ſegnius bellum geſſerit, Jaizam in Boſnia expugnare, munimentum, quod Turcæ novum extruxerant, demoliri, atque fines aliquibus præliis defendere, contentus. Neque hæc alio pacto egit, niſi grandi ſtipendio a Pontifice & Venetis numerato. Quo ceſſante, acinacem vaginæ reddidit.

Obiit Viennæ anno 1490. horrendos inter ejulatus & rugitus, vel ipſo Bonfinio Italo teſte, qui hunc heroem ſuum, in cujus domeſticos largo ſtipendio aſſumptus fuerat, ceu Principem incomparabilem, & alterum Alexandrum, omni ornamentorum genere reddit celebrem atque conſpicuum. Vixit annos 49. regnavit 32. Primam conjugem duxit Podiebradii, alteram Ferdinandi Neapolis Regis filiam. Sed nullam ex iis prolem ſuſcepit, relicto duntaxat filio, illegitimis natalibus orto. 63. Obitus. Bonfinius.

Bene tamen de Hungaria eſt meritus, quam in Auſtriam & Bohemiam protulit, civilibus moribus imbuit, & Epiſcoporum Procerumque ope optimis inſtitutis temperavit, indicto anno 1486. Budam

celeberrimo Ordinis utriusque conventu, cujus placita operæ pretium videtur, breviter referre.

ARTICULUS IV.

Conventus Budensis sanctiones anno 1485.

64. QUia per absentiam Regis, in externa bella distracti, Pannones in latrocinia aliaque scelera passim ruebant, cuivis comitatui in flagitiosos, fures, prædones animadvertendi potestas facta est. Constituta judicia, ultra quæ causarum definitiones prorogare non liceat. Potiores autem ex nobilitate sint judices.

Sacerdotibus de perjurio aut crimine falsi convictis gravis pœna statuta. Nam sacro extemplo munere abdicari jubentur. Abbates & præpositi, severiori vitæ innexi in nulla re a religionis suæ institutis desciscant. Episcopi bis quot annis Diœcesin suam visitent. Si absuerint, per vicarios boni pastoris officio fungantur.

In judiciis non reo, ut hactenus, sed actori & testibus juramentum deferatur. Si diversa sint testimonia, penes judicem esto, cui parti deferendum. Cum Ungaris mos esset, deficientibus probationibus singulari certamine causam definire, hic abusus antiquatur. Qui privilegium impetrarunt, ut a solo rege judicentur, jurisdictioni ordinariorum judicum subjaceant, Comitibus tantum quibusdam exceptis.

Dolo malo nihil impetretur. Donationes, præter morem regni factæ, rescinduntur. Oppignorata bona dominis, facta solutione, sine fœnore reddantur. Pro usuræ autem mulcta fœnerator tantum solvat, quanti oppignorata olim bona æstimantur.

Matronarum dotes ratæ semper ac salvæ sunto. Ne actor reum Nobilem anathemate feriat. Damna nobilibus & proceribus inferri vetantur. Milites pabula & commeatus vendentibus solvant: si vi rapiant, apud judices aut Regem luant. Et præfectus, si licentiam non represserit, ipse satisfaciat. Ne quis soluto jam exercitu & data missione, in alienis possessionibus immoretur. Et quicunque ex militari mora detrimentum acceperint, a militum præfectis præstentur indemnes. Si præfecti aut judices in dicendo jure ignaviam aut negligentiam commiserint, ad Regem provocare liceat, qui læsum indemnem præstare debet.

Polo-

Polonis aut Venetis nemo bonorum quidquam vendere aut op-
oignorare potest. Si clientes a patronis in aliquo munere constituti
lios læserint, patroni satisfacere debent. Sin vero in munere non
int constituti, ipsimet luant, nullamque opem a patronis accipiant.
Patronis vero datur potestas, clientes facinorosos in vincula conjici-
endi, atque ad satisfactionem adigendi. Si vero hi inique secum
actum causentur, vocato in jus patrono, causa judicetur. Si cliens
alterius servitio se addicat, is eum ocius dimittat.

Ne portoria plus æquo exigantur, comitatuum præfecti invi-
gilent. Ne quis gubernator aut præfectus provinciæ, Palatinusve,
n Basilicas, Abbatias, & Præposituras, a Regibus quondam funda-
tas, donatasque aliquid audeat aut disponat. Qui facinorosum ca-
ptum dimiserit, aut villicum abduxerit, aut invitum remoratus fue-
rit, luito. Decimarum controversiæ ad Regale judicium revocan-
tur.

Rex neminem ex prima querela aut delatione, Procerumve con-
silio damnet, donec a conventus præfecto, ejusque Nobilibus rem li-
quido fuerit edoctus. Reum violatæ Regiæ fidei per dies 15. licet re-
tinere, & pro eo apud Regem agere. Sin aliter fecerit, Reipublicæ
hostis habeatur. Fures, sicarios, homicidas, latrones, incendia-
rios, litterarum aut monetarum falsatores, domi nemo excipito: sed
præfecto aut judici tradito. Qui contra fecerit, ejus domus & for-
tunæ fisci sunto. Qui pro his arma sumpserint, pœnas, quas illi
debent, pendunto.

Fodinas auri argentique, item salis ac metallorum, quæ in pri-
vatis possessionibus inveniuntur, Rex citra æquam compensationem
non accipito. Si nihil rependere voluerit, earum jus omne fructus-
que possessoris esto. Quicunque hominem interfecerint, capitalis
esto. Ubicunque deprehensus fuerit, ex Regni consuetudine con-
ventus præfectus judicesque de eo pœnas sumunto. Si vero ex ino-
pinato quem necaverit, reo, cæsisque cognatis causæ componendæ
jus esto.

Ad inhibendas futiles frivolasque appellationes edictum: qui-
cunque ad Regem provocarit, si succubuerit, geminatas litis expen-
sas pendito. Qui autem injusta judicia queritur, ad Regem aut Præ-
torem provocato; si succuberit, eas, quas judices damnati debu-
issent, pœnas expendito. Convictus in judicio capitis, mox ad ju-
dicem ductus in vincula conjicitor: dies tres concordiæ gratia de-
tinetor: re non composita, in adversarii manum traditor, ut legi-
time ab eomet pœnæ exigantur, quæ a corpore & rebus in eo de-

prehenſis jure dari poſſunt, in uxorem, liberos, ſorores, cognatos poſſeſſionesque nihil ultra animadverti poſſit. Filius pro paterno fa cinore nec corpore nec re pœnas ullas luito. Vicis ſacris absque pri vilegio Regis poſſeſſiones tenere non licito.

Qui ſedem judiciariam violaverit, mox aureos centum expen dito. Per conventus omnes, qui juri dicundo præſint, diſponun tor. Conſulto ſenatu Rex præfectos ex proprio quemque conventu deligito, qui una cum judicibus ex nobilitate delectis jus dicat.

Nullus miles templorum oſtia perfringere, aut quidquam hin rapere audeto. Si qua ſacellis vis illata fuerit a milite, præfectu turmarum pro his pœnas dato, poſſeſſionesque illius ærario cuncta cedunto. Si inopia juſſerit, accito ſtatim pagi judice, ſacerdoteve condita in templo cibaria præſtituto æquo pretio militi venduntor Archidiaconorum & Plebanorum nemo, præter uſitata funeralia, ul tra quidquam pro ſepultura exigere audeto. Si exegerit, ſacris ex templo beneficiis abdicator.

Conventus cujusque impenſæ collatitia pecunia perſolvuntor Neutra litigantium pars armata judicium adito; quin & nundinæ, mercatus, fora ſunto inermia. Quicunque optimatum nobiliumve judicem in dicendo jure, aut exequendo impedierit, infidelis eſto Qui villicos ſervosque habuerit, qui judicium interceperint, eosque quamprimum in manus præfecti non tradiderit, centenis aureis mul ctator.

Judices ordinarii legitimique definiti, videlicet Palatinus, Prætor, quem judicem curiæ nominant, ſecretarium ſeu cancellarium; Prætor autem poſt Palatinum Regis perſonam refert; & cum Protonotariis juri dicundo præeſt. Vaivodas autem Bannosque Sclavoniæ inter ordinarios Regalis fori judices numerandos non eſſe decernitur. Quincunque temere & inaccerſitus curiam judicum intraverit, centum auri nummos ſolvito. Cauſidici ultra 14. non ſunto.

Qui Privilegia populatione, raptu, incendiove amiſerit, ad 60. annos actionem habeat. Nullus judex injuratus ſuum munus obito. Præſcripta inſuper jurisjurandi formula. Præſcriptus redimendis litteris curialibus modus &c.

Neque tantum leges iſtæ in conventu Budenſi ſunt latæ, ſed rex etiam ipſe poſt Beatricis Neapolitanæ adventum mores ac vivendi normam mutavit. Nam prius populariter absque omni pompa, aulæque apparatu familiariter vivebat, prandebatque, permiſſo facili cuivis acceſſu. At poſtea ſplendidiora omnia & magnificentiora ex Reginæ voluntate eſſe voluit. Eximios artifices ex Italia magno ſum-

sumptu evocavit, pictores, statuarios, cælatores, aurifabros, lapicidas, architectos, cultores hortorum, musicos, grammaticos, poetas, rhetores, philosophos, mathematicos, jurisconsultos, & cum iis liberales artes scientiarumque disciplinas rudi antea genti invexit.

Ad Religionis etiam curas conversus Matthias, induci nunquam potuit, ut fides, a septingentis jam & ultra annis in Hungaria constanter conservata, per novellos errores inficeretur. Irrepserant equidem eo regnante ministelli quidam & præcones Hussitici furfuris; sed vado tantum tentato; cum transitum nimis difficilem reperissent, quiescendum sibi statuerunt.

Cum enim liberum sectæ suæ exercitium a Rege petiissent, interrogati, quænam esset illa Religio, quam afferrent. Dicentibus, illam esse, quam DEUS sanctissimis viris, Joanni Hussio, & Hieronymo Pragensi revelasset, ergo, inquit Rex, nova est illa religio, quam in Regno meo disseminare cupitis, & contraria illi, quæ in hoc Regno semper viguit, ab eo tempore, quo Christiana fides S. Stephano Regi primum annuntiata fuit: uti etiam illi, quam Catholica Ecclesia per totum terrarum orbem amplectitur? Atqui ferre ego nec possum, nec debeo, ut populum meum seducatis. Nec mora jubet istos novos Evangelistas Buda educi, & cum libris suis in terram vivos defodi. Cujus supplicii severitas id effecit, ut id genus homines eo vivo deinceps Hungariam ingredi non auderent.

ARTICULUS V.

Schema Rerum sub Uladislao & Ludovico.

MOrtuo Matthia quatuor magni competitores diadema ambiebant. 1. Fridericus Cæsar pro se aut Maximiliano filio, successionis pacto nixus, cum Matthia inito, ubi hunc absque legitima prole mori contingeret. 2. Albertus Casimiri Poloniæ Regis filius. 3. Uladislaus Alberti frater Rex Bohemiæ. 4. Joannes Corvinus Matthiæ filius, haud dubie successurus, nisi natalium vitio laborasset. Certe Proceres quidam etiam armis correptis, illatoque bello ejus partes sustinere nitebantur. 65. Uladislaus.

Electus nihilominus est plurium suffragiis Uladislaus Bohemiæ Rex, Ladislai Posthumi ex sorore nepos, hoc pacto, ut privilegia Capitulatio.

Pro-

Procerum confirmet, ad Regni leges & confuetudines regat. Tributa nimia, a Rege Matthia impofita, moderetur. Auftria Moravia, Silefia, Lufatia, a Matthia coronæ Hungariæ unitæ, absque confenfu optimatum ne alienantor. Si provinciæ illæ redimerentur, pecunia in publicos Regni ufus expendatur ex fenatus confulto. Rex maxima ex parte in Hungaria refideat. Regni officia Hungaris & non exteris committantur. Et quæ funt id genus plura.

66. Bellum fraternum. Reliqui tres competitores fpes fuas bello funt perfecuti. Corvinus cum factione fua ampliffimis promiffis fuit tandem placatus. Albertus, quem prima comitiorum die quidam ex vulgo tumultuaria exclamatione Regem dicebant, cum Polonico exercitu in Pannoniam adverfus fratrem venerat, pluresque urbes vi aut deditione ceperat; fed dum utriusque fratris exercitus ad prælium accinctus ftabat, amico denique colloquio res fuit compofita, perfuafusque Albertus, ut cum copiis fuis rediret.

67. Cum Max. Potentiffimus competitor erat Maximilianus Rex Rom. qui pacta cum Matthia Rege de fucceffione inita poftulavit impleri. Cumque iis fe non teneri legato refpondiffent Pannones, jus fuum armis afferendum ratus, delectu habito, iisque, quæ ex belli ufu funt, apparatis, primo Auftriam, ejectis Hungarorum præfidiis, recepit, tum vero in Pannoniam defcendit, ubi occupatis compluribus munitis urbibus, ipsaque Alba Regali, Uladislaum ad petendam pacem adegit.

68. Pax. Cum enim is undique bello peteretur, ab Oriente & Meridie a Turca, Hungaricis difcordiis in rem fuam folerter ufo; ab Occidente a Maximiliano, a Septentrione a Polonis, quos Albertus adverfus fratrem, violatis ter pacis conditionibus, reduxerat, feditione etiam interna paffim per Regnum flagrante, cum Maximiliano in has leges pacem iniit: ut Regnum Hungariæ, Uladislao fine filiis legitimis mortuo ad Maximilianum, ejusque hæredes legitimos recidat: ut interea Regis Hungariæ titulus penes utrumque refideat: ut pro belli impenfis Uladislaus Maximiliano centies mille nummorum aureorum pendat: ut Palatinatus, Provinciarum præfecturæ, ac munia tam facra quam profana, non nifi interpofita amborum auctoritate, & jurejurando utrique dato, capi poffent: ut eosdem uterque amicos, rebelles, hoftesque haberet, jureque focietatis alter alterum bello juvaret; Germanos Hungarosque eodem loco ac honore haberet. Ne Hungaris ullis fraudi effet, quod ad Maximilianum fe contuliffent: ac denique, ut omnes antiftites, proceres,

ceres, Præſides, civitates, cum univerſa Nobilitate has fœderis leges ſe ſervaturos jurarent.

Hac pace, indignantibus initio Hungaris, promulgata, copiæ 69.
in Albertum ductæ, prælio victum, Hungaria ejecerunt. Mortuus- Bellum Turcicum.
que eſt paulo poſt Caſimirus pater, qui eo conſilia ſua intenderat, ut tres filios Reges relinqueret, primum Bohemiæ, alterum Hungariæ, tertium Poloniæ. Succeſſit Albertus, Uladislao fratre ſeniore ultro jus ſuum in Poloniam abdicante. Supererant Turcæ, qui Chriſtianorum iſtis inter ſe bellis, ac nativo in eos odio incitati, ubique crudelem in modum ſæviebant. Tractum dein cum iis bellum fortuna varia, jam ad hanc, jam ad illam partem inclinante victoria.

Finem hic (ad annum videlicet 1495) Hiſtoriæ Rerum Hungaricarum impoſuit Antonius Bonfinius, Aſculanus Italus, quam ab origine gentis Scythicæ inchoavit voluntate Mathiæ Regis, atque eo mortuo continuavit jubente Uladislao, cui opus ſuum, ſtylo, pro illa præſertim ætate, terſo ac nitido conſcriptum dedicavit.

Cæterum Uladislai, Principis optimi, uti initium, ſic etiam reliquum regimen turbulentum omnino fuit, non tantum propter frequentes Turcarum incurſiones, ſed etiam propter crebras Procerum Nobiliumque ſeditiones, ac rebelliones; qui clementiam Regis ignaviam interpretati, anno 1505. votis comitialibus ſtatuerunt, ut nullus deinceps exterus in regem aſſumatur.

Ruſtici quoque ad 40000. in arma ruentes adverſus Regem ac Ruſticum.
Proceres anno 1514. conſpirabant, auctore Zecklero Tranſylvano homine. Incredibile dictu, quantas clades inaudito crudelitatis exemplo intulerint Hungariæ; donec armis victi, captoque eorum Rege Zecklero, ſub jugum miſſi ſunt.

Anno ſequenti celebratus Viennæ fuit celeberrimus trium Regum congreſſus, Maximiliani videlicet Cæſaris, & duorum fratrum, Uladislai Hungariæ & Bohemiæ ac Sigismundi Poloniæ, Regum. In quo deſponſa fuit Anna, Uladislai filia, Carolo aut Ferdinando Cæſaris nepotibus, Maria vero, eorum ſoror, Ludovico, Uladislai filio. Proximo vero anno (1516.) obiit Uladislaus ætatis 60. Regni Boh. 45. Hung. 26. relictis duobus, quos dixi, liberis.

Ludovicus II. filius, anno 1506. absque cute natus, ſucceſſit, 70.
ſub tutela Georgii Marchionis Brandenburgici, qui juvenem Prin- Ludovici fata.
cipem ad luxum educaſſe ſcribitur. Unde, neglecto rei militaris uſu, Solimannus anno 1521. Belgradum, Hungariæ clavem, facili opera eripuit, ingenti rei Chriſtianæ detrimento. Raſcianorum proditione id factum dicitur. Expugnata dein Rhodo (anno 1522.)

Solimannus redux, cum Hungari oblatam pacem respuerent, bellum illis rursus intulit.

Turcarum ultra 200000. sub signis fuisse memorantur, Pannonum non ultra 25000; nihilominus isti, licet adeo pauci, & Duce idoneo destituti (nam Monachum quendam bello præfecerant) prælio decernendum statuunt. Et hæc fuit infelix illa atque funesta *ad Mohazium* pugna; in qua Christianus exercitus ad internecionem ferme deletus fuit, 20000 eorum, ut fertur, cæsis, ac Rege ipso Ludovico, dum fugiens paludem cum equo transmittere tentat, in limo hærente, ac misere pereunte (*anno* 1526.)

Illud in hoc Principe memorabile, quod in eo natura omnia prævertisse videatur. Nam natus fuit ante cutem natam. Altero vitæ anno Rex coronatus. Decennis successit patri. 14. anno barbam est nactus. 15. anno desponsatus. 18. crines canitiem induerunt. 20 ætatis anno extinctus fuit.

ARTICULUS VI.

Schema Rerum

Sub

FERDINANDO I. MAXIMILIANO II. ET RUDOLPHO II.

71. Ferdinandus & Joannes. JUs Regni pertinebat ad Ferdinandum Archiducem, tum propter pacta, jam inter Fridericum III. Cæsarem, & Mathiam Regem in coronæ restitutione inita, atque anno 1515. in solenni illo Conventu Viennensi ab Uladislao Rege rursus confirmata, tum maxime, quia conjugio sibi habebat junctam *Annam*, Ludovici Regis, absque prole defuncti, sororem unicam; ex qua omnes posteriores Archiduces, Germanicæ lineæ, descendunt.

Nihilo tamen secius Hungari quidam *Joannem de Zapolia*, Comitem Scepusium, Transylvaniæ gubernatorem (Vaivodam dicunt) Regem elegerunt (*anno* 1526.) pars autem major & sanior Ferdinandum Regem promulgavit (1527.) qui jura sua armis prosecutus, occupata Buda, cum pluribus aliis urbibus, atque reportata insigni victo-

victoria, Joannem in Poloniam fugere coegit (*eod. anno* 1527) ibi a Sigismundo Rege fruſtra auxilia petiit.

Ad Turcas igitur, hortatu Hieronymi de Laſco, Poloni, converſus, a Solymanno opem implorat, qui eo pacto addixit, ut Regnum tributarium clientelari jure a ſe accipiat. Hanc turpem conditionem ubi ratam Joannes habuit, barbarus, jam alias a repetito per Ferdinandi legatos Belgrado irritatus, turbinis inſtar totam Pannoniam emenſus, irrupit in Auſtriam, ac Viennam obſedit (*anno* 1529.) 72. Turca Viennam obſidet.

In ſecundum menſem tenuit illa obſidio; 70. aſſultus tentati. At urbem ſtrenue propugnante Philippo Palatino, amiſſis viginti Turcarum millibus recedere coactus eſt. Culpa in Ibrahimum Vizirium conjecta, quod Sultano perſuaſiſſet, urbem non admodum munitam absque tormentis majoribus expugnari poſſe, modo celeritate uſi improviſos invadant. Ut tamen ſui memoriam relinqueret, vineas agrosque populatus, multa Chriſtianorum millia in ſervitutem abſtraxit. Confirmato ſubin Budæ Joanne Rege precario, Vizirio vero ſtrangulato, Byzantium rediit.

Trahebatur interea bellum inter Ferdinandum & Joannem; ille per Rogendorfium incaſſum Budam obſedit, hic Strigonium; non alio operæ pretio, quam ut provinciæ vaſtarentur, ac multa mortalium millia in captivitatem Turcicam abducerentur (*anno* 1530.)

Sequenti anno Solimannus, ut partes Joannis labantes fulciret, immanem rurſus 300000 in Hungariam duxit exercitum. Sed cum Carolus V. 90000 peditum & 30000 equitum ad Viennam collegiſſet, ſoluta Strigonienſi obſidione præcipiti fuga in Thraciam ſe recepit. Ut tamen more ſuo ſanguinea relinqueret veſtigia, 15000. immiſit, qui provincias vaſtarent; quos prope Lincium deprehenſos Fridericus Palatinus ita concidit, ut ne nuncium quidem cladis relinqueret. (*anno* 1532.)

Cum autem Joannes cerneret, ſocietatem ſuam cum Turca Hungaris eſſe inviſam, atque ad nihil aliud proficere, quam ut rejecto ſibi regis ſimulacro, Chriſtianorum cladibus ac ſervitute Mahometani increſcerent, *anno* 1535. cum Ferdinando Rege his conditionibus pacem iniit. 1. Uterque Regis nomen retineat, & in poſſeſſione eorum, quæ habet, relinquatur. 2. Poſt mortem Joannis tota Hungaria Ferdinando, aut ejus hæredibus obtingat. 3. Si Joannes filium relinqueret, illi Principatus Tranſylvaniæ cum aliis quibusdam bonis ad ſuſtentationem tradatur. 73. Pax cum Joanne.

Duobus ante mortem annis (1538.) Joannes nuptiali fœdere sibi junxit Isabellam, Sigismundi I. Poloniæ Regis filiam; ex qua genuit *Joannem Sigismundum*, magnarum deinceps discordiarum surculum. Huic pater paulo ante mortem, quam oppetiit anno 1540. testamento tutores dedit Georgium Martinucium, Episcopum Waradinensem, & Petrum Petrovitium propinquum suum. Testamenti autem executorem designavit Solimannum, hostem professum Christiani nominis.

74. Turcarum progressus. Optata hæc erat barbaro occasio nutriendi dissidia & diripiendi Hungariam, præsertim ubi Georgius (ut fertur) Isabellæ persuaserat, ut filium suum Turcarum protectioni committat. Cum igitur Ferdinandus instaret, ut Isabella ex pacis conventione, cum Joanne inita, sibi Hungariam cedat, atque, ea detrectante, Budam obsideret, Turcæ accurrentes obsidionem solverunt. Tum vero Solimannus infantem Joannem Sigismundum, sub prætextu eum videndi, in castra deferri voluit. Qua occasione Turcæ irrumpentes, urbem dolo ceperunt: adhibitis mandatis, ut mater cum filio in Transylvaniam se recipiat, Hungariamque in Turcarum manibus relinquat, donec iste adolescat.

Neque hic stitit barbarorum furor; nam anno 1542. præter plura minora loca occuparunt Strigonium, Quinque-Ecclesias, & Albam Regalem, præcipua tunc Hungariæ munimenta, præsidiis ubique immaniter trucidatis. Anno 1544. Vicegradum periit. Anno vero 1545. factæ sunt induciæ. Quibus denuo ruptis anno 1551. Segedinum, sequenti vero Agria frustra tentata, Temesvariam, Lippam & Zolnocium expugnarunt. Anno 1554. Busbequius Constantinopolim missus ad componendam pacem, non eo, quo decuit, honore fuit exceptus.

Solimannum quippe inflabant victoriæ, quas Christianorum ei pepererant dissidia. Cum enim Joannes de Zapolia in Hungariam adversus Ferdinandum eundem acciviſſet, eique moriens filium suum Joannem Sigismundum velut in tutelam obtulisset, abeuntem in partes Hungariam facile & suis & civilibus armis vincit. Præsertim cum accederent Isabellæ cum Turcis fœdera, & Georgii Martinucii factiones, quibus Pannoniam versabat.

Martinucius. Nam is modo Isabellæ, modo Ferdinandi partes secutus, cum adversus hunc, (cujus favore Archiepiscopatum Strigoniensem & Cardinalis dignitatem assecutus fuerat) rursus res novas moliri putaretur, jussu Castaldi, qui Cæsareanum exercitum ducebat, est interfectus; jure an injuria id factum, utrinque disceptatum. Erat

tenui

tenui admodum fortuna natus. Dein Monachus, ſubin Epiſcopus Varadinenſis, poſtea Archiepiſcopus Strigonienſis, ac S. R. E. Cardinalis, religionis tutela, idemque bellidux peritiſſimus, cæſis ſæpius Turcis inclitus, Hungariæ ac Tranſylvaniæ veluti gubernator, maximæ in utraque authoritatis, ut adeo Ferdinandus & Solymannus certarent, quis ejus amicitia frui queat.

Exacta ſubin Iſabella e Tranſylvania, in Poloniam ad patrem Sigismundum fugit; verum anno 1556. inde cum filio revocata Ferdinando Tranſylvaniam denuo eripuit, eamque ad mortem usque detinuit. Obiit autem anno 1560.

Cum vero poſt mortem Ferdinandi Cæſaris Joannes Sigismundus 75.
fracta pace Zatmariam occupaſſet, Maximilianus II. miſſo Lazaro Max. II.
Svendio plura Tranſylvaniæ atque Hungariæ munimenta recuperat. Quod cum Solymannus ferret ægerrime, ultimam in Hungariam expeditionem ſuſcepit. Verum dum Sigethum obſidet, apoplexia tactus, periit, anno 1566. ætat. 70. Imp. 46. juratus, ſi quis alius, Chriſtianorum hoſtis, quos graviſſimis cladibus afflixit, prolato in omnem partem Ottomannorum Imperio.

Baſſa interea, ſeu Præfectus Ottomannici exercitus, morte Sultani clam habita, obſidioni Sigethi vehementer inſtat, eamque amiſſis 20000. Turcarum tandem expugnat, Nicolao Serinio ſtrenue eandem propugnante, donec cum paucis reſiduis præſidiariis eruptione facta Hungari omnes conciſi ſunt, cruenta omnino barbaris relicta victoria.

Pactis dein in octo annos cum Selymo II. Solymanni filio induciis, hic Cyprum Venetis eripuit. In Tranſylvania autem, in quam variorum hæreticorum, Arianorum præcipue, colluvies ſub Joanne Sigismundo, vecorde Principe, irruperat, hoc (*anno* 1571) mortuo ad Principatum evectus eſt Stephanus Bathorius. Qui anno 1574. electus Rex Poloniæ Tranſylvaniam reliquit Chriſtophoro Bathorio fratri ſuo. Cui anno 1581. ſucceſſit filius Sigismundus, cujus inconſtans plane & turbulenta vita fuit.

Initia quidem laude ſua non carent; nam duxit Chriſtiernam Ar- 76.
chiducis Caroli Styriæ Ducis filiam, atque cum Rudolpho Impera- Sigism. in-
tore fœdus adverſus Turcam iniit. Quod cum improbarent Ariani conſtantia.
aliique hæretici, convocatis Claudiopolim comitiis 14. eorum capitis damnavit.

Tractis ſubin in fœderis ſocietatem Valachiæ & Moldaviæ Principibus, anno 1595. Turcas aggreſſus, 5000. eorum cecidit, totidem Chriſtianis captivis in libertatem aſſertis.

Pertæsus postea turbarum, quas seditiosi hæretici identidem movebant, anno 1596. Pragam profectus, Transylvaniæ Principatum Rudolpho Cæsari obtulit, atque pro eo Oppeliensem in Silesia Principatum anno sequenti recepit, coactis Transylvanis Rudolpho præstare homagium. At vix bimestri in Silesia exacto mobilis Princeps in Transylvaniam regressus, reclamantibus nequicquam Legatis Cæsareis ab Ordinibus est receptus.

Verum vix annus abiit, cum homo versatilis Principatum Andreæ Bathorio Cardinali, patrueli suo, cessit, sub ea conditione, ut 25000. aurei annuatim sibi pendantur, remissaque in Styriam conjuge, in Poloniam secessit (*anno* 1599.)

Displicuit ea res Cæsari & Valachiæ Principi. Quare Andream bello adorti, commissa ad Cibinium pugna, victoriam reportarunt, cæso ipso etiam Andrea, anno ætatis 33. cum vix trimestri spatio fasces gestasset.

Dum autem victores de Transylvania contendebant, redux e Polonia Sigismundus tertio Principatum adiit. Sed prælio fusus a Basta, Cæsarei exercitus Duce, Transylvaniam Rudolpho cedere coactus est, reservata sibi pensione 50000. aureorum (*anno* 1602.) abductusque in Bohemiam, cum res novas rursus moliri crederetur, Pragæ in custodiam datus, anno 1613. ibidem obiit, rerum humanarum vivum exemplum.

77. Rud. bellum Turc.

Interea novum sub Rudolpho II. Cæsare bellum Turcicum in Hungaria erupit, per 15. omnino annos sub tribus Sultanis gestum, ab anno videlicet 1591. ad annum usque 1606. quippe Amurathes III. finito Persico bello, ex finitimorum Croatiæ & Dalmatiæ offensionibus occasionem captans, bellum Cæsari indixit, ejus legato contra jus gentium ad triremes abducto.

Et quidem anno 1593. gemino memorabili prælio cæsi sunt Turcæ, altero in Bosnia, ad Albam Juliam altero. Sequenti vero anno Mathiæ archiducis ductu Vicegradum illis ereptum, Strigonio frustra tentato, & Jaurino amisso. Hardeckius & Perlinus Viennæ ob præproperam deditionem capite plexi. Fortius & constantius Comorra restitit.

Anno 1595. Duce Mansfeldio cæsis 14000. Turcarum expugnatum Strigonium. Multa quoque millia eorum contusa a Transylvanis & Valachis. Dux utriusque exercitus, Mansfeldius nempe & Sinan Bassa, eodem anno extinctus, ille profluvio, hic tædio & rei male gestæ dolore.

Igitur

Igitur Mahcmetes III. fortius acturus, anno 1596. 200000. adduxit exercitum, eoque Agriam expugnat. Chriſtianus autem miles, Duce Maximiliano Archiduce, inſignem victoriam jam in manu habuit, cæſis in acie 20000. Turcarum. Verum dum noſtri prædæ cupidine hoſtium caſtra & tentorium Sultani diripiunt, Turcæ a fuga reverſi, atque imparatos adorti ingentem ſtragem edunt, cæſis 10000; atque hac ratione victoribus prædam, gloriam, & victoriam extorquent.

Maculam anno 1597. eluit Schwarzenbergius, aſtu & virtute recepto Jaurino, fortiſſimo Hungariæ propugnaculo. Non tamen eadem felicitate anno 1599. cœpta Budæ ac Albæ Regalis obſidio. Vices Turcis Varadinum redhibuit, ad quod fruſtra obſeſſum confracta ſunt cornua.

Infelicior Chriſtianis fuit annus 1600. amiſſa Pappa Gallorum culpa, &, (quod ingens detrimentum) Caniſia, noxa Paradiſii, quam Viennæ capite luit. Neque anno ſequente Caniſia obſeſſa recuperari poterat, per centum ferme annos in harpyarum unguibus hæſura. Recepta tum quidem per Ducem Mercurium Alba Regalis, ſed proditione Germani præſidii altero mox anno (1602.) in barbarorum manus relapſa. Fruſtra etiam rurſus tentata Buda. Annum vero 1603. feliciorem reddidit victoria, cæſis 70000 Turcarum relata.

Tractum ſubin bellum, datis & acceptis cladibus; donec amiſſo Strigonio anno 1606. pax tandem eſt ſubſecuta, Rudolphum inter Cæſarem, & Achmeten I. Sultanum.

ARTICULUS VII.

Status Eccleſiaſticus Hungariæ ordinatus per Concilia & alia media.

HUngaria, in immenſam atque perpetuam planitiem diffuſa (niſi qua Poloniam ac Tranſylvaniam reſpicit) uti ſoli fertilitate, pecorum copia, metallorum venis, ac martia gentis virtute præcellens, regiones alias omnes aut æquat, aut ſuperat, ita jam inde a S. Stephano Rege, religione orthodoxa, ac præcipuo in cælitum Reginam (quam *Magnam Dominam* appellant) cultu per quingentos & ultra annos eximie floruit.

At

78. Hæresis in Hung.

At vero sæculo XVI. dum hæresis alias provincias misere devastavit, in hanc quoque grassata, calamitosas animarum strages edidit. Occasionem fecere tum Ottomanni irruptiones, tum interna, quæ dixi, dissidia, ac bella civilia, tum milites, ex infectis Germaniæ provinciis conscripti, atque adversus Turcam in Hungariam ducti.

Quippe, dum cæso ad Mohacium Ludovico Rege, dissidentibus Procerum studiis Regnum pars ad Zapolyam, pars ad Ferdinandum defert, atque ille Solymannum in opem evocat, (recrudescente etiam sub Joanne Sigismundo impio facinore) immensa bellorum seges assurgens, utramque Rempublicam in supremum discrimen adduxit.

79. Sacerdotia direpta.

Nam & Turca maximam Hungariæ partem barbaro jugo pressit, & Novatoribus facile fuit torrentis instar irrumpere, ac miserandam Religioni faciem inducere. Mox etenim a Lutheri exortu per Michaelem Statium, Melanchtonis discipulum, error irrepsit; qui per diuturna illa intestina bella in immensum crevit: dum extinctis Episcopis, veteranis Ecclesiarum custodibus, sacerdotia diriperentur. Quinque-Ecclesiensi, Agriensi, Varadinensi, Chanadiensi, Nitriensi, ac Jaurinensi, a profanis hominibus & militaribus in prædam raptis, aut in firmamentum novarum sectarum traductis. Eandem ruinam subierunt sacra cœnobitarum domicilia; constatque tum ex iis, tum ex Episcopatibus aliisque Ecclesiarum fundis plus quám decies centies mille florenorum fuisse alienata.

80. Misera facies.

Cum igitur pauci amplius superessent Pastores, qui luporum irruentium rabiem ab ovili Christi repellerent, iique turpi inscitia laborantes, atque sacrilego concubitu inquinati, fusdeque euntibus rebus nostris, brevi tempore hæreticam se Hungaria, tot quondam sanctorum altrix, est mirata.

Ministellorum contra greges undique volitabant, aureum libertatis nomen, novique Evangelii dulcedinem, velut escam hamo præfixam, objectantes. Erectæ errorum scholæ. Biblia corrupta ab iis in patriam linguam versa. Missi in Saxoniam pueri, ut insanire discerent, atque inde reversi eandem insaniam populares docerent. Immissi pestiferi codices. Militares quoque copiæ, perpetuis urgentibus bellis ex infectis quoque provinciis collectæ, atque Hungariæ infusæ, perversa secum dogmata, & sacrorum stragem inferebant. Quod tum maxime factum est, cum Mauritius Saxo, Lazarus Svendius, Tieffenbachius, aliique Lutheranæ professionis Duces, acatholicum militem, sacra omnia sacrilego furore devastantem, Hungariæ induxerunt; & expulsis passim Catholicis Pastoribus Lutheranos intruserunt.

Qiu-

Quibus ſane rebus effectum, ut non plebejæ duntaxat mentes, ſed nobiles quoque, duce Perennio, paſſim abjecta religione, nova commenta ſectarentur. Præſertim, ubi ad Lutheranam, Calviniana etiam & Ariana lues acceſſit, ne una tantum peſte immortales animi perirent.

81. Reges ſe opponunt.

Et hæc erat fatiſcentis Hungariæ ſæculo XVI. triſtis undique facies. Oppoſuit equidem Rex Ludovicus ſurgenti ruinæ ſuam auctoritatem, bonorum proſcriptionem & ignes minitatus. Sed eo ſublato, converſis ad arma animis, nemo erat, qui rogos accenderet. Rex quoque Ferdinandus omni, qua poterat, ope ruentem ſuſtinere eſt niſus Rempublicam, decretis interpoſitis ſevere cohibens novandi licentiam; ſed inter perſtrepentium armorum fragores haud facile exaudiebantur legum voces, vim apertam aut ad hoſtes tranſitum minitantibus ſectariis.

Aliam igitur viam ingreſſus Princeps, reſtaurandæ Religionis ardens deſiderio, communicato cum Nicolao Olaho, Strigonienſi Antiſtite, conſilio, accedente etiam ſummi Pontificis hortatu, *ſacras ſynodos*, conſuetum arduis in rebus remedium, convocari curat.

82. Synodus Tyrnavienſis I.

Geminas Olahus vir probitate ac doctrina ſingulari, *Tyrnaviam* convocavit; primam anno 1560. in qua actum de clericorum corruptis moribus, unde religionis ruina, ad honeſtatem, catholica ſanctimonia dignam, revocandis, atque deinceps non niſi integris paſtoribus atque optimis paſcendo gregi catholico præficiendis.

83. Synodus Tyrnav. II.

Alterum parochorum omnium & ſacerdotum Concilium, cui etiam nonnulli Epiſcopi intererant, celebravit, ibidem anno ſequente; ſancitique ſunt canones adverſus clericos concubinarios. Pauci ſiquidem ex ſacerdotibus & curionibus erant, quibus non ſua domi muliercula eſſet. Juſſi proin a ſacro Concilio, exturbatis pellicibus caſtius vivere, morem geſſere, uno duntaxat refragante; quem, ut exſtaret ſeveritatis exemplum, quo cæteri coercerentur, Olahus Archipræſul de gradu dejectum, & fidelium communione motum, Diœceſi juſſit excedere.

Concepta pariter decreta in eos de clero, qui hæreſi erant infecti, quorum multi in illa vivendi licentia vagabantur. Denique, cum quidam conſcientiæ maculas Sacramento pœnitentiæ nunquam eluerent, quod exiſtimarent, ſacerdotibus ſufficere illam confeſſionem, quam, dum ſacris operantur, initio Miſſæ quisque pronunciat, his quoque erroribus & abuſibus ſalubriter itum eſt obviam.

84. Adventus Societatis.

Cum autem ſaluberrima hæc inſtituta in tanta religionis ac morum corruptela non admodum proficerent, redeunte poſt medicinam

consumptam morbo. Aliud Ferdinandus cum Olaho iniit consilium, advocandi videlicet Patres Societatis JEsu, quorum labores, quos ex Instituti sui ratione suscipiunt, ad hæreses & scelera extirpanda, utiles in aliis provinciis noverant.

Communi igitur studio & opera collegium fundare Tyrnaviæ aggressi sunt. Verum cum post Ferdinandi mortem summa inopia premerentur socii, nullaque spes affulgeret, e variis difficultatibus emergendi, solutum est; nec eo rediere ante annum 1615. suscepta tamen, nulla stabili sede, in Hungariam altera profectio anno 1579. Georgii Draskovitii Jaurinensis Episcopi voluntate, qui postea anno 1586. collegium Selliense Societati fundavit, attributa ex Rudolphi Cæsaris voluntate Thurociensi Præpositura; quæ labentibus annis ad collegium Tyrnaviense fundandum fuit translata.

85. Concilium Jaurinense.

Hic Præsul, quem præcellentia merita, uti ad alias in utraque Republica dignitates, ita ad sacræ purpuræ honorem evexere, Religionis & Ecclesiasticæ disciplinæ restituendæ ardore flagrans, eodem anno 1579. *Jaurinense concilium* indixit, quod 80. varii ordinis Præsules celebrabant. Actum in eo de sacerdotii augusto munere: de Ecclesiasticorum cœlibatu, de hæreticorum conversione, aliisque patriæ juvandæ remediis.

86. Collegium Hung.

Sed Hungariæ nihil hoc eodem anno 1579. accidit utilius, quam quod Romæ adolescentium Hungarorum collegium a Gregorio XIII. Stephano oratore nostro adnitente, est institutum; ut in ea litterarum & probitatis palæstra heroes formarentur, toti Hungariæ futuri emolumento multo maximo.

Monasterium quoddam prope desertum huic usui attribuere volebat Pontifex; sed cum hoc invidiæ fore obnoxium crederetur, collegio Germanico, nuper admodum fundato, adjectum est, quod deinceps collegium Germanicum & Hungaricum appellaretur, cura illius & administratione Societati nostræ commissa. Nec spes fefellit; cum ex eo plurimi prodierint Præsules, rebus deinceps pro Ecclesia gestis insignes.

87. Miraculum.

Placuit etiam DEO veritatem Orthodoxam circa Eucharistiam evidenti miraculo signare. Nam anno 1591. mense Septembri Judæus quidam Leo nomine, ad Christianam Religionem se conversum simulans, Pragæ e templo Patrum Franciscanorum tres hostias consecratas abstulit, easque Posonium in Hungariam detulit, ibique duabus Judæo venditis, cum tertia Nickelspurgum perrexit, monitisque Judæis, qui frequentes convenerant, deliberatum, quid faciendum.

Tan-

Tandem unus illorum cultrum arripit, eumque in hoſtiam defigit, inquiens, ſi tu es DEus, age, ſigno demonſtra.

Vix ictum intorſerat, cum ecce! copioſus ſanguis ebullit, & eodem fere momento domus, in qua erant congregati, fulmine tangitur, & una cum plerisque cœleſti igne abſumitur. Tres tantum ſemiuſtulati evaſerunt, Divino conſilio & ſuæ malitiæ, &, quod viderant, miraculi teſtes. Quibus, crimen faſſis, cutis detracta, & corpus ſtipiti ſuffixum fuit. Hoſtia vero cum menſa, cui erat impoſita, in incendio illæſa ab igne permanſit, cultri ictum præferens. Atque innumera populi accurrentis multitudine inſpectante, collecta, & aſſervata fuit. Evidentia patrati miraculi nec a Sacramentariis negari poterat; & aperire debuiſſet mentis oculos, niſi ad tam claram lucem cæcutire ultro maluiſſent.

Ipſis etiam Turcis major in ſacram Euchariſtiam quam Sacramentariis hæreticis fuit reverentia. Sic Budenſis Baſſa hominem, qui in Quinque-Eccleſienſi templo S. Euchariſtiam ad pedes projecerat, fuſtuario non leviter multari juſſit. De cætero etiam apud Turcas Catholicis major erat ſecuritas & Religionis libertas, quam apud hæreticos. Nam in urbibus a ſe captis templa & altaria integra relinquebant, nec ſacra noſtra prohibebant. Cum autem hæretici a Baſſa Budenſi religionem ſuam exercendi libertatem, & templa aliquot petiiſſent, interrogaſſe fertur, an forma iſta religionis Mathiæ aut Ludovici Regum temporibus uſitata fuerit in Hungaria? Negantibus, noſter, inquit, Imperator & Dominus in ſuo Imperio nihil novi vult introduci. Vobis ego ſuaſerim, ut ad priſtinos ritus redeatis.

CAPUT III.

Status Eccleſiaſticus Tranſylvaniæ, Poloniæ, Sueciæ, Daniæ ſæc. XVI.

SUMMARIUM.

ARTICULUS I.
Status Tranſylvaniæ.

88. Dacia vetus.
89. Mutationes poſt obitum Ludovici II.
90. Hæreſis irrumpit Cibinium.
91. Horrenda deformatio.
92. Arianorum potentia.

 93. Pe-

ARTICULUS II.

Status Ecclefiafticus Sueciæ fæc. XVI.

ARTICULUS III.

Obfervatio de ftatu Poloniæ Ecclefiaftico fæc. XVI.

126. Au-

ARTICULUS IV.

OBSERVATIO

De statu Ecclesiastico Daniæ & Norvegiæ sæc. XVI.

CAPUT III.

ARTICULUS I.

Status Ecclesiasticus Transylvaniæ, sæculo XVI.

TEtra sæculo XVI. Hungariæ facies, sed Transylvaniæ multo teterrima. Juvat provinciæ istius statum breviter adumbrare. 88. Dacia vetus. Transylvania (sic appellata, quod sylvis ac montibus in modum insulæ cingatur) pars olim fuit Daciæ, quæ præter illam etiam Moldaviam, & Valachiam fuit complexa. Getas etiam ac Sauromatas Romani incolas dixere. Victi quidem armis a Cæsare Augusto, non tamen subacti; donec Trajanus *Decebalo* eorum Rege bis profligato, Daciam in Romanam provinciam redegit.

Versis subin Romanorum rebus Gothi primum, dein Hunni eandem occuparunt. Postquam autem S. Stephanus Hungariæ Transylvaniam adjecit, perpetuo nexu eidem adhæsit usque ad obitum Ludovici II. per Præfectos (quos Vaivodas dixere) a Rege gubernata.

Sublato autem Ludovico Rege, cum scissis, quod dixi, Proce- 89. rum studiis pars Joannem Zapoliam Transylvaniæ gubernatorem, pars Mutatio. Ferdinandum Austriacum in Hungariæ Regem elegisset, atque ille

Ottomanni ope implorata, diuturno ac funesto bello Pannoniam omnem involvisset, sancita tandem pace Ferdinandus Transylvaniam Joanni reliquit; quam post hujus obitum Solymannus Isabellæ viduæ Regioque pupillo permisit.

At Georgius Martinuzius Episcopus Varadinensis, ac postea Cardinalis, ex tenui fortuna ad gloriæ apicem eluctatus, vir religione potentia, ingenio, auctoritate maximus, tutor pupillo a Joanne datus, pertæsus Turcici fœderis, rebus Christianis perniciosi, & aliunde Reginæ offensus, Transylvaniam Ferdinando attribuit; Isabella cum filio in Poloniam ad patrem excedente. Classicum hoc erat quod Turcicum Martem accenderet ad bellum, quod ultra sæculum non Transylvaniam modo, sed universam Pannoniam subverteret. Inita sæpius pax, quam tamen mox rursus exitialis turbo abrupit. Quid postmodum sub Stephano, Christophoro, & Sigismundo, Battoriis Principibus actum, tum *cap.* 3. *hujus libri* 2. *Art.* 6. tum *part.* 4. *pag.* 134. pro instituti ratione breviter recensui.

Jam vero, cum status religionis ac disciplinæ cum politico conjunctus esse soleat, facili cogitatione licet assequi, quam tot inter vicissitudines, bella, ac Reipublicæ naufragia faciem ille induerit.

90. Hæresis. Et quidem jam Caroli M. tempore, pars magna Transylvaniæ Christianæ fidei lucem aspexit, a S. Stephani autem ætate, qui cum Hungaria totam Christo subjecit, aurea quinque Religionis sæcula fluxerunt: Lutheri dein ævo tempora plus quam ferrea.

Nam mox ab ejusdem defectione infamium libellorum mercatu Cibinium invecta pestis nobilissimam urbem invasit, atque inde in alias partes, ut velox contagii propagatio esse solet, grandibus incrementis transvecta, totam Transylvaniam infecit.

91. Deformatio. Ludovicus equidem Rex gravibus decretis mederi satagebat, sed conantem mors oppressit. Successere bella cum Turcis cruenta, civium seditiones, sacerdotum idoneorum ac magistrorum solitudines, ac frequentes ad insanientes sacrilegi transitus, juventutis erudiendæ & Christianis credendi vivendique legibus imbuendæ neglectus, procerum denique, Ecclesiarum spoliis inhiantium, ab antiquis sacris secessiones.

Contra vero ministelli, iisque admixta hominum sceleratorum fæx per urbes & oppida impiis concionibus & tumultibus tanquam ex inferis emissæ furiæ sanguineis veluti flagris in Catholicos furere; sacras ædes diripere, cœlitum imagines proculcare atque comminuere,

re, tonsos vertices abradere, fronti crucis notam cauterio inurere, sacra omnia immanitate plus quam barbara polluere.

Neque hæc a Lutheranis duntaxat, patrata sunt. Nam accessit Calvinianus furor, quo nullus truculentior esse solet. Sociarunt operam Anabaptistæ, in unius Catholicæ Religionis excidium collaborantes.

Sed harum omnium longe & numero & potentia princeps fuit 92. Arianorum secta; (quos *Antitrinitarios* vocant, quia Trinitatem Ariani. Divinarum Personarum negabant) quam Georgius *Blandrata* Medicus intulerat, in Principum ac Procerum contubernia irrepens, ut, dum corporibus medetur, animas enecet. Nactus haud ignavos, sed ad malum strenuos commilitones, Faustum *Socinum*, & Franciscum *Davidem*, primo Catholicum, dein Lutheranum, tum Calvinianum, denique Arianum.

Has inter lamentabiles Religionis ruinas a Principibus, quorum erat sacra avita tueri, nihil aut parum præsidii. Joannes Zapolia, quamvis Catholicus, fœderi tamen Ottomannico innexus, bellorum adversus Orthodoxos majorem curam, quam sacrorum habuit. Joannes Sigismundus filius immatura ætate afflictæ Religioni opem ferre non potuit, adolescentior noluit; quin versatilis in omnem partem, modo Lutheranum, modo Arianum se profiteri non erubuit. *Pe-* 93. *trovitius* tutorum alter, fidei desertor, homoque plane impius, qui Petrovitii post Martinucii necem Principem gubernabat, furentibus faces sub- impietas. didit, & effrænem licentiam auctoritate roboravit. Archiepiscoporum Strigoniensium, quorum ad provinciam spectabat Transylvania, sacra fulmina risu ac despectu fuerunt excepta. Unus erat Georgius Martinucius Episcopus Varadinensis Principis alter tutor, qui, dum vixit, sectariorum furorem cohibuit, ne in apertum prorumperet; at eo sublato nemo erat, qui impietati sese opponeret. Quin Albensibus in Comitiis publico decreto plena sectis omnibus libertas fuit permissa.

Atque hic erat rerum status, cum Stephanus Bathorius, vir 94. excellenti virtute, fide, prudentia, religione, ad Rempublicam ge- Bathorii. rendam accessit. Altum ingemuit Princeps pientissimus ad lamentabilem aspectum; moxque ad opem ferendam intentus, in omnem partem circumtulit curam. Arianos, qui primis ante tumebant officiis, aula muneribusque publicis, quantum poterat, jussit absistere, ac velut alter Machabæus, purgatis sacris ædibus, Divinum cultum instaurare conatus est.

Cum

95. Adventus Societatis. Cum autem cerneret, defectu paſtorum, & idoneorum ſacerdotum potiſſimum tam præcipitem provinciæ defectionem contigiſſe; quod nemo ferme eſſet, qui juventutem inſtrueret, qui verbi Divini pabulo gregem nutriret, qui ſectariorum commenta apte refelleret, Societatem JEſu, quam Viennæ noſcere cœperat, ſibi advocandam putavit, datis in eam rem Viennam ad Laurentium Magium Provinciæ Præſidem litteris. Neque id negotium urgere deſiit, poſtquam Polonia ipſum ad coronam vocaverat. Sed una cum Chriſtophoro fratre, non minori virtute Principe, in quem Tranſylvaniæ habenas tranſtulerat, tamdiu inſtitit, donec votis potiretur.

96. Collegia. Igitur anno 1579. duodecim ſocii e vicina Polonia in Tranſylvaniam profecti, pars Claudiopoli, pars Albæ Juliæ ſtationem, a Principe Chriſtophoro aſſignatam, occupant, ſacriſque laboribus dant initium; Leleſio, qui jam ante advenerat, ad Sigismundi Principis, quem mater Calviniana pervertere nitebatur, juventutem litterarum diſciplina ac moribus Chriſtianis informandam aſſumpto.

Jamque novis affluentibus ex Polonia, Auſtria, atque Italia ſacris Coloniis reflorescere cœperant res Tranſylvanæ. Claudiopoli & Albæ Juliæ (Principum ſede) erectum ſtabat collegium, cum ſeminario juvenum, a Gregorio Pontifice & Rege Stephano fundato. Apertæ ſcholæ; adjecta Claudiopoli Academia: emiſſæ in omnes partes, quoad licuit, ſacræ operæ, falces ad meſſem amplam gnaviter admotæ, ſacræ Miſſionum expeditiones ſuſceptæ, ad Siculos quoque, Temeſvarinos, Valachos, & Moldavos excurſum, Præfectis Turcicis haud ægre permittentibus. Ex ea, credo, politica ratione, quod metuerent, ne incolæ ob defectum Sacerdotum alio commigrarent, ac ſolitudinem locorum relinquerent. Imo ipſe etiam Solymannus improbaſſe dicitur, in tot ſectas ſcindi Tranſylvaniam; quod ea res non niſi ad turbandam quietem publicam ſpectaret.

Miſſiones.

97. Peſtis. Affulgentibus igitur magnis ſpebus, ex nova operarum cultura agrum illum ad optatam frugem revocatum iri, cujus præclaros fructus jam variis in locis ſpectare licuit, maligni hoſtis invidia cœpta feliciter gemina procella abrupit. Nam contagioſa lues, ex Hungaria in Tranſylvaniam graſſata, tanta vehementia incubuit, ut innumeros ubique mortales ſterneret; quibus cum Patres Societatis diu noctuque aſſiſterent, & ipſi correpti, charitatis victima, occubuerunt, ea ſtrage, ut ex 40. non niſi 10. in Tranſylvania manerent ſuperſtites.

Qua

Qua clade in Poloniam nuntiata Stephanus Rex vehementer indoluit, litterasque consolationis plenas ad residuos patres dedit, atque a Claudio Aquaviva, Societatis universæ Præside, novas auxiliares copias expetiit. Sed hæc dum ageret pientissimus multo Princeps, cujus unius vita Transylvaniæ salus vertebatur, ingenti omnium bonorum luctu & ipse mortis falcem subiit, magnus sane pacis bellique artibus Princeps; nec religione minor. Bello adversus Moschos feliciter gesto nullam subegit provinciam, quin catholica sacra eidem inferret. Cumque sancita pace Livoniam obtineret, indignum ratus, illam sibi antequam Christo subjici, Rigam usque profectus est, ut Romanum cultum, jam diu exulem, regio quasi comitatu reduceret. Accessere aliæ optimi regis dotes; mens excelsa quovis eventu, vigorque animi periculis major: usu multo firmata prudentia: legum justitiæ constans tutela: vigilans cura in omnes Reipublicæ partes exporrecta: morum nativa gravitas admirabili facilitate ita temperata, ut vivæ majestatis radios spargeret, & intuentium animos raperet. 98. Stephani Bathorii obitus & elogium.

Sublato hoc Religionis columine hæresis rursum surrigebat caput in Transylvania. Opportuna illi omnia: ætas pupillaris Sigismundi Principis, optime licet fide Orthodoxa imbuta, sub tutoribus alieno arbitrio obnoxia: Proceres plerique a fide alieni, Arianis dominantibus, Gezius gubernator provinciæ Calvini assecla: plebs indomita, maximam partem a vera fide aliena. 99. Hæresis reviviscens.

Licet igitur peste sublatis propugnatoribus fidei recentes ex Polonia aliisque provinciis fuerint surrogati, hoc tamen rerum articulo rem suam agendam rati sectarii in Societatis Patres conspirant, non quieturi, donec eandem ex tota Transylvania exterminent. Nunc tandem opportunum adesse tempus, vociferabantur, quo ab invisis hospitibus se liberent, atque Jesuitas idololatriæ restauratores finibus suis exigant. Id nisi facerent, surrecturam rursus Romanam tyrannidem, sub ejusque jugum denuo mittendam provinciam; jam Claudiopoli & Albæ Juliæ erecta stare numerosa impietatis seminaria; Varadini jam sedem occupatam; qnaqua versum inde spargi emissarios ad evertendum illatum nuper Evangelium; multos jam in eorum partes fuisse pertractos; neque destituros, donec totam Transylvaniam in veterem superstitionem pertrahant; plures pluresque in dies non tantum ex Austria & Polonia, sed ex ipsa quoque Italia, atque ultima adeo Hispania accurrere, ut provinciam depascantur, & accensa nuper fidei lumina rursus extinguant. Ne igitur majora detri- Consilium de pellenda Societate.

menta patiatur res publica, excidendam malorum radicem, totumque hoc perniciosum hominum genus proscribendum.

His criminationibus velut facibus a ministellis accensi Procerum, a fide alienorum, animi, proximis in Comitiis proscribendam Societatem decernunt.

Ad hæc Patres: se a Stephano rege & Christophoro fratre in Transylvaniam vocatos, iisque, quæ nonum jam annum possideant, in domiciliis absque ullius injuria aut justa offensione locatos, ut instituti sui muneribus fungantur, publico insuper Comitiorum decreto receptos. Nihil esse noxæ, ob quam possessionibus juste acquisitis dejiciantur, aut omnino ex provincia depellantur. Demonstraturos se qua voce qua calamo, non esse idololatriam, quam doceant, sed veram Christi religionem, jam a sexcentis & ultra annis in Transylvania receptam, cultamque Cur deteriori sint loco, quam Ariani, novi Judæi, Ebionitæ; quam Lutherani, Calviniani, Græci, Rasciani, Valachi, aliique, quorum dogmata nuper primum sint nata, aut introducta? cur, quod illis liceat, pacatis in provincia degere, sibi non liceat, quorum fides & religio a Christo & ab Apostolis profecta, per sanctissimos Hungariæ Reges introducta, tot annorum præscriptione sit vallata? licere cujuslibet sectæ Proceribus sibi suisque liberis magistros, concionatores, & animarum pastores in Transylvaniam, quos lubet, assumere, cur solis Catholicis, cur ipsi Principi id non liceat?

Hæc aliaque, quamvis omni juri ac rationi consentanea surdis ad veritatem auribus dicebantur. Ratum erat sectariis non quiescere, donec Jesuitas ad unum omnes in exilium ejectos cernerent.

Sigismundus Princeps magno aliquoties animo iniqua postulata rejecit, sæpius contestatus, Societatem, quam pater patruusque tanto studio advocassent, sub cujus disciplina ipse esset educatus, aut retinendam, aut se una proscriptum iri. Verum cum tributa sectarii negassent, & Principem eum agnoscere detrectassent, ni proscri-
102. Proscripta. ptioni annueret, a constantia defecit, & iniquo decreto subscripsit: ratus, cedendum ad tempus furori; rebus suis magis firmatis, revocari posse, quos modo retinere sibi non esset integrum.

Salutem ultimam dicentibus Patribus respondit, agnoscere se perutilem Societatis operam: huic adeo tribuere, quidquid in virtute & pietate, quidquid in litteris boni progressus fecisset. Causam ejectionis esse incolas: obsistere se illis non amplius potuisse, ut quibus infinita potestas esset decreta condendi: de cætero se perpetuo in fide catholica perseveraturum. Abeuntesque largo viatico

ac

ac publicis litteris est prosecutus; quibus fidem faciebat, illos probe munere suo functos, nec aliam ob causam, quam quod ferre eos Nobilitas noluisset, missione donatos fuisse.

Socii exules plerique in Poloniam concessere, aliqui in Austriam, quinque in Moldaviam, duo in Hungariam, (*anno* 1589.)

Graviter dein Sigismundus a Sixto V. admonitus, & hæreticorum factiones, ad extinguendum omne nomen Catholicum invalescere sentiens, Societatem paulatim revocare aggressus est, accersito mox anno sequente Claudiopolim P. Valentino Lado, impigro atque integerrimo Missionario, qui jam ante in Transylvania & adjacentibus provinciis præclaram animarum messem collegerat. 102. Revocatio.

Anno vero altero (1591.) tres alios e Societate Sacerdotes postulavit, interque eos Alphonsum Carillium, spectatæ prudentiæ virum Redditum illis Collegium, quod Albæ Juliæ habuerat Societas. Placuit nihilominus, ut abstinerent tantisper veste Societatis, & eam induerent, qua Canonici vulgo utebantur. Utque ex integro revocaret, eodem anno indixit Ordinum comitia. Spem evertit, qui minime debuit, Andreas Bathorius Cardinalis, Societati jam a puero infensus. Ut solent plures, qui magno labore ac tolerantia litteris instructi beneficiis ingratitudinem reponunt.

Clemens VIII. infestos religioni Procerum conatus inhibere meditans, id enixe P. Carillio commendaverat, ut induceret Sigismundum ad feriendum cum Rudolpho Cæsare fœdus adversum Turcas. Persuasum facile, indignantibus sectariis Transylvanis: qui contra ipsum suum Principem fœdus cum Turcis inierunt, eumque illis tradere decreverunt. At non defuit sibi Sigismundus; comprehensos auctores impiæ conjurationis supplicio affecit, ac jure cæsos Transylvani publico decreto pronuntiarunt (*anno* 1594.) 103. Fœdus cum Ferdinando.

Fractis perduellibus, metuque injecto cæteris, comitia Ordinum indixit (*anno* 1595.) in quibus fœdus cum Cæsare confirmatum: religio Catholica in libertatem vindicata: Societatis restitutio decreta. Redditum proin eidem etiam Collegium Claudiopolitanum. Societate pristinis sedibus restituta, id agebat Carillius, ut Transylvania proprium Albæ Juliæ habeat Episcopum, qui præsenti auctoritate ac vigilantia fidem Catholicam contineret. Cumque Sigismundus ipsum Carillium designaret, is dignitatem ex usu nostro fugiens, perfecit, ut Napragius eo munere ornaretur. 105. Datus Episcopus.

Et utinam Sigismundus non inconstantia fœdasset præclara initia! verum dum ille seditionum domesticarum tædio Principatum in Rudolphum Cæsarem transfert, & Oppolitanæ in Silesia solitudinis per-

pertæfus, feque delufum queftus, in Tranfylvaniam redit, a fuis receptus eft, fed ea lege, ut Societas Claudiopoli & Alba Julia pelleretur; quam tamen anno fequente rurfus reftituit (1599.)

105. Andreas Bathorius. Metu dein belli propter Tranfylvaniam a Cæfare inferendi, Principatum in patruelem fuum Andream Bathorium Cardinalem, ab hæreticis minus, quam a Societate alienum transfert. Eratque periculum religionis penitus evertendæ. Sed mox a Valachis victus Andreas, in fuga ab agreftibus eft obtruncatus: indignus utraque purpura, quam induerat.

Refumere Gubernacula tertio conabatur Sigismundus, at victus a Bafta Cæfareanorum Duce in Bohemiam abiit. Michael Valachus, licet belli adverfus Tranfylvanos focius, crudelitatis in Catholicos & præfertim Jefuitas pœnam nece luit: vocatus etiam in fufpicionem conjurationis de Tranfylvania fibi afferenda.

106. Moyfis furores. At Moyfes quidam homo Arianus, e Siculia Tranfylvaniæ Provincia Valachiæ finitima oriundus, collectis Arianis, fretus etiam Turcarum & Tartarorum auxiliis, bellum contra Cæfareanos redintegrat, & occupata Tranfylvaniæ parte, Claudiopolim portis patentibus ab Arianis admiffus eft. Primus mox furor in Collegii templum fe effudit: facra omnia comminuuntur. Emanuel Niger, e Societate frater adjutor, & ædis facræ cuftos, dum obftare nititur, fecuri impacta fronti obtruncatur. Tum verfa in Collegium rabies. Obvii Patres fuftibus excipiuntur, vulnerantur, ejiciuntur: ædesque direpta folo æquatur (*anno* 1603.)

107. Bafta reftituit rem. Haud impune fcelus impiis fuit. Moyfes duplici prælio profligatus a Bafta in acie cecidit, cum præcipua Tranfylvaniæ Nobilitate. Claudiopolis tertio poft menfe recepta. Alia ædes Societati data. Impiis venia a P. Argento exorata Catholicæ religioni libertas reftituta. Corpus Chrifti, quod indigniffime Ariani tractaverant, folenni fupplicatione per urbem deportatum, lachrymantibus præ gaudio fenibus Catholicis, qui ante 50. annos eandem ceremoniam a fe vifam prædicabant.

108. Botscaius. At verfa rurfus rerum fcena. Tranfylvani Auftriacum regimen non minus quam religionem exofi, pulfo Bafta *Stephanum Botskaium*, Sigismundi Bathorii propinquum, hominem Calvinianum, fibi præficiunt, quem etiam regem Turca dixit anno 1605. Hic mentitus, Papam cum Cæfare conjuraffe in excidium omnis religionis, a Romana alienæ, fidos adhuc Auftriacis reliquos Tranfylvanos, & multos etiam Hungaros ad defectionem concitavit. Cum igitur haud parum acciſæ effent Cæfareanæ copiæ, & infuper graviffimo bello adverfus Turcas

cas

cas implicitæ, a Botskaio fusæ sunt. Præcipitata religio Ejecta 109.
rursum Societas, primum Claudiopoli, tum omni Transylvania (*anno* Altera proscriptio.
1606.) Collegiorum ac templorum bona partim in amicos, partim
in pauperes, quantum in sociis fuit, distributa. Cætera direpta, &
fisco addicta. Remansere tamen aliqui clam in Procerum Catholicorum arcibus, ut desertum religionis cultum utcumque sustentarent.

Altero Principatus anno mortuus Botskaius regimen Transylvaniæ reliquit *Sigismundo Rakocio*, nobili Hungaro, Calvinianæ pariter sectæ addicto, postulantibus Transylvanis, & Austriacis approbantibus; licet ad eos ex pacto anno 1606. inito rediret Transylvania, Botskaio sine liberis mortuo. Mathias tamen Archidux nihil prius a Rakocio postulavit, quam ut ejectam Societatem JEsu restitueret. Retulit ille ad Comitia; in quibus proscriptio fuit confirmata. (*anno* 1607.)

Principatum mox altero anno sponte deposuit, ac *Gabrieli* 110. Gabr. Bath.
Bathorio tradidit, homini pariter heterodoxo multoque ferociori & crudeliori. Nam is, ut omnem viam religioni & Societati restituendæ præcluderet, ipsos quoque proceres Catholicos perdere statuit. Edicere comitia properat, in quibus variis criminibus per calumniam onerati publica Ordinum voce tanquam perduelles damnarentur.

Non latuerunt Catholicos funesta consilia. Accedere comitia recusant; alii munitis arcibus se includunt; alii fugam, alii arma, ut injustam vim repellant, moliuntur. Procerum facile princeps Kornisus. Hunc fugientem Bathorius cum expedita manu assecutus, ac tumultuario certamine victum, vulneratumque, in carceres abduxit; atque solenni decreto pœnisque gravissimis propositis sanxit, ne quis deinceps sacerdos catholicus pedem Transylvaniæ inferret, (*anno* 1610.)

Et hæc erat miseranda Transylvaniæ sæculo XVI. imo etiam XVII. facies; non abstergenda, nisi sub finem ejusdem XVII. sæculi sub Leopoldo M.

Tantas inter turbas concilia sacra haberi non poterant, præser- 111.
tim cum Pastoribus idoneis careret Transylvania. Hæretici autem Conciliabula.
dominantes compluribus conciliabulis unionem fidei inter se tentabant. At frustraneo semper conatu, qualibet secta verbo DEI ad erroris sui tutelam abutente. Ubi illud lepidum: quod Lutherani & Calviniani, contra Arianos disputantes, identidem ad Patres & Concilia, eorumque interpretationem recurrerint, exprobante ipsis Francisco Davide Ariano, quod Catholicorum arma, ab iis toties explo-

ſa, arripere neceſſe habeant. Si Patrum & Conciliorum interpreta-tione ſtandum, redeundum ad Romana ſacra.

ARTICULUS II.

Status Eccleſiaſticus Sueciæ ſæculo XVI.

112. Guſtavus fit Lutheranus. POſtquam Chriſtianus II. Daniæ, Norvegiæ & Sueciæ Rex cruenta illa, Holmiæ anno 1520. peracta, nobilium laniena ſe omnibus exoſum reddidit (quod *part.* 6. *art.* 7. §. 2. memoratum) Sueci *Guſtavum Ericbſonium*, ex nobili Waſorum familia, ſibi regem elegerunt (1523.)

Cum autem pecunia ipſum deficeret, Lutheranam ſectam hæreticorum ſuaſu inducere conſtituit, ut hoc pacto Eccleſiarum ſpoliis poſſit pingueſcere: oſtentata etiam proceribus ſpe in partem opimæ prædæ veniendi. Quia vero Suecia ex integro erat Catholica timebatque, ne populus obſiſteret, accitis ex Saxonia miniſtellis & nobilium puerorum inſtructoribus, regnum pervertendum obtulit, conceſſa cuivis religionis libertate.

Ubi hac ratione popularium animos inclinatos ſenſit, cœpit aperte reformare ſecundum Lutherum, hoc eſt, ſacerdotibus offerre pellices, Eccleſias ſpoliare, diripere, prædari, ſacra omnia profanis miſcere. Non tulit impune ſcelus; nam mente dejectus miſere periit anno 1560. relictis tribus filiis, quos fortuna aut calamitas memoria dignos reddidit.

113. Erici fata. Primus erat Ericus, qui patri in Regno ſucceſſit, brevique theſauros, a patre inique collectos, qua in bellum Danicum, qua in vitam luxurioſam prodigamque diſſipavit. Nec minus crudelitate inſignis fuit; nam (præter plurimos neci datos) Joannem fratrem, Finlandiæ Ducem, ex vana inſidiarum ſuſpicione carceri incluſit, ſeptemque annos in eo detinuit.

Qua rei indignitate Sueci vehementer commoti, cum alias Erici crudelitatem, & nuptias cum vili muliercula non ferrent, ſeditione mota eundem, Holmia occupata, armata manu captum in carcerem compingunt, in quem Joannem fratrem ante conjecerat, quemque pater Guſtavus ex ſpoliis Eccleſiarum exſtruxerat.

114. Joannes. Vice igitur mutata Ericus in carcere contabuit, *Joannes* vero ad thronum evectus eſt, opera potiſſimum Ponti Gardii, hominis Galli,

Galli, qui artibus suis totam tragœdiam adornaverat. Promotus propterea a Joanne ad præcipuas dignitates, & copiis præfectus, quas adversus Moschos misit. Cumque Narvam eis eripuisset, Livoniæ gubernatorem renunciavit.

Joannes conjugem habuit Catharinam, Sigismundi I. Poloniæ Regis filiam, Principem apprime catholicam, quæ neque in carcere maritum deseruerat. Sed neque ipse a Catholicis sacris abhorruit; nam stata Ecclesiæ jejunia observabat. Sacram scripturam secundum unanimem sanctorum Patrum sensum interpretari voluit: nec raro pseudo-Episcopos & ministellos errorum ac fraudum convincebat. Per catholicos sacerdotes corpora sanctorum Erici Regis, & Brigittæ Upsaliæ in antiqua sede reposuit.

Synodum etiam *Holmiensem* indixit, in qua veritatem sacrificii Missæ adeo dilucide demonstravit, ut dogma illud Missamque receperint. Regina vero religionis Catholicæ cultum omnem etiam publice exercebat, filiumque Sigismundum in eodem sedulo educabat, rege Joanne non invito. 115. Synodus.

Cum igitur non procul abesse videretur a Regno DEI, Gregorius XIII. cui summopere cordi erat Sueciæ salus, P. Laurentium Nicolai, Societatis nostræ sacerdotem, ex Norvegia oriundum, eo ablegavit. Quem anno 1576. benigne susceptum Rex monuit, ne pro sacerdote se gereret; hac enim ratione facilius negotium promotum iri. 116. Adventus Societatis

Laurentius tempori & voluntati regis obsecutus, præcones Lutheranos adiit, ostenditque desiderium, doctrinam suam, quam in diversis scientiis acquisiisset variis in Academiis, patriæ suæ communicandi, accepitque ab eis, ut Rex securior esset, litteras commendatitias ad Regem, qui eum Theologiæ Professorem renunciavit, jussis ministellis scholam ejusdem frequentare, & duobus renitentibus solum vertere.

Formam dein Missæ Rex edi curavit, correctam magis ea, qua Sueci post defectionem ut consueverant, cui cum hæretici se opponerent, Episcoporum *Synodus* est congregata: in qua Rex facunda oratione in ministrorum socordiam, cultusque Divini neglectum fuit invectus; squalere templa; sacros ornatus sordescere; domi ab eis adhiberi ad compotandum scyphos aureos, in ecclesia ad sacra mysteria luteos, & loco patenæ scutellam ligneam; quemvis pro libidine novas comminisci ceremonias; nihilque amplius ferme ex decoro & usu veteri retineri. Jussit dein, eam formam Missæ recipi, quam ipse publicasset. 117. Altera Synodus.

Misit

Misit quoque duos legatos Romam ad Gregorium XIII. qui regis propensum ad Catholicam Religionem animum significarent, simul tamen proponerent difficultatem & periculum, quod subiret, si eandem palam profiteretur.

118. Joannes conversus. Timebat nempe Danum, aliosque heterodoxos Principes, per litteras ipsi arma minitantes, si religionem a patre illatam mutaret; maxime vero Carolum fratrem Sudermanniæ Ducem, ne Suecos ad seditionem concitaret, sibique coronam eriperet.

Anno 1578. Holmiam venit tanquam Legatus summi Pontificis P. Antonius Possevinus, cum aliquot aliis societatis sacerdotibus; quos inter P. Stanislaus Varsevicius, Reginæ a sacris confessionibus futurus. Possevinus rem eo deduxit, ut Rex edita clam professione fidei catholicæ, & peccatorum confessione deposita, sacra Synaxi more Catholico reficeretur, promitteretque, se nunquam a religione modo suscepta recessurum.

Quibus peractis Possevinus Romam rediit, Pontificem edocturus simulque expositurus Regis preces, quibus petebat, ut Suecis Eucharistiam sub utraque specie sumere liceat, & sacerdotibus uxores concedantur, atque Missa lingua patria celebretur. His enim permissis multo faciliorem fore Sueciæ conversionem Sequenti anno 1579. Possevinus, multis secum apportatis libris catholicis, in Sueciam regressus est, Regique, Upsaliæ tunc commoranti Pontificis litteras tradidit, quibus eum ad constantiam & religionis defensionem hortatus est.

119. Relapsus. At Regem, ab hæreticis continuo obsessum, metuque coronæ amittendæ perculsum, haud parum immutatum invenit: præsertim ubi intellexit, negari a Pontifice, quæ petierat. Spem omnem denique abrupit mors Reginæ. Atque hac ratione regem, meliora videntem, deteriora tamen ex rationibus humanis sequentem, mors oppressit anno 1592.

120. Sigismundus depositus. Filius ejus Sigismundus, quinquennio ante mortem patris electus Rex Poloniæ, successit quidem in regno Sueciæ, negotium tamen religionis, quamvis pientissime a matre educatus, non est ausus urgere; cum facile cerneret, Suecos promptius regem, quam errores suos abdicaturos.

Quod haud multo post manifeste patuit. Cum enim Sigismundus in Polonia absens Sueciam per quatuor gubernatores regeret; Carolus ejus patruus Sudermanniæ Dux, concitato ad rebellionem hæretico populo, Sueciæ Rex dictus est, dejecto propter religionem Sigis-

Sigismundo (anno 1600.) quæ atrox injuria diuturnum deinceps bellum Suecos inter & Polonos peperit.

De cætero statum Ecclesiasticum & Politicum Poloniæ exposui *Part. IV. cap.* 4. *art.* 16. ubi de novis Arianis, Antitrinitariis, Deistis, Atheistis, Tritheistis, ex Lutherana & Calviniana secta prognatis; item *part. 6. cap.* 3. *art.* 5. de Dania vero *art.* 7. *pag.* 173. Juvat nihilominus hic aliqua adhuc addere.

ARTICULUS III.

Observatio de Statu Ecclesiastico Poloniæ sæc. XVI.

QUam Miecislaus e Paganismo conversus Poloniæ intulit, religio catholica, ad infelix usque sæculum XVI. incorrupta permansit. Quamvis enim Hussitæ ex Bohemia tentarint aditum, nihil tamen adversus regnum, ex integro catholicum, machinationibus suis efficere poterant. Quin, ubi Hussitæ Uladislao Bohemiæ regnum per legatos obtulerant, is generoso fastidio respondisse fertur, nolle se hæreticis imperare; redirent prius ad Ecclesiam, tum coronam se accepturum.

Exorto vero Lutherano schismate, in Poloniam quoque irrepsit contagium. Obstitit fortiter Sigismundus I. atque in publicis Ordinum Comitiis decretum promulgavit, ut DEI ac Reipublicæ hostis haberetur, qui avita Majorum sacra desereret. 121. Hæresis in Poloniam.

At filius Sigismundus Augustus ignavia perdidit, quod pater sartum tectumque conservaverat. Irruerant etenim tot sectæ, ut Hedio in epistola ad Malanchtonem 128. earum computet. Et quidem Calvinismi tam prona est via ad Arianismum, & Mahometismum, ut cum Blandrata, Gentili, Alciato, Ochino, Statorio, Amanuo, Neusero, Silvano, Gonesio, Gribaldo, Volano, Lisinano, Davide, plures eandem triverint, sequente cum aliis Steinbergero, Lutheri discipulo. Nempe ubi semel a via veritatis aberratur, per avia quævis & invia prolabi pronum est. Nec desunt impii ex hac disciplina homines, qui in despectum Christiani nominis porcum ac vitulum, adhibitis ceremoniis, baptizarunt. 122. Calvinistæ Mahometani.

Plures certe ex Lutheranis cum Jacobo Andreæ famoso illo Tubingensi cancellario scribere non dubitant, mirum non esse, quod multi in Polonia, Transylvania & Hungaria Ariani, quidam etiam Mahometani fiant, quibus Calvinus doctrina sua latam patefecerit fenestram.

ſtram. Et Adamus Neuſſerus, miniſter quondam Heidelbergenſis, primum Lutheranus, dein Calvinianus, poſtea Arianus, denique Mahometanus, in epiſtola ad Stephanum Gerlachium anno 1574. ſcripſit, neminem ſe vidiſſe, ſuo tempore Arianum factum, qui non prius Calviniſta fuerit. Adeo nimirum ſcite Calvinus in iis, quæ de Trinitate, Incarnatione, Euchariſtia, Baptiſmo, Præſcientia & Prædeſtinatione impie ſcripſit, infelicem hanc gradationem docet. Utque Præcones Tigurini devotionem ſuam erga Mahometiſmum toti mundo luculentius oſtenderent, Alcoranum, impoſturis, ſpurcitiis, & blaſphemiis plenum, dignum judicarunt, quem per Bibliandrum verſione latina donarent. Demonſtrare, credo, volebant, quale Evangelium populis annuntiarent.

Certe Florimundus Ræmundus *lib.* 4. *de ortu hæreſ. cap.* 9. prælongam & exactam parallelam ducit inter Evangelium Mahometis, & id, quod novi iſti Apoſtoli prædicarunt; oſtenditque prolixe ſimilitudinem quoad dogmata & doctrinam fidei, quoad propagationem violentam, armis & provinciarum incendiis peractam, quoad variationem ſuæ utriusque religionis, in ſectas innumeras diviſæ &c. Exhibet denique idem auctor conatus Proteſtantium, ut cum Turcis fœdere jungantur in Chriſtianorum perniciem.

123. Laſcus. Poloniam quod ſpectat, inter præcipuos deceptores, qui Calviniſmum in illa profeminarunt, fuit Joannes Laſcus nobilis Polonus, primo in Germaniam, tum in Angliam profugus, poſtea in Daniam delatus, ut Regem a Lutheranis abſtraheret, mox Embdam in Friſiam excurrit, demum patriæ turbator periit. Cum autem hujus farinæ homines cernerent, aperta ac manifeſta in comprobationem Catholicæ veritatis fieri miracula, Polychronius quidam prædicantium de tribu impoſtor, ut prodigium patraret, hominem, qui mortuum ſe initio ſimulaverat, excitaturus ad vitam, ad mortem promovit. Alio, ſed meliore miraculo, miniſtelli calumniantis, ac ſubito obmuteſcentis, coram inſpecto, Podoliæ Palatinus converſus eſt.

Rege oſcitante, Epiſcopi in Polonia, quorum magna eſt potentia atque auctoritas, aggerem torrenti oppoſuerunt, maxime Cardinalis Hoſius, e Concilio Tridentino nuper reverſus, fortiſſimus ille editis præclaris libris, hæreticorum malleus. Igitur ſectarii, ut contra prædominantem catholicorum religionem ſe unirent, varia habuere

124. Conciliabula. Conciliabula. Memorabile eſt illud, quod Petricoviæ Calviniani & Ariani ſeu Trinitarii inſtituerant. Princeps quæſtio erat, an Chriſtus ſit DEus. Ariani tertio quovis verbo textum aliquem ex S. Scriptura oggerebant, interpretatione, quam ipſi commenti fuerant, adje-

adjecta. Calvinistæ pariter scripturæ testimoniis personabant. Sed cum nullus esset controversiarum judex, qui scripturæ sensum declararet authentice, post vanos clamores re infecta discessum est. Uti etiam anno 1567. Varadini, anno 1568. Sendomiriæ, Albæ Juliæ, Lublini, aliisque in conciliabulis contigit: desperato syncretismo toties tentato.

Quia igitur neque in doctrina fidei, nec disciplina morum, nec ritibus convenire poterant, in tantis autem turbis & dissensionibus suis catholicis ludibrio se esse cernebant, de uno quodem, penes quem summa esset in sacris potestas, deligendo consultabant, ut reliquos in officio contineat, & unitatem conservet, atque in delinquentes spiritualem gladium expromat. Hæc erant sectariorum in Polonia Papam optantium vota, penes quem primatus resideat. Ita enimvero quod una manu demoliebantur, altera ædificare nitebantur. 125. de Papa inter eos.

Quamvis autem apud sectarios mera erat confusio, non unum tamen ex castris nostris acceperunt transfugam, libertatis cupidine & carnis illecebra polliciente. Hos inter fuit Andreas Dudithius Hungarus, Quinqueecclesiensis in Hungaria Episcopus, gravibus muneribus & legationibus sub Maximiliano II. perfunctus. Postremo cum in aula Sigismundi Augusti Poloniæ regis legatus versaretur, nobilis puellæ forma captus, Episcopatum, famam, pudorem, & religionem abjecit, ut ea potiri possit; postquam jam ante fœtens vapor ignem latentem prodiderat; dum in Concilio Tridentino omni sua, qua pollebat, facundia persuadere Patribus conabatur, ut sacerdotibus conjugii libertatem concederent. Miseram deinceps cum pellice & liberis in Polonia & Silesia vitam duxit: homo libertinus nullius religionis, postquam eam, quam solam veram scivit, libidinis impotens deseruit. 126. Dudithius.

Non minus tristes annales auget Jacobus Palæologus, ex antiqua Græcorum Imperatorum stirpe infelix surculus. Is Romam de latus sanctissimum Prædicatorum ordinem cum Pio V. postea Papa ingressus, adversa fidei dogmata propugnavit. Quare Inquisitioni traditus, atque ex carcere elapsus, in Germaniam profugit: inde vero cum nec Lutheranam nec Calvinianam sectam approbaret, in Poloniam illapsus Arianum induit, Christum DEum, Patri consubstantialem inficiatus. In Moraviam dein cum appendice secundi generis profectus, Gregorio XIII. a Maximiliano II Cæsare fuit extraditus, pœnis canonicis, ut merebatur, puniendus. Cum autem Romæ Laurentius Magius, & Robertus Bellarminus, ejus examini adhibiti, pertinacem invenissent, missus in carcerem, eductusque ad rogum, hæ- 127. Palæologus.

 resin

resin abjuravit. Sed brevi relapsus, tandem degradatus, & sæculari brachio traditus, crematus est.

128. Sectæ præcipuæ. Ex sectis porro innumeris, quæ sæculo XVI. regnum hoc apprime antea Catholicum torrentis more inundarunt, frequentiores sunt, Ariani ac Trinitarii, Divinissimum negantes mysterium, in alios ramos rursus segregati, ut Tritheitarum, Socinianorum, Samosetanorum &c. Dein Græci schismatis sectatores, cum Arianis per utramque Poloniam sparsi, atque cum Moscis Patriarchæ Constantinopolitano in sacris subjecti.

Post istos magnum numerum conficiunt Lutherani, in magna præsertim Polonia, Livonia, ac Prussia, Dantisci præsertim, Elbingæ, Regiomonte. Quamvis etiam Calvinistæ infausta fœcunditate succreverint, maxime Dantisci, Vilnæ, & Posnaniæ. Anabaptistæ quoque frequentes irruerunt, potissimum in Silesiæ fines, Lublinum, in Gedani & Cracoviæ suburbia, atque viciniam. Adde Calixtinos ex Hussitica progenie, Adamitas, Fraticellos, ac Judæos, grandi numero, & opibus pollentes; atque ad Boristenis ripas Mahometanos.

Tres autem maxime causas devastati tantopere agri optimi adstruunt; cultorum habilium inopiam, Sigismundi Augusti ignaviam, & nobilium adolescentum ad exteras scholas, zizaniis scatentes, accessum. His etenim miserandis erroris subsidiis tantopere aucti sunt sectarii, ut in Comitiis universalem quandam autonomiam concedere necesse fuerit.

129. Catholici prævalent. Nihilominus tamen Catholicorum semper fuit pars multo maxima. Quod tum præsertim patuit, cum post mortem Sigismundi Augusti, ex Jagellonica stirpe ultimi, Catholicum Regem aversati, sectæ alicujus suæ hominem intrudere nitebantur. At prævaluit pars major & sanior; dum Henricum Valesium, ob contritos Hugonotos Protestantibus invisum, & post eum Stephanum, & Sigismundum, Principes eximie Catholicos, solio admoverunt, ringentibus heterodoxis.

Effectumque dein sub finem sæculi, ut regum cura, Episcoporum sollicitudine, accitis sacris operis, erectis scholis, atque collegiis, ingens ad avitam fidem, nobilium præsertim, Dynastarum, Palatinorum, ac Castellanorum, fuerit facta accessio, numero electorum in futurum adhuc multo magis his præsidiis augendo.

AR-

ARTICULUS IV.

Obſervatio de Statu Eccleſiaſtico Daniæ & Norvegiæ ſæculo XVI.

EQuidem de iſtis quoque regnis parte VI. tractavi; placet tamen hic aliqua adhuc obſervare, ut imago ſæculi XVI. omnium infauſtiſſimi, ſub unum aſpectum cadat. 180.

Chriſtierno II. Sueciæ, Daniæ, & Norvegiæ rege potentiſſimo poſt lanienam Holmienſem expulſo, Fridericus ejus patruus Daniæ & Norvegiæ Regnum obtinuit, Suecia avulſa, & Guſtavo, quod ſupra dixi, commiſſa.

Fridericus a Smalcaldicis Sociis ad fœdus & Confeſſionem Auguſtanam invitatus, pronum ad utrumque ſe oſtendit, Epiſcoporum tamen auctoritatem veritus, lente agendum ratus, Lutheranos Miniſtellos accivit; qui ex Lutheri uſu operi gnaviter inſiſtentes, oſtenſa regi & proceribus opima Eccleſiarum præda, ſacerdotibus conjugii illecebris, plebi licentia & ſectæ dulcedine, id effecere miraculi, ut ſaxum, ex innata gravitate ad lapſum facile, ex alto præceps ad ima rueret. Deformatio.

Tum enimvero multi abjecta ſacra ſtola, & cucullis ad uxorios amplexus feſtinantes, carnis voluptatibus frui, quam ſolitariam & auſteram vitam ducere malluerunt. Chriſtianus III. vero, Friderici filius, a Bugenhagio Pomerano Lutheri apoſtolo, quo concionatore utebatur, coronatus, Religionem fluctuantem tanta vi in ſcopulum impegit, ut naufragium paſſa, non niſi modicas disjectæ claſſis reliquias poſſet colligere.

Eo autem promptius mergebatur in errores Dania, quod externum cultum nihil admodum immutari populus cerneret. Nam altaria, ſacræ imagines, cerei accenſi, ornamenta Eccleſiarum, & vaſa ſacra, Miſſæ ritus, aliæque ceremoniæ ex uſu veteri conſervabantur. Eoque externo rerum habitu decepta Dania, ex aſſe Lutheranam ſe mirata eſt, antequam id pro ſua ruditate & ignorantia ſatis perſentiſceret.

Sola tempore aliquanto Lutherana ſecta monopolium erexerat; quum novi nundinatores merces etiam ſuas inferre nitebantur, Zwingliani, inquam, & Calviniſtæ, interque eos ille mundi erro Joannes Laſcus, Polonus, qui Maria ad Angliæ ſolium admota, cuticulæ me- 181. Monopolium Luth.

metuens, duas naves Calvinianis mercibus onuftas ad Daniam ap pulit, Regique venales expofuit. At Lutherani caute eum mone bant, pefte fumme maligna infectas effe. Ipfis etiam Papiftis peju effe hoc hominum genus, horrendas in DEum blafphemias evomere nec aliud nifi hærefum luem, adverfus SS. Sacramentum, aliaqu Evangelica myfteria afferre.

Jurgia. Lafcus ac focii Reformati minime pigri has laudes in Luthera nos retorquebant; hæreticos eos effe & feductores peffimos; caven dum ab eorum fermento, non ad Evangelicæ lucis radios, fed in atri averni furnis excocto, diu alterna hæc, fe mutuo infectantium, tanquam hæreticos profcindentium, modulatio tenuit, & aures regi verberavit; cum etiam Anabaptiftæ, Trinitarii, & Schmidlinus cur fuo libro Concordiæ, in partem pulchræ harmoniæ veniunt: hære ticos effe reliquos, fe folos veritatem canere prædicabant. Et ta men, quod mireris, hi omnes purum Verbum DEI in ore fe rebant.

Exitus is fuit, ut penes Lutheranos ftaret victoria; quia a Pro teftantibus Germaniæ Principibus Rex plus fperabat. Ideo cantu eorum magis placuit. Merces eorum approbatæ; exacti regno Cal viniftæ. Lutheranis monopolium relictum; usque dum fub Chr ftiano III. Angli & Hollandi mercatores cum peregrinis mercibus Cal vinianam luem reduxerunt: publico exercitio iis permiffo. Ca tholici autem facerdotes non nifi fæculari habitu difperfo gregi clan fubvenire poterant.

132\. Norvegiæ deformatio. Eadem procella, quæ Daniam, Norvegiam quoque rapuit. Quip pe promulgata Ecclefiafticis perfonis uxores ducendi libertate, a retinendi nihilominus interim Ecclefiarum proventus, qua data port ruerunt in præceps, fruftra obfiftente Nidrofienfi Archiepifcopo. Po pulus tamen, fi non exercitium religionis, memoriam tamen illiu & fpem redeundi ad priftina facra diu retinuit. Faxint benigni cœli tes, ut Boreales illi populi, uti nivium frigoribus, ita corporis ro bore indurati, ad lumen veritatis aliquando rurfus pertingant, du cente illo, qui illuminat omnem hominem, venientem in hunc mun dum, & neminem vult perire, fed omnes ad agnitionem veritati venire.

CA-

CAPUT IV.

Status Helvetiæ Eccleſiaſticus & Politicus.

HElvetia graviſſimas inter revolutiones, ſtatusque ſui mutationes, libertate tandem parta, fide, religione, candore, integritate, invicta fortitudine, gentium ubique inclaruit, domi arcto poten- ique fœdere ſibi cohærens, foris bellicoſa ac hoſtibus formidanda. 'loruitque ad omnem amœnitatem hoc inclitæ Nationis inconcuſſum lecus, quamdiu Religio Orthodoxa pietatem aluit, & animos pulchro exu conjunctos tenuit. At vero poſtquam illa tetro ſchiſmate ſciſ- a eſt, diverſam multo rerum faciem induta, euntibus in contraria tudiis, in magnas calamitates fuit præcipitata; prout uberius ali- uantum demonſtratum imus.

SUMMARIUM.

ARTICULUS I.

Status Helvetiæ Politicus usque ad ſæc. XVI.

133. Helvetia ſub Romanis, Burgundis, Francis, Imperio, Auſtriacis.
134. Præfectorum ſeveritas dat initium fœderi trium Sylveſtrium civitatum.
135. Wilhelmi Tellii hiſtoria. Occidit Præfectum.
136. Arces munitæ aſtu capiuntur. Alter gubernator proſcribitur.
137. Pugna ad Morgartam. Perpetuum fœdus, a Ludovico Bavaro Imperatore approbatum, remanente nexu cum Imperio.
138. Lucerna, quæ prius ad Abbatem Murbacenſem ſpectaverat, deinde ab Alberto Cæſare empta fuerat, accedit ad fœdus: uti etiam Tigurum, libera Imperii civitas: Tugium, urbs Auſtriaca: Glarona, ad Seckingenſe monaſterium primo pertinens, deinde ad Auſtriacos: & Berna, quæ prius Zäringenſium fuit, poſtea libera Imperii civitas.

AR.

ARTICULUS II.

Continuatio.

ARTICULUS III.

Status Ecclefiafticus usque ad fæculum XVI.

ARTICULUS IV.

Continuatio.

156. Tog-

156. Toggenburgum ad Monaſt. Sangallenſe.
157. Bellum Sabaudicum. Valleſii victores Inferiorem Valleſiam ſubigunt. Vaudum ad Bernates.
158. Jodocus Sillenon Epiſcopus Sedunenſus expulſus.
159. Cardinalis Dominicanus Helvetiam turbat.
160. Udalrici Abbatis Sangallenſis laudes.
161. Nicolai de Rupe ſanctitas.
162. Impoſtura Bernenſis: male a Proteſtantibus nobis objecta.
163. Cardinalis Schinerus cum Georgio Superſaxo & Valleſiis colliſus. Papæ & Cæſari ex integro addictus.

ARTICULUS V.

Status Eccleſiaſticus Helvetiæ ſæculo XVI.

164. Zwinglius cauſa turbarum & bellorum civilium. Verbo Dei prætenſo abuſus.
165. Conciliabulum Tigurinum.
166. Monitum 12. Cantonum ad Tigurinos.
167. Synodus Badenſis ejusque canones. Proſcriptus Zwinglianiſmus ab Epiſcopis & 12. Cantonibus. Zwinglius Diſputationem declinat.
168. Varia Zwinglianorum conciliabula. Diſputatio Bernenſis umbratilis.
169. Defectio Bernæ, Baſileæ, Scaphuſiæ, urbis Sangallenſis &c.
170. Bellum civile a Zwinglianis conflatum. Pugna Cappellenſis. Interitus Zwinglii. Catholicorum victoriæ. Pax. Conciliabula Miniſtrorum.

ARTICULUS VI.

Continuatio.

171. Fœdus Valleſiæ cum 7. Catholicis Cantonibus pro defenſione Religionis. Bellum Sabaudicum. Epiſcopus Geneva pulſus. Augia & Oeninga ad Conſtantienſem.
172. Valleſia a Zwinglianis inficitur.
173. Pax cum Sabaudo. Vaudum Bernatibus conceſſum. Caballia reſtituta.
174. Mors præcipuorum novi Evangelii Apoſtolorum.
175. Collegium Mediolanenſe Helveticum a S. Carolo. Nuntiatura ſtabilis.

CAPUT IV.

De ſtatu Helvetiæ Eccleſiaſtico & Politico.

ARTICULUS I.

Status Helvetiæ Politicus usque ad ſæculum XVI. & mutationem Religionis.

133. Sub Romanis. HElvetii, ab antiquiſſimis temporibus liber populus, cum combuſtis ultro laribus ſuis in Galliam irrupiſſent, a Julio Cæſare (poſtquam Galli Romanos in auxilium vocaſſent) imminuto licet multum numero, in ſedes ſuas repulſi ſunt, & magnam partem una cum Gallia in Romanorum poteſtatem redacti, præſertim ubi anno Chriſti 69. ab A. Cæcina ingenti prælio fuſi ſunt. Urbs eorum princeps Aventicum.

Burgundis. Romanorum Imperio ſæculo V. undique ab irruentibus Borealibus populis diſtracto, Burgundiones, ex Pomerania prorumpentes, eum terrarum tractum, qui Rhenum inter & Rhodanum comprehenditur, invaſere; fundato ibidem Regno Burgundico, cujus ſedes Regia Viennæ ad Rhodanum. Verum illud ſub quatuor duntaxat Regibus non ultra ſæculum ſtetit. Sub tertio illius Rege S. Sigismundo magnam partem converſum.

Francis. Sæculo VI. in Gallicam Provinciam redactum, Merovingicis & Carolingicis Regibus ſubjectum fuit. Quo tempore propiores Italiæ Helveti, Uranienſes, Suicenſes, & Subſylvani, ad depellendos ab Italia Saracenos progreſſi, pluribus a Ludovico Pio privilegiis ſunt donati.

Poſt mortem Ludovici pars Regni Lotharici facta eſt Helvetia. Lotharii vero liberis absque prole maſcula defunctis, in diviſione Regnorum inter fratres Carolum Calvum & Ludovicum Germanicum

cum facta, potissimam partem Regno Germaniæ accessit. Carolo dein Crasso exauctorato, surrexit novum Regnum Burgundicum (*Transjuranum* appellatum) sub Rudolpho I. Sueviæ comite, cum Arelatensi postea conjunctum. Ad hoc Regnum potissima Helvetia pertinebat: regiones videlicet intra Rhodanum & Rhenum, uti Argoja, Nuitonia, Vallesia, Sabaudia, Rauracia &c.

Cum subin, ut *part.* 5. *art.* 1. §. 2. prolixius narratum, Conradus II. Imperator Regnum Arelatense Romano Imperio vindicasset, Helvetia pariter ad illud rediit; ac 300. ferme annis sub eodem stetit. Quia autem Helveti jam a Ludovico Pio varias libertates acceperant, multo mitius a Præfectis Cæsareis cum iis agi oportuit, quam cum aliis provinciis. Imperio.

Et quidem Tigurum, Basilea, & Geneva liberæ Imperii civitates fuerant declaratæ. Tribus provinciis, Uraniæ, Suitio, & Subsylvaniæ (quæ sylvestres civitates dicuntur) sua initio rata fuerant privilegia, Præfectus tamen a Cæsaribus ipsis erat impositus, qui jus diceret. Præterea non pauci erant in Helvetia comites aliique Nobiles, clientelari obsequio addicti Imperio.

Contigit autem non raro, ut Imperatoribus cum Romanis Pontificibus collisis (præsertim tempore Friderici II. anathemate illigati) alius aliam partem sequeretur, & plebs adversus Nobiles, Episcopos, & Abbates insurgeret, hique illam rursus subjicerent. Ex quo sæpius turbæ gravissimæ ac bella domestica orta sunt; præsertim magni illius Interregni tempore, quo quisque in armis jus suum ferre videbatur.

Et licet Rudolphus Habspurgicus, cujus in Helvetia, in qua multas ditiones possidebat, magna erat auctoritas, postquam ad culmen Imperii evectus est, dissidia composuisse sit visus, stabilitatem tamen non tulit concordia; Præfectis præsertim potestate sua abusis. Quæ res tandem in magnam mutationem erupit, & Reipublicæ erigendæ occasionem dedit. Austriacis.

Cum enim post mortem Rudolphi I. inter Adolphum Nassovium & Albertum Rudolphi filium ferveret bellum, Helvetiæ civitates, ac præsertim Urania, Suitium, & Subsylvania Adolphi partes sequebantur, hoc subin cæso, Albertus rerum potitus, injuriam, ut interpretabatur, sibi illatam vindicare, & Helvetiam domui suæ, tanquam novum Ducatum, asserere constituit.

Postquam igitur ditionibus amplis, quas jam ante Domus Austriaca in Helvetia possederat, plures novas, a Wilisaviensibus, Rotenburgicis, Regensbergiis, Eschenbacensibus, emptione comparatas,

tas, adjeciſſet, Legatos ad Sylveſtres tres civitates miſit, qui ab eis peterent, ut aliorum exemplo Domui Auſtriacæ ſe ſubjicerent; ſic magis ſecûras & potenti defenſione munitas fore, atque privilegiis ſuis quiete ac conſtanter fruituras.

Verum civitates reponebant, ſe immediato nexu Imperio eſſe junctas, quem rumpere non poſſint. De cætero Imperatori ſe omne debitum obſequium exhibituras, omniaque facturas, quæ ex uſu ſuarum provinciarum, atque ex more Majorum eſſent.

Albertus abrupto hoc reſponſo accepto, non leviter eis ſuccenſuit; diſſimulata tamen ira duos ad eos Cæſareos Præfectos more veteri deſtinavit, Gäslerum nobilem Equitem, qui Uranienſibus & Suicenſibus præeſſet, & Landenbergium, qui Subſylvanis jus diceret. Ille in arce Küſſenacenſi, hic in Sarnenſi ſedem fixit.

134. Præfectorum ſeveritas. Hi duo præfecti lenibus initio verbis gentem permovere conabantur, ut hæreditariis Domus Auſtriacæ ditionibus accederet. Cum autem nihil proficerent, crudeli eam ſervitute cœperunt premere; non paucis levem ob cauſam Lucernam aut Tugium, Habſpurgicæ ditionis urbes, ad carceres abductis, bonisque eorum fiſco illatis.

His aliisque oppreſſionibus irritati de excutiendo jugo cogitabant. Tres præcipue viri initium dederunt, Arnoldus *Melchtalius* Subſylvanus, Wernerus *Stauffacherus* Suicenſis, & Waltherus *Fürſtius* Uranienſis: ſinguli peculiaribus injuriis notati. Melchtalio a Landenbergio per ſervum boves abduci juſſi, addito inhumano apophtegmate, ruſticos ipſos aratrum poſſe trahere. Melchtalius ſervo verberibus excepto, in Uraniam aufugit. Patri verò ejus, bonis omnibus ſpoliato, eruti oculi. Stauffacherus, cum ei Gäſslerus inter minas novam domum, absque Præfecti licentia ædificatam, exprobraſſet, periculo caput ſubtracturus, ſe pariter in Uraniam fuga recepit: ubi tres memorati viri ſocietate inita, poſtea anno 1307. prope Brunnam icto fœdere, ad patriam ſervili jugo liberandam conjurarunt. Atque ex parvis his initiis ſurrexit deinde potentiſſima fœderatorum Reſpublica.

Fœderis initia.

135. Tellius. Acceſſere plura alia, quæ animos tolerantia feſſos ad vim vi repellendam concitarunt. Nam cum officialis quidam Landenbergii Conradi Baumgartneri uxorem ad turpia cogeret, a marito in balneo ſecuri percuſſus periit.

Maxime vero memorabile eſt, quod cum Vilhelmo *Tellio* contigit, ac negotium fœderis haud parum promovit. Gäſslerus, ut de gentis in ſe animo experimentum caperet, Altorffii, præcipuo Uraniæ oppido, pileum ſuum perticæ impoſitum erexit ſublimem,

juſ-

juſſitque non minorem illi honorem & reverentiam deferri, ac ipſi præſenti exhiberent.

Cum igitur Tellius illic prætergrediens, vel ex incuria vel de induſtria, reverentiam pileo non exhibuiſſet, in carcerem abductus, & in id condemnatus eſt, ut pomum, filii ſui capiti impoſitum, ſagitta arcu emiſſa excuteret. Præſtitum id innoxio filio, cum vero Præfectus quæreret, cui uſui alteram ſagittam, in pharetra hærentem, reſervaſſet, intrepide repoſuit, ſi prima ſagitta aberraſſet, alteram in illius caput fuiſſe paratam, qui ad tam iuhumanum facinus ſe adegiſſet.

Qua libera voce offenſus Gäſslerus Tellium vinciri, navique alligatum in Küſſenacenſem carcerem abduci juſſit. Verum cum vehemens tempeſtas navem periculo naufragii exponeret, voluit Præfectus, qui una vehebatur, ut Tellius, nauticam artem apprime callens, vinculis ſolutus, atque gubernaculo admotus navem regeret.

Uſus ille opportuna hac occaſione, cum navem ſecundum ſcopulum dirigeret, ſubito in eundem proſiliens, impetu valido navi pede impreſſo, evaſit.

Poſtquam dein navis Brunnam appulſa eſt, Gäſslerus Præfectus equo conſcenſo reliquum iter ad Küſſenacenſum arcem terra conficere voluit; at Tellius re explorata, viarumque gnarus, haud procul ab ea arce, ſaltus frondibus tectus, venientem ſagitta trajectum equo dejecit exanimem. Moxque in Uraniam ad fœderatos correpto itinere, narratoque rei eventu, ad abſolvendum opus cœptum eſt adhortatus.

Ad hoc autem comprimis opus eſſe intelligebant, ut munitis arcibus potirentur. Aſtuque rem tentandam rati, calendis Januarii, cum pro more Landenbergio munera afferrent, expromptis armis Sarnenſem arcem occuparunt, Landenbergio in vincula abducto. Roſtenbergenſe vero caſtellum ceperunt, juvene quodam per Amaſiam noctu reſti attracto: qui dein ſocios pari modo in arcem traxit. 136. Arces capiunt.

Hujusmodi artibus etiam Küſſnacenſem, aliasque arces ſuæ poteſtatis factas ſolo æquarunt. Landenbergium vero, ejusque, uti etiam Gäſsleri familiam ac domeſticos ad fines provinciæ deductos proſcripſere, jurare compulſos ſe nunquam redituros.

Hac igitur ratione tres Sylveſtres communitates in libertatem aſſertæ, anno 1308. commune fœdus in decem annos ineunt, vita & ſanguine defendendi libertatem, Articulis fœderis a tribus primis conjuratis in medium allatis.

Albertus Cæfar hoc civitatum Sylveftrium aufu vehementer commotus, Lucernatibus & Tugienfibus fuis omni cum eis commercio interdixit. Dumque bellum in eas pararet, a Joanne nepote fuo perfide fuit interemptus.

Henricus VII vero a Septemviris electus Imperator, fœdus earum ratum habuit; miffo tamen novo Præfecto Cæfareo, qui fimul Tigurinis, Turgoiis, aliisque Imperii populis jura ac juffa difpenfaret. Ex quo facile apparet, communitates illas tunc necdum folviffe nexum, quo cohærebant Imperio, fed libertates fuas duntaxat ac privilegia vindicaffe.

137. Pugna ad Morgartam. Dimicantibus poftea Ludovico Bavaro & Friderico Auftrio de Imperio fœderati Ludovici partes fecuti funt. Quare Leopoldus Gloriofus, Friderici Frater, Alberti Cæfaris filius, comparato 20000. exercitu, Helveticæ infuper Nobilitatis auxilio fuccinctus, bello ipfos aggreffus eft. Sed ad *Morgartam* prælio victus, & cladem ingentem paffus, retroceffit; quamvis fœderatorum non plures, quam 1500. fuiffe fcribantur.

Hoc bellicæ virtutis edito fpecimine animatæ tres illæ communitates anno 1320. Brunnæ fœdus, quod ad decennium conftrinxerant, perpetuum ftatuerunt.

Sed neque hoc fœdus eo collimaffe, ut ab imperio fe penitus eximerent, id argumento eft, quod Ludovicus æmulo profligato novum ad eos Præfectum Imperialem miferit, & non tantum eorum fœdus, fed etiam privilegia confirmarit, aliisque novis, in recognitionem præftiti fibi obfequii, adauxerit. Pofteriores vero Imperatores una cum fuprema Jurisdictione conceffa, poteftatem ipfis dederunt, Præfectos ac Judices fibi deligendi. Quo factum, ut paulatim ab Imperio fe fubtraherent.

138. Lucerna ad fœdus, Anno 1332. Lucernates, (Abbati Murbacenfi olim fubjecti, fed commutatione facta in Alberti I. Cæfaris jura transgreffi) bello inter Ludovicum & Fridericum flagrante multa paffi, & a Præfectis acerbius habiti, ab Auftriacis deficientes, fœderi accefferunt, primo loco ipfis conceffo. A quo tempore *fœderati quatuor Sylveftrium civitatum* dicti funt. Nobilitas equidem Lucernenfis cum pluribus civibus hoc fœdus improbantes Auftriacis portas urbis noctu aperire conftituerant, fed ab adolefcente proditi pœnas dederunt. Nec plus armata manus proficiebat.

Et Tigurum. Induciis dein factis, anno 1351. Tigurini (urbem pervetuftam, a Friderico II. liberam imperii civitatem declaratam, incolentes) finitimæ Nobilitatis, Auftriacis addictæ, vexati incurfionibus: atque cum

fenatu

ſenatu ſuo colliſi, eundem dejectum urbe expellunt, ac Sylveſtrium quatuor civitatum fœderi ſe ſe aſſociant, permiſſo ipſis primo dignitatis loco, & Cantonum, ut vocant, *Directorio.* Cumque Albertus Friderici Pulchri frater, pluribus Imperii Principibus ſtipatus eos aggrederetur, victus receſſit: neque trina obſidione poſtea Tigurum expugnare potuit.

Poſteriore vero anno Tugienſes & Glaronenſes, a Fœderatis expugnati, in fœdus recepti ſunt, conceſſo illis ſexto, his ſeptimo loco. Receptum quidem ab Auſtriacis fuit Tugium, ſed a ſociis rurſus expugnatum, in fœdere permanſit. Tugium. Glarona.

Præſertim vero fœdus illud firmatum fuit, dum Berna, anno 1191. a Ducibus Zäringenſibus ædificata, libera dein Imperialis civitas a Friderico II. Cæſare declarata, cum varii proci eidem inſidiarentur, fœderi anno 1355. acceſſit. Nacta propter amplitudinem & potentiam ſecundum inter Cantones locum; multis poſtmodum oppidis, urbibus, ac provinciis, ad Genevam usque protenſis, ſummopere aucta. Et hi ſunt octo illi Cantones, quos *Veteres* appellant. Quibus poſtea quinque novi ſunt adjuncti. Berna.

ARTICULUS II.

Continuatio Hiſtoriæ Politicæ.

Ægerrime tulerunt Auſtriaci tanta incrementa fœderis; quare 139.
Leopoldus Probus, Alberti I. Imperatoris nepos, anno 1386. collecto exercitu, multisque ex Suevica & Helvetica Nobilitate comitantibus fœderatos bello aggreditur. Ad Sempachium, haud procul Lucerna, ventum ad arma, commiſſumque atrox prælium. In quo ipſe Leopoldus cum Nobilitatis flore cæſus occubuit. Certe ex ſolis Nobilibus Equitibus ad 500. ceciderunt; fœderatorum, utfertur, ducentis duntaxat deſideratis. Pugna ad Sempachium.

Inducias proin concedere oportuit, ſæpius poſtmodum renovatas; præſertim ubi ſub initium ſæculi XV. Leopoldus Craſſus (ad Sempachium cæſi filius) ad Glaronam magna clade fuit affectus.

Infelicior adhuc fuit Auſtriacis annus 1415. quo Fridericus IV. Archidux, quod Joannem XXIII. ex Concilio Conſtantienſi abduxiſſet, a Sigismundo Cæſare proſcriptus fuit. Tum enim vero fœderati, dato veluti ſigno, in Auſtriacorum ditiones, quarum adhuc

multas

multas ac magnas in Helvetia possidebant, involarunt. Bernates circumcursantes, & insignia sua affigentes, tunc maxime aucti sunt, Lucernatibus ad Surseam seu Sariam diutius hærentibus. Alias inter urbes & oppida Badena, Mellinga, & Bremgarta quoque communem in prædam venit.

Sigismundus Friderici filius conabatur equidem ablata reducere; sed adhuc plura amisit, ipsa etiam Gentilitia arce Habspurgo in Bernatium manus dilabente. Præsertim vero cum Helvetis collisus est, postquam eum Pius II. Pontifex, ob Cardinalem Cusanum, Episcopum Brixinensem, militari manu captum & in carcerem detrusum, communione fidelium movit.

Nec plus evincebat Fridericus III. Imperator, qui rogatus, ut privilegia sua confirmaret Helvetis, id se facturum negabat, nisi omnia Austriacæ Domui ablata restituerent. Quod cum detractarent, ad arma rursus ventum. Tigurini, indignantibus reliquis Cantonibus fœderatis, privatam societatem cum Cæsare tunc inibant, & adversus fratres suos pugnabant.

Cæsar vero auxiliares copias primo ab Imperii Principibus frustra petebat, dein autem a Carolo VII. Gallorum rege, qui pacem cum Anglis sanciverat, quinque millia. Misit is 40000. quibus filium suum Ludovicum Delphinum præfecit. Exercitu hoc ad Basileam admoto, disturbatum est conciliabulum, quod plures annos ibidem jam hæserat. Tum vero cum 1600. Helvetorum tam acriter conflixit, ut 6000 Gallorum in acie caderent, Helveti vero multitudine obruti omnes cæderentur, 16. duntaxat exceptis, qui elapsi a popularibus suis prope occisi sunt, quod fugissent. Ludovicus expertus eorum fortitudinem retrocessit, nolens ita secundo vincere.

Et Basileam.

Denique etiam Maximilianus I. voluit tentare aleam, erecti nuper Suevici fœderis usus viribus. Verum ad Mayenfeldam in Grisonibus cæsus, aliisque præliis & velitationibus plerumque inferior, anno 1500 Helvetis pacem dedit, non amplius rumpendam.

Germani Gallique Helvetiorum vires experti, Burgundicæ Domui, tunc admodum potenti, eos debellandos obtulerunt. Carolus Audax, immensæ ambitionis Princeps, ac vicinis omnibus formidandus, ad hoc opportunus videbatur.

Nec occasio deerat. Nam Sigismundus Archidux, Tyrolis & Anterioris Austriæ Princeps (quem cum Cusano & Pontifice collisum diximus) bellis adversus Helvetos aliosque gestis exhaustus, Burgundo Suntgojam & Brisgojam pro mutuo 8000. florenorum oppignoraverat. Cum autem postea oblata solutione illas vellet redimere, Carolus pecuniam acceptare noluit. Ea igitur Basileæ depo-

posita Sigismundus, remissis juribus iis, quæ prætendebat, cum Helvetiis fœdus iniit. Quam fabam adversum se cusam arbitratus Burgundus Helvetiis exitium jurabat, ne quidem admissis eorum, quos miserant, legatis.

Qua superbia offensi, dum ille 1474. Ubios infestaret, auxiliares Cæsari copias miserunt, ac ferocientem repulerunt. Cum autem haud multo post Fridericus Cæsar privatam cum Burgundo pacem iniisset, solique Helveti hostes ei essent relicti, hos ille uno velut halitu deglutiendos putabat, adductis curribus, onustis restibus, quibus eos suspendere cogitabat. At vero Germani Gallique, qui Helvetiorum virtutem melius noscere didicerant, & utriusque partis crescentem in dies potentiam exosam habebant, exspectatione suspensi hærebant, quo victoria inclinaret, mutuam utrisque cladem tacitis votis ominantes. 140. Bellum Burgundicum.

Primum prælium anno 1476. commissum est ad *Gransonium* in Verbigenis, quod deditione ceperat Carolus; sed præsidiarios incolumitatem pactos partim suspendit, partim aquis suffocavit. Victus ea pugna Burgundus ab irritatis, opes amisit; quas ad ostentationem immensas in castra advexerat. Ad tres milliones florenorum ab Helvetis victoribus collecti dicuntur.

Alterum prælium eodem anno consertum fuit ad *Murtam*, quo Carolus, ira vehementer exæstuans, 100000. milites adduxerat. Verum ab Helvetis, qui numero multo minore ad obsidionem solvendam accurrerant, ita exceptus est, ut 20000. Burgundorum in acie occumberent, 10000. aquis suffocarentur.

Carolus Genevam fuga elapsus, atque tædio ac pudore suffusus, vitato hominum consortio tantisper delituit. Tum vero in novos surgens ausus, reparato exercitu tertium prælium suscipiendum sibi putavit. Ac primo quidem Nancejum obsedit anno 1477. cum reliquam Lotharingiam jam ante Renato Lotharingo abstulisset. At Helveti, Renato fœdere juncti, allatis validis auxiliis, tertiam ac supremam ei cladem inferunt, cæsis 7000. Burgundionum, ipsoque Duce Carolo occisorum numerum augente; Helvetiorum vero non pluribus, ut fertur, quam 30. desideratis: ut proin diceretur, Carolum Audacem primo ad Gransonium prælio amisisse supellectilem, altero ad Murtam gloriam, tertio ad Nancejum vitam.

Hoc tanto bello fortiter adeo gesto, tantoque hoste profligato, Helvetiorum virtus ac gloria terrarum ubique inclaruit. Eosque amicos, & socios habere omnes exoptabant. Ac primo quidem Fribur- 141. Friburgum.

gum Nuitonum, a Bertholdo Duce Zäringensi anno 1091. exstructa civitas, (postea ad comites Pfyrtenses, & ab his ad Habspurgicos devoluta) cum a Nobilitate premeretur, anno 1481. ad fœdus accessit, decimo inter Cantones loco illi assignato. Eodem
Solodorum. que adhuc anno Solodorum Imperialis atque antiquissima totius Helvetiæ urbs, in Argoja sita, secuta est, undecimum ordine locum nacta.

Finito dein bello Germanico Helvetico adversus Maximilianum I.
Basilea, gesto, Basilea, libera ante Imperii civitas, ex ruderibus Augustæ Rauracorum enata, & a Pio II. Pontifice publica Academia ornata, fœderatis Cantonibus, quibus jam ante auxilia præbuerat, anno 1501. se adjunxit, honoris gratia nono ipsi loco concesso. Sequente eo-
Schafusia. dem anno exemplum Scaphusia; quam urbem anno 1330. Ludovicus Bavarus Imperator Domui Austriacæ oppignoraverat. Sed paulatim ab ea deficiens, fœdus auxit, duodecimum locum sortita. Tandem
Abbatiscella. etiam Abbatiscella, Abbati S. Galli olim subjecta, eidem est associata anno 1513. ultimo loco contenta. Ubi observare licet a primo trium Urbium Sylvestrium fœdere 205. annos fluxisse, donec Helvetia in 13. Cantonum (quos pagos aliqui vocant) systema coalesceret.

142. Quælibet autem ex his communitatibus, postquam per pa-
Regimen. cem Westphalicam ab Imperio fuerunt exemptæ, supremam atque independentem in territorio suo exercet jurisdictionem. Varium tamen apud eas est regimen, alicubi Aristocraticum, ut Lucernæ, alibi Democraticum, ut apud tres Sylvestres Civitates, uti etiam apud Tugienses, Glaronenses, & Abbatiscellenses; rursus alibi Mixtum, ut apud Tigurinos &c. Aristocratia tamen prævalente.

Quamvis autem quilibet ex 13 istis Cantonibus pleno jure territoriali potiatur, quando tamen de bello, pace, fœderibus, aliisque totam Helveticam Rempublicam concernentibus negotiis tractandum, id in communibus Cantonum omnium comitiis (quæ Badenæ, Aroviæ, aut Fravenfeldæ congregantur) est perficiendum; ut adeo in una tredecim sint Respublicæ.

143. **Habent** præterea 13. isti Cantones suos subditos, vel ex integro,
Subditi. vel saltem ex parte; quibus per Præfectos jus dicunt. Tales sunt versus Orientem & Germaniam, Comitatus Badensis Comitibus olim Pfyrtensibus dein Habspurgicis parens, cum Badena civitate, & liberis provinciis, (Comitibus olim Rorensibus subjectis) in quibus Bremgarta, Mellinga, Vilmerga, septem veteribus Cantonibus usque ad annum 1712. subjectæ. Deinde Turgovia, Vallis Rheni, Tractus Sargantinus, quibus octo veteres Cantones per vices Præfectos mittunt. Versus Occidentem & Galliam quatuor sunt Præfecturæ,

Mu-

Muratum, Granfonium, Urba, Schwarzenburgum, Bernatibus & Friburgenfibus olim alternatim fubjectæ. Verfus Meridiem & Italiam itidem quatuor Præfecturæ, nempe Luganenfis, Locarnenfis, Mendrifiana, Madiana, a Maximiliano Sfortia an 1512.12. Cantonibus traditæ; quod eum in Ducatum Mediolanenfem reftituerint.

Porro Caftra Rhætica, Uzenachum, Gamfium, Suicenfibus & Glaronenfibus parent. Bellinzona, Vallis Brunia, Riviera, tribus urbibus Sylveftribus: Werdenberga Glaronenfibus: Arovia, Pons Areolæ, Zopfinga, Bernenfes habent protectores: Steinium, Vitodurum, Tigurinos: Dieffenhofium Tigurinos & Scaphufianos: Rappersvilla, feu Ruperti Villa, olim Uranienfes, Suicenfes, Subfylvanos, & Glaronenfes Protectores agnovit: quid vero hic alibique poft infelix bellum anno 1712. a Tigurinis & Bernenfibus mutatum fit, fuo loco referetur. Denique Epifcopi-Cellæ Catholici fubfunt jurisdictioni Epifcopi Conftantienfis, Zvingliani vero Tigurinorum. Omnia ferme ifta præter multa alia Auftriacis fuerunt erepta.

Sunt præterea plures urbes & fpatiofæ provinciæ, quæ neque ad 13. Cantones pertinent, nec iis funt fubditæ, fed fociæ ac fœderatæ, uti Princeps Abbas S. Galli, qui jam olim cum Tigurinis, Lucernenfibus, Suicenfibus, & Glaronenfibus fœdus inierat: Urbs S. Galli infuper Bernates & Tugios fœderatos habet. 144. Socii.

Rhœti feu Grifones, ad Imperium olim fpectantes, atque in tria fœdera divifi, nempe fœdus *decem judiciorum*, ubi Mayenfelda, fœdus *Domus DEI*, ubi Curia, & fœdus *fuperius*, ubi Ilancium; pulfa Nobilitate, anno 1471. cum veteribus Cantonibus fœdere juncti funt. Vallem autem Tellinam, & tractum Wormienfem, propter auxilium præftitum a Maximiliano Sfortia anno 1513. fibi donatas, tanquam fubditas ditiones regunt. Et cum poftea ad Mediolanenfes redire cogitarent, ope Gallorum retentæ funt.

Vallefiana Respublica, in feptem Diffenos tanquam provincias divifa, anno 1533. cum feptem Catholicis Cantonibus fœdus iniit. Inferiorem vero Vallefiam, quæ olim ad Sabaudum pertinuit, tanquam fubditam regit.

Urbs Mühlhufium anno 1515. & Biela 1547. cum omnibus Cantonibus fœdus pepigit, Rotwila anno 1519. fub eorum protectionem conceffit. Neocomenfis Principatus, ad Borufliæ Regem hodie fpectans, Bernates ab anno 1529. fœderatos habet: Geneva vero ab anno 1535. quo Epifcopum fuum ejecit, Bernates, ab anno vero 1584. etiam Tigurinos. Epifcopus Bafileenfis anno 1597. cum folis Catholicis Cantonibus focietatem fœderis contraxit.

Quin magni etiam per Europam Principes Helvetiorum amicitiam, & fœdus ambiebant, præſertim Galliarum Reges. Initium fecit Ludovicus XI. qui eorum vires ad Baſileam expertus fuerat. Cum enim haud æquis oculis aſpiceret Domus Burgundicæ creſcentem potentiam, anno 1474. fœdere ſibi junxit Helvetos, & cum Carolum Audacem contudiſſent, liberaliſſima eis dona miſit.

145. Bella Italica. Ejus filius Carolus VIII. 8000. Helvetiorum ad expeditionem Italicam aſſumptis, anno 1494. *Regnum Neapolitanum* eorum opera expugnavit, & ne in reditu interclufus periret, effecit.

Ludovicus XII. quamdiu Helvetios amicos & ſocios habuit, proſpero ſucceſſu res ejus ibant in Italia ; nam Ducatum Mediolanenſem occupavit, capto Ludovico Moro (1500.) Verum cum poſcentes augmentum ſtipendii ruſticos montanos appellaret, ab eo alienati, atque a Julio II. in Gallos incitati, primo Alphonſum Ferrariæ ac Mutinæ Ducem eorum ſocium profligarunt. Dein totum Gallorum exercitum Novaram obſidentem, eruptione facta, in fugam conjecerunt, ac denique anno 1513. Maximiliano Sfortiæ, pulſis Gallis, Ducatum reſtituerunt. Inito dein fœdere cum Maximiliano I. Cæſare & Henrico VIII. Angliæ Rege, Comitatum Burgundiæ invaſerunt, nec niſi magna auri vi ab ulterioribus progreſſibus arceri poterant.

Cum poſtea anno 1515. Galli ſub Franciſco I. Maximilianum Sfortiam rurſus Mediolano dejeciſſent, Helvetique eum reſtituere niterentur, biduano prælio ad *Marignanum* victi quidem ſunt, 10000. ſuorum amiſſis, ſed Galli eorum vires mirati, magnis deinceps præmiis annuisque penſionibus eorum ſocietatem ſibi conciliabant.

Magnum profecto apud omnes populos eo usque erat Helvetorum nomen, eximium decus, ingens gloria ; quamdiu videlicet unius erant labii, fide, religione, interna pace, fraterna charitate conjuncti.

At vero, ubi antiqua religio, quæ a prima converſione apud eos pulcherrime floruit, a pluribus Cantonibus fuit protrita, ſacra Romana abjecta, & infelix illud ſchiſma mutuam fiduciam, concordiam & animorum concentum ſcidit, converſis in ſe ipſos armis, mutuisque cladibus attriti, Majorum gloriam, ne plus dicam, non amplius æquarunt. Certe quidquid acerbi deinceps Helvetia paſſa eſt, deformatæ per novas ſectas religioni debetur. Sed hæc luculentius ponenda ob oculos.

AR-

ARTICULUS III.

Status Ecclesiasticus Helvetiæ usque ad sæculum XVI. & mutationem Religionis.

Haud ita pridem Joannes JacobusHottingerus, Tigurinus, Historiam Ecclesiasticam Helvetiæ scripsit, maligno in Catholicos odio, fraudibus & erroribus fartam; prout in Apologia mea *part.* 2. *observat.* 11. *& part.* 3. *de Ecclesia cap.* 3. adversus Tigurinos edita, ostendi, & passim in hoc Apparatu ejus lapsus annotavi. Juvat tamen hic prolixiorem aliquanto sinceriioremque rerum Ecclesiasticarum narrationem ejusdem mythologiæ opponere.

Japheti jam posteros in has terras immigrasse traditur, atque unius veri Numinis cultum secum intulisse; postmodum autem, aliarum gentium more in idololatriam Helvetos prolapsos, præter alia plurima idola, Deam Aventiam præcipuo cultu veneratos: usque dum Romani etiam suos Deos, a Græcis acceptos, uti Jovem, Apollinem, Mercurium, Minervam &c. invexerint: in monte Jovis dæmonem per oraculum sicut olim Delphis responsa dedisse, donec S. Bernardus de Menton eum catena monti alligarit; atque ab eo tempore montem S. Bernardi fuisse appellatum.

Quonam tempore & a quibus lex Evangelica primo fuerit Helvetiis promulgata, res est incerta. Sunt qui volunt, S. Barnabam illis prædicasse. Alii S. Pauli discipulis id tribuunt. Alii SS. Hermagoram, Maternum, & Eucharium a S. Petro eo ablegatos scribunt. 146. Conversio.

Exploratius tamen apud scriptores est, S. Beatum a Petro Apostolo Romæ ordinatum sacerdotem inter primos fuisse Helvetiæ Apostolos, uti *part.* 3. *Cathol. observat. cap.* 3. §. 1. adversus Hottingerum probavi. Sæculo dein secundo S. Lucium Rhœtis Evangelium prædicasse Venerabilis Bedæ, & communis scriptorum est sententia. Nec refert, quod heterodoxi Historici, quos Hottingerus ad an. 205. adducit, hanc rem aut more suo inficientur, aut dissimulent.

Prout autem S. Lucium Curiensium, ita S. Pantalum primum Basileensem Episcopum sæculo III. fuisse traditur. S. Pelagium vero eodem sæculo Constantiæ pro Christi fide occisum: S. Mauritium autem cum Thebæa legione Agauni in Vallesia. Uti contra eundem Hottingerum l. c. §. 2. ostendi. Ubi etiam §. 3. SS. Felix & Regula, antiquissimi Tigurinorum Patroni, S. Verena, aliique Sancti pri-

mæ Christianitatis adversus eundem Sanctorum hostem sunt vindicati.

Tempore dein Constantini M. uti alibi, ita etiam in Helvetia Christiana Religio magna incrementa cepit; & multo adhuc majora sæculo VI. sub Sigismundo Rege Burgundiæ converso. Tum etiam Episcopatus Vindonissæ, Octoduri, Curiæ, Aventiæ, Genevæ, jam prius cœpti, distinctius determinati. Postquam autem Clodovæus Helvetiam, & Alemanniam, Hassiam nempe, Sueviam, & Bavariam sibi subjugaverat, multi cum eo Christianam fidem susceperunt: ædificatis pluribus Monasteriis, inter quæ celeberrimum fuit Agaunense in Veragris seu inferiore Vallesia, a S. Sigismundo Burgundiæ Rege fundatum ad Divinum cultum, sanctorumque Martyrum. Sanctus quoque Fridolinus ex Sanctissimo ordine S. Benedicti negotium Religionis multum promovit.

Sub finem sæculi VI. Episcopatus Octodurensis Sedunum, Vindonissensis Constantiam, Aventicus Lausannam fuit translatus, ob commodiorem, post plures populos conversos, Diœcesis administrationem.

147. Helvetiæ Apostoli.

Sub initium sæculi VII. venientibus sanctissimis viris ex Ordine S. P. Benedicti, S. Columbano, S. Gallo, S. Magno, S. Sigisberto, Helvetiæ & Rhætiæ Apostolis, sparsa ubique Christianæ fidei sementis in fructus uberrimos excrevit; præsertim ubi celeberrima Monasteria ad S. Gallum, Campidonæ, Disertinæ, Abudiaci &c. fuerunt condita, sanctitatis, & doctrinæ viridaria, virorumque Apostolicorum plantaria. Quodque supererat gentilis superstitionis, magnus ille Germaniæ Apostolus Bonifacius, ejusdem Illustrissimi Ordinis præclarum decus, sæculo VIII. eradicavit, proprio dein sanguine in Frisia confirmans veritatem, quam prædicaverat.

Socium, uti sacerrimi Ordinis, ita Christianæ Religionis propagandæ habuit S. Pirminium, Episcopum ante Meldensem; dein Helvetiæ & Germaniæ Apostolum. Qui, ut perpetui essent Divini cultus, ac veræ Religionis propagatores, complura condidit sacra cœnobia, uti in Augia Divite, ad Thermas Favarias ad fines Helvetiæ & Grisoniæ, Murbaci in Alsatia, ad Superiorem & Inferiorem Quercum in Bavaria, Hornbachii in Bipontinis, Gengenbaci, aliaque plura ad Rhenum, &c. His accessit eodem sæculo VIII. S. Othmarus, Abbas ad S. Galli, fulgentissimum pariter sydus Monasticæ Sanctitatis & Religionis Catholicæ universim.

Carolus M. cum Helveti in bellis, ab eo gestis in Germania contra Saxones & Bojos, in Gallia adversus Aquitanos & Vascones, in Hi-

Hispania contra Saracenos, in Italia contra Longobardos, in Pannonia contra Hunnos, fidelem fortemque navassent operam, multos magnosque eis favores impertivit, atque erectis variis in provinciis pluribus magnificis Basilicis Ecclesiasticum decorem in immensum provexit. Ac nominatim Tiguri præter templum principale, a Theodoro Episcopo consecratum, Ecclesiam ædificavit honoribus SS. Martyrum Felicis & Regulæ, in loco, quo pro Christi fide vitam immolarunt. Postea vero Ludovicus Germaniæ Rex, Caroli M. nepos, ad augendum cultum eorundem SS. Martyrum Tiguri condidit celeberrimum cœnobium sanctimonialibus, illudque amplissime dotavit Tiguro & multis in Urania bonis ipsi attributis, fueruntque primæ Antistites ipsius Regis Ludovici filiæ, Hildegardis & post eam Bertha.

Præsertim vero Ecclesiam Christi sanctitate & doctrina illustrarunt summi viri, qui ex Asceterio Sangallensi, scholisque ibidem, uti etiam in Augia Divite erectis, sæculo IX. prodierunt, Hilperici, Wernberti, Walafridi, Rabani, Hartmundi, Isones, Salomones, Ratberti, Wettini, Notkeri, Tutilones, Landolini, aliaque plurima ex Illustrissimo Ordine S. Benedicti fulgentissima sapientiæ ac veræ Religionis lumina. 143. San Gallenses.

Accesserunt sæculo X. ex tenuibus initiis plura alia celeberrima Veritatis orthodoxæ & omnigenæ virtutis propugnacula, Monasterium nimirum in Eremo (*Einsidlense* appellatum) ubi S. Meinradus Eremita a duobus latronibus jam ante occisus fuerat, ab Hermanno Alemanniæ Duce, emptis a Rappesvilæ Comite fundis erectum; & S. Blasii, in sylva Hercinia a Reginberto, qui Ottoni I. a consiliis fuerat, primitus fundatum; utrumque ad Ecclesiæ ornatum, & animarum salutem amplissime augendum.

In Ecclesia Monasterii in Eremo hodiedum exstat, magnaque peregrinorum frequentia colitur sacellum B. V. M. cœlitus ab Angelis consecratum. Cujus cœlestis beneficii memoria septimo quoque anno singulari celebritate recolitur, per 16 dies habitis quotidie duabus concionibus; quarum una etiam mihi olim obtigit. Einsidlenses

Ipsum cœnobium, grandibus a Sede Apostolica & Imperatoribus privilegiis munitum, pluribus sanctissimis viris fulget, uti Thietlando, Adalrico, Geroldo, Gregorio &c. variisque Diœcesibus Episcopos dedit, uti S. Wolfgangum Ratisbonensi, Warmannum & Rumoldum Constantiensi, Hartmannum aliosque Curiensi; multique ex eo, quod eximiis viris viridique disciplina summopere floreret, in varia Monasteria ad Infulas sunt postulati; ac hodiedum ex longin-

ginquis etiam regionibus accurrenti hominum multitudini prope innumeræ ſanctiſſima pœnitentiæ ac communionis ſacramenta jugiter diſpenſant ſacri judices & animarum medici periciſſimi.

Murenſes. Nec minus illuſtre eſt Monaſterium Murenſe (a muris ſic appellatum) quod Ratbodus comes Habſpurgicus & Idda ejus conjux ſub initium ſæculi XI. fundarunt religioſiſſimis viris ex ordine S. Benedicti, cujus opera noverant, non tantum Germaniam omnesque ferme Septentrionales provincias ex gentilitatis tenebris ad Evangelii lucem fuiſſe perductas, atque in vera fide, cultuque Divino fuiſſe conſervatas, ſed præcellenti etiam virtute, florenti diſciplina regulari, jugique pſalmodia atque ſanctiſſimis inſtitutis Divinas laudes perſonare. Vigetque etiamnum in Principali hoc Aſceterio, viretque primævus ille diſciplinæ flos, a Majoribus plantatus, atque ſub vigili cura Abbatum, ac præſertim Geroldi, ſummi viri, nuper defuncti, religioſiſſime cultus.

Ad hæc tempora referunt aliqui fundationem Eccleſiæ Beronenſis (aliqui antiquiorem exiſtimant) ab Ulrico Comite Lenzburgenſi ſuſceptam, in loco, ubi olim Bero comes ejusdem familiæ cum urſo luctatus, & beſtiæ vitam eripuiſſe, & ſuam amiſiſſe traditur. Hodie celebris eſt ac dives Collegiata Eccleſia, Divo Michaeli ſacra, in ditione Lucernenſi, 21. Canonicis conſtans, qui ex Nobilibus aut civibus Lucernenſibus a ſenatu aſſumuntur, uti etiam eorum Præpoſitus.

Huic pariter ſæculo XI. initium debet Monaſterium Benedictinum Engelbergenſe, a Conrado Seldenbürenſi in Subſylvania fundatum, & Petershuſanum ad Conſtantienſem Rheni pontem, a S. Gebhardo Conſtantienſi Epiſcopo exſtructum, atque dotatum.

Illud quoque memorabile, quod Hermenfridus Sedunenſis Epiſcopus cum poteſtate legati a latere in Angliam ab Alexandro II. Papa fuerat miſſus, ut diſſidia Regem inter Wilhelmum & ſacerdotium orta componat : ubi Synodum celebravit.

Hoc denique ſæculum illuſtravit Hermannus Contractus, in Augia Ordinem S. Benedicti profeſſus, de quo dubium, doctiorne, an ſanctior fuerit. De eo Bertholdus conſtantienſis ipſius continuator : *omnes tunc temporis viros ſapientia & virtutibus præcellens.* Tantam autem doctrinam hauſit in ſcholis Sangallenſibus, Magiſtro uſus Hilperico, ac præcipue Maria ſede ſapientiæ: cujus deinde honoribus antiphonam *Salve Regina* compoſuiſſe fertur.

149. Ciſtercienſes. Sub initium ſæculi XII. illuſtriſſimus atque ſanctiſſimus Ord Ciſtercienſis, a S Roberto ſub ſeveriore S. Benedicti regula jam

prius

orius fundatus, a S. Bernardo, uti in provincias alias, ita etiam n superiorem Germaniam fuit illatus, ingenti cultus Divini & aninarum salutis incremento. 160. Monasteria universim vivente S. Bernardo condita atque ex ejus disciplina Deiparæ Virgini dedicata. Hodie vero ejusdem Ordinis 1800. virorum, 1080. sanctimoialium monasteria numerari dicuntur.

Inter hæc primum in Germania fuit Luciscellense, in finibus Helvetiæ Alsatiam inter & Burgundiam anno 1124. erectum ac doatum a tribus Burgundiæ Comitibus, ex Bellevallensi Burgundiæ monasterio ducta colonia, aliis deinceps per Germaniam copiosam laturum sobolem. Ex eo enim enatum est Cæsareense celeberrimum atque amplissimum S. R. I. cœnobium & ex hoc Stambsense in Tyroli; cœlo fœcundante Divinos satus. Istud etenim Stambsense B. V. M. ad S. Joannem Baptistam inclitum Monasterium in primævo suo seeræ disciplinæ flore jugiter persistens, virtutis & doctrinæ radiis provinciam illustrat, atque sub Rogerio moderno Abbate, uti disciplinæ Religiosæ custode vigilantissimo, ita studiorum Patrono singuari, viris excellenti doctrina conspicuis præclare fulget.

Lucellæ advocatia Comitibus Pfiretanis olim commissa fuit. Ab anno 1467. Solodoranos Protectores habet: magno suo ad secuitatem emolumento. Ubi adverte, monasteria olim aliasque Eccleias potenti alicujus protectioni fuisse commissas, ut ab injuriis & invasionibus vindicentur. Sed hoc ipsum optimum de se institutum manarum sæpe turbarum fuit occasio, dum protectores jure Advocaiæ abusi, atque in Ecclesiarum bona grassati, aut nimiam inde poestatem sibi arrogantes, loco protectionis exhibitæ maximas eis moestias inferre consueverunt.

Meliores Patronos invenit sub annum 1127. Greüzlingense prope Constantiam monasterium, ab Imperatore, Episcopo Constantiensi liisque fautoribus Religiosæ perfectionis fundatum pro illustrissimo c sanctissimo Ordine Canonicorum Regularium S. Augustini; ut in istincta Ordinum varietate, & virtus omnigena respondeat pulhrius, & Helvetia omni ex parte ad utilitatem publicam circumdeur opportunius. Fuit Prælatus Status Imperii, insertus matriculæ; uamvis in Comitiis comparere non amplius soleat. 150. Canonici Regulares.

Agaunense etiam S. Mauritii cœnobium, hoc tempore ad Caonicos Regulares devolutum, pristino flori est redditum. Erecta idem præclarissimo Ordini Basileæ & Interlaci sacra domicilia; quæ amen postea Zvinglianus & Calvinianus turbo rapuit. Ittingense

vero monasterium, Canonicis Regularibus primitus conditum, ad Carthusianos postea devenit.

151. Præmonstratenses. Paulo post fundatum Ordinem Cisterciensem circa annum 1120. novum Ecclesiæ decus & ornamentum ingens accessit, illustrissimus nempe Ordo Præmonstratensis Canonicorum Regularium, duce ac fundatore viro Sanctissimo Norberto, Nobili Lotharingo, Archiepiscopo postea Magdeburgensi, profligata Tanchelini hæresi, aliisque rebus præclare pro DEI gloria, & animarum salute gestis, toto orbe celeberrimo.

Nec diu Helvetia novis istis militanti Ecclesiæ præsidiis caruit. Quippe Sigenandus, Præpositus Granfeldensis anno 1136. Bellelagii, medio inter Bruntrutum & Biennam loco, primum Ecclesiam, dein cœnobium condidit, atque Præmonstratensi Ordini tradidit; anno postea 1170. ab Ortliebo Basileensi Episcopo, assignatis ex quatuor parochiis decimis, locupletius dotatum; atque in Concilio Constantiensi a Martino V. & Sigismundo Cæsare, novis privilegiis & immunitatibus exornatum; ut proin hæc Abbatia inter Ordines Episcopatus Basileensis primatum teneat. Sicut autem Lucifcella sub protectione urbis Solodoranæ floret, ita Alten-Reiffensis in Episcopatu Genevensi sub Advocatia urbis Friburgensis; cujus primus Abbas fuit Guarinus, factus postmodum Episcopus Sedunensis, a S. Bernardo summopere æstimatus & amatus.

His sub finem sæculi XII. accessit monasterium ad S. Urbanum, Ordinis, ut Altenreiffense, Cisterciensis, in finibus Lucernatum & Bernatum situm, atque anno 1194. Deiparæ Virgini, sicut reliqua sacræ hujus Familiæ domicilia, dedicatum ab Episcopo Constantiensi. Fundatores habuit tres fratres Langensteinios & Kapfenbergenses; floretque hodiedum præclare sub protectione urbis Lucernensis. Equitibus pariter Rhodiis & Teutonicis suæ sedes assignatæ.

Florebat itaque in tota Helvetia sæculo XII. Catholica Religio, sub vigili Episcoporum cura, totque Religiosorum fideli auxilio; neque ulla turbabant circa fidem dissidia, nisi quod Arnaldus Brixiensis, Romana fulmina effugiens, Tiguri conatus sit optimæ messi aspergere errorum zizania.

152. Lites. Aliæ tamen hinc inde fervebant controversiæ, uti circa jus Advocatiæ, fines ditionum, & jura profana. Sic monasterium in sacra Eremo collisum est cum Suicensibus, & dein etiam cum Uranianis & Subsylvanis: Episcopus Genevensis cum urbe, in quam dominium & supremam jurisdictionem sibi vindicabat, excipiente urbe & Comite Genevensi, eum quidem urbi præsidere, sed non aliter, ac Ducem Ve-

Venetorum aut Genuensium. Ex quo bellum satis diuturnum est ortum.

Anno 1157. in Comitiis Vesuntinis Fridericus I. Cæsar Jus Advocatiæ in Episcopatum Sedunensem, Lausannensem, & Gebennensem, cum aliis quibusdam juribus in dictas civitates Bertholdo Duci Zäringensi tradidisse fertur. Quod cum non ferrent Vallesiani, Dux trajecto per montes exercitu cæsus rejectusque est.

Cum etiam hoc sæculo XII frequentes essent Cæsares inter & Pontifices discordiæ, Helvetia pariter, ut aliæ Imperii Provinciæ, in partes scissa est, aliis alteri adhærentibus.

Sæculo XIII. Deus Ecclesiæ suæ militanti novas misit suppetias, 153.
Seraphicum videlicet Ordinem S. Francisci, ductis deinceps innumeris coloniis per orbem terrarum diffusum. Helvetia mox eum recepit, constructo monasterio primo Lucernæ, ubi fundatricem Patres nacti Gutam Comitem Rotenburgi, quæ spatium pro domicilio emit a Murbacensi Abbate, ad quem Lucerna spectabat. Extra civitatem illa degebat prope Criensium in edito colle ; quotidie tamen ad sacra in Ecclesia a se constructa audienda accessisse traditur. Quod iter dum pedes conficeret, interea temporis campanula pulsabatur; more in hodiernum usque diem continuato, ut diuturno ac sonoro strepitu vicinia resonet.

Francifcani.

Accessere mox alia monasteria, uti Friburgi Nuitonum, fundatoribus Comitibus Kiburgicis; ad quos extincta Ducum Zäringensium mascula stirpe Friburgum aliaque in Helvetia bona per fœmineam lineam fuerant devoluta.

Iidem religiosissimi Patres domicilium fixere Tiguri, Basileæ, Constantiæ, Mühlhusii, Bernæ, Campi Regii, Solodori, Scaphusiæ, & Burgdorfii prope Bernam, ubi eos locavit Eberhardus Comes Habspurgicus, ad quem per conjugem Elisabetham, Hartmanni ultimi Comitis Kyburgensis filiam, translata sunt bona Domus Kyburgicæ. Taceo plura asceteria monialibus S. Claræ ejusdem Ordinis ædificata: uti etiam Eremitas S. Augustini eodem ferme tempore Friburgi, Constantiæ &c. magno animarum fructu introductos.

Cisterciensis quoque Ordo, propter disciplinæ vigorem, & sanctorum doctorumque virorum copiam plurimum ampliatus, in Helvetia monasterium Wettingense, (*Maris stella* appellatum,) in Comitatu Badensi ad Argojæ & Turgojæ fines, accepit ab Henrico Comite Rappersvilano, qui a peregrinationibus in Palæstinam, Syriam, Arabiam, Ægyptum, & Hispaniam ad S. Jacobum susceptis, *peregrinator* erat dictus, ac tandem ipsemet sacro huic Ordini

Wettinga.

dini se addixit. Colonia ducta est ex Monasterio Salemitano, cujus Abbas Vicarius Generalis Ordinis per Germaniam est constitutus.

154. Dominicani. Atque ut nihil sacri præsidii deesset, Dominicani pariter (in Gallia, quod templum S. Jacobo sacrum possiderent, *Jacobitæ*, alias communiter *Prædicatores* a concionandi munere appellati) hoc tempore in Helvetia sunt recepti, atque in ea Illustrissimus hic Ordo, viris eximie doctis insignis, primum monasterium obtinuit Tiguri, dein Basileæ, Lausannæ, Bernæ, uti etiam in vicinis urbibus, Argentina, Constantia &c. Zoffingæ quidem sedem fixerunt, sed proditionis accusati ex mœnibus suspensi sunt, verso monasterio in Præposituram.

Petrus Comes Sabaudiæ, quam liberalem se exhibuit erga monasterium Agaunense, donata illi Valle Bagniensi, tam inique bello aggressus est Henricum de Raronia Episcopum Sedunensem, sed victus a Vallesiis recessit. Qua occasione Vallesia primum fœdus cum Bernatibus iniit (anno 1243.)

Anno 1273. Rudolphus comes Habspurgi, Kyburgi, Badenæ, Lenzburgi, Landgravius Alsatiæ, cum bello cum Episcopo implicitus Basileam obsideret, Francofurti a Septemviris electus est Imperator, ad singularem Helvetiorum gloriam: atque mox pax Episcopo placuit. Cum autem plures in Helvetia & Suevia hostes adversus Rudolphum insurgerent, vendita pro 12000. aureis Florentinis libertate, & pro 6000. Lucensibus, victor ubique omnes ad parendi obsequium reduxit.

Albertus ejus filius, novum in Helvetia Ducatum erecturus, multas ditiones coemit, atque imprimis Lucernam pro 2000. marcis seu libris argenti, aliaque in Argoja & Turgoja bona ab Abbate Murbacensi; Glaronam quoque ab Antistite Seckingana, attracto ad se complurium Ecclesiarum & Monasteriorum jure Advocatiæ. Bernam autem (quamvis irrito conatu) obsedit, quod Judæos ob concisum Rudolphum puerum ejecisset.

Sub finem sæculi XIII. Episcopus Constantiensis Arbonam ad lacum Acronium in Turgoja emptione accepit: Basileensis Bruntrutum, & Hombergam. Geneva, de qua Comes Sabaudiæ cum Episcopo contendebat, hujus dominium agnovit.

AR-

ARTICULUS IV.

Continuatio Historica Status Ecclesiastici Helvetiæ usque ad sæculum XVI.

POstquam gravissima dissidia Suicenses inter & monasterium Einsidlense, sæpius sopita, iterumque in apertam vim propter fines & jurisdictionem erumpentia ad 200. annos tenuerant, Suicenses subita irruptione monasterium diripuerunt, abstractis in captivitatem monachis, anathemate propterea ab Episcopo Constantiensi percussi (sub initium sæculi XIV.)

Meliori pace fruebatur Vallesia sub Episcopo Aimone de Turri, Comite ac Præfecto suo, qui Gerundæ, amœno colle prope sinum Carthusianæ sacræ Familiæ monasterium condidit (anno 1330.) In quod postea desertum Patres Carmelitæ immigrarunt. Quam probus autem fuerat Aimo, tam impius alius ex eadem familia (Antonius de Turri) qui circa annum 1375. Guitschardum ex nobili stirpe de Tavellia, Episcopum Sedunensem, avunculum suum, ex arce Seona egit præcipitem. 155. Vallesia.

Haud multo post (anno 1384.) Edoardus Sabaudiæ Comitis filius in Episcopatum Sedunensem iutrusus, a Vallesianis expulsus fuit. Cumque Amodeus armis eum restituere tentaret, amissis 4000. suorum in fugam conjectus est.

Post victoriam Sempachianam recruduit annosa simultas Einsidlenses inter & Suicenses, qui monasterium occuparunt. Res eo tandem transacta, ut pagus adsitus in fidem Suicensium reciperetur.

Sub idem tempus mira Constantiæ facta est commutatio. Nicolaus Episcopus factus est Præpositus, & Burcardus Præpositus Episcopatum adeptus fuit. Simile quid contigit Basileæ; ubi Episcopi perpetuis ferme bellis cum vicina Nobilitate erant impliciti. Episcopus vero Curiensis a Barnabone Galeacio, apud eum exulante, Vallem Tellinam, Wormium, Clavennam, & Plursium (postea terra absorptum) dono accepit, Wilhelmus autem Montenajus Episcopus Lausanensis, a proprio servo cultro confossus, vitam amisit. Vallis Tellina.

Sub initium sæculi XV. hæc acta sunt. Quo tempore Cuno Abbas S. Galli ab Abbatiscellensibus, & urbe S. Galli, subditis suis, gravi ac diuturno bello appetitus Wilæ obsessus, atque indigne habitus Abbatiscellanæ turbæ.

bitus fuit, monasterii bonis passim direptis; donec ad obedientiam redu cti sunt. Quæ tamen a turbulentis Abbatiscellensibus brevi rursus fuit subtracta. Cum autem venerabile illud monasterium a multo jam tempore undique ab hostibus impeteretur, sub protectionem Tiguri, Lucernæ, Suicensium, & Glaronæ postea concessit (1451.)

Vallesianæ. Adversus Wilhelmum II. de Raronia, ejusque nepotem & successorem, Episcopos Sedunenses, Vallesiani pariter insurrexerant (circa annum 1414.) præsertim postquam Episcopus Sabaudiæ Comitem adversus eos invocaverat. Berna Episcopi partes tuebatur; Lucerna vero, Urania, & Subsylvania Dissenis favebant. Episcopus cum Guiscardo parente suo primum in arcem Seonensem, dein Bernam aufugit, Archi-Episcopo Colotiensi a Concilio Constantiensi Episcopatus cura interim commissa. Tandem anno 1419. Lausannensis Episcopi & Ducis Sabaudiæ opera reducto Episcopo conciliata est pax; accusante clero Episcopum apud Pontificem, quod Dissenis nimium indulsisset. Is proin Romam citatus in reditu obiit.

Cum anno 1415 Fridericus IV. ob Joannis XXIII. fugam a Sigismundo Cæsare fuisset proscriptus, Helvetii, qui Domui Austriacæ adhuc parebant, juramento fidelitatis soluti, a fœderatis, adversus Fridericum incitatis, direpti sunt; propioribus Rheno urbibus, Steinio, Diessenhovio, Scaphusia, Frauenfelda, a Cæsare occupatis: & Episcopo Tridentino causam suam adversus eundem Archiducem acriter in Concilio prosequente Huic cum ablata restituta essent, sub finem Concilii Fridericus absolutus, ditiones suas recepit, iis exceptis, quæ fœderati Helveti occupaverant.

Anno 1418. finito Concilio Constantiensi Martinus V. secundo Rheno Scaphusiam, Badenam, Solodorum, Bernam, Friburgum, Genevam profectus, ubique magna reverentia exceptus, ordinabat Ecclesias. Quæ postea in Helvetia per Concilium Basileense ac Lausannense bene ac male gesta sunt, *part.* 3. prolixe recensui.

Lucerna, ut alias dictum, ad monasterium Murbacense pertinuit, semperque ex eo quidam Religiosi in ea habitabant, etiam postquam urbs ad Austriacos pervenit, ac dein in libertatem asserta est. At vero circa annum 1455. Asceterium illud in Collegiatam Ecclesiam Canonicorum ad S. Leodegarium conversum est; quæ hodiedum insignibus viris, ad omnem decorem & morum probitatem excultis eximie floret.

Quia in Helvetia & Suevia nulla erat Academia, in Rhenanis vero provinciis non alia, nisi Coloniensis & Heidelbergensis, anno 1459. Basileæ erecta, a Pio II. confirmata, & insignibus privilegiis

ad

ad Bononiensis exemplum, ornata est. Produxit illa deinceps præstantes viros. Utinam semper ad Religionis decus!

Cum circa annum 1460. Cardinalis Cusanus ab eodem Pontifice Episcopus Brixinensis fuisset constitutus, isque varia jura prætenderet a Sigismundo, Tyrolis & Anterioris Austriæ Principe, in carcerem datus est. Quam ob rem fidelium communione ei interdixit Pius, atque Helvetios in eum concitavit; qui Vitodurum, & Turgojam occuparunt, ab octo veteribus confœderatis Cantonibus deinceps per Præfectos gubernatam. Vitoduro sub protectionem Tigurensium concedente. Cusanus.

Post extinctam Comitum Toggenburgensium virilem stirpem Comitatus ille ad Hilteprandum & Petermannum de Raronia Vallesianos propter aviam Toggenburgensem est devolutus, atque 14500. florenorum pretio emptus ab Abbate Sangallensi, ad quem jam ante proprietas spectaverat. (*anno* 1469.) 156. Toggenburg

Florebat eo tempore Jodocus Sillinonius, oriundus ex Urania, natus vero Lucernæ, Præpositus Beronensis in Argoja, prudentia, auctoritate, ac rerum usu conspicuus; qui fœderis cum Sigismundo Archiduce & Ludovico XII. Galliarum Rege adversus Burgundum fanciendi fœderatis auctor exstitit; Episcopatu Gratianopolitano propterea donatus a Ludovico (1474.) Sillenon.

Waltherus Supersaxo Episcopus Sedunensis tunc renovabat fœdus cum Lucernatibus, Uraniis, & Subsylvanis. Quod cum ægre ferret Ducis Sabaudiæ frater Episcopus Genevensis, satis negotii fœderatis cum Burgundo fore ratus, collecto suorum & Sabaudorum 10000. exercitu, superiorem Vallesiam invasit, Sedunum obsidione cingens, & igni ferroque provinciam devastans. At Vallesii, Grisonum, & Solodoranorum auxiliis aucti, memorabili prope Sedunum prælio profligatis Sabaudis, inferiorem Vallesiam eripiunt (anno 1475.) quam in hodiernum usque diem tanquam subditam per gubernatores regunt. Utque adversus potentem vicinum se magis munirent, Episcopus, consentiente Cathedrali capitulo & septem Dissenis, perpetuum cum Bernatibus fœdus iniit. Qua occasione etiam Vaudum (*Pais de Vaux*) amœnissima atque feracissima ad lacum Genevensem regio Sabaudis, ad Burgundi partes inclinantibus, a fœderatis Helvetis erepta est. Restituta equidem numerato ære paulo post, sed sæculo XVI. in Bernatum dominium relapsa. 157. Bellum Sabaud.

Mortuo Walthero Jodocus, quem dixi, Sillenonius Episcopatum Gratianopolitanum cum Sedunensi commutavit (1482.) gratus initio Vallesiis; quibus petentibus, ut victoriæ suæ, a Sabaudis repor- 158. Sillenon.

portatæ, fructum percipere liceat, peculiari transactione, Natriæ inita, imminuta Episcopi potestate temporali, plura jura in Vallesiam inferiorem, nuper subactam concessit, præsertim vero, ut unum ex gubernatoribus constituere fas sit Dissenis. Transactio ista dein Seduni in Majoria, arce Episcopali, confirmata fuit ab Episcopo, Capitulo, & Dissenis.

Collisus postmodum bello Jodocus cum Aronæ Comite, Insubrium Ducis cliente, victusque, cum in Gallum esset propensior, odium Vallesiorum incurrit, eo usque, ut illum in propria arce obsiderent, atque Episcopatu & provincia cedere cogerent: substituto Nicolao Schinero Episcopo (1496.) Milibachio, in Gomesia prope Aragnum, oriundo; cui postea successit ejus nepos Matthæus Schinerus, vir per totam Europam magni nominis.

159. Prædicator turbat. Antequam hæc contigerunt, haud parum Helvetiam turbavit Andreas, ex Dominicano Ordine ad Cardinalis dignitatem evectus. Hic enim turbulentæ indolis homo ex Italia Bernam profectus, coram senatu ibidem professus est, se Basileense instauraturum Concilium ad reformandum Pontificem, Sixtum IV. ex S. Francisci Ordine assumptum. Basileam ubi pervenit, Cæsaris legatum se mentitus, conscensa Cathedra in Pontificem, velut hæreticum, grandiumque criminum reum, furenti similis detonuit, affixis ubique ad templorum valvas infamibus schediasmatis; quibus populos ab ejus obedientia abstrahere nitebatur, data etiam ad Cæsarem epistola, seditionis plena; qua eum ad convocandum Concilium adversus Papam incitabat. At ille, re cum Pontificiis legatis collata, furentem vinciri, & in carcerem dari jussit: ubi dein laqueo se suspendit, atque a carnifice cistæ inclusus inde ad Rhenum eductus est: haud leve probrum non modo Cardinalium Collegii, sed etiam Illustrissimi & Sanctissimi sui Ordinis toto orbe celebratissimi.

160. Abbas Sangall. Anno 1490. obiit Udalricus Abbas Sangallensis, vir singulari sapientia, virtute, probitate, ac constantia; quem alterum velut fundatorem veneratur celeberrimum cœnobium. Provinciam bellis exhaustam reparavit, Toggenburgensi comitatu auxit, subditos ad pacem composuit, apud Sedem Apostolicam eam æstimationem obtinuit, ut Cardinalis dignitas ei fuerit oblata; quam tamen viri modestia constanter recusavit. Impedire tamen non potuit, quo minus Abbatiscellenses, aliique monasterii subditi novum ædificium, quod Roschaci ad lacum Acronianum exstruxerat, demolirentur, veriti, ne Patres antiquam sedem desererent.

Secu-

Secutum est bellum Suevico-Helveticum cum Maximiliano I. Imperatore, parva scintilla ingens excitante incendium. Clerus in eo multa passus, maxime Episcopus Curiensis; qui relictis Grisonibus ad Cæsarem confugerat.

Singulari vitæ sanctimonia hoc sæculo XV. Helvetiam illustra- 161.
vit Nicolaus de Rupe, 1417. in Subsylvania natus, pieque educa- Nicolaus de
tus, ex justis nuptiis decem liberos genuit. In septenni bello Ti- Rupe.
gurino, & Turgojo, adversus Ducem Sigismundum gesto, castra secutus, Prætor (Landammanum vocant) a populo electus est. Sed rerum humanarum tædio, ut cœlestium contemplationi quietius vacaret, in solitudinem conjugis consensu se abdens, vitam eremiticam professus fuit, asperam admodum ac severam; ad 20. annos non alio cibo pastus, quam cœlesti pane Corporis Domini, quo singulis mensibus in templo reficiebatur. Et quamvis nec scribere aut legere nosset, altissima nihilominus sapientia Divinorum mysteriorum imbutus, omnes ad se accedentes, ad cultum Numinis, constantiam in fide catholica, pœnitentiam, & morum probitatem adhortabatur.

Cum Helvetios inter ob divisionem spoliorum, quæ a Burgundo ter devicto reportaverant, non levis orta esset controversia, post plures conventus habitos ad Nicolaum detulerunt arbitrium; qui ex eremo sua Stantium delatus in curia ad Cantones peroravit, eosque ad concordiam cohortatus est eo proventu, ut sepositis litibus fœdus renovarent, & Friburgenses ac Solodoranos, qui adversus Burgundum suas copias junxerant, in illud pariter assumerent. Quæ omnia Stantii in Subsylvania hodiedum depicta in curia visuntur.

Obiit fidelis iste Christi servus, simplex & rectus, anno 1487. ætatis 70. ante & post mortem prodigiis clarus; Beatorum numero a Clemente X. adscriptus, cum facultate in tota Diœcesi Constantiensi Missam & Officium sub ejus invocatione celebrandi.

Sub initium sæculi XVI. (*anno* 1508.) evoluta est fabula, 162.
quam zelo non satis laudabili luserant Bernæ quidam non optimi fi- Impostura
lii Sanctissimi patris Dominici. Sententia de Immaculata Conceptio- Bernensis.
ne Deiparæ Virginis jam passim invaluerat, Ordine Seraphico ex disciplina Scoti strenue eandem propugnante. Ægerrime ea res habuit Bernenses illustrissimi Ordinis Prædicatorum alumnos, eoque impulit indiscreta æmulatio, ut fictis signis & prodigiis sibi & doctrinæ suæ auctoritatem conciliare attentarent.

Opportunus strophæ videbatur Joannes Jezerus, opificio sartor, recens in sanctissimum Ordinem adlectus, homo simplex, & decipi

facilis. Longum foret recenſere protaſin, epithaſin, & cataſtaſin hujus comœdiæ; quam dein hæretici variis epiſodiis & affabulationibus auxerunt. Sufficit epilogum in argumento tam illætabili breviſſime attingere.

Poſt varias apparitiones, quibus ſub ementita ſpecie ſanctorum cœlitum, ipſiusque etiam Deiparæ, Dominicani ſe fratri Jezero præſentaverant, liquore quodam ſopito quinque ſtigmata impreſſerunt, atque ad ſe reverſo perſuaſerunt, DEI Matrem ipſi vulnera Chriſti impreſſiſſe. Tum vero illum in altari collocant, Deiparæ imaginem, cui decidentes lachrymarum guttas appinxerant amplexantem; Patrum autem quidam abſconditus per imaginem loquebatur. Accurrit ad ſpectaculum frequens populus: lachrymaſſe Deiparam, & fratrem Jezerum januis clauſis per miraculum in altari collocatum ſpargunt, nec poſſe avelli, niſi prætori urbis ac tribus ſenatoribus ſignificaſſet, quæ B. Virgo publice enunciare ſibi mandaſſet.

Comparentibus illis in templo ſartor frater edixit, quæ a Dominicanis, perſonam Deiparæ fingentibus & per imaginem loquentibus, prius edoctus fuerat: videlicet, lachrymaſſe B. Virginem, eo quod urbs, ſi fœderibus & penſionibus Gallicis non renuntiet, ſit peritura: quod Franciſcani non ejiciantur: & quod urbs credat, Deiparam ſine macula peccati originalis fuiſſe conceptam.

Res pluribus ſuſpecta viſa eſt, præſertim ubi ſartor Lauſannam ad Epiſcopum abductus, ibique examini ſubjectus apparitiones ſuas, reique ſeriem prodiderat. Senatus igitur Bernenſis cuſtodia Monaſterio appoſita cauſam ad ſummum Pontificem, Julium II. defert; qui eandem Epiſcopis Lauſannenſi & Sedunenſi delegavit. Quæſtione proin ſevere habita, reque diligenter examinata, fraus tota patuit. Atque anno ſequenti quatuor Dominicani, Prior, Sub Prior, Magiſter Theologiæ, & Procurator, ſcenæ hujus auctores, ſæculari poteſtati traditi, ac palo alligati a carnifice, exuſti ſunt, Jezero, qui plures alios complices nominaverat, in perpetuum exilium relegato. Atque hæc authenticis actis a Notario Apoſtolico ſubſcriptis inſerta, jamque ſequenti anno (1509.) latinis litteris, orbi prodita: a Doctore Theodoro Frickio ſenatore Bernenſi tunc vivente deſcripta, multorumque poſtea libris memorata ſunt.

male objecta. Hanc paucorum labem etiam ultra veritatem ſutelis ſuis atris denigratam frequenter nobis objiciunt Heterodoxi, Religioſos Ordines accuſantes, quod fraudibus & impoſturis dogmata Romana fulcire attentent, p[illegible]ſſimoque exemplo nomen Chriſtianum inficiant. Verum non video, de quo fidei dogmate actum hic fuerit Bernæ. Dein, ſi ex eo

priva-

privato aliquorum facto Religiosos Ordines sibi insectandos existimant, etiam cœlum, paradysum, Collegium Apostolicum, primos Ecclesiæ Diaconos, accusent. Adhæc Lutheri sordes & olentem exorcismum, Zwinglii libidines & apparitionem, Calvini lilium cauteriatum, & miraculum primæ classis, in suscitatione mortui patratum, aliquantisper considerent. Si has purulentas tabes, tot testimoniis manifestas, negent, negabimus & nos eodem jure Bernense facinus.

Successerunt fœdera Helvetiorum cum Julio II. & bella contra Gallos in Italia, auctore comprimis Matthæo Schinero, Episcopo Sedunensi, Legato a Latere, ac S. R. E. Cardinale, qui magna apud Cantones auctoritate pollebat; sed cum suis Vallesianis, incentore potissimum Georgio Supersaxo, Glisensi cive, collisus est. Is etenim Gallo addictus, Vallesianos in fœdus cum illo attraxit, sequentibus exemplum Grisonibus. Quæ res adeo displicuit Cardinali, Gallos aversanti, & Cantonibus, ut Georgium Friburgenses carceri addicerent: Cardinalis vero anathemate eum feriret. Elapsus inde, ac Romam ad dicendam causam citatus, comparuit, atque Francisci I. intercessione e captivitate liberatus, in Vallesiam rediit. Nec quievit, donec Cardinalem patria extorrem faceret. Rependit is vices Georgio, paulo post pariter in exilium acto, in quo Vibisci ad lacum Genevensem prope centenarius obiit, relicta numerosa prole; ex cujus posteris plures ad Episcopi & Ballivi dignitatem promoti præclare Rempublicam gerebant. Uti autem per tractatum Sillenonium, ita per has turbas crevit rursus sæcularium potestas; rerum tamen summa penes Episcopum, Comitem & Præfectum Vallesiæ remanente.

163. Schiner Cardinalis

Porro neque Cardinalis Matthæus patriam suam & Episcopatum, multa acerba passum, amplius vidit; sed Pontificibus Julio II. & Leoni X. atque Imperatoribus Maximiliano I. & Carolo V. ex integro devotus, tum Romæ, tum in aula Cæsarea, tum maxime in variis ad Helvetios Legationibus versatus, ad Episcopatum suum recuperandum, & militem contra Gallos comparandum intentus, laboriosam tandem vitam Romæ finiit, dum post mortem Leonis X. in Conclavi cum aliis Cardinalibus de novo Pontifice eligendo ageretur, votis pluribus ejus personam designantibus (*anno* 1521.) Ingenio fuit haud dubie ad res magnas nato; floretque hodiedum in Nobili Familia, ad summos etiam honores in Vallesia evecta.

ARTICULUS V.

Status Ecclesiasticus Helvetiæ sæculo XVI.

164. Causa turbarum.

HElvetiorum gens, ut scribit Florimundus Ræmundus, non minus corporis robore, quam imperterriti animi magnitudine præstans, concorditer hactenus in pagis suis, quamvis separatas jurisdictiones habentibus, arctissimo tamen inter se fœdere connexis vixerat. Et quamvis exteris militans, pacem tamen domi colebat. Tandem vero mala quædam Erynnis, orco progressa, civili excitato bello, Rempublicam hanc, cui unitæ cæteroqui nulla exteri hostis vis est formidabilis, vehementer concussit, populosque in ea comprehensos ita commisit, ut sociorum ac popularium cruore terra passim fœdata, & cæsorum cadaveribus repleta fuerit: idque ob unius tantum, & quidem obscuri hominis somnium, Ulrici scilicet Zwinglii; qui ab albo vel atro genio (colorem enim ipse internoscere non poterat) edoctus atque inductus, Lutheri æmulatione populis illis, novum annuntiavit Evangelium longe diversum ab eo, quod S. Gallus Helvetiæ Apostolus majoribus ipsorum tradiderat.

Prout autem omnis in animarum corporumque perniciem fœcunda semper fuit hæresis, ita sectæ præsertim novæ, sæculo demum XVI. erumpentes, Lutherana, Zwingliana, ac Calviniana, more nequaquam Apostolico pacate introductæ, sed immani furore per cruentas cædes, incendia, urbium provinciarumque ruinas sunt grassatæ.

Zwinglius

Et quidem Zwinglius, homo sacerdotalis in Ecclesia Ordinis, sed inquieti turbidique omnino ingenii, cum Lutherum in Germania novantem ac tumultuantem cerneret, blandientique mendacio populorum turbas trahentem, alioquin cœlibatus pertæsus, & adhinniens sociali thalamo, sacram stolam cum muliebri commutavit.

Ut autem libidinem, cujus potens non erat, & ambitionem religionis fuco tegeret, Verbum DEI aliorum novatorum more prætexens, in Romanæ Ecclesiæ tyrannidem, ut vocitabat, & abusus tonare cœpit; maxime, cum per id tempus in Helvetiam venissent quidam indulgentiarum præcones, qui potestatem aut mentiti aut supergressi, pecunias sordide corraserant libertatis insuper dulcedine aures demulcens, Tigurinos in præceps actos ab avita Majorum fide abduxit: in eo potissimum cum Luthero scurrilibus jurgiis commissus, quod abjurata Christi in Eucharistiæ sacramento præsentia Di-

viniss-

vinissimum Mysterium, tam claris Verbi Divini eloquiis assertum, eversum iret.

Traxit mox, ut facilis est mali sequela, exempli vis erroris socios. Relicta Monasteria, abjectum sacerdotium, ductæ mulierculæ. Capito & Oecolampadius Basileæ, Hallerus Bernæ, Bucerus & Hedio Argentinæ, Myconius Lucernæ, Blaurerus Constantiæ, virus propinabant. Leo Juda Zwinglii Achates Biblia in Teutonicam linguam transfudit, ea fide, quam ipsi etiam Lutherani reprehenderent. Docti homines, sæculi vitio, pauci erant in Helvetia, qui errores ac fraudes redarguerent.

Equidem Hugo Episcopus Constantiensis, ut ruentem sisteret impetum, apud senatum Tigurinum graviter conquestus est, quod Zwinlius, non legitime missus, nec rite vocatus, novam & eo usque in Ecclesia inauditam doctrinam ovibus, curæ suæ Episcopali commissis, prædicet. Sed aliud responsum non tulit, quam videri illum proponere Verbo DEI consentanea. Ita nempe sibi blandiebantur indocti isti Verbi Divini judices.

Hoc etenim astu, antiqui illus serpentis instinctu, veterator ille usus est, ut pestiferæ suæ doctrinæ pietatis ac verbi Divini velum prætexeret, & fellis amaritiem frequenti Domini DEI ac Christi Salvatoris mentione, tanquam sesamo & papavere condiret. Qua fraude impostores hodiedum libros & pestilentiæ cathedras implent, incautosque lectores & auditores fascinant. Cum tamen, ubi dubius aliquis, atque varias inter religiones controversus scripturæ locus, occurrit, nulla ipsis certa suppetat regula decernendi, quo sensu ille intelligendus veniat: nisi privato suo spiritui, aut potius comminiscendi libidini credi velint. Quasi vero DEus certius ipsis veritatem inspiret, quam universis Patribus in conciliis congregatis, atque ei, cui ovilis sui curam commisit, ligandi atque solvendi potestate cum clavibus regni cœlorum tradita.

Verbo Dei abusus.

Ne tamen nihil agere videretur Senatus Tigurinus, suprema quadam auctoritate ad decidendas fidei controversias Ecclesiasticorum Synodum anno 1525. indixit, invitato etiam per litteras Episcopo Constantiensi. Et hic quidem misso Joanne Fabro, suo in spiritualibus Generali Vicario, graviter monuit, rem tanti momenti, dogmata fidei concernentem, non esse ejus loci definire, sed ex Christi ordinatione & Ecclesiæ usu ad Concilii, legitime convocati, notionem pertinere.

165. Synodus.

Regessit Zwinglius cum suæ factionis turba complice, in re, quæ ad omnium salutem & singulorum pertineat, omnibus quoque

& singulis disquisitionem esse permittendam: perrumpenda tandem aliquando vincula, quibus ligatos populos tyrannis Romana teneat.

Dimisso conventu doctrina Zwinglii 67. Articulis comprehensa majori suffragiorum numero recepta fuit a senatu illo, quem describunt Ræmundus *lib.* 3. *de orig. hæres. cap.* 3. & Ægidius Albertinus *part.* 3. *cap.* 3. *num.* 2. ego vero ex reverentia tam illustris ac primi inter Cantones loci silentio prætereo.

166. hortatio Cantonum. Cantones reliqui, erronum sibilis frustra hactenus afflati, indicto Lucernam conventu, missisque ad Tigurinos Legatis, demonstrarunt, quam male sibi, Ecclesiæ, & Reipublicæ consulant, quod a temerariis aliquot atque turbulentis hominibus quietem publicam turbari, & Religionem a majoribus acceptam, totque sæculorum possessione firmatam, everti paterentur, sparso in corpus universum Helveticum discordiarum semine.

Incassum abiit amica fœderatorum hortatio. Altiores enim jam malum radices egerat, quam ut facili manu evelli posset. Quin eo impietatis deventum, ut pulsis cœnobitis, ac Christi sacerdotibus, Missam abolerent, aras everterent, icones sacras cremarent, & Ecclesiarum, quas pientissimi olim Reges ac Principes cœlitum honoribus fundaverant, opimis proventibus ventres profanos saginarent: Lucernatibus aliisque civitatibus necquicquam reclamantibus, atque meliora suadentibus.

167. Synodus Badensis. Quare, ut nihil intentatum relinqueretur, Episcopi, Constantiensis, Basileensis, Lausannensis, ac Curiensis, quorum sacra jurisdictio per Grisoniam & Helvetiam late exporrigitur, accedente communi Cantonum decreto, Conventum Badenam indicunt (*anno* 1526.) in quo de controversis quæstionibus amice disceptaretur. Miserant eo, quos dixi, Episcopi suos quisque Theologos: quos inter doctrina eminebant, Joannes Faber, Episcopi Constantiensis Vicarius, Thomas Murnerus e sacra Divi Francisci Familia, Theologiæ & J. U. Doctor, religionis Lucernæ columen, & Joannes Eckius, palmis a devicto Luthero inclitus.

Zwinglii absentia. Ex parte Novatorum stabant, Oecolampadius, Studerus, & Hallerus. Zwinglius, quamvis, plena securitate promissa, sæpius invitatus, causæ tamen suæ diffisus, comparere noluit. Ita enimvero generosus hic miles, qui toties, dum nemo adesset, qui se opponeret, animose provocaverat, ubi res serio agi cœpta, lucem fugiens domi latitabat, prudenter judicans, facilius esse homines rudes, & libertatis appetentes, tumultuosis concionibus Tiguri pervertere, quam doctorum virorum aspectum subire, & adversus eos

malam

malam causam defendere. Non ita primi illi Christiani, gentiumque Apostoli. Qui bonitate causæ & mentis, innocuo testimonio freti, ubi fides agebatur, ad dimicationem se offerebant, & Christi nomen ubique professi intrepide, per medios ignes & flammas ad palmam martyrii erumpebant.

Per plures tamen dies, absente licet & latitante Zwinglio, generoso illo quinti Evangelii Apostolo, disputatio tenuit, Eckio potissimum & Oecolampadio disceptante. Atque imprimis Catholici Theologi themata quædam, quibus Orthodoxa veritas demonstrabatur, proponebant: tum exceptiones Novatorum auditæ, atque utrinque discussæ. Penes quos vero steterit victoria, exitus palam ostendit. Communi enim duodecim Cantonum decreto septem illa Catholicorum themata, tanquam sacræ Scripturæ consentanea recepta sunt & approbata.

Videlicet: 1. verum Christi corpus & sanguinem adesse in cœna Domini, atque realiter & corporaliter percipi. 2. Christi corpus & sanguinem in Missæ sacrificio pro vivis & defunctis offerri. 2. Virginem Mariam & reliquos Sanctos tanquam Intercessores esse invocandos. 4. De sacramentorum numero, virtute &c. vera hactenus docuisse Ecclesiam, & adhuc docere. 5. Post hanc vitam locum esse, in quo animæ, nondum omni macula liberæ, antequam cœlestis gaudii fiant participes, purgentur. 6. Infantes fidelium in peccato originali nasci. 7. Non Joannis, sed JEsu Christi baptismo illud deleri. Canones.

Hoc igitur decreto Zwingliana doctrina condemnata in hoc conventu fuit, vetitumque: ne quid in doctrina & cultu Divino novaretur: decretis in eos pœnis, qui secus facerent. Faber, qui Zwinglium provocaverat, ubi eum ex latibulo suo extrahere non poterat, scriptis rem egit, in quibus enormes Zwinglii contradictiones, & Oecolampadii in solo articulo de sacramento altaris 150. mendacia demonstravit. Ejusque exemplo gloriosus ille pro Christi fide Martyr Fischerus, Roffensis in Anglia Episcopus, utriusque errores duobus doctissimis liberis orbi palam exhibuit.

Triumphasset haud dubie ubique adversus Zwingliana somnia, in lucem producta veritas, nisi cæcutire malentibus impietatis ministri affudissent tenebras. Neque enim in Badensi conventu duntaxat Zwingliani prorsus prostrati sunt, ut non haberent quid solidi, quod opponerent; sed in Suevia etiam & Saxonia institutis synedriis condemnati sunt. Quin Lutherus ipse Zwinglium ejusque sectatores tanquam hæreticos & diabolis omnibus pejores publicis scriptis est

inse-

infectatus: nec quidquam profecit Marpurgensis conventus, a Landgravio ad componendam concordiam tanto studio adornatus.

168. Conciliabula.

At protritus licet virulentus anguis in omnem partem se gyrabat, ut disputationem Badensem, sibi tantopere infaustam, explodat, & fallaci sibilo aures, ad novitatem prurientes, demulceat. Quot synedria, quot conciliabula frequentata, Tiguri, Bernæ, Basileæ, Frauenfeldæ, Ilantii, Togenburgi, ut Badensis macula abstergatur, & decretum comitiale 12. Cantonum evertatur.

Cumque hæc omnia moliminea non sufficerent, anno 1528. novam Bernæ disputationem habendam decernunt, eam prætexentes causam, quod religionis diffidia in dies augeantur, nec eadem esset eorum etiam, qui Zwinglio adhærerent, doctrina, & novæ passim sectæ emergerent. Leges dein disputationi præscribunt, atque ad Cantones litteras mittunt.

Bernense conventiculum.

Lucernates, Uranii, Suicenses, Subsylvani, Tugienses, Glareani, Friburgenses, Solodorani, prolixo scripto gravissime hortantur, ut nihil innovetur. Jam Badenæ negotium esse transactum, atque ab omnibus Ordinibus, Tigurinis solis exceptis, solenni decreto stabilitum; novas molitiones ad offensionem Reipublicæ, ac fœderis pactique violationem pertinere.

Bernates nihilominus, potentiæ suæ confisi, cœptis insistunt. Tigurini, Basileenses, Schaphhusiani, Abbatiscellenses, Sangallenses, & quatuor Sueviæ civitates, Constantia, Lindavium, Memminga, & Ulma, Zwingliano pure infectæ, Præcones suos mittunt: quos inter Oecolampadius, Musculus, Capito, Hallerus, Blaurerus, Bucerus, & ipse etiam Zwinglius, generosus jam miles, cum nullus adesset hostis. Nam Episcopi, quod causa hæc Badenæ jam esset definita; & alioquin non ad profanos homines, sed ad Episcoporum Concilium spectaret, neminem miserunt, ne ejusmodi conciliabulis auctoritatem addere viderentur sua præsentia.

Ex Catholicis igitur pauci aderant, iique parum docti, & obscuri nominis, adeo quidem, ut ludimagister Zoffingensis Catholicorum loco disputaret, ut Ministelli umbratiles saltem qualescunque adversarios habuisse viderentur. Augustinianus quidem & Dominicanus Monachus initio aderant. Sed iis, perpetuum Catholicæ Religionis sine interruptione consensum demonstrantibus, silentium imposuerunt; quod lege cautum dicerent, ne quidquam præter S. Scripturam afferetur, reponunt illi, hoc ipsum maxime esse controversum, quo sensu S. Scriptura sit intelligenda in quæstionibus illis, de quibus sit præsens diffidium. Omnes ab omni tempore hæreticos iden-

idemidem inclamasse: sacra Scriptura! Evangelium! Verbum DEI! sed ex ejus malo intellectu, & perversa interpretatione omnes enatas esse hæreses. Standum proin interpretatione Patrum, Conciliorum, totiusque Christiani orbis consensu, quibus melius perspectus fuerit S. Scripturæ intellectus, quam novellis quibusdam & inquietis, qui non optima intentione ducantur, hominibus. Se proin, cum Judices ac Præfecti disputationis Patrum & antiquorum Doctorum interpretationes doctrinamque rejiciant, & privato suo, quem scripturæ affingant, sensu omnia definire velint, ex hoc Zwingliano Conventu, in quo nihil ex æquo & more Ecclesiæ agatur, excedere.

Sic ergo novi illi ministelli sine adversario alicujus nominis, sine vulnere & pulvere triumpharunt; atque Bernates, Basileenses, Scaphusianos, Sangallenses, Mühlhusanos, Bielenses, multosque ex Glareanis, Abbatiscellensibus, Grisonibus, Toggenburgicis, Turgoiis, Rhenovallensibus, aliisque populis, jam ante infectos, ab avita majorum fide, & Ecclesia Catholica in æternum exitium abstraxerunt, sparso etiam Solodori infelici lolio, missoque, qui illud nutriret, Hallero, Bernensi antea ministello. Ubi illud adhuc juvat advertere, nusquam absque turbis atque civilibus discordiarum motibus, & armorum non raro strepitu novas hasce sectas fuisse inductas; more profecto a Christi Apostolis, & Christianæ Religionis Magistris multum alieno. 169. defectio.

His accessionibus aucti quiescere diu non poterant Tigurini, ac Bernates, sed majoribus viribus freti, cum sociis civitatibus in arma ruunt (*anno* 1529.) facta tum quidem pax, cuilibet Cantoni credendi libertate permissa. Quæ tamen diu non tenuit, mox enim duobus post annis (1531.) bellum recruduit, Catholicis quinque Cantonibus, qui quotidianis ferme injuriis provocati fuerant, ad sui defensionem compulsis. 170. Bellum civile.

Cum enim Zwingliani non tantum in suis provinciis, sed iis etiam regionibus, quæ communi potestate ab Helvetis regebantur, sacras aras passim subverterent, cultumque Divinum, per tot sæcula stabilitum, exterminatum irent, atque subrutis communis fœderis basibus ad pluralitatem suffragiorum controversias nollent dirimere, occupatisque viarum claustris, commeatum & annonam intercluderent, bellum illis denuntiant Catholici, graviter conquesti, quod contra pacta, & fœdera juramento confirmata, contra pacem publicam, contra disciplinam & concordiam Christianam, contra fidem & charitatem, & quæ inter confœderatos esse debeat, ami-

citiam, atque adeo contra jus naturale & omnem æquitatem, Catholicorum subditos ad rebellionem incitarint, eamque solummodo ob causam, quod erroneam & larvatam eorum religionem amplecti noluerint, vias publicas obsideant, salem & alia alimenta ad se devehi prohibeant. Cum igitur jus omne sibi denegatum videant, ac jam tanto tempore tot tantasque injurias, vim & insolentiam pertulerint, coactos se coram DEO omnipotente, quod ex usu Reipublicæ esset, providere, atque vim vi repellere.

Pugna Capellensis.

Ventum igitur ad arma meliorque causa placuit Superis. Nam quinque Cantones Catholici, Lucerna videlicet, Urania, Suitium, Subsylvania, & Tugium, Vallesiorum subsidiis aucti, ad *Capellam* memorabil prælio Tigurinos fuderunt, cadente etiam in pugna Zwinglio, galeato potius ac hastato milite, quam Apostolo aut animarum procuratore; homine certe Religioni & Reipublicæ graviter pernicioso; quem brevi post haud dubie ad inferos secutus est Oecolampadius alter in Helvetia novi Evangelii Apostolus; abjecto cucullo, fractisque sacris votis, DEO factis, ad id muneris, & sacrilegum concubinatum vocatus.

Auxere Catholicorum triumphum ac bellicæ virtutis gloriam quatuor aliæ victoriæ, quas brevi post quinque illi Cantones, pro causa DEI certantes, non tantum a Tigurinis, sed aliis etiam sectariis, qui suis auxilio venerant, reportarunt.

Accepto etenim cladis nuntio Bernates, quorum præcipua est potentia, cum Tigurinis, Basileensibus, Solodoranis, Scaphusianis, Sangallensibus, Mülhusanis, conflato, ut fertur, triginta millium exercitu adversus Catholicos, quorum vix octodecim millia fuisse scribuntur, in aciem procedunt. Victi nihilominus Bernates fugam arripiunt, octingentis in acie amissis, & totidem ferme flumine haustis.

Clades Novatorum.

Major autem multo fuit clades, quam 24. Octobris acceperunt. Nam diem jam bis iniquum sibi experti, noctem amicam magis crediderunt. Sed Catholici in armis parati stabant, atque ut se se internoscerent, candidis vestibus lineis induti, magnam Zwinglianorum stragem edunt, sex millibus eorum interfectis.

At illi contractis profligati toties exercitus reliquiis, novisque copiis aucti, die ultima Octobris rursus tentarunt aleam: sed eodem eventu. Nam quarto prælio victi sunt, amissis suorum quinque millibus.

Cælo probatam Catholicorum causam videbant sectarii; hinc quasi Divos prius expugnare oporteret, adversus sacellum in Eremo, Deiparæ Virgini sacrum, ad quod viris in acie stantibus, imbecillior

Catho-

Catholicorum turba supplicatum iverat, malesani conjurant, illudque funditus evertere statuunt. Hoc eorum consilio cognito Catholici ita eos exceperunt, ut quinque rursus millia occiderent, multis eorum signis captis.

Quinta hac clade fracti tandem sectarii pacem rogarunt; quam benignam admodum dederunt Catholici, moderate suis usi victoriis, permissa victis in ditionibus suis religionis libertate, cum juribus pristinis: digni profecto, qui eandem erga se moderationem experiantur, si victoria in futurum mutaret vices. Pax.

Addita fuit illa conditio, ut Catholici renuntient fœderi, cum Ferdinando Rege inito, Zwingliani vero fœderi, quo se obstrinxerant Philippo Hassiæ Landgravio. Zwingliani enim in Comitiis Augustanis condemnati, & a fœdere Smalcaldico tanquam hæretici a Saxone aliisque Lutheranis rejecti, post frustra tentatam Marburgi religionis concordiam, cum Hasso privatam armorum unionem pacti fuerant.

Cæterum bene notandum, in hoc tractatu pacis statim §. 1. Religionem Catholicam appellari, *veram, indubitatam, Christianam fidem*: & §. 2. *Antiquam, veram, Christianam fidem*; Zwinglianam econtra sectam nominari *novam fidem*: argumento manifesto, quid ipsi etiam Zwingliani in publico pacis instrumento sint confessi. Sed nempe aliud est, veritatem confiteri: aliud, illam non sequi. Illud ingenuitatis est, hoc dementiæ.

Multi tamen, præsertim in communibus Helvetorum provinciis, post eam pacem ad antiqua sacra redierunt, uti in Turgoia, Valle Rhenana, agro Sargantino, Badensi, Mellingensi, Bremgartensi &c. præsertim vero Solodori Religio, per plures annos gravibus procellis agitata, in integrum restituta fuit. Quin Tiguri etiam non deerant, qui reditum ad agnitam veritatem meditabantur, nisi fraudibus Henrici Bullingeri, qui Zwinglio successerat, Leonis Judæ, Andreæ Carlstadii, Bernardini Ochini, Theodori Bibliandri, Conradi Pellicani, ac dein etiam Petri Vermilii, aliorumque, ex monasteriis profugorum hominum, mulierculas secum abducentium aut quærentium fuissent in errore detenti.

Utque hic magis firmaretur, Tiguri in annos singulos coacta sunt duo ministrorum Conciliabula. Bernæ vero anno 1532. ministelli 330. synodum conflabant, accito etiam Basilea Capitone, ubi Myconius & Grynæus omnem industriam cum eo contulerunt, ne homines sapiant. Conciliabula.

ARTICULUS VI.

Continuatio Historiæ Ecclesiast. sæculi XVI.

171. ANno 1533. Adrianus Sedunensis Episcopus, & septem Disseni cum septem Catholicis Cantonibus, quibus in nupero bello valida auxilia miserant, peculiare fœdus inierunt pro conservanda fide Orthodoxa. Anno vero 1536. Vallesiani Carolo III. Sabaudiæ Duci, qui Genevam obsedit, tres Præfecturas eripuerunt, Bernenses Vaudum, Friburgensibus etiam in partem belli & prædæ venientibus. Defecit eo tempore Geneva, Lausanna &c. pulsis Episcopis. Joanni vero Episcopo Constantiensi, in Helvetia & Suevia annuis reditibus multum imminuto, indultu Pontificis, Augia & Oeninga accessit.

Fœdus.

Vaudum.

Geneva.

172. Sub medium sæculi XVI. Zwingliana lues, tacite ulterius serpens, plures etiam ex Vallesiis corripuit, quos inter Kaufmannus quidam, Parochus Vespiæ, non postremus fuisse traditur, illatum contagium per libros infectos, Tiguro submissos; perque litterarum alumnos, qui, cum in Vallesia scholæ publicæ necdum essent apertæ, Bernæ, Basileæ, & Tiguri studiis operam dantes, luem secum in patriam reportabant. At vigilantia Episcoporum, & zelus Catholicorum, præsertim Gomesianorum (unde hodiedum *Gomesia Catholica* appellatur) grassanti malo remedium postea attulit, purgata provincia; fœdere cum Catholicis Cantonibus ad conservandam veram Religionem, renovato, *anno* 1565. Ac postmodum rursus anno 1578.

Vallesia inficitur.

173. Quo tempore Catholici Cantones etiam cum Sabaudiæ Duce, & Friburgenses ac Solodorani cum Episcopo Basileensi, & urbe Vesuntione fœdere juncti sunt. Bernates vero paulo ante (*anno* 1564.) pace cum Sabaudo inita, Vaudum, & quidquid cis Rhodanum & lacum Gebennensem anno 1536. occupaverant, retinuerunt, restitutis, quæ trans Rhodanum in agro Caballico Sabaudis eripuerant. Lis tamen cum Friburgensibus, ratione religionis in quatuor communibus Præfecturis pluries recruduit; Bernatibus ubique veram fidem exterminatum euntibus.

Pax Sabaud.

Obierunt

Obierunt his temporibus plures in Helvetia famosi Grammatici ac Philologi (aut potius Mythologi) uti Bernæ *Joannes Hallerus* Canonicus Apostata, Bernensis ruinæ Princeps auctor: Basileæ *Simon Grinæus*, Oecolampadii successor, semi-Lutheranus, magni apud suos nominis; *Andreas Carlstadius*, mundi erro, Sacramentariorum parens; *Sebastianus Münsterus*, monachus, maritus, Bibliographus, Cosmographus, *Erasmus Roterodamus*, quam cultioris litteraturæ gnarus, tam dubiæ fidei: Tiguri *Leo Juda*, & *Theodorus Bibliander*, Bibliorum non satis fideles transfusores; ut vel ipse etiam Lutherus iis exprobravit; *Conradus Pellicanus*, excucullatus monachus, primum Basileæ, dein Tubingæ adversus Lutheranos, rursus Basileæ, ac denique Tiguri adversus Catholicos declamator, linguæ Græcæ ac Hebraicæ doctor. *Henricus Bullingerus*, *Zvinglii* in Apostolatu Tigurino successor, a procusa nova Helvetica fidei Confessione famosus; cui Tiguri successit, quem honoris causa nomino, Jacobus Breitingerus; *Petrus Vermilius* seu *Martyr*, monachus Italus, singularis monialium amator, & raptor, quam acuti homo ingenii, tam pravi; *Josias Simlerus*, Historicus: *Joannes Stumphius* Chronicus: *Joannes Frisius* Lexiciplastes: Conradus *Gesnerus* polyhistor, de profana eruditione non male meriti; utinam melius de religione! In urbe Sangallensi *Joachimus Vadianus*, Medicus Senator, eodem dignus elogio, aliis tamen modestior. 174. Prædicantes.

Taceo *Bernardinum Ochinum* ex sacro ordine & Italia profugam, mulierosum hominem, primo Genevæ, dein Tiguri, Basileæ, in Anglia & Polonia tumultuantem, denique in Moravia pereuntem. *Martinum Bucerum*, fœdifragum pariter ac sacrilegum ex monsterio apostatam, Argentinæ perturbatorem & eversorem, versatilem in fide ac fluctuantem Melanchtonis exemplo Protheum: frustra conatum Lutheranos cum Zwinglianis ad unitatem reducere, alteris alteros hæreseos insimulantibus, gravesque in Suevia, Palatinatu, Saxonia, & Argentinæ turbas cientibus. Omitto etiam *Farellum*, & *Viretum* cum Calvino Genevam & adsitas provincias subvertentes.

Hos omnes, quos brevi temporis intervallo mors rapuit, tanquam novos Helvetiæ ruentis Atlantes, & (Erasmo & Vadiano exceptis) verbi Zwingliani ministros, somniique nterpretes ad cœlum extollunt heterodoxæ pennæ. Sed dies, ultrix scelerum, totque animarum perditarum vindex, lapsus infelices ostendet. Cultioris licet alicujus litteraturæ laus non sit iis

deneganda; de religione tamen non aliam merentur famam posthumam, quam Herostratus ille de templo Ephesino.

Cum autem Catholici cernerent, Zwinglianos amplis stipendiis, ex profanatis monasteriis & Ecclesiarum fundationibus collectis, publicas ubique scholas erigere, ac turbam didascalorum & præconum, qui ingenio valerent, attrahere, atque per eos rudes pervertere, cogitarunt & ipsi de mediis, abstergendi ignorantiæ fuliginem, doctosque viros obtinendi, qui Zwinglianis se opponerent, atque veritatem contra tectas eorum fraudes opportune defenderent.

175. Colleg. Helvet. Mediol. Igitur S. Carolus Borromæus, Cardinalis & Archiepiscopus Mediolanensis, qui miserandum Helveticæ Ecclesiæ statum præsens inspexerat, re cum Catholicis Ordinibus collata, seminarium Mediolani fundavit, in quo quadraginta circiter ex Helvetia, Vallesia, & Grisonia juvenes morum probitate & litterarum studiis imbuerentur, atque iis instructi populares dein suos erudirent.

Optimum sane consilium, & usu ipso comprobatum. Ex ea enim pietatis & litterarum palæstra, directioni Patrum Societatis JEsu a S. Fundatore concredita, prodierunt deinceps multi insignes viri, qui verbo & exemplo parœcias animarent, & felici scuto venenata adversantium tela retunderent.

Nuntiatura. Usu quoque tunc receptum, ut Nuntius Apostolicus constanter apud Helvetios resideret, caveretque, ne quid Ecclesia, fidesque Orthodoxa in iis partibus detrimenti patiatur. Primus, cui hoc munus obtigit, fuit Bonomius, Episcopus Vercellensis, obstrepentibus, sed frustra, Zwinglianis & Calvinistis. Fuit autem huic *Nuntiaturæ*, ut vocant, provincia per Diœceses Constantiensem, Basileensem, Sedunensem, Lausannensem, & Curiensem, assignata.

176. Adventus Societatis, Utque in ipsa etiam Helvetia Catholica litterarum studia florescerent, erectæ sunt scholæ publicæ: advocati Patres Societatis JEsu: primo quidem Lucernam anno 1559. & paulo post Friburgum; anno 1588. Bruntrutum, 1646. Solodorum. Cumque non obstante diligenti cura, nihilominus inimicus ille humani generis nova identidem in agro Vallesiano superseminaret errorum zizania, in eum quoque inductæ operarum coloniæ, mutata sæpius statione, sedem tandem stabilem Brigæ fixerunt.

& Capucinorum. Atque ut nihil subsidiorum deesset in pagis etiam Helvetiæ, ejusdem S. Cardinalis zelo, & Catholicorum Cantonum liberalitate, magno animarum bono introducti sunt Patres Capucini; vel ipso habitu, & severa consiliorum Evangelicorum observantia, mollem ministellorum vivendi rationem condemnantes. Et primo quidem Altorffii

in

in Urania confederunt; inde vero Stantium, Sarnam, Svitium, Lucernam, Abbatiscellam, Badenam, Tugium, Rappersvilam, Frauenfeldam, Surseam, Bremgartam, Friburgum, Bruntrutum, Wilam, Arthum, atque in agrum Sargantinum, Oltensem, Schüpfensem, Glaronensem, felici fœcunditate propagati, in sola Helvetia integram provinciam, eamque præstantem constituunt.

Et hæc quidem spiritualia erant præsidia. Quibus adjuncta fœdera; nam septem Catholici Cantones non tantum inter se Unionem pactumque renovarunt Lucernæ anno 1586. sanguine etiam & vita, si necesse sit, protegendi Religionem Catholicam; sed cum Philippo II. etiam Rege Catholico, tanquam Mediolanensi Duce, in eundem finem, anno sequenti fœdus jurarunt. Quin imo conservata in Gallia quoque Orthodoxa fides plurimum sane debet Catholicæ Helvetiæ, quæ validissimis copiis subsidio missis, tot gravissimis in præliis, cum rebellibus Calvinistis consertis, & Regem & Religionem invicto robore sustentavit. 177. Catholicorum fœdera.

Lividis oculis res istas spectarunt Cantones Acatholici, acerbe per legatos conquesti, præter alia, adversus hæc cum externis fœdera: his enim compagem nexus interni dissolvi, nervosque Helvetici corporis, tanta fide animorumque conjunctione antea uniti, penitus incidi.

Responderunt Catholici, se deplorare labefactatam inter confœderatos Cantones unionem, tanto impendio stabilitam; verum omnis mali originem inde ducendam, quod unius, vilis & fœdifragi hominis factione (Zwinglii videlicet) commune ac sociale vinculum sit disruptum: fœdera a se inita ad nullius offensionem pertinere, sed necessariam sui defensionem adversus quoscunque injustos aggressores spectare. Acatholicos Cantones diversas religiones in una civitate tolerare, parum sollicitos, cujus fidei sint, modo non sint Catholici: hinc etiam emendationem Calendarii, licet optime factam, ab iis repudiatam, eam duntaxat ob causam, quod a Papa sit profecta. Voce *Hæretici* se quidem usos, sed non alio sensu quam S. Paulum. Catholicam autem Ecclesiam ejusque summum Antistitem gravissimis calumniis & opprobriis a Zwinglianis lacessi. Et responsio.

Addunt, Religionem suam in Verbo DEI fundatam; & extra illam neminem salvari posse. Si veritatem amassent Acatholici, eandem Tridento, quo invitati fuerint, petiissent. Cum Genevensibus (qui Acatholicis Cantonibus fœdere juncti erant) nihil sibi fore negotii. Fœderibus vero suis, cum aliis Principibus initis, se non renuntiaturos, nec eorum legatos abacturos. Ab unitate Religionis pendere unionem, pacem & tranquillitatem Reipublicæ. Illam nisi amplectan-

plectantur, nescire se, quomodo ista conservari possit. Sed id actnros, quod e re & usu Reipublicæ videretur.

178. Synodus Mympelgardensis.

Verum non tantum a Catholicis, sed a se ipsis quoque vehementer diffidebant Acatholici. Nec Conciliabulo Mümpelgardensi, a Wirtembergico Duce indicto, quidquam profectum: quin majoribus discordiis & rixis collisi sunt, Beza, qui cum Zwinglianis ministellis colloquio aderat, cum Jacobo Andreæ, qua voce, qua scriptis infamibus, turpiter de doctrina disceptante: & Samuele Hubero cum Abrahamo Musculo in nova jurgia Bernæ insurgente.

Huberus etenim lectis Conciliabuli Mümpelgardensis actis Musculo exprobravit, quod a Bernensis Ecclesiæ, uti etiam a Tigurina Bullingeri Confessione perfide recesserit, ac novæ Tubingensium subscriserit. Articuli autem, quos Huberus propugnabat, erant: Christum pro omnibus mortuum esse. DEum omnes ad vitam æternam ordinasse. Prædestinatos posse a fide deficere & damnari. Etiam reprobos fuisse aliquando Christo unitos. Baptismum infantium validum & efficacem esse.

Et Bernensis turbæ.

Ut hæc capita, Calvini potissimum doctrinæ (a Bernensibus prius rejectæ) contraria, definirentur, coactum est anno 1587. Bernæ Conciliabulum, vocatis ad illud Tiguro, Basilea, Scaphusia, & ex ditione Bernensi, præconibus, eo post trinas sessiones, & multas rixas, eventu, ut Huberus a Senatu, qui judicem agebat, condemnatus, & cum doctrinæ suæ constanter insisteret, proscriptus fuerit. Nec desiit postea Tubingæ aliisque in locis Lutheranis Zwinglianos, & Calvinistas, strenue oppugnare; obscœnus scurra propterea ab illis appellatus. Sed is retorsit argumentum.

Dissidia Novatorum.

Certe ea erat inter sectarios discordia, ut Zwingliani non tantum a Lutheranis & Calvinistis dissentirent, sed quælibet ferme civitas propriam ac peculiarem confessionem ab aliis diversam, ederet, aliis ad Genevensem, aliis ad Bernensem, aliis ad Tigurinam, aliis ad Basileensem, aliis ad Grisonicam, aliis ad Heidelbergensem &c. accedentibus; pulcherrimo sane argumento fraternæ unionis.

Tirani in Valle Tellina Catholicus Parochus hanc Calvini thesin, Christum secundum Divinam naturam esse mediatorem inter DEum & homines (*lib.* 2. *Instit. cap.* 14. §. 3. contentam) reprobavit. Quod cum Calvinistæ non ferrent, coacta est Synodus (*anno* 1595) jurgiis transacta. Deputati vero trini fœderis, ulteriore disputatione inhibita, Parochum mulctarunt, quod Calvinum aggredi ausus fuisset. Sequenti anno Burcardus Lemannus, Tigurinus præco, cum pro concione diceret, sibi imprecatus, ut diabolus eum rapiat,

nisi

nisi doctrina sua de cœna Domini sit vera, repente e cathedra abreptus traditur, jure an injuria, non discutio, affirmant alii factum, Tigurini negant: utique non sine causa.

Abbatiscellensis regio monasterio Sangallensi olim subjecta, dein anno 1513. in commune Helvetiorum fœdus recepta, sicut alii Cantones, per religionis mutationem vehementer concussa est. Dum enim alii antiquam fidem retinere laborant, alii in novos errores abripiuntur, eo usque per multos annos increverunt domestica dissidia, ut anno 1597. in duas eam communitates partiri necesse fuerit: quarum quælibet sui sit juris, proprium senatum, separatamque ab altera jurisdictionem habeat. *Interiorem*, in qua Abbatiscella, & *exteriorem Rhodenam* appellant; illa Christum, hæc Zwinglium sequitur.

179. Abbatiscellenses divisi.

Constantiensis Episcopus Andreas, Archiducis Ferdinandi filius, Cardinalis & Archiepiscopus Toletanus, tot millium animarum, misere seductarum, sortem miseratus, atque in omnem partem Pastoralem curam exporrigens, si qua via ad ovile Christi reduci possent, anno 1598. Legatos Tigurum misit, atque disputationis de Religione instituendæ eis copiam fecit; quam cum detractarent, eorum Confessionem fidei per Joannem Pistorium, virum excellentis doctrinæ, confutavit, plus quam 2000. erroribus in ea detectis. Patres etiam Capucini tum Abbatiscellæ, tum Thunonii in Sabaudia disputationem obtulerunt Acatholicis; at isti satius duxerunt, non condicere. Agrum autem Caballicum, a Bernensibus prius perversum, insigni cum fructu excoluit S. Franciscus Salesius; Genevæ cultura nequicquam tentata.

CAPUT V.

Schema rerum Mediolanensium & Concilia a S. Carolo Borromæo celebrata sæculo XVI.

SUMMARIUM.

ARTICULUS I.

De Statu rerum Mediolanensium.

180. Antiqua Insubria, sub Romanis, sub Gothis, sub Hunnis, sub Longobardis, sub Carolingis Imperatoribus, sub Italiæ Principibus, varia fatorum vicissitudine.

181. Otto M. Mediolanum ad Imperium reduxit. Fridericus I. evertit. Guelphicis ac Gibellinis Factionibus jactatum.

182. Vice-Comites Gubernatores primum dati ab Imperatoribus, paulatim Principatum ad se traxerunt.

183. Hos inter potentissimus Joannes Galeacius, Dux primus Mediolani, Italiæ, imo & Imperatorum terror, qui dominationem in omnem partem protulit, sed filii rursus amiserunt, quod pater acquisiverat.

184. Defuncto ultimo Vice-Comite ingens quatuor inter competitores de Mediolano contentio. Sed victoriam refert reliquis infirmior Franciscus Sfortia.

185. Filius ejus minor Ducatum invasit. Sed a Gallis dejectus, in Gallicum carcerem abductus, est. Ejus filii sæpius dejecti a Gallis: sæpius restituti Donec Carolus V. Dicatum filio suo Philippo tradidit.

186. Religionis status. Enumerantur Episcopatus ad Provinciam Mediolanensem spectantes, cum brevi descriptione tum urbis Archiepiscopalis, tum aliarum urbium Episcopalium.

AR-

ARTICULUS II.

Concilia Provincialia Mediol. S. Caroli Borromæi.

§. 1.

Mediolanense. I.

187. Oratio S. Caroli de fine Conciliorum.
188 *Pars I.* de fide Catholica: prædicatione verbi Divini: imaginibus &c,
189. *Pars II.* De Administratione Sacramentorum.
190. De Collatione Beneficiorum.
191. De Episcopis: de clericis.
192. De parochiis, vicariis, visitatione.
193. De Judiciis, causidicis, executoribus.
194. De ministris Ecclesiæ.
195. De Divinis Officiis.
196. De exequiis & sepulturis.
197. De bonis & juribus Ecclesiasticis.
198. De Matrimonio.
199. De meretricibus, histrionibus, aleatoribus &c.
200. De usuris.
201. *Pars III.* de piorum locorum administratione.
202. De monialibus.
203. De Judæis.
204. De pœnis & executione.

§. 2.

Mediolanense II.

Titulus. I.

206. De fide, sacramentis & pastoral bus muneribus.

Titulus II.

207. De Missa, cultu Divino, & Ecclesiasticis.

Titulus III.

208. De bonis & juribus Ecclesiarum.

§. 3.

Mediolanense III.

209. De Festorum cultu.
210 De concionat ribus & fide tuenda.

211. De Sacramentis & Sacramentalibus.
212. De Miſſa & Divinis Officiis
213. De Parochis.
214. De Capitulis.
215. De ornatu & cultu Eccleſiarum.
216. De bonis Eccleſiaſticis.
217. De Matrimonio.
218. De foro Eccleſiaſtico.
219. De Regularibus.

§. 4.

Mediolanenſe IV.

220. *Pars I.* De profeſſione fidei, ſacris reliquiis, miraculis & imaginibus.
221. De indulgentiis, jejuniis, feſtis, & peregrinationibus.
222. De ſacris locis, eorumque cultu.
223. De Verbi Divini prædicatione.
224. *Pars II.* De Sacramentalibus & Sacramentis.
225. De baptiſmo & confirmatione.
226. De Euchariſtia.
227. De pœnitentia & extrema unctione.
228. De Sacramento Ordinis.
229. De collatione beneficiorum.
230. De Miſſa & Divinis Officiis.
231. De diſtributionibus, capitulis &c.
232. De parochiis & parochialibus juribus.
233. De Epiſcopis.
234. De vita & honeſtate clericorum.
235. De viſitatione.
236. De ſynodis.
237. Admonitiones.
238. De foro Eccleſiaſtico.
239. De Regularibus.
240. De locis piis.

§. 5.

Mediolanenſe V.

241. Oratio S. Caroli ad ſynodum.

Pars I.

242. De fide tuenda.
243. De prædicatione Verbi DEI & doctrina Chriſtiana.
244. De feſtis & ſacris temporibus.
245. De votis, oratione, indulgentiis, ſacris reliquiis.
246. De Sacramentalibus & Sacramentis.

Pars II.

Pars II.

Pars III.

§ 6.

Mediolanense VI.

CAPUT V.

De statu & conciliis Mediolanensibus.

ARTICULUS I.

De Statu rerum Mediolanensium.

180. Antiqua Insubria.

QUamvis de rebus Mediolanensibus tum antiquis tum recentioribus multa pro temporum varietate in hoc apparatu sint dicta; juvat nihilominus hic illa velut pugno constringere. Circumsita Mediolano regio *Insubria* olim, ac *Gallia Cis-Alpina* fuit

fuit dicta, præcipua poſtea Longobardici regni provincia: ſi qua alia terrarum pars, frequenti varietate fatorum jactata.

Nam poſtquam Inſubres ab antiquiſſimis temporibus eundem incoluerant, anno 366. a Roma condita Senones Galli Brenno Duce Mediolanum & circumjectum regionum tractum occupaſſe dicuntur. Verum creſcente Romanæ Reipublicæ potentia, tandem etiam pugnaciſſima hæc Natio eidem ſuccubuit. Everſa Republica Imperatoribus paruit ad ſæculum usque Chriſtianæ æræ quintum, quo primum Alarico Gothorum Duci in prædam ceſſit, tum ab Attila Hunnorum Rege vaſtata Mediolano funditus everſa.

Attila ex Italia receſſit; Gothos Longobardi expulerunt, qui Alboino duce novum regnum erexerunt, ſede Regia Ticini conſtituta (ſæculo VI.) dictum ab ipſorum nomine Longobardicum: ſuperſtite hodiedum nomenclatura *Lombardiæ.* 206. annis illud regnum ſteterat cum a Carolo M. everſum eſt, Deſiderio Rege ad Ticinum victo captoque (ſæc VIII.)

Lombardia.

Romani igitur rurſus Imperii provincia, ſub nomine regni Italiæ, facta eſt Gallia Ciſalpina, ſeu Longobardia, varia tamen fortunæ viciſſitudine. Nam ſub Carolingicis usque ad Caroli Craſſi mortem utcumque quieta paruit; tum vero ſub finem ſæculi noni & initium decimi a Berengariis, Guidonibus, Lampertis, Adalbertis, Boſonibus, & Rudolphis diſtracta, Ottonis M. virtute in unum rurſus corpus cum Imperio coaluit.

Diſtracta.

181. Otto.

Sæculo vero XII. ſurgentibus Gibellinis illis & Guelphicis factionibus, ſub Friderico præſertim Ænobarbo magnas calamitates Longobardia eſt perpeſſa. Quippe Mediolanum, cum obſequio ſe ſubtrahere niteretur, prima Friderici expeditione domitum, altera funditus everſum eſt. Tertia vero expeditione devictus Cæſar, cum Pontifice Alexandro III. & Longobardiæ civitatibus tranſigere coactus eſt.

Mediolanum everſum.

182. Vice-Comites.

Sæculo XIII. ſub Friderico II. factio recruduit: nec vinci ita Inſubres poterant, ut non multum, quoad viveret, negotii eidem faceſſerent. Tempore Interregni ſui juris erant. Poſtea gubernatores rurſus ab Imperatoribus acceperunt; quos inter erat *Matthæus Vicecomes*, quem Henricus VII. Imperii per Italiam Vicarium dixit (ſæculo XIV. anno videlicet 1310.) ſucceſſit eadem poteſtate filius *Galeacius*, verum is a *Marco* fratre ſuo ad Imperatorem Ludovicum Bavarum delatus agitatæ defectionis, cum filio *Azone* in cuſtodiam datus eſt. At innocentia patefacta liberatus, Marcus vero a nepote ſuo Azone, Galeacii filio interemptus eſt. Huic abſque liberis defuncto

functo fuccefferunt ejus patrui, primum *Luchinus*, tum *Joannes*, qui fimul erat Archiepifcopus Mediolanenfis, facra fimul ac profana jura difpenfans, omnique ferme potitus Longobardia.

Joannes, anno 1354. obiens hæredes fcripfit Stephan fratris ui filios; quorum tres erant: primus *Mathæus II.* fed hoc brevi lecedente, ejus fratres, *Galeacius II.* & *Barnabas*, qui fimul Principatum efferunt. Verum *Joannes Galeacius* Matthæi II. filius fe præteritum indigne ferens Barnabam in carcerem conjectum veneno uftul t.

Hic igitur *Joannes Galeacius*, ingentium fpirituum Princeps, 183. Joannes Galeacius. extincto Barnaba patruo, non tantum regimen occupavit, fed etiam b imperatore Wenceslao *primus Mediolani Dux* fuit renuntiatus, attributis ei multis Longobardiæ civitatibus, uti Alexandria, Bobbio, Brixia, Cremona, Laudo, Novara, Tortona, Vercellis, Placentia, Parma, Reggio, Baffano, Feltrio, aliisque pluribus. Præterea occupavit Tarvifum, Paduam, Tridentum; Scaligeris vero Veronam & Vicentiam eripuit.

Quamvis autem increfcentem tantopere Galeacii potentiam equis oculis afpicere non poterant reliqui Italiæ Status, nemo tamen fe eidem audebat opponere. Quare Rupertum Imperatorem vocarunt: fed is cum exercitu ad lacum Gardenfem a Galeacio victus, in Germaniam redire compulfus eft.

Cum Pontifice dein & Florentinis commiffus, eos pariter acie vicit, & Bononiam expugnavit. Mantuanum vero Marchionem Francifcum Gonzagam arma ponere coegit.

Tandem poft tot victorias morti in prædam ceffit anno 1402. ætatis 55. relictis tribus liberis, *Valentina*, Duci Aurelianenfi nupta (unde poftea bellorum feges) & duobus filiis, Joanne & Philippo.

Igitur *Joannes Maria* alter Mediolani Dux regimen aufpicatus, patris fœdavit victorias. Verona & Vicentia Venetis ceffere, Bononia Pontifici, Pifa Florentinis. Obiit anno 1412. cumque nullam prolem relinqueret, fucceffit *Philippus Maria* tertius Mediolani Dux, atque ultimus ex Vicecomitum familia. Conabatur is quidem amiffas a fratre urbes reducere, fed non minus infelix, Bergomum infuper & Brixiam Venetis cedere eft coactus.

Mortuus Philippus anno 1447. vitæ 55. reg. 35. unica relicta 184. Lis de Mediolano. prole *Blanca Maria*, ex concubina fufcepta. Ingens mox orta de Ducatu Mediolanenfi magnos inter candidatos contentio. Quatuor horum erant. Primus Fridericus imperator, qui Infubriam, tanquam Im-

Imperii feudum, extincta Vicecomitum Ducali Familia, ad Imperium reversam, eidem vindicavit.

Competitores. Alter erat Carolus Dux Aurelianus, cujus mater fuit Valentina Joannis Galeacii legitima filia, Philippi ultimi possessoris soror. Accedebant pacta dotalia, quibus cautum erat, ut Valentinæ poster in Ducatu Mediolanensi succedant, si Galeacii filii absque legitim prole decederent.

Tertius inter competitores fuit Alphonsus V. Rex Aragoniæ quem Philippus testamento hæredem scripserat.

Sfortia. Quartus denique erat *Franciscus Sfortia*, Papiæ Comes, qu Blancam Mariam, ultimi possessoris filiam notham in uxorem duxe rat. Et hic, licet omnium infirmissimus, opimam dotem in Domun suam importavit. Nam Mediolanenses externorum regimen abhor rentes, Blanca declarata hærede, Sfortiam Ducem renuntiatum ir possessionem miserunt, fulcientibus etiam ejusdem partes Pontifice & Venetis.

185. Morus. Moriens anno 1466. Franciscus Sfortia Ducatum reliquit primo genito ex sex filiis *Galeacio Mariæ*. Cui anno 1476. interempto succedere debebat filius *Joannes Galeacius*. Sed quia is tenera ad modum erat ætate, & mente non satis firma, *Ludovicus Sfortia*, cognomento *Morus*, primum tutelæ nomine administrationem arripuit: dein vero eundem Galeacium nepotem suum anno 1494. veneno extinxisse fertur. Reliquit equidem Galeacius quadrimum filium Franciscum. Verum is anno 1499. a Gallis captus, in monasterio obiit anno 1511.

Ludovicus Morus igitur, ducatu non satis ex fide parto, ut se tutum redderet, Gallos & Neapolitanos inter se commisit, primo Caroli VIII. socius, dein vero in eo Neapoli rursus depellendo, atque ex omni Italia eiiciendo hostis.

Ad Gallos. Non tulit perfidiam Ludovicus XII. successor Caroli: stimulabatque Valentinæ aviæ hæreditas. Cum igitur Ludovicus Morus cum Venetis bellum gereret, transmissis Alpibus viginti intra dies totum Ducatum occupavit, Ludovico Moro cum filiis in Germaniam expulso. Verum Mediolanenses Gallorum mox pertæsi, Ducem cum Helvetorum exercitu venientem receperunt; nihilque Gallis, præter arcem Mediolanensem & Novaram, reliquum fecerunt. At Gallus novis submissis subsidiis, cum Helvetii adversus populares suos, in exercitu Gallico militantes, pugnare nollent, Morum alieno habitu fugere conantem intercepit, captumque in Galliam abduxit anno 1500. ubi post octo annorum carcerem obiit.

Filios reliquit duos, *Maximilianum* & *Franciscum*. Qui Gal-
lis Ducatum obtinentibus exulatum abiverant. Verum cum Gallo- Ejecti.
rum arma in Italia dominarentur, Pontifex Julius, & Ferdinandus
Catholicus, rupto fœdere, adversus Venetos inito, cum Anglis,
Helvetiis (quos Ludovicus XII. a se alienaverat) ipsisque Vene-
tis, bellum in Gallos verterunt. Qua occasione *Maximilianus Sfor-
tia*, Helvetiorum maxime opera, Gallis expulsis, Ducatui est resti-
tutus, *anno* 1512.

Rex Ludovicus equidem novo exercitu misso, totam propemo-
dum Insubriam recuperavit, ipsumque Ducem Maximilianum Nova-
ræ obsedit. At Helvetii eruptione ex urbe facta, tanto impetu in
Gallos invecti sunt, ut eos ad internecionem ferme cæderent,
cladisque reliquias tota Italia ejicerent. (*anno* 1513.)

Franciscus I. biennio post novam in Italiam expeditionem susce- Redeunt.
pit, victisque pertinaci ad *Marignanum* prælio Helvetiis, Maximi-
lianum adegit, ut sibi provincias cederet, & 30000. aureorum an-
nua pensione deinceps in Gallia viveret : ubi cœlebs obiit anno
1530.

Carolus V. Cæsar & Italiæ Status haud ferentes tantam Gallo- Iterum pulsi.
rum in Italia potentiam, iis cæsis pulsisque, *Francisco Sfortiæ*, al-
teri Ludovici Mori filio Ducatum restituerunt (*anno* 1521.) Accepit
autem illum Franciscus a Carolo Cæsere ceu feudum Imperii, clien-
telari jure possidendum. Minime tamen quieto esse licuit. Quippe
anno 1524. Rex Franciscus novum Boniveto duce immisit exercitum;
eoque magnam partem repulso, ipsemet anno 1525. novas adduxit
copias, firmatoque Mediolano milite præsidiario, Paviam obsedit;
ubi commisso cum Cæsareis Ducibus prælio, victus, captusque in
Hispaniam abductus est : Gallis denuo tota Italia depulsis.

Madritensi deinde pace, post 13. mensium captivitatem, Rex
Franciscus omni in Ducatum Mediolanensem jure se abdicavit. Sed
cum pactionem istam extortam diceret, anno 1528. misso cum exer-
citu in Italiam Odeto Lautrechio, illatis Insubriæ armis, in Regnum
usque Neapolitanum progressus est, urbemque principem obsidione
infestavit. Verum peste in exercitum sæviente, totam rursus Ita-
liam relinquere coactus est, tandemque, ut Rex filios suos, in Hi-
spania pro se obsides, reciperet, anno 1529. in pace Cameracensi
omni denuo in Mediolanum jure, solemni abdicatione cessit.

Haud multo post, anno videlicet 1535. ubi improlis obiit *Fran-* Ad Austriacos.
ciscus Sfortia, vitæ 42. præterito illius fratre Joanne Paulo Sfortia
(a quo Comites Carravacenses descendunt) Carolus V. Cæsar Du-

catum Mediolanensem feudali jure possidendum tradidit Philippo filio suo, a quo deinceps ad Philippum III. & IV. atque ad Carolum II. transiit.

Carolo II. anno 1700. extincto Philippus Dux Andegavensis ejusdem possessionem cepit, retinuitque usque ad annum 1706. quo post cladem Taurinensem pactione inita Galli ducatum Augustissimæ Domui Austriacæ denuo consignarunt. Alexandria vero, Valentia, tractus Lumellinæ &c. Sabaudis accessere; quibus postea plures aliæ urbes ac regiones Ducatus Mediolanensis per alias pactiones relictæ sunt.

186. Religionis Status. Religionem quod spectat, primus eam in Insubria S. Barnabas Apostolus propagasse traditur, plurimumque deinceps pressa fuit primum a Gentilibus, sub Imperatoribus ethnicis, postea vero ab Arianis, præsertim tempore Constantii Cæsaris, a S. Ambrosio potissimum restituta. Tum etiam ab irruentibus peregrinis populis Gothis, Hunnis, Longobardis multum perpessa: denique tot inter revolutiones ac bella, quibus Mediolanum ultra 40. vices obsessum & ultra 20. expugnatum est, morum disciplina misere fuit afflicta.

Remedium quæsitum cum per synodos Diœcesanas, tum vero maxime per Provinciales, quarum 18. diversis temporibus Mediolani sunt celebratæ: & ex illis sex a S. Carolo Borromæo, ex tota provincia Mediolanensi, quæ est amplissima, & 15. omnino Episcopatus numerat, convocatis Episcopis.

Archiepiscopi Sedes est *Mediolanum*, Insubriæ caput, quæ & Provinciæ & Ducatui nomen dedit: urbs amplissima, quam propterea *Grandem* appellant, 110. monasteria, ut fertur, complexa, 220. ecclesias, & inter has 96. parochiales. Cathedralis, eximiæ prorsus magnitudinis, media ferme in urbe prospectans, adhuc marmoreo opere in altum surgit, supra tecta ingenti & artificiosa turrium mole duobus jam lateribus in cœlum exporrecta. Subtus pavimentum Ecclesiæ sacellum S. Caroli religione populorum celeberrimum visitur, multis ardentibus ad sacrum corpus lampadibus. Præsertim vero Ecclesia S. Ambrosii multis antiquis monumentis est conspicua; inter quæ eminent corpora sacra Ambrosii, Gervasii, & Protasii. Exhibetur ibi serpens æneus a Moyse erectus: porta, ad quam S. Ambrosius Theodosium Imperatorem, prius exclusum, dein pœnitentem recepit; corona ferrea qua olim Imperatores ab Archiepiscopo Mediolanensi coronari consueverant. Solus circulus interior est ferreus, reliqua ex auro & gemmis constant.

Mediolani descriptio.

Taceo templa alia plurima, antiquitate, aut venustate, aut amplitudine conspicua, sodalitatum & clericorum Collegia,

legia, Hofpitalia (quorum unum in urbe, alterum extra mœnia quadrato opere ac ftupenda magnitudine) 22. portas: gemina palatia, alterum Archiepifcopi, Gubernatoris alterum: arcem extra urbem præmunitam forma polygona per modum ftellæ; Collegium Societatis Brerenfe, cum magnifica Academia: armamentarium in urbe inftructiffimum; Bibliothecam Ambrofianam, Mufæum Settalanum; liberales artes, commercia florentiffima, fluvios ad illa opportunos, præfertim *Ticinum*, qui in monte S. Gothardi exortus, Bellinzonam prætervectus, in lacum Majorem feu Verbanum fe exonerat, indeque egreffus haud procul Ticino in Padum influit: & *Adduam*, quæ ex Rhœticis Alpibus exurgens, per vallem Tellinam & lacum Comenfem fluit, atque inde emergens, ac Pizzigitonam & Ghieram interfecans, pariter in Padum prope Cremonam fe effundit. Ex his enim duobus fluminibus geminus canalis Mediolanum ductus, hinc cum Rhœtia, Germania & Helvetia, inde ope Padi & Adriatici cum reliqua Italia ac toto Oriente & Occidente commerciis opportunitatem aperit.

Secundus Provinciæ Mediolanenfis Epifcopatus eft *Dertonenfis*, a Dertona feu Tortona Epifcopali fede fic appellatus. Hanc urbem, Romanorum tempore celebrem, Fridericus I. Imperator vaftavit. Inde reparata ac fæculo ifto munita, atque duabus arcibus editiore loco pofitis firmata, anno 1706. a Cæfareis, anno 1734. a Gallis & Sabaudis expugnata, anno 1738. Regi Sardiniæ cum diftrictu Dertonenfi eft tradita: qui eandem ultimo bello amiffam recuperavit. In Cathedrali Ecclefia corpus S. Martiani Epifcopi & Martyris colitur. Epifcopatus.

Tertius Provincialis Epifcopatus eft *Aquenfis* ab urbe cognomine dictus, fita in Ducatu Montis Ferrati, qui olim proprios Marchiones habuit: dein extincta virili ftirpe Carolus V. anno 1536. eundem Friderico II. Mantuæ Duci, qui ultimi marchionis fororem habuit conjugem, feudali jure poffidendum tradidit: anno deinde 1708. à Jofepho Imperatore ad Duces Sabaudiæ translatum.

Quartus eft *Brixienfis*, cujus fedes Brixia, ampla ac venufta civitas, quam S. Appollinaris ad fidem convertit. A Cenomanenfibus Gallis ædificata, ad Romanos pervenit. Inde ab Attila vaftata, Longobardis ceffit; quibus erepta a Carolo M. pars Regni Italiæ fuit. Libertatem poftea aliquamdiu fectabatur: tum ab Henrico VI. Imperatore ad Imperium reducta. Vice Comitibus Mediolanenfibus deinde paruit. Denique Venetis fe fubjecit; quibus eam Ludovicus XII. anno 1509. eripuit, fed brevi rurfus reftituta fuit. Cæ-

terum arce, rupi impofita, munita eft, & officina armorum inftru ѐta: unde ab Italis *armata* dicitur. Epifcopus illius Dux & Marchi appellatur. Circumfitus ager ab ea nomen habet.

Bergamum, a qua *Bergamenfis Epifcopatus* nomen, eadem fer me fata habuit, fub Romanis, Attila, Longobardis, Carolingis Scaligeris, Vicecomitibus, Sfortiis, Venetis. Arce & eft ipfa mu nita. Ejus ager ab Ortu Brixienfe territorium attingit, a Septentrio ne Vallem Tellinam, a Meridie & Occidente Mediolanenfe dominium. Bergamates lingua Italica omnium maxime abfona uti dicuntur.

Cremona, *Epifcopi Cremonenfis* fedes ad Padum feu Erydanum fita, urbs eft ampla & pervetufta. Antonius Triumvir illam dire-ptam mifere vaftavit: unde illud Virgilii: *Mantua heu miferæ ni-mium vicina Cremonæ.* Vefpafianus reparavit. Sub Gothis, Longo-bardis, Guelphis & Gibellinis multa perpeffa, ad Vicecomites Me-diolanenfes & Sfortianos, translata, fæpius a Gallis expugnata, ite-rumque iisdem erepta; hoc fæculo, anno videlicet 1702. Eugenius Princeps fuos per canalem immifit, multisque Gallorum cæfis Villa-regium Ducem cum aliis captivum abduxit.

Cæterum Cremonenfis ager a Pado, Addua & Ollio includitur, & hic quidem a Brixiano & Bergamenfi ditione eundem feparat, Padus vero a Parmenfi & Placentino Ducatu, in quos ex altiffima turri, quam Fridericus Barbaroffa ædificaverat, longiffimus profpectus, trans Padum, ad ipfam etiam Placentiam confpiciendam patet. Ager ubique, ficut Mediolanenfis, eft admodum fertilis, maxime fru-menti & orizæ ferax.

Septimo loco eft Epifcopatus *Aftenfis*, cujus fedes Afta Pompeja, urbs ampla & munita ad Tanarum fita in comitatu Aftenfi, qui in-fuper Verucam & Cevam complectitur. Olim ad Ducatum Medio-lanenfem, hodie ad Pedemontanum pertinet. Arma hoc præfertim fæculo magno ftrepitu circumfonabant.

Octavus eft *Alexandrinus*; urbs tempore Friderici I. Im-peratoris a Guelphis ædificata ad Tanarum, in honorem Alexandri III. Pontificis *Alexandria* dicta eft; operibus poftea & arce munita. Spectabat ad Ducatum Mediolanenfem; verum anno 1706. ab Eugenio expugnata, anno fequenti Sabaudiæ Duci relicta eft.

Conterminus Epifcopatus eft *Vercellenfis*, a Vercellis per-vetufta populofa ac munita Pedemontii urbe cognomina-tus.

De-

Decimus *Albenſis*, cujus ſedes Alba Pompeja Montisferrari civitas ad Tanarum, poſt annum 1631. Sabaudo parens, per pacem Chieraſcenſem eidem addicta.

Undecimus *Vintimilienſis* in Genuenſi ditione. Urbs Vintimilia portu & arce inſtructa ad Genuenſes ſpectat, ager circumjectus vero ad Comites Vintimilienſes.

Duodecimus *Savonenſis*, pariter ad liguſticum mare expanſus. Savona, poſt Genuam facile princeps Genuenſium urbs, anno 1616. præclare munita, anno 1727. a Sabaudo eſt appetita. Ultimo bello occupata quidem, ſed ad priſtinos dominos rediit. Portum habet, ſed, ne commercia a Genua abſtrahantur, minus excultus.

Decimus tertius *Caſalenſis*, quem rogatu Wilhelmi Palæologi Montisferrati marchionis anno 1474. erexit Sixtus IV. a quo tempore Caſale non tantum Epiſcoporum ſed etiam Marchionum facta eſt ſedes, & caput totius Ducatus. Sita eſt ad Padum, a Mantuæ Duce Vincentio egregie munita anno 1590. at vero anno 1681. a Carolo IV. Mantuæ Duce Gallis vendita, novisque munimentis inſtructa: quibus tamen exuta eſt, poſtquam fœderati anno 1695. eandem occuparunt. Initio hujus ſæculi Galli eam rurſus munierunt; at anno 1706. Sabaudo ceſſit, cum toto Ducatu.

Decimus quartus *Viglevanenſis*; ſedes Viglevanum urbs, minuta quidem, ſed tamen munita, cum Viglevanenſi diſtrictu, ſæpius a Sabaudo petita, ac tandem obtenta. Epiſcopatus primum a Clemente VII. erectus eſt, rogante Franciſco Sfortia Mediolanenſi Duce.

Decimus quintus *Novarienſis*, cujus urbs primaria Novara, Petri Lombardi patria, inſigniter munita, cum agro vicino, anno 1738. in manus Regis Sardiniæ devenit.

Hos Epiſcopos obiter commemorare placuit, quia illi omnes ad provinciam Mediolanenſem ſpectantes ſex Concilia provincialia ſub S. Carolo celebrarunt.

Sunt quidem alii inſuper Epiſcopatus in Ducatu Mediolanenſi, ſed non pertinent ad provinciam hanc. Sic Papienſis eſt exemptus, & immediate ſubjectus ſedi Apoſtolicæ. Comenſis ad Aquilejenſem. Bobienſis ad Genuenſem, Placentinus ad Bononienſem provinciam ſpectat, quamvis ad Concilia Mediolanenſia fuerit evocatus.

ARTICULUS II.

Concilia Provincialia a S. Carolo Borromæo Mediolani celebrata fæculo XVI.

187. DEcretum Tridentini de celebrando quovis triennio Concilio provinciali nemo diligentius & curatius executus eſt, quam S. Carolus Borromæus, S. R. E. Cardinalis & Archiepiſcopus Mediolanenſis. Quippe is undecim Synodos Diœceſanas, ſex omnino Provinciales habuit, atque Eccleſiaſticam diſciplinam ſanctiſſime reſtauravit. Ego illa, quæ magis videntur memorabilia pro inſtituto meo, in brevem ſummam contraham.

§. I.

Concilium Mediolanenſe I. anno 1565.

AD patres congregatos ipſe ſanctus Cardinalis Orationem ferventem habuit. In qua demonſtravit, quam ſalubriter mos Concilia celebrandi, jam diu intermiſſus, in uſum revocetur; ex quo Chriſtiana Reſpublica uberrimos ſalutis fructus ſit perceptura. Et quidem ipſa natura & ratione nos duci, ut in gravioribus rebus deliberandis aliorum conſilia inquiramus. Inſtituti hujus auctorem ipſum eſſe Chriſtum Dominum, qui congregatis in ſuo nomine præſentiam ſuam promiſit: Apoſtolos autem, etſi doctore Spiritu Sancto uberem omnium rerum cognitionem ſint conſecuti, tamen, ſi quid gravius incidiſſet, hac conſultandi ratione uſos; innumerabiles deinceps ſanctiones fuiſſe conſtitutas ac decreta promulgata, & a ſummis Pontificibus, & a Conciliis, tum œcumenicis tum provincialibus, de retinenda aut certe repetenda hac ſynodorum conſuetudine. Hujus autem intermiſſio, difficile dictu eſſe, quantas calamitates in Chriſtianam rempublicam invexerit.

Inde enim miſere prolapſam Eccleſiaſticam diſciplinam, ipſosque, qui in officio continere alios debuiſſent, maxime ab officii ſemita deviaſſe. Nota eſſe Eccleſiæ DEI vulnera, quæ ſine acerbiſſimo doloris ſenſu commemorari nequeant. Conventum igitur hunc provincialem, quam primum licuerit, a ſe indictum, ut, quod periit, re-

requiratur, quod abjectum eſt, reducatur, quod confractum eſt, alligetur, quod infirmum eſt, conſolidetur, quod pingue & forte, cuſtodiatur. Hoc munus paſtoris, hoc ducis officium, has partes gubernatoris, ut gregi, militi, navi proſpiciatur.

Et quia tria præcipue ſint, quæ ex Tridentini Concilii auctoritate in Conciliis provincialibus agi oporteat, ut delicta corrigantur, mores ad optimam diſciplinam revocentur, dirimanturque controverſiæ, primum illud eſſe jaciendum totius ædificii fundamentum, ut omnia & ſingula, quæ a Tridentino definita ac ſtatuta ſunt, ex integro recipiantur. Memorat deinde, quomodo curandi delictorum morbi, diſciplina reſtituenda &c. proponit ſanctorum Patrum exempla, cum ferventi adhortatione ad ſynodum.

PARS I.

De Fide Catholica.

Prima Paſtorum cura fides Catholica, ejusque profeſſio ſe- 1565.
cundum formulam ad mentem Tridentini a Pio IV. præſcriptam, in prima ſynodo a Beneficiatis omnibus edenda: item ab omnibus præceptoribus intra menſem. Suſpecti de hæreſi mox ad Epiſcopum vel Inquiſitorem deferantur. Hæreticorum terras litterarum aut mercaturæ cauſa ne adeunto, idque ſæculares Principes & Magiſtratus prohibento. Sacræ Inquiſitionis officio favento, regulas Indicis de libris vetitis ſervari Epiſcopi jubento.

Prohibetur omnis abuſus ſacræ Scripturæ. Magiſtris idoneis & probatis juventus inſtruenda committatur. Parochi ſingulis Dominicis & feſtis a prandio pueros inſtruant doctrina Chriſtiana. Quæ Eccleſiæ Cathedrales vel collegiatæ ſtipendium pro Theologo necdum habent aſſignatum, Præbendam proxime vacaturam eidem attribuant.

Prædicatio Verbi Divini præcipuum munus Epiſcoporum, per ſe ipſos, ſi fieri poſſit, ſecus per alios idoneos obeundum, & quidem in parochiis ſingulis ſaltem Dominicis & feſtis præcipuis, & diebus jejuniorum, quadrageſimæ & Adventus quotidie, vel iis ſaltem diebus, quibus Epiſcopus juſſerit. Parochi quovis menſe unam ſaltem concionem ad Epiſcopum mittant, ut diſpiciat, quomodo Verbum DEI prædicent. Si autem munus concionandi obire non poſſint, peritos implorent. Extra urbem vero ſingulis menſibus ſaltem ſemel Verbum DEI prædicetur. Concionatoribus autem præter victum etiam eleemoſyna præbeatur.

Tra-

Traduntur præcepta concionatoribus; facram fcripturam juxta fenfum Patrum interpretentur; nihil leve aut futile proponant: fed præcipue in Evangelii, fymboli, orationis Dominicæ, falutationis Angelicæ, decem præceptorum, Sacramentorum Ecclefiæ, & facrorum rituum dilucida explicatione verfentur. In fcelera, pravas confuetudines & periculofas, non autem in homines, vitæ ftatum aut ordinem ab Ecclefia receptum invehantur, neque in Epifcopos, Magiftratus fæculares, aut Prælatos, fed præpofitis etiam difcolis obedire doceant. Officia hominis Chriftiani erga DEum, proximum, & fe ipfum inculcent. Non folum inftruant, *cur* virtutes colendæ, & vitia fugienda, fed etiam *quomodo*. Qua ratione utendum talentis, animi dotibus, bonis fortunæ. Præfertim vero bono exemplo præluceant.

Neque pro fe neque pro aliis in concione eleemofynam petant, fed in genere de officiis charitatis admoneant. Noctu nunquam habenda concio. Sub ea nec Miffa nec horæ legantur. Epifcopi ipfi ftudeant intereffe; uti etiam reliqui clerici. Loca virorum & mulierum fint diftincta.

Circa imagines infolitas obferventur decreta Tridentini. Nec aliæ proponantur, nifi quæ pietatem excitant. Quare pictores & fculptores nullam imaginem effingant, nifi Parocho approbante. Repræfentationes omnes vanæ tollantur. Reliquiæ Sanctorum religiofe afferventur, vafculis decore conditæ: cum populo oftenduntur, accendantur lumina &c.

Sortilegia quæcunque acriter coerceantur, in blafphemos pœnæ ftatuantur. Dies fefti religiofe colantur. Nulla officina fit aperta. Ne ludi equeftres, fpectacula ludicra, aut certamina, vel choreæ proponantur.

PARS II.

§. I.

De Adminiftratione Sacramentorum.

189. Ut omnibus Sacramenta miniftrari poffint, loca valde diffita viciniori parochiæ uniantur, aut novus rector conftituatur fumptibus matricis ecclefiæ, aut populi. Fines parochiarum dubii determinentur. Nihil exigatur pro adminiftratione Sacramentorum.

Ri-

Ritus & ceremoniæ more Romanæ Eccleſiæ adhibeantur. Populus de virtute & uſu inſtruatur.

Baptiſmus in eccleſia ante nonum diem peragatur. Si in caſu neceſſitatis domi infans ſit baptizatus, ceremoniæ in templo ſuppleantur. Compatres eligantur, qui animæ ſint profuturi. Chriſma ſolenniter conſecretur, baptiſterium & liber baptizatorum viſitanda. Puerperæ, cum domo exierint, ad templum pergant, ad agendas DEO gratias, & benedictionem a parocho accipiendam.

Confirmatio ſeptennio minori non conferatur. Parochi tempus populo denuntient. Suſceptores nihil largiantur. Parochi confirmatos inſcribant & compatres.

Eucbariſtiæ ſumptionem tempore paſchæ nemo differat. Negligentes ad Epiſcopum deferantur. Legitime abſentes parocho fidem faciant de peracta communione paſchali. Publici peccatores graves, ſemel admiſſi, ſi relabantur, non admittantur, niſi emendatio fuerit perſpecta. Si fieri poſſit, maribus ſeorſim miniſtretur. Statuuntur plura alia, jam alias nota & uſitata.

Miſſam nemo legere permittatur, in aliena Eccleſia, niſi ſcriptam licentiam ab Epiſcopo habeat. Hic autem illam non det, niſi viſis teſtimoniis proprii Epiſcopi, brevi ante datis. Notorie criminoſi non admittantur. Facultates eadem die plures Miſſas legendi poſthac ſint irritæ. Nemo Dominicis & feſtis in oratoriis Sodalitatum aut ſæcularium Miſſam dicat ante finitam concionem, quæ inter Miſſam in parochia habetur.

Miſſæ nec ante auroram nec poſt meridiem dicantur, niſi ex cauſis jure expreſſis. Nec in oratoriis privatis, niſi ab Epiſcopo ſint approbata. Paramenta ſint munda: ac propterea, ſi fieri poſſit, vinum album adhibeatur. Ineptiæ in primitiis tollantur. Ceremoniæ Romanæ Eccleſiæ ſint ſolæ in uſu. Varii abuſus in Miſſa legenda vetantur.

Sacramentum Pœnitentiæ quivis ſaltem ſemel in anno a proprio parocho percipiat. Medicus curet, ut prius anima ſanetur. In cathedrali ſit proprius pœnitentiarius. Epiſcopi delectum habeant confeſſariorum. Fœminæ ante ortum ſolis & poſt occaſum non audiantur; nec in privatis ædibus absque neceſſitate fiat confeſſio. Qui ſuperiori confeſſione juſſi aliena reſtituere id neglexerunt, non abſolvantur ante factam reſtitutionem. Publicis peccatoribus publica pœna imponenda.

Caſus Epiſcopo reſervati ſunt: raptus Virginis. Violatio monialis. Abortus procuratio. Inceſtus in 1. & 2. gradu. Incendiarium.

Pollutio Ecclesiæ. Homicidium voluntarium. Percussio parentum. Expositio infantum in loco pio, si habeant, unde alant. Crimen Notarii, qui legata pia non denuntiat. Magia & Superstitio. Stateræ, mensuræ, monetæ adulteratio.

Inter opera pœnitentiæ est *Jejunium*: quod observandum in quadragesima, quatuor anni temporibus, pervigiliis, triduo rogationum. Quibus abstinentia a carne servanda, & omnibus, quæ a carne trahunt originem, ut ovis, lacte, caseo, butyro. In provincia initium quadragesimale jejunium sumat a die cinerum, excepta urbe Mediolanensi, iisque Diœcesis partibus, in quibus ex S. Ambrosii instituto Divina officia celebrantur. Illorum vero damnatur ingluvies, qui primis quinque diebus quadragesimæ Mediolanum se conferunt, ut carnibus vesci possint.

Extrema Unctio ægroto, dum integris adhuc est sensibus, a parocho ministretur. Qui illum consoletur, & hortetur, ut a curis terrenis ad cœlestem vitam cogitationes erigat, ut abjecto mortis metu, gaudeat, se a DEO in æternam requiem vocari. Præsentes vero moneantur, ut preces pro ægro fundant.

Sacramentum Ordinis conferendum cum iis cautelis, quas Tridentinum præscripsit. Neque Episcopus neque ejus ministri quidpiam accipiant, etiam sponte oblatum. Omnium Ordinatorum nomina inferantur libro, qui apud Archidiaconum, & Episcopum custodiatur.

§. 2.

De Collatione Beneficiorum.

190. Clerici ad Beneficia adaptari debent in *seminariis*. Ad hæc autem fundanda omnes Beneficiati decimam partem fructuum contribuant. Pro electione, præsentatione, nominatione ad Beneficium nihil omnino, etiam sponte oblatum, accipiatur. Neque ab Episcopo aut aliis ulla pars fructuum reservetur. Sed integre & absque diminutione conferantur. Alias jure cadant. Episcopus autem neminem instituat, admittat, aut confirmet, nisi juraverit, neque se, neque alium se sciente aut consentiente quidquam largitum, promisisse, aut compensasse. Notariis, aliisque ministris pro litteris non plus detur, quam ad summum duo aurei.

Ne pluris vendatur res propter annexum jus patronatus. Ne quidem ad redimendam vexam, etiam in casibus a jure permissis, lice-

liceat aliquid dare absque consensu Episcopi. Qui Beneficium vacans multis, & ambitiosis precibus per se vel alium petit, ad illud & cætera omnia per biennium sit inhabilis. Idem, si quis Beneficium necdum vacans postulet.

Vacante *Ecclesia parochiali* affixo edicto omnes invitentur ad concursum; & examen, instituendum juxta formam a Tridentino præscriptam.

Promovendus ad Episcopatum imprimis examinetur a quinque viris doctis de *fide*, *vita*, *& moribus*: an sit bonæ existimationis? an suspectus de hæresi? An hæreticorum libros legerit? An cum eis conversatus? An stato tempore confiteatur &c.? An sacris Ordinibus initiatus? An infamia notatus? An inimicitias graves gerat in loco Episcopatus? An filios habeat illegitimos, & quot? An familiam suam prudenter regat? An bigamus? Suspensus? Excommunicatus? Apostata? an ei publica pœnitentia imposita? An insanierit? An a dæmone vexatus?

De *natalibus* vero, *ætate*, *gradu*, *corporis habitu*, a duobus vel tribus testibus, vel ex instrumentis publicis cognoscatur. An ex legitimo matrimonio natus? An hæretici filius aut nepos? An trigesimum annum impleverit? An Doctor vel Licentiatus Theologiæ, aut SS. Canonum aut saltem publico alicujus academiæ testimonio ad alios docendos ostendatur idoneus? Si Regularis fuerit, an a suis Superioribus similem fidem habeat? An aliquo vitio vel insigni deformitate laboret? An comitiali morbo tentetur?

De *Doctrina* autem sic periculum faciat. Adhibitis tribus Theologis, & tribus Canonistis interrogetur: Quid differant Sacramenta veteris & novæ legis? quot sint, & quænam eorum materia, forma, minister? quod officium Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, quodve minorum Ordinum? quæ præcepta Divina, quæ Evangelica consilia? Duos item locos ei proponat interpretandos, alterum novi testamenti, alterum veteris, a mane ad vesperam dato spatio. Dein experimentum fiat, an etiam jure Canonico sit imbutus. Quibus confectis professionem fidei ex consueta formula emittat. Denique hæc omnia ad summum Pontificem mittantur.

Clerici universim nihil præ se ferant, quod non simplex, castum, integrumque sit, ut modestiæ, frugalitatis, benignitatis, &, quæ eos tantopere cum DEO conjungit, sanctæ humilitatis, ac virtutum omnium exemplo cæteris præluceant. Episcopi & reliqui sacerdotes Dominicis & festis Missam celebrent. Curati præterea ter in hebdomade, aut etiam sæpius, reliqui vero clerici sæpius communicent.

§ 3.

De Epiſcopis.

191. Alienum eſt valde a *dignitate* Epiſcopi, ſi in conſuetudine Principum ſe deprimat, & abjiciat. Ne igitur accumbentibus illis ſtent. Principes vero eos honore debito proſequantur. Ut igitur venerationem ſibi concilient facilius, nunquam profano *veſtitu* compareant, aut cum apparatu. Unde non utantur ſerico, pretioſis pellibus, unguentis, ſtragulo equi ſerico, ephippiis, calcaribus, aut frænis inauratis. Lineum rochetum geſtet in eccleſia & in publico. Sine talari tunica neque ex cubiculo exeat. In itinere quoque veſtitum gerat, ex quo Epiſcopus appareat.

In *ſupellectili* nihil auro argentove ornatum: nihil ſericum, aut colorum varietate diſtinctum: non aulæa aut tapetia: nihil acu pictum, aut varie textum, vel ſtudioſius elaboratum. Simplici tantum corio vel panno menſæ ſint ſtratæ. Nulla ſigna aut tabulæ profanæ. Equos ne alat, niſi neceſſarios. In domo ejus nihil appareat, quod ſimplex & modeſtum non ſit. Omnem vero ſplendorem ad templorum cultum & ornamentum conferat.

Menſa ſit frugalis, tribus ferculis contenta. Bellaria, placentæ, omniaque ſacharo artificioſe condita, cœteraque eſcarum lenocinia, & exquiſita vinorum genera prohibentur; non obſtante quocunque hoſpitum reſpectu. Menſa lectione ſacra ſit condita. Paraſiti, ſanniones, ſcurriles joci, maledicta procul abſunto.

Familia pariter ad omnem modeſtiam ſit compoſita: modica; veſtitus omnino ſimplex; ceteraque omnia ita ad ædificationem temperata, ut appareat illos eſſe miniſtros miniſtrorum DEI. (*Hæc erat aula S. Caroli, eamque omnium Epiſcoporum eſſe volebat.*)

§. 4.

De Clericis.

Clericus, *Divinum officium* negligens, fructus Beneficii non faciat ſuos: ſed eos tanquam injuſte perceptos ad fabricam vel in pauperes erogare debet. Si Canonice admonitus ſe non emendet, Beneficio privetur. Officium autem omittere, ut Beneficio privari poſſit, is jure dicatur, qui quindecim dierum ſpatio illud bis omiſerit.

Li-

Libros habeant & legant delectos, S. Scripturam, Tridentinum Concilium, Catechiſmum Romanum, conſtitutiones iſtas ſynodales; Directorium Diœceſanum. Parochi inſuper *homiliarium*, ſummam Antoninam: atque in lectione Paſtoralis S. Gregorii & S. Chryſoſtomi aſſidue verſentur

Habitum clericalem omnes ſacris initiati, aut quodcunque Beneficium obtinentes, geſtent, ordini ſuo & dignitati congruentem: ſecus privandi primo fructibus, dein Beneficiis, tonſura inſuper decenti ſint inſigniti. Comam & barbam ne nutriant. In habitu color tantum ſit niger: niſi forte dignitas colorem alium requirat. Materia ſit ex lana. Forma talaris. Pluraque alia circa veſtitum, ad modeſtiam & decentiam pertinentia præſcribuntur, a capite ad calcem.

Ædes pariter ſint modeſtæ. Nullæ in eis feminæ, ne quidem conſanguineæ; niſi neceſſitas judicio Epiſcopi aliud exigat. Domum, in qua degunt, vel degere debent, ne locent laicis, præſertim in urbe. Canonici habitent in ædibus canonicalibus, parochi in parochialibus. Clerici poſt primam horam (*nempe poſt primam horam a ſolis occaſu*) domo ne exeant, niſi ex juſta cauſa, & cum lumine.

Arma clericorum ſunt orationes. Venatione abſtineant, uti etiam choreis, ſpectaculis, larvis, follis ludo ſeu pila inflata, aleis, teſſeris, comeſſationibus, cauponis. Imo ne quidem ludorum, ſpectaculorum, chorearum ſint ſpectatores.

Negotia ſæcularia devitent. Coram Judice ſæculari advocatos aut procuratores ne agant, niſi ab aliis in judicium vocatus ſuam, vel ſuorum, vel Eccleſiæ, vel perſonarum miſerabilium cauſam agat, facultate prius ab Epiſcopo ſcripto conceſſa. Abſtineant officio tabellionis in profanis negotiis, arte medendi, mercaturis, negotiatione, conductione alieni prædii lucri cauſa, tutela & curatela, fidejuſſione, negotiorum procuratione, famulatu laicorum, etiam Principum, niſi ad officium ſacerdote non indignum ab Epiſcopo ſcriptam facultatem habeat, ſingulis annis renovandam; præſertim vero omni famulatu & comitatu fæminarum. Transgreſſoribus ſtatuuntur pœnæ.

Reſidentiam curate ſervent. Secus fructus non faciunt ſuos; ſed hoſpitalibus tradant, aut fabricæ Eccleſiarum. Plura ſtatuuntur circa horum executionem; uti etiam contra obtinentes plura Beneficia: & ſtudiorum cauſa abſentes per quinquennium.

§. 5.

De Parochiis, Vicariis, Visitatione.

192. In singulis parochiis Episcopus constituat certos viros probatos, qui investigent, & referant, quæ medicina indigeant. Parochus omnes Parochianos suos descripros habeat. Observet novos inquilinos, cujus fidei, vitæ &c. Inquirat in pauperes, ægros &c.

Vicarii forenses constituantur per certas regiones Diœcesis, qui parochis & curatis, an officio satisfaciant, invigilent. Singulis mensibus presbyteros suæ regionis convocent, modo ad hanc, modo ad aliam Ecclesiam. Pridie conventus omnes confiteantur. Die ipsa omnes in Ecclesia illa celebrent; unus vero ex ipsis solenne officium cantabit, alter ad populum dicet. Habita dein processione circa cœmeterium in domo parochi prandebunt uno ferculo contenti. Tum vero conferant inter se de boni pastoris officio, de malorum remediis, casibus reservatis, constitutionibus synodalibus, casibus conscientiæ.

Præcipue vero de presbyterorum vita, diligentia &c. an omnia debite observentur. Certior fiat Episcopus. Cum in urbem venerint, primo Episcopum adeant, ac referant. Curati vero quicunque vicariis istis obtemperent. Alioquin ab Episcopo puniendi. Hi autem vicarii ab Episcopo amoveri semper possunt, puniendi & ipsi, si muneri suo desint.

Visitatio inter curas Episcopi præcipua. Verbi DEI prædicatione omnes ad cultum DEI, vitæ integritatem, pacem & concordiam, docendo, arguendo, obsecrando cohortetur. Confirmationis Sacramentum, ubi opus, ministrabit, a casibus sibi reservatis confitentes absolvat. De vita & moribus inquirat. Ecclesiæ omnes partes lustret. Altaria consecret. Ecclesias pollutas reconciliet. Paramenta exploret. Visitet Instrumenta, libros, inventarium &c. Examinet, an clerici rite suis fungantur muneribus; quæ vitæ ratio, habitus, modestia domi forisque? An ecclesiæ jura defendant? Fructus recte dispensent? Pacem colant? Qualis populus in cultu Divino, moribus &c.

An parochi *libros* debitos habeant, in quibus nomina baptizatorum, confirmatorum, matrimonio junctorum, mortuorum. An rite Sacramenta præbeant? Quomodo Eucharistia, chrisma, oleum conserventur, & suo tempore mutentur? Qua reverentia Eucharistia ad ægros

gros deferatur? An matrimonia adhibitis denuntiationibus rite celebrentur? An & quomodo Verbum DEI prædicetur, pueri inſtruantur? An in populo ſint hæretici vel alii facinoroſi, aut inimici? An & quomodo eccleſiæ jejunia, dies feſti, ritus ſacri, confeſſio & communio annua, vigeant? Quæ executio piorum legatorum? Quæ liberorum educatio?

An, & qui Regulares munere prædicandi, aut confeſſiones audiendi fungantur? Quomodo hoſpitalia ſe habeant, & alia pia loca, quoad vitam, adminiſtrationem &c.? *De ſcholis:* quinam libri prælegantur? Quales magiſtri? quomodo doceant? *De Bibliothecis:* an nulli in illis libri prohibiti?

Comitatum non habeant niſi neceſſarium; in quo non plures quam 15. perſonæ, & 12. jumenta. Si plures duxerint, alant ſuis ſumptibus. Menſæ duo tantum fercula inferantur. Si viſitator inferior ſit Epiſcopo, in comitatu octo hominibus ad ſummum & ſex jumentis contentus ſit. Viſitatio non ſolum quam diligentiſſime, ſed etiam quam celerrime conficiatur.

§. 6.

De Judiciis.

A foro Eccleſiaſtico omnis avaritiæ ſpecies amoveatur, & cau- 193.
ſæ quam minimis incommodis & ſumptibus agantur. Quare Notariis & ſcribis certa taxa præſcribenda, quam non poſſint excedere. *Notarii* probe examinandi, an ſint idonei. Jurent, ſe munus ſuum diligenter & fideliter executuros: nihil accepturos ultra taxam, ab Epiſcopo præſcriptam: ſe non intruſuros: nec procuratorem acturos. Omnia acta judicialia, & inſtrumenta in regeſtum ſeu protocollum fideliter relaturos: extractum inde daturos ex voluntate Judicis: ſecreta cauſarum, depoſitiones teſtium, ac ſententias nemini patefacturos ante judicialem & legitimam publicationem: juſſis Epiſcopi in omnibus abſque fraude & dolo obtemperaturos.

Nullus Notarius Judicibus ordinariis, delegatis, arbitris, arbitratoribus proceſſus judiciales originales tradat; ſed copias duntaxat & exempla, ex regeſto deſcripta: niſi Epiſcopus aliud jubeat. Hæc etiam a ſcribis & cancelliſtis obſerventur. Adduntur pœnæ in transgreſſores.

Caufidici & Advocati fifcales non admittantur ad caufas in foro Epifcopali, priusquam Epifcopo jurejurando fe obftrinxerint, nullam caufam fufcepturos, quam a juftitia & æquitate alienam exiftimaverint. Hortantur etiam Principes & Magiftratus, ut idem in laicorum caufis fervandum curent.

Executoribus, *miniftris*, & carceris *cuftodibus* certam taxam præfcribant Epifcopi, a captis folvendam. Captorum res tuto loco collocentur, abfolutis integre reftituendæ. Si quis aliquid furripuerit, duplo mulctetur. Vifitentur carceres. Conftituat Epifcopus aliquos, qui perfonarum miferabilium caufas gratis agant. Idem agant laici Magiftratus.

§. 7.

De Miniftris Ecclefiæ.

194. Initio cujusvis anni in cathedralibus & collegiatis tres deligantur Canonici, qui de eorum, qui creandi funt Officiales & Miniftri ecclefiæ, moribus & aptitudine inquirant, & ad Epifcopum jurato referant. Miniftri per fe ipfos munus obeant. Quibus a Jure permiffum eft, ut aliquo tempore abeffe poffint, a chori Præfide, fi intra triduum reverfuri fint, fi diutius abfuturi, ab Ordinario difcedendi facultatem petant: ne nimis multi fimul difcedant, & ecclefia miniftris evacuetur. Nemo autem tempore abfentiæ diftributiones quotidianas percipiat: non obftante quocunque ftatuto, confuetudine, pacto aut ultronea conceffione: fed præfentibus accrefcant. Excipiuntur tamen ii, qui propter infirmitatem, vel aliam neceffitatem aut manifeftam Ecclefiæ utilitatem, a SS. Canonibus aut Tridentino excufantur. Tertia pars fructuum ex omnibus Dignitatibus, Canonicatibus, & aliorum reditibus, in quotidianas diftributiones convertantur.

Chori Præfes invigilet diligenter, ne quid prætermittatur, neve indecore quidquam fiat. Si qui fuo officio non fatisfaciant, eos graviter & amanter objurget. Si non emendentur, ad Epifcopum deferantur.

Dignitates aut *Perfonatus* obtinentes aliis exemplo præeant in Divinis officiis. Ex Canonicis ordine conftituatur hebdomadarius, qui Miffam & Vefperas canat. Canonici celebranti Epifcopo affiftant. Tempore Divini officii ne celebrent capitulum: neque diebus feftis.

Cere-

Ceremoniarum magister denuntiet ritum modumque, quo res Divina celebranda, omnesque sui officii admoneat. Adolescentes prius erudiat, vel erudiri curet. Tabellam in sacristia affigendam curet, in qua cujusque officia ac munera contineantur. Si magister deliquerit, a chori præside objurgetur.

Sacrista custodiat vasa sacra, totumque ecclesiæ thesaurum. Munditiem conservet. Necessaria ad Divina officia habeat præparata, uti cereos, oleum, vinum, hostias &c. Aquam benedictam singulis septimanis renovet. Altaria decenter ornet. Tempore congrua det signum campana. Tabellas, in quibus cujusque functio descripta sit, in sacristia habeat. In eadem silentium procuret. Laicos ibidem morari non patiatur, nec permittat quemquam extra suum ordinem Missam dicere: sed ordinem tabulæ servandum curet.

Minorum Ordinum functiones ad usum revocentur. *Ostiarius* suo tempore fores ecclesiæ aperiat & claudat. Excommunicatos & infideles arceat. Nec populum, ad sacrificantem propius accedere patiatur. Campanas pulset. Quietem in ecclesia turbantes moneat, pertinaces expellat, aut deferat ad superiorem. Mendicare ne sinat. Ecclesiam verrendam curet. Canes expellat: & quidquid dedecet, amoveat.

Lector prophetias in Missa, & lectiones in matutino pronuntiet. Pueros prima fidei rudimenta doceat. *Exorcista* memoriæ mandet exorcismos ecclesiæ, ut, cum res postulaverit, eo munere fungi possit, quod tamen non faciat, nisi consentiente Episcopo. Hic autem nemini, ne sacerdoti quidem hoc munus committat, nisi ejus ætatem & mores probarit, nullus intercedat quæstus, nulla curiosa percunctatio, præsertim quæ ad divinationem pertinet. Nemo hoc munus invadat ejiciendi dæmones, nisi exorcistæ ordine sit initiatus. *Acolythus* diacono & subdiacono ad aram inserviat. Lumina accendat, & deferat. Urceolos vini & aquæ ad Missæ sacrificium paret.

§. 8.

De Divinis officiis.

In his ritus Romanæ Ecclesiæ observetur: nisi alius a sede Apostolica sit concessus. Calendarium seu Directorium singulis annis pro 195.
omnibus diebus conficiatur a chori magistro cathedralis Ecclesiæ. Ho-

ræ nunquam omittantur. Omnes compareant induti ſuperpelliceo cum latis manicis, non anguſtis, inſtar rocheti. Cantus graves ſint, pii ac diſtincti. Cantores, quantum fieri poteſt, ſint clerici. Omnis laſciva muſica, & mollis canendi ratio abſit.

Tractat dein ſacra ſynodus, quomodo ad Divina Officia in Eccleſia conveniendum: quomodo in choro verſandum: atque inde recedendum, ut omnia cum decore, modeſtia, devotione, atque ad omnium ædificationem peragantur. Matutinum officium vel media nocte, vel eo ſaltem tempore inſtituendum decernit, ut ſub ortum ſolis ſit abſolutum.

Miſſam diebus ſolennioribus Epiſcopus ipſe ſolenniter cantet, cum Veſperis. Canonici eum ad Eccleſiam conducant, & reducant. Apponitur inſtructio, a quibus & quomodo Miſſa major ſit cantanda.

In *Eccleſia*, dum Divina celebrantur, aut concio habetur, nemo audeat deambulare, nugari, colloqui, averſus ab Euchariſtia ſedere, aut quamcunque irreverentiam exhibere, in eccleſia, cœmeterio, porticu, atrio venale aliquid proponere; nec in eccleſia mendicare, nocturnas vigilias agere; confugientibus ad illam vim inferre contra SS. Canones. Summopere tamen cavendum, ne facinoroſi, niſi neceſſario, ad ea quaſi aſylum, in ſacrarum conſtitutionum fraudem ſe recipiant. Conſulendus igitur, antequam facinoroſus admittatur, Ordinarius. Quod idem faciendum, antequam extradatur. Nihil ex ſacra ſuppellectili ad profanos uſus commodetur. Neque campanarum ſono populus ad ſpectanda reorum ſupplicia convocetur.

Proceſſiones & ſupplicationes generales ex cathedrali, vel cujusque loci majori eccleſia proficiſcantur, & eodem revertantur, niſi aliud viſum Epiſcopo. Eas Canonici & alii clerici, ſuperpelliceis induti comitentur. Nemo ordinem deferat. Faceſſant in iis ſpectacula indecentia, & omne profanum commercium.

§. 9.

De Funeribus, Exequiis & Sepulturis.

596. Epiſcopo mortuo vel morti proximo vocetur vicinus Epiſcopus, qui cum omni clero eum ad ſepulchrum proſequatur; & quidem gratis. Fiant a capitulo certiores provinciales Epiſcopi, ut preces fundant, Miſſam in cathedrali ſolenniter celebrent pro anima defuncti, & electione novi paſtoris. In ejus exequiis non plures accendan-

dantur cerei quam 24. Anniverfarium pro defuncto celebretur, quamdiu fucceffor vixit, hujus & capituli fumptibus.

Ante folis ortum & poft occafum nemo fepeliatur: non tamen fub Miffa majore. Cerei omnes ad ecclefiam fpectent, in qua mortuus fepelitur. Iis exceptis, qui clericis comitantibus in eleemofynam dantur: falva etiam quarta funeralium parochiæ perfolvenda. Statuenda taxa ab Epifcopo in mercedem pro laborantibus in exequiis. Pauperes fumptibus ecclefiæ fepeliantur. Exequiarum, fepulturæ, & anniverfariorum nomine nihil licet pacifci aut exigere; pia tamen confuetudo fervari debet. Absque confenfu Epifcopi nemini funebris oratio habeatur ad ejus laudem. Poteft tamen haberi concio, quæ tota referatur ad humanam miferiam proponendam, omnesque ad vigilandum cohortandos.

Non ferendus ille abufus, quo cadavera in templo collocantur in excelfo loco, tanquam fanctorum corporum reliquiæ, circumque arma, vexilla, trophæa & alia victoriæ monumenta fufpenduntur; ut non jam Divina templa, fed caftra bellica effe videantur. Tollantur hæc, & fepeliantur ita, ut fepulchrum e folo non emineat.

§. 10.

De Bonis & Juribus Ecclefiafticis.

Quoniam Ecclefiæ multis rebus funt privatæ, nec fpes recuperandi fupereft, inftrumentis perditis aut interceptis, ideo, ut in futurum faltem provideatur, omnes Ecclefiaftici Ordinis homines omnium bonorum, poffeffionum, redituum, ac jurium, ad Ecclefias vel loca pia pertinentium *Inventarium* conficiant, cujus unum exemplum, Notarii manu confectum, in Archivo, quod Epifcopo & Capitulo eft commune, affervetur: alterum ad Metropolitanum mittatur. In vifitatione luftretur. 197.

Si quæ bona Ecclefiæ, laicis conceffa, caduca facta fint, caveant Epifcopi &c. ne caducitatis pœnam ipfis remittant. Qui bona ecclefiæ in *feudum* obtinent, a fucceſſoribus inveftituram renovandam, tempore a jure præfcripto, curent, eisque fidelitatis juramentum dabunt. Pari ratione hæredes inveftituram petant ab iis, qui ecclefiæ præfunt. Feudatarii in tali innovatione omnia bona fingillatim publico inftrumento defcribant. Nemini Beneficii bona propinquis fuis usque ad tertium gradum in emphytevfin dare aut locare

liceat; nisi evidens & magna ecclesiæ utilitas judicio Episcopi aliud exposcat. Recognoscantur omnes locationes ad longum tempus a 30. annis factæ: &, si non sint factæ secundum canonicas sanctiones, irritæ declarentur.

Successores in Beneficio ne fraudentur fructibus. Prima Dominica Adventus & quadragesimæ concionatores doceant populum, quid Tridentinum statuerit de solvendis integre *decimis*; recitentque decretum ejusdem Concilii contra occupantes bona, fructus ac jura ecclesiarum & piorum locorum.

Immunitas Ecclesiastica, Dei ordinatione, summorum Pontificum decretis, & sacrorum Conciliorum authoritate tributa, nulla ratione violetur. Neque enim Principes & Magistratus res Ecclesiasticas attentare, neque sacros & religiosos homines ad suum judicium aut potestatem evocare, neque DEO addictis bonis manum injicere, aut ullum onus imponere debent.

Commendatur Beneficiatis *hospitalitas*, maxime Episcopo, erga indigentes. Cum bona, quæ fidelium pietas DEO consecravit, alendis ecclesiæ ministris, reficiendis ecclesiis, earumque ornatui comparando ad Divinum cultum, vel pauperibus sustentandis addicta sint, ubi primum bona ecclesiæ esse cœperunt, eam naturam & conditionem induerunt, ut in alium, quam in sacrum piumque usum eorum fructus converti sit nefas. Quare omnes Beneficiati meminerint, ea bona sibi non esse credita ad luxum, neque ad augendos consanguineos, sed ad vitam honeste agendam: ex eo vero, quod supererit, si necessaria pauperibus alimenta negarint, intelligant, se, quos non paverint, occidisse; atque ob violatam charitatis legem peccatum mortale commisisse. Laici etiam resciso luxu, vestium ac conviviorum prodigalitate, pauperum necessitatibus pro facultatibus succurrant.

§. II.

De Matrimonio.

198. Curate servanda, quæ Tridentinum de matrimonio statuit. Episcopus & parochus, si alteri cuidam sacerdoti facultatem assistendi concedant, scripto id faciant, & libro inseratur. Denuntiationes festis diebus fiant, qui Ecclesiæ præcepto coluntur, cum frequentior in Ecclesia est populus. Parochus finita Missa, cui sponsi intersint, nuptias benedicat. Abusus autem ille in ecclesia tunc bibendi,

bendi & cyathum frangendi penitus tollatur. Quæ Tridentinum de reformatione matrimonii ftatuit, in communem linguam converfa, omnibus parochis diftribuantur, qui tertio quovis menfe ea populo recitent: nifi aliud vifum Epifcopo.

§. 12.

De meretricibus, lenonibus, hiftrionibus, cingaris, aleatoribus &c.

Ut meretrices ab honeftis mulieribus difcernantur, curent Epifcopi, ut aliquem amictum palam indutæ fint, quo turpem earum 199.
vitæ conditionem omnes dignofcant. Non liceat illis in publicis cauponis pernoctare, etfi fint advenæ: fed in unaquaque civitate locus eis affignetur, ab hominum frequentia & Ecclefiis remotus, ubi omnes habitent, ea lege, ut fi extra ejus loci fines domum ejusve partem conduxerint, & ipfæ & locatores feverius puniantur. Omni gemmarum, auri, argenti & ferici ufu eis a Magiftratu fæculari interdicatur. Omnes, qui lenocinio quæftum faciunt, exterminentur: uti etiam hiftriones, mimi, & ejus generis perditi homines.

Vagum & fallax cingarorum genus pariter arceatur, nifi certis fedibus collocati, vitam honeftis artibus, & in omnibus, prout Chriftianos decet, agere velint. Ganeæ, & tabernæ meritoriæ, omnis nequitiæ fentinæ, tollantur. Prohibeatur taxillis aut alea ludi, gravi pœna in lufores & receptatores lata. Bonis artibus otia, quantum fieri poteft, ex civitatibus eliminentur.

§. 13.

De Ufuris.

Ex mutuo nihil præter fortem percipi poteft: tametfi pecuniæ 200.
fint pupillorum aut viduarum, aut locorum piorum, vel dotales, nifi quatenus id jure nominatim permittatur. Si creditor oblatas fibi loco & tempore pecunias recipere nolit, neque ratione lucri ceffantis, aut damni emergentis, vel alia ex caufa, ultra fortem accipere aliquid poffit.

Ne fiant cambia, cum litteræ ad deftinatum locum vere non mittuntur, & ibi non fit folutio, fed uno eodemque loco pecunia da-

tur & recipitur. Qui partim pecuniam partim nomina difficilia dat, non poteſt totum in pecunia exigere. Ne quis rem ob dilatam ſolutionem carius vendat juſto pretio. Neque ob anticipatam ſolutionem res minoris ematur juſto pretio. Ne res vendatur dilata ſolutione, ita, ut ſi pretium mercis interim creſcat, plus ſolvatur, ſi decreſcat, nihilominus nulla fiat ſolutionis diminutio. Ne frumentum, vinum, oleum aliudve detur, ut plus recipiatur. Ne quis mutuo det frumentum corruptum, ut integrum recipiat. Ne in ſocietate, in quam alter pecuniam confert, alter operas, lucri diſtributio conſtituatur niſi per quotas partes: neque ultra eas certa ſumma ſolvatur. Ne fiat pactio, ut ſors ſalva ſit, fructus vero dividatur. Et quæ ſunt alia ejusdem generis pacta uſuraria.

PARS TERTIA.

§. 1.

De piorum locorum adminiſtratione.

281. Qui hoſpitalia aut alia pia loca in commendam vel adminiſtrationem accipit, aut eccleſiis ſuis unita, ædificia ruinoſa reficiat, injuſte alienata recuperet; aliaque juxta canonicas ſanctiones ad officium ſuum ſpectantia diligenter præſtet: alias ipſemet ad reſtitutionem pio loco faciendam obligabitur. Debitores pii loci ejusdem adminiſtratores eſſe non poſſint. Antequam adminiſtrationem adeant, juramentum deponant. Immobilia vel mobilia pretioſa alienare non poteſt, absque juſta cauſa & debita ſolennitate. Ne locentur debitoribus. Conductor det idoneum fidejuſſorem.

Collector eleemoſynarum ſit bonæ exiſtimationis, ejusdem diœceſis, in qua eſt hoſpitale. Ab epiſcopo quot annis licentiam colligendi petat. De eleemoſyna nihil participet, ſed vel gratis vel pro certa mercede operas locet. Circulatoribus aliisque nebulonibus hoſpitalia ne pateant. Morbum ſimulantes artifici applicentur, renitentes ejiciantur. Notariis ſcribisque ultimarum voluntatum ſub pœna excommunicationis præcipitur, ut legata ad pias cauſas Epiſcopo ſignificent. Retento eleemoſynæ pio inſtituto tollantur omnes comeſſationes certis diebus inſtitui ſolitæ. Epiſcopi omnem curam impendant, ut in civitatibus erigantur Montes pietatis, unde pauperes mutuas pecunias poſſint accipere: nec in

in eis ultra ſortem quidquam accipiatur, niſi pro miniſtris aliisque neceſſariis ſumptibus, idque ex ſummi Pontificis authoritate.

§. 2.

De Monialibus.

S. Carolus, ut in omnes partes ſollicitudinem ſuam paſtoralem exporrigeret, plures Conſtitutiones pro Monialibus etiam exemptis ſecundum datam ſibi poteſtatem a Pio IV. ſummo Pontifice, avunculo ſuo, edidit, quibus ſtatuit, ut numerus ſit pro facultatibus monaſterii; non tamen minor, quam 12. Jura ſua, ab Apoſtolica ſede conceſſa, Epiſcopo exhibeant. Nulla ambiat præfecturam aut officium. Præfecta non ſit minor 40. annis: quæ octo annis poſt profeſſionem probe vixerit. Si talis non habeatur, ex alio monaſterio ejusdem Ordinis poſtuletur. Præfecta duas tertias ſuffragiorum habeat. Vicaria, & Diſcretæ, ſeu matres conſilii, abſolute majora, omnia occulta. Præfectæ germana ſoror nullum officium habeat. Officium non duret ultra duos vel tres annos. 202.

Commendatur pax, obedientia, diligens officiorum executio, capitulum, quot ſeptimanis convocandum ad corrigendos defectus, clauſura exacta, pluraque alia de capitulis, labore, ſuſceptione, novitiis, ætate, profeſſione, novitiarum ſeparatione ſub una magiſtra, Divino officio, oratione mentali, ſacra lectione, votis, de puellis, quæ in monaſterio educantur: de concionatoribus, confeſſariis, viſitatoribus, & capellanis, regulis &c.

§. 3.

De Judæis.

Judæi, ut dignoſcantur, pileum crocei coloris, fœminæ pannum ejusdem coloris capitis tegumento impoſitum geſtent. Chriſtiani non accedant eorum convivia, nuptias, dies feſtos, ſynagogas, neque cum eis ludant, multo minus choreas agant: nec ſint eorum famuli. Si in diem vel horam eis operas locarint, cibum apud eos non capiant. Chriſtianæ mulieres ne ſint apud eos nutrices. Ne ſint Chriſtianorum medici. Ne utantur eorum opera in contrahendis matrimoniis.

Loca-

Locare Judæis bona Ecclesiarum, vasa, vestes &c. nefas esto. Diebus festis cum illis nullum contractum ineant. Tribus ante pascha diebus Judæi in publicum ne prodeunto. Nec quidquam palam vel occulte in contemptum Christianæ religionis attentare audento. Ne dignitatem vel publicum officium gerunto.

Rogat dein sacra synodus Principes, ut in singulis civitatibus locum constituant, in quo separati a Christianis habitent: in contractibus annotandis lingua vulgari utantur: avaritiam, fraudes, ac dolos coerceant. Instituantur in fide Conversi a Judæis separentur, & a Christianis flagitiosis: legitimam pater dare compellatur, adhuc vivens, vel, si mulier sit, dotem: aut si conjugata sit, maritus illam restituere.

§. 4.

De pœnis, & executione.

204. Pœna pecuniaria non perveniat ad Episcopum, sed tertia pars ad delatorem, reliquæ duæ ad pia opera aut loca. Hoc intelligendum, si clericus puniatur: si vero laicus propter delicta fori Ecclesiastici aut mixti, tertia pars causæ piæ, tertia ad fiscum sæcularem, tertia accusatori detur.

Episcopi facultates, licentias, consensus, approbationes &c. dent gratis. Possint omnia, quæ pertinent ad potestatem jurisdictionis, agere per vicarios, nisi sint personalia privilegia, aut specialiter excepta. Si circa ea, quæ in his decretis continentur, ante alteram provincialem synodum aliqua difficultas oriretur, illa Metropolitano reservata esto: salva semper sedis Apostolicæ auctoritate.

Quidquid de sacramentorum administratione, Missæ celebratione, divinorumque officiorum ratione dicta sunt, id neque ad Ecclesiam Mediolanensem, quæ S. Ambrosii præscripto & instituto proprios ritus & ceremonias habet, neque ad cæteras, quæ eosdem ritus ex antiquissima consuetudine retinent, in iis, quæ expresse his ritibus adversantur, pertinere vult synodus.

Hæc decreta post duos a publicatione menses obligent. Publicatio autem fiat per publicam affixionem in valvis cathedralium ecclesiarum, in Diœcesana autem synodo prælegantur. Postaque sæpius eadem lectio repetatur.

Hac

Hac ſynodo finita S. Carolus Romam revocatus eſt a Pio IV. ſed eo brevi poſt mortuo Pius V. approbatis his conſtitutionibus Carolum ad gregem ſuum dimiſit.

§. 2.

Concilium Mediolanenſe II. anno 1569.

Hanc iterum provincialem ſynodum tertio poſt anno ad præſcriptum Tridentini convocavit S. Carolus Borromæus, atque ad Patres congregatos eloquentem ac Spiritu Divino plenam orationem habuit. In cujus exordio, *jam ſcitis*, inquit, *qua in perturbatione reipublicæ Chriſtianæ Status verſetur; quam funeſtæ hæreſeon faces in finitimis provinciis jam dudum excitatæ; quam turbulenti inde in Gallia motus, quam multæ ſtrages, quot pugnæ editæ ſint. Quid? Quot templa vel auguſtiſſima diruta, religioſiſſimis imaginibus & ornamentis ſpoliata, vaſa ſacra erepta, reliquiæ ſanctorum diſſipatæ, ſacerdotes & religioſi viri interfecti, ſacræ Virgines iniurioſius tractatæ, Divina polluta, omnia denique proſtrata jacent.* Dein velut alter Jeremias ſæculi ſui mala deplorat, non modo ab hæreſeos labe, ſed a corruptis quoque Catholicorum moribus profecta. Imo ex depravatis moribus tot hæreſes ortas lamentatur. 205.

Tot malis a Conciliis quærendum eſſe remedium; & quamvis in prima ſynodo multæ ſalubres conſtitutiones ſint conceptæ, tamen fundamentum duntaxat eſſe jactum. Jam vero ſuperſtruendum ædificium conſummandumque: ſolo DEI honore, animarum cultu, & Eccleſiæ conſervatione præ oculis habita, contemnendas illas populares mundi corrupti voces: *Non ferunt hæc tempora veterum canonum ſeveritatem: ſic jam diu viximus, ſic vixerunt, qui ætate anteceſſerunt; vitæ inſtitutum nihil eſt, quod mutemus.*

Contemnenda iſta, proponendamque ob oculos illam libertatem Spiritus, qua armati Apoſtoli, muniti Martyres, atque inſtructi viri ſanctiſſimi, Athanaſius, Chryſoſtomus, Ambroſius, aliique Patres, non terroribus, Apoſtolico quodam animorum ardore flagrantes, non minis, non furoribus fracti, pro DEI gloria, pro gregis commiſſi ſalute forti conſtantique animo adhibuerunt cenſoriam illam virtutem, ſcelerum vindicem &c.

TITULUS I.

De Fide, Sacramentis, & Paſtoralibus muneribus.

206. Graviter præcipitur, ut omnes, quomodocunque de hæreſi vel doctrina minus ſana ſuſpecti, a quocunque conſcio ad Epiſcopum aut Inquiſitorem deferantur. Atque hoc decretum ſæpius promulgetur. In oppidis inſtituatur Doctrinæ Chriſtianæ ſodalitas, quæ parochos adjuvet in imbuendis pueris fidei principiis. Problemata & axiomata de ſcientiis prius non proponantur, donec ab Epiſcopo vel delegatis cenſoribus fuerint recognita.

Summorum Pontificum Bullas Epiſcopus, a Metropolitano ſibi transmiſſas, promulgari curet duobus ſaltem menſibus poſt publicationem Romanam. Ad viſitationis munus, ſi fieri poteſt, ſacerdotes idonei adhibeantur. Epiſcopus non ſolum in adminiſtratione Sacramentorum, ſed etiam in Sacramentalium explicet rationem myſterii. Sacrum oleum a ſacro homine deferatur. Omnino rudes ne ſint compatres. Commendatur iterum communio paſchalis in propria parochia peragenda, ac frequentando cultu Divino.

Mandatum Pii V. ut medicus poſt triduum ægrotum deſerat, ſi intra id ſpatium non confiteatur, executioni dandum. Uſurarii, niſi re ipſa ante mortem reſtituerint, aut ſaltem cautionem idoneam præſtiterint, Eccleſiaſtica careant ſepultura.

Qui propter infirmitatem in quadrageſima carne veſcitur, in remotiori ædium loco id faciat.

Cum Epiſcopus aliquem excommunicavit ac publice denuntiavit, ejus nomen ad Cathedralis & propriæ parochialis eccleſiæ valvas affigi, atque ad parochos Diœceſis mitti curet, qui prima quavis menſis Dominica eum populo denuntient: neque hoc agere deſiſtant, donec ab Epiſcopo reconciliationem cum eccleſia intelligant. Si tres menſes in excommunicatione permanſerit, eum Epiſcopus comprovincialibus & aliis finitimis Epiſcopis denuntiet. Quod ſi per annum inſorduerit, jure Canonum contra eum procedatur.

Omnes Ordinati alicui eccleſiæ adſcribantur, in qua ſacras functiones obeant, ſeque ad ulteriores Ordines dignos reddant.

Matrimonium cum hæreticis ne contrahatur. Epiſcopus non det parocho facultatem jungendi peregrinos & vagos; niſi conſtet eos eſſe ſolutos, & vere catholicos. Denuntiationes tum demum fiant, cum ſponſi eorumque parentes id poſtularint. Si in diverſis

ha-

habitent parochiis, in utraque fiant. Eas denuntiationes nulla ex parte licet remittere, niſi de conſenſu Epiſcopi, & cauſis jure permiſſis. Si ex diverſis ſint parochiis, non ante jungantur, quam alter parochus teſtimonium miſerit, quod ternæ denuntiationes ſint legitime factæ, nullumque impedimentum appareat.

Fornicationem inter ſponſos caſum eſſe reſervatum Epiſcopo decernitur. Parochus in nullo alio loco, quam in eccleſia ſponſos matrimonio jungat, niſi Epiſcopus diſpenſet. Nulla autem cum muſica eos ingredi patiatur. Si concubinarii moniti non dimiſerint concubinas, excommunicatione aliisque pœnis ſevere puniantur.

TITULUS II.

De Miſſa, Cultu Divino & Eccleſiaſticis.

Absque ſpeciali facultate Epiſcopi nemo Miſſam celebret in ecclesiis monialium, ſub pœna ſuſpenſionis. Qui Beneficium obtinet, vi cujus certis diebus Miſſas celebrare debet, ſingulis menſibus ſaltem ſemel offerat pro fundatoribus. Quando in Miſſa conventuali aut parochiali corpus Chriſti ſuſtollitur, ſigno campanæ abſentes moneantur, ut tanti myſterii memores mentem ad Deum elevent. 207.

Proceſſionem in feſto corporis Chriſti & octava eæ tantum eccleſiæ inſtituant, quibus Epiſcopus permiſerit. Cum ſynodus indicta fuerit, in cathedralibus, & collegiatis ſingulis Dominicis proceſſio, in parochialibus vero feria quinta Miſſa de Spiritu ſancto celebretur, usque ad finem Concilii.

Sexta quaque feria paulo ante horam nonam ſignum campana detur, ut fideles paſſionis ac mortis Chriſti pie memores, ter orationem Dominicam & Salutationem Angelicam devote pronuntient; concedantque Epiſcopi hoc facientibus 40. dierum Indulgentias.

In capitulo, quod ſingulis hebdomadis celebrandum a Canonicis, quæratur, an ſuperioris Concilii decreta de Divinis officiis, ceremoniis &c. obſerventur. Legatur pars aliqua ex conſtitutionibus illis de vita & honeſtate clericorum, aut ex Catechiſmo Romano, vel alio pio libro.

Canonici exequiæ ſumptu capituli fiant. Conventualis Miſſa pro eo celebretur: ſinguli item ſacerdotes illius Eccleſiæ Miſſam applicent.

Parochum ægrotantem vicinior parochus frequentius inviſat, ſacris provideat. Ad funus totum capitulum rurale conveniat. Quisque

que mox facrificium pro eo offerat. Miffa etiam conventualis pro eo celebretur. Neque hoc nomine aliquid exigatur. Preces pariter fundantur, ut Deus orbatæ Ecclefiæ paftorem tribuat fecundum cor fuum.

Commendatur reverentia ecclefiis debita: vifitatio feminarii, tertio quovis menfe ab Epifcopo facienda. Examinandi mores, diligentia, profectus in litteris. Mulctandi clerici, qui concioni non interfunt. Clerici inferioris Ordinis inftituantur moribus, litteris, ceremoniis, ritibus &c. Conventus menftruos inftituant, in quibus neceffariæ & utiles quæftiones decidendæ proponantur. Quæ indecifa manent, ad Epifcopum referantur. Negligentes in hac re Vicarius foraneus Epifcopo denuntiet. Ubi plures funt Sacerdotes in eodem loco, frequentius ejus generis conventus & difputationes habeantur. Si in propinquo fit doctus aliquis Regularis, illius etiam opera utantur.

Clerici nullas fœminas, quavis etiam dignitate illuftres doceant legere, fcribere, cantare, inftrumentis muficis ludere; nifi Epifcopus in id confenferit.

Epifcopus clericum alienum, qui in propria diœcefi deliquit, petenti Epifcopo extradat, poftquam de citatione, contumacia, aut condemnatione debite edoctus fuerit.

Qui impetrata facultate ab ecclefia difceffit, reditum fuum intra menfem Epifcopo nuntiet; fecus perinde habeatur, ac fi non legitime abfuiffet.

TITULUS III.

De Bonis & Juribus Ecclefiarum.

208. Poffeffionem adeptus Beneficii titulum intra menfem Epifcopo exhibeat. Caveant Epifcopi, ne paffim & indiftincte omnes Beneficiorum ceffiones admittant.

Omnes confuetudines, & ftatuta, etiam juramento firmata, quæ fi non Simoniam, avaritiam tamen, & forditiem redolent, antiquantur: uti, quod receptus in numerum Canonicorum fex menfes choro infervire debeat absque diftributionibus, etiam quotidianis, illæque reliquis accrefcant. Statuit igitur fynodus, ut quamprimum diftributionibus quotidianis potiatur, aliisque refidentiæ fructibus.

Bona Beneficialia non elocentur patronis neque illis, quorum ceſſione obtinentur, neque conſanguineis in primo & ſecundo gradu, ne ad breve quidem tempus; niſi Epiſcopus eccleſiæ utilitate cognita, ſcripto conceſſerit. Qui ſecus fecerit, fructibus unius anni mulctetur.

Qui bona eccleſiaſtica illegitime alienarunt, contra detentorem agat, compellatque, ut ea cum fructibus interea perceptis reſtituat; quia alienatio prorſus irrita fuit. Detrectantes anathemate aliisque pœnis plectantur. Si is, in quem alienata ſunt, ante ſuperioris conſenſum in poſſeſſionem ingreſſus eſt, irrita ab Epiſcopo declaretur. Si alienata ad eccleſiam redierint, non amplius ad longum tempus locentur; niſi manifeſta eccleſiæ neceſſitas vel utilitas verſetur. Si locatio ad longum tempus ab Epiſcopo ſit facta, ad viciniorem Epiſcopum cognitio ſpectet.

Ut bonorum Eccleſiaſticorum, quæ in emphytevſin vel alio quovis nomine ad longum tempus ſunt data, memoria conſervetur, omnique præſcriptioni locus præcludatur, clericus, cui quovis anno eo nomiue aliquis canon vel penſio ſolvitur, in prima ſolutione Notarium adhibeat, qui inſtrumento facto teſtetur, quid, quo titulo, ex quo fuerit ſolutum.

Plura ſæpe damna paſſæ ſunt eccleſiæ ex locatione, ea conditione factn, ut prædia meliorata conductor reſtituere poſſit, omnesque ſumptus in meliorationem factos ipſi a locatore ſolvantur. Ut igitur præcidatur occaſio magnas impenſas in meliorationem faciendi, locator clericus cum conductore pacto conveniat, ne hic majores ſumptus in melioramenta faciat, quam ſit canon annuus: ita quidem, ut conductor tertiam hujus ſummæ partem quovis anno retinere poſſit, quoad recuperet, quod erogavit.

Cum Epiſcopus ſubſidium charitativum a clero petere cogitur, ejusdem cleri procuratores prius convocet, eisque cauſas exponat. Summam tamen a Benedicto XII. *extravag. I. de cenſib.* ſtatutam, non excedant.

Sub excommunicatione prohibetur, ne quis mortuo Beneficiato bona, ad eccleſiam ejusve miniſtros pertinentia, invadat.

Si hæres aut executor ultimarum voluntatum pia legata intra annum, aut tempus a teſtatore præſcriptum non exſolverit, ab Epiſcopo pœnis jure conſtitutis adigatur, Epiſcopus vero non facile tempus illud proroget. Notarii autem ſub pœna excommunicationis deinceps teneantur epiſcopo intra tres menſes a notitia mortis teſtatoris, indicare legata pia, in teſtamentis aut codicilis, quos ipſi ſcripſerunt, relicta.

Adminiftratores ecclefiarum piorumque locorum bona, cenfus, proventus nulla ratione ad alios ufus applicare poffunt, quam inftitutum eft. Si adminiftrator ex bonis illis aliquid emerit, aut conduxerit, ftatim officio moveatur. Idem, fi mutuum dederit, vel acceperit peculium ecclefiæ.

Ne quisquam pecuniam apud Montes pietatis deponat, vel mutuo det, ut inde aliquid lucri, aut ejus, quod intereft, nomine accipiat. Qui vero titulo depofiti vel mutui aliquid perceperit, cum eo tanquam ufurario agatur ad pœnas canonicas.

Epifcopus pecuniæ fummam præfcribat, quam puella ingrediens monafterio det alimentorum nomine, nifi cenfus aut alia bona immobilia, quorum annui fructus ejusdem judicio ad ea alimenta fatis fint, monafterio attribuantur. Ea autem pecunia apud virum fidelem deponatur, qui profeffione peracta illam ftatim monafterio tradat.

Adduntur alia circa publicationem & executionem horum decretorum, quæ in fuperiori Concilio.

§. 3.

Concilium Mediolanenfe III. anno 1573.

209. Concilium hoc Provinciale, ob invaletudinem S. Caroli bis prorogatum, rurfus a facunda Oratione ejusdem fancti Archi-Præfulis initium fumpfit; in qua proponit, per priores duas fynodos necdum omnibus provinciæ malis allatum fuiffe remedium, neque eam fuiffe ubique Decretorum executionem, ut ea contenti effe poffint, perficiendum itaque DEO aufpice, quod pro illius honore, & animarum proventu cœptum, habito ob oculos Chrifti exemplo, qui non deftitit ab opere redemptionis noftræ, donec *confummatum eft.* Editæ dein plures conftitutiones, tum novæ, tum confirmantes, limitantes & explicantes antiquas.

§. 1. De Feftorum cultu.

In Feftis abfit fervilis labor, nundinæ ac mercatus, contractus, collectationes. Prope ecclefiam nihil venale proponatur. Officinæ fint claufæ. Tonfores, piftores &c. melius colant feftos dies. Faceffant choreæ, tripudia, haftiludia, vana ac ludicra fpectacula, gefticulationes agyrtarum.

Miffam

Miſſam omnes audiant: neque viduis aut puellis exceptis. Concioni interſint, uti etiam veſperis, doctrinæ Chriſtianæ, proceſſionibus. Ægros viſitent, aliisque piis operibus intendant: optimates exemplo præluceant.

§. 2. De Concionatoribus, & fide tuenda.

Ut dies feſti religioſe agantur, & Chriſtiana doctrina frequentetur, concionatores perſuadeant. Sermones ſuos feſtorum ac temporum rationi accommodent, ut populus fidei myſteria, præcepta, omniaque Chriſtiani hominis officia condiſcat, & in uſum ducat. 210.

Maxime vero ad Verbi Divini prædicatores pertinet tueri fidem. Quæ ſtatuta a Tridentino de profeſſione fidei, exacte ſervanda. Magiſtri integri, libri puri provideantur. Summopere cavendum, ne peſtis cum libris hæreticis invehatur. Exacta proin ſit viſitatio ac cenſura. Index eorum, qui importantur a Bibliopolis, aut venales exponuntur, librorum viſitatoribus offeratur. Si quos inferant, aut vendant, qui in indice illo non ſunt comprehenſi, ſevere puniantur. Exacta etiam cenſura adhibenda libris noviter edendis.

§. 3. De Sacramentis & Sacramentalibus.

Sacra crux frequentibus & honeſtis locis erigatur, ad excitandam tanti myſterii gratam memoriam. Singulis Dominicis parochus aquam ſale aſperſam benedicendo renovet. Fons baptismalis in ſolis Eccleſiis parochialibus aſſervetur. Infans expoſitus, licet appenſum collo ſcriptum habeat, quo baptizatus ſignificetur, ſi tamen re diligenter perquiſita dubium maneat, ſub conditione baptizetur. 211.

Ad frequentem SS. Euchariſtiæ uſum parochi & concionatores diligenter populum hortentur, naſcentis eccleſiæ exemplo propoſito. Si concionator aliquid contra dixerit, munere dejiciatur. SS. Sacramentum parochus ad ægros deportet, ſi fieri poſſit, pluviali indutus, comitantibus etiam Clericis in ſuperpelliceis.

Qui confeſſus fuerit ſacerdoti cuicunque, non approbato ab Epiſcopo, illi negetur communio tanquam non abſoluto. Vota ne commutentur in minus bonum. Regularibus non licet a caſibus Epiſcopo reſervatis abſolvere, niſi ab hoc facultatem habeant.

Quamvis extrema unctio ſit miniſtranda integris adhuc ſenſibus; ſi tamen æger omnem ſenſum amiſiſſet, ut nihil plane intelligat, ſacramentum hoc ei nihilominus eſſet conferendum, modo adhuc vivat,

vat, & dum ufum rationis habebat, pii animi fignificationem dederit, ut inde judicari poffit, eum facramentum petiturum, fi adhuc integra mente effet.

Sine Canonica difpenfatione ordinati extra tempora, vel ante legitimam ætatem, vel absque dimifforiis Ordinarii fui, ab executione Ordinum, fic fufceptorum, jure ipfo funt fufpenfi. Sique durante fufpenfione functionem aliquam fui ordinis obierint, ftatim incurrunt irregularitatem: ob quam etiam Beneficiis privari poffunt.

In dimifforiis Epifcopus teftetur de vitæ probitate, doctrina, examine habito, ordine, qui eft conferendus, natalibus, aut difpenfatione: fi majori ordine initiandus, de ætate infuper, & fufficiente titulo Beneficii, penfionis, aut patrimonii. Si tales litteras non habeat, non ordinetur.

Sicut Beneficiatus non recitans horas, fructus non facit fuos, ita nec penfionarius, fi omittat Officium B. V. Mariæ.

Clerici, qui certo ecclefiæ minifterio non funt addicti, diebus feftis ad ecclefiam parochialem conveniant ad Divina officia, licet Sacerdotes fint; proceffiones comitentur &c. ante primam autem tonfuram nemo clericalem habitum geftet. Clerici vero, fi debite moniti illum non gerant, Beneficiis priventur, aut privati declarentur.

Clericus extra ecclefiam cum fuperpelliceo ne incedat, nifi in proceffione, aut facramentorum minifterio.

Picturæ omnes, imagines, ftatuæ, minus pudicæ, non tantum ex locis facris, fed etiam ex foro, hortis, plateis, compitis, domibus eliminentur: nec tales amplius effingantur. Adduntur plura de inftructione, profectu, vita & honeftate clericorum.

§. 4. De Miffa & Divinis officiis.

212. Miffa conventualis in cathedralibus & collegiatis quotidie celebretur. Publice ac notorie criminofi facris ne interfint. Miffam flexis genibus omnes audiant, excepto Evangelio. Die cœnæ Domini omnes clerici, qui non facrificant, Euchariftiam fumant a folenniter celebrante. Sabbatis fub crepufculum in parochiis Salve Regina vel alia Antiphona, tempori refpondens, decantetur, in honorem B. V. Mariæ convocatis etiam figno campanæ fidelibus.

Reftituatur mos diu intermiffus anniverfarium confecrationis Epifcopalis diem ritu folenni celebrandi. Sacerdotes vero ordina-

tionis

tionis fuæ diem facrificio & precibus recolant. Feftum confecrationis Ecclefiæ folenniter agendum: tripudia vero tollantur.

§. 5. De Parochis.

Parochiali ecclefiæ præficiendus juret coram Epifcopo, fe Romano Pontifici & Epifcopo obedientem fore, decreta Concilii Tridentini executurum circa refidentiam, bona ecclefiæ non alienaturum, & male alienata revocaturum, juraque omnia pro viribus confervaturum. 213.

Canonicus, qui parochiam unitam habet canonicatui, in illa refideat. Poft finitam rem Divinam Dominicis parochus populum moneat, ut ter orationem Dominicam & Salutationem Angelicam precando dicant pro fidei propagatione, pro fummo Pontifice, Epifcopo & reliquis paftoribus animarum, pro Principibus & magiftratibus, pro peccatoribus & hæreticis, ac infidelibus, pro defunctis, ad avertenda mala & calamitates.

Parochus feftis vefperas cantet ftata hora. Commendatur eidem diligentia concionandi, pueros in doctrina Chriftiana inftruendi &c.

§. 6. De Capitulo.

Epifcopus frequenter ftudeat, intereffe capitulo, & explorare, an & quomodo cultus Divinus peragatur. An inter Canonicos diffidia. An leges ferventur. An Canonici in Capitulo & aliis fuis muneribus diligentes. 214.

Quando collegialiter incedunt, primi fint, qui dignitates obtinent, tum Canonici presbyteri, poftea diaconi, denique fubdiaconi. Hos inter autem in canonicatu feniores præcedant.

Canonici duo conftituantur, qui Archivo præfint, ad quod uterque clavem habeat. Plura alia de Archivo, iuftrumentis, & documentis in eo cuftodiendis fanciuntur.

§. 7. De Ornatu & Cultu Ecclefiarum.

Locus Epifcopi fit altior, ut confpici a populo poffit. In ecclefia ab Epifcopo confecrata abfque hujus confenfu ne fiat novum ædificium, facellum, altare. Si quæ ædificia ecclefiæ nimis propinqua, aut alias præjudiciofa exftruuntur etiam a laicis, Epifcopi eft caufam cognofcere ac decernere. Sine jure conftructa amoveantur, præfer- 215.

tim si minus sint decentia, ut stabula &c. in atrio vero Ecclesiæ ædificare nullatenus licet.

Fœminæ velato capite in Ecclesiis, & processionibus compareant.

Episcopus monasteria, in quibus non viget regularis disciplina, ex decreto Tridentini visitet, aliaque Beneficia, licet sint commendata.

§. 8.

De bonis Ecclesiasticis.

216. Episcopus procuratorem & advocatum constituat, qui bona ecclesiarum tueatur, & ablata reducat. Graviter vetatur, ne quis clericus scripta aut documenta, ad ecclesiam pertinentia surripiat, aut occultet. Idem ad hæredes laicos aliosque extenditur.

Decimarum investituras, quæ laicis factæ sunt in perpetuum, Episcopus diligenter cognoscat. Si quis immunitatem a solvendis decimis prætendit, privilegium exhibeat: uti etiam si jus decimandi sibi vendicat, quia in hoc casu præscriptioni non est locus.

Quæ legati nomine relicta sunt pro certo pio usu, ea ne necessitatis quidem causa, nec hæredum ejus, qui reliquit, consensu, ad aliam causam æque piam applicentur, absque Episcopi consensu.

§. 9.

De Matrimonio.

217. Episcopus perquirat, an in singulis parochiis decreta Tridentini de matrimonio sint promulgata. Denuntiationes ne fiant, nisi utroque sponso petente. Quid falsum aliquod impedimentum malitiose attulerit, excommunicetur. Parochus non assistat matrimoniis occulte extra ecclesiam ineundis sine Episcopi licentia, celebrentur tempore matutino post sacrificium missæ.

Parentes liberos suos ad catechesin mittant, instrui curent fidei rudimentis, & ipsi etiam instruant. Illos Christiane educent, totamque familiam verbo & exemplo ad cultum DEI permoveant. Non tolerent blasphemias, execrationes, verba obscœna, aliaque scelera. Sed si quid vitiosum pullulare cœperit, mature amputent. Parochus etiam, si quid scandali oriri audiverit, emendari illico curet. Ad orationem omnes domestici quotidie convocentur.

§. 10.

§. 10.

De foro Ecclesiastico.

Episcopus intra anni spatium fori sui judiciis, causis, judicibus, procuratoribus, advocatis, notariis, & ministris, quibuscunque, certas constituat leges: illisque omnibus certam etiam taxam præscribat. Atque hæ leges & taxæ in cancellaria publice prostent. 218.

Causæ, quæ decem aureorum summam non excedunt, summarie ac de plano cognoscantur. Judices &c. nullum genus donorum, ne quidem esculenta aut poculenta a partibus accipiant. Pro dimissoriis, aut testantibus susceptos esse ordines cancellarius non plus accipiat, quam decimam partem aurei. Si vero aliunde ei salario sit provisum, nihil omnino recipiat.

Acta omnia judicialia Notarius in codicem referat. Monumenta omnia in Archivo custodiantur: ad quod clavem unam Episcopus, alteram Cancellarius habeat. Attestationes in causis civilibus, a Notario seu actuario scriptæ, pariter archivo importentur: idem de actis totius causæ. Si Notarius publicus non haberetur, duo viri probati acta conscribant.

Procurator, qui causam iniquam sciens defenderit, munere privetur. Episcopus sæpius tribunal fori sui visitet: item carceres, curetque, ut justum patrocinium detentis in iis non desit, nec Christiana corporis animique subsidia. Viduarum, pupillorum &c. curam gerat, ne opprimantur.

§. 11.

De Regularibus &c.

Sodalitas erigatur, quæ in fraternæ correctionis officium ex professo incumbat. Aut alteri sodalitati jam erectæ id muneris imponatur. 219.

Moniales servent ea, quæ Gregorius XIII. constituit, de earum numero, eleemosynis, ostiolo obstruendo, quo aditus ad exteriorem ecclesiam pateat, de clausura &c. Confessarius nullum ab eis donum accipiat, ne quidem nomine monasterii, sed annua sustentatione sit contentus. Adduntur aliqua de executione decretorum hujus synodi, ut in superioribus.

§. 4.
Concilium Mediolanenſe IV. anno 1576.

220. Concilium hoc provinciale ſanctus Cardinalis in oratione ad Patres habita aperuit his verbis: Quousque tandem concilia provincialia toties convocata? quorſum & tot conſtitutiones & Decretorum vincula? vulgaris vox, Patres ſanctiſſimi, ac ſicut ne tacita cogitatione religioſæ mentis digna, longeque a ſenſu Epiſcopalis veſtri animi aliena, ita hominum vel impiorum eſt, Eccleſiam DEI oppugnantium, vel Chriſtianorum, Chriſtianam diſciplinam abhorrentium, vel imperitorum, planeque neſcientium, quantas vires habeat frequens ſynodorum actio, atque uſus, vel illorum ſane, qui parvo anguſtoque animo omnia metiuntur.

Addit deinde, hominem naturæ imbecillitate ſæpe labi, proinde plurimis opus eſſe conciliis atque decretis, quibus conſtrictus a recta ſemita non declinet, aut aliquando digreſſus, in viam ſalutis redeat. Proponit Chriſti Domini promiſſum, & Apoſtolorum exemplum, populorum exſpectationem, & paſtorale Epiſcoporum, aliorumque Eccleſiæ miniſtrorum officium.

PARS I.

§. 1. De Profeſſione fidei, ſacris Reliquiis, Miraculis, & Imaginibus.

Apponitur hic in extenſo conſueta profeſſio fidei, a Pio IV. ex mente Tridentini præſcripta; quam ego *in part.* 3. *bujus appar. cap.* 4. in fine Concilii Tridentini integram inſerui.

Sanctorum corpora ac reliquiæ per viros eruditos recognoſcantur, inſpectis tabulis, litteris, annalium codicibus, aliisque antiquis monumentis, teſtimoniis, traditionibus &c. tum vero tota recognitio in librum inſeratur. Deinceps vero nullæ novæ reliquiæ exponantur, niſi ab Epiſcopo recognitæ & approbatæ ſint. Non aſſerventur in privatis domibus, ſed in eccleſiis. Raro exponantur, aut oſtendantur, neque velis nudæ, neque extra capſas. Martyrium & vitæ hiſtoria breviter exponatur.

Nihil novum atque in eccleſia hactenus inuſitatum proponatur. S. Crux & imagines non ſculpantur in pavimento, neque in loco ſordido. Effigies animalium ne ſint in eccleſia: niſi hiſtoria ſacra exprimenda: nulla procax imago, aut minus decens, ſub pœna excommuni-

municationis. Vetuſtate obſitæ ac deformatæ renoventur aut deleantur, aut in ignem conjiciantur, & cineres ſub pavimento eccleſiæ collocentur.

Obſtet Epiſcopus & clerus clamoribus vulgi, quæ facile aliquid pro miraculo enuntiat, donec rei veritas ſit examinata. Theologi ac prædicatores exacte doceant fideles, quæ de cultu & invocatione Sanctorum, & ſacris reliquiis & imaginibus Tridentinum ſancivit. Omnis vero ſuperſtitio & abuſus eliminetur.

§. 2. De Indulgentiis, Jejuniis, Feſtis, & Peregrinationibus.

Indulgentiæ, tanquam cœleſtis theſaurus, magno in pretio habeantur. Recognoſcantur tamen, an re vera conceſſæ, & an legitime. Conficiatur earum catalogus, in Archivo Epiſcopi aſſervandus: in illum etiam noviter conceſſæ referendæ. In eccleſiis particularibus pariter exſtet earum catalogus. 821.

Quatuor temporum jejunia Dominica præcedente denuntientur: auditione miſſæ & concionis celebrentur. Nec eo tempore jus dicatur.

Curati diebus feſtis Divina ſemper in loco celebrent. Si ad aliquam celebritatem evocati, comparere neceſſe haberent, per vicarium rem Divinam peragant. Si talis haberi non poſſet, populum prius moneant de ſua profectione, ut alio ad ſacra ſe conferre poſſit. Feſtum S. Ambroſii per totam provinciam ſolenniter celebretur.

Nullus clericus peregrinetur ſine dimiſſoriis & teſtimonialibus litteris Epiſcopi: his inſerantur etiam viæ comites. Conſtituendus vicarius. Multas dein pie ſanctæque peregrinandi regulas præſcribit ſynodus; quomodo in itinere, in loco ſacræ peregrinationis &c. ſe gerere debeant.

§. 3. De ſacris locis eorumque cultu.

Nova eccleſia non ædificetur inconſulto Epiſcopo; cui diſpiciendum, an locus decens, capax populi, disjunctus ab ædibus, an altare verſus orientem &c. Crux figatur in arcu fornicato chori. Nulla in Eccleſia ſit feneſtra, per quam foris ſtans miſſam audire poſſit. Aliaque plura ſtatuuntur, de vaſe aquæ benedictæ, ſacrario, lampade, capellis, altaribus &c. quæ paſſim in noſtris quoque templis videmus. 824.

Altare non ſit prope ſuggeſtum, aut januam, aut organum, aut columnæ adhærens. Lapideum ſit, vel ſaltem lateritium cum tabula

lapidea, si sit consecrandum. Septo ferreo aut lapideo cingatur. Petra sacrata ita mensæ inseratur, ut digito dignosci possit. Adduntur plura de ornatu altarium &c.

Nulli detur sepultura in Ecclesia sine consensu Episcopi, in capella majore vero seu choro nullo modo: nec prope altaria. Supra Ecclesiæ solum ne emineant. Ne crux aut imago insculpatur. Cœmeteria muro cingantur. In medio crux sit erecta.

Parochialis ecclesia si tres campanas, majorem, mediam, & infimam habere non possit, duas saltem habeat, distincto soni concentu inter se recte consentientes, pro varia officii divini ratione. Simplex ecclesia, & oratorium unam tantum campanulam habeat. Campanis autem nihil profanum inscribatur: sed crux & sacra imago patroni ecclesiæ, piave inscriptio. Antequam in turrim sustollantur, precibus & benedictione ab Episcopo sint consecratæ.

Altaria contegantur tela cerata, & mappis tribus mundis, quarum una oblonga ex lateribus in terram defluat. Arbores, hederæ, rubi, vites &c. ecclesiæ non adhæreant, neque in cœmeterio tolerentur. Nihil in eo seratur, nec fenum succidatur, neque herba animalibus in pabulum. Nulla in eo sit lignorum strues aut lapidum; nihil denique, quod decori ac nitori officiat, aut loci sanctitati repugnet.

Nullæ schedæ profanæ ecclesiæ affigantur. Nullæ officinæ aut tabernæ adhæreant. Tecta nullus frumenti acervus, cubiculum, aut alia res profana oneret. In cœmeterio nullæ fruges expandantur, neque telæ, aut panni ibi exsiccentur: nullus labor profanus exerceatur. Nullæ bestiæ adducantur. Neque per ecclesiam veluti plateam communem onera deportentur. Absint scholæ profanæ.

Mos intermissus, ut viri a fœminis sint separati in templis, restituendus. Ad loca illa, quæ sub gradibus aræ summæ sunt exstructa, *Martyria & confessiones* olim appellata, viri aut fœminæ non ingrediantur. Nullum prorsus in templis toleretur profanum commercium; sed Divinis duntaxat laudibus resonent.

Ecclesiæ parochiales omnes cum ara majore consecrentur: sitque festus ille dies, anniversario cultu recolendus. Consecrationes ecclesiarum & altarium, atque cœmeteriorum, & campanarum benedictiones libro inserantur, ad perpetuam rei memoriam. Tabula insuper marmorea affigatur, in qua consecratio sit descripta.

Si templum diruendum, sacra prius, religiose a sacerdote asportentur, uti lapis altaris consecratus, reliquiæ, imagines, fidelium ossa.

Sacriftia habeat oratorium, fi fieri poteft, feparatum, ubi facerdos ante & poft miffam orare poffit, tabellas item, veftiarium, aliaque ad rem Divinam neceffaria.

Antiqui præfertim codices & manufcripta in Bibliotheca ecclefiæ fedulo affervanda, cum eorum indice. In hoc notetur, fi fciri poteft, tempus, quo quilibet liber fcriptus eft. Clericus doctus præficiatur. Vifitetur ab Epifcopo.

Oratoria, ubi miffa non legitur, nullum habeant altare; qualia funt, quæ in viis ad excitandam prætereuntium devotionem, exftruuntur. Valvis & clave, a parocho affervanda, muniantur, vel faltem cancellis a parte anteriore fepiantur. Intus fit imago facra; quæ per feneftellas poffit afpici. Pilæ quoque in viis publicis ftructæ, cum facra effigie impofita, conferventur.

Parochus populum in Ecclefiam ad vefpertinas preces convocet figno campanæ. In pagis & vicis, a parochia remotioribus, conftituat Epifcopus ecclefiam, vel capellam, aut oratorium, aut denique crucem, facramve imaginem, quo etiam fub dio ad vefpertinam orationem convenire liceat. Si denique propter domorum difperfarum diftantiam neque hoc fieri poffit, unusquis que paterfamilias domi fuæ cum domefticis preces illas perfolvat quotidie. Cum ad depellendas tempeftates campanæ pulfantur, fideles preces fundant, & fi fieri poffit, in ecclefia ad orandum conveniant.

§. 4. De verbi DEI Prædicatione.

Munus prædicationis fibi proprium Epifcopus & parochus diligenter obeant, cujuscunque ftatus homines inftruendo, fuique officii admonendo, jam parentes, jam liberos, nunc viros, nunc uxores, modo fervos, modo dominos. A vitiis deterreant, ad virtutes accendant, facrarum litterarum, Patrumque teftimoniis, exemplis, traditionibus, fimilitudinibus, arguendo, obfecrando, increpando. Tantoque plus fructus fe relaturos confidant, quo finceriori oratione, ab omni vel artificii, vel hominis fua fpectantis fufpicione aliena, officium fuum exequuntur. 223.

Præcipue vero orationis nervos intendant ad rebellanda vitia magis dominantia, repetitis etiam frequentius vicibus, arborem annofam non primo ictu cadere perfuafi.

Veteris Ecclefiæ inftituto facra concio inter Miffarum folennia poft decantatum Evangelium habeatur. Si Epifcopus prædicet, mitra,

tra, omnique ſacro ornatu, quo miſſam celebrat, indutus ſit, ſeptem miniſtris, veſtibus ſacris ornatis, utrinque aſſiſtentibus.

Concionator in ſuggeſtu ſtet, aut ſedeat, prout maluerit, capite operto. Celebrans vero in loco, aliquantum ab ara ſeparato, cum miniſtris ſedens concionem audiat. Si Epiſcopus concionatur, nullus alius ea hora in ea urbe concionetur. Populus adſtringatur, ad præbendum victum aut eleemoſynam ſolitam. Sub concione nulla miſſa in ea Eccleſia dicatur. Clerici ſuperpelliceis induti ſervato ordine concioni interſint.

Non ſolum in parochiali eccleſia, ſed remotioribus etiam pagis doctrina Chriſtiana explicetur. Præſtentque Clerici in hoc tam pio ac neceſſario opere parocho auxilium.

PARS II.

§. 1. De Sacramentalibus.

224. Parochus, ubi olea nova receperit, vetera ſtatim comburat in lampade, quæ ante SS. Sacramentum lucet, bombyce in ſacrario plane exuſto. Librum Ritualem omnes parochi habeant; neque a ritu cathedralis eccleſiæ recedant. Oleo deficiente, ſi aliunde tunc haberi non poſſit, conſecrato miſceatur non conſecratum, in minori tamen ſemper quantitate, quam ſit illud, quod prius aderat.

Nullus clericus energumenos exorcizet, niſi ab Epiſcopo ſcriptam facultatem habeat. Hac inſtructus examinet vitam moresque energumeni, conſulat medicum, an non vi morbi aut atræ bilis agitetur. An non ſponte ſimulet. Si vere energumenus ſit per vexationem dæmonis, exorciſmus fiat in eccleſia: præſentibus paucis viris gravibus: de die: nunquam duos ſimul exorcizet: jejunio & oratione ſe præparet, peccata confeſſus. Si ſacerdos ſit, antea miſſam faciat. Energumenos pariter moneat, ut prius confiteantur, orent. Non aliis utatur ritibus aut precibus, quam illis, qui ſunt in rituali.

§. 2. De Baptiſmo & Confirmatione.

225. Baptiſterium ex marmore aut ſolido lapide conſtet. Sepiatur cancellis, Sabbato Sancto & Pentecoſtes fontis baptismalis benedictio fiat ſolenni ritu, frequenti ſacerdotum conventu, etiam exemptorum, ſi non ſpeciale quoad hoc privilegium a Pontifice habeant.

Infantem peregrinum parochus extra caſum neceſſitatis non baptizet, ſed ad proprium parochum remittat; infantes a Sabbato ſancto

cto usque ad ſabbatum in albis, & a ſabbato Pentecoſtes usque ad ſabbatum ſequentem nati in parochiis urbanis, ad conſervandum aliquatenus uſum veteris eccleſiæ, ad eccleſiam cathedralem deferantur ad baptiſmum, niſi mortis periculum urgeat, ut in propria parochia baptizentur antea.

Ritus accurate obſervetur. Ad aquam infundendam non manus, ſed vas ad id paratum adhibeatur. Non imponantur nomina gentilium, aut ridicula. Grave atque immane facinus eſt, infantes per imprudentiam illorum ſuffocari, qui eos, ne quidem annum natos, in cubili nulla cautione collocant. Si igitur mulier infantem anno ætatis nondum expleto, ſecum in lecto jacentem, non ea cautione tenuerit, quam ab Epiſcopo præſcriptam ei parochus demonſtrarit, excommunicationem ipſo facto incurrat: nec abſolvatur, niſi gravi, ad alios deterrendos, pœna impoſita. Parochus vero ſæpe moneat, ne infantes ſecum in lectum aſſumant, hocque decretum publicet.

Parochi, qui in urbe ſunt, Dominica Pentecoſten præcedente doceant, quanto religionis ſtudio ſuſcipiendum ſit *Confirmationis Sacramentum*, cujus conferendi ſolus Epiſcopus ordinariam habet poteſtatem. Curent etiam, ne quis illud negligat.

Adulti prius confiteantur, & jejuni ſuſcipiant, ſi ante prandium miniſtretur. Explicet parochus ea, quæ ad hoc Sacramentum recte ſuſcipiendum pertinent. Idem præſtent reliqui parochi per diœceſin, Dominica antecedente hebdomadem, qua Epiſcopus illud eſt collaturus. Qui alienæ diœceſis hominibus illud non conferet ſine conſenſu proprii Epiſcopi; niſi in ſua diœceſi jam domicilium fixiſſent.

§. 3. De Sacramento Euchariſtiæ.

Tabernaculum ſerico intus ſit ornatum; conopeo decenti contectum; bene clauſum, ab omni alia re vacuum. Hoſtiæ, jam ante 226.
20. dies confectæ, non conſecrentur. Quamvis Sacramenti hujus Diviniſſima dignitas, virtus, & efficacia frequenter explicanda eſt, atque ad frequentem devotumque ejus uſum populus commonendus, non tamen omnia, quæ ſublimiſſimo hoc myſterio inſunt, percipiendi atque intelligendi eſt capax.

Occaſione communionis, etiam paſchalis, nihil omnino petatur. Ægrotantibus etiam absque mortis periculo Euchariſtia a parocho eſt miniſtranda, ſi petant. Dum palam in majori hierotheca proponitur, ſex ad minimum cerei ardeant, non tamen ultra decem. Et duo clerici in ſuperpelliceis ſemper aſſiſtant. Quadraginta hora-

rum comprecatio die ac nocte continuetur. Horæ inter certas hominum classes distribuantur. Fœminæ autem noctu non compareant. Si noctu continuari non possit, suppleatur die. Hæc comprecatio jugiter per Ecclesias circum ambulet. In Cathedrali solennius agatur, convenientibus ibi Regularibus etiam, qui supplicationibus interesse solent, & sodalitatibus, more processionum prælata cruce.

§. 4. De Sacramento pœnitentiæ, & extremæ unctionis.

227. In confessionali hæc sint affixa: sacra imago, Bulla cœnæ, tabella casuum, quos sibi Episcopus reservavit, forma absolutionis, cum precibus præparatoriis ad audiendas confessiones. Ne prope confessionale sit capsa cleemosynaria. Qui absque Episcopi approbatione audit confessiones, ipso facto est excommunicatus. Regularium nomina & peritiam Superior Episcopo significet. Medici juramento se adstringant ad servandam Pii V. constitutionem. Casus restitutionis bonorum incertorum ex delicto Episcopo reservatus esto. Eorum, qui in paschate confessi sunt, nomina libro inscribantur.

Extrema unctio ministranda adultis periculose ægrotantibus, senio confectis, licet nullo alio morbo laborent, quam spirituum defectu: non autem pueris rationis usu carentibus, mulieribus in partu laborantibus, ad bellum proficiscentibus, navigantibus, mox ultimo supplicio mulctandis.

Parochus die noctuque sit paratus. Plures, si fieri potest, presbyteros in superpelliceis comitantes habeat, ac ministrantes. Vas sacri olei serico inclusum collo pendens reverenter ferat, superpelliceo ac stola indutus. Pia adhortatione ægrum soletur. Sæpius visitet &c.

§. 5. De Sacramento Ordinis.

228. Qui clericali vitæ se adscribere cogitant, sub Ecclesiasticorum disciplina instruantur; ut habeatur mutua probatio, ac velut novitiatus. Extra stata tempora sacri ordines nemini conferantur absque dispensatione Pontificia. Adduntur plura de testimonialibus & dimissorialibus litteris, quas oportet esse recentes.

Impedimento Ordinum irretiti sunt, carentes ætate, Sacramento confirmationis, rudes, criminosi, solenniter pœnitentiam agentes, neophiti, ebrietati & gulæ dediti, luxuriosi, lapsi post ordinem, perjuri, usurarii manifesti, infames, ratiociniis obligati, servi, corpore vitiati, insigniter deformes, illegitime nati, peregrini & ignoti,

bigami, irregulares, ſuſpenſi, aut alia cenſura innodati, amentes, morbo caduco laborantes, energumeni, non exanimati & probati, titulo menſæ carentes.

Præmittantur ſacra exercitia. Ordinandi nomen, cognomen, patria, parochia, parentes, domicilium, titulus, natales, ætas, vita, mores, doctrina, & cætera requiſita teſtimonialibus litteris ad Epiſcopum mittantur. De initiando prima tonſura habeatur teſtimonium de confirmatione, de crebra in Eccleſia frequentia, de ſpe permanendi in vita clericali, de crebra communione.

Sacrum ordinem ſuſcepturus teſtes litteras afferat, denuntiationes prævias eſſe factas in Eccleſia inter miſſarum ſolennia: titulum eſſe ſufficientem, ætatem præſcriptam; exercitia ſacra præmiſſa, habitum geſtatum, in ordine miniſtratum, SS. Sacramenta percepta &c.

Epiſcopus ipſe in examinibus præſens eſſe ſtudeat. In interſtitiis ne paſſim & absque delectu diſpenſetur. Parochus clericum ad aram miniſtrum habeat, ſi aliter fieri non poſſit, populi ſumptu alendum.

§. 6. De Beneficiorum collatione.

Licet jus eligendi, præſentandi, inſtituendi aliis competat, tamen Epiſcopi etiam authoritas interveniat neceſſe eſt. Alioquin pro- 229.
viſio irrita cenſenda eſt. Si præſentati non ſint idonei, rejiciantur. Liber ſit in archivo Epiſcopali, in quo omnia Beneficia, proviſiones cujuscunque generis ſint deſcripta.

Si Beneficium ſimplex, ad congruam ſufficiens, poſſidens aliud cujuscunque generis eſt adeptus, vacat ipſo jure primum. Et ſi cenſum ex priore adhuc colligat, duplum reſtituat. Ne Clericus quispiam minore ætate Beneficii proviſionem & adminiſtrationem bonorum alteri committat absque facultate ab Epiſcopo impetrata.

§. 7. De Miſſa & Divinis officiis.

Epiſcopo ſacris operante, uti etiam ſub ſolenni officio non facile 230.
aliæ miſſæ dicantur. Non facile concedat facultatem miſſam legendi in oratorio privato. Moneantur fideles, ut Dominicis feſtisque majoribus in parochia ad officia Divina conveniant. Etiam capellani Miſſas fundatas per ſe ipſos celebrent. Omnes Miſſali Pii V. juſſu edito utantur.

Episcopus per se ipsum vel alios inspiciat, quo decore, reverentia, modestia, observatione rituum, ceremoniarum, ac rubricarum sacerdotes celebrent. Clericus ministret sacerdoti, superpelliceo mundo ac decenti indutus. Urceoli ex vitro sint confecti, ut facilius vinum ab aqua discernatur. Hostiæ pro Eucharistia non a laico, minus a fœmina conficiantur.

Præcipuis per annum festis Episcopus ipse pontificali ritu, solenniter celebret. De Sancto, cujus corpus, aut caput, brachium, crus, aut aliæ Episcopi judicio *insignes* asservantur in Ecclesia, Officium in ea fiat ritu duplici. De Beato, necdum in Sanctorum numerum relato, officium a nemine fiat, nisi cum facultate Sedis apostolicæ. Statuuntur plura alia de ritibus, de missæ sacrificio decenter peragendo, de processionibus, ac ordine in iis observando, de sacris exequiis, quæ in antecedentibus jam habentur, vel alias jam nota sunt.

§. 8. De Distributionibus, Capitulis &c.

231. Si Canonicus in parochia residet, fructus annuos seu grossos sui canonicatus percipiat, non vero distributiones quotidianas. Constituuntur rursus *punctatores*, qui juramento se obligent, quod officium suum diligenter ac fideliter obire velint, omnium videlicet tum Canonicorum tum aliorum clericorum absentiam & errata notare, ac significare.

Si qui in servandis decretis synodorum Mediolanensium negligens fuerit, ab Episcopo mulctetur: si vero ipse Episcopus sit futurus negligens, norit, se in proxima provinciali synodo rationem redditurum.

Cum de rebus patrimonii Capitularis, de locationibus, de contractibus, de officiis conferendis, aut aliis rebus gravioribus in capitulo est deliberandum, in uno capitulo causa proponatur, in altero deliberetur: aut, si res moram longiorem non patiatur, saltem capitularibus ante notificetur causa, de qua danda suffragia, ut eo melius perpendi possit.

Cancellarius acta capitularia atque ordinationes in singulos dies in libro annotet, Notarius autem ad causas, lites, instrumenta publica conficienda adhibeatur.

Juramentum, quo jurant canonici, se nihil eorum, quæ in capitulo aguntur, evulgaturos, non stringit, quo minus Episcopo actiones susceptæ manifestentur.

Non

Non licet canonico bona capituli conducere, ne ad modicum quidem tempus.

§. 9. De Parochiis & Parochialibus Juribus.

Ecclefiis parochialibus, inopia laborantibus, fuccurratur vel Beneficiorum unione, aut primitiis ac decimis, aut parochianorum contributione, aut alia via, prout videbitur Epifcopo, commodiore. Adjutores parochi in eadem cum parocho domo habitent. Vetus oblationum inftitutum revocandum in ufum diebus Dominicis & feftis, ut primo mares, dein fœminæ accedant; offerentium autem, prout confuetum, commemoratio fiat in miffa poft offertorium. 232.

Parochi nullis aliis negotiis, ab officio fuo alienis, fe immifceant, ut animarum curæ, ægrorum folatio, puerorum catechefi, verbi DEI prædicationi, Divinis officiis, Sacramentorum minifterio, & univerfim cultui Divino fe totos poffint impendere.

PARS III.

§. 1. De Epifcopis.

In oratione fanctisque meditationibus frequentes eos effe oportet: certam igitur horam Divinæ contemplationi quotidie impendant. Ad vefpertinas preces cum tota fua familia conveniant. Sacrum etiam faciant, antequam aliis negotiis fe applicent. Preces horarias, pie, devote, ac decore perfolvant; nec continenter, fed diftinctis temporibus. Si obftet negotiorum moles, potius præveniant. Confeffario utantur probo & docto, cujus confiliis juvari poffint. Nec omittant, Theologiæ, SS. Canonum, & Ecclefiafticæ doctrinæ ftudio quotidie ftatis horis operam dare atque Scripturam facram legere. 233.

Neque fint difficiles in audiendis iis, qui eos tanquam Judices, patres, adjutores, adeunt. Nec infimos etiam homines arceant. Quæ ad fpiritualem curam, & gubernationem, Divinumque cultum pertinent, per fe ipfos potiffimum præftare ftudeant: cætera per Vicarios ac miniftros potius exequantur.

Divinis mane rebus, ac dein auditorio abfoluto, a prandio reliqua perficiat. Quidquid autem temporis animi relaxationi aliquando ob valetudinem dabitur, id omne vel in fpiritualium librorum lectione ftudiove, vel in colloquio piorum & eruditorum hominum, fpiritualisque vitæ amantium ponere ftudeant. A nimia au-

tem laicorum familiaritate abſtineat; eorum convivia fugiat. Lectio in menſa ſit potiſſimum ex S. Scriptura, ex paſtoralibus libris, & vitis SS. Epiſcoporum.

Sexta feria, ac diebus jejuniorum nigro veſtitu, alias violaceo utatur. Familia, eccleſiæ ſumptibus ſuſtentata, vitæ & morum exemplis aliis præluceat. Cubicularii ſint ætate graves moribusque. Omnes de familia ſervent Eccleſiæ jejunia: quot menſibus confeſſi ad S menſam accedant; in adventu autem & quadrageſima ſingulis Dominicis. In menſa & alias loco confabulationis pius liber prælegatur. Nemo ſit otioſus, levis, loquax.

§. 2. De vita & honeſtate clericorum.

234. Veſtes etiam domi ſint decentes clericum. In omni inceſſu, ſtatu, geſtu, vultu, clericalis animi ideam exprimat. Vox non niſi Divinas laudes reſonet. Publica convivia vitet. Illud ſæpe repetat, ſe non ad inertiam atque ignaviam, ſed ad ſpiritualis atque Eccleſiaſticæ vitæ labores vocatum eſſe. Si igitur tempus, ab officii negotiis vacuum nactus fuerit, Divinarum litterarum ſtudio, & cœleſtium rerum contemplationi impendat. Quare Epiſcopi in viſitatione diligenter inquirant, quo modo clerici tempus traducant. Si otioſum aut in ſæcularia diffluentem videant, rationem ineant, qua ad ſpirituales occupationes transferri poſſit.

Caveant clerici, ne dum ſceleratos conantur convertere, ipſi lue aliqua afflentur. Librum nullum periculoſum aut minus pudicum legant. Ne ſint leves, ne rixoſi, ne rerum novarum curioſitates ſectentur. Singulis menſibus juniores teſtimonium vitæ ſuæ Epiſcopo afferant. Provectiores etiam ætate ſacris exercitiis ac meditationibus vacent.

§. 3. De Viſitatione.

235. Epiſcopi non plures quam decem homines, & ſeptem jumenta ſecum ducant; alii vero viſitatores inferiores longe pauciores homines & jumenta adhibeant. Et eatenus derogatum ſit decreto, in primo provinciali concilio edito. Frugali prorſus menſa contenti ſunto, nec ſinant ſibi opipara convivia inſtrui.

Epiſcopus viſitationem a domo ſua & familia inchoet, ut exemplo permoti alii facilius correctionem admittant: & juſſa ſtudioſius exequantur. Cæterum appellatio nulla correctionis executionem impedit aut moratur.

Ve-

Veſtium luxum, tot malorum incentivum omni modo temperare viſitator ſtudeat, præſertim in fœminis. Clauſuram in monaſteriis monialium, Hoſpitalia, loca pia, & ſodalitates, Canonum & Tridentini jure ſibi conceſſo viſitet. Adventanti Epiſcopo fideles obviam procedant. Frequentes tum etiam compareant in Eccleſia, audituri ſacra monita.

Præmittatur, qui viſitationem indicet, aut alio modo ſignificetur, ut adveniente Epiſcopo omnia ſint parata. Viſitationis tempore omnes confiteantur parochiani, & SS. Euchariſtiam ab Epiſcopo accipiant. Omnia, quæ tunc benedicenda aut conſecranda ſunt, habeantur in promptu, uti etiam libri, inſtrumenta, monumenta, tabulæ, ſacra ſupellex, volumen rituum & conſuetudinum, ſi quas peculiares habet illa Eccleſia: item inventaria SS. reliquiarum, indulgentiarum, ornatuum, documentorum, quibus bona, jura, privilegia, Eccleſiæ, capellarum, altarium continentur. Index denique dignitatum, Canonicatuum, Beneficiorum, ſcholarum, confraternitatum, locorum piorum, monaſteriorum, prædiorum, parochianorum, librorum, hominum criminoſorum &c.

§. 4. De Synodis.

Singulis trienniis provincialis ſynodus ex præſcripto Tridentini habeatur. Illam indicat Metropolitanus: eo autem impedito ſenior coepiſcopus, in feriam quintam poſt Dominicam tertiam a paſchate, ut adeo non opus ſit alia ſignificatione vel convocatione. Sed tertio quovis anno omnes, ad quos de jure vel conſuetudine pertinet, Mediolani ad eam diem compareant. 236.

Impediti cauſas exponant abſentiæ, & procuratorem mittant. Omnes veniant parati ad exponenda, quæ ſynodi auctoritatem, ſententiam, correctionem, executionem requirunt.

Die primæ ſeſſionis fiat publica ſupplicatio per urbem, Officium ſolenne a Metropolitano, ſermo latinus. Quod officium & ſermo etiam poſterioribus diebus continuetur. Nemini diſcedere liceat inconſulto præſide. Illud maxime agatur, & Concilii Tridentini Decreta, & conſtitutiones ſynodorum Mediolanenſium executioni dentur.

Finito concilio omnes Epiſcopi præſentes & abſentium procuratores ſubſcribant: tum factis ſolitis acclamationibus in oſculo pacis diſcedent. Per hæc tamen non derogatur poteſtati Metropolitani, alio, ſi viſum fuerit, tempore ſynodum convocandi.

Syno-

Synodus Diœcesana quovis anno celebranda est secundum Tridentini ordinationem. In ea Decreta concilii provincialis publicentur. Hoc synodi habendæ institutum nunquam negligatur.

In provinciali ex quavis diœcesi duo, in diœcesana septem *testes synodales* deligantur, viri ætate & moribus graves, qui jurent, se fideliter omnia, quæ correctione aut synodi cognitione indigent, delaturos.

Inquirant autem diligenter absque ulla jurisdictione, an clerici resideant: an curati invigilent: an in Sacramentis recte ministrandis, verbi DEI prædicatione, puerorum institutione, & cæteris curæ pastoralis officiis muneri suo satisfaciant: an ecclesiæ sartæ tectæ, supellectili & ornatu instructæ, mundæ, ab omni re profana puræ. An populus in via Domini ambulet, frequens adsit in Divinis officiis & sacris concionibus, cum modestia & devotione: an & quomodo festa colat. An jejunia servet: an decimas solvat: an sint in populo criminosi, de hæresi aut magia suspecti: an aliæ morum corruptelæ malæve consuetudines: an serventur Pontificiæ constitutiones, & synodalia Decreta? Hæc omnia in provinciali ad Metropolitanum, in diœcesana synodo ad Episcopum referant, scripto annotata.

§. 5. Monitiones.

237. S. Carolus Borromæus, synodorum istarum Præses more majorum clero suo certa monita dedit, ut sanctæ vocationis suæ semper sint memores, cœlestemque in terris vitam velut angeli DEI moribus exprimant, sæcularibus negotiis abstineant, totumque animum ad Divinum cultum, cœlestium meditationem, virtutis ac Christianæ pietatis decus transferant; quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque sancta ac religiosa, ea cogitent, eaque agant, ut exempli vis ad cæteros etiam emanet, omnesque Christo lucrifaciant.

Deinde hortatur ad devotam missæ celebrationem, decoram Breviarii recitationem, frequentem confessionem & communionem, ad preces, meditationes, lectionem sacram Bibliorum, SS. Patrum, piorum ascetarum, librorum S. Ambrosii de officiis, & sacerdotali dignitate. Pergitque quosque officii sui graviter & paterne admonere. Ut videlicet habitus sit modestus, mensa frugalis, familiaritas cum fœminis nulla: vitentur spectacula, ludi, cauponæ, compotationes, joci, fastus, luxus, ambitus, sæcularia negotia, contentiones, jurgia, discordiæ &c. Omnia denique illa ferme hic collectim memorantur clerico-

ricorum officia, quæ per plures conſtitutiones Canonicales & ſynodales ſunt diſperſa.

§. 6. De foro Eccleſiaſtico.

Omnes omnino mulctæ pecuniariæ piis locis & operibus applicentur, nulla omnino parte ad alios uſus unquam reſervata. 238.

Conſtitutiones Pontificiæ, decreta ſynodalia, & edicta Epiſcopalia, in Eccleſia Cathedrali integre populo frequenti prælegantur, in reliquis vero Eccleſiis per capita ſummatim promulgentur: ſingulis autem menſibus aliqua ex iisdem, uti etiam ex Tridentinis decretis, & paſtoralibus litteris evulgentur, ut ordine omnia diligenter promulgata, ſæpiusque certis diebus repetita curatius in executionis uſum deducantur. Concionatores etiam eadem cohortatione perſuadeant.

Caveat parochus, ne dum ſponſorum voluntatem, ut denuntiationes fiant, explorat, ea occaſione in conſenſum matrimonialem coram teſtibus inquirat: unde ſeparatim & caute ſponſum, & deinde ſponſam interroget, an velint fieri denuntiationes.

§. 7. De Regularibus.

Si fœmina cujuscunque dignitatis virorum monaſterium per interiorem portam intret, cenſuræ declaratione Epiſcopus ſevere contra illam agat. Intra clauſuræ autem terminos etiam ſunt horti, monaſterio continenter adjacentes. Plura dein ſtatuuntur de arctiſſima monialium clauſura. 239.

Moniali ne liceat iis, qui extra clauſtrum ſunt, medicinas parare, aut præbere. Antiquus communis dormitorii uſus, ubi fieri poteſt, reſtituatur. Communis vitæ ratio ſtudioſe introducatur. Monalium prædia Epiſcopus locari curet, idque ſub haſta auctione facta. Puellæ ad profeſſionem recipiantur occultis monialium ſuffragiis. Confeſſarii & capellani monialium præter annuum ad ſuſtentationem ſtipendium prorſus nihil accipiant.

§. 8. De locis piis.

Bonorum omnium, redituum, juriumque, ad Eccleſiam aut loca pia pertinentium, inventarium accuratum perficiatur: ejusque triplex copia, publici notarii teſtimonio munita conficiatur: quarum prima ſit apud adminiſtratores, altera apud Rectorem Eccleſiæ, tertia in archivo Epiſcopali cuſtodiatur. 240.

Adminiftratores muneris fui rationes fæpe ac diligenter reddant: quare diaria & codices rationum habeant ordine confectos; ut inde facile ducatur omnis ratio accepti & expenfi. Epifcopus autem quot annis rationes recognofcat.

In pauperum delectu non egeftatis modo fed etiam morum habeatur ratio. Univerfim vero eleemofynæ vere pauperibus diftribuantur, præfertim etiam iis, qui pudore retenti domi inopia premuntur, & publice mendicare erubefcunt. Epifcopus & parochus in id curam intendant, ut omnes eleemofynæ & hofpitalium proventus recte impendantur. Eleemofynariæ collectæ in dies certos indicantur.

Invigiletur autem præcipue, ut mendici temporalium inopes animæ bonis fint divites. Quare attendatur, unde & quo migrent, quomodo vivant, quam fidem teneant, an miffam audiant, confiteantur, communicent, tempore faltem pafchali.

Subfcripferunt huic concilio IV. S. Carolus Præfes, Epifcopus Laudæ, Brixienfis, Cremonenfis, Bergomenfis, Aftenfis, Cafalenfis, Alexandrinus, Vercellenfis, Albenfis, Intimilienfis, Novarienfis, procurator Epifcopi Dertonenfis, procurator Epifcopi Aquenfis, procurator Epifcopi Savonenfis, Archiepifcopus autem *definiens* fubfcripfit, Epifcopi *confentientes*, Procuratores *recipientes*.

§. 5. Concilium Mediolanenfe V. anno 1579.

241. In concilii hujus ingreffu S. Carolus orationem ad Patres congregatos pro more habuit; in qua demonftrat, quam mifera fuerint fuperiora tempora, quibus tamdiu intermiffa funt concilia. Inde enim factum, ut multiplex malorum quafi fylva exiterit, bafilicæ incultæ, ornamenta fupellectilis Ecclefiafticæ pene nulla, ceremoniarum ritus & ufus vix cognitus, Divinorum officiorum ratio perturbata, chori difciplina refciffa, functionum Ecclefiafticarum munera contempta, ftationes clericales defertæ, omnia demum difciplinæ officia abjecta; populi præterea inftitutio depravata, morum corruptelæ undique obortæ, feftorum dierum veneratio multis peccatis violata, facrorum locorum cultus multis partibus læfus, facerdotalis ordinis dignitas pro nihilo habita, & cuncta denique ad eum ftatum deducta, ut lachrymis, luctu, commiferationeque digna effent.

Vifam provinciæ faciem deformatam, nec plane a collachrimabili illo templi Hierofolymitani afpectu diffimilem; cum videlicet vaftatis ab Antiocho omnibus Judas Machabæus templi illius cultum everfum, altare violatum, januas exuftas, & omnia proftrata afpexit. Ora-

Gratias proin dicendas DEO, cujus Divino munere Tridentinum concilium, præter alia adjumenta Chriſtianæ Reipublicæ ſubminiſtrata, ſalutarem ſynodorum uſum reſtituerit. Hinc enim firmiſſimum eſſe cujuſcunque inſtituti præſidium, hinc rituum ſanctarumque conſuetudinum perennem conſervationem, hinc diſciplinæ omnis robur perpetuum, hinc rerum ſalutarium ſanctiſſimum firmamentum, hinc prompta omnium ad obediendum voluntas, hinc præclara illa bene agendi recteque exequendi contentio ac pulchra æmulatio. Proponit denique ferventis vigilantiſque Epiſcopi, qui in conciliis comparet, ejusque decreta exequitur, & remiſſi atque languentis, qui cuticulam curat, diſſimilitudinem, inſignemque diœceſium in omnibus diſparitatem.

PARS I.

§. I. De fide tuenda.

Nemo omnino concionatoris officio fungatur, niſi profeſſionem fidei emiſerit. Hoc idem de medicis & chirurgis cautum ſit, de advocatis item & procuratoribus in cauſis ſacræ Inquiſitionis agendis. Curatum Beneficium, Canonicatum, aut dignitatem conſecuto Epiſcopus nullo modo fructus, quos ſuos non fecit, remittat, ſi tempore præſcripto fidem non fuerit debite profeſſus. 242.

Speratur, Principes & magiſtratus Mediolanenſis provinciæ nunquam paſſuros, ut acatholici milites tranſeant. Bullæ Cœnæ ſanctiones & cenſuræ quoad hæreticos non recipiendos &c. obſerventur.

Judæi non permittantur in una civitate plures quam unam ſynagogam habere, nec, quam habent, amplificare, vel dirutam reſtituere, aut novam alicubi erigere. Signo ubique ſint diſtincti; ſeparato a Chriſtianis loco habitent. Dominicis & feſtis nullum opus ſervile faciant. Nullus fidelis eorum ceremoniis interſit. Cingari penitus eliminentur. Congregatio, ex Theologis & ICtis conſtans, quot menſibus conveniat. Epiſcopo Inquiſitores jurent, ſe arcana non evulgaturos, uti teſtes eorumque atteſtationes, ſententias &c. donec judex ipſe publicet.

Librorum prohibitorum indicem omnes litterarum profeſſores habeant. Libri omnes in lucem edendi, & jam editi, antequam venales proſtent, accurate cenſeantur.

§. 2. De prædicatione verbi DEI & doctrina Christiana.

243 Episcopi est concionatores constituere; qui sint viri graves doctrina & moribus. Auditores velut DEum sibi loquentem excipiant: sibi non aliis dicta putent; animum ad proficiendum paratum afferant: attente ac modeste audiant; absoluta concione ne statim ad profana dilabantur, sed orent, & audita altius in animum demittant. Domi cum domesticis & familiaribus spirituali colloquio audita repetant.

Christiana doctrina ubique diligenter in virtute sanctæ obedientiæ præcipitur rudibus tradi, præsertim vero in locis, quibus finitimi sunt hæretici, aut in quibus impune illis licet inter catholicos degere. In hoc tam necessario opere promovendo Episcopi, parochi, concionatores, ludimagistri, confessarii, magistratus sæculares, parentesque pie collaborent.

§. 3. De Festis & sacris temporibus.

244. Clerici die festo absque urgente causa iter ne ingrediantur. Tollendus abusus ipsis calendis Maii cum strepitu aliisque insolentiis erigendi arbores. Contra vero diebus festis templa eximie ornentur. Ille item gravis abusus procul facessat, quo primis quinque quadragesimæ diebus larvata hominum simulacra incendantur, inanes nuptiæ fingantur, concursationes nocturnæ tumultusque fiant. Pueri etiam maxime coërceantur.

Omnes servent stata jejunia, cujuscunque sint dignitatis. Carnes pro ægrotis ne publice tunc vendantur. Cessante morbo cessat dispensatio. Caupones & tabernarii vetitos cibos non vendant, aut apponant, ne quidem peregrinis, viatoribus &c. neque aliunde apportari permittant.

Quadragesimæ præsertim tempus omnes pie impendant ad pœnitentiam, orationem, mortificationem, eleemosynam, carnis macerationem, singularemque DEI cultum, per confessionem, frequentem communionem, concionem atque in Divinis officiis devotam præsentiam, ac virtutum peculiare exercitium. Tempore, quo verbum DEI prædicatur, tabernæ & officinæ sint clausæ.

§. 4. De votis, oratione, indulgentiis, sacris reliquiis.

245. Ubi communitas de voto aliquo concipiendo deliberat, parochus Episcopum consulat, ejusque sententiæ omnes acquiescant. Pridie

die voti omnes adulti confiteantur & communicent: die ipso processio ad Ecclesiam instituatur: atque in ea ad aram votum nuncupetur inter missæ solennia sub offertorio, præmissa concione de voto ejusque causis &c. Voti autem formulam delegati totius communitatis nomine flexis ante aram summam genibus distincte pronuntient. Voti editi instrumentum authenticum ad Episcopum mittatur, in ejus archivo asservandum. Aliud voti instrumentum in Ecclesia custodiatur. Utque perpetua sit voti observatio, tabulæ lapideæ in Ecclesia inscribatur.

Nullum opus inchoetur, nisi præmissa oratione, & bona intentione. Atque ad hoc parochi & concionatores populum frequenter hortentur, ut & necessarium DEI adjutorium imploretur, & operi meritum inde accrescat.

Indulgentiæ non promulgentur absque consensu Episcopi. Ne indulgentiarum litteræ aut inscriptiones eo loco sint positæ, ubi est capsa ad colligendam eleemosynam collocata: doceatque concionator, ad consequendas indulgentias non esse necessariam eleemosynæ largitionem; ut cœlestem eum Ecclesiæ thesaurum non ad quæstum, sed ad pietatis exercitationem, & pro peccatis satisfactionem exponi omnes intelligant.

Ne sacræ Reliquiæ ex Ecclesia ad ægros exportentur, ne consuetudinis quidem prætextu.

§. 5. De Sacramentalibus & Sacramentis.

Benedictiones cereorum, candelarum, palmarum, cinerum, 246.
ceræ in agnos DEI, ut appellantur, efformatæ, domuum ædiumque aspersa aqua benedicta, secundum præscriptas formulas, magna veneratione peraguntor, & in usum deducuntor: cum sint plenæ piis significationibus, & utilitatibus corpori animæque per benedictionum preces conciliandis opportunæ.

Non sit compater, qui non est confirmatus chrismate; nec minor 14. annis. Parochus exquirat, an infans jam domi baptizatus sit, & si ita, qua verborum forma, & materiæ applicatione. Singuli seorsim baptizentur.

Episcopus ne sit negligens in conferendo Sacramento confirmationis. Ægrotos petentes etiam extra ordinem confirmet, si sit præsens in loco. Quamvis prioribus conciliis statutum sit, ut ante septennium ætatis non facile conferatur, relinquitur tamen id arbitrio Episcopi. Cum autem dein ad rationis usum pervenerint, instruantur de hoc Sacramento suscepto. Ritus omnes curate serventur.

Sacerdos S. ſynaxin diſtribuens extra Miſſam, ſuperpelliceo ſit indutus, & ſtola alba, ubi vero viget ritus Ambroſianus, rubra. Epiſcopus vero extra miſſam eandem miniſtrans pluviali ſit indutus. In eodem omnino morbo ne ſæpius præbeatur per modum viatici. Capitis damnatus, quo die SS. Sacramentum pro viatico ſumpſit, ne morte plectatur.

Ante quadrageſimam parochus accedat domos & examinet, quinam ad Sacramentum pœnitentiæ & Euchariſtiæ obligentur, iique peculiari cura inſtruantur. Approbatio ad confeſſiones audiendas pertinet ad Epiſcopum. Quicunque a caſu, Epiſcopo reſervato, absque illius facultate abſolvit, ſuſpenſionem ipſo facto incurrat. Confeſſarii ſuperpelliceo & ſtola ſint induti, regulares vero eo habitu, quo in choro utuntur. Extra Eccleſiam aut oratorium absque urgente cauſa non audiant, neque ſtando, vel ambulando, ſed ſedendo pro tribunali.

Extrema unctio non detur pueris, necdum rationis uſu præditis. Si alio oleo, uti Chriſmate vel oleo catechumenorum per errorem uſus ſit, adhibeat oleum infirmorum, formamque iterum pronuntiet. Si æger inter ungendum moriatur, deſiſtat alios ſenſus inungere. Si dubium ſit, an adhuc vivat, conditionate abſolvat. Miniſter ordinarius eſt parochus; qui in eo conferendo ſit valde diligens; alias ab Epiſcopo multandus. Diligenter etiam alios quotidie inviſet ægrotos & ſpirituali, imo etiam pauperes temporali ſolatio recreet. In viſitatione examinetur, quomodo parochus in iſtis officio ſuo fungatur.

PARS II.

De cura tempore peſtis.

247 Superioribus annis funeſta contagio primum urbes aliquot Italiæ celeberrimas, deinde ſenſim longe lateque ſerpens, Mediolanum ejusque diœceſin fere omnem corripuit. In hac publica calamitate diffugientibus pluribus aliis, nec malo obviam ire, aut afflictis deſertisque opem afferre curantibus. S. Carolus in ſtatione conſtanter perſiſtens, paſtoralem curam opemque in omnem partem exporrexit, peſtiferis ipſe inſerviens, omnique auxilio & ſolatio illis ſuccurrens.

Igitur ut deinceps in repentino ejusmodi ac publico malo non amplius talis contingat perturbatio, utiliſſimas in hanc rem ſanctiones in hoc concilio edidit. Atque imprimis ab omnibus attente per-

pendi

endi cupit, peſtilentiam eſſe pœnam ſcelerum; cauſam proin omni onatu amovendam, ut DEus miſereatur, ac pœnitentia placetur. Niſi enim Dominus cuſtodierit civitatem fruſtra, vigilat, qui cuſtolit eam.

Nullatenus autem tunc animarum paſtoribus, neque Magiſtraibus fugiendum, ſed in communem omnium animæ corporisque ſalutem vigilandum ac deſudandum, perſtandumque in charitatis officiis. Neque omittenda Divina officia, ſed multiplicata induſtria tantò devotius peragenda; ſupplicationes, litaniæ, ſacrificia, ſacramentorum uſus intendendus.

Epiſcopus curet, ut jejunio, eleemoſyna, aliisque virtutum exercitiis præparati fideles ſupplicationes publicas comitentur, ſacco, cilicio, omnique mœſto & lugubri amictu, gemitu, lachrymis, capite aperto, pedibus nudis, omnique pœnitentiæ publicæ modo. Quadraginta horarum preces celebret per urbis Eccleſias. Reliqui quoque comprovinciales Epiſcopi, licet in eorum diœceſin lues necdum irruperit, inſolitas etiam ſupplicationes, & precationes inſtituant.

Imminente periculo peſtilentiæ Epiſcopus indaget, quæ vitia maxime graſſentur, & iram DEI poſſint accerſere: atque in ea convellenda totis viribus incumbat. Rationes etiam judicii ſui Eccleſiaſtici examinet, an non injuſtitia aliqua indignationem Divinam provocet. Synodum Diœceſanam convocet, aut ſaltem vicarios foraneos evocet, ut cleri vulnera ſanentur, & ſi quid Divinos oculos offendat, amoveatur. Vocet in partem ſollicitudinis confeſſarios & concionatores, ſuperiores item Monaſteriorum. Poteſtatem denique ſæcularem quoque, ſi neceſſe, imploret, ut ſcandalis, corruptelis, malis conſuetudinibus extirpandis auctoritatem ſuam & manum admoveat.

Præſertim vero omnes adhortetur, ut in eo vitæ diſcrimine diſponat domui ſuæ per ſinceram confeſſionem peccatorum, & ſacram communionem, æris alieni expunctionem. Deligat ferventiores cleri ſæcularis & Regularis viros, qui urbem perluſtrent, peſtiferis inſerviant, & omnibus omnia fieri contendant. Medicos quoque & chirurgos provideat, medicamenta item, & miniſtros infectorum, bajulos mortuorum, & veſpillones. Confeſſariis amplam poteſtatem concedat, & in multis, quæ alias ex ordine fieri deberent, quantum poteſt, diſpenſet.

Mendici non expellantur civitate, ſed in unum locum colligantur; ſintque conſtituti, qui eleemoſynas pro illis colligant. Hoſpi-

ſpitalia publica apparentur, alia pro infectis, alia pro ſuſpectis, alia pro convaleſcentibus, absque præjudicio tamen eccleſiarum.

Locus proin amplus extra urbem eligatur, qui ſit ſanus, ſiccus, prope aquam fluentem, loco editiore. Deſcribit deinde totam fabricam; qualem ipſe Mediolani extra mœnia exſtrui curavit. Ubi hodiedum viſitur ingens ædificium pro peſtiferis, ingenti prorſus amplitudine, ſpatioſam aream circumdans, cubiculis ultra 300. diſtinctum, unius tamen contignationis. In medio areæ interjecta eſt capella, januis undique & feneſtris inſtructa, ut per eas peſtiferi poſſint omnes e ſuis cubiculis audire Miſſam. Circum totum ſeptum ædificii in extremitatibus areæ eſt cœmeterium lapidibus ſtratum, ad quod etiam mortui in Hoſpitali ampliſſimo, quod eſt in urbe pro ægrotis omnis generis ampliſſimo cenſu conſtructum (cum inſtructiſſimo Pharmacopolio, multisque officialibus & miniſtris) ſepeliendi deferuntur. Cujus Noſocomii urbici magnitudinem, ſtructuram, ordinem, apparatum, decorem, & munditiem, ab omni fœtore puram, tot centenos inter ægrotos, per longas amplasque aulas, utroque ex latere longa ſerie in lectulis honeſtiſſime diſpoſitos, admirari non ſatis potui; dum præſens inſpexi, cum magna æſtimatione prolixæ charitatis, quam Italica natio tot ſumptibus, tantaque cura ac ſtudio perpetuo exhibet omnium nationum ægrotis hominibus.

Plurimas inſuper S. Carolus inſtructiones in hoc concilio edidit, de officiis ipſo peſtilentiæ tempore miniſtrandis, conſtantique miniſtratione ſacramentorum &c. de concionibus tunc habendis: de cautelis, quas adhibere debet ſacerdos miniſtrans; de cautela adhibenda, cum ipſe ſacerdos de peſte eſt ſuſpectus, aut ea jam infectus: de cautelis in monaſteriis adhibendis: de baptiſmo infanti peſtifero conferendo: de officiis confratrum charitatis, collectione eleemoſynarum & diſtributione: de cura præſtanda & exercenda pietate in hoſpitalibus, ac domibus occluſis: de cura diſciplinæ morum in iisdem locis: de diſciplina parochis & ſacerdotibus in locis publicæ curationis tenenda: de ſpeculatione in miniſtris publicæ curationis adhibenda: de viſitatione locorum publicæ curationis ſeu hoſpitalium: de cura ſpirituali, ſingillatim unicuique peſte infecto vel ſuſpecto a ſacerdote adhibenda: de cura a clerico homini peſte infecto adhibenda: de cura adhibenda, dum quis convaleſcit a peſte, aut ab ejus ſuſpicione liberatur; de cura mortuorum: de præſtandis peſte reſtincta.

Addit

Addit denique facerdotes, præfertim curatos, non debere mortis metu ftationem deferere, cum in fuperiori peftilentia pauci ex iis, qui peftiferis infervierunt, fint mortui, plures vero ex iis, qui fugerunt.

PARS III.

§. 1. De Seminariis.

Urgetur erectio feminarii in fingulis diœcefibus; & annuus cenfus, quantus effe debeat, taxatur pro fingulis: videlicet Mediolanenfis feminarii annuus proventus fint aurei 6000. Dertonenfis 600. Aquenfis 400. Brixienfis 2000. Cremonenfis 2000. Bergomenfis 1000. Aftenfis 600. Alexandrini 400. Vercellenfis 1000. Albenfis 600. Vintimillienfis 200. Savonenfis 300. Cafalenfis 500. Viglevanenfis 200. Novarienfis 1200. Placentini 1500.

§. 2. De Examinibus.

Conftituantur Examinatores viri doctrina & moribus graves: qui nulla fpe, nullo metu ducti fincere examinent, judicentque. Atque imprimis fiat examen de vita, moribus, virtute; quomodo oret, quo fructu, ac meditari norit. Qui *primam tonfuram* petunt, aut *minores Ordines*, interrogentur: quare ad Statum clericalem animum applicent, quo directore hoc confilium fufceperint, an non laborent impedimento aut irregularitate, ex defectu ætatis, natalium, morum, fcientiæ, lenitatis, famæ, integritatis corporalis. 248.

An miles fuerit, an cædes patrata, an in judicio criminali laico capitis fententiam tulerit, an notarii, advocati, procuratoris, accufatoris partes in eo egerit. An per faltum promotus. An vim, naturam & rationem Ordinis, quem petit, norit: an ritus, & eorum fignificationem: an functionum notitiam habeat. An fæcularis judicii declinandi caufa clericatum petat; quo vitæ genere hactenus verfatus. Qualem fpem præbeat; an legere & fcribere norit. An doctrinæ Chriftianæ rudimenta calleat, an confirmatus. Si minores Ordines petat, an faltem primordia Grammaticæ & linguæ latinæ calleat.

Majoribus initiandi examinentur, an per omnes Ordinum gradus in vitæ ſpiritualis diſciplina majorem progreſſum fecerint. An habeant Breviarium, Biblia, SS. Patrum volumina, Concilium Tridentinum, Catechiſmum Romanum, Rationale Divinorum officiorum, libros aliquos aſceticos.

Quæ ſit Ordinum minorum & majorum differentia. An in minoribus probati ſint. De voto continentiæ, ſubdiaconatus Ordini annexo: de Sacramentorum doctrina ſaltem generatim. Experimentum aliquod hauriatur de concionibus.

Ex illis, qui *ſacerdotio* initiari petunt, quæratur, quomodo in miniſteriis prioribus ſe geſſerint; an pie, caſte, ac integre vixerint. Quid ſit Miſſæ ſacrificium, quis effectus, partes, myſteria, ſacrarum veſtium ſignificatio: quæ requirantur ad illud; ubi & quando celebrare non liceat. An ſacræ confeſſionis peritiam habeant. An ad alia Sacramenta miniſtranda & conciones idonei ac populum inſtruere ac docere norint.

De Præficiendis *parochiali curæ* exploretur, præter orandi, meditandi & vitæ ſpiritualis ſtudium, an concionari norint. An ex tempore aliquid apte poſſint dicere, capiatur hujus rei experimentum. An norint impedimenta, propter quæ Sacramenta miniſtrari aut ſuſcipi non poſſint. Quæ cujusque Sacramenti materia, forma, cauſa efficiens principalis, inſtrumentalis, cauſa finalis, effectus, ritus. Fiat periculum, quomodo in caſibus conſcientiæ ſint verſati, conſtitutionibus eccleſiaſticis, quos libros legant. Quinam caſus Papæ, & Epiſcopo reſervati: quinam a jure, ab homine. An SS. Canonum notitiam habeant, præſertim eorum, quæ Tridentinum ſtatuit, de reſidentia, parochiis, Divino cultu, de clericorum honeſtate ac diſciplina, de Sacramentis, ſacris functionibus.

Speciatim *confeſſarii* examinentur de Sacramento pœnitentiæ, a quo, & quare inſtitutum; quæ illius materia, forma, effectus, miniſter, conditiones. Quæ regulæ ad dignoſcendum mortale a veniali. Quæ partes pœnitentiæ. Quid *contritio*; quomodo elicienda; quæ utilitas; quæ ſigna veræ contritionis. Quæ ipſius *confeſſionis* ſubſtantia: quæ circumſtantiæ mutent ſpeciem: quænam exponendæ. Quæ radices reſtitutionis. An ſuſpectos contractus norint. Quibus criminibus annexæ cenſuræ: quam vim illæ habeant. Quibus caſibus incurratur irregularitas. Quæ conditiones ex parte pœnitentis neceſſariæ. Quando iteranda confeſſio.

Circa

Circa *ſatisfactionem*, quis finis, fructus. Quanta imponi debeat. An norit agere judicem, medicum, doctorem in ſacro tribunali. Examinetur de forma abſolutionis, de ſigillo. Quæ Tridentinum & conſtitutiones ſynodales de hoc Sacramento.

Concionatores examinentur de dogmatibus a Tridentino propoſitis, de peccato originali, juſtificatione, Sacramentis, Miſſa, purgatorio, invocatione Sanctorum, indulgentiis, poteſtate Papæ, jejuniis, feſtis &c. qualis ſit concionator in Theologicis: quos libros adhibeat. An Biblia cum commentario legat: an locos inde poſſit apte depromere. An ſcripturam interpretari norit. An illam non detorqueat pro ſuo lubitu. An traditionem Apoſtolicarum & Eccleſiaſticarum notitiam habeat. An & quomodo in SS. Patribus ſit verſatus: quem ex illis in prædicatione maxime ſequatur. An ſacrorum temporum myſteria, rituumque ſignificationem calleat. An Eccleſiaſticæ hiſtoriæ conciliorumque cognitionem habeat. An Sanctorum vitas legat. An Canonum notitia imbutus; an ſynodorum decreta in promptu habeat. An caſuum conſcientiæ doctrina inſtructus, an theologia myſtica, quæ in ſpiritualis vitæ doctrina, purgandis affectibus, & reformando interiori homine verſatur. An orationis mentalis uſum habeat. Quos locos teneat, ad excitandos auditores ad amorem DEI, deſiderium cæli, virtutum ſtudium, deteſtationem & fugam ſcelerum.

An ſimilitudinibus aptis utatur, e. g. ex agricultura, vinea, ſemente &c. Chriſti exemplo depromptis. An recta intentione feratur. An ordinate, diſtincte dicat; clare pronunciet. An verba pondus habeant, ut non ſolum aures demulceant, ſed cor tangant, & animi medullas penetrent. An pro ratione rei, de qua agit, aptam, decentem, & congruam actionem adhibeat.

Examinatores hæc aliaque diligenter explorent, & quinque claſſes conficiant, eorum, qui ſunt optimi, ſupra mediocritatem, mediocres, infra mediocritatem, infimi.

§. 3. De Ordinis Sacramento.

Afferant teſtimonia de natalibus, ætate, Ordine proxime ſuſcepto, progreſſu in eccleſiaſtica diſciplina, denuntiatione in eccleſia facta, miniſterio in eccleſia, exercitio Ordinis ſuſcepti, frequentis 249.

ſacræ communionis, obſervantia erga ſuperiores, interſtitiis ſervatis, litterarum ſtudiis, titulo.

Abbates diœceſanis absque Epiſcopi facultate non conferant primam tonſuram, aut minores Ordines. Tonſuræ forma ſit major aut minor pro ratione Ordinis ſuſcepti. Beneficia curata per concurſum conferantur. Nullus ſacerdos plures Miſſas eadem die legat, neque neceſſitatis prætextu. Cum aliquis ex Humiliatorum olim ordine obierit, in ejus locum ſacerdos alius ſurrogetur.

Soli illi abſentes propter infirmitatem, neceſſitatem, & manifeſtam eccleſiæ utilitatem diſtributiones quotidianas percipiant, qui antea non impediti perſonaliter in choro adeſſe conſueverant. Neque peregrinantes, aut ſtudiorum cauſa abſentes easdem percipiant, licet a ſede Apoſtolica abſentiæ licentiam habeant. Inculcatur rurſus perſonalis reſidentia.

§. 4. De Eccleſiis, Synodis, viſitatione.

250. Poteſt Epiſcopus eum, qui in aſylum Eccleſiæ fugit, per ſuos ſatellites interim, donec ſtatuatur, an aſylo gaudeat, in carcerem abducere, atque in eo cuſtodire: ubi vero deciſum fuerit, quod aſylo gaudeat, ſtatim illum rurſus Eccleſiæ debet reſtituere. Quamdiu vero in cuſtodia eſt, nulla quæſtio aut examen de eo haberi debet.

Pulvinaria Miſſalium nullius unquam genibus ſubſternantur. Lapides, & ligna eccleſiæ dirutæ ad profanos quoque uſus applicari poſſunt, non tamen ad ſordidos. Pecunia vero inde collecta ad eccleſiæ uſum convertatur. Miſſæ vero ad eccleſiam matricem transferantur.

In ſynodo diœceſana adornanda Epiſcopo maxime auxilium ferant Canonici, & Decani foranei, ac Regionarii civitatum. Conſtituatur promotor ſynodalis juris peritus, addito uno vel altero Eccleſiaſtico, qui abſentium excuſationes, controverſias, querelas, accuſationes audiant, & ad Epiſcopum referant. Ipſa die omnes ſuperpelliceis induti in Eccleſia cathedrali conveniant. Veteri inſtituto triduum eſt præſtitutum, quod tamen Epiſcopus pro ratione materiarum, quæ tractandæ occurrunt, prorogare vel contrahere poteſt. A proceſſione initium, dein Miſſarum ſollennia, tum ſermo latinus, lectio variorum decretorum. His abſoluti ſinguli nominatim

tim vocentur. Professio fidei. Examinatores, punctatores, testes synodales renuncientur ab Episcopo. Tertio sessionis die decreta synodi ex suggesto prælegantur. Sequuntur monitiones, indictio anni sequentis synodi, processio solennis, preces, acclamationes, benedictio Episcopalis, & osculum pacis.

Qui dignitates aut canonicatus in cathedrali obtinent, aut præfecturam in collegiata, pluviali induti in sessionibus compareant; reliqui superpelliceo: Episcopus pontificali habitu. Cancellarius omnia acta conscribat. Regulares etiam, qui curam animarum gerunt, conciliis diœcesanis intersint.

Antequam a loco visitationis discedatur, scripta relinquantur decreta Ordinationum & reformationis susceptæ, eaque publicentur.

§. 5. De Episcopali Jurisdictione & Foro.

Si Episcopus aliunde veniat, apud comprovincialem Episcopum divertat. Archiepiscopo vero & legato Apostolico obviam procedat absque rocheto aperto. Coepiscopi tempore calamitatis publicæ mutuo succurrant precibus, consilio, solatio, eleemosyna. Episcopus œconomum Ecclesiæ cathedralis constituat juxta concilii Chalcedonensis decretum. 251

Nullus Prælatus inducat alienum Episcopum ad sacrum oleum aut chrisma conficiendum administrandumve, aut consecrandam Ecclesiam, aut exercenda pontificalia. Regulares, quibus ex privilegio jus competit conservatores eligendi, ad quos in judicium vocentur, quos semel delegerint, ne mutent.

Quando conciliorum provincialium aut Tridentini decretis statutum est, de capituli clerique consilio aliquid agendum, non tamen propterea Episcopo necessitas est imposita illud sequendi, nisi nominatim cautum sit.

Quoties Episcopus etiam tanquam sedis Apostolicæ ex decretis Tridentini delegatus sententiam tulerit, iis in causis, in quibus ante concilium potestate ordinaria pronunciare poterat, non propterea Metropolitani jurisdictio in appellatione subterfugiatur.

Quod Tridentinum statuit, ne a sententia interlocutoria appelletur, servandum est; nisi gravamen tale sit, quod per definitivam reparari nequeat, quale esset indebita incarceratio. Attamen etiam

in hoc casu appellatio non habet effectum suspensivum, sed tantum devolutivum.

Non tantum in litis principio juramentum calumniæ Judex potest exigere, sed in omni ejus parte, cum expedire censuerit. Censurarum vim & potestatem parochus aliquando pro concione explicet; uti etiam, quod excommunicatus, qui monitus, ut sacerdote celebrante ex ecclesia discedat, parere tamen detrectat, absolvi non possit, nisi a summo Pontifice. Interdicta Episcopalia etiam a Regularibus serventur.

Cum parochos aliquos interdictos aut excommunicatos pronuntiarit, eos quamprimum ad Episcopum deferat. In Episcopali foro omnibus jus gratis dicatur. Si quis aliquid acceperit, pœnam repetundarum lege Julia sancitam ipso facto subeat.

Qui in familia aut famulatu sunt Episcopi, causis, quæ in Episcopali foro aguntur, se non immisceant, ne quidem ulla commendatione, nisi ex officio adstringatur. Immo expedit, ut alienæ potius diœcesis Vicarii Episcopales adhibeantur, ne ullo humano respectu a via justitiæ declinetur.

Ne avocentur parochi ab Ecclesiæ suæ cura. Piarum voluntatum executio, & jurium Ecclesiasticorum defensio jure canonum Episcopi curæ commissa est. Causæ incarceratorum quam celerrime finiantur.

Procurator fisci Episcopalis veritatem criminis inquirat: nullatenus vero potestate sua abutetur ad innocentum vexationem. Vigilet etiam cum Vicario, ne apparitores aut satellites quidquam extorqueant. Testes pro informatione curiæ, aut Inquisitionis excipere potest. Quæstionibus quoque interesse potest, & Judici interrogationes ad causam pertinentes in memoriam revocare. Denuntiationum quoque, quæ de legatis piis fiunt, indicem, a Cancellario communicatum, apud se habeat.

Cancellarius curiæ Episcopalis nullum prorsus munus accipiat. Neque dispensationes ullas expediat, nisi in quantum ipsius officium & mandatum Episcopi concedunt.

Hebdomadæ dies non gentilium more planetarum, Lunæ, Martis &c. sed feriarum nomine appellentur.

Can-

Cancellarius & Notarius cauſarum acta, inſtrumenta originalia, ac proceſſus nemini aſportanda tradant, ſed in Cancellaria aut Archivo illa inſpicienda exhibeant. Et ne hoc quidem ſine Vicarii conſenſu.

Quæ de taxa, miniſtris tribunalium determinanda, ſtatuta ſunt, cum necdum ubique executioni ſint data, omnino impleantur; alias Metropolitanus id faciat, ad abſcindendam omnem avaritiæ occaſionem.

In cancellaria conficiantur acta viſitationis, litteræ teſtimoniales, dimiſſoriæ, atteſtationes de alicujus aptitudine ad Beneficium: ceſſio Beneficii coram Ordinario libere facta. Proceſſus de natalibus, ætate, aliisque conditionibus eorum, qui initiandi ſunt, aut ad ſeminarium admittendi. Inſtrumentum jurisjurandi, præſtandi ab iis, qui Beneficium obtinent, profeſſionis fidei: facultatum, quæ monialibus ſunt conceſſæ: facultatum erigendi confraternitates, ſcholas &c. abſentiæ ſtudiorum cauſa: eleemoſynam colligendi, abſolvendi a caſibus reſervatis: celebrandi ubique vel certo loco: prædicandi: audiendi confeſſiones.

Literæ item indulgentiarum; conſecrationis vel reconciliationis eccleſiæ, cœmeterii, altarium, campanarum. Conſtitutio coadjutoris. Reductio Miſſarum. Commutatio bonorum operum. Facultas peregrinandi extra diœceſin. Litteræ, quæ ad Vicarios foraneos, parochos, aut alios ſcribuntur. Proceſſus & acta omnia circa miracula examinanda, vel Reliquiarum veritatem. Facultas aſportandi cadaver de loco ad locum. Decreta, ordinationes, ſtatuta ab Epiſcopo vel ejus Vicario confecta. Conſtitutio Vicarii in quavis eccleſia. Diſpenſationes, litteræ & expeditiones quæcunque ſpirituales.

§. 6. De Matrimonio.

Decernuntur irritæ omnes leges & ſtatuta, quæ libertatem matrimonii contra SS. Canones impediunt. Denuntiationes remittendi non alia videtur eſſe cauſa ſufficiens, quam probabilis ſuſpicio, ne matrimonium malitioſe impediatur. Ne Vicarius quidem generalis eas remittere poſſit. Si poſt denuntiationes, in eccleſia factas, intra duos menſes matrimonium non ineatur, repetantur. 252.

Pa-

Parochus ne jungat ſponſos ante, quam rudimenta Chriſtianæ fidei calleant. Qui teſtibus adhibitis, absque parocho (aut alio ſacerdote, cui is, vel Ordinarius facultatem dederit) matrimonium de facto contraxit, cum aliis libere contrahere poteſt; cum illud factum ne ſponſalium qu idem vim habeat.

Moneat parochus contrahentes, pœnam excommunicationis eſſe propoſitam in gradibus conſanguinitatis & affinitatis ſcienter contrahere præſumentibus: nec ſpem fore obtinendi diſpenſationem, ne quidem fornicationis cauſa.

Irritum declarandum matrimonium, quod non a parocho proprio contrahentium, ſed a parocho loci, in quo initur, celebratur.

Excommunicationi latæ ſententiæ ſint irretiti, qui faſcinationibus & veneficiis matrimonia impedire nituntur.

Sufficiens cauſa diſpenſandi in gradibus cognationis, & affinitatis eſt loci anguſtia, in quo alium cum competente dote mulier habere non poteſt: licet extra ſuum municipium tales habere poſſet.

Meretrices aut proſtituti pudoris fœminas in nulla caupona licitum eſt tolerare. Sed in unam ſentinam ea fæx compingatur.

Parochi ſpeciale ſtudium adhibeant, ut mulieres luxum, cincinnos, inaures, fucum, & veſtes caudatas deponant.

Parentes liberos totamque familiam ad virtutis normam & vitam Chriſtianam componant. Et univerſim petulantis juventutis effrænis licentia coerceatur, præſertim in locis DEO ſacris. Quare ratio aliqua cum ſtatu Eccleſiaſtico & politico ineatur, ut efficax in hac parte remedium adhibeatur.

253. ## §. 7. De Scholis, Confraternitatibus, Monialibus.

Nemo in ſcholas aut confraternitates admittatur Chriſtianæ doctrinæ omnino rudis, nec facinoroſi, nec turpis vitæ aut infamiæ labe notati: ſi vero jam admiſſi ſint, nec moniti reſipiſcant, excludantur.

Contra moniales absque facultate ſedis Apoſtolicæ clauſtro egredientes cenſuris aliisque juris remediis procedatur. Neque religioſi

ſepta

ſepta monaſterii, quamvis ſuæ curæ commiſſi, ingrediantur; ne quidem profeſſionis admittendæ, vel confeſſionis audiendæ, vel Miſſæ dicendæ cauſa, ſed in eccleſia exteriori, ubi SS. Eucharistia ad feneſtellam miniſtratur; hæc illis præſtentur. Idem de Epiſcopo, confirmationis Sacramentum conferente.

Nulla monialis atramentum, calamum aut alia ad ſcribendum inſtrumenta in cubiculo habeat. Si aliquid neceſſario ſcribendum, a Superiore arma ſcriptoria accipiat, moxque poſt uſum reſtituat: & quæ ſcripſit, eidem oſtendat. Libros nullos habeant, niſi quos Epiſcopus approbarit. Ante profeſſionem Epiſcopus Novitiæ voluntatem ad crates exploret.

Adduntur conſuetæ clauſulæ circa executionem horum Decretorum. Subſcripſerunt S. Carolus Metropolitanus, cum 16. Epiſcopis comprovincialibus perſonaliter præſentibus, omnibus nempe iis, quorum Diœceſes ſupra, ubi de ſeminariorum cenſu actum eſt, expreſſim nominavi, excepto unico Placentino. Præter Epiſcopos autem nemo ſubſcripſit. Indictum futurum concilium pro more.

§. 6.

Concilium Mediolanenſe VI. anno 1582.

Ultimum hoc concilium provinciale biennio ante mortem S. 254.
Carolus celebravit; eique ardentem facundamque orationem pro more præmiſit; in qua repetita conciliorum neceſſitate & utilitate ait, plurimos languentes eſſe ſanandos, provincialem Epiſcoporum conventum eſſe velut medicorum collegium, in quo de curatione conſulendum in medium. Enarrat dein, ingemiſcens cum propheta, varia morborum genera, quibus provincia ceu magnum quoddam noſocomium repleta ſit, aſpernata medicamenta, & in medicos frendens peſtiferis febribus phrenetica.

Hic hydrope laborantes, dæmonum impetu agitatos, lepra fœda affectos, paralyticos, gibboſos, mutos, ſurdos, plurimos; claudorum, aridorum, cæcorum infinitum jacere numerum, lamentabili languentium miſerandoque ſpectaculo. Hic multos ſuperbia turgidos, luxu diſtentos, avaritia ſordidos, luxuriæ ardoribus æſtuantes

antes, ira furentes, otio torpentes, invidia lividos, gula ventrisque ingluvie propemodum fatiscentes : &, ut nihil ad calamitatem, miseriamque deesset, ipsos medicos languere : ipsos sacratos mystas, aut febrium intemperiis correptos jactari, aut lethargo torpentes jacere prostratos.

Ubi Decretorum executio ? ubi morum corruptelæ ereptæ ? ubi peccatorum publicorum semina convulsa, vitiorum exempla sublata, disciplina introducta ? ubi juvenum petulantia emendata, lenocinia proscripta, prostibula amota ? Ubi popularis concursus ad lubrica spectacula eliminatus, scurriles ac fescennini joci sublati, bachantium Christianorum effusa licentia repressa ? Quare autem non est obducta cicatrix populi ? Nunquid, non est resina in Galaad? qui applicare deberent pharmacum, accdiæ lethargo habescunt & contabescunt.

Ita temporis sui morbos deplorabat, ceu alter Salvianus, sanctissimus Mediolanensium Præsul Carolus ; & ob oculos proponi jubet probaticam illam piscinam, atque in ea multitudinem magnam languentium, cæcorum, claudorum, exspectantium motum aquæ, agitandæ synodali consultatione & pastorali officio.

§. 1. De Fide.

255. Ne concedatur ingressus in provinciam ulli hæretico ex vicinis infectis regionibus venienti. Si omnino impediri non possit, in publica caupona diversetur, atque ad Episcopum deferatur. Non permittatur intrare Ecclesiam, nisi tempore concionis.

Nemini licet bona sua vendere, ut in hæreticorum terras migret, ibique domicilium figat. Bibliopolæ & typographi fidei professionem edant. Nullus liber, etiam alias jam editus, recudatur absque debita licentia. Nullus liber ficto aut alieno nomine edatur. Nemo prædicatoris officium assumat sine approbatione Episcopi.

§. 2. De Reliquiis, Festis, Indulgentiis.

256. Sine Episcopi concessione sacræ Reliquiæ non transferantur ab una ecclesia ad aliam, multo minus extra Diœcesin. Sub excommunicatione etiam prohibetur, ne quis privatim particulam alteri donet, aut concedat.

Quia

Quia S. Barnabas Mediolanenſem Eccleſiam primus erexit, & myſteriis fidei imbuit, ejus feſtum ſub præcepto a clero populoque colatur. Licet feſtum in diem jejunii inciderit, nihilominus jejunium ſervandum.

Parochus indulgentias conceſſas diligenter promulget.

§. 3. De Sacramentis.

Fideles frequenter ad Eccleſiam parochialem conveniant, ad SS. Sacramenta percipienda, audiendum verbum DEI, & cultum DEO ſub Divinis officiis exhibendum, Dominicis præſertim feſtisque diebus. 257.

Regulares etiam exempti olea ſacra non aliunde quam ab Eccleſia Cathedrali ſumant.

Diem Baptiſmi celebrandi uſus reſtituatur: dicente Ambroſio: *repete, quid interrogatus ſis; recognoſce, quid reſponderis. Renuntiaſti diabolo & operibus ejus, mundo & luxuriæ ejus, ac voluptatibus: memor eſto ſermonis tui, & nunquam tibi excidat tuæ ſeries cautionis.* Parentes igitur diem illum notent. Non tamen celebretur dies ille natalis luxu, conviviis &c. ſed ſanctis erga DEum gratitudinis & charitatis officiis.

Quivis paterfamilias audito campanæ ſigno cum cereo ad eccleſiam parochialem ſe conferat, ut inde SS. Euchariſtiam ad ægrum comitetur. Si autem impeditus ſit, alium ex familia cum cereo mittat.

Epiſcopus ab audiendis confeſſionibus ſuſpendat eos, qui id munus non exercent ſancte, integre, & cum ædificatione.

Fideles confiteantur, quando præſens mortis periculum adeundum: & SS. Euchariſtiam ſumant. Idemque faciant, quando periculum evaſerint. Reliqua, quæ hic de extirpandis publicis ſceleribus, de communione paſchali, de approbatione confeſſariorum afferuntur, jam ſæpius repetita ſunt; uti etiam, quæ de titulo menſæ dicuntur.

§. 4. De capitulis, clero, ac Divinis officiis.

Capitulum ſede vacante aut veterem Vicarium confirmet, aut novum conſtituat, ſi fieri poſſit, Juris Canonici Doctorem. Ob 258.

caufam femel electum mutare licebit. Capitulum fede adhuc vacante rationem ab eo exigere poffit: uti etiam novus electus Prælatus.

Epifcopi jurent manu ad pectus admota. Idem de reliquis Prælatis: inferiores vero clerici tactis facris litteris.

Sacerdotes a Miffa fufpenfi frequentem facram communionem fumant. Statuuntur pœnæ in clericos concubinarios, aut eo nomine fufpectos

In quolibet altari, in quo Miffa celebratur, crux adfit.

Quando fummus Pontifex moritur, omnes campanæ compulfentur. In cathedralibus vero & collegiatis folennis Miffa & officium defunctorum pro eo celebretur. Reliqui facerdotes aut Miffam, aut faltem ftatam orationem pro eo faciant.

Cum Epifcopus graviter ægrotat, fupplicationes & orationes pro eo inftituantur.

Antiphonæ Breviarii ad novi officii rationem emendentur.

§. 5. De funeribus, proceffionibus, Ecclefiarum cultu.

259. Clericus mortuus veftitu pro ordinis fui gradu indutus efferatur. Laicum Ecclefiaftici nunquam efferant: neque in altiori ordine conftituti inferiorem clericum. Nifi neceffitas aliud exigat, Epifcopum obtinentes dignitatem & canonici facerdotes: laicum laici.

Dominicis & feftis nulla celebrentur anniverfaria pro defunctis. Oratio pro defunctis quotidie fub crepufculum fiat a toto populo, campanæ figno admonito. Datæ in id Indulgentiæ.

Ne in pofterum corpus aliquod fepeliatur, nifi duodecim faltem horis poft mortem. Si vero quis repentina morte occumbit, 24. horis exfpectetur.

Statæ proceffiones devote obeantur, prælato vexillo.

Si in ecclefia crimen aliquod patretur, id ocius Epifcopo fignificetur. Mulieres omnes velato capite in ecclefia compareant. Prope baptifterium nullum fiat fepulchrum.

§. 6. De

§. 6. De Juribus, & Jurisdictione Eccleſiaſtica.

Locationes ad longum tempus ac perpetuæ examinentur. Legata pia diligentius inquirantur & in tabulas referantur, ut ad præſtitutum tempus ſolvantur. Idem de decimis & primitiis. 260.

Epiſcopus duos ſacerdotes, pietatis zelo flagrantes deligat, quorum officium ſit, eum privatim admonere, quidquid in eo deſiderari vel opus eſſe viderint, ad Tridentini aliorumque conciliorum executionem. Ipſi etiam Epiſcopi provinciales hac de re inter ſe conferant. Atque ſanctæ etiam ſedi quot annis Eccleſiæ ſuæ ſtatum exponant. Plura inſuper ſtatuuntur pro caſu, quo Metropolitanus aut alius Epiſcopus provincialis ægrotat.

In rei frumentariæ publica inopia clerici frumentum & annonam ne abſcondant, ſed ſtato pretio vendant.

Quia ſæpe accidit, de ſervitute aquæ, per alienos agros deducendæ, de oryzis intra certos fines non ſerendis, atque de aliis ejus generis cauſis & controverſiis lites oriri eccleſiaſticos inter & laicos, eas Epiſcopus ad SS. Canonum & æquitatis normam decidat.

Epiſcopus eas etiam capellas viſitet, quæ ea conditione erectæ ſunt, ut Ordinarius aliusve ſuperior Eccleſiaſticus eas non viſitet. Niſi ſedes Apoſtolica ejusmodi erectionem aut fundationem approbaſſet.

§. 7. De Synodis, & beneficiis.

Præſcribuntur regulæ, quomodo Epiſcopi venientes ad concilium debeant urbem, & Eccleſiam Metropolitanam intrare, quomodo excipi & ſalutari debeant. Quod durante concilio quotidie unus ex Epiſcopis debeat ſolenniter celebrare, & ſermonem ex ſuggeſto habere: quomodo orationes publicæ fieri; exercitationes, conciones, & diſputationes ſacræ inſtitui; ſynodorum acta in unum volumen colligi. 261.

Beneficia, quæ per ceſſionem vacant, Epiſcopus nec ſuo, nec cedentis conſanguineo, aut familiari conferat, prout Pius V. ſtatuit.

§. 8. De Foro Ecclesiastico.

262. Causæ Ecclesiasticæ celerius expediantur, quam in foro laico fieri consuevit; & si res dubia & intricata, transactio tentetur, vel amicabilis compositio. Judex coerceat advocatos, procuratores, aliosque litium ministros, ne quæstus causa lites protelent.

Abbates aliique inferiores Ecclesiastici causas matrimoniales, & criminales possunt cognoscere, quibus alias legitime talis jurisdictio competit, aut de immemoriali consuetudine constet.

Antequam Episcopus clericis facultatem concedat, ut in foro laico interrogari possint, interrogationes, ipsis proponendas intelligat, ac perpendat.

§. 9. De Matrimonio.

263. Antequam denuntiationes fiant in ecclesia, parochus ipse sponsos examinet, an non aliquo impedimento dirimente aut impediente ligentur. Viderit itaque, an non alteri fidem dederint: an non castitatis aut religionis voto teneantur: an non subsit aliquod impedimentum consanguinitatis, cognationis spiritualis, aut affinitatis.

Filiosfamilias valde cohortetur, ut parentibus insciis aut invitis rem tanti momenti non suscipiant: simulque per orationem ad DEum prius confugiant.

Gravi pœna & censuris Episcopi sanciant, ut pessima illa consuetudo ante initum matrimonium coeundi extirpetur. Itaque prius nulla familiaritate aut commercio utantur.

Episcopi summopere invigilent, ut grande concubinatus crimen radicitus extirpetur. Et contra reos absque forma judicii, sola rei veritate inspecta, severe procedant.

Pastores animarum graviter vetent, ne mas & fœmina, licet puerili adhuc sint ætate, simul cubent, ut omnis flagitii præscindatur occasio: nec facile paupertatis & angustæ habitationis audienda excusatio: cum humi aut sub dio jacere satius esset.

Tollenda pariter nocturna rusticanæ plebis conventicula, tempore præsertim hyemali in stabulis fieri solita. Caupones etiam sæpe moneantur, ne domi suæ flagitia patrari patiantur, aut occasionem eisdem præbeant. Quare nullos profligati aut etiam suspecti pudoris homines in familia sua tolerent. Amotis omnibus procacibus

bus picturis ac ſculpturis, ſacra imago ſingulis in cubiculis ponatur.

Hæreticos apud ſe divertentes caupo illico denuntiet; nec feria ſexta & ſabbato eis carnes apponat. Nec ſinat mulierem cum viro cubare, quos ſuſpicatur non eſſe conjuges. Hoſpite peregrino in morbum incidente, parochum moneat. In omnibus denique ita verſetur, ne alienorum peccatorum ſe reum faciat.

§. 10. De Diſciplina Militum.

Ad milites etiam, quorum diſciplina Chriſtiana multum collapſa eſt, Epiſcopalis cura ſe exporrigat; ut nullus ſit hominum ſtatus, quem paſtoralis ſollicitudo non complectatur. 264.

Ubi igitur milites ſunt in præſidio, Epiſcopus cum eorum præfectis paterne agat, ut ſecundum Chriſtianæ vitæ inſtituta vivant: Chriſtianæ doctrinæ rudimentis imbuantur, frequenti confeſſionis & communionis uſu ſe communiant. Quotidie mane & veſperi ſtata hora preces ad DEum fundant: Roſario B. V. quotidie utantur, ac lytanias collecti in ſtatione recitent; ſacram imaginem in loco ſtationis habeant: ſacerdote ab Epiſcopo delecto ſit eis proviſum, qui in rebus ſpiritualibus, & animæ ſalutem concernentibus eos exerceat. Libros obſcœnos ne legant, ſed in otio militari Martyrum, præſertim militum, vitas legant, in quibus Chriſtiana pietas cum virtute militari enituit.

Illud vero quam maxime Epiſcopus cum militum Ducibus agat, ut jejunia & ciborum delectum ex eccleſiæ præcepto ſervent, a blasphemiis abſtineant, uti etiam a furtis, rapinis &c. perſuaſumque habeant, ejus generis criminibus perpetuam inuri infamiam. Denique detractiones, mendacia, ingluviem, aleam, luxuriam abhorreant. Chriſtianos contra mores induant, & conſectentur virtutum decus. Ad quæ conſequenda Epiſcopus, piam inter eos confraternitatem, Chriſtianæ velut vitæ palæſtram, curet inſtitui.

§. 11. De Confraternitatibus, piis locis, & Monialibus.

Quælibet confraternitas ſacerdotem habeat, vitæ ſpiritualis præſidem ac moderatorem. 265

Ut

Ut omnes diſſenſiones de loci in proceſſionibus prærogativa tollantur, illæ deinceps ſodalitates priores incedant, honoratiore nempe loco, quæ habitu confraternitatis antiquiores ſupplicationes ſolebant comitari; licet aliæ tempore ſint antiquiores, majoribusque privilegiis vallatæ.

Noctu nullas amplius proceſſiones agant, niſi de licentia Epiſcopi. Epiſcopus interſit adminiſtrationis rationibus, & adminiſtratorum mutationi.

Cum ea, quæ toties de Monialium clauſura graviſſime conſtituta ſunt, necdum ubique in uſum eant, acuuntur pœnæ in omnes, tam eccleſiaſticos, quam laicos, qui earum Monaſteria, quavis cauſa aut prætextu, accedunt. Multo minus quisquam ipſa ſepta ingrediatur, niſi peculiarem facultatem, eamque ſcriptam ab Epiſcopo habeat. Neque Vicarius generalis eam licentiam dare poteſt, niſi ſpeciale mandatum ab Epiſcopo habeat. Qui contra hæc commiſerint, ipſo facto ſunt excommunicati, abſolutione ſummo Pontifici reſervata.

Subſcripſerunt huic ſextæ ſynodo præter S. Carolum præſidem, novem Epiſcopi provinciales præſentes. Quia vero Epiſcopus *Vercellenſis*, apud Rudolphum Imperatorem Nuntius Apoſtolicus, *Laudenſis* apud Philipum Regem Catholicum, *Savonenſis* apud Avenionem Pontificius gubernator, *Aquenſis* vero & *Novarienſis*, propter alia impedimenta per ſe ipſos intereſſe non poterant, per procuratores ſubſcripſerunt: Placentinus vero & Albingaunenſis neque per ſe ipſos, neque per procuratorem ſubſcripſerunt.

Septimam ſynodum provincialem S. Carolus indixit ad annum 1585. Sed antequam is veniret, evocatus fuit a DEO ad cœleſte præmium & æternam requiem.

LIBER

LIBER III.

Status Ecclesiasticus & Politicus Galliæ Sæculo XVI.

SUMMARIUM.

ARTICULUS I.

Status Galliæ sub Ludovico XII.

1. Ludovicus solvit matrimonium, metu initum.
2. Ducatum Mediolanensem Ludovico Sfortiæ eripit:
3. Neapolin Friderico Regi, eamque cum Hispanis dividit. Rex uterque investitur a Pontifice.
4. Galli a Gonsalvo M. Neapoli ejiciuntur.
5. Genuæ fata, & Venetiarum.
6. Discordia cum Julio Pontifice.
7. Galli Italia pulsi, & Navarra.
8. Inito cum Venetis fœdere Insubria recuperata, rursusque amissa.
9. Clades Gallorum in ipsa Francia.
10. Pacta cum Helvetiis.
11. Ludovici mors.

ARTICULUS II.

Status Galliæ sub Francisco I.

12. Expeditio Italica. Insubria denuo subacta. Pugna ad Mariganum. Maximilianus Sfortia ductus in Galliam. Concordatum cum Leone X.
13. Fœdus cum Helvetiis, a Ludovico XII. abjectum, a Francisco instauratur. Pax universalis.
14. Semina discordiarum inter Carolum V. & Franciscum I. primum inter eos bellum Navarrense, & Insubricum. Ab Hispania & Italia depulsus Gallus. Ludovicæ matris & Boniveti factiones.
15. Carolus Borbonius ad Cæsarem transit. Bonivetus omnia perdit. Expeditio Cæsaris in Phocensem provinciam.
16. Rex in Italiam. Pugna Ticinensi victus captusque. Consilia de rege capto.
17. Pax Madritensis. A rege non servatur.

18. Fœdus adverſus Cæſarem. Romæ direptio. Alterum bellum. Magni Gallorum initio progreſſus in Inſubribus & Samnitibus.

19. Mox omnia rurſus amiſſa: Doria ad Cæſarem tranſeunte; & Genuam in libertatem aſſerente.

20. Pax Cameracenſis: indignantibus Venetis.

21. Nova Franciſci fœdera cum Anglo & Clemente. Contracta cum hoc affinitas.

22. Tertium bellum, ejusque tres cauſæ.

23. Franciſcus Inſubriam rurſus prætendit & Pædemontium. Carolum III. Sabaudiæ Ducem provinciis ſpoliat. Genevam rebellem in libertatem aſſerit. Cæſaris in Provinciam infelix expeditio.

24. Induciæ a Paulo III. Niciæ impetratæ, ut Concilium celebrari poſſit. Cæſaris iter per Galliam.

25. Quartum bellum, propter Clivenſem & legatos cæſos. Belgium & Ruſcino theatrum belli. Claſſis Turcica Gallicæ juncta.

26. Clivenſis ſubactus. Lucemburgum receptum. Bellum in Pedemontio. Pugna ad Cериſolam.

27. Pax Creſpiaca. Angli bellum continuant in Belgio. Pax. Mors Franciſci.

ARTICULUS III.

Status Galliæ ſub Henrico II.

28. Aulæ mutatio. Stamparum Duciſſa cum Mommorantio ejecta. Diana Pictavienſis ſubintroducta. Nuptiæ Principum.

29. Stirpis Lotharingicæ adumbratio.

30. Bellum Parmenſe, Lotharingium, & Alſatum. Tres Epiſcopatus erepti Imperio.

31. Obſidio Metenſis. Sors melior Cæſaris in Picardia.

32. Bellum Belgicum. Senenſe. Corſicum. Senæ a Coſmo expugnatæ.

33. Induciæ. Mox iterum ruptæ. Bellum Hiſpanorum cum Paulo IV. cui Galli ſe miſcent. Guiſius in Italiam nullo ſucceſſu.

34. Hiſpani in Picardiam. Pugna ad Sanquintinum. Galliæ conſternatio. Guiſius ex Italia accitus reſtituit rem. Caletum &c. Anglis eripit.

35. Factiones in aula inter Mommorantios & Guiſios. Clades Gallorum ad Gravelingam. Res in Pedemontio.

36. Pax Cameracenſis. Henrici infelix mors.

ARTICULUS IV.

Status Galliæ ſub Franciſco II.

37. Guiſiorum in aula potentia. Adverſa factio Borboniorum, Mommoranci, Colygniorum.

38. Malorum cauſa hæreſis, & ambitio. Lutheranorum in Galliam adventus. Regis ſoror eos fovet. Genevæ defectio.

39. Calvini juventus. Inſtitutiones. Doctrina impia in Galliam illata & Braſiliam. Andelotii facinus.

40. Poſt mortem Henrici II. hæreſis inſoleſcit. Annæ Burgi ſupplicium. Guiſiorum zelus pro religione. Amboſiana conſpiratio.

ARTICULUS V.

Status Galliæ ſub Carolo IX.

41. Catharinæ matris pſeudopolitica. Synedrion ſeu colloquium Poſſiacenſe. Laynii oratio.

42. Triumviratus. Mommorantii religio. Partes Catholicæ. Primum Hugonotorum bellum. Antonii Navarri converſio, & mors. Drocenſis pugna. Condæus & Mommorantius capti. Guiſius victor a Poltroto interemptus. Prima pax.

43. Iniqua Catharina Tridentino Concilio. Sententia Pontificis in octo Epiſcopos, præſertim Cardinalem Caſtilionium, aperte hæreticum, & in Joannam Albretanam. Molinæus in carcerem. Proſcriptus liber Caſſandri. Mors Calvini.

44. Alterum bellum Hugonot. Rex ereptus periculo. Pugna Sandionyſiana. Mommorantii glorioſa mors & laus. Caſimirus in Galliam. Rupellæ defectio. Pax altera. Ab Hugonotis non ſervata.

45. Tertium bellum. Pugna Jarnacenſis. Condæi mors. Monconturiana clades. Soria pirata. Tertia pax indigna victoribus.

46. Cædes Hugonotorum Pariſina. Navarri & Condæi ſimulata converſio. Quartum bellum. Rupellæ obſidio fruſtra tentata. Sancerra expugnata. Quarta pax.

47. Quintum bellum. Mongomerius captus & Pariſiis damnatus. Factio tertia Politicorum, Alenſonio duce. Conſpiratio eorum detecta. Condæi fuga. Mors Caroli regis.

ARTICULUS VI.

Obſervatio in Pariſienſem Hugonotorum cædem.

48. Hugonotæ impii in Religionem. Sacrilegi in templa: Sacerdotes: Catholicos univerſim: in Sanctos eorumque, uti etiam regum, ſepulcra.

49. Proditores & everſores patriæ, ac regni: in regem rebelles. Senatus ſupremus jure cæſos pronuntiavit.

ARTICULUS VII.

Status Galliæ ſub Henrico III.

50. Galliæ facies. Henrici e Polonia redeuntis torpor. Nuptiæ. Mombrunus captus ac condemnatus.

51. Alenſonii fuga ad Hugonotos uti etiam Politicorum Catholicorum, ac Navarri. Ingens belli apparatus. Pax iniquiſſima a Regina inita.

52. Liga ſacra Catholicorum, duce Guiſio. Criſis de illa. Rex ipſe Ligæ ducem ſe protifitetur. Comitia Bleſenſia. Defenſio religionis decernitur.

53. Bellum ſextum Catholicis glorioſum. Sed pax ſecuta probroſa. Ordo S. Spiritus.

54. Bellum ſeptimum, fortiter rurſus a Catholicis geſtum. Sed turpi pace ab Henrico concluſum.

55. Mollis ac variabilis regis indoles. Expeditio in Azores infelix: uti etiam in Belgium ab Alenſonio iterum ſuſcepta. Hujus morte augetur metus Catholicorum. Qui multas urbes occupant, regemque impellunt, ut hæreſin prohibeat.

56. Octavum Hugonotorum bellum; fauſtum initio Catholicis. Legati Proteſtantium ad regem Belllum ei denuntiant.

57. Rex tres conſcribit exercitus: Primum tradit Valetæ, quem Ducem Epernonium creavit, magniſque dignitatibus auxit. Sed parum egit: alterum Arquino, quem Joioſæ Ducem fecerat, ac pariter ad ſummos honores ac Regiam affinitatem evexerat. Hic pugna Curtracenſi ab Hugonotis victus, captus, & contra jus belli interemptus eſt.

58. Tertium exercitum, multo minorem dedit Guiſio, ob Ligam ſibi infenſo, ut Germanos & Helvetos tranſitu areceret. Quos ad Alnæum acie vicit, ac diſſipavit.

59. Of-

59. Offenſionibus præluditur tragœdiæ. Guiſius Pariſios ingreditur, velut tutelaris Angelus a populo exceptus. Rex ejus mortem decernit. Civitas in regem. Fugit is Lutetia Carnutum. Per matrem cum Guiſio tranſigit. Epernonius Guiſii inimicus gratia regis excidit.

60. Comitia Bleſenſia. Poſtulata Ordinum. Inſidiæ. Cædes Guiſiorum. Conjunctorum & amicorum captivitas.

61. Multæ urbes & integræ provinciæ deficiunt a Rege ad fœderatos. Is conventu habito cum Navarro fœdus init. Mornæi libellus de hoc fœdere oleum igni affundit. Maynius Pariſiis ut Numen exceptus. Bellum per provincias ſparſum.

62. Obſidio Lutetiæ. Regis cædes.

ARTICULUS VIII.

Status Galliæ ſub Henrico IV.

63. Spes metusque Galliam ſuſpendit. Deliberatio Catholicorum, qui Henrico III. adhæſerant. Fœderati Catholici Cardinalem Borbonium ſub nomine Caroli X. regem enuntiant.

64. Bellum per provincias. Maynius Rothomagum obſidione liberat, & Lutetiam. Sixtus V. & Philippus II. ad fœdus. Juriacenſis victoria ab Henrico obtenta.

65. Obſidio Lutetiæ. A Farneſio ſoluta. Obitus Cardinalis Borbonii, quem regem dixerant. Maynius confirmatus Vicarius regni. Bellum in provinciis. Hiſpani conſilia.

66. Gregorii XIV. interdictum, in Galliam miſſum. Ejusdem copiæ fœderatis datæ. Sabaudus accedit fœderi; & in Provincia ac Delphinatu prætenſiones ſuas perſequitur. Vincitur a Lediguerio.

67. Caroli Guiſii libertas. Tumultus Pariſienſis in Maynium. Qui novem ex ſexdecim viris trabi affigi jubet. Turrenius fit Dux Bullionii. Farneſius Rothomagum obſidione liberat. Ejus conſiliis Maynius contrarius. Indicit comitia regni. Papa & Hiſpanus agunt de renuntiando rege. Philippus per feriam legatum proponit Iſabellam filiam ſuam, nupturam Guiſio. Receptum in Comitiis Concilium Trid.

68. Cur rex converſionem ſuam diſtulerit. Dubitatio de poteſtate abſolvendi. Converſionis ſolennitas. Inauguratio Carnuti facta.

69. Lutetia, multæque urbes regi ſe dedunt; uti etiam Guiſius, donatus Prætura Provinciæ, abdicato

dicato Epernonio, Elbovius &c. Rex bellum indicit Hiſpanis, varia fortuna geſtum.

70. Viget Romæ perſuaſio & apud plures in Gallia, regem non eſſe ſerio converſum. Hanc nutriunt Maynius & Hiſpani. Barrieræ impium conſilium de necando rege. Caſtelli parricidale in regem flagitium.

71. Gueretus tertus. Guignardus ſuſpenſus. Societas expulſa. Laborat apud Pontificem pro impetranda regis abſolutione.

72. Abſolutio ſolennis Romana. Ejus conditiones. Maynius regi conciliatus; uti etiam Nemurſius, & Joioſa, factus rurſus Capucinus. Ac tandem etiam Dux Mercordius: Eſtreæ opera. Nannetenſe edictum.

73. Bellum Hiſpanicum adverſus Gallos fortites geſtum. Cum Cameraco plures urbes captæ. Niverenſis obitus. Alberti Archiducis glorioſa initia. Cur Aumalius & Roſnæus regi non ſint conciliati, ſed Hiſpanis adhæſerint. Ambianum captum receptumque.

74. Quamvis Henricus rex cum Anglis & Batavis fœdus inierit, illis tamen reclamantibus cum Hiſpano pacem Varvicenſem iniit.

75. Cauſa Salutiarum; quas Sabaudus Gallis eripuerat. Papa deſignatus arbiter. Arbitrium recuſat. Dux ad regem. Omnia tentat, ne reſtituat. Rex bello eum aggreditur. Pax confecta datis Sebuſianis pro Saluſſiis.

76. Bellis ſuccedunt variæ Principum nuptiæ, atque ipſius etiam regis. Nam Etræa pellice miſere mortua, matrimonium cum Margarita irritum declaratum a pontificis judicio delegato; initumque novum cum Maria Medicæa.

ARTICULUS IX.

Obſervatio,

Quibus viis hæreſis in Galliam iruperit, & Eccleſiam perturbarint.

77. Evangelium Calvinianum illatum & propagatum, per arma & rebelliones: per fœminas, Margaritam, Renatam, Stampenſem. Per Grammaticos, & Philologos.

78. Regis Franciſci I. periculum: ac dein zelus pro religione. Calviniſtarum Martyrologium. Libelli famoſi. Inſtitutiones Calvini.

79. Calvinus Genevæ Pontifex, quomodo illam reformarit. Prima ejus ſynodus in horto. Ejus Miſſionarii.

80. Re-

ARTICULUS X.

Status Eccleſiæ Gallicanæ reformatus per Synodos provinciales.

ARTICULUS I.

Status Galliæ ſub Ludovico XII.

1. Divortium. Mortuo Carolo VIII. Ludovicus XII. Dux Aurelianenſis, proximi ſanguinis jure ad regnum evectus, Joannam Ludovici XI. filiam Pontificis auctoritate repudiat, ad eam ducendam vi ſe adactum cauſatus; atque Annam Caroli VIII. viduam, Britaniæ potiundæ cupiditate ſubſtituit.

2. Mediolanum. Tum vero in Italiam animum curasque convertit, in Mediolanenſem Ducatum maxime, quem tanquam debitum Valentinæ aviæ ſuæ, & Familiæ Aurelianenſi illatum, ceu patrimonium, & propriam hæreditatem ſibi vindicabat.

Inſtaurata igitur cum Hiſpano & Anglo amicitia, adverſus Maximilianum Cæſarem concitatis Helvetiis, cum Alexandro VI. (conceſſo ejus filio Cæſari Borgiæ Valentino Ducatu) & Venetis in Ludovicum Sfortiam (quem *Morum* cognominant) fœdus init, transmiſſisque Alpibus anno 1500. brevi tempore tota Inſubria & Liguria potitur. Ludovicus vero Dux in Germaniam exulatum abiit. Cumque fruſtra a Cæſare, in Matthiam Hungarum abſtracto, auxilia petiiſſet, ad Helvetios converſus, eorum ope totum Ducatum, arce Mediolanenſi & urbe Novarienſi exceptis, recuperavit. Sed mox ab iisdem deſertus, captusque a Gallis in Franciam abductus, cum fratre Aſcanio Cardinale, in tetro carcere per decem annos contabuit; Inſubria interim ad Gallos relabente.

3. Neapolis. Subacto Mediolanenſi agro Gallus ad Regnum Neapolitanum, priſtino jure ab Andegavenſibus vendicatum, animum applicuit. Sed timebat Ferdinandi Catholici potentiam, qui Neapolin ſibi afferebat, quæſito jam inde ab obitu Conradini jure, per Conſtantiam Manfredi filiam ab Aragonis devoluto. Et quidem Alphonſus V. Ferdinandi Catholici patruus armis eandem Gallis eripuerat. Quoniam autem prole carebat, quæ juſto thoro eſſet prognatat, Ferdinando Notho ſuo reliquit. Cui filius Alphonſus ſucceſſit, adverſus quem Carolus VIII. Galliæ Rex expeditionem ſuſcepit. Mortuo Alphonſo ejusque filio Ferdinando, *Fridericus* alter Ferdinandi Nothi filius Regnum adeptus eſt, quo Ludovicus XII. Gallus, & Ferdinandus Catholicus, ejus propinquus, eundem privarunt.

Cum enim, quod dixi, timeret Ludovicus, ne Ferdinandus conſiliis ſuis ſe opponeret, mentem ſuam fœderisque conditiones eidem

dem

dem propoſuit: vetuſtas eſſe difficilesque domum inter Andegavenſem & Aragonicam de utraque Sicilia controverſias, jam inde a Carolo Andegavenſi, & Petro Aragonio enatas: graviſſima propterea per tria jam ſæcula bella geſta, totam Italiam non raro in partes excitam, torrentes ſanguinis Chriſtiani fuſos: ad Fridericum, licet in poſſeſſione eſſe videatur, Neapolin non pertinere, eo quod ex patre, ſpuriis natalibus infecto, ſit natus; qui proin nihil juris in eum potuerit transferre. Ad ſe duos, ceu familiæ utriusque capita regnum Neapolitanum eſſe devolutum. Cujus ſtirpis potiora ſint jura, tot bellis hactenus fuiſſe diſceptatum. Quin igitur amica transactione litem annoſam tandem dirimerent, & utrinque uno dato, altero retento finirent.

Haud multum Ferdinando, Regi ſagaciſſimo, & futura animo conjicienti, ea oratio diſplicuit. Itum igitur in fœdus, & tranſactionem: cujus hæc pacta: Ferdinandus perpetuo maneat in poſſeſſione & dominio Siciliæ, ejus regni titulo Ludovicus abſtineat: ſe Regem Neapolitanum & Jeroſolymitanum, Ferdinandus autem ſe diceret Ducem Calabriæ, penes quem Calabria & Apulia Siciliæ vicinæ eſſent. Franco cœtera cum Neapoli cederent. Quisque ſuam portionem ſine alterius auxilio compararet. Quisque a Pontifice tanquam domino directo partem ſuam clientelari jure obtineret.

Contracto hoc diviſionis pacto uterque Regum inſtruebat exercitus, ſimulata in Turcam expeditione, qui dudum Venetos bello vexabat. Ludovicus cum viginti peditum millibus, & 1500. cataphractis equitibus Romam verſus profectus, totius Italiæ vota atque metum ſuſpendit. Ubi Romam ventum eſt, Oratores utriusque Regis, larva depoſita, traditionem poſſidendi Regni, quam vocant *Inveſtituram*, a Pontifice poſtulant. Nec ille vota poſtulantium diſtulit, aliunde Friderico ſuccenſus, & duos potentiſſimos Europæ Principes pro regno uno, non admodum magno, habiturus clientes atque obnoxios.

Franci & claſſe e Phocenſi provincia & terreſtri itinere in Campaniam profecti, ultra arma victoriam promoverunt, atque metu undique ſparſo intra menſis ſpatium portionem ſuam occuparunt rebus ſecundis primoque impetu ferociſſimi. Conſalvus autem Cordubenſis, jam a Mauricis palmis clarus heros, Calabriam interim atque Apuliam in poteſtatem Hiſpanorum redegerat.

Fridericus autem tantis impar hoſtibus, primo in caſtella, deinde in Iſchiam Inſulam ſe abdens, tandem Gallis ſe dedere coactus, atque in Franciam abductus, triennio exacto captivitatem morte finiit. Ejus

vero filius Hiſpanis, Tarentina arce expugnata, eſt traditus, ut ſtirps miſerrima utrique hoſti & ſpolium eſſet, & trophæum.

Sed regnum unum duos Reges & tantos non capiebat; nec confuſi & incerti limites ſemovere poterant duas gentes, quas Pyrenæi montes vix ſatis dividunt. De finibus igitur utriusque portionis orta primum contentio, tum aperta vis atque bellum graviſſimum. Et Conſalvus quidem, Hiſpanorum ductor, rerum bellicarum multo peritiſſimus, caſtellis primum locisque munitis militem continebat, donec Gallorum æſtus, qui vehemens initio eſſe ſolet, deferbeſceret, atque ingenio uſus per inſidias & opportunas eruptiones victoriæ præludebat, capto etiam Albinio, Gallorum ductore celebri.

4. Galli pulſi.

Tum vero in campum apertum eductis copiis, pugnæ copiam Gallis fecit. Conferta illa eſt anno 1503. ad Ciriniolam in Apulia. Cæſus cum flore exercitus Gallorum ductor Nemurſius, Armaniacæ ſtirpis ultimus. Tantusque mox ſecutus eſt victoriæ fructus, ut Conſalvus Neapoli totoque regno potiretur, arce duntaxat Neapolitana, Cajetana, & Venuſina, cum aliquot in Samnitibus oppidis Gallorum præſidio adhuc retentis.

Ludovicus Rex dolore & indignatione perculſus, quatuor ſimul terra marique conſcribit exercitus, quibus Ferdinandum in Hiſpania & Italia aggrederetur. Sed magnis conatibus eventus non reſpondit. Salſulæ obſeſſæ conatu irrito. Claſſis, milesque, acciſus, reductus in Franciam, præter ignominiam, & opum detrimentum nihil reportavit.

Sed nec melior in Italia armorum ſors. Nam cæſis ad Cajetam Gallis, totum regnum Neapolitanum a Conſalvo occupatum. Similisque ferme hæc Ludovici XII. Neapolitana expeditio fuit illi, quam Carolus VIII. ſuſceperat. Gallis in quæſtores & annonæ præfectos culpam conjicientibus.

Ludovicum certe gravis morbus corripuit, animo jam prius ægrum, & ſecum reputantem belli ignominiam; eo recidiſſe ſpes, conatus, & amplitudinem Franciæ, eo tot exercitus, tam immenſam pecuniam, ut regnum tanta infamia ſibi eriperetur, nec ſibi aliud ſupereſſet, quam pudor, & opprobrium victi.

Publicis autem totius regni ſupplicationibus ſanitati redditus diſſolvit ſponſalia Claudiæ filiæ ſuæ, cum Carolo, Philippi Archiducis filio, inita, ne Britannia a Galliæ corpore rurſus avellatur. Deſponſa autem fuit Franciſco Inculismenſi Delphino. Quæ res licet vehementer diſplicerет Philippo Archiduci, nihilominus (quod mirum)

rum) hic ultima voluntate Carolo Ludovicum tutorem dedit, præterito avo paterno Maximiliano, & materno Ferdinando.

Obitus Philippi Archiducis Ludovico ſpatium dedit ordinandi Inſubriam atque Liguriam. Nam Genua, ad Longobardicum olim Italiæ regnum, tum ad Imperium pertinens, ſui dein juris facta, denique Mediolani Ducibus ſubjecta, atque cum eo ad Ludovici dominium devoluta, dudum in varias turbas domeſticas fuit diſtracta, Fliſcis, Doriis, Spinolis, Grimaldis aliisque patritiis in plebejos, his in Nobiles familias ſurgentibus. Poſtremo plebejorum factione prævalente non ſeditionem modo ſed apertam rebellionem res ſpectabat, dejectis Franciæ inſignibus, & Cæſareis ſubſtitutis. Quare Ludovicus in Italiam profectus urbem expugnat, & ſupplicem in gratiam recipit; turbarum auctoribus ſupplicio affectis. (*anno* 1507.) 5. Genua.

Interea Ferdinandus quoque Rex, ut regnum Neapolitanum, nuper acquiſitum, præſens inſpiceret, in Italiam navigavit. Atque Neapoli digreſſus Savonam movit. Ubi celebris ille cum Ludovico congreſſus fuit habitus; certantibus Regibus, quis alterum majore benevolentia & amicitiæ ſignificatione vinceret.

Maximilianus quoque Imperator in Italiam moturus fuerat, Venetiæ. niſi obſtitiſſent Veneti, contra quos dein quadruplex illud ſolenne fœdus Cameraci eſt initum, conventumque, ut Pontifex Flaminiæ urbes, Faventiam, Ariminum, Ravennam; Cæſar Patavium, Vicentiam, Veronam, Tarviſium, Forum Julii; Ludovicus Cremonam, Cremam, Brixiam, Bergamum; Ferdinandus Brunduſium, Hydruntem, Tranium, Molam, Monopolim, a Venetis abſtractas reciperent. Qui urbes ſuas reduxiſſet, ſociis opem ferat.

Primus, ut conventum, Ludovicus ad Adduam movet copias. Venetos Petilianus ducebat, & ſub eo Alvianus, qui efferveſcente ad pugnam ſanguine, invito & abſente Petiliano in prælium ruit; quo & ipſe captus, & exercitus cæſus, & potentiſſima Reſpublica in ſummum diſcrimen fuit adducta. Brevi ſiquidem temporis intervallo tot tantisque urbibus fuit ſpoliata, quas per ducentos annos magno labore, cura & ſumptibus comparaverat. Quæ deinceps cum Venetis geſta *lib.* 1. hujus partis, recenſui.

Poſtquam Julius Papa Flaminiam receperat, deſerto fœdere Cameracenſi cum Venetis reconciliatus fuit, atque adverſus Ludovicum, cujus in Italia potentiam ferre non poterat, bellum paravit. Occaſionem dedit Comachium, urbs Flaminiæ, quam ab Alphonſo Ferrariæ Duce, tanquam ad Eccleſiam pertinentem, repoſcebat; Alphonſus Imperii urbem profitebatur. Ducis, fœderati

ſui, cauſam apud Pontificem tractandam Ludovicus ſuſcepit. At is obfirmaverat animum; quin ut Genuam Ludovicus libertati reſtituat, poſtulavit.

6. Diſcordia cum Papa.

Confidebat nempe fœderi, cum Ferdinando rege clam inito, atque Helvetiorum ſubſidiis, quos Schinerus a Ludovico, plus ſtipendii negante, abſtractos, Pontifici adjunxit. Jamque Mirandulam expugnaverat Julius, præſens ipſe in caſtris, cum Ludovicus Epiſcoporum totius Galliæ concilium Turonibus celebrari voluit, atque proponi, regem nulla ſua culpa a Pontifice impeti; ab eo vim Ferrarienſi Duci inferri, una de cauſa, quod Francis ſocius eſſet, ſimul ſtatuiſſe Francos omnes ex Italia pellere. Regem adhibuiſſe omnem induſtriam, ut ab irato pacem exoraret; perſtare iram Pontificis, bellumque iniquiſſimum palam indicere; regem flagitare, quid in eo rerum articulo ſibi faciendum ſit; an liceat vim inique illatam vi repellere?

Uno conſenſu reſponſum, licere illam repellere, nec metuendas diras, ſi adjungerentur; imo poſſe juxta conciliii Baſileenſis decretra regi regnoque conſuli more majorum. Poſtremo ſancitum, ut hæc ſignificarentur Pontifici, atque is rogaretur, ut ab inferendo bello abſiſteret. Si recuſaret, compelleretur indicere concilium Generale, ut a Patribus Baſileenſibus ſtatutum fuiſſet. Quibus conſtitutis vetuit Rex, ne quid pecuniæ aut litterarum Romam deferretur.

Erepta ſubin Pontifici Bononia & reſtitutis Bentivoliis, conciliabulum Turonenſe Piſas transfert, ut propiorem eidem metum incuteret. Finem ſynodi Cardinales quidam præferunt, ut concordia Principum Chriſtianorum concilietur, bellum contra infideles apparetur, diſciplina Eccleſiæ reformetur, tam in capite, quam in membris, idque juxta placitum concilii Conſtantienſis. Orta dein Piſis ſeditione Mediolanum transfertur ſynedrion, atque ibi etiam rerum facie mutata, Lugdunum; tenente ſcena ludicra, quoad vixit Julius.

Quamvis autem Galli ductore Gaſtone Comite Fuxienſi 23. annorum Juvene, brevi tempore in Italia res magnas agerent; Bononiam obſidione liberarent, Brixiam, ad Venetos relapſam, rurſus expugnarent, eosdem Venetos ſæpius cæderent, atque inſignem a Pontificiis, & Hiſpanis *ad Ravennam* victoriam reportarent, ipſamque hanc urbem diriperent, atque ad eum gloriæ atque potentiæ apicem aſcendiſſe viderentur, ut omnem Italiam poſſent ſubvertere; nihilominus fortuna inconſtans, inverſa mox felicitatis rota, ad ima depreſſit, quos tot victoriis elevaverat. Amiſſa Flaminia, Bononia,

7. Galli Italia pulſi,

Par-

Parma, Placentia, Genua, Mediolanum, ut adeo præter geminas arces nihil Gallis in Italia ſupereſſet.

Cauſa tantæ tamque ſubitæ cladis erat gemina: mors Gaſtonis, Gallorum ductoris poſt victoriam Ravennenſem incautius hoſtem inſequentis, & præcipue Helvetiorum, quos Ludovicus avaritia & contemptu irritaverat, in Italiam adventus. Reſtitutus ab exilio vocatus Maximilianus Sfortia, cui Schinerus Cardinalis, qui Helvetios adduxerat, Mediolani claves obtulit.

Neque amiſſa Italia circumſcripta calamitas; Navarræ quoque regnum Gallis ademptum. Ferdinandus etenim rex Catholicus, ſagaci mente in omnem partem exporrectus, cum Francos in Italia cum adverſa fortuna luctari cerneret, icto cum Anglis eorumque rege Henrico VIII. genero ſuo fœdere, Joanni Albretano, Gallicæ ſtirpis Principi, & uxorio nomine regi, primo Pompejopolim tum univerſum Navarræ regnum eripuit, Ferdinando Albano Duce juvenilem tunc ætatem imbuente ad victorias, & ſupremi Ducis ita fungente officio, ut omnes Gallorum conatus diſſiparet, attrito ad Pompejopolim eorum exercitu, & Franciſco Delphino cum ignominia coacto recedere. & Navarra.

Ludovicus deſtituit deinceps affinem & fœderatum regem exulem, tota cogitatione in Ducatum Mediolanenſem intentus, quem velut patrimonium ſuum avitum, tot bellis partum, ac peculium ſuum velut caſtrenſe reſpiciebat. Sed quam ſpem conciperet, Pontifice, Imperatore, regibus Hiſpaniæ & Angliæ, Helvetiis, totaque Italia adverſus ſe, tot cladibus attritum, conjuratis? Venetos pertentat; quos, licet omnium calamitatum eis cauſa exſtiterit, ad fœdus promptos invenit, quippe, omnem rimam circumſpicientes, per quam ex præſenti turbine ſe poſſint evolvere.

Capita autem fœderis erant: Veneti ad recuperandam Inſubriam regi commodarent decem millia peditum, equites mille & ducentos: Cremona quoque & Adduanus ager ad eum pertinerent. Cætera ipſorum eſſent, quæ Cameracenſi fœdere amiſiſſent: & Rex ad ea ſubigenda arma adjungeret. 8. Mediolanum recuperatum,

Trajecto igitur novo per Trivoltium in Italiam exercitu, Venetis junctus, quos Alvianus ducebat, mira celeritate Inſubriam Liguriamque recuperat, præter Comum & Novariam, in quam Maximilianus Sfortia, Mediolano profugus, ſe abdiderat, patris tamen ea in urbe fata reformidans. At Helvetii, conſtantiori jam fide eidem adſtricti, imprimis Gallos obſidionem ſolvere cogunt, digreſſosque inſecuti intempeſta nocte ingenti prælio profligant, octo millibus in acie rurſusque amiſſum.

cæsis, castrisque omni opulentia instructis, in victorum manus venientibus. Trimollius, Gallici exercitus dux supremus, hac labe pristinam gloriam commaculans rebus desperatis in Galliam recessit, amissis in Italia omnibus, præter arcem Genuensem. Adeo nempe Longobardia æmulabatur æstum maris, per alternos fluxus, & refluxus undas suas cientis & resorbentis.

9. Clades Galliæ. Insubriam, Liguriam, regnum Neapolitanum, regnumque Navarræ, cum pluribus exercitibus & immensis bellorum sumptibus, Ludovicus amiserat hactenus. Jam vero translato in ipsam Franciam bello, ipsa illius viscera petebant Cæsar, Anglus, atque Helvetii. Et Henricus quidem soceri instinctu trajectis Caletum, atque inde Tervanam decem Anglorum millibus, pugnam conseruit, quæ *Calcaria* dicta est, quia Galli ferro vix tentato non nisi calcaria ad fugiendum attulisse sunt visi. Victoriæ præmium fuit Tervana capta, cum præcipuis Gallorum ducibus; quos inter Bajardus fortitudinis laude ea tempestate heros in paucis inclitus.

Jamque trepidatum Lutetiæ, omnium armis in Ludovicum, velut Ecclesiæ hostem, conversis. Et quidem Anglus imminebat Picardiæ, Helvetii justo cum exercitu Burgundiæ jufundebantur: socii, Scoti videlicet & Veneti cæsi, illi ab Anglis, hi ab Hispanis. Cum subito lux affulsit. Anglus reflexo a Gallia itinere Tornaco intercepto in patriam rediit. Helvetii, dum Divionem obsident, a

10. Pacta cum Helvetis. Trimollio Burgundiæ Gubernatore emolliti blanditiis & promissis, roganti pacem concedunt, ea lege, ut Rex 400000. aureorum sibi pendat. Concilium Pisanum abdicet cum Ducatu Mediolanensi; nihilque in Pontificem & Arragonium Regem moliretur. Sex nobiles pacis obsides daret.

Hæc pacta Trimollius inscio Rege iniit, ut fortissimam gentem a jugulo Galliæ, in extremum discrimen adductæ, averteret. Ludovicus autem non attento obsidum periculo, illa post Helvetiorum discessum rata habere noluit; quin novam expeditionem in Italiam adornavit, postquam cum Anglo, ducta ejus sorore, fœdus pepigit, mutuam opem pactus, Tornaco apud Anglum perstante.

11. Mors Ludovici. Postquam vero Ludovicus cum Leone X. reconciliatus, abdicato Pisano conciliabulo, Lateranensem synodum admisit, sublatum fuit, quod Julius promulgaverat, Galliæ interdictum, cum belli sacri pro Ecclesia titulo. Brevique post obiit ventris profluvio, anno 1515. ætatis 55. regni 17.

Subditos impenſe amavit, imminutis etiam tributis, dicere ſolitus, *gregem pinguiſſimum optimi paſtoris eſſe indicium*; pater populi propterea appellatus. Bene etiam de Gallia meritus, quod Paulum Æmilium Verona adduxerit, (qui 38. annos impendit Francorum Hiſtoriæ) ſed bellis, quibus ætatem implevit, fuit infelix; dum multa fortiter aggreſſus, nullum ſecundo exitu finiit: plectente Deo contumelias in Pontificem ſparſas, & contemptum, quo Helvetios ex amicis hoſtes fecit graviſſimos.

Ex Anna Britaniæ hærede duas filias reliquit, Claudiam, primo Carolo Archiduci deſponſam, dein Franciſco I. nuptam, ut Britannia maneat unita Galliæ; alteram Renatam, Herculi Eſtenſi Ferrariæ Duci collocatam, celebrem Calviniſtarum fautricem.

ARTICULUS II.

Status Galliæ ſub Franciſco I.

FRanciſcus lege Regni evectus, ac more Majorum Rhemis unctus, fœdus inſtauravit cum Venetis, Anglis, atque dein etiam cum Carolo Archiduce, qui per Henricum Comitem Naſſoviæ pro Arteſia, Flandria, & Caroleſio Regi clientelam præſtitit, promiſſis Renatæ nuptiis. Naſſovius vero duxit Claudiam Orangiam; unde in poſteros Oraniæ principatus.

Compoſitis domi rebus Franciſcus expeditionem Italicam ſuſcepit, aſſumptis 43000. militum, ſub præſtantiſſimis ducibus Carolo Borbonio, quem comeſtabilem dixit, Alenſonio, Paliſſa, Bajardo, Trimollio, Guiſio, Trivultio, Lautreco, & Petro Navarro Cantabro. Fauces montium inſederant Helveti, cum Maximiliano Cæſare, Ferdinando Rege, Maximiliano Sfortia, & Leone Pontifice juncti fœdere. 12. Expeditio Inſubrica.

Igitur Franci per novas vias ſuperatis montibus in Italia comſtiterunt, antequam venientes conſpecti ſunt. Helveti, ubi ſe deluſos videbant, ad defenſionem Mediolani accurrerunt; & licet multo pauciores eſſent numero, non exſpectatis Hiſpanis & Florentinis ſociis, accendente ad Martem Cardinale Sedunenſi, prælio ſe paratos offerunt.

Et

Pugna Marignana.

Et hæc eſt pertinaciſſima illa *ad Marignanum* pugna: quæ biduo tenuit. Primo die anceps erat certamen, atque in denſam noctem excurrens modicam ceſſationem, quietem nullam indulſit, ſtante in armis & collato veluti pede utroque exercitu. Primo diluculo tanta vi atque ferocia Helveti in Gallos invehuntur, ut multis eorum cæſis, multis in fugam compulſis, jam victoriam in manibus habuiſſe ſint viſi, cum Alvianus cum validis Venetorum ſubſidiis ſubito Cremona advectus, atque Helvetos a tergo aggreſſus, Gallorum ſpem erexit, Helvetorum vero, univerſum Venetorum exercitum adventare reputantium, infregit.

Quare fortunæ cedendum rati, recipiunt ſe, ſed leonum inſtar, ſtipatis in phalangem ordinibus, & verſus hoſtem, quoties laceſſeret, frontem obvertentes. Qua occaſione multi Venetorum cæſi ſunt, qui ferreos illos erinaceos aggredi præſumpſerant. Galli autem liberum illis diſceſſum libenter permiſerunt, non tam victis, quam non vincentibus. Helveti vero ſe victos arbitrati ſunt, quod non vicerint, ſuffuſi pudore, quod primum orbi hic documentum dederint, ſe vinci poſſe. Quatuordecim eorum millia globis maxime tormentorum (quibus ipſi carebant) ſolo alliſa dicuntur.

Mediolanum captum.

Reliqui Mediolanum regreſſi, cum Sfortia ſtipendia pendere non poſſet, in patriam abierunt, fruſtra dehortante Sedunenſi: qui aſſumpto Franciſco Sfortia Ducis fratre Tridentum receſſit ad Cæſarem novi belli conſilia cum eo collaturus. Maximilianus vero Sfortia deditionem pactus eſt ea conditione, ut arcem Mediolanenſem & Cremonenſem cum jure in univerſum ducatum regi cedat: habitaret in Francia, loco, quo ipſe vellet, in penſionem, quoad viveret, 60000. Ducatorum in annos acciperet. Rex vero poſſeſſionem adiit, acceptis a tota Italia, præterquam ab Hiſpanis, legatis, Venetis ad expugnandam Brixiam, aliasque urbes copias miſit.

Leo Pontifex, metu perculſus, cum rege pacem iniit, inſtituto Bononiæ ſolenni colloquio, quo ſanctio Galliæ Pragmatica abrogata, erectum vero fuit *concordatum.* Data regi poteſtas toto regno deligendi Epiſcopos & Abbates, eosque Pontifici præſentandi. Datum contra Pontifici, ut ad illas dignitates promovendi, ſacerdotii fructus, quos primo anno colligerent, Pontifici penderent, quos Annatas appellant; nova æſtimatione inſtituenda. Simulque Rex Medicææ Domus & Florentinorum protectionem promiſit. Pontifici Bononia, regi Parma & Placentia aſſerta.

Concordatum.

Redux

Redux inde Mediolanum nihil antiquius habuit, quam ut Helvetiorum, quos hoftes porro habere nolebat, odium auro expugnaret, ac fœdere fibi conjungeret iis conditionibus, quas Ludovicus XII. abjecerat: ut promiffa ad Divionem pecunia iis folvatur, darentur penfiones antiquæ, jufto ftipendio Regi militarent, præterquam contra Pontificem, Imperatorem atque Imperium. Præfecto dein Infubriæ Carolo Borbonio in Galliam rediit. 13. Fœdus cum Helvetis.

Tentaverat equidem Cæfar Mediolanum; fed quia Helvetii in utroque exercitu militabant, adverfus populares fuos pugnare detrectantes, receffit; initaque cum Venetis & Francis pace, Jani templum aliquamdiu claudi vifum eft, actumque de bello Turcis inferendo, quorum potentiam fubacta Ægypto omnes formidabant.

Verum ftatuta falubriter ambitio & æmulatio Chriftianorum Principum disjecit. Mortuo fiquidem Ferdinando Catholico, & paulo poft Maximiliano Cæfare, in ipfa electione Imperatoris, dum Carolus Francifco præponitur, diffidiorum jacta funt femina, in fummas Europæ calamitates, atque Religionis perniciem excretura. Carolus querebatur, aviæ fuæ Mariæ abreptam a Ludovico XI. Burgundiam, Maximiliano avo fubtractam a Carolo VIII. fponfam, remiffamque Margaretham filiam: Philippum patrem delufum fæpius fpe nuptiarum: fibi primum defponfam Claudiam, Ludovici filiam, tum Renatam, denique filiam Francifci in cunis vagientem, fponfione ubique illufa. Adhæc Infubriam, ad Imperium pertinentem, a Gallis infideri. Contra vero Francifcus crefcentem in dies Auftriacæ domus potentiam; illatum in eandem Belgium, Hifpaniamque, abrepta Neapolis & Navarræ regna, invidis atque ægris oculis afpiciebat. 14. Difcordiarum femina.

Nec diu ferrum vagina reconditum latuit. Nam incentore præfertim Boniveto, primo in Navarram bellum traductum eft, Henrici Albretani exulantis Regis nomine; quod Noviodunenfi cum Carolo fœdere ftatutum effet, ut fex intra menfes Navarra Henrico reftituatur, fecus Francifco fas effet, Henrico ferre fuppetias. Belli momentum una erat Pampelona (Pompejopolis) nam Ferdinandus occupato Regno arces omnes diruerat, fervata duntaxat primaria, ne rebellandi voluntati facultas accederet. Civitas admittit illico Afparrum Ducem cum Gallo milite, præfidio Hifpano in arcem recepto, quam propugnabat Ignatius Lojola Nobilis Cantaber. Hac expugnata tota Navarra in Gallorum poteftatem venit. Verum dum ifti in reliquam etiam Hifpaniam excurrunt, Velafques domitis Hifpanis Carolo rebellibus, exercitum in eos ducit, confertoque prælio victor, Gallos ex toto Navarræ regno expellit (*anno* 1521.) Primum bellum Navarrenfe.

& Infubricum. Translatum dein bellum in Belgium, a Cæfare & Rege præfentibus geftum, verum dum Rex Caftilioni, Franciæ Marefcalli confilio, opportunitatem prælii dimittit, & ne Fontarabiam, a Boniveto in Cantabria occupatam, reftituere debeat, pacem ab Auglis propofitam, repudiat, in extremam fe Regnumque calamitatem induit.

Nam Carolus Cæfar totum ferme Mediolanenfem ducatum occupavit, opem ftrenuam jungente Profpero Columna, Pontificiarum copiarum Duce. Cladis Gallicæ caufa Francifci Regis mater Aloyfia feu Ludovica, avara & animi impotens fœmina, Galliæ fax, quæ ut bellum accendit, ita reftingui noluit, ut Boniveti amafii ambitioni ferviret. Quare offenfa Lautrechio Mediolanenfi Proregi, ut eundem perderet, Infubriam filio perdidit, retenta perfide pecunia, ad bellum fuftentandum neceffaria. Dum fœmina igitur hæc regnum verfat, & Rex voluptatibus torpet, magnis paffibus publica res ad interitum properat. Cæfus ad *Bicoquam*, tertio a Mediolano lapide, a Cæfareanis & Pontificiis Lautrechii exercitus, Helvetis primo ferociter loco iniquo prælium depofcentibus, dein vero multis fuorum amiffis, torpentibus & fugam circumfpicientibus. Reftitutus Mediolano, ita volente Pontifice, Francifcus Sfortia, Maximiliani in Galliam abducti frater. Parma & Placentia expugnatæ, ac Pontifici permiffæ. Cremona & Genua, ultimæ ex naufragio Italiæ reliquiæ, amiffæ. Rex denique ipfe, ad majora oftentanda, quam gerenda natus, gloriam, opes, exercitus, provincias, atque ipfam denique libertatem perdidit.

Gallorum clades.

Neque Infubria duntaxat atque Liguria, tanto molimine partæ, in hoftiles manus relapfæ; Fontarabia quoque, propter quam pacem Rex improvidus excufferat, ad Hifpanos rediit. Cæfareani Anglique in ipfa Galliæ vifcera e Belgio infufi. Ipfi denique Veneti, Gallis nihil ex confilio, & conftantia agentibus, ad Carolum Cæfarem tranfeunt.

Atque ut nihil ad ruinam deeffet, ipfi etiam Galliæ Proceres, matre Aloyfia, invidiam, ambitiones & intempeftivas æmulationes nutriente, in fe ipfos converfi, & fe ipfos & rem publicam præcipitabant.

15. Borbonius. Hos inter eminebat Carolus Borbonius comeftabilis Franciæ, Regii fanguinis Princeps, ftirpis Borbonicæ in plures ramos divifæ primarius ftolo, rerum bellicarum Dux peritiffimus; quem licet ad primam comeftabilis & Infubriæ Proregis dignitatem elevatum Rex tanquam æmulum fuum velut a puero oculo iniquiore refpiciebat,

ciebat, ac propterea ejus conſilia, quamvis optima, abjicere ſolebat. Animo jam alias ægrum exulceravit penitus mater Regis Aloyſia, quacunque poſſet via, odium in eundem expromens, adeo quidem, ut lite mota fortunis, quas Suſannæ Borboniæ uxoris nomine amplas habebat, eum evertere niteretur; quare obſcuro habitu tectus ad Carolum Cæſarem profugit: qui probe gnarus, quantum heroem acciperet, copiis ſuis illum præfecit: atque Mediolani Gubernatorem conſtituit, oſtenſurum mox Regi, quem virum alienaverit.

Franciſcus ejus defectione, ut par erat, motus, cum propter magnas affinitates & clientelas ejusdem de plurium fide dubitaret, novos Provinciis gubernatores dedit, Picardiæ, hoſtibus magis obnoxiæ Trimollium, multarum palmarum Ducem; Burgundiæ Claudium Guiſium, ſpectatæ virtutis Principem, pluriumque heroum parentem: Aquitaniæ Lautrechium, Campaniæ Orvallum. Copiis autem præfecit in Gallia Renatum Sabaudum, & Paliſſam. Bonivetum vero cum triginta millibus peditum & quatuor millibus equitum, in Italiam miſit. Sed Bonivetus, homo arrogans, militaris autem rei imperitus, non alio fine in Longobardiam veniſſe viſus eſt, niſi ut Regi ſuo & pecuniam & milites fruſtra perderet, Lanojo Neapolitano Prorege, & Borbonio, viris militari arte ſubactis, cum indurato bellis robore militis, Germani Hiſpanique ubique prævalentibus. Quin imo Borbonius in Phocenſem uſque Galliæ provinciam cum pedeſtri exercitu excurrit, Moncada claſſem admovente, expugnatum Tolonium, vetus Maſſilienſium colonia, cum Aquis Sextiis, primaria urbe Provinciæ.

Bonivetus.

Fruſtra tunc equidem obſeſſa Maſſilia, rejectusque in Italiam Borbonius, ſed Regem cum robore Franciæ & flore Nobilitatis in ruinam traxit. Is etenim fugientes Cæſareanos inſecutus, totam jam Italiam ſpebus magnis præoccupabat. Sed rejectis veteranorum Ducum conſiliis, uni Boniveto, vano homini & bello rudi obſecutus, omnia peſſundedit; nam adulationis ſuſurris ab eo demulſus, in plures turmas diviſit exercitum, & alios ad expugnandam arcem Mediolanenſem, alios ad Cremonam, alios ad Genuam, alios ad ipſam adeo Neapolim occupandam dimiſit. Ipſe vero cum exercitus reliquiis Ticinum, urbem & opere & præſidio munitiſſimam, obſedit.

Lanojus Prorex & Borbonius, in rei ſummam intenti, collectum ſervabant militem, prudenter arbitrati, fractis ſecundo prælio in Inſubria hoſtium viribus, prona ſecutura cætera. Et ita ſane evenit. Conferta *ad Ticinum* ingenti pugna victi Galli, atque Rex 16.

Rex captus.

ipse, ne in Borbonii, quem ceu proditorem oderat, manus incideret, Lanojo se captivum dedit. (*Anno* 1525.) Cæsi ipso in conflictu Gallorum octies mille, capti plurimi, atque inter eos præclarissimi quique Duces. Trimollius, Palissa, Franciscus, Lotharingiæ Ducis frater, Suffolcius Anglus, Henrici Regis æmulus, Renatus Sabaudus, Lescunus, & ipse Bonivetus, cladis auctor occisi. Henricus Navarræ Rex, Borbonius Sampaulinus, Nivernensis, Mommorantius, Chabotus, Brio, aliique multi Duces cum Rege capti. Reliqui dispersi in Galliam fuga evaserunt. Sicque terror ille Italiæ uno velut momento evanuit; omnibus victoris arbitrium prensantibus. Et hæc est illa clades Franciæ, a Pictaviensi sane maxima, iisdem prope causis, temeritate & arrogantia.

Franciscus primum in arcem Pisseonensem (Pizzigetonam vulgo appellant) abductus, dein in Madritensem (necdum enim Madritum in urbem surrexerat) a Carolo Cæsare aspectu prohibitus, donec in morbum lapsum invisit. Mirifice autem Cæsar gaudium in potestate habuit, supplicatione indicta, sumptaque Eucharistia, intra religionem lætitiam continens, affirmansque victorias de christianis Principibus civiles esse, nec triumpho dignas.

Deliberatum interea, quo modo tanta victoria uti oporteat. Non deerant, qui in captivi gratiam dicerent: Turcam in Hungariam irrupisse, Lutheri hæresin disseminari tota Germania; necessario in utrumque hostem bello insurgendum: pacem proin inter Imperatorem & Franciæ Regem constituendam; hujus autem vinculum firmissimum fore, si mansuetudine conciliaretur, tamque beneficio vinceretur Regis animus, quam armis profligatus esset exercitus. Contra vero Ferdinandus, Albæ Dux, rigidioris semper indolis Princeps, negabat, Regis animum clementia vinci posse: perstiturum semper sensum opprobrii: eripiendam proin facultatem vindictæ, sicque infringendam, ut se porro non possit exerere. In hanc sententiam itum a cæteris.

17. Pax Madritensis

Quum autem conditiones pacis duriores Francisco viderentur, quam ut acceptari queant, ad matrem & Proceres scripsit, ut nulla sui amplius haberetur ratio; Delphinum Regem coronarent. Precibus autem Gallorum motus, in conditiones tandem a Cæsare propositas Madriti juravit. Earum hæc summa: ut Franciscus Burgundiæ ducatum, Carolesium, Matisconem, aliaque oppida Carolo cedat: clientela Flandriæ nulla in posterum esset. Jus nullum Gallis in Italicas ditiones &c. Delphinus cum duodecim Proceribus obses

obſes eſto, vel horum loco alter Regis filius. Si conditiones non implerentur, Rex in poteſtatem Cæſaris ſe reſtituat. Deſponſa dein ſibi Eleonora Caroli ſorore, cum duobus filiis ſuis permutatus, anno vertente in Galliam rediit.

Interpellatus a Legatis Cæſaris de implendo fœdere, querelas repoſuit, indigne atque inhumane in carcere Hiſpano ſe fuiſſe habitum: extortas a ſe per vim & metum conditiones fœderis, quas implere nec poſſet, nec vellet: prohiberi ſe juramento in unctione Rhemenſi præſtito, quod nullam regni partem ſit diſtracturus. Regnum eſſe Francorum, Regis uſum fructum: ſe absque aſſenſu Comitiorum nec Burgundiam, nec ullum oppidum potuiſſe promittere. Idem reſponderunt Comitia: irritam fuiſſe conditionem, per metum, & contra primarias regni leges extortam. non ſervatur.

18. Fœdus in Cæſarem.

Anglus interea, vaſtam Cæſaris potentiam veritus, ad Francum ſe applicuit. Pontifex quoque Clemens VII. ſoluto Rege juramenti religione, cum Venetis, Franciſco Sfortia, & Helvetiis, fœdere Gallo junctus, ad exteros ab Italia pellendos, aſſerendam ipſius Italiæ libertatem, Sfortiam Mediolano reſtituendum, & recipiendos regios Principes, in Hiſpania pro Patre obſides. Verum dum fœderati lente ſe movent, tota tempeſtas in Pontificem, & Romam a Borbonio captam detonuit (*Anno* 1527.) quæ in ea direptione crudeliter atque inhumane acta ſunt, alias expoſui. alterum bellum.

Fœderati ea indignitate moti alacrius bellum gerunt. Galli ſub Lautreco Genuam recipiunt, Alexandriam, Vigevanum, Ticinum. Ferrarienſis a Cæſaris partibus abſtractus conciliatus fœderi, Clemente promittente Mutinam, Franciſco Rege Renatam in conjugem. Roma ſubin liberata, in Regnum Neapolitanum exercitum Lautrecus promovet, omniaque præter Cajetam & Neapolin ſubigit. Victi a Doria navali prælio Hiſpani: cæſus ipſe Moncada Neapolitanus poſt Lanoji mortem Prorex. Obſeſſa Neapolis: viſaque eſt fortuna inſtabilis atque infida, obverſo Cæſareanis dorſo, ſereno Gallos, eorumque fœderatos vultu reſpicere. Inſubria. Neapolis.

19. Gallorum clades.

At vero perpetua hæc erat Gallorum ſors, ut initia eſſent fortia ac glorioſa, finis infauſtus & luctuoſus. Amiſſa rurſus tota Italia. Mali non una cauſa. Prima erat defectio Andreæ Doriæ Genuenſis, rei maritimæ Ducis clariſſimi, qui paulo ante prælio navali Hiſpanos vicerat. Is etenim Franciſco Regi ſtrenue militaverat, ſed ab eo offenſus, quod a ſe captum Principem Orangium poſt Madritenſe fœdus absque pretio dimiſerit, Genuam patriam ſuam ſeve-

rius haberet, & Savonæ videretur subjicere. Igitur cum classe sua ad Carolum Cæsarem transiit, pactus Genuæ libertatem. Erat tunc illa in Gallorum potestate, sed pestis sævientis occasione usus Doria classem ad portum applicat, urbem occupat, arcemque, in quam Trivultius Præfectus se receperat, expugnat. Constituta Reipublicæ ratio, Adorniorum & Fregosiorum factionibus, quæ urbem tanto jam tempore turbaverant, extinctis. Penes Doriam Patriæ liberatorem erat authoritas, titulo & honoribus ad senatum populumque traductis. Atque in posterum civitas illa, tot mutationibus ante obnoxia, anchoram fixit, stetitque procellas inter turbinesque incolumis, laude Andreæ Doriæ sane eximia, qui regiam propemodum potentiam ad patriæ libertatem convertit.

Doria.

Genua.

Neque in hoc viro duntaxat damnum ingens est passa Francia; sed morbi etiam exercitum, Neapolim obsidentem, acciderunt, Navarro Principe, Vademontio, præcipuisque tribunis, cum ipso Lautreco, supremo copiarum Duce, ea lue extinctis. Soluta proin obsidio, & abscedentes Gallorum reliquias Orangius, post Moncadam Prorex, toto regno ejecit. Ita enimvero tres continuo Reges, Carolus, Ludovicus, & Franciscus Neapolitanam expeditionem initio fortunatam, sub finem infaustam atque fatalem sunt experti.

Nec melior apud Insubres Gallorum sors, incuria Regis, multa inchoantis, defectu autem constantiæ nihil perficientis. Victus a Leva Cæsareo Duce Borbonius Sanpaulinus, captusque, nec milite nec pecunia satis instructus. Reliquiæ in Galliam fugientes evacuarunt Italiam.

20. Pax Cameracensis.

Atque hunc finem accepit alterum Francisci I. cum Carolo V. bellum; nam primum per illius captivitatem & pacem Madritensem finiri visum est. Martem tam iniquum expertus Rex, Pontifice cum Cæsare in novum fœdus eunte, aliisque fœderatis dilapsis, pacem petere coactus est. Contracta illa est *Cameraci* (*Anno* 1529) & quidem, quod mirum, per duas fœminas, Margaritham videlicet Caroli V. amitam, Gubernatricem Belgii, & Aloysiam Francisci I. matrem; quæ eadem die Cameraci convenientes clam fœderatis in has conditiones pacem concluserunt.

Rex pro recipiendis liberis obsidibus duodecies centena aureorum millia pendat. Quadringenta millia Regi Angliæ Imperatoris nomine solvat; rursus eidem Regi quingenta millia, quæ sibi Carolus dixerat mulctam, nisi Mariam ejus filiam duceret conjugem. Li-

lii

lii florem ex auro puro pretioſiſſimis gemmis ornatum, a Philippo Archiduce oppignoratum Henrico, redimat, & Carolo reſtituat. Sponſalia cum Eleonora Cæſaris ſorore inita, compleat. Invito Cæſare nullam in Germania ſocietatem contrahat. Flandria, Arteſia, Aſta a feudali Galliæ nexu liberæ ſunto. Jure omni in Mediolanenſem Ducatum & Regnum Neapolitanum Rex cedat. Caroli Borbonii bona legitimis ejus hæredibus tradat. Naves Cæſari Italiam petenti commodet. Venetis bellum indicat, ſi arces Carolo reſtituere detrectarent &c. Adjuncta alia, quibus Victor Franciſcum in arctum conſtringebat.

Diu fœderatos latuerunt hæc pacta. Ubi innotuerunt, Veneti præſertim vehementer conqueſti ſunt, ſe a Gallis perfide proditos, & poteſtati Cæſaris objectos: ſancte Regem aſſeveraſſe ac promiſiſſe, ſe abſque aſſenſu ſociorum cum Cæſare nunquam conventurum. Rex paternum in filios amorem & pacis neceſſitatem obtendebat. Veneti irritati fœdus poſtea cum Imperatore pepigerunt, a Franciſco adeo in poſterum averſi, ut nullis ipſius precibus minisve ad novam ſocietatem flecti potuerint. Venetis invitis.

Pace concluſa necdum ſtatim Franciſco redditi liberi, quia Pratus cancellarius nummos ex auro impuro cuſos Carolo miſerat, deficientibus quadraginta aureorum millibus; quam fraudem eluere prius oportuit. Tum vero reſtituti Principes, contractumque inter Regem & Eleonoram matrimonium. Quamvis Rex alio ſuos amores verterit, præſertim in Annam Piſſeleviam, puellam Aquitanam, quam Duciſſam Stampenſem dixerat.

Nulla etiam pacis fœdera amicitiam Carolum inter & Franciſcum colligare poterant, cum enim res Cæſaris ſecundo curſu irent, uſſit Regem invidia, & cladium acceptarum ſenſus, ut nova bella excoqueret. Nec deſiit novis fœderibus ſe armare. Et primo quidem Anglum, in quo plus momenti, conciliavit: miſſo ad eum Bellaio Langæo, qui gratus Henrico, quod perfeciſſet, ut in Academia Pariſienſi aliisque pluribus matrimonium cum Catharina irritum pronuntiaretur, quod volebat, impetravit. Nam quingenta aureorum millia, a Carolo ipſi promiſſa, & lilium gemmeum, Henrico Franciſci filio, quem ſacro de fonte levaverat, dono dedit, & fœdus iniit; quod uterque Rex deinde ad Smalcaldenſes ſocios, id rogantes, extendit, pro defendendis Principum Germanorum juribus. 11. Nova Fœdera.

Pon-

Pontificem etiam conciliandum ratus, nuptias inter Henricum filium, & Catharinam Medicæam celebrandas proponit. Clemens Regiæ affinitatis cupidus, & a Cæſare jam alienior, quod is Ferrariam, Mutinam & Rhegium, quas Pontificiæ ditionis urbes Clemens contendebat, ſuſcepto arbitrio Alphonſo Eſtenſi adjudicaſſet, fœdus cum Franciſco iniit, Maſſiliam uſque devexa ætate profectus, ut cum Rege præſente illud pangeret. Ubi etiam, quod dixi, conjugium celebratum fuit (*anno* 1533.) Quatuor Galli Cardinales creati. Inter quos Odetus Caſtilionius, undecennis puer, poſtea aperte hæreticus.

22. Tertium Bellum. Cum ita ſe muniiſſet Franciſcus, tertio bello aggredi Cæſarem ſtatuit; cujus cauſa remotior atque perpetua, invidia & æmulatio, proxima ac nova triplex, a Sfortia Cæſaris cliente ad mortem damnatus Mervillius, propter tumultum excitatum, & homicidium patratum, primam dabat. Quippe Franciſcus apud omnes Chriſtianos Principes de atrocitate facinoris conqueſtus, violatum jus gentium in Mervillio Legato ſuo inique occiſo. Jamque in bellum pruriebat; cum Carolus III. Dux Sabaudiæ & Pedemontii ejus avunculus, ad Cæſaris partes traductus, negat tranſitum in Italiam. En alteram belli cauſam. Denique mortuus anno 1535. (Cauſæ.) Franciſcus Sfortia abſque liberis tertiam, eamque præcipuam occaſionem dedit. Nam Pontifex & Veneti volebant, ut Ducatus Mediolanenſis ad aliquem Italiæ Principem devolvatur. Gallus, licet in Madritenſi & Cameracenſi pace juri in illum renuntiaverit, tamen eum modo liberis ſuis vendicavit, aſſerens, non potuiſſe horum juri derogari. Cæſar eundem ſibi vindicavit, non eo tantum titulo, quod a Franciſco ſcriptus fuerit hæres, ſed eo maxime, quod cum clientum familia extincto feudali jure, dominium utile cum directo conſolidetur, atque ad Imperatorem tanquam ſupremum dominum tranſeat, multa quoque ad Pontificem de Rege queſtus, quod in aula illius verſaretur Legatus Solimanni, pactumque cum eo fœdus Quod equidem, opprobrii pudore, negabant Galli, ſuſpicionem tamen non inanem excutere non poterant. Verum, ſi illud fœdus tunc confectum non eſt, poſtea abſolutum fuit. Quod ne ipſi quidem ſcriptores Galli ſinceriores negare audent.

23. Sabaudus. Gallus a Sabaudo belli initium fecit; quippe Ludovicæ matris hæreditate adita, depoſcebat univerſam Ducis ditionem, eo quod illa fratrem natu minorem Carolum excluderet. Præterea aſſerebat Rex, Pedemontium, Nicæam, & Villafrancam appendices eſſe Phocenſis Provinciæ. Cum igitur Genevenſes prava hæreſeos lue corru-

corrupti, qua vicinorum Bernenſium, qua Farelli Delphinatis afflati contagio, Epiſcopum ſuum cum ſacerdotibus ejeciſſent, atque Sabaudus eum reducere conaretur, ac urbem, quam ſuam eſſe dicebat, obſediſſet, Rex cum Bernenſibus ad obſidionem ſolvendam accurrit. Quo pacto Geneva, hæreſis propugnaculum, & deſertorum aſylum, in hodiernum diem potitur præmio ſceleris. Geneva.

Poſtquam his auſpiciis prælusit Franciſcus, Ducem primo Sabaudia, dein per Chabotum Admiralium Pedemontio ſpoliat, ipſa etiam Taurino capta. Carolus Cæſar ab expeditione Tunetana redux, omiſſo Pedemontio, bellum in Phocenſem Provinciam, toties jam infeliciter tentatam, transfert. Transmiſſo igitur Varo, qui Galliam Italiamque interfluit, Antipolim (*Antibe*) Forojulium (*Freius*) Aquas Sextias ſubigit, atque Maſſiliam obſidet. Cum autem Galli ductore ſupremo Anna Mommorantio, urbes & oppida muniiſſent, & omnem circa regionem, ut hoſti inediam facerent, vaſtaſſent, morbus exercitum Cæſaris vehementer afflixit, cadente etiam Antonio Leva, ex tenui milite ad ſumma belli munera præclaris meritis eluctato.

Cedendum igitur non tam hoſti, qui in munitis caſtris ſe continuerat, quam morborum malignitati, ratus Cæſar, exercitus reliquias in Italiam tranſtulit, non auſis inſequi Gallis, dicente Mommorantio, aureum pontem ſternendum hoſti fugienti. Cæſar in Italiam delatus Montisferratenſem Ducatum, liti obnoxium, Gonzagæ Mantuano Duci adjudicavit, excluſis Sabaudo Duce, & Saluſſii Marchione.

Tractum dein in Pedemontio bellum, alternante fortuna, Cæſare in Hiſpaniam digreſſo, & Vaſtio copiis præfecto. In Belgio pariter Mars tonabat ad urbes obſeſſas, majori aliquando Naſſovii & Roëſii, Cæſareorum Ducum, felicitate.

Paulus III. Pontifex omni ope contendebat pacem conciliare, 24.
ut arma adverſus Turcam convertantur, & concilio celebrando detur occaſio; evicitque tandem, ut Cæſar & Rex Niceam irent: ſeparatim cum ſingulis ibi egit Pontifex; ut autem in mutuum conſpectum venirent, exorare non potuit. Impetravit tamen, ut in decem annos ſancirentur induciæ (*anno* 1538.) Sabaudo in exilio relicto. Convenerunt autem poſtea ad Aquas mortuas inter varias mutuæ humanitatis & benevolentiæ ſignificationes. Sed nihil actum, quam impoſitum humano generi, credenti, ex animo inſtauratam amicitiam. Induciæ.

Cæſar per Galliam.

Non tamen meram ſimulationem res ea habuit; nam cum paulo poſt Gandavenſes Legatos ad Regem mitterent, qui orarent, ut ſe iniquis tributis vexatos in clientelam & tutelam ſuam reciperet. Idem plurium in Flandria civitatum eſſe votum: ſe Regi urbem ſuam offerre, Franciſcus negabat, quod petebant, eorumque litteras ad Imperatorem miſit. Cui ingenuitati is confiſus per mediam Galliam in Belgium iter inſtituit, magnifice exceptus conductusque a Rege. (*Anno* 1539.)

Mommorantius.

Cum autem poſt domitos Belgas caſtigatosque, Galli Mediolani promiſſionem impleri peterent, negavit Cæſar, ſe id promiſiſſe. Quare Annas Mommorantius, ob excellentes dotes Regi a puero percharus, atque ab eo ad ſummas dignitates, & ipſum adeo comeſtabilis ſeu Aulæ Præfecti ſupremum munus evectus, ab aula ejectus exulatum abiit, quod auctor antea Regi fuiſſet, ne a Cæſare tranſeunte ſcriptam Mediolani promiſſionem peteret. Nec, dum Rex vixit, receptus amplius in gratiam. Eundum ferme aulæ ludum expertus eſt Chabotus Admiralius Franciæ, peculatus damnatus atque exauctoratus; Cardinale Turnonio & Annebaldo ad rerum clavum ſuffectis. (*Anno* 1540.) Chabotus poſtea famæ & bonis reſtitutus Duciſſæ Stampenſis gratia, quæ Regis amorem & voluntatem in poteſtate habuit; Poyetus vero Cancellarius, qui Chabotum accuſaverat, falſi convictus artibus ſuis in carcere periit.

25. Quartum bellum.

Ortum ſubin anno 1541. quartum Cæſaris cum Rege bellum; nam tertium per inducias Nicæas ſuſpenſum fuerat in decennium, ſed neque in quartum annum illæ conſtare poterant. Cauſæ, præter æmulationem antiquam, maxime fuerunt duæ. Primam obtulit Clivenſis patrocinium, adverſus Cæſarem a Rege aſſumptum. Quippe Wilhelmus Cliviæ, Juliæ, & Montium Dux, a Carolo Egmondano Geldriæ hæres teſtamento inſtitutus, adverſus Carolum V. eandem ſibi vindicabat, icto cum Gallo fœdere, qui, ut nexus eſſet arctior, Joannem Navarræ Regis filiam eidem deſpondit. Quam rem ad gravem ſuam offenſionem pertinere Imperator arbitrabatur.

Altera cauſa Franciſcum impulit, duo videlicet Legati, Cæſar Fregoſus Genuenſis, & Antonius Rinco Hiſpanus exul, ab eo ad Solimannum & Venetam Rempublicam miſſi, dum ſecundo Pado deveherentur, a Guaſtio, Cæſareo Duce, intercepti atque necati. Exclamare Rex illico, appellare jus gentium, publicæ pacis violatas ſanctiſſimas leges, minari bellum, niſi injuriam Imperator ſarciat.

ciat. Ad ea Cæſar primo, injuſſu ſuo, dein jure cæſos reſpondit, ex Genua & Hiſpania exules, qui nautarum habitu induti, nihil minus quam legatorum ſpeciem præſeferrent; imo ſpeculatorum & proditorum inſtar ſeſe occulerent.

Carolo igitur ex infelici altera expeditione Africana reverſo Franciſcus bellum indicit, Solimanno vaſtante Hungariam, & jam Auſtriæ imminente. In partes Europa tracta. Cæſar Anglum, & Germaniæ Principes Gallo eripuit: hic præter Solimannum, veterem fœderatum, Daniæ & Sueciæ Reges cum Helvetiis ad ſocietatem pellexit. Quaſi æmuli in odii ſupplementum univerſum orbem evocarent.

Francus in Belgio & Ruſcinone bellum (*Anno* 1542.) orditur: miſſoque Aurelianenſi minore filio, & adjuncto, qui regeret illius adoleſcentiam, Claudio Guiſio (Franciſci patre) excepta Thionvilla totum Ducatum Lucemburgenſem cum urbe principe ſubigit, promotis etiam in Arteſiam & Hannoniam armorum progreſſibus, captoque Landrecio; quod fruſtra dein Cæſareani obſederunt.

Non eadem fortuna Gallis in Ruſcinonenſibus. Obſeſſum ductore Henrico Delphino numeroſo exercitu Perpinianum, ſed eruptionibus, Albani inſidiis, morbis, diſcordiis, attritis copiis, re infecta diſceſſum.

Spectatæ tunc ſunt in mari Gallico ad opprobrium gentis claſſes geminæ, Francica, & Turcica, a Solimanno ex fœdere adverſus Cæſarem Regi miſſa. Ducebat eam, 110. triremibus, & 50. biremibus conſtantem, Ænobarbus, famoſus ille pirata. Calabriæ ora direpta, Miſſiliam eandem appulit. Ubi Gallicæ juncta ad Niciam arcem expugnandam ducitur. Sed eam Paulus Simon, Eques Melitenſis, nomine Sabaudi tam ſtrenue defendit, ut ad ſolvendam obſidionem hoſtes coegerit; frendente barbaro, & incuſante negligentem Gallorum apparatum, ut globos pulveremque ſulphureum e ſuo armamentario peterent, atque arma Turcica illam incurriſſent ignominiam, ut nec unum ſcopulum expugnaverint. Hyeme dein Antipoli & Tolonii conſumpta, appetente vere Conſtantinopolim rediit, ſtipato in naves ingenti Chriſtianorum captivorum numero, quos in Calabria collegerat. Et hic fuit Barbarici fœderis fructus: ſumptus plurimi, jactura famæ & gloriæ, ignominia Chriſtiani nominis, & calamitoſiſſima vincula tot innocentium Chriſtianorum.

26. Clivensis. Imperator interea Clivensem ad extrema adigit, profligatque. Qui amissa Dura, Julianco, Venlone, Ruremunda &c. uti Gallorum auxilio, ita animo destitutus, ad clementiam Cæsaris confugere coactus est, seque suaque ejusdem arbitrio permittere. Receptus in gratiam ea lege, ut Ducatui Geldriæ, & Francico fœderi renuntiet. Et aliquanto post Ferdinandi filiam in uxorem duxit, matrimonio fœcundo equidem, sed ingentes pariter lites in posterum parituro.

Belgium. Clivensi perdomito, atque ad obsequium revocato, victorem exercitum Cæsar in agrum Lucemburgicum ducit, omniaque ferme cum urbe primaria recuperat, cæsaque Brissaci cohorte, Anglum interpellat, ut junctis armis, quod inter se statuerant, simul Lutetiam versus se conferant. Sed illo, dum Imperator integras provincias expugnat, ad unam Bononiam obsessam hærente, Carolus solus, admoto propius ad Parisios exercitu, trepidationem ingentem urbi immisit, adeo quidem, ut cives de fuga una solliciti, urbem patriosque lares turmatim relinquerent.

In Pedemontio. In Pedemontio tamen Gallis faustius aliquid, aut minus improsperum accidit. Sustentabat eorum ibidem res consilio manuque Bellajus Langæus, uti artium politicarum, ita rei militaris apprime gnarus; de quo Carolum V. dixisse ferunt, eum lingua & calamo plures Regi suo peperisse victorias, quam cæteros Duces armato milite. Huic vita functo Rex Buterium primo suffecit: sed cum is bellum adversus Guastium infeliciter gereret, munimentis pluribus amissis, Aussuno capto, Engviennio Principi cedere munus coactus est.

Hic impetrata a Rege pugnandi copia, *ad Cerisolam* in Subalpinis cum Guastio congreditur. Vehemens erat pugna. In cornu uno Cæsarei vincebant (Enguiennio ad desperationem jam adacto) in altero, quod Helvetii compleverant, Galli, quorum tandem, Guastii fugientis culpa, victoria fuit, sed caro empta. Carinianum tamen cum aliis quibusdam Pedemontii urbibus præmium fortunæ fuit (*Anno* 1544.)

Quamvis autem spectata tota belli ratione Cæsar armis esset superior, jamque Meldas usque excurrerat, trepidante cum Lutetia universa Gallia; quia tamen hinc Protestantes in Germania, inde Turcæ in Hungaris erant infesti, ad pacem respiciebat. Hanc promovebant duæ in Gallica aula fœminæ, formæ æmulatione & ambitione

bitione certantes, Stampenſis nempe duciſſa, Regis Franciſci dudum potens, & Diana Pictavienſis, quæ Henrici Delphini amores ſibi mancipaverat.

Stampenſis ad clavum ſedebat hactenus; lividis proin oculis aſpectabat æmulam, Delphini favore nixam, ad quem orientem veluti ſolem, reſpiciebant Franci. Quare, morbis jam langente & ætate Rege amaſio, novum ſibi paratura fulcrum, annorum robore duraturum, ad Aurelianenſem, alterum Regis filium, ſe convertit, in vulgus Nobilitati percharum. Utque illum arctius firmiusque ſibi adſtringeret, per Longavallium clam Cæſari nuntiat, quæ in dies conſilium Regium ſtatuerat, rogatque, ut Aurelianenſi filiam ſuam deſpondeat, Flandriam aut Inſubriam in dotem allaturam. Id ſi faceret, pacem in ejus fore arbitrio.

Flagrans Aurelianenſis id votum erat. Ut igitur vafra mulier telam, quam orſa fuerat, pertexeret, explorata Cæſaris mente Regem Franciſcum, ſibi alioquin obnoxium, aggreditur; nec diffi-culter pacem perſuadet. Hanc anno 1544. *Creſpiaci* ſanxerunt Gonzaga & Granvella legati Cæſaris, cum Annebaldo & Baiardo, miſſis a Rege. Leges autem iſtæ utrinque placuerunt. Intra biennium Imperator filiam ſuam Carolo Duci Aurelianenſi det in conjugem, cum Belgio, aut neptem ex Ferdinando fratre cum Mediolanenſi ducatu. Urbes poſt Nicenſes inducias captæ reſtituantur. Rex in Turcam militem ſuo ſumptu ſcriberet, aleretque. Ita pax concluſa, gaudente Francia, quod jactura levi periculum ingens redemiſſet. At ingenti luctu afflicta eſt anno ſequenti per mortem Aurelianenſis, extincta cum præcellenti Principe præſenti ſpe ampliſſimi matrimonii. Petiit tunc equidem Rex, ut everſo fulcro pacis Creſpiacæ novum fœdus conſtituatur, ſed aliud reſponſum legati non retulerunt a Cæſare; quod, niſi provocetur, cum Rege illibatam pacem ſit habiturus.

27. Pax Creſpiaca.

Creſpiaca ſancita pace Anglus, licet invitatus, bellum in Picardia eſt proſecutus, ignominia plenus, quod nec unam urbem poſſit expugnare, Cæſare tam multas occupante. Tandem Bononiam cepit. Pluraque leviora prælia ſunt conferta. In quorum uno Franciſcus Aumalius, Claudii Guiſii filius, lancea in vultu graviter læſus eſt, ictu valido, intra naſum & oculum accepto, uſque ad occiput penetrante. Lethalis erat plaga. Sed provida cæli cura ſervavit Principem, per quem in Gallia ſtabit religio.

Angli.

Terreſtribus velitationibus parum proficientibus, mari placuit periculum facere. Inſtructa utrinque claſſis. Dum ſuam Franciſcus

luſtrat, ad oſtentandam potentiæ ſuæ pompam in navi prætoria, totius oceani maxima, pulcherrima, atque validiſſima, aulicis fœminis epulum inſtruit: cum ecce! coquorum incuria flammas concipit, pilasque ejaculantibus tormentis (centum erant) in fruſta diſcerpta, miſere conflagrat, ſparſo etiam in naves vicinas incendio & ruina. Siniſto omine navigans dein claſſis nullum operæ pretium tulit, Anglica certamen detrectante.

Tædio denique belli utrinque ſuborto, exhauſtoque ærario, pax coaluit. Conventumque, ut Henricus Bononiam Franciſco reſtituat. Hic vero illi, dum viveret, in penſionem annuam 95000. aureos ſolvat. Octavo vero poſt anno ipſi aut hæredi auri vicies centena millia penderentur, tum ob priora debita, necdum perſoluta, tum ad reſarciendos ſumptus præſentis belli. Hoc pretio perſoluto finitæ ſunt nundinæ (*Anno* 1546.) Anno ſequenti Rex uterque obiit.

Mortuus eſt itaque Franciſcus I. ex ulcere maligno, octennio abhinc a medicis, dum mollius tractant, male curato, regno ad pacem compoſito, anno 1547. Regni 32. ætat. 53. relictis ex Claudia, Ludovici XII. filia (nam ex Eleonora Caroli V. ſorore prolem nullam ſuſceperat) duobus duntaxat liberis, Henrico, & Margaretha, Sabaudiæ Duci poſtea nupta (nam reliqui ante patrem deceſſerant.)

Mors. Fuit haud dubie præclaris animi corporisque dotibus ornatus Princeps, robore animi excelſo, inexhauſta liberalitate, magnificentia regia, clementia facili, religionis in ſuo regno cultu inſigni, & vere magnus, niſi in Carolum V. incidiſſet. Scriptores Galli ad ſydera uſque laudibus eum extollunt; multi ex Germanis & Hiſpanis eum ad ima mergunt. Mei inſtituti non eſt, magnorum Principum maculas oſtentare. Si quæ ſunt, cenſendus eſt eas eluiſſe; dum in extremo morbo immani doloris ſenſu excoctus, Rambulleti ad proximam mortem chriſtiano ritu ſe comparavit, & noxis ſacramento pœnitentiæ expiatis, fideique profeſſione edita (ad quam omnes inconcuſſe ſervandam eſt adhortatus) ſumptoque æternitatis viatico, pientiſſime deceſſit.

Nec abſona videtur Hiſtorici cujusdam obſervatio, a nemine minus quam a litteratis objiciendos nævos Franciſco, quorum fautor, æſtimator, & cultor fuit eximius. Certe ſub eo litteratura, ſatis ante inculta in Gallia, refloruit, viris undique doctiſſimis conquiſitis, & liberaliter nutritis. Nec minimam ex eo laudem meretur, quod ſub finem vitæ, dum Proteſtantes Germaniæ opem ab eo adver-

verſus Cæſarem flagitarent, eandem negarit; indigniſſimum ratus, ſi Rex chriſtianiſſimus pacem nuper juratam infringeret, ut rebelles Eccleſiæ atque Imperatori ſuo propugnaret, ignominia Turcici fœderis necdum abſterſa.

ARTICULUS III.

Status Galliæ ſub Henrico II.

HEnricus rerum clavo admotus, continuo magnas aulæ mutationes ſuſcepit. Cardinalis Turnonius & Annebaldus amoti, cum Taiſio, Villaregio, Bajardo, Biezio, Vallio, & ante omnes Stampenſis ejecta, inſtigante Diana Pictavienſi, Breſæi conjuge; quæ, ſicut illa Franciſcum patrem, Henricum filium, conjugio pariter illigatum, amoris veluti faſcino dementatum poſſidebat; verſabatque Regem & Regnum pro arbitrio. Quaſi vero lex Francorum Salica ſolas Regias Principes a regno excluderet, propudioſas vero pellices, humili loco natas, formæ privilegio admitteret. 28. Aulæ mutatio.

Non male tamen Diana Regno conſuluit, quod Principes eos, quos Stampenſis aula ejecerat, aut averſo animo perſecuta fuerat, reſtituerit. Revocatus ad priſtinam dignitatem Anna Mommorantius, atque ad intimam Regis gratiam admiſſus, & cum eo Guiſii, Franciſcus, & Carolus, Rhemenſis tunc Antiſtes, Cardinalis poſtea Lotharingus dictus. Santandreanus in Mareſcalli munere Annebaldo ſuffectus. Quatuor viros iſtos nomino, quia illis conſervatam poſtea religionem debet Gallia.

Rex Henricus luſtrata Gallia, Sabaudia, & Pedemontio, geminis nuptiis poſteritati providit. Antonio Borbonio Duci Vindocino juncta Joanna Albretana, Regnum Navarræ, & Henricum IV. Franciæ Regem eidem paritura. Franciſco Guiſio Herculis Ferrarienſis & Renatæ filia data, innexa Guiſiorum ſtirpe Regio ſanguini, jam ante per Renatum Andegavenſem in Lotharingos transfuſo. Hæc ſtirps Guiſia cum Hiſtoriæ Francicæ utramque impleat paginam, juvat de illa aliqua annotare.

Per virilem ſtirpem, ordine non interrupto, multis ſæculis decurrerat Lotharingiæ ducum ſeries uſque ad Carolum I. qui anno 1430. decedens, filiam reliquit Iſabellam, nuptam Renato, Duci Andegavenſi, ad quem etiam Barrenſis ducatus, Muſſipontum & Guiſa ſpectabant. Sed grave bellum Iſabellæ movit Antonius Iſabellæ 29. Domus Lotharingica.

patrue-

patruelis, cui Maria uxor Harcuriam, Aumaliam, & Mayennam attulit. Bellum igitur erat inter cognatas domos de Lotharingiæ ducatu. Quod tandem extinctum est, cum Jolantha Renati & Isabellæ filia nupsit Friderico Valdemontii comiti, Antonii filio, nam hoc pacto utraque Domus rursus coaluit.

Ex matrimonio isto amplissimo natus estRenatus II. qui a patreFriderico accepit Valdemontium, Joanvillam, Meduanam, Aumaliam, & Elbovium: a matre vero Jolantha Lotharingiam, Barrensem ducatum, Mussipontum, Guisam, cum prætensione in Neapolim, Siciliam, Jerosolymam, & Arragoniam. Postquam autem potentissimus hic Princeps Renatus a Carolo Audace tota ferme Lotharingia fuerat depulsus, eundem ad Nancejum ope Helvetiorum pugna vicit, & vita exuit. Decedens autem anno 1528. duos filios reliquit, *Antonium* & *Claudium*. Illi attribuit Lotharingiam, Valdemontium comitatum, Barrensem ducatum, & Mussipontanum Marchionatum; postea vero Mercordia in Arvernia per nuptias accessit. Atque is in hodiernam usque diem stemma Lotharingicum propagavit.

Claudius vero, de quo nobis potissimum hic sermo est, a patre Renato in hæreditatem accepit ditiones Gallicas, videlicet Guisam, Aumaliam, Meduanam, Joanvillam, Elbovium, Harcuriam, cum adhærentibus ditionibus. Secessit igitur Claudius in Galliam, atque Burgundiæ Gubernator constitutus, præclaram pace & bello Francisco Regi navavit operam.

Sed multo celebrior in suis fuit liberis, quorum anno 1550. defunctus sex reliquit superstites, nimirum Franciscum Guisæ Ducem; Carolum Rhemensem Præsulem, qui Cardinalis Lotharingus fuit appellatus; Claudium Aumaliæ Ducem, Ludovicum, quem Cardinalem Guisium dixere; Franciscum magnum Franciæ Priorem; Mariam, Jacobo V. Scotiæ Regi nuptam: & Renatum Elbovium Marchionem, qui Harcuriam nuptiis accepit, & Lilebonam.

30. Bellum Parmense.

Henricus Rex, postquam severis edictis hæresin coercuit, & duos pagos, in eandem lapsos, exussit, multis ad mortem damnatis, *Bellum Parmense* suscepit, adversus Julium III. Pontificem, & Cæsarem, qui Octavio Farnesio Parmam & Placentiam auferre nitebantur; ille tanquam feudum Ecclesiæ commissum, hic velut appendicem Ducatus Mediolanensis; paratus Julio jacturam in regno Neapolitano resarcire. Oblatis amplioribus in eo ditionibus pro ejus nepotibus. Jamque per Gonzagam Mediolanensem Prætorem Cæsar Carolus genero suo Octavio Placentiam eripuerat, & Parmam obsidebat, Pontifex vero Mirandolam, Ludovico Pico cum nepo-

nepote ſuo lite colliſo, Galliæ Regi ceu ſequeſtro commiſſam, Gallicoque præſidio occupatam.

Octavius igitur Henrici opem implorat. Quam ille continuo addicit; utque nexus cum Farneſiis eſſet firmior, Horatius Octavii frater Dianam, Henrici ex Pictavienſi ſpuriam, accipit in ſponſam. Briſſacus igitur, Pedemontii pro Henrico Gubernator, bellum movet; quod tamen nullo majori facinore inclaruit, Gallo milite in arcibus ſe continente.

Sed ex hac veluti ſcintilla multo majus belli incendium erupit, Henricum inter & Cæſarem, qui illum incuſabat, quod Italiæ ſe immiſceret, Parmam & Mirandolam præſidio obtineret: Tridentinum Concilium interturbaret; amicitiam cum Turcis aleret: Proteſtantes Germaniæ fœderatos haberet; triremes Cæſareas invaſiſſet. Henricus contra querebatur, Flandros naves Regias perſecutos: Andelotum Mediolani captum teneri: Mercatores Gallos a Belgis ſpoliatos: Legatum Francicum a Maria Belgii Gubernatrice in cuſtodiam datum: Mirandolam a Cæſareis obſideri.

His querelis, odio veteri, æmulatione, & cupiditate accenſis, primus Henricus in bellum ruit, juſſis Picardiæ, Campaniæ atque Pedemontii Prætoribus illud inferre; percuſſoque cum Mauritio Saxone aliisque Proteſtantibus fœdere, tres Imperii civitates, Tullum, Metas, & Virdunum, ductore Mommorantio, diripit. Simulpue Rex in Lotharingiam penetrat, & intercepto Nancæio, totam provinciam ad partes ſuas traducit, adminiſtratione commiſſa Nicolao Comiti Valdemontio Caroli II. Ducis patruo: ipſum vero Ducem, novem annorum puerum, in Franciam abducit, cum Delphino inſtituendum, ceu futurum Regis generum. Matrem vero illius, Cæſaris ex ſorore neptem, in Flandriam juſſit abſcedere. (*Anno* 1551.) Lotharingicum.

Tum vero per Lotharingiam in Alſatiam cum exercitu abiit, & tranſitum ab Argentinenſibus petiit. At illi Metenſium exemplo edocti, quanto periculo id genus hoſpitum admitteretur, nec minis nec pollicitationibus ſe flecti ſinunt. Quare Gallus Hagenoam & Viceburgum occupat; cum intelligit, transactione Paſſavienſi ſancita fœderatos Proteſtantes a ſocietate recedere, Imperii Principum oratores excipit, rogantes, ne ulterius pergat; jam enim nullum ſupereſſe Germanicæ libertatis periculum; propter quod avertendum contractum ſit fœdus. Henricus, quamvis vehementer attonitus, politico reſponſo dato, gaudere ſe, quod libertate Germaniæ reddita finem expeditionis ſuæ ſit aſſecutus, in Belgium receſſit, plu-

ribus urbibus captis, & relictis ubique tristibus transitus sui vestigiis, Maria tamen Cæsaris sorore, Belgii Gubernatrice, quantum tunc poterat, resistente.

31. Obsidio Metensis. Carolus Imperator collecto exercitu Metim obsidet, quam Franciscus Guisius propugnabat, præsentibus in urbe ejus fratribus, cum Condæo, Mommorantii comestabilis filiis, & Horatio Farnesio Duce Castriensi, Regis genero. Aumalius autem Guisii frater adversus Albertum Brandenburgicum temere in pugnam ruens, victus, captusque est.

Cæsar obsidionem inchoans centum millia peditum, & viginti equitum sub signis habuisse scribitur: inter quos Albanus Legatus Cæsaris, podagra labofantis, toti exercitui præfectus, Philibertus Emanuel Caroli Sabaudiæ Ducis filius, Brandenburgus, Holsatus, Avila Hispanorum ductor, Manriques rei tormentariæ præfectus cum 7000. fossorum, & 120. majoris molis tormentis. Sed iniquissimum erat anni tempus, November videlicet, quo cœpta oppugnatio, pluviis, nivibus, gelu horrescens, ut morbis, lue, & eruptionibus Gallorum ad 4000. imminuto exercitu, sub initium Januarii 1553. obsidionem solvere coactus sit, magna Guisii gloria.

Sors melior in Belgio. In Belgium delatus, ex quo jam ante Roesius excurrens igne ferroque vastaverat Picardiam, meliore fortuna usus Cæsar, Tervanam, amplam munitampue in Artesia civitatem, sed Belgis maxime infestam expugnat, soloque æquat, ut vix rudera illius amplius appareant. Eadem felicitate Hesdinum, situ & opere munita urbs, in Cæsaris potestatem redacta, cæsis multis e Galliæ Nobilibus, & cum illis Horatio Farnesio Castriensi Duce Henrici Regis genero. Advenerat equidem cum ingenti exercitu Rex Henricus; sed a Cæsare ita circumductus est, ut re nulla acta inglorius in hyberna recesserit, emendante fortuna Metensem cladem.

32. Bellum Belgicum. Sequenti anno 1554. Galli quidem Dinantio aliquot arces expugnarunt, & prælio leviore Cæsareanos ad Rentiacum vicerunr; sed ad rei summam parum confectum. Et vices reddiderunt anno 1555. Belgæ in Artesia: exstructis etiam duabus arcibus Carolomontio ad Mosam, & Philippopoli in Namurcensibus, ad retundendas Gallorum irruptiones.

Neque in Belgio solum decursus Martis campus; maria etiam classibus pressa. Quin per Principem Salernitanum (qui ob Proregis Neapolitani vexationem ad Gallum defecerat) Dragutus (Solimanni Archithalassus post Barbarossam) Constantinopoli cum classe exci-

excitus, Neapolim & Calabriam vaſtabat: ſimulque Franco Senas & Corſicam occupandi occaſionem fecit.

Senenſes, hactenus liber populus, ſub tutela Imperatorum ſuo ipſi regimine rempublicam adminiſtrabant. Nunc autem Coſmi Florentiæ Ducis ſuſpecta potentia militare præſidium a Cæſare petierunt. Miſſus Mendoza arce exſtructa civem acerbius habet, atque patritios armis exuit. Implorato proin clam Gallorum auxilio, cum Dragutus oram Italiæ legeret, a Mendoza impetrant, ut ſibi ad portus ſuos propugnandos ſcribendi militis copia fieret. At illi milite introducto, & arce expugnata ac diruta Mendozam cum Hiſpanis urbe pellunt, Gallosque, a Termæo adductos, recipiunt. Senenſe.

Termæus urbe potitus, cum Hiſpani ad Dragutum Neapoli & Calabria depellendum eſſent avocati, claſſem Gallicam Turcicæ junctam ad Corſicam applicat, eamque Inſulam totam ferme Genuenſibus eripit, ut navigantes in Tuſciam Francos tuta ſtatione excipiat. Verum poſtquam Dragutus ex Corſica diſceſſit, Doria Cæſarea & Genuenſi claſſe appulſa, totum ferme regnum pulſis Gallis recuperat, atque Genuenſibus reſtituit. Corſicum.

Bellum vero Senenſe tractum diutius. Cum enim Cæſar Belgio atque Neapoli defendendæ eſſet intentus, Coſmum Medicæum Florentiæ Ducem in Senenſes Gallosque incitavit. Victus prælio Stroſſius, nobilis Florentinus, Gallorum ductor, qui cum pluribus aliis Florentinis Medicæorum dominationem non ferentibus, exilium infra libertatem habebant. Obſidione dein a Coſmo cinctæ Senæ, atque fame ad deditionem compulſæ, ſtrenue licet propugnante Monlucio; qui cum Gallis ſuis, & Florentinis exulibus, & octingentis civibus, quibus libertas charior erat patria, urbe exceſſit. (Anno 1555.)

Miſerant equidem ad Henricum Regem Legatos, qui auxilium peterent. Et urgebant illud Guiſii: agi de gloria Franciæ & utilitate. Admiſſam urbis oppreſſæ tutelam. Senenſes ob unam Galliam miſeros incurriſſe odium Imperatoris & Florentini, nihil Regis conſiliis opportunius, quam pedem in Tuſcia figere, quæ mari adjecta claſſem exciperet, & media inter Neapolitanos & Inſubres, gentem utramque dirimeret, a mutua ope ceu clauſtro objecto abſciſſam. Sed Mommorantius, rapiente in Guiſium æmulatione, ad quem Senenſes perfugerant, ab eo conſilio Regem avertit, & urbis & fidei jactura.

Meliori aliquanto ſorte uſi ſunt Galli in Pedemontio (cui Briſſacus Gubernator fuerat impoſitus) & Inſubria; nam præter alias ur-

urbes, ob Figueroæ (Gonzagæ suffecti) Gubernatoris imperitiam & incuriam, Brissacus Casalim vino sepultam occupat astu, Valentiam vero armis: at Albanus Dux surrogatus Mediolani Prætor cursum stitit. Quamvis enim Rex ad famam Albani decem millia ductore Aumalio in subsidium mitteret, nihil tamen singulare gestum fuit.

33. Induciæ. Tandem anno 1556. cum de pace integra conveniri non posset, quinquennales pactæ sunt induciæ. Quarum lex præcipua, ut quisque in quinquennium possideret, quod tunc obtinebat. Libera essent utrobique commercia, ac fœderati, quos invicem dicerent, pace fruerentur. Captivi mutuo restituerentur. Has inducias Bruxellis coram Cæsare juravit Gaspar Colinius, Blesis coram Rege Lalinius.

Verum non alio fine pax ista videtur jurata, quam ut eo turpius mox iterum rumperetur, & in majus bellum exardesceret. Causam, vel saltem occasionem, dederunt, qui minime debuerant,

Bellum cum Pontifice. Pauli IV. Pontificis nepotes, inquieti, & ambitiosi homines, qui in aula Romana dominantes patruum capularem senem pro libidine versabant. In Columnenses maxime provectus impetus: quorum amplissimum patrimoniem fisco Ecclesiastico addictum. His opem Hispanorum implorantibus, in Hispanos ipsos (Paulo alioquin ab Austriacis averso) versa sunt consilia, & impulsus a nepotibus Paulus in spem regni Neapolitani obtinendi. At cum cupiditas sine Francorum auxilio frustra foret, nepotes, ut eos in desiderii partem atque emolumenti vocarent, rem Henrico proponunt, atque Cardinalem Lotharingum, Guisii fratrem, in mentem suam pertrahunt, ea spe ductum, ut hæc inter bella, Paulo brevi emorituro, Guisius ex Andegavensi Domo oriundus Neapolim avito jure sit obtenturus.

Licet igitur Mommorantius, Guisiorum crescentem potentiam veritus, Henrico persuadere niteretur, ne turbis Pontificem inter

Induciæ ruptæ. & Hispanos exortis se immisceat: juratas modo inducias: nec integrum esse a sanctissima re ista resilire. Obrutos esse calamitatibus populos; nisi respirandi spatium detur, deficiendum esse sub onere. Si tamen bellum placeret: cur tam longinquum, incertum, & anceps? in extremam Italiam vires totas Franciæ ablegandas; at quo fulcro? depontano sene, qui spes cum vita statim sit extincturus; inexpertis & ambitiosis nepotibus, in sua solummodo commoda intentis, atque emolumentum ex Francorum prospera & adversa fortuna capturis.

Nihi-

Nihilominus tamen Cardinale perorante, bellum eſſe juſtiſſimum: inducias primum à Cæſare violatas, qui ſummum Pontificem, communem omnium patrem, per Columnam clientem, & Albanum, Neapolis proregem, vexari ſineret: vim repelli. Nulla religione pacis aut ſacramento vetari, quin tegendo capiti manum aut brachium quis opponat: Rex in hanc partem inclinatus, accedente præſertim Dianæ, in Guiſios propenſæ, pondere, bellum decrevit.

Miſſus igitur Guiſius, ſupremus belli Imperator, poſt abdicationem Caroli V. anno 1557. rigente bruma per Alpes in Italiam, atque intercepta Valentia, ad Ferrarienſem inviſens, belli apparatum ab eo accepit, ad expeditionem Neapolitanam, quam animo deſtinaverat. Sed, poſtquam Romæ diutius moratus, hoſti ſe colligendi ſpatium dedit, omnia adverſa fuit expertus. Guiſius in Italiam.

Ferdinandus Toletanus, Dux Albanus, Neapolis Prorex, a Flaminia, quam invaſerat, redux, limites regni provide communivit. Octavius Farneſius recepta Placentia Hiſpanis adhæſit, uti etiam Coſmus Medicæus, poſtquam ipſi tandem Philippus Rex Senas ceſſerat. Evanuit etiam ſpes claſſis Turcicæ, offenſo Solimanno voce ſuperba oratoris Gallici. Baro Gardiæ autem, Archithalaſſus Galliæ, nihil ſolus tentare eſt auſus. Quare, cum nihil ſupplementi veniret ex Francia, Guiſium ſpe dejectum, animoque hærentem, quid conſilii caperet, Henricus poſt Sanquintinam cladem revocavit, copias in Galliam, ad proprios lares defendendos, deportare juſſum, velut unicam poſt naufragium Franciæ tabulam.

Gallis digreſſis Pontifex pacem obtinuit. Oppida mutuo reſtituta. Albano propter invaſionem Flaminiæ data venia, ſed tota ira Pauli in Marcum Antonium Columnam, & Aſcanium Cornium, ab Hiſpanis jam deſertos, incubuit: diris a Pontifice damnatos. Albano vero Romam ingreſſo ii honores ſunt habiti, quibus Guiſius ante receptus fuerat. Ferrarienſis quoque pacem ab Hiſpanis impetravit. Atque hoc pacto pax Italiæ rediit.

Sed vehementior multo belli procella Belgio atque Picardiæ incubuit. Nam dum Guiſius exercitum in Italiam trajicit, Henricus, nullo per fecialem indicto bello, Colygnium, poſt Annebaldum Franciæ admiralium, in Arteſiam, Flandriamque jubet irruere. Is Duaco fruſtra tentato, direptione & incendiis in limites graſſatus, in Picardiam ſe recipit, conquerentibus Hiſpanis, violatum jus naturæ & gentium; ſumma perfidia fractas inducias: prædonum inſtar Francos irruere, bellumque non indictum inferre innoxiis, & 34. In Picardiam.

fide jurisjurandi securis. Sed Galli in Hispanos culpam rejecerunt: eos primos rupisse inducias: bellum Pontifici intulisse: Artesiæ præsidia impune grassari, atque in Picardiam excurrere: & quæ sunt ejusmodi.

Philippus Rex, ut injuriam vindicaret, exercitum instruit, eique præfecit Philibertum Sabaudiæ Ducem, adhucdum Sabaudia & præcipuis Pedemontii urbibus exclusum. Ille copias ad Sanquintinum, munitam admodum in Picardia urbem, obsidendam ducit. 35000. peditum, & 1200. equitum sub signis habebat, ductoribus præcipuis, Arscotio, Mansfeldio, Egmontano, Parlemontio, Hornio &c. quibus accesserunt haud multo post novem Anglorum millia, missa a Maria Regina, quæ hortatu Philippi conjugis pariter Henrico bellum indixerat.

Pugna ad Sanquintinum.

Galli pauciores erant, quippe adhuc destituti Germanis & Helvetiis conductitiis copiis, quæ iis temporibus robur erant Gallici exercitus. Adhæc querelæ jactabantur in Colignium Admiralium, Picardiæ Gubernatorem, quod parum solerter urbes, curæ suæ commissas, munierit. Quare a Mommorantio, supremo belli Imperatore, avunculo suo, missus in urbem obsessam, ut eam defendat cum Andeloto fratre.

Cum autem Galli obsidionem niterentur solvere, festo S. Laurentii anno 1557. confertum est ingens prælium, & decumana Gallorum clades secuta, ultra mediam partem exercitu cæso. Ex principibus occubuerunt Enguiennius Condæi Frater, Turennius, multique alii. Capti Mommorantius comestabilis, Dux Mompenserius, Dux Longavilla, Santandreanus Marescallus, Ludovicus Gonzaga, Ducis Nivernensis gener, Ringravius Germanorum tribunus, comestabilis filius, cum aliis plerisque ducibus; ex Hispanis vero paucissimi desiderati sunt.

Galliæ consternatio.

Certe tanta post eam cladem Galliæ erat consternatio, ut Lutetiam facile occupandam fuisse scribatur, si Hispani, prout vincere, ita victoria uti novissent; referuntque, Carolum patrem, cum ei in solitudine sua tanta victoria esset nunciata, interrogasse, an filius jam sit Parisiis.

Philippus Rex lento motu Gallis se colligendi spatio dato, quarto a pugna die in castra ad Sanquintinum venit, spectatoque spoliorum, tormentorum, captivorum, & cæsorum numero, haud satis dignum tanta victoria fructum tulit. Sanquintinum vi expugnatum, cæsi Duces, civi parcitum, Colignius captus Andoletus per paludes elapsus. Capto dein Castelleto, Hamo, Novioduno, & Caunio, cursus

ſus victoriæ ſiſtitur, diſcedentibus Anglis & Germanis, de inæquali prædæ diſtributione adverſus Hiſpanos quiritantibus.

Rex Henricus cladis magnitudine percepta, Termeum ex Pedemontio arceſſitum Pariſiis præficit, Guiſium ex Italia exercitum jubet reducere. Per Germaniam & Helvetiam ad conducendum militem Duces mittit, numeroſam ex tota Gallia, Eccleſiaſtico etiam ordine contribuente, pecuniam colligit, atque reparatum exercitum Guiſio ducendum tradit.

Ille, ut grandi facinore Galliam dejectam erigat, atque exſpectationem de ſe conceptam impleat, prima die anni 1558. dum hoſtis in hybernis eſſet, magna celeritate ad Caletum copias admovet. Urbs ea munitiſſima ad extremam Picardiæ oram mari appoſita, jam ante 220. annos poſt pugnam Creſſiacam ab Eduardo Rege capta, ad hoc uſque tempus in Anglorum poteſtate hæſerat. Tanta autem peritia & virtute Guiſius urbi inſtabat, ut ſeptimo oppugnationis die Angli eandem dederent, ea quidem lege, ut civi atque militi libertatis eſſet copia, Dunfortius vero Præfectus cum 50. ducibus ſe captivum traderet: atque commeatus omnis cum armis & tormentis victori cederetur. Guinæ dein oppidum munitiſſimum unius diei ſpatio captum, atque, quod ſupervacaneum cenſeretur, penitus everſum eſt ac dirutum. Hameſium paulo poſt occupatum, adventante Guiſio, diffugiente Anglorum præſidio. Angli per fretum Caletanum audito machinarum reboantium fragore appulſi ſero renavigarunt in patriam. Philippus vero ſubſidia nulla miſerat, infenſus Anglis, quod a ſe diſceſſiſſent. Guiſii geſta.

Immenſam ea res nominis famam, populique benevolentiam peperit Guiſio, ceu Franciæ ſumma in calamitate conſervatori, quin etiam glorioſo finium propagatori; eaque laude ſpes ſuas ad apicem gloriæ evecturo, maxime ubi ipſius ex ſorore neptis Maria Stuarta, Scotiæ Regina, Franciſco Delphino fuit nupta, regni corona a Proceribus Scotis ſponſo oblata, ut proin *Rex Delphinus* diceretur. In ea pompa Guiſius Magiſtri palatii munus obiit, abſente in captivitate Mommorantio.

Moleſtiſſima acciderant ea Guiſiorum incrementa, & apud Regem Delphinumque gratia factioni adverſæ, quam conflaverant Mommorantius comeſtabilis, ejusque filii, & ex ſorore nepotes, Caſtilionei fratres, Gaſpar videlicet Colinius, Franciæ admiralius, Andelotus peditatui Præfectus, & Cardinalis Caſtilionæus; qui Guiſiorum creſcentem in aula potentiam decrementum ſuum interpretabantur. Auxit moleſtiam Andeloti caſus; quem, ubi Regi interrogan- 35. Factiones aulæ.

ti,

ti, quid de Missa sentiret, abominabilem esse respondit, in carcerem duci jussit; mox dignitatem, nam Tribunus erat peditatus totius Franciæ, Monlucio, præclaro bellis viro, tradit.

Mommorantius ægerrime ferens Guisianam in aula factionem crescere, suamque imminui per absentiam, impetrato a Philippo Rege commeatu, Henricum adiit; frigide primum ab eodem exceptus, propter rem ad Sanquintinum male gestam, adductamque in magnum discrimen Galliam; sed brevi captata benevolentia veteri, se in Regis animum penitus immisit. Utque factionem suam potenti fulcro muniret, se etiam absente valituram, Dianam Pictaviensem, sibi antea semper adversam, & Guisiis faventem, conciliavit. Ambitiosa nempe illa, & potens Regis mulier, cum adverteret, Guisios, Reginæ Scotiæ in aula gratiosæ atque potentis favore confisos, non amplius illa, quæ soliti fuerant, deferre sibi obsequia, & alias experiretur, Reginam eandem sibi infensam, ex integro Mommorantio, ejusque factioni se addixit, data nepte sua ad roborandam constantiam ejusdem filio in conjugem. Quibus domi confectis Mommorantius se Hispanis restituit; Philippo, perspicacissimo Principe, haud ægre ferente, aulam Gallicam in partes scindi.

Hoc aulæ æstu fervente continuatum est bellum; atque Thionvilla, præcellens ad Mosellam munimentum, Guisio & Nivernensi, æquali potestate ductoribus, est expugnata, magni ad Metim & Lotharingiam universam tuendam momenti. Sed cecidit in oppugnatione *Strossius*, nobilis Florentinus, Italicis palmis inclitus, vir fortissimus & bellicarum rerum peritissimus. Atlo paulo post se dedidit.

Jamque Gallorum res, magnopere ante afflicta, velut ad apicem rursus erigi videbantur, cum subitus turbo, prout belli potentes inter hostes variabilis est indoles, spes magnas rursus prostravit. Termeus Strossio Marescallus subrogatus, ac jussus in Flandriam, qua ad mare spectat, penetrare, Dunkercum, Bergam, & Mardicum expugnat, omni circum provincia rapinis & incendiis vastata.

Ad miseros subditorum ejulatus excitatus Philippus Rex, Egmondano mandat ulciscendi provinciam. Et ille vir impiger coactis 12000. hominum, præter immensam rusticorum turbam, qui ad vindictam decerpendam accurrerant, *ad Gravelingam* se redeuntibus objicit, atque egregiam victoriam reportat, adjuvantibus Anglis, fortuito prætervectis. Plerique Gallorum cæsi aut capti, cum ducibus omnibus. Quos inter præcipui, Termeus, Annebaldus, & Villebonus, insignis prædo & incendiarius, qui rusticos populan-

Pugna ad Gravelingam

pulando agros & tecta in furorem egerat. Ex militibus captis ducenti in Angliam ducti, totidem rusticis ad ultionem dati. Clades hæc magnam Guiſio invidiam peperit, incuſantibus æmulis, quod moras nectens Termeo non ſuccurrerit.

Nec melior Gallis belli alea in Pedemontio. Nam Briſſacus deficientibus ſupplementis & ſtipendiis, amiſſisque eum ob defectum Helvetiis, urbes complures perdidit, ab Hiſpanis captas. Nec quidquam profuit claſſis Turcica, Liguſticum mare oberrans. Nam Genuenſibus pecunia redimentibus incurſionem Gallorum ſpes proſtrata jacuit. Vocatique rurſus Guiſii in invidiam, quaſi ex æmulatione cum Briſſaco ſubſidia impediſſent. In Pedemontio.

Excurrit etiam claſſis Belgica juncta Anglicæ in minorem Britanniam, ſed in Oceanum retruſa gens nautica a provinciali milite, a Francico littore receſſit. Delectibus autem magnis ſolerter habitis ingens utrinque paratus ad ulteriores dimicationes ſtabat exercitus ; cum optatæ utrinque pacis nomen inſonuit, quam Chriſtierna, Caroli Lotharingiæ Ducis mater, omni induſtria procurabat. Promovebantque ejus ſtudia Philibertus Sabaudiæ Dux, Mommorantius & Santandreanus ; ille ut ditionem ſuam, ab utroque Rege occupatam, hi ut libertatem recuperent. Et aliunde comeſtabilem urebat Guiſiorum in aula potentia, per ſuam abſentiam firmata. Remque totam urgebat Diana, rata extincto bello Guiſios facile redactum iri in ordinem.

Convenerunt igitur in Cameracenſi tractu Legati, Cardinalis Lotharingus, Mommorantius, Santandreanus, ab Henrico deſignati ; Albanus, Gomeſius, Orangius, Granvellanus, a Philippo miſſi : præter Oratores Angliæ & Sabaudi. Graviſſimum obicem Caletum poſuit, quod reſtitutum volebant Angli, nolebant Galli. Dilata proin pactio ; cum magno bonorum luctu obiit ex hydrope Maria, Angliæ Regina, Philippi Regis conjux ; quæ mors continuo novam rerum faciem induit, Eliſabetha in averſas ab Hiſpanis vias abeunte. 36. Pax Cameracenſis.

Conventum nihilominus de pace (*Anno* 1559.) poſtquam præcipuæ duæ controverſiæ, de Caleto videlicet & Meti fuerant compoſitæ. Sancitum nempe, ut Henricus intra octo annos Caletum cum Oyo comitatu Anglis reſtituat ; ſin minus, quingenta nummorum millia pendat. Tres Lotharingiæ urbes, Metis, Tullum, & Virdunum ab Imperio Gallis permiſſæ. Reliquæ conditiones erant : ut pacta priora ſint rata. Exulibus parcatur, exceptis Siculis, Neapolitanis, & Mediolanenſibus. Henricus Philippo reſtituat

Thionvillam, Marienburgum, Damvillerium, Mommedium, Va lentiam in Insubribus omnesque arces ac urbes, quas is cis vel ultra Alpes possidebat; Carolesium insuper comitatum, atque Hesdini ditionem: Bovinas & Bullionem Leodiensi Antistiti: Monferratum Mantuano Duci: Corsicam Genuensibus. Philippus vero Henrico reddat Sanquintinum, Hamum, & Castelletum. In Subalpinis Taurinum, Pinarolium, Cherium, Civasium, & Villanovam, pignoris loco Henricus retineat; dum de avitæ successionis jure ab selectis arbitris pronuntietur. Henricus prior fœdus impleat, Isabella ejus filia tredecennis Philippo in conjugem detur: Margaritha Henrici soror Philiberto Sabaudiæ Duci. Illi 500000. nummorum, huic 300000. in dotem numerentur.

Displicuit ea pax Guisio, Brissaco & plerisque Gallis, indignantibus, trecentas propemodum arces pro paucis restituendas. Sed Henricus pacem omnino expetebat, a Diana sua & Mommorantio impulsus: atque a Martis apparatu conversus ad Hymenæi pompam nuptialem lætitiæ diem funestum habuit. Hastilium siquidem cum indixisset certamen, atque in tertium jam diem decurrisset, a Mongomerio comite, ad cursum provocato, ad dextrum supercilium graviter vulneratur, nulla deinceps voce edita, undecima a vulnere die extinctus est, epithalamio in funereum lessum commutato; rerum humanarum magno ludibrio.

Mors.

Obiit infelix 9 Julii 1559. ætatis 41. regni 12. dotibus corporis erat eximiis, animoque facili ac benigno, nisi ubi religionis cultus agebatur: sed aulicis obnoxius, quorum blandientibus susurris fluctuum instar volvebatur; atque supra omnem modum addictus Mommorantio, & quod deterius, Dianæ mulierculæ, tam cæco & obstinato obsequio, ut vulgo creditus sit ab impura fœmina fascinatus.

ARTICULUS IV.

Status Galliæ præsertim Ecclesiasticus sub Francisco II.

HEnrici luctum consequentium temporum intestina calamitas auxit, quæ quadraginta continuos annos miseram Franciam discerpsit, atque in supremum exitii periculum impulit. Causa ruinæ gemina, hæresis & ambitio (regnorum Erinnys haud insolita)

quæ

quæ ſub tenera pupillorum ætate religionem & rem omnem publicam everſum ibat.

Reliquerat Henricus ex Catharina Medicæa conjuge, quatuor filios, Franciſcum, Carolum, Henricum, omnes ſucceſſu temporum Franciæ Reges, & Franciſcum, Ducem poſtea Alenſonium. Et quidem Franciſcus eo nomine ſecundus annum ætatis decurrebat decimum ſeptimum, cum raptus eſt pater, adoleſcens infirma valetudine, & animo impar tantæ moli. 37. Guiſiorum potentia.

Guiſii, Franciſcus, Carolus, Ludovicus (uterque Cardinalis) Claudius Dux Aumaliæ, & Renatus Elbovii Marchio Reginæ avunculi, tanquam affines proximi, extemplo rerum clavum arripiunt. Et quidem Franciſcus Guiſius, rebus militia geſtis clariſſimus, Meti ſervata, Caleto capto, famam omnium gentium conſecutus, dotibusque ſummis ornatus Princeps, quolibet dignus erat faſtigio. Carolus Cardinalis conſummatæ vir prudentiæ, & eloquentiæ, conſiliis aulam regebat. Reliqui fratres, viri pariter præſtantes ad duorum, natu majorum, nutus accedebant.

Regis edicto Catharinæ matri, quæ Guiſiis ſe admoverat, ſupremum in totum regnum defertur imperium, Duci Guiſio belli adminiſtratio, Carolo Cardinali ærarii cuſtodia; Cardinalis Turnonius, vir integerrimus, Mommorantio odioſus, in aulam arceſſitus: Santandreanus Mareſcallus, filia uni ex Guiſii filiis deſponſa, arctius illigatus. Diana Pictavienſis, regii cubiculi claves, gemmasque juſſa tradere, ex aula ejecta.

Graviſſime ferebat hanc Guiſiorum in aula potentiam adverſa factio; quam conflabant Borbonii Principes longa cognatione per Robertum Clarimontanum, S. Ludovici filium, ſanguini Regio innexi. Horum quinque tunc erant. Tres nempe ex familia Vindocinenſi fratres, Antonius, Carolus, & Ludovicus. Et quidem Antonius, poſt mortem Henrici Albretani Navarræ Regis ſoceri ſui, uxorio nomine titulum illius Regni gerebat, Princeps militarium magis quam aulicarum artium peritus erat. Carolus Cardinalis Rothomagenſis Archi-Epiſcopus vir ſimplex & rectus. Ludovicus autem Condæus, tertius fratrum, uti puſillo corpore & infirmis viribus, ita generoſi animi, altique ſpiritus, aptus videbatur, ut factionis caput conſtituatur. Duo præterea fratres, Ludovicus Dux Mompenſerius, & Carolus Rocaſurionis Princeps: miti uterque indole, orthodoxæ fidei ſtudioſiſſimi proximum ab iis, ſtirpis regiæ gradum obtinebant. Adverſa factio.

Augebant factionem, aut potius inquietis consiliis magno ardore præibant, Anna Mommorantius, Comestabilis ante, seu supremus aulæ Præfectus, magnæ authoritatis senex, qui Guisiorum dominatum non ferens aula excesserat; ac præsertim tres ejus ex sorore nepotes, Castilionæi fratres, videlicet Gaspar Colygnius, Admiralis Franciæ, Odetus Cardinalis, & Andelotus peditatui antea Præfectus. Ex quibus Antonius Navarræ Rex, Condæus, & Castilionæi fratres Calviniana hæresi erant infecti, magnaque pertinacia eandem protegebant. Omnes proin Hugonoti eorum factioni accedebant; nec cessarunt, Navarrum stimulare, ut tanquam proximus regii sanguinis Princeps, dejectis ab usurpata administratione Guisiis, Regios pupillos, Regnumque moderetur. Cumque moderatioris eum indolis cernerent, ad Condæum ejus fratrem, vehementioris & acrioris animi Principem conversi, eas flammas excitarunt, quibus Gallia ferme omnis deflagravit.

Quoniam autem ab hæresi, funesta illa Regnorum face, tanta calamitatum procella fuerat profecta, vocata in auxilium ambitione, quæ sola Borbonios Principes, ut Hugonotorum favore adversus Guisios potiantur, in præceps rapuit, operæ pretium fuerit, a prima origine mali causam arcessere.

38. Causa malorum hæresis.

Lutherus, ut eversa Christi Ecclesia, novum indigestumque religionis inauditæ chaos orbi obtruderet, non contentus infecisse Boreales plagas, magnamque partem Germaniæ; in Gallias etiam luem diffudit: missis eo viris aliquot, Grammatica, linguis, & profana litteratura eruditis: qui aureo velut poculo venenum porrigerent: Rege etiam Francisco I. litteris, fucata pietate, officio, & obsequio plenis, pertentato.

Nec spes fefellit deceptores. Complures enim exteri, hac politioris doctrinæ larva tecti tacite se insinuabant, & sensim virus instillabant, Meldensi præsertim decepto antistite, Guilielmo Brissoneto, ut adeo morbus ante in viscera grassaretur, quam adverti poterat; inductis haud paucis, quibus sacerdotum mores offensioni erant. Et vero iis temporibus Præsulum atque sacerdotum tam vita scandalo, quam ignorantia fuit contemptui, ut sale insipido, & luce extincta, cæteros caligo involveret, ac putredo corrumperet.

Nec parum hoc malum promovit Margaritha Valesia, Regis Francisci I. soror, Henrico Albretano Navarræ Regi nupta; quæ a Jacobo Fabro & Gerardo Russelio (*Rufum* alii appellant) seducta

Lutherani.

Novatoribus plurimum favebat; decima velut Musa ab iis culta. Unde apud regem fratrem effecit, ut Coquium, Zwinglianos de Sacra-

cramento altaris errores prædicantem, audiret, & Melanchtonem ad restaurandam litteraturam, & Ecclesiæ disciplinam accerseret: verum a Turnonio Cardinale, viro cordatissimo, de periculo atque insidiis monitus, illum ad retractationem adegit, hunc vero regno prohibuit, atque ut toti Galliæ demonstraret suam in avita religione constantiam, insigni ad cultum celebritate SS. Eucharistiam per urbem Parisinam circumferri, Novatores vero igne exuri præcepit; reducta etiam ad veritatem catholicam sorore Navarræ Regina cum ejus conjuge Henrico. Nec deinceps persequi cessavit sectarios; quorum aliqui in Germaniam, alii Genevam aufugerunt: alii flammis absumpti: quos sectarii velut martyres prædicant. Verum non tam mors quam causa mortis facit martyres. Alias etiam Servetus & Gentilis, a Calvinistis propter religionem exusti, forent Martyres.

Genevæ eo tempore circa annum videlicet 1535. sacra & profana omnia miscebantur. Nam parte civium, rei catholicæ & Sabaudiæ Duci tanquam Domino suo faventium, ope fœderatorum Bernensium, urbe depulsa, dominabatur pars altera; a Farello, Meldis profugo, & Vireto, atque ab ipsis Bernatibus in hæresin præcipitata, deserente tot inter turbas & vis armatas urbem Episcopo, ac Duci Sabaudiæ se adjungente.

Catholicis urbe jam pulsis venerat Genevam Joannes Calvinus, Novioduni in Picardia natus anno 1509. ex Gerardo Chauvino Notario: studiisque primis eruditus, a quodam affine suo duo sacerdotia impetravit. Carolus ejus frater, cum moriens SS. Eucharistia pasci recusasset, bestiæ instar sub patibulo sepultus est. Joannes vero, juventute jam prima malis moribus corrupta, absoluta Parisiis Philosophia, Aureliæ & Biturigibus Jurisprudentiæ studuit 39. Calvinus.
sub Andrea Alciato: ubi a Melchiore Volmaro (ad docendas græcas litteras a Regina Navarræ ex Germania accito) hæresi imbutus est. Theologiam nunquam didicit: unde tot illius in altissimis Religionis mysteriis errores absurdissimi, & rudissimi ignorantiæ partus.

Ut vero etiam documentum daret, qua virtute morumque probitate a juventute esset, duobus Beneficiis Ecclesiasticis Novioduni pro pecunia venditis, Parisios reversus est; per plures inde civitates vagus, ob infandum sodomiæ crimen stigmate notatus Gallia excessit, ac Basileæ suas *Institutiones*, opus immensæ impietatis & maledicentiæ, in linguam Gallicam traduxit, ac Francisco Regi dedicare præsumpsit.

Inde excurrit Ferrariam ad *Renatam* Ludovici XII. filiam, Herculi Ferrariæ Duci nuptam; quæ ob paternas cum Julio II. collisiones

alioquin odio in fedem Apoftolicam flagrans, hærefin alte inbibitam tota vita retinuit, refugium commune erronum, dum viveret in Italia; & dum poft mortem mariti in Galliam rediiffet, Hugonotorum.

Inftitutiones. Calvinus coram illa aliquoties concionatus, metu *Inquifitionis* Genevam profugit, ubi a Farello perfuafus Theologiam docuit, quam, ut dixi, nunquam didicit. Verum cum Bernenfium difciplinæ, Genevæ receptæ, fe nollet fubjicere, velut publicæ tranquillitatis perturbator cum Farello profcriptus, Argentinam ad Bucerum abiit. Cumque ibidem *Inftitutionem* fuam *Chriftianam*, fæpius mutatam, rurfus ad incudem revocaffet, ducta uxore cujusdam Anabaptiftæ vidua, cum Bucero ad congreffum Wormatienfem ac Ratisbonenfem abiit. Ubi non dubitavit, fe pro Lutherano gerere, licet in præcipuis fidei articulis diffentiret.

Cum autem anno 1541. amica Calvino factio Genevæ prævaleret, regreffus illuc Calvinifmum ftabilivit, in plures deinceps provincias diffeminatum: quamvis quælibet natio, imo quodvis fere caput fuo illum genio adaptaffet; ut fieri confuevit apud Philofophos, quolibet ferme ingenio pro fentiendi libidine novum fibi fyftema procudente.

Hoc Calvinus pariter Novatorum more attentavit; licet enim multa ex hæreticis a veteri Ecclefia jam damnatis, uti etiam ex recentioribus, ut Luthero, Zwinglio, Oecolampadio, Melanchtone, Bucero in congeriem fuæ Inftitutionis intuliffet, tamen, ut novæ fectæ dux haberetur, multos errores fuo ingenio procufos adjecit: velut: Filium divinum non continuo generari a Patre; Chriftum in cruce de falute fua formidaffe; majorem hominum partem a Deo creatam ea intentione ac fine, ut damnentur, ideoque damnari, quia eorum damnatio ante omnem prævifionem peccatorum decreta eft; fidem & gratiam nunquam poffe amitti; fidem femper debere commifceri cum dubitatione & incredulitate; opera etiam fanctiffima meras effe fordes; Chrifti corpus non tantum in figno, fed vere effe præfens in facramento, nihilominus tamen, quantum cœlum a terra, diftare a facramento. In quo non tantum Catholicis, Lutheranis, & Zwinglianis contradicit, fed etiam fibi ipfi.

Doctrina impia.

Quamvis autem hæc aliaque Calvinianæ doctrinæ monftra horrore percellere quemvis chriftianum animum merito debeant, multos tamen prurientes ad novitates amafios nacta funt. Quo factum, ut Calvinus velut oraculum non tantum Genevam haberet ab ob-

fequio

ſequio, ſed etiam ex peſtilenti ſua cathedra quaqua verſum, præſertim per Gallias, tum ſcriptis tum emiſſariis circulatoribus luem exitialem ſpargeret.

Quapropter, licet Franciſcus I. exciſa Waldenſium fæce, quæ ex Pedemontio in Provinciæ fines proſerpſerat, ſeveriſſimis edictis, gravibusque ſuppliciis in hæreticos omnes animadverteret, & Henricus II. eadem edicta ac pœnas non tantum innovaret, ſed etiam aſperaret, impediri tamen non potuit, quo minus levis complurium Gallorum indoles in novitates proſiliens, pſalmos, a Maroto Calviniſta in linguam Gallicam perverſe atque infideliter traductos, publice decantaret, horreſcentibus ad inconditum inauſpicatumque melos auribus Catholicis. In Galliam

Cum tamen Calviniſtæ in Gallia ſub Henrico II. res ſuas minus florere cernerent, ad deducendam in Braſiliam coloniam animum intenderunt; ut, cum in veteri orbe non ſatis poſſent, in novo felicius chriſtianas mentes perverterent. Favit expeditioni Gaſpar Colygnius, admiralius, ut vocant, jam tum Calvinianum ſtomachum catholico nomine obtegens. At votis eventus defuit. Nam Calviniſtæ, Richero Genevenſi miniſtro comitante, in Braſiliam appulſi adeo in doctrina & ritibus inter ſe diſcordes erant, ut Durando eorum duce ad Catholica ſacra reverſo, in Galliam reduces Catholicorum riſu ſint excepti. Braſiliam.

Sicut autem hoc pacto conſilia Colygnii ſunt fruſtrata, ita Andeloti ejus fratris, quem Rex peditatui præfecerat, inſignis protervia eſt coercita. Cum enim, quod memini, Rex Henricus ex eo quæreret, quid de Miſſa ſentiat, impie reſpondit, abominandum eſſe hominum inventum. At vocem abominandam luit carcere: periturus, niſi Mommorantius avunculus & Diana Pictavienſis eum ſervaſſent. Non tamen ante ex carcere fuit dimiſſus, quam Miſſam coram ſe celebrari curaverat. Andelotus.

Confecto bello Hiſpanico, quo fervente hæreſis aucta eſt, Henricus ad eam extirpandam mentem rurſus convertit. At ſubito morte abreptus eſt, in nuptiali certamine ludicro, (quod dixi) haſta læſus a Mongomero comite.

Tum vero triumphabat impietas, deſpecta tenera pupillorum ætate, & ſexu matris viduæ. Manuali ſclopo trajectus in via publica Mynardus rei monetariæ præfectus, fidei ſtudio eximius: Proceribus Catholicis, ipſique adeo aulæ intentatæ ab Hugonotis minæ, ni carceribus emitterentur ipſorum contribules, liberumque ſectæ relinquerent ſpatium. Hæc tamen adeo non terruere Judices, ut 40. Inſoleſcit.

An-

Burgus. Annam Burgum, Parisinum senatorem, quem Henricus propter hæresin carceri addixerat, capitis condemnarent, atque ultimum de eo sumerent supplicium. Ipsa etiam aulæ edicta adversus hæreticos acuit, omnique severitate executioni dari voluit.

Guisiorum zelus. Tanta religionis cura debebatur Guisiis fratribus, præsertim duci Francisco & Carolo Cardinali; qui, cum Reginæ, Mariæ Stuartæ, essent avunculi, omnia apud Franciscum II. Regem poterant. Sed hæc ipsa eorum in aula potentia, & asperitas in hæreticos, aulam omnemque Galliam in partes scidit. Cum enim, quod antea memoravi, Principes Regii Sanguinis Borbonii, Antonius videlicet Rex Navarræ, & Ludovicus Condæus ejus frater, cum Colygniis, Gaspare classium Præfecto, & Andoleto, supremo peditatus tribuno, hæresi omnes imbuti, Guisios in aula dominantes ferre non possent, famosa illa *Ambosiana* in Guisios regemque conspiratio, a Renaudio suscepta, ut Guisios, Regemque ipsum caperent. At feliciter detecta atque elisa. Sumptum de reis supplicium: Condæus datus in carcerem: disjecta in præsens Hugonotorum cruenta consilia.

Ambosiana conspiratio.

ARTICULUS V.

Status Galliæ sub Carolo IX.

41. Catharinæ pseudopolitica. AT mox atrocius infremuit hæresis, altero regni anno immaturo fato abrepto Rege Francisco. Tum enim in Scotiam, hoc est, calamitatum abyssum, remissa Regina: a rerum clavo rejecti Guisii; Condæus libertati datus a Catharina. Borbonii Colygniique cumque iis hæresis in altum evecta. Catharina Medicæa tutelam equidem decennis filii Caroli IX. ad se traxerat: sed ambitioni suæ magis quam regno aut religioni regnare visa. Nam factiones aulæ studiose nutrivit; ut alteram alterius ope in officio contineret, & utriusque oculi ad se respicerent.

Verum arte ista politica & regnum & religionem, quin & se ipsam in præsentissimum discrimen adduxit. Cum enim ita foveret Guisios, ut Hugonotorum principes haberet ab arcanis consiliis, eorumque arbitratu multa ageret, evecto etiam ad Cancellarii munus Hospitalio Calvinista, adeo viribus increvit hæresis, ut regnum totum subrutura videretur: regina aperte eidem favente, & ad cultum impium prope adducta. Gallia jam ante minitata convocare

Natio-

Nationale Concilium, effecit equidem, ut Tridentina ſynodus reaſſumeretur. At cum eſſet congregata, neminem Regina, religionis ſtudio torpente, ad illam miſit; ſed *colloquium Poſſiacenſe* coram ſe & Rege filio haberi voluit. Acciti ad illud Religionis utriusque Doctores, ex Catholicis quidem Cardinales Galli Turnonius, Caſtillionius, Lotharingus, Armaniacus, Guiſius, & Borbonius, cum Claudio Eſpencæo & Sanctefio: ex Calviniſtis vero comparuerunt Beza, Marloratus, Petrus Martyr, Joannes Malo, Joannes Spina, ſinguli ex ovili Eccleſiæ transfugæ, facti rapaces lupi, ſuis quisque inſignes flagitiis, atque factionis capita. Colloquium.

Aderat etiam præſens Jacobus Laynius Societatis JEſu Generalis Præpoſitus, ex voluntate Pontificis Hippolytum Eſtenſem, Cardinalem Ferrarienſem, ad colloquium illud comitatus. Gravi is oratione demonſtravit, controverſiam illam fidei ejusque judicium ad Epiſcopos ſedemque Apoſtolicam pertinere. Incongruum & ab Eccleſiæ uſu alienum eſſe, neglecto generali Concilio, quod etiam Galliæ voluntate eſſet reaſſumptum Tridenti, & in quo omnia, quæ cum Lutheranis & Calviniſtis eſſent controverſa, ad uſitatam Eccleſiæ normam eo tempore examinentur ac decidantur, ad particulares & privatos cœtus dilabi: exſpectare & magnopere exoptare ſummum ſacrorum Antiſtitem, ac ſynodum Tridentinam, ut Gallia abruptis privatis ejusmodi congreſſibus, Prælatos ſuos eo mittat, in publica illa orbis luce cum reliquis chriſtianis Nationibus in commune conſulturos, & Eccleſiæ etiam Gallicanæ proviſuros. Tum vero Petri Martyris argumenta de SS. Euchariſtiæ Myſterio docte ac ſolide Laynius confutavit. Laynii oratio.

Diſplicuit Reginæ ejus oratio ea parte, qua colloquium illud improbavit, totamque de fide controverſiam ad concilium Tridentinum remitti voluit. Eum tamen fructum tulit, ut nec Rex nec Regina illi amplius diſceptationi intereſſent.

Pro Hugonotis dixerat Beza potiſſimum, de Eccleſia & Sacramento Cœnæ, cui ita reſponderunt Cardinales Turnonius & Lotharingus, cum Eſpencæo, ut catholica veritas, ſolidiſſimis ſacræ ſcripturæ nixa oraculis, facile ab omnibus potuiſſet perſpici, niſi hæretica pertinacia voluntatem penitus obduraſſet, & glaucoma adeo craſſum obduxiſſet oculis, ut pleno in meridie cæcutirent, atque ferociores omnia per vim agerent.

Cum igitur re catholica a Regina prodita, omnibusque in pejus labentibus, Anna Mommorantius, vir priſci moris ac Religio- 49. Triumviratus.

nis Catholicæ amantiſſimus, cerneret, hæreſin paſſim dominari, ſuffultam Reginæ conniventia, Borboniorum atque Coliniorum patrocinio, utrosque utut amiciſſimos deſerendos putavit, ineundumque ſepoſita domus utriusque æmulatione, cum Guiſio, a quo ſemper antea ſua eum conſilia animusque ſejunxerant, & Santandreano fœdus, ad vindicandam in Gallia avitam religionem. Acerbe Hugonotos, præſertim Colinios, admiralium & Andelotum, Mommorantii ex ſorore nepotes, hoc fœdus habuit: quod per contemptum *Triumviratum* dixere. At hoc triumviratu religio ſtetit in Gallia.

Cum enim Catharina abolitis edictis priſtinis, poſtulante inter minas Gaſpare Colinio, omnem prope Hugonotis libertatem permitteret, iique jam publice etiam in ipſis Lutetiæ ſuburbiis armata vi furerent ac cœnam Calvinianam inſtruerent, paſſimque templa profanarent, tres iſti heroes aula exceſſerunt, iisque paſſim adhæſere Catholici, non tantum plebeji, ſed præcipua nobilitate, rebusque geſtis clariſſimi viri, Guiſii fratres, Monpenſerius, Nivernenſis, Nemurſius, Monlucius, Briſſacus, ejusque frater Coſſæus Mareſcalli, Martigujus, Jojoſa, cum Mommorantii comeſtabilis filiis, Mareſcallo, ac Damvilla. Et quod bonorum gaudium maxime auxit, Antonius Rex Navarræ, Henrici IV. parens, primus poſt Henricum Valeſium & Alenſonium regii ſanguinis Princeps ad Catholica ſacra rediit, ac deſerto fratre Condæo Coliniisque triumviratui ſe conjunxit, Simulque Regem Carolum, invita licet Catharina, Condæo ereptum, Pariſios ſecum abduxerunt, applaudente urbe Catholica.

Primum bellum.

At fremens Condæus cum Coliniis, accitis ex Germania Angliaque copiis, cum Hugonotis ad arma convolat, ut regem, (ſic ajebat) a triumvirorum tyrannide liberet, re ipſa ut hæreſin ac potentiam ſuam devictis Catholicæ fidei propugnatoribus ſtabiliat. Igitur Regem ſuum regnumque graviſſimo bello adorti, Aureliam, Rothomagum, Lugdunum, Pictavium, Andegavum, Turones, Bituriges, aliasque urbes regni primarias occupant, eaque in templa, aras, ſepulchra, ſacerdotes, & Catholicos univerſim omnes edunt inauditæ crudelitatis, nefandorum ſcelerum, furorisque exempla, ad quæ Turcæ omnisque barbaries inhorreſcant. Sed quos alios ex novo illo ſanguineo Evangelio fructus exſpectes?

Navarri mors.

Catholici, ut Hugonotos ex urbibus, quas ſubito impetu ceperant, expellerent, collecto ſub regiis auſpiciis exercitu, primo Rothomagum obſident, expugnantque; at jactura Navarræ Regis, qui lethaliter vulneratus Helvetiorum humeris in urbem portatus

glo-

glorioſa morte defunctus eſt anno 1562. Litarunt victores funeri regio Marlorati apoſtatæ ſuſpendio, ignobili tantis manibus victima.

Commiſſa paulo poſt *Drocenſis* pugna. In qua captus dux utriuſque exercitus, hinc Condæus, inde Mommorantius. Cumque hæretici jam triumphum canerent, invicta Helvetorum virtus & Franciſci Guiſii ars militaris plenam reportarunt victoriam: capto tamen etiam Santandreano triumviro, & perfide interempto. Majori fide & humanitate in Condæum captum uſus Guiſius, eadem menſa & lecto excipiente, quos contraria ſtudia perpetuo disjunxerant. Drocenſis pugna.

At parum apud Heterodoxos valuere tam inſignia humanitatis officia Franciſci Guiſii, ſequenti anno, dum Aureliam obſideret, a Poltroto ſclopo manuali ex inſidiis perfide interempti. Interceptus parricida faſſus eſt, inſtigantibus Gaſpare Colinio & Theodoro Beza, qui ea in urbe tunc fuerat, patratum facinus. Dux accepto vulnere ex latrone ad ſe adducto quæſivit, num aliquam in ſe offenſam vindicare voluerit; reſpondit, ſe nulla ab eo affectum injuria, ſed religionis ſuæ zelo id conſilii ſuſcepiſſe. *Bene eſt*, repoſuit Dux, *tua religio te docet illum ex inſidiis occidere, qui te nunquam offendit: & mea religio juxta Evangelium mihi præcipit, veniam tibi tanquam inimico impertiri: vide, utra ſit melior.* Obiit autem, ut vixerat, pientiſſime heros ævi ſui incomparabilis, ac vere chriſtianus, defenſis Metis, recepto Caleto, reſtituta poſt Sanquintinam pugnam, re Francica, Drocenſi victoria aliisque palmis, &, quod omnia ſuperat, ſuſtentata in Gallia religione Catholica, toto orbe celeberrimus, atque ingens Lotharingicæ ſtirpis gloria; quæ tot ferme invictos heroes, quot Principes numerat. Reliquit Franciſcus tres filios, Henricum Guiſii, Carolum Majennæ Ducem, & Ludovicum poſtmodum Cardinalem, famoſa in Hiſtoria Franciæ nomina, atque defenſa Majorum exemplo Religione in paucis inclita. Cædes Guiſii.

Poſt cædem Guiſii, quam præcones Calvinicolæ editis libellis ac laudibus celebrarunt, Regina Condæum, quem ex Drocenſi pugna captivum detinebat, ad pacem ineundam ſollicitat. Coaluit illa quidem, ſed nec firma, nec digna victoribus: ſanctior ineunda, ſi Guiſius viveret. Urbes regi reſtitui juſſæ: permiſſum nobilibus privatum religionis Calvinianæ in ædibus ſuis exercitium: in qualibet Provincia in ſuburbio unius civitatis (Pariſina excepta) conceſſum templum Hugonotis. Exteri regno exeſſe juſſi. Prima pax.

Diſplicuit ea pax Regibus per Europam Catholicis, ac præſertim ſummo Pontifici. Quem ut ad alias curas Regina Catharina aver- 43. Concilium

Trid. averteret, per legatum suum, quem cum Cardinale Lotharingo aliisque Galliæ Prælatis ad Concilium Tridentinum dimiserat, non tantum plures molestias circa sedis prærogativam aliaque facessiverat, sed etiam institit, ut in alium aptiorem locum transferretur synodus, in quo etiam Protestantes Galliæ commodius comparere possint. Pluraque circa privilegia & immunitates tum regni tum Ecclesiæ Gallicanæ jactaverat.

Sententia in Episcopos. Quæ sane causa fuit, ut Papa Pius IV. publicarit tandem sententiam, quæ in tribunali Inquisitionis Romano lata fuerat in octonos Episcopos Galliæ, de hæresi accusatos, inter quos Joannes Monlucus Episcopus Valentiæ, a quo protestationes illas ac tricas Reginæ inspiratas esse crediderat, ac præsertim in Cardinalem Castilionium, qui a fratribus suis Coliniis Gaspare, & Francisco Andeloto seductus, atque in hæresin pertractus, tanquam hæreticus a Pontifice Cardinalatu reliquisque dignitatibus privatus fuerat.

Castilionius. At ille his auditis, purpuram, quam jam ante deposuerat, cum Episcopi titulo resumpsit, locumque inter Cardinales occupavit in Rothomagensi senatu (in quo Carolus IX. anno 14. ætatis necdum expleto, majorennis est declaratus) & ut Ecclesiam turpius sperneret, palam se uxoratum professus est.

Joanna. Citata etiam est ad dicendam Romæ causam Joanna Albretana Navarræ Regina ac mater Henrici IV. propter hæresin, quam magnopere protegebat. Propter quas causas Galli privilegia sua & immunitates oggerebant: conquesti etiam, per decreta Reformationis, a Concilio Tridentino lata, easdem læsas. At Rex Carolus, misso ad Pontificem legato professus est, paratum se esse ad defendenda Ecclesiæ jura.

Molinæus. Ac Carolum Molinæum Jurisconsultum famosum, hominem hæreticum, propter librum pestiferum, quem *Consilium de non recipiendo Concilio Tridentino* inscripsit, per senatum Parisinum in carcerem dari mandavit. Proscriptus tunc etiam ab Ecclesia, & inter libros prohibitos primæ classis relatus, libellus

Cassander. Georgii Cassandri Brugensis Belgæ *de officio viri boni in hoc Ecclesiæ dissidio*; neque Catholicis neque Acatholicis probatus, in indifferentissmum quendam declinans. In eundem atque in Jurisconsultum Balduinum, quem authorem illius esse primo putabat, acerbe

Mors Calvini. invectus est Calvinus, anno 1564. Genevæ mortuus horrendos inter ejulatus, dejerationes ac invocationes dæmonis, cujus mox præda esset futurus: id elogium vel a Bucero amico promeritus, ut rabidum canem appellaret. Calipham Genevæ successorem habuit

buit Theodorum Bezam, dignum didaſcalo diſcipulum, incendiorum per Galliam fomitem.

Interea Catharina Regina cæſo jam Antonio Navarræo, Guiſio, & Santandreano, nihil amplius gubernationi ſuæ timens a Catholicis, iniquiore oculo reſpicere viſa eſt Condæum, & Caſtilionios fratres, reliquosque univerſim Hugonotos. Cumque filium regem per regni provincias circumduceret, miſeranda buſta, ruinas & calamitates, a ſectariis illatas, oculis objiceret, lachrymas juxta iramque regis prolicuit.

Quare Condæus, ut male ſibi conſcia eſt ſemper hæreſis, cum Admiralio Colinio, malorum fonte, rebus ſuis diffidens, fœdera, neſcio quæ, cum Hiſpano contra ſe ſuosque aſſeclas inita ſuſpicatus, evocatis rurſum exteris copiis, & Hugonotis ſuis ad arma concitatis, pacem frangit, bellumque alterum civile adverſus patriam ſuam regemque inſtaurat, non ſine inſidiis dolo plenis, in Regem Meldis degentem, ut eum interciperet, adornatis; at feliciter ſuperatis. Nam cum rex media nocte Pariſios properaret, invaſus in via a Condæo, Mommorantii cura ac Helvetorum, qui Pfiffero duce in quadratum agmen diſtributi, regiam familiam in medium receperant, fideli fortique auxilio Hugonotis eripitur, agnus lupis. 44. Secundum bellum. Rex ereptus.

Hunc cum elapſum cernerent, ipſi Lutetiæ exercitum admovent, eamque cum rege obſident, Condæo rege ſalutato. Mommorantius igitur cum regiis copiis urbe egreſſus, ad *S. Dionyſium pugnam* conſerit, refertque victoriam, hoſtibus cruentam & ſibi: nam lethaliter vulneratus paulo poſt magnam animam Deo reddidit jam octogenarius. Pugna.

Glorioſo hoc facto occubuit alter velut Epaminondas inter decora vulnera, pro DEo, religione, rege, patria, magnus ille Annas Mommorantius, ex vetuſtiſſima Galliæ ſtirpe, aulæ ac rei militaris Præfectus ſupremus, ſub quinque jam Regibus expeditionum prope omnium aut comes aut dux, triumvirorum ultimus, maximæque per Galliam pace belloque authoritatis (quamvis pacis artibus, quam belli fortuna felicior) Guiſiis is ante ob eorum in aula regnoque potentiam infenſior, Borboniis Principibus Coliniisque nepotibus ſuis adhæſerat. At cum religionem avitam everti cerneret, ſepoſitis humanis rationibus, Guiſiis meliorique cauſæ ſe applicuit, ejurata in religionis defenſionem fide, quam nunquem fefellit; erectaque hoc tranſitu ſuo Catholicorum fiducia ac ſpe, quam prolixe implevit; alter religionis conſervator, & orthodoxorum pater. Funus ejus regio honore elatum Pariſiis, Mommorantii mors.

Casimirus. Hugonoti, licet ipsi etiam victoriam sibi vindicarent, post pugnam in Campaniam versi, recepturi octo equitum millia, tria peditum, quæ Casimirus Palatinus auxilio iis adduxerat. Tum vero direptis urbibus, vastatis provinciis, & ex sectæ indole contaminatis sacris, Rupellam in provincia Pictaviensi urbem munitissimam, proditione recipiunt, futuram deinceps perduellionis munimentum, hæresis asylum, & scelerum caput.

Rupella.

Exultans hac præda Hugonotorum exercitus Carnutum obsidet. Cum Regina pacem obtulit, concessa rebellibus religionis ac pereundi libertate, restitutis regi urbibus, persolutis ab eo stipendiis Germano militi, eoque in patriam remisso.

Secunda pax non servata.

Inierunt quidem conditiones istas hæretici, sed non servarunt: pluribus urbibus retentis. Rupella quoque Prætorem a Rege missum excluserat. Quin urbes passim qua vi qua proditione diripiebantur, eaque in catholicos præsertim sacerdotes, exercita infandæ crudelitatis flagitia, quæ gentilium tyrannorum mansuetudinem ac modestiam laudarent.

45. Tertium bellum.

En tertii cum Hugonotis belli originem. Henricus Valesius Regis frater post Mommorantium dictus belli Præfectus; exauthoratus Hospitalius cancellarius calvinista. Odetus Castilionæus, antea Cardinalis, Coliniorum frater, cum pellice in Angliam evadens, ut Elisabetham in Regem concitaret; Selymus etiam Turca sollicitatus ab hæreticis.

Anno 1569. Henricus Valesius Dux Andegavensis, comitibus Henrico Guisio, Francisci perempti filio, & Brissaco, ad *Jarnacum* ingenti prælio vicit Hugonotos, cæso eorum capite, Ludovico Condæo, bono milite, sed malo christiano. Dispersi exercitus reliquias collegit, duxitque sub juvenum Principum Navarri & Condæi auspiciis Gaspar Colinius. Frater vero ejus Andelotus paulo post impiam animam exspuit, sacrilegus templorum prædo & incendiarius, tortor immanis sacerdotum, ex quorum resectis auribus torquem collo appensam gestare consueverat.

Pugna Jarnacensis.

Advenere tunc Hugonotis cæsis auxilio Dux Bipontinus, Princeps Arausicanus & Comites Nassovii, Regiis vero Pontificii. His auctus copiis uterque exercitus congressus in Pictonibus, Hugonotico adeo cæso, ut sola nox intercederet, ne omnino deleretur. At quatriduo tantum dilata ulterior cædes. Nam ad *Monconturium* decretoria pugna hæretici ad internecionem ferme cæsi sunt: deletumque fuisset haud dubie perduelle Hugonotorum imperium, si Ca-

Cæsi Hugonoti.

Conturniana.

tho-

ici, uti vincere, ita victoria uti noviſſent. Dum enim proſequi fugientes oportuiſſet, ne ullo loco tuti potuiſſent conſiſtere, lenta Angurii obſidione ſpatium reſpirandi, ſeque colligendi augendique hoſtibus ledere: ut adeo hi cum prædone exercitu varias provincias rapinis, cædibus ac furoribus ſuis implerent, trucidatis etiam barbara immanitate per Soriam piratam cum Azevedio quadraginta Societatis Jeſu hominibus, cum in Braſiliam tenderent. Soria.

Pax tandem, ab Hugonotis toties jam rupta, rurſus tentata: multaque per illam Hugonotis, quamvis toties victis conceſſa; ut libera eſſet religionis facultas, juxta edicta ſuperiora. Hugonoti, perinde atque Catholici, ad omnia regni officia, & publica commoda admittantur. Orangius in omnia jura reſtituatur. Toloſanus ſenatus, contra Hugonotos erectus, abrogetur. Quatuor urbes, Rupella, Montalbanum, Conacum, & Caritas obſidum loco in fidei pignus ipſis relinquantur, dum ea pacta impleantur. Tertia Pax.

46. Cædes Hugonotorum Pariſina.

Dum autem nec bello attrita hæreſis conquieſceret, nec pace limitibus ſe contineret; ſed feralis hydra ſemper ſuccreſceret, ulteriusque magna ferocia virus ſpargeret, feſſus tandem Rex tantis tot annorum calamitatibus, anno 1572. in nuptiis Margaritæ ſororis ſuæ cum Henrico Navarræ Rege contractis, Gaſparem Colygnium, rebellionis ac turbarum facem, cum præcipuis Hugonotis, occidi præcepit; tranſeunte etiam in alias provincias ſeveritatis exemplo, ut compreſſa tandem perduellium pertinacia optata regnum pace conquieſceret. *Cædes Bartholomæa* dicebatur; quia feſto S. Bartholomæi ad ſignum campanæ ex condicto fuit patrata.

Cum Admiralio occiſi ſunt Rupifocaldius, Tellinius, Renellus, Brionius, Lavardinus, Caumontius, aliique plures; Mongomerio, Rohanio, Vidamo, & cæteris, qui in S. Germani ſuburbio hoſpitabantur, fuga elapſis. Navarrum vero & Condæum in conclave arceſſitos Rex alloquitur, ad bella civilia comprimenda eo opus fuiſſe remedio, ad eos quod ſpectaret, juſtam ſibi eſſe materiam odii & vindictæ, quod ſe duces factionis deterrime præbuiſſent. Attamen ea affinitati & ſanguini dari, modo vitam & mores mutarent, atque catholicam Religionem amplecterentur. Viderent proin, ut ea in re ſibi obſequerentur; alioqui ad ea ferenda, quæ paſſi eſſent eorum familiares & domeſtici, ſe pararent.

Ad ea Navarrus, ſalva vita & conſcientia, ſe fore obſequentes. Condæus vero audacius: bona & vitam eſſe in poteſtate Regis, Religionis unum Deum eſſe Dominum. Quibus verbis Rex con- Nav. & Cond.

concitatus, utrumque in custodia haberi jussit, atrociora minitans, nisi intra triduum a pertinacia deficerent. Neque Navarrus difficiliorem se præbebat. Ac tandem etiam Condæus simulate saltem consensit; Carolo Borbonio Cardinale, eorum patruo, abjurationem hæresis admittente. Mox lite in Admiralium instructa, læsæ Majestatis reus decreto senatus dictus est, ac damnatus.

Quartum bellum. Hugonoti primum in urbes munitas Rupellam, Montalbanum, Sancerram, Nemausium profugerunt, alii in Angliam, Helvetiam, Germaniam, Genevam; tum vero collectis ex trepidatione animis, primo timore in vindictæ rabiem exurgente, atrocissimum bellum movent, odiisque majoribus ex sociorum cineribus exurgit factio, invasione urbium, direptionibus, incendiis sævitum.

Maxime vero contumacem frontem Rupella ostentavit. Quare Rex Henricum fratrem cum exercitu ad expugnandam eandem misit. Fortiter ille obsidionem aggressus, omnia tentavit, ut hæresis nidum pertinacissimum destrueret. Sed tot invenit obices, ut obsidionem solvere fuerit coactus; ab ea ad Thronum Poloniæ evocatus, licet invitus (*anno* 1573.) In ea obsidione Dux Aumalius, Francisci Guisii, ad Aureliam a Poltroto cæsi, frater, præstanti pariter Princeps religione, ac fortitudine, tormento ictus occubuit.

Quarta pax. Circumlato per provincias ferali bello, quarto itum in pacis conditiones. Permissa Hugonotis sua religio. Rupella, Nemausium, & Montalbanum, sancitæ immunes, atque a præsidio liberæ. Sancerram vero in Biturigibus urbem, jam quarto mense obsessam, Rex propter insignem pertinaciam beneficio pacis exclusit, extrema dein fame ad deditionem compulsam, atque munimentis murisque nudatam,

47. Quintum bellum. Verum pacem hanc Rupellensem respuerunt Hugonoti in Occitania, sequentibus turbulentum perniciosumque exemplum Phocensibus & Delphinatibus (omnes etenim Galliæ provincias hæresis pervaserat, tracta in ruinam infinita hominum multitudine) Quintum igitur bellum orsi, leges Salicas, a condito Regno stabilitas, ac Regia jura nituntur convellere. Calamis primo certatum, tum ferro. Monbrunus Delphinatum, Mongomerius Normaniam; Noya Pictones Santonesque invadunt, pluresque urbes occupant; Rupellani, portu amplissimo instructi, acta in oceanum classe, late toto mari, direptis mercatorum navibus, prædas agunt. Reliquæ pariter sedibus suis in bellum emotæ provinciæ.

Contra rebelles Rex trinum emittit exercitum: primum Mompenserio duce in Pictones, alterum in Delphinates sub ejus filio: tertium in Normanniam duxit Matignonius. Sed parum actum ad rei

rei ſummam, aula factionibus undique turbata. Captus tamen a Matignonio Mongomerius, qui Henricum II. in haſtiludio occiderat, malignus calviniſta, & multarum turbarum incentor. Ductus Pariſios, damnatusque perduellionis reus, in publico foro capite plexus eſt: Lorgio ejus filio pariter capto, & patris fatum ſubituro, niſi catholici cujusdam ope fuga fuiſſet elapſus. Mongomerius.

Bellum vero in provinciis trahebatur, modico Regiorum progreſſu. Quippe aula, turbis domeſticis agitata, ad externa intendere animum minus poterat. Tertia nempe exorta eſt factio, Catholicos inter & Hugonotos media, *Politicorum* dicta: quæ ſepoſita religionis cura, uni bono regni publico eſſet intenta, re ipſa, ut dejecta ab adminiſtratione Regina, ejectisque ex Francia exteris (Guiſios ſibi inviſos, Italosque deſignabant) privatæ ſuæ ambitioni lenocinarentur. Ducem ſe præbuit, qui minime debuit, Alenſonius Regis frater, natu minimus, non animo deformior, quam corpore. Is a matre & fratre ſe contemptum ratus, plures ex proceribus dubiæ fidei in partes ſuas attraxit, uti Annæ Mommorantii filios, Mareſcallum, Damvillam, & Moræum, ac præterea Coſſæum, Turrenium, atque ipſos etiam Principes Navarrum & Condæum, qui adhuc in aula verſabantur; in turbido, quod ajunt, piſcaturi. Factio politicorum. Alenſon.

Hæc factio, jam ante conflata, poſt Henrici in Poloniam diſceſſum in lucem prodiit. Quaſi Franciæ in partes geminas ſcindi leve eſſet, niſi & tertia calamitas accederet, poſt aliarum turbidam meſſem ambitionis quæ ſpicas legeret. Hoc ut evinceret, Mommorantius a Rege poſtulat, ut Alenſonio fratri legataria in totum regnum præfectura, quam Henricus ante geſſerat, tradatur. Obſtitit Regina mater, filii indolem, variam, levem, turbulentam, Hugonotis addictam, novarum rerum machinatricem, Regi exponens. Simulque ad eam dignitatem inſinuat Carolum Lotharingiæ Ducem, generum ſuum, Guiſiæ gentis caput.

Quia igitur hoc negotium trahebatur, Alenſonius moræ impatiens, non tantum Politicæ factioni ſe ducem dedit, ſed etiam, quod turpe magis, Hugonotis, eorum viribus extorturus, quod petebant; & fortaſſis quid ultra. Iique urgebant cupidiſſime, ut abjecta larva ad ipſos accederet, regimenque tandem ſuſciperet. Accedunt ſuaſores Navarrus, Torræus, Turrenius &c. ut ab aula profugus ſe iis adjungeret: verum re tota ad Reginam delata, cum quæſtione habita Alenſonius & Navarrus ſe conſpirationis immunes Conſpiratio detecta.

dicerent, Mommorantius & Coſſæus, Mareſcalli, palam in baſtillam, publicum Pariſiis carcerem, abducuntur. Navarro & Alenſonio cuſtodes adhibiti. Condæus, Ambiani capiendus, in Germaniam cum Torræo Mommorantii fratre profugit, nova ibidem ligna collecturus ad nutrienda Gallicana incendia.

Mors Caroli.

Et hic erat miſerandus rerum ſtatus, cum Carolus Rex morbo oppreſſus occubuit, anno 1574 ætatis 25. regni 14. Princeps meliore regni ſtatu digniſſimus. Quippe habebat inſignes a natura ad regnandum dotes, ſublimes ſpiritus, ingenium perſpicax ac vividum, tenacem memoriam, eloquentiam firmam ac robuſtam, & quanquam iracundiæ, & odiorum amorumque tenacis eſſet indolis, ſimulandi nihilominus & diſſimulandi ſagacitatem incredibilem. Primus Regum Franciæ Prætorianum militem ad corporis cuſtodiam adhibuit, artes inter liberales amavit coluitque Poëſin & Muſicam, litteris in pueritia inſtitutus ab Amioto, Antiſiodorenſi tunc Epiſcopo, qui primus Franciam eleganter & erudite loqui docuit.

Eliſabetha conjux, Maximiliani II. Cæſaris filia, ſuaviſſimos & integerrimos mores in Germaniam retulit, anno ætatis vigeſimo vidua, atque repudiatis ſecundis nuptiis, ultro cœnobio Clariſſarum incluſa genuit Carolo Regi filiam, quinquennio poſt extinctam.

Quoniam autem Hugonoti præcocem Regis mortem in horrorem cædis Pariſienſis & conſcientiæ lanienam referebant, & hodiedum paſſim Proteſtantes calamos ſuos in cædem illam & Catholicos acuunt, non abs re fuerit, de illa hic pauca diſſerere.

ARTICULUS VI.

Obſervatio in Pariſienſem Hugonotorum cædem.

HEterodoxi ſcriptores paſſim calamos acuunt in Carolum IX. Galliarum Regem, non aliam ob cauſam, niſi quod Hugonotorum furoribus ſe oppoſuerit, atque præſertim, quod cædem illam Bartholomæam adornarit. Hanc enim balneum ſanguinarium, cruentas nuptias, immanem lanienam, & tyrannidem plus quam barbaram appellant.

Non-

Non equidem ego sum, qui facta magnorum Principum sub
censuram vocem, aut cædem illam approbem. Cordate nihilominus pronunciandum existimo, homines istos non considerare, quanta ipsi facinora consciverint in Religionem, in Regnum, & Regem ipsum, in illam impii, in istud hostili ferro & igne immaniter grassantes, in hunc rebelles nefarii.

Atque ut a religione exordiar, quam Regnorum cœtuumque 48.
humanorum universim omnium animam esse oportet, quamque Calvinistæ
jam inde a S. Clodoveo tota Gallia sancte coluit: eam novi isti ho- impii in
mines penitus exscindere omni ope sunt conati. Et quidem Franci- religionem,
sci I. & Henrici II. tempore intra tectas fraudes & occultas machinationes pœnarum metu consistebant. At vero iis sublatis, ubi infirmam pupillorum ætatem, aulam factionibus scissam, Reginæ matris ambitiosam, versatilem, muliebremque tutelam conspexerunt, in apertam vim prorumpentes, incredibile dictu, quanto furore & atrocitate avitam majorum Religionem, ejusque cultores sint persecuti.

Factionis turbulentæ capita erant tres, quos dixi, fratres Castillionæi (a Castillione sua in Gallia urbe ita appellati) qui ipsos etiam Borbonios Principes, in Guisios incitatos, seduxerunt. Et Gaspar quidem Colygnius, Admiralius, (ut appellant) Franciæ, fratrum primus, post colloquium Possiacense factus audacior, 2150 templa pro Hugonotis inter minas a Regina postulavit.

Moxque ad Lutetiam ingenti tumultu excitato catholicum templum violente invadunt; eunte per provincias impio crudelitatis & rapinæ nefariæ exemplo. Eaque deinceps acta sunt, ad quæ omnis barbaries cohorreat. Infinitus essem, si omnia luberet persequi. Ab uno vel altero facinore colligere licebit reliqua.

Sacrata Deo templa passim expilata, eversa, concremata. in templa;
Aræ dejectæ, imagines contritæ; aurum & argentum in nummos cusum, campanæ, æreæ statuæ, in bellica tormenta fusæ; sacra omnia profanata, polluta, ac contaminata.

Major adhuc in sacerdotes & religiosos homines rabies. E- Sacerdotes,
quorum caudis alligati passim lacerabantur. Effossi oculi, abscissæ aures ac nares. Cutis vivis detracta. In fervens oleum injecti, donec cutis & caro deflueret. In tonsos vertices aut clavus adactus, aut bulliens oleum affusum; aut cultris abrasa pellis. Lingua sub mento extracta, exsecti ventres, avena injecta ad pascendos equos; viscera arboribus suspensa; adipe imbutæ ocreæ. Pedum plantis soleæ ferreæ clavis impactæ; coacti aratrum trahere, in-

ter crepitantia flagellorum verbera, donec exanimes conciderent. Alii ex integro vivi ſepulti, alii capite tenus, & in capita globis luſum.

Sacerdotem ſacris veſtibus indutum atque ad Miſſam accinctum, eo habitu templo extrahunt, impoſitoque capiti ad ludibrium probroſo pileo, humerisque haſta, per plateas inter ſannas circumductum ad portam vigilias agere cogunt. Alium, jam octogenarium, morbo decumbentem, fune collo injecto prope nudum per plateas trahunt, ſpineis virgis flagellant, glandeque trajectum ex arbore ſuſpendunt. Multa alia patrata, quæ vel recenſere pudor vetat.

In omnes Catholicos,

Neque in ſacerdotes duntaxat ſævitum; in omnes etiam catholicos promiſcue effuſa rabies. Aurelia, Incoliſma, aliæque urbes, quas oppugnabant, deditionem fecerunt eo pacto, ut Catholici indemnes ſerventur. At vix urbes eas intraverant, cum furiarum inſtar in omnes paſſim orthodoxos immaniter graſſantur, mactant, perdunt, atque prorſus inaudita crudelitatis, impietatis, libidinis, & impudicitiæ patrant exempla. Hoc nempe eſt, egregie reformare.

In Sanctos & ſepulchra

Sed neque tenellæ infantium ætati pepercit furor, quos ad experimentum, quam acuta ſit gladiorum acies, & validi lacerti, a capite ad calcem uno ictu diffindunt medios Imo in mortuos etiam exprompta væſana rabies. Spoliata & eruta ſepulchra, excuſſæ urnæ, cineres in profluentem ſparſi. Corpora ſanctorum Irenæi, Martini, Eutropii, Juliani, Benigni, Auſonii, Agnani, Hilarii, Franciſci de Paula, aliorumque, quos tota Eccleſia, & præſertim Gallia antiquis a temporibus coluit, ex hypogeis ſuis extracta & combuſta, inter infanda ſectæ impiæ ludibria.

At minus mirum eſt, a Calviniſtis ſacrorum omnium hoſtibus hæc fuiſſe patrata. Illud autem inauditum eſt, atque in nulla barbarie attentatum, Regum etiam, qui apud omnes gentes, eas quoque, quarum nulla eſt religio, ſancti habentur, mauſolea diruta, ſpoliata, omnique contumeliæ genere conſpurcata. Cor Franciſci II. corpus Ludovici XI. aliorumque indigniſſimis modis habita, atque ignibus cremata. Et hæc quidem impie ac ſacrilege in religionem ſunt perpetrata, ſed non minus immania in Regnum univerſum.

Repe-

Repetenti etenim memoria priſtina illa bella, quibus Romani Galliam ſubegerunt, aut Franci, aut quibus Clodovei poſteri inter ſe decertarunt, ludus quodammodo videbuntur, ſi cum hac Calviniſtarum rebellione, belliſque Hugonoticis comparentur. 49. Proditores & everſores patriæ.

Circumſpice te ipſam infelix eo ſæculo Gallia, victrix olim in bellis, florens in pace: jam vero a filiis tuis ad intima uſque viſcera lacerata, diſcerpta, deformata. Corporis tui nervi inciſi, ſolutæ compages, exhauſta medulla, aſpice converſas in ſe ipſas fraternas acies, conſanguineos præliantes exercitus, cruore tuo tumentes amnes, fœdata flumina, Cadmeam veluti ſegetem demeſſam. Aſpice, ſi potes, fumantia urbium buſta, provincias incendiis depaſtas, plura centena civium tuorum millia in ſanguine natantia, aut ruinis ſepulta, regnum univerſum exitialibus velut furiarum tædis ambuſtum, ſqualidum, ac propemodum extinctum. Fidem profecto negaret poſteritas, tantum a Gallis in patriam ſuam conſciri potuiſſe nefas, niſi tot teſtes triſtem veritatem proderent.

Cauſam ne quæras; notior ac certior eſt, quam ut de ea dubitari queat. Pulchræ Reformationi hæc debentur. Ad Calvinianos miniſtros, eorumque turbulentas ac ſeditioſas conciones pars prima pertinet. Hæreſis eſt, quæ ſanguineis flagris, tædisque flammantibus armata, ac diſcurrens lymphata, & faces ventilat, & flammas ſubdit, & emotas ſedibus ſuis provincias in bella accendit, & miſerandam toti regno faciem induxit: & quaſi non ſatis eſſet, cives diſcerpi a civibus, fratres a fratribus, ex Germania, Dania, Helvetia, Anglia, Hollandia evocat armatas acies, factionis ſuæ aſſeclas, ut ſociam jungant operam, ac Galliam, jam undique fatiſcentem, ſupremam in ruinam agant.

Atrox hoc equidem facinus, crudele, impium, civilem fundi ſanguinem, hoſtem exterum acciri in perniciem patriæ, matris jugulum peti, communis patriæ diſcerpi viſcera. Sed plus dico. Quid? ſi inſuper ſubditi in regem ſuum perduelles inſurgant? ſi adverſus eum conjurent? ſi exitium eidem machinentur? ſi arma, ſi bella, ſi vim apertam inferant? quo nomine hoc ſcelus compellabimus? aut qua pœna dignum judicabimus? In Regem rebelles.

Sacroſancta apud omnes gentes Regum Majeſtas eſt, & eſſe debet. Communis omnium Rex pater eſt. In omnes partes ſollicitudinem paternam exporrigens, ſuis curis, ſuis vigiliis, filiis providet, fovet ſuſtentatque Rempublicam. Omnium proin ſubditorum

animis fides inflexibilis, & fincerus in Principem amor innatus effe debet. Tum vero Gallicæ præfertim Nationi ea laus datur, quod præcipua quadam in Regem fuum fide & amore ferantur.

At vero hærefis, Erinnys illa malefaufta, facratiffima naturæ amorifque innati rumpit vincula, disjectifque fidei juratæ legumque repagulis, rebellem effrænemque frontem oftentat, non deftitura, fi vires fuppetant, donec ipfi vel infanire & impune graffari liceat, aut facrata Regum capita in vincula conjiciat.

Teftis utinam non effet Gallia! heu! quæ non acta a Calviniftis, & præfertim a Colygniis in defpectum Regum! quid dico in defpectum? quæ non machinæ, infidiæ, fubftructiones in perfonam Regis adornatæ; quoties arma in eum fumpta? quot bellis, imo parricidiis, petitus?

Notæ funt Renaudianæ confpirationes, incentoribus miniftris in familiam Regiam conceptæ. Fugit Rex Francifcus II. Blefis Ambofiam; nec Ambofiæ tutus eft; cingitur urbs a conjuratis, ut Regem capiant. Regem fuum Carolum IX. Meldis conantur intercipere: tendunt infidias, vim parant, imo adhibent. Fugit Rex Lutetiam, Helvetiorum fideli fortique opera diftrictis eorum gladiis ereptus. Quid dicam ereptas Regi tot urbes, circumlata per regnum incendia & ruinas, excitas adverfus Regem in Franciæ vifcera hoftiles copias? Heu! quot perfidiæ & proditionis, quot perduellionis, quot læfæ Majeftatis crimina? Et hæc impune patrentur? Rebellibus fubditis omnia adverfus Regem fummo imperio gubernantem, liceant, Regi in perduelles toties fubditos nihil? an mirum, quod tandem clementia fracta feveritatem induerit?

Cum enim ad nuptias, quas Navarrus cum Regis forore contrahebat, magna Hugonotorum multitudo conflueret, Gafpar Colygnius, Calviniftarum dux & antefignanus, turbarum, bellorumque auctor, Regi toties perduellis, jam ante a fupremo fenatu majeftatis damnatus, innumerarum cædium reus, dum per plateam Parifiis incedens litteras legeret, duobus globis ex ædibus explofis vulneratus eft. Mox ingens Hugonotorum tumultus: graves minæ a faucio Colygnio fparfæ. Monetur Rex a primoribus urbis de gravitate periculi tot inter Calviniftas, urbem implentes, & exacerbatos.

Jubet igitur Rex, ut cives arma capiant, & altera die, ubi ad S. Germanum campana fignum dederit, Hugonotos invadant. Primus Colygnius multis ictibus conciditur. Corpus per feneftras ejectum

tum patibulo ſuſpenditur. Sequitur aliorum cædes. Rex in ſenatu dverſus Colygnium ejuſque aſſeclas graviſſime queſtus demonſtra-it, ſupremam neceſſitatem extrema popoſciſſe remedia: nec alium uperfuiſſe modum rebellionem compeſcendi.

Senatus jure cæſos pronuntiat; actæque Regi gratiæ, quod letecta proditione tam provide regno, urbi, ſibique conſuluerit. Rurſumque Colygnius, ceu hoſtis communis quietis, auctor per-duellionis adverſus Regem, ac Majeſtatis reus denuntiatur; publi-catis ejusdem bonis, & armis gentilitiis a lictore confractis, libe-riſque nobilitate exutis. Redditæ etiam publicæ Deo grates, quod Regem Regnumque a conſpiratione & malignis Hugonotorum con-ſiliis præſervarit. Exteri Principes plerique eam cædem approba-runt, probe gnari, quanti interſit, ut Princeps rebelliones extin-guat, & ſeditioſis machinationibus neceſſaria remedia adhibeat. Senatus jure cæſos pronuntia-vit.

Hugonoti autem in rabiem acti ſcriptis etiam libellis Regem vehementèr ſunt inſectati; qui tamen a doctiſſimis Jurisconſul-tis, Jacobo Cujacio, & Vito Fabro ſolide ſunt confutati, & quo demum res evaderent, ſi Regibus non eſſet integrum, in rebelles ſubditos, quietiſque publicæ turbatores animadvertere.

Nempe, ut volunt ſectarii, licuit Calviniſtis ſacra omnia con-taminare, Regnum evertere, conjurare, Regique inſidias ſtruere, exterum militem in patriam armare, multa mortalium millia iniquiſ-ſime interficere. At Regi ſceleratos plectere non licuit, ut reli-gionem & regnum ſervet. Quod Poltrotus inſtigante Beza & Co-lygnio Franciſcum Ducem Guiſium, religionis vindicem ceu ſicarius & latro occiderit, laude non caret. Sed quod Rex eundem Co-lygnium, per duodecim jam annos toties perduellem, tot publicis criminibus reum ſuſtulerit, ingens ſcelus eſt. Laudant Calviniſtæ Henricum III. quod Henricum Guiſium ejusque fratrem Cardina-lem, ſacri fœderis capita, trucidari præceperit. Sed quod Carolus IX. Gaſparem Colygnium, Calviniſtarum tunc caput, Galliæ in-cendiarium, ad pœnam vocarit, facinus ipſis eſt, omni dignum opprobrio. Proprium Regem, inaudito exemplo ſententia velut judiciali condemnatum, carnificis manu obtruncant Calviniſtæ in Anglia; & hoc laudibus eorum celebratum fuit. Solus Carolus IX. Rex Franciæ, rebelles ſubditos, proditores & everſores patriæ, toties Majeſtatis reos, tollere e medio non potuit; ſed tolerare debuit, ut pergant conjurare, inſidiari, mactare, perdere, totum-que regnum in extremas calamitates conjicere.

ARTI-

ARTICULUS VII.

Status Galliæ ſub Henrico III.

50. Rerum facies. CAtharina poſt mortem Caroli regimen rurſus invaſit, Galliamque jam undique fatiſcentem in ſcopulum impegit. Bellum Hugonoticum quintum adhuc furebat. Proceres ab ea erant aversi. Quorum tamen præcipuos, factionumque duces habebat conſtrictos. Alenſonium & Navarrum luparæ regia Pariſiis arce cuſtodiebat, ſolo ad enervandos Principes ad Gynæceum aditu permiſſo libero. Mommorantius & Coſſæus Mareſchalli erant in vinculis; exulabat Condæus in Germania; Colygnii cum Mongomerio perierant, Damvillam Præfectura Occitaniæ dejecerat.

Sed hæc ipſa Procerum, Hugonotis faventium fata, eosdem in rabiem egerunt. Condæus ejurata rurſus religione factionis dux ab iis dictus, ad delectus habendos Palatinum Rheni convenit. Damvilla, licet Catholicus, præfecturæ ereptæ ſenſu commotus, iisdem acceſſit, & regia velut jura in Occitania uſurpabat. Moya & Mombrunus Calviniſtæ per provincias prædonem circumferebant exercitum. Mompenſerius Princeps a Regina cum exercitu miſſus, tot hoſtibus non ſufficiebat; cum non tam cum hoſtili cordato exercitu, quam cum multis circumvagantibus graſſatorum turbis ipſi res eſſet. Henricus III. Rex mollitie & ſocordia res inclinatas adhuc magis præcipitavit.

Henrici torpor. Is, cum Rupellam obſideret, a legatis ad Poloniæ coronam evocatus, mulierum Gallicarum amoribus irretitus, ægerrime ex Francia diſceſſerat, nec niſi fratre Carolo Rege, quocum non bene ei convenerat, compellente. Cracoviæ coronatus, patriæ deſiderio contabeſcens, cum paucis Gallis conclavi ſe abdidit lugens atque incuſans fortunam, quod regnum ampliſſimum dediſſet.

Audita autem Caroli fratris morte, nocte concubia aufugit, magnoque honore Viennæ ab Imperatore exceptus, per Tyrolim, Venetias, Ferrariam, Mantuam delatus, eosdem honores ubique expertus eſt. Taurini ad Margaretham amitam diutius divertit, atque ab ea & Philiberto Duce blanditiis captus Pinerolium, Savillianum, & Peruſiam vallem, quas a poſtrema pace, cum Hiſpanis inita, Galli adhuc retinuerant, reſtituit, magno ob locorum ſitum in futurum detrimento.

Tau-

Taurino per Allobroges & Delphinates Lugdunum progressus ingentem spem excitaverat, ob tot reportatas ab Hugonotis victorias, lustratas regiones, coronam jam gestatam, dotesque præclaras a natura concessas. At spes conceptas vehementer fefellit. Nam Sarmatico velut torpens frigore, extinctis, quibus ante flagraverat, martialibus ignibus, non nisi ad muliercularum & adolescentum amores calescere videbatur. Quippe permissa matri, cujus una dominandi cupiditas, regni administratione, conclavi cum juvenculis suis se abdens nugis vacabat; Condæam præsertim, licet conjugio vinctam, insano amore deperiens: in flammas videlicet surgente libidine, cum scintilla contemnitur. Adhæc in res levissimas ingentes sumptus profudit. In solis emendis & alendis catellis Melitensibus centum aureorum millia quot annis insumpsit, in psittacis simiisque non minorem pecuniam.

Trahebatur interea bellum, Hugonotis provincias diripientibus. A copiis Regiis vix aliud collectum belli pretium, quam Mombrunus, paulo ante prælio victor, captus, & Gratianopoli a senatu perduellionis damnatus, & capite truncatus, unus ex præcipuis Hugonotorum incendiariis. Subrogatus ab illis Ledigueriu, nobilis Delphinas, bonus miles in causa mala. Mombrunus.

Regi interim Rhemis inaugurato a Cardinale Guisio (cujus frater Carolus Cardinalis Lotharingus, vir summus, nuper obierat) data conjux Ludovica, Nicolai Valdemontii Comitis & Mercurii Ducis filia, novum Domus Lotharingicæ & Guisiorum fulcrum. Dum autem Lutetia nuptialibus gaudiis personat, Catharina aulam factionibus miscet, & Rex se ipso non melior, in languidum otium, luxum, & mollitiem diffluit. Fuga elapsus Alensonius, Bussiambosii consilio & ope, recta ad Hugonotos contendit, ingenti plausu ab iis exceptus, haud ignaris, quantum Regius hic Princeps, coronæ proximus, in partes suas propenderet. Nec minus lætatur ea fuga Politicorum factio, ducem sibi potentem præbitum. Rex autem frustra ad eum retrahendum Mompenserium & Nivernensem misit cum exercitu. Nuptiæ. 58. Fuga Alensonii ad Hugonotos.

Quæ lætitia tum maxime aucta est, quando plures Catholici politicæ factionis, quibus invisa erat Reginæ administratio, & Guisiorum favor restauratus, cum Ventadurio & Turrenio, qui fidem necdum ejuraverant, ad Alensionium & Hugonotos convollarunt, & Condæus cum Casimiro Palatino novum Germanorum exercitum in eorum castra adduxit. Erant tunc in exercitu, ex catholicis & hære- Apparatus Hugonotorum.

hæreticis conflato, triginta hominum millia. Supremum imperium auctore Condæo delatum Alensonio.

Regium exercitum, qui haud paulo minor erat, duxerunt, Guisius Campaniæ Prætor, Maynius ejus frater, Bironius, Strossius. Prælio ab iis victus Torræus Mommorantii frater, qui ante Condæi reditum 2000. equites ex Germania adduxerat. Torræus pugna victus ad Alensonium, Lavallius vero, Andeloti (qui misere perierat) filius, Argentinam fuga evasit. Guisius eo prælio gemino vulnere saucius, crure & gena glande confossis, ob cicatricem orthodoxis acceptior, non tam ea deformatus, quam charactere religionis signatus.

Magnum tamen Catharinæ terrorem injecit tantus Hugonotorum & Politicorum conspirantium belli apparatus, præsertim ubi etiam Henricus Navarræ Rex, fuga Parisiis elapsus, se eis adjunxit, ejurata rursus religione, quam vi obtrusam simulato animo se coluisse dixit. Igitur vaferrima mulier, uni dominationi suæ retinendæ intenta, assumptis secum ex carcere Mommorantio & Cossæo, ad Hugonotos profecta, pacis conditiones proponit; quas viribus suis confisi hostes iniquissimas extorquent. (*anno* 1576.)

Pax quinta iniquissima.

Alensonio datæ urbes Biturigum, Turonum, & Andegavensium, cum pensione annua 100000. librarum in augmentum patrimonii: Condæo prætura Picardiæ cum usu libero, & Perona urbe munitissima, & centum librarum millibus. Contyo Principi, Condæi fratri, Noyæ, & Noclæ, singulis catephractorum equitum turmæ; Turrenio præfectura Turonum. Casimiro, omnium pertinacissimo, immensa pecunia cum ingenti spe. Judicia omnia in Admiralium, Mongomerium, Mombrunum, & cæteros Hugonotos irrita declarata, ac damnatorum memoria in integrum restituta. Hugonotis datæ urbes haud paucæ, & eorum religioni plena per totum regnum libertas. En! quo ambitio & dominandi libido unius fœminæ, factiones instruentis, & nutrientis, christianissimum regnum deduxerit.

Ægerrime, prout par est, Catholicos habebat tam ampla atque effrænis, qua luberet, vagandi grassandique hæresi data licentia, totque urbes in ejus sinum conjectæ. Nullum in Rege enervato præsidium: Mater Catharina, dum regnet, in ruinam Religionis laboriosa: res catholica semper in pejus lapsa: hæresis in dies magnis incrementis aucta.

Quare

Quare Catholici Religionis avitæ zelo accenſi, in Henricum Guiſium, Franciſci a Poltroto interempti filium, oculos animosque convertunt, tanquam unum ſuperſtitem fortiſſimum Religionis proditæ vindicem, inito inter ſe arcto fœdere, quod *ſacram Ligam* appellarunt. Tres illius præcipui erant articuli. Primo ſtatutum, communi ſtudio defendendam Religionem Catholicam. Secundo, Regem firmandum in throno. Tertio, reſtituendam Regni & comitiorum libertatem: eligendumque ducem fœderis, cui omnes fœderati obſequantur in rebus Ligam ſpectantibus. Atque in hanc unionem vitam & ſanguinem addicunt, polliciti, ſe hoſtium loco habituros, qui eidem ſe opponerent. 52. Liga ſacra.

Scriptores Galli vehementer in hanc Ligam, quam factionem Galliæ quartam dicunt, bilem commovent, etiam Catholici, & religioſam vitam profeſſi. Mirum ſane. Hugonoti igne & ferro Religionem & Regnum per tot jam annos rebelles peſſundant. Et eorum pennis vix non in cœlum levantur. Nihil illis fortius, nihil prudentius. Sola aula ſolique Guiſii peccarunt. Liga, cui ſummus Pontifex, Rex Hiſpaniæ, Dux Sabaudiæ, aliique Principes ad conſervandam in Gallia Religionem avitam acceſſerunt, ipſis eſt lues Galliæ, per contagium ſparſa, à facinoroſis, delatoribus, prodigis, & quibus malum publicum pro deperditis facultatibus foret, primum admiſſa: cui omnia deinceps Galliæ mala adſcribenda. Cenſis de illa.

Sed quid tandem in fœdere illo continetur, tanta vituperatione dignum? promittunt defenſionem Religionis Catholicæ, in ſupremum diſcrimen adductæ. An hoc vituperium meretur ſcriptoris Catholici? promittunt defenſionem Regis, Regnique, tot tantisque procellis a rebellibus jactati. An hoc diſpliceat fideli ſubdito? Comitiorum ad publicum Regni bonum avitam libertatem defendere promittunt. An hæc tanta lues cordato civi? Si abuſus aliquorum irrepſit poſtea, is non Ligæ, ſed quorundam proterviæ, ac præcipiti atque indiſcreto ardori eſt imputandus. Ea rerum humanarum conditio eſt, ut uſus etiam ſanctiſſimi quorundam abuſibus ſint obnoxii. Dicamus, quod res eſt. Adulatores iſti non tanguntur præſente tunc regni ſtatu & illius religioniſque periculo, ſed conſiderant eos, qui ex Hugonotorum partibus tunc ſtabant. Superis grates! quod per Ligam conſervata ſit Religio, & eidem conciliata Domus Borbonica, columen deinceps & firmamentum veræ Religionis.

Rex Ligæ accedit. Rex ipſe Henricus III. cum fœderatos ad Religionis incolumitatem incaluiſſe cerneret, Ligæ ſe adſcripſit, ejusque ducem & auctorem profeſſus eſt; utque Religioni conſuleret, & regni calamitatibus mederetur, comitia Bleſiam indixit. Aderant præter ambas Reginas, matrem & conjugem Regis, Cardinalis Borbonius Condæi patruus, Contius, & Sueſſionenſis, Condæi fratres, Monpenſerius, ejusque filius Delphinus, omnes ex ſtirpe Borbonica Regii ſanguinis Principes: adhæc Dux Mercurii Ludovicæ Reginæ frater, Dux Maynius frater Henrici Guiſii, Dux Uzatenſis, cum Paribus Franciæ, & tribus Regni ordinibus, Eccleſiaſticorum, Nobilium, & Civium.

Comitia Bleſenſia.

Rex auditis ſuffragiis, ad Navarrum, Condæum, & Damvillam legatos mittit, qui eos ad comitia invitarent, docerentque, omnium Ordinum calculos ad unius Religionis cultum ſuffragari. Navarrus reſpondit, fieri non poſſe, ut una duntaxat Religio colatur in Francia; ad ſe quod ſpectaret, eam ſe amplecti, quam ſanctiorem crederet; ſi Deus aliud in mentem induceret, paratum ſe divinis nutibus obſequi. Condæus legatos non admiſit, cauſatus, ſe hoſtium cœtum non habere pro Comitiis Regni. Moxque ad bellum delectum habet, ac vim intentat. Damvilla, Annæ Mommorantii filius, qui Occitaniam Hugonotorum ope pertinax inſedit, Catholicam Religionem ſe tueri, reſpondit; negavit, legitimum eſſe Comitiorum conventum: hæreſin bello, quod appararetur, adaugendam potius quam tollendam.

53. Bellum ſextum. Rege obfirmato, ex comitiorum ſententia nullam in regno publice religionem tolerare præter orthodoxam, Hugonoti ducibus Navarro & Condæo, Miniſtris vero inſtigantibus, in arma ruunt, bello jam ſexto conflato. Rex duos inſtruxit exercitus, quorum alterum Alenſonius frater, legataria in Regnum poteſtate donatus, modo infenſus Hugonotis, alterum Dux Maynius duceret. Noluit etenim Alenſonius, ut alter exercitus Guiſio, quem oderat, traderetur. Legatum tamen eundem ſuum, cum Nivernenſi & Aumalio admiſit, Birone tormentorum præfecto, & Chaſtrio caſtrorum. Damvillam pariter Rex occultis conſiliis eripuerat Hugonotis.

Hac ratione inſtructis Regiis exercitibus, captis multis urbibus Hugonotorum, eorumque copiis attritis, haud operoſum fuiſſet, factionem undique afflictam extinguere; cum Rex, otii inertis cupidine, Alenſonio expeditionem Flandricam parturiente, probroſam pacem (*anno* 1577.) iniit, iisdem ferme conditionibus, quæ ſuperio-

Pax ſexta.

periore pactione a Regina fuerant promiſſæ; niſi quod religionis exercitium arctioribus aliquantum finibus fuerit circumſcriptum. Pax iſta in Occitaniam nuntiata diremit prælium, ad quod accinctæ ſtabant copiæ Damvillæ, & Caſtillonii, qui Gaſparis Colygnii, Admiralii, patris ſui, furores ſtrenue proſequebatur.

Indignabantur Catholici fœdere colligati, rebus ſuis adeo florentibus, tam iniquam pacem eſſe initam, velut a victoribus Hugonotis, ubique profligatis, dictatam. Aucta eſt averſio animorum a Rege, propter gravia tributa, populo impoſita, & in juvenes amaſios profuſa. Quorum tamen plures ſummo ejus dolore violente trucidati ſunt.

His igitur rebus quanto magis marceſcebat ſubditorum amor, tanto majora incrementa ſumpſit Liga, cui novum potensque fulcrum ſubſtravit Rex Hiſpaniæ; dum Alenſonius, aulæ pertæſus, atque a Belgis quibusdam invitatus, expeditionem Flandricam ſuſcepit. Dum enim Francus Calviniſtarum partes fovebat in Belgio, Hiſpanus Catholicos tueri cœpit in Gallia. Captæ ab Alenſonio aliquot urbes; ſed orta inter eum & Caſimirum æmulatione aliquanto poſt in Galliam rediit; tentaturus poſtea expeditionem alteram, ſed eventu neutiquam meliore.

Eos inter aulæ variantis æſtus Rex ordinem S. Spiritus Nobilitati inſtituit; ordine S. Michaelis, cujus auctor erat Ludovicus XI. jam vileſcente, ac traducto ad viliſſima capita, ut adeo torquis equeſtris non amplius eſſet nobilitatis inſigne, aut præſtantium meritorum præmium, ſed mercatorum ornamentum aut dedecus. Vilitatem nempe poſt Henrici II. tempora fecerat copia.

Tempus jam aderat, quo Hugonoti urbes, ſibi obſidum loco datas, Regi debebant reddere. Ne id faceret Navarrus, perſuaſerunt (quod prorſus abſonum) proximi Regis, Catharina mater, factionum bellorumque nutrix, Alenſonius frater, pariter quietis oſor, Margaretha ſoror, Navarri Conjux, infenſa fratri Regi, quod ab eo ad maritum ab aula Pariſina remiſſa eſſet. Vere inimici hominis domeſtici ejus. 54. Bellum ſeptimum.

Septimum igitur cum Hugonotis bellum erupit, a Navarro illatum, & quinque in provinciis geſtum, in Pictonibus, Picardis, Occitanis, Delphinatibus, & Aquitanis, Hugonotis, Miniſtrorum afflatu, dato ſigno ad arma convolantibus. Rex, ad belli fragorem tandem ab inertis otii ſopore excitatus, tres conſcribit exercitus: quorum unum Biro in Aquitaniam, alterum in Picardiam

Matignonius Marescallus, tertium in Delphinates Maynius duceret; Ludio cura data Pictones compescendi, Occitanos Damvillæ, a fratris morte nunc Mommorantii Duci.

Faram in Picardia ubi Condæus ceperat, Picardi præ cæteris incense Catholici, cum Maynio provinciæ Prætore amare conquesti, in visceribus Provinciæ novam Genevam erigi, Ligæ fidem implorant. Matignonius igitur cum Guisio, Aumalio, Valeta, urbem expugnat, Condæo in Angliam ad Elisabetham, in Belgium ad Orangium, in Germaniam ad Casimirum, Calvinianæ factionis homines, ad conquirenda belli subsidia excurrente. Maynius interea cum Mura expugnata totum Delphinatum recepit, Lediguerio Hugonotorum duce incassum obsistente.

Pax septima. Et licet Navarrus Cadurcum in Aquitania magna prudentiæ, fortitudinis, & constantiæ laude expugnarit artisque militaris tyrocinium ibidem posuisse dicatur, nihilominus, cum a Bironio, aliisque Regiis ducibus ubique in arctum cogeretur, atque iterum Hugonoti in extremis agerent, levi impulsu agendi præcipites, Rex, & suus & catholici fœderis hostis, Hugonotis rursus pacem obtulit, superioribus transactionibus renovatis, explicatione duntaxat levis momenti adjuncta, (*anno* 1580.) quasi vero catholici exercitus ideo solum vincerent, ut hæresin auctoritate Regia stabilirent, aut saltem eum tantum in finem tot bella, tot subditorum sumptibus gerantur, ut innumerabilium mortalium sanguis & vita prodigantur.

55. Regis indoles. Rex bello gloriose confecto, & pace ignominiose composita, in veternum relapsus, fœminis & juvenibus imperitis, quos amabat, Regni habenas permisit; neglectis præstantibus viris, quos virtus, ætas, res gestæ, collectaque rerum usu experientia, dudum erudierant. Quin juvenes illi, Sanlucius, Dojus, Arquius, Valeta &c. præcipuis muneribus admoti, ac Regis gratia abusi, superbi in Proceres & avari in populos, & cunctis intolerabiles, comparabant in ipsum Principem immensum odium. Præcipue ubi Arquium & Valetam, qui totum Regem possidebant, Pares Franciæ & Duces creavit, illum Joiosæ, hunc Epernonii, & in illius cum Reginæ sorore nuptias incredibiles sumptus, subditorum sudore partos, effudit. Alteram Reginæ sororem Epernonio despondit, sed illa Christum sponsum prætulit.

Et hæc quidem odium populi, contemptum vero accersebat variabilis semper genius, a choreis etenim & nugis revolutus ad

extre-

extremæ probitatis cultum cœnobitam induit; accitis in luparam Monachis, canonicas inter eos horas concinere, cœtibus pœnitentium cucullo tectus candido intereſſe, cilicium induere, ſe flagellis cedere. Indole nempe cerea jam ad voluptates immodicas, jam ad pietatem extremam flexili. Quo fiebat, ut ficta crederetur religio, quæ fulguris inſtar evaneſceret; pravo ſemper ad deteriora credenda mortalium ſenſu.

Promovebant indignationem catholicorum ſuſceptæ in exteras provincias adverſus Regem Catholicum expeditiones bellicæ, dum proprii lares flagrarent incendio. Nam Alenſonius alteram in Belgio tentavit aleam & claſſis Gallica in Azores pro Antonio Luſitano adverſus Hiſpanum miſſa. Utraque expeditio male ſuſcepta, dignum ſe eventum habuit: hoc eſt, infelicem. Alenſonius, magnis ſpebus decoctis, inglorius rediit. Stroſſius, claſſis Gallicanæ præfectus, ab Hiſpanis ad Terzeram victus, captusque. Abreptæ Francis octo naves, cæſa bis mille hominum, capti trecenti, in quibus erant octoginta Nobiles; quos Marchio Sanctacrucius, claſſis Hiſpanæ Præfectus, veluti piratas & prædones publicos, in publico foro ſuſpendio necari juſſit. Nec tentata iterum expeditio felicius ceſſit; Chaſſio ductore claſſis a Sanctacrucio ad deditionem compulſo, & remiſſo in Galliam. Ita nempe Franci domi victores victique, exterorum triumphum adornabant, longinquas expeditiones ſemper infauſtas experti.

Expeditio in Belgium,

Et Azores.

Ab expeditione Belgica Alenſonius Regis frater feliciorem ſuſcepit in vitam alteram; melius mortuus, quam vixit. Tum vero fœderati catholici adhuc magis ſunt accenſi, metuentes, ne Henrico Rege, quem impotentem credebant, etiam mortuo, Navarrus, primus e Regio ſanguine Princeps ad ſolium evaderet, eaque ratione ad Hugonotos Regnum devolvatur. Quare Guiſius cum fœderatis varia in conſilia abiit; deſignatusque Henrico ſucceſſor Carolus Borbonius, qui linea quidem Henrico Regi erat remotior, ſed gradu ſanguinis uno proximior. Acceſſitque ad hoc conſilium etiam Philippus Rex Hiſpaniæ, fœdere inito cum Guiſio Ligæ duce.

Alenſonii mors.

Metus Catholicorum.

Editis igitur geminis ſcriptis, adverſus rationem regiminis, pro tutela religionis, plures (*anno* 1581.) urbes qua vi qua deditione fœderati occupant; & quidem Guiſius Tullum & Virdunum, in Lotharingia, Catalanum & Meſerias in Campania; Maynius ejus frater Divionem totamque Burgundiam, cum omni ferme Delphinatu: Aumalius, eorum patruelis, totam pene Picardiam: Entraquius

Bellum fœderatorum.

quius Aureliam, Briſſacus Andegavum: acceſſit Lugdunum arce diruta.

Pax. Quamvis autem Epernonius, Jojoſa, & Matignonius, Regii Duces, ſe opponerent, & aliquot fœderatorum cohortes cæderent, nihilominus Rex metu perculſus ad matrem, ſacram velut ad anchoram, confugit. Illa Guiſium conveniens, pacem impetrat, ea lege, ut Rex Hugonotorum religionem prohibeat. Ad eam Regno pellendam fœderatis Principibus committantur exercitus. Iisdem Ducibus obſides urbes dentur, Catalaunum, Rhemi, Sandeſirium, Tullum, Virdunum, Divio, Belna &c. Cardinali Guiſio, Ducibus Mercurio, Guiſio, Maynio, Aumalio, Elbovio, Ducibus fœderis (qui omnes erant ex ſtirpe Lotharingica) ſimulque Cardinali Borbonio, deſignetur miles ad corporis cuſtodiam. Tribuatur pecunia ad ſolvendum Germanis ſtipendium, & arcem Virodunl erigendam.

56. Octavum bellum, Ea pactione Navarrus, Condæus, cæteraque Hugonoticæ factionis capita, velut fulmine afflata, vim vi repellere ſtatuunt, abductisque a fœdere Nivernenſi Duce, & Damvilla ſeu Mommorantio, octavum, omniumque graviſſimum bellum inchoant, petitis etiam ab Eliſabetha & Germaniæ Proteſtantibus ſubſidiis. Et licet Lediguerius aliquas urbes ceperit, tamen Hugonoti ſub Condæo, Turrenio, Trimollio, Caſtillonio Gaſparis, & Lavallio Andeloti filio, in turpem fugam verſi, atque a Regiis & fœderatis Ducibus, Jojoſa, Guiſio, Epernonio, Maynio, Aumalio, Briſſaco, Birone, Chatrio, Matignonio, ferme penitus erant proſtrati, felix initio. exercitu eorum diſſipato, Condæo in Angliam fugiente, Navarro in Benearnia ſua ſe continente: Rege novis edictis, Pontifice ſacris fulminibus in Hugonoticæ factionis capita tonante.

Multi tunc ad Majorum Religionem reverti, quam patria extorres vivere maluerunt. Margaritha poſt Sixti diploma a Navarro conjuge, uti a Chriſtianorum ſacris abſciſſo, diſceſſit. Sed Condæus ex Anglia cum claſſe & pecunia rediens ſpem Hugonotorum Legati Proteſt. rurſus erexit; quæ tunc maxime crevit, cum legati Proteſtantium Lutetiam ad Regem pervenerunt; poſtquam Navarrus per Bullionium, Fridericum Wirtembergicum, & Bezam, Geneva ad Helvetios miſſum, rogaverat, ut religioni oppreſſæ opem ferant.

Erant autem Proteſtantes, qui legatos miſerant, Rex Daniæ, Electores Palatinus, Saxo, & Brandeburgicus, Principes Imperii, Archi-Epiſcopus Magdeburgenſis, Dux Brunſvicenſis, Landgravius Haſ-

Hassiæ, atque civitates liberæ, Argentina, Ulma, Norimberga, & Francofurtum, cum Cantonibus Helvetiæ acatholicis. Legati Germaniæ scripto tradito acerbe conquerebantur, fidem subditis violatam. Rex ira excandescens, respondit, sui esse muneris edicta condere, abrogare, mutare, pro rerum temporumque varietate; mentiri eos, qui dicerent, se abrogando edictum fidem fefellisse. Qua voce offensi legati bellum minantur; ac Principes suos ad illud quantocius inferendum instigant.

Rex Germanorum atque Helvetiorum metu perculsus, pacem Hugonotis offerre cogitat; obsistente Guisio, qui telam cœptam pertexendam dicebat; atque fœderatos suos ad hoc animat. Quare, cum Rex nosset, matrem propter arctam affinitatem propensiorem in Lotharingos, Villaregium & Nivernensem in fœdus promiores suspicaretur, Epernonium a Guisiis prorsus alienum sciret, nemini fidit, sed uno se ipso in consilium adhibito statuit, Catholicorum fœderatorum, & Hugonotorum factionem, utramque sibi invisam, alteram per alteram infringere.

Quam ob rem tres instruit exercitus. Primo præficit Epernonium, jam a puero sibi charum, Valetam antea nuncupatum, usque 57.
dum eum Epernonii Ducem creavit, ea dignitatis prærogativa, ut Epernonius.
omnes duces antecederet, exceptis Principibus Regiis, ac iis, qui orti essent ex familiis, Longavilla (quæ a Carolo Sapiente, Rege Franciæ, sed impare thoro, descendit) ex Lotharinga, ex Sabaudica, uti Nemursius, seu Nemorosius, aut ex Nivernensi (ad Gonzagas devoluta) utque Epernonio, jam ita sublimato, adhuc majorem auctoritatem & potestatem adderet, eum Tribunum totius in Francia peditatus, atque Phocensis provinciæ Prætorem renuntiavit, adjecta præfectura Caleti, Metis, Bononiæ &c. Valetæ vero ejus fratri Salussios & urbes transalpinas regendas dedit.

Epernonio igitur, tanta dignitate atque potentia vallato exercitum dedit, adversus Hugonotos in Delphinatum & Provinciam ducendum. Sed fortem adversarium ibidem nactus est Lediguerium; ut adeo præter urbes aliquot occupatas, & deperditum ad Caturigum exercitum, haud magnum operæ pretium retulerit.

Alter exercitus traditus fuit Jojosæ, alteri familiari Regis Jojosa.
suavissimo, Duci jam ante in gratiam creato, & per matrimonium cum sorore Reginæ affinitatem, atque innumeram pecuniam adepto. Nunc vero, ut omnibus facultatum & dignitatum ornamentis splendidus appareat, dictus Normanniæ Prætor, præfecturis

arcium, magno pretio redemptis, & in eum congestis. Admiralii præterea præclarum officium resuscitatum, & in eum collatum: paterque ejus Franciæ Marescallus proclamatus, inundantis gratiæ exuberantia. Sed amplitudine illa potestatis mentem obruente, ut ferunt res humanæ, miserrime cecidit.

Nam exercitu in Avernos, Velaunos, ac Pictones, quas provincias Hugonoti incursabant, a Rege instructus, Laverdino dicto copiarum legato, oppida aliquot capit; in quibus Peyra arx, rupi imposita, inexpugnabilis visa. Delibata deinde fortuna quibusdam cum Navarri copiis, levioribus velitationibus, victor victusque, supremam aleam tentandam existimavit. Jussus equidem fuerat Matignonius auxiliares jungere copias; & adfuturas designata die is scripserat. At Jojosa victoriam animo præoccupans, nec illius consortem sustinens, ad Curtracum in Aquitania pugnæ se offert præcipiti consilio.

Curtracensis pugna.

Neque cunctatus Navarrus, in quatuor agmina divisit equitatum. Primum duxit Suessionensis Condæi frater, cum Contyo itidem fratre, qui nuper conciliati fuerant Navarro, cum hactenus Regias partes essent secuti. Secundum agebat ipse Navarrus, tertium Condæus, quartum Turrenius; peditatus tribunis commissus. Faustum erat Jojosæ initium pugnæ, sed tristis exitus. Nam relicta Navarro insigni victoria, captus ipse est, atque contra jus gentium a duobus centurionibus necatus. Meliorem partem elegit Henricus Jojosæ frater, qui, mortua conjuge, Epernonii sorore, generoso pede calcans splendentem mundi vanitatem, Capucinorum ordinem ingressus est.

Licet autem memorabilis illa Hugonotorum fuerit victoria, cæsis Regiorum quinque millibus, quingentis captis; quos inter Laverdinus, Jojosæ legatus, Sanlucius, multique alii nobiles. Nullus tamen alius victoriæ fructus fuit, Navarro, exercitu soluto in Benearniam, Condæo Rupellam regresso. (*anno* 1587.)

58. Guisii gloria.

58. Vices majori cum emolumento rependit Guisius, quem, sibi propter fœdus invisum, Germanis Helvetiisque, per Lotharingiam in Galliam irrumpentibus, objecit, ut vel vita, vel militari laude populique amore excidat. Erant Germanorum atque Helvetiorum ultra triginta millia, ductoribus Donavio, quem Casimirus sibi substituit, Bullionio, ejusque fratre Marchio, quibus Contyus, Castellonius aliique Hugonotorum Duces adhuc plura millia adduxerant. Guisio, ut certius periret, modicas Rex copias dederat; nam

nam licet Carolus Dux Lotharingiæ militem ſuum jungeret, & Parmenſis ab Arteſia ſuppetias mitteret, ſuosque amicos Guiſius privato ſumptu arceſſeret, tamen non ultra duodecim millia ſub ſignis habebat. Majorem multo exercitum, in quo Monpenſerius, Nivernenſis, Epernonius, Aumontius, Rhetius, Mareſchalli, Oliverius Cancellarius, Villaregius, & Proceres magno numero, Rex ipſe poſtea ad Ligerim ducebat, inter Navarrum & Guiſium medius, ut Guiſio cæſo, Germanis ſe opponat, & cum Navarro conjunctionem impediat.

Guiſius cum quatuor duntaxat millibus (nam reliquas copias in Burgundiam & Picardiam dimiſerat, ne Rex quid in fœderatas urbes tentaret) Germanos equites *ad Alnæum* prælio aggreſſus, præclaram retulit victoriam, cæſis 3000. captis ſeptem vexillis, 3000. equis, 800. plauſtris, & præda ingenti. Poſt Guiſii gloriam Sanpauli præſertim virtus ea in pugna enituit. Alios Epernonius cecidit: Helvetios pecunia perſuaſos Rex domum remittit. Reliqui conditiones, ab Epernonio oblatas, admiſerunt: ut domum redeuntibus eſſet ſecuritas, vexilla complicata in arculis deferrent, Francis impunitas foret. Atque ita ingens illa & formidanda moles disjecta eſt, ſumma Guiſii gloria, Hugonotorum dolore multo maximo. (*anno* 1587.)

Proſtratæ tunc fuiſſent Hugonotorum vires, ſi in eos trepidatione attonitos ducere placuiſſet victrices copias, Contyo, Bullionio, Caſtillonio &c. fuga diſperſis, Condæo mortuo; niſi æmulatio, invidia, odium, everſis melioribus conſiliis, tragœdiam adornaſſent multo triſtiſſimam. Præluſum mutuis offenſionibus. Rex odio Guiſiæ gentis Admiralii dignitatem cum Normanniæ Prætura in Epernonium, Guiſiorum inimicum, contulit, quam Guiſius Briſſaco amico ſuo petiverat. Picardiæ Præfectura Aumalio erepta, & in Nivernenſem collata, ut totus abſtraheretur a fœdere. 59. Offenſiones.

Verum Aumalius eam dimittere noluit; & interim Guiſius, Nancæi cum Duce Lotharingiæ, aliisque ſuæ ſtirpis, & fœderatorum Ducibus de rei ſumma conſilio inito, poſtulata ad Regem miſit, ut is ſe arctius ad fœdus applicet; eos a Præturis amoveret, quos deſignaverat; Concilium Tridentinum admittat; Inquiſitionis tribunal inducat, urbes deſignandas in ſecuritatem fœderatis committat. Simulque graviter queritur, ſe ac familiam ſuam haberi deſpectui, ſuis inimicis impertiri omnia, Catholicam Religionem premi.

Cum Rex de iſtis deliberando cunctaretur, & in graves iras ſurgeret, Pariſienſes vero Guiſium, ceu Catholicæ fidei ac patriæ conſervatorem, laudibus immenſis celebrarent, in Regem autem, etiam ex publicis concionatorum cathedris, contumelias ſpargerent, atque in ejus perniciem conſilia coquerent, alimenta urbi ſeditioſæ inferri vetuit. Pariſienſes per ſexdecim, variis urbis regionibus præfectos, legatione miſſa Guiſium rogant, ut urbi preſſæ ſuccurrat, illiusque tutelam ſuſcipiat.

Guiſius Lutetiam. Guiſius, quamvis res in omnem partem plena eſſet periculi, nihilominus cum ſeptem duntaxat Nobilibus Pariſios inermis ingreditur, atque tutelaris velut de cælo genius a populo excipitur. Ad ædes Catharinæ Reginæ primo divertit; quæ aſpectu viri attonita, mittit ad Regem, qui adventum nuntiaret. Is improviſo nuntio perculſus, atque cogitationum æſtu jactatus, raptante hinc odio, illinc metu, anceps animi per aulam diſcurrit, ac tandem conceptum pridem mentis decretum de eo necando, impellentibus juvenibus aulicis, exequi ſtatuit.

Accitus proin ad Luparam, ſolo animo fretus cum Regina accedit; hæc ſella geſtabatur, ipſe pedes nudo capite comitabatur, advolante ampliſſima civitate, & frequentes inter applauſus acclamante; vivat Guiſius, vivat Eccleſiæ columen: quin genibus nixi prætereuntem ſalutabant.

Periculum. Ad Regem in Luparam perductus, percontanti, quid veniſſet, a quo vocatus, tanta modeſtia reſpondit, ut Rex pacatior ad Reginæ ædes eum remiſerit. At mox ira recrudeſcente, & fermento animi exæſtuante, ſtatuit extemplo vindictam exequi. Ad Reginæ domum inſequitur, ubi cum Catharina in horto deambulantem rurſus aggreditur, cur contra ſuam prohibitionem, litteris ſignificatam, Pariſios veniſſet. Jurat ille, ſe nullas ea de re accepiſſe litteras. Incaleſcentibus animis Mater Regem abducit, & cum Guiſio ſemotis arbitris colloquitur.

Interea Sanpaulus de Guiſio ſollicitus in hortum evaſerat, & plurimi ex plebe circumſtabant Reginæ ædes, nec pauci ſupra horti muros intraverant. Quorum præſentia Rex a conſilio dimovetur. Sequenti die nobiles ex Lotharingia & Picardia magno numero ad Guiſium confluunt, cum 400. militibus, periclitanti opem qui ferant. Rex exteros urbe jubet faceſſere; ſex millia hominum ex legionibus Prætorianis, Francis atque Helvetiis, advocat, & in variis urbis regionibus collocat. Inſurgit civis: conclamatur

ad

ad arma. Luparæ propius ſe admovent. Guiſius absque cuſtode, patentibus æd bus, ſolus obambulat; Rex tumultu civis & peregrini militis territus, fugientis inſtar Lutetia ſe proripit. Dum Biro & Aumontius Prætorianum militem urbe educunt, Helvetiorum unus ſclopetum explodit: mox cæteri ſaxorum grandine ex ædibus depluente mactantur. 70, qua necati, qua ſaucii furorem plebis expleverunt. **Rex diſcedit.**

Guiſius Regis fuga perculſus, licet multæ civitates, imo integræ provinciæ ad eum fœdusque accederent, Lutetia ad quietem compoſita, pacem a Rege, qui Carnuti ſubſtiterat, Catharina matre interveniente, impetravit, in has leges ſcriptam: Rex hæreticos Principes a ſpe Regni excluderet. Tridentinum reciperet. Præter probatos Catholicos nemini Præturas aut dignitates conferret. Privatis pactis Guiſium *militiæ Franciccæ ſummum Magiſtrum* dixit, abrogata *Coineſtabilis* voce, Regi inviſa. Picardiæ Prætura Aumalio confirmata, Lugdunenſis Nemurſio, Guiſii fratri uterino, Pariſienſis Briſſaco. Multæ urbes deſignatæ, quæ darentur fœderatis obſidum loco. Duos exercitus Rex inſtrueret; quorum alterum in Delphinates duceret Maynius, alter in Pictones adverſus Hugonotos mitteretur. Jurejurando ſe Rex obſtrinxit, ad has conditiones ſervandas. Fœdus vero, abrogato Ligæ nomine, *Unionem* catholicorum voluit appellari. Subſcripſerunt paci poſt Regem Principes. (*anno* 1588.) **Pacta cum Guiſio.**

Legatis dein Pariſienſibus, rogantibus, ut Lutetiam rediret, reſpondit, habenda prius Bleſiæ comitia. Mox Carnuti Guiſium excepit, a Catharina adductum ſumma benevolentiæ ſignificatione, tecto videlicet animo, ut certius feram in caſſes agat. Simulque Epernonium, Guiſii inimicum, aula abſcedere juſſum, Normanniæ Prætura ſpoliavit, ſuffecto Monpenſerio, Guiſii ex ſorore nepote. Sic ingens illa in Epernonium gratiæ moles momento ſoluta, & potentiæ Coloſſus vel auræ flatu excuſſus. Valeta frater parem ferme ſortem paſſus. Epernonius Incoliſmam abiit. Quamvis nec ibi quieto vivere licuit. **Epernonius exul.**

60\. **Comitia Bleſenſia.**

Rex interim Regni comitia Bleſiam convocat. Sedebant ad dextram Regis ſtirpis Regiæ Cardinales, Borbonius Navarri & Condæi defuncti patruus, Cardinalis Vindocinenſis, Principes Contyus, & Sueſſionenſis, omnes tres Condæi fratres, Princeps Monpenſerius ex eadem Borbonica familia, dein Duces, Nemurſius ex Sabaudica ſtirpe, & Nivernenſis ex Mantuana: Rhetius Mareſcallus &c. ad

lævam Cardinales, Guisius, Lenoncurius, & Gondyus. Duci Guisio peculiaris locus datus. Juratum a singulis, Rege præeunte in Unionis, nuper sancitæ, edictum. Postulabatur a Rege, ut Magistratuum infinitam turbam minuat, tributa ad eum modum reducat, quo tempore Ludovici XII. fuerunt exacta. Officia publica non vendantur. Navarrus propter hæresin a successione Regni renuntietur dejectus: adjecta alia, ex quibus constaret, Guisium & fœderatos in comitiis dominari.

Præterea duo alia magna contentione agebantur, causa nempe Salussiorum, & receptio Tridentini. Quippe Carolus Emanuel Sabaudiæ Dux, magnorum spirituum Princeps Philippi II. gener, cum res Franciæ adeo perturbatas spectaret, Marchionatum Salussiorum, qui solus in Italia post pacem Cameracensem Gallis remanserat, expugnata Caramaniola, eripuerat, urbibus reliquis, nullo præsidio munitis, facile se dedentibus. Rex graviter questus evicit, ut in comitiis bellum Sabaudo denuntiaretur, Guisio suam operam ad id offerente. Sed intra verba bellum tunc hæsit.

Nec minus molestiæ comitiis attulit deliberatio de admittendo Concilio Tridentino. Quod cum flagitarent Ecclesiastici ab annis pluribus, Rex comitiis permisit. Contra illius receptionem dixit Espessius Advocatus Regius, de immunitatibus Ecclesiæ Gallicanæ multa prolocutus. Interpellabant hominis loquacitatem Cardinalis Guisius, aliique Præsules. Sed eam inter contentionem cœtus solutus est; Rege alia consilia excoquente.

Insidiæ. Cum enim comitia urgerent tributorum remissionem, Navarri solennem abdicationem, comitiorum potestatem, qualis in Anglia, Suecia, & Polonia esset, ut Guisius cum summo in militiam imperio comestabilis appellaretur, aliaque, quæ Regiæ potestati officerent, Rex iræ impotens Guisiorum cædem decernit, præsertim ubi jam ardentem in flammam accenderunt eorum inimici. Et ne ultor necis exurgat, designatur Ornanus, qui Maynium Lugduni comprehendat, Aumalium Parisiis Harlæus senatus Princeps, Laverdinus Chastrium in exercitu, Nivernensis Mercurium Nannetis.

Monitus de insidiis a familiaribus Guisius discedendi veniam a Rege petiit: at ille facinus patraturus, summa benevolentia eum retinet. Collocatisque in cubilibus suis sicariis virum incom-

Cædes. parabilem jubet interimi. At necdum satiata crudelitas, Ludovicum etiam Cardinalem Guisium, Henrici perempti fratrem, funus cruentum addidit. Mox variis in locis capiuntur Cardinalis Borbo-

bonius, cum Archiepiſcopo Lugdunenſi, Nemurſia cæſi mater, Joinvilla filius, Nemurſius, Elbovius, Briſſacus, aliique plurimi. (*anno* 1588.) Regi, ob Cardinalem cæſum a Nuntio Apoſtolico denuntiata cenſura. Catharina mater audita Guiſiorum cæde, extincta eſt, anno ætatis 72. poſtquam Galliam factionibus miſcuit, luxum peregrinum induxit, modeſtiam a fœminarum moribus ablegavit, Hugonotis creſcendi occaſionem dedit.

Nuntiata Guiſiorum cæde tota Gallia vehementer fuit commota, Hugonotica & Politica factione plaudentibus, fœderatis Catholicis, graviſſima, atque juſtiſſima, ut putabant, ira in Regem frementibus. Mox plures ac præcipuæ urbes a Rege (quem Henricum Valeſium compellabant) defecerunt. Pariſiis ingens tumultus. Concionatores ex cathedris tonant, civis in foro, plebs in compitis; in ſacra etiam clauſtra pervadit indignatio. Sorbona decreto ſancit, Francos ſacramento fidei & obſequii in Regem ſolutos poſſe in eum bellum ſuſcipere. Sexdecim viri Harlæum primarium ſenatus Præſidem, cum Chriſtophoro Thuano, Briſſonio, & Seguerio Præſidibus in Baſtillam abducunt, ſequentibus in eundem carcerem rel quis ſenatoribus. Juratum ab omnibus ordinibus Unionis edictum, ad conſervandam Religionem Catholicam. Maynius occiſorum frater dictus urbis Gubernator. Tantaque erat exacerbatio, ut piaculum morte dignum haberetur, ſi quis Henricum Regem appellaret, aut tabulam ejus pictam domi haberet. Tota denique civitas ſagum induit. 61. Defectiones a Rege.

Lutetiæ exemplum ſecutæ aliæ urbes & provinciæ, fidem & obſequium Henrico renuntiarunt, uti Aurelia, arce ab Aumalio expugnata pulſoque Aumontio, Ambianum & Abbavilla cum Lauduno in Picardia, tota Campania præter Catalaunum, in Normannia Rothomagum parlamento expulſo, Bajocæ, Falaſia, cæteræque urbes ad Sequanam; Cænomanum, Pictavium; cum Divione tota Burgundia, Lugdunum, & cum Maſſilia, Arelate, & Aquis Sextiis tota Phocenſis provincia, Valeta & Epernonio pulſis; Bituricenſes cum urbe primaria, impellente Chaſtrio Gubernatore; Arvernia inferior. In Delphinatu Ornanus Gratianopoli a fœderatis pulſus. Britanniam Dux Mercurius (ſeu Mercordius) a Rege abducit. Toloſa denique, ab Hugonotorum fermento immunis ſervata, fœderi acceſſit, Duranto ſenatus Præſide necato & in furcam acto. Burdegallam adverſus Briſſacum Matignonius Regi ſervavit, & aliqua in Normannia Monpenſerius.

Conventus. Rex conventu indicto, in quo comparuerunt Contius, Suessionensis, Monpenserius, ejusque filius Dombensis, & Nivernensis, Principes: Biro, Aumontius, Marescalli: admisso dein etiam Epernonio, adversus Maynium, Aumalium, Mercurium, Brissacum, Chastrium, Roissium, aliosque fœderis Duces, & urbes fœderatas, edicta promulgavit. Romamque ad Cardinalem Jojosam, & Pisanium Oratorem suum scripsit, ut ob Cardinalem Presbyterum cæsum absolutionem a Pontifice peterent. At Sixtus exorari non poterat, obsistentibus Maynii legatis. Spem tamen fecit, si Rex Cardinalem Borbonium, & Archiepiscopum Lugdunensem custodia dimitteret.

Petitio absolutionis.

Verum ea spes brevi evanuit, ubi Rex cum Navarro pacem ac fœdus iniit. Tum enim vero excandescens Pontifex Monitorium, ut vocabat, Romæ, & in ipsa Francia Carnuti & Meldis affigi curavit, quo jubebat, ut Rex Cardinalem & Archiepiscopum liberos dimittat; quod nisi decem intra dies faceret, declarabat, eum censuras gravissimas incurrisse. Cunctante Rege & fœdus cum Navarro prosequente, Nuntius Apostolicus ex Gallia discessit, & Regis Orator Roma.

Regis fœdus cum Navarro.

Auxit aversionem fœderatorum a Rege libellus, cujus auctor Mornæus, homo doctus, sed malignus Calvinista, per quem Navarrus cum Rege fœdus inierat. Volebat hoc scripto Mornæus pacem & fœdus initum a labe purgare; sed cum plura in defensionem Hugonotorum inspergeret, Regem in hæresis suspicionem, & adhuc majus fœderatorum odium adduxit. Nam passim Regem hæreticum proclamarunt, nomenque ejus e sacræ liturgiæ precibus eraserunt, verbis substitutis: *pro Christianis Principibus nostris*. Mornæus nihilominus in præmium Salmurii Præfecturam accepit.

Mornæi libellus.

Maynius. Maynius, ad quem capiendum Ornanus missus fuerat, tanquam Numen quoddam Parisiis exceptus est, throno velut Regio a civibus apparato. At ille regis titulo repudiato, urbe composita, dictus est regni legatus atque Vicarius; fractoque Regis sigillo, substitutum est aliud, his verbis inscriptum: *sigillum Regni Franciæ*.

Lutetia digressus cum exercitu Maynius, capto Vindocino, ad Turones, ubi Rex morabatur, copias admovet; & prope aberat, quin eum egredientem caperet. Rege in urbem regresso, pugnaque cum Regiis feliciter conserta, suburbium Maynius occupat. Verum Castellonio cum parte Hugonotici exercitus adveniente, & deinde Navarro cum parte altera, incenso suburbio, ad Vindecinos se recipit.

Au-

Aumalius interea Sylvanectum, quod Torræus Mommorantii frater propugnabat, obſidione cinxit, & ad extrema jam redegerat; cum Longavilla & Noya adductis Regiis copiis, commiſſaque pugna Aumalium in fugam agunt, cæſis fœderatorum duobus millibus, caſtriſque eorum direptis.

Conjunctis dein Hugonoticis Navarri copiis cum Regiis, per Helvetiorum adventum auctis, Rex & Navarrus exercitum, quadraginta hominum millibus conſtantem, ad Lutetiam expugnandam ducunt. Jamque dies ſecunda Auguſti (*anni* 1589.) deſignata erat ad impetenda ſuburbia, cum pridie ejus diei Rex occiditur. 62. Obſidio Lutetiæ.

Perſeverabant nempe Concionatores e pulpitis detonare in Regem; & inoleverat paſſim plurium animis tetra illa & in publicum noxia opinio, licere tyrannum occidere; cum e Patrum Dominicanorum familia ea opinione imbutus parricida exurgit Jacobus Clemens, nuper inauguratus ſacerdotio. Is cum cultrum paraſſet, litteraſque, urbe in caſtra egreſſus, atque introductus ad Regem, cui ſoli litteras a ſe tradendas dicebat, cultrum e manica eductum in ejus alvum abdit, viſceribus cum ſanguine prorumpentibus. Rex cultrum extrahit, eoque duo vulnera parricidæ infligit. Accurrunt aulici & impium percuſſorem pluribus plagis confodiunt. Cædes Regis.

Rex, ubi, ſe obſequentem Eccleſiæ filium profeſſus, ob cæſum Cardinalem & vinctos Præſules veniam petiit, a cenſura abſolutus eſt, confeſſione etiam ſacramentali depoſita, aliiſque Eccleſiæ munitus præſidiis, pie obiit, ætatis anno 39. regni 14. ultimus ſtirpis Valeſiæ. Dotibus erat præclaris; ſed eas obſcurabat aulæ corruptela, & factionum confuſio.

ARTICULUS VIII.

Status Galliæ ſub Henrico IV.

Extincta per Henrici III. cædem Valeſia familia, quæ per 260. annos ſolium tenuerat, luctus, gaudium, ſpes, metuſque, pro cujuſque animo, totam Franciam habebat confuſam, & Europam omnem exſpectatione ſuſpenſam, quo demum res ſit evaſura. Sola quippe ſupererat e Regio Hugonis Capeti, &, ut multi opinantur, Caroli M. ſanguine ſtirps Borbonica, per Robertum Claremontanum, S. Ludovici filium natu minimum propagata.

Et quidem secundum legem Salicam jure repræsentationis ac primogenituræ corona debebatur Henrico Borbonio, Duci Vindocinensi, ac Navarræ Regi (quem Navarrum hactenus appellavi) sed quia Calviniana labe erat infectus, Proceres Catholici, qui a fœdere alieni defuncti regis partes tuebantur, in cœtum collecti deliberant, atque in tres sententias abeunt.

63. Deliberatio Regiorum. Longavilla cum aliis sceptrum Henrico absque ulla conditione deferebat. Altera plurium sententia exigebat, ut illico Catholicam Religionem profiteatur: id si præstaret, res tota ad regni comitia referatur. Tertia Mompenserii, & Pinæi, eaque media obsequium eidem statim addixit, ea tamen conditione, ut intra sex menses Catholicam Religionem se doceri curaret, interim vero Hugonoticam prohibeat, nullam illis Præturam aut præfecturam concedat, liceretque Nobilibus ad Pontificem legatos mittere.

In tertiam hanc itum sententiam. Nec abnuit Henricus, eo solo excepto, quod de interdicenda Hugonotis religione petebatur. De cætero Catholicos in omnes urbes admittere, & Ecclesiasticis facultates restituere promisit, promulgato in hanc rem edicto. Vitrius nolens subscribere fœderatis accessit. Epernonius fœderatis & Hugonotis æque inimicus cum duobus peditum millibus & quingentis equitum discessit, Henrico frustra eum retinere conante.

Fœderati Cardin. Borb- Contra vero fœderati, magno de Regis nece gaudio concepto, atque a Navarro hæresi infecto tota mente abhorrentes, duce Maynio Parisiis Borbonium Cardinalem, ab adversa parte adhuc in custodia detentum, tanquam uno gradu propiorem stirpi Valesiæ, Regem promulgant, sub nomine Caroli X. Maynio vero vicariatum generalem Franciæ confirmant.

Navarrus 36. tunc ætatis annum agens, postquam exercitum multorum secessione multum imminutum vidit, & Maynium de concordia frustra appellavit, deposita spe capiendæ Lutetiæ, in tres partes copias divisit; quarum unam Longavilla, Princeps Catholicus, in Picardiam duceret, alteram Aumontius pariter orthodoxus in Campaniam, tertiam non ultra septem millia constantem, ipse in Normanniam, opulentam provinciam, in qua Anglica auxilia exspectaret.

64. Maynius Rothomagum liberat. Erant cum eo Contyus, Damvilla, Castillonius, Rohanius, Forcia, Baquevilla. Accessitque Mompenserius Normanniæ Prætor, cum 200. Nobilibus, 1500. peditibus. Interceptis in itinere pluribus arcibus Rothomagum obsedit, quam Aumalius & Brissacus propugna-

nabant. At Maynius cum exercitu accurrens eum depulit, & in tantas anguſtias conjecit, ut Pariſios ſcriberet, ſe clauſum habere Bearnium, nec elabi poſſe, niſi in piſcem verſus inſiliret in pelagus. Verum Henricus licet copiis inferior, pugna *Arcenſi* conſerta id effecit, ut Maynius in Picardiam recederet.

Inſtructus interea Rex ab Eliſabetha 4000. militum, pecunia & largo ad bellum commeatu, recta ad occupandam Lutetiam progreditur, ac tribus in locis eam invaſit. Ad primum ſuburbium occupandum deſignati Angli, duce Birone, cum filio & Guytrio: ad alterum Aumontius & Damvilla, Catholici: ad tertium Caſtillonius & Noya. Expugnata omnia tria ſuburbia. At veniente cum exercitu Maynio Henricus obſidionem ſolvit; captisque pluribus oppidis, & urbibus in Normanniam rediit.

Et Lutetiam.

Sixtus interea Pontifex miſſo in Galliam Cardinale Cajetano cum decem epiſcopis, & Roberto Bellarmino, cujus jam tunc magna erat auctoritas, fœderi acceſſit, una cum Hiſpano, qui Galliam in tutelam ſuam deponi cupiebat. At Maynius modicas tantum copias, plures tamen pecunias petiit, atque a Parmenſi ex Belgio 2000. militum impetravit, ductore Philippo Egmontio, Egmontii viri fortis filio, cui Albanus vitam ademerat.

Sixtus & Philippus ad fœdus.

Secuta eſt mox *Juriacenſis* pugna; quam ab invito Maynio, duce periti[ſſ]imo, Egmontius, militesque extorſerant. Utrinque pertinaciſſime dimicatum. Sed tandem Regis victoria fuit, fœderatis magno numero cæſis, atque inter eos Egmontio. (*anno* 1590.)

Juriacenſis pugna.

65. Obſidio Lutetiæ,

Tanta victoria dignum non aliud videbatur præmium quam Lutetia, quam Nemurſius omni ad defenſionem apparatu inſtruxerat. Noya afflictam recenti clade urbem vi expugnandam cenſuit, Biro fame ad deditionem compellendam. Hoc conſilium placuit. Jamque urbem extrema fames vexabat, multis hominum millibus inedia occumbentibus; cum jubente Hiſpano Alexander Farneſius Dux Parmenſis ex Belgio exercitum duodecim millium adducit, cui copias ſuas junxerunt Maynius, Aumalius, Caſtrius, Balagnius, Sampaulus. Navarrus cum exercitu obviam procedit, pugnamque, cujus erat cupidiſſimus, offert Alexandro. At ille minore impendio Lutetiam liberaturus, traductis clam copiis Lagniacum, urbem ad Matronam munitam expugnat, perque flumen illud magnam cibariorum copiam Pariſiis invehit, urbis Salvator publice acclamatus. Navarri contra exercitum inedia cœpit infeſtare, atque inde coëgit recedere.

a Farneſio ſoluta.

Tentavit tamen adhuc per Castillonium ex S. Jacobi suburbio scalis applicitis clam in urbem evadere. Nec procul a successu conatus abfuit, jam eluctante per scalas milite, nisi pauci Jesuitæ, qui forte eo loco dormientibus cæteris intendebant vigilias, ad arma conclamassent, excitique milites hostem abegissent. Hoc consilio frustrato Henricus in Picardiam, Parmensis vero, expugnato Corbolio, causatus Belgici belli necessitates, in Flandriam rediit, latera ejus velut stipante Navarro; ad fines Galliæ ventum ad arma, consertaque pugna, victoria penes Farnesium stetit.

Obitus Card. Borb.

Sub ipsis Parisiensis obsidionis exordiis Fontenæi, ubi captivus detinebatur, obiit Cardinalis Borbonius, quem fœderati Regem renuntiaverant. Confirmata Maynio vicaria in universum Regnum Præfectura. Editum a Sorbona decretum, quo sanciebat, jure Divino nefas esse, Regem hæreticum admittere. Institutæ supplicationes a cœnobitis, crucem læva, hastam dextra gestantibus. Incedebant longis ordinibus, in diversas sacras familias distributis, cincti gladiis, galeis, loricisque supra religiosas vestes armati, atque diversa armorum genera ferentes, concinebant preces, crebris sclopetorum explosionibus interpolatas. Nemursius vero, Aumalius, Duces, Tribuni, Magistratus &c. juramento se adstrinxerant ad Religionis defensionem, & Principis hæretici repulsam.

Bellum in provinciis.

Dum hæc toto anno ad primariam urbem gerebantur, plerisque in provinciis Mars atrociter sævit, varia fortuna, Henrico tamen magis favente. In Andegavis, Cenomanis & Pictonibus Princeps Contyus urbes expugnabat. Aquitaniam Matignonius compescebat. Arvernia, parta ad *Issoriacum* victoria, Regi asserta. Lediguerius expugnata Gratianopoli in Delphinatibus & Phocensibus rem strenue gerebat. Britanniam Princeps Dombensis, Monpenserii filius, & Dux Mercordius lacerabant. At hanc provinciam Hispanus Isabellæ filiæ suæ, ob matrem Henrici III. sororem, vindicabat. Missis itaque cum classe copiis Mercordium juvabat. Rex iterum Lutetiam astu tentavit, centurionibus rusticorum habitu equos farina onustos ad urbem agentibus. Sed fraus patefacta & explosa est. Captum tamen a Regiis Carnutum. Pluresque ex Catholicis ad eum se applicuerunt, inter quos Ludovicus Gonzaga, Princeps Nivernensis magnæ in Gallia, licet esset exterus, existimationis, & Epernonius, qui post mortem Henrici III. se subduxerat. Quo pacto non parum auctæ sunt illius copiæ, tot pugnis & obsidionibus attritæ.

Jam

Jamque fœderatis ſuperior erat viribus; cum illi ad Philippum Hiſpaniarum Regem legatum mittunt, qui majora ſubſidia expeteret. Reſpondit ille, ſe immenſam jam fœderatis in rem alienam expendiſſe pecuniam. Galliæ coronam filiæ ſuæ, a ſorore Henrici III. prognatæ, eſſe debitam. Nupturam illam Alberto Archiduci, atque in dotem Belgii provincias allaturam; qua ratione multum augendam Galliam, ſi illa in Reginam adſciſceretur. Et quamvis orator legis Salicæ normam, regnique conſuetudines opponeret, tamen copias dedit atque pecuniam. Hiſpani conſilia.

66. Perculit ea Hiſpani mens æque fœderatos, ac Regios. Sed nec minus ſummorum Pontificum animus varius. Sixtus ſub vitæ finem alienior viſus a fœdere, Catholicis, qui Henricum ſequebantur, aures dedit, inhibito legato ſuo, ne cenſura eos perſtringat. At Gregorius XIV. Mediolanenſis in Hiſpanum ponior, geminum diploma mittit in Galliam. Primo Eccleſiaſticos interdicit ſacris, niſi ab Henrico Borbonio, hæretico, & relapſo, recedant. Altero laicos cum minis hortatur, ut eundem deſerant. Verum ſenatus Catalaunenſis & Turonenſis auſus eſt utramque Bullam abrogare. A Præſulibus etiam, qui Henrico adhærebant, Carnuti declaratum, irrita eſſe illa diplomata: reclamante tamen Cardinale Borbonio (antea Vindocinenſi) quem frater Sueſſionenſis in ſpem regni adduxerat. Interdictum.

Sacrum fulmen cum non proficeret apud gentem, neſcio quibus libertatibus ſibi blandientem, profanum Gregorius adhibendum putavit. Indicit delectum: quo ſcribuntur Helvetiorum ſex millia, Italorum duo, ac mille equites; iisque ducem præficit Herculem Sfrondratum nepotem ex fratre, ærario, quod Sixtus congeſſerat, huc impenſo. Pontificis copiæ.

Cum Pontifice & Hiſpano fœderatis acceſſit Carolus Emanuel Dux Sabaudiæ; cui ſatis non erat Saluſſios, vivente adhuc Henrico III. eripere, ſed eo interempto in Galliam univerſam jus extendit, quod ex Franciſco I. avo materno prognatus eſſet. Præſertim vero in Delphinatum & Provinciam Phocenſem, ſibi vicinas, ſpes ſuas intendit; ſuſcitato etiam jure ad regnum Arelatenſe, ad quod provinciæ illæ quondam ſpectaverant. Conciliatis igitur ſenatoribus, Aquas Sextias ad Comitia properat; a quibus Provinciæ regimen cum titulo Proregis ſub corona Franciæ accipit. Mox Salonio capto Maſſiliæ excipitur, uti etiam Arelate, ac Berræ; receptisque a Philippo ſocero auxiliis, ſpes ſuas ulterius promoturus videbatur. Sabaudus

Victus. Sed versâ mox est fortunæ alea. Valeta & Lediguerius Regii Duces, nulla ope, nulla pecunia freti, sua industria, fortitudine, summaque in Regem fide, Sabaudum in Provincia fregerunt; tum maxime, ubi Lediguerius ad *Ponchoram* in Delphinatu Amedeum ejus fratrem nothum, atque Hispanos memorabili prælio vicit, cæsis eorum quatuor millibus, castrisque omni opulentia plenis direptis. Qua parta victoria in Phocensem Provinciam victor advolat, atque substitutus in demortui Valetæ locum, non tantum ex Provincia Sabaudum abigit, sed in Pedemontium quoque irrumpens, complures urbes arcesque expugnat, ac præsidiis firmat.

67. Guisii libertas. Prosperis his rerum eventibus Henricum recreatum duo perturbant, Guisii libertas, & Noyæ mors. Carolus nempe Guisius, Henrici ab Henrico III. Blesis cæsi filius, viginti nunc annorum juvenis, ex Turonensi arce, in qua captivus detinebatur, cythareædi opera sericum funem nactus, quem in ipsam cytharam indiderat, per fenestram demissus, atque a paratis equitibus exceptus, ad Chastrium evadit.

Turbæ Parisiensis. Tumultuatum interea Parisiis, dum Maynium inter & sexdecim viros serpebat discordia. Quippe Maynius impatienter ferebat, civium turbam ac propemodum fæcem in auctoritatem summam assurgere. Quamobrem eam factionem supprimere satagebat. Illi autem, ut contra Maynii potentiam se tuerentur, ad Guisium, custodia liberatum, verterunt animos, nova condita juramenti formula, ad pellendam urbe factionem Politicorum (nam ita Regi faventes appellabant) simulque omnes Regii sanguinis Principes a regno excludebantur. Tres senatus principes, qui in Henricum propensiores videbantur, suspendio necati. Maynius occasionem nactus, qua sexdecim virorum potestatem usurpatam circumscriberet, novem ex illis per lictorem trabi affigi jubet. Quo facto infinita illa tribunorum plebis potentia sic contrita est, ut deinceps vix amplius assurgeret; simulque senatum ad lubitum mutavit.

Henricus, cum Pontificem, Hispanum, Sabaudum, ac Galliæ fœderatos Catholicos adversum se insurgere spectaret, ad externa quoque auxilia animum intendit, accepitque per comitem Essexium tria Anglorum millia, & ex Germania 11000. peditum, equitum 5050. a Palatino, Saxone, Brandeburgo, Hasso, & civitatibus Protestantibus, impensis Elisabethæ scripta; imperio penes Anhaltinum existente.

Con-

Conductæ ſunt hæ copiæ potiſſimum cura Vicecomitis Henrici Turrenii; cui Mareſcallo creato a Rege uxor data Catharina, hæres Bullionii Ducatus, a fratre inſtituta ea conditione, ſi Hugonoto ſit nuptura. Quare rejectis nobiliſſimis, ex Mompenſeria, Lotharinga, & Nivernenſi familia, procis, Bullionium (quod ad Eccleſiam Leodienſem olim ſpectaverat) cum Sedano Turreniorum domui intulit. Ex hoc Turrenio natus eſt magnus ille Gallici exercitus, ſub Ludovico XIV, Imperator, Henricus Turrenius. Turrenius

Henricus Rex cum Germanis, Anglis, Batavis, Gallisque, ſibi adhærentibus, Normanniam ex integro ſibi aſſerturus, Rothomagum, provinciæ caput, obſidet, ſtrenue illam propugnante Villarſio. Cedere nihilominus hoſtium multitudini debuiſſet, niſi Parmenſis cum exercitu veniens obſidionem bis ſolviſſet, ſicut antea Lutetiam liberavit. Et fregiſſet omnino ſummus hic belli Imperator Henrici partes, niſi Maynius, nolens Hiſpanos creſcere, omnibus ejus prudentiſſimis conſiliis ſe oppoſuiſſet. Ita nempe hoſtis emolumento ſocius ſocium turbat, cum ad diverſos fines tendunt. Et imprimis quidem Alexander cæſis ad Aumaliam Hugonotis, captaque urbe cum pluribus arcibus & oppidis, Henrici ad Rothomagum munita caſtra aggredi ſtatuit, ut pugna decretoria pertinaci tandem bello finem imponat. Sed Maynio cum Gallis ducibus fœderatis obſiſtente, cum Villarius fauſtis eruptionibus hoſtem fregiſſet, in hyberna conceſſit. At cum Henricus mox ad obſidionem rediiſſet, atque ad deſperationem jam ferme redegiſſet, rogatus Farneſius eandem denuo liberavit. Debellari tunc potuiſſe exiſtimabatur, ſi Dux Maynius perſuaderi potuiſſet, ut prælium ineat. At ille poteſtatis ſuæ finem metuens, nolensque, ut Gallia ab Hiſpanis ſubacta leges acciperet, induci non potuit, ut in prælium conſentiret. Dato igitur Navarro ſpatio, quo exercitum ſuum, ad Rothomagum valde acciſum attritumque, novis undique affluentibus Heterodoxorum auxiliis repararet, Catholicus exercitus in magnam cibariorum penuriam incurrit, & a Navarro velut concluſus tenebatur; ſed Farneſius, licet brachio pila tactus graviter ſaucius, trajectis ſingulari arte per Sequanam copiis, hoſteque prope metante decepto, rem totam reſtituit, pluribusque propugnaculis aut expugnatis aut deditione acceptis, in Belgium rediit, ubi interea Batavi magnis fuerant incrementis aucti. Et quamquam tam claſſe nuper in Angliam deſtinata, quam intercepto ab Anglis auro Indico, aut retardato, atque tot bellis in Gallia, Belgio, Aragonia geſtis, ærarium Hiſpanum erat exhauſtum, tertiam nihilominus in Galliam Farneſius Rothomagum liberat.

expe-

expeditionem adornavit, ut & fœdus vacillans ſuſtentaret, & regni comitiis, pro renuntiando novo Rege armatus intereſſet. Sed in ipſo apparatu Atrebati obiit.

Parmenſi in Belgium regreſſo, cæſoque magno Regis dolore Bironio Mareſcallo, Regem inter & Maynium pax tentata eſt, conferentibus conſilia hinc Villaregio, inde Mornæo. Sed Hiſpani qua minis qua ſpebus negotium evertunt, atque Maynium ad comitia Regni indicenda compellunt; a quibus is poteſtatis amittendæ aut minuendæ metu abhorrebat. Sed accedente Clementis VIII. ſummi Pontificis, ipſorumque fœderatorum voluntate, tandem conſenſit.

Comitia.

Finis erat, quem legatus Apoſtolicus proponebat, ut renuntietur Rex Catholicus. Orationem in eam rem ferventem habuit Genebrardus, uti probitate & religionis zelo, ita omnibus litterarum ornamentis vir clariſſimus, ex Illuſtriſſima S. Benedicti familia. Feria Hiſpanus Orator iis in comitiis, collaudatis Philippi in Galliam ac præſertim fœderatos beneficiis, Iſabellam Claram Eugeniam, ex Henrici II. primogenita natam, Reginam Franciæ enuntiandam proponit, nupturam Alberto Archiduci. Cum hæc propoſitio comitiis diſpliceret, idem legatus nupturam Gallorum alicui, ſi vellent, aſſeruit. Magna tunc erat exſpectatio, quem ex Galliæ Principibus diadema illud involveret. Comitia autem, a ſenatu Pariſienſi monita, eam etiam propoſitionem rejecerunt. Feria ulterius progreſſus, Carolum Ducem Guiſium, nuper carcere liberatum, futurum Iſabellæ conjugem nominavit, jamque ad Guiſium, velut futurum Regem, frequens erat confluxus; cum Maynius indigne ferens nepotem præponi patruo, tot jam laboribus curiſque pro fœdere exercito, id conſilium diſturbat, ipſo etiam Guiſio aſſentiente.

Conſilia de Rege.

Ne autem Maynius, inter odia Hiſpanorum & Henrici medius ſuccumbat, trimeſtres ab hoc oblatas inducias acceptat. Sed mox rurſus novam cum Hiſpanis unionem in tutelam fœderis paciſcitur. Denique legato Pontificio urgente, admittit in comitiis Concilium Tridentinum. Idque ſaltem iſthæc effecerunt comitia, ut converſionem Regis promoverent.

Receptum concil. Trid.

68. Dudum ille veritatem Catholicæ Religionis agnoverat; ſed quia in tanto prioris aulæ fermento nihil certi ſperare ab eadem poterat, apud Hugonotos vero, quorum plurimi erant, caput eſſe poſſet, eorumque potenti factione fulciri, differendam converſionem cenſebat. Poſt Henrici Regis cædem, averſis ab eo fœderatorum animis, Hiſpaniſque regnum ſibi quærentibus, per Hugonotorum,

Cur dilata converſio.

Eli-

Elisabethæ, Batavorum, Helvetiæ & Germaniæ Protestantium operam regnum sibi debitum comparandum putabat. Præterquam, quod minus decorum sibi duceret, si speciem præberet, quod aut regni terreni cupiditate, aut a subditis suis coactus religionem mutaret.

At vero ubi vidit per tot jam annos a Francis exterisque, a se ipso etiam suisque suum lacerari regnum, Philippum potentissimum Hispaniarum Regem omnes vires impensurum, ut filiam suam in his adversus se ipsam armatæ Franciæ turbis solio admoveat; faventem in hoc sibi habere Pontificem, atque Sabaudum generum; fœderatos a se velut hæretico abhorrere; quin eos etiam catholicos, qui ex suis stant partibus, discessionem minitari, nisi ad sacra catholicorum redeat; novissime Contyum & Dombensem, Duces suos, in Britannia prælio a Mercordio victos, præcipuas Regni urbes adhucdum esse in fœderatorum potestate; æternum fore bellum, in extremam perniciem Franciam daturum.

His, inquam, aliisque apud animum suum probe expensis, spretisque Hugonotorum, Anglorum, Batavorum, & Germaniæ Protestantium precibus ac minis, rejectis quoque Mornæi, a quo hactenus a catholica professione avocatus fuerat, hortationibus nihil amplius dissimulandum simulandumve ratus, Jacobi Perronii, ad Ebroicenses tunc Infulas destinati, eloquentis & eruditi in paucis viri industria, doctrina de invocatione sanctorum, de peccatis sacerdoti privatim aperiendis, & Pontificis potestate (in quibus adhuc hæsitare videbatur) uberius instructus, ipsis etiam Hugonotis fatentibus, in catholica Religione salutem æternam comparari posse, diem professioni publice emittendæ designavit.

Disceptatum tunc equidem inter Catholicos, an Galliæ Præsules Regem absolvendi facultatem haberent, pernegante id Cardinale Borbonio, flamma ambitionis, quam Maynius & Hispani studiose nutriverant, necdum extincta; major nihilominus consultantium pars censuit, absolutionem in hoc rerum articulo impertiri posse, non appellato Pontifice. De absolutione.

Illuxit igitur tandem non solum Galliæ universæ, sed rei etiam Catholicæ optata dies 25. Julii (*anno* 1593.) qua Rex domo prodiens, candida veste, in Principum Procerumque magna frequentia, ad fores templi Sandionysiani progressus, occurrenti Bituricensi Archiepiscopo, astantibus Cardinale Borbonio, cæterisque Præsulibus, interroganti, quis esset, quidve inquireret, respondet, se Regem

Conversio. esse, ac velle admitti in gremium sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ. Deinde procumbens in genua, fidei professionem ex scripto legit, traditque Bituricensi. Mox in Ecclesiam ducitur; concinitur sacræ lætitiæ canticum; deponit peccatorum confessionem apud Bituricensem, ac solemni sacro præsentem se sistit, a prandio vesperis & concioni interest, effuso omnium gaudio, maximaque Parisiensium frequentia, qui contra legati Pontificii & Maynii jussa advolaverant. Et vero illa conversione non tantum cælorum aditus patefactus est Regi, sed civitatum quoque & Provinciarum, quas hactenus Religionis studium occluserat.

Nam mox Vitrus, qui post Henrici III. mortem a Navarro propter religionem ad fœderatos defecerat, primus omnium ad Catholicum jam Regem se convertit, sequentibus exemplum Præfecti sui Meldis; dein Aquis Sextiis in Provincia, Genebrardo Archiepiscopo studio fœderis secedente Massiliam. Secutæ sunt Aurelia cum Biturigibus, quas Chastrius pro fœdere administratas ad Regem traduxit. Lugdunum pariter, Nemursio prætore in custodiam dato, Regios admisit.

Inauguratio. Suscepta mox Carnuti (nam Remos fœderati obtinebant) solennis Regis inauguratio a Nicolao Thuano, Carnutensi Episcopo, præsentibus Principibus, qui Pares Franciæ referrent, Contyo, Suessionensi, Mompenserio, ac Ducibus Pinæo, Rhetio, & Ventadurio, Matignonio Marescallo, Longavilla cubiculi Regii Præfecto, Cancellario, Episcopis & Optimatibus (*anno* 1594.) Secuta brevi Lute-

69. Lutetia. tiæ deditio per Brissacum, fortem eo usque fœderis socium, quem Rex extemplo Marescallum dixit. Legatus Pontificius cum Feria oratore Hispano & copiis incolumes excessere. Urbi mox parta quies, festivisque gaudiis Rex exceptus, amnestia ubique promulgata. Universitas etiam, abrogatis prioribus decretis, obsequium fidemque Regi juravit.

aliæ urbes. Tum vero multæ urbes, æmulatæ exemplum Lutetiæ, Regi sunt deditæ, Monterolium & Abbavilla in Picardia; Trecæ & Senones in Campania; Rionum in Arvernia; Aginnum, Villanova, & Marmauda in Aquitania; & præsertim Rothomagum in Normannia, a Villarsio Præfecto, Admiralii dignitatem, sacerdotia opulenta aliaque sibi pacto tradita. Lauduno dein vi expugnato, ad Regem accesserunt, Perona, Roya, Mondiderium, Ambianum, Bellovicum, Noviodunum, Suessio, Hamum, Fara, Theodorici castrum.

Imo

Imo jam a Maynio deficiebat ſua familia; Elbovius cum Pictavio Regi addictus: & ipſe Guiſius pro fœderatis Campaniæ Gubernator, a Maynio diffidens, poſtquam cum rege contraxerat, Rhemos eidem tradit, interempto Sampaulo eorum præfecto, fortiſſimo illo milite, qui ejus patrem tam ſollicite adverſus Henricum III. Pariſiis a nece vindicaverat. Guiſius donatus prætura Phocenſis Provinciæ, amoto Epernonio. Similiter Lotharingiæ Dux opera Baſſompetræ cum rege convenit, fœduſque pangit. Principes.

Rex Henricus tantis incrementis auctus, recuperata tota ferme Burgundia, quæ hactenus Maynio fida in fœdere perſtiterat, Hiſpano bellum indicit, diſſuadentibus multis, ſananda potius Franciæ vulnera exiſtimantibus; magnoque aut libertatis aut etiam vitæ diſcrimini ſe expoſuit. Nam Bullionio in agrum Luxemburgicum miſſo, Balagnio in Arteſios, atque Hannonios, nihil præter ruſticorum prædationes relatum: atque pugnæ avidus Rex ad Fontem Francicum Maynium & Velaſcum Hiſpanorum Ducem aggreditur; cumque Maynius jam delibaſſet victoriam (nam Velaſcus ſuo milite immotus ſtabat) Rex cum centum tantum cataphractis in aciem prorumpit, ſeque hoſti irruenti obiicit, ſtricto enſe in denſam turbam ſe abdens, prælium reſtaurat; & ſi non integram victoriam reportavit, cladem ſaltem ſuorum audaci facinore evitavit. Rex bellum indicit Hiſp.

Sed & duo alia graviſſima ſuſtinuit pericula a perditiſſimis duobus hominum monſtris. Nam cum Rex a Pontifice necdum abſolutus eſſet a cenſura, quia putabatur ſolummodo ad tempus, ut fœdus diſſolvat, & regnum acquirat, religionis catholicæ ſimulationem præferre, nutrientibus hanc Romæ perſuaſionem Maynio & Hiſpanis, & aliunde conſtaret, Eliſabetham, converſione Regis irritatam, ejusdem excuſatione fuiſſe placatam, atque Hugonotis ſectæ ſuæ exercitium, cum facultate convocandi ſynodos, tum particulares tum nationales permiſiſſe, non ſerio Regem converſum plures exiſtimabant. 70.

Hos inter mortalium impiiſſimus Petrus Barriera, primum Aureliæ navicularius, dein miles, de inferenda Regi nece nefandum ſuſcepit conſilium (ex perverſiſſima illa perſuaſione, quam poſt Henrici III. cædem concionatores ex pulpitis detonabant) Varadeus Collegii Pariſienſis Rector, cui conſilium atrox Barriera aperuerat, graviſſimis verbis hominem reprehendit, ac dehortatus eſt, nec confeſſionem ejus audire voluit, ſed Regem de veſani hominis dementia monuit, prout Rex ipſe poſtmodum publice fuit teſtatus. Captus proin nebulo Meloduni, meritoque ſupplicio affectus eſt. Barriera.

Gravius alterum propiusque fuit periculum. Cum enim Rex apparaturus bellum Hispanicum Parisios venisset, in turba procerum, cum cubiculum ingressurus erat, parricidali ictu appetitur; lethalis erat futurus, quia in guttur directus, nisi se demisisset Rex ad excipiendum Montignium, qui salutaturus accesserat. Cultro igitur in os impacto, labro inferiore scisso, & excusso dente sauciatur. Ingens in re subita terror & consternatio. Circumspicitur, quis tanti patrator flagitii (nam is cultrum in turba projecerat) apprehenditur a Suessionensi Principe juvenis incognitus: negat facinus, sed ad supremam curiam ductus fatetur.

Castellus. Joannes Chastellus is erat; mercatoris Parisiensis filius, Jurisprudentiæ tunc alumnus, annorum novendecim, sceleratissimus nebulo, stygia illa ex priore bello persuasione imbutus, flagitiorum veniam se non obtenturum existimans, nisi cæde Regis, quam adhuc hæreticum plures nuncupabant. Quæstioni subjectus, ut complices nefandi facinoris prodat, constanter etiam inter tormenta, asseruit, neminem fuisse conscium, suo unius consilio id esse patratum.

Interrogatus de vitæ genere, se prius in Jesuitarum scholis Philosophiæ fuisse inscriptum respondit, jam vero ultra medium annum Jurisprudentiæ, Marcilio Professore, dedisse operam. Quamvis autem propior cadere potuisset suspicio in scholas juris, quas a septem jam mensibus adiverat, tamen inimici, Societatis pellendæ se nactos causam arbitrati, Jesuitas sceleris auctores divulgant, absque ullo indicio, sine ullo teste; pernegante Chastello, ullum ex Societate fuisse conscium, aut cum ullo ea de re consilium se contulisse. Gueretus Chastelli quondam in Philosophia Professor in carcerem abreptus, torturæ subjectus, quamvis neque scripto nec voce aliquid docuerat, quod culpæ dari posset, datus nihilominus in vincula, quia Professor olim rei fuerat. Quasi vero Professores omnia crimina deberent luere, quæ a discipulis patrantur.

71. Guignardus occisus. Excussa dein omnia collegii scrinia. Inventum in cubili P. Joannis Guignardi Theologiæ Professoris scriptum, anno 1589. confectum, cum de nece Henrici III. Parisiis inter Theologos multa esset disceptatio, passimque de hoc argumento, Parisiis præsertim, disputare aut scribere, piaculum nemo duceret. Ipsaque Sorbona multo acriora edidisset, quam Guignardus privatim conceperat.

Is nihilominus tractus in carcerem & quæstioni admotus, fassus est, se illa, quæ sibi objicerentur, privatim scripsisse, sed tempore illo, cum eadem, & adhuc acriora, concionatores passim ex cathe-

cathedris declamarent, & plurimi Doctores, Præſules, Parochi, & ex aliis Religioſis familiis viri docti & pii, ſcribebant, & in vulgus etiam jactabant; idque totum, plena inducta præteritorum amneſtia, clementiſſime a Rege condonatum. Quod vero ejusmodi ſcripta non combuſſiſſet, id oblivione factum & negligentia, non animo nocendi, aut iis unquam utendi. De cætero Chaſtelli facinus nulla ratione ad ſe pertinere. Nihilominus a ſenatu juſſus eſt ex furca pendere; licet ejusmodi ſcripta, etiam poſt edictum ea lacerandi aut comburendi, paſſim adhuc in Bibliothecis & manibus verſarentur.

Sed illud iniquius, quod Senatus ille Pariſienſis (cujus caput Harlæus, vehementer tunc inimicus Societati) propter unius hominis noxam (etiamſi illa excuſari non potuiſſet) toti in Gallia Societati exilium indixerit. Quid, quæſo! humanis per orbem ſocietatibus fieret, ſi unius culpam omnes oporteret luere? Num propter facinus Jacobi Clementis, qui Regem Henricum III. interfecit, totus ejusdem ordo, tot meritis inclitus, e Gallia proſcribendus; ſed invidiæ, quæ virtutis, laudis, boniqne meriti ſolet eſſe comes, livori, atque odio quorundam, triſtem id genus ſcenam adornantium condonandum fuit. Societas pulſa.

Obtemperarunt Patres; mox ab ipſo rege maxima cum laude revocandi; quibus exilium non tam pœna fuit, quam probatio; revocatio innocentiæ præmium, non culpæ venia: Rege ipſo poſtmodum potenter vindicante honorem Societatis, quam antea vix aliter, niſi ex ore Hugonotorum noverat. Attamen ſupremæ curiæ (ſeu parlamenta) Toloſana & Burdegalenſis, decreto Pariſienſis curiæ, cui non ſubſunt, rejecto, Jeſuitas in collegiis ditionis ſuæ conſervarunt.

Chaſtellus parricida nefarius pro merito punitus (ſi ulla tanto ſceleri pœna par eſſe queat) membra candenti forcipe laniatus, diſcerptus trahentibus in diverſum equis, atque igne conſumptus. Domus ejus paterna funditus everſa, ſoloque æquata; & in area relicta pyramis erecta, cui inſculptum legebatur ſenatus decretum, cum variis inſcriptionibus, a Joſepho Scaligero, homine hæretico, ut Societati probrum inureret, compoſitis.

Graviſſime accepit Clemens VIII. Pontifex Societatis e Gallia proſcriptionem; firmatuſque in opinione, jam alias ab hoſtibus Regis ipſi impreſſa, Henricum tempori duntaxat in amplectenda religione ſerviiſſe, Ludovicum Gonzagam, Ducem Nivernenſem, a Rege ad petendam abſolutionem miſſum, non admiſit, ſignificans

per litteras, se ab Henrico Borbonio Oratorem nullum admissurum. Tacita tamen legati appellatione cum Pontifice locutus, re infecta rediit in Franciam.

Societas laborat pro absolutione Regis. Non cessabat autem Societas pro causa Regis apud Clementem agere, ac rogare, ut absolutionis beneficium eidem impertiat. Neque Galli solum in hoc negotio laborarunt, uti Sirmondus, Comoletus, Alexander Georgius, nuper Collegii Parisiensis Rector, cum Gueretо, Castelli olim Professore, qui pedibus Pontificis advoluti, reconciliationis cum Ecclesia gratiam pro rege rogarunt; sed ipse etiam Claudius Aquaviva Societatis Generalis. Cui cum plerique auctores essent, ut inter conditiones, Regis in communionem Ecclesiæ recipiendi, hanc apponi curaret, ut Societas in Galliam restituatur, aut saltem Regis negotium retardaret, foveretque suspicionem, de parum sincero in Ecclesiam animo: quippe qui ordinem religiosum, religioni propugnandæ ferventer addictum, regno exigeret, ipse neutrum fecit; sed per se suosque apud Pontificem laborare & rogare non destitit, ut causa Regis quantocius ad optatum exitum perducatur.

Accessit Toleti, e Societate ad purpuram assumpti, indefessa industria. Qui licet Hispanus esset, pro auctoritate & gratia, qua pollebat apud Pontificem, ipsum adhortari, impellere, & propemodum cogere ad impertiendam absolutionem Regi, non cessavit. Tandem igitur inflexus Clemens, Dossatum & Perronium, Regis oratores, admisit; iisque agentibus negotium confectum est.

72. Conditiones. Quippe causa ad Cardinalium collegium relata, indictisque per omnia urbis templa solennibus precibus, post revulsos omnes obices, quos hostes objecerant, in sexdecim conditiones conventum est. Quarum erant præcipuæ; ut Rex in Bearnia instauraret Religionem; intra annum Condæum Principem ab Hugonotis reciperet, curaretque orthodoxa religione institui; Concilium Tridentinum admitteret, iis exceptis, quæ observari in Gallia non possent, quin tranquillitas regni turbaretur. Cætera ad pietatem Regis stabiliendam, & palam omnibus contestandam pertinebant.

His constitutis, anno 1595. 16. Septem. Pontifice præsente in pegmate ante fores S. Petri erecto, & adstantibus Cardinalibus cum curia Pontificia, Perronius & Dossatus in ejus conspectum admissi,

Absolutio. legunt primum libellum Regis supplicem, exhibito in eam rem mandato; mox lecto decreto Pontificis, quo priorem Regis absolutionem, a Bituricensi in Gallia impertitam, abrogabat, Procuratores

Regis

Regis nomine abjurant hæreſin, ac catholicam fidem profitentur; tum proſtrati ante Pontificem, ejus manu virga leviter percutiuntur humeros, dum pſalmus *Miſerere* concinitur. Tandemque Pontifex in ſolio conſidens abſolutionem pronunciat, fauſtis populi acclamationibus, & tormentis Adrianæ molis gratulationem late intonantibus. Mox apertæ S. Petri valvæ: inducti Procuratores ad ſepulchrum SS. Apoſtolorum: finitaque ſacra ceremonia. Perronius & Doſſatus in numerum Cardinalium adlecti. Rex eorum negotium continuo ratum habuit, ac toto regno gratiarum actionem inſtituit.

Hac abſolutione non tantum Rex Eccleſiæ, ſed etiam ſubditi Regi ſunt reſtituti, fœderis partibus abjectis prorſus, atque infractis. Nam Maynius, per ſeptem jam annos fœderatorum caput, extemplo ad clementiam Regis converſus, largis conditionibus ab eo inter tergeminos amplexus receptus eſt; præter veniam præteritorum cum aſſeclis plurima conſecutus. Debita ipſius a Rege perſoluta; tres urbes ad ſecuritatem ei conceſſæ, Sueſſio, Cabilo, & Bellegarda; certante deinceps utroque alio multo armorum genere, Rege gratiis, Maynio fide atque obſequio: æmulorum altero injuriæ, altero auctoritatis ponente memoriam. *Maynius Regi conciliatur.*

Maynio ſe junxerunt Nemurſius ejus frater uterinus, & Jojoſa, amplis ſimiliter conditionibus recepti. Et Jojoſa quidem, quem poſt fratris mortem ex Capucinorum ordine ad defendendam Religionem Catholicam Toloſates in Præfectum arceſſiverant, Toloſam cum reliqua Occitania, a fœdere abjunctam in obſequium Regis adduxit; atque Mareſchallus ab eodem dictus impetrata a Pontifice votorum commutatione per Jojoſam patruum Cardinalem, ut ea inſtar Melitenſium Equitum obſervaret. Luſitque per aliquot annos in ea mundi ſcena perſonam Ducis; donec aſpirante Divina gratia, ſponte abdicato poteſtatis & coruſcantis vanitatis ludibrio, rurſus ſe induit in Capucinorum pauperiem; repetita humilitate illuſtrior, atque uni Deo ſerviendo, mente pacatior, & perennis gloriæ ſecurior. *Jojoſæ fata.*

Phocenſis Provinciæ Præturam Guiſio Rex conceſſerat; verum Epernonius vir magno animo, quem per multa jam utriusque fortunæ fata induraverat, eandem dimittere noluit, in pretium admiraliatus eandem ſibi datam aſſerens, aditamque hæreditario quaſi jure, quam Valeta frater geſſiſſet, ærumnis hoſti abreptam, partamque. Sed Rex Guiſium immiſit in poſſeſſionem, ferro aperiendam. Exceptus is primo Aquis ſextiis, Epernonium aggreditur. Qui cernens ſe parta tueri non poſſe, in Regis tandem clementiam ſe conjecit; *Provincia.*

cit; donatus Prætura Lemovicensi, & centum aureorum millibus ad farciendas impensas. Massiliam dein, duorum consulum tyrannide nomine fœderis pressam, Guisius Regi, sibique Gubernatori, conciliat, illustri Præturæ auspicio.

Mercurius. Supererant ex fœderatorum reliquiis duo adhuc Principes, Mercordius seu Mercurius, & Aumalius, cum Rege necdum conciliati. Et Mercordius quidem magna constantia, aut pertinacia Britanniæ inhærebat: Aumontii Mareschalli, viri fortissimi, in obsidione Comperii cæde, factus animosior, in plures adhuc annos dominationem porrexit; usque dum Rex ipse cum exercitu in Britanniam movens, urbium præfectos, qui Mercordio adhærebant, clementia ad obsequium flexit. Quare Dux Mercordius necessitate compulsus, Regis tandem gratiam per conjugem Mariam Luxemburgicam appellavit; exceptus proin a Rege plura impetravit, quam speraverat.

Estreæ opera. Promovebat hanc concordiam Ludovica Henrici III. vidua, Mercordii soror; ac præcipue Gabrielis Estræa, Regis Henrici IV. omnino potens, qui eam Ducissam Betfortiam dixerat; postquam ex ea liberos susceperat. Estræa summopere favebat Principibus, ex Lotharingica stirpe ortis, quia sperabat, per eos liberos suos, quos ex Rege genuerat, exclusis Principibus aliis Borbonicis, ad regnum promotum iri. Quare etiam Guisio, & Maynio optimas pacis conditiones a Rege impetravit. Et in hac ipsa cum Mercordio transactione ejus opera sponsalia sunt nuncupata, inter Cæsarem ejusdem filium (quem dein Rex pater legitimis natalibus restituit, & Vindocinensem Ducem atque Britanniæ Prætorem creavit) & Franciscam Mercordii Filiam. Sponsus quartum, sponsa sextum ætatis annum agebat.

Ab hac pactione Rex ultra progressus ad ordinandam Britanniam, tot annorum bellis conquassatam. Nannetis edictum sanxit

Nannetense edictum. in plura descriptum capita, quod *Nannetense* dictum. Quo Hugonotis plura concessit, permissa iis in Bearnia & aliis quibusdam locis, sectæ libertate, atque promisso Ministris stipendio, non quidem ex decimis, uti postulaverant, sed ex Regis ærario.

Hugonoti nempe jam a conversione averso a Rege animo, inter se conspiraverant, præsertim ubi viderunt fœderatos, sibi infensissimos, in gratiam & amicitiam receptos. Negabant propterea adversus Hispanos auxilia, instigati, ut credebatur, a Duce Bullionio, Mornæo, Noya, & Trimollio, eorum ducibus.

Tan-

Tantæ proterviæ occaſionem fecit bellum Hiſpanicum; quod interea acriter geſtum eſt, non una Gallorum clade. Nam imprimis Parmenſis, dein Mansfeldius & Velaſcus arma ex Belgio ſtrenue inferebant; denique Comes Fontanus in Picardiam ruens, primo Caſtelletum deditione obtinet; dein reportata egregia victoria, cæſoque Villarſio, Darlanium capit. Tum vero factus animoſior, ſuadentibus Aumalio & Roſneo, Cameracum obſidet. 73. Bellum Hiſpan.

Eam urbem ad Imperium ſpectantem, amplam & validam, Balagnius pro fœderatis tenuerat. Mox conventione cum Rege inita, Mareſcallus ab eo dictus, obtinuit, ut ſummo jure illam poſſideret, ſub protectione Regis. At cum impotentius regeret, Cameracenſes ſe Regi ſubjiciunt. Sed ille impulſu Etreæ (quæ Balagnio favebat) jubet, ut Balagnio pareant. Qua repulſa irritati, Balagnii imperium non ferentes, Hiſpanis ſe dedunt: expoſtulante cum Rege Bironio, quod unius mulierculæ blanditiis urbem tantam amiſiſſet.

Rex indignatione æſtuans, ſtatuit in conſilio hoſtem victorem extemplo aggredi; quod cum diſſuaderet Nivernenſis, ob ſummum periculum emolumento nullo ſubeundum, Rex vultu ſevero, *tibi ſit*, inquit, *iſte metus*, *qui ab hoſte ſeptima leuca ſemper abſuiſti.* Qua voce Princeps percuſſus decubuit, & paulo poſt obiit. Hanc mercedem ab aula retulit Ludovicus Gonzaga, uxorio nomine Dux Nivernenſis & Retelenſis propter inconcuſſam in Franciam fidem, & impenſam perpetuam in militia & aula pro Regno ſollicitudinem. Nivernenſis obitus.

Venerat interea in Hiſpanorum caſtra (*anno* 1596.) Albertus Archidux, ſuſcepto Belgii regimine; atque complures urbes, & inter eas Caletum per Roſneum capit, per palmas & adoreas inaugurans principatus initia. Devictis Gallis, mulctatisque in Batavos promovit victoriam, Hulſto expugnato, ſed Roſneo in obſidione occiſo. Gallus is fuit, vir belli peritiſſimus, fœderis & Aumalii comes perpetuus. Tentaverat quidem conciliationem cum Rege, ſed quia Mareſchalli dignitatem petierat, de cætero nihil præter ſe ipſum allaturus, repulſam paſſus, totum ſe Hiſpanis applicuit, ingenti Galliæ detrimento. Albertus. Roſneus.

Omnes jam fœderatorum Duces aut mortui erant, aut cum Rege conciliati, ſolo excepto Duce Aumalio, Maynii patruele, cui ſenatus Pariſienſis atroci atque indigna ſententia reditum intercluſerat; dum eum læſæ majeſtatis reum damnaverat, exauctoratum Nobilitate, quadrijugis diſcerpendum; pluraque addita cum ingen- Aumalius.

ti infamia, idque in ejus effigie executus fuerat carnifex. Qua rei indignitate commotus Princeps totum ſe Hiſpanis addixit; nec poſt pacem etiam confectam rediit, ſed anno 1618. Bruxellis eſt mortuus.

Rex interim, magnifice Pariſiis excepto Alexandro Medicæo Cardinale (poſtea Leone XI.) cui obviam miſerat Henricum Condæum puerum, catholica fide inſtitutum; cum Eliſabetha & Batavis fœdus pepigit, ea conditione, ut neutra pars citra alterius conſenſum cum Hiſpano tranſigeret. Hoc tamen fœdus impedire non potuit, quo minus Hiſpani ductore Tellio Portocarrero Ambianum Gallis eriperent, ingenti Franciæ luctu; quem ut abſtergeret Rex, cum præcipuis Ducibus, Maynio, Mompenſerio, Carolo Nivernenſi, Ludovici nuper defuncti filio, Montignio, Noya, Vico, atque ſelectis copiis, Ambianum rurſus expugnat, & Vico adminiſtrandum tradit, Alberto fruſtra cum exercitu accurrente.

74. Henrici fœdus cum Anglis & Batavis.

Ambianum.

Dum hæc in Picardia agerentur, Guiſius totam Provinciam cum adjectis inſulis recepit; Lediguerius vero, ut Crequium generum, a Sabaudo in Morienna captum, vindicaret, Barauſium caſtellum, quod in finibus Delphinatum maximo ſumptu nuper Dux exſtruxerat, occupavit.

Feſſa tunc tot annorum immani bello utraque parte, (*anno* 1598.) pax tandem *Vervinenſis* coaluit, Gallorum provinciis miſere laceratis, Hiſpanis vero in Anglis & Batavis affatim hoſtium habentibus. Tria autem potiſſimum obicem ponebant, Cameracum, Angli, & Sabaudus. Urgebat Gallus, ut Cameracum arce everſa aut Imperio aut Balagnio reſtituatur. Paci Eliſabetha intercedebat; quia cautum priore anno fuerat, ne Rex ipſa invita pacem cum Hiſpano contrahat. Idem Batavi oggerebant. A Sabaudo Saluſſios Henricus repetebat, quos ille negabat reſtituere; nec Philippus deſtituere poterat generum & belli ſocium.

Tandem placuit Cameracum ſilere; quandoquidem Hiſpanus idem de Metis exigere poſſet, conventumque, Eliſabetha invitata, ſed repugnante, in has conditiones.

Pax Varvicenſis.

Pax Cameracenſis anni 1559. obſervetur. Captæ urbes ultro citroque reſtituantur. Dimittantur mutuo captivi. Sabaudus Berram reſtituat. Quoad Saluſſios arbiter ſit Clemens Pontifex; qui intra annum ſententiam ferat.

Moxque ad executionem proceſſum. Henricus Philippo comitatum Caroleſium reſtituit. Philippus Henrico Caletum, Ardras, Mon-

Montulinum, Durlanium, Capellam, & Caſtelletum in Picardia, Blavetum in Britannia. Ex quibus ſane apparet, tam cruenti tot annorum Gallos inter & Hiſpanos belli non alium fuiſſe partum, quam diſcerptas urbes atque provincias, & exundantes rivos humani ſanguinis. Mirum certe videri poſſit, Philippum victorem tam multas urbes munitiſſimas reſtituiſſe. Sed ille ſenio confectus, & morti proximus, Alberto & Iſabellæ Belgium, a Gallorum armis quietum, voluit relinquere.

Parta videbatur quies, cum mox bellum recruduit Gallum inter & Sabaudum, propter Marchionatum Saluſſiorum ſeu Salutiarum, quem Carolus Emanuel Dux Sabaudiæ durante in Gallia bello civili Francis eripuerat; delato in pace nupera ad Pontificem arbitrio: Rex per legatum ante omnia petebat reſtitui atque in poſſeſſionem mitti, quippe per vim ſpoliatus; nihilominus tamen etiam in *petitorio*, ut loquimur, judicio Papæ ſententiam ſubiturus, cauſam apud eundem inſtruit, inſtrumenta exhibet, *laudum* exſpectat. Verum Sabaudus tergiverſatus, arbitrum promiſſis pertentat, ſe Pontificis fratri Salutias traditurum, ſi eas ſibi ſententia addicat. At Clemens indignatus ſe corruptela peti, totam a ſe cauſam removet, ſua jura alibi diſceptanda partibus relinquens. 75. Cauſa Salutiarum.

Igitur Dux bellum veritus, anno 1599. magno cum comitatu ad Regem in Galliam abit, amice tranſacturus. Certatur honoris ſignificatione maxima, & muneribus, copioſe in Proceres a Duce congeſtis. Cauſa Salutiarum committitur arbitris utrinque delectis. Dux petit a Rege, ut Genevæ tutelam abjiciat; ſuam eſſe urbem, raptam patri Philiberto per ſummam injuriam; tam æquum, ut ipſe Genevam repetat, quam Rex Saluſſios. At Rex imparem eſſe contendebat cauſam: quando jam plures Franciæ Reges protexiſſent Genevam, Salutias autem nuper primum Dux per vim eripuiſſet. (Quaſi vero iniqua protectio per annos roboretur, ubi dominus continuo reclamat) Dux Mediolani & Neapolis ſpem ingerit. Sed nec ea eſca placuit Regi, aſſerenti, ſe ſua petere, non incerta aut aliena. Denique ad preces Dux verſus, rogat, ut uni ex filiis ſuis marchionatus detur in clientelam. Sed Rex reſtitutionem urget; tunc viſum iri, cui traderet. Dux in Galliam.

Cum igitur Dux & artes, & preces, & dona conſumpſiſſet, novum fœdus compingit, ut in proximum Junium regi traderet vel Salutias, vel Sebuſianos cum Pinerolio, atque optio penes Ducem eſſet. Veniente Junio variis excuſationibus is moram nectebat, atque in omnes partes ſe verſabat, ne Salutias redderet, neque aliunde

detrimentum pateretur. Quandoquidem gravissimum ei acciderat, quod detracta spe Delphinatus, & Phocensis Provinciæ, in quam immensas jam pecunias insumpserat, etiam Salutias amittere, aut alias suas ditiones deberet. Quid, quod Salussiis traditis, janua perpetuo aperta, admitteret Francos in intima sua viscera, excepto non tam hospite quam hoste, clave Italiæ in Gallorum manibus hærente.

Bellum. Rex contra jus suum armis prosecuturus copias trifariam dividit; quarum unam partem Biro in Sebusianos, alteram Ledigverius Mommelianum versus, tertiam ipse Camberium duceret. Biro Burgum expugnat, Lediguerius Moriennam & Tarentasium; Rex Camberium, pluresque alias urbes, ac denique omnes conjuncti Mommelianum; eversa etiam ad Lediguerii, adhuc hæretici, intercessionem arce, quæ Genevæ erat infesta.

Pax. Dux igitur, Hispano negante auxilia, ad pacem petendam compulsus, ablata recepit, & pro Salutiis Sebusianos Regi tradidit; id in mœrore solatii consecutus, ut retento marchionatu Salutiarum cum Caromaniala, Francis Italiæ clavem eriperet; plaudente Hispano, Francos immensis alpium repagulis Mediolano secludi (*anno* 1599.)

76. Nuptiæ. Pace composita, ad connubia versi animi. Primum contraxit Henricus Caroli II. Lotharingiæ Ducis filius cum Catharina, Regis Henrici IV. sorore, Calvinianæ adhuc sectæ addicta. Altero & tertio Familiæ Nivernensis, & Maynia arctius junctæ sunt; quarto Mompenseria & Jojosea. Quintum Rex ipse adjecit.

Quippe jam diu Margaritam Valesiam, Henrici III. sororem, conjugis loco non habebat, sed Etræam, quam Belfortiam ducissam creaverat, ducere cogitabat. Hanc etenim fœminam insano amore deperibat, tresque jam liberos ex ea susceperat, quos per

Etreæ obitus. subsequens matrimonium legitimis natalibus donare statuerat. Verum ea res turbatura erat Franciam; quod Principes Regii sanguinis haud passuri essent throno destinari, quos plerique ex gemino adulterio natos accusabant.

Cum ecce! Belfortia quartum prægnans ipso parasceves die apoplexia subita corruens, inter horrendas membrorum convulsiones exspiravit, ore retro in tergum retorto, mira formæ venustate in extremam deformitatem repente conversa; animi turpitudine in corpus redundante. (1599.) Rex ad nuntium morbi Parisios properans, morte audita, exclamasse fertur, Deo Franciam esse curæ.

Igitur

Igitur de futuro hærede ſollicitus, atque de conjugio ſerio cogitans, Clementem Pontificem rogavit, ut matrimonium cum Margarita irritum declaret. Cumque ipſa etiam in hoc conſenſum præbuiſſet, Pontifex Jojoſam Cardinalem, cum Nuntio ſuo, & Arelatenſi Epiſcopo Judicem delegat. Hi cauſa in Gallia cognita matrimonium irritum cenſuerunt, ob quatuor potiſſimum cauſas: quod ſponſi tertio gradu affines eſſent; quod ſponſus fuerit hæreticus, & ſponſa nunquam in eas nuptias conſenſerit, quodque inter eos verſaretur ſpiritualis affinitas. Ac licet Carolus IX. poſt cædem Hugonotorum Pariſiis factam, a Gregorio XIII. diſpenſationem petierit, atque impetrarit, illam tamen fuiſſe invalidam, quod obtenta eſſet Margarita inſcia, imo repugnante. Matrimonium irritum declaratum.

Pontifex ubi ſententiam Judicii delegati approbavit, Mariam Rex duxit, ex Franciſco Florentiæ Duce, & Joanna Ferdinandi I. Cæſaris filia prognatam, domo Borbonica novo nexu cum Auſtriaca conjuncta. Matrimonium Rex contraxit primo Florentiæ per procuratorem, Ferdinandum Magnum Hetruriæ Ducem, ſponſæ patruum, qui Franciſco fratri ſucceſſerat. Sponſa anno 1600. Maſſiliæ a Jojoſa, Gondio, Giurio, & Sourdio, Cardinalibus, comeſtabili, Guiſio, aliiſque proceribus excepta, atque ad Regem conjugem deducta, ſequenti anno Ludovicum XIII. peperit. Maria Medicæa.

ARTICULUS IX.

Obſervatio,

Quibus viis hæreſis in Galliam irruperit, & Eccleſiam perturbarit.

Quamvis ex iis, quæ dicta ſunt hactenus, facile ſit perſpicere, nova credendi vivendique dogmata non more Apoſtolico pacate & quiete fuiſſe introducta in Galliam atque propagata, ſed more, hæreſi ubique conſueto, per rebelliones, arma & cruenta bella. Quantum enim ſanguinis quadraginta intra annos fuſum ad Veras, Druidas, S. Dionyſii fanum, Jarnacum, Monconturium, Courtracum, Sanliſium, Jurium, aliiſque plus quam centum præliis, infinita civium ſtrage commiſſis? An ullus toto ferme regno locus, qui non captus, receptus, rurſumque captus, at- 77. Per arma.

que omni belli genere misere fuerit vexatus, ultra decies centenis hominum millibus crudeliter absumptis?

Nihilominus tamen hæresis, exitialis illa regnorum fax, non solis armis, cædibus, ruinis Galliam miscuit, verum suggerente maligno generis humani hoste aliis quoque machinis in ipsos incautos mortalium animos sibi viam aperuit; & primo quidem per fœminas.

Velut enim feralis ille serpens per Evam olim primum nostrum parentem seduxit, totamque progignendæ sobolis, in stirpe vitiatæ, massam corrupit; ita non desiit postmodum naturam, Redemptoris sanguine reparatam, per fœminas, qua sensuum illecebris, qua hæresibus propagatis in exitium dare.

Per fœminas. Novimus etenim, jam olim Montanam hæresin per Priscillam & Maximillam, Samosatenam per Zenobiam, Priscillianam per Agapen, Pelagianam per Julianam & Demetriadem, aliasque hæreses per alias mulierculas fuisse proseminatas. Et sicut Arianos magno studio protexit Constantia, Constantini M. soror, ita Calvinistas in Gallia Margarita Francisci I. soror, Henrico Albretano Regi Navarræ nupta. Quæ pro genio muliebri, & innata Gallis indole, novitatis avida, a Jacobo Fabro & Gerardo Rufo, sectæ lutheranæ Grammaticis perversa, non desiit auxilio, patrocinio, pecuniis numerosis, etiam Genevam ad Calvinum missis, nascentis hæreseos tutelam gerere, commune velut ejusdem Asylon.

Margaritam.

Renatam. Accessit Renata, Ludovici XII. filia, Duci Ferrariæ nupta, quæ in ipsam Italiam luem intulit, & redux in Galliam eandem propagantes magnis favoribus est prosecuta. Nec parum opis in Stampensi Regis pellice. Ut adeo non procul abfuerit, quin Franciscum I. tres istæ fœminæ tabe sua inficerent. Is quippe literarum amans, cum Galliam densis ignorantiæ tenebris sepultam cerneret, peregrinos didascalos, Catholicam Religionem præferentes, sed venenum inspergere omni studio laborantes, in aula sua jam fovebat, audiebat, eorum scripta legebat, ipsumque Melanchtonem, quem eruditum & in religionis negotio moderatum esse virum ex Bellajo Langæo, suo ad Protestantes Germaniæ Principes legato, intellexerat, scripta epistola jam accersiverat; motus præsertim libello, quem is de moderandis religionis negotiis ediderat, in cujus initio Papæ auctoritatem Monarchicam in Ecclesia esse concedit, ut unitas fidei ac disciplinæ contineatur; potestatem autem in Regna & Imperia nec ad Ecclesiam, nec ad Evangelium attinere. Neque parum ad permittendam sectam

Per Grammaticos.

78. Regis periculum.

ctam Regem inclinabant Langæi fratres, Archiepiſcopus alter Pariſienſis, alter legatus, cum aliis politicis, regionem plus quam religionem curantibus: perverſo prorſus conſilio: quaſi vero regio ſalva ſtare poſſit religione everſa.

At Cardinalis Turnonius Archiepiſcopus Lugdunenſis, magna virtute & doctrina Præſul, Regem cordate monuit, ex S. Irenæo, Galliæ Apoſtolo, exhibens, quantum ſint fugiendi hæretici. Et ſane Regem adhortatione ſua ita immutavit, ut non modo invitationem Melanchtonis revocaret, ſed ſeveris etiam edictis, pœnisque ſancitis, unam Religionem Catholicam in Gallia colendam graviſſime decreverit: Pratenſi, ſupremæ curiæ Præſide, mandata ſtrenue exequente. Quin Rex eam, quam ſupra dixi, ſolennem ſupplicationem omnium Ordinum inſtituit, quam cum liberis ſuis nudo capite cereum manu geſtans eſt comitatus; eaque finita orationem ad populum habuit, qua omnes ad conſervandam perpetuo Religionem Catholicam, a majoribus acceptam, graviter eſt adhortatus, illud inter alia pie ac fortiter ediſſerens, ſi ex filiis ſuis aliquem, aut membrum aliquod ſuum, hæreſeos peſte infectum eſſet, illico abſciſſurum. Acclamavit voce elata populus, ſe in Catholica Religione vivere velle & mori. Et eadem adhuc die ſex hæretici igne ſunt cremati. Quos cum aliis deinceps heterodoxi martyrologio ſuo intulerunt. At Weſtphalus Lutheranus, contra Laſcum Calviniſtam ſcribens, abominandos diaboli martyres appellat. Certe non mors ſed cauſa facit martyrem. Alias etiam Servetus & Gentilis &c. forent martyres. Regis zelus.

Verum ea eſſe conſuevit pertinacia hæreſis, ut nullis Principum edictis morem gerat, ſed obdurata cervice qua vi qua fraudibus ad quidquid audendum projecta obluctetur, jugumque omne excutiat. Quippe Hugonoti ad Proteſtantes Germaniæ Principes converſi, legationem ad Regem impetrant; libellos peſtiferos omni lingua conſcriptos ſpargunt, in cœnacula, & ipſum etiam Regis cubile injiciunt; cum libellis edicta portis affigunt, quibus interitum Regi rebelles minitantur, niſi novo Evangelio locum cederet. Per libellos.

Neque Benearniam duntaxat, Hiſpaniæ finibus imminentem, quæ ad Henricum Albretanum, Navarræ regem, tunc ſpectabat, Margaritæ, ejusdem conjugis opera, perverterant, ſed omnem pene Aquitaniam, imo ipſas etiam Meldas, propinquam Lutetiæ urbem, Briſſoneto Epiſcopo verborum lenocinio ſeducto; qui tamen poſtea faſſus ignorantiam, atque meliora edoctus, ad Eccleſiæ gremium rediit.

Maxi-

Per Calvinum, Maxime vero mortiferum virus per provincias propagatum est, ubi Calvinus illud per emissarios suos Geneva sparsit. Is patratis pluribus in Gallia sceleribus infamis, ut pœnæ caput subtrahat, ex patria profugus, in Helvetiam atque Argentinam ad Bucerum delatus, suas Institutiones conscribit, in quibus velut Pericles tonat, & livore, odio, maledicentia, animique impotentis intemperie plenus, quidquid quartana febris, calculi, hemicraniæ, hemorrhoidum dolor, & atra bilis ægro suggerebant, immani rabie exspuit in Romanam Ecclesiam, Babylonem effrontem, prostitutam meretricem, idolis servientem, stygi devotam &c. compellans.

Ejusque Institutiones.

Virulentum hunc partum edidit anno 1534. Basileæ; alter velut Enceladus Ossam Olympo, & Pelion Ossæ superimponens, cœlum petiturus & eversurus, aut Herostrati instar ex incenso templo Ephesino sibi famam comparaturus. Accitus inde a Farello Genevam, jam prius ejus opera corruptam & legitimo domino abreptam, Catechismum ibidem conscribit, scatentem pariter furore & infandis erroribus.

At cum insolentius se gereret, Geneva cum Farello proscriptus, Bernæ, ut gratiam iniret, Zwinglium laudavit. Verum Zacharias Belga Theologiæ Doctor coram senatu schedam ei exhibuit, propria illius manu scriptam, qua Zwinglium execratur. Quare inde etiam fuga se proripiens, rursus Argentoratum ad Bucerum, illum in religione Protheum, & cum eo Ratisbonam concessit ad colloquium: diciturque aliam religionem in Gallia, aliam in Helvetia, aliam in Germania professus: in prima suam, in altera Zwinglianam, in tertia Lutheranam.

Anno 1541. Genevam revocatus, per 23. deinceps annos ibi Pontificatum gessit; licet enim ipsa etiam Catholica nomina *Pontificis, Episcopi, Sacerdotis &c.* execraretur, re ipsa tamen summam
79. Reformat. in omnibus potestatem exercebat; ut adeo dici possit *Calvinus Pontifex Genevensis hujus nominis primus.* Qui vivente legitimo urbis Episcopo, nemini succedens, absque ulla legitima vocatione, missione, & ordinatione intrusus, a se ipso inchoavit, contra leges Evangelicas, & totius antiquitatis morem.

Imo ultra progressus, non solummodo Ecclesiastica omnia tanquam *Rex sacrorum* summo imperio moderabatur, ac pro libidine sus deque vertebat; sed Reipublicæ etiam fasces arripiens, politicum statum, quo volebat, versabat (etiam in criminalibus sedens Judex) illam sibi familiarem assumens tesseram: *cedo nulli.* Et quamvis

vis initio assumpto in societatem regiminis Farello (qui jam ante ipsum possessionem quandam inchoaverat) & Petro Vireto Sabaudo, Carmelitano Apostata, triumviratum constituisset, atque Sectarii prædicarent Calvini scientiam, Farelli vehementiam, Vireti eloquentiam; hic tamen triumviratus, prout ille Romanus, haud diu tenuit, Calvino instar Julii aut Octavii collegas profligante, omniaque ad se rapiente. Quare Farellus & Viretus, Calvini dominationem despoticam, asperos mores, & mordacem linguam non ferentes, Geneva excesserunt: ille Neocomum, hic vero primo Lausannam, deinde in Bearniam.

Solus igitur Calvinus, velut Apollo Delphicus, Genevæ fundebat oracula, totique Hugonotorum genti, per Gallias sparsæ, responsa dabat: quæ velut a Numine quodam profecta adorabantur. In ipsam vero Genevam omnium profugorum, Apostatarum, & scelerat orum hominum colluvies confluxit, ut apud Calvinum, sacram velut ad aram, asylum inveniat. Eos inter Onelphum Trecensem, & Spifanium, Nivernensem Episcopum, Genevam fugientes rursus ordinavit homo sacrilegus, omni ordinandi potestate vacuus. Genevæ Pontifex.

Primum autem conciliabulum Calvinus in horto quodam celebravit, æmulatus serpentem, qui in horto genus humanum corrupit. In hoc conventiculo sacrosanctam Evchristiam abrogavit, tam disertis verbis in sacris litteris assertam; & cœnam quandam profanam, quam stando aut ambulando sumerent, introduxit, pane & vino, prout in caupona sumitur, definitam. Tum vero quasi re magna patrata *Ministros* (qua nomenclatione Præcones suos compellari voluit) per omnem Galliam, ceu totidem Joves ignem spirantes, distribuit, prius tamen ex disciplina sua probe excoctos. Prima ejus synodus.

Tonare isti debebant ac fulminare, ex Calvini præscripto contra vitia sacerdotum & abusus, & utinam eos sustulissent! sed dum putare debebant arborem, exscindunt: dum barbam radere oportuit, & capillos scindere, caput abscindunt. An domus evertenda, ut everratur? an ager totus vastandus, ut evellantur zizania? egregii enimvero abusuum vindices! qui ædes proprias opplent sordibus, dum alienas expurgare profitentur. Genevam cogitate; quam belle illam Calvinus purgavit! dum omnis fæcis cloacam fecit. Missionarii.

Et quos abusus dicitis purgatores nitidi, nidore vestro suaviter olidi? cœlibatum sacerdotum inquiunt. Bene habet. Ergo puritatem purgare cogitatis. Enimvero purgastis egregie: in cubilibus nempe & impudicitiis vestris. Hic scopus purgationis ac fragrantis reformationis. Evocastis devotas Deo virgines ex claustris ad am- 80. Reformatio.

plexus fœtidos, induxiſtis procaces mulierculas in aſceteria Monachorum. Bella purgatio ? Suſtuliſtis Eccleſiæ jejunia, & carnis macerationes. Hæc enim ad veſtram purgationem non faciebant. Negaſtis humani libertatem arbitrii , ut effrænem inducatis licentiam. Quis enim contra fatum? Deum (vah ſcelus !) feciſtis auctorem ſcelerum. Sic enim purgaſtis mundum a ſcelere. Quam enim labem affricet facinus , cujus homini Deus eſt auctor ?

Evertiſtis novi Donatiſtæ ſacras aras , Divinis eloquiis toties commendatas ; dejeciſtis , contriviſtis , exterminaſtis ſacras imagines, toti antiquitati venerabiles ; ſola intacta diaboli imagine, & Judæ Iſcariotæ. Sacrata Deo templa incendiſtis , diruiſtis, aut in ſtabula commutaſtis. Hæc veſtra purgatio. Idola vos exterminaſſe dicitis. Itane vero? quid eſt idolum ? an idola fuerunt Cherubini in templo Solymeo , Deo adeo grato, exhibiti ? Docti vos eſtis homines, qui inter idolum & imaginem neſcitis diſtinguere. Illud ad ſe ipſum refertur, hæc ad aliud, quod repræſentatur. Sic eſt : *non faciet tibi ſculptile, ut ardores illud.* Hoc ſane obſervamus. Vos vero perfide & ſacrilege hunc locum corrupiſtis, dum ita traduxiſtis: *non facies tibi imaginem.* Quid vero noxæ eſt, ſi Chriſtum ipſum adorem , quem ejus imago mihi repræſentat? ſi ſanctum honore colam , quem imago mihi exhibet ?

Imagines.

Miſſa. Sed necdum purgationum ſatis eliminaſtis Miſſam. Idololatria vobis eſt ſacroſanctum, Divinum atque unicum legis Evangelicæ ſacrificium, quo ſummus Deo cultus defertur ; quo id agitur , quod Chriſtus præcipit, *hoc facite in meam commemorationem.* Quid *hoc* ? quod Chriſtus fecit. Quid fecit? ſe ipſum Patri Divino ſacrificium obtulit pro mundi vita. *Hoc* quotidie in Miſſa facit ſacerdotis miniſterio. Nec aliud hoc eſt ſacrificium , quam illud in cruce conſummatum, ſed idem omnino , ſæpius repetitum in commemorationem paſſionis & mortis Chriſti. *Hoc facite in meam commemorationem,* quod ego feci. Num idololatriam dices, quod Chriſtus fieri præcepit, quod tota Chriſtiana fecit antiquitas ? ita eſt : hoc fecit ſemel ſe ipſum offerendo in cruce cruento modo, ſed incruento modo quotidie. Apage religionem, quæ omni caret ſacrificio.

Cœna. Et quomodo habeant ſacrificium, qui nec Chriſtum habent in ſua cœna ? Dicit quidem Chriſtus verbis adeo claris , ut plus quam ſolaribus radiis ſcripta videantur : *Hoc eſt corpus meum : caro mea vere eſt cibus : ſanguis meus vere eſt potus.* At evangelium novum dicit : hoc eſt falſum : hoc non eſt corpus Chriſti: caro Chriſti non

eſt

eſt vere cibus: ſanguis Chriſti non eſt vere potus. Quæſo? quid hoc? an hæc reverentia, quam Diviniſſimis Chriſti verbis mentes Chriſtianæ debent?

Ite ſomniantis Zwinglii & furentis Calvini aſſeclæ; jactate, prædicate, clamate: Evangelium! Evangelium! Verbum DEI! Verbum DEI! vos eſtis, qui honorem ei dependitis. Ubi illud affirmat, vos negatis, aut ad ſenſus improprios detorquetis. Hoc, ſi licet, nihil amplius certi ex ſacris litteris haurietur. Donatiſtæ, Ariani, Neſtoriani, Eutychiani, Pelagiani, Anabaptiſtæ, Sociniani, & ſinguli hæretici ad ſuos errores privatos easdem torquebunt, ſicut vos ad veſtros. Et certe nulla unquam exorta eſt hæreſis, quæ non ad ſacras ſcripturas appellarit, prout vos facitis. Imo ultra progreſſi eſtis. Corrupiſtis, truncaſtis, plures libros abjeciſtis. S.Scriptura.

Dicite aliquando, unde vobis certo conſtet, quibus libris incorruptum verbum DEI contineatur: quo ſenſu textus ſcripturæ, varias inter religiones controverſus, ſit intelligendus; in toto armamentario veſtro nihil invenitis, quod reſpondere poſſitis, niſi ad ſacras traditiones & Eccleſiæ auctoritatem recurratis. Plus dico: ne quidem ſummum Trinitatis Myſterium probare poteſtis, uti nec plura alia, quæ in ſymbolo Apoſtolorum comprehenduntur, niſi ſacras traditiones in ſubſidium vocetis; uti in Obſervationibus meis polemicis libro ſecundo de verbo Dei prolixius oſtendi, atque ipſimet experti eſtis, quando cum Arianis in Tranſylvania de Trinitate diſceptaſtis. Traditiones.

Quamvis autem homines iſti ſacra ſcriptura turpiſſime abutentur, nihilque in ſectæ ſuæ novitatibus inveniant, niſi deceptæ mentis ludibria, plurimos nihiloſecius, dum blandum melos occinunt, Syrenum inſtar incantarunt.

Quid enim in vulgum plauſibilius, depravatæ mortalium indoli 81.
& innatæ philautiæ ſuavius, atque ad fallendum univerſim aptius, Melos Calviniſticum
quam ex prætenſi evangelii placitis denunciare: audite cives: nemo deinceps tenebitur Eccleſiæ Romanæ obſervare jejunia; nemo Miſſam audire: nemo peccata ſacerdoti exponere; nemo vota obſervare. Sacerdotibus & cœnobitis licet inire conjugium: monaſteria eorumque bona diripere, Eccleſiarum opes auferre; omnes corporis afflictationes, carnis macerationes, cordis contritiones, abrogatæ ſunto. Crede: & res eſt ſalva.

Ad quid tantum auri in Eccleſiis, tam ſplendidus ornatus, tam pingues Eccleſiaſticorum reditus, niſi ad ſaginandos pigros ventres; ad quid perditio hæc? ad quid dies feſti, ſupplicationes, adgenicu-

lationes, peregrinationes, nisi ad turpe otium, & laboris fugam; ad quid tot orationes pro mortuis? jucundius est Maroti & Bezæ rhytmos suaviter cantiliare. Quid tot Sacramenta? sufficiunt duo.

Sacramenta. Baptismus non est ad salutem necessarius. Nemo illum ex laicis unquam conferre potest. Moriatur infans: quid tum? salvatur in fide parentum & Ecclesiæ. Cœna tantum quater in anno instruatur. Nemo genu flexo illam accipiat. An jejunus illam sumas, an jam ante pastus & potus, parum interest. Ægris vero nunquam apportetur. Ut Minister Ecclesiæ formetur, non opus tot testimoniis, examinibus, probationibus, manus impositionibus, ordinationibus, approbationibus, missionibus. Etiam cerdones, sartores, lanæ carminatores, rudesque menalcæ repente evaserunt prædicatores. Nempe sicut populus, sic & sacerdos. Qualis religio, tales ministri.

Matrimonium, sicut non est Sacramentum, sic non tam arctum est vinculum. Fornicatur uxor, duc aliam. Non vult te Genevam sequi, dic repudium. Si a te discedat, post annum liber es. Neque polygamia tam peregrinum nomen est, ut concedi non soleat. Ad quid tot matrimonii impedimenta; consanguinitas patrem a filia arcet, fratrem a sorore. Quid plura requiris?

Atque hæc sunt pulchra illa documenta, quæ teste Florimundo Ræmundo *in Hist. de ortu, progr. & ruina hæres. lib. 7. & 8.* Calvinistæ Genevæ & in Gallia docuerunt & exercuerunt. Quamvis non omnium eadem fuerit sententia: quis enim in tanta sentiendi, & loquendi licentia unitatem exspectet?

Synodi. Certe in synodo Pictaviensi secunda, anno 1559. complures, tum ministri, tum alii, spectantes abominationem desolationis inter Calvinistas, de reditu ad Ecclesiam Catholicam deliberarunt. Inter eos Veracus Abbas aperte schisma detestatus est. Borderius vero celebris advocatus multis gravibus rationibus cœtui demonstravit, non ita temere suscipiendum ab Ecclesia divortium: turpissimi sacrilegii se reos factos, quod sine legitima vocatione & missione ministerii auctoritatem usurparint. Metuendum sane, ne a Deo, ut olim Core, Dathan, & Abiron, qui munus alienum invaserant, gravissime puniantur. Eadem in aliis quoque eorum synodis sunt agitata. Sed Calvinus Hugonotorum Papa silentium imposuit.

Juventutem pervertunt. Ex hujus igitur disciplina, quamvis meliora cernerent, pergebant ministri homines seducere, & proposita molli lataque via ad interitum trahere; pantheræ instar, quæ suavi odore & amœno colore

re dicitur feras allicere, & devorare. Præcipue vero in Academias & litterarum Gymnaſia ſe inſinuabant, optime gnari, nusquam uberiorem ſementem lolii exſurgere, quam ubi teneram in ætatem ſpargitur, eorum præſertim, qui aliquando aut Eccleſiaſticam aut politicam ſunt geſturi rempublicam. Hinc id genus heterodoxi Grammatici præceptores ſe offerebant, & illoto pede etiam in Theologiam involabant, ne quidem Academia Pariſienſi ab hac fæce pura. Utque ſecurius laterent, nomina mutabant; quaſi novo nomine induto veterem hominem exuerent. Sic tectus Moſſonus primus erat Lutetiæ Miniſter, qui verbo Dei prætenſo multos ſeduxit. O quam vere verus propheta: *falſo vaticinantur prophetæ in nomine meo: non miſi eos, & non præcepi eis, neque locutus ſum ad eos.* Jerem. 14.

ARTICULUS X.

Status Eccleſiæ Gallicanæ per Concilia reformatus Sæculo XVI.

Nullo unquam tempore calamitoſior erat ſtatus Eccleſiæ Gallicanæ, quam ſæculo XVI, quo hæreſes, ſeditiones, bellaque aſſidua, quæ deſcripſi hactenus, florentiſſimum Regnum conquaſſabant, & morum diſciplinam Religionemque everſum ibant. Invigilabant tamen quantum ferebat temporum iniquitas, atque paſtoralem curam exercebant multi docti ferventesque pro domo Domini Galliæ Præſules, vocatis in ſubſidium conciliis provincialibus, ut ordinario & opportuno pharmaco Eccleſiæ morbis medeantur.

Horum aliqua celebrata ſunt ante Concilium Tridentinum ad reſtaurandam diſciplinam & arcendas irrumpentes hæreſes: alia vero poſt illud, circa annum præcipue 1583. quo plerique Archiepiſcopi provinciæ ſuæ Epiſcopos, ſuffraganeos ſuos convocarunt, plurimaque ſanctiſſima Decreta promulgarunt, ſimili ferme pleraque tenore, ad mentem videlicet Concilii Tridentini & ſacrorum canonum, atque antiquiorum ſynodorum ſanctiones concepta; dignaque prorſus, ut in ipſis conciliorum actis legantur extenſa, ego pro inſtituti mei ratione ſynopſin duntaxat aliquam delibo, & quæ memoratu magis digna ſunt viſa, recenſebo, multa omiſſurus, ne eadem toties repetantur.

Concilium Avenionense anno 1509.

82. Provinciale hoc fuit Concilium, præside Antonio Flores, Archi-Episcopo Avenionensi celebratum Avenione, urbe celebri ad Rhodanum in Provincia sita, quam cum adjecto comitatu Clemens VI. a Joanna Neapolis Regina, ex familia Andegavensi oriunda, anno 1348. emit, sex Pontificum sæculo XIV. sedem, hodieque a Pontifice per Legatum gubernatam. Editi autem sunt 35. synodales canones; quorum hæc est summa.

1. Revocantur concessiones non residendi in beneficiis Ecclesiarum.
2. Nemo duo Beneficia habeat alias privandus utroque.
3. Residentia personalis præcipitur, ita ut nullus ultra 30. dies per annum absit; nisi ab Archi-Episcopo aut ejus Vicario specialem habeat licentiam.
4. Fundationes, ac proventus capellaniarum scriptæ reponantur apud secretarium curiæ Episcopalis.
5. Singuli Parochiani diebus Dominicis festisque ad Parochiam accedant, Missam majorem, verbum DEI &c. audituri: sub pœna excommunicationis.
6. Omnes Clerici horas canonicas in Ecclesia persolventes, aut Sacramenta ministrantes, aut funus comitantes &c. superpelliceum cum longis manicis gestent. Illis, quæ manicis carent, sub excommunicationis pœna rejectis.
7. Nemo urbe excedat, antequam solverit synodaticum, cathedraticum, aliaque jura Episcopalia.
8 Intra sex dies omnes curati sistantur Episcopo.
9 Clerici hospitalitatem observent.
10. Fons Baptismalis mundus & clausus teneatur.
11. Curato mundus, tutus & honestus locus detur.
12. Paramenta sint honesta ac munda.
13. Excommunicati publice denuntiandi, atque ad Ecclesiæ unitatem reducendi.
14. Omnium excommunicatorum nomina fiscali aut secretario tradenda.
15. Quilibet Parochus statuta synodalia habeat.
16. Nemo fructus beneficii elocet, aut hypothecæ subjiciat.
17. Nemo curam animarum exerceat, nisi legitime fuerit præsentatus.
18. Nullus clericus ludat taxillis, aleis, aut chartis sub pœna excommunicationis.

19. Ne-

19. Neque tabernam accedat, ſub eadem pœna.
20. Parochus nomina decedentium, teſtatorum, hæredum ſynodo annuatim exhibeat.
21. Omnes concubinæ dimittantur, ſub pœna excommunicationis.
22. Concubinarii & ſortilegi a Parochis denuntientur fiſcali curiæ Epiſcopalis.
23. Commendatur cura & conſervatio Beneficiorum, Eccleſiarum, librorum, ornamentorum.
24. Alieni parochiani ad propriam parochiam remittendi ad Divina & verbum Dei audienda.
25. Etiam Sacramenta confeſſionis & communionis in eadem percipiant; niſi habeant licentiam.
26. Excommunicatus, ſi ſatisfecerit, abſolvendus.
27. Rationes fundationum exhibendæ.
28. Prohibentur matrimonia clandeſtina, ſub pœna excommunicationis.
29. Quam etiam incurrunt omnes, qui eadem promovent.
30. Uti etiam, qui Diœceſi aut parochia exiverint ad ea contrahenda.
31. Nullus Sacerdos ſæcularis Miſſam celebret aut confeſſiones audiat, niſi licentia obtenta.
32. Præſcribitur clericis decens habitus.
33. Rectores Eccleſiarum documenta ac monumenta fundationum &c. officiariis Epiſcopi exhibeant.
34. Statuta omnia ſynodalia obſerventur.
35. Clero ſupplicante adjunctæ ſunt aliquot modificationes horum ſtatutorum: e. g. diſpoſitio can. 2. de pluralitate Beneficiorum reducitur ad Jus commune: uti etiam can. 3. de reſidentia. Canon. 16. ita intelligendus, quod libere liceat *arendare*, ſeu locare fructus Beneficiorum illis, qui conditionem Eccleſiæ poſſunt facere meliorem: modo locatio in feudum aut alienationem non tranſeat. In 25. non derogatur privilegiis.

Conciliabulum Turonenſe Anno 1510.

Indictum hoc fuit a Ludovico XII. Galliarum Rege Turonibus, clariſſima in Provincia Aurelianenſi ad Ligerim urbe, contra Julium II. Pontificem, occaſione bellorum Italicorum inter Pontificem & Alphonſum Ferrariæ Ducem, a quo Julius ducatum repetebat, quem ejus progenitores fiduciario jure a Pontificibus acceperant. Quum etenim 83.

etenim Pontifex Alphonſum fidelium communione moviſſet, omnesque eidem adhærentes, aut faventes, & peculiariter omnes in exercitu Gallico militantes, quem Ludovicus Duci auxilio miſerat, Rex Epiſcopis ac Theologis Turonem convocatis, octo capita, quæ ad ſchiſma conflandum vergerent, expendenda propoſuit. Et quamvis Galliæ Præſules quæſtiones eas odioſas in favorem Regis ſui reſolverent, viſum tamen nomine Eccleſiæ Gallicanæ legatos ad Pontificem prius mittere, qui eum hortarentur ac modeſte monerent, ut cœptis deſiſtat, & pacem atque concordiam cum primogenito Eccleſiæ filio ineat. Si nolit, interpellandum de convocando concilio, juxta ſynodi Baſileenſis placita. Cum autem ille in bellum rueret, ſecuta ſunt dein illa, quæ tum part. 3. ad Concilium Piſanum & Lateranenſe V tum in hac parte Art. I. recenſui.

Porro invidioſa illa octo capita verſabantur circa jura Pontificis & Regis adverſum ſe invicem. Exſtantque apud Ludovicum Baillium *tom. 2. pag.* 456, *&* 629. Ego illa vel recenſere nolo. Melius Orthodoxi omnes eo ſtudia ſua intendunt, ut pax conſervetur atque firma concordia Patrem inter & Filios, quam ut de ſupremis eorum juribus odioſæ quæſtiones moveantur. Hoc certum, nulli Principum bene vertiſſe bellum, adverſus ſedem Apoſtolicam ſuſceptum. Et ipſe Rex Ludovicus, licet ingentes retuliſſet victorias, magnamque Italiæ partem jam occupaſſet, tota nihilominus excedere Italia debuit, amiſſis multis ſubditorum millibus & immenſis pecuniis.

Secutum eſt anno ſequente Conciliabulum Piſanum, veluti proles Turonenſis, quod part. 3. deſcripſi. Ejus acta & apologia ab hæreticis & ſchiſmaticis fuerunt collecta, atque anno 1612. primum typis data, non adſcripto auctoris neque typographi nomine, atque malignis ſutelis corrupta.

Concilium Rotomagenſe anno 1522.

84. Concilium hoc Provinciale celebratum eſt a Georgio Archiepiſcopo & ſuffraganeis Rothomagi, celeberrima ac primaria Neuſtriæ ſeu Normanniæ ad Sequanam urbe. Edita 6. Decreta, & reſolutæ 11. quæſtiones.

1. Paſtores animarum morum integritate, vitæ ſanctimonia, & boni nominis fama præluceant.

2. Ut

2. Ut ovibus ſedulo invigiletur, curati perſonaliter reſideant. Nec diſpenſetur, niſi cauſa legitima ſcr pto judicetur.
3. Pro Ordinatione aliisque Eccleſiaſticis miniſteriis nulla pecunia recipiatur.
4. Epiſcopi executores teſtamentorum compellant ad implendas ultimas voluntates.
5. Mulctæ pecuniariæ pro ſceleribus taxatæ in curiis Eccleſiaſticis in pios uſus & eleemoſynas convertantur, juxta illud: *facite vobis amicos de mammona iniquitatis.*
6. Eccleſiarum Prælati veſtibus honeſtis induantur, ſericis penitus eliminatis, & verſicoloribus. Sequuntur undecim quæſtiones propoſitæ.
1. An peccent Canonici confabulantes in choro, aut deambulantes ſub Divino ſervitio, aut qui non interſunt? Reſpondet Concilium, quod peccent; niſi rationabilis cauſa, aut impedimentum excuſet.
2. An Reſidentia Canonici in Cathedrali aut Collegiata excuſet eum a reſidentia in ſuo Beneficio curato? ℞. Eos a perſonali reſidentia excuſari, debere tamen aliquibus diebus ſolennibus ſuos Parochianos viſitare.
3. An valeat conſuetudo, qua arctati ad reſidentiam in Cathedrali die paſchæ, dimittunt oves proprias? ℞. Supponi falſum, quod ita arctentur.
4. An liceat eis aliquid recipere pro receptione Canonicorum de novo venientium? ℞. videri quod ſic. *Verum pro ipſa receptione in Canonicum aliquid petere, aut recipere eſt ſimonia, multis Canonibus damnata. Aliud eſſet, ſi ex gratitudine aut donatione poſt receptionem aliquid daretur: aut ſtatutum vigeret, poſt receptionem conſuetam aliquam taxam ſolvendi, ſicut ſolvuntur annatæ.*
5. An Prælati teneantur includere Moniales, extirpare proprietatem Abbatum & Monachorum? Reſponderunt affirmative. *Videndum, an ſint exempti, aut caſus excepti.*
6. An valeat conſuetudo, ut Monachi lautius vivant, quam contineat eorum regula? ℞. quod debeant vivere ſecundum regulam, ſalvis tamen privilegiis. *Si univerſalis eſſet conſuetudo legitime præſcripta, poſſent ſecundum illam vivere. Cum enim valeat conſuetudo legitime præſcripta contra leges, cur non etiam contra regulas?*

7. An in quolibet monasterio teneantur habere præceptorem ad docendum religiosos juvenes, vel eos mittere ad studium? ℞. quod sic.

8. An Monachi possint esse compatres, frequentare nuptias, & prætextu officii, a regulis absoluti, passim vagari? ℞. quod non.

9. An liceat Monasterio aliquid recipere ab ingrediente? & an excuset consuetudo? ℞. quod possint gratis & sine pacto oblata recipere; non autem exigere. *Pro ipsa receptione vel ingressu nihil possunt petere, bene vero ex aliis pluribus titulis.*

10. An Monachi sine consensu Episcopi possint nova ædificia exstruere, vel antiqua sumptuosius reparare? ℞. posse construere & reædificare, non tamen sumptuosiora & ad pompam.

11. An Monachi exempti delinquentes in territorio Episcoporum possint coërceri ab Episcopo vel laico: & an subditi Episcoporum teneantur exire Episcopatum ad agendum contra exemptum coram conservatore? ℞. quod possint ab Episcopis coarctari, donec requirantur a suis Prælatis. Et quod non debent exire provinciam pro justitia habenda. *Verum actor sequi debet forum Rei.*

Actum dein de abolendo tertio Ordine S. Francisci, aut reducendo ad unicum conventum; atque de non imprimendis libris, nisi prius a Doctoribus Theologiæ lecti, & ab Episcopo sint approbati, præcipue si fidem aut mores contingunt.

Denique Archiepiscopus Rotomagensis in sua Diœcesi sequentia festa jussit supprimi, non quidem quoad cultum Divinum, sed ita, ut dein mechanici suas operas exercere possint, videlicet festum Cathedræ S. Petri, Inventionis S. Crucis, S. Joan. ante portam Lat. SS. Gervasii & Protasii, S. Eligii, S. Martialis, translationis S. Martini, S. Petri ad Vincula, Inventionis S. Stephani, Fidelium Defunctorum, S. Clementis, S. Thomæ Martyris, Feria 4. post festum Pentecostes.

Concilium Lugdunense anno 1527.

85. Postquam statuit, liberaliter Regi Francisco subvenire, ut possit filios, in Hispania pro se obsides datos, redimere, damnavit hæresin Lutheranam, atque sub gravibus pœnis prohibet, ne quis eandem regno inferre aut tenere præsumat, neve quispiam aliquid proferat, per quod Christianus populus amoveri possit a fide Catholi-

ca,

ca, a ſacramentis ſanctæ matris Eccleſiæ ſincere credendis, a veneratione intemeratæ Virginis Deiparæ, ſanctorum & ſanctarum, ab obſervantia & votis religioſæ diſciplinæ, a jejuniis, ab orationibus, & interceſſionibus pro defunctis, a præceptis Eccleſiæ. Prohibentur deinde omnes libri Lutheri & ſequacium; quia ſub dulci, fucato & affectato ſermone mellita venena propinant. Denique prohibetur etiam lectio S. Scripturæ in linguam Gallicam a Lutheranis translatæ; quia ejusmodi lectio rudibus propter eorum imperitiam & temeritatem plus affert periculi ac etiam damni, quam emolumenti: dum litteræ, quæ occidit, inhærentes, a veritate & puritate ſenſus aberrant facile, atque ſic temere proprios conceptus ac privatos ſpiritus SS. Patrum doctorumque ſententiis & interpretationibus anteponunt: ut experientia non raro demonſtravit.

Prohibetur igitur graviter, ne librarii id genus libros habeant, aut publice vel occulte venales exponant. Laicis vero, ne de fide, aut articulis damnatis diſputent. Sed a paſtoribus animarum diligenter inſtruantur in doctrina Chriſtiana. Si quos autem norunt erroribus implicatos, ſuperiori denuntient, juridice compeſcendos & corrigendos.

Adjuncta dein ſunt duo decreta ad reformandos mores, ut cultus divinus fervente pietate floreat, vitæ clericalis munditia, honeſtas, & modeſtia palam eluceat. Vitia autem, quibus Eccleſiaſticus Ordo paſſim diffamatur, ac traducitur, prorſus reprimantur, illa præſertim, quæ ſcandali offendiculum figunt in oculis hominum. Itaque pœnis coërceantur negotiatores clerici, concubinarii, omnesque indecore viventes.

Oneroſa illa Eccleſiis, laicis vero contemptibilis clericorum, ſæpe rudium & egenorum multitudo minuatur. Quare nulli ad ſacros ordines admittantur, niſi qui moribus, ſcientia, ætate, & competente titulo, ſe dignos probent, præcedente ad hoc diligenti ſcrutinio. Bona autem in titulum aſſignata nulla ratione valeant alienari. In concedendis vero litteris Dimiſſoriis cautela adhibenda, ne paſſim & indiſcrete dentur.

Concilium Bituricenſe anno 1528.

PRovinciale hoc Concilium celebratum fuit Biturigibus clara in 86.
Provincia Aurelianenſi ad Ligerim urbe, Præſide Franciſco Turnonio Archiepiſcopo, Aquitaniæ Primate, adverſus perverſa Lutheri

ri dogmata, atque ad morum reformationem. Promulgata 23. Decreta. Quorum hæc epitome.

1. Lutheri & ſequacium dogma, jam pridem a ſede Apoſtolica damnatum, ubi errores necdum ſunt noti, generaliter tantum in concionibus reprobetur.
2. Curati infectos illis erroribus, & ſortilegos denuntient Epiſcopo aut ejus Vicario.
3. Ne quis librarius libros infectos imprimat, vendat, aut retineat, ſed Ordinario tradat.
4. Libri etiam ſacri, in vernaculam translati, non vendantur, niſi ab Ordinario ſint recogniti.
5. Quæſtores Indulgentias non promulgent, absque facultate Ordinarii; nec quidquam proponant, niſi quod authenticis litteris continetur: nullus incognitus prædicator admittatur, niſi de licentia Ordinarii.
6. Rectores Eccleſiarum Dominicis prædicent præcepta Dei, Evangelium, epiſtolam illius diei, aut quod confert ad fugam peccatorum, & amorem virtutis. Tripartitum etiam Gerſonis verſum ſermone vulgari declarent.
7. Statuta ſynodalia in linguam vernaculam vertantur, & populo exponantur.
8. Nemo vagetur per templa ſub re Divina.
9. Decretum Concilii Conſtantienſis de celebrandis tertio quoque anno ſynodis obſervetur. Prælati quot annis viſitent.
10. Acerrima inquiſitio fiat in blaſphemos &c.
11. Omnes genua flectant ad elevationem SS. Euchariſtiæ.
12. In adminiſtratione ſacramentorum nihil ridiculi admiſceatur. Nec pœnitens nec confeſſarius pœnitentiam injunctam revelet. Sigillum ſanctius cuſtodiatur.
13. Obſervetur ſtatutum Concilii Conſtantienſis & Sanctionis Pragmaticæ de reſidentia Miniſtrorum Eccleſiæ & præſentia in cultu Divino. Pſalmodia lente & devote peragatur.
14. Emendæ (*multæ*) non dentur ad firmam (*non elocentur*) nec jus ſigilli Prælatorum.
15. Breviaria, Miſſalia, aliique ſacri libri non imprimantur, donec exemplaria ab Ordinario accipiant.
16. Confraternitates non erigantur inconſulto Ordinario. Nec fiant ſumptus immoderati. Pecuniæ earum convertantur in pios uſus. Contractus ficti & uſurarii vitentur.

17. Nu-

17. Numerus festorum coërcendus. Standumque in his abrogandis Ordinarii arbitrio.
18. Studiosis non prælegantur libri, revocantes a sacris ceremoniis, & institutis ab Ecclesia approbatis.
19. Parochi visitent quandoque personaliter suas curatias.
20. Dimissoriæ non dentur promovendis, nisi debite examinati fuerint, & inventi idonei, ac fidem fecerint de titulo mensæ. Promoti sine dimissoriis suspenduntur, quamdiu Ordinario visum fuerit.
21. Non dispensetur a Prælatis, ut curati relictis ovibus propriis inserviant alienis.
22. Moniales clausuram monasterii servent. Ac per omnia observetur *cap. periculoso unic. de statu regul. in 6.*
23. Religiosi extra claustra sua vagantes ab Ordinariis cogantur redire ad rectam semitam; & claustrum suum.

Addita sunt deinde aliquot Decreta circa Immunitatem Ecclesiasticam ab Officialibus Regis & Judicibus laicis violatam. Statutumque, ut ea super re porrigatur Regi supplicatio. Moderamen etiam adhibitum censuris Ecclesiasticis, præsertim excommunicationi, ut ea non feratur propter rem levioris momenti, neque pro prima contumacia: & in litteris contra participantes datis eximantur uxor, liberi, servi & ancillæ. Potius per viam interdicti ab ingressu Ecclesiæ esse procedendum.

Curati resideant, nec dispensetur, nisi causa cognita, & vicariis idoneis substitutis. Ne tam facile cœmeteria polluantur ac profanentur, claudantur muro aut pariete, aut sepe.

Decretum denique, ut intra biennium quatuor decimæ omnium fructuum ab omnibus Ecclesiasticis solvantur pro redemptione filiorum Regis, in Hispania pro patre obsidum; cum protestatione tamen, quod per hujusmodi concessionem Concilium nolit contravenire Conciliorum Canonibus, sacrisque constitutionibus de solutione decimarum: sed solum in casu, a Jure permisso, videlicet in redemptionem captivorum, citra præjudicium alicujus consequentiæ; non intendens libertati Ecclesiasticæ derogare.

Concilium Parisiense anno 1528.

HOc Concilium dicitur etiam *Senonense*, quia Parisiis celebratum fuit ab Archiepiscopo Senonensi Antonio a Prato S. R. E. Car- 87.

dinale, Franciæ Primate & Cancellario. Qui se etiam Germaniæ Primatem scripsit.

Dignissimum plane lectu est hoc Concilium, licet admodum prolixum; quia Novatorum & hæreticorum mores graphice depingit, eorumque errores solidissime confutat. Quare cum doctissimam Polemicæ synopsin contineat, rem non ingratam lectori me facturum credo, si prolixius aliquanto illud exponam.

Et in epistola quidem encyclica ait Cardinalis, frequentem Conciliorum celebrationem agri Dominici præcipuam esse culturam, quæ spinas hæreseos extirpet, atque deformata reformet. Generalia autem non facile posse adunari. Provide itaque a SS. Patribus constitutum, ut Metropolitani Provincialia convocent, quibus una cum suis suffraganeis irrepentibus animorum morbis digna cautione medeantur. Quod etsi semper non segniter fuerit observandum, maxime tamen nunc, ubi lethifer morbus corpus depascat, & exitialis quædam animorum pestis immaniter grassetur, tantam enim Lutheri & perditorum quorundam hominum auspiciis luem in Orthodoxam fidem esse proseminatam, ut serpenti contagio ocius opportuno remedio sit occurrendum. Eo namque dementiæ prorupisse perduelles Ecclesiæ, atque in eam pervenisse perfrictæ frontis impudentiam, ut hæresiarchas a Christiana antiquitate damnatos, SS. Patribus & Conciliorum decretis anteponant, scripturam depravent, & corruptam atque adulteratam in suam sententiam detorqueant. Ne itaque latius hic cancer serpat, promulgata esse Concilii decreta, quibus exitiale Lutheri & cæterorum id genus hæreticorum virus detegatur.

In præfatione ipsius Concilii dicitur, plurimos ab omni ætate
88. De hæreticis. insurrexisse hæresiarchas, at de omnibus victricem Christi Ecclesiam gloriose triumphasse. Resuscitari a Luthero istorum hæreses; cum Manichæo everti humani libertatem arbitrii, acsi decepisset nos Veritas, dum ait, nostræ potestatis atque electionis esse, vias nostras bonas vel malas facere. Cum Aërio contemni Ecclesiæ jejunia, corporisque afflictationes, & pro libertate spiritus, carni dominantis, in qua sita sit libertas Christiana, induci carnis licentiam. Cum Vigilantio, altero Epicuro, sacerdotum cœlibatum explodi, quasi nihil sit, quo homines Divina adjuti gratia, distent a porcis. Cum Waldensibus idiotis perturbari hierarchiam Ecclesiæ; tanquam liberum cuique esset publice prædicare verbum DEI. Cum Marsilio Patavino omnem Ecclesiasticam jurisdictionem everti, & in laicos transfundi. Cum Wiclefo in plures damnatas hæreses irrui.

Ex-

Ex his aliorumque veterum hæreticorum virulentis fontibus haufiffe calumnias atque hærefes Lutherum, Melanchtonem, Carolftadium, Zwinglium, Oecolampadium, & cæteros hujus execrandæ conjurationis complices. Quafi vero magis fit paucis temerariis errorum fatoribus credendum, quam omnibus Doctoribus, fanctis Martyribus, Academiis, Epifcopis, fummis Pontificibus, Generalibus Conciliis; quo ftultius dici nil poffit, nec furiofius. Majorem nullam effe infaniam, quam prædamnatas tot retro fæculis hærefes revocare, atque ex inferis denuo fufcitare.

Sed quantumlibet tumultuentur, innumeras infipientium catervas in perniciem, atque ad nefariam impietatem technis & fraudibus alliciant, libros fine fine ad firmandam execrabilem hanc fectam confcribant, nugas & calumnias fuas compofito fucatoque fermone fatagant adumbrare, totisque viribus in Ecclefiæ Catholicæ confpirent exitium, inferorum tamen portas nunquam adverfus eandem prævalituras.

Hoc eo jam tempore (*quo Lutheranifmus vix decem annos numerabat*) fpectari, dum Lutherani inter fe valde diffideant: alii imagines retineant, alii dejiciant: alii baptifmum iteratum fufcipiant, alii execrentur: alii corporis & fanguinis Chrifti in Euchariftia præfentiam profiteantur, alii fignum tantum aliquod adeffe velint. Alii fcripturam claram, alii obfcuram dicant. Has autem aliasque difcrepantias plane indicare, quam a veritate fint alieni. Veritatem fiquidem ubique fibi conftare, nusquam diffidere; non enim fpiritum Dei effe fpiritum diffenfionis. Lutheranam itaque doctrinam a fpiritu mendacii prodire; nempe usque adeo pudendos & execrandos in ea contineri errores, tamque male fibi cohærentes, ut facile deteftanda appareat.

Hac doctrina malefana fcriptorum Catholicorum libros a Lutheranis corrumpi. Impiis præfationibus, annotationibus margini adjectis, fcholiis, indicibus, ferpentina malitia limpidiffimos fontes infici.

In prima feffione editum fuit Decretum: quo dicitur, infurrexiffe nonnullos pfeudo-Chriftos, & pfeudo-prophetas, quorum dux & vexillifer Lutherus, hærefiarchas, faftuofos, feditiofos, luciferiana fuperbia ac rabie lupina erectos, quales Apoftolus 1. Tim. 4. ad amuffim exprimat, affirmantes, laicos & mulierculas æque ac presbyteros poffe abfolvere ac confecrare, omnesque Chriftianos effe facerdotes; cœlibatum facerdotum abjiciendum; Mona-

chis

chis & aliis voto obstrictis lasciviendi libertatem indulgendam. Qui sacros canones, Ecclesiæ ceremonias, receptasque laudabiles consuetudines impie derideant; atque ut nihil ad impietatem desit, sacras scripturas corrumpere, & ad suos sensus torquere præsumant, conviciis semper & maledicentiis pleni, aceto ubique & veneno perfusi. Articulos insuper infinitos ab eis disseminari, aut scandalosos, aut temerarios, aut blasphemos, aut piarum aurium offensivos. Ac tandem super exitiali ac pestilenti veneno dogmatum, pleraque alia tam fœda ac male olentia a nauseabundis evomi, ut quasi ex professo habeant, decorem sanctæ matris Ecclesiæ, fœdare, spurcare ac contaminare.

Excommunicat deinde sacra synodus, omnes hæreticos, omnesque universim, qui aliter credunt, aut prædicant, quam Romana credit aut prædicat Ecclesia; quæ etsi diversa nonnunquam edidit decreta, nihil tamen est in tanta decretorum multitudine, quod fidei orthodoxæ adversetur: sed pro conditione temporum ea, quæ ad disciplinam spectant, statuit, quæ conducibiliora sunt visa. Excommunicantur etiam omnes credentes, receptatores, defensores, & fautores hæreticorum: suspecti autem de hæresi, post unam vel alteram correptionem, decernuntur ab omnibus devitandi.

Damnati hæreseos, si eam abjurare noluerint; si laici sunt, statim judicio sæculari relinquendi sunt: si clerici, præsente statu sæculari, a suis ordinibus sunt degradandi: & pronuntiandum est, ut eos sæcularis Judex in suum forum recipiat. Et quia Episcoporum numerus, per sacros Canones ad degradationem requisitus, non facile potest congregari, solus Episcopus, convocatis Abbatibus aliisque Prælatis, possit tales degradare. Relapsi in hæresin statim judicio sæculari sunt relinquendi. Relapsi autem censentur, qui in judicio hæresin prius abjuraverant; licet crimen hæresis non plene fuerit probatum.

Hæreticorum bona, si laici sint, fisco applicentur sæculari, si vero clerici, Ecclesiæ, a qua stipendium acceperunt. Confiscationis autem executio non fiat per Judicem sæcularem, nisi prius a Judice Ecclesiastico super crimine sententia sit lata.

Prohibentur deinde privata conventicula, libelli hæreticorum, prædicationes occultæ, aut faciendæ ab eis, qui non sunt legitime missi. *Quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur?* Fit denique supplicatio ad Regem, & Pastores animarum atque Inquisitores, ut invigilent. Sequuntur Decreta fidei.

§. I.

§. 1.

De unitate & infallibilitate Ecclesiæ.

ECclesiam ait, esse sponsam Christi, non habentem maculam (*quoad fidei morumque doctrinam*) non esse proin separandam a sponso per ullam infidelitatem, sed cum ea futuram usque consummationem sæculi, esse domum DEI, quæ columna est & firmamentum veritatis, bene fundatam supra firmam petram: in quam licet descendat pluvia, irruant venti, inundent flumina, everti tamen non posse, neque portas inferi prævalituras adversus eam. Non enim dormitabit neque dormiet, qui custodit eam: qui dedit quosdam quidem apostolos, quosdem autem prophetas, alios vero Evangelistas, alios pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in ætatem plenitudinis Christi: ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia, ad circumventionem erroris: sed maneat nobiscum in æternum spiritus veritatis. Eam Ecclesiam esse tabernaculum illud cum hominibus, in quo habitabit cum eis, & ipsi populus ejus erunt, & ipse Deus cum eis. Extra quam, sicut quondam extra arcam Noë, nemo salvus esse possit, quin insurgentibus hæresum procellis obruatur. Eam ipsam unam esse domum, in qua agnus paschalis manducari est jussus, extra quam nulla participatio mensæ Domini. Eandem unicam domum Rahab, qua conclusi evadant exterminium urbis Jericho: unam igitur, sanctam & infallibilem Ecclesiam, quæ a veritate & orthodoxa fide deviare non potest. *Unum corpus, unus spiritus, unus Dominus, una fides.* Ephes. 4. 89.

§. 2.

De visibilitate Ecclesiæ.

IN 2. *Canone* synodus tractat de *visibilitate Ecclesiæ*. Nam quis, inquit, contentionis modus, ubi provocatur ad Judicem, qui nec inveniri, nec inventus internosci possit; si te corripientem frater tuus non audierit, dic Ecclesiæ, præceptum est Domini. Quid autem crassius, aut quid inutilius fingi queat, si prorsus occulta sit 90.

& imperveſtigabilis Eccleſia, cujus antiſtites monet Apoſtolus, univerſo gregi, non utique inviſibili, attendere, in quo eos Spiritus S. poſuerat Epiſcopos ad regendam Eccleſiam Dei? An inviſibilis illa, a qua pro Petro, dum carcere tenebatur, aſſidua fiebat oratio, aut in qua Timotheum converſari docet Apoſtolus. Non igitur fide tantum interna, ſed confeſſione etiam fidei, & viſibili ſacramentorum participatione conſtat, ſemperque conſtitit Eccleſia. Quisquis igitur inviſibilem & incertis ſedibus errantem dixerit Eccleſiam, non hæreſin tantum dixiſſe, ſed hæreſum omnium puteum fodiſſe judicetur.

§. 3.

De authoritate Conciliorum.

91. In 3. ait, ad Synagogam olim delatum eſſe, ſi quid difficile in lege dubiumque occurriſſet, non autem minus adeſſe Deum Eccleſiæ, in ſacris conciliis generalibus congregatæ ac repræſentatæ. His enim conciliis ſi ea decernendi, quæ ad fidem, extirpationem hæreſum, Eccleſiæ reformationem & integritatem morum pertinent, poteſtas adimatur, nihil certum, nihil ſtabile futurum eſſe, nihil denique, quo hæreticus ab orthodoxo internoſci poſſit, cum ille frequenter loquacior, & pervicacior, pluribus (licet perperam intellectis) ſcripturarum teſtimoniis falſo glorietur. Nec fuiſſe, quo veterum quorumdam hæreticorum inſultus retunderentur, niſi eccleſiaſtici proceres Apoſtolorum exemplo concilia celebraſſent: quibus ſi ſua non conſtet authoritas, protinus velut ab inferis ſuſcitari hæreſes damnatas, neque defuturos, qui hinc Ario, inde Neſtorio, cæterisque id genus peſtibus ſint ſubſcripturi. Id autem ab Apoſtolis (quibus Epiſcopi ſuccedunt) obſervatum, ut, ſive murmuri Græcorum occurrendum, ſeu pacanda ſuper legalibus orta ſeditio, non centurionem, non promiſcuam e plebe multitudinem accerſerent, ſed præſentem ſibi Spiritum S. affirmarent, cujus inſtinctu, quod juſtum & æquum eſſet, ſanciretur. Sane ſi, ubi duo vel tres ſunt congregati in nomine Domini, continuo in eorum medio eſt Dominus, quanto magis ubi ſummus Pontifex cæterique Primores Eccleſiaſtici conveniunt, ut hæreſibus ſubinde pullulantibus occurrant, & Dominicum agrum ſubortis expurgent zizaniis. Sanctam igitur & inviolabilem eſſe ſacrorum conciliorum univerſalium authoritatem, cui quisquis pertinacius refragatur, eum hoſtem fidei jure optimo cenſeri debere.

§. 4.

§. 4.

De Libris Canonicis.

IN *quarto canone* declaratur, ad Ecclesiam pertinere determinationem, *quinam sint libri canonici*: asseriturque, summam quidem esse S. Scripturæ auctoritatem, in qua nihil falsum, nihil otiosum esse possit, nullum tamen surrexisse hæreticum, qui non suum errorem scriptura tueri conaretur: nullam tam impudentem & absurdam hæresin, quæ non sacris eloquiis se se jactitet, sed corruptis, & a genuino sensu depravatis. Imo vero si quis litteræ corticem tantum suo fretus ingenio percurrat, si penitissimos sensus cum Ecclesiasticis interpretibus non penetret, vix unquam confutaturum hæreticorum versutias. Obortis igitur de fide dissidiis, frustra sæpe scripturam consuli, nisi litem dirimat certa & infallibilis auctoritas Ecclesiæ, quæ canonicum librum ab apocrypho, catholicum sensum ab hæretico, germanum ab adulterino discernat. Hac nempe velut internuntia, Patrum & conciliorum organis, a Spiritu sancto doceri nos omnia, & suggeri nobis omnia: sine quorum auspiciis eos, qui sacræ scripturæ sensum habere se jactitent, non intelligere, quæ loquuntur, sed videntes non videre, & audientes non audire. In enumerandis igitur canonicæ scripturæ libris, qui præscriptum Ecclesiæ usum & authoritatem non sequitur, sacrum Carthaginense Concilium tertium, Innocentii & Gelasii decreta, & denique definitum a SS. Patribus librorum catalogum respuit, spretisque orthodoxorum Patrum vestigiis, proprii spiritus judicium sequitur, eum velut schismaticum, & hæreseon omnium incentorem & fautorem a tanta temeritate reprimendum: ne porro fodiat sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. 92.

§. 5.

De Traditionibus.

IN *quinto* definit, *aliqua firmiter esse credenda, quæ non continentur expresse in S. Scriptura*, aitque, pernicioso eos errore laborare, qui nihil admittendum putant, quod non e scriptura depromptum sit. Multa quippe a Christo ad posteros per manus Apostolorum ore ad os & familiari colloquio esse transmissa: quæ etsi in S. Scriptura expresse contineri non videantur, inconcusse tamen esse te- 93.

tenenda, ut ritum baptismi atque ceremonias, usum genua flectendi & orandi versus Orientem, signandi se sancta cruce, vinum in Sacrificio Missæ miscendi aqua &c. unctionem in Sacramento confirmationis, pluraque id genus, quæ quasi per manus ab Apostolis emanarunt. Ubi scriptum, quod a Christo dictum commemorat Apostolus: *beatius est magis dare quam accipere*? ubi scripta, quæ per dies a resurrectione quadraginta Dominus cum Discipulis, de regno Dei disseruit? quibus in libris S. Scripturæ continetur ipsum illud celeberrinum *Symbolum Apostolorum*? atque alia id genus multa; quæ si scribantur per singula, nec ipsum mundum (*juxta Joannem* 21.) arbitramur posse capere eos, qui scribendi sunt, libros. Hinc Paulum non eas tantum traditiones jussisse observari a Thessalonicensibus, quas per epistolam, sed etiam quas per omnem sermonem didicissent. Neque prætermisisse putandum cætera, quæ circa Eucharistiæ ritum Corinthiis se dispositurum, cum venisset, ultro spoponderat. Oportere itaque nos anthoritati Patrum consuetudinique majorum, per tantam annorum seriem protelatæ, credere, eamque, ut antiquitus tradita est, jugi observantia & reverentia custodire. Quam si quis eo prætextu pertinacius rejiciat, quod non legatur in scripturis sacris, ut hæreticum & schismaticum habendum.

§. 6.

De Constitutionibus.

94. SExtus *Canon* agit de *Constitutionibus humanis & consuetudinibus*: atque, cum tanta fuerit Synagogæ majestas, tanta Levitici ordinis auctoritas, ut nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore Domino ministrabat, decreto Judicis moreretur, ut hac animadversione tollatur malum de Israël, nullusque deinceps intumesceret superbia, qua fronte hæreticus in eam prorumpat audaciam, ut quidquid scriptura non expressum, sed a sacrosanctis Conciliis & summis Ecclesiæ Pontificibus, statutum sit, ausu temerario respuat, & subsannet? an nescit verba Christi? qui, ne quispiam a præstanda scribis & Pharisæis obedientia ob apertam etiam morum impuritatem avocaretur, *omnia*, inquit Matth. 23, *quæcunque dixerint vobis, servate & facite*; *secundum autem opera illorum nolite facere*. Et ad suos conversus, quibus suam regendam committebat Ecclesiam: *qui vos audit*, inquit Luc. 10, *me audit*; *& qui vos spernit*, *me*

me spernit. Atque id optimo quidem jure: nam cum filios patribus, & subditos sublimioribus potestatibus oporteat esse subditos, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, nec in iis tantum, quæ jure Divino cauta sunt, sed etiam quæ ad familiam aut rempublicam pertinent, quanto magis patribus spiritualibus, & præpositis oportet obedire & subjacere eis, qui pervigilant, tanquam rationem pro animabus nostris reddituri? Quæ omnia cum priscis olim patribus essent persuasissima, non inveniebatur, qui non ultro jussa capesseret, cum Synagogæ primores jejunium aliquod aut dies festos indicerent, vel Apostoli a sanguine, suffocato, & idolothytis abstinendum esse. Quin Paulus hominem contentiosum, legem illam de velandis mulieribus, non probantem, forte quod ea non inniteretur scripturæ, Ecclesiastica consuetudine refellendum censuit, quæ contentiones hujusmodi non admittit. In omnibus igitur, in quibus nihil certi definivit scriptura, mos populi Dei, & instituta majorum pro lege habenda sunt: & sicut prævaricatores Divinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coërcendi.

§. 7.
De Jejuniis.

IN *septimo* de *Jejuniis Ecclesiasticis* inquit; cum in omni Ecclesiastica lege honestas quædam & spiritualis profectus elucescat, in indicendis tamen jejuniis insigniter emicare: quibus nihil aptius retundendæ carnis petulantiæ potuisset institui; cum id genus dæmoniorum jejunio tantum & oratione pellatur. Nec quidquam, exemplo Mosis (*Exodi* 34.) promovendæ mentis puritati commodius: nec exemplo Ninivitarum, (*Jonæ* 3.) ad impetrandum, aut Deum placandum efficacius ab Ecclesiasticis quondam Præsidibus potuisse ordinari. Unde Apostolos quadragesimale jejunium sanctificasse, quo Christi fideles, non tam Moysen aut Eliam, quam Christum imitati, totius anni decimam persolverent. Quæ vero a Callisto Papa & Martyre in quatuor anni partes discreta sunt jejunia (*distinct.* 76. *c.* 1.) quarti, quinti, septimi & decimi mensis legem referre ac figuram adimplere: & velut quasdam nostri temporis primitias sub illis quatuor anni partibus offerri (*de consecr. dist.* 3. *&* 5. &c.) ea quidem observantia, ut duodenarius dierum numerus duodecim mensibus respondeat. Nec dissimili religione statuta esse vigiliarum jejunia, quo puriores sacris solennitatibus accedamus. 95.

Nihil insuper sanctius, nihil utilius potuisse institui, quo pruriens carnis lascivia frænaretur, quam ut statutis jejuniorum diebus a carnis esu temperemus. Si quis igitur Aërianorum errorem, duodecim ante sæcula jam damnatum, & a Joviniano, Vigilantio, Valdensibus, Wicleffo, Hussitis, & Lutheranis suscitatum, secutus, Ecclesiastica jejunia, & præscriptas a Patribus abstinentias non servaverit, aut non observanda duxerit, eum sacrorum conciliorum auctoritate esse anathema.

§. 8.

De Cœlibatu.

96. *Canon octavus Cœlibatum sacerdotum* commendat, aitque, non satis esse visum Lutheranæ factionis auctoribus, si quis in sordibus est, sordescat adhuc, nisi quam plurimos exleges sacerdotes & indisciplinatos Monachos, qui jam dudum impudicitiæ fræna laxaverant, in sacrilegos incestus ac nefandas libidines secum præcipitassent. Ut enim, qui lascivia diffluebant, plures haberent sui similes, & coacervata multitudine suam utcunque turpitudinem obumbrarent, in eam prorupisse audaciam, ut sacerdotes Evangelicos nulla cœlibatus lege teneri velint: sed contra totius Ecclesiæ ritum, & præscriptam ab ejus incunabulis consuetudinem, liberas quibuscunque post adeptum sacerdotium affirment nuptias. Leviticis quidem sacerdotibus licita fuisse conjugia, utpote qui paucis tantum diebus sua vice ministrarent, & ex ea tantum tribu jure successionis sacerdotio fungerentur. At sacerdotio Christi, utpote sublimiori & excellentiori, superinductas de jure fuisse nuptias, carere exemplo, & tanquam ab Apostolis interdictum secundo Carthaginensi Concilio prohiberi. Neque potuisse quidquam sanctius institui, quo ministri puriores sacris accedant altaribus, & jugi pene sacramentorum administrationi reddantur aptiores, quam neminem nec ad subdiaconatum quidem admitti, nisi perpetuæ castitatis voto se se adstringeret. Si enim in lege veteri ii tantum sacris panibus vescebantur, qui ab uxoribus mundi erant, si procul a suis domibus habitabant, quibus sua vice sacrificandum erat, ne conjugum forte polluerentur amplexibus, si, quibus orandum, a conjugali commercio ad tempus sit abstinendum, si denique a viduis, quas suis sumptibus alendas Ecclesia quondam admittebat, continentiæ votum exegerit, jure quidem optimo a summis Ponti-

fici-

ficibus, & ſanctis Eccleſiæ Conciliis indictum eſſe, ut qui ſacris ultro ſe ſe ordinibus manciparent, perpetuo caſtitatis vinculo necterentur. Nam *qui ſine uxore eſt, ſollicitus eſt, quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore eſt, ſollicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt.* 1. Cor. 7. depravari animum & ad terrena dejici per uſum matrimonii, amore filiorum avarum & ſollicitum reddi. Quisquis igitur contra SS. Conciliorum & Patrum decreta, ſacerdotes, diaconos, aut ſubdiaconos lege cœlibatus non teneri docuerit, aut liberas illis conceſſerit nuptias, inter hæreticos eſſe numerandum.

§. 9.
De Votis.

In nono, *de votis præſertim monaſticis*, Concilium Lutheranos reprehendit, quod ea non vanitatis tantum, ſed & impietatis accuſent, quaſi vota ejusmodi libertati Chriſtianæ præjudicium afferant, nec ſatis in noſtra ſit poteſtate jugis illa perpetuaque caſtitas. Cum tamen nulla ſit major libertas, quam cum repreſſa carnis tyrannide corpus in obſequium Chriſti trahitur, & ſpiritus dominatur. Neque quidquam eſſe, quod non poſſimus in eo, qui nos confortat: cum non patiatur nos tentari ſupra id, quod poſſumus, ſed faciat cum tentatione proventum. Hinc commendari a Domino eos, qui ſe ipſos caſtraverunt propter regnum Dei: atque Apoſtolum Paulum ſæpius ad perpetuæ Virginitatis obſervantiam inſtigaſſe. Cumque Chriſtus aperte ſuaſerit, ut qui vult perfectus eſſe, abneget ſemet ipſum, vadat, vendat omnia, & det pauperibus, ad perpetua tum obedientiæ tum paupertatis vota cohortari. Reddenda igitur vota Domino. Si quis ſecus fecerit aut hæretica pravitate corruptus ſecus facere licitum eſſe docuerit, eum velut juris Divini atque naturalis infractorem, & SS. Conciliis injurium condigna animadverſione plectendum. 97.

§. 10.
De Sacramentis.

In 10. de *ſeptem ſacramentis* tractat, ſingulaque a Chriſto Domino inſtituta, gratiam digne ſumentibus conferre probat, tum ex 98.

Scri-

Scripturæ oraculis, tum ex antiquissima Ecclesiæ doctrina, usu ac consuetudine. Ac denique concludit, hæreticum esse habendum, qui septem Sacramenta non admittit.

§. 11.

De Missa.

IN 11. de *sacrificio Missæ*, quod esu agni paschalis, manna, cæterisque prope omnibus Mosaicæ legis ceremoniis figuratum sit. Neque enim legem esse posse, quæ careat sacrificio ac sacerdotio. Christum, sacerdotem in æternum secundum ordinem Melchisedech sacrificium obtulisse, quod exteriore panis & vini oblatione veteri illi responderet. Quam oblationem in ultima cœna factam fieri jussit ab Apostolis, eorumque successoribus, in sui commemorationem. *Luc.* 22. hoc esse holocaustum, hanc victimam pro peccato, hanc hostiam pacificam, hoc juge sacrificium, hanc mundam illam oblationem, quam Malachias prædixit, in omni loco offerendam. Nihil igitur in sacrificiis majus esse posse, quam corpus & sanguinem Christi, nullam potiorem oblationem. Qua in re cum universali Ecclesiæ ritu consentire tam aperte SS. Patres, Ignatium, Irenæum, Cyprianum, Athanasium, Chrysostomum, ac reliquos posteriores, & Concilia prope innumera; ut, qui contrarium sensisse præsumpserit, manifestam hæreseos labem incurrat.

§. 12.

De Purgatorio &c.

99. IN 12. de *satisfactione*, *purgatorio*, *&* *commemoratione defunctorum* agitur, videlicet, illud imprimis fuisse hactenus observatum eos, qui hæresibus procudendis animum intenderunt, ea sibi dicenda putare, quæ maxime placitura videantur; quo prurientes multitudinis aures demulceant, & a severioribus avertant. Hac ratione Mahometicam quondam pestem invaluisse: hoc aucupio Lutherum plures illaqueare, dum simul cum culpa semper omnem cujusvis pœnæ temporalis reatum aboleri contendat: purgatorium tollat, & quo laicos gravius in Clericorum odium exasperaret, sacrificia, oblationes, & omnes id genus pro defunctis orationes, recens

recens esse sacerdotum commentum impudenter asseveret. Prævidisse enim versutum artificem, nihil effræni plebeculæ fore jucundius, quam si facillima in cælum prædicetur via. Ne igitur incautus forte quispiam, vafris hujusmodi blanditiis pellectus, errorum scopulis illidatur, sacrum Provinciale Concilium decernit, firmiter tenendum, culpa per pœnitentiam abolita, frequenter superesse temporalis pœnæ reatum, velut superstites quasdam peccati reliquias, quæ per dignos pœnitentiæ fructus veniant expiandæ. Hinc iniquitate & culpa peccati Israëliticæ plebi murmuranti, ac postea Davidi dimissa, pœnam adhuc temporalem fuisse irrogatam. Superabundantem quidem esse atque exuberantem Christi satisfactionem, per baptismum & pœnitentiam nobis applicatam, non eam tamen semper esse pænitentiam, ut reatum etiam omnem pœnæ extinguat. Cum autem residuæ ejusmodi pœnæ temporalis, aut venialis tantum peccati reum repente nonnunquam interire contingat, de omni verbo etiam otioso rationem redditurum, nec illi pateat aditus in cœlestem illam Jerusalem, in quam nihil intrat coinquinatum, nec tamen gehennæ subjaceat, quippe qui gratiæ sit particeps, ac pœnæ tantum temporalis debitor, purgari prius debet, de sua semper interim salute securus. Sancta igitur & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. Nec abs re ab Apostolis traditum, ut in sanctis mysteriis agatur commemoratio defunctorum. Sciebant enim inde multam utilitatem contingere. Cum igitur tam sanctum Apostolorum institutum ab initio Ecclesiæ ex S. Dionysio (*Eccles. hier. c. 7.*) legamus observatum, ac in Cabilonensi, pluribusque subin Conciliis promulgatum, quisquis Catharorum, Armenorum, Wicleffi, Bohemorum, Lutheri, aut Valdensium, exemplo, hos errores cum Concilio Constantiensi non damnarit, hæreticæ pravitatis pœnas incurrat.

§. 13.
De Invocatione sanctorum.

Canon 13. de *invocatione sanctorum* differit: sicut abyssus abyssum invocat, & scelus scelus trahit, in eam hæreticos incidisse infaniam, ut qui piis animabus, quæ purgatorio detinentur, suffragia vivorum adimunt, vicissim quoque vivos defraudant auxiliis sanctorum, qui in cœlis sunt: quasi vel preces nostras non audiant, vel nostris calamitatibus non tangantur; aut quasi id Christo Divinæ- 100.

que clementiæ deroget. Sed quam ista non modo veritati sed etiam scripturæ sint contraria, facile intelligere eum, qui novit, pervium esse beatis illud Divinitatis speculum, in quo, quidquid eorum intersit, illucescat. Adesse etiam nobis Angelos, ut olim Danieli ac Tobiæ, qui preces nostras offerant, quorum suffragium imploramus. Deinde qui fieri possit, ut nostris non afficiantur incommodis, quibus tantum gaudium in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente? Abraham pro salute Sodomorum interpellavit apud Dominum: an nunc, immemor filiorum, non oret pro iis, qui in hoc procelloso mari adhuc constituti diris jactantur mundi fluctibus? hinc illa, quam in symbolo credimus, *communio sanctorum.* Hinc Angelus ille Zachariæ, & Jeremias, jam dudum in sinum Abrahæ receptus, multum orant pro populo & sancta civitate. Sed neque Divinæ benignitati aliquid decedit, quæ infima per media moderatur & regit. Neque minus est unus mediator Dei & hominum JEsus Christus, si juxta sacram Aurelianensis Concilii aliorumque complurium institutionem litaniis ad aliquos sanctorum convertamur, Christo tamen accepta ferantur omnia; per quem omne id genus interveniendi munus, cæteraque in humanum genus beneficia derivantur. Absit igitur, ut apud aliquem tanti sint hæreticorum præstigiæ, ut cum Manichæis, Catharis, Bohemis & Valdensibus, beatis illis cœlestis aulæ proceribus cultum exhiberi non sinat, dicata Martyribus templa subsannet, aut dies festos celebrari vetet.

§. 14.
De sacris imaginibus.

101. In 14. propugnat *venerationem sacrarum Imaginum*, aitque: si tam candide quam curiose hæreticus ea loca perlustrasset, quibus scriptura passim ab idolorum & simulacrorum cultu revocat, nequaquam certe tanto strepitu Christianos ab imaginum honore deterreret. Neque enim Catholicus quispiam, dum sanctam Christi veneratur imaginem, aliquod Numen ei subesse putat, aut quasi Deum colit: sed ob recordationem filii Dei, ut in ejus amore incalescat, illumque adoramus, quem imago nobis repræsentat: non majore quidem idololatriæ periculo, quam cum in nomine JEsu omne genu flectitur: quem enim vocula auribus insinuat, hunc eundem imago oculis repræsentat. Accedit insuper ex imaginibus idoneum indoctæ plebi rudimentum, ut uno sæpe intuitu plura sibi pro-

proponat ad imitationem virtutum exempla, quam multa librorum lectione comprehenderet. Non abs re igitur Apostoli (Damasceno teste lib. 4.) vivificam crucem & sacras erexerunt imagines, quæ ab initio Ecclesiæ debita semper veneratione sunt cultæ. Quin & ab Augustino moribundis proponi jubentur (*lib. de visit. infirm.*) & a Gregorio M. tum ad Recaredum, tum ad Secundinum missæ leguntur. Et insurgentibus tandem imaginum eversoribus Romani Pontifices, Constantinus, Gregorius II. & III. Paulus I. Stephanus III. & Hadrianus I. cum multis aliis sanctis viris, tanta animi constantia restiterunt, ut Iconomachi in septima dein apud Nicæam synodo unanimi Patrum sententia damnarentur. Quisquis igitur de Christi, vel sanctorum imaginibus aliter senserit, is Christo & sanctis injurius pestiferam hæreseos luem se noverit incurrisse.

§. 15.

De libero Arbitrio.

In 15. *liberum arbitrium* asserit, inquiens: etsi nulla sit tam aperta Catholica veritas, nullus tam manifestus S. scripturæ locus, 102.
quem non hæretici suis cavillis & tergiversationibus eludant, nulla tamen in re tam impudenter debachari, quam in exterminando profligandoque libero arbitrio. Nihil Christi fidelibus perniciosius potuisse excogitari, quam si vel seducti a Pelagio sine præsidio Divinæ gratiæ omnia sibi tumidius arrogent, vel cum Wicleffo fatis committant omnia. Nihil hoc pacto reliquum fore tum Divinis legibus tum humanis: nullum consiliis aut electioni, nullum precibus aut objurgationi, cæterisque id genus locum. Nullam denique futuram justitiam, qua aliis pœnæ, aliis præmia sunt constituta, si inevitabili necessitate omnia eveniant. Prodiisse hunc errorem primitus apud gentiles, sed mox ab omnibus sapientibus explosum, evidenti experimento humanæ menti se manifestante libertate. Reliquit videlicet Deus hominem in manu sui consilii, apposuitque coram eo ignem & aquam, bonum & malum, ut, ad quodcunque voluerit, porrigat manum suam. Nec abs re beatus ille dicitur, qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala & non fecit: quod sub eo sit appetitus ejus, & dominetur illius. Et quid in sacris scripturis magis obvium, quam liberum in utramvis partem hominis arbitrium? neque tamen propterea Divina excluditur gratia: sed voluntas humana misericordiæ

prævenientis auxilio fuffulta, & interiori infpirationis afflatu contacta fe fe convertit ad Deum. Sed neque tanta gratiæ neceffitas præjudicat libertati arbitrii, cum illa femper fit præfto, ftante Domino ad oftium & pulfante: neque tale fit hujusmodi trahentis Dei auxilium, cui refifti non poffit. Quoties enim Dominus voluit congregare filios Jerufalem, ficut gallina congregat pullos fuos fub alas, & noluerunt? Fruftra certe Stephanus Judæos duræ cervicis argueret, qui femper Spiritui S. refifterent. Fruftra Paulus Theffalonicenfes admoneret, fpiritum ne extinguerent, fi Divinis infpirationibus humanæ mentes inevitabiliter raperentur. Trahit quidem Deus, fed in ejus odorem currimus, non vi, non unco raptamur. Prædeftinat, eligit, vocat, fed eos demum adultos glorificat, qui in fide & charitate radicati per bona opera certam fuam vocationem & electionem fecerint. Et licet attingat a fine usque ad finem fortiter, difponit tamen omnia fuaviter. Hanc igitur hærefin, libertatem arbitrii abnegantem, facra fynodus non tam damnat, quippe jam olim ab Ecclefia & SS. Conciliis damnatam, quam communi hominum fenfui, & apertis fcripturæ teftimoniis declarat contrariam.

§. 16.

De Fide & operibus.

103. Ultimus Concilii Senonenfis Canon eft de *fide & operibus*. Frequens illud eft, inquit, apud imprudentes, & qui non tam animi moderatione quam impetu feruntur, ut dum ab altero vitiorum incaute diffugiunt, in alterum prolabantur. Cujus rei Lutherus fidem facit, qui dum operum fiduciam nimis infectatur, nihil tandem operibus reliquum facit, atque ita folius fidei patrocinium fufcipit, ut folam agnofcat, opera reiiciat & condemnet. Verum fi recte perpendantur, quæ pro fide producit e fcripturis teftimonia, reliquas virtutes non excludunt. Quæ vero contra opera citat, ea omnia vel ad nimiam in operibus fiduciam, vel ad legales ceremonias pertinent. Fide quidem vivimus, & fine hac eft impoffibile placere Deo. Si quis nihilominus habeat omnem fidem, ita ut montes transferat, charitatem autem non habuerit, nihil eft. Fide juftificamur: fed & fpe falvi facti fumus. Et dimiffa funt Mariæ Magdalenæ peccata multa, quoniam dilexit multum. *Si quis enim diligit me*, ait Dominus Joan. 14. *fermonem meum fervabit, & ad eum veniemus &c.* & Paulus 1. Cor. 13. *nunc igitur manent fides, fpes, & charitas, tria*

hæc

hæc, major autem horum eſt charitas, & in juſtificando potior: quandoquidem fides ſine operibus mortua eſt. At charitas non eſt otioſa, ſed per bona opera ſatagit, ut certam noſtram vocationem & electionem faciat: non enim Auditores legis juſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur: dum ille reddet unicuique ſecundum opera ſua, & unusquisque mercedem accipiet ſecundum laborem ſuum: cum omnes nos manifeſtari oporteat ante tribunal Chriſti, ut referat unusquisque, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum. Ubi eos, qui a ſiniſtris erunt, non ſolum increpabit Dominus, quia non crediderunt, ſed quia operibus miſericordiæ non vacarunt. Eos autem, qui a dextris erunt, commendabit non tam a fide, qnam a nobis operibus: opera enim illorum ſequuntur illos. Talibus ſiquidem hoſtiis promeretur Deus: non quidem abſoluta condignitate (*neque enim condignæ ſunt paſſiones hujus ſæculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Rom. 8.) ſed merito fundato in gratuita & liberali promiſſione, qua facta conventione de denario diurno, conduxit operarios in vineam ſuam: qua, inquam, qui ſuffert tentationem, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe, & ei, qui fidem ſervaverit, certaverit bonum certamen, curſum conſummaverit, coronam juſtitiæ reddet in illa die juſtus judex, qui nos, etſi ſervos inutiles, ſua miſericordia dignos facit, ut veniamus in partem ſortis ſanctorum. Non juſtificat igitur ſola fides, ſed magis charitas, nec quævis opera peccata ſunt; ſed eatenus adultis ad ſalutem neceſſaria, ut meriti quoque rationem non reſpuant.

His erudıtiſſimis juxta atque fundatiſſimis 16. Canonibus dogmaticis, (quos utinam legerent, & pacato paulis per animo perpenderent Novatores) addidit idem *Concilium Senonenſe* 40. decreta morum, ex variis Juris Canonici partibus deprompta.

§. 17.

Decreta Morum.

Eadem Pariſienſis ſynodus Provincialis, Præſide Reverendiſſimo in Chriſto Patre ac Domino Archiepiſcopo Senonenſi, præſentibus Reverendis in Chriſto Patribus Epiſcopis ejusdem ſuffraganeis, videlicet Carnotenſi, Pariſienſi, Meldenſi, Antiſſiodorenſi, Trecenſi, Nivernenſi, & Vicario Epiſcopi Aurelianenſis, 40. Decreta ad mores ac diſciplinam ſpectantia adjunxit: quorum hæc eſt ſumma. 104.

1. Orandum in Ecclesiis pro pace.
2. Pro sacra administratione nihil exigendum.
3. Ordinandus testimonium habeat a Parocho, in quo contineantur duo vel tres testes jurati de ætate ac moribus. Tum exploranda scientia.
4. Cum in dedecus Clericalis Ordinis vergat mendicitas, nullus subdiaconus ordinetur, nisi sufficienti titulo Beneficiali, aut patrimoniali provisus.
5. Quamvis Episcopus originis, domicilii, aut Beneficii, sicut Ordinare, sic etiam Dimissorias dare possit, prius tamen inquirat de ætate, moribus, litteratura, titulo; deque iis in litteris fiat mentio.
6. Promoti ad sacerdotium absque legitima ætate, moribus, scientia, suspendantur.
7. Quia nonnulli suæ incapacitatis conscii, examen suorum Episcoporum fugientes, absque litteris dimissoriis ad Romanam Curiam se conferunt, ibique ordinantur, etiam extra tempora, & tribus successive diebus, a quibusdam, qui se dicunt Episcopos, potestatem habentes a Papa: talibus Episcopi non permittant executionem suorum Ordinum, nisi visis idoneis litteris de ordinandi potestate a Papa concessa. Ac tum examinentur de ætate, moribus, scientia, titulo. Si deficiant, suspensi declarentur.
8. Ad curam non admittantur, nisi prius rite examinati, licet instituti aut provisi fuerint per sedem Apostolicam.
9. Indigni non admittantur ad Beneficia. Admissi suspendantur, donec se dignos reddant.
10. Invaluit consuetudo irrationabilis in quibusdam Cathedralibus & Collegiatis, ut Canonici per interessentiam unius diei fructus grossos totius anni percipiant. Unde vagandi materia oritur, cultus Divinus minuitur, & officium, propter quod datur Beneficium, omittitur, clericis ignaris tenui pretio conductis, qui Divinum officium, non servatis temporum interstitiis, uno contextu perfunctorie percurrunt. Talis consuetudo tanquam Ecclesiis nociva cassatur & revocatur. Canonici sint ipsi præsentes; & fructus grossi majori ex parte in distributiones quotidianas convertantur.
11. Rectores Ecclesiarum (quorum singularis electa est industria) compellantur personaliter residere; nec dispensetur absque causa probabili. Singulis Dominicis in Parochiis annuntient præcepta Decalogi, & articulos fidei.

12. Mo-

12. Moneant frequenter Parochianos, ut diebus Dominicis & Feſtis Miſſæ parochiali interſint: atque ut frequenter confiteantur, & communicent, præſertim in feſtis ſolennibus, ac tempore periculi mortis. Nec peregrinentur ſine litteris teſtimonialibus ſui curati. Attendant diligenter curati, an ſaltem ſemel in anno communicent.

13. In Parochiis ſingulis diebus Divina Officia peragantur. Et univerſim ſacræ fundationes impleantur, & earum litteræ Ordinario exhibeantur. Capellæ de novo non erigantur ſine ejusdem licentia.

14. Non licet in Oratoriis privatis Miſſas celebrare prætextu diſpenſationis ſedis Apoſtolicæ, niſi litteris diſpenſationis ab Ordinario recognitis. Neque in Capellis hoſpitiorum permittantur peregrini Miſſas audire.

15. Ne populus diſtrahatur a Miſſa Parochiali, & auditione mandatorum Dei & Eccleſiæ, in Capellis non legantur Miſſæ, præſertim die Dominica, niſi quæ a fundatore ſunt præſcriptæ, eæque poſt Miſſam Parochialem. Epiſcopi non facile conſecrent altaria portatilia, præſertim pro domibus privatis.

16. Ceſſent in Eccleſiis omnes profanæ actiones, converſationes, & quæcunque Divinum cultum perturbare queant. Nec fiat deinceps feſtum fatuorum aut innocentium.

17. Muſici cantus ſint diſcreti, moventes cor ad devotionem & compunctionem, rejectis cantilenis publicis & laſcivis. Sit igitur pſalmodia modeſta & devota. Inſtrumentis etiam muſicis nil niſi pudicum & devotum reſonet.

18. Pſalmodia fiat horis debitis non curſim ſed tractim, diſtincte ac devote. Pſallentes talari tunica & ſuperpelliceo ſint decenter veſtiti. Ad *Gloria Patri &c.* omnes ſurgant. Ad nomen JEſu caput inclinent. Nemo ibidem aliud agat.

19. Qui ſub re Divina foris aut in Eccleſia deambulat, aut confabulatur, totius diſtributionis illius diei fructum amittat. Etiam privatim Officium recitantes, non intra dentes verba detineant, ſed diſtincte pronuntient.

20. Tabula Officiariorum in choro ponenda, nec ante finem Officii diſcedant. Alias diſtributione illius diei careant.

21. Canonici admiſſi ſtatim fructus groſſos percipiant, niſi aliud habeat fundatio. Reprobatur autem conſuetudo, qua ſeniores juniorum portionem per tempus aliquod capiunt.

22. Re-

22. Regularis disciplina restauranda, in victu, vestitu, moribus, juxta cujuslibet Religionis institutum.
23. Clerici per decentiam habitus externi internam morum honestatem ostendant.
24. Vestes Clericorum sint talares, honestæ absque sordibus, & vanitate. Nec comam nec barbam nutriant. Tonsuram gestent. Pannis rubeis & viridibus non utantur.
25. In incessu quoque honestatem exhibeant. In conversatione autem cum laicis tales se exhibeant, ut neque ex nimia familiaritate incurrant contemptum, neque ex fastu judicentur elati. In publico non ludant cum laicis. Ab alearum lusu, aliisque, quæ a sorte pendent, omnino abstineant. Procul absint a choreis, histrionum spectaculis &c.
26. Incontinentes, concubinarii, venatores, & sæcularibus negotiis impliciti Clerici pœnis coerceantur.
27. Monasteria, quæ non habent sufficientes reditus ad plures sustentandos, uniantur.
28. Moniales tot suscipiantur, quot sustentari possunt. Sed pro ingressu nihil petatur. Clausura exacte servetur.
29. Visitanda diligenter hospitalia &c.
30. Nulla nova confraternitas erigatur absque consensu Ordinarii. Rationes reddant. Reprobantur juramenta servandi earum statuta; non tamen ea, quæ deponuntur a procuratoribus confraternitatum & Ecclesiarum.
31. Excommunicationes non ferantur, nisi ex gravi causa, eaque cognita secundum formam Juris; neque pro injuriis verbalibus, nisi sint valde atroces.
32. Sæpius visitentur parochiæ, in quibus fama est habitare aliquos hæreticos, & ab incolis juramentum exigatur, an sciant aliquos hæreticos, aut celebrari conventicula. Contra nolentes jurare tanquam suspectos de hæresi canonice agendum.
33. Quia hæreticorum mos est sacram scripturam convellere, ac relicto vero sensu ad suam phantasiam contorquere, doctorum item sacros libros scholiis, annotationibus marginalibus, ac depravatis sutelis inficere, sub pœna excommunicationis, ipso facto incurrendæ, prohibetur, ne libri etiam sacri edantur absque speciali Ordinariorum permissione. Alibi impressi sub eadem pœna vetantur importari in Provinciam, vendi, aut distrahi.
34. Libri de fide aut moribus tractantes, a 20. annis editi ad Diœcesanum ferantur ad examen.

35. Cum

35. Cum falſi prædicatores & quæſtores quandoque ſubintrent, prohibetur, ne ulli prædicationis officium permittatur, niſi ab Epiſcopo ejusve Vicario approbatus aut miſſus fuerit. Prædicetur ſincere Evangelium, cum decenti gravitate & modeſtia, absque vanis, profanis, poeticis, futilibus, ridiculis, aut ſubtilibus ſermocinationibus.

36. Sint prædicatores diſcreti; innitantur interpretationi S. Patrum. Inſtruant in præceptis Dei & Eccleſiæ. Vitiorum odium, virtutis amorem inſtillent, pro ſcopo habentes honorem Dei & ſalutem animarum, omni vanitate & oſtentatione procul habita. Ne Auditores ad riſum concitent. Ne ſacerdotali Ordini aut Principibus detrahant.

37. Illi ſoli Mendicantes habent poteſtatem abſolvendi, qui a ſuis ſuperioribus electi fuerint idonei, probi, periti, diſcreti, modeſti, atque Ordinario præſentati.

38. Quoniam Abbates quandoque attentant Confirmationis Sacramentum conferre, idque ex conſuetudine præſcripta ad ſe pertinere dicunt, conſuetudo hujusmodi reprobatur; quia hæc impoſitio manuum a Chriſto primo inſtituta, & ab Apoſtolis recepta, ſolis Epiſcopis (qui Apoſtolorum ſunt ſucceſſores) reſervata eſt. Si qui ſint, qui contendant, hanc poteſtatem ſibi competere ex privilegio, illud exhibeant, cum fuerint requiſiti. Idem ſtatuitur de illis, qui calices conſecrant.

39. Cum matrimonium, a Deo in paradyſo inſtitutum, in lege Evangelica teſte Apoſtolo ſit ſacramentum, proin magna cum reverentia & devotione ſuſcipiendum, utpote a quo, uti a reliquis ſacramentis, gratia confertur: prohibetur in nuptiali benedictione omnis levitas, verba ridicula &c. Sponſi jejuni, contriti, & confeſſi, de die illud ſuſcipiant. Clandeſtine vero contrahentes excommunicationi ipſo facto ſubjaceant.

40. Abſint ab Eccleſia Dei omnes laſcivæ imagines, aut minus modeſtæ, aut quæ ad devotionem non incitent, aut veritati ſcripturæ non conveniant. Ne quis poſthac miraculum de novo factum prætendat, aut ejus prætextu capellam, aut altare erigat, niſi prius loci Epiſcopus de negotio quid ſentiendum tenendumque ſit cauſa cognita decreverit.

Et quia parum eſſet jura & ſtatuta condere, niſi eſſent, qui ea tuerentur & executioni mandarent, ideo Archiepiſcopus præcipit ac mandat, ut hæc decreta ſynodalia a ſuffraganeis publicentur, & in obſervationem accuratam deducantur.

§. 18.

Exhortatio Concilii ad Chriſtianos Principes pro extirpatione hæreſum.

105. NOn ſufficere, inquit ſynodus, hæreſes detexiſſe, ſed opus eſſe Chriſtianorum Principum auxilio, qui zelo zelantes pro domo Domini ſuppetias ferant. Laboraſſe olim ſtrenue adverſus hæreticos Chriſtianiſſimos Principes, Conſtantinum, Valentinianum, Theodoſium, Clodoveum, Carolum M. Ludovicum S. Ludovici patrem; gratiam propterea apud Deum, & immortalem nominis famam apud homines conſecutos. Principes contra, qui hæreſi aut faverunt, aut minus fortiter auctoritatem ſuam eidem objecerunt, iram Dei vindicem ſenſiſſe, in graves ærumnas prolapſos, & miſerandum vitæ exitum ſortitos. Cujus rei teſtes ſint Licinius, Julianus, Valens, Philippicus, Conſtantinus V. ejusque filius Leo &c. qui deteſtandam impietatem conſectati digna ſuæ perfidiæ reportarint ſtipendia.

Rogat itaque ſacra ſynodus chriſtianos Principes & in Domino exhortatur, ſi ſuæ ſaluti conſulere, ſi ſuæ ditionis jura illibata cuſtodire, ſi in pace & tranquillitate ſubditas ſibi Nationes continere exoptant, potenti brachio fidem Catholicam tueantur, ac ejus hoſtes viriliter ſatagant debellare. Id autem factu haud fore difficile, ubi antiqua chriſtianiſſimorum Principum in hæreticos eorumque libros & fautores edicta inſtaurabuntur.

Quæ ſi mature, antequam malum invaluerit, ſalutari judiciorum ſeveritate executioni demandentur, libros peſtiferos, ſcripta venenata, conciones maleſanas, conventicula periculoſa, in quibus peregrinus cultus a Chriſtiana & avita pietate degenerans proſeminatur, extirpando, atque Religionis ſanctæ decus illibatum, florens ac vegetum conſervandum fore. Hoc ſynodi eſſe deſiderium, hanc votorum ſummam, hanc conatus gloriam.

Et ſane, ſi Gallia hæc ſynodi vota exaudiſſet, ſi initiis fortiter & conſtanter reſtitiſſet, ſi ſcintillam extinxiſſet, nunquam in extremas illas calamitates, quas poſtea paſſa eſt miſera, fuiſſet devoluta.

Concilium Narbonenſe Ann. 1551.

106. COncilium hoc provinciale celebratum fuit Narbone, antiquiſſima & celeberrima in Occitania urbe, ab Alexandro Zerbinatis, Juris Profeſſore, Vicario Reverendiſſimi in Chriſto Patris Domini Franciſci S. R. E. Cardinalis a Piſanis, Narbonenſis Archiepiſcopi & Pri-

Primatis, una cum Vicariis Reverendorum in Christo Patrum Dominorum Suffraganeorum Narbonensis Provinciæ & Archiepiscopatus, videlicet Episcopi Biterrensis, Carcassonensis, Montispessulani, Lodovensis, Uticensis, Agathensis, Nemausensis, Electensis, & S. Ponti, a quibus editi 66 Canones. Quorum hæc synopsis.

Præfatio finem conciliorum indicat, videlicet asserendam fidei doctrinam, restituendamque Ecclesiasticam disciplinam, quam in clero collapsam ingemiscit synodus, aitque, frustra a populis emendationem morum exspectari, si ii, qui vitæ inculpatæ exemplo prælucere deberent, sceleribus suis & vitæ malæ exemplo subditis suis sint scandalo. Subjunguntur canones.

1. Tractat de *Fide Catholica*, creditque unam, sanctam, catholicam, & apostolicam Ecclesiam (cujus caput Christus est) sub imperio & authoritate Romani Pontificis; cui omnes parere debent. Subjunguntur reliqui articuli, quos novatores impugnant, uti de septem sacramentis, invocatione sanctorum, purgatorio, libero arbitrio.
2. Pastores exemplo præluceant.
3. Ante ordinationem instituendum scrutinium de ætate, genere, moribus, litteratura, titulo, legitimis natalibus, irregularitate.
4. Prima tonsura exigit septem annos: quatuor Minores 12. Subdiaconatus 18. Diaconatus 20. Presbyteratus 25. (*Tridentinum aliter disposuit.*)
5. Mores sint probi ac integri.
6. Illegitimi non ordinandi.
7. Testimonia bona habeat.
8. Bona ad victum speciatim habeat assignata.
9. Litteratura diligenter examinanda.
10. Corpore vitiati aut balbutientes non ordinandi.
11. Dimissoriæ non dentur nisi dignis.
12. Hæc dignitas exprimatur in litteris.
13. Clerici peregrini ad sacra non admittantur facienda sine commendatitiis sui Episcopi.
14. Sacerdotes sint sobrii, modesti, casti &c.
15. Tonsuram gerant, barbam radant saltem semel in mense, talari veste incedant.
16. Monachi non nisi proprio habitu prodeant.
17. Tabernas Clerici ne frequentent.
18. Alea ne ludant.
19. Ne larvati incedant, nec saltent, histriones vitent.

20. Arma ne gerant, nisi in itinere.
21. Non agant famulos, œconomos laicorum, negotiatores &c.
22. Mulierem domi non habeant &c.
23. Filios suos spurios secum non habeant.
24. Clerici a judice sæculari capti, absque populi scandalo ad Judicem Ecclesiasticum remittantur.
25. Facinorosos in territorio suo ne patiantur.
26. Requisitum ad Beneficium ordinem recipiant. Plura incompatibilia ne habeant.
27. Personaliter resideant, nisi studiis vacent, aut officio apud Episcopum, aut in cathedrali vel collegiata.
28. Absentes cum licentia constituant idoneos vicarios.
29. Cui assignetur congrua.
30. Hospitalitatem erga egenos exerceant.
31. Vicarii Episcopo præsententur.
32. Domus Beneficiati necessariis sit instructa.
33. Baptizatos & mortuos diligenter in libro scribant.
34. Sacram scripturam &c. habeant.
35. Singulis Dominicis Evangelium exponant &c.
36. Diebus Dominicis parochiani Missam audiant.
37. Nullus prædicet, nisi ab Episcopo destinatus.
38. Eucharistia decenter custodiatur cum perpetuo lumine, singulis 15. diebus eam renovent. Chrysma singulis annis.
39. Sacra vasa & vestimenta sint munda.
40. Parochum reliqui sacerdotes adjuvent.
41. Pro spiritualibus ministeriis nihil exigatur. Salva tamen laudabili consuetudine.
42. In synodo non comparentes puniantur.
43. Præbenda Theologo detur.
44. Beneficiorum rationes reddant.
45. Divino officio in choro diligenter, modeste & devote intersint.
46. Absint ab Ecclesiis spectacula ludicra &c.
47. Uti etiam choreæ, omnisque levitas.
48. Ecclesia sit domus orationis &c.
49. Dies festi religiose colantur. Absit servilis actio, ebrietas, lusus publicus. Officinæ sint clausæ.
50. Die paschæ sacramenta confessionis & communionis a proprio parocho percipiant, nisi ab eo facultatem acceperint. Parochus eos, qui non communicarunt, ad Diœcesanum aut ejus Vicarium deferat.

51. Qui

51. Qui alteri confitetur, parocho fidem faciat.
52. Corporis medicus infirmum moneat, ut animæ medicum advocet.
53. Matrimonio tres denunciationes tribus diebus Dominicis aut festis præmittantur. Nec facile in hoc dispensetur. Peregrini non conjungantur. In Ecclesia contrahatur: confessione ante peracta.
54. Ne permittantur cohabitare, de quorum matrimonio non constat.
55. Nullus monachus sit solus in monasterio, nec extra illud vagetur, præsertim indecoro habitu. Moniales non sinantur monasterio egredi.
56. Scholis præficiendi prius offerendi Episcopo.
57. Hæretici, sortilegi a parochis denuntientur ordinario. Parochiani de fide non disputent &c.
58. Quæstores non sinantur aliud prædicare, quam in litteris continetur. Eæque publicentur a parochis non a quæstoribus, qui fabulas solent intermiscere. Litteræ diligenter examinandæ, omnis abusus tollendus.
59. Diœcesani diligenter visitent, errata corrigant &c.
60. Contemptores excommunicationis pœnis ac mulctis, hospitali applicandis, coercendi.
61. Dispensationes non sint faciles aut frequentes.
62 Synodi celebrandæ ob causas Ecclesiasticas.
63. Cum, qui servit altari, de altari vivere debeat, decimæ integræ & sine fraude solvendæ sint parochis, a quibus Ecclesiastica sacramenta percipere debent.
64. Pecuniæ in templo collectæ bene applicentur.
65. In singulis Ecclesiis liber habeatur, in quo scribantur res mobiles & immobiles Ecclesiæ, jura item, actiones, reditus. Hic liber catena ferrea affigatur; ejusque exemplar apud Episcopum asservetur. Præterea de contractibus omnibus feudalibus & emphyteuticis duo instrumentis publica conficiantur, quorum alterum parochus habeat, alterum in superiore libro scribatur.
66. Concilium omnia hæc decreta determinationi Ecclesiæ Romanæ subjicit. Nihil autem derogatum vult generalibus aut provincialibus conciliis receptis & usu confirmatis, neque Regis aut Ecclesiæ Gallicanæ juribus, aut prærogativis.

Concilium Viennense Anno 1557.

107. CElebratum fuit hoc Concilium Provinciale Viennæ Allobrogum, celeberrima olim in Delphinatu civitate, & Romanorum sede primaria, Præside illius Provinciæ Archiepiscopo. Edita 14. Decreta; quorum hæc epitome.

1. Omnes per provinciam diligentius in fide christiana instruantur. Nec præceptores suspectum quid doceant; neque libri periculosi tolerentur.
2. Curati singulis Dominicis populum doceant orationem Dominicam, salutationem angelicam, symbolum Apostolorum, præcepta legis & Ecclesiæ, ac sanctum Evangelium secundum Ecclesiasticas traditiones.
3. Ad prædicandi officium nemo admittatur, nisi nominatim approbatus ab ordinario, ne lupi pro pastoribus recipiantur.
4. Rectores Ecclesiarum singulis Dominicis populum moneant, ut si quos sciant religionis ambiguæ ac suspectæ, ipsis denuntient.
5. Parochi diligenter annotent illos, qui non saltem in paschate confessionem auricularem peregerunt, & SS. Eucharistiam sumpserunt, aliosque, qui in fide sunt suspecti, atque descriptos ad Vicarium generalem deferant.
6. Diebus festis nullæ instituantur choreæ, saltationes, ludi, ludicra, sed sancte & pie celebrentur. Multo minus Ecclesiastici ejusmodi vanitatibus intersint.
7. Viri Ecclesiastici tonsura insigniti & decenti habitu incedant.
8. Non indecoros pileos gestent, sed byreta.
9. Neque enses, pugiones, aut alia arma ferant.
10. Cum hominibus suspectis aut depravatis ne contrahant familiaritatem.
11. Monasteria mulierum ne accedant, nisi ex evidenti necessitate, atque cum licentia Vicarii Generalis reverendissimi Episcopi.
12. Moniales non egrediantur, nec alios recipiant.
13. Religiosi non agant patrinos.
14. Provincialia hæc statuta promulgentur, & transgressores corrigantur.

Concilium Rhemense I. Anno 1564.

108. PRovinciale istud concilium celebratum fuit Rhemis, antiquissima ac celeberrima, præsertim a Regia unctione, urbe, ab Archiepisco-

episcopo Carolo Cardinale Lotharingo, magno illo in Gallia Ecclesiæ Præsule, ac primo Pari Franciæ.

Præfatus est ille de causa convocandi Concilium, Dei videlicet honore augendo, & collapsa morum disciplina restauranda. Introducti deinde sunt Archiepiscopus Senonensis & Episcopus Virdunensis, licet non essent de provincia Archiepiscopatus Rhemensis. Dicti Actuarii concilii Nicolaus Brito, & Gentianus Hervetus, celebris ille Conciliorum ex linguis orientalibus versor, ambo Ecclesiæ Rhemensis canonici. Ad initium Concilii Cardinalis ad populum concionem per horam habuit. Erat etiam præsens in concilio Henricus Dux Guisius, Cardinalis nepos, Campaniæ Prorex, cum multis aliis illustribus laicis. Doctor Demochares cum aliis jussus concipere formulam fidei; quam novari sine injuria Tridentini non posse quidam existimabant. Edita dein 19. statuta.

1. Postquam variæ dictæ sunt sententiæ de obligatione residendi, statutum est tandem, ut curiones aut personaliter resideant, aut Beneficium resignent, aut idoneos Vicarios Episcopo præsentent.
2. Curati comparent sibi doctrinam Concilii Tridentini, eamque populo proponant. Singulis Dominicis festisque sermonem ad populum habeant per se, vel si legitime impediti fuerint, per alium idoneum, de Evangelio, Epistola, vel aliis S. Scripturæ doctrinis.
3. Parochi doceant præstantiam, vim, & usum Sacramentorum, atque ad eorum dignam susceptionem invitent suaviter.
4. Impedimentum cognationis spiritualis ultra baptizantem & baptizatum, hujusque patrem & matrem & patrinos se non extendat. Unus autem sit, vel ad summum unus & una, juxta dispositionem Trid.
5. Ab adventu ad Epiphaniam, & in quadragesima ad Octavam paschæ non celebrentur nuptiæ. Præmittatur confessio & communio. Absit omnis levitas.
6. Clericus scandalosus deponendus, aut saltem dandus ei coadjutor. Quia ejus doctrina facile despicitur, cujus vita improbatur.
7. Curati a deputatis examinentur. Digniori conferatur Beneficium. Dignior præsentetur. Edat professionem fidei.
8. Non ordinentur, nisi diu multumque probati.
9. Prima tonsura non initientur, nisi Sacramentum Confirmationis susce-

fuſceperint. Nec fori privilegio gaudeat, niſi habeat Beneficium, aut tonſuram & habitum geſtet, ſimulque Eccleſiæ alicui deſerviat, aut in Seminario Clericorum vel in Univerſitate verſetur.

10. Ne minores Ordines otioſi dicantur ab hæreticis, eorum uſus & functiones reſtituantur. Si cœlibes non habeantur, ſuffici poterunt conjugati, vitæ probatæ, modo non bigami, qui tonſuram & habitum clericalem geſtantes muneribus illis ſint idonei.

11. Ordines minores ſuſcipientes ſaltem linguam latinam calleant. Servent interſtitia. Suo fungantur munere. Altioribus ordinibus ſe dignos exhibeant.

12. Nullus ordinetur, niſi alicujus Eccleſiæ miniſterio adſcribatur. Si locum deſerat inconſulto Ordinario, ab exercitio ordinum ſuſpendatur. Nullus clericus peregrinus ſine commendatitiis ſui ordinarii ad Divina celebranda admittatur.

13. Nullus ordinetur Subdiaconus ante 22. ætatis annum, Diaconus ante 23. Presbyter ante 25. neque ullus, niſi habeat Beneficium, quod reſignare non poſſit, niſi expreſſerit, ſe ad illius titulum fuiſſe ordinatum. Si ad titulum patrimonii, aut penſionis quis ordinetur, ſit illud ſufficiens, nec alienari poſſit, donec Beneficium acquirat, aut aliunde poſſit honeſte vivere. Beneficia ſimplicia, quæ non ſufficiunt ſuſtentando clerico, uniantur Parochiæ, ſalvis obſequiis fundatoribus præſtandis, & vocatis iis, quorum intereſt.

14. Promovendi ad majores ordines, menſe ante ordinationem examinentur de natalibus, ætate, moribus, ſcientia. Presbyteri ſaltem quater in anno celebrent.

15. Clerici Divinis officiis in Eccleſia, cui ſunt adſcripti, diligenter interſint.

16. Pro ordinatione nihil licet recipere, ne quidem ſponte oblatum. Notarii vero pro dimiſſoriis aut teſtimonialibus litteris non ultra decimam aurei partem poſſunt accipere.

17. Clerici habitu, geſtu, inceſſu, ſermone &c. nil niſi modeſtum, moderatum, grave ac religione plenum præſeferant. Et quæ in ſacris canonibus de vita & honeſtate clericorum, de luxu, comeſſationibus, choreis, luſibus &c. vitandis continentur, diligenter obſerventur.

18. De-

18. Decani rurales diligenter invigilent, Archidiaconi visitent, cleri ac totius populi mores & fidem explorent, corrigant, & Episcopo rationem reddant, contenti solito viatico.
19. Sæpe moneant clericos pie vivere, & orationibus instare, hortarique gregem suum ad pœnitentiam, ad decenter reparandas ædes parochiales.

Interfuerunt huic concilio præter Archiepiscopum Rhemensem, Episcopus Suessionensis, procuratores Capituli &c. ex Diœcesi Laudunensi sede vacante procuratores. Ex Diœcesi Noviodunensi Antonius de Mouchi, Demochares dictus, Doctor Theologus, Canonicus & Vicarius Episcopi, procuratores capitulorum &c. Ex diœcesi Bellovacensi procuratores. Ex Ambianensi pariter Procuratores. Episcopus Catalaunensis, & Sylvanectensis. Ex diœcesi Morinensi sede vacante procuratores. Præter abbates &c.

Additum fuit decretum, quo matrimonium clandestinum declaratur irritum. Præcipitur trina denuntiatio prævia. Inter raptorem & raptam nullum potest iniri matrimonium, quamdiu rapta est in potestate raptoris. Teneatur hic eam dotare, sive eam duxerit sive non. *Hoc tamen decretum non fuit publicatum.*

Illud adhuc notandum, non parum negotii in hoc concilio facessisse, quod Cameracensis Episcopatus rogante Rege Catholico a Paulo IV. Pontifice in Archiepiscopatum fuerit mutatus, attributis illi suffraganeis Tornacensi, & Attrebatensi Episcopis. Cum enim omnes tres isti Episcopatus ad provinciam Rhemensem spectassent, Archiepiscopo illius subjecti; pariter ad Concilium fuerunt invitati, sed exemptionis factæ allegatione se excusarunt.

Concilium Rothomagense II. anno 1581.

Provincialis ista synodus celebrata fuit Præside Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Carolo Borbonio S. R. E. Cardinale, Archiepiscopo Rothomagensi, Normanniæ Primate. Edita 12. Decreta. 109.

1. *De fide & Religione.* Ubi excommunicantur hæretici. Et præcipitur professio fidei promovendis ad sacros ordines, ad Beneficia, & officia Ecclesiastica, Magistris Scholarum, administratoribus piorum communitatum.
2. In extenso proponitur formula Professionis fidei, a Pio IV. præscripta ad mentem Tridentini.

3. *De Cultu Divino.* Examinandi libri ſacri, an nihil inſperſum a fide alienum. Sciant, Breviarium trium tantum lectionum, a Cardinali S. Crucis compoſitum, a ſede Apoſtolica fuiſſe prohibitum. Qui recitare negligit, graviter peccat, & Beneficii fructus pro rata non facit ſuos: ſed eos tanquam injuſte perceptos in fabricam aut pauperes erogare tenetur. Per omnes Dominicas moneatur populus, nemini absque licentia Papæ fas eſſe legere libros hæreticos &c. Confeſſarii etiam pœnitentes de hoc interrogent. Inquirendum etiam in maleficos, libertinos, Atheiſtas. Nundinæ arceantur a diebus feſtis. Uti etiam comeſſationes, lites, luſus &c. Ceſſet in Eccleſia omnis ſtrepitus &c.

4. *De Sacramentis.* Curati vim & uſum eorum explicent. A Calviniſtis baptizati non debent rebaptizari. Infantes quamprimum baptizandi. Non ſinant eis imponi nomina paganorum.

5. *De Confirmatione.* Hoc in provincia vix ſcitur eſſe Sacramentum. Et pauci de illo ſuſcipiendo ſunt ſolliciti. Quare parochi illud commendent. Epiſcopi frequentius ad illud conferendum per diœceſin eant. Adulti prius confeſſi illud ſuſcipiant. Inter confirmatum & patrinum, uti etiam inter hunc & confirmati patrem & matrem contrahitur cognatio ſpiritualis. Unde nomina libro inſerenda.

6. *De ſacrificio Miſſæ.* Sancta ſancte tractanda. Abſint ſordes calicum, corporalium, mapparum &c. Celebraturus, peccati gravis conſcius, prius confiteatur. Si deſit copia, quamprimum fieri poteſt. In oratoriis privatis non ſinantur celebrare.

7. *De Matrimonio.* Optat ſynodus, ut in Regno Galliæ promulgatum eſſet Tridentinum, ut matrimonia clandeſtina declarare poſſet irrita, moneantur in concionibus parochiani de hoc decreto. Interim tamen taliter contrahentes excommunicantur: & presbyteri ſic conjungentes ipſo facto ſunt ſuſpenſi a Divinis. Banna præmittantur. Si probabilis ſit ſuſpicio, matrimonium malitioſe impeditum iri, una tantum vel altera fiat denuntiatio, aut ſaltem coram parocho & duobus vel tribus teſtibus contrahatur. Ante conſummationem tamen in Eccleſia fiant conſuetæ denuntiationes. Omnino tamen aut ex parte remitti a ſolo Ordinario poſſunt, non tamen absque legitima cauſa. Sponſi prius confiteantur & communicent. Temporibus vetitis aut in aliena Eccleſia nuptiæ ne celebrentur. Licet matrimonia

libera

libera esse debeant, non tamen facile parochi conjungant aliquos invitis parentibus. Concubinarii excommunicandi.

8. *De Episcopis & Capitulis.* Rogat synodus, electiones ad veterem morem Ecclesiasticis a Rege restitui. Rogandus Papa, ne ulli provisio expediatur, priusquam Metropolitanus rescripserit de qualitatibus requisitis. Si provisus Episcopus intra tres menses non consecretur, fructus non faciat suos, sed in pias causas expendat, sicut is, qui non residet. Non recipiatur a capitulo, nisi professionem fidei ediderit, ac decenti habitu appareat; exemplo præluceat, & fiat forma gregis. Omnibus saltem Dominicis festisque celebret; Rei Divinæ in cathedrali frequentissime intersit. Absit luxus, & vanitas. De reditibus Ecclesiæ ne ditent consanguineos. Neminem in sua familia tolerent suspectum de hæresi. Canonici quoque moribus sint integris. Examinentur provisiones; an non simoniacæ &c. Habitum decentem gerant. A fœminis caveant. Luxum proscribant. Spurius non obtineat Beneficium in Ecclesia, in qua pater habet aut habuit. Ad personalem residentiam obligantur, citra justum impedimentum. Nemini cura animarum committatur, nisi 25. annum attigerit. Decani, Præpositi, Archidiaconi, Pœnitentiarii sint Doctores Theologiæ aut Juris canonici, aut Licentiati. Archidiaconi quot annis visitent, & diarium visitationis ad Episcopum referant. Primæ partes in cathedrali sint Episcopi. Tempore Missæ majoris capitulum non habeatur. Ad majus altare nemo celebret, nisi Episcopus & canonici. Statuta, bona, privilegia, jura capitulorum Episcopo exhibeantur. Sicut non licet Episcopo res Ecclesiæ alienare sine consensu capituli, sic neque capitulo sine consensu Episcopi aut aliorum superiorum. Alienata restituantur in integrum. In collegiatis etiam una præbenda assignetur Theologo.

9. *De Episcopi officiis.* Ante ordinationem fiant tres denuntiationes sicut ante matrimonium. Præscribuntur varia circa ordinandos facienda, circa tempora, locum, cœlibatum, Breviarium, simoniam vitandam. Resignationes in favorem, cum reservatione, conditione, onere &c. non permittendæ absque consensu Papæ; quia de simonia sunt suspectæ.

Ingemiscit synodus simoniæ vitium in Beneficiis Ecclesiasticis valde grassari; privationem Beneficii & censuras decernit. Si Episcopus præsentatum instituere nolit, superior non instituat, nisi co-

gnita & judicata causa. Postquam fabricarum Ecclesiæ & hospitalium, in quæ portio pauperum ab Episcopis fuit divisa, regimen Episcopis fuit ablatum, & in laicos translatum, bona ista dilapidantur, & in alios usus distrahuntur. Adhibendum serio remedium. Synodi convocentur Diœcesanæ singulis annis. Curati in illis compareant in superpelliceis, stola, ac toto habitu decente.

Controversias omnes de præcedentia Episcopus componat, appellatione remota. Calendarum antiquissimus est usus & abusus; nihilque aliud significant, quam cleri vocationem ad censuram morum faciendam: tres in anno instituantur in Ecclesia. Absit omnis abusus. Supplicandum Papæ, ut Indulgentiarum concessionem moderetur, quia frequentia vilescunt, & ad quæstum concedi multi sibi persuadent, easque ad enervandam disciplinam tendere.

10. *De Curatorum & aliorum presbyterorum & parochianorum officiis.* In curatis duo requiruntur, capacitas & potestas: ut scilicet sint digni, & canonice instituti. Personaliter resideant. Alias fructus non faciunt suos. Concubinas dimittant. Absit sordities, luxus, negotiatio sæcularis, simonia, scandalum. Plurima alia hic providentissime ac sanctissime curatis, & parœcianis præscribuntur, quæ in Jure canonico & Concilio Tridentino continentur. Quare optandum esset, ut omnes has sanctiones legerent, & observarent.

11. *De Monasteriis.* Supplicandum Regi, ut electiones secundum morem antiquum restituere aliquando dignetur; & interim intra sex menses juxta concordata, aut ad summum intra novem, teneantur nominati ad Monasteria & Prioratus provisiones a sede apostolica impetrare, aut omni jure excidant, & fructus pietatis operibus Episcopi applicent, donec a Romana sede provisum fuerit. Emittant autem professionem fidei. Plura alia saluberrima decreta de statu Regulari ad mentem Tridentini & SS. Canonum feruntur; præsertim vero adversus abusum, quo in Gallia passim commendatarii, sæculariter viventes, fuerant intrusi, qui Monasteriorum bona dilapidabant, & in usus profanos distrahebant.

12. *De Jurisdictione Ecclesiastica.* Cum & Canonicis & Regiis constitutionibus jurisdictio Ecclesiastica semper sejuncta fuerit a sæculari, in personalibus civilibus, & criminalibus causis, ita, ut a secularibus Judicibus Ecclesiastici non debeant compelli ad solvenda debita, nec puniri, si quid animadversione dignum com-

commiſerint, ſed ad Judices Eccleſiaſticos debeant remitti in caſibus præſcriptis a ſacris canonibus, monentur Judices ſæculares, ut dictis Canonibus pareant, nec falcem in meſſem alienam mittant, ſecus excommunicationis vinculo ſe noverint ſubjacere. Sub eadem pœna præcipitur omnibus Eccleſiaſticis, ne coram Judicibus laicis litigent, neve voluntarie eorum juriſdictioni ſe ſubjiciant in caſibus ad juriſdictionem Eccleſiaſticam pertinentibus, ſive actores ſive rei ſint.

Lites finiantur compendio præciſis dilationibus. Publicatis teſtium elogiis non admittantur amplius recuſationes teſtium. Promotores non debent ferre ſententiam excommunicationis, cum ſint actores, non Judices. In contumaces non ſtatim poſt primam citationem ferenda excommunicatio. Non liceat Epiſcopis ſigillum ſuum pro certo pretio locare. Actuarii curiæ Eccleſiaſticæ ſint clerici. Abſente Officiali teſtes non examinent. Sportulæ ſint moderatæ. Seminaria erigantur ad præſcriptum Tridentini. Hæc omnia ſubjiciuntur judicio ſedis Apoſtolicæ.

Subſcripſerunt Cardinalis Borbonius, Archiepiſcopus Rothomagenſis, Epiſcopus Bajocenſis, Sagienſis, Claudius de Sainctes Epiſcopus Ebroicenſis, Epiſcopus Lexovienſis, Procuratores Epiſcopi Conſtantienſis, & Eccleſiæ Abrincenſis vacantis: Deputati a Capitulis, Abbatibus &c.

Additum fuit de inſtaurandis ſcholis decretum, erigendis ſeminariis &c. Propoſita etiam ſunt Papæ plura dubia: e. g. quinam ſedendi ordo in Conciliis Provincialibus ſit obſervandus? Reſponſum fuit Roma, primum locum competere Archiepiſcopo tanquam Præſidi, alterum Epiſcopis comprovincialibus ſecundum antiquitatem conſecrationis, non vero dignitatis Eccleſiarum: Canonicos cathedrales præferendos abbatibus, quando capitulariter incedunt: commendatarios poſt Abbates mitratos locum habere, poſt hos Dignitates, ac demum Procuratores.

Quæſitum 2. fuit, an exempti teneantur comparere in concilio provinciali, ejuſque ſtatuta obſervare? Reſponſum fuit, non teneri, niſi qui de jure vel conſuetudine intereſſe debent. Capitula cathedralia ſpecialiter invitanda obligari ſtatutis, qui Epiſcoporum juriſdictioni ſubduntur; exemptos etiam in caſibus, in quibus a jure communi & Tridentino ſpecialiter Epiſcopis aut Concilio Provinciali ſubjiciuntur.

Quæſitum 3. quam vocem habeant in Concilio Abbates, Commendatarii, & Capitulorum deputati? Reſponſum, eos tantum conſultivam habere. Procuratoribus vero Epiſcoporum abſentium poſſe deciſivam concedi.

Quæſitum 4. an ſupplendæ ceremoniæ baptiſmi in iis, qui ab hæreticis baptizati ad Eccleſiam redeunt? Reſponſum, ſupplendas, præcedente in adultis abjuratione hæreſis, & reconciliatione.

Quæſitum 5. cum plures fuerint ordinati ante tempus, a Tridentino definitum, an non liceat cum illis diſpenſare, & cum aliis, eo quod multæ Eccleſiæ ſint abſque paſtoribus? Reſponſum: indulgebitur facultas diſpenſandi cum hactenus promotis: de cætero intellecta neceſſitate Eccleſiarum aut utilitate, ſingillatim diſpenſabitur.

Quæſitum 6. an reſidentia in Eccleſia Parochiali ſit de jure & præcepto Divino, & an ulla cauſa poſſit eſſe canonica, ut omnino quis excuſetur a reſidentia, an tantum ad certum tempus ex cauſa aliqua particulari? Reſponſum, fuiſſe declaratum & ampliſſime proviſum per Concilium Tridentinum: illius decreta obſervanda.

Quæſitum 7. quid agendum cum canonicis, qui non habent victum ſufficientem, ſi carere debeant Beneficio parochiali; nam ſi ad hujus reſidentiam teneantur, cathedralem miniſtris privari; ſi vero cogantur parochialem dimittere, in majore parte Cathedralium & collegiatarum præbendam non ſuffecturam ad victum. Nulla autem eſſe Beneficia ſimplicia, quæ uniantur, neque tot præbendas, ut aliquæ poſſint ſupprimi, totque ſint gravamina & ſubventiones cleri in regno Galliæ, ut vix poſſit ſatisfieri? Reſponſum, quoad retentionem parœcialis cum cathedrali canonicatu pro neceſſitate & utilitate Eccleſiarum, & regionis, in caſibus particularibus providendum fore.

Propoſitum 8. Cum Tridentinum (S. 24. c. 6.) Epiſcopis dederit poteſtatem abſolvendi ab hæreſi pro foro conſcientiæ, Bulla autem cœnæ, & Pius IV. & V. eam abſolutionem ſedi Apoſtolicæ reſervent, rogant Epiſcopi, ut dignetur ſua ſanctitas eis poteſtatem ex decreto Concilii Tridentini concedere; quia plures potius eſſent manſuri in hæreſi, quam propter eam mittant Romam & interea dum mittitur & exſpectatur abſolutio, varia pericula poſſint incidere. Reſponſum, pro neceſſitate provinciæ concedendam facultatem abſolvendi juxta decretum Tridentini, cui magis viſum fuerit.

Quæſitum 9. circa clauſuram Monialium quid agendum, maxime ubi timetur, ne per eam deterius quid contingat, cum quædam

dam dicant, per fundationem liberum ſibi relinqui exitum; aliæ, ſe non emiſiſſe votum clauſuræ, nec ingreſſuras fuiſſe, ſi ſciviſſent obligationem clauſuræ; aliæ minitentur, ſe potius redituras ad ſæculum, & parentes nobiles necem Epiſcopis intentent, ſi auſi fuerint ingreſſum prohibere? Reſponſum, executioni mandanda decreta Concilii Tridentini & Bullas ſummorum Pontificum, quibus ſublata ſint omnia privilegia & fundationes.

Supplicatum 10. ut ſedes Apoſtolica, ſicut Archiepiſcopo Rothomagenſi conceſſit Bullam uniendi cum Archiepiſcopatu Canonicatum, ita eandem facultatem ad reliquos etiam provinciæ Epiſcopatus extendat, ut ſic vocem habere poſſint in capitulo Epiſcopi, eique præſidere, atque hac ratione reformare, quod alias fieri non poſſet. Reſponſum, habitum iri hujus rei rationem, & prout ſingulis Eccleſiis magis expedire viſum fuerit, proviſum iri.

Concilium Rhemenſe II. Anno 1583.

Præſedit huic Concilio Provinciali Ludovicus Guiſius S. R. E. 112.
Cardinalis, Archiepiſcopus Rhemenſis, primus Par Franciæ, ſedis Apoſtolicæ Legatus natus. Poſtquam ad congregatos Provinciæ ſuæ Epiſcopos finem Concilii expoſuit, reſtitutionem videlicet Eccleſiaſticæ diſciplinæ, interim, dum amplior Concilii Tridentini promulgatio quotidie ſperatur & exſpectatur, plura capitula ſunt ſancita.

1. Omnibus ad Ordines, Beneficia aut Officia promovendis injungitur profeſſio fidei.
2. Iſta exhibetur, prout a Pio IV. præſcripta fuit.
3. Commendatur cultus Divinus, oratio devota in templo, reverentia, imaginum honeſtas.
4. Examinentur Miſſalia, Breviaria, Ritualia.
5. Dies feſtos ſoli Epiſcopo inſtituere liceat, eosque etiam exempti ſervent. Populus Miſſæ, Concioni, & Veſperis interſit. Diebus paſchæ, pentecoſtes, & natalis Domini nemo abſit a parochia, niſi ex juſta cauſa cum licentia parochi. Abſint a feſtis nundinæ, mercatus, auctiones, ludi theatrales.
6. Prohibetur omne genus ſortilegiorum.
7. Doceatur populus pie ſuſcipere ſacramenta.
8. Commendatur Sacramentum confirmationis.

9. Con-

9. Confessarii medium teneant inter severitatem & lenitatem.

10. Hortatur ad frequentem & devotam Evchariſtiæ ſumptionem, Miſſæ celebrationem &c.

11. In matrimonio ſerventur, quæ Tridentinum ſtatuit.

12. Commendatur uſus extremæ unctionis, a Jacobo Apoſtolo promulgatæ.

13. Omnes Chriſtiani, præſertim laici in communi cœmeterio ſepeliantur, non vero in Eccleſia, ſine ſuperiorum cenſenſu, quam non concedant ſine delectu. Tumuli humo altiores non excitentur. Publici Simoniaci, hæretici, Schiſmatici, excommunicati, venefici, ſortilegi, uſurarii, qui ſibi manus violentas intulerunt, in duello mortui, qui in paſchate Sacramenta non perceperunt, Eccleſiaſtica careant ſepultura. Si tales in cœmeterio ſepeliantur, tantum cœmeterium polluitur, ſi autem in Eccleſia, tam cœmeterium quam Eccleſia cenſentur polluta.

14. In qualibet Diœceſi erigantur ſeminaria pro juventute inſtituenda, ut pii doctique clerici formentur.

15. Clerici bono exemplo præluceant &c. non ſe addicant domeſticæ curæ in domibus laicorum; neque negotiationi profanæ &c.

16. Monaſteria reformentur.

17. Canonici ſint Doctores aut Licentiati Theologiæ aut Juris canonici, aut ſaltem competentem ſcientiam habeant. Tertia pars fructuum in diſtributiones redigatur.

18. Exponitur munus Epiſcoporum.

19. Damnatur crimen Simoniæ, etiam confidentialis circa Beneficia.

20. De uſura ſic loquitur: cum ſacræ litteræ excludant eum a Divino tabernaculo, qui pecuniam dederit ad uſuram, aperteque nuntient, ut mutuum demus, nihil inde ſperantes; quisquis præter ſortem præcipuam ex mutuo aliquid amplius exegerit, vel acceperit, cujuscunque generis illud ſit, modo pecunia æſtimari poſſit, uſurarius eſſe cenſetur. Quæ autem per uſuram parta ſunt, vel accepta, uſurarii reſtituere teneantur. Parœcus in pronao (ſeu ſuggeſtu) ſingulis diebus Dominicis annuntiet, uſurarios eſſe excommunicationi obnoxios. Clericus uſurarius juxta Nicæni Concilii ſententiam dejiciatur a clero.

21. Judices ſæculares monentur, ne cauſas ad Eccleſiam pertinentes ad ſe trahant. Eccleſiaſtica judicia ſummarie, quantum fieri poteſt, tractentur. Nulla accipiantur a partibus munera, qui

qui per annum in censura insorduerit, suspectus sit de hæresi.

22. Episcopi quot annis vel per se vel per vicarium generalem, aut visitatorem diœcesin visitent, ut saltem intra biennium totam absolvant.

23. Singulis annis celebretur synodus Diœcesana, præside Episcopo aut ejus Vicario. Legantur statuta synodalia. Decani rurales rationem reddant. Curati sacro ac decenti habitu compareant. Controversiæ clericorum componantur.

24. Singulis trienniis habeatur Synodus Provincialis. Secluso legitimo impedimento Metropolitanus & Episcopi Suffraganei personaliter intersint.

Hanc synodum approbavit Gregorius XIII. dedit etiam facultatem Cardinali Guisio concilium celebrandi, licet pallium necdum acceperit.

Conventus Melodunensis & Parisiensis.

Sub hæc tempora Episcopi Galliæ Meloduni congregati pro reformanda collapsa disciplina, habitis ad Regem Henricum III. orationibus duo petebant pro sanandis Ecclesiæ Gallicanæ morbis, videlicet promulgationem Concilii Tridentini, quam jam ante in Comitiis Blesensibus Ecclesiasticus Ordo postularat. Altera petitio erat, ut sacræ electiones restituantur. 1I©.

Respondit Rex, promulgationem Concilii Tridentini justis ex causis a Carolo fratre non fuisse concessam, nec a modo concedi posse. Jus nominationis ad Archiepiscopatus, Episcopatus, & Abbatias, per concordata a Pontifice Regibus concessum, abdicari a se non posse; curaturum autem, ut digni Ecclesiis Pastores præficiantur, juxta edictum, jam in comitiis Blesensibus editum.

Quam calamitosus autem eo tempore fuerit Ecclesiæ Gallicanæ status, ex Episcoporum orationibus in Conventu Melodunensi habitis constat. Multi Episcopatus Pastoribus erant destituti, plurima Cœnobia Abbatibus, nulla Divini cultus habita ratione, sacerdotia passim a profanis hominibus, quin & mulierculis atque hæreticis detinebantur. Siquidem Beneficia impune vendebantur, Abbatiæ

 fœmi-

fœminis in dotem aſſignatæ, poſt earum obitum inter hæredes dividendæ. Nobiliora & pinguiora Beneficia paſſim a Rege in commendas laicis data. Annatæ ſacerdotum a Rege collectæ. Hæc aliaque Præſules eo in conventu Regi cordate proponebant, & pro remedio ſupplicarunt.

In gemino dein conventu Pariſienſi clerus Gallicanus urgebat executionem Decretorum circa reformationem diſciplinæ; & præcipue perorante Archiepiſcopo Bituricenſi rurſus inſtabat, ut Rex promulgationem Concilii Tridentini permittat, & electionum Eccleſiaſticarum libertatem Eccleſiis reſtituat, ceu duo ad diſciplinam reſtaurandam maxime neceſſaria. Rex de Concilii promulgatione ſe deliberaturum reſpondit. Mentionem de electionibus commotiori animo accepit, eluſitque.

Concilium Burdigalenſe anno 1583.

III. Provinciale hoc Concilium celebratum fuit Burdigalæ, celebri ad Garonnam in Aquitania urbe (quam proprium Parlamentum & ſtudiorum Univerſitas reddit conſpicuam) Præſide Reverendiſſimo Domino Antonio Lanſaco, Archiepiſcopo Burdigalenſi. Decreta 36. lata: ad eum fere modum, qui in aliis provincialibus Conciliis fuit obſervatus.

Atque imprimis propoſita profeſſio fidei, a Pio IV. præſcripta. Cultum dein divinum commendat, eumque precatione & ſacrificio conſtare ait. De officio Divino ab omnibus Beneficiatis & ſacris ordinibus inauguratis perſolvendo, de Breviariis & Miſſalibus ordinandis, de Miſſa devote celebranda; de reverentia templis debita, de feſtis religioſe colendis tractat. Sortilegia & magicas artes proſcribit.

Ad ſacramenta deinde exponenda progreditur, atque ad ea ſumma cum veneratione & animi puritate ſuſcipienda hortatur. Baptiſmum ſecluſa neceſſitate in templo conferendum. Patrini admoneantur ſui officii. Confirmationis Sacramentum prope intermiſſum revocetur, cum gratiam & robur ſuppeditet. Deplorandam ſocordiam plurium Sacerdotum, qui vix ſemel in anno Miſſam celebrant. Ordinantur circa pœnitentiam, quæ Tridentinum docet, & præſcribit. Parochi ſint diligentes in conferenda infirmis extrema unctione. Nemo prima tonſura initietur, niſi confirmationis Sacra-

cramentum perceperit, & fidei rudimenta teneat. Nullus ordinetur, nisi examinatus & probatus.

Matrimonia clandestina declarantur non tantum illicita, sed etiam invalida atque irrita. Benedictio nuptialis a proprio parocho fiat, nisi alteri licentiam dederit. Solennes nuptiæ non celebrentur tempore vetito. Cum hæreticis non contrahantur matrimonia. Impedimenta matrimonii recensentur aliqua.

Episcopi ne ditent consanguineos, nisi sint pauperes. Si intra tres menses consecrationem negligant, tenentur fructus perceptos restituere. Si per alios tres menses neglexerint, ipso jure Ecclesiis sunt privati. Vicarius Episcopi sit Sacerdos. Supplicat synodus Regi per viscera misericordiæ DEI ac per Christi sanguinem, ut facultatem eligendi idoneos pastores Ecclesiæ restituat.

Præcipiuntur deinde pluribus capitulis ea de Canonicis, Parochis, residentia pastorum, prædicatione verbi Divini, vita & moribus clericorum, examine promovendorum ad Beneficia curata, de Seminariis & Monasteriis, quæ Tridentinum ordinavit.

Ingemiscit, calamitosis his temporibus Ecclesiæ facultates rapinis, direptionibus & injustis usurpationibus, non solum fuisse imminutas, sed omnes ferme absumptas, ac proin severe interdicit, ne modicum, quod superest, alienetur. Nulla prædia cum aliis commutentur, aut in emphyteusin dentur, nisi ab omni tempore fuerint inculta.

Mutuum ex Jure Divino debere esse gratuitum, ac proin titulo mutui nihil prorsus ultra sortem posse exigi. Ne quis frumentum &c. corruptum det, ut purum postea recipiat. Ne quis ob dilatam solutionem carius vendat, quam justi pretii ratio ferat. Neque ob anticipatam solutionem minoris ematur. Ne carius aliquid vendatur, ut vilius possit redimi. Ne in societate, in qua alter pecuniam confert, alter operam, lucrum aliter dividatur, quam ex æquis partibus. Non fiat pactio, ut sors sit semper salva. Prohibentur quoque annuorum censuum simulati & fictitii contractus: in quibus nulla certa res immobilis, quæ justo pretio ematur, designetur. Aliaque plura de usuris severe decernuntur.

Nulli post mortem communicetur, cui vivo communicare non licuit. Unde talis arceatur sacra sepultura &c.

Sacrarum litterarum monumentis conſtare, duplicem a Deo inſtitutam eſſe poteſtatem, ſæcularem nimirum & Eccleſiaſticam. Nec Clerici igitur nec laici mittant falcem in alienam meſſem. Lites brevi finiantur. Si reus petitionem actoris negaverit, conteſtationem litis Judex ſtatuat, ac tempus determinet, intra quod actor ſuam intentionem, ac poſtea reus exceptionem formare poſſit. Si reus in jus vocatus non compareat, citetur ſecundo peremtorie, ſi necdum pareat, contumax declaretur, & in pœnam actori ſolvendam condemnetur. Si actor non comparet, reum comparentem Judex abſolvat, & actorem in expenſas condemnet. Judex prius omnia Juris remedia experiatur, antequam ad excommunicationem deſcendat.

Multa inſuper valde ſalubriter ſtatuuntur de viſitatione, de ſynodis. In his tractetur primo de cultu DEI, tum de iis, quæ ad officia paſtorum ſpectant.

Cum ſine coercitione jurisdictio ſit enervis, & leges vileſcant, ſtatuuntur pœnæ in transgreſſores ſtatutorum. Judex tamen de mulctis pecuniariis nihil in uſus ſuos convertat, ſed cauſæ piæ applicet, parte tamen aliqua accuſatoribus relicta.

Submittuntur omnia acta judicio ſedis Apoſtolicæ, a qua omnia approbata ſunt. Subſcripſerunt Archiepiſcopus Burdigalenſis, Epiſcopi, Agénnenſis, Engoliſmenſis, Pictavienſis, Santonenſis, Sarlatenſis, Vaſatenſis, & procurator Eccleſiæ Candomienſis, ſede vacante.

Additæ ſunt leges Seminariorum, de ædibus, de admittendis, de Primario & Præfectis Seminarii, de œconomia, de diſciplina, de pietate, obedientia, re litteraria, correctione, ratione promovendi clericos.

Concilium Turonenſe II. Anno 1583.

113. FUit pariter Provinciale, habitum partim Turoni partim Andegavi Præſide Simone a Maille Archiepiſcopo Turonenſi, 21. Decreta pro reformanda morum diſciplina complectens.

Inchoatur ſynodus gratiis Deo agendis, quod Rex in toto Regno Concilia provincialia celebrari voluerit, ut & hæreſes extirpen-

pentur, & morum diſciplina, tot ſeditionum bellorumque incurſibus conquaſſata, reſtauretur. Vota deinde pro Regis conſervatione facit, atque ſub excommunicatione vetat, ne quis vivente Principe auſit de alio regni ſucceſſore conſilium inire, aut maledicta in eum conjicere. Additque hæc verba: *ſi quis poteſtati Regis, quæ non eſt niſi a Deo, contumaci ac inflato ſpiritu contra auctoritatem & rationem pertinaciter contradicere præſumpſerit, & ejus juſtis imperiis obtemperare noluerit, anathematizetur.* Petit deinde ſynodus a Pontifice, ut Epiſcopis eorumque Vicariis facultatem concedat abſolvendi ab hæreſi: a Rege vero, ut Tridentinum promulgari, electiones vero Epiſcoporum & Abbatum liberas eſſe ſinat.

Omnes Beneficiati intra tres menſes a die adeptæ poſſeſſionis in præſentia Epiſcopi aut Vicarii profeſſionem fidei emittant, ac proprio nomine ſubſcribant. Neque licet hoc per procuratorem facere. Laici non diſputent cum hæreticis. Humaniter iſti reducendi. Indulgentiæ nullæ promulgentur abſque conſenſu ordinarii, ſuperſtitio omnis tollatur.

Innovantur Bullæ Pii IV. & V. circa ſimoniam confidentialem: atque Eccleſiam ipſo jure vacare decernitur.

Tum vero de Sacramentis, reliquiis, imaginibus ea decernuntur, quæ tum in ſuperioribus Conciliis, tum præſertim in Tridentino continentur, cujus etiam decretum amplectitur de irritatione matrimonii clandeſtini. De diſciplina etiam Eccleſiaſtica, de Epiſcopis, Canonicis, Parochis, Monachis &c. eadem ferme ſtatuta.

Subſcripſerunt Archiepiſcopus Turonenſis, ejuſque ſuffraganei Epiſcopi, Andegavenſis, Nannetenſis, Leonenſis, Briocenſis, Rhedonenſis, Coriſopitenſis, per procuratorem Dolenſis, Cenomanenſis, Maclovienſis, & Trecorenſis Eccleſiæ ſede vacante.

Concilium Bituricenſe II. Anno 1584.

INdixit hoc provinciale Concilium Rignaldus de Beaulne, Patriarcha & Archiepiſcopus Bituricenſis, Aquitaniæ Primas. 46. 114.

titulis, quorum singuli complures continent canones, Ecclesiasticæ disciplinæ providetur, ex Tridentino potissimum aliisque synodis jam memoratis desumptos.

In titulo de abusu scripturarum tollendo Can. IV. dicitur: *Sit Index librorum prohibitorum apud actuarium cujuscunque Episcopatus, qui singulis annis exhibeatur Bibliopolis & Typographis, ne per errorem improbatos libros disseminent.*

Episcopi sint executores testamentorum in iis, quæ pertinent ad pias causas.

Qui nihil, nisi quod in scriptura expresse continetur, pro vero tenendum, & traditiones Ecclesiæ quasi inventa humana respuendas esse dixerit, anathema sit.

Notabilis est canon III. titulo *de Eucharistia*, qui sic habet: *negantes accidentia panis & vini in Sacramento Eucharistiæ sine substantia panis & vini manere, anathemate feriantur, & hæretici censeantur.* Et canon III. tituli *de Missa*: *Missa vivis & defunctis prodest: quia æque sunt membra Christi. Quis secus crediderit, anathema sit.*

Item Canon I. tituli *de Beneficiis*, cujus hæc sunt verba: *Cum Beneficium Ecclesiasticum non otiosis, sed officium suum exequentibus sit constitutum, & propter Officium detur Beneficium, denuntiat hæc synodus omnibus cujuscunque gradus, & conditionis, qui Beneficia Ecclesiastica solius temporalis proventus gratia suscipiunt, eos non facere fructus suos: sed ad restitutionem teneri.* Can. 2. vetatur pluralitas. can. 4. ne curata in simplicia convertantur. Can. 6. ne quis consanguineo Beneficium cedat solius consanguinitatis ratione.

Subscripserunt Archiepiscopus Bituricensis, ejusque suffraganei Episcopi, S. Flori, Cadurcensis, Lemovicensis: Deputati Ecclesiæ Claromontensis, & Castrensis, sede vacante. Procurator Episcopi Ruthenensis, Tutellensis, Albiensis, Mimatensis, Vabrensis. Confirmatum denique fuit hoc Concilium a Sixto V. sicut priora a Gregorio XIII.

Concilium Aquenſe anno 1585.

Celebratum Aquis Sextiis nobili Provinciæ Phocenſis civitate, Parlamento & ſtudiorum Univerſitate inclita, Præſide Alexandro Canigiano Archiepiſcopo Aquenſi, 43. Conſtitutionum capita ad reformationem pertinentia ſancivit. Atque imprimis decrevit, ut a Rege humillimis precibus flagitetur, ut Tridentinum Concilium, quo labenti reipublicæ Chriſtianæ accuratiſſime ſubvenitur, promulgari juberet. 115.

Interim vero, dum ea promulgatio exſpectatur, ſecundum ejusdem Concilii placita ſaluberrimæ ſanctiones latæ ſunt de fide ejusque profeſſione, de inſtitutione catechetica juventutis diebus Dominicis feſtisque diligenter habenda, de libris vetitis, de Sacramentis in genere & in ſpecie, de cultu feſtorum, de vita & honeſtate clericorum; de his, in quibus Epiſcopus juxta Tridentinum tanquam delegatus ſedis Apoſtolicæ procedere poteſt aut debet: de viſitatione, concione, & verbi Divini prædicatione, de Canonicis, Capitulis, Parochis, reſidentia, Eccleſiarum cultu, choro, altari, ſacriſtia, cœmeterio, campanis, exequiis, proceſſionibus, indulgentiis, reliquiis, cenſuris, Beneficiis, Seminariis, Synodis, Vicariis, Foraneis, Monaſteriis.

De Baptiſmo ait, eum ne quidem ſub conditione eſſe conferendum illis, qui ab hæreſi Calviniana redeunt, eo quod Calviniſtæ publico in cœtu baptizent, debitamque materiam & formam adhibeant: formam autem ſub conditione baptizandi introductam eſſe propter baptiſmos occultos, de quorum valore dubitari poteſt.

Confirmationis Sacramentum non impertiendum ante ſeptimum ætatis annum, niſi juſta ex cauſa aliter videatur. Juniores ne ſint patrini ſenioribus. Præcipitur uſus Breviarii & Miſſalis Romani. Renovantur ea, quæ Tridentinum de matrimonio ſtatuit. &c.

Subſcripſerunt Archiepiſcopus Aquenſis, Epiſcopus Aptenſis, Vapincenſis, Regenſis, Ciſtaricenſis, & Vicarius Forojulienſis Epiſcopi.

Con-

Concilium Tolosanum & Avenionense.

116. Anno 1590. celebratum est Concilium Provinciale Tolosanum Præside Francisco de Joyosa S. R. E. Cardinale & Archiepiscopo Tolosano, & anno 1594. Avenionense; in quibus multa decreta sunt condita, sed eadem fere, quæ a superioribus Conciliis, & præsertim a Tridentino sunt sancita. Ne igitur eadem identidem repetamus, lectorem ad Acta Conciliorum remittimus.

Illud notandum; licet Galliæ Reges non permiserint publico aliquo totius Nationis Galliæ decreto Concilium Tridentinum promulgare, per istas tamen Provinciales synodos, in omnibus ferme provinciis habitas, id esse publicatum, dum illius Decreta tanquam synodalia sua decreta asseruerunt.

LIBER

LIBER IV.

De Statu Civili & Ecclesiastico Belgii.

Quoniam nulla majoris momenti Concilia in Belgio usque ad Sæculum XVI. sunt celebrata, vix ullam hactenus illius mentionem feci. Jam vero, ut Sæculi XVI. status luculentius pateat, juvat eundem in hoc Eruditionis apparatu ab altioribus principiis repetere.

CAPUT I.

De Statu Belgii.

SUMMARIUM.

ARTICULUS. I.

Prænotanda de Regno Lotharico.

1. RegnumLotharicum:in Austrasiam & Burgundiam divisum.
2. Regnum Burgundiæ in Provinciam, Delphinatum, Ducatum & Comitatum Burgundicum, atque Sabaudiam, ac magnam Helvetiæ partem.
3. Austrasiæ partes. Inter quasLotharingia, & Belgium.

ARTICULUS II.

De Belgio usque ad Burgundos.

4. Brabantiæ & Flandriæ vetustæ adumbratio.
5. Luxemburgi, Hollandiæ, & Selandiæ, variæque provinciarum uniones.
6. Namurcum, Frisia, Geldria, Ultrajectum.

ARTICULUS III.

Sub Burgundis.

7. Burgundiæ Ducum prima linea, Roberto Fundatore.
8. Ex secunda Philippus Audax Joannis Galliæ Regis filius: Joannes Intrepidus:Philippus Bonus: Carolus Audax.

ARTICULUS IV.

Sub Austriacis ad ann. 1559.

9. Maria nubit Maximiliano. Burgundiæ Ducatus, & Artesia a Ludov. XI. abreptæ. Philippus Archidux. Margaretha & Maria Gubernatrices.

10. Carolus V. Gröningam, Ultrajectum, & Geldriam unit cum reliquis provinciis. Abdicatio.

11. Philippus II. pace cum Gallis facta, Belgium ordinat, provincias distribuit; abit in Hispaniam.

ARTICULUS V.

Sub Margaritha Parmensi.

§. 1. *De Causis tumultuum Belgicorum.*

12. Causa prima, ambitio Procerum. 2. Hispani milites 3. auctus Episcoporum numerus, & Abbatum querelæ. 4. Inquisitio. 5. Granvellanus.

§. 2. *Has non fuisse causas primarias.*

13. Dissertatio de causis seditionum & bellorum.

14. §. 3. *Principalis malorum causa fuit hæresis.*

§. 4. *Relatio Historica Actorum sub Margaritha.*

15. Analogia status Belgici cum Gallico.

16. Granvellani avocatia, & elogium.

17. Regis constantia, & zelus pro Religione.

18. Nobilium conspiratio propter Inquisitionem; edicta, consultatio ea super re.

19. Geusiorum nomen, origo, & insolentiæ. *Compromissum.*

§. 5. *Continuatio ejusdem Historiæ.*

20. Geusiorum iconomachia, ac barbarus furor, per totum ferme Belgium, nec Margarithæ indulgentia mitigatur.

21. Procerum aliquorum conspiratio, ac Geusiorum in Regem conjuratio. Brederodii insolentia postulata. Gubernatricis responsio. Geusii arma expediunt. Ter vincuntur. Valencenæ a Regiis captæ.

22. Orangius juramentum fidelitatis detrectans Belgio excedit. Brederodii interitus. Hæresis ubique profligatur. Belgium ad Religionem & obedientiam redit.

23. Legati Protestantium ex Germania ad Gubernatricem.

ARTICULUS VI.

Belgium sub Albano.

24. Rex de bello consultat. Illudque decernit; Margaritha, quæ pacem conciliaverat, invita. Albanus Italicas copias in Belgium ducit.
25. Egmontius & Hornanus capti. Belgarum mœror. Missa Galliæ Regi subsidia. Margaritha Belgio excedit.
26. Albanus novo erecto tribunali severa judicia exercet. Orangium aliosque contumaciæ & majestatis damnat. Bona fisco addicit.
27. Orangius armatus in Belgium. Cæsus Arembergius.
28. Actio in Egmontium & Hornanum. Exceptio. Sententia. Executio. Elogium. Alii condemnati.
29. Albanus in Frisiam. Geusios profligat. Ingentem novum Orangii exercitum cunctando vincit. Vitellii virtus. Hochstratanus occumbit. Alteræ Galliæ Regi missæ suppetiæ.
30. Albanus novo tributo Belgas irritat. Sed nuntiata ingenti eluvione, & Brila capta, executio suspenditur.

Continuatio Historiæ.

31. Orangius occasione novi tributi multos Belgas in suas partes trahit. Brila capta Reipublicæ dat prima initia. Mutata mox rerum facies. Urbes aut deficiunt, aut expugnantur a Geusiis. Albanus plures recipit: pari utrinque crudelitate.
32. Nardemi excidium. Harlemi cruenta expugnatio.
33. Requesenius in Belgium. Albanus in Hispaniam, relinquens Belgium ubique turbatum, quod pacatum a Margaritha acceperat. Albani elogium.

ARTICULUS VII.

Belgium sub Requesenio.

34. Middelburgum a Geusiis captum. Victoria Hispanorum. Seditio militaris. Lugduni obsidio irrita. Altera seditio.
35. Expeditio Selandica. Vitellii mors, & effigies. Mors Requesenii, & elogium.
36. Senatus arripit regimen, ac omnia turbantur. Seditio tertia militaris. Alostum seditiosi intercipiunt. Conspiratio Belgarum in Hispanos. Antverpia direpta. Hispanorum apud Regem excusatio.

ARTICULUS VIII.

Belgium sub Joanne Austriaco.

37. De illo admittendo consultant ordines. Ipsemet deliberat. Tandem edictum ordinum Gandavense acceptat: atque Hispanos milites dimittit. Non tamen sine difficultate. Bruxellas ingreditur.

38. Artibus Orangii versa mox scena, & insidiis appetitus Namurcum fugit. Mutua exprobratio.

39. Orangius Brabantiæ conservator dicitur. Miles Hispanus revocatur, cum Alexandro Farnesio. Orangius arces civitatum diruit.

40. Evocatur ab ordinibus Vienna Matthias Archidux. Religiosi exules ob detrectatum juramentum adversus Joannem Austriacum.

41. Bellum toto Belgio. Duces utrinque. Victoria Gemblacensis, ejusque fructus. Limburgum præter multas alias urbes expugnatum. Orangius ad mare Batavicum fundaturus imperium, Amstelodamum fraude capit. Pax frustra tentata.

42. Mors Joannis Austriaci, elogium ac vitæ series. Obitus Barlamontii.

ARTICULUS IX.

Belgium sub Alexandro Farnesio.

§. 1. *Septennium primum.*

43. Misera Belgii facies. Evocatus Alensonius & Casimirus. Uterque recedit. Farnesii copiæ, & progressus.

44. Wallones a reliquis ordinibus deficiunt, ac tertiam classem constituunt: dicti *malecontenti*. Pellunt hæreticos. Farnesii & ordinum contentio, eos ad partes suas reducendi reconciliantur Regi; præsertim audito furore hæreticorum Antverpiæ. Fabula Parisina. Trajecti cruenta expugnatio.

45. Coloniensis Conventus Cæsare arbitro. Reservata Regis. Ordinum enormia postulata. Terranovæ Legati responsio. Arbitrorum moderatio. Re infecta disceditur. Arschotti reconciliatio.

Continuatio Historica.

46. Frisia & Transiselania per Lalinium Rennebergium Regi conciliatæ. Occupata Mechlinia. Sed felicem armorum cursum stitit stipendiorum inopia. Exteri milites dimissi. Revalescunt fœderati. *Anglicana furia* Mechliniæ. Rubasii victoria capto Lanua.

47. Mar-

47. Margaritha a Rege in Belgium missa, ut civilem Præfecturam administret, militari filio Alexandro relicta. Qui eam divisionem Gubernationis improbat: ac dimissionem petit.

48. Hornamus Comes ob conjurationem in Alexandrum capite plexus. Victoria Gröningensis, per Martinum Schenchium relata. Lalinius quoque in Frisia res magnas gerit. Plures urbes captæ.

49. Fœderati Regem abdicant, & Alensonium sibi Principem deligunt. Discedit Matthias. Orangius proscriptus. Ejus urbs Breda ab Altapennio capta.

50. Cum Alensonius exercitum duceret, actum est de revocando extero milite, consentientibus Wallonibus. Captum Tornacum. Alexandri periculum geminum. Verdugi in Frisia victoria. Aldenarda capta. Reditus exteri militis. Captæ urbes.

51. Alensonius Principatum firmaturus, fœderatorum suorum urbes invadit, præsertim Antverpiam infausto eventu. Bironio cæso fugit ex Belgio.

52. Mox captæ a Farnesio Dunquercha, Neoportum, Menina, Düxmunda, Stenberga, Zutphania, Axella, Ulstum, Alostum, Gandavum, Brugæ, Ipræ, aliæque urbes. Quibus accessit fausta expeditio Colonensis adversus Gebhardum.

53. Obitus Alensonii, & elogium. Orangii cædes per Girardum. Elogium. Mauritius a fœderatis suffectus sub Holachio. Gallo deferunt Belgium.

§. 2. *Alexandri septennium alterum.*

54. Variæ urbes expugnatæ. Celeberrima omnium expugnatio Antverpiæ. Pons portentosus. Naves incendiariæ. Clades in ponte misera. Conditiones deditionis. Accedunt Teneramunda, Bruxellæ, Neomagum, Mechlinia, restituto Archiepiscopo.

55. Taxii victoriæ, Frisia & Geldria per eum ad Regem reductæ. Ostenda frustra tentata, & Lilloum. Buscoducum recuperatum. Bomeliana expeditio in summum discrimen exercitum adducit. Per B. V. servatus.

56. Fœderati post evocatos sæpius Germanos & Gallos, Angliam armant. Comes Leicestriæ a Regina missus Gubernator dicitur. Farnesius Graviam & Venlonam expugnat.

57. Coloniensis expeditio ab ipso Alexandro suscepta. Novesium denuo expugnatum & direptum. Sed dum Rhenobergam oppugnare cœpit, in Belgium redire cogitur: in quo Leicestrius Zutphaniæ imminebat, & Mauritius Nassovius Axelam astu ceperat. Leicestrius ordinibus invisus recedit in Angliam, Matthiæ, Casimiri, & Alensonii exemplo.

58. Missio Castrensis. Daventria a Stanlæo Anglo Catholico Regi suo reddita. Rolandus exemplum sequitur. Slusa expugnata. Geldria a Patrono Scoto tradita. Altapennii obitus. Simultas inter Leicestrium & Ordines. Ille Belgium omnino relinquit.

Continuatio Historica.

59. Ingens belli apparatus in Angliam. Prudens Alexandri consilium; sed neglectum. Copiæ Belgicæ pro ea expeditione. Navigia. Ob eventum infaustum Alexander in invidiam vocatur. Se purgat.

60. Expeditio tertia Coloniensis, ad Bonnam, a Schenchio abreptam, recuperandam. Taxius obit. Ejus elogium. Bonna recepta.

61. Gertrudisberga occupata. Alexander in Balneum. Mansfeldius in Bomeliam, ubi Hedelam capit, Levianæ legionis perfidia & seditio. Dissolvitur. Lis de spolio. Hostis liberalitas.

62. Martinus Schenchius Neomagum penetrat. Sed tandem repulsus, aquis haustus est. Ejus effigies. Rhenoberga in Ubiis expugnata. Cum bello Coloniensi finit historiam Strada: ne versam Belgii fortunam debeat scribere.

63. Farnesio in Gallia absente fœderati respirant. Mauritius occupat Bredam, Zutphaniam, Neomagum, Daventriam, Hulstum, Steinvicum, Covordiam. Alexandri Farnesii obitus, & elogium.

ARTICULUS X.

Belgium sub Mansfeldio, Ernesto, & Fontano.

64. Mansfeldius Gubernator. Nova expeditio in Galliam inutilis. Gertrudisberga ad fœderatos.

65 Ernestus Archidux Gubernator. Pacem offert Batavis. Superbe rejicitur. Gröningam & Hoyum occupant. Res Hispanæ inclinatæ. Obitus Ernesti, & elogium.

66. Fontanus Gubernator. Arschotus offensus Belgio excedit. Carolus Mansfeld Petri Ernesti filius a Rudolpho Cæsare expetitus adversus Turcas. Hoyum receptum per Mottæum. Verdugi mors.

67. Batavorum conatus maritimus in Boreali Oceano. Eluviones. Pacem callide petunt.

68. For-

68. Fontani militares leges. In Picardiam: Castelletum, Dorlanum, & Cameracum capit. Mottæus obit. Rosnæus sufficitur. Galli victi. Villarii perfida cædes.

ARTICULUS XI.

Belgium sub Alberto.

69. Albertus Wilhelmum Orangii filium ex Hispania adducit. Quem Mauritius frater & Batavi patria excludunt. Albertus Gallis eripit Caletum, Guinam, Hamam, Ardeam, Batavis Hulstum. Rosnæi mors.

70. Mauritii ad Tornhutum victoria. Ambianum a Portocarero captum astu: ab Henrico receptum. Mauritius complures ad Rhenum urbes occupat.

71. Pax Vervina cum Gallis: quibus urbes restitutæ. Consultatio de connubio inter Albertum & Isabellam: statuitur cum dote Belgii sub certis conditionibus. Batavorum obtrectationes.

72. Albertus in Hispaniam ad ducendam sponsam. Andreas Austriacus interea præfectus Belgio. Mendoza armis: qui Rhenobergam expugnat. Militem per Rhenanas provincias in hyberna distribuit, non sine querela Germanorum, præsertim Protestantium apud Cæsarem.

73. Archiducum adventus. Certamen singulare. Mauritii progressus, & victoria ad Neoportum, cruenta quidem: quæ tamen nullum fructum traxit.

CAPUT II.

De Statu Ecclesiastico Belgii in specie.

ARTICULUS I.

De Statu Religionis.

74. Ortus Christianæ Religionis in Belgio. Primi Apostoli & Episcopi. Progressus. Normanica persecutio.

75. Tanchelini hæresis, a S. Norberto debellata. S. Bernardi zelus Sacrorum Ordinum propagatio. Schisma inter Urbanum VI. & Clementem VII. Belgium scindit. Sed omnia componuntur.

76. No-

76. Novæ hæreſes florentem Religionis ſtatum evertunt, atque omnia miſcent. Earum initia. Lanoy Calviniſtæ exorciſmus.

77. Hæreſum progreſſus, & furor barbarus. Gorcomienſes Martyres, Multi alii ſacerdotes crudeliter necati.

78. Jeſuitæ pulſi in exilium. Miſſionem Batavicam inſtituunt. Fabula de necando Mauritio, 60. mendaciis contexta, a Coſtero confutata.

ARTICULUS II.

Status Eccleſiaſticus per Concilia ordinatus.

79. *Concilium Ultrajectenſe* deliberavit Sæculo VII. ſub S. Willibrordo Epiſcopo, quomodo per inſignes Verbi Divini prædicatores finitimis populis annuntiandum ſit ſanctum Dei Evangelium, & Chriſtiana fides propaganda. Præſens huic Concilio fuit S. Winfridus, Bonifacius poſtea dictus, Archiepiſcopus Moguntinus ac Germaniæ ac Friſiæ Apoſtolus.

Sæculo XI. Concilium Diœceſanum *Attrebatenſe* utiliſſimam de ſacramentis, aliisque myſteriis Religionis doctrinam tradidit.

Alterum *Attrebatenſe*, & ſequentia de monaſteriis potiſſimum, & eorum privilegiis tractarunt. Sæculo autem XVI. tria Concilia Provincialia ſunt celebrata, admodum celebria, duo *Cameracenſia* & *Mechlinienſe*, quorum Doctrina & Canones ſpecialem merentur memoriam.

ARTICULUS III.

Concilium Cameracenſe I.

Edita 22. Capita de doctrina fidei & diſciplina Eccleſiaſtica.

80. De libris vetitis. Lectione Theologica. Scholis. Seminariis. Doctrina & prædicatione verbi Divini. De cultu, ceremoniis, & officio Divino.

81. De miniſteriis Eccleſiaſticis. De vita & honeſtate Clericorum. De Examine Epiſcoporum, & Paſtorum. De Reſidentia Epiſcoporum aliorumque Paſtorum. De Viſitatione.

82. De poteſtate & juriſdictione Eccleſiaſtica. De Matrimonio. De Decimis, oblationibus, & portione Canonica. De Purgatorio.

83. De

ARTICULUS IV.

Concilium Provinciale Mechlinienfe.

ARTICULUS V.

Concilium Cameracenfe II.

ARTICULUS VI.

Differtatio Juridica de Ufuris.

92. Jus civile moderatum auctarium permittit. Uti etiam Constitutiones Imperii: non tantum post moram, aut pro tempore belli Suecici: prout consuetudo etiam in Germania declarat.
93. Explicatur: quid ejusmodi statutum Principis intendat: confirmaturque per varia Juris exempla.
94. P. Pichleri sententia vindicatur adversus censuras P. Danielis Concina. Cujus admirationibus & exclamationibus respondetur, per multa Juris utriusque exempla.
95. Explicatur uberius doctrina de Jure naturali & Divino: ex cujus ignorantia videtur labi R. P. Concina. Afferuntur rursus plura Juris utriusque exempla.
96. Causæ ejusmodi statuti permittentis aliquid exigere occasione mutui, & transferentis ejusmodi auctarium.
97. Insinuantur aliquot contractus & tituli, quibus utiliter pecunia ad aliquod lucrum collocari potest. Et quid de rudibus in hac materia sentiendum.
98. Sanctissimi Domini nostri Benedicti XIV. sententia de casibus, quibus purum mutuum, absque auctario, est celebrandum.

CAPUT I.

De Statu Belgii.

ARTICULUS I.

Prænotanda de Regno Lotharico.

1. Lotharicum. LUdovicus Pius inter tres filios suos Regnum ita diviserat, ut Lothario Italia, Ludovico Germania, Carolo Calvo Gallia obtingeret. Sed quia Lothario Imperatori minor votis erat Italia, adjectus illi est prælongus terrarum tractus Germaniam inter & Galliam, a mari mediterraneo ad Germanicum usque excurrens, *Regnum Lotharicum* propterea appellatus. Complectabatur id terras, quas hodie Phocensis Provincia, Delphinatus, Sabaudia, Helvetia, Alsatia, Burgundia, Lotharingia, Palatinatus, Ager Trevirensis, Coloniensis, Juliacensis, Clivensis, & Belgium occupant.

Lotha-

Lotharius moriens provincias suas pariter inter tres filios suos ita divisit, ut Ludovico Imperatori Italia obveniret, Lothario *Austrasia*, complectens Lotharingiam, Alsatiam, Treviros, Palatinatum, Coloniam, Juliacum, Cliviam, & Belgium: Carolo vero *Burgundia*, per Provinciam, Delphinatum, Sabaudiam, Helvetiam, Ducatum & Comitatum Burgundicum extensa.

Sed neque ista divisio diu tenuit; nam tribus istis fratribus absque legitima prole mascula defunctis, eorum patrui Ludovicus Germanicus, & Carolus Calvus Regnum Lotharicum inter se ita partiti sunt, ut illi Sabaudia, Helvetia, pars Belgii cum Germanicis provinciis accederent, Carolo vero Provincia, Delphinatus, Burgundia, cum parte Lotharingiæ & Belgii.

Neque hæc partitio ætatem tulit. Siquidem Carolus Calvus Provinciam in Delphinatum clienterali jure possidendas dedit Bosoni, affini suo, qui eas sub nomine Regni Arelatensis occupavit: de quo plura disserui *part. 5. ad sæc. XI. art. 1.*

Paulo post Carolo Crasso regimine moto surrexit alterum regnum Burgundicum in Helvetia & Sabaudia, a *Rudolpho* Suevo inchoatum; quod *Transjuranum* dictum est. Accessit tertium eo in tractu, quem Ducatus & Comitatus Burgundiæ occupat.

Sed & hæc divisio brevi concidit, toto Regno Burgundico ad Rudolphum II. devoluto; dum Hugo Comes Arelatensis, perfidus tutor, eidem Regnum Aralatense cessit pro Regno Italiæ. Postquam autem Rudolphus III. absque liberis anno 1032. obiit, Conradus II. Imperator Regnum Arelatense seu Burgundicum Imperio univit, & per vicarios gubernavit.

Hi autem Gubernatores provincias sibi commissas, turbatis maxime temporibus, proprias paulatim & hæreditarias fecerunt. Sic *Phocensis Provincia* sæculo XI. proprios Comites habuit. Ab his per nuptias ad Berengarios, Barcinonenses Comites sæc. XII. translata fuit: sæc. XIII. per Beatricem, ultimi Barcionensis Comitis filiam, ad Carolum Comitem Andegavensem, S. Ludovici fratrem, qui simul utriusque Siciliæ Rex a Pontifice fuit renunciatus. Sæc. XV. Carolus, ultimus ex media Andegavensi Domo Ludovicum XI. Galliæ Regem Provinciæ hæredem testamento scripsit. Qua ratione Franciæ unita est. 2. Provincia.

Delphinatus pariter primo Regni Lotharici, dein Burgundici atque Arelatensis pars, sæc. XI. proprios Comites nactus est. Horum ultimus Humbertus sæc. XIV Philippum VI. Valesium Regem Galliæ Delphinatus.

Galliæ hæredem dixit, ea conditione, ut quilibet Regum primogenitus *Delphini* titulo insigniatur.

Burgundia. *Burgundia* Regni olim Lotharici portio, in Ducatum deinde & Comitatum divisa est. Ducatum sæc. XI. occuparunt Hugonis Capeti posteri, atque possederunt usque ad medium sæculi XIV. quo Philippus ultimus hujus lineæ Burgundicæ improlis obiit. Devolutus tunc est Ducatus jure materno ad Joannem Galliæ Regem, qui eundem reliquit Philippo Audaci filio suo natu minimo, qui novam, eamque potentissimam Burgundiæ Ducum lineam est auspicatus, per 116. annos a quatuor Ducibus deinceps continuatam, donec anno 1477. cæso Carolo Audace, per Mariam ejus filiam Ducatus Burgundiæ Domui Austriacæ fuit illatus. Sed mox a Ludovico VI. abstractus, & in Galliæ provinciam est redactus. Præcipuæ in ea urbes sunt Divio, Augustodunum, Mutisco, Antissiodorum, Cluniacum, Trevoltium, cum Comitatu Carolesii, & Bressiæ, atque agro Cabillionensi.

Comitatus Burgundiæ pariter sæculo XI. cæptus, a decem Comitibus (inter quos Otto II. Dux Meranensis, per nuptias Comitatum illum assecutus) usque ad annum 1316. possessus. Quo Ducatus Burgundiæ cum Comitatu est unitus per conjugium. Post necem Caroli Audacis hic Comitatus ad Austriacos transiit, mansitque apud eos usque ad annum 1674. quo Ludovicus XIV. eundem occupavit, & pace Neomagensi Galliæ confirmavit. Appellatur vulgo *Franche Comte*, seu liber Comitatus, Ducatu Burgundiæ, Lotharingia, Campania, & Helvetia conclusus. Primariæ illius urbes sunt Dola, Academia a Philippo bono fundata celebris, & *Vesuntio* usque ad pacem Westphalicam libera imperii civitas, Archiepiscopatu, Academia, & parlamento ornata.

Sabaudia. Ad Regnum Lotharicum, & postea ad Burgundicum & Arelatense Regnum pertinebat etiam *Sabaudia.* Primus illius Comes sub. intium sæculi XI. fuit Beraldus, cujus Genealogia ad Witekindum M. refertur. Stirps ista per tot jam sæcula propagata hodiedum floret, ac præter Sabaudiam magnis in Italia accessionibus aucta est. Amadeus VIII. qui Genevensem Comitatum emit, factus est primus Sabaudiæ Dux anno 1416. a Sigismundo Imperatore, a Conciliabulo Basileensi Papa, a Papa Nicolao V. Cardinalis : a seipso Monachus. Sabaudiæ, quæ est feudum Imperii, urbes potiores sunt Camberium, Ducum olim sedes : Montmelianum insigne olim munimentum, sed a Gallis propugnaculis exutum : Annecium in tra-

ctu Genevensi, nunc Episcopi sedes, postquam Geneva defecit. His accedunt ager Cabellicus, Comitatus Tarentasiæ & Maurienнæ &c. Ducatus iste sæpius a Gallis fuit occupatus, sed semper iterum restitutus. Qua denique ratione Helvetia, quæ magnam Regni Burgundici partem constituebat, primum ad Imperium, dein vero in liberam Rempublicam transierit, dictum est supra.

Austrasia, altera Lotharici Regni pars, sicut Burgundia post mortem Lotharii Junioris paulatim in varias minores provincias, eadem occasione, fuit divisa; quia scilicet Gubernatores, ab Imperatoribus præfecti certis ditionibus, eas hæreditarias ac proprias fecerunt. Et quidem Alsatia, Palatinatus, Treviri, Colonia, Juliacum, Clivia, Leodium ad diversos Germaniæ Principes transierunt. 3. Austrasia.

Lotharingia vero, in qua tempore Merovingicorum Metis erat Regum Austrasiæ sedes, primo ad Duces Mosellanos pervenit, quos inter memorabiles, Albero, qui jam quinto sæculo in eo ad Mosellam tractu consedisse traditur: S. Arnolphus sub Dagoberto I. Major Domus, dein Episcopus Metensis, denique eremita. S. Clodulphus primogenitus ejus filius lineam Ducum superioris Lotharingiæ, Ansegisus vero paternas ad Scaldim ditiones, & in dotem inferiorem Lotharingiam, seu Brabantiam adeptus, lineam alteram propagavit. Giselbertus, Henrici Aucupis gener, inferiorem Lotharingiam cum superiore conjunxit, ab ejus neptotibus rursus divisam.

Anno 1048. Godofredo II. avo Godofredi Bullionii, sola inferior Lotharingia relicta est, superiorem vero Henricus III. Imperator feudali jure concessit Gerhardo Alsatiæ Comiti; a quo virilis Ducum stirps in hodiernum usque diem feliciter est propagata. Et quidem ad annum usque 1430. quo obiit Carolus Audax, primogenita linea continua serie successit. Tum vero gravis agitata est quæstio, an Isabella fratris primogeniti filia, an secundogeniti filius Ducatum obtinere debeat. Nec ferro decidi potuit. Sed pactis nuptialialibus tandem sopita est.

Nam Renatus Andegavensis Isabellæ conjugis suæ jura persecuturus Antonium Valdemontium bello primum vicit, verum a Philippo Bono Burgundiæ Duce, ad quem Antonius confugerat, dein victus, captusque Divionem abductus est, Tandem vero pax ita fuit composita, ut Jolantha Renati ex Isabella filia cum Friderico Antonii filio despondeatur, atque liberis, ex eo matrimonio susceptis, omnes ditiones conjungantur. Idque in Renato II. conti-

git, multarum etiam in Gallia ditionum Domino. Verum eundem mox bello appetiit Carolus Audax, potens ille ac formidandus Dux Burgundiæ, totamque ferme Lotharingiam jam occupaverat; cum ab Helvetis ter cæsus occubuit.

Mortuo ann. 1508. Renato in Lotharingia fucceffit filius Antonius, Gallicis partibus magnopere addictus; de cætero acerrimus Religionis vindex. Mortuus anno 1544. Francifco feniori filio Lotharingiam, Nicolao Juniori Ducatum Mercordii reliquit, cujus filiam Henricus III. Galliæ rex uxorem duxit. Francifcus mox defunctus Carolum II. duorum annorum pupillum hæredem dixit, fub tutela Chriftinæ matris & Nicolai Valdemontii patrui educandum; verum Henricus II. Galliæ Rex direptis Meti, Tullo, & Virduno puerum Parifios abduxit, ubi eum cum Delphino educavit, defponfumque cum Claudia filia fua in Lotharingiam remifit; ubi Academiam Muffipontanam fundavit (*anno* 1573.) tumultibus Hugonoticis in Gallia exortis, Guifiorum fuæ ftirpis Principum partes ftrenue promovit; donec poft 63. annorum regimen pie obiit (*anno* 1608.) Et hæc quidem de Lotharico & Auftrafiæ regno prænotare placuit. Magnam vero utriusque partem conftituebat Belgium; cujus modo ftatus breviter adumbrandus.

ARTICULUS II.

De Statu Belgii antiquo usque ad Burgundiæ Duces.

BElgium, quod feptendecim hodie provincias complectitur, fub Romanis olim in *Galliam Belgicam* & *Bataviam* divifum fuerat. Irrumpentibus autem fæculo V. Francis in Galliam, Belgium quoque Merovingicis Regibus parebat. Ad Carolingicos inde translatum, poft divifionem Ludovici Pii ad Lotharicum regnum acceffit, ac paulo poft ad Auftrafiam, quæ Lothario II. obvenerat. Gubernatoribus autem paulatim terras illas ut proprias poffidentibus enata eft tanta provinciarum divifio; cui Normannorum etiam incurfiones non levem occafionem dederunt.

4. Erbantia. Et Brabantia quidem, quam ad diftinctionem Lotharingiæ fuperioris feu Mofellanæ (de qua paulo ante aliqua memoravimus) *Lotharingiam inferiorem* aut *Mofanam* dixerunt, *Anfegifo* S. Arnulphi Comitis Mofelani filio (quod prius infinuatum) uxorio nomine

nomine occupata traditur anno 658. inde ad *Pipinum Heriſtallum* ejus filium, Carolum Martellum, Pipinum Brevem, Carolum M. Ludovicum Pium, Lotharium I. Lotharium II. Carolum Calvum, ejusque poſteros, Galliæ Reges, devoluta, ad Carolum Lotharii III. fratrem pervenit: hic Carolus a Regno Galliæ excluſus fuit, quod ab Ottone III. Brabantiam in feudum accepiſſet. Ejus vero filius *Otto* ultimus ex Carolingicis erat Dux Brabantiæ ſeu interioris Lotharingiæ: anno 1005. mortuus.

Soror ejus *Gerberga* Lovanienſi Comiti nupta hæreditatem prætendit, quam tamen ei dubiam fecerunr Imperatores, & Duces ſuperioris Lotharingiæ. Ex his poſtremus erat inclitus ille heros GodofredusIV. Bullionius, qui, poſtquam Bullionem Eccleſiæ Leodienſi vendidit, ſacram in Palæſtinam expeditionem ſuſcepit, dictusque eſt Rex Jeroſolymæ, quam expugnaverat. Poſt ejus mortem Henricus IV. Imperator Brabantiam (quæ ad id uſque tempus Inferior Lotharingia fuit appellata) Henrico Comiti Limburgenſi tradidit. At *Godofredus Barbatus* Comes Lovanienſis jus ſuum armis aſſeruit, ac Brabantiam familiæ ſuæ intulit; quæ eandem tenuit usque ad annum 1355.

Godofredus III. Infans in caſtra delatus, ſuſpenſis ex arbore cunis eum pugnantibus ſubditis ſuis ardorem inſpiravit, ut victoriam reportarent. Joannes I. anno 1282. Limburgum, ab Adolpho Comite emptum, Brabantiæ adjecit. Poſt mortem Joannis III. ejus filia Antonium Burgundiæ Ducis fratrem Brabantiæ & Limburgi hæredem renuntiavit. (*anno* 1404.)

Flandriam & Arteſiam Carolus Calvus Balduino I. genero ſuo propriam fecit anno 858. quindecim dein Comites ex Balduino deſcendentes utramque poſſederunt. Ex his memorabiles ſunt *Robertus* Hieroſolymitanus, ita appellatus propter expeditionem ſacram, quam cum Bullionio 1099. ſuſcepit. Balduinus VI. qui Richildim Hannoniæ hæredem duxit. Philippus, qui neptem ſuam Philippo II. Galliæ Regi deſpondit cum dote Arteſiæ. Soror Philippi Margaretha Balduino Hannoniæ Comiti nupta, Hannoniam & Namurcum cum Flandria conjunxit. **Flandria.**

Ex hoc matrimonio natus eſt *Balduinus IX.* qui voti religione ſe liberaturus anno 1201. expeditionem in Palæſtinam adornavit, & ope Venetorum Conſtantinopolin expugnavit, dictus Orientis Imperator; at anno vertente a Bulgaris captus, manibus pedibusque abſciſſis atrociſſime trucidatus eſt. Margaretha ejus filia ſtemma propaga-

pagavit. Sed cum nothi cum legitimis filiis vellent succedere, gravissimum inter eos ortum est bellum. Qua occasione Hannonia rursus a Flandria fuit separata. Guido ejus filius Flandriæ Comes bis a Philippo Pulchro captus est. Sed ejus filii in pugna Cortracensi 24000. Gallorum ceciderunt.

Ludovicus Guidonis pronepos; Flandriæ, Niverni, & Retelii Comes; per nuptias cum Margaretha Philippi V. Galliæ Regis filia Comitatum Burgundiæ & Artesiæ iu dotem accepit, Mechliniæ vero dominium ab Ecclesia Leodiensi emit. Cæsus est in pugna Cressiaca. Ejus ex filio neptis *Margaretha*, collocata Philippo Audaci Burgundiæ Duci, Flandriam, Nivernum, Retelium, Antverpiam, Mechliniam, cum comitatu Burgundiæ & Artesiæ Domui Burgundiæ intulit. (1369.)

5. Luxemburg. *Luxemburgi* Comitatus sæculo X. a Sigfrido cœptus dicitur. Ex ejus successoribus memoriam meretur Henricus III. qui in Imperatorem sub nomine *Henrici VII.* electus fuit: ejus vero filius Joannes Rex Bohemiæ. Is Luxemburgum, in Ducatum erectum, reliquit Wenceslao filio tertiogenito: quo defuncto Wenceslaus Imperator illud nepti suæ tradidit; quæ Philippo Bono vendidit, frustra reclamantibus Sigismundi Cæsaris neptibus, quibus jus quæsitum videbatur. Atque hoc pacto etiam Luxemburgicus Ducatus ad familiam Burgundicam transiit.

Hollandia & Selandia. *Hollandiæ* & *Selandiæ* primus Comes fuisse traditur Theodoricus, a Carolo Calvo sæculo IX. constitutus. Descendentes ex eo Comites 18. continua serie gubernarunt utramque provinciam ultra tria sæcula ad annum nempe ferme 1300. Ex his Florentius III. cum Friderico Barbarossa in Palæstinam profectus cum eodem obiit. Florentii IV. filia, Hermanno Comiti Hennebergico nupta, dicitur eodem partu 365. proles effudisse. *Wilhelmus II.* anno 1248. electus Imperator adversus Fridericum II. & Conradum IV. a Frisonibus occisus est: quos filius ejus Florentius V. domuit. Sed tandem misere peremptus est. Cum Joanne ejus filio comitum antiquorum Hollandiæ & Selandiæ familia extincta est.

Jure materno hæreditatem tunc adiit Joannes II. Comes Hanroniæ. Qua occasione tres provinciæ, Hannonia, Hollandia, & Selandia conjunctæ sunt (anno 1300.) quibus accessit Frisia. Has omnes ejusdem neptis *Margaretha* attulit conjugi suo Ludovico Bavaro Imperatori, nec defuit fœcundus thalamus, quatuor filiis ex eo matrimonio ortis, nec longam tamen progeniem masculam habituris.

Nam

Nam Ludovicus Romanus, & Otto, elector uterque Brandenburgicus improles obierunt. Wilhelmus V. regimen Hollandiæ &c. adiit vivente adhuc patre. Sed eo mortuo Margaretha mater fasces rursus ad se trahere nitebatur. Ortum propterea grave bellum matrem inter & filium: quo victa illa in Angliam profugit.

Wilhelmus V. post sexennium mortuus successorem habuit Wilhelmum VI. filium, qui mente dejectus curatorem vivens habuit, & mortuus hæredem Albertum Bavarum, patruum suum, cui successit filius Wilhelmus VII. Defecit in eo mascula stirps Bavaria. Filiam tamen reliquit Jacobæam. Quæ licet quarto fuerit desponsa, nullam tamen prolem genuit. Quare Philippum Bonum Burgundiæ Ducem Patruelem suum hæredem instituit. Qua ratione etiam Hollandia, Selandia, Hannonia & Frisia in Domum Burgundicam abierunt.

Namurcum, usque ad annum 1191. proprios Comites habuit. Dein jure materno ad Flandriæ comites transiit. Tum rursus separatum est. Denique sæculo XV. Philippus ultimus Comes illud eidem Philippo Bono vendidit. 6. Namur.

Frisia jam ante Francorum in Galliam adventum Romanorum jugum excussit; & ante Carolum M. novem Reges habuit. Inter quos *Adgildus* sæculo VIII. primus christianam Religionem acceptasse traditur. Postquam autem Carolus M. *Radbodum* ultimum Regem throno dejecit, gens illa liberam veluti rempublicam coluit. Vicini Hollandiæ comites multa cum ea bella gesserunt. Tandem cum anno 1287. Frisia aquarum inundatione mergeretur, Florentius V. Hollandiæ Comes propiorem illius partem occupavit: remotiore sub Romano Imperio remanente. Unde divisio in Frisiam Occidentalem & Orientalem. Illius urbs primaria Leowardia, hodie Gubernatoris ex Domo Nassovia sedes, hujus vero Embda. Frisia.

Geldria jam a sæculo IX. suos Gubernatores habuit, qui paulatim increscentes propriam sibi provinciam fecerunt. Primus vero illius Comes fuisse perhibetur Otto Comes Nassoviæ, ab Henrico IV. Imperatore anno 1079. creatus. Adjunxit per nuptias Zutphaniæ Comitatum. Octo ex sanguine ipsius successores utramque provinciam ceu Comites possederunt. Nonus vero Reginaldus II Geldriam tanquam Ducatum a Ludovico Bavaro obtinut. Zutphania vero Comitatus nomen retinuit. Geldria.

Anno 1372. mascula Nassoviorum Geldriæ ducum stirpe extincta Wilhelmus Dux Juliacensis uxorio nomine Geldrio possessionem

ſionem adiit; retinuitque in ſua familia usque ad annum 1423. quo Reinaldus IV. improlis obiit. Tum vero materno jure Ducatum obtinuit Arnoldus Egmondanus. Hunc filius Adolphus in carcerem conjecit, & quinque annis in eo detinuit; donec Carolus Audax Dux Burgundiæ anno 1471. vices mutavit, & patre liberato impium filium captivum abduxit. Pater liberatus, filio exhæredato, Carolum liberatorem ſuum Geldriæ & Zutphaniæ hæredem inſtituit. Qua ratione etiam hæ provinciæ devenerunt ad Burgundos; non tamen adhuc nexu quieto ac ſtabili. Nam licet Carolus Audax, & poſt eum Maximilianus Auſtriacus illius poſſeſſionem adierit, Carolus tamen Egmondanus, impii Adolphi filius, magnas eis moleſtias, quin etiam Carolo V. intulit; dicto etiam hærede Duce Clivenſi, ut poſtea dicetur.

Trajectum. *Ultrajectum* circa finem ſæculi VII. in Epiſcopatum erectum; cujus primus Antiſtes Wilbrordus fuit, qui Friſios convertit. Tantæque deinceps potentiæ fuit, ut vicinæ etiam provinciæ Gröninga & Tranſyſalania eidem parerent. Tandem ſæc. XVI. omnes tres provinciæ Carolo V. ultro ſe dediderunt.

ARTICULUS III.
Schema Belgii ſub Burgundis.

De Regno antiquo Burgundico, a Wandalis fundato, uti etiam de poſterioribus regnis Burgundicis atque Ducatu gemino, antiquo & recentiore alias dixi. Hic vero de ipſis Ducibus, & Belgio ab ipſis gubernato aliqua juvat ſubjungere.

7. Prima Linea. Lineam primam Ducum Burgundiæ auſpicatus eſt *Robertus*, Hugonis Capeti ex filio nepos (*anno* 1032.) Roberti nepos Henricus Regnum Portugalliæ fundavit. Succeſſerunt complures ex ea familia in Burgundia Duces. Ultimus autem ex ea improlis obiit anno 1361. quo Joannes Galliæ Rex materno jure Burgundiam coronæ univit.

Secunda. At non diu tenuit ea unio: nam idem Joannes Rex eandem Ducatus nomine in patrimonium tradidit *Philippo Audaci*, filio ſuo natu minimo. Audacis cognomen accepiſſe dicitur, quod in pugna Pictavienſi cum patre ab Anglis captus, ultimus in acie perſtitiſſe dicatur. Per nuptias cum Margaretha Flandrica Burgundiæ adjecit, Flandriam, Arteſiam, Comitatum Burgundiæ, Antverpiam, Mechliniam, Nivernum, & Retelium. Obiit anno 1404. 44. regiminis.

Joan-

Joannes Intrepidus successit patri ad Nicopolim juvenis captus a Turcis, in Colchidem abductus est; sed a Bajazethe liber rursus dimissus. Quomodo vero propter administrationem regni Galliæ tempore Caroli VI. mente capti, Ludovicum Ducem Aurelianensem Regis fratrem publica in platea occiderit, ac postea ipsemet a Delphino Carolo VII. interemptus fuerit, ad sæc. XV. narratum est in synopsi Historiæ Gallicæ. Fratrem habuit Antonium, quem Joanna Brabantina hæredem scripsit Brabantiæ & Limburgi. Hujus filius Joannes academiam Lovaniensem fundavit.

Philippus Bonus anno 1419. successit patri Joanni Intrepido. In hunc fortuna visa est omnes suos thesauros effundere. A patre accepit utramque Burgundiam, Flandriam, Artesiam, Antverpiam, Mechliniam: a patrueli suo Joanne (quem Academiam Lovaniensem fundasse diximus) & Philippo ejus fratre, cum improles obirent, Brabantiam & Limburgum: a Jacobæa Hollandica cognata sua Hollandiam, Selandiam, Hannoniam, & Frisiam: ab Elisabetha Luxemburgica per emptionem Ducatum Luxemburgicum: a Philippo ultimo comite pariter emptione Namurcum.

Tantarum autem licet esset provinciarum dominus, ea tamen erat modestia, ut coronam Regiam, quam Fridericus III. Imperator ei obtulerat, constanter recusaret, ea in omnes gratia, ut *Boni* cognomen jure optimo sit meritus. Cum anno 1430. tertiam uxorem duceret Isabellam Lusitaniæ Regis filiam, in nuptiarum solennitate instituit ordinem *Aurei Velleris*, hodiedum celeberrimum. Post auctam in immensum Domum Burgundicam obiit septuagenarius anno 1467. felicis regiminis 48. Id unum ei culpæ datur, quod complures genuerit liberos spurios, quorum duo ad Ultrajectensem Episcopatum erant assumpti.

Ex justo autem matrimonio prolem suscepit unicam, nempe *Carolum Audacem*, ingentium spirituum Principem, sed arrogantem, ferocem, præcipitem. Belgicis provinciis, a patre acquisitis, adjecit Geldriam & Zutphaniam, qua hæreditate qua emptione ab Arnoldo Egmondano acceptas: ut adeo solæ adhuc deessent Ultrajectum, Transisalania, & Gröninga; quas postea Carolus V. adjecit.

Quam pater recusavit coronam Regiam, prensavit filius, atque a Friderico III. Imperatore petiit, una cum Vicariatu Imperii. Sed cum timeretur pro sua indole tanta potentia & dignitate abusurus in præjudicium Imperii & Domus Austriacæ, Fridericus Imperator, interrupto negotio clam discessit.

Quam ob rem iratus Cæſari bellum meditabatur; cui occaſionem brevi dedit controverſa electio Hermanni Haſſi, & Ruperti Palatini in Archiepiſcopum Colonienſem. Illius partes tuebatur Cæſar, hujus Dux Carolus. Qui anno 1475. Hermannum Noveſii obſedit. Et quamvis per annum ferme vehemens ac pertinax teneret obſidio, deditione tamen deſperata inglorius abſceſſit; atque arma in Lotharingiam & Helvetiam vertit. Sed ter victus & vitam & omnia perdidit, ut in Hiſtoria Helvetica prolixius fuit expoſitum. Quæ vero eidem cum Ludovico XI. Galliæ Rege interceſſerunt bella & controverſiæ, in Hiſtoria Galliæ relata ſunt.

Obiit anno 1477. ætat. 44. regiminis 10. tres conjuges habuit, duas ex Gallia, videlicet Caroli VII. & Caroli I. Borbonii filias, tertiam ex Anglia Ducis Eboracenſis filiam. Prima & tertia erant ſteriles, ex Borbonia vero ſuſcepit prolem unicam, nempe *Mariam*; in quam unam tota Domus Burgundica procubuit; ſed ingenti Domus Auſtriacæ incremento.

ARTICULUS IV.
Res Belgicæ ſub Auſtriacis usque ad mutationem Religionis.

9. Maria. TOtius Europæ oculi animique erant intenti, quis Principum *Mariam Burgundicam* tam opimam Sponſam cum tot provinciis in domum ſuam eſſet ducturus. Et quamvis illa ex Francia eſſet oriunda, quoad paternam & maternam ſtirpem, Germanus tamen præ Gallo placuit; ingemiſcente hodiedum Francia, tam opportunam in immenſum creſcendi occaſionem ſibi fuiſſe præreptam, nec ſæculorum bellis obtineri potuiſſe, quod unica pactio nuptialis tunc peperiſſet.

& Maximilian. *Maximiliano* Archiduci, Friderici III. Cæſaris filio, ſors illa beata obtigit; quem Maria paulo poſt patris mortem anno 1477. elegit conjugem; omniaque, quæ pater poſſederat, Auguſtiſſimæ Domui Auſtriacæ inſeruit, excepto *Ducatu Burgundiæ*, quem ceu patrimonium Philippo Audaci, filio natu minimo a Rege Joanne datam, ad coronam retraxit Ludovicus XI. fruſtra repoſcente Maximiliano.

Neque contentus Ludovicus Burgundiæ Ducatu, *Arteſiam* etiam occupavit. Et quamvis Maximilianus anno 1478. ad Teruannam Gallos ingenti prælio vicerit, hærebat nihilominus Arteſia in eorum manibus

nibus donec a Carolo VIII. Ludovici filio anno 1490. fuit reſtituta.

Quinto connubii anno mortua Maria conjuge Maximlianus tutelam filii *Philippi*, Belgarum Domini, gerebat indignantibus Belgis, qui magnas ei propterea moleſtias faceſſebant, eo usque, ut eum Brugis captivum detinerent, legesque præſcriberent, donec Fridericus Cæſar cum exercitu veniens eundem liberaret. Concedens inde in Germaniam Albertum Animoſum, Saxoniæ Ducem (lineæ Albertinæ parentem) Belgis præfecit; qui ſtrenue eos in officio continuit. Ubi in compenſationem Clivia ipſi promiſſa fertur in caſum, quo Imperio feudum illud aperiretur, una cum Vicariatu Friſiæ. **Philippus.**

Philippo Auſtriaco anno 1506. mortuo Belgium nomine Caroli ejus filii primo gubernabat Wilhelmus *Crojus*; dein vero ab anno 1513. *Margaretha* Maximiliani Imperatoris filia, quæ Carolo VIII. quondam erat deſponſa, tunc vero Joannis Hiſpani Principis & Philiberti Sabaudiæ Ducis erat vidua. Atque illud gubernationis munus ad mortem usque continuavit, ad annum videlicet 1530. **Margaretha.**

Suffecit Carolus V. *Mariam* ſororem ſuam, poſtquam Ludovicum Hungariæ Regem conjugem ſuum ad Mohazium amiſerat. Nec ante gubernationem depoſuit, quam frater ejus anno 1556. Belgicas provincias in Philippum filium tranſtulit, eamque ſecum in Hiſpaniam abduxit. **Maria.**

Quamvis autem Carolus nullam ſtabilem in Belgio ſedem figeret, per orbem terrarum arma circumferens, Belgis nihilominus erat acceptiſſimus, tum quod apud eos eſſet natus & in prima pueritia educatus, moderatoribus uſus Crojo & Hadriano Belgis, tum quod officia honorata incolis diſtribueret. Quomodo autem ad domandam rebellem civitatem Gandavum per mediam Galliam ſit profectus, alias diximus.

Auxit inſuper ſuam in Belgio dominationem quatuor provinciis. Nam anno 1521. Gröninga, eo usque libera eidem ſe ſubjecit. Anno 1529. Henricus ex domo Boica Ultrajectinus Epiſcopus, cum a Heldriis premeretur, temporalem jurisdictionem in eum tranſtulit, reſervata ſibi Eccleſiaſtica, & Eccleſiarum proventibus. **10. Carolus V.**

Difficilius multo adjuncta eſt Geldria; quæ quidem (quod ſupra memini) ab Arnoldo Egmondano tranſcripta fuit Carolo Audaci, & hoc pacto ad hæreditatem Burgundicam pertinebat. Sed oppoſuit ſe totis viribus tum Adolphus impius Arnoldi filius, tum vero maxi- **Unio.**

me Adolphi filius Carolus Egmondanus; qui tum vi tum Geldriorum favore se ipsum in possessionem misit, eamque Gallorum ope 45. annos retinuit, ab anno nempe 1492. ad 1537. quo Wilhelmum Cliviæ Ducem hæredem instituit; qui in sextum usque annum possessionem retinuit, ad annum videlicet 1543. quo Carolus V. eum dejecit, ac Geldriam Belgio univit; ut adeo omnes septendecim Germaniæ Inferioris provincias sub imperium suum collectas cerneret.

Cogitabat quidem Carolus omnes istas provincias ita in unum corpus redigere, ut iisdem legibus regerentur; sed quia hoc propter diversas admodum provinciarum consuetudines, leges, & privilegia, arduum omnino atque difficillimum fore facile videbat, id saltem sancivit, ut omnes 17 provinciæ perpetuo unitæ maneant; utque nexus is esset firmior, ac majori potentia fulciretur, sub nomine circuli Burgundici Romano Imperio eas univit.

Abdicatio. Tandem Carolus V. anno 1555. convocatis Belgii ordinibus Bruxellas, præsentibusque Philippo filio, & Maximiliano nepote, Philiberto Sabaudiæ Duce, Eleonora Galliæ, Maria Hungariæ viduis, & Christierna Dani Regis filia Lotharingiæ Duce, primum Philippum filium Equestri ordini aurei velleris præficit; tum commemoratis expeditionibus & profectionibus, quas susceperat, novem in Germaniam, sex in Hispaniam, septem in Italiam, quatuor in Galliam, decem in Belgium, duas in Angliam, totidem in Africam, mari undecies remenso, ingravescente, inquit, in dies valetudine se factum prostratumque serio admoneri, ut suprema componat, & quam rerum molem sustinere diutius pro dignitate haud possit, mature transferat in Philippum filium ætate ac sapientia tanto oneri parem.

II. Philippus acceptis a patre cum Burgundiæ comitatu 17. Belgii provinciis, cum Gallis inducias pactus est. Quæ tamen brevi post ruptæ sunt, occasione litis, quæ in Italia inter familiam Caraffarum, & Columnensium exarserat. His per Albanum auxilio fuit Philippus II. illis per Guisium Henricus II. At translato in Belgium graviori bello, Gallisque primum ad S. Quintinum, dein ad Gravelingam acie victis, anno 1559. pax coaluit, Gallis iniquior, qua 198. oppida urbesque cum Pedemontio, quod ab anno 1535. in Gallorum erat potestate, restituere coacti sunt.

Provinciæ distributæ. Hac pace composita Philippus, antequam in Hispaniam abscederet, Belgium ordinavit, novosque provinciis Præfectos dedit: Flan-

Flandriæ & Arteſiæ Lamoralium Egmontii Comitem: Hollandiæ, Selandiæ & Trajectenſi ad Rhenum agro Wilhelmum Orangii Principem: Lucemburgo Erneſtum Mansfeldium, qui jam prius eandem gubernaverat; Namurco Carolum Carlamontium, Regierum partium ſtudioſiſſimum; Limburgo Oſt-Friſiæ Comitem; Hannoniæ primo Lanoyum, dein Bergenſem ad Zomam Comitem; Friſiæ occidentali & Tranſiſalaniæ Ligneum Comitem Arembergicum, præcipuæ in Regem fidei; Geldriæ & Zutphaniæ poſtea Brimæum Comitem Meganum: Comitatui Burgundico primo Vergium, deinde Orangium, Brabantia ſoli Margarithæ Regis ſorori Alexandri Farneſii matri, quam toti Belgio Gubernatricem præfecerat, parebat. Diſtributis provinciis rem militarem componere aggreſſus, equitatui in 14. ſigna diviſo Duces præfecit pleroſque, quos nominavi, provinciarum Præfectos, ac inſuper Philippum Crojum Areſcoti Ducem, Joannem Crojum Reuxii, Heninium Boſſuvii, Lalinium Hochſtratæ Comites, & Henricum Brederodium e Bataviæ Comitibus. Maris vero Belgici præfecturam cum Regiæ claſſis imperio commiſit Philippo Mommorantio Hornæ Comiti, Philippum vero Staveleum ſupremum rei tormentariæ Magiſtrum dixit. Erantque hi omnes, Brederodio excepto, torquati aurei velleris Equites, quorum 51. tunc fuerant. Privatis vero a conſiliis Gubernatrici eſſe voluit Granvellanum Attrebatenſem Epiſcopum, Comitem Barlamontium, ac Viglium Zvichemum.

Poſtquam autem hæc ita ordinavit, atque ſorori Gubernatrici in proventum annuum triginta ſex aureorum millia attribuit, Gandavi Comitia habuit, in quibus ordines rogarunt Regem, ut Hiſpanum militem ex Belgio abducat, nec niſi Belgas præſidiis aut conſiliis admoveret. Quorum ſpem cum Rex feciſſet, in Selandiam diſcedens, e Fliſſingæ portu ſecunda navigatione ſolvit in Hiſpaniam, anno 1559. nunquam amplius viſurus Belgium. Emanuel Philibertus vero, qui per triennium Belgium magna virtutis laude adminiſtraverat, in provincias ſuas nupera pace reſtitutus, cum Regia ſua ſponſa, Henrici II. ſorore, in Italiam abiit.

ARTICULUS V.

De Statu Belgii ſub Margaritha Parmenſi ab anno 1559. ad 1565.

FLorentiſſimus erat tempeſtate Belgii ſtatus. Prout enim ea regio fertilitate glebæ, provinciarum amœnitate, urbium frequentia & ſplendore, fluviorum varietate, commerciorum opima ubertate, ita ingeniorum acri perſpicacia, liberalium artium ſcientiarumque diſciplinis præſtabat. Lovanienſis Academia omnium nationum erat emporium, ad quod inſigni frequentia litterarum alumni confluebant. Bruxella ad regalem magnificentiam exculta Ducum, Procerum, Nobiliumque ſedes. Antverpia, totius orbis mercatu celebris, ditiſſima Europæ civitas habebatur, ultra centum auri milliones uno anno ibidem commutatione diſtractis. Artificum autem omnis generis tanta copia, ut ſoli pictores ultra 300. & Aurifabri 124. numerarentur. Mechlinia Archiepiſcopali ſede, ſupremo Brabantiæ Senatu, Nobiliumque frequentia ſpectanda. Excellens pariter Flandriæ, Hannoniæ aliarumque provinciarum quoad urbes, opes, nobilitatem decus ac præſtantia, tranquilitatis internæ jucunditate, omnique rerum affluentia tantopere effloreſcens, ut Belgium fortunæ atque felicitatis ſedes appellaretur. At digreſſo in Hiſpaniam Philippo Rege fatalis neſcio quæ Erinnys felicem illum Belgii ſtatum evertit, & primum tumultibus ac ſeditionibus, dein aperta rebellione ac bellis, magnitudine & diuturnitate atrociſſimis conquaſſavit, atque in ſummas calamitates præcipitavit, omni ferme Europa eunte in partes. Juvat tantiſper malorum fontes inquirere.

§. I. Diſſertatio

De Cauſis Belgicorum tumultuum.

1a. Ambitio. PRimariam ſuppeditavit ipſa *munerum diſtributio*, a Philippo Rege ante diſceſſum ſuſcepta, dominante inter Proceres ambitione, dum alii ſe præteritos, alii minora meritis accepiſſe exiſtimabant. Et quidem Wilhelmus Orangius, primus actor in turbulenta hac ſcena, altius reliquis invectus, univerſi Belgii Præfecturam ambitioſa ſpe præoccupaverat. Claritudo generis, Naſſoviæ Domus ſplendor, pares opes, Principatus Arauſienſis nulli obnoxius, præter alios in Germania & Belgio dominatus, poten-

potentia magnam Septentrionis partem affinitatibus complexa: ad hæc propriæ laudes, exſomnis animi vigor, conſilii ſupra ætatem maturitas, ſpectata legationibus æque ac bello virtus, Caroli V. de illo magnis in rebus adhibito liberale judicium, ſpes hominis amplas inflaverant.

Aliorum vota deſignaverant Belgii Gubernatorem Lamoralium Comitem Egmondanum Gavræ Principem, clarum militari ſcientia virum, rebus bello geſtis celebrem, victoriæ ad S. Quintinum & Gravelingam ingens momentum, atque innata comitate populari provinciis gratum. Verum Orangio ſuſpecta religionis fides (quippe ab infantia Lutheri diſciplina enutrito) Egmontio Caroli Egmondani, de Geldria cum Carolo V. contendentis, Gallisque obnoxii memoria officere viſa eſt. Cum igitur Rex Margaritham ſororem ſuam Octavii Parmenſis conjugem prætuliſſet, utrique fixit aculeum, qui vehementer uſſit invidiam, infauſtas deinceps averſi animi proles pariturum. Sed neque reliquorum Procerum cupiditas ſatiari poterat; dum plura multo muneribus eſſent ora hiantia. En primam malorum cauſam, ambitionem, cupiditatem, invidiam.

Alteram dedit *Hiſpani militis præſentia.* Hunc etenim adverſum Gallos adductum, finitio bello reduci petiverant Belgæ. Audiit preces Philippus, relictis tamen ad fines tutandos tribus duntaxat millibus, quibus Orangium & Egmontium præfecit. Sed neque hunc manipulum Hiſpanæ militiæ ferebant Belgæ, atque ne ferrent, Dux ipſe Orangius ſtimulabat, jam tum altius quid animo parturiens. **Hiſpania.**

Tertium fontem adſtruunt auctum *Epiſcoporum numerum.* Quippe Philippus Rex irrumpenti hæreſi firmum aggerem objecturus, quatuor Epiſcopatibus, qui ſoli hactenus erant in Belgio, 13. alios adjecit. Et quidem ex Pauli IV. decreto Epiſcopatum Cameracenſem, hactenus Rhemenſi ſubditum, & Ultrajectenſem Colonienſi, mutavit in Archiepiſcopatus, quibus adjunxit Mechlinienſem, cui primum dedit locum. Eidem attribuit Epiſcopatus Antverpienſem, Brugenſem, Gandavenſem, Iprenſem, Ruremondanum, Buſcoducenſem: *Cameracenſi* vero Attrebatenſem, Tornacenſem, Santaumarenſem, Namurcenſem: denique Ultrajectenſi Daventrienſem, Gröningenſem, Harlemenſem, Leovardienſem, Middelburgenſem. Quibus omnibus civitatibus deſignati ſunt epiſcopi, pietate & doctrina conſpicui. **Epiſcopi.**

Pius IV. erectionem illam Epiſcopatuum rurſus approbavit, cum ea tamen mutatione, ut dotis conſtituendæ cauſa in locum aliquo-

rum Abbatum, quos mori contingeret, sufficerentur Episcopi, nomenque & proventus, aliosque Abbatum honores ita caperent, ut nihil interim de cœnobiorum cultu remitteretur. Hæc autem res, mirum est, quam ingrata acciderit. Querebantur veteres Episcopi cum Belgici tum finitimi, terminos sibi & proventus accidi, iis, quorum intererat, Romæ non auditis. Nobilitas indigne ferebat, Episcopos Abbatum loco comitia frequentaturos, pro gradu suo potentiores, ideoque de Nobilium non solum auctoritate sed etiam libertate detractum iri. Neque hoc esse e re Principis, ut in Comitiis tantopere dominentur, qui summi Pontificis auctoritatem nutumque sequuntur.

Abbates. Sed nullæ quam Abbatum Monachorumque acriores fuerunt querimoniæ, quia justiores videbantur: eripi sibi contra omnem vetustatis memoriam jus potestatemque Abbatis eligendi ex suo ordine: non debere hominibus religiosis certum vitæ institutum secutis eos præfici, qui disciplinæ religiosæ sint ignari. Nimirum ad Episcopos transituras Abbatum opes authoritatemque, sollicitudinem vero molestiamque penes Monachorum aliquem futuram. Adhibitos tunc quidem ad ea munera viros doctrina & vita conspicuos, mox e comitatu Principis assentatoribus allectisque tam ampla sacerdotia prædæ cessura.

Inquisitio. *Quartam*, quæ Belgii populos maxime concitarit, originem ad *Inquisitionem* referunt, adversus hæreses instituendam. Illam jam Carolus V. ut medicinam furenti morbo faceret, petitis Roma fidei censoribus in Belgium introduxerat, additis severis interdictis, septies repetitis. Verum nova illa judicii facies plus terroris Belgio quam observantiæ attulit. Nam licet alicubi suscepta res est, Brabantini tamen, privilegia sua prætexentes, eandem excusserunt.

Philippus paternas leges novo edicto firmavit, utque servarentur exacte, discedens e Belgio sorori Gubernatrici diligenter commendavit. At illa, cum Provinciarum Præfectis executionem imperaret, mordicus obsistentes invenit. Evolutaque in vulgus Inquisitionis fama, passim exaudiebantur contumaciter obstrepentium voces; cur rex auxisset tot Episcopos, si propulsaturi religionis injuriam ipsi non erant? At profecto in Conciliis decretum fuisse, ut qui pastores animarum in expurganda inter suos mala hæresum fruge segnius agerent, Episcopali munere exauctorarentur. Curarent igitur Episcopi res suas, aut personam male impositam deponerent; quanquam futurum satius fuisset, si eam non induissent, ne-

que

que tot insularum numero Belgium frustra territassent. Floruisse jam multis sæculis apud Belgas religionem, sola urbanorum magistratuum opera, sine ea Pontificiæ severitis pompa, sine ullis Caroli Cæsaris edictis. Quid nova ista quæsitorum additamenta, & Hispanicos timores? Cœpisse jam intermitti commercia regionum, sublata mercatorum libertate, magno utique impendio Belgarum, ac præcipue Antverpiensium, quorum opes ea negotiatione constent. Denique non posse Principem, quia in Brabantina privilegia juraverit, inducere novas judiciorum formas.

Cum autem Gubernatrix his nihil mota edicta Regis urgeret, & rei ad supplicium ducerentur, Tridentinumque præterea Concilium promulgaretur in Belgio jussu Regis, fremere alicubi palam populum, damnatos e lictorum manibus abstrahere, clandestinos in urbe conventus celebrare, deinde in campis; quin & Nobilium plures capita conferre, fœdus inter se icere, libellos partim in vulgus spargere, partim Gubernatrici magna caterva offerre, eo tumultu, ut mitigatis dropterea edictis, intermitti oportuerit conatum introducendi Inquisitionem, ubi ante non fuerat.

Quintam tumultuandi occasionem sumpserunt Belgæ ex *intimo consilio*, quod Rex discedens sorori addidit, ad causas subitas, quasque ad senatum integrum propter varias, quæ incidere possent, causas referri non expediat, concludendas. Constabat istud tribus capitibus, Cardinale Granvellano, Comite Barlamontio, & Ulrico Viglio. Ad hos præcipua rerum momenta deferri querebantur Nobiles, ac præcipue per Granvellanum, hominem exterum, & Gubernatricem & Belgium totum impotenter gubernari. **Granvellanus.**

Natus est Antonius Perenotus Gravellanus Vesuntione in Comitatu Burgundico, patre Nicolao Granvellæ Domino, magnis pro Carolo V. Cæsare muneribus sapienter perfuncto. Sub hujus parentis disciplina, cum excellenti polleret ingenio, magnarumque rerum capaci, facile assecutus est perfectissimam rerum agendarum solertiam, adeo, ut ad Rempublicam admotus illico se probaverit Carolo Cæsari, pro quo in Tridentino Concilio dixit præstanti facundia, qua nemini ea ætate concedebat.

Annos non plus 24. natus Attrebatensis Antistes delectus, atque inter supremos Imperii Belgiique consiliarios cooptatus, variis legationibus rebusque ex sententia confectis tantam apud Cæsarem æstimationem est adeptus, ut is cedens Philippo provincias feratur dixisse, unum esse Granvellanum, cujus opera uti filium in summis

quibusque rebus exoptet. Et vero usus est integro, quo in Belgio Philippus substitit, quadriennio, nihil transigens, nisi administro & interprete Granvellano. Quin etiam in Hispaniam abiens Gubernatrici eundem reliquit, præcipuum regiminis instrumentum, quo illa omnia agebat.

Quamvis autem ad declinandam invidiam in eadem urbe imo aula præsens pleraque per epistolas arcanas cum Margaritha conficeret, non ita tamen, uti oculos, ita suspicionem fallere poterat: maxime cum eam acuerrent cum ipsa regiminis indoles, Granvellani ingenio conformata, tum Archiepiscopatus Mechliniensis, cum Belgii Primatis dignitate collatio, tum denique additus honor purpuræ, Regiæ in eum gratiæ locuples argumentum.

Urente igitur Nobilium mentes invidia, sensuque injuriæ, quam a Cardinale se passos arbitrabantur, apud Regem litteris, apud Gubernatricem querelis, ceu superbum infestumque Nobilitati, ac futurum aliquando Belgarum perniciem criminabantur. Populis invisum jam effecerant, persuaserantque, Episcoporum numerum, edictorum Cæsaris restitutionem, Hispanicam inquirendi de religione severitatem, ab unius esse Granvellani ambitione, qui per eam Belgarum servitutem nescio quod imperium sibi meditaretur.

Et vulgus audiebat, quia oderat; & quidquid asperius Rex moliebatur, eidem administro acceptum ferebat. Optimates vero ceu popularium Patronos & belgicæ libertatis vindices respiciebat, ad omnes eorum nutus intentus.

§. II.

Ostenditur, has non fuisse primarias tumultuum atque defectionis causas.

13. Dissertatio de causis. NOn equidem negaverim, has a multis recensitas tumultuum seu occasiones seu causas turbasse Belgarum provincias: id tamen fidenter asserendum existimo, nec unicas fuisse, neque primarias. Altior est fons & origo omnis mali; quæ Germaniam, Galliam, Helvetiam, aliasque per Europam Nationes infelici hoc sæculo XVI. in motus plus quam civiles, bella cruenta, perniciemque populorum concivit, sine qua reliqua haud ita difficulter fuissent composita; certe in tantas seditiones, bella, defectiones, ac provinciarum

cala-

calamitate; nunquam excreviſſent. Eſt hæc rerum humanarum indoles: quieta ſemper omnia eſſe non poſſunt. Rixantur cum jugo ſuo ſubditi, & vias rimantur omnes, quibus aura liberior adſpiret. Sed ſeveritate clementia temperata reducuntur ad officium. At vero ubi certa quædam furia aſſurgit, ruptis repagulis furor in apertum prorumpit, non quieturus, ſi vires ſuppetant, donec ima ſummis, & ſacra omnia profanis miſceat.

Nemo quidem ibit inficias, Catholicos etiam Belgas abalienato in Philippum Regem fuiſſe animo, ſed niſi hæreſis flammas miniſtraſſet, ſcintillæ illæ extingui poterant; prout extinctæ ſunt in Hiſpania initio regni Caroli Cæſaris. Juvat alienationem illam altius aliquanto repetere.

Cum Carolus V. ſceptrum capeſſeret, in aula illius dominabantur Belgæ, non ſine Hiſpanorum æmulatione & tumultu. Quo ſedato, cum creſcentem in dies fortunam ejusdem variæ nationes ſequerentur, gratiam quoque & munera absque diſcrimine diſtribuit, aditu omnibus facilis, atque verſatili ad omnia ingenio externos mores ita indutus, ut non minus cum Germanis Germanum ageret, cum Italis Italum, cum Hiſpanis Hiſpanum, quam cum Belgis Belgam. Nec moleſtum id Belgis viſum, qui contendere cum peregrina Nobilitate referebant ad patriæ decus.

At ubi advenit in Belgium Philippus, Hiſpanorum Procerum corona ſeptus, ac domi foriſque, ut dicebant, impenetrabilis, eſſe & videri omnibus Hiſpanus: parce loqui, nec niſi Hiſpanice: publico libenter abſtinere: de cultu & veſtitu Hiſpanico nihil immutare. Quem vivendi agendique modum Belgæ ad contemptum ſuum pertinere arbitrabantur. Confecto dein bello Gallico tanto magis recruduit aulæ pugna, quanto ſibi majora deberi Belgarum Proceres exiſtimabant, ob ſtrenuam operam in armis collocatam.

Verum non infrequentes hi aularum fluctus facile ſubſidiſſent, niſi vehemens aliunde turbo undas in æſtum concitaſſet, hæreticis & de hæreſi ſuſpectis, etiam palam frementibus: Hiſpanos apud Regem eſſe omnia. Belgas Hiſpanorum umbras eſſe, quæ eos comitentur, & ad eorum nutum moveantur. Quippe graviſſima quæque Regem tranſigere cum Ferdinando Toletano Albæ Duce, cum Roderico Gomeſio, cnm Comite Ferdinando, unica illa cohorte interioris admiſſionis, Belgas vero magnifice ad conſilia adhiberi, ut acta jam agerent. Talem ſui contemptum quousque Belgas patienter laturos? Præteritos plures Nobiles, qui corpora ſua pro Rege

 hoſti

hosti strenue objecissent. Præfecturam Belgii ad fœminam delatam, exclusso Orangio & Egmontio, viris toti Hispanicæ monarchiæ regendæ natis.

Hoc nisi Aquilone afflatæ fuissent Belgarum mentes, persuadere mihi nullatenus possem, nationem tam cordatam prudentemque ciendam fuisse in motus adeo vehementes, quos experientia postea demonstravit. Sit enim, quod Philippus Rex, nativitate & indole Hispanus, non illico omnibus Belgis arriserit, aut adblanditus fuerit, sed iis, quibus assueverat, quorumque dotes noverat, consiliis usus fuerit; tamen ubi discessit, omnium provinciarum atque militiæ perfectos Belgas constituit.

Quod autem Margaritham Austriacam, Caroli V. Cæsaris, de Belgio tam bene meriti, filiam sororem suam, Ducem Parmensem, in Belgio natam, Belgio præfecerit, nescio, qua ratione Orangius aliquis, de hæresi, quam cum lacte hauserat, suspectus, aut Egmontius, insignis licet, a cognati tamen sanguinis memoria fortassis ab aula timendus, ad injuriam suam referre potuerit: præsertim, cum a quadraginta ferme annis non nisi Principes fœminæ Belgium summa omnium voluntate tranquilla pace gubernarint. Sed multos nobiles Rex præteriit, nullis illos muneribus auxit. Quasi vero, ubi infinita est competitorum multitudo, & officia minore multo numero constricta, quiscunque sit ille Princeps, spes omnium implere possit. Conquesti sunt illi, quos inter provincias distribuerat, arctis nimium se constringi limitibus, quid facturos putemus, si plures adhuc in societatem munerum vocasset?

Sed neque, quod militem Hispanum, ad tria duntaxat millia redactum, Rex reliquerit in Belgio, redargui potest. Reliquit ad defendendos fines dubiis illis temporibus. Hoc ægre quis ferre possit, nisi qui patriæ tutelam oderit, & in effrænem quidvis audendi licentiam sit projectus? Cum autem, ut apud milites fieri consuevit, ultra disciplinam militarem quidam essent progressi, & querelæ propterea ad regem essent perlatæ, hunc etiam qualemcunque manipulum, ne Belgis umbram faceret, revocavit, & Gubernatricem, totumque Belgium solis Belgis reliquit. Quid autem ob hoc in seditiones & tumultus abeant prudentes Belgæ? militum missionem petierunt. Missi sunt. Quamvis Rex multas habuerit causas, quas eventus demonstravit, eosdem retinendi in Belgio.

At novos Episcopatus erexit Rex Catholicus. Hoc enim vero qui improbant, satis produnt, quo spiritu agantur. Pastores timent, ne lupos arceant. Sed hoc pacto antiquiorum Episcopatuum, Colonien-

Colonienſis, Leodienſis, Rhemenſis &c. jurisdictio fuit reſtricta, imminuti proventus, Abbatum ac Monaſteriorum jura acciſa. Verum, ſicut utrosque id ægre accepiſſe facile credo, ita cum petente Rege ſummi Pontificis auctoritate, qui Eccleſiarum & bonorum ad eas pertinentium ſupremus eſt adminiſtrator, id factum ſit, cur ex cauſa & neceſſitate publica, ad animarum ſalutem atque ad Religionis periclitantis tutelam, id fieri non potuerit, neutiquam video.

Neque verum eſt, rem hanc ad id usque tempus caruiſſe exemplo. Nam prout Diœceſes olim erant raræ, atque per ampliſſimas provincias extenſæ, ita aucto ſacerdotum ac fidelium numero dividere illas frequenter oportuit, ut plures paſtores præſentes gregem poſſint paſcere, luposque ab ovili Chriſti depellere. Sic Bonifacius ille Germaniæ Apoſtolus auctoritate Gregorii III. & Zachariæ Pontificum tres novos Epiſcopatus ad reliquos addidit. Quot in Germania Epiſcopatus novos adjunxerunt Carolus M. Otto M. S. Henricus! Toloſanum in Gallia Epiſcopatum, quod ampliſſime pateret, nequiretque unus paſtor inſpicere ſingulorum vultus, (ut habetur *cap. Salvator 5. extravag. de præb. & dign.*) in quinque Epiſcopales ſedes partitus eſt Joannes XXII. nulla habita ratione jacturæ, quam Narbonenſis, Bituricenſis, Cadurcenſis, & ipſe Toloſanus antiſtes incurrerent. Idem Pontifex Condomii, Vabrinci, & Lomberiæ in Gallia Abbatibus, Epiſcopos ſubſtituit.

Unde neque ab hac parte ſumi potuit tumultuandi principium, præſertim cum ea ratio Epiſcopos in Abbatum, ſiqui forte decederent, locum inducendi, uniendique cum illis eorum bona, ob aſſiduas ad Pontificem & Regem querimonias, pauciſſimis in urbibus ſit inſtituta. Certe in Brabantia, quæ maxime privilegia ſua objiciebat, tunc quidem nihil immutatum.

Sed neque *Inquiſitio* primaria erat cauſa, quæ belli fores in Belgio aperuerit. Juvat ea de re pauca diſſerere. Pertinet quidem ad Epiſcopos & ordinarios animarum paſtores Religionis tutelam gerere, eaque diu in Eccleſia ab illis ſolis fuit adminiſtrata, ut in vitam ac fidem ſubditorum inquirerent, ac ſeveros in hac parte cenſores agerent, ne infelix hæreſeos aut doctrinæ minus ſanæ lolium in Eccleſiæ agro alicubi ſuccreſcat.

Poſtea, ſive pluribus curis ſacer is Epiſcoporum magiſtratus implicetur, ſive quod a grege ſuo abeſſe eos interdum contingat, ſive demum, quod eorum aliqui incurioſe id muneris, aut etiam inſcite exer-

exerceant, optimum factu visum sedi Apostolicæ, si extra ordinem delegarentur Judices, doctrina ac pietate præstantes, quibus inquirendi animadvertendique in hæreticos potestas esset. Id ab Innocentio III. cœptum, misso adversus Albigenses S. Dominico, qui primus munus Inquisitoris summa cum laude gessit.

Exceptus ille mos eodem atque sequentibus sæculis a pluribus Nationibus, creatique in provinciis aliquot fidei censores, qui de religionis injuria legitime cognoscerent. Non tamen perinde ea res ubique valuit. Alio temporarii quæsitores missi ob hæresin repente natam, eaque extincta revocati. Certum alibi tribunal erectum, quo de fide quæstiones perpetuo referrentur. Alibi tota illa judicii forma rejecta; nec alii præter Episcopos permissi in hæreticos inquirere. Quin & Romæ variatum; nam modo per consuetos urbanosque magistratus administrata sunt omnia. Quæsitor extra ordinem nullus: modo plures, sed sub unius pluriumve regimine ex purpuratis Patribus; donec Paulus IV. instituto aliquorum ex iis Patribus Collegio rem istam Romæ stabilivit, mulctis ac pœnis in contumaces sancitis.

Acriores pœnas Imperatores statuerunt. Cum enim facile cernerent, præter Dei cultum, pacis interesse, cujus tutela in Principem est deposita, si religione contineantur populi, eaque periclitante non posse inter fœdas hœresum undas tranquillitati locum esse, quæ in perduellionis reos, eadem in hæreticos, ceu religionis & pacis hostes, decreverunt, ita tamen, ut supplicia non ante sumerentur, quam in Ecclesiastico foro, cujus est de hæresi cognoscere, disceptatum super ea re, nomenque criminis pronuntiatum foret.

Quæ etsi per orthodoxas provincias semper fuerint exercita, nusquam tamen, quam per Hispaniam accuratius acriusque. Exorto autem Lutherano schismate Carolus V. non modo novellos illos errores in Comitiis Wormatiensibus assensu omnium Imperii ordinum severe proscripsit, edictisque septies repetitis vetuit, sed insuper fidei censores pro Belgio suo a Pontifice petiit, obtinuitque.

Sed cum plures provinciæ obstreperent, Cæsarque per varia bella distraheretur ad alias curas, eam provinciam Philippo filio demandavit: hic vero sorori Gubernatrici. Sed cum hæreticorum ministri pluribus in locis populum commoverent, atque ad seditionem, sacrorumque populationem impellerent, id perpetuo inclamantes, everti Belgarum libertatem, privilegia juraque pessundari, Hispani-

cam

cam induci tyrannidem, mitigata ſunt a Gubernatrice Cæſaris edicta, eaque in hæreticos animadvertendi ratio.

Propter eandem rationem non ubique publicatum eſt Tridentinum Concilium, aut ejus canones & decreta recuſata. Hæc omnia, quamvis etiam Catholicis quibusdam eſſent ingrata, tamen ſcintillæ erant, facile reſtinguendæ, niſi faces ab hæreticis, quorum multi erant in Belgio, ventilatæ excitaſſent incendium, nullo deinceps ſanguine extinguendum.

Nec Granvellani invidia, & apud Belgas odium eo usque invaluiſſet, & tam cruentas tragœdias excitaſſet, niſi idem ſpiritus hæreticus animos orthodoxorum etiam in partes traxiſſet. Peregrina res minime eſt, in aliis etiam provinciis ac regnis præfici miniſtros, populis ingratos, multasque propterea volitare per ora querimonias: an idcirco ad ſeditiones, bella, rebelliones inſurgendum?

Id nempe in Belgio agebant hæretici, cnm aperta fronte necdum impune liceret furere, conquiſitis undeunde cauſis, aut confictis, aut certe in immenſum amplificatis, catholicos in partes ſuas, tumultuandique voluntatem pertrahebant, ut per violentas populorum ſeditiones, ac bella cruenta jus civitatis obtinerent. Quod ubi a Philippo Rege Catholico obtinere non poterant, ejus in ſe poteſtate ac jure protrito privatam in Rempublicam diſceſſerunt. Hæc niſi cauſa eos impuliſſet, cur Granvellano a Rege amoto, & ex toto Belgio ad armatas eorum preces revocato, non acquieviſſent, & pacem ceu fideles ſubditi religioſius ſervaſſent?

§. III.

Seditionum, bellorum, defectionumque in Belgio princeps cauſa fuit Hæreſis.

Invexerant in Belgium hæreſin partim externi mercatores, quorum cum mercibus hæc quoque peſtis quandoque navigat, partim legiones Helvetiorum, Germanorumque, quorum opera prioribus bellis uti oportuit, partim exules profugi ex Gallia & Anglia. Lutheranis & Calviniſtis acceſſere Anabaptiſtæ, ex Weſtphalia per Friſiam illapſi magno numero. 14.

Hac igitur contagione afflati non pauci Belgæ, ut eam vivendi credendique licentiam defenderent, audaciores in dominos facti, in omnem occasionem animum intendebant, qua turbas miscere, liberumque Reipublicæ statum possent inducere. Raro etenim religionem civitates mutant, quin & civilem statum atque politicum invertant. Emotaque sacra hac anchora nutant reliqua.

Est nempe hæresis contumaciæ rudimentum; dumque ex hominum mentibus sensim excutit Dei jugum, detrectare similiter docet humana imperia; atque sub specie Christianæ libertatis in mores vitamque Principum, non surdis ad hoc melos vulgi auribus, assidue atque acerbe declamat. Quo sane fit, ut ejusdem præceptionibus, velut sacris imbuti multitudinis animi, tantum sibi addant de immunitate parendi, quantum Principi detrahunt de auctoritate imperandi.

Insitum est a natura mortalium animis aversari jugum, & ægre dominorum imperia pati: quid facient impulsi quotidianis declamationum flabris? tristi id experientia sentiunt complures per Europam regiones, quas paucorum hominum turbulentis concionibus excitas toties in dominos armavit hæresis, inexplicabili populorum & provinciarum clade. Ut sane nimium quantum constet, non posse absque ingenti rerum publicarum motu religionis cultum antiquari.

Et quamvis ad id usque tempus Catholici multo majorem Belgii partem implerent; cum tamen hi retineri Hispanum militem, augeri Episcoporum numerum, publicari cum Tridentini decretis edicta Cæsaris, imponi fidei quæsitores adverterent, occinentibus palam hæreticis, hæc omnia conspirare in eversionem privilegiorum, atque in perniciem Belgicæ libertatis, facile pertracti sunt ad eorum studia. Quare longa libertate, variis privilegiis accepta, atque sub fæminarum regimine, quadraginta annis continuato, diuturnis præsertim bellis accedentibus, securius usurpata, ferociores Belgæ, hæreticis immisti, iisque impulsoribus contumaces, obsequium Regi negare cœperunt.

Profecto nisi hæresis vexillum rotasset, & tubam inflasset, ad extorquendam sectarum licentiam, nunquam ad arma rebellionemque fuisset ventum, sed intra querimonias res stetisset, quibus sedandis Rex multa mitigasset: prout facto ipso mitigavit. Heterodoxi præsertim scriptores Philippum II. ceu Principem severum, trucem, fastuosum, imo & atrocem, impotenter dominantem nobis pro-

proponunt, non ſine injuria magni Regis. Religionem ſecuram volebat, proſcriptam hæreſin volebat Rex Catholicus, huc omnia referebantur: huc retentio Hiſpani militis: huc Epiſcopatuum erectio, absque impendio Nobilitatis & populi facta: huc conatus inquiſitionem inducendi; huc ſtudium promulgandi Tridentini canones: huc Granvellani, Præſulis apprime catholici, auctoritas: huc edicta adverſus hæreſin renovata. Tantum autem avitæ religionis conſervandæ ſtudium quomodo diſplicere tantopere poterat mentibus ſincere catholicis, ut in ſeditiones & bella propterea ruerent, abjecto, quod regi debebant, parendi obſequio?

Et quid poſtulabant Belgæ? avocari Hiſpanum militem? Avocavit. Removeri a rerum gubernaculo Granvellanum? Removit. Provinciarum præfecturas Belgis diſtribui? Diſtribuit. Inquiſitionis inducendæ contentionem remitti? Remiſit. Albanum a Belgii Præfectura amoveri? Amovit. Decimum nummum ab eo imperatum aboleri? Abolevit. Mitiores Gubernatores mitti? Miſit. Cur ergo pergunt tumultuari? cur ceſſante tumultuandi cauſa non ceſſat tumultus? cur in dies creſcit? cur in ſeditiones, in bella, in defectiones abit?

Quid ergo petunt amplius? hæreſibus libertatem permitti? hoc unum Rex catholicus noluit. Nullum habere maluiſſet Belgium, quam hæreticum. En! quo denique recidant tumultuum, bellorumque cauſæ. Sed quorum erat illa poſtulatio? Catholicorum? non credo. Cur enim hæreſis patrocinium ſuſciperent? Igitur hæreticorum; qui prætextu libertatis multos etiam Catholicos in turbarum ſocietatem impulerunt, nutrita promotaque per concionales miniſtellos animorum ab Hiſpanis alienatione.

Et ex quo fonte profluxit primus ille violentus graviſſimusque tumultus? illa Eccleſiarum direptio, altarium everſio, imaginum ſacrarum diſturbatio, per multas urbes graſſata? illa ſacerdotum proſcriptio, bonorum Eccleſiaſticorum ſpolium, ſacrorum omnium profanatio? Nullus adhuc in Belgio fuerat Albanus, dum hæc acta ſunt; ſub Margaritha Belgii Gubernatrice, mitiſſima atque ſapientiſſima Principe, ac Matre Belgii ſui amantiſſima, feralis ſcena inſtructa eſt, auctore hæreſi.

Cur poſtea Rex per ſingulas civitates rebelles bellum circumferre debuit? cur pertinaciter adeo negata deditio? hæreſi iſta deberi demonſtrat hiſtoria. Et quo ſpectabat illa vox Antverpiæ Præfecti hæretici, cum urbem illam poſt obſtinatiſſimam defenſionem

Alexandro Parmenſi dedere coactus eſſet, ſe totam Hollandiam & Selandiam ad Regem facile reducturum, modo religionum libertatem concederet ? Ecce ! cui ulmo adhæſit contumacia. Novimus denique quis actor præcipuus in tota hac ſcena fuerit, Orangius nempe, qui ut ipſe in apologia ſua anno 1581. teſtatur, ſe a puero reformatæ religionis perquam ſtudioſum fuiſſe: manſiſſeque animo inſita ſemper ejus ſemina, quæ grandiore cum ætate maturuerint: eoque pertinere omnia, quæ feciſſet, nempe ut religionem, tot Hiſpanorum telis impetitam, pro veteri ſuo cultu tueretur. Verum, quæ hic brevitur attigi, ipſa Belgicorum tumultuum bellorumque ob oculos ponet hiſtoria, quam pro inſtituto in ſynopſin contraham.

§ IV.

Relatio Hiſtorica eorum, quæ ſub Margaritha Gubernatrice contigerunt.

PRofecto in Hiſpaniam Philippo, cum quererentur apud Gubernacem Belgæ, quod Hiſpanus miles, quem ceu frænum ſuæ libertatis reſpiciebant, intra quadrimeſtre necdum, prout Rex promiſerit, ex Belgio fuerit deductus, miſſionem illam imperare oportuit, ne ulla genti querimoniarum præbeatur occaſio. Quam ob cauſam intermiſſa ſunt etiam copiarum equeſtrium auxilia, quæ Philippus, frementibus in Gallia bellis civilibus, Reginæ adverſum Hugonotos ex Belgio promiſerat, Orangio maxime, qui cum Condæo colluſiſſe viſus eſt, obſiſtente.

15. Analogia cum Gallia. Ubi non inepte conferri poſſunt hæreticorum utrobique conatus, aulæque utriusque ſtudia; Hugonotorum illuc, hic Geuſiorum nomina fortuito nata inter hæreticorum turbas, Condæus cum Orangio, Colinius cum Brederodio, Cardinalis Lotharingus cum Cardinale Granvellano, Medicea cum Farneſia, conſimiles Nobilium conſpirationes in utrumque Regem, paria utriusque edicta, pares utrobique ſacrarum ædium urbiumque direptiones, eandem utrobique turbarum videas cauſam, hæreſin nempe & ambitionem: eo ſolo diſcrimine, quod Belgica ſit Gallicæ filia.

Nam primas in Belgio turbas excitarunt Calviniſtæ Galli, per Tornacum, Inſulas Valencenas, aliasque finitimas Galliæ urbes ſparſas, ubi primum duo Calviniani miniſtri palam ad populum de novo Evangelio dixerunt, tracto mox longo per urbes pſalmos ad

Ma-

Maroti & Bezæ rhytmos canentium ſyrmate. Et quidem Tornaci tumultum brevi compeſcebat Montinus urbis Præfectus, exuſtis hæreticorum libris, captoque Lanoya, concionatorum altero, qui tamen poſtea catholice vixit, ſcripſitque. At vero Valencenæ ex cunctatione Marchionis Bergenſis audaciores facti hæretici, duos miniſtellos, Impetu in ſatellites facto, ſupplicio ſubtraxerunt, furentium inſtar magno numero per urbem diſcurrentes ac minas intentantes. At ſupplicio de aliquibus ſumpto tantiſper quieverunt. Eodem tempore ex vicinis Germaniæ provinciis Lutherani & Anabaptiſtæ in Friſiam luem ſparsere, ſtrenue ſe opponente Arembergio. (*anno* 1562.)

Quæ res Margaritham permoverunt, inſtante præſertim Granvellano, ut deſignati pridem Epiſcopi in ſuam quisque ſedem quamprimum inducerentur, exemploque ac verbo, qua maxime ratione religio procuratur, commiſſis ſibi populis adjumento forent. At vehementer obſtabant Brabantini, Abbatum cauſa apud Pontificem & Regem ſuſcepta, & ne Antverpiæ Epiſcopus conſtitueretur, obnixe poſtulantes.

16. Granvellani avocatio.

Acceſſit Procerum, Orangii, Egmontii, Hornani, Montinii, Bergenſis, Hochſtratani &c. in Granvellanum, ex invidia & æmulatione concepta indignatio. Mirum, quot machinas conſpirationesque adhibuerint, ut virum hunc, ſibi infeſtum, non ab aula modo, ſed toto Belgio amoverent. Annuit tandem Rex, ut omnem tumultuandi occaſionem præſcinderet; & Cardinalem primum in Burgundiam patriam ſuam, dein Romam ad eligendum Pontificem miſit: juſſus ibidem orator Regis Hiſpanas res procurare, & fœdus cum Pontifice Pio V. aliisque Chriſtianis Principibus adverſus Turcam inire. Qua in re aliisque omnibus negotiis ita ſapientiam, fidem, integritatem Regi probavit, ut multo adhuc profundius in ejus æſtimationem ſeſe gratiamque immiſerit. Unde Neapolitanus Prorex creatus, Joanni Auſtriaco vexillum ſceptrumque, inſignia militaris imperii, a Pontifice ſubmiſſa, tradidit.

Mortuo Pio V. ad Comitia Romana profectus, auctor fuit, ut Gregorius XIII. eligeretur. Cum quo tamen Pontifice mox gravi controverſia de foro competente colliſus eſt. Extraxerant nempe Granvellani Proregis lictores e cuſtodia Archiepiſcopi Neapolitani facinoroſum hominem, cujus cauſam ſui eſſe fori aſſerebat. Archiepiſcopus ſacris propterea Regiis miniſtris interdicit. Granvellanus offenſus, juſſis in carcerem conjici Archiepiſcopi famulis, Præſuli ipſi ſacros reditus interſiſtit, ne quidquam minas intentante Nuntio

Apoſtolico. Admonitus Gregorius iratusque (præſertim quod eodem tempore Caſtellæ ab ejus conſilii Præſide Didaco Covaruvia Segovienſi Epiſcopo ſimilia attentarentur) Granvellano denunciat, niſi acta in Archiepiſcopum ejusque famulos deſignatos reſcindat, ſe eum Cardinalium numero expuncturum. Qua improviſa denuntiatione perculſus, Archiepiſcopo ex integro ſatisfecit, Pontificia exinde jura majori cum reverentia complexus.

Porro cum Regnum quodriennio inſigni quidem prudentia, non maxima tamen pudicitiæ laude, adminiſtraſſet, Romam iterum delatus, atque inde poſt triennium a Rege in Hiſpaniam evocatus, conſilio rerum Italicarum ſumma cum auctoritate præficitur; ſed nec ibi Regni primatibus gratus, quod veteranæ ſapientiæ tot annorum experientia ſolidatæ confiſus, ab eorum ſententia plerumque non ſine criſi acerbiore diſſentiret. Et licet ipſum etiam Regem non nunquam perſtringeret, tam altas tamen æſtimationis & benevolentiæ radices in corde Regis fixerat, ut proficiſcens ad Luſitanum Regnum capeſſendum, moderandæ Hiſpaniæ curam eidem commiſerit, rediensque e Luſitania Madritum triumphanus ingreſſus, unum hunc purpuratum ſenem ſiniſtro lateri adequitantem habuerit.

Denique tribus poſt hæc annis reverſus Cæſarauguſta Granvellanus, ubi Regis filiam cum Carolo Emanuele Sabaudiæ Duce matrimonio junxerat, Madriti ſeptuagenarius anno 1586. fato conceſſit: vir prudentia, uſu, conſilio, & in Principem fide magnus, invidia, aulæque factionibus ſuperior. Sed redeundum, unde digreſſi ſumus.

17. Regis Conſentia. Amoto Granvellano, gaudio geſtiebat Belgium; Gubernatrix autem ad Religionem, quæ pluribus in locis nutabat, ſtabiliendam vires intendit, tum ſuapte propenſione, tum Regis mandato, qui cætera omnia poſt eam habuit. Neque ad ſolos Belgas ea Religionis cura ſe extendit, ſed Anglis etiam exulibus & in Belgio & Hiſpania collegia fundavit. In pluribus quoque Belgii urbibus, uti Antverpiæ, Brugis &c. exuſti hæretici, quamvis non ſine plebejo tumultu.

Qui magis auctus eſt, ubi Rex Tridentinum Concilium in Belgio promulgari juſſit. Sed dum ea cura fervet, diſſenſio Bontificem inter & regem orta eſt, quod ille oratori Gallico priorem Romæ locum dederit; Hiſpano Legato Regis juſſu diſcedente. Cum plauſu id nuntium excepere non modo hæretici univerſim, ſed inſuper

Ca-

Catholici quidam in Belgio, ea spe freti, per illud diffiduum studia Regis promulgandi Tridentini remissum iri.

At Philippus, scribens Gubernatrici, dignam Rege Catholico protulit sententiam, ideo revocasse se ab urbe oratorem suum, quod in ea comparere cum dignitate non posset; cæterum, quæ ad publicam Religionis procurationem, aut ad obsequium vel obedientiam summo Pontifici, sanctæque Romanæ sedi præstandam pertinent, a quibus ne latum quidem unguem res eum ulla dimoverit, se curam demandasse Cardinali Paceco, Hispaniarum apud Pontificem Patrono, cum quo transigere in posterum ea, quæ spectare videbuntur ad sacrorum Antistitum designationem, aliaque religionis firmamenta; in qua strenue propugnanda, sicut etiam in Concilio Tridentino Belgis accurate proponendo, exigendoque, nihil ab ea remitti, quacunque de causa, par esse.

Et vero perspecto Regis animo, nihil illa erat remissura. Sed Senatores opponebant, in Concilii decretis contineri aliqua, quæ cum Regis juribus, & provinciarum privilegiis pugnent. Ac proin sine eorum capitum exceptione non publicandum in Belgio. At rex ea de re certior a sorore factus rescripsit; sibi non placere in Concilio populis promulgando quidquam excipi, de reliquis Principibus præbeatur imitationis exemplum. Easdem in Hispania difficultates fuisse allatas in medium; quarum nulla ibidem sit ratio habita, sed concilium sine ulla exceptione promulgatum, adhibita tamen perlevi moderatione in ejus usu, ita se velle in Belgio idem fieri: eoque mitti Hispanicæ publicationis exemplum, ut populi sui omnes ad eandem normam revocentur. (*anno* 1564.) Hæc autem Margaritham exequi conantem, qui motus a sectariis potissimum concitati, exceperint, postea opportunius memorabitur.

Hoc autem anno, præter ea, quæ dixi, hæreticorum & politicorum animos concussit congressus solennis Caroli Galliæ Regis ac matris ejus cum Isabella Philippi conjuge & Albano Duce, Bajonæ in Aquitaniæ finibus celebratus. In hoc enim nescio quæ in se cusa consilia suspicabantur Galliæ & Belgii sectarii eorumque fautores.

Ut autem tumultibus præcaveatur missus post Montinium Comes Egmontius ad Regem in Hispaniam, ut de rebus Belgicis ad eum referat. Acceptus is perhumaniter Regem in eam inflectere partem conatus est, ut ad conciliandam tranquillitatem Belgii de edictis in hæreticos pronuntiatis aliquid remitteret. At is convoca-

to Theologorum concilio, eorum in hac re ſentent'am exquiſivit. Reſponderunt illi, licitum eſſe Regi pro avertendo majore malo, quod provinciis Belgii immineret, in libero ſacrorum cultu populis indulgere.

Ac religionis zelus.

Negavit Rex, accitos a ſe fuiſſe, ut docerent, an permittere id poſſit, ſed an ſibi neceſſario permittendum ſcriberent. Illis neceſſitatem nullam videri aſſeverantibus, Rex in eorum conſpectu provolutus in genua coram Chriſti crucifixi imagine, *ego vero*, inquit, *Divinam tuam Majeſtatem oro quæſoque, hanc ut mihi mentem perpetuam velis, ne illorum, qui te reſpuerint Dominum, uſpiam eſſe me, aut dominum dici acquieſcam.*

Atque in hanc ſententiam firmatus, in litteris Egmontio tradendis ad ſororem Gubernatricem ſcripſit, dolore ſe incredibili perculſum, audito hæreticorum progreſſu: certumque ac fixum animo manere, nullam ſuis in regnis mutationem Religionis ſe eſſe paſſurum, licet propterea millies ſibi occumbendum foret. Cum his litteris Egmontium in Belgium remiſit, tradito ſimul ipſius fidei Alexandro Farneſio, ad Margaritham Gubernatricem ipſius matrem perducendo.

Privatis vero ad eandem litteris ſcripſit, ac præcepit, ut quæſitores cauſarum fidei (neque enim hoc novum tribunal eſſe, aut non ſummopere neceſſarium) ubique perſancte retineantur, omnique ope a Gubernatrice, ac reliquis provinciarum Præfectis adjuventur. Et quoniam Concilium Tridentinum Belgis jam imperatum eſſet, ſupereſſe, ut ejus decretis, ſimulque edictis tam Imperatoriis, quam Regiis pareatur. *(anno* 1565.) Hæc litterarum ſumma, quibus omnes Belgii calamitates Orangius, aliique aut hæretici aut eorum fautores acceptas referre conſueverunt: impellente videlicet hæreſi ſupremus hic annus Belgicæ tranquillitatis fuit.

Nam ſequentem ſesqui milleſimum ſextum fœdarunt aperta Nobilium conſpiratio, vulgi ſeditio, turbida Primorum conſilia, furialis hæreticorum incurſus, templorumque execranda violatio. Quippe Regium edictum publicarunt quidem Provinciarum Prætores, profeſſi tamen aliqui ſe impares in tanta edicti ſeveritate continendi populos; quin addiderunt, nolle ſe ſuam conferre operam in multis mortalium millibus exurendis.

Brabantiæ civitates, Lovanium, Bruxellæ, Antverpia, & Buſcoducum, provinciæ capita, habito ſenatu poſtulant, ut ſuorum habeatur ratio privilegiorum, cum quibus ea quæſitorum judicia atque edicta

edicta pugnent; a ſe certe non admitti. Simulque erupit agitata jam dudum conſpiratio Nobilium, quibus nullum in Republica munus. Siquidem novem ex illis, dictante Marnixio Adelgundio homine hæretico, Bredæ, Orangii urbe, in novum fœdus conjurant adverſus execrandam, ut ajebant, Inquiſitionis tyranidem. Atque hoc fœdus *compromiſſum* vocitabant; eique plurimi deinceps nomina dederunt, quos aut furor hæreticus, aut bachandi licentia, aut res domi decocta in tumultus concivit.

18. Nobilium conſpiratio.

Quadringentos fuiſſe Nobiles conſtat, præter mercatorum & plebeiorum turbam. Hi ducibus hæreticis, Henrico Brederodio, e præcipua Hollandiæ Nobilitate feroci juvene, Ludovico Naſſovio Orangii fratre, Florentio Comite Culemburgio, & Guil. Bergenſi Comite, libellum componunt, in quo Inquiſitionis abrogationem poſtulant; eumque juncta omnium opera Gubernatrici Bruxellis offerre decernunt.

Illa hac de conjuratione admonita Provinciarum Præfectos, & Equites aurei velleris, cum privato concilio in ſenatum convocat, atque, an conjurati in urbem admittendi, quidque armatis eorum precibus reſpondendum, ſententiam rogat. Crojus Armbergius, Mansfeldius, & Barlamontius negabant eam multitudinem in urbem admittendam: quid enim opus eſſe 500. hominibus, ut libellus unus offeratur? non eam ſpeciem eſſe ſupplicum. Mitterent aliquem omnium nomine. Alioquin portas occludendas. Orangius vero in graves contra Regem querelas effuſus, & alii plerique admittendos cenſebant omnes, at ſine armis.

Gubernatrix altera die rurſus eundem ſenatum colligit, & cum pridie advertiſſet magnam in plerisque a Regiis edictis, & præſertim ab Inquiſitione averſionem, audiviſſe ſe, inquit, eſſe non paucos, qui Imperatoris Caroli parentis ſui edicta carpere palam audeant, uti barbara ac populis non ferenda: hos injuriam facere non modo ſapientiſſimo Principi patriæ amantiſſimo, ſed Equitum collegio, ſenatorum concilio, imo totius Belgii ordinibus, quorum omnium judicio conſenſuque eæ leges ſint latæ. Cur ergo nunc ſeveritatem Cæſaris accuſent? Cur ea damnent, quæ omnium ante ſuffragiis ſint probata? An quia ſe morbus nunc intenderit, idcirco remittenda ſit cura? Neque Inquiſitionis tribunal eſſe recens in Belgio erectum, cum jam ſexdecim lapſi ſint anni, ex quo illud Carolus Cæſar ſtatuerit. Nihil ſeveritatis habere Eccleſiaſticam illam cenſuram, quod edicta non habeant; imo multo hæc quam illam

Conſultatio.

ſeveriora eſſe: ut adeo Rex mirari ſatis non poſſit, cur tantopere ab Hiſpanica Inquiſitione ſibi timerent Belgæ.

Rogatis inde ſententiis aliqui cenſebant, nihil immutandum in edictis: leges, antequam ferantur, expendendas: ubi latæ fuerint, tolerandas: nec alia re magis labefactari ſtatum civitatis, quam crebra legum mutatione. Adhæc famæ intereſſe, nihil cedere poſtulatis hæreticorum, qui, ſi prima obtinuerint, finem poſtulandi nullum ſint facturi. At plerique contra diſſerebant. Majus famæ periculum ſubire Principem, ſi manere velit legem, cui multitudo non pareat. Nec ſatis prudenter exigi, quod obtineri non poſſit. Sapientis eſſe, leges ad uſus accommodare, & pro temporum varietate mitigare, aut abrogare, ut populi contineantur in obſequio. Quod vero ad Inquiſitionem attinet, ſatis apparere, eam nulli hominum ordini acceptam eſſe. Imo & Epiſcopos non levi affici injuria, dum religionis cauſæ, quæ ad eorum forum pertinent, ad hoc peregrinum tribunal revocentur. Poſſe igitur conjuratis reſponderi, non eſſe, quod de Inquiſitione laborent; cujus uſus alioquin ſit intermittendus: edicta vero ſalubri aliquo temperamento fore mitiganda, & preſenti rerum ſtatui adaptanda. Et hæc ſententia numero prævaluit. Certe Egmontius negavit, ſe contra ullum mortalium pro inquiſitione aut edictis pugnaturum.

Eadem adhuc die conjurati numero ducendi Bruxellas ingreſſi ſunt, equis omnes inſidentes, geſtabantque ſinguli bina ante ephippium ſclopeta. Præibat ductor Brederodius, juxtaque Naſſovius, qui ad Orangii ædes diverterunt. Altero die in domum Culembergii a Brederodio convocati conjurationem inſtaurant. Tum ordine bini & bini in curiam ad Gubernatricem procedunt, cui Brederodius libellum obtulit, in quo abrogatio Inquiſitionis & edictorum poſtulabatur.

Margaritha conſideraturam ſe eorum poſtulata reſpondit, & quando non niſi Regis dignitatem, ut præferrent, & patriæ ſalutem ſpectarent, haud dubio poſtulatis ſatisfacturam. Poſterio die libellum eis reddidit, adjecta in margine reſponſione, qua intermittendæ Inquiſitionis, edictorumque moderandorum, ſed Rege ante conſulto, ſpem faciebat.

19. Geuſiorum origo. Excepit eo die in ædibus Culembergieis largo ſane convivio conjuratos circiter trecentos Brederodius. Qui cum narraret ſuper menſam, attonita aliquantum ad ingreſſum tot Nobilium Gubernatrice, Barlamontium adſtantem ei dixiſſe, non eſſe timendos, quia tantum ſint

ſint *Geuſii*, hoc eſt mendici, illi exclamantes repetebant: *vivant Geuſii.* Nomenque hoc factioni deinceps adhæſit, ut, ſicut in Gallia hæretici vocabantur *Hugonoti*, ita in Belgio *Geuſii.*

Denique Brederodius ſub finem convivii, mantica more mendicantium collo ſuſpenſa, ligneoque poculo vini pleno, manu elato, ſimul omnibus propinat: reſpondente convivantium choro: *vivant Geuſii.* Inde cyathum & manticam aſſidenti tradit: ſicque per omnes circumdatis, ſinguli reſalutato Brederodio, idem carmen inter compotandum repetunt, conjuratione magis firmata, clavo etiam in parietem a ſingulis adacto. Supervenientibus dein Orangio, Egmontio, & Hornano, atque bibentibus, eadem pro Geuſiis vota, magnis acclamationibus renovata. Eadem vota pro Geuſiis ad cænam, quam in domo Orangii Hornanus ac Broderodius cum pluribus ex conjuratis ſumpſerant, reſonante toto convivio repetita.

Sed necdum nugarum & inſolentiarum finis. Sequentibus diebus, cinericio pauperum habitu induti variam mendicorum ſupellectilem circumferunt per plateas, ſuſpenſo ex collo nummo: in cujus parte altera cælata erat Regis effigies, cum ſubſcriptione: *fideles Regi.* In altera viſebatur mantica, duarum complexu manuum intercepta: inſcriptis circum his verbis: *usque ad manticam.* Taceo reliqua, viris nobilibus plane indigna. Diſcedentes deinde exploſis extra urbem ſclopetis, pars magna cum Brederodio Antverpiam abierunt: ubi ingenti plauſu a populo excepti, inter compotandum patera prægrandi propinata in Belgii libertatem biberunt. & inſolentiæ.

Dum Geuſii nummo, quem dixi, abuſi ſunt, Croyus Areſchotus cœlitum Reginæ ſimulacrum, Hallis in Hannonia devotione ac cultu celeberrimum, metallo imprimi curavit, atque nummisma ejusmodi geſtavit, ſequentibus exemplum multis catholicis. Cumque Pius V. indulgentias geſtantibus impertiiſſet, nummismatum ſacrorum uſus per reliquum etiam orbem Chriſtianum aut originem, aut celebritatem accepit.

Geuſii, Bruxellis digreſſi, atque per varias provincias diſperſi victoriam & impunitatem religionis ubique prædicantes, ceu vindices libertatis excepti ſunt; moxque Belgium hæreticis impletum eſt. Quare Gubernatrix Comitem Bergenſem Hannoniæ Præfectum, & Mommorantium Montinium, alias de integritate ac fide ſuſpectos, in Hiſpaniam ablegavit, de ſtatu Belgii & Nobilium poſtulatis Regem edocturos.

Sed donec inde responsum veniret, Geusii gravissimam in Belgio seditionem moverunt. Nam plurimum numero aucti, cum per provincias sparsissent. Inquisitionem cum edictis in hæreticos esse abrogatam, atque Equites aurei velleris eam abrogationem scripto sibi tradidisse, mox ex Germania, Galliaque ministellorum catervæ in Belgium effusæ, concionibus seditiosis publice habitis, in sacras ædes armarunt hæresin, de Hispanorum tyrannide, de corrupta per superstitiones, abusus, novasque humanas inventiones a Pontificiis Religione, de puro sinceroque Evangelio, etiam publice ad populum differentes; atque per provincias, urbes, & oppida, tanquam omissæ orco furiæ discurrentes.

Atque hoc sane tempus erat, quo miserandum magis nunquam vidit religio in Belgio. Etenim licet Rex rescriberet, Ecclesiasticos quæsitores removeri posse, modo Episcopi in suas sedes ante inducerentur, edictis etiam in hæreticos imponi modum fineret, atque conjuratis veniam concederet; nihilominus hæretici, furiali æstro perciti, late per Belgium vi aperta circumtulere sacrorum vastationes.

§. V.

Continuatio ejusdem Historiæ.

20. Iconomachia. Nam postquam Trudoropoli ad duo millia Brederodio duce convenerant, Nassovium cum 12. aliis (quos Apostolos dixere) ad Gubernatricem legarunt, postulaturos, ut Orangius, Regmontius, & Hornanus fœderatorum rebus cum summa auctoritate præficerentur, atque generalis Belgicorum ordinum conventus indiceretur; alioquin extrema denique remedia quærenda. Mox barbara hæreticorum cohors furores immanes per Flandriam circumtulit. Dictu horrendum fœdumque, qua rabie in templa, aras, sacras imagines multis in locis sint debachati.

Illo furiosæ iconomachiæ nuntio Bruxellas perlato, Gubernatrix ad Egmontium ibidem præsentem conversa, audis, inquit, Comes, quam læta perferuntur e Flandria, provincia tua? an patieris tam immania in Deum scelera impune patrari? ille, primam rationi status curam impedendam respondit. At Margaritha: humanis rebus præferendum Divinum cultum; ita sentire & jubere Regem, cui nihil religione prius. Ad quæ Egmontius ea reposuit, quæ pseudo-

poli-

politicum magis quam Chriſtianum decent. Nec parum ei poſtea nocuit hæc loquendi cum Gubernatrice temeritas.

Neque Flandria continebatur hæreticorum furor, ſed tanquam procella modo in hanc partem, modo in illam impetu delata ſtragem inauditam ſacris intulit; Antverpiæ præſertim, ubi diſturbata ſupplicatione publica in maximum templum irruunt, execrabili petulantia nefanda quæque patrant flagitia, SS. Euchariſtiam ad pedes projiciunt, pyxidem vino implent, & inter blaſphema ludibria epotant, Chriſti crucifixi imaginem deturbant, illæſis utrinque latronibus. Denique paucas intra horas templum vaſtiſſimum, ſeptuaginta altaribus, omnique cultu ornatiſſimum, atque toto orbe celeberrimum ita devaſtarunt ac polluerunt, ut nihil integrum inviolatumque reliquerint. Furia Belgica.

Inde ſacrilegi prædones, tanquam facinore egregio patrato, *vivant Geuſii*, exclamantes, ad alia templa & monaſteria verſi, violentia, direptione, furoribus omnia complent, fugientibus e clauſtris Religioſis & ſanctimonialibus, ut violentiæ corpora ſubtrahant. Noctu hæc patrata. Sed impunitate audaciores facti ſacrilegi, per tres deinde dies infandam illam ſacrorum ſtragem, ac direptionem continuant. Simulque ea labes ac turbo Brabantinos & Flandros, Hollandos & Selandos, Geldrios & Friſios invaſit. Populationem autem iſtam, totum ferme Belgium pervadentem, attribuunt Geuſiorum principibus, præſertim Ludovico Naſſovio, Trudoropoli Geuſios inter & Galliæ Hugonotos concluſam. Auditasque ferunt voces, eodem Naſſovio inſtigante: Niſi Nobilium fœderatorum ſecuritati caveatur, & liber cuique aditus ad conciones pateat, ſuaque nemini religio fraudi ſit, Gubernatricem ſuiſmet oculis inſpecturam, templorum, quotquot Bruxellis eſſent, incendia, ſacerdotum cædes, ſuam ipſius captivitatem.

Tantis undique tumultibus concuſſa Gubernatrix, cum Bruxellis non amplius ſecuram ſe crederet (in qua 15000. hæreticorum numerabantur) ſtatuit, clam urbe egredi, & Montes Hannoniæ ſe transferre. At conſilio evulgato, occluſis portis a civibus retenta eſt: relataque ad illam ea Orangii vox: ſi Margaritha publicam hac ratione rem defereret, Flandria, Arteſia, & Hannonia potituros Gallos, jam pridem earundem candidatos; reliquis autem provinciis dominos non defuturos. Nec lenitate mitigatur.

Tot terroribus mota tandem Margaritha, suo nomine securitatem fœderatis asseruit, concionesque audiendi copiam Geusiis fecit, iis tamen duntaxat in locis, in quibus ad eam diem fuissent habitæ, modo inermes nec infesti catholicis convenirent. Addiditque, hæc tamdiu permitti, quamdiu Rex assentientibus Belgii ordinibus voluerit permissa. At Orangius Antverpiæ, Hornanus Tornaci, Hochstratanus Mechliniæ, multo plus hæreticis permittebant; reprehensi propterea a Gubernatrice. Trajectenses catholicos a templo, Buscoducenses ipsum Episcopum ab urbe arcebant. Pejora his Amstelodami patrata, instaurata sacrorum vastatione. Adeo nempe hæresis, sive severam ostentes frontem, sive indulgeas, indolis suæ tenax manet, pergitque furere.

Rex sororis litteris de effræni Geusiorum licentia, sacrorumque latrocinio, conjurationibusque Nobilium edoctus, facile advertit, eo jam ventum esse, ut nullus clementiæ locus sit reliquus, sed armis frangendam compescendamque contumacem petulantiam: statuitque, quod Gubernatrix sæpe rogaverat, ipsemet exercitum in Belgium ducere, & illud qua armis qua Regia auctoritate in ordinem reponere: datis etiam ea super re ad Cæsarem, Galliæ Regem, & Imperii Principes litteris. Cæsar & Gallus vetuerunt, ne quisquam ex suis subditis adversus Hispanos in Belgio militet.

Qua re territi Orangius, Egmontius, Hornanus, Hochstratanus &c. conscientia factorum lancinante, *Teneramundæ* clam coeunt, capturi in periculo consilium, quomodo Regi, cum exercitu adventanti, Belgii aditus occludi possit. Sed cum vires deficerent, in id tandem conventum est, offerendum Belgium Maximiliano Cæsari. Minus id fore in publicum probrosum, magisque tutum in omnem eventum, quam si apertis armis in Regem insurgerent.

Procerum Conspiratio.

Utque factionem suam augerent, Egmontius Ernestum Mansfeldium veterem suum amicum per litteras sollicitat conqueriturque, quod ab eorum societate modo se segreget. Respondit ille, non alia ratione a principio se cum illo aliisque se consensisse, nisi quod visum sibi fuerit, religionis & patriæ interesse, si & Granvellanus Belgio moveretur, & sublata Inquisitione, moderatio aliqua edicta temperet. Quæ cum a Rege tributa sint, nullam superesse causam querelarum.

At

At Geuſii, ſive Lutherani, ſive Calviniſtæ, ſive Anabaptiſtæ, ſive alterius ſectæ homines (prout translatitiæ ſunt eorum religiones, atque temporibus accommodandæ) in unam modo Confeſſionem Auguſtanam compacti, cum Principibus Acatholicicis Germaniæ fœdere inito, habitoqu *Bredæ* coventu, Egmontium in commune adverſus Regem fœdus per litteras ſollicitant, præſertim Orangius, Hochſtratanus, & Brederodius, veteres ejus amici. Verum ille negabat, ſe in fœdus illud contra regem iturum. (Acta hæc ſunt *anno* 1566.)

Geuſii in Regem conjurant.

Cum dein Brederodius novum libellum querimoniis plenum ad Gubernatricem miſiſſet, quod contra datam fidem Religionis exercitium prohibeat, cum tamen concionum nomine totum id veniat, quod ad religionem pertinet; reſpondit illa, non aſſequi ſe, quinam ſint nobiles illi & Belgarum populi, quorum nomine hæ litteræ mitterentur: cum plerique ſatisfactum ſibi conteſtentur. Conciones a ſe tantumodo eſſe permiſſas, non autem poteſtatem, Conſiſtoria erigendi, creandi magiſtratus, tributa imperandi, corrogandique ſupra vicies centena florenorum millia, matrimonia ritu hæretico celebrandi, quotidianos cœtus, cœnasque Calvinianas frequentandi.

Cur ſileant, poſt conventionem initam tam multa perfide ac ſacrilege patrata, templa direpta, ejectisque Religioſis inde familiis occupata, conciones in novis locis vi armata inductas, urbes atque provincias ad ſeditionem, defectionemque ſollicitatas, munitiones Regis invaſas, ejusdem miniſtros expulſos, ad tympanorum pulſum populos in aciem excitos, cœnobia, ædesque Nobilium igne ferroque vaſtatas, catholicos omnes, ne quidem ſe Gubernatrice excepta, ad cædem deſignatos, ingentemque Belgio cladem intentatam?

Brederodius hac accepta epiſtola exercitum Geuſiorum Vianam traduxit, oppidum ſuum in Hollandia, paulo ante munitum; atque mutata veſte a Geuſiana factione Amſtelodamum admiſſus, ſpem Batavia potiundi confirmaſſe viſus eſt. Antverpia etiam Buſcoducum, utrumque Trajectum, Gröninga, Tornacum, Valencena, aliæque civitates, militibus auctæ, inſtigantibus hæreticis vim adverſus Regios parabant. Comes Meganus, fidus ſemper Regi a Buſcoduco per fraudem rejectus a Bombergio Brederodii ſatellite, Ultrajectum occupat.

Mar-

Prima pugna.

Marnixius vero, ex conjuratis unus, tentata frustra Selandia, ad Antverpiam cum Lanoyo Regio duce prælio congressus, victusque est. Prima hæc pugna fuit, cum rebellibus in Belgio commissa (*anno* 1567.) in qua periere Geusiorum 1500. capti 300 Fremebant Antverpiæ Calviniani, cum suos cædi viderent; & quia Orangius portas urbis clausas teneri præceperat (sive ne Calviniani auxilio accurrant suis, sive ne Regii victores urbem intrent) movebant tumultum, sed a Catholicis, quibus Lutherani se conjunxerunt, a vi prohibiti.

Valencena capta.

Valencena excluso Regio præsidio vim parat. Quare Norcarmus, pro Marchione Bergensi, qui adhuc in Hispania cum Montinio detinebatur, Hannoniæ Præfectus, jussu Gubernatricis, Geusiis gemino conflictu fusis, Insulis, Armenterio, Tornaco, præsidium imponit. Valencena, hæreticis referta, pertinacius resistens, vi expugnata, atque armis & privilegiis exuta est; tantaque rebelles consternatio corripuit, ut hac una in urbe urbium claves omnium repertæ esse dicerentur.

52. Orangius fugit.

Gubernatrix secundis his progressibus animosior a Proceribus & Magistratibus novum fidelitatis Sacramentum exigit. Jurarunt illico Mansfeldius, Areschotus, Egmontius, Meganus, Barlamontius. Brederodius centuriam Equitum, quam a Rege habebat, dimittere maluit. Recusarunt pariter Hochstratanus, Hornanus, & præsertim Orangius; qui Albani adventantis metu perculsus cum familia Belgio excessit, Dilemburgum gentilitiam Nassoviorum urbem profectus. Dicitur abiens monuisse Egmontium, ut caput procellæ subtrahat. At ille Regis partibus totus applicitus, se hostem est professus omnium, qui Religioni aut Regi se opponerent.

Orangii discessu, & Egmontii declaratione vehementer afflicta est fœderatorum factio. Quippe Ludovicus Nassovius, Culembergensis, & Bergensis, ejusdem capita, cum Orangio abierant Belgio. Reliqui certatim rogata venia *Compromisso* renuntiant, novoque juramento se Regi obstringunt. Tandem etiam Hornanus, & Hochstratanus juramentum sunt polliciti. Unde querelæ mercatorum & hæreticorum, proditos se desertosque a Nobilitate. Auxit eorum consternationem, fugamque Præconum Trajecti ad Mosam, Buscoduci, Antverpiæ, aliarumque urbium deditio. Restitutus ubique Divinus cultus, ac res catholica. (*anno* 1567.)

Unus supererat fœderatorum princeps Brederodius; qui jussus Amstelodamo abscedere, hæreticorum favore nixus recusavit. Cum

autem

autem audiſſet circumvolitantes per totum Belgium victores Regis exercitus, cædi ubique fugarique Geuſios, dilabi aut in gratiam redire fœderatos, dedique urbes, eorum denique, qui in Hollandia ſupererant, militum cladem, tentata fruſtra reconciliatione, fractus animo, patriam deſeruit, ac primum Embdam, Bremam, atque Schovemburgum delatus, mota furiis mente, periit ibidem anno ſequenti. Brederodi interitus.

Brederodii fugam ſecuta eſt univerſæ Hollandiæ deditio. Viana, ipſius oppidum, mœnibus nudata, Amſtelodamum, Lugdunum, Harlemum, Delphi, ac reliquæ civitates flagitantes præſidium acceperunt, partim a Megano, partim a Norcarmio ducibus. Idem Middelburgi, aliisque in Selandia urbibus. Idem Gröningæ ac Daventriæ, totaque Friſia factum ab Armbergio, provinciæ Præfecto: ut adeo nulla per Belgium urbs, oppidumve, nulla uſpiam arx aut pagus fuerit, qui non certatim ejectis hæreſum magiſtris, ac ſeditionum incentoribus, ſe Regis arbitrio clementiæque tradiderit. Hæreſis ubique victa.

Gubernatrix igitur ad ruinas reparandas intenta, ſtipendium, quo miles alatur, mulctæ loco civibus imperat. Alicubi, Antverpiæ præſertim, comprimendæ in futurum licentiæ arces deſignat. Sacrarum Imaginum violatores, ac ſeditionum auctores, quotquot inveniri poterant, quæſtionibus habitis convictos ſupplicio affici, templa refici ex reorum bonis, aut publica civitatum rebellium pecunia, hæreticorum fana deſtrui mandat, tanta populorum in id feſtinantium contentione, ut Gandavi unius horæ ſpatio Lutheranum templum, ſane peramplum, ſolo æquatum ſit. Alias profecto civitates, homines alios diceres, qui paucis ante menſibus tanto hæreticorum partes ſuſceperant ſtudio.

Atque in hunc modum incendium illud, populorum oſtenſionibus conceptum, hæreticorum flabellis eventilatum, æmulatione Nobilium enutritum, Geuſiorum demum fœdere per Belgium omne ſeditionibus ac populationibus graſſatum, Gubernatrix adeo diſtraxit, ut religione & obedientia ubique reſtituta, hæreticis aut pæna coercitis, aut ſolum vertere coactis, Geuſiis conjuratis partim in gratiam receptis, partim bonis ac patria exutis, atque ad manticam mendicitatemque redactis, univerſo demum Belgio pacem traquillitatemque priſtinam reddiderit.

Una res in tanta felicitate Gubernatricem angebat, quod Belgarum plurimos videret, non impetrata præteritorum venia, ac venturi ab Hiſpania exercitus metu perculſos, alio quotidie commigra-

re, ingentique damno civitatum ad finitimos populos opificia & mer-
caturas, atque adeo lucra transferre.

23. Legati protestantium. Venerant in Belgium hoc anno (1567.) Legati Saxonis & Bran-
deburgici Septemvirum, Wirtembergici Ducis, Hassiæ Landgravi
& Marchionis Badensis, a quibus supremam opem imploraverat hæ-
resis Belgica. Eorum ad Gubernatricem hæc fuit oratio: Professio-
nem Augustanam, Evangelio consentaneam, in Inferiore Germani
libere complectandam esse: certe suppliciis non vexandam. Proin-
de a superioris Germaniæ Principibus rogari Gubernatricem, ne po-
pulos cætera innoxios divexari hoc nomine, Hispaniceque censura
minis ac pœnis plecti patiatur. Responsum; quæ legati de Religio-
ne præmiserint; responsione indigna esse. Quæ pro excusanda re-
bellium, impiorumque contumacia disseruerint, ostendere, Germa-
niæ Principes minus fidei habuisse litteris Hispaniarum Regis, ac Bel-
gii Gubernatricis, quam seditiosorum hominum querimoniis, con-
tra quos & expilata & eversa templa, & illata vis magistratibus, &
excitati ad arma populi, magnam scilicet innocentiam contestentur.
Proinde Gubernatricis nomine illos, a quibus missi essent, monerent,
ut regnorum suorum curam Regi permitterent, neve per ea turbu-
lentorum patrocinia turbas in alienis provinciis foverent.

ARTICULUS VI.

Status Belgii sub Duce Albano ab anno 1567. ad 1573.

Restituta fuerat per Margaritham Eubernatricem Religio, totum-
que Belgium post fugatos aut subactos rebelles ad pacem com-
positum; cum immissus a Rege Belgii Gubernator nimia seve-
ritate ingentes deinceps calamitates invexit. Quæ res qua ratione
contigerit, nunc breviter expediendum.

Rex catholicus alte in animum admiserat non solummodo Bel-
garum rebellionem, sed vel maxime ea, quæ adversus Religionem,
cultumque sacrorum sacrilege patrarant. Unde, Margarithæ etiam
hortatu, ipsiusque Pii V. Pontificis, statuit cum armato exercitu in
Belgium proficisci, atque provinciarum statum ordinare (nisi, ut
quidam volunt, tota hæc profectionis scena ad simulationem fuerit
composita.)

Ha-

Habito ea super re senato, Rodericus Gomesius a Silva, Eboli Princeps, intimæ apud Regem admissionis, magnæque in aula potentiæ, iter dissvasit; intempestivum, inquiens, esse, quietos jam obsequentesque Belgas armis lacessere, simulque finitimos hæreticos ad opem ferendam irritare. Cavendum eo maxime loco belli civilis incendium, ubi prope adsint, qui illud alant. Quantumcumque ad eam diem peccatum a Belgis, a Regis sorore abunde fuisse correctum: & si quid ultra vincendum, animos esse non corpora. At illos non armis, sed beneficiis expugnari. Id vero & clementiæ Principis accomodatius, & Belgarum indoli, de qua dictum a Carolo patre, nullos esse populos, (modo paterne habeantur) qui servitutis nomen magis execrentur, magis patiantur. 24. Consultatio de bello.

Contra vero Dux Albanus arma & ultionem unicum læsæ religioni auctoritatique Regiæ remedium esse contendebat; cæteris artibus ac diuturna facilitate nihil aliud effectum, quam ut Regi obedientia, rebellibus timor adimeretur. Non tam rogasse quam postulasse Belgas, ut Hispanus miles Belgio excedat; hunc unicum esse obicem publicæ tranquillitatis. Hoc impetrato num quievisse? an potius postulasse audacius ut Granvellanus a Gubernatricis latere & rei publicæ clavo amoveatur? an placatos ea indulgentia? quin imo contra auctas sacrorum Antistitum præfecturas, contra restituta Cæsaris edicta, Tridentinas sanctiones, Pontificios quæsitores, improbis carminibus precibusque ac minis armatis insurrexisse. Hic etiam moderatione adhibita a Gubernatrice, quid obtentum, nisi ut votorum ubique compotes, obsequium parenti dediscerent, atque conjurationes, confœderationes, rebelliones, defectionesque ubique moliti Divina omnia humanaque confunderent? Præmonstrasse profecto Carolum patrem, quid Belgarum ingenio esset accommodatius, dum contumacem patriam armis restituit. Nunc vero non unius civitatis, sed provinciarum consensu gravissime peccatum in Deum & Regem. Nec quia rebelles in præsentia armorum metu conquiescant, minus ferociæ animis inesse, resumpturos vires, ubi metum ultionis abjecerint; neque enim timorem diuturnum esse magistrum officii. Exploratum namque haberi, hæresin nunquam bona fide mansuescere. Sic ille pronus semper ad asperiora differebat. Atque in ejus sententiam cum Cardinale Spinosa plures ibant.

Rex audito senatu, deliberatum sibi pridem, ait, ire in Belgium, se tamen haud ante profecturum, quam præmisso cum dele- Decernitur.

ctu exercitu Duce, qui affuturi Principis securitati ac majestati consulat. Eumque renunciat ipsum Albanum, veteranum Ducem, multarumque palmarum heroem inclitum, designatis ex Italiæ præsidiis militibus veteranis, quos tyronibus Hispanis supplet.

Gubernatrix certior facta de exercitu, ab Albano in Belgium deportando, deducere ab eo armorum apparatu conata est Regem, quæ nulli jam amplius usui, nisi rebus iterum turbandis forent. Belgium magna nunc pace frui, religione & obedientia restitutis. Nec militem deesse, quo hic status, uti partus sit, conservari queat. Multas jam opificum & mercatorem familias, audito externi militis adventu, alio migrasse, migraturas plures, ubi propius accesserit. Accedere indignationem populorum atque Nobilium. Prospicere se animo civile cruentumque bellum, in multas ætates inexpiabili contumacia continuandum, eaque occasione hæresin rursus instaurandam; rogare proin, ut Rex omisso armorum strepitu pacatus in Belgium veniat, rebusque feliciter compositis sapientia & authoritate perpetuitatem addat.

Margaritha invita.

At Rex ad confirmandam non turbandam tranquillitatem venturum militem afferens, ex præsidiis Insubriæ, Neapolis & Sardiniæ octo peditum, & duo equitum millia Albano attribuit, non magnum quidem exercitum, sed ex veterano bellisque indurato milite compactum, cui præstantes bello duces præfecit. Has copias Albanus per Pœninas Alpes in Allobroges, atque inde per Burgundiæ comitatum, in Helvetiam, & Lotharingiam in Belgium deduxit; easque Burgundiam transiens (incedente ad latera Gallo milite, ad fines tutandos misso) 400. equitibus Sequanicæ juventutis auxit.

Copiæ.

Bruxellas ubi pervenit, Margarithæ Regis litteras obtulit, quibus Albano tribuebatur summa per Belgium armorum præfectura, integra rerum civilium administratione penes Gubernatricem. Remotis dein arbitris ampliorem sibi datam potestatem exhibuit, videlicet arces exstruendi, Magistratus ac Præfectos exauctorandi, præteritorum causas tumultuum cognoscendi, plectendique, atque alia agendi, pro re nata communicanda.

Margaritha laudavit Regis consilium, modo ita tractetur, ut pax adhuc recens, ceu tenera arbuscula non irritetur violentiori cultu. Ad Regem autem scripsit: tantum auctoritatis Albano tributum, existimationi suæ, tantum militum composito provinciarum statui multum officere. Jam enim ex iis, qui aut hospitiorum onere, aut veniæ desperatione, aut calamitatum metu, in Angliam, alias-

que terras cum pecunia & ſuppellectili migrarint, numerari centena circiter hominum millia. Una re ſuſtentari adhuc a ſe populos, adventu Regis; quem, ſi differri contingeret, orare ex animo, ut ſe, nono jam anno Belgio moderantem, diuturna adminiſtratione abſolvat. Id vero ut multo ardentius expoſceret, Albani mox ſeveritas effecit.

Is etenim præfecturam ſuam ab animadverſione in ſuſpectos aliquos Belgorum Proceres auſpicaturus, eosdem Bruxellas ad ordinandam rem publicam evocat. Comparuerunt in ædibus Culemburgicis (nam palatium Gubernatrici Albanus reliquerat) Arſchotus, Egmontius, Mansfeldius, Armbergius, Barlamontius, ac tandem etiam Hornanus, ab Egmontio inductus. Senatu finito, Egmontium ſeorſim vocat Albanus, quaſi aliquid ſecreto locuturus. Tum *ſiſte*, inquit, *Egmonti: cuſtodiri te Rex jubet; ejusque nomine gladium pone.* Ille circumſpiciens, cum armatos centuriones videret, gladium tradidit, addens: *& tamen hoc ferro ſæpe ego Regis cauſam non infeliciter defendi.* Nec plura fatus in conclave abductus eſt. Eodemque tempore Hornanus ab Albani filio, a quo velut honoris cauſa deducebatur, juſſus eſt poſito gladio in poteſtatem Albani, Rege ita imperante, ſeſe committere. Statimque in aliam ædium partem a centurionibus traductus eſt: capto pariter Egmontii ſecretario, & Antverpienſi conſule (*anno 1567.*) 25. Egmontius & Hornanus capti.

Nuntium hoc Belgæ exceperunt triſti primum ſilentio, tum Albani artibus nimiæque Egmontii fiduciæ irati, per eam Primorum captivitatem Belgium captum dixere, laudantes Orangii, Hochſtratani, & aliorum fugam, quos Belgium liberaturos ſperarent. Granvellanum vero, cum hæc Romæ audiret, ſciſcitatum ferunt ex nuntio, an captus quoque eſſet *Taciturnus* (ſic Orangium nominabat) eoque negante, dixiſſe, uno illo retibus non concluſo, nihil ab Albano captum. Excuſavit per Balamontium & Mansfeldium apud Gubernatricem hoc factum Albanus, clam ea juſſu Regis id eſſe ſuſceptum, ne qua pars invidiæ in eam redundaret. At illa triſti nuntio perculſa, atque Belgio metuens, inſtantius dimiſſionem ſuam a Rege petiit.

Dum ſic præludit Albanus, petiit ab eo Carolus Galliæ Rex auxiliares copias adverſus Hugonotos, rurſus ſibi bellum moventes. Gnarus ille Bajonenſis colloquii, duo millia peditum Hiſpanorum, & mille ducentos equites, pleroſque ex Arteſiæ & Hannoniæ Nobilitate lectos Armbergio commiſit, & Marchioni Villerio. Qui

Caroli copiis juncti, opera in pugnis aliquot egregiæ posita, apace dein inita, ab Albano sunt revocati.

Margaritha discedit.

Sub anni 1567. finem Rex sororem Belgii gubernatione liberavit, litteris contestatus, dare se id ejusdem precibus, non commodo provinciarum, quas in summis temporum difficultatibus prudenter ac strenue gubernasset. Dici non potest, quanto animi dolore id Belgæ acceperint, matris amantissimæ jacturam lamentantes, ingentes patriæ calamitates sub novo Gubernatore metuentes. At illa se Belgium fratris clementiæ commendaturam pollicita, translata in Albanum Belgii Præfectura, in Italiam ad Octavium maritum abiit.

26\. Albanus judicia exercet.

Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, cum plena jam potestate Gubernator Belgii, exstructa arce Antverpiensi, duodecim virorum consilium instituit, criminibus præcedentium tumultuum sine provocatione cognoscendis, concilium sanguinis vulgo appellatum. Citantur ad istud Guilielmus Nassovius Orangii Princeps, Lalinius Comes Hochstratanus, Florentius Palantius Comes Culemburgicus, Guilielmus Comes Bergensis, Henricus Brederodius, aliique e Belgio profugi Dynastæ, ad Regii Procuratoris accusationes audiendas seque de objectis criminibus purgandos. Sed illi misso ad Albanum libello negarunt, legitimum id esse tribunal Equitum aurei velleris.

Cum igitur præfixo die non comparerent, Albanus contumaciæ & majestatis reos pronuntiat, adjudicatis fisco eorum bonis. Simul Bredæ, Orangii urbi, præsidium Hispanum imponit, ejusque filium Philippum Wilhelmum, tredecim annos natum e Lovaniensi Academia in Hispaniam mittit. Culemburgii ædes, Geusii nominis natalem domum, funditus exscindi jubet, atque columnæ ibidem erectæ inscribi, ea in area Florentii Palantii ædes solo æquatas esse ob exsecrandam memoriam repetitæ in illa conjurationis adversus religionem, Ecclesiam Catholicam Romanam, Regiam majestatem ac patrias regiones. Concilium vero duodecim virale plurimos damnavit, quos quæsitores, aut templa aut sacras imagines violasse, aut conciones, consistoria, turbulentosve cœtus habuisse, aut in Regem, sive obscuris Geusiorum nominibus, sive indutis palam armis conjurasse, aut demum iis consilium, operam, aut vires præstitisse, compererant, (*anno* 1568.)

27\. Orangius armatus in Belgium.

Orangius hostem jam professus, ratusque Belgas ab Albano irritatos armorum ducem exspectare, obtentis a Protestanticis Imperii Principibus, atque a Condæo Colinioque copiis, rem ita composuit, ut trinis simul in locis Belgium invaderet, & Hochstratano quidem

Gallorum

Gallorum Belgarumque exulum Ductori Arteſiam deſignavit, Ludovico & Adolpho fratribus ſuis Friſiam. Ipſe Brabantiam ſibi delegit. At Hochſtratani a Sanctio Avila acie cæſi ſunt. Gallos Coſſæus, a Carolo Rege Albani rogatu immiſſus, vicit: ducibus eorum Pariſiis gladio percuſſis: quod contra Regis mandatum contra Belgii Gubernatorem militaſſent: reddita ſic Albano gratia.

In Friſia Arembergius, ab Hiſpanis coactus confligere, inſtaurato Bruti & Tarquinii Aruntis exemplo, mutuis cum Adolpho Naſſovio vulneribus concidit, relicta Orangianis victoria. Deploratus ſummopere Joannes Arembergius. Erat is ex familia Lignia, Barbanſonii Dominus ante appellatus, quam in Comitis Arembergii nomen ex dote germanæ uxoris immigraret: belli, ſi quis alius, fideique præclarus; eoque donatus aurei velleris torque a Carolo V. atque a Philippo filio Friſiæ, ac Tranſiſelaniæ præfectus; poſtremo a Maximiliano Imperatore inter Imperii Principes adlectus. Succeſſit ei in Friſiæ præfectura Carolus Brimæus Comes Meganus. Arembergius cæſus.

Succenſus Albanus ira tanta jactura, expeditionem in Friſiam adverſus Ludovicum Naſſovium adornavit. Antequam tamen illam ſuſciperet, ne quid interea propter nobiles captivos moveretur, lugendum Belgis ſpectaculum dedit. Novem jam menſibus Gandavenſi in carcere cuſtodiebantur Egmontius atque Hornanus: quo tempore Regius Procurator judicialem proceſſum urgebat; quatuor menſibus ſibi ad accuſationem formandam probandamque expetitis, quinque reis ad defenſionem relictis. 23. Actio in Egmontium & Hornanum.

Objectum eſt illis, quod voluerint cum Orangio aliisque Nobilibus, excuſſo Rege a Belgii dominatu, provincias inter ſa partiri. Eo ſpectaſſe conatum ejiciendi Hiſpani militis ac Granvellani, qui eorum conſilia inſpexiſſet. Secretarium Egmontii, fœderis Geuſiani ſocium, ab eo retentum, & ad omnia negotia adhibitum. Geuſiis templorum populatoribus Egmontium in Flandria, ſua provincia, non obſtitiſſe. Hornanum, Tornaci Præfectum, adverſus eos, quos Gubernatrix miſerat, cum Geuſiis conſpiraſſe. Sacrorum violatores e Tornacenſi carcere abire permiſiſſe.

Utrumque vero (præter militis Hiſpani & Granvellani ejectionem) fœderatis, conſiſtorialibus, mercatoribus, patronum ſe præſtitiſſe, pollicitos iis operam vitamque. Teneramundæ cum Orangio, Ludovico ejus fratre, Hochſtratano, & aliquot fœderatis de aditu in Belgium Regi intercludendo agitaſſe, ac ſæpe hujusmodi conventibus interfuiſſe; Magiſtratibus civitatum, quarum ipſi Gubernato-

res essent, opem in sacrorum violatores poscentibus, eos non tulisse: mandata Gubernatricis adversus hæreticos, contra ipsius Gubernatricis mentem hæreticis explicuisse: templa eisdem ad conciones concessisse, aliaque (quorum plurima adjiciebantur) contraria hominibus, qui provinciarum Præfecti, senatorum intimi, velleris aurei sodales, subditique Hispano Regi essent, admisisse.

Ob quæ legitime objecta probataque (uti conficiebat procurator) ut in majestatis reos pronuntiandam esse sentsntiam, eosque fortunis & capite plectendos.

Exceptio. Illi, præfati, nolle sibi fraudi esse, quod, ceu aurei velleris Equites a solo Rege & sodalibus collegis judicandi, in foro sibi non competente judicium subeant, pleraque negarunt, multa interpretabantur, aliqua recte facta asserebant. Agitatum a se de mutando Principe constanter negarunt. De intercludendo Hispanis aditu in Belgium prolatum aliquid a Ludovico Nassovio in Teneramundano congressu, sed dissentientibus cæteris. Conjuratis, iconomachis, hæreticis a se aliqua permissa, sed necessitate & bono religionis, quam in Flandria 60000. qui armati ad conciones adibant, penitus extinxissent. In Granvellanum se jure commotos, uti provinciis perniciosum &c.

An vero hæc aliaque multa accusationis capita satis diluerint, non est in promptu definire. Populus Egmontium, sibi charissimum, innocentem habuit, Hornanum aliquanto magis gravatum. Hoc certum, eos non raro Gubernatrici se opposuisse, & cum Orangio atque fœderatis Geusiis capita contulisse. Utcunque res fuerit, in utrumque, Gandavo Bruxellas advectum, Albanus, delegata sibi peculiari a Rege potestate, quam in torquatos equites exerceret, capitis sententiam Regis nomine tulit. Missusque Rithovius Iprensis Antistes ultimæ necessitatis adjutor. *(Sententia.)*

Sabina, Egmontii conjux supplicem libellum ad Regem misit; in quo in memoriam revocat viri gesta fortia ac labores, quos ab anno ætatis 18. pro Carolo Cæsare, ipsoque Philippo Rege, in Algerianis, Geldricis, Gallicisque bellis, contempta toties morte pertulisset. Clementiam dein Regis obtestatur, ne velit infelicem matrem cum undecim innocentibus liberis, tanta cum jactura atque dedecore, miseram per gentes circumferri, exemplum extremæ calamitatis.

Ipse etiam Egmontius Regi epistolam scripsit, in qua testatum facit, se nunquam alienum a Rege habuisse animum, sed potius vitam centies pro eo fuisse profusurum. Ad preces deinde ultimas descen-

deſcendit pro conjuge, & liberis undecim; quōs gratiæ Regis & clementiæ commendat. Subſcripſit: *Majeſtatis tuæ humillimus, fideliſſimusque atque obſequentiſſimus ſubditus ac famulus, mori paratus, Lamoralius Egmontius.*

Uterque vitæ noxis apud Iprenſem per confeſſionem depoſitis, atque ad mortem diligenter præparatus, ferali in pegmate fortiter ictum carnificis ſubiit. Utriusque capita geminis præfixa pilis duas horas ſpectaculo fuere. Corpora ſtatim avecta in vicina templa, atque poſtridie cum capitibus ad eorum ditionem delata, catholico more terræ mandata ſunt. Executio.

Ingens Belgarum odium ſibi Albanus concivit, Egmontii præſertim, qui in omnium amoribus erat, cæde: erantque, qui dicerent, ea tunc primum ſtabilitas fœderatorum partes, præſagirentque, omne brevi Belgium in majores tumultus iturum. Fertur Gallicus legatus ad Regem ſuum ſcripſiſſe; *vidiſſe ſe in Bruxellenſi foro decuſſum illum verticem, cujus virtute bis Gallia contremuerit*: clades indigitans illatas Galliæ ad S. Quintinum & Gravelingam: quarum prior magna ex parte, poſterior, quanta erat, Egmontio debebatur. Elogium.

Deceſſit annos natus 46. relictis ex Sabina Bavarica, quam Spiræ præſente Carolo V. duxerat, fæminis octo, maribus tribus. Ex ſorore ejus, Comiti Vadamontio nupta, nata eſt Aloyſia, Henrici III. Franciæ Regis uxor. Nobilitas familiæ pervetuſta; potentia major, cum Geldriam Egmondani Duces poſſidebant. Cognomen ab Egmontio, Bataviæ oppido: ex quo Comitis appellationem ſemper retinuit Lamoralius, licet Gavræ in Flandria eſſet Princeps, a Carolo V. creatus aurei velleris Eques, a Philippo Flandriæ & Arteſiæ præfectus. Vir plane, militia præſertim, magnus. Relicta filiis paterna bona.

Philippus Hornanus, aurei velleris & ipſe Eques, 50. ætatis anno obiit. Nec minor ei Nobilitas, ex Gallica Mommorantiorum ſtirpe oriundo; cui rebus geſtis ſe parem exhibuit, Præfectura Belgici maris & Prætoriani militis decoratus. Militiæ rudimenta ſub Carolo V. poſuit; cui ob Hornam, Cæſarei juris in Geldria oppidum, ſubjectus erat. Inde Comitis Hornani titulus; quamvis aliorum in Regiis provinciis oppidorum, arciumque potiretur. Defleri haud modice potuiſſet, ſi non Egmontius omnium lachrymas conſumpſiſſet.

Damnati pariter majeſtatis cæſique 23 alii Nobiles, inter quos Stralius Antverpienſis conſul, & Egmontii ſecretarius. Capitis etiam damnati Montinius Hornani frater, & Bergenſis ad Zomam Marchio, qui in Hiſpania (quo uterque a Gubernatrice legatus fuerat) jam ante mœrore obierat. Berga & Montinium fiſco addicta. Alii damnati.

29. Albanus in Frisiam.

His ita peractis cum 12000. peditum & 3000. equitum, Albanus in Frisiam toto impetu raptus, adversus Ludovicum Nassovium, qui victoria ab Arembergio reportata ferox, pari ferme militum numero, cum Hochstratano & Schovemburgio, pedem ibi firmum posuisse est visus. Ubi lepidum illud accidit. Exploratores ab Albano præmissi, audito tympanorum strepitu visisque procul vexillis, festine recurrentes, hostem imminere nuntiant. Instruitur ad pugnam acies. Cum ecce! occurrit nuptialis pompa, qua Nympha rustica, agrestibus magno numero comitantibus in vicinum pagum ducebatur. Illico vertitur in risum pugna. Sponsa præteriens sclopetornm sono salutatur. Inde natum proverbium, ut procursatores, & exploratores, si reditum ad suos paulo meticulosius festinassent, interrogarentur, an sponsam viderint.

Geusios profligat.

At magis serio res mox agi cœpta. Nassoviani castris, situ & opere ad Gemingam præmunitis, se continebant. Sed Albanus eos adortus, & castris exuit, & ingenti prælio fusos ad internecionem ferme delevit, vindicato abunde Arembergio. Præda copiosa, impedimenta omnia, Nassovii, Hochstratani & Schovenburgii opima suppellex, præter signa complura ac tormenta in Hispanorum manus devenerunt. Minuit tamen victoriæ tantæ lætitiam legionis Sardicæ furor, quæ, ut vindicaret sociorum nuper iis in locis cæsorum cladem, multos circum circa pagos, igne supposito, concremarunt. Albanus revocata veterum disciplina Tribunum mutare militiam coëgit, ad gregarii militis conditionem redactum, sed paulo post gradui pristino restitutum. Redacti quoque in ordinem centuriones, subcenturiones, signiferi. Quorum plures militia abire malebant, quam ea affici ignominia. Sed non ideo compensata jactura, quæ ad decies centena florenorum millia ascendisse æstimabatur. Gröningam inde Albanus victor delatus, designatum loci Episcopum, & Meganum pro Arembergio Præfecturam provinciæ accipere jussit.

Novumque Orangii exercitum.

Cæso fratris exercitu Orangius cum majori copiarum numero, in Germania a Protestantium Principibus collecto properabat. Erant eo in exercitu viginti octo millia: sexdecim peditum Germanorum millia, equitum octo: equitum Gallorum Belgarumque duo millia, totidem prope peditum. Et Germanis quidem legionibus quadrimestre stipendium spoponderant Septemvir Palatinus, Dux Wirtembergiæ, & Argentoratum. Belgis autem & Gallis tria talerorum millia in singulos menses promisit quidam Hispanus Antverpiæ mercator. Equitatum vero alendum in se susceperant, partim Oran-

gius

gius ac frater, partim ipſi equitum Ductores, Caſimirus Palatini filius, Comes Scwarzenburgicus, duo ex Ducibus Saxoniæ, Hochſtratanus, & Lumejus Comes a Marca, homo Catholico nomini inſenſimus barbaro atque impio voto obſtrictus ad eorum lanienam.

Cum his copiis & viginti campeſtribus tormentis Orangius opinione celerius transmiſſo Rheno ad Moſæ ripam haud procul Trajecto caſtra poſuit, ingentique Belgium aut timore aut ſpe complevit. Albanus, numero licet minore multo inſtructus, diſſimulato metu, augenti hoſtium vires, conſpirationem Principum, Daniæ quoque & Angliæ auxilia, reſpondit cum Hiſpanica gravitate, quantumcunque ſit illud fœdus, non tamen magnopere eſſe extimeſcendum; eo quod contra illud Rex longe majus inierit; conveniſſe ſiquidem cum Hiſpaniarum Monarcha Reges Neapolis, Siciciliæ & Sardiniæ, conveniſſe Inſubriæ Ducem, Burgundionum & Belgarum Principem: præter Peruvii, Mexici, & Philippinarum Reges.

Major illi a Belgis metus, quibus inviſum ſe ſciebat, ne cum Orangio arma conjungant. Movit nihilominus ad Trajectum tranſitu Moſæ hoſtem prohibiturus. At Orangius celeritate uſus fluvium, vado invento, nocte trajecit, atque Albano pugnæ copiam obtulit. Verum ille, expetentibus licet prælium Ducibus, providens animo, tanto hoſtium numero haud diu ſtipendia & alimenta ſufſectura, quam minimo ſuorum periculo damnoque agendum ratus, ſuorum ardorem repreſſit. Quotidianæ tamen interceſſerant velitationes. In una ex iſtis Vitellius caſtrorum Præfectus fugatus eſt, doluitque maxime, quod equa, quam perniciſſimam habebat, eſſet ſauciata. Altera die congreſſus cum aliquot hoſtium turmis, 400. eorum interfecit, præter plauſtra complura militari ſupellectili inſtructa, 150. equis ad Albanum abactis, *en*, inquit, *quot equos una mihi equa peperit.* Cunctando.

Idem Vitellius, cum hoſtis Betam amnem transmitteret, reſiduas in citeriori ripa copias aggreſſus, juſto ferme prælio vicit, cæſis duobus eorum millibus, captisque non paucis Nobilibus. Sed Orangio maxime doluit jactura Antonii Lalinii Hochſtratani Comitis, qui globo trajectus, paulo poſt catholicum fidem publice profeſſus, obiit. 150. Orangiani milites cum domo, in quam ſe conſtipaverant, igne injecto miſere exuſti ſunt. Ex Regiis 80. cecidere. Cenſebant Duces eo die debellari potuiſſe, ſi Albanus cum toto exercitu in hoſtem moviſſet.

Et licet ad Quercetum prælio plus quam velitari damnum utcunque compensarit Orangius, Hispanis aliquot fugatis signis, multisque cæsis, & Hugonotorum etiam accessu auctus esset; quia tamen Albanus perpetuo illi ad latus incedebat, nec tamen ad pugnam decretoriam adigi poterat, annona deficiente, ac milite, ob stipendia non persoluta, insurgente, statuit, Condæo bellum in Regem reparanti se adjungere. Verum a Cossæo Galliæ aditu prohibitus, milite partim dimisso, partim in Germaniam reducto, Belgarum aliquos metu liberavit, alios spe destituit. Ita nempe Fabius ille cunctando, modico suorum damno ferocientem fregit Hannibalem, licet huic quoque Dictatori suus non deesset Magister Equitum, qui cunctationem incusans prælium deposceret. (*anno* 1568.)

Missæ Galliis suppetiæ.

Albanus hoste Belgio ejecto, duo millia equitum, tria peditum, Ductore Ernesto Mansfeldio, in Galliam adversus Hugonotos misit, gratiam relaturus Regi Carolo, quod Orangium pro hoste haberet. Erantque suppetiæ istæ pars magna Moncontarianæ victoriæ. Ipse vero Albanus Bruxellas triumphanti similis ingressus, a Pio V. Pontifice galero & gladio, auro gemmisque distinctis donatus est. Sed dum trophæum superbum ex ære conflatum sibi in arce Anverpiensi erexit, Belgis indignationem, Hispanis risum movit.

30. Novum tributum irritat Belgas.

Sed nihil æque odium ipsi, ac Hispano nomini universum cumulavit ac novum tributum, ea lege Belgis impositum, ut rerum mobilium, quoties venderentur, decima, immobilium vigesima, omnium vero centesima semel a Belgis penderetur. Sic enim exhausto ærario & provinciarum securitati provideri posse. Ordines eam ob causam Bruxellis coacti, quod ad decimam attinet, repugnabant: interverti eo tributo commercia, præcipuum Belgii alimentum. Pro eadem re sæpius decimam solvendam fore, pro lana, pro filio, pro textura, pro tinctura, pro pannis ac tapetibus venditis: ideoque auctis in immensum rerum necessariarum pretiis, absterrendos opifices, mercatores, emptoresque, alio potius migraturos, cumque extrema pernicie egestatem provinciis relicturos. Sed nihil effectum apud armatum, victoremque militem meliorem, quam Gubernatorem. (*anno* 1569.)

Cum igitur hinc excusationibus & libellis supplicibus, illinc edictis & minis diu certatum esset, Albanus contumacioribus aliquot

quot civitatibus privilegia ademit, aliis præſidia impoſuit, omnibus metum injecit. Quo factum, ut provinciarum pleræque centeſimam conſenſerint. Utque promptiores faceret Belgas, recitato publice in foro Antverpiæ maximo Regio diplomate præteritorum veniam & oblivionem promulgavit. Sed tot inſertæ erant exceptiones, ut ſpes & exſpectationem populorum nullatenus impleret. (*anno* 1570.)

Decimarum exactionem ſuſpendit deinde nova calamitas. Nam intumeſcens Oceanus, atque aggeres aut demolitus, aut etiam alicubi ſupergreſſus, inaud ta eluvione contexit aliquot Selandiæ inſulas, magnam littoralis Hollandiæ partem, totamque ferme Friſiam, ſtrage non fortunarum ſolummodo lamentabili, ſed hominum quoque vel in ſolo Friſia viginti millium, quos mare acceſſu receſſuque juxta ſævum hauſit; non alia oculis oblata imagine, quam Noetico diluvio naufragantis terrarum orbis. Suſpenſa igitur tantiſper propter calamitatem iſtam decimalis tributi exactione, poſteaque reſumpta nova edictum moderatione temperatum, mollitumque Bruxellenſibus promulgat Albanus, nihil ultra mutaturus. Sed illi conjunctis adeo ſtudiis repugnarunt, ut clauſis officinis inſtitores, tabernarii, & opifices ab opere ceſſarint: quorum aliquot præ foribus tabernarum ſuſpendi juſſit. Jamque miles in armis, lictor cum laqueo præſto erant: cum nuntius *de Brila* a Geuſiis capta, tanquam Deus e machina, funeſtæ tragœdiæ nodum ac laqueum repente ſolvit. Nam perculſus inopinata clade Albanus, omittit tandem odioſam quæſtionem, duos ipſos annos non alio fructu agitatam, quam ut aucto Hiſpanorum odio, provinciarum defectionem traheret: prout modo narratum ibo. Eluvio.

Continuatio
Ejusdem Hiſtoriæ:

ORangius ambitioſæ atque hæreſi infectæ mentis Princeps, jam tum, cum Philippus Rex, Belgio diſceſſurus, Margaritham ſororem Gubernatricem dixerat, ſpe Belgii Præfecturæ dejectus, imperium quoddam meditari viſus eſt. Pacatis autem rebus id aſſequi non poterat. Concitavit proin fovitque, tractis in partem primoribus populisque, illas Hiſpani militis, Granvellani, Epiſcoporum, Inquiſitionis, Concilii Tridentini turbas. Quibus tamen Regis indulgentia compoſitis, ultra progredi non eſt auſus, diſſimulandi tacendique inſignis artifex. Juramento dein fidelitatis a Margaritha exacto, au-

auditoque Hispani militis adventu, haud dubie non optime sibi conscius in Germaniam secessit, occasionem exspectaturus, qua consiliis suis eventum daret.

31. Orangius Geusios in partes trahit. Et invenit illam, Albano judicia in alienatam Nobilitatem exercente, ubi ipse in reorum numerum relatus, damnatusque, personam quam egerat, posuit, & communem, ut videri voluit, causam cum privata conjunxit, atque arma induit palam: provincias, ubi tanto exercitu armatum se ostenderet, ad se defecturas ratus. Verum, cum illæ quiescerent, victus Albani cunctatione, atque in Germaniam regressus, nihil optatius habuit, quam illam decimarum exactionem, haud ex vano sibi persuadens, licet paucorum Nobilium supplicia non tanti fuissent roboris, ut se civitates sibi conjungerent, tributorum tamen novitatem, tanquam causam omnibus communem plus roboris habituram: atque recenti hoc & communi odio ardescente tempus adesse opportunum maturandæ rebellionis, fundandique, quem diu moliebatur, dominatum. Imminens igitur occasioni, firmatusque occultis plurium civitatum consiliis, ad defectionem jam spectantium, lecto per otium milite, eas Belgio faces intulit, quæ deinceps nullo annorum spatio, nullis concidentium urbium ruinis opprimi, nullisque cruoris fluminibus extingui possint.

Cœptum est a Batavico mari bellium, quasi jam tum vires suas præsenserint. Quum enim Orangius urbem aliquam munitam aut portum primo occupandum duceret, ex quo bellum circumferret, sciretque, Geusios, tam *Urbanos* (qui in urbibus degebant) quam *Sylvestres*, atque *Aquatiles*, occasionem, qua deficerent, opperiri, cum his ultimis fortunam tentandam ratus, felici rem audacia confecit.

Horum Dux fuit Guilielmus Comes *a Marcha*, Lumæi dominus, juratus religionis hostis, odiumque in Albanum professus, depictis decem in vexillo monetis, ad decimi nummi memoriam invidiamque militibus altius implantandam. Commilitones illus primi fuerunt *Lancelotus* Brederodii filius nothus, Guilielmus Treslongus &c. quibus mandaverat Oranguis, prædatoriis navibus oram Hollandiæ ac Frisiæ infestam haberent. Illi Hispanorum odio & prædarum cupidine; quarum quintam partem Orangio pendebant, piraticam exercebant, donec vi tempestatis in Vornam Hollandiæ insulam appulsi, ac pro mercatoribus habiti, discrimine in audaciam verso, anno

1572.

1572. *Brilam* insulæ portum capiunt, eundemque, nulla in res sacras & personas Ecclesiasticas crudelitate omissa, communire aggrediuntur. Brila capta.

Albanus re nuntiata, timore equidem perculsus, sed eo dissimulato, dixisse fertur: *nihil, nihil*: quasi diceret, id nihil esse ducendum. Unde Batavi illum dein versiculum cecinere: *Crevit in immensum, quod fuit ante nihil.* Accurrit quidem cum aliquot signis comes Bossuvius Hollandiæ Præfectus, sed repulsus est strenue, aliquot etiam ejus navibus incensis. Albani vero statuæ ob Brilam captam conspicilia ad ludibrium naso imposuerunt, ad Germanicam vocem Brillen alludentes.

Ad captæ insulæ famam, mirum profecto, quanta per Belgium subito mutatio sit facta. Quippe civitatum complures fœderatis ultro favere, aliquæ etiam invitare, aliæ nec Albanum pati nec a Rege deficere. Dordracum Hispanis portas occlusit, sparso rumore, ad decimum nummum exigendum eos venire. Flissinga Hispanum præsidium vi ejecit, Alvaro Paceco Hispano Tribuno suspendio necato. Moxque, Amstelodamo excepto, omnis ferme Hollandia & Selandia defecit; atque Lumæio curante Orangio fidem juravit, hæresi utrobique prædominante. Mutata rerum facies. Defectio.

Tantaque mox hæreticorum multitudo spe prædæ ex Ecclesiarum bonis capiendæ confluxit, ut quatuor intra menses in portu Flissingano 150. navigiorum classis instructa staret, Hispanosque sæpius aggressa, superior plerumque evaderet; ut jam tum maritimæ per Oceanum potentiæ prælusisse videantur. Hæc etenim sunt cunabula ex tenuibus initiis enatæ potentissimæ per orbem Reipublicæ. Mox quippe eadem procella Zutphaniam, Transiselaniam, Frisiam, Geldriam, rapuit, urbibus partim vi a Comite Bergensi, Orangii affine captis, partim metu aut sponte deditis. Hoc nempe decimæ pretio emptus est Orangio provinciarum Principatus. Initia Reipublicæ.

Sed nihil Albanum æque perculit, ac montes Hannoniæ a Ludovico Nassovio ope Gallorum capti, Colinio Carolum Regem urgente, ut Nassoviis in Belgio succurrat. Simulavit id Rex, ut feras in casses agat & meditatam rebellium Hugonotorum cædem perficiat. Albanus Gallorum metu omissis maritimis provinciis, filium suum Federicum ad obsidendos Montes misit. Qui Hangestum, quem Colinius ad solvendam obsidionem cum delecto milite submiserat, acie profligavit, cæsis Gallorum mille ducentis, captis vero cum ipso Urbes captæ.

Duce

Duce sexcentis. Hispanorum triginta duntaxat desiderati scribuntur. Fugitivæ Gallorum reliquiæ a rusticis trucidatæ sunt.

Orangius, ut fratri Montibus obsesso, succurrat, 6000. equitum, 11000. peditum, transmissis Rheno & Mosa, Ruremundam expugnat. Teneramundam, Mechliniam, aliasque urbes aut deditione occupat, aut pecunia multat. Et profecto miserum, si unquam, ea tempestate Belgium fuit, quatuor hostilibus exercitibus, terra marique pressum. Quum provinciarum maritima Lumæius, Gallis finitima Nassovius, Germanis contermina Bergensis, media Orangius vexaret, urbes direptas cædibus complerent, nullius ætati pudorique parcerent, in sacra præsertim ac sacerdotes furerent, eosque quæsitis ad ignominiam suppliciis barbare trucidarent; Lumæio præsertim Geusiorum immanissimo sacerdotum carnificinam ubique instruente, Belgisque se in plures ac truculentiores dominos incidisse lamentantibus.

Sed Orangius spreto interim civitatum odio, Brabantiam direptionibus emensus, in Hannoniam properavit, obsessam urbem liberaturus; sed Albani castra ita munita invenit, ut ea perfringere nullatenus posset. Audita subin Parisiensi Hugonotorum cæde, animo consternatus Delphos in Hollandiam, frater Ludovicus urbe dedita Dillenburgum in Germaniam recessit. Albanus vero Montibus receptis, quidquid Orangius in Brabantia & Flandria occupaverat, recuperat majori celeritate quam clementia: oppidorum aliis pecunia multatis, aliis licentiæ militum permissis; quorum furorem Mechlinia elegans & opima civitas tridui populatione pertulit: eo solo relicto solatio, ut prædam, vili pretio a mercatoribus Antverpiensibus emptam, a sacerdote Societatis JEsu ad id persuasis, eodem posset redimere: viginti millibus recuperata suppellectili, quæ centum millibus constaret. Cum autem hæc direptio magnum Albano conflaret odium, is causam contulit in Mechliniensium perfidiam, qua paulo ante Regium præsidium recusarint, ut necessitatem se Orangio dedendi possent obtendere.

32. Harlemi expugnatio.

Interea Federicus, patre adhuc severior, Zutphaniam captam direptioni militum pariter permisit; tantumque reliquis circum provinciis terrorem incussit, ut Bergensi fuga dilapso, mensis unius spatio omnibus oppidis sit potitus. At vero crudele Harlemi excidium adeo Hollandos irritavit, ut extrema maluerint pati, quam in Albani jussa concedere. Certe Harlemum, rejecta venia ab Federico oblata, religione veteri palam exuta, direptis templis, sacrisque omni-

omnibus contaminatis, octo menſium obſidionem pertulit, ea pertinaci, ut Federicus deditione deſperata receſſiſſet, niſi pater ſignificaſſet, ſi locum dereſeret, ſe, lecto licet decumbentem, in caſtra venturum, aut certe accerſiturum ab Hiſpania ipſius matrem, quæ filii partes impleret.

Quamvis autem eo convitio accenſus juvenis omnes adhiberet machinas, oppidani tamen tanta pertinacia ſe obfirmabant, ut novis in dies contumeliis Hiſpanos irritarent. Cum enim iſti caput in urbem projeciſſent cum elogio: *Caput Philippi Coninx, qui liberando Harlemo cum bis mille auxiliaribus venit.* Iterumque aliud cum titulo: *Caput Antonii Pictoris, qui Montenſem urbem Gallis prodidit*: illi captivis undecim Hiſpanis obtruncatis, eorum capita dolio incluſa noctu in caſtra devolvunt, cum inſcriptione: *Albano Harlemenſes, ne ob decimum nummum, adhuc non ſolutum, bellum perſequatur, decem capita perſolvunt, ac pro uſura dilatæ ſolutionis undecimum ſuperaddunt.* Acceſſerunt impia ludibria, dum ſacri operantium veſtibus induti aras, in mœnibus erectas, ſupplicantium more circumeunt, hymnos in deſpectum concinentes. Mox ſtramineas ſacerdotum, monialium, & Hiſpanorum icones flagris cædunt, confodiunt, amputatiſque capitibus in caſtra projiciunt.

Sed non impune ſacrilegis ludionibus illa fuerunt. Nam ex eo res eorum in pejus ruebant, donec fame conſumpti, dedita tandem urbe arbitrio victoris, ſenſere ultorem Deum, variis ſuppliciis a Federeco necati, ut vindicaret quatuor Hiſpanorum millia, in ea obſidione amiſſa. Harlamenſes in uſum revocaverant columbarum miniſterium, litteras ad Orangium deferentium. Fœminæ non minus ac viri pugnabant. Eodem tempore Sancerra in Gallia expugnata, obſidione & pertinacia in omnibus perſimili.

Fatalis etiam hæc obſidio fuit primis ſociis, qui Brilam ceperant, nam Lancelotus Brederodius interemptus eſt, Guilielmus *a Marca* Lumæi dominus, catholicorum tortor, in exilium actus ab ipſo Orangio, quod culpam Harlemenſis obſidionis non ſolutæ in ordines conjiceret, ſtipendia maligne ſuppeditantes, atque propterea arma illis minitaretur. Compertus etiam aliquid contra Orangium moliri, libertatis auctorem licentius ſe efferens. Poſt quatuor annos adverſus Joannem Auſtriacum arma reſumens, victus Gemblacenſi pugna, Leodium fugit, ibique interiit, rabidi canis morſu, immanis ſacerdotum carnifex.

Compenſarunt utcunque jacturam fœderati navali prælio, quo captus eſt Boſſuvius, Hollandiæ, Selandiæ, & maritimæ Belgarum

oræ præfectus, prætoria ejus navi a reliquis disjuncta post diuturnum certamen superata. Sed Hispani vices reddiderunt in Hollandia Australi: ubi expugnatis aliquot oppidis ad Hagam Comitis ceperunt *Marnixium Aldegundium*, primariæ apud fœderatos existimationis virum, Ducemque præclarum. (*anno* 1573.)

35. Requesenius. Venerat interea in Belgium a Præfectura Insubriæ Requesenius, novus Belgii Gubernator, a Rege, severitatem Albani, atque ortas ab ea defectiones fortassis improbante, eidem substitutus. Albanus igitur cum filio, tradita Requesenio gubernatione & exercitu in Hispaniam rediit, Belgium totum turbatum relinquens, quod a Margaritha Parmensi pacatum invenerat. De ejus abitu varius apud Belgas sensus; asserentibus quibusdam (quod de Augusto dictum fertur, aut nasci eum non debuisse, aut non mori) aut advenire non debuisse Albanum in Belgium, aut eo tempore non avocari, quo nulla amplius lenitate Orangii & ordinumHollandicorum cœpta emolliri poterant: nec ab alio melius curari vulnera, quam qui illa intulit: dato documento, dum Orangium bis vicit bis a provinciis vel cunctando depulit.

Discessus Albani. Exceptus quidem in Hispania a Rege perhumaniter Albanus, sed postea Uzedam ab aula relegatus, eam tempestatem mira animi æquabilitate excepit, major visus dum jaceret, quam dum fortuna favente staret. Crediderim ego, nunquam excidisse eum Regis animo, viri merita æstimantis, sed datum aliquid Belgis, ut punitus videatur.

Elogium. Nam postea Henrico, Lusitanorum Rege mortuo, ad Regnum illud armis capessendum Albanum elegit, mirantibus pluribus, quod homini, ob sex annorum exilium irritato eam provinciam, quam summi momenti ducebat, demandasset. Imo Albanus ipse dicebat, non sine fastu, admirari se, quod ad Regnum subigendum opus Regi fuerit catenato Duce.

Et implevit spes Regis. Quippe bellum summa fide administravit, Lusitania eidem parta. Sed brevi post (*anno* 1582.) Ulissipone, alloquio Regis sæpius recreatus, febri obiit, a Ludovico Granatensi, Illustrissimi Prædicatorum ordinis viro toto orbe celeberrimo, pie morientium sacramentis rite munitus (*anno ætatis* 47.) Vir plane magnus, qui eam, quam a majoribus suis acceperat, militarem gloriam magnis incrementis auxit. Certe Ducum nullus ea tempestate tamdiu tamque variis in locis arma tractavit. Quippe Cæsaris Caroli ejusque filii auspiciis, in Germania, Hungaria, Africa, Italia, Belgio, Lusitania, maximis expeditionibus præfuit, victus nunquam, ubi præsens adfuit; cunctatione plerumque assuetus vincere. Nec minor

ei

ei ſplendor generis, quippe cujus avus Federicus Ferdinandi catholici conſobrinus fuerat: qui & Granatenſe bellum feliciter confecit, & Navarræ Regnum Hiſpaniæ Regique ſuo adjecit.

ARTICULUS VII.

Status Belgii ſub Præfectura Requeſenii ab anno 1574. ad 1576.

Ludovicus Requeſenius, magnus Equitum S. Jacobi in Caſtellæ Provincia commendator, a Mediolanenſi ad Belgicam Præfecturam a Rege translatus, quum civili juxta ac militari prudentia eſſet inſtructus, mira inſuper ingenii facilitate, emendatis Albani vitiis, reducturus Belgium ad pacem ſperabatur. Nam & militum licentiam coercuit, &, quo magnam apud gentem gratiam iniit, geminam Albani ſtatuam ſuſtulit.

Sed Orangium, maritimis provinciis incubantem, ambitionis vela altius jam provexerant, quam ut aſperitate aut clementia ad obſequium reduci poſſet. Quin inſpectante in littore Requeſenio, navali prælio victor, *Middelburgum* Selandiæ caput, expugnavit. Verum Hiſpani duce Sanctio Avila vices reddiderunt campeſtri pugna, cum Ludovico Naſſovio ad Mochemum pagum conſerta. Adduxerat is e Germania ſeptem millia peditum, quatuor equitum. Hunc exercitum aggreſſus Avila, totum ferme delevit: cœſo etiam ipſo ductore Ludovico Naſſovio, homine feroci & ex præcipiti impetu bellare ſolito, ejusque fratre Henrico. Cum quibus cecidit Chriſtophorus Palatini Septemviri filius. Signis, tormentis, caſtris, omnique præda, paucis deſideratis ex ſuis, victores abunde ſunt potiti: præcipuum victoriæ decus ſingulis nationibus, Hiſpanis, Italis, & Belgis ſibi attribuentibus.

34. Middelburgum amiſſum.

Victoria Hiſpanorum.

Tam proſperæ victoriæ fructum atrox Hiſpanorum militum ſeditio plane perdidit. Stipendia pluribus diu non fuerant perſoluta. Hæc implacabiles expoſcebant. Cumque tunc ſolvi non poſſent, ſpreto Ducum imperio, quin arma in eos obvertentes, Ducem ex ſuis creant (quem *Electum* dixere) atque partiti inter ſe belli munia inſtructo agmine Antverpiam petunt. Requeſenius mittit obviam, qui ſolutionem promitterent. Sed his ſpretis, P. Trigoſio Hiſpano S. J. placare eos conanti reſpondent: *numeraret prius pecuniam; mox concioni attentos habiturum. Satis iam datum verborum. Ducum arbitrio eundum adverſus ignea tormentorum ora, in vulnera & mortes: foſſas, ſi deſint* vir-

Seditio militaris.

virgultorum fasces, suorum aggestu corporum exæquandas. An licere Duci militum animas in horas exposcere, non licere autem militibus a Duce alimenta vitæ exposcere? Ita frementes Antverpiam ad tria millia ingressi sunt; atque ante curiam collecti juramento spondent, Electo se obtemperaturos, nec quieturos, donec stipendia ad assem usque numerarentur, Requesenio vero denuntiant, nisi ab eo illico solvantur, se sibi arbitratu suo soluturos. Conquisita tandem pecunia placati, liberales se in pauperes, Religiosos, & cives exhibuerunt.

Lugduni obsidio irrita.

Nec tamen fidendum ratus Gubernator, venia data, omnes ad obsidionem Lugduni, ab Albano superiore anno inchoatam, misit, Ductore Valdesio; qui expugnatis hostium munitionibus, & intercluso commeatu, extremam prope necessitatem urbi indixit. At præsidiarii deditionem poscenti ferociter respondent: *Alimenta sibi non defutura; donec lævum brachium restaret: hoc esuros, dextero ad tuendam libertatem reservato.* Valdesius festinatis per iram accessibus eo devenerat, ut impetu haud dubie capi urbs potuisset, nisi in gratiam Hagensis fœminæ amasiæ suæ rem distulisset, damno nunquam reparando. Nam finitimi populi, ubi Lugdunum propediem dedendum intellexerunt, perfossis fluminum marisque aggeribus, aquarum eluvione vicinos circum campos sepeliunt, & undique armatis navibus advecti cibaria urbi inferunt. Cumque campestre hoc pelagus magis semper magisque intumesceret, Hispani subtracturi se hostili elemento, obsidionem quarto mense protractam deserere coacti sunt, culpa Valdesii Ductoris, amore fœminæ aggressionem differentis. Nec fuga ipsa sine clade fuit: insequente eos in navigiis hoste harpagonibus, uncisque armato, quibus fugientes fauciabat, & in naves suas trahebat. Ubi Ciaconii subcenturionis facinus memoria dignum est. Is uncis in navem pertractus, arrepta securi tres Geusios mactat, reliquisque in aquas desilientibus, navigium frumento onustum ad socios, qualecunque victis solatium, deducit.

Altera seditio.

Auxerunt calamitatem Hispani milites altera seditione. Quippe spe Lugdunensis prædæ frustrati, stipendiorum loco destinatæ, Valdesium, ceu dilatæ oppugnationis reum capiunt, & substituto in ejus locum *Electo*, constrictum Ultrajectum deducunt, aggressique Regiam urbem non ante sedari poterant, quam a Requesenio repræsentarentur stipendia. Sed amissum iterata seditione & Lugdunensi fuga decus repararunt, expugnatis pluribus in Hollandiæ & Geldriæ finibus oppidis & castellis. Auxitque animos Hannibal Comes Altempsius, Pii IV. ex sorore nepos, factis sub Carolo & Ferdinando Cæsaribus, atque Philippo

Rege

Rege stipendiis in Germania, Italia, Belgio, & Africa, Dux veteranus: qui legionem quatuor millium ex Germania adduxit.

Requesenius his auxiliis recreatus, in Selandiam, quam hostibus a continenti magnam partem exclusis, animadverterat esse perfugio, expeditionem decrevit, terrestri militia Sanctio Avilæ, maritima Mandragonio, universa vero præfectura Vitellio commissa. Rebus itaque impigre curatis, milites Antverpia solventes secundo Scaldi, Bergas ad Zomam, inde in Tolam insulam, ex hac in Duvellaniam hostili præsidio validam, mare vadosum pedibus tranando pervenerunt, multis aqua haustis, multis hostium armis. Osorius Ulloa cum sua cohorte, ubi terram attigit, videns necessitatem vincendi aut pereundi, superato aggere, pugnaque conserta, victor insula potitur: ac deinde etiam Scaldia, expugnata Zirizæa, insulæ capite. (*anno* 1575.) 35. Expeditio Selandica.

Obiit in ea obsidione Chiapinius Vitellius, Italus, militari domo natus; quem bellis adversum Turcam jam exercitum Ducem strenuum, Albanus ceu castrorum præfectum in Belgium secum abduxit, magnasque sæpe res per illum gessit. Is, licet obesitate corporis esset prætumidus, singulari tamen agilitate valebat. Cum autem increscente abdomine adeo, ut fascia e collo suspensa sustinendus venter esset, immodice projectus, videret, se tardiorem reddi ad belli munia, ad quæ omnia referebat, vino sibi interdicto, acetum bibere ad finem usque vitæ perseveravit, effecitque, ut detumescente gravi saburra, laxataque pelle, qua ceu thorace se involvebat, octoginta septem librarum pondo decrevisse compertus fuerit. Sed quantum militiæ Italicæ gloriam auxit, tantum pudicitiæ famam imminuit. Vitellii mors & elogium.

At majorem Vitellio Belgium mox virum luxit, ipsum videlicet Gubernatorem Ludovicum Requesenium; in quo paterna Zunicæ domus, & materna Requeseniæ (unde dominatus & nomen) decora collecta sunt. Is in maritimo adversus Ottomanum bello moderator Joanni Austriaco a Philippo datus, Maurico dein bello applicitus, cum belli pacisque artibus præstaret, primum Insubriæ, mox Belgii Præfecturam iniit. Nec infeliciter eam Provinciam gessit, si ejus gesta, ad ea, quæ præibant in Belgio, & quæ subsecuta sunt, referre placeat. Nam sæpius Victor, pluribus locis ab hoste recuperatis, contractiores multo debilioresque, quam invenerat, hostium vires reliquit; majora acturus, nisi milites, importunius quam iniquius stipendia deposcentes, intra biennium ter aut quater Mors Requesenii.

ſeditione renovata, victorias ipſi ſuas corrupiſſent, & Gubernatoris ſui fatum acceleraſſent. (1574.)

Duo tamen ei vitio data; & quod ad motus ſeditioſorum militum compeſcendos Belgarum populis arma conceſſerit, ægre in poſterum adimenda: & quod, dum Mediolani Gubernator eſſet, durius & iniquius, quam decebat, & oportebat, ſanctum Carolum Borromæum habuerit. Cæterum, antequam decederet, Barlamontium nominavit Belgii Gubernatorem, Mansfeldium vero armorum Præfectum, ſed quia, antequam tabulæ ſignarentur, obiit, nulla eorum eſt ratio habita manſitque pro gentis more penes primarium ſenatum Belgicæ adminiſtrationis procuratio, quoad Regi videretur.

16. Senatus arripit regimen.

Neque Rex abs re putavit fore, ſi dilata paulum miſſione novi Gubernatoris, Belgis interea Belgium gubernandum relinqueret, ea ductus ratione, Belgarum Proceres traditam ſibi Rempublicam curaturos attentius, quamque toties exquiſierant a Rege, medicinam per ſe ipſos adhibituros: præſertim, quod ſenatorum præcipuos, Arſchotum, Mansfeldium, Barlamontium, Viglium, Religioni ſibique addictos non ignoraret. Sed eam gubernationem plurimum obfuiſſe & Regi & Belgio, ſecuta inde provinciarum pernicies luculente oſtendit.

Seditio militum.

Nam Orangii occultis artibus inter ſenatores orta diſſenſione, alii Hiſpanienſes, Patriotæ alii dicebantur, plauſibili patriæ libertatis titulo prævalente. Præſertim vero Brabantiæ & Arteſiæ deputati ab Orangianis corrupti in abdicationem externi militis vehementer laborabant, ut iis dimiſſis, prout ſub Margaritha factum, Belgium pro libidine miſcere poſſent. Hiſpani milites, qui in Scaldia & Duvelandia ad præſidium relicti fuerant, his auditis, in quartam jam ſeditionem verſi, relictis paucis duntaxat Ziriżææ Wallonibus, utramque inſulam, tanto labore ac ſanguine nuper occupatam, deſerunt, & in Brabantiam effuſi ſtipendia ferociter poſtulant.

Et annuebant plerique ſenatorum, ut ſolutis ſtipendiis quiet[i] conſulatur. At ubi Brabantiæ & Arteſiæ deputati, dudum ab Orangio empti, interceſſerunt, inopiam ærarii queſti, Hiſpani Aloſtum intercipiunt (ſuſpenſo extra portas Regio Miniſtro) eam urbem pignoris loco retenturi, donec integra ſtipendia repræſententur. Quo nuntio audito Bruxellenſes in furorem rapti Hiſpanos tota urbe ad necem conquirunt. Senatus vero decreto Hiſpani milites, qu[i]

Alo-

Aloſtum invaſerant, rebelles, hoſtesque patriæ ac Regis renunciantur, & Bruxellenſi populo ad urbis tutelam arma permittuntur. Quo exemplo complures Brabantiæ & Flandriæ civitates, quod eadem ſe timere dicerent a Walonibus & Germanis præſidiariis ſuis, arma induerunt, pari ſenatus conſenſu & delegatorum inſtinctu. Aloſtum capiunt.

Nihil optatius Orangio, in anguſtias jam redacto, accidere poterat iis provinciarum militumque turbis; quas ut nutriret, atque in apertum belli incendium inflammaret, crebris ab Hollandia litteris provincias ad libertatem vocat, dominatum ſibi allerturus. Neque fruſtra adhibitæ machinæ. Nam Nobiles complures ac ſenatores in fœdus petraxit, abalienato etiam ab Hiſpanis Areſchoto ſenatus principe. Bruxellenſes ad arma clamant. Creatur novus Bruxellarum Gubernator Guil. Hornanus, Hiſpano nomini apprime infenſus. Hujus mandato Mansfeldius, Barlamontius, Viglius, Aſſonvillus, Delrius, aliique ſenatores, qui Hiſpanicarum partium habebantur, ex curia in cuſtodiam violente abducuntur. Senatus conſultum de Hiſpanis toto Belgio pellendis conditur. Imperata toti Belgio arma. Implorata Galliæ, Angliæ, Cliviæ auxilia, ac præſer im Orangii. Qui illico milites miſit, ad expugnandam Gandavenſem arcem, quam Hiſpani obtinebant, Neoportu maritima Flandriæ urbe eidem in pignus data. Turbæ.

Rebus ita præparatis Procuratores Provinciarum, penes quos, contempto ſenatu, rerum ſumma erat, totius Belgii Comitia Gandavi cogunt, fœdusque generale *Gandavenſe* dictum, percutiunt, 25. capitibus comprehenſum. Præcipuum ex iis erat: *ut milites Hiſpani externique omnes, conjunctis perpetua pace ac fœdere Hollandis Selandisque cum cæteris provinciis, quamprimum Belgio ejicerentur.* (anno 1576.)

His mira omnium conſpiratione decretis, ventum ad arma. Glimæus ordinum Ductor acie victus ab Hiſpanis. Hi Trajecto ad Moſam ejecti, urbem recuperant, loci mulieribus captis, & ante ſe objectis ingredientes. Paſſa tum quidem ea urbs militarem prædandi licentiam: ſed multo magis *Antverpia.* In hanc fœderati ordines ultra 20000. armatorum injiciunt. Verum Hiſpani ad 6000 ab Avila in arcem recepti, inde in urbem tanto impetu procurrunt, ut victores ea ſint potiti. Secuta eſt barbara ſane ditiſſimi Europæ emporii populatio. Nam quidquid ira & avaritia in ſumma armorum licentia ſuggerunt, per cædes ac rapinas patratum, in mercatores maxime prædivites, gemmarios, & opulentos cives. Triduo furioſa illa direptio tenuit, coactis miſeris hominibus merces ſuas, domina, ſupellectilem, & domus ipſas præſenti pecunia redimere; Antverpia direpta.

ut

ut adeo pauperes milites ingressi urbem divitem, pauperem divites reliquerint. Conflagravit præter multas alias ædes curia, præda inter victores & ignes divisa. Ex Hispanis pauci, ex fœderatis militibus 6000. cecidisse memorantur. Captus Egmontius Lamoralii filius, cui, velut futuro cædis paternæ vindici, majorem exercitus partem ordines tradiderant. (anno 1576.)

Ordines provinciarum Gandavi congregati, cum tristem hanc populationem intellexerunt, in ultionem ardentes, festine fœdus absolvunt, hoc uno læti, quod coacti fecisse viderentur, quod facturi erant: missoque ad Regem, qui exposita Hispanorum militum seditione atque immanitate, fœdus excusarent: quod cum sacri profanique ordines unicum pacandi Belgii superesse remedium unanimi consensu censuerint, non dubitare se, id Majestati suæ pro temporum ratione probatum iri.

Hispanorum excusatio.

Nec minus de Regis animo sollicit Hispani Duces, ad eum ablegant, qui callida Belgarum consilia, vim Regiis Gubernatoribus in senatu illatam, usurpatam a provinciarum procuratoribus administrationem, convocatos contra Regis præceptum ordines, imminentem totius Belgii defectionem ob oculos ponant. Peccasse quidem Hispanorum cohortes, stipendiorum loco Alosto intercepto; eam tamen occasionem induendi in Hispanos arma a nonnullis Belgarum primoribus nimis avide arreptam, & solutis Germanicæ legioni, non autem Hispanis, stipendiis, astu quæsitam. Se tamen non repugnasse, eos hostes judicari. At ubi audierint, ictum in Hispanos omnes furiale fœdus evocata iu Belgium Galliæ Angliæque arma; vim illatam senatoribus, Regi fidis; arma in Hispanos provincialibus imperata, Regis auctoritate abjecta cogi comitia ordinum, totumque Belgium, societate inita cum Orangio Regis, Religionis, ac patriæ hoste, sursum deorsum verti; tum enim vero partes suas existimasse, conjunctis viribus conniti, ne fœderati, ejecta Regis militia, imperium Principis prorsus excuterent.

Populationem Antverpiæ accidisse quidem luctuosam, sed meritam, admissis in eam contra juramenti religionem fœdatorum militibus, & arce ab iisdem jam oppugnari cœpta, quam pauci præsidiarii non potuissent tueri, nisi commilitonibus aliunde advocatis, imo injecta divinitus mente simul accurentibus. Victoria autem parta, ac urbe capta, contineri non potuisse militem, victoria, ira, & prædæ cupiditate ferocem. Neque direptionem illam tantummodo fuisse Hispanorum facinus, sed Belgas quoque, Italos & Germanos, in partem venisse, quin ipsos etiam victos in prædam fuisse conversos.

ARTI-

ARTICULUS VIII.

Status Belgii ſub Joanne Auſtriaco ab anno 1577. usque 1578.

JOannes Auſtriacus Caroli V. filius per Galliam in Belgium venit eo die, quo direpta eſt Antverpia, tempore ſane minus opportuno. Luxemburgi amica in urbe, incognitus ante, perſonam poſuit, ac Gubernatorem, a Rege miſſum aperuit: datisque ad Senatum Bruxellenſem, & Hiſpanorum Tribunos literis, illos de adventu ſuo certiores facit, his pro imperio mandat, ut armis interim abſiſtant. Et hi quidem paruerunt: ſenatores autem delegatique ordinum de admittendo novo Gubernatore dubitarunt: præſertim Orangio, Delphico eorum oraculo, necdum conſulto. Cujus audita ſententia, Auſtriacum ne admitterent, neve redemptam ſanguine libertatem novo rurſus Domino venderent; aut certe Gubernatorem non ante ſuſciperent, quam ejectis Hiſpanis, in Gandavenſem pacificationem juraret. 37. De admittendo conſultant ordines.

Senatores poſteriorem hanc partem elegerunt. At Auſtriacus animi dubius ab Octavio Gonzaga, itineris Comite, primum in eam partem inclinabatur, ut Hiſpanos milites non dimittat. Nam ſi Orangius (inquiebat) in conſilium adhiberetur, quid aliud ſuaſurum, quam ut Gubernator exarmatus fido præſidio hominum, turbulentorum inſidiis pateat, accepturus imperium nunc quidem precarium, ſed ad quamvis motæ multitudinis auram omnino nullum. Si conditiones ſuperbe præſcribant armato, quid facturos inermi?

At Eſcovedius, alter viæ ſocius, ſuaſit, ut Hiſpanos dimittat, & pacem Gandavenſem amplectatur, in hanc ſententiam; non paſſuros Belgas in hac temporum acerbitate quemquam gubernationem capeſſere, niſi emiſſo extero milite, & Gandavenſi conventione, ab utroque ordine, ſacro & profano, ſacramento firmata, prius acceptata. Deſperandam in Belgium viam, niſi per hanc ſemitam. Nihil effectum hactenus cum hac gente armis. Albanum tot victoriis tantaque ſeveritate tremendum, amiſſis maritimis provinciis, Belgium, quod integrum accepiſſet, ſciſſum reliquiſſe: & tamen cum Albano, ejusque ſucceſſore (cujus non felicior eventus fuerit) pleraſque tunc provincias arma geſtaſſe: nunc magnam circum ſe Belgarum eſſe ſolitudinem, nec plures, quam duas provincias, ſecum facere: reliquas, ſi vis intentetur, conſociatis ſacramento animis, condixiſſe bellum.

Atque hoc ipsum esse, quod Orangius quærat ut multas & potentes provincias armorum socias habeat. Eludendam machinatoris astutiam. Primores ipsos festinaturos in obsequium Gubernatoris, ortin Germania, Principe Belga nati, facilitate amabilis, & rerum gestarum fama incliti. Cedendum igitur tempori, & votis Belgarum tantisper indulgendum. Quod si forte emissis Hispanis instinctu Orangii Belgas subeat clementiæ oblivio, per fidas provincias, & auxilia ex Burgundia & Germania advocata, succurri posse.

Fœdus Gandavense acceptat.

Austriacus, quanquam ægerrime ferret Hispanorum se nudari militia, mitiorem nihilominus hanc amplexus sententiam, respondit ordinibus, se conventioni Gandavensi subscripturum, eo maxime, quod illa nihil videatur habere, quod cum religione aut Regis auctoritate pugnet; inserta hac clausula: *Nos ordinum legati promittimus, hoc fœdus perpetuo retenturos, ad sacrosanctæ nostræ fidei, & Apostolicæ Romanæ Religionis conservationem, ad Gandavensis hujusce pacificationis perfectionem, ad Hispanorum eisque inhærentium ejectionem: obedientia Regiæ Majestati debita interim semper salva.* Rex ipse missam ad se hanc conventionem ubi probavit, subscripsit Austriacus, atque Gubernator Belgii Lovanii publice est promulgatus.

Sed negotium ei non leve fuit cum milite Hispano; cui grave & Regi (ut eventus docuit) perniciosum videbatur, tot arces, urbiumque præsidia, quæ magnis ipsi diuturnisque præliis obtinuerant, Belgarum arbitrio repente permittere. Adhæc multi ex illis uxoribus impliciti liberis aucti, agris ditati, veluti patriam deserere sibi videbantur; amare questi: sic ora cicatricibus intercisa, trunca membris corpora, fractos ac satiscentes artus pro quiete & fomento, tanto gentis dedecore compensari? Quasi miles Hispanus nuspiam tolerari queat. Ejici se a confœderatis tanquam perduelles, Regis acBelgii hostes, cum indelibili nominis Hispani probro. Sed experturum Austriacum ipsumque Regem, quam caro eis statura sit hæc missio fidi militis. Tradendas nunc tot arces minutasque urbes, tot belli laboribus ac sumptibus partas, in manus instabiles fluctuantium ordinum: Gubernatorem Regis fratrem nudum & inermem objici toties tumultuantium arbitrio. Seram subituram pœnitentiam inconsulte dimissi præsidii, quo uno Belgium Regi staret.

Hispanos dimittit.

Sed deliniti tandem a Ducibus exhibitis Regis litteris, cujus, ob frequentes seditiones exacerbati, gratiam promereri possint hoc parendi obsequio; ampliora, quam in Belgio relinquerent, ab eodem recepturi. Traditis igitur in manus ordinum munitionibus, commutatis captivis, acceptisque stipendiis, quæ Gubernator ex propriis supplevit,

plevit, Hispani, Itali, Burgundi, ductore Ernesto Mansfeldio, Belgio excesserunt (30000. capita cum mulieribus, liberis, & jumentis numerabantur) quam tristi migrantibus, tam jucundo Belgis spectaculo. Per Lotharingiam, Burgundiam, & Sabaudiam in Italiam ingressi per Liguriæ montes sunt distributi; ubi rerum inopia, & animi mœrore non pauci obierunt. (*anno* 1577.)

Exteris emissis Austriacus, medius inter Legatum Pontificis, & Leodiensem Antistitem, instructo sane magnifico apparatu, & comitatu omnium ordinum, inter applausus populorum Bruxellas ingressus est, incredibili in omnes comitate atque clementia Præfecturam auspicatus. Sed brevi ludicra hæc versa est scena. Doluitque, se precarium Gubernatorem, spe delusum, proditum, inermem inimicis traditum. **Ingressus.**

Mali origo rursus a Geusiis, & præsertim ab Orangio eorum duce. 38.
Etenim is, ubi, missis ab Austriaco & senatu legatis, exigi a se vidit, ut edicto Gandavensi ipse quoque, Hollandique & Selandi subscriberent, respondit, religione impediri fœderatas secum provincias, ne de fide Romana retinenda cum aliis consentirent. Urgente Areschoto ut commune provinciarum fædus ratum velit, nudato capite subridens, *vides*, inquit, *hoc calvitium? scito, me non magis capite, quam corde calvum esse.* Tum vero ad vulpinas suas artes reversus, senatores, Delegatos provinciarum, veteresque amicos suos litteris sollicitat, exprobratque, quod Austriaco recepto, umbratili humanitatis specie circumventi, libertate, quam in manibus jam habuissent, dimissa compedes sibi injici sint passi. An non adverterent, quo spectent ea blanditiarum officia, popularitas illa, illæ largitiones? an volupe adeo aureis catenis vinciri? an nescirent, Hispanos, quos abiisse tantopere gestirent, partim in Luxemburgensi provincia delitescere, partim in Burgundia substitisse, partim adversus Hugonotos militare in Gallia, in iisque locis exspectare nutum Austriaci in Belgium revolandi? interceptas esse ejusdem & Escovedi ad Regem litteras, in quibus querelæ adversus ordines, belli gerendi necessitas, & pecuniæ ad eam rem postulatio contineatur. **Artibus Orangii.**

Quibus sane hæreticorum artibus ingens mox in Belgio facta est animorum mutatio. Magna circa Gubernatorem solitudo. Quidquid ageret, in malignam partem interpretari, beneficia pro aucupiis habere, clam primum, dein palam obloqui, jacere convitia. Parum fidendum juramento Austriaci, quo edictum perpetuum acceptasset. In Hispania illum ante jurasse nihil se in Belgio contra Regis commoda consensurum, responsurumque pro re nata, posterius sacramentum **Versa mox scena.**

priori cedere. Non deesse, etiam inter Principes, ludificationis ejusmodi exempla.

Austriacus Namurcum fugit.

Quæ ubi ex animi sententia fluere vidit Orangius, negotium dedisse fertur Marnixio Aldegundio & Hornano, ut Austriacum seu vi seu dolo captum in Sclandiam deportent, utpote armorum præsidio & populi benevolentia destitutum. Gubernator his insidiis per plura indicia ad se perlatis, ubi vidit auctoritatem suam quotidie imminui, odium augeri, conspirationes gliscere, atque adeo libertatem suam vitamque non amplius securam esse Bruxellis, clam inde fugiens Namurcum abiit, arcemque occupat, primum illum gubernationis suæ diem sibi gratulatus, prius enim vacuum titulum gessisse. Ociusque suscepti consilii causas per epistolam procuratoribus ordinum significavit, questus de illatis in se suosque contumeliis, insidiisque sibi structis, quas duarum litterarum testimonio confirmavit.

Illi, ut inanes metus ac suspiciones ponat, precantur, ac Bruxellas reverso pollicentur, se in reos insidiarum, si qui sint, diligenter inquisituros. Negat ille, se rediturum, donec Hornanus, multa adversum se impie ingrateque molitus, arma cum Bruxellensi populo non deponeret, & Aldegundius, ad se circumveniendum missus ab Orangio, Bruxellis esset. Donec ipsi ordinum Delegati, renuntiata Orangio, cum quo colludere videantur, amicitia, illum non cogerent edicto perpetuo stare. Incassum hæc omnia. Libellis minacibus ultro citroque certatum. Cum ordines Deum hominesque testarentur, concordiam a se optari: ob Austriaco belli causas ficto insidiarum metu quæri: ille contra satis se demonstrasse diceret, quo animo esset erga pacem, qui dimissis Hispanis ac reliqua militia, omnem sibi bellandi viam præclusisset: utrique a se belli, si quod sequeretur, amoliri causas & invidiam conabantur. Nec quidquam ad conciliandos animos valuit Nuntii Apostolici, Episcopi Leodiensis, & Ducis Juliacensis labor, scilicet obseptis jam pridem multorum animis hæresi, refractario ac pertinaci semper malo.

39. Orangius conservator Brabantiæ dictus.

Hac impellente ordines Orangium Bruxellas evocatum, *Ruvartem*, seu conservatorem Brabantiæ renuntiant. Quod ubi Rex inaudiit, Delegatos ordinum litteris monet, arma deponant, Orangium rejiciant, Edicto perpetuo obtemperent. Cum autem, cuncta moderante Orangio, non nisi querelæ ac minæ redderentur, recruduit bellum, nullo deinceps sanguine restingendum.

Et mirum sane visum, Austriacum non omnia prius, quam bellum, pacis remedia tentasse, ac Belgis indulsisse eo tempore, quo ipse inermis

mis ex ſeptemdecim provinciis duas duntaxat, Luxemburgenſem & Namurcenſem, obſequentes habeat. Sed ubi ille animadvertit, irritam eſſe indulgentiam ac beneficientiam, Magiſtratuum auctoritatem in immenſum excreſcere, ſuam inani titulo definiri, imo injuriis, atque inſidiis perditorum hominum caput ſuum quotidie patere, Princeps inſolens contumeliæ, magnisque aſſuetus exercitibus imperare, apertum maluit bellum, quam miſeram pacem. Quare cum non niſi aliquot Germanorum ſigna in Belgio fida haberet, revocati ex Gallia aliquot Hiſpanorum manipuli, ac delectæ non nullæ Wallonum Burgundorumque centuriæ. Quæ tamen omnes copiæ vix quatuor armatorum millia conficiebant, quum tamen Ordines jam tum quindecim millia ſub ſignis haberent. Verum illum redeuntium ex Italia veteranorum militum nuntius magnopere recreavit. Juſſi etenim erant a Rege Hiſpani ex Liguriæ finibus, quo ſeptem ante menſes ex Belgio miſſi fuerant, Belgium quamprimum duce Alexandro Farneſio repetere, magna Ducum militumque alacritate, adjectis aliis in Italia conſcriptis.

Revocati Hiſpani cum Farneſio.

Interea Orangius majori multo poteſtate dominabatur Belgis, quam Gubernatores plerumque conſueverant. Arces Antverpiæ, Gandavi, Ultrajecti, Inſulis, Valencenis, tanto ſumptu exſtructas, dirui juſſit, eoque proceſſit, ut Proceres, quibus inviſa atque ſuſpecta erat ejus potentia, de alio Gubernatore eligendo inirent conſilium. Ab aliis Angliæ Regina, Dux Alenſonius ab aliis nominabatur. Sed illam rejecere catholici. Hic vero plerisque diſplicuit ob aſſiduas inter Belgas & Gallos inimicitias. Unde vota in Archiducem *Matthiam* Rudolphi Cæſaris fratrem verſa. Miſſi oratores, cum quibus juvenis noctu clam Cæſaris fratre Vienna egreſſus in Brabantiam opinione celerius venit. Ubi variis conditionibus illigatus Gubernator ſupremus Belgii eſt renuntiatus, Orangius vero ejus Vicarius. Senatu moti, qui dubiæ in ordines fidei videbantur. Hoſtes patriæ declarati, quicunque Joannem Auſtriacum ſequerentur. Ipſe etiam Auſtriacus dictus hoſtis, ni ocius Belgio excedat; compoſito in eam rem juramento, agendi cum eo ut hoſte.

Arces diruit.

40. Evocatus *Matthias.*

Hoc juramentum cum emittere nollent Patres Societatis JEſu Antverpiæ, hæreticorum caterva in Collegium irruens obvia quæque confregit, Patresque domo exturbatos, atque Hollandiorum cimbis impoſitos avehit: poſtquam unus ex illis per militares globos regreſſus, interpide SS. Sacramentum, ne indigne tractetur, e templo ad ſocios detulit. Idem Patres Trajecti, Tornaci, Brugis perpeſſi ſunt, ob eandem cauſam exaulare juſſi. Habueruntque exilii comites alibi Franciſcanæ Familiæ Patres, alibi honeſtiſſimos ſacerdotes & Paſtores ani-

Religioſi exules.

animarum e clero fæculari. Quorum abfceffu quantum catholica res cecidit, tantum graffari illico rurfus cœpit præcipiti curfu ubique hærefis, coactis catholicis liberam eidem licentiam permittere. En præcipuum rebellionis fructum.

41. Bellum. Jamque eo proceffum erat, ut pedem retrahere pars neutra a bello vellet, aut facile poffet. Prælufum urbium aliquarum arciumque occupatione, levibusque velitationibus, donec ad *pugnam Gemblacenfem*, in paucis memorabilem ventum eft. Auftriacus fub fignis habebat octodecim millia, Ordines viginti: & quod difficile prælium reddidit, in his fœderatorum partibus erant veterani duces ac milites Belgæ, jam fub Caroli V., Albani, aut Requefenii difciplina nutriti, atque Hifpanorum prius focii artis eorum militaris apprime gnari, *Coignius* dux exercitus, *Lalinius*, *Montinius*, *Perenqtus Granvellani frater*, *Hornanus*, *Villerfius*, *Henninius Boffuviii comes*, *Egmontis* Lamoralii filius, *Lumæjus a Marcha*, Marchio *Havreus* Arefchoti Ducis frater.

Duces In exercitu Regio eminebat Ductor ipfe fupremus Gubernator Joannes *Auftriacus*, Alexander *Farnefius*, Erneftus *Mansfeldius*, Octavius *Gonzaga*, Chriftophorus *Mondragonius* Italus, *Olivera a Cofta*; Hifpani. Quos duces femel memoraffe fuffecerit; nam per alios diuturnum deinceps bellum geftum eft. Auftriacus in Regio vexillo ad triumphalem Domini crucem hæc verba fubjici jufferat: *In hoc figno vici Turcas: in hoc hæreticos vincam.*

Pugna Gemblacenfis. Congreffus igitur uterque exercitus ad *Gemblacum* (Sigeberti Gemblacenfis patriam) Namurcum inter & Brabantiam, confertaque pugna prorfus memorabilis, eo eventu, ut raro alias a paucioribus, minorique jactura plus fanguinis fufum celeriusque fit debellatum. Nam equitatus Hifpanici præcipua opera exercitus ordinum ita fufus eft, ut decem peditum millia partim cæfa, partim fint capta, defideratis ex Regiis tantummodo novem. Relata hoftium figna 34. tormenta, currus, impedimenta fere omnia. Ipfe belli dux Coignius in poteftatem venit cum aliquot Nobilibus. Cæteri cum omni ferme equitatu initio dilapfi, pars Gemblacum; plerique Bruxellas fugerunt. Gemblacum mox captum, ubi ingens hoftium præda inventa, Bruxellis ita trepidatum, ut Matthias Archidux cum Orangio Antverpiam fugeret. (*anno* 1578.)

Fructus victoriæ. Victoriæ tantæ fructus velociter decerptus; *Lovanium*, *Tillemontium*, *Bincium*, *Boviniacum*, *Sichemium*, *Dieftemium*, *Levia*, *Nivella*, *Barlamontium*, *Malbodium*, *Bellomontium*, *Cimacum*, ac *Philippopolis* (in reverentiam Philippi Regis fic appellata, atque ante annos 23. in Hannonia adverfus Gallorum incurfiones ædificata, & egregie munita) aliaque oppida qua deditione qua vi occupata. Acceffit *Limburgi* expugna-

pugnatico cum toto provincia, ad arcendas Germanicas hostium suppetias peropportuna. Præsidiarii mille dedita urbe ad Regia signa transiere, 15. simul tormenta majora, magnusque belli & annonæ apparatus in manus victoris venit. *Dalbemium* deinde captum, & ob pertinaciam direptum. Limburgum.

Cum sic prospere irent omnia Austriaco, perculsi cum Matthia ordines Orangium incusabant. Sed ille futurorum providus, suum ad mare Batavicum fundabat imperium, inde in Brabantiam, Flandriamque illud explicaturus. Sola hactenus obstabat *Amstelodamum*, fida Regi civitas, & Religioni addicta. Hanc obsidione cinxit Orangius, & quæ ad Religionem catholicam spectant, omnia pollicitus, deditam accepit. Sed pacto non stetit, inductis enim mox hæreseos ministris, eorumque opera eversis sacris, pulsis sacerdotibus, per hæresin eam sibi adversus Hispanos firmavit, irreparabili deinceps Regis damno. Amstelodamum.

Opima hac præda per fraudem potitus Orangius, excipiendis numerosis auxiliis Anglicis, Germanicis Gallicisque, a Casimiro Palatino, & duce Alensonio adducendis intentus, ea donec advenirent, induciarum oblatione Hispanos ludere conatus est. At isti prælio decernere statuunt, antequam ordinum militia tantopere augeatur: præsertim cum & ipsi novas suppetias accepissent, quas *Petrus Toletanus* Proregis Siciliæ filius, *Lopius Figveroa* Hispanicæ legionis tribunus, & *Alphonsus Leva* filius Navarræi Proregis, cum Gabriele *Sebellonio*, ex Tunetana captivitate a Gregorio XIII. in libertatem asserto, adduxerant: nova etiam pecunia recreati, quam Rex Austriaco, Parmensi, Gonzagæ Magistro equitum, Carolo Mansfeldio, Mondragenio & Verdugo Tribunis in stipendium misit.

Decreta igitur pugna Austriacus in hostem movet, qui haud procul Mechlinia castra posuerat, sub Bossuvio veterano & cauto duce, qui prælium detrectare videbatur. Igitur Regii levibus primum velitationibus fœderatos lacessunt, qui paulatim recedentes velut fugitivi Levam & Toletanum, ultra, quam imperatum fuerat, insequentes ad vera castra pelliciunt; actumque de eis fuisset, nisi Farnesius eos liberasset, atque ad exercitum reduxisset. Majus illatum dedecus, quod duo isti duces cum suis cohortibus in locum insidiarum sint pertracti, quam damnum, vix 400. utrinque desideratis, æquata propemodum jactura. Fœderati nihilominus victoriam sibi tribuerunt, quod victi non essent.

Cum autem novæ indies copiæ ordinibus ab Anglia, Germania, & Gallia venirent, ab Hispania autem parce pecunia, belli nervus, subministraretur, ad pacem Regis voluntate respexit Austriacus. Sed ordines exercitibus suis, ac fœderatis confisi, difficiles admodum conditiones Pax frustra tentata.

præ-

præſcripſere;ut videlicet Belgii Præfecturam Archiduci Matthiæ cedat, iis conditionibus, in quas jurati conſenſerant: ut paci conventisque dux Alenſonius & Caſimirus inferantur: ut Limburgi provinciam, & quidquid in Brabantia, Hannoniaque, vi aut deditione Auſtriacus ceperat, ordinibus traderet.

Et ſane Auſtriacus, etſi conditionum inſolentia vehementer offenſus, temporum tamen acerbitate preſſus, etiam de conſilio Farneſii inclinabatur ad eas acceptandas, cum Rege per litteras vix non expoſtulans, ab Hiſpania foveri hanc rebellium audaciam, quod promiſſam ſibi opem ſine fine differret,& poſcenti pecuniam non niſi verba redderentur; quibus utique bella non gerantur. Aliud inſuper Principis animum vehementer afflixit: ſignificata videlicet ſibi ab Hiſpania Regis ſuſpicio, ne frater per has Belgii turbas, & inter tot ejusdem Candidatos,ſibi tandem illud paciſcatur. Quibus profecto rebus Auſtriacus tantum animi

42. Mors Auſtriaci.

mœrorem contraxit, æſtuumque intemperiem, ut morbo fatali correptus diem ſupremum obierit in caſtris, anno 1578. ætatis 33. Belgicæ gubernationis calamitoſæ altero: translata prius in Alexandrum Farneſium Belgii Præfectura, donec alium ſufficere Regi placuerit.

Sic cecidit virente ætate magnus ille orbis Chriſtiani Heros *Joannes Auſtriacus*,Caroli V. filius, natus Ratisbonæ,ex Barbara Blombergia,urbis illius cive, forma ac genere Nobili (quamvis aliqui multo illuſtriorem illi matrem aſſignent) cujus cantu Carolus, tunc viduus, illectus eſſe ſcribitur: Infantem Aloyſio Quiſciadæ traditum, ut in Hiſpaniam delatus educetur, ne tamen cuiquam illius pater innoteſcat. Morientem haud multo poſt Cæſarem Philippo filio aperuiſſe ſe pueri patrem: atque biennio poſt ab Aloyſio in venatione ad id adornata Regi traditum: qui eundem in aula cum Carolo filio, & Alexandro Farneſio nepote ſuo educarit, indole præcellenti, forma venuſta, ingenio vivaci, comitate, probitate, omnibusque animi corporisque dotibus præſtantem. Et licet inſcio Philippo fratre ad bellum Melitenſe profecturus Barcinonem jam attigerit, revocatum tamen, illico Valliſoletum ad Regem reverſum, illo parendi obſequio ejusdem offenſionem leniiſſe, nec multo poſt plane deleviſſe, cum nova Caroli, Principis Regii, conſilia ante alios eidem aperuiſſet.

Elogium ac vitæ ſeries.

Ob id præfectus expeditioni adverſum Mauros, belloque feliciter confecto, ac compoſito ſociali fœdere, univerſæ claſſi, quæ chriſtianæ Reipublicæ vires ac ſpem vehebat, imperator impoſitus, commiſſo ad Echinadas prælio, victoriam poſt Ottomannici nominis memoriam longe maximam de communi hoſte reportavit. Tum converſis ab Oriente in Africam armis, Tunetum Libyci maris regiam, Tur-

Turcis dufugientibus capit, Biserram vi expugnat, captumque Amidam Regem cum duobus liberis secum trahens, victor in Italiam redit. Inde evocatum in Hispaniam Rex ad Belgii Præfecturam, tunc undique fatiscentem, misit, ea monitione instructum, ut omissis armis provincias quibuscunque conditionibus, salva Religione & obedientia pacaret. Ubi acciderunt ei, quæ ante memoravimus.

Addunt scriptorum plures, Philippum Regem, suspicaci indole Principem, æstimasse quidem summopere incomparabiles fratris dotes, tot rebus maximis gestis demonstratas, attamen jam tum ab expeditione Africana, cum Tunetum non solum mœnibus non nudasset, prout ab Hispania imperatum fuerat, sed nova insuper munitione firmasset, præfectoque Serbellonio præsidium reliquisset, visum Regi, nescio quod imperium affectare. Quæ suspicio aucta est, cum Gregorius XIII. instaret, ut Joanni Austriaco ob res præclare in Africa gestas appellatio Tunetani Regis tribuatur. Hac igitur suspicaci mente imbutus Rex eum misit in Belgium. Et quamvis tot sumptuum pertæsus pacem utique optaret, creditur tamen ex ea etiam ratione parce subministrata pecunia, ne Princeps victoriarum cursu elatus privatam ultra sortem adspiret: maxime ubi plures Belgarum querelæ (Orangio machinante) in Hispaniam perlatæ sunt, Austriacum bella quærere: hinc sub insidiarum prætextu Namurcum abiisse, ac maluisse tredecim fidas Regi provincias perdere, quam Belgium in pace gubernare: nempe hominem per victorias meditari & Belgii potiri dominatu, & animo conceptis cum Angliæ Regina nuptiis.

Hæc aliaque Austriaco non erant ignota; qui novis quotidie argumentis notavit suspiciosum in se Regis animum, nullo placabilem obsequio. Atque hinc additum sibi Parmensem arguebat, qui in acta sua intenderet. Ubi vero audivit Escovedi, amicorum intimi, cædem, quem in Hispaniam missum ad belli subsidia conquirenda toties & tam anxie repoposcerat, majoribus in dies oppressus angustiis, ac desertus, ut palam querebatur, a Rege, traditusque hostium ludibrio, ingens animi speique Princeps, ac paterni generis nimium memor, ex mœrore contabuit. Quamvis alii venenum ipsi præbitum existiment.

Hæc utut se habeant, inficias nemo facile iverit, virum fuisse bellatorem ætate majorem. Nec desunt, qui cum Germanico, qui multa in Belgio bella gessit, aut etiam cum patre Carolo eundem comparent; certe ejusdem claritudinem assecuturum, si rerum arbitrium æque apud ipsum fuisset repositum, patrisque annos æquasset. Nec minor ei pietas, quot mensibus bis animæ maculas assueto eluere. Quod tunc præcipue solemne sibi esse voluit, cum expeditio suscipienda, aut præ-

lium conferendum esset, sapienter omnino ratus, constitutum sibi periculorum contemptorem animum, ubi nulla culpa pallesceret: neminemque animosius ire in hostem, quam sua fretum conscientia. Atque inde superna virtus, & præliorum felicitas, quibus, antequam miles esset, Imperator præfuit, victor semper, victus certe nunquam.

Exequiæ.

Altero post obitum die disceptatum de funeris pompa inter Tribunos variarum Nationum, quis corpori efferendo præferretur, quod Hispanus Regem, Germanus defuncti patriam, Belga loci prærogativam obtenderet. Farnesius litem diremit, jussis singulis mutatis vicibus, corpus ex castris Namurcum deferre. Moriens Alexandrum nepotem rogavit, ut apud Regem commendet matrem Blombergam ac fratrem uterinum. De duabus filiabus, quas cœlebs nactus est, alteram Neapoli, Madriti alteram, ex nobilibus puellis, mentionem nullam intulit. Rex tamen omnibus providit.

Barlamontii obitus.

Ante Austriacum obiit Namurci *Carolus Barlamontius*, ejusdem provinciæ Præfectus, si quis in Belgio, Religionis ac Regis partes, domi æque ac belli strenue constanterque secutus. Qui propterea quatuor filios suos magnis a Rege belli muneribus auctos vidit.

ARTICULUS IX.

Status Belgii sub Alexandro Farnesio ab anno 1578. ad 1592.

§. I.

Septennium primum.

43. Misera Belgii facies.

ALexander Farnesius, Octavii Parmæ & Placentiæ Ducis filius, a prima juventute bellis initiatus, dignum se Martis campum in Belgio inveuit. Sub Joanne Austriaco eo missus, omnium expeditionum aut dux aut pars magna fuit. Duæ duntaxat provinciæ Regi Hispaniarum adhærebant, Luxemburgum & Namurcum. Limburgensem sub Austriaco ipse adjecit, parta illa ingenti Gemblacensi victoria. Renuntiatum ab Austriaco moriente Belgii Gubernatorem Rex confirmavit, adjecta etiam Burgundiæ Præfectura.

Et profecto difficilem oppido provinciam & discriminis plenam suscepit, cum quatuordecim provinciæ, adversus Hispanos cum Orangio consentientes, ingentem pro eo tempore exercitum haberent, ex maximis nationibus, Germanis, Gallis, Anglis, Belgisque conflatum; magnaque etiam Ducum nomina terrori essent, Matthias Archidux Cæsaris frater, Gubernator renunciatus, Joannes Casimirus Palatini

Septem-

Septemviri filius, validis Proteſtantium Germanorum ſubſidiis ſtipatus, & Franciſcus Hercules Dux Alenſonius, Galliarum Regis frater, paulo ante mortem Auſtriaci Belgium cum armato exercitu ingreſſus, glorioſo cum titulo *Defenſoris Belgarum*; cui viam in Belgium ſtravit Margaritha ſoror, Navarri conjux, quæ ſub prætextu itineris ad Spadanas aquas, Hannoniæ maxime primores fratri conciliavit, Lalinio ejus præfecto in Gallicas partes pertracto. Alenſonius evocatus

Spem Alenſonii auxit fœderatorum tot inter Duces & Gubernatores diſcordia. Nam Crojus Areſchoti Dux, cum a Rege ad fœderatos defeciſſet, Flandriæ Præfectura ab iis donatus eſt. Sed mox Gandavenſes ab eo privilegia repetunt, quibus ob rebellionis crimen a Carolo V. privati fuerant. Negantem in cuſtodiam trahunt, Orangii conſilio, dudum Areſchoto infenſi, eo maxime, quod ejus potiſſimum opera Matthias Archidux ad provinciarum regimen fuerit evocatus. Inde & Caſimirus. Gandavenſes hæretici templis ſpoliatis, & ſacerdotibus urbe ejectis, Caſimirum ſibi Ducem Præfectumque aſciſcunt. Qui in partem Belgicæ diſtributionis venturus mox accurrit, & ex ſacerdotiis direptis pecuniam ſibi comparat.

At vero Wallones (ii nempe populi, quibus lingua Gallica in uſu, uti Arteſii, Hannonienſes, Namurcenſes, Luxemburgici, Limburgenſes, ac pars Flandriæ atque Brabantiæ) hac re, & aliunde Præfectis ſuis exauctoratis ab ordinibus reliquis, vehementer offenſi, ſe ex integro ab iis ſepararunt. Atque Arteſii ac Hannonii, uti etiam, qui Flandriam & Brabantiam Gallicam (ita a lingua appellatam) incolunt, quod tertiam factionem conflarent, *Malecontenti* appellati (nam Luxemburgum, Namurcum, & Limburgum Regias partes ſequebantur) Alenſonium ex Gallia evocabant: eumque venientem Montibus, primaria Hannoniæ urbe, Lalinius provinciæ Præfectus, & Areſchotus, ex Gandavenſi cuſtodia elapſus, magna ſubjectionis ſignificatione exceperunt.

Farneſius tot inter hoſtes, qui 42000. pedites, & 17000. equites numerabant, cum ipſe nec dimidium haberet, ad Namurcum velut in caſtris obſeſſus, ſe defendebat. Verum ingens ille exercitus, qua diſcordiis, qua lue correptus, re nulla memorabili geſta, receſſit, magna populorum querimonia adverſus Orangium, qui tantum pecuniæ imperaſſet ad Hiſpanos Belgio ejiciendos, qui ne prælio quidem laceſſiti fuiſſent. Cumque tot inter capita, privatum dominatum ſpectantia, diffidia creſcerent, paulatim diffluebant copiæ. Alenſonius, cum *Malecontenti* Wallones nullam terræ partem ei propriam facerent, iisque ſuſpectus eſſet, inglorius receſſit in Galliam prætexto cum An- Uterque receſſit.

gliæ Regina connubio. Venienti Lutetiam Rex, quo invito discesserat, eam gratiam habuit, ut supellectilem ipsasque vestes Belgis oppignoratas, pecunia numerata redimeret. Casimirus quoque Palatinus, alter Belgii candidatus, cum stipendia militi non posset pendere, e Belgio abiit, in Angliam profectus, cujus ære militem in Germania conscripserat.

Farnesii copiæ. Farnesius ab utroque hospite liber, auctusque Germanicis copiis, quas Altempsius & Polvillerius adduxerant, lustrato exercitu, numeravit 24000. peditum, 7000. equitum. Non igitur amplius hostem exspectandum ratus, sed re memorabili Præfecturam auspicaturus, adhibito Ducum consilio, Trajectum ad Mosam, magni in omnem partem momenti urbem, oppugnare decrevit. Ut autem oppugnantes e tergo muniret, atque ex hostico viveret, educto ex angustiis Namurcensibus in Brabantiam exercitu, plura oppida arcesque capit, frequentioribus præliis levioribus partim arte & stratagematis, partem virtute hoste devicto: coactisque equitibus, quos Casimirus in Belgio reliquerat, in Germaniam recedere. (*anno* 1579.)

& progressus

44. Wallones a reliquis ordinibus deficiunt.

Tantus armorum progressus, bello usque ad Antverpiæ suburbia deportato, Wallonibus incitamento fuit, ut ad Regis obsequium redirent. Nam *Pardiæus Mottæus*, Gravelingæ Gubernator, perspectis Orangii consiliis, per speciem publicæ libertatis, privatæ ejusdem utilitati, firmandæque hæresi intentis, fœderatorum partes reliquit, plures secum ad Regis obedientiam, (prout auctotitate & gratia apud Wallonicam Nobilitatem, militiæ ac Religionis antiquæ perquam tenacem, pollebat) se reducturum Parmensi significavit. Certe, communicato cum Audomarensi Præfecto consilio, Wallones ab Orangio abduxit, quem patria sacra perditum ire, & Belgium hæreticis implere querebatur: effecitque, ut nationis Wallonicæ milites, quinque ferme millia, ab Orangii exercitu secessione facta, Menina aliisque Wallonum urbibus ordinum præsidia ejicerent. Dicti proin sunt Wallones (quod supra innui) *malecontenti*, eorumque legiones, quod catholicæ fidei defensionem sibi asserentes, coronam Marianam collo gestarent, milites *coronarii*, aut etiam *milites a pater noster*. Moxque Wallones, præeuntibus Præfectis catholicis, abdicato cum reliquis ordinibus fœdere, novum inter se condunt, ejectis ex Hannonia & Artesia hæreticis Religionem defendendi.

Dicti malecontenti.

Hæreticos pellunt.

Studium eos in partes trahendi.

Incredibili studio Farnesius ordinesque certarunt, ut tertiam hanc classem ad se reducerent, militia, Nobilitate urbibusque validam. Quamquam enim Wallones majorum Religionem & Regis obsequium præferrent, nolebant tamen Farnesio accedere, nisi exteri milites Bel-

gio

gio ejicerentur. Quod cum eis negaturum Alexandrum Orangius crederet, in novas ſpes ſurrexit, eos cum reliquis ordinibus rurſus uniendi, interpellans etiam Cæſarem, & Wallonum primores pertentans, præſertim Caprium Arteſiæ Præfectum. Ordines etiam & Matthias ipſe litteris eos monent, minanturque, ne ſoli publicam cauſam proderent, & Hiſpanorum fraudibus circumventos ſero ſe ingemiſcant. Suſcepiſſe jam Cæſarem cauſæ arbitrium; pacem optatam obtenturos, ſi reliquo Belgarum corpori cohæreant.

Sed oppoſitos cuniculos egit Parmenſis ipſeque adeo Rex Philippus, ſcribens Arteſiis, rem ſibi pergratam feciſſe, quod publico edicto hæreticos, ſeditioſosque provincia moviſſent: nec aliud ſibi armato ad eam diem fuiſſe propoſitum, quam ut hujusmodi peſtem Belgio exigeret, populosque ab Orangio in fraudem inductos Catholicæ Religioni, ac Principi ſuo, priſtinæque tranquillitati reſtitueret. Gratiam ſuam ſe policeri, nihilque dempturum eorum privilegiis; exteram etiam militiam ſe educturam ex provincia, dummodo in domeſtico milite tantum habeant virium, ut adverſus Orangium & conjuratas provincias ſe tueri poſſint.

Qua Regis clementia inclinati Wallones, præſertim ubi *Melunio* Vicecomiti Gandavenſi, non invito Caprio, Arteſiæ Præfecturam, quam ordinum auxilio ante invaſerat, confirmavit, & *Montinium* Wallonicæ militiæ præfectum conciliavit, de concordia firmanda ſerio egerunt. Indicto igitur conventu, ad quem Regis nomine miſſus eſt Norcarmius Sellii dominus, cum *Maularto* Attrebatenſi Antiſtite; frequenti in hac cauſa actore, pro Wallonibus vero Lalinius Montinius, malecontentorum Princeps, ac Dux militiæ; Melunius Arteſiæ Præfectus, Mottæus Gravelingæ, & Caprius, Attrebatum Gubernator. Petierunt iſti, ut reliqui etiam Belgii ordines, Antverpiæ congregati ab Alexandro invitarentur. Sed cum is non niſi reſponſum querimoniis plenum ab illis accepiſſet, Wallonum delegati optimo jure reconciliationem ſibi aſſumendam putarunt, relictis pervicaciæ ſuæ ordinibus reliquis; cum enim provinciæ aliquæ Boreales nuper *Ultrajecti fœdus* privatim inter ſe inierint, quo hæreſi plena aperta ſit porta, & quidem inconſultis provinciis reliquis, neminem vitio ſibi poſſe vertere, ſi & ipſi religioni catholicæ conſulturi, privatam cum Principe ſuo reconciliationem ineant, & in id conſentiant, quod communi omnium ordinum voluntate per *Edictum perpetuum Gandavenſe* eſt conſtitutum.

Agitur de reconciliatione.

Sed quia in edicto illo ſancitum fuerat, ut exteri milites dimittantur, res iſta maximum reconcilationi obicem poſuit. Nam id Wal-

lones obnixe postulabant, asserentes, se Wallonica militia patriam adversus quoscunque defensuros, imo etiam bellum, si necesse sit, illaturos. Verum magnopere displicebat Farnesio ista conditio dimittendi militis exteri, quo præsente & gloriæ suæ & Regis potentiæ velificare posset. Quia tamen Wallones hoc præcise exigebant, ex Regis tandem voluntate cessit; eo concessionem illam interpretatus, quod tantummodo Wallonum provinciis militem exterum non possit immittere, relicta sibi potestate reliquas provincias adhuc rebelles per illum compescendi.

Eaque absolvitur.

Novo igitur conventu, ad Trajectum, quam obsidebat, instituto, res plane transacta est, delegatis, Alexandri popularitate captis, conditionum acerbitatem non parum moderantibus, præsertim, ubi Trajecti deditionem viderunt proxime imminere. Atque hoc pacto Parmensis, non modo bollo Dux incomparabilis, sed politicis etiam pacis artibus præclare imbutus, absque sanguine tres Regi provincias, Artesiam, Hannoniam, & Flandriam Gallicanam (Tornaco excepto) adjecit; ex eo etiam summopere æstimandas, quod Galliæ, cui erant finitimæ, favere alias consuevissent.

Hæreticorum furor Antverpiæ.

Nec parum juvit ad maturandam transactionem tumultus Antverpiæ tempore illo ab hæreticis concitatus, occasione solennis supplicationis, comitante ipso Matthia Archiduce a catholicis instructæ. Nam conglobati Calviniculæ armis accincti incedentibus imprimis viam obstruunt: tum catholicos iter aperire connitentes sclopis in pectus intentatis, atque etiam explosis, interfectis duobus ex catholicis, agmen dissipant, & plerosque cum Archiduce in templum compellunt, concluduntque, obsidentes armati fores; aliis interim per urbem grassantibus & conclamantibus, pellendos sacrificulos. Tandem Archiduce velut beneficii loco abire permisso, reliqui tamdiu detenti sunt, donec sacerdotum exilium a Magistratu fuerit decretum: mirantibus bonis, tantam Calvinianis in urbe esse potentiam, exulemque clerum, & cum eo proscriptam pietatem lamentantibus: offenso imprimis Matthia, qui inane Gubernatoris nomen gerebat. Sed ex Principe, servilis quidem imperii impatiente, privatæ tamen apud Cæsarem vitæ intolerante, præter querelas nihil expressit injuria.

Egmontii & Lalinii reconciliatio.

Valuit tamen indignum facinus tum ad invidiam ordinibus creandam, qui tanto consensu in Gandavensi fœdere Religioni cavissent; tum ad Wallonum reconciliationem festinandam, ac promovendam. Certe & Comes *Philippus Egmontius*, Lamoralii filius, & Comes ipse Lalinius, Hannoniæ & Valencenæ Gubernator, aliique primores, re-

liƈtis ordinum partibus, novo ſe cum legatis Regiis fœdere, conſociarunt, inſerta conditione, de exercitu pro Religione ac Rege, ex reconciliatis provinciis, poſt emiſſionem externorum conflando, ac Belgii Præfecto non alio, niſi ex Regio ſanguine aſciſcendo. Hoc additum volebant, quia conſcii, quid adverſus Regem moliti fuerint, Hiſpanos ultores timebant; ne, ſicut Albani tempore contigerat, ad pœnam revocarentur. Sicque opus ingens perfectum eſt, catholicorum applaudentium lætitia, conſternatis hæreticis. (*anno* 1579.)

Fabula Pariſina.

Pariſiis ea ſuper re ludicrum drama datum, fabula verum Belgii ſtatum exhibente. Vacca pinguis in ſcenam immiſſa eſt; quam ducebat Rex Hiſpaniæ tenui ac laxo filo: quod fractum illico nectebat Farneſius. Dorſo inſeſſam cornibus apprehendebant Belgii ordines atque ad eam ſiſtendam undique opem implorabant. Dux Alenſonius in auxilium vocatus, cauda impetu apprehenſa, belluam abducere a Rege nitebatur, intentiore tamen cura, quam auxiliares ſolent. Inclinati ad ubera hinc Caſimirus, inde Orangius, grandi uterque vaſe ſubjecto eam emulgebant. Cum ecce Parmenſi neſcio quid objiciente, excitata repente vacca, caudam ex Alenſonii manu retrahit. Inſeſſores excutit. Calce uno abjicit Caſimirum, altero repellit Orangium: atque huic ſæpe redeunti cornua obvertit, mulctram lactis plenam proruit, atque ad Regem ſaltu ſe proripit.

Trajecti expugnatio.

Hæc provinciarum acceſſio dum facta eſt, armis interea nihil ceſſantibus melior cauſa promota expugnatione Trajecti ad Moſam, munitæ admodum urbis; quæ profecto multo conſtitit ſanguine, etiam nobili. Defendit illam Tapinus Lotharingus, qui cum Lanua etiam Rupellam propugnaverat. Rejecti ſæpius magna cum clade aggreſſores; ortaque ab iis, ob non ſoluta ſtipendia, ſeditio, oppugnationem difficillimam reddidit, Alexandro in magnas anguſtias conjecto, & propriam ſupellectilem oppignorante, ut numerata pecunia ſeditioſos placaret.

Tum mutato oppugnationis genere, cum primum non proceſſiſſet, tandem poſt ſuperatas ſummas difficultates urbe potitur. Sed nec illum ſe dedunt incolæ fœminæ, quæ virorum inſtar in mœnibus & propugnaculis ante pugnaverant, viris permiſtæ, per forum, vias & compita aciem inſtaurant. Unde Regii milites in rabiem acti, nulli ætati aut ſexui parcentes, obvios quoſque trucidant. Cædem ſecuta urbis direptio ac populatio, quæ plures dies tenuit: donec ſevero dicto Parmenſis illam repreſſit; ac præſertim fœminis puerisque jam antea cautum voluit.

Ceci-

Cecidere in ea obsidione, quæ in quartum mensem protracta est, ex Regiis 2500. milites, 37. centuriones, ac præterea Fabius Farnesius, Alexandri propinquus, Ægidius Barlamontius, Caroli filius, sub quinque Belgii Præfectis legionum Ductor, patris exemplo Regias partes constanter secutus. Alexander res duas in hac obsidione se didicisse fassus est, ut sæpius uteretur fossore quam milite, & nihil aggrederetur, nisi propriis oculis inspecto locorum situ. Capta urbe ipsemet periculose decubuit: unde minus poterat furorem populationis coercere.

45. Coloniensis conventus.

Interea, dum hæc Trajecti agebantur, non acri minus sententiarum conflictu in *Coloniensi famoso conventu* certatum est. Nam ordines cernentes, dilapso Alensonio & Casimiro, Wallonibus abruptis, exercitum suum, quem tot sumptibus peraverant, magnopere imminui, Alexandrum autem Farnesium, arte, viribus, & fortuna prævalidum, civitatibus, provinciis & victoriis in dies ferme augeri, atque ad pacem propterea respicientes, Rudolphum Cæsarem arbitrum implorarunt, contestati, sibi nunquam aliam fuisse sententiam, quam ut in Belgio catholica Religio obtineat, & sua Regi constet auctoritas. Nec Regi displicuit, apud animum suum reputanti, ancipitis tardique moliminis fore, si tot provincias & opulentas civitates, populosque, & suopte ingenio, & diuturno belli usu militares, adhæc finitimorum Principum auxiliis feroces, armorum vi ad officium cogi oporteat; neque ignorans, per ipsas adeo victorias, urbiumque captarum ruinas se ditiones suas ac patrimonium destruere, & brachio velut dextro sinistrum præscindere, arbitrum Cæsarem voluit, misso Coloniam *Terranova* Duce, novennali Siciliæ administratione sibi probato.

Regis reservata.

Tria autem sibi reservata Rex voluit, in quæ nulla Mediatori potestas esset: Religionem catholicam, Principis auctoritatem, dimissionem Matthiæ ex Belgio. In quatuor admittendis capitibus conventionis Gandavensis, cujus confirmationem ordines postulabant, difficilem se exhibere legatus jussus est: nempe circa fœdus a provinciis initum: generalem earum conventum: edictorum moderationem & Orangii in Belgio commorationem. Privatis tamen litteris addidit, in quatuor his punctis, si aliter reconciliatio fieri non possit, temperamentum aliquod admitti posse.

Petierant ordines, ut Imperator interim, dum Coloniæ de pacificatione ageretur, armorum inducias decernat. At vehementer obstitit Farnesius: has esse machinationes Orangii, inquiens, qui nunquam pacem sit serio initurus, sed ad lucrandum tempus has inducias peti. Regium exercitum in medio victoriarum cursu florentem metui; ordinum copias plurimum attenuatas languescere. Hinc in-

inducias per ludificationem poſtulari, ut exercitu reparato, bellum reſtaurare queant. Wallonicæ conciliationis negotium nunc ſerio agi. Ad hoc impediendum, cum alia fruſtra tentaſſent, illud ad conventum Colonienſem avocari, ut finem nullum inveniat. Denique delegatos ordinum necdum eſſe Coloniæ, imo necdum delectos, nullo igitur jure armorum ſuſpenſionem peti.

Datum deinde Colonienſi conventui initium. Aderant Cæſaris nomine Electores Colonienſis & Trevirenſis, Antiſtes Herbipolenſis, Juliæ Ducis legati, cum Ottone Schwarzenbergio. Regis nomine Terranova legatus, cum tribus conſiliariis, a Parmenſi ex Belgio ſubmiſſis. Ab undecim fœderatis provinciis totidem procuratores miſſi ſunt; quos inter eminebat Philippus Dux Areſchotus. Acceſſit Roſſanus Nuntius Apoſtolicus. Inſpectis dein fiduciariis legatorum litteris, quibus poteſtatis ſibi commiſſæ fidem facerent, diſceptatio orta eſt, quænam pars prior tranſactionis capita debeat proponere: dicentibus ordinum legatis, audituros ſe, quid Rex à ſubditis poſcat; reſpondente Terranova, ordines interpellâſſe Cæſarem, dicerent proin, cur Principi ſuo tantopere obluctentur, quidque petant. Cæſareis hoc æquius viſum.

Protulerunt igitur 18. capita, adeo ſuperbe compoſita, ut jam tum apparuerit, nihil ex eo congreſſu ſperandum. Inituros ſe, inquiebant, pacem cum Rege catholico, Principe ac Domino ſuo naturali, modo omnia Matthiæ Archiducis acta, penes quem gubernatio Belgii manſura ſit, rata habeantur: quæcunque urbes, arces, & loca a Joanne Auſtriaco aut Parmenſi Principe capta fuerint, in manus ordinum reſtituantur: reformata religio, ubicunque exerceri cœpta jam fuerit, ſine cujusquam noxa exerceatur: decies centena coronatorum millia ſupplendæ pecuniæ in bellis a fœderatis provinciis inſumptæ, ab Rege ordinibus perſolvantur. Poſtulata ordinum.

Enormia hæc poſtulata concepta ſunt Antverpiæ, cum illic de infauſta aggreſſione Trajectenſi & ſeditione militum nuntiatum fuit. Juſſi ſunt a Cæſareis æquiora proponere. *Terranova* vero Regis nomine pollicebatur, Belgium externo milite liberandum, ſenatores & Præfectos non niſi Belgas conſtituendos. Orangii filium libertati reſtituendum, atque Hollandiæ, Selandiæ & Ultrajecti Præfecturis donandum. Religionem catholicam, excluſa omni alia, ubique ſervandam: indulgendum tamen iis, qui ab ea diſſentirent quadriennium, alio cum fortunis ſuis commigrandi. Regii ſanguinis Principem, qui Belgium gubernet, propediem a Rege ſtatuendum. Reſponſum legati.

Ordines, ut palam oſtenderent, quid unice quærant, ad inducias rurſus petendas converſi ſunt, multa de Parmenſi queſti, quod ar-

armorum pertinacia pacis commercia turbet. Sed respondit Terranova, Farnesium per arma non aliena petere; & armis subigi rebelles posse, & volentes conciliari. Non peti inducias ab ordinibus, ut pacem ineant, sed tractari de pace, ut inducias obtineant. Pene nudos cum bene-vestitis de vestimentis velle ludere. Trajectum jactis ultra citraque Mosam pontibus, castellis, & aggeribus clausum undique teneri. Inique peti, tantum spei repente abjici.

Post multam disceptationem Cæsarei pacificatores mediam viam tentarunt, Matthiam Belgii Præfectum non quidem confirmandum, acta tamen illius rata habenda. Urbes aliaque loca Gubernatori tradenda, sed ab eo non nisi Belgis conferenda: qui fidem Regi & ordinibus obligent. Religionem catholicam unice servandam, ut ordines ipsi sint pollicití. Hollandis tamen & Selandis, qui ab ea recesserint, pro temporum necessitate indulgendum, ut impune possint degere, donec aliter super pœnarum moderatione a conventu ordinum, a Rege aut Gubernatore convocando, decretum fuerit.

Re infecta discediturr. Quum autem has conditiones provinciæ rejicerent, quin etiam minitarentur, se abdicato Rege, Alensonio Belgium potius tradituros, mediatores infra dignitatem suam & Cæsaris majestatem rati, nullo cum fructu Coloniæ diutius hærere, colloquio, tanto Procerum apparatu agitato, septimo postquam cœptum est mense, finem imposuerunt: culpa infectæ rei a partibus mutuo rejecta: sparsis etiam utrinque libellis. Cæsarei culpam ordinibus imputarunt, quod nunquam legatis suis plenum mandatum dederint; quod magnam temporis partem in induciis poscendis aut Wallonum reconciliatione interturbanda consumpserint, concordiam vero languide & ambigue tractarint; quodque conciliationis capita a Cæsareis conciliatoribus proposita novis identidem tergiversationibus eluserint.

Non tamen nullus omnino fructus conventus fuit. Nam *Areschotus* cum quatuor aliis legatis, sejunctus ab aliis collegis, Antverpiam regressis, Colonia substitit, & conditionibus a Cæsareis propositis ceu æquis subscripsit; Valencenates etiam & Buscoducenses easdem amplexi, cum Rege sunt conciliati (*anno* 1579.)

Continuatio Historica.

46. Frisia & Transiselania ad Regem. Postquam autem Trajectum fuit expugnatum, plures aliæ civitates, imo integræ provinciæ, uti *Frisia* & *Transiselania* ad Regem redierunt. Nam utriusque provinciæ Gubernator Georgius *Lalinius* Rennebergii comes, haud indecorum sibi ratus, si Wallonicæ Nobilitatis, ac præsertim Lalinii Hannoniæ Præfecti, & Lalinii Montinii, cognatorum exemplo provincias & Principi suo & Victori restitueret, retenta

Præ-

Præfectura, cum annuo reditu 20000. florenorum, ex Regio harum provinciarum patrimonio, ac dignitate Marchionis, rem eo deduxit, ut utraque provincia Regi ſacramentum diceret. Mechlinia pariter, victis ab Olivera ordinum copiis, in easdem cum Wallonibus conditiones ſe dedidit.

Et videbatur ſane totum Belgium vi aut ſponte Regias partes ſecuturum, niſi neceſſaria pecunia ab Hiſpania defuiſſet. Sed Luſitana expeditio & animum Regis, & pecuniam à Belgio abſtraxit, utpote ex qua occupata non unius Belgii, ſed regnorum plurium pecunia hauriretur. Cum igitur belli nervus deficeret, Farneſius ex ſumma fortuna in ſummas difficultates & anguſtias redactus eſt. Nam Wallones ex pactis urgebant abitum externi militis: Rexque id ipſum imperaverat. Copiæ exteræ, variis ſeditionibus motis, detrectabant diſcedere, niſi ſtipendiis numeratis. Alexander non habebat unde ſolveret: neque unde novum exercitum conduceret. Milites præſidiarii, laborantes inopia, late prædas agebant, atque urbium direptionem minabantur. Difficultas ob ſtipendiorum inopiam.

Quæ ſane difficultates non tantum victoriarum curſum abruperant, ſed ingentem victoris animum ita dejecerant, ut amare apud Regem queſtus, ſe ex Belgio dimitti rogaverit. Verum Rex in ſtatione juſſit perſiſtere; miſſoque pecuniarum ſubſidio aliquo, Farneſius ſtipendiorum parte ſoluta veteranas legiones, Hiſpanos, Burgundos, Germanos, Italosque ingenti cum mœrore dimiſit, abſciſſo gloriæ campo, paucis Wallonum copiis ſe coactus credere, & tyronum ſupplementa, ex eadem gente conſcripta, militiæ initiatos imbuere. Exteri milites dimiſſi.

Emiſſo veterano milite fœderati per Lanuam, militum in Flandria Præfectum, capto Egmontio, Ninovam occupant, & per Norritium Anglorum tribunum Mechliniam, menſe integro dein direptam, ea crudelitate, ut populatio illa *Anglicana furia* diceretur. Sed brevi in ſpes novas erectus Alexander vices rependit, conſerta per Marchionem *Rubaſium* memorabili pugna, in qua præter cæſos captosque quam plurimos Gallos Hugonotos, Dux ipſe *Lanua* captus ad Alexandrum Montes adductus eſt, atque in Limburgenſem inde cuſtodiam abductus: homo obnixe hæreticus, multorumque in Gallia & Belgio malorum incentor: hæſitque per quinque annos in ea captivitate, donec cum Egmontio commutatus eſt. Wallones autem, omnium Belgarum pugnaciſſimi, ea victoria animati, occupataque Cortraco, erecti, ſpem de ſe optimam præbere Farneſio conati ſunt, ut externi militis dimiſſi memoriam deponeret facilius. Sed nova rurſus voluntas Regis curas ejus animumque diſtraxit. Namque Anglicana furia. Rubaſii victoria.

47. Margaritha in Belgium.

Advenerat interea in Belgium Margaritha, Alexandri mater, resumptura Regis voluntate Belgii Gubernationem, relicta apud filium sola armorum præfectura. At is, summa veneratione & vere filiali matre excepta, in Hispaniam rescripsit, ea potestatis divisione nec matri, nec Regi, nec sibi, nec Belgicis rebus consultum: rogare proin se, ut sibi, ex Belgio dimisso, Regias manus deosculari liceat. At Rex ad ea non motus, in sententia perstitit; donec Alexander, certus, eam dimidiatam Præfecturam publicæ rei noxiam fore, ad Granvellanum, qui omnia in animum Regis potuerat, scripsit; summam quidem sibi venerationem esse in Margaritham, & summi Cæsaris filiam, & maximi Regis sororem, & matrem suam amantissimam, & Belgii jam ante Gubernatricem prudentissimam, Belgis omnino gratissimam: sed ad præsentem Belgii statum plane non conducere, ut potestas dividatur; licet enim inter matrem & filium per se ipsos nulla sit futura discordia, Urbanos tamen inter militumque Præfectos non defore varias contentiones. De cætero non videre se, cur a Rege tali pœna plectatur, ut Gubernatione dejiciatur. Se cum in Belgium venisset, duas duntaxat provincias invenisse, Regi adhærentes, tertiam suo ductu adjecisse, ac postea, mortuo Joanne Austriaco, tres rursus, inita cum Wallonibus conciliatione Regi comparasse, hisque Frisiam etiam & Transiselaniam adjunxisse, ut adeo octo omnino provincias sub Regis imperio habeat, præter complures in Flandria, Brabantia, aliisque provinciis urbes, vel occupatas, aut in fide retentas; spemque fore præsentissimam, plures adhuc brevi reducendas. Si tamen his intra biennium gestis adeo male de publica re sit meritus, ut adimenda sibi videatur gubernatio, se nullatenus refragari, quo minus alibi obsequi Regi possit, aut etiam sub matre gregarium in Belgio militem agere.

Alexander dissuadet divisionem præfecturæ.

Dimissionem petit.

Quum dein rumore de Alexandri discessu percrebescente militia vehementer quereretur, Rex tandem consilio mutato, integram eidem administrationem persistere voluit, Margaritham nihilo secius in Belgio manere, ut revertentes ad obsequium Belgæ ad eam, sacram velut ad aram, possint confugere. At illa triennium Namurci morata, cum omnia bellum respicerent, impetrata venia in Italiam rediit.

48. Hornanus plexus.

Tumultuari dein rursus miles, ob vetus malum, pecuniæ inopiam: urbes aliquæ Nobilesque ad ordines deficere, atque in ipsam etiam Alexandri vitam conspirare. Hos inter erat Hornanus comes, cum Chrecquio & Inchio. Sed Montini & Rubasii fide detecta proditione captus *Hornanus*, judicioque habito, capite plexus est: nulla Belgarum commiseratione, quorum ex primoribus multos, dum tumultuarius esset Bruxellis Gubernator, in senatu capi, & in custodiam trahi jusse-

juſſerat: ſuperbo ingenio homo & variabili, qui ſemper alibi eſſe mallet, quam ubi erat. Bona, fiſco debita, ejus ſorori capti Egmontii conjugi relicta ſunt.

Nec minus ſolicitum habebant Parmenſem res Friſiæ, jam tertium menſem Gröningæ ab Orangianis obſeſſo *Lalinio* Rennebergio, deſertumque ſe, poſtquam ad Regias partes tranſiſſet, conquerente: præſertim ubi inaudiit, Comitem *Holachium* Orangii affinem, novis cum copiis imminere. Licet igitur pecuniæ inopia tot triſtibus undique nuntiis occurrere non poſſet Alexander; ne tamen Rennebergium deſtituat, & Friſiam ac Tranſiſelaniam rurſus amittat, conquiſito undecunque ære *Martino Schenckio* ductore copias miſit. Quæ commiſſa ad Hartenbergam in Tranſiſelania cum Holachio pugna, egregiam Victoriam reportârunt, cæſis 1500. Orangianis, tormentis & impedimentis omnibus in poteſtatem redactis, ex Regiis 52. tantummodo deſideratis. Soluta mox Gröningenſi obſidione Rennebergius victricia arma late circumtulit, captis non paucis arcibus, fractóque compluribus ſecundis præliis Orangii & Holachii robore. (*anno* 1581.) Victoria Gröningenſis.

Hæc, quanquam proſpera, Wallooibus movebant invidiam, quaſi Alexander miſſo in Friſiam milite poſthaberet eorum provincias, hoſtium incurſionibus, Cameraco, Tornaco, Condæo, & Bouchemio impune prodeuntium, expoſitas. Quare *Bouchemium*, cui Vilerſius præfectus erat, per Mansfeldium, Montinium, Mottæum, & Rubaſium expugnavit, non ſine inſigni hoſtium perfidia, qui libertatem abeundi pacti, pulverem nitratum arci lentumque ignem ſuppoſuerat. Quo, arce ſalva, centum Domus conflagrârunt. Cum poſtea inter Mansfeldium caſtrorum Præfectum & Rubaſium Magiſtrum equitum magna diſſenſio ex æmulatione exardeſceret, Alexander illi *Nivellam*, huic *Cameracum* expugnandum commiſit. Ipſe verò cum Montinio *Condæum* recuperavit. Urbes captæ.

Orangius fœderatorum ordinum potentiam viréſque tantopere imminui cernens, ut reditum abſcinderet, eis tandem perſuaſit facinus execrandum, ut Antverpiæ congregati definirent, Philippum Regem, quod jurata Belgis privilegia non ſervârit, Principatu Belgii excidiſſe, ob eamque cauſam Belgarum populos (ipſo Philippo in Belgii inauguratione id permittente) à fide obedientiaque jam liberos, novum ſibi Principem, Franciſcum Valeſium *Alenſonii Ducem* Galliæ Regis fratrem, volentes libenteſque deligere. Ad quem invitandum Aldegundius cum aliquot Nobilibus ablegatus, haud difficulter perſuaſit Principi inquieto, & imperii avido, ut ſe cum inſtructo exercitu in Belgium venturum promitteret. 49. Fœderati Regem abdicant. Alenſonium ſibi Principem eligunt.

Abit Matthias.

Matthias Archidux, in cujus oculis hæc agebantur, non exſpectaturus novum Principem, abdicata in eodem ordinum conventu perſonata quatuor annorum adminiſtratione, deſpectus & abjectus in Germaniam rediit: relicta Alenſonio perſona, in eodem turbido Belgii theatro nec diutius nec felicius ſuſtinenda. Edicto ordinum Hagæ comitis promulgato, illico Regia fracta ſunt ſigilla, dejectæ ejusdem imagines & inſignia, eraſa nomina; ordinibus Sacramentum dictum. Tum rurſus in ſacra catholica converſus furor, hæreticis pro effræni licentia omnia miſcentibus. Rex vero Orangium ceu perduellem hoſtemque publicum proſcribit: occiſoribus ejus 25000. aureorum decreto præmio. Ille vero edita apologia cauſam ſuam tueri eſt conatus. Sed dum Regem Belgio ſpoliare nitebatur, *Bredam* gentilitiam urbem ſuam amiſit, quam *Altapennius* Barlamontii frater, immiſſis noctu clam militibus in arcem, occupavit, ac militi diripiendam reliquit. Inſtauratus dein ſacer cultus (*anno* 1581.)

Orangius proſcriptus.

Præda capta.

Venit interea in Beligium juſto cum exercitu Alenſonius, & liberato ab obſidione Cameraco, variis locis potitus, Farneſio viribus impare prælium detractante, timebatur majores progreſſus facturus. Unde, quia Provinciæ Regi addictæ facile videbant, ſolam Wallonum militiam Gallis & ordinum copiis non poſſe reſiſtere, optabant jam exterum militem, cujus dimiſſionem tanto ardore antea poſtulaverant, revocari.

50. Agitur de revocando extero milite.

Farneſio nihil erat optatius quam ea gentis perſuaſio, atque ferrum, dum calebat, cudendum ratus, Nobilitatem, quæ ſola diſſentire videbatur, Egmontii & Hornani exemplum verita, in hanc ſententiam perducere laborabat. Aggreſſus primum Lalinios, Hannoniæ Gubernatorem, & Montinium, dein vero Rubaſium. Nec illi, ſecuritate & munerum retentione ſibi promiſſa, obſtiterunt. Quin ipſi a Rege petierunt exterorum auxilia. Auctaque ſunt hæc ſtudia, ubi Alenſonius ab ordinibus publice inauguratus eſt Antverpiæ Dux Barbantiæ & Belgii Princeps, advenientibus identidem novis e Gallia & Anglia pro eodem ſuppetiis.

Tornacum captum.

Dum autem exſpectatur reſponſum Regis, & adventus externi militis, Alexander, ut *Cameracum*, Gallis relictum, compenſaret, *Tornacum* obſedit, præmunitam in Flandria urbem, in quam paſſim hæretici, ex Wallonum provinciis ejecti, tanquam ſentinam colluvione confluxerunt. In ea obſidione præſentiſſimum vitæ diſcrimen Parmenſis ſubiit, tormenti exploſione inter ruinas ſepultus, ſed ſaucius rurſus egreſſus tanta vi oppugnationi inſtitit, ut pertinacia tandem fracta deditam urbem receperit, libertate abeundi hoſti conceſſa. Eodem ferme tempore *Verdugus*, Rennebergio defuncto ſuffectus Norritium & Naſſavium in Friſia magna ſtrage profligat, captis omnibus tormentis

Alexandri periculum.

Verdugi victoria.

tis ac reliquo belli apparatu. Altapennius vero *Eindoviam* occupavit. (*anno* 1581.)

Mox *Aldenardæ*, quam ob munitiones a Lanua adjectas Rupellam minorem dixere, atque in expugnabilem putabant, oppugnatio suscepta. At duo in ea pericula Farnesius subiit: primum a seditione Germanæ legionis, quæ stipendia ferociter postulavit. Verum Alexander stricto gladio in medium strepentium & arma intentantium globum invectus viginti illorum illico suspendi jubet, legione tanto Ducis animo attonita, nec hiscere ausa. Alterum subiit, cum grandior pila in prandentis tentorium projecta mensam subvertit, & aliquot assidentes prostravit. Nil ille motus eodem loco sterni rursus mensem jussit, rejecto securiore, ne hostes gloriarentur, Alexandrum aliquando fugisse. Expugnata denique hæc Rupella, catholica sacra, quæ diu exulabant, recepit. Parcitum civitati, Margarithæ matris patriæ: imperata tamen mulcta, inter milites distributa. (*anno* 1582.)

Alterum periculum.

Aldenarda capta.

Advenerunt interim in Belgium 5000. Hispani & 4000. Itali. Illis in duas legiones divisis dati Tribuni *Pacius* & *Mendragonius*; his vero *Garduinus*, & *Camilus* a *Monte*. Accesserunt multi ex Italia Nobiles, milites honorarii, ut sub Alexandri disciplina bellandi artes addiscerent. Et opportune venerant eæ copiæ, Alensonio cum novo exercitu in Belgium movente: Rege Henrico aut dissimulante, aut etiam matris impulsu adjuvante. Alexander Gallos adortus, victosque Gandavum fugat. Ubi Alensonius Flandriæ comes est renuntiatus. Oppidis inde ultro citroque captis certatum. Et Regii quidem Liram astu occuparunt, opera centurionis Scoti, ad Alexandrum transeuntis: Gavream vero & Ninovam, Egmontii arces, cum Cameresio, Clusa, Stenovico, vi expugnant & Lovanium obsidione liberant.

Adventus exteri militis.

Captæ urbes.

Hæc dum prospere a Regiis geruntur, acta est res magna, quæ Gallorum ordinumque partes magnopere prostravit, Hispanas vero mire erexit. Nam *Alensonius*, se præter inanes titulos, non aliter ac olim Matthiam Archiducem, ab ordinibus haberi, impotenter ferens, auctoritatem sibi armis allaturus, Tribunis, qui in Flandriæ urbibus Gallicis cohortibus præerant, præcepit, ut uno omnes die (hæc erat 16. Januarii, anni 1583.) Flandriam armis occupent, eamque ceu jure belli captam, Galliæ afferant. Ipse vero Alensonius Antverpiam subigendam deligens sibi Gallicas copias in urbem qua astu, qua vi ducit, cæsisque custodibus, Antverpiam captam inclamant Galli. Cives, ubi diripi urbem, omniaque per vim agi spectarunt, correptis armis, Gallos ingenti clade prosternunt, 250. Nobilibus interemptis, ex aliis vero 2000. Flandriæ urbes vario eventu attentatæ, Ostenda, Brugis, Neoborto, prævalentibus adversum Gallos: subactis contra a Gallis, Teneramunda, Dunquerca, & Dixmunda.

51. Alensonii invasio.

Ex

Ex his turbis & Alensonii cum ordinibus collisione quid commodi capere possit Farnesius deliberans, tentata frustra cum alterutra parte transactione, diviso bifariam exercitu, simul Dunkerchæ Alensonium, & Stenbergæ *Bironium* ejus Ducem aggredi statuit. Hanc expeditionem ipse suscepit, captisque aliquot in Brabantia arcibus, Bironium Stenbergam se recipientem insecutus, pugna aggreditur. Jamque Galli delibabant victoriam, cum Alexander suos fugientes sistens, victorque magna clade Gallos, Belgasque immistos profligat. Bironii fugam Hochstratæ, aliorumque oppidorum deditio secuta est. Alensonius audita hac clade, & Farnesii Dunquerchæ imminentis festinatione, veritus Alexandri fortunam opperiri, relicto ibidem Gallico præsidio, classe conscensa in Galliam rediit, quasi cum Rege deliberaturus de reconciliatione cum Belgis.

Clades. & fuga ex Belgio.

52\. Susceptа mox a Mottæo, Montinio, & Montragonio *Dunquerchæ* oppugnatio; nec ultra sex dies protracta. Nam dedentibus se Gallis liber concessus abitus. Urbs ipsa clementer habita. Prolata dein victoria Alexander *Neoportum*, *Meninam*, *Duxmundam*, *Winocibergam*, *Wurnam* recipit. Per Altapennium *Sterbergam*, per Tribunum Taxium *Zutphaniam* occupat, cæsis non raro Orangianis.

Urbes captæ.

Unum inter hæc ubique prospera exedebat Alexandri mentem, quod rei nummariæ, cujus supra modum premebatur inopia, videret occasiones præsentissimas sibi eripi, & nobilium victoriarum palmas pene inter manus confringi. Quare Regi victorias gratulatus, ferme absque milite & ære partas, Divinæ plane clementiæ miracula, cum gemitu exhibuit, præter præsidia non ultra sex armatorum millia sibi superesse; sed si mitterentur auxilia, sperare se, intra annum tota Brabantia potiturum. Rogat itaque Regem, ut liberalitatem suam prolixius exerat, ut bellum, alias sine fine extrahendum, brevi confectum ad vota videre queat. Et tamen, quod mirum, tanta laborans penuria, Flandriam victoriis excurrit, captis *Rupelmunda*, *Axella*, *Ulsto*, *Alosto*, *Middelburgo Flandriæ*, cum *Wasiensi agro*: reducta ubique Religione exule. (*anno* 1584.)

Quibus præclare gestis accepit a Rege litteres, quibus eis gratias agit ob tot victorias, atque significat, peditatum omnem Hispanum, absoluto jam Tertiis in insulis bello, mitti a se in Belgium in tres legiones distributum, ductore Petro Taxio, qui Alexandro scripsit, constare eas legiones 5003. militibus. Jussit etiam Rex ex auro classe Indica recens advecto, in arce Mediolanensi decies centena aureorum millia deponi, per partes in Belgium mittenda. Addit denique, Colonienses, & Bavarum eorum Antistitem repetitis litteris opem adversus Gebhardum Truchsesium implorasse; curaret proin, ne tam justo patroci-

Expeditio Coloniensis.

nio

nio res catholica, & spe sua Bavarus frustretur. Et implevit vota Farnesius, misso ad Ernestum Carolo Lignyo Armbergii comite cum 3000. peditibus, & 500. equitibus, plerisque veteranis, quos novis postea subsidiis auxit. Victi hæretici: Gebhardus in Hollandiam profugus: firmata Ernesto dignitas.

His lætus Alexander tres amplas Flandriæ civitates, *Gandavum*, *Brugas*, & *Ipras*, abscisso commeatu fame edomare decrevit. Ac primum Ipræ se dediderunt: dein Brugæ, quibus ordinum nomine præfectus fuerat Carolus, Croyus Chimaci Princeps, Ducis Areschoti filius, qui superiore anno Regis partes deseruerat. Sed Parmensis patrem dixit Gubernatorem urbis, cui nullum præsidium imposuit, sed *Damnæ* oppido proximo. Reductus Brugensis Episcopus, qui majorum sacra instauraret. Pertinacius Gandavenses resistebant, sed interclusis alimentis inedia fracti, Alexandro se permittunt, qui urbi, grandi ære multatæ, & sacra restituere jussæ, validum præsidium imponit, eique Præfectum dat Federicum Perenotum Campinii Dominum, Cardinalis Granvellani fratrem, quem prius Gandavenses carcere concluserant. (*anno* 1584.) Flandriæ urbes.

Tot calamittatibus arctati residui fœderati Belgæ, missis in Galliam legatis *Alensonium* revocant, conditionibus multo amplioribus, adeo, ut eo absque liberis defuncto, Belgium Galliæ Regno se conjuncturos promitterent. Sed altior vis filum huic telæ texendæ præparatum incidit, subito e vivis rapto Alensonio. Si quis unquam alius, hic certe Princeps variantes rerum humanarum vices expertus est: jam Calvinistarum Dux Catholicus: frater armatus adversus fratrem, subditus in Regem: jam captivus ac longa custodia detentus; nunc Angliam gloriose ingressus ad Regalem thalamum: mox spe delusus. Modo Belgarum Princeps magnifice inauguratus: rursus magna cum ignominia toto Belgio bis ejectus. Jam potentissimi Regni hæres proximus, summo fastigio propediem admovendus, atque a populis adorandus, sed mœrore contabescens in flore ætatis vitam turbulentam finiit. Hæc rerum humanarum fides, præsertim ubi ambitio se ipsam torquet, & illud negligitur, quod solum vitam beatam figit. 53. Alensonii mors. Elogium.

At non unus Alensonius ambitionis cupiditatisque triste documentum reliquit; insecutus mox Orangius infelicius finiit, quam luserat, vitæ humanæ tragœdiam. Is jam ante Antverpiæ, ipso Alensonii natali die, post lætum convivium a *Joannello Jurengio* Cantabro juvene sclopo utramque maxillam sauciatus, tribus post annis Delphis in Hollandia a *Balthasare Girardo* Burgundo, surgens ab epulis fistula in cor explosa peremptus est. Percussor a fuga retractus, & quæstioni subjectus, quo auctore id facinus patrasset, quum Divino tantum instinctu id factum & Orangii.

conſtanter aſſeveraſſet, dire multumque tortus, atque in quatuor partes, lento ſupplicio diſſectus eſt, mirantibus, qui lanienæ interfuerant, juvenis (26. annorum erat) animum imperterritum, tormentis omnibus majorem. (*anno* 1584)

Elogium

Atque hunc finem inquietæ vitæ impoſuit Wilhelmus Naſſavius, Princeps Orangius (*Auriacum* aut *Arauſicanum* alii appellant) anno ætatis 51. belli civilis 16. cujus claſſicum ipſe Belgis cecinerat, oſtentato libertatis ſigno, aſſumpto hæreticorum patrocinio, Divinæ ac humanæ Majeſtatis reus: quippe auſus contra Regem ſuum initio propriis auſpiciis arma ſumere; poſt occultis conjurationibus, publicis fœderibus, attractis ad partes magnis Principibus, Belgio ad ſpeciem impoſitis, ſed ſibi re ipſa ſubjectis, ſciſſas aſtu provincias contra quatuor Regios Belgii Præfectos, pertinaci bello in armis tenere: eo quidem ſucceſſu, ut ante Farneſii adventum ad duas provincias contraxerit Hiſpanam potentiam: donec eandem ſub Alexandro refloreſcentum exti- meſcens, ſibique cavens, gentis credulitatem adeo circumegit, ut publico edicto Regem ſuo exuerent patrimonio, Gallumque ſibi Dominum adoptarent: a quo Hollandiam & Selandiam clienterali jure poſſidendam, ſecundum Alenſonii promiſſionem, habebat Orangius. Unde commiſſis bello Galliæ Hiſpaniæque Regibus has provincias ſibi firmandas ſperabat: repertique feruntur apud eum nummi, adjectis circum litteris: *Nova moneta Comitis Hollandiæ & Selandiæ*, inaugurationis die publicandi. Certe illi ſua debet initia nova, eaque potentiſſima per Europam Reſpublica, quæſtuoſis per utrumque orbem commerciis in immenſum provecta.

Mauritius ſuffectus

Poſt ejus mortem legati provinciarum, Regi necdum parentium Antverpiæ congregati, communi conſilio Mauritium ejus filium, ſecundo natum (nam Guilielmus primogenitus in Hiſpania adhuc detinebatur) Hollandiæ, Selandiæ, & Ultrajecti, mariſque Belgici Præfectum renuntiarunt, 19. tunc annos natum, atque in virum ingentem excreturum: dato ei propter ætatem legato Comite *Holachio*; Nivernario Geldriæ adminiſtratione commiſſa, quam Comes Bergenſis, Regias partes recens ſecutus, abdicaverat. Tum in Galliam Legatos ordines mittunt; qui Regi Belgium obtulerunt, eo jure, quo Carolus V. poſſidendum. Fluctuabat animo Rex, tum quod ſpes tam vicinæ tamque opimæ prædæ invitaret, tum quod metueret, ne Belgæ rejecti Angliæ Reginæ ſe dederent. Ex altera parte, turbatis Galliæ rebus novo & ancipiti bello cum Hiſpano ſe implicandum videbat. Tandem legatis reſpondit. Gliſcere in Gallia quotidie turbas, iis intentum prohiberi ſe, ne Regni vires alio diſtrahat: iis expeditum curas inde ſuas in finitimos amicoſque populos extenſurum. Sic legati re infecta poſt tertium menſem in Belgium reverſi ſunt.

ſub Holachio.

§. II.

§. II.

Alexandri Farneſii ſeptennium alterum.

Parmenſis interea inaudita fortitudine ſuas proſequebatur victorias, obſidione præſertim *Antverpienſi*, qua nulla unquam memorabilior. Jacta hic rapidis in fluminibus caſtella, frænati amnes, aperti infra undas cuniculi, fluvii aggeribus ſuperfuſi, rurſumque aggeres fluviis impoſiti: & quaſi modicus videretur unius Antverpiæ obſidendæ labor, eodem tempore urbes prævalidæ ſex ac potentiſſimæ ſimul omnes obſeſſæ, ſimul circumacto vix anno in poteſtatem redactæ, *Antverpia*, *Gandavum*, *Neomagum*, *Bruxellæ*, *Teneramunda*, *Mechlinia*. Et quidem paucis admodum copiis res tantæ actæ ſunt. Nam partem præſidia urbium arciumque diſtrahebant. Legiones duas Arembergius & Manriquius in agro Colonienſi habebant. Pars in Friſia ſub Verdugo provinciæ Præfecto, & Taſſio ejus Legato, adverſus fœderatos militabat. Zutphaniam cum aliquot equitum turmis Appius de Comitibus & Capiſuccus percurſabant. Marchio Rubaſius cum ſua Wallonica Legione fines Arteſiæ & Hannoniæ adverſus excurſiones Gallorum tuebatur. Alexander in Flandria & Brabantia non plures habebat, quam 10000. peditum, & 1700. equites: cum quibus res tantas geſſit.

54. Expugnatio urbium.

Præſertim Antverpiæ.

Obſidionem Antverpienſem tam paucis cum copiis ſuſcipi non poſſe cenſebant magni Duces, Mansfeldius, Mottæus, Goignius, Licquius, Belgæ; Mondragonius, Billius, Olivera, Pacius, Hiſpani: Camillus a Monte, & Camillus Capiſuccus Itali: cum Georgio Baſta, Epirota, qui poſtea in Hungaria & Tranſylvania Cæſaris ſupremus belli Præfectus inclaruit. Sed cedentes auctoritati Alexandri obſidionem inchoârunt; atque ut omnem urbi commeatum abſcinderent, ingentem Scaldi *pontem*, miro artificio operoſe confectum, impoſuerunt, ex quo omnes naves arcerent. Ferturque *Aldegundius* urbis Conſul, cum prodigioſum eum pontem abſolutum cerneret, dixiſſe, non humani ingenii inventum tam ſtupendi operis, ſupraque fidem fuiſſe, flumen tam latum tamque profundum mortalibus manibus claudi potuiſſe, ac Brabantiam cum Flandria per pontem committi.

Pons.

Dici non poteſt, quanta Antverpienſes ſint machinati, ut hunc pontem, & inædificata eidem caſtella ſubruerent. Inter alia complura novo prorſus invento a *Lambello* homine Italo, qui in urbe degebat, navigia incendiaria, ſulphurea peſte & pulvere bellico farta atque flammas ingentes eructantia, fabricata ſunt, & ex urbe per Scaldin adverſus pontem emiſſa: eorum unum, poſtquam nautæ in ſcaphas deſilierunt, ad pontem diſſiliit, horrendo usque adeo fragore, ut ruere cœlum, ſupera inferis miſceri viderentur. Nam ejecto inter fulgura & toni-

Naves incendiariæ.

tonitrua, lapidum, catenarum, & globorum nimbo, horrenda ſtrages eſt edita. Caſtellum, cui tartarea navis incubuit, partem pontis, milites, duces, tormenta, uno omnia involuta impetu in ſublime rapuit, diſperſitque quaſi ventus folia. Octingentos milites ſtygia illa peſtis extinxit; plurimos miſerandum in modum ſauciavit.

Clades miſera. Inter Duces occiſos fuit Marchio *Rubaſius*, Gubernator Arteſiæ, & equitum Magiſter, ob militares virtutes, adductas Wallonum provincias, detectas inſidias, Alexandro gratiſſimus. Obiit pariter Gaſpar Roblæus Billii Dominus, Germanorum legioni præfectus, militari & ipſe laude clariſſimus. Alexander ipſe tartarei ignis vapore proſtratus, inter mortuos eſt habitus. Ubi ex ruinis emerſit, atque ſtrata ubique cadavera, pontem & caſtella disjecta, miſerandamque rerum faciem vidit, indoluit equidem, ſed mox animo erectus, ad reparandum pontem ſe accingit.

Longum foret recenſere omnes machinationes Antverpienſium, eruptiones ex urbe, claſſes Selandicas & Hollandicas in auxilium ſub Holachio accurrentes, frequentes conflictus, clades mutuas ingentes, aggeres ſuperatos, rurſumque amiſſos. Sed tandem difficultates omnes evicit Alexandri conſtantia. Nam Antverpienſes legatos ad eum miſere, atque inter eos ipſum conſulem Aldegundium, qui deditionem offerrent, ea tamen lege, ut religioni libertas eſſet, ut arx nulla urbi imponatur, nec exterum præſidium immittatur. Addiditque Aldegundius, Clavino apprime addictus, ſe facile etiam Hollandiam & Selandiam ad obedientiam Regis adducturum, modo Religionis libertas concedatur; manifeſto Argumento, quænam tot rebellionum bellorumque princeps cauſa exſtiterit.

Verum Rex jam ante Alexandro reſcripſerat, in omni conventione cum civitatibus hoc primum atque ſupremum eſſe debere, ut Religio catholica recipiatur, interdicta omni ſectarum profeſſione: relicta duntaxat hæreticis mora, ut res ſuas domeſticas poſſint componere & emigrare. Satius eſſe, omnia pro Deo profundere, quam ab

Conditiones. hac conſtantia vel minimum deflectere. Firmata igitur ab Alexandro, his mandatis inſtructo, prima de Religione conditio. Juſſi Antverpienſes templa, quæ everterant, reponere, & ejectas Religioſorum ordinum familias in ſua loca & bona accipere. Cumque legati inſtarent, ut ii ſolum Religioſi reſtituantur, qui tempore Caroli V. Antverpiæ habuiſſent domicilium, Farneſius hæc ad excludendos Societatis Jeſu Patres tendere, animadvertens, quorum ipſe militiam adverſus hæreticos maxime adhibebat, conditionem omnino rejecit, comprehendique omnes voluit. Circa reliqua duo capita ſic conventum eſt: ut Prrmenſis præſidium ex amicis nationibus ſecum in urbem addu-

adduceret; & ſiquidem Hollandi Selandique cum Rege ſuo reconciliarentur, urbs ab arce & præſidio libera foret.

In reliquis conditionibus ex Regis voluntate liberalis fuit. Data venia: reſtituta privilegia; hæreticis ad res ſuas componendas quadrienii mora permiſſa: urbi non niſi quater centena florenorum millia pro ſtipendiis militum imperata; quamvis infinitis ſumptibus annalis ea obſidio ſteterit. Tum dejectis Alenſonii inſignibus regia repoſita; atque Alexander triumphantis in morem urbem ingreſſus eſt, commitantibus Belgis & Germanis. Hiſpani vero & Itali, Antverpienſibus minus grati, in caſtris relicti, in ipſo ponte; ab Alexandro conſtructo, thriumphalem pompam victori adornarunt. Ad quos Alexander ac duces egreſſi, eo ipſo in ponte cœnam lautam militibus inſtruxerunt, iisque ad menſas miniſtrarunt. Poſtridie autem pons ille prorſus ſtupendus ſublatus eſt. (*anno* 1585.)

Alexander ad ordinandum ſtatum civitatis reverſus, Campinium urbi, præſidio Werpium præfecit: Mechlinienſem Archiepiſcopum ad procuranda ſacra, Societatis Jeſu Patres ad inſtituendam litteris & Religione juventutem, clauſis hæreticorum gymnaſiis, evocavit. Stipendia tum militibus, quamvis defectu pecuniæ non integra, diſtribuit. Quæ res Wallonibus tumultuandi occaſionem præbuit, exiſtimantibus per errorem, ſe minora Hiſpanis obtenturos. Hoc tumultu aliquorum ſuplicio ſedato arcem, a Margaritha matre deſignatam, ab Alcano exſtructam, ab Orangio dirutam, reſtauravit, Antverpienſibus non admodum invitis, hoſpitationibus militum pertæſis. Et tantæ tunc quidem molis erat expugnare Antverpiam, quam, licet arce munitam, noſtris temporibus levi brachio paucos intra dies ad deditionem compulſam vidimus; captis prius vicinis circum munitionibus.

Interea dum Antverpiana fervet obſidio, complures alias præcellentes urbes in poreſtatem catholicæ redegerunt copiæ; atque imprimis *Teneramundam*, jactura tamen Pacii & Taxii Tribunorum: tum Gandavum, unde naves, quibus Alexander egebat, Antverpiam duxerat. Sed Tilinius Lanuæ filius Lilloo (cujus arcem fruſtra Farneſiani invaſerant) egreſſus, excitato ad Scaldis ripam caſtello commeatum Gandavum inter & Antverpiam interclufit. Verum is, dum ad evocandum ad Antverpiæ defenſionem Holachium properat, a Farneſianis captus eſt, & in cuſtodiam Tornacenſem abductus, magna fœderatorum jactura, & patris Lanuæ, Limburgi adhuc captivi mærore. Teneramunda.

Secuta eſt mox deditio *Bruxellarum*, fame extorta. Juſſi cives templa reficere, Regii ſacelli ornamenta, & pretioſam ſupellectilem reſtituere, aut pretium ſolvere. Hæreticis biennii mora ad emigran- Bruxellæ.

dum concessa. Præsidiarii (duo circiter erant millia) sacramento adacti, nunquam bellandi adversus Regem. Ordinatus status Ecclesiasticus & Civilis. Postea Alexander huc aulam suam, Belgii Principum & Gubernatorum antiquam sedem, transtulit ; postquam eam primum Namurci, dein Montibus in Hannonia, tum Tornaci in Flandria fixerat. Nec mensis abierat, quum *Neomagum*, primaria Geldriæ civitas Caroli M. olim sedes, in Regis potestatem venit. Catholici nemqe a Meursio Comite Provinciæ Præfecto pressi, Altapennium cum copiis Regiis in urbem admiserunt, qui præsidiarios ad deditionem compulsos exarmavit.

Neomagum

Accessit sub ipsum finem Antverpiensis obsidionis *Mechlinia*; quam occupatis vicinis munitionibus, obtinuerunt Renthiacus, Liquius & Mottæus. Urbs arbitrio Parmensis permissa, qui clementer eandem habuit: restituto post longum exilium Archiepiscopo.

Mechlinia.

55. Geldria & Frisia reducta per Taxium.

Neque civitates tantum arcesque a Regiis occupatæ ; in campis etiam apertis victricia signa explicata, maxime in Geldria & Frisia. Nam imprimis Meursæ Comes recuperando Neomago imminens, a Verdugo Frisiæ Præfecto & Tassio ejus legato victus est fugatusque. Sed major multo pugna ad Armerongam Geldriæ pagum commissa est. Nam Meursius, auctus *Schenkii* transfugio, & copiis a Villerio, Ultrajecti Præfecto, adductis, Taxium aggressus est. Sed ab eo magna clade affectus Ultrajectum fugit. Cæsi ex hostibus 1400. captus Villerius &c. insigni gloria Tassianæ seu *Taxianæ* Familiæ. Sed plures victoriam palmas *Taxius* messuit. Nam etiam Nassavii vicarium in Frisia tanta clade profligavit, ut ex duobus millibus vix decem superessent, qui non aut in acie, aut in fuga cæsi, aut capti fuerint. Quibus ex victoriis, uti Taxio claritudo nominis, ita permagnum Regi emolumentum accrevit, ex omni ferme Frisia submotis hostibus : ut adeo, præter Selandiam, Hollandiam & Ultrajectum, nullam amplius fœderati integram haberent provinciam.

Ostenda.

Tot tantosque inter armorum progressus non defuerunt catholicis copiis sua infortunia. Nam Mottæus cum copiis *Ostendam* vi ingressus, quatuor horas locum tenuit. At cum miles ad prædam dilaberetur, & centuriones aliqui suo muneri deessent, non sine clade ab oppidanis ejecti sunt. Sed vices *Buscoduci* fœderatis redditæ. Eam urbem Holachius cum cohortibus aliquot per astum intraverat: at ejus copiæ ad prædam conversæ ab Altapennio ad internecionem deletæ sunt: urbsque munita Regi servata est. Ostendanæ cladi similem passæ sunt Regiæ copiæ ad *Lilloum*, arce valida, quam Mondragonius olim posuerat, munitam ad Brabantiæ oram. Ut ex hac intercluderentur Autverpiæ obsessæ subsidia, missus est ipse Mondragonius, ut opus suum recuperet. Sed dum lentius agit; immis-

immissa duo Scotorum millia ex arce erumpunt, Duce Tilinio arcis Præfecto, eumque fugant. Redire quidem parabant ad obsidionem, sed re desperata ab Alexandro revocatus est. Neque parum negotii eidem hæc arx facessivit in expugnatione Antverpiæ: ex qua alimenta urbi per Scaldim inferri poterant, donec pons ille portentosus commercium exclusit.

Verum nusquam majores in angustias præsentiusque discrimen adducti sunt Hispani, quam in *Bomelia Insula*, quam in Geldria efficiunt Mosa & Vahalis. Siquidem post expugnatam Antverpiam tres veteranæ legiones, quæ quinque millibus constabant, duce *Bobadilla* in eam Insulam expeditionem susceperant; cum *Holachius* centum navibus per Mosam advectus pluribus in locis aggeres perfodit, ut fluvius excurrens Insulam inundarit. Hispani eluvionem fugitantes in aggeres & editiores colliculos evadunt. At crescentibus aquis nusquam tuti, & ab armatis hostililibus navibus cincti exitum nullum videbant. Nam Mansfeldius cum Buscoducensibus navibus accurens rejectus fuerat. Jam & fame & frigore (nam hyems erat) plures enecabantur: illam tot annorum felicem militiam, adempto armorum usu, ignave finiendam lamentantes. Cum ecce, ubi miles terram ad munimentum fodit, tabulam detegit, Dei Genitricis effigiem referentem. Accurunt contubernales, speque concepta, supplices opem implorant, humanis omnibus præsidiis destituti. Nec defuit benigna Mater. Ipsa enim festa Immaculatæ ejus conceptionis die, undæ glacie congelari cœperunt. Unde Holachius cum suis navibus, ne glacie constringerentur, fugere compulsus est. Hispani vero, glacie rursus tepidiore aura dissoluta, Buscoducensibus navibus, prohibente jam nemine, excepti Buscoducum sunt reducti. Ubi omni charitate eis subventum. Institutaque in beneficii memoriam Immaculatæ conceptionis sodalitas, per Belgium deinde & Hispaniam celebris.

Bomeliana expeditio.

Calamitas.

Per B. V. servati.

56. Fœderati, quum in majores se in dies angustias compingi cernerent, & incassum auxilia a Gallia petiisse, ad Angliæ Reginam legatos mittunt, qui ordinum nomine Belgium eidem offerant, rogentque, ut Gubernatorem mittat. Principatum quidem illa non admisit, milites tamen & Ducem est pollicita; & quidem 5000. pedites, 1000. equites: quibus belli tempore stipendium ipsa solveret, pace composita rependendum. Interim in Selandia Flissingam & Rammecham, in Hollandia Brilam, præcipuos earum provinciarum portus pignoris loco traderent.

Angli acciti

Ducem nominavit *Robertum Dudlæum Leicestriæ Comitem*, intimæ apud Reginam admissionis virum. Is igitur anno 1585, præmisso cum copiis Norritio & Sidnejo, Belgium magno Nobilium comitatu ingressus,

Leicestrius Gubernator

greſſus, Hagæ, Hollandiæ olim comitum ſede, pompa feſtiva ſupremus fœderatorum provinciarum Gubernator inauguratus eſt: Regina ſe offenſam propterea ſimulante; quod non Gubernatorem ſed auxiliares duntaxat copias in Belgium miſiſſet. Sed larva hæc erat, quæ conſilii invidiam obtegeret.

Farneſius, qui jam ferme portum ſe attigiſſe crediderat, ubi vidit cum novis rurſum fluctibus ſibi luctandum, atque poſt Matthiam & Caſimirum, tractasque e Germania copias, poſt Alenſonium, & adductas e Gallia vires, jam etiam cum Anglia confligendum, ut par erat,
Gravia capta, motus, animum tamen nequaquam deſpondit, ſed ad univerſum Moſæ Rhenique Belgici tractum ſpem exporrigens, *Graviæ* obſidionem Mansfeldio commiſit. Sita eſt ea urbs ad lævam Moſæ, quæ Brabantiam circumvallat, per ſe munita, & trajicientibus in Geldriam opportuna. At minime ex voto ibat obſidio. Nam Regii, frequentioribus ad Graviam dimicationibus, jam victores, jam victi, impedire non poterant, quo minus militum & annonæ ſubſidia inferret Holachius, perforatis aggeribus campos inundans, perque eos cimbis advectus. Igitur Alexander, præſentiam ſuam videns neceſſariam, evocato ex Colonienſi agro Altapennio, Bruxellis profectus Graviam, urbem tribus locis aggredi ſtatuit. Sed dum ſitum luſtrat, equus ejus globo e mœnibus emiſſo proſternitur. Ipſe vero in pedes exiliens, ſuos perculſos recreavit. Jam diſpoſitis operibus aggreſſionem parabant, cum oppidani miſſo tubicine colloquium exorant, urbemque dedunt. Egreſſi ex urbe mille præſidiarii. Inventa ingens vis armorum, annonæ, ac bellici apparatus. Gubernatorem ob properam deditionem capite plecti juſſit Leiceſtrius (*anno* 1586.) Eodem die Mansfeldii ductu capta eſt ad ſiniſtram Moſæ ripam Mega, ad dexteram Batemburgum.

& Velona. Farneſius victoriarum curſui inſiſtens ad *Velonam* deinde, præmunitam Geldriæ ſuperioris urbem, exercitum admovit, eamque, ſtrenue licet reſiſtentem, expugnavit: juſſam templa reſtituere, & militi ſtipendia ſolvere, cui etiam prædam conceſſit, ex Schenckii transfugæ, qui urbi præfectus fuerat, rebus collectam: gratulatus Regi, Moſam jam fluere Hiſpanicam, velut clauſtro Brabantiam ambientem.

57. Colonienſis expeditio. Neque in Belgio duntaxat Alexander victricia ſigna explicaverat, ſed in Ubios etiam protendit. Quippe non ſolum jam ante expulſo Truchſeſio Erneſtum Bavarum in Archiepiſcopatum Colonienſem per Arembergium & Manriquium introduxit, ſed poſtmodum qnoque laboranti catholicæ rei ſuccurit. Quippe Meurſæ Comes in ſolennibus nundinis milites, mercatorum habitu tectos, *Noveſium*, urbem præmunitam ac mercatura divitem ad Rhenum introduxerat, quam olim Carolus Audax cum 60000. fruſtra obſederat. Hæc urbis igitur ab hæreti-

reticis poſſeſſa totum agrum Colonienſem infeſtabat: usque adeo, ut Erneſtus Elector ſumma calamitate preſſus, diſſimulata perſona, Bruxellas ad Parmenſem ſit profectus, ac ſupplex ab eo auxilium petierit.

Alexander, quamvis in Belgio magnum ſupereſſet bellum, quia tamen res catholica agebatur, neque Belgio expediebat, in Ubiis hæreticos dominari, addixit operam: atque redacta in poteſtatem Gravia & Venlona, ipſemet eam expeditionem cum ſelectis copiis ſuſcepit. Ad duo millia hæreticorum urbem propugnabant, accedentibus duobus civium armatorum millibus; qui pertinaciter, & ad deſperationem usque reſiſtebant. Denique expugnata, & a furente milite, fruſtra inhibentibus Ducibus, direpta eſt; atque majori ex parte incendio combuſta Electori Erneſto reſtituta: Cloëto Gubernatore, perfido & a Cæſare proſcripto, una cum miniſtro Calviniano e feneſtra ſuſpenſo. Ejus uxorem, quam ab eximia ſpecie commendabant, ac puellas, in conſpectum non admiſſas, novus Alexander honoſte habere juſſit. Præſidiarii 200. trucidati, & totidem armati cives. Atque ita Noveſium caſtigatum eſt. Una dies vidit urbem florentem viribus & opulentia, hoſtibus inſultantem, altera cædibus ruinisque ſepultam. Farneſius vero, in caſtris Erneſtum inter Semptemvirum & Cliviæ Ducem medius, accepta e manu Nuntii Apoſtolici Divina dape, gemmis radiante gladio & galero margaritis diſtincto a Sixto V. eſt donatus, declaratusque Defenſor fidei applaudente toto exercitu.

Noveſium expugnatum & direptum.

Tum vero ad reliqua Truchſeſianæ factionis oppida progreſſus, *Meurſam*, Alpenſe caſtrum, aliaque circum Rhenobergam ſeu *Rheinbergam* expugnat. Sola hæc urbs, & munitionibus, & præſidiis valida (nam Schenckius eam cum 2500. militibus defendebat) in Agrippinenſium provincia ſupererat expugnanda. Jamque Alexander eam obſidere cœperat, cum nuntium accipit, poſt captam in Flandria *Axelam* periclitari *Aloſtum*, ac præterea ingentes Anglorum copias admoveri obſidendæ *Zutphaniæ*. Quare ſatius eſſe ratus propria defendere, quam aliena lucrari, excitatis circum Rheinbergam arcibus, ne Colonienſem agrum infeſtare poſſit, obſidionem ſuſpendit potius tantiſper, quam ſolvit; atque in Belgium ad extinguendum in propria domo incendium accurrit.

Redire cogitur.

Nam Leiceſtrius abſente in Ubiis Alexandro, occaſione utendum ratus, Zutphaniæ imminebat. Mauritius vero Naſſovius, tantus deinceps belli Imperator, *Axelam* noctu per aſtum capit, primo hic militiæ rudimento inauguratus ad palmas. Hulſtum vero fruſtra tentavit: accurente ex Antverpienſi arce Mondragonio. Leiceſtrius interea ad Zutphaniam exercitum applicat. *Vaſtius* autem Marchio Alexandri Magiſter equitum, aureo Vellere nuper donatus, annonam

Axela.

urbi infert, conserto pertinaci prælio cum Comite *Essexio*, Leicestrii Magistro equitum. Angli vicinis Zutphaniæ castellis potiuntur. Ubi duorum militum Hispani & Angli fortitudo inclaruit. Ille dextera manu abscissa, hastam mutilato brachio alligat, atque cumplures sternit. Hic vero in propugnaculum ascensurus, objectam e muro hastam manibus prehendit, quam cum alter extorquere niteretur, Anglus elevari se cum hasta sinit, captaque impetu in murum assilit, eluctantibus post eum commilitionibus: sicque captum est ab Anglis propugnaculum.

Leicestrius recedit.

Hæc dum geruntur ad Zutphaniam, ordines expectabant 4000. equitum peditumque ex Germania. Sed his obviam progressus Alexander, conditionibus placatos in patriam remisit: atque nova rursus cibaria Zutphaniæ per Vastium intulit. His rebus irritati in Leicestrium ordines, suspectum eum habere cœperunt, præsertim, cum Præfecturas solis ferme Anglis committeret. Igitur ille fœderatis se invisum cernens, in Angliam rediit, velut majoribus cum copiis rediturus. Respublica interim senatui permissa.

Imo ipsum etiam Farnesium, cum, desperata cum Hollandis Selandisque pace, tantum belli superesse cerneret, Belgicarum turbarum pertæsum videri poterat. Nam in Italiam redeundi copiam a Rege petiit, ea allegata causa, quod patre Octavio & Margaritha matre nuper mortuis, provinciæ propriæ Ducis præsentiam requirant. Respondit Rex, Alexandrum Belgio magis, quam Italiæ pacatæ, esse necessarium: Parmæ & Plancentiæ se facile cauturum, ne quid detrimenmenti patiantur. (*anno* 1586.)

58. Missio Castrensis.

Igitur Dux Parmensis bellum Belgicum prosecuturus, ad sacram etiam militiæ disciplinam intentus, Castrensem Patrum societatis Jesu missionem instituit. Cœpit illam P. Thomas Saillius, a Sigismundo Bathorio Poloniæ Rege missus ad Alexandrum, qui eum deinceps ad finem uspue vitæ conscientiæ moderatorem habuit, ejusque exemplo complures belliduces, ac Proceres aulæ. Quin & per exercitum celebratus (namque ad gregarium quemque pari alacritate ejus charitas porrigebatur) expeti a multis ad hoc ministerium cœptus est. Complures itaque (Albani, Requesenii & Austriaci exemplo) ad hoc ministerium Patres evocavit, per legiones sparsos.

Daventria recepta.

Provisis hac sacra militia Christianæ vitæ subsidiis, Alexander annum 1587. initiavit victoriis, nam & arces ad Zutphaniam occupatas fœderatis eripuit, &, quod ingens erat momentum, *Daventriam*, Transiselaniæ urbem principem, ac post Antverpiam & Amstelodamum, emporium totius Belgii ea tempestate celeberrimum ad Iselam. Præerat urbi cum præsidiariis 1400. Anglis ferme atque Hibernis,

nis, Guilielmus Stanlæus, nobilis Anglus, apprime catholicus; qui advocato Taxio Zutphaniæ Gubernarori eandem tradidit, ſola, ut ajebat, conſcientia ductus, ut Regi redderentur, quæ ſunt Regis, rejecto omni traditionis pretio, ſolam a Deo remunerationem exſpectans. Apologiam pro eo ſcripſit Guilielmus *Alanus*, edita ad populares ſuos epiſtola, in qua docuit, Stanlæum id jure feciſſe, nullius proditionis reum, quippe qui nulli magiſtratui fidem obligaſſet, & obſequii, quod uni Leiceſtrio addixerit, obligatione ab eo ſolutus fuerit. Teſtes eſſe litteras, ab eodem datas, & palam exhibitas. Nec ullis eum largitionibus, aut promiſſis, proditorum pretiis, adductum fuiſſe, quin illa rejeciſſe, ſed conſcientia impellente, quod jura omnia exigunt, rem Domino ſuo reſtituiſſe: naturæ ipſius lege dictante, ut cuique ſuum tribuatur.

per Stanlæum Anglum.

Exemplum Stanlæi ſecuti ſunt ex præſidiariis ſexcenti, Angli & Hiberni, ad Farneſii caſtra tranſeuntes. Uxor ejus & liberi ab Angliæ Regina in carcerem conjecti, bona vero fiſco addicta ſunt. Haud multo poſt *Rolandus Eboracenſis*, caſtello ad Zutphaniam a Leiceſtrio præfectus, cum 900. præſidiariis ad Alexandrum tranſiit; caſtellum vero Taxius ingreſſus eſt. Quantam autem hæ res catholicis lætitiam, tantum diſcordiarum fomitem Anglos inter & Hollandos attulerunt. Sicut enim Angli poſt præproperam, ut interpretabantur, Graviæ deditionem Hollandis vecordiam dubiamque fidem objecerunt, adeo, ut Leiceſtrius dicere auditus ſit, nullius ſe arcis ſecurum, cui Anglus non præeſſet, ita nunc Hollandi paria referentes Anglos perfidiæ arguerunt: querelis in Angliam & inde rurſus in Hollandiam revolantibus; ut proin reditus Leiceſtrii ſuſpenſus fuerit, Reginæ voluntate; quæ tunc tota erat occupata in necanda Maria Stuarta, Scotiæ Regina.

Rolandus.

Alexander autem inter hæc *Sluſas*, ſeu *Clauſulas*, qui eſt quintus Flandriæ portus, urbem & ſitu, & opere, & præſidio numeroſo muniſſimam, atque undis, paludibus, propugnaculisque circumvallatam, expugnare decrevit. Et certe vix ullam oppugnationem tam arduam expertus eſt. Siquidem adverſus omnia elementa depugnandum fuit, adverſus mare, amnes, paludes, limoſam & inſtabilem humum, contra igneos globos, & naves incendiarias: contra Oſtendanas, & Selandicas ex oppoſito portu Fliſſingano claſſes. Imponendus ad eas arcendas latiſſimo canali pons: expugnandæ complures arces, caſtella, Inſulæ, præſertim Catſandia: Leiceſtrius ipſe cum novo exercitu ex Anglia accurrens arcendus. Adhæc Buſcoduco aliisque urbibus ſuccurendum, quas fœderati, ut Alexandrum a Sluſa abſtraherent, obſidebant.

Sluſa expugnata.

Sed omnes iſtas ſummas difficultates vicit conſtantia, mirantibus ipſis victoribus, potuiſſe a 5000. peditibus, & 700. equitibus expugnari

pugnari urbem, tot castellis, insulis, mari septam, tot paludibus aggerumque obicibus, eorumque secturis atque alluvionibus inaccessam, tot auxiliis intra, & extra terra marique accurrentibus fretam. Capta nihilominus est mense altero a tam pauco milite, ad alias etiam urbes distracto; numerum videlicet supplente virtute, ac Ducis artibus. Egressi sunt ex urbe dedita præsidiarii 1300. obsidio autem sustulit ex Slusanis 700. ex Farnesianis vero 250. fauciis aliquanto pluribus. Mottæo brachium pila trajectum; quod deinde abscindi oportuit.

Et Geldria.

Slusam virtuti, *Geldriam* vero, principem cognominis provinciæ urbem, felicitati Alexander debuit. Nam *Pattonus Scotus* tribunus pro Schenckio eam administrans, in Leicestrium & Schenckium concepto odio, eandem Altapennio evovocato tradit. Angli præsidiarii exarmati. Urbs innoxia servata. Schenchii supellex ampla (in hanc enim potissimum urbem prædas suas & rapinas congesserat) direpa. Wachtendonchæ autem Præfectus, ultionis libidine ob traditam Geldriam, omnes Scotos trucidari jussit. (*anno* 1587.)

Urbe tam clara absque sanguine auctus Altapennius, adversus Holachinm, qui *Engelam*, proximam Buscoduco arcem, oppugnabat, progressus, conserto prælio, pila trajectus occubuit. Miles autem Regius continuata pugna, alimenta & præsidium Engelæ intulit: servatisque ordinibus innoxie recesserunt. Delploratus est *Altapennius* a toto exercitu, maxime ab Alexandro, qui tunc Slusam obsidebat, non tantum propter constantem patris ejus Barlamontii totiusque familiæ in Regem fidem, sed etiam ob plæclaras Juvenis militares dotes, quem futurum aliquando summum belli Imperatorem animo designaverat; maximis jam rebus gestis clarum. Post Altapennii mortem Holachius, inundatis campis, navibus invectus, Engela potitus est. Farnesius vero, immissa in Buscoducum annona ac validiore præsidio, Florentio Barlamontio Comiti fratris Altapennii provinciam demandavit, Geldriam ac Rheni ripas curare jusso.

Antapennii obitus.

Simultas inter Leicestrium & ordines.

Post jacturam Geldriæ & Slusæ, atque sitarum circum arcium & oppidorum recruduerunt mutuæ Leicestrium inter & ordines querelæ, altera parte alteri Reipublicæ male gestæ vulnera imputante. Quare Leicestrius, quod Alensonius olim Antverpiæ, Lugduni Batavorum tentavit, urbem illam invasurus, eo discrimine, quo Leicestrii conatus ante aggressionem fuerit proditus. Tum enim vero ita tumultus increverat, ut Regina Leicestrium in Angliam revocarit, fatum Casimiri, Matthiæ, & Alensonii, apud ordines expertum. Quippe hi Hispanorum odio perlubenter externi cujusdam Principis potentia & auxiliis bellum gessissent, sed degustata semel liberæ gubernationis dulcedine, præter nudum Gubernatoris titulum nihil ferme illi relictum

vole-

volebant. Unde mutuæ ſeſe inſectantium querimoniæ atque diſſidia. Ad Germaniæ, Galliæ & Angliæ hæc offenſionem pertinebant. Nihilominus tamen Hollandis auxilia mittere pergebant, ſive Religionis odio, ſive Hiſpanæ potentiæ invidia, ſive vicini Belgii cupiditate. (*anno* 1587.)

Continuatio Hiſtorica.

Quievit has inter Anglorum ac Hollandorum diſcordias Alexander, mirantibus multis, quod occaſionem otioſus, ut videbatur, ſinat 59.
elabi. Verum imprimis pacis negotium cum Angliæ Regina agitabatur. Apparatus in
Dein, cum videret, quantæ molis foret, ſi per Batavas paluſtres ter- Angliam
ras, & inundationi pro lubitu obnoxias, bellum oporteret circumducere, per ea diſſidia hoſtium reconciliationem ordinum ſperabat. Denique cum pacis conſilia fruſtrarentur, totus erat Farneſius in aparanda claſſe, quam Philippus Rex in Angliam deſtinabat. (*anno* 1588.)

Grandi huic expeditioni is Ducem deſignabat pro bello in Anglia gerendo Farneſium, rei vero maritimæ Marchionem Sanctacrucium. Uterque horum, velut præſagi futurorum, magnopere ſuadebant, ut ante omnia portus aliquis amplus occupetur. Cum enim Britannicum mare fœdis horendisque tempeſtatibus ſit obnoxium, tutam ſtationem providendam, in quam claſſis, maris injuriis ſubtracta, poſſit recipi. Addebat Alexander, nullum eſſe in Belgio portum tantæ claſſis Alexandri
capacem præter Fliſſingam in Selandia. Huc ergo primum vertenda ar- conſilium
ma. Hoc enim portu capto, claſſem a tergo fore tectam, & adverſus ventorum furores aſylum inventuram. Sperabat enim, Fliſſinga occupata, ſe Regi perſuaſurum, ut ad reliquum Belgii pervincendum adhibeatur claſſis, unde Anglia Batavorum munimento nudata certius tutiusque adiri, & expugnari poſſit. Nempe quod ſæpius petierat a Rege, ut conatum ſemel omnem perdomandis rebellibus provinciis adhiberet, eum nunc adhibitum, ſed in Angliam deſtinatum, in Belgium retorquere ſatagebat.

Sed Rex moræ impatiens, lentum fore reſpondit, ejusmodi prius portum quærere, aut arma per ambages circumducere: Galliam nunc domeſtico flagrare incendio, ſilere Turcam, claſſem incomparabilem neglectum
paratam; utendum occaſione: rei ſummam petendam, appendices facile ſecuturas. Juſſit proin, ut Alexander ſelectam in Belgio militiam paratam habeat, atque ut, Sanctacrucio in conſpectu Angliæ claſſem continente, ipſe milites ratibus impoſitos confeſtim transmittat: Sanctacrucii partes fore, trajicientes Belgas ſua claſſe eo usque defendere, dum illos ab hoſtili claſſe tutos appulſosque conſpiceret.

Conſcriptus igitur ex Hiſpania, Italia, Germania, Belgio, Bur-

Copiæ gundia terreſtris exercitus in Belgium miſſus, quadraginta circiter peditum,& tribus equitum millibus conſtabat. Pedites in legiones 21. diſtributi, ſub lectiſſimis tribunis, equites in turmas 22. Ingens inſuper Nobilium numerus ex omni natione affluxit, etiam Principum & Ducum, uti Carolus Auſtriacus Burgaviæ Marchio, Sabaudiæ, Hetruriæ,& Aumaliæ Ducum fratres, Dux Paſtranæ, multique alii ſub Alexandro Farneſio militaturi. Ex hac militia, pro eo tempore numeroſa, triginta peditum millia,& mille equites pro expeditione Anglicana ſelegit. Reliquos pro tutando Belgio reliquit ſub Erneſto Mansfeldio, ſuo interim Vicario, viro tam inter milites Belgas quam Magnates Hiſpaniæ,& Aurei Velleris Equites omnium antiquiſſimo, cui, ſi quid interim humanitus contingeret, ſubſtituit comitem Arembergium. (*anno* 1588.)

Eodem tempore navigia Antverpiæ, Neoporti, Duncherchæ magna celeritate parabantur, exciſis in eam rem ſylvis Waſiani tractus. Erant onerariæ fere omnes, quibus milites, equi, arma, tormenta, aliusque apparatus bellicus tranſveheretur. Jamque Neoporti & Dunquerchæ milites naves conſcenderant, atque ſignum ſolvendi in Angliam exſpectabant; cum auditur triſtis nuntius de claſſe Hiſpana, quæ in 130. magnis navibus 28000. hominum vehebat, tempeſtate potiſſimum disjecta. Qua de calamitate, ſane decumana, prolixus diſſeram, ubi de rebus Hiſpanicis occurret tractatio.

Cauſa ruinæ in Alex. conjicitur. Variis rumoribus per Italiam & Hiſpaniam propter hanc cladem Alexander tractus in invidiam, quaſi per retardatam navigationem dediſſet cauſſam: ſi enim exercium ſuum mature cum Hiſpana claſſe conjunxiſſet, victoriam in manu procul dubio futuram fuiſſe. In Hiſpana præſertim aula palam meabat murmur, Parmenſis Ducis potentiam excedere miniſtri modum: cinctum illum magnis exercitibus veteranis, victoribus, obſequentibus. Hoſtibus ipſis nihil in eo diſplicere præter Hiſpani Gubernatoris nomen. Quodſi iſti accerſendis ſibi Dominis, nunc ex Germania, nunc ex Gallia, modo ex Anglia, jam pertæſi, oculos in Alexandrum conjiciant, eumque ob Belgam matrem, avum Belgam Belgici ſanguinis Principem conſiderent, quanta eum moderatione futurum, ut oblatum ſibi Principatum, quem pro amiſſo Luſitaniæ Regno computare poſſit, recuſaturum fore? Mature proin ac vivente adhuc Rege (qui tunc æger decubuit) Belgio ſubtrahendum, ac redigendum in ordinem. Nutrierunt ſuſpicionem iſtam Angli Hollandique, ut, cum armis non poſſent, fraudibus eum Belgio depellerent: Parmenſem ex compoſito nihil moviſſe contra Angliæ Reginam, nec moturum in poſterum, ut cum qua tacitis conſiliis colludat.

Alexander his rumoribus ad ſe perſcriptis, nihil admodum motus gnarusque, aliqua a magnis mentibus contemptu melius refelli, id ſolum,

lum, quod diceretur non habuisse promptas expeditioni naves datis ad Regem litteris diluit. Nam & Neoporti & Dunquerchæ paratas stetisse cum exercitu naves: ad nuncium liberi ab hostibus maris quam primum soluturas. Sic enim divisas fuisse partes inter maritimum Hispanorum & terrestrem Belgarum exercitus, ut hic e portubus non ante solveret, quam ille tutum ab hostibus mare ad ostium usque Thamisis præstitisset. Hoc factum nunquam, Anglorum atque Hollandorum classibus ad Dunquercham & Neoportum perstantibus, & in soluturos intentis. Nec debuisse se tantum selectissimorum militum, tot veteranas legiones non ad navalem, sed terrestrem in Anglia pugnam accinctas, fragilibus adeo navibus, non ad pugnam, sed transmittendum, ut imperatum fuisset, præparatis imponere, & certum in discrimen dare. Qua excusatione plene sibi satisfactum Rex Alexandro rescripsit. (*anno* 1588) — se purgat.

Florentissimum, Anglica expeditione incassum tentata, exercitum in Belgio Alexander habuit, sed nescio, quo pacto factum, ut majora cum paucioribus antea copiis gesta sint. Nam Bergam ad Zomam Renthiacus frustra obsedit, proditione Anglorum & hyemis inclementia abstractus. Felicius cessit Coloniensis expeditio. Nam Martinus Schenchius, famosus transfuga, Truchsesianum se militem ferens, & prædatorium exercitum circumferens, subito *Bonnam* Electori dolo eripuit, diripuitque, atque inde Coloniensem tractum magnopere infestabat. — 60. Expeditio tertia Coloniensis.

Ernestus ad Alexandrum, a quo jam ante potenter adeo fuerat adjutus, totamque, Novesio expugnato, provinciam præter Rheinbergam receperat, rursus confugit, ut Bonnam sibi secundo assereret: alioquin se coactum ad vexam redimendam cum grassatore indecore transigere. Farnesius Belgii catholici interesse ratus, ne provinciæ tam vicinæ Rhenoque hæresis dominetur, misit cum exercitu *Croyum* Chimacium Principem Ducis Areschoti filium.

Additus juveni Joannes Baptista *Taxius*, vetus multarum palmarum heros; qui, dum Bonnæ situm propius explorat, plumbea ictus glande cecidit, ingenti totius exercitus ac Alexandri præsertim luctu. Qui bellicam viri virtutem, multis victoriis celebratam, æstimare optime noverat. Certe & ipse Regis per Belgium partes summa fide, industria, fortitudine, constantia defenderat, & Illustrissima ejus Familia de Taxis Austriacæ Domui per Germaniam Hispaniamque operam suam perpetuo addixit. Quin omnis Europa Tassiorum genti nexu parum debet, quod dispositis certa per intervalla cursorum stationibus, litterarum commercium, ob transmittendi difficultatem sumptusque rarum antea, publicum obviumque reddiderit.

Tassio Alexander suffecit Verdugum Frisiæ Præfectum, qui a Castellis trans Rhenum a Sehenchio exstructis incœptandam oppugnationem

arbi-

Bonna recepta. arbitratus (quod consilium jam ante Taxius dederat, dissentiente Chimacio) iis in potestatem redactis urbi propius vim admovit, eamque expugnatam Electori reddidit. Præsidium incolumitatem pactum partim Rheinbergam partim Wachtendoncham abiit. Sed utraque hæc urbs pariter expugnata fuit; & Wachtendoncha quidem brevi per Ernestum Mansfeldium (*anno* 1588.) Rheinberga vero sequenti primum anno.

61. Gertrudisberga. *Gertrudisbergam* inde occupandi opportuna est oblata occasio. De oppido hoc præmunito vetus fervebat Batavos inter & Brabantinos controversia, utrisque ad suam provinciam illud spectare contendentibus: adeo quidem, ut Batavi ad possessionem retinendam, Brabantini vero ad recuperandam, Principes Belgii Sacramento adstringere fuerint soliti. Hanc urbem præsidio Anglico occupatam Mauritius atque ordines repetebant. Abnuentes Mauritius obsidet, & expugnare nititur. At Angli irritati ad Præfectum Bredam, & ad Alexandrum Bruxellas legatos mittunt, offerentes ei urbem, si opem ferat. Conditione accepta, copias Alexander eo adducit. Verum Mauritius non ausus cum eo pedem conferre, soluta obsidione Dordracum recessit. Urbs vero Alexandro est dedita, qui Regi gratulatus est repertam Hollandiæ clavem. Qua haud dubie aperuisset ejusdem intima penetralia, nisi morbus, quo jam dudum ex aqua intercute laborare cœperat, accedente tunc etiam febri, armisque a Philippo Rege in Galliam conversis, victoriarum cursum sufflaminasset.

Alex. in balneum. Ad aquas igitur Spadanas apud Tungros ex medicorum consilio profecturus, militiæ per Brabantiam hybernanti Carolum Mansfeldium præfecit, Heusdam & vicinias arces jussum impetere. Ille arcibus quibusdam captis copias in *Bomeliam* insulam transfert, ab Hispanis, inun-Hedela. datione olim obsessis, celebrem, ibique expugnata *Hedela*, præsidiarios milites inermes dimittit. At Hispani indigno sane facinore egre-Mansfeld. dientes aggrediuntur, omnesque ferme mactant. Quin *Levæ* Tribuni legio palam in Mansfeldium insurgit, arma seditiose concutit, obsequium & militiam detrectat. Re ad Alexandrum delata, veterana hæc Legio soluta. legio, quam prius Mondragonius duxerat, rebus gestis, armorumque usu omnium celeberrima, ejus jussu dissoluta est, atque milites tum in præsidia, tum in alias legiones dispersi, erecta nova ex aliis centuriis legione. Nec quidquam apud Alexandrum valuere preces Principum & Ducum pro legionis, tam bene eo usque meritæ, conservatione interpositæ. Tanti nempe apud eum fuit disciplinæ militaris vigor. (*anno* 1589.)

Et hoc quidem justæ animadversionis exemplum fuit; quod sequitur vero, & socordiæ & liberalitatis hostilis argumentum. Cohors Hollan-

landica ex Bergensi ad Somam præsidio Thenas oppidum male custoditum applicatis noctu scalis occupaverat; prædamque inde divitem asportavit, cæsis Hispanis, qui sero accurrebant. Sed prædatores isti abeuntes in centuriam aliam Hispanorum incidentes præda sua spoliati sunt. Orta igitur lite, ad quem præda ista pertineret, an ad Thenenses Hispanos milites spoliatos, an vero ad alios Hispanos spoliantes ac prædæ possessores; qui asserebant, se non ab Hispanis Thenensibus sed ab Hollandis hostibus prædam istam extorsisse. Lis ad Alexandrum delata, & ab eo generali causarum militarium quæsitori delegata fuit. Hic autem, cum pars utraque acriter instaret, utriusque indignationem evitandam existimans, sententiam distulit, tacita definitione possessoribus causam adjudicans, præsertim cum spacium jam elapsum fuisset 24. horarum, intra quas ablata reptere jure belli domino liceat. Majorem liberalitatem Thenenses ab hoste experti sunt. Nam cum Hollandi cistam, cui aliquot complicata vexilla inclusa erant, asportassent, Bergarum Præfectus ab Hispano rogatus, illa remisit cum cratere & concha argentea.

Lis de spolio.

Circumvolitabat eo tempore cum prædatoriis suis hæreticorum cohortibus Schenchius, modo in Belgicum, modo in Coloniensem agrum effusus. Et in hoc quidem, dum Bliembechæ castro, quod Farnesiani occupaverant, auxiliaturus accurrit, a Neapolitana legione fugatus est: in illo vero Pattonum Chilarcham Scotum, in Frisiam ab Alexandro missum, repente aggressus vincit fugatque, cæsis non paucis, & impedimentis direptis.

Tum majus quid tentandum existimans noctu cum cohortibus suis *Neomagum* penetrat. Quatuor horas fatum urbis pependerat, ter amisso-ter recuperato foro. Remittente autem paulatim impetu, Schenchiani a præsidiariis & civibus (quin etiam a fœminis puerisque, lapides, sagittas, & quidquid in manus venerat, jacientibus) victi, conglobatique se ex urbe evolvunt. Tum vero, cum naves conscendere contenderent, maxima iis clades illata est, aliis cæsis, aliis submersis. Inter quos etiam fuit eorum Dux *Martinus Schenchius*, homo ferox & inconstans, sæpius a Rege ad ordines & ab his ad Regia castra trensgressus, prout pinguior fortuna suadebat, rapto ferme vivere assuetus. Hinc licet truculentus esset in suos, plurimi tamen prædarum spe ad eum confluebant. Laborum mire patiens, equo affixus dies noctesque traducere, in equo cibum, in equo somnum capere, prorsus in equo habitare assuetus: arma nunquam accuratius tractasse dicitur, quam effuse potus ac vino ebrius.

62. Neomagi periculum.

Schenchii obitus & effigies.

Superſtites ejus milites ad *Adolphum Meurſæ* comitem tranſierunt; qui, ut e vicina Rheinberga Geldriæ urbes, quæ omnes ferme Regiarum erant partium, vexare poſſit, ſubſidia eidem inferre parabat, ſed dum novum ignivomæ machinæ genus experiri voluit, ſcintilla in pulveris vaſa deſiliente, dire ambuſtus & extinctus eſt; Hiſpanorum odio quam damno clarior, majorque auſibus quam felicitate. His Ducibus amiſſis, altero aqua, igne altero, Rheinbergenſes arcta jam diu obſidione & fame preſſi ſe dedere cogitabant; cum Oberſteinius Germanus, & Verius Anglus, quos Schenchio & Meurſio ordines ſubrogarant, Varambonio Geldriæ Præfecto acie victo, alimenta urbi inferunt.

Rhenoberga capta. Verum Mansfeldius accepto a Varambono exercitu novisque ſuppetiis aucto, fame tandem *Rheinbergam* ad deditionem coegit, eamque Erneſto Electori reſtituit: qui miſſa ad Farneſium legatione, grates egit, quod ejus beneficio Bonna bis capta, expugnato Noveſio, domita ad extremum Rheinberga, reliquisque per Colonienſem tractum arcibus & oppidis Farneſiani militis virtute recuperatis, nunc tandem bello diuturno glorioſe finito, Antiſtitem ſe & Septemvirum agnoſcat. (*an.* 1598)

Cum hoc bello Colonienſi Hiſtoriam ſuam de bello Belgico, gemina decade comprehenſam, finit Famianus Strada Romanus; qui ex Farneſianis tabulariis abunde inſtructus documentis indubiis, non nitidius quam verius multa palam exhibuit, quæ prius in Philippi Regis, Margarithæ, & Alexandri Parmenſis, aliorumque litteris abdita latebant. Ex hoc proin elegantiſſimo ſcriptore plura deſumpſi, ut velut ſuccum ex eo hauſtum per ſynopſin lectori offerrem. Et utinam abſolviſſet opus præcellens, aut ſaltem ad mortem usque Farneſii, quæ tertio poſt anno eſt ſubſecuta, continuaſſet.

Strada.

Verum Famianus Alexandrum ſuum in apice gloriæ conſtituere voluit; cum videret, victoriis ſuis jam Moſam, quanta eſſet captis circum urbibus caſtrisque Regi ſuo fluere, Rhenum aut amicis adjunctum, aut hoſtibus abſtractum, mare receptis in Flandria (præter Oſtendanum) portubus omnibus navigationi apertum, Belgium ad extremos usque Friſios & Gröningenſes aut domitum, aut Regiis armis ſecure percurri, ſolos adhuc Hollandos Selandosque bellum gerere. Sed utrisque frænum injectum, iſtis a Sluſa Fliſſingæ portui obverſa, illis a Gertrudisberga Dordraco cominus infeſta: adeoque monſtrata in Selandiam via, & Hollandia penetrari cœpta, ſperari poſſe, has quoque Provincias Deo ac Regi ſuo reſtitutum iri.

Sed res Hiſpanæ in Belgio ab eo tempore retrolapſæ ſpes iſtas valide concuſſas everterunt. Cauſa non una: Hollandia atque Selandia hæreticis ex reliquo Belgio emigrantibus populoſa: navigationibus opportuna: commercia Antverpia Amſtelodamum translata: populi

ex

exteri in armorum Societatem aſciti ; Mauritius Naſſovius Dux belli callidus, cautus, ac felix. Ex parte altera Philippus Rex Hiſpaniæ turbis Galliæ ſe immiſcens Alexandrum copiasque meliores Belgio ſubtraxit, & quod ajunt, dum duos ſimul lepores inſequitur, neutrum cepit. Nam & Henricus Borbonius Galliæ Regnum adeptus eſt : & ipſo in Belgio multa amiſit. Verſa fortuna.

Nam imprimis Mauritius Naſſovius fœderatarum provinciarum Gubernator, in omnem occaſionem intentus, imminuto per varias Gallicas expeditiones exercitu Hiſpano, varia in *Gröningenſi* provincia loca munita occupavit, ac dein etiam *Bredam* Naſſoviorum urbem in Brabantia, armatis in navi ocultatis, atque noctu in urbem immiſſis (*anno* 1590.) anno vero ſequenti *Zutphaniam*, *Neomagum*, *Daventriam*, & *Hulſtum*, partim aſtu, partim vi cepit: uti etiam anno 1592. *Steinvicum* & *Convordiam*. Tantas nempe ſtrages ediderant tum Hiſpanorum arma diſtracta, tum eorundem ob ſtipendiorum defectum crebræ ſeditiones. 63. Mauritius urbes capit.

Alexander autem Farneſius ſaluta obſidione Rothomagenſi, haud modica paſſus in Gallia, ex quibus tamen feliciter ſe expedivit, dum in Belgium properat, ortum ibidem incendium reſtincturus, morbo contracto, Atrebati pientiſſime obiit, quietiorem, quam in terris habuit, vitam auſpicaturus. Summus hic belli Imperator, Alexandro cognomini comparandus, vel etiam præferendus, Pauli III. Pronepos, Caroli V. ex filia, Philippi II. ex ſorore nepos, natus fuit Romæ anno 1544. ex Octavio Farneſio, & Margaritha Auſtriaca, quæ uno partu Alexandrum & Carolum enixa eſt. Alexandri obitus.

Primam jam ætatem armis imbuit, tota indole in illa abreptus; priusque, cum Octavius pater exercitum pro Cæſare inſtrueret, tubarum cantum, quam nutricum nænias audivit. Sexennis inde puer obſeſſus Parmæ inter muralium tormentorum fragores educatus eſt. Redintegrata Farneſiorum cum Auſtriacis gratia, Philippo II. avunculo traditus, octo ferme annos in Hiſpania cum Carolo Principe & Joanne Auſtriaco adolevit. Vigeſimo ætatis anno nuptias Bruxellis iniit cum Maria Emmanuelis Luſitaniæ Regis ex filio nepte, ingenii & ſanctimoniæ fama inclita. Ex qua plures deinceps liberos ſuſcepit. Sacro ſubin bello ſub Joanne Auſtriaco rebus magnis præluſit, in Turcas confertos majori animo ac felicitate, quam conſilio irruens, conjugis ſuæ, ut ajebat, precibus tutus. Deſtinatus poſtea in Belgium ea geſſit, quæ delibavimus. Obiit anno 1592. ætatis 48. gubernationis 14. Filios reliquit duos Rainutium Parmæ & Placentiæ Ducem, ex quo deinceps propago generis, & Odoardum Cardinalem. Cum vita Alexandri Guilielmus Dondinus Bononien- Elogium.

fis S. J. finiit Historiam suam *de Rebus in Gallia gestis ab Alexandro Farnesio*, sermonis nitore, masculo spiritu, & nervis probe compactam. Continuavit eandem Gallucius, sed Stradæ & Dondino facile palmam cedens.

ARTICULUS X.

Status Belgii sub Mansfeldio, Ernesto, & Fontano.

64. Mansfeld. Gubern.

EXtincto haud opportuno sane tempore Farnesio, gemino bello, & Gallico & Belgico perstrepente, Belgii Gubernator per Fontanum Comitem a Rege dictus est interim *Petrus Ernestus Mansfeldius*, Luxemburgi Præfectus, jam octogenarius, infractæ semper in regem fidei, ac propterea ab ipso etiam Alexandro, quoties in Galliam abierat, in Belgio substitutus. *Carolus* ejus filius armorum Præfectus renuntiatus: *Philippus Croyus* Dux Areschotus Flandriæ: ejus filius Carolus *Chimacius* Princeps Hannoniæ, Carolus Comes *Arembergius* Geldriæ, *Varambonus* Marchio Artesiæ, *Barlamontius* Namurci &c.

Nova Expeditio in Galliam.

Suscepta mox jubente Rege nova in Galliam contra Henricum IV. expeditio a Carolo Mansfeldio, Gubernatoris filio. Verum is, expugnata Novioduno, & quibusdam oppidis, cum in Catholico diversarum nationum exercitu orirentur tumultus, pluresque ob non soluta stipendia dilaberentur, in Belgium recessit; ubi Foederati non tantummodo Luxemburgensem & Brabantium agrum sunt populati, sed etiam *Getrudisbergam* duce Mauritio expugnarunt, frustra ad defensionem urbis accurrente Mansfeldio. (*anno* 1593.) Brugas vero incassum Hollandi tentarunt, & a tempestatis intemperie ingentem navium, hominum & mercium jacturam passi sunt. Contra vero Verdugus complura in Frisia & Gröningensi agro oppida in potestatem Hispanorum redegit,

Gertrudisberga ad Fœd.

65. Ernestus Gubern. pacem offert.

Inter hæc *Ernestus* Archidux Rudolphi Cæsaris frater, novus in Belgium Gubernator venit, magna festivæ lætitiæ pompa Bruxellis exceptus: atque considerans, quam pretiosum Regi bellum per tot jam annos sit gestum, inclinante ab eo tempore, quo arma in Galliam aversa sunt, ad hostes victoria, Belgasque Hispani juris, tot calamitatibus fessos, unice ad pacem adspirare, fœderatis ordinibus per legatos pacem obtulit; quam illi superbe rejecerunt. Quin imo, dum de illa tractabatur, *Gröningam* obsidione cinxerunt, cam-

Gröninga ad fœd.

eamque, cum nulla obsessis venirent subsidia, tandem expugnarunt, ea conditione, ut urbs cum ditione adjecta fœderatorum ordinum jure utatur, sumptus pro communi causa ad bellum conferat. Religio sit libera, sic tamen, ut publice sola reformata exerceatur. Gubernatio penes Magistratum maneat, ut antea, ita tamen, ut ordinibus fidem juret, prout aliæ fœderatæ urbes consueverant. Atque his pactis urbs totius Frisiæ nobilissima, quæ propriæ Provinciæ nomen dedit, fœderatis accessit magna Hispanorum jactura; qui ex septentrionalibus provinciis his cladibus ferme erant exclusi. (*anno* 1594.)

Et profecto undique ad casum inclinabant ea tempestate res Hispanæ; dum potiores eorum vires frustra per Galliam errabant. Fœderati Belgii ordines in dies ferme augebantur. Hispani milites, in Belgio residui, auctoribus Italis ob stipendiorum defectum magnam partem in apertam seditionem commoti, Hollandis atque etiam Galliæ Regi operam suam offerebant. Henricus Galliæ Rex, Ecclesiæ redditus, bellum Hispanis denuntiavit. Hollandi Gallis juncti Luxenburgum, Artesiam, Hannoniam, aliasque provincias infestarunt: & *Hoyum* munitam Ernesti Leodiensis Antistitis urbem occuparunt. Hoyum.

Quas inter ærumnas Ernestus Gubernator, morbo jam dudum attritus, diem supremum obiit (*anno* 1595.) ætat. 42. Princeps Austriacæ pietatis, Rudolpi II. Cæsaris frater, ac candore animi vere Germanus. Primam ætatem cum Rudolpho in aula Hispana apud avunculum Philippum Regem transegit. Hungariam inde Austriamque Obitus Ernesti. pro eodem fratre, in Bohemia degente, magna clementiæ justitiæque commendatione gubernavit. Postremo ad Belgii Præfecturam translatus, meliori ejusdem statu dignissimus, laceros artus componere Elogium. contendit, majori spe, quam eventus felicitate.

Regimen interim ad Belgii senatum, mox vero ex Regis voluntate ad Petrum Gusmannum Comitem *Fontanum* delatum est. Quare offensus Dux *Arschotus* Belgio excessit, ac paulo post Venetiis extinctus est. Carolus vero Mansfeldius, Ernesti post Farnesium Gubernatoris filius, a Rudolpho Cæsare expetitus, atque ab eo Pragæ S. R. I. Princeps creatus, Matthiæ Archiducis, Cæsarei contra Turcas Imperatoris, Vicarius est renuntiatus: indeque in Hungariam ad expugnandum Strigonium delatus, memorabili prælio cæsis quinque Turcarum millibus, morte sua egregiam victoriam funestavit.

66. Fontanus Gub. Carol. Mansfeld.

Fontanus, ut sui specimen hostibus daret, *Hoyum* per Mottæum eisdem eripuit, sero advolantibus Hollandorum subsidiis. Cæsi etiam a ducentis Hispanis quingenti Hollandi equites, & excussa prædatoribus ampla præda. Disciplinam inde militarem, a Farnesii tempore

Hoyum receptum.

multum colapſam reformare aggreſſus Fontanus, magnam apud Belgas, militum licentia magnopere vexatos, gratiam iniit. Cumque hoſtes in agrum præſertim Luxenburgenſem excurrerent, in eos miſit *Verdugum*, veteranum Ducem, a Friſia non ſua culpa dejectum; qui Philippum Naſſavium, inſigni clade multatum, in Selandiam via maritima fugere coëgit: clade tamen & ipſe affectus a Bullionio. Nec diu ſuperſtes in vivis fuit Verdugus, per omnes militiæ gradus ad ſumma provectus a Farneſio, meritorum æſtimatore æquiſſimo.

Verdugi mors.

67. Batavorum conatus maximus.

His temporibus Batavi, quæſtuoſis commerciis belli nervum comparaturi, eumque Hiſpanis & Luſitanis breviori via prærepturi, auſu inaudito per Borealem Oceanum novum ſibi iter in inſulas Japoniæ, & Indias Orientales quærebant, jamque, quatuor prægrandibus navibus, duabus Amſtelodamo, tertia Fliſſinga, quarta Enchuſa egreſſi, mare Batavicum, Germanicum, Danicum, Norvegium emenſi, Moſcoviticum inde transmiſſuri. Sed, dum denſa caligo ipſis cœlum eriperet, & undæ inglaciem concretæ tranſitum negarent, extra naturæ terminos ſe provectos putabant. Et ne frigore penitus obrigeſcerent, navium unam diſſolutam in tugurium compegerunt. Hærebant navigia glacie undique obſeſſa, ut ea nec antrorſum nec retro movere poſſent, donec mitiori anni tempeſtate glacies in aquas ſoluta reditum in patriam aperuit.

Eluvio.

Majora damna Batavis domi ſuæ intulit ingens aquarum eluvio, quæ tantam hominum, pecorumque, cum ſoli vaſtitate, edidit ſtragem, ut gens illa omnis ad rem domeſticam reparandam a bellicis curis animum averteret, pacemque, quam ſuperiore anno ab Erneſto oblatam rejecerant, ultro peterent, miſſo ad Fontanum Oratore. Nec abnuit ille. Sed cum legati Regii cum Mauritio & ordinum delegatis Middelburgii in Selandia conveniſſent, audierunt, Ordines fœderatos paratos eſſe ad ineundam cum reliquis Belgii provinciis concordiam, non autem cum Hiſpano Rege, qui rerum potitus animum læſum ad ultionem eſſet insenturus, facile perſpexerunt legati Regii, non niſi ad faciendum temporis compendium hanc ſtropham fuiſſe contextam. Memoriæ nihilominus proditur vel umbratili hac pacis tractione Batavorum fœderatos, Galliæ Regem, & Angliæ Reginam, quæ pecunia & milite perpetuo illos ſuſtentabant, non leviter fuiſſe offenſos.

Pacem petunt callide.

68. Militares leges.

Ad belli igitur ſtudia reverſus Fontanus, militares imprimis leges ſanxit: ne quis in Deum ſanctosque convitia jactet. Ne proſtituti pudoris fœminæ tolerentur in caſtris. Nec ſacra templa aut cœnobia diripiantur. Ne viris virginibusque Deo ſacratis vis fiat aut injuria. Ne quis privatas injurias ſingulari certamine ulciſcatur. Ne

quis

quis militum in caſtris aut pugna locum, ſtationem, aut ordinem deſerat. Ne ad agendas prædas in hoſticum excurratur, niſi facta prius a centurione, tribuno, aut militiæ præfecto poteſtate. Ne quemquam a ſe ſociis aut mercatoribus per caſtra commeantem deprædentur. Ne quis in expugnatis urbibus oppidiſve in fœminas, impuberes, captivos, ſacra, ſacerdotes graſſetur, niſi ſi qui armatis immiſti pugnarent. Ne in hoſtes deditis urbibus emiſſos vim ullam expromant. Qui quampiam ex his legibus violaret, capite lueret.

Quibus probe conſtitutis, ut Arteſia & Hannonia a Gallorum irruptionibus liberetur, expeditionem in Picardiam Fontanus decrevit, atque imprimis *Caſtelletum* cepit. Tum vero Dorlano copias admovit; ubi Valentinus *Pardiæus* Mottæ Dominus caſtrorum Præfectus, ſingulari in Regem fide, virtute militari, & collecta uſu longo experientia Dux clariſſimus, dum urbem recognoſceret, ſclopo ictus occubuit, atque in ejus locum ſuffectus *Roſnæus* Gallus, qui ad Hiſpanas partes tranſierat, Dux belli peritiſſimus. Ad obſidionem ſolvendam accurrerunt Galli Duce Villario, conſertoque prælio magna cæde victi proſtratique ſunt, ipſo *Villario*, contra gentium jura, poſtquam ſe jam captivum dediſſet, barbare interempto. Victoriam Hiſpanorum ſecuta eſt *Dorlani* expugnatio, cæſis in ea tribus, ut fertur, Gallorum millibus. Nec minus in Zutphaniæ finibus Mondragonius Hollandos vicit, cæſis Philippo & Erneſto Naſſaviis, cum magna cum clade urbe ejecti ſunt. (*anno* 1595.)

In Picardiam. Mottæus obit. Roſhæus. Galli victi. Villariis cædes. Dorlanum.

Sed multo major Fontano victoria eſt parta, ubi Cameracum expugnavit, conditione deditum, ut urbs in Epiſcopi, arx vero (quam Carolus V. impoſuerat) in Hiſpanorum poteſtatem veniret, Gallis innoxius abitus permiſſus. Atque ita Fontanus Gubernator inter victorias memorabiles annum tranſegit, gemino hoſte cum mediocri militum numero ſuperior, & Gallo & Batavo. Vertente autem anno Gubernationem Alberto Auſtriaco ceſſit: prout mox referam.

Cameracum.

ARTICULUS XI.
Status Belgii ſub Alberto Auſtriaco ab anno 1596. ad 1601.

Albertus, Rudolphi Cæſaris frater, S. R. E. Cardinalis, Archiepiſcopus Toletanus, & Luſitaniæ Prorex, quam ſumma laude adminiſtravarat, a Rege avunculo Philippo II. dictus Gubernator Belgii, ſummis ubique exceptus honoribus, Bruxellas ingreſſus eſt,

69. Wilhelmus.

eſt, adducto ſecum *Philippo Wilhelmi* Orangii filio primogenito, Mauritii fratre, quem ante triginta ferme annos Albanus in Hiſpaniam miſerat. Ubi in libera cuſtodia habitus, atque in libertatem filiorum Dei aſſertus Catholicam Religionem induit, Catholici Regis ſubditum profeſſus, atque ab eo aurei Velleris torque donatus, liber remiſſus eſt. Verum a fratre juniore Mauritio paterna hæreditate, & ab ordinibus patria fuit excluſus, Hollandiam adire ſevero edicto vetitus. Quo etiam Societas Jeſu fœderatorum finibus proſcripta eſt.

Patria excluſus.

Albertus novus Gubernator, poſtquam Batavis fruſtra pacem obtulit, gemino graviſſimo bello implicitus, adverſus potiorem hoſtem prius eundum putavit, atque Gallis *Caletum* urbem portumque, magni in omnem partem momenti, per Roſnæum potiſſimum eripuit. Cujus appendix fuit *Guinæ* & *Hamæ* deditio, & quod majus erat, etiam Ardeæ, urbis præmunitæ: Rege Henrico, qui Faram interea expugnaverat, ſero in auxilium urbis accurrente. Albertus ardore militum, tot victoriis accenſo, utendum arbitratus, *Hulſtum* Flandriæ Borealis urbem admodum munitam, expugnare decrevit, atque pervictis difficulatibus haud ſane levibus, illa potitus eſt (*anno* 1596.) ut adeo duos inter potentes hoſtes intra anni ſpatium tribus magni momenti urbibus, Caleto, Ardea, & Hulſto, principatus ſui initia inaugurarit. Amiſit tamen in obſidione Hulſtana *Roſnæum*, natione Gallum, qui fœderatorum in Gallia partes incenſo ſtudio foverat, iiſque diſſolutis ad Hiſpanos in Belgium tranſiit, ubi ſupremi coſtrorum Præfecti munere perfunctus, res magnas conſilio geſſit & opera. Res altera, quæ gaudium tot captarum urbium temperavit, fuit clades, a Bironio in Arteſiæ finibus Varambono illata.

Alberti victoriæ.

Roſnæi mors.

70. Mauritii victoriæ.

Proſpera inter & adverſa variavit magis annus ſequens; (1597.) nam Mauritius egregiam ab Hiſpanis *victoriam ad Tornbutum* in Brabantia retulit cæſis cum Duce Varaſſio bis mille, ſexcentis captis. Dolorem lenivit tantiſper *Ambianum* Picardiæ caput occupatum Nam *Portocarrerus* Dorlani Præfectus, vir magnus in puſillo corpore, per exploratores certior factus, portas de die minus ſolerter, & a civibus ſolummodo cuſtodiri, ſtratagemate ſæpius uſurpato milites ruſtico habitu indutos immiſit, levique opere urbe ampliſſima eſt potitus. Rex Henricus acerbe ferens tantum detrimenti, Hiſpanoſque facile adeo in Galliæ viſcera penetraſſe, cum exercitu illico advolavit, urbemque obſidione cinctam, ſuperatis multis magniſque difficultatibus tandem recuperavit.

Ambianum.

Urbes Rheni ad fæd.

Mauritius interea, dum Hiſpana arma in Galliam eſſent averſa, ut Rheni dominium uſumque ſibi firmaret, complures urbes, arces, &

& oppida cepit, uti *Rheinbergam*, *Meurſam*, *Grollam*, *Brefortium*, *Enſchedam*, *Otmaſiam*, *Ordenſaliam*, *Lingam*: totque victoris cumulatus immiſſo in hyberna milite, plauſibus in cælum elatus Hagam Comitis ingreſſus eſt. Ne autem tantis progreſſibus porro augeantur Hollandi, de pace cum gallis tractare cœperunt Hiſpani. Utrique Regno hæc erat neceſſaria. Gallia tot jam bellis tamque diuturnis feſſa, ad curanda rei publicæ vulnera quietem poſcebat. Philippus II. devecta in ſenium ætate, morbisque confecto corpore, filio, quem unicum habebat, adhuc tenero, relinquere noluit Regnum, cum tribus potentiſſimis hoſtibus graviſſimo bello implicitum.

Igitur Clemens VIII. explorato animo utriusque aulæ, omni ope ſibi connitendum putavit, ut pacem componeret. Et compoſuit per legatum Medicæum feliciter, congreſſu *Vervinii* habito. Reſtituit Hiſpanus, quæ occupaverat, Ardeam Dorlanum, Capellam, Caſtelletum, Blavetum, & tandem etiam, quamvis ægerrime, Celetum, portum in omnem partem Belgio tam opportunum. Cameracum reſtitutum Archiepiſcopo (*anno* 1588.) Atque ita Hiſpanus ex toto illo cum Gallis bello nihil retulit, niſi jacturam ingentium ſumptuum, innumerorum militum, ex tot in Belgio urbium; dum fœderati ordines occaſionem nacti ſunt, florentem ante bellum Gallicum ſtatum Belgii evertendi, nec urbes duntaxat, ſed integras provincias, Friſiam, Gröningam, Tranſiſelaniam, Geldriam, Zutphaniam, Rhenique tractum abſtrahendi. Verum non ex eventu metienda ſunt conſilia. Spes Iſabellæ Philippi filiæ propinqua videbatur. Dein, ut ut cætera ſint fruſtrata: hæreſis coërcita, Religio in Gallia conſervata, Rex ipſe armorum catholicorum occaſione converſus, fructus utique belli ſunt multo ampliſſimi: Philippo præſertim Regi Catholico, cui nihil in terris Religione erat pretioſius.

71. Pax Vervina.

Altera res, quæ annum 1598. memorabilem fecit, fuit decretum connubium *Alberti* Archiducis cum *Iſabella Clara Eugenia* Philippi Regis filia, attributo in dotem Belgio. Quæ res in ſenatu a Philippo Rege propoſita, magna contenrione eſt diſceptata. Comes Fontanus, qui Belgium antea feliciter gubernaverat, poſt adventum Alberti in Hiſpaniam revocatus; cenſebat, Belgium ab Hiſpanici Regni corpore nunquam ſeparandum: ex illis ſiquidem provinciis campo velut Martio Martiam Hiſpaniæ pubem ſobolefcere; in omnem circa partem futuram uſui. Quippe Belgium intra Germaniam, Galliam, & Angliam ſitum, magnam ſemper, ſive ad Religionem defendendam, ſive ad arma propulſanda opportunam Hiſpaniæ allaturum commoditatem. Adhæc multum cum Batavis reſtare belli, cui ſolæ provinciæ obſe-

Conſulatio de connubio.

quentes non sufficiant, Hispaniam autem promptius missuram auxilia, si rem propriam sibi vindicet, quam si alienam persequatur.

Alii vero omnino suadeban t, Belgium Regiæ filiæ in dotem tradendum. Vix ullam quippe esse nationem, quæ proprium magis expetat Principem, & flagrantius oderit exterorum dominatum. Id aperte docuisse lapsa retro tempora, tot tumultibus, defectionibus, cladibus cumulata. 40 jam annis ardere bellum, quod indicum aurum, Regia ætaria, Hispaniam, Italiam, Germaniam, & Europam prope omnem militaribus copiis exhauserit. Id vero incendium excitatum post discessum Principis, cujus in Belgium reditum tot precibus & legationibus exoptarunt. Et quamvis præstantes Gubernatores fuerint impositi, quia tamen versatile gerebant imperium, res in dies ruisse in pejus, abalienatos populorum animos, atque subtractos obsequio. Malis remedium fore, si suus Belgis reddatur Princeps, qui stabilita successione Belgas Belgis Principes generet. Has autem spes in Alberto & Isabella, filia Regis, & sororis filio, esse repositas, ac proin maturandum conjugium, Belgiumque suavissimæ filiæ in dotem assignandum.

Conditiones. Hæc Regi sententia placuit: his tamen conditionibus restricta: Isabellam collocandam Alberto: dotis nomine atribuendum Belgum, & Comitatum Burgundiæ. Filios ex eo conjugio nascituros, parentibus in utroque Principatu successuros, ita tamen, ut virilis proles præferatur fœmineæ, & major natu minori. Matrimonium tamen non ineant sine consensu Hispani Regis. Si hæredes deficiant, utraque ditio ad Hispanum revolvatur. Belgii Peincipes subditos suos a navigatione Indica avertant. Sacramento spodeant, se catholicam Religionem constanter professuros, eamque unam exerceri curaturos. Si qua harum conditionum non esset implenda, utraque ditio mox iterum cum Hispaniæ Regno coalescat. Adhæc Burgundiæ Ducis titulum aureique Velleris ordinem Rex sibi suisque successoribus reservavit. Hanc cessionem denique etiam frater Isabellæ Philippus confirmavit.

Igitur Albertus Cardinalis obtenta a summo Pontifice dispensatione in secundo consanguinitatis gradu matrimonium contrahendi, & purpuram deponendi, a Belgii ordinibus, postquam sua ipsis privilegia, & præsertim Brabantinis, confirmavit, juramentum subjectionis & fidelitatis accepit. Batavorum obtrectatio. Fœderati autem ordines, obstinati degustatam semel libertatem nunquam dimmittere, vehementer in has, ut ajebant, Hispanas artes invecti sunt: eum Principatum in speciem duntaxat futurum. Isabellam ætate provectam (34. annum agebat,) nullam spem successionis facere; brevi igitur rursus Belgium, totum in-

interea Hispanis obnoxium, ad eosdem revolvendum: se certe susceptum consilium nunquam mutaturos, aut libertatem arreptam cuiquam Principum prodituros. Nec parum rursus molestiæ afferebant præsidiarii arcis Antverpiensis, ob dilata nimium stipendia tumultuantes.

Albertus autem ad sponsam ducendam in Hispaniam profecturus, *Andream Austriacum* Cardinalem Episcopum Constantiensem suo ac Regis nomine ex Alsatia, quam pro Cæsare moderabatur, evocatum Belgio interea præfecit. Tum vero comitantibus eum Philippo Orangio, Barlæmontio, Egmontio, Crojo, & Aumalio Hispanicum iter suspepit. Verum dum per Germaniam illud prosequitur, triste nuntium de Philippi II. Hispaniarum Regis morte accepit. (*anno* 1598.) 72. Albertus in Hispaniam ad. sponsam. Andreas Austr.

Mendoza interea, quem Albertus armis præfecerat, ut Rheno potiretur, *Rhenobergam* cum pluribus aliis munitis locis expugnat, atque copias suas, penuria laborantes, per Cliviam, Westphaliam, & Coloniensem agrum in hyberna distribuit. Quæ res magnam Hispanis apud Germaniæ Principes & ipsum etiam Cæsarem invidiam conflavit. Cardinalis quoque Gubernator vehementer improbavit. Sed stipendiorum defectus militem modo in seditiones commovebat, modo in amicorum etiam populorum injuriam effundebat. Irritus tamen fuit Lippiensis & Hoenloënsis, Comitum conatus, quo Rheinbergam & Rhesam oppugnare sunt aggressi. Cardinalis autem Andreas in Bommeliam expeditionem suscepit arcemque sancti Andreæ, a suo nomine dictam, adversus fœderatorum irruptiones exstruxit. Mendoza Rhenobergam capit. Germanos vexat.

73. Anno 1599. *Albertus & Isabella Archiduces* (sic enim appellari voluerunt) ex Hispania in Belgium venere, summa ubique gratulatione & honoris significatione excepti; a Justo Lipsio etiam eleganti oratione salutati. Andreas vero Cardinalis ad Episcopatum suum Constantiensem reversus est. Ludicra tunc inter spectacula, serium etiam actum ferunt, Belgas inter & Gallos, quorum complures Hugonoti Mauritio militabant. Nam *Breautæus* Normannus Belgas ad singulare certamen provocaverat. Belgæ 22. adversus 22. Gallos Ducum venia comparent, ac 16. Gallorum, quos inter ipse Breautæus, interemptis, victoriam reportant. Archiducum adventus. Ceratamen.

Dum autem Belgæ Principes suos excipiunt, Mauritius *Wachtendoncham* munitum Geldriæ oppidum eisdem eripit, ac mox arcem *Crepicordii*, & S. *Andreæ*, quam nuper Cardinalis exstruxerat; & ut nihil deesset ad ignominiam, præsidiarii arcem hanc munitissimam Mauritio pro pecunia vendiderunt, ac deserto suo Principe ad fœderatos transierunt. Maximam nempe toto hoc bello Hispanorum rebus moram & cladem intulit stipendiorum defectus. Qua re irritati Mauritii progressus,

milites modo civitates sunt deprædati, modo Duces suos captivos abduxerunt, modo cum hostibus ipsis colluserunt, modo secessione facta urbem aliquam occupatam pignoris veluti loco servabant. Profecto sub initium Principatus Alberti tanta ob eam tumultuantium, transfugientiumque frequentiam erat calamitas, ut pecuniæ defectu, quo consilia verteret, non haberet.

Et victoria. Et quod luctuosissimum erat, Mauritius in Flandriam effusus, oppidis passim direptis, amplam de Alberto victoriam reportat, pluribus catholicorum millibus in acie cæsis, aut captis, quos inter Nobiles Ducesque plurimi. Ad *Neoportum* hæc pugna comissa est, inter maxime memorabiles habita (*anno* 1600,) Nec tamen victori incruenta fuit; quin parem aut etiam majorem fuisse cæsorum ex fœderatis numerum, aliqui scribunt. Neque præter laudem & famam utilitatis quidquam Mauritio ea victoria attulit. Nam imminuto militum numero Neoportanam obsidionem solvere coactus est, atque in Selandiam ac Hollandiam se recipere.

CAPUT II.

De Statu Ecclesiastico Belgii in specie.

ARTICULUS I.

De Statu Religionis in Belgio.

74. QUamvis ex iis, quæ dicta sunt hactenus, abunde pateat, quam calamitiosus fuerit status Belgii, non modo civilis, sed etiam Ecclesiasticus; juvat nihilominus de hoc peculiariter adhuc aliqua annotare.

Ortus Religionis: primi Apostoli. Christiana Religio jam sæculo III. Belgio illata traditur ex vicina Gallia, atque in Cameracensi, Attrebatensi, ac Tornacensi agro proseminata a viris Apostolicis *Piato*, *Choysolio*, & *Eugenio*. Sæculo IV. aut incunte V. *Diogenes* Græcus, *Attrebatensis Episcopus*, a Vandalis, qui surgentem religionem excisum ibant, occisus scribitur. Mox quinque diversæ gentes, Romani, Vandali, Gothi, Hunni, & Galli regionem & religionem vastabant. Sæculo VI. S. *Eleutherius* a Felice III. summo Pontifice ordinatus *Tornacensis Episcopus*, rursus collegit dispersas reliquias. Sæculo VII. S. *Amandus* everso Mercurii

Progressus & Martis idolo Gandavi & reliqua Flandria plura templa & monaste-

ria

ria erexit. *S. Eligius* vero, cujus ſermones catholici ad populum hodiedum exſtant, Antverpiam majoremque Brabantiæ partem convertit: uti etiam *S. Willebrordus*, cum aliis 12. ſanctis viris ex Hibernia advectus, Hollandiam, Selandiam, & Ultrajectum, ac ſubin etiam Friſiam, accepta poteſtate a Pipino Brabantiæ Duce, qui devicto Radbodo Rege eandem ſubegerat. Sæculo VIII. totum ferme Belgium erat Chriſtianum, opera præſertim *S. Rumoldi*. Verum florentem Religionem Normanni, adhuc ethnici, in Belgium irrumpentes, ſæculo IX. miſere devaſtarunt, donec ab Arnulpho Imperatore ingenti prælio victi, atque ejecti ſunt. a Normannis vexatus.

Reſtauratam ſæculo X. & XI. Belgicam Eccleſiam, jam non amplius gentiles ſed hæretici infeſtarunt. Horum primus *Tanchelinus* circa annum 1115. Antverpiæ ac vicinis locis venenum effudit, in SS. Sacramenta potiſſimum graſſatus, & quidem more minime Apoſtolico, ſed hæreticis communi, vi nempe armata. Verum Divino Numine evocatus in Belgium *S. Norbertus* hunc Eccleſiæ hoſtem ita debellavit, ut ne veſtigium quidem hæreſeos relinqueret. Ex quo tempore Illuſtriſſimus Præmonſtratenſium ordo viris ſanctiſſimis atque doctiſſimis mire auctus, atque per Belgium propagatus pro Eccleſia Dei firmiſſimum adverſus hæreſes & vitia ſe murum oppoſuit. Advenit haud multo poſt in Belgium *S. Bernardus* cum ſanctiſſimi ordinis ſui ſociis, ut juncta opera cultum Dei, morum probitatem, & ſalutem animarum ubique promoveat: ut adeo ſæculo XII. & XIII. in toto Belgio ad omne decus floreret Religio, pietas, vitæque diſciplina. Cum poſtea ſæculo XIV. pernicioſum *Schiſma* Eccleſiam ſcinderet, omnis pene Flandria in turbas commota eſt. Nam Philippus Audax, qui Galliæ exemplo Clementi VII. adhæſerat, omni ope conatus eſt Flandros ab Urbano VI. abſtrahere. At multi ex illis exilium præferebant: & vel maxime Gandavenſium conſtantia enituit. Interea autem *Urbaniani* & *Clementini* (ita enim appellabantur) mutua ſacrorum communione abſtinebant: donec anno 1398. pax reducta eſt. 75. Tanchelinus. a S. Norberto debellatus. S. Bernardi zelus. Schiſma.

Sæculo dein XV. & dimidio XVI. totum Belgium unius erat labii, unius Religionis, unius fidei, probitare, opulentia, & omnigena felicitate efflorefcens; cum poſt diſceſſum Philippi II. horendi ſane motus, hæreſi præſerrim omnia miſcente, Religionem miſere afflixerunt; prout ex iis, quæ ex ſcriptoribus probatis memoravi, eſt perſpicuum. 76. Hæreſis omnia miſcet.

Cum etenim jam Germania, Gallia, Anglia, Scotia pleno flagaret incendio, ex vicinis iſtis provinciis ſcintillæ in Belgium venti- Ejus initia.

latæ immanes ubique flammas excitarunt. Initium a mercatoribus, militibus, & profugis ex Gallia & Anglia hæreticis. Accitus ex Gallia Tornacum & Valencenas, quas primas flamma corripuit, Matthæus *Lanoyus*, a puero Genevæ Calvini disciplina imbutus: qui publice in campis & sylvis ad accurrentes turbas armatas verba faciebat, atque incitatus a novatoribus, ut duas personas, quas pretio induxerant, ut obsessas se simularent, a dæmonio liberet, eo nomine vir sanctus habebatur: donec fraus primum a simulantibus, dein vero ab ipso etiam Lonoyo, postquam ad Ecclesiam rediit, in libro, quem de sua conversione in lucem edidit, toti orbi est patefacta: ut publice manifestum fiat, quibus miraculis hæretici sectas suas propagent.

Lanoyus.

Concilium Tridentinum interea ex Regis voluntate publicabatur ab Archiepiscopo Cameracensi, quamvis non sine magno populorum motu, majore a Mechliniensi, ab Ultrajactensi vero multo maximo. Editum etiam ab aula decretum adversus sectarios: ut nemo aliam quam Catholicam Religionem exerceat. Qui aliam doceat, aut scriptis afferat, domum commodet, populum commoveat, is capite luat: uti etiam qui pertinaciter in hæresi persistat: aut frequentius ad alios pervertendos disputet.

77. Progressus.

Cum autem hæ res etiam catholicos in tumultus concitarent, hæretici passim irrumpebant, in tres potissimum sectas divisi. *Calvinistæ* Flandriam & proximiores Galliæ provincias invaserunt, *Lutherani* Germaniæ finitimas, *Anabaptistæ* Hollandiam & Selandiam. Complures civitates omnis colluvies infecit. Quanta autem audacia, quo furore, edictorum contemptu, sacris imaginibus, templis, altaribus, sacerdotibus manus sacrilegas Ipris, Antverpiæ, Bredæ, Buscoduci, Bergis, Gandavi, Aldenardæ, Valencenis, Amstelodami, aliisque in locis injecerint, longum fuerit recensere. Integræ cohortes furoris æstro perciti furiarum instar facibus ac ferro armati discurrebant, & sacra omnia infando sacrilegio contaminabant. Profecto ea fuit sceleris plus quam barbari attrocitas, ut calamus cohorreat scribere, & lectori humanitatis non omnis experti ingratum omnino foret legere. Certe ipsi etiam Protestantici scriptores, uti Petrus Bor, Petrus Hofftius, Emanuel de Metere, & Gerardus Brand, facinus istud enorme detestantur. Quod tamen instigantibus Geusiorum ministris fuit patratum: quodque miserrimum erat, sæpius per provincias instauratum.

ac furor.

Gorcomienses Martyres.

Cum anno 1572. Geusii *Gorcomio* in Hollandia essent potiti; in homines Ecclesiastici præsertim ordinis truculenta eorum se exeruit rabies. Nam novemdecim illorum, ex quibus undecim Franciscani, carce-

carceris primum squalore verberibusque dire torti, dein in naviculam compacti, atque Gorgomio Brilam devecti, postremo a Comite de *Marcha* ad suspendium damnati, barbaras inter lanienas crudelissime sunt enecati; *Gorgomienses* propterea *Martyres* appellati, utpote unice in odium fidei occisi. Unus tamen ex 19. adhuc juvenis tormentis & promissis fractus defecit. Eodem furore immanis tyrannus *Schonbosii* in Canonicos Regulares S. Augustini grassatus, plures eorum interemit: uti etiam Cornelium *Musium* sacerdotem jam septuagenarium, virum virtute & doctrina præstantem, per inaudita tormentorum genera. Eadem laniena per totum ferme Belgium fuit circumlata. Aliique multi.

Orangius initio mansuetudinem præseferens, a Sacerdotibus abstinebat manus; sed rebus suis magis firmatis larvam posuit, & edictis atrocibus proscriptionibusque Antverpiæ præsertim sæviit, in Minores maxime, & Jesuitas: qui non modo Antverpia, sed insuper Trajecto, Gröninga, Tornaco, Burgis, Duaco expulsi sunt a Geusiis: quod juramentum, adversus Regem & Joannem Austriacum conceptum, nollent emittere. Auctaque est persecutio, ubi anno 1579. Hollandi, Selandi, Geldrii, Frisones *Ultrajectinum* inter se *fœdus* inierunt. 78. Jesuitæ pulsi.

Nulla tamen persecutione absterriti sunt Societatis Patres a *Missione Batavica*. Sed prout jam ante Nicolaus Gaudanus Bergæ ad Zomam, Andreas Boccatius Leovardiæ, Godefridus Lummius Middelburgi, Petrus Canisius, Leonardus Kessellius, Franciscus Costerus, Henricus Dionysius, Joannes Astensis, Daventriæ, Neomagi, aliisque Transiselaniæ & Geldriæ urbibus Religioni conservandæ, verbique Divini prædicationi institerant; ita anno 1592. ex voluntate Clementis VIII. *Guilielmus Leonius*, & *Cornelius Duystius*, uterque Hollandus, licet claustra omnia essent obsessa, in Hollandiam tandem, ferme penitus jam desolatam, penetrarunt. Et Leonius quidem Dordracum natalem sibi urbem pervenit; inde vero provinciam Ultrajectinam, Transiselaniam, Geldriam percursabat: Duystius vero Amstelodamum, Delphos patriam suam, Rotterodamum, Lugdunum, Harlemum, aliasque Hollandiæ civitates zelo Apostolico excolebat. Missio Batavica.

Cum autem tam amplo agro, spinis & urticis undique horrenti, tam pauci operarii non sufficerent, annuerunt sociis; missique attulerunt suppetias, Joannes *Barghius* Amstelodamensis, Adrianus *Arboreus*, pariter Hollandus, & Nicolaus *Ramæus*, libris, quibus Calvini effigiem ad vivum expressit, celebris. Atque his fundamentis erecta est Missio Hollandica, uberi postmodum fructu propagata. Nec absterrere poterant viros, pro majore Dei gloria & animarum salute zelantes, diurnæ nocturnæque insidiæ, persecutiones, vincula, carceres, neces.

Ussit invidia generis humani hostem, ejusque ministros. Quare fabulam adornarunt, artibus suis, hoc est, mendaciis contextam, Petrus Banne, vilissimæ conditionis opifex, postquam sua decoxit, ære alieno pressus, Ipris profugus, atque in Hollandiam delatus, Lugduni asseruisse fertur, se missum ad occidendum Mauritium Comitem. Quæstioni subjectus, quis tanti sceleris sibi auctor fuerit, variato responso alios aliosque nominavit, tandem promissis illectus Oliverium Manaræum Provincialem, virum integerrimum, cujus virtus, fides, & vitæ innocuæ commendatio toti Italiæ Belgioque erat perspecta, cum Rectore Collegii Duacensis inter alios reos egit. Geusii fabulæ successu læti, eam denuntiationem, variis linguis editam per Europam spargunt, atque Societatem ceu sectam sanguinariam maligne traducunt.

Fabula de necando Mauritio

Franciscus *Costerus*, vir doctrina & probitate conspicuus, tantam calumniam non dissimulandam ratus, libro in publicum edito famam Societatis læsam egregie vindicavit, ostensis ad oculum sexaginta apertis mendaciis, quæ Geusiorum accausationi erant inserta, itaque palam convicit, ut ipsi Batavi falsam criminationem agnoscerent, nec Lugdunenses, rei veritate perspecta, adduci possent, ut processum suum judicialem, scriptumque editum defenderent.

Mendaciis contexta.

Et prefecto adeo inepte tota stropha erat contexta, ut Costerus evolutam accusantium criminandi libidinem, accusatorum vero innocentiam perspicue ob oclos poneret. Quid insulsus? Banneus in majori hebdomade confessionem paschalem apud Provincialem Duaci deposuit, ejusque Missæ interfuit, atque de Mauritii cæde egit; cum tamen provincialis toto eo tempore diuque antea nec post Duaci fuerit, nec Banneum unquam viderit. Banneus butyrum in Collegium Duacense portare consueverat, eaque occasione a Rectore ad cædem fuit impulsus. Sed Costerus demonstravit, Banneum opificio vietorem nunqum butyrum in Collegium detulisse, neque cum Rectore unquam locutum esse, sed eidem prorsus fuisse incognitum. Uxor, Jesuitis familiaris, marito scelus persuasit. Verum uxor Bannei nunquam Jesuitis fuit familiaris, nec iis confessariis usa est, neque conciones eorum aut collegium accessit. Dein aperte illa est protestata, sibi nunquam eam rem in mentem venisse, nec unquam cum ullo Jesuita ea de re vel verbum contulisse: nec ullo teste aut indicio probari id poterat Ejusdem farinæ erant reliqua 57. mendacia ac imposturæ Geusiorum.

AR-

ARTICULUS II.

Status Ecclesiasticus per Concilia ordinatus in Belgio.

Quia ante Philippi II. tempora nulli in Belgio erant Archiepiscopatus, sed quatuor tantum Episcopi, qui ad Coloniensem, Leodiensem aut Rhemensem Archidiœceses spectabant, ideo etiam nulla in Belgio celebrata sunt olim Concilia Provincialia, sed Episcopi a Metropolitanis evocati Concilia Archidiœcesis frequentabant. Invenio tamen pauca quædam Diœcesana habita.

Horum omnium primum est *Ultrajectense*, authoritate *S. Willebrordi* Episcopi congregatum anno 697. Conclusum in eo, ut egregii verbi Dei Prædicatores, qui ex Anglia & Hibernia in eas Germaniæ Inferioris partes advenerant, in finitimas gentiles provincias distribuerentur, ad populos Christiana fide imbuendos. Hos inter fuit *S. Winfridus* sacerdos, qui postquam 13. annos in Ecclesia Trajectensi fuisset Canonicus, Archiepiscopus Moguntinus consecratus est, & *Bonifacius* appellatus. Inde post obitum S. Willebrordi rediens, secundus Trajectensis Episcopus fuit ordinatus: ac postquam 16. annos per Frisiam prædicaverat, martyrio cum suis coronatus. 79. Concilium Ultrajectense

Anno 1025. cum quidam contra SS. Sacramenta varios errores spargerent, *Gerardus* Cameracensis & Attrebatensis Episcopus diœcesanam synodum Abbatum, Canonicorum, & Parochorum convocavit: atque in ea 17. capita decrevit. In 1. Baptismi Sacramentum, a quibusdam negatum, asseruit. In 2. veram ac realem Christi præsentiam in SS. Altaris Sacramento ex sacra Scriptura, atque miraculis manifestis demonstravit. In 3. templum tanquam Domum Dei commendat. In 4. 5. & 6. de sacro Altari, thimiamate, & campanæ signo tractat. In 7. de sacris Ordinibus, ac clericorum officiis, In 8. de sacra Sepultura. In 9. & 10. de Pœnitentiæ Sacramento In 10. de connubiis. In 11. de cultu Sanctorum. In 12. de psallendi officio. In 13. de veneratione Dominicæ crucis. In 15. be cultu Imaginum Christi & Sanctorum. In 15. De Ecclesiastico Regimine In 16. de falsa hæreticorum justitia. In 17. fit brevis adhortatio priorumque repetitio. Attrebatense I.

Atque hæc omnia ex sacra Scriptura & primævæ Ecclesiæ usu adeo luculente ob oculos ponuntur, ut habeant profecto Batavi, a majorum fide devii, quo introspiciant, quænam jam ante tot sæcula fuerit Belgarum Religio, cum hodierna ad amussim consentanea.

Uberius momenta præcipua Concilii recenserem, nisi ex aliis Conciliis pluries illa attulissem.

Attrebatense II. Anno dein 1097. in altera Attrebatensi Synodo varia Monasteriis privilegia confirmata sunt. Idem factum in tertia anno 1098. & quarta 1101. in quinta anno 1128. Monasterium Monialibus male viventibus ademptum traditum est Monachis, assentiente Innocentio II. Summo Pontifice. Sæculo sequente edita sunt gemina statuta synodalia Ecclesiæ Ultrajectensis. In prioribus excommunicantur lædentes libertatem Ecclesiasticam. In posterioribus graviter prohibetur, ne laborantes defectu natalium ad sacros ordines promoveantur.

§. I.

Concilium Cameracense I. anno 1565.

Postquam Episcopatus Cameracensis, ad Rhemensem Archidiœcesin spectans anno 1559. rogatu Philippi II. in Archiepiscopatum erectus est a Paulo IV. *Maximilianus a Bergis*, Archiepiscopus & Dux Cameracensis, S. R. I. Princeps, comes Cameracesii sexto post anno Concilium Provinciale indixit, ad reformandam disciplinam Ecclesiasticam, & stabiliendam doctrinam fidei adversus hæreticos, eo tempore undique circumfrementes. Edita sunt in hunc finem 22. tituli, in plura capita subdivisi.

In epistola encyclica, qua Archiepiscopus Synodum convocat, refert, quam opportunum remedium morbis attulerint frequentiores synodi, quarum intermissione maxima Ecclesia immineant mala. In ipso dein Concilio laudata Tridentina Synodo, omniumque observationi commendata, emissa est professio fidei. Tum vero

80. In 1. Titulo *de libris hæreticorum suspectis & vetitis*, statuitur, ut edictum Caroli V. de non edendis aut importandis libris, quorum catalogus non sit approbatus, observetur. Etiam typographi & librarii quotannis ex formula Tridentini emittant professionem fidei. Libri precatorii ab omni superstitione purgentur.

In 2. *De lectionibus Theologicis in capitulis & Monasteriis*, præcipit in docendo diligentiam, ut Auditores non tantum doctiores sed etiam probiores evadant.

In 2. *De Scholis*, ait, ex harum neglectu maxima mala fuisse suborta. In urbibus igitur, oppidis & pagis restaurandas scholas, docenda fidei rudimenta. Diebus Dominicis a clericis & ludimagistris gratis instituendam pauperem plebeculam credendi principiis. In scholis auctores probatos prælegendos.

In 4. *De Seminario*, commendatur erectio pro juventute pie & docte instituenda.

In

In 5. *De Doctrina & prædicatione verbi Dei* mandatur, ut Rectores Eccleſiarum feſtis & dominicis populo verbum Dei pure & fideliter explicent, cum ſymoblo fidei, decalogo, præceptis Eccleſiæ, uſu Sacramentorum, traditionum, ceremoniarum. Hæreticos refellant absque convitiis. Non ſinant quem concionari ſine mandato ordinarii. Libros habeant legantque probatos.

In 6. *De cultu, ceremoniis & officio Divino* jubetur SS. Evchariſtiæ Sacramentum ſumma veneratione & puritate tractari: eſſe enim valde præpoſterum, quod Sacerdotes velint omnem a laicis huic Sacramento reverentiam haberi, ipſi vero non exhibeant. In Miſſa ſolenni, quæ ad doctrinam pertinent, uti Epiſtola, Evangelium, Symbolum, absque organo canantur diſtincte. Quæ vero ad laudes Divinas ſpectant, ut Hymni, Gloria in excelſis, Sanctus, cum organis & muſica poſſunt cani. Abſit a cantu omnis laſcivia, ac levitas, choreis potius quam choro conveniens. Sacræ ceremoniæ pie & ſancte obſerventur. Nullæ vero novæ introducantur abſque Epiſcopi aſſenſu. Omnis vero ſuperſtitio aboleatur. Canonici per ſe ipſos pſallant, & ſacris operentur pie & devote: alias diſtributionibus careant. Feſti dies religioſius tranſigantur. Feſta aliqua abrogentur.

In 7. *De Miniſteriis Eccleſiaſticis* decernitur, ut nemo in Ec- 81.
cleſia miniſterium accipiat, niſi quem ætas, vita, eruditio commendet. Beneficium tituli non reſignetur, niſi de alio ſufficiente proviſum. Curati cooperatores non recipiant, niſi ab Epiſcopo approbatos, uti nec confeſſarios ſæcularium.

In 8. *De vita & honeſtate Clericorum* præcipitur ſobrietas, frugalitas, pudicitia, modeſtia. Nullam fœminam ſuſpectam domi habeant. Cauponis abſtineant; ad æquales hauſtus non provocent, ebrietatem fugiant. In primitiis choreæ, ludicra &c. abſint.

In 9. *De Examine Epiſcoporum*, decernitur, ut poſt electionem Epiſcopi publice denuntietur, omnibus patere aditum, qui ſciant impedimentum aliquod electi, ut libere ac tuto illud denuntient Archiepiſcopo, aut vicino Epiſcopo comprovinciali, quorum eſt, præſentibus duobus Canonicis Eccleſiæ vacantis, electum examinare de natalium integritate, ætate 30. annorum, vita, moribus, exercitiis, gradu, ſtatu, an Doctor, aut ſaltem doctus, virtutibus præditus, quas Apoſtolus in Epiſcopo requirit, an ſex menſium ſpatio in ſacro ordine fuerit conſtitutus. Quæ omnia fideliter deſcripta, ac ejusdem Epiſcopi aut Archiepiſcopi manu ac ſigillo firmata mittantur ad S. D. Papam, ut ſufficienter inſtructus confirmare electum queat; miſſa ſimul Romam profeſſione fidei & obedientia.

In 10. *De Examine Pastorum*, Synodus se refert ad Decreta Concilii Tridentini, præsertim *Sess.* 23. *cap.* 18.

In 11. *De Residentia Episcoporum & curatorum* rursus districte mandatur observatio eorum, quæ Tridentinum præcipit, ut videlicet Episcopi & curati personaliter resideant, ac per se ipsos ovibus invigilent. Ne igitur ultra trimestre Episcopus in anno sit absens a sua Diœcesi, nisi causis legitimis excusetur, quas exponere Metropolitano debebit. Præsertim non absint tempore Adventus, quadragesimæ, & festis solennoribus: quibus maxime convenit, Episcopos ministerium suum obire in suis Ecclesiis.

In 12 *De Pastorum residentia, & eorum officio*, rursus inculcatur observatio Tridentini, præcipiturque, ut Pastores, qui residere aut nolunt aut non possunt, monitis Patronis, Ecclesias resignent. Per se ipsos doceant, sacrificium offerant, sacramenta ministrent.

In 13. *De Visitatione*, se rursus Synodus refert ad decreta Tri-
82. dentina. Inquiratur diligenter de fide ac moribus, de diligentia in Ministeriis, asservatione Evcharistiæ, sacro oleo, habitu, tonsura, vita clericorum, Ecclesiarum supellectili, bonis, libris, fundationibus, eleemosynis: publica castigentur publice &c.

In 14. *De Potestate & Jurisdictione Ecclesiastica* asseritur duplex forum Ecclesiasticum, clavium nomine a Christo insinuatum: alterum Sacramenti pœnitentiæ: alterum Jurisdictionis & regiminis externi ad publica delicta corrigenda. Datum in hunc finem a Christo excommunicationis gladium, veluti nervum disciplinæ Ecclesiasticæ. Rogat proin synodus Regem Catholicum, aliosque Dominos temporales ac magistratus, ne illius usum prohibeant aut impediant. Si Judex Ecclesiasticus hac potestate abuteretur, ad superiorem Judicem Ecclesiasticum id deferant: sintque memores pœnarum a sacris canonibus, super his inflictarum. Prohibetur autem Judicibus Ecclesiasticis, ne leviter hoc gladio feriant, sed aliis, quantumcunque fieri potest, utantur Juris remediis. Pecuniariæ autem mulctæ piis causis applicentur.

Ut dispendiosæ litium protractioni obvietur, in omnibus actionibus personalibus, ad forum Ecclesiasticum pertinentibus, Judex curet, reum comparare personaliter, atque ad factum suum proprium respondere, non admisso procuratore, nisi de legitimo ipsius Rei impedimento saltem summarie & veri similiter constet. Si reus comparens fateatur debitum, judex illico solutionem imperet, faciendam intra tempus de stylo vel jure definitum. Si neget per litis contestationem, summarie procedatur. Si vero citatus comparare aut litem contestari nolit, citetur iterum, cum monitione, ut ad libellum actoris re-

reſponſurus compareat. Si tertio ſub pœna confeſſati citatus non compareat, actor ad probandum admittatur, & reus contumax pro confeſſo habeatur.

Presbyteri & clerici non aſſumant officium Notarii, niſi prius ab ordinario examinati & probati fuerint. Epiſcopi in ſynodo Diœceſana deſignent perſonas idoneas, quibus cauſæ in partibus a S. Sede delegentur, juxta decretum 10 Tridentini Seſſ. 25. In cæteris etiam omnibus Synodus Tridentina plene & integre obſervetur, & auctoritatem inviolabilem habeat, ejusque Decreta omnia, ſtatuta ac definita ab Epiſcopis publicentur, & in ſingulis Eccleſiis, & ab omnibus Presbyteris habeantur typis edita.

In 15. *De Matrimonio* ait, fuiſſe inſtitutum a Deo, antequam peccatum intravit mundum, & a Chriſto elevatum ad rationem Sacramenti. Filii pietatis in parentes memores eorum conſilio matrimonium ineat. Non tamen debent parentes liberos cogere ad hoc vel illud matrimonium. Unde declarent, an libere aut coacte contrahant. Proclamationes præviæ non omittendæ: jurentque contracturi, ſe nullo, quod ſciant, impedimento prohiberi. Sponſalia non in tabernis potoriis aut poſt compotationem contrahantur, ſed a ſobriis in loco ſacro: ac multo magis matrimonium. Ignoti ne temere conjungantur. Qui falſo allegato impedimento matrimonium impedit, aut verum ſciens reticet, excommunicetur. Si Paſtor de impedimento dubitat, ordinarium conſulat. Clandeſtina matrimonia ſunt irrita. Reliqua etiam omnia decreta Tridentini circa matrimonia obſerventur.

In 16. *De Decimis, Oblationibus, & Portione Canonica* ſtatuitur, ut decimæ diligenter ſolvantur. Oblationes in Eccleſiis factas ſoli Paſtores recipiant, non vero patroni laici. Si Patrono pars debeatur, eidem a Paſtore tradatur. Oblationes nullo pacto elocentur. Paſtoribus ſua congrua aſſignetur, vel augendo portionem decimalem, vel contributione, vel unione Beneficiorum, vel alia ratione. In eam rem autem, qui decimas percipiunt, contribuant. Si duæ Eccleſiæ propter inopiam uniantur, unus ſit utriusque paſtor: cui ſacellanum deligere liceat, admiſſum tamen ab ordinario. Pro reſtauratione contribuant decimatores pro rata, niſi inſtauratio ex antiqua conſuetudine ad populum pertineat. Denique hortatur ſynodus monaſteria, ad quæ ſpectant fere omnia prædia parochiæ, ut paſtori inopi ſuccurrant.

In 17. *De Purgatorio* docet, eſſe locum diſtinatum earum animarum purgationi, quæ ex hoc ſæculo migrant, necdum plene purgatæ, ſeu ab omnibus pœnis abſolutæ, easque precibus, eleemoſynis, Miſſæ ſacrificiis, pro benignitate Divinæ clementiæ juvari. Abſit

autem omnis superstitio, & turpis quæstus; ne plebi imperitæ imponatur, aut hæreticis calumniæ ansa præbeatur.

13. In 18. *De Monasteriis virorum & mulierum* commendantur Decreta Tridentini. Servetur disciplina regularis, & collapsa restauretur. Superiores verbo & exemplo præluceant. Sacræ lectionis super mensam usus restituatur. Mensa sit frugalis. Omni familiaritate cum mulieribus abstineant. Clausuram observent. Vota custodiant. Nullus sibi pecunia cibos, potum, aut vestes comparet, sed a communitate omnibus necessaria suppeditentur. Pecunia &c. quocunque titulo acquisita tanquam communis superiori tradatur. Pro admissione ad professionem nihil recipiant. Moniales curent, ne puellæ earum convictrices, quas pie instituendas suscipiunt, non nimium curiose, sed modeste sint vestitæ. Novitii bene instruantur, ad quid per professionem se obligaturi sint. Religiosi nunquam foris pernoctent, nisi de consensu superioris. Meminerint superiores, se non esse dominos bonorum monasterii, imo ne fructuum quidem, sed tantum dispensatores & administratores: neque pro lubitu dispensare posse contra intentionem Ecclesiæ & fundatorum, ditando propinquos, superfluis sumptibus &c.

In 10. *De Sanctis* inquit, Sanctorum cultum & invocationem semper fuisse probatam ab Ecclesia; nec destitisse sanctos Patres ob hæreticorum & gentilium contumelias Martyribus debitum honorem impendere: sic neque debere pios homines a legitimo cultu & invocatione sanctorum abduci, quidquid adversus Ecclesiam latrent hæretici; sanctorum enim precibus nos juvari firmissimis argumentis comprobatum esse. Docendum tamen populum, alium esse cultum, quo Deum, Creatorem, Conservatorem, Largitorem bonorum omnium, Judicem futurum, cui uni reddere rationem debemus, qui solus perdere, solus servare potest, cui soli sacrificium offertur, solus cultu latriæ colitur. Alium vero ac multo inferiorem esse cultum, quem Sanctis pie deferimus. Et quamvis eos vocemus advocatos & intercessores, nullatenus tamen eo ordine ac loco, quo Christum Dominum nostrum, Advocatum ac Mediatorem, per quem omnia bona habemus, & in cujus meritis infinitis omnis fundatur Sanctorum intercessio, colimus, adoramus & invocamus; Ecclesiam etiam in suis precibus omnia a Deo petere per Christum Dominum nostrum, Sanctum omnium Sanctorum. Patere etiam ex Litaniis nostris ingens discrimen, quo Deum & Christum, & quo Sanctos invocamus.

Docendum proin populum, preces quidem Sanctorum admodum utiles ad impetrandam a Deo ex meritis Christi dona temporalia & spiritualia; sed tamen abominandam esse eorum vanitatem, ac superstitionem, qui certo pollicentur, non migraturos ex hac vita sine pœnitentia

&

& aliis morientium ſacramentis eos, qui hunc illumve ex Divis coluerint, aut certas precatiunculas diligenter recitaverint, aut qui propterea ſecuritatem, certum optatumque eventum promittunt. Illud quoque reprobandum eſſe, ſi qui certo numero, præſcriptaque Miſſarum forma aliqua, aut precum, affirmant, certas deſignatasque animas e purgatorio ſemper liberari.

In 20. *De Imaginibus* ait, Chriſti ac divorum imagines ſecundum Synodi VII. traditionem, & Tridentini ſanctiones in templis habendas eſſe, eisque externa honoris cultusque ſigna exhibenda, cum in ſignis prototypa veneremur. Sed ne quid agatur præpoſtere, imagines nullas ſtatuendas in templis, niſi Epiſcopi conſenſu & judicio; ſi quæ præſeferant quidquam, quod non deceat, aut prototypo non congruat, amovendas eſſe. Nullum cultum deferendum imagini propter materiam, aut formam, ſed propter rem ſignificatam, ad quam hic cultus & honos præcipue refertur: & hinc animum orantis aut venerantis in rem ſignatam referendum, & non in ſignum, quod nec audit, nec videt, nec ſentit. Imperitæ plebis cauſa maxime poſitas eſſe imagines, ut illarum aſpectu docti & moniti patrocinium Divorum imploremus, ut pietas in Chriſto conſervetur, & eorum vitam imitemur. Miraculis nullam eſſe auctoritatem ſine judicio Eccleſiæ, per Epiſcopum declarato.

In 21. *De reliquiis* innovatur Decretum Tridentini de iisdem venerandis, cum non tantum ſint monumenta, quibus Martyrum ac Divorum memoria renovatur, ſed fuerint viva Corporis Chriſti membra ac templa Spiritus Sancti, ad æternam gloriam excitanda. Verum ut omnis tollatur abuſus, ne quis novas, aut ignotas reliquias populo venerandas offerat, niſi prius ab ordinario probatæ fuerint.

In 22. *De Indulgentiis* ait, quia per indiſcretas & nimias Indulgentias claves Eccleſiæ contemnuntur, & pœnitentialis ſatisfactio enervatur, nemini licere novas aut ignotas indulgentias populo commendare, niſi prius ab ordinario viſitatæ fuerint & probatæ. Præcipitque Parochis, ut populum ſuum diligenter admoneant, ne circumforaneis quibusdam; aut etiam impreſſis libellis temere fidem adhibeant, qui ex levibus, vanis & ſuperſtitioſis cauſis exorbitantes indulgentias pollicentur, cum non niſi ex piis & rationalibus cauſis concedi debeant.

Interfuerunt & ſubſcripſerunt huic Concilio præter Archiepiſcopum Cameracenſem, Richardotus SS. Theol. Doctor & Epiſcopus Attrebatenſis, qui pulcherimam in Synodo orationem habuit de calamitoſo temporum ſtatu: Epiſcopus Audomarenſis, Namurcenſis, (Tornacenſis Eccleſia vacabat) Præpoſiti, Decani, & Canonici Cathedra-

thedrales: multi Abbates, & Abbatiſſarum Procuratores, uti etiam Capitulorum Decani & Procuratores.

§. II.

Concilium Mechlinienſe anno 1570.

Belgicis turbis jam in apertam erumpentibus, & hæreſi in dies magis invaleſcente, quæſitum fuit a Concilio Provinciali Mechlinienſi remedium. Indictum illud fuit a Martino Rythovio Iprenſi Epiſcopo, nomine Antonii Perrenotti Archiepiſcopi Mechlinienſis, ac Belgii Primatis, qui ob cauſas memoratas Belgio exceſſerat, & in Italia tunc verſabatur. Et imprimis quidem Præſide Rythovio Seniore comprovinciali recipitur a Synodo Concilium Tridentinum plene ac integre, atque omnia ſtatuta, eidem contraria, decernit irrita. Deinde vero pro ſtabilienda fidei doctrina, & reſtauranda diſciplina ſtatuit canones. Quorum hæc eſt ſumma.

I. *De Sacramentis.*

84. Ut Anabaptiſtis, quorum hæreſis late ſerpit, occurratur, ne infantes baptiſmo ſubtrahant, Synodus Magiſtratus locorum hortatur, ne quam obſtetricem admittant, niſi a curato loci teſtimonium catholicæ fidei habeat, juretque, ſingulis ſabbatis ſe denuntiaturam Paſtori puerperas, quibus adſtiterit. Curati vero denuntient Epiſcopo matres, quæ proles ſuas non fecerint baptizari. Parentes vero curent, ut proles mox baptizentur in parochia. Patrini ad ſummum ſint unus & una. In uſum revocetur probatiſſimus ille mos, ut puerperæ ad purificationem poſt partum ad Eccleſiam veniant, & benedictionem a ſacerdote ſuſcipiant.

Confeſſarii, quorum confeſſiones in quadrageſima audierunt, nomina annotent. Nec alii ad ſacramenta & ſepulturam admittantur. Confeſſarii citra neceſſitatem non abſolvant a caſibus Epiſcopo reſervatis, niſi ſpecialem commiſſionem habeant. Caſus autem in provincia Mechlinienſi Epiſcopis reſervati ſunt: raptus, homicidium, incendium voluntarium, ſimonia, ſodomia, hæreſis, inceſtus, ſortilegium, adulterium notorium, injectio manuum in parentes cum læſione, & omnia delicta, quæ excommunicationem majorem a Canone vel ab homine latam habent annexam. Pro notoriis ſceleribus pœnitentia publica in uſum revocetur.

II. *De Ordinandis.*

Nullus ad minores admittatur absque teſtimonio parochi & magiſtri ſcholæ. Ad majores promovendus etiam teſtimonium habeat de

de præmissis proclamationibus. Ordinandi mature compareant ad examen super ætate, vita, doctrina, natalibus, titulo: qui sit sufficiens, certus, non alienabilis, nisi de novo sufficiente fuerit provisum. Possint tamen Episcopi ob Ecclesiæ necessitatem quosdam idoneos sine titulo ordinare, ea tamen conditione, ut de titulo illis provideant.

III. De Sponsalibus & Matrimonio.

Parochi non jungant coactus vi aut metu. Proclamationes præmittantur in sponsi & sponsæ parochia. Pastores nullum alterius regni aut regionis, aut vagum & ignotum matrimonio jungant, sine licentia Episcopi sui in scriptis obtenta. Si aliqui ex legitima & urgente causa ab Episcopo ad contrahendum tempore interdicto admittantur, abstineant a nuptiali convivio, choreis, aliisque, quæ tempori non congruunt.

IV. De Officio & cultu Divino.

Hortatur Synodus ad Officium Divinum statis horis semper integre, distincte ac devote persolvendum. Pluraque ex Tridentino statuit de distributionibus quotidianis præsentibus dandis. Pro præsentibus autem haberi vult omnes in Ecclesiæ negotiis occupatos, ut eos, qui capituli aut fabricæ res tractant, aliosque, qui propria præbendarum aut dignitatum suarum munera obeunt, aut Episcopis, ordines cooferentibus, visitantibus, aut in aliis Episcopatus negotiis occupatis adsunt, vel aliquo ab eis missi operam impendunt: aut qui sub officio celebrare debent.

Episcopi expurgent, si quid in officiis diœcesanis propriis circa historias &c. extet minus pium & decens. Absit ab Ecclesia tempore rei Divinæ omnis levitas, profanum commercium, musica lasciva aut militaris, forensis proclamatio. Tabernæ sint clausæ, & præsertim cauponæ. Extra Ecclesiam, & ad Divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab Episcopis designanda & visitanda, aut olim ita designata non celebretur Missa. Altaria portatilia, quantum fieri potest, abrogentur, consecratis altaribus fixis in locis sacris. Dies festi religiose transigendi, absque nundinis & mercatu. S. Rumoldus Martyr Patronus Ecclesiæ Mechliniensis per totam provinciam festive celebrandus. Præter quadragesimale & quatuor temporum jejunium, etiam vigiliæ eodem consecrentur.

V. De Imaginibus, Indulgentiis &c.

Tollantur e locis sacris omnes imagines procaces, gentilium fabulas referentes, & quæ ad populi devotionem non faciunt. Ex domibus pariter & hortis Ecclesiasticorum eliminandæ, præsertim la-

ſcivæ, & pudenda nuditate ſcandaloſæ. Ne circumforaneis quibusdam, aut etiam impreſſis libellis, qui ex levibus & ſuperſtitioſis cauſis, incertiſque revelationibus exorbitantes indulgentias pollicentur, fides temere habeatur. Abſit procul omnis ſuperſtitio. Illum autem rerum uſum ſuperſtitioſum eſſe declatat Synodus, qui ſine verbo Dei & Eccleſiæ doctrina fit præſcriptis aliquibus ritibus & obſervantiis, quarum rationabilis cauſa reddi non poteſt, & fiducia in eis collocatur certi alicujus eventus, qui ſine illis ritibus ex ſanctorum interceſſione non ſperaretur.

VI. De Epiſcopis & eorum Officio.

25. Qui ſciunt canonicum impedimentum quodcunque, quare electus, poſtulatus, aut nominatus ad Eccleſiam vacantem aſſumi non debeat, id ipſum Metropolitano, vel eo abſente ſeniori ſuffraganeo denuntient. Qui etiam ex officio inquirant, de vita, moribus, doctrina, ætate, gradu, aliiſque præficiendorum qualitatibus, de jure vel conſuetudine requiſitis. Quæ omnia in inſtrumentum relata una cum profeſſione fidei ad Papam transmittant. Epiſcopi ſæpius in ſuis Eccleſiis pie & religioſe celebrent, & quando per Epiſcopalia munera licet, Divinis officiis interſint. Et quoniam prædicationis officium Epiſcopis eſt proprium, illum tum per ſe ipſos, tum per alios idoneos exerceant.

Quia autem Epiſcopi diſpenſationes, collationes, inſtitutiones, relaxationes, aliasque conceſſiones facere debent, occaſione tamen ſigilli varia ſoleant exigi, Synodus eam conſuetudinem abrogat, relicto ſolum modico ſtipendio pro officialibus, qui inſtrumentum confecerunt, aut circa illud fuerunt occupati.

VII. De Miniſtris Eccleſiæ & Reſidentia.

Circa examen, delectum, & reſidentiam perſonalem Miniſtrorum Synodus ſe refert ad Decreta Tridentini, ſtrictamque obligationem imponit, additque, ſi ultra tres menſes, poſtquam ab ordinario moniti fuerint, perſonaliter reſidere neglexerint, aut diſtulerint, fructibus ſuarum dignitatum aut beneficiorum privandos. Si vero quis privilegium obtendat, intra tres menſes illud Epiſcopo exhibeat, aut ejus Vicario, ut cognoſcat, an ex legitima cauſa conceſſum. Secus effectu careat. Regulares ad proceſſiones publicas vocati compareant, & digniorem Cathedrali Capitulo locum concedant. Poſt Decanum ſequatur Archidiaconus, tum reliqui habentes dignitatem, aut perſonatum, denique reliqui canonici. Eccleſiarum Rectores non admittant vagum & ignotum ſacerdotum, ſine litteris ſacerdotii, commendatitiis, & teſtimonialibus Epiſcopi vel Vicarii.

VIII.

VIII. De Decanis, Paſtoribus, & eorum officiis.

Epiſcopi Rectoribus Eccleſiarum provideant de congrua. Decani rurales, ſeu Chriſtianitatum Archipresbyteri reſideant intra limites ſui Decanatus. Pro traditione novi Chriſmatis nihil accipiant. Sumptus tamen propterea factos poſſunt recipere. Chriſma, & reliqua ſacramentalia reverenter ac religioſe deferant, ac diſtribuant. Cum in quibusdam diœceſibus propter nimiam ſacerdotum inopiam ſervari non poſſit ex integro diſpoſitio Tridentini circa examen promovendorum, Epiſcopi ſe accommodent, quantum poſſunt. Parochis deſignentur certæ urbis regiones: habeantque determinatum populum, cui paſtorali cura diligenter invigilent. Cathechismus Tridentini in epitomen contractus, & lingua vernacula edendus populo explicetur. Omnes ad aliam parochiam transferentes domicilium teſtimonium vitæ ac fidei ſecum ferent. Prohibetur ſacerdotibus, ne ſtipulentur pro legenda Miſſa, ſed ſponte oblatum ſtipendium accipiant. Neque pro exequiis, ſeptenariis, tricenariis, anniverſariis, ſed peractis officiis demum recipiant.

IX. De vita & honeſtate Clericorum.

Nullus Clericus barbam nutriat. Corona verticis ſit pro gradu ordinis; veſtis decora, & talaris in urbe, ruri ad talos promiſſa. Tabernis, comeſſatione, mulierum ſuſpecta converſatione & cohabitatione, larvis, choreis &c. omnino abſtineant. Per modum proviſionis interim, donec a S. Sede declaratio obtenta fuerit, decernitur, ut capitula in ſuos Clericos jurisdictionem tam in criminalibus quam civilibus concurrentem habeant, ita, ut Epiſcopum prævenire poſſint, iis tamen tantum in caſibus, in quibus hactenus eandem habuerunt. Epiſcopi autem ſine ſcitu deputatorum capituli per ſolam citationem poſſunt prævenire & jurisdictionem exercere.

X. De Scholis.

Ab Inſtitutione inchoanda Chriſtiana diſciplina. Quare ſcholæ reſtituantur. Non tamen novæ inſtituendæ, niſi de conſenſu Epiſcopi. Præficiantur præceptores probati, qui fidei ſuæ integram profeſſionem fecerint. Prælegatur in ſchola latina Deſpauterii Gramatica, in in compendium contracta. Habeantur etiam diligenter a Paſtoribus ſcholæ Dominicales, ſeu catecheſes de fidei chriſtianæ principiis: curentque Epiſcopi quosdam libellos in hanc rem imprimi. Parentes liberos diligenter ad has inſtitutiones chriſtianas mittant. Nec admittantur ad ſacramenta, etiam matrimonii, niſi bene inſtructi. Magiſtratus pariter curam conferant, ut parentes liberos ad doctrinam

chriſtianam mittant; cum hæc res maximi ſit momenti, & ad reſtitutionem religionis proximum gradum faciat. Epiſcopi rationem ineant, qua in ſingulis diœceſibus erigatur ſeminarium.

46 *XI. De Unionibus, & bonis Eccleſiaſticis.*

Beneficiorum uniones, & Miſſarum reductiones absque neceſſitate fieri non debent. Elocationes bonorum Eccleſiaſticorum ſucceſſores non ligant. Nullæ fiant ultra novem annos ſine ſolennitatibus, quæ de jure requiruntur ad alienationes. Beneficiati reditus ſuos ſuperiori ſpecificent. Regiſtrum autem unum proventuum in Archivio Eccleſiæ aſſervetur, alterum Epiſcopo tradatur. Litteræ originales & inſtrumenta, quæ vetuſtate conſumuntur, in authenticam formam transſumantur, & tribus clavibus cuſtodiantur in qualibet Eccleſia. Renovationes locationum diligenter & authentice annotentur, ne temporum tractu conductores proprietatem prætendant.

XII. De Regularibus.

Religioſorum conventus id ſunt in populo chriſtiano, quod arces, militum præſidio bene inſtructæ in regione, hoſtium incurſionibus expoſita. Quare totius populi intereſt, eorum diſciplinam regularem comprimis florere, per accuratam votorum obſervantiam. Penſiones vitales, aut reditus perpetui nulli permittantur. Hoſpites juxta regulam excipiantur. Clauſura ſit exacta. A profeſſione abſit omnis ſimonia. Habitus ſit uniformis, quem etiam, dum foras prodeunt, retineant.

XIII. De Litteris Apoſtolicis & Judicibus Delegatis.

Diſpenſationes ad Beneficia incompatibilia Epiſcopis præſententur examinandæ. Nominat Synodus pro ſingulis Diœceſibus aliquot idoneos viros, quibus, præter ordinarios locorum, cauſæ Eccleſiaſticæ in partibus delegandæ a ſua ſanctitate commitantur. Eorumque nomina propterea Romam mittenda. Si quis ex iſtis ante proximam Synodum decedat, Epiſcopus cum concilio capituli alium usque ad Synodum ſubſtituat, idque ſummo Pontifici ſignificet.

XIV. De Uſuris.

Quoniam uſura Jure Divino & canonico omnibus chriſtianis ſub pœna peccati mortalis interdicitur, neque facienda ſunt mala, ut eveniant bona, Synodus ſtatuit, ne quis tutor aut curator ſub prætextu augmentandi patrimonium pupillorum, pecunias illorum ſub certo lucro, ſingulis annis ultra ſortem recipiendo, mutuo dent, retenta facultate repetendæ ſortis, quando ad majorem ætatem pervenerint, aut alias ad eorum arbitrium, declarando omnes hujusmodi

con-

contractus usurarios, & contra mutuantes, tanquam usurarios ad pœnas juris procedendum.

XV. De Visitationibus.

Caveant Episcopi, ne occasione visitationis cuiquam sint onerosi, sed frugali victu contenti. Decani etiam christianitatis visitent ubique. Subsidia judicio Episcopi constituantur.

Subscripserunt huic Concilio Martinus Rithovius Episcopus Iprensis Præses; Franciscus Sonnius Episcopus Antverpiensis; Wilhelmus Lindanus Episcopus Ruremondanus; Cornelius Jansenius Episcopus Gandavensis; Remigius Druitius Episcopus Brugensis; Laurentius Methius Episcopus Buscoducensis; cum Vicario generali Cardinalis Granvellani Archiepiscopi Mechliniensis.

§. III.

Concilium Cameracense II. anno 1586.

Provinciæ Cameracensis Episcopi istud celebrarunt Montibus Hannoniæ Præsidibus Bonhomio Nuntio Apostolico & Berlaymontio Archiepiscopo Cameracensi, S. R. I. Principe. 24. titulis complures editi canones.

Tit. I. De Fide.

Juxta formulam, a Pio IV. præscriptam, fidei professionem faciant omnes Professores, Concionatores, Confessarii, Ludimagistri, Typographi, Bibliopolæ, redeuntes ad Ecclesiam, Ordinandi, Magistratum adeuntes. Libri censeantur, visitentur. Nullæ imagines insolitæ ponantur in templo: belli injuriis direptæ restaurentur. Superstitio & abusus aboleatur. 87.

II. De Doctrina, &c.

Concionatores caveant a narrandis apocryphis historiis. Vitia non homines carpant. Novas indulgentias ne propanant sine decreto Episcopi. Decani christianitatis referant ad Episcopum negligentes. Clerici ipsi diligenter intersint concioni; & aliquoties inter se conveniant, tractaturi de rebus pastoralibus &c.

III. De Officio Divino.

Ubi Cathedralis Ecclesia Romani officii usum suscepit, parochiales etiam Ecclesiæ eundem recipiant. Ubi vero cathedralis retinet usum antiquum, Breviaria repurgentur. Ordinat deinde Synodus, quæ ad sacrificium Missæ cum decoro celebrandum spectant.

IV. De Festorum cultu.

Supplicandum Regi pro remedio, ne tempore rei sacræ, etiam post prandium sub vesperis fiant lusus, spectacula ludicra, potationes, piscationes, aliaque profana opera. Enumerantur plura alia, diebus festis prohibenda: uti choreæ, mercatus, subhastationes, auctiones, nundinæ.

V. De Sacramentorum Administratione.

Omnes certæ parochiæ sint adscripti, in qua Sacramenta percipiant; quæ administrantur juxta formam in Manuali Diœcesano præscriptam. Post sacramentorum administrationem id exigere possunt, quod secundum laudabilem consuetudinem solet pendi. Post acceptum novum oleum, vetus infundatur lampadi, quæ lucet ante venerabile Sacramentum. Tempore pestis aliquot capellani sint expositi.

VI. De Baptismo.

88. Fons baptismalis singulis annis Sabbato sancto & vigilia Pentecostes mundetur a Sacerdote. Pueri, hæretici, aut de hæresi suspecti, non sint patrini. Non imponantur nomina paganorum, nec eorum, qui ab Ecclesia pro sanctis non coluntur. Baptismus non conferatur conditionate, nisi cum re diligenter examinata dubium relinquitur de valore; secus committitur sacrilegium, & incurritur irregularitas. Infantes vero expositi conditionate sunt baptizandi, licet testimonium pabtismi collo appensum habeant. Obstetrices examinentur, & instruantur, quomodo in casu necessitatis baptismus sit conferendus.

VII. De Confirmatione.

Confirmandi instruantur de dignitate, vi & effectu hujus Sacramenti: præmittenda confessione, si annos discretionis attigerint: de non iterando ob characterem: patrino: qui sit jam confirmatus, talisque, qui velut patris spiritualis vicein instruendo monendoque fungi possit. Ante septimum vel octavum annum non facile confirmandi.

VIII. De SS. Eucharistia.

Memorat synodus ea, quæ ad reverentem Eucharistiæ asservationem, & ad ægros deportationem spectant. Præcipit duas semper hostias ad ægrum deferri, ne populus in reditu inane vasculum adoret. Populus frequens comitetur. Quare prius signo convocetur. Qui præcepto communionis paschalis non satisfecerunt, post Dominicam in albis Episcopo denuntientur. Stannei calices, quoad fieri potest, aboleantur, & saltem cuppa sit argentea.

IX. De

IX. *De Pænitentia.*

Sacerdotis duplex poteſtas, ordinis, & jurisdictionis, ab Epiſcopo ſpecialiter conferenda cum approbatione ad audiendas confeſſiones ſæcularium, etiam clericorum. Commutario votorum, quando eſt conceſſa, non fiat in minus bonum, nec in præjudicium tertii. Medici ad ægros vocati, antequam illorum curam ſuſpiciant, eos moneant de advocando Confeſſario, juxta ſalutarem conſtitutionem Innocentii III. in Concilio generali Lateranenſi editam. Si æger intra quatriduum non pareat, eum omnino deſerant. Confeſſarii a filiabus confeſſionis votum caſtitatis non exigant aut admittant absque Epiſcopi conſilio; & a nimia familiaritate abſtineant.

X. *De Ordine.*

Ordinandi teſtimonia a Decanis ruralibus ſubſcripta afferant; præmiſſis proclamationibus. Tituli ſint minimum 40. florenorum: quos alienare non poſſint. Omnes, qui ordinantur, alicui Eccleſiæ adſcribantur, ſuasque functiones obeant.

XI. *De Matrimonio.*

Matrimonium clandeſtinum in iis locis, in quibus Concilium Tridentinum eſt promulgatum, eſt irritum. Parochus autem proprius eſt, ubi contrahentes domicilium fixerunt. Unde ſtudioſi non cenſeantur quoad hunc effectum eſſe parochiani illius loci, in quo tantum habent quaſi domicilium. Ne fideles cum hæreticis nuptias contrahant. Adjunguntur reliqua, in Concilio Tridentino comprehenſa de proclamationibus, alienis parochianis, ignotis, ſacrato tempore, impedimentis, doctrina chriſtiana. libro matrimoniorum &c.

Nota. *Sanctiſſimus Dominus noſter Benedictus XIV. declaravit pro Fœderato Belgio, matrimonia non eſſe irrita, pro more gentis ibidem inita coram Magiſtratu ſæculari, vel Miniſtro Acatholico: neque opus eſſe poſt converſionem novo conſenſu coram Parocho catholico: licet forte Tridentinum ibidem ſit promulgatum.*

XII. *De Extrema unctione.*

Parochus non exſpectet, ut rogetur de hoc Sacramento adminiſtrando, ſed ipſe ſæpius viſitans ægrotos, eos ad illud petendum cohortetur. Signo campanæ convocetur populus, ut oret pro ægroto: qui, quantum fieri poteſt, prius ſit confeſſus, & Evchariſtia munitus. Sic enim fiet, ut hoc Sacramentum vim ſuam & effectum melius operetur. Nec pueris, rationis uſum necdum adeptis, nec amentibus & furioſis, qui lucidum circa mortem non habent intervallum, nec iis, qui bene valent, etiamſi mortis periculo ſe brevi exponere debeant, conferendum. Nec ſæpius in una ægritudine, etiam ad plures men-

ſes

ſes perdurante. Si pars ungi ſolita deſit, ungatur proxima. In ſacerdote manus in exteriore parte ungendæ.

XIII. De Sepulturis.

89. Simoniaci publici, uſurarii, religioſi proprietarii, hæretici, ſchiſmatici, venefici, ſortilegi, ſuicidæ, in duello mortui, in paſchate non confeſſi & cummunicati, ac poſtea ſubita morte præventi, Eccleſiaſtica careant ſepultura. Et, ſi in templo ſepeliantur, templum & cœmeterium, ſi vero in hoc, iſtud ſolummodo polluitur. Sepelientes autem excommunicantur. Aliis nullo jurium prætextu ſepulturam paſtores negent aut differant. Si quid offertur, fabricæ cedat. Ne ſiant tumuli. Cœmeteria claudantur, nec animal a ibi paſcantur. Honorarium aut ſtipendium clero funus comitanti pro more primum poſt exequias diſtribuatur.

XIV. De Oblationibus, Decimis & portione Canonica.

Oblationes de altari non tollantur, niſi finito officio. Innovatum decretum de ſolvendis fideliter & integre decimis. Renitentes ab Epiſcopo excommunicentur. Jubet ſynodus pauperibus parochis ſubveniri: ſtatuitque taxam pro parocho in pago non minus quam 100. florenos, nec plus quam 150. in urbibus non plus quam 200. nec minus quam 150. (*nempe pro ratione illius temporis, quo uno floreno plus emi poterat, quam nunc duobus*) Ad hanc ſummam concurrant omnes, qui decimas colligunt, ſive clerici, ſive laici. Super executione autem requiratur Rex Catholicus propoſita Eccleſiarum parochialium neceſſitate.

XV. De Adminiſtratione bonorum Eccleſiaſticorum.

Cum contingat non raro, obtineri a ſede Apoſtolica delegationem ad interponendum decretum alienandi res Eccleſiaſticas, ſi in evidentem Eccleſiæ utilitatam cedere deprehendatur, Judices delegati examinent dillgenter, quæ in litteris Apoſtolicis præſcribuntur, absque humano reſpectu. Alienationes autem illegitime factæ declarentur irritæ: uti etiam locationes ad longius tempus factæ, quam ſacri canones permittant. Venditiones ob anticipatam ſolutionem viliori pretio, quam par eſt, factæ, uſuram ſapiunt. Terminus locationis agrorum ſint novem anni, pratorum ſex, decimarum tres. Inventarium bonorum ad ordinarium mittatur. Decernuntur, relato decreto Tridentini *S.* 22. *c.* 11. graves pœnæ in violatores jurium Eccleſiaſticorum: fitque admonitio ad cauſarum piarum adminiſtratores, ut nihil alienent contra intentionem fundatorum.

XVI. De Clericis in genere.

Meminerint, ſe in ſortem Domini vocatos, abſtinentes a negotiationibus profanis, conductione alienorum agrorum quæſtus faciendi

di caufa, famulatu dominorum. Privilegium fori obfervent. Tabernas, aleas, choreas etiam privatas evitent. Nec chirurgicam aut medicam artem ad quæftum exerceant. Barba a labio fuperiore fit præcifa. Tonfuram pro qualitate ordinis & gradus geftent, in facris conftituti, aut Beneficium obtinentes, etiam habitum clericalem decentem. Annulum aureum aut argenteum ne geftent, nifi gradu, dignitate, vel eximia nobilitate fint confpicui. Ne tranfeant ad aliam Diœcefin absque commendatitiis. Horas canonicas negligentes fructus non faciunt fuos.

XVII. De Epifcopis.

Verbo & exemplo præluceant. Pauperum & infirmorum curam habeant. Prædicationis officium fibi proprium exiftiment. Impediti viros doctos deputent. Singulis annis aut faltem bienniis totam diœcefin vifitent. Epifcopo de vita periclitante a capitulo advocetur vicinus Epifcopus, qui vivo & mortuo affiftat. Mors omnibus provincialibus Epifcopis denuntietur; qui in fuis Cathedralibus folenni Miffa eidem parentent; ac publicas preces pro novo promovendo indicant. Idem faciat capitulum Ecclefiæ vacantis per totam diœcefin. Proceffus fuper doctrina & moribus noviter electi aut nominati Romam mittatur.

XVIII. De Capitulis & Canonicis.

Qui virtute cujuscunque provifionis admitti petunt, edant profeffionem fidei. Inquiratur, an Simonia aut alia illicita pactio intervenerit. Examinandæ qualitates. Diftributiones inter præfentes attingant tertiam partem fructuum. Pro præfentibus autem habeantur infirmi, confeffarii, concionatores, profeffores actu docentes, & qui in negotiis capituli, fabricæ, aut Epifcopi ac diœcefis occupantur. Canonici per vices ad majus altare celebrent. Lectio Theologica in cathedralibus & collegiatis, ubi Clerus eft numerofus, habeatur &c.

XIX. De Paftoribus.

Domus Parochiales injuriis collapfæ reparentur. Annotentur qui dominicis & feftis ad Miffam parochialem non conveniunt, ac multo magis de hærefi fufpecti. Decani rurales parochorum omniumque Sacerdotum mores obfervent, ut in prædicatione verbi Divini, Sacramentorum adminiftratione ac cæteris omnibus fuo muneri fatisfaciant: diftrictum fuum diligenter quot annis vifitent; & fi mederi non poffunt ipfi, ad ordinarium referant. Porochorum capitula ad minimum bis in anno convocent. In his de morum & abufuum correctione, de Tridentini Concilii decretis reformationis, de ftatutis fynodalibus, iisque, quæ ab ordinariis commiffa fuerint, tractetur.

XX. *De Regularibus.*

90. Superiores ſeveritatem manſuetudine temperent. Theologia doceatur. Clauſura accurate ſervetur. Religioſi ad curam expoſiti non revocentur ſine cauſa. Fundationibus ſatisfaciant. Quæ contra votum paupertatis irrepſerunt, abrogent. Victu & veſtitu utantur communi. Pluraque alia pro clauſuræ & diſciplinæ cuſtodia ſanciuntur, etiam ad ſedem Apoſtolicam deferenda.

XXI. *De Scholis & Seminariis.*

Nulli libri prælegantur, qui in Indice librorum continentur. Scholæ viſitentur. Dominicales quoque pro pueritia in doctrina chriſtiana inſtituenda frequententur. Quoties autem parochus hoc neglexerit, florenum pro fabrica pendat. Duaci inſtituatur ſeminarium clericorum pro tota provincia: cui Rector præficiatur. Exerceantur in Theologia, ceremoniis, cantu Gregoriano, computu Eccleſiaſtico, concionibus, diſputationibus. Sumptus ex Beneficiis detrahantur.

XXII. *De foro, jurisdictiore & Immunitatione.*

Cauſæ verbales ſummarie & de plano breviter expediantur absque ſcripto. Cauſæ item matrimoniales, Beneficiales, alimentorum, dotis, correctionis, & aliæ ſimiles, quæ accelerationem requirunt, præciſis dilationibus concludantur. Cauſæ omnes intra biennium abſolvantur. Si gravamen per appellationem a definitiva (uti indebitæ incarcerationis) reparari nequit, appellationi ab interlocutoria deferendum. Supplicandum Regi, ut provideat, ne forum Eccleſiaſticum & civile ſe invicem turbent, aut impediant. Si captus privilegium exemptionis obtendat, tenetur nihilominus comparere coram Judice, & ei privilegium exhibere, niſi illud ſit notorium, aut in Corpore Juris clauſum. Ne Judices laici præcipere audeant, ut Eccleſiaſtici cenſuras revocent; neque eo prætextu bona illorum arreſtare præſumant. Requiſiti ſententias Eccleſiaſticorum exequantur per captionem pignorum &c. Neque impediant executionem ultimarum voluntatum clericorum. Magiſtratus ſæculares clericorum bonis nullum contributionem aut taxam imponant ſine conſenſu ordinum Eccleſiaſticorum.

XXIII. *De Uſuris.*

Eos, qui cum uſurariis publicis communicant in Divinis, excommunicationem majorem incurrere, declarat ſynodus, qui vero in aliis, minorem. Repetit deinde totidem ferme Concilii Mechlinienſis verbis, quoties ex mutuo aliquid præter ſortem exigitur, aut accipitur, cujuscunque generis illud ſit, modo pecunia æſtimari poſſit, uſuram committi &c.

XXIV. De Synodis.

Cum Tridentinum exigat, ut singulis trienniis Concilium provinciale celebretur, quando Metropolitanus illud indixerit, Episcopi, capitula, aliique, quibus de jure vel consuetudine competit, compareant, & quidem per se ipsos, nisi procuratorem mitti necessitas exigit. In iis agatur de extirpandis hæresibus, abusibus, vitiis & excessibus, de reformandis moribus, componendis controversiis. Prima die fiat solennis processio, convocato toto clero civitatis: tum Missa a Metropolitano, ac sermo: prout etiam sequentibus diebus ab Episcopis. Nemo recedat. Omnes subscribant; & acclamationibus factis, in pacis osculo discedant. Diœcesanæ synodi singulis annis instituantur; & in prima promulgentur decreta concilii Provincialis.

Subscripserunt Nuntius Apostolicus, & Archiepiscopus Cameracensis, simul Concilii Præsides, Episcopus Attrebatensis, & Namurcensis. Procuratores Ecclesiarum Tornacensis, & Audomarensis, sede vacante. Denique Philippus Rex decretum edidit super executione horum statutorum synodalium.

§ IV.

Dissertatio Juridica de Usuris.

Concilium Mechliniense & Cameracense, ut vidimus, titulo penultimo gravem declarationem edidit de usuris. Verum ea intelligenda videtur de casu, quo lucrum exigitur titulo ipsius mutui, aut tali, qui sit mutuo innatus & intrinsecus. Nam certum omnino est, quod Juri Divino & humano sit contrarium, titulo solius mutui exigere aliquid ultra sortem: cum justitia contractus mutui in hoc versetur, ut tantundem restituatur, quantum fuit acceptum, & per se inordinatum sit, ex re aliena velle lucrari, atque res fructificet domino suo. 91. Usura omni jure vetita.

Alia longe est ratio census Germanici, qui non ex titulo mutui exigitur & solvitur, sed ex aliis a jure non reprobatis, uti titulo emptionis census, reservationis partialis quasi ususfructus &c. vel ex titulo lucri cessantis, damni emergentis aut etiam periculi sortis; propter quas causas census nostros *Interesse* appellamus: denique etiam titulo translati ob bonum publicum a Principe & Republica dominii. Non enim tunc Princeps usuram proprie dictam seu mere lucratoriam ex titulo mutui provenientem, facit licitam, neque permittit titulo solius mutui aliquid exigere ultra sortem, sed occasione mutui bona fide contracti transfert dominium auctarii moderati seu census in mutuantem propter bonum publicum, ut hac ratione succuratur promptius multis indigentibus parata pecunia, atque etiam variis causis piis: cum in Germania non paucæ sint Ecclesiæ, Monasteria, hospitalia, quæ ferme ex Qualis non est census Germanicus.

solis hujusmodi censibus vivunt, & alias ipsis sit prohibitum, ne sæculares negotiationes exerceant. Ac denique, ut consulatur commerciis pro ratione dudum in Germania recepta.

92. Jus civile moderatum auctarium Permittit.

Igitur non tantum jus civile in Corpore clausum permittit stipulationem ejusmodi auctarii moderati supra sortem, ut patet ex toto titulo de usuris in Pandectis & Codice; & quidem etiam pro casu, quo nulla culpabilis mora intervenit, *l.* 1. *ff. de usur.* sed etiam Imperator cum Statibus Imperii anno 1530. *in Reformat. Polit. tit.* 26. §. *ult.* recensitis pluribus contractibus usurariis, decrevit, ut deinceps non plus quam 5. pro 100. dentur & accipiantur: prout usitatum. Si quid ultra exigatur aut recipiatur, usurarium id esse censendum. Idem decretum per Recessum Imperii *tit.* 8. anno 1532. in Comitiis Ratisbonensibus renovatum fuit; & anno 1541. §. 76.

Et constitutiones Imperii.

Rursus anno 1548. in Comitiis Augustanis *Reformat. Polit. tit.* 17. §. 8. statutum fuit, ut, cum census redimibiles ubique in provinciis sint usitati, capitali centum florenorum non plus quam quinque florenorum annui census, prout usitatum, emi possit. Additurque, penes solum venditorem census annui esse potestatem eundem redimendi, non autem penes emptorem. Quam sanctionem consuetudo deinceps in Germania mutavit. Anno 1570. *in R. I. Spirensi* §. 83. jussi sunt Judex & AssessoresCameræ Imperialis circa usurarios contractus observaro constitutiones Imperii. Cum autem dein Marquardus Episcopus Spirensis, Cameræ tunc judex, ejusque assessores, insimulati, quod mitius contra usurarios agerent, ad Imperii Deputatos Francofurti congregatos anno 1577. scripserunt, lucrum moderatum ex mutuo, quale esset pensio 5. pro 100. ubique usitata, legibus imperii non esse da mnatum, responderunt Deputati, sibi non licere hic aliquid statuere, negotium ad Comitia Imperii referendum, interea vero Camera n judicando inhæreat constitutionibus Imperii.

Anno 1600. in Recessu Deputatorum Imperii ab Imperatore confirmato, cum quæstio proponeretur, an non in contractu mutui certum aliquod auctarium, loco interesse a tempore moræ sit statuendum, §. 139. decretum fuit, ut, si debitor sit in mora restituendi pecuniam mutuam: ab eo tempore (ex præsumptione, quod creditor eb eo tempore ex pecunia sua 5. pro 100. licito modo habere potuisset) interesse præstare teneatur, Subjungiturque: *Ordinamus igitur ac volumus, ut tale int eresse a tempore moræ præstetur, ac propterea creditori quinque floreni de centenis solvantur.* Si tamen creditor quinque florenis annuis nollet esse contentus, sed existimet, tam ex lucro cessante quam damno emergente sibi plus deberi, posse eum totum suum interesse deducere, ac desuper judicalem sententiam exspectare.

De-

Denique annò 1654. in novissimo Imperii Recessu, postquam in tribus comitiorum Ratisbonensium Collegiis hac super re consultatum fuit, §. 174. decretum est, ut futuri census & interesse, sive ex contractu censuum redimibilium, sive ex contractu mutui oriantur, juxta tenorem constitutionum Imperii, solvantur deinceps infallibiliter singulis annis convento tempore, non tamen in majori quantitate, quam 5. pro 100. & in casu moræ ad solam exhibitionem obligationis per paratam executionem adversus debitorem procedatur.

Ex his imperii constitutionibus JurisconsultiGermaniæ passim colligunt, etiam in contractu mutui licitum esse quinque pro centum stipulari. Neque verum videtur, quod isti Recessus Imperii solummodo loquantur de debitoribus, qui calamitate belli tricennalis fortunis lapsi sunt. Nam priores constitutiones nullam de hoc mentionem faciunt. Et quamis in Instrumento Pacis Osnabrugensis, anno 1648. erecto *Art.* 8. §. 5. fuerit conventum de indaganda aliqua ratione, qua persecutiones actionum contra debitores, ob bellicas calamitates fortunis lapsos, aut nimio usurarum cursu aggravatos terminari possint. Sexto tamen post anno in Recessu Imperiali Ratisbonensi §. 174. *cit.* absolute & sine mentione belli calamitatum sancitum fuit, ut futuri census & interesse, etiam ex mutuo, solvantur. Imo in præcedente §. 173. actum fuit de censibus præteritis, necdum solutis; quod fortassis intelligi posset de censuum debitis, belli svecici tempore contractis (quamvis neque in eo fiat aliqua de hoc mentio) in posteriore vero paragrapho 174. aperte Comitia loquuntur de censuum debitis, *in futurum* contrahendis. De debitis censuum autem, jam prius contractis, priore §. 173. longe alia facta est dispositio. Unde dici potest, dictam constitutionem solummodo loqui de debitoribus, qui calamitate belli tricennalis fortunis lapsi sunt.

Sed neque verum videtur, quod constitutiones Imperii tantum loquantur de casu, quo debitor est in mora solvendi tempore convento; nam licet Spirensis Deputatorum conventus anno 1600. statuerit, ut in contractu mutui, quando debitor in mora est restituendi pecuniam mutuam, adjudicentur creditori 5. pro 100. loco interesse, nullus tamen Recessus Imperii mentionem facit de mora, sed simpliciter censum annuum ad 5. pro centum reducunt.

Additur quidem census quincunces solvendos juxta tenorem constitutionum Imperii; verum hoc ideo videtur addi, ne quis existimet, quincunces usuras proprie dictas, nempe ex solo titulo mutui, factas esse licitas. Ejusmodi enim usuras semper horruit Imperium. Unde caute addidit, quincunces census tanquam *interesse* (hoc est, in quantum interest creditoris pecuniam non fuisse creditam) solven-

dos esse, *ex præsumptione* lucri cessantis aut damni emergentis. Propterea etiam novissimus Imperii Recessus anno 1645. adjunxit; solvendos quincunces *juxta tenorem constitutionum*, nempe ex præsumptione, quod interea creditor per pecunias suas tantam quantitatem licite potuisset lucrari.

Atque ita constitutiones Imperii ipse etiam usus & consuetudo Germaniæ declarat. Siquidem quincunces census annui exiguntur & solvuntur, sive dein culpabilis mora in restituendo mutuo sit commissa, sive non. Imo communiter nullum tempus ad restituendam sortem præfigitur, sed creditor stipulatur censum, donec mutuum restituatur a debitore, vel etiam, donec creditor repetat creditum; ut adeo communiter, nullo certo præfixo tempore, census ex utraque parte pro lubitu sint redimibiles.

Igitur constitutiones Imperii, quas universalis quoque Germaniæ consuetudo declarat, firmatque, concedunt hos census quincunces annuos, detestantur vero puniuntque omnem usuram proprie dictam, hoc est omne auctorium supra sortem, ex solo titulo mutui, aut aliquo, qui per se sit mutuo intrinsecus, proveniens. Sed Imperator cum Ordinibus Imperii ex præsumptione generali lucri cessantis aut damni emergentis jubet solvi interesse, quod respectu centum florenorum creditorum æstimatur ab eodem quinque florenis annuis.

Ex præsumptione igitur generali tanti *interesse* statutam esse legem generalem existimant passim Jurisconsulti Germani de censibus Germanicis, ut videlicet etiam Ecclesiastici aliique, qui pecuniis nullam exercent lucrosam negotiationem, sed pecuniam otiosam in ærario relinquerent, possint ad censum annuum quinque florenorum pro centenis eandem exponere. Quia lex fundata in præsumptione generali non cessat pro casu particulari, licet pro eo non pugnet ratio particularis. Sic lex irritans matrimonia clandestina, & prohibens lectionem librorum hæreticorum fundata in præsumptione generali periculorum non cessat etiam pro casu particulari, in quo nullum subest periculum. Quia ratio legis non est præsumptio particularis periculi, sed generalis, seu communiter adesse soliti; quæ ratio legis generalis non cessat.

Et ex hac præsumptione etiam lucri cessantis & damni emergentis, atque æstimatione ejus, quod creditoris interest, Augustissima Imperatrix & Regina nostra Maria Theresia 26. Aprilis anni 1751. saluberrimam legem tulit, qua *num 6.* decernit, annuum interesse non ultra 5. vel ad summum 6. pro 100. æstimandum; & si quis plus stipuletur, usurarium contractum esse. Prohibet etiam sub gravibus pœnis omnes usurarios contractus, quorum multos enumerat, uti anatocismum, pactum antichreticum, contractum Mohatræ, pluresque

que alios, quos omnes tanquam usurarios sapientissime rejecit ac prohibet.

Ipse etiam sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV. Romanus Pontifex in litteris encyclicis, anno 1745. ad Episcopos Italiæ datis, licet decernat sapientissime, omne lucrum, parvum magnumve sit, quod quis titulo ipsiusmet mutui exigat ultra sortem, esse usurarium, cum natura atque justitia contractus mutui in eo consistat, ut tantundem reddatur, quantum fuit acceptum; nihilominus tamen addit, per hoc nequaquam negari, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios titulos, naturæ mutui minime innatos & intrinsecos, concurrere, ex quibus justa omnino legitimaque causa consurgat, quiddam amplius supra sortem, ex mutuo debitam, exigendi. Atque postea Ipsemet etiam Sanctissimus edicto publico reduxit usuras ad 4. pro 100. circa debita, tempore ultimi belli in statu Ecclesiastico contracta.

Hos autem inter titulos plures non tantum Jurisconsulti sed etiam Theologi in Germania existimant esse legem Principis, aut Reipublicæ, potestatem legislativam habentium, per quam non quidem usuram proprie talem faciat (quod fieri non potest, cum jure naturali & Divino sit prohibita) sed propter bonum publicum auctarii moderati dominium occasione mutui, bona fide contracti, in creditorem transferat, vi dominii alti, quod habet in bona subditorum: fere sicut (ut multa alia exempla prætermeam) per præscriptionem transfert dominium in possessorem.

Neque dici potest, vix posse concipi, quid intendatur per tales leges. Nam intenditur translatio dominii propter bonum publicum, ex præsumptione lucri cessantis aut damni emergentis. Deinde in quid tendunt leges Digestorum & Codicis, quæ usuras moderatas concedunt, ac solvi jubent, actione etiam data? quale hic medium aptum, per quod incurratur talis obligatio ex justitia commutativa? quale medium, quando ex contractu intrinsece turpi, de jure invalido, aliquid solutum est, pro casu, quo dantis & accipientis turpitudo versatur, e. g. quando de assassinio aut fornicatione pro mercede committenda paciscuntur? quis tunc transfert dominium pecuniæ in accipientem, & quo medio, inducente obligationem ex justitia commutativa? quod medium aptum transferendi dominium, quando solvitur indebitum? aut quando judex secundum allegata & probata adjudicat rem Titio, quando re ipsa est. Caji? aut quando filiusfamilias interposita exceptione S C. M, dominium irrevocabile mutui juxta multos acquirit? utique sola exceptio non est medium aptum acquirendi tale dominium. Quodnam medium, quando filiusfamilias

93. Objectum statuti.

post

poſt exceptionem nihilominus reſtituit creditori mutuum? quo medio inducente obligationem ex juſtitia commutativa creditor tunc acquirit dominium irrevocabile reſtitutæ pecuniæ? quodnam medium in Montibus pietatis, præſertim Mixtis?

Denique in ipſa etiam præſcriptione quale eſt medium aptum transferendi dominium? poſſeſſio, inquit quidam doctiſſimus Jurisconſultus Ingolſtadienſis. Verum poſſeſſio etiam langa ac bona fide continuata plane non eſt medium translativum dominii. Si propterea dicatur, quod legislator effectum transferendi dominium poſſeſſioni tribuat: videtur imprimis poſſeſſio eſſe medium prorſus improportionatum, cui tribuatur virtus transferendi dominium; præſertim tale medium, per quod, ut laudatus auctor exigit, incurratur obligatio ex juſtitia commutativa.

Deinde cur non poſſint alii eodem vel majori jure dicere, medium per quod Princeps poteſt transferre dominium cenſus Germaci in creditorem, eſſe ſolutionem & traditionem pecuniæ, ſeu cenſus, a debitore factam? certe ſolutio & traditio eſt medium multo aptius ad transferendum dominium, quam poſſeſſio; ut patet in ſolutione indebiti, aliisque exemplis, paulo ante allatis.

Cur igitur dici nequeat, poſſe Principem ex alto, quod habet, dominio, atque ex cauſa publica, & præſumptione generali lucri ceſſantis & damni emergentis, occaſione mutui transferre in creditorem dominium cenſus quincuncis, immediate quidem per ſtatutum aut legem, mediate vero per ſolutionem ac traditionem ejusmodi cenſus, a debitore factam? Non enim hoc modo licitam facit uſuram ſtricte acceptam: cum non faciat licitum, ut creditor ex ipſomet mutuo aliquid ultra ſortem exigat, absque juſto titulo extrinſeco: ſed legem fert, per quam occaſione mutui ex cauſa publica creditori jus tribuit, cenſum quincuncem exigendi, & debitori obligationem imponit, illum ſolvendi, ſimulque per ſolutionem in creditorem transfert ejusdem dominium. Unde creditor non ex mutuo, ſeu titulo mutui, ſed occaſione mutui ex lege, & conſuetudine nequæ fundatur in conſenſu Principis, cenſum Germanicum exigeret.

94. Pichleri ſententia vindicatur. Et hoc ſolum eſt re ipſa (abſtrahendo a modo loquendi) quod P. Pichler voluit. Non enim voluit, quod Princeps poſſit condere legem, vi cujus creditor titulo ſolius mutui poſſit aliquid ulrra ſortem exigere; nam hæc eſſet uſura ſtricte ac proprie dicta, quam jure Divino & naturali reprobatam ipſemet Pichlerus aſſerit. Sed voluit, quod Princeps ex cauſa publica poſſit legem ferre, per quam occaſione mutui adjudicenter creditori quincunces cenſus tanquam intereſſe, ita, ut per ipſam legem mediante ſolutione Princeps do-

minium

minium cenfus transferat in creditorem. Quos cenfus, ita per ftatutum Principis creditori attributos, Pichlerus *ufuram minus ftricte dictam* appellat: quia non exiguntur titulo mutui, fed alio extrinfeco, nempe ftatuto Principis. Sicut propterea auctarium fupra fortem, ex titulo lucri ceffantis & damni emergentis, appellatur ufura minus ftricte dicta, nempe *compenfatoria*, paffim admitti folita, aut ex mora in reftituendo mutuo *moratoria* feu *punitoria*.

Quæ fane Pichleri doctrina non merebatur tot acerbis exclamationibus, conviitiis, & execrationibus profcindi a R. P. Daniele Concina; qui profecto in fuis libris non charitati Chriftianæ, & zelo fecundum fcientiam, fed animo fuo indulfiffe videtur. Verum adverfus virulentum hunc fcriptorem ftrenue ac folide propugnavit Pichlerum ejusque fententiam P. Francifcus Xaverius Zech Canonifta Ingolftadienfis, Differtatione fecunda *de Rigore moderato*, a folio 90. ubi Difcipulum quendam Pichleri cum P. Concina difputantem inducit Juvat breviffime aliqua annorate. Adverfus Danielem Concilia.

Principes, ait P. Concina, adminiftratores effe bonorum Principatus, nec poffe certa dominia transferre; cafuiftas & pfeudo politicos, ut aures principum demulceant, altum eorum dominium exaggerare. Certe non poffe ipfis concedi, ut ufuras faciant licitas, utpote jure naturali & Divino prohibitas: cum non poffit inferior leges fuperioris abrogare, aut debilitare. Quid ergo poffit altum dominium adverfus altiffimum, adverfus jus Divinum & naturæ? Ignoraverit Deus, quid bono publico Principatuum & Regnorum expediat? vel fuam de ufura naturalem & Divinam legem Principum fapientiæ & directioni fubjecerit? an ex hominibus Dii efficiendi? an lex Divina neceffaria ab hominibus pendeat? Permiferit fane Deus Judæis ufuras exigere ab alienigenis: fed an omnia liceant Principibus, quæ Deus ut fupremus Dominus operatur? Deus Ægyptiorum bona Hebræis donavit; ergo & Princeps? Polygamiam Deus conceffit: ergo concedet & Princeps? ne acceffio ad mulierem fit fornicatio, poteft Deus efficere: ergo & Princeps?

Neque effe paritatem cum homicidio, poteftate publica, vel pro neceffaria defenfione patrato: illud lege licitum, imo juffum: ufuram prohibitam. Præfcriptionem pariter nulla lege vetitam, bene vero ufuram. Futilem proin effe paritatem cum præfcriptione, jure gentium introducta: qua negligentia dominorum plectatur. Vanam pariter effe Pichleri diftinctionem inter ufuram ftricte, & minus ftricte acceptam: nam fequi, quod Princeps fua lege ufuram ftricte acceptam faciat licitam. Adoptari a Pichlero damnatas hæreticorum fententias. Pecuniæ fterilitatem femper certam fuiffe catholicis: & adverfam fententiam hærefeos fufpectam. Cur enim alias utroque jure vetita foret pecuniæ locatio?

Fruſtra obtendi utilitatem Reipublicæ: an propterea duas Princeps uxores habeat, ne absque liberis moriatur? vanas pariter eſſe, futiles, abſurdas, blaſphemas Pichleri hominis mali rationes alias, evitationem litium, facilitatem obtinendi mutuum, ſubſidium ex uſuris obveniens Eccleſiis, perſonis miſerabilibus, tranquillitatem conſcientiarum, præſumptionem generalem juſti tituli. Hæc enim Deum facere aut ignorantem, quaſi iſtas rationes non præſciverit; aut injuſtum, eo quod eas non attenderit.

Neque Papam poſſe hic diſpenſare, aut declarare, uſuram approbatam a Principe eſſe licitam. Pichlerum ſentire contra Concilium Viennenſe, Patres, Pontifices, Canones: incurrere propoſitiones damnatas ab Alexandro VII. & Innocentio XI. Interpretationem legum Divinarum, Eccleſiæ ereptam, alto Principum dominio ſubjicere: iniiſſe fœdus cum hæreticis &c.

Ita enim vero modeſtiſſimus, juriſque naturæ ac Divini ſemper tenaciſſimus hic ſcriptor proſcindit P. Vitum Pichler, virum ſane probum; in quo dolus non erat, ſincerique ac Germani pectoris, atque de Juriſprudentia non tantum, ſed etiam Eccleſia adverſus hæreticos publice defenſa bene omnino meritum, & quidem poſt mortem, ubi ſe defendere non amplius poteſt.

Verum dedit ille in libris ſuis tum Juridicis tum Polemicis, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Verum eſt, aſſeruit altum Principnm dominium, quod habent in res ſubditorum ad uſum publicum, vi cujus urgente neceſſitate ad ſalutem publicam bona ſubditorum in uſus publicos poſſunt convertere. Sed hanc a Deo & populo acceperunt poteſtatem, a quibus conſtituti ſunt, ad gubernandam Rempublicam in communem civium felicitatem. Ipſe P. Concina ait, ad altum Principis dominium pertinere, præcipere poſſe, ut ſubditus vel invitus domum ſuam, ſi id requirat ornatus publicus viarum, aut reficiat aut demoliatur. At vetat jus Divinum & naturale rem alienam contrectare. An propterea ipſe dominium altiſſimum ſubiicit alto? an aures Principum demulcet? an leges Divinas it perditum? quid plus eſt, propter ſolum ornatum poſſe ædes civium evertere; an ob publicam utilitatem ac neceſſitatem modicam penſionem imponere, jam dudum uſu introductam ab ipſis civibus? Ait, caſuiſtas exaggerare altum Principum dominium tyrannidis æmulum, ut auram popularem captent. Quis hæc combinet?

Ita eſt, uſura proprie ac ſimpliciter accepta, hoc eſt, lucrum præciſe ratione mutui exactum, nulla poteſtas facere poteſt licitum. Sed hoc P. Pichler nunquam aſſeruit. Ex alio titulo aliquod auctarium peti poſſe dixit, uti ex lucro ceſſante, damno emergente, periculo ſortis, ſta-

statuto Principis, ob bonum publicum, volentibus ipsis subditis, concepto. An nihil exigitur ultra sortem a mutuatario in Montibus pietatis? & quid contingit in Mixtis? ipse summus Pontifex, sanctissime & sapientissime gubernans Ecclesiam, asserit, posse alios titulos cum mutuo concurrere, a mutuo diversos, ex quibus juste aliquid ultra sortem possit exigi. Num & hoc damnabis? Nota bene; quod ex alio titulo exigitur, a mutuo extrinseco, non est usura, prout illa malignum quid, & legi Divinæ oppositum sonat. Neque propterea quidquam de jure naturæ mutatur, aut juri humano subiicitur. Ecce!

Votum, juramentum &c. jure naturali obligant. Et tamen summus Pontifex in his dispensare potest, imo etiam pater, & maritus illa quandoque irritare. Simonia jure naturali ac Divino est prohibita; & tamen dispensatus Romæ in Dataria aliquid solvit. Bona incerta ex delicto, quo Dominus sciri non potest, jure naturæ distribui debent in causas pias; & tamen quibusdam in provinciis conceditur Bulla compositionis, vi cujus permittuntur possessores, data in usum belli aut alias pias causas modica quantitate, majorem quantitatem retinere. Mutuum jure naturali debet restitui, & tamen S. C. M. inrerposita exceptione filium familias juxta plurimorum sententiam ab hac obligatione absolvit. Indebite solutum ex errore debet restitui; & tamen jura restitutionem remittunt, quando utriusque turpitudo versatur. Res fructicat domino suo, & tamen secundum multorum sententiam leges absolvunt possessorem bonæ fidei a restitutione fructuum rei evectæ virtualiter tantum extantium.

Contractus pupilli, minoris, prodigi, donatio inter conjuges, renuntiatio paternæ hæreditatis a filia facta, fidejussio mulieris, & quot alia, abstrahendo a jure positivo, valent, & quidem jure naturali; & tamen per leges humanas hæc omnia aut irritantur, aut rescinduntur. Rerum proprietas, supposita divisione, est juris naturalis, cui repugnat retentio rei aliæ; & tamen Princeps per leges præscriptionis agrum Titii transfert in dominium Caji. Pacta & contractus naturaliter obligant; & tamen non solum Princeps eos irritat, aut rescindi frequenter jubet, sed ipsi etiam contrahentes omnem obligationem sibi mutuo possunt remittere. Contractus matrimonii clandestinus ante Concilium Tridennum valebat jure Divino, ab eo vero est irritatus.

An propterea exclamandum: hoc est, ex hominibus Deos efficere! hoc est, jus Divinum humano, altissimum alto subiicere! aures Principum demulcere! legem inferiorem superiori præferre! an Deus ignoravit causas, cur dispensandum in voto? cur relaxandum aut irritandum juramentum? cur pro dispensatione in Dataria aliquid solvendum? cur dentinens bona incerta ex delicto partem ex concessione summi-

mi Pontificis retinere possit ? An Deus ignoravit causas, cur filius familias mutuum non teneatur restituere? cur indebite solutum in certis circumstantiis non debeat reddi ? an ignoravit causas, cur contractus pupilli, minoris, prodigi, consensus uxoris in alienationem fundi dotalis, donatio inter conjuges, renuntiatio filiæ, fidejussio mulieris, matrimonium clandestinum, aliaque pacta, jure naturæ valida, valere non debeant ? an ignoravit causas, cur res Titii in Cajum per præscriptionem sit transferenda ? an ignoravit, quid bono publico Principatuum & Regnorum expediat ? vel suam quoad ista omnia Divinam legem humanæ sapientiæ & directioni supposuit ? an lex Divina necessaria ab hominibus pendet ? quæ lege naturali prohibentur, natura sua sunt mala: quomodo ergo homunculi illa faciant licita? quomodo adversus jus Divinum & naturale altum dominium opponant? vah monstra & portenta doctrinæ!

Fateor candide, quod sentio. Exclamationes istæ & admirationes, aut non sunt viri docti, aut non sinceri. Ecce! Reverende Pater! lex naturæ fertur in objectum suum sub certa ratione specifica; & quamdiu manet ea ratio objecti, nihil potest humana qualiscunque Jurisdictio. Non potest sacra potestas facere, ut votum aut juramentum non obliget, sed quia actus voluntatis humanæ eidem sunt subjecti, facere potest per dispensationem aut relaxationem, ut votum aut juramentum non amplius habitualiter perseveret. Unde per se cadit obligatio, radice sublata. Simonia est graviter omni jure prohibita, quatenus est æquiparatio rei temporalis cum spirituali. Si tamen temporale non habeat rationem pretii pro spirituali, sed ex alio titulo detur, potest Dataria ex eo titulo, occasione sacræ dispensationis, pecuniam accipere, & etiam exigere: quia non est simonia ex alio titulo aliquid dare & accipere. Hinc etiam simonia est vendere jura spiritualia; e. g. jus decimandi; si tamen auctoritate summi Pontificis fuerit abstractum & separatum a titulo spirituali, ut adeo evadat jus mere profanum, per contractus & præscriptionem transferri etiam potest in laicos, vendique pro pecunia; quia non amplius est simonia.

Licet bona incerta ex delicto debeant expendi in causas pias, potest tamen summus Pontifex, tanquam supremus earum administrator, ob justas causas possessori aliquid relinquere. Licet in his partibus Ecclesiastici, etiam Religiosi, Principi exactiones præstent ex bonis immobilibus, uti agris, pratis, vineis, sicut laici; tamen superiores Ecclesiastici eisdem imperant, ut insuper quinquennales præstationes eidem pendant, etiam ex pecunia mutuo data. Sicut autem in his casibus Pontifex dominium ex justis causis transfert, sic Princeps per S. C. M. in filium familias Dominium mutui irrevocabile transfert, eumque ab obligatione restituendi hoc ipso absolvit. Nam pro casu, quo Princeps ex alto

do,

dominio transfert proprietatem irrevocabiliter, nulla datur obligatio naturalis restituendi. Idem contingit in casibus, quibus indebite solutum nec potest repeti, nec debet restitui.

Jus naturæ præcipit, fidem per pacta & contractus valide datam servari. Neque facere potest humana potestas, ut fides valide data non sit servanda: an autem hic vel ille contractus debeat esse validus, an hæc vel illa fides sit valide data, nec ne, jus naturale absolute & positive non decernit, sed Magistratibus humanis decernendum relinquit: qui proin, pro potestate sibi a Deo concessa possunt contractus regulare, & decernere, quid ad valorem contractus requiratur. Sic Concilum Tridentinum ad matrimonii valorem requisivit præsentiam Parochi; ad valorem electionum, & alienationum rerum Ecclesiasticarum certas solennitates requirunt Canones.

Jus civile ad contractum pupilli, minoris & prodigi requirit auctoritatem tutoris & consensum curatorum, & aliquando etiam judicis: ad testamentum septem testes. Quasdam donationes aliosque actus omnino irritat; quin propterea jus naturæ aut Divinum sibi subiiciat, cum pro his casibus nunquam exstiterit. Sicut etiam pro casu, quo per leges in præscribentem transfert dominium: quamvis enim jus naturæ vetet, rem alienam retinere, tamen post translationem proprietatis non amplius est aliena.

Homicidium injustum, furtum, usura &c. sunt jure naturali, necessario, immutabili, atque indispensabili prohibita, adeo quidem, ut neque Deus ea possit facere licita: potest tamen Deus dare posttestatem in vitam hominis, & bona fortunæ; quo casu non est homicidium injustum, furtum, aut usura. Quando igitur Princeps vi alti, quod a Deo & populo accepit, dominii in bona subditorum, occasione mutui, aliquod moderatum auctarium transfert in creditorem, non est usura; quia creditor non exigit illud titulo mutui, sed tiulo statuti aut legis, illud sibi attribuentis.

Sed neque ipsa lex usuram tunc facit licitam, ut manifeste patet in casu, quo Deus ipse per legem daret potestatem, ultra sortem aliquid exigendi. e. g. Judæis ab alienigenis. Certe usuram proprie ac stricte acceptam neque Deus potest facere licitam, cum sit intrinsece mala, & consequenter jure naturali necessario & indispensabiliter brohibita. Igitur necesse est dicere, quod Deus, quando Judæis dedit potestatem exigendi aliquid ultra sortem ab alienigenis, non fecerit eis licitam usuram stricte sumptam: sed quod hæc ipsa lex Divina fuerit titulus, vi cujus Judæi poterant auctarium exigere, & proprium facere.

Idem omnino contingit, quando Princeps aut Respublica ob causas publicas subditis dat potestatem aliquod moderatum auctarium exi-

exigendi; non enim facit per hoc licitam usuram, quia non facit, ut ex titulo mutui possit creditor aliquid exigere; sed facit, ut titulo hujus ipsius statuti possit exigere: quod non est usura, saltem proprie ac stricte dicta, nec unquam subjacuit juri naturali prohibitivo.

96. Si igitur quæras, quænam sint causæ ejusmodi statuti aut legis? respondetur, easdem esse, quæ sunt aliarum legum. Nam causa efficiens est ipse legislator, Princeps nempe aut aut Respublica, pollens suprema jurisdictione & alto Dominio in bona civium ac subditorum, vi cujus illa ob bonum publicum potest ab uno transferre in alterum, ut ex allatis exemplis patet, & ipse P. Concina concedit, quod possit ædes civium demoliri ad ornatum platearum. Causa finalis est bonum publicum civium ac subditorum, quod per censum quincuncem, pro ratione & consuetudine dudum introducta in Germania, hoc modo plurimum promovetur, ad multas necessitates sublevandas; quibus alias nullum vel difficillimum esset remedium. Sicut propter hunc finem instituti sunt Montes pietatis, & sua Sanctitas nuper ob calamittates bellicas census in Italia reduxit ad 4. pro 100.

97. Causa materialis seu objectum materiale, in quod fertur tale statutum Principis, est præstatio census quincuncis, & translatio illius dominii in collocantem pecuniam ad moderatum lucrum, quod per Statutum ob bonum publicum ipsi adjudicatur; ita quidem, ut etiam actionem pro foro externo pariat, & Magistratus ac Judices illius præstationem urgeant.

Causa formalis seu forma hujus negotii vel est emptio census annui, vi cujus emptor dando centum florenos tanquam pretium emit jus ex venditoris bonis percipiendi annuatim censum quinque florenorum. Et, si census sunt redimibiles, prout ordinarie sunt, tunc, si venditor censum vult redimere, atque ab onere illum præstandi se liberare, ex venditore fit emptor. Nam restituendo pretium centum florenorum, reemit census annuos, seu magis proprie loquendo: emit immunitatem a præstando censu annuo. Nihil autem est novi, quod venditor adstringere possit emptorem ad retrovendendum.

Vel etiam est aliquando species qnædam contractus societatis, in quo unus pecuniam, alter laborem & industriam confert, lucrum vero est commune utrique: licet forte accipiens pecuniam periculum damni in se suscipiat, vel ex liberalitate, vel ex spe lucri, ex ea pecunia acquirendi, *l. si non* 29. §. 1. *ff. pro socio.*

Aliqui volunt, quandoque translata in alterum peauniæ proprietate, reservari ejusdem quasi usumfuctum, vel partem illius.

Quam-

Quamvis enim uſusfructus proprie conſtituatur in rebus non fungibilibus, ſeu iis, quæ uſu non conſumuntur; cum ſit jus utenti fruendi re, ſalva illius ſubſtantia. Verum *Senatus cenſuit, ut omnium rerum, quas in patrimonio eſſe conſtaret, uſusfructus legari poſſit, l. 1. ff. de uſufr. ear. rer. quæ uſus conſum.* Unde etiam in fungibilibus, uti pecunia, uſusfructus vel quaſi uſu fructus conſtitui poteſt; præſtita tamen cautione, finito quaſi uſufructu res ejusdem quantitatis & qualitatis reſtituendi, *l. 2. eod.*

Vel ſi etiam contractus mutui celebretur, obligatio aliquid ultra ſortem præſtandi creditori non oritur ex mutuo, ſed vel ex titulo lucri ceſſantis, aut damni, vel periculi ſortis, aut ex ſtatuto Principis, juſtum aliquem titulum præſumentis, aut, ut quidam volunt, moderatum auctarium propter bonum publicum, evitationem litium, & conſcientiarum tranquillitatem abſolute decernentis.

Effectus denique ejusmodi legis, vel contractus ordinantis, vel ex ratione publica præſtationem aliquam moderatam injungentis, eſt facultas, non ex mutuo, ſed ex aliis juſtis titulis aliquid exigendi, & reſpondens obligatio illud præſtandi, cum translatione dominii.

Quamvis autem rudiores non ſatis diſcernant inter contractus aliosque titulos, quibus juſte ac licite pecunia, quæ omnium ferme rerum, quæ in humano ſunt commercio, vice fungitur, ad lucrum collocari poſſit; nihilominus tamen bona fide meliori, quo fieri poteſt modo, eandem intendnnt collocare. Mirabar etiam, viros quosdam, in Jure civili bene verſatos, in eam ſententiam propendere, quod ex ſolo titulo mutui, aut beneficii mutuo intrinſeci, liceat moderatum aliquod lucrum, e. g. uſuras quincunces exigere.

Uſura hæc eſt proprie dicta, Jure naturali, Divino, & humano prohibita: quam ſacræ litteræ utriusque teſtamenti, SS. Patres, Concilia Generalia ac Provincialia, ſummi Pontifices non tantum in ſacris Canonibus, Corpori Juris Cononici inſertis, ſed etiam in variis aliis Reſcriptis toties ſunt deteſtati, uti Gregorius XIII. in reſcripto ad Guilielmum Bavariæ Ducem dato; & nuper primum ſanctiſſimus Dominus noſter Benedictus XIV. in litteris ſuis encyclicis, ubi inter alia ſapientiſſime declarat, ad labem uſurariam purgandam nullum arceſſiri poſſe ſubſidium, vel ex eo, quod id lucrum non excedens & nimium, ſed moderatum, non magnum, ſed exiguum ſit: vel ex eo, quod is, a quo id lucrum ſolius cauſa mutui deponitur, non pauper ſed dives exiſtat, nec datam ſibi mutuo ſummam otioſam, ſed ad fortunas ſuas amplificandas, vel novis coemen-

dis

dis prædiis, vel quæftuofis agitandis negotiis utiliffime fit impenfurus.

Contra mutui fiquidem legem, quæ neceffario in dati atque redditi æqualitate verfatur, illum agere, qui plus aliquid, vi mutui ipfius, cui per æquale jam eft fatisfactum, exigere adhuc non veretur; proindeque, fi acceperit, reftituendo obnoxium effe, ex ejus obligatione juftitiæ, quam commitativam appellant, & cujus eft in humanis contractibus æqualitatem cujusque propriam & fancte fervare, & non fervatum exacte reparare.

§8. Diligenter etiam notandum, quod idem fanctiffimus Pontifex caute monuit, falfo fibi quenquam & non nifi temere perfuafurum, reperiri femper & præfto ubique effe, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel feclufo etiam mutuo contractus alios juftos, quorum vel titulorum vel contractuum præfidio, quotiescunque pecunia, frumentum, aliudque id generis alteri cuicunque creditur, toties femper liceat auctarium moderatum, ultra fortem integram falvamque recipere.

Ita fi quis fenferit, non modo Divinis documentis, & catholicæ Ecclefiæ de ufura judicio, fed ipfi etiam humano communi fenfui, ac rationi naturali adverfaturum. Neminem enim id faltem latere poffe, quod multis in cafibus teneatur homo fimplici ac nudo mutuo alteri fuccurrere, ipfo præfertim Chrifto Domino edocente: *volenti mutuari a te ne avertaris*: & quod fimiliter multis in circumftantiis, præter unum mutuum, alteri nulli jufto contractui locus effe poffit.

Ex quo fane confequitur, quod, ubi tanta eft proximi neceffitas atque indigentia, ut alium contractum excludat, nec donatione aut larga eleemofyna indigentiæ fuccurratur, gratis omnino & absque omni auctario fupra fortem mutuum dari debeat, exigente id, quam proximo debemus, charitate. Neque ad ejusmodi cafum tantæ indigentiæ & neceffitatis ftatuta Principum de cenfu Germanico fe extendunt: neque ego, quæ hactenus dixi, ad ejusmodi cafus nullatenus extenfa volo, fed omnia fanctæ Ecclefiæ de Ufuris judicio fubjecta.

LIBER

LIBER V.

Status Ecclesiasticus & Civilis Hispaniæ, Lusitaniæ, Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ, Sæculo XVI.

SUMMARIUM.

CAPUT I.

Status Hispaniæ.

ARTICULUS I.

Ferdinandus Catholicus.

1. Bellum Neapolitanum cum Gallis. Gonsalvi M. fortitudo. Galli pulsi.
2. Isabellæ mors. Testamentum. Joanna filia hæres Ferdinandus pater administrator Castellæ. Hujus nuptiæ & fœdus cum Gallis, indignante Philippo Austriaco. Dissensiones procerum.
3. Conciliata inter socerum & generum gratia. Articuli fœderis. Nova a proceribus jacta discordiarum semina. Adventus Philippi Regis in Hispaniam.
4. Ferdinandus pacis amore abdicat Castellæ gubernationem, atque in Aragoniam suam discedit, ac inde Neapolim. Philippi I. obitus. Elogium. Liberi.
5. Motus ingentes & calamitates Hispaniæ. Procerum varia consilia. Tutela Caroli Regis inter Cæsarem & Ferdinandum litigiosa.
6. Post Savonense cum Gallo colloquium, Ferdinandus Castellæ administrationem resumit, indignante Cæsare.
7. Fœdus in Venetos. Lis de tutela composita. Bellum Italicum a Venetis in Gallos aversum.
8. Obitus Ferdinandi. Testamentum, Elogium. Liberi.

ARTICULUS II.

CAROLUS V.

9. Ximenius a Ferdinando designatus Hispaniæ administrator, Carolus Hadrianum Belgam adjungit. Turbæ inter Hispanos & Belgas.

ARTICULUS III.

PHILIPPUS II.

ARTICULUS IV.

De Regno Navarræ.

ARTICULUS V.

Status Eccleſiaſticus ordinatus per Concilia in Hiſpania Sæc. XVI.

CA-

CAPUT II.

De Regno Lusitaniæ.

ARTICULUS I.

De Lusitania sub Regibus usque ad Sæculum XVI.

30. Henricus Burgundus ab Alphonso Castellæ Rege in dotem accipit Lusitaniam. Ejus filius Alphonsus I. post superatos quinque Saracenorum Reges primus Lusitaniæ Rex. Lisabonam & Eboram occupat. Insignia.

31. Sanctius I. Ejus filius Algarbiam: Alphonsus II. Alcasariam in regno Fessæ expugnat. Hæc prima Christianorum urbs in Africa. Sanctius II. Regnum cum monasterio commutat. Flectii singularis in eum fides in propugnanda Conimbrica.

32. Alphonsus III. conjugem repudiat. Interdictum 12. annorum. Dionysius S. Elisabethæ conjux Academiam Conimb. fundat. Aulici perfidia punita. Alphonsi IV. & Petri Crudelis regnum.

33. Ferdinandus Regnum pene evertit bello cum Castellanis, & adulterio. Joannis nothi regnum. Cædit Castellanos. Septa ac Madera capta. Expeditio in Africam infausta. Filius Regis captus.

34. Alphonsus V. tutorem occidit. Cruciatam monetam primus cudit. Tingin capit. Nuptiæ inter Lusitanos & Castellanos frequentia bella pariunt. Joannæ & Isabellæ de regno contentio.

35. Joannis II. Regnum severum. Conspiratio procerum detecta. Tragœdia. Navigationis Indicæ fundamentum jacit, usque ad promontorium Bonæ Spei provectæ. Præterito filio notho Emmanuelem suum patruelem regni hæredem declarat.

ARTICULUS II.

De Rebus Lusitaniæ sæculo XVI.

36. Emmanuelis regnum faustissimum. Res bene gesta in Africa. Vascus Gama usque ad Malabariam penetrat. Albuquerquius Ormum condit. Goam capit: Venetis ægre ferentibus novam navigationem. Alvarus Capralis Brasiliam occupat. Lis Lusitanorum & Castellanorum de navigatione a Papa decisa. Judæi pulsi. Magnæ spes Emanuelis Hispaniam cum Lusitania conjungendi frustratæ. Ejus elogium. Lib.

37. Joannis III. Regnum. Religionem in India propagat, missis viris apostolicis. Regnum undique pacatum ac felicissimum. Ejus elogium. Liberi.

38. Sebastiani nepotis regnum. Ejus virtutes. Indoles. Africana expeditio ei dissuadetur. Tamen eam suscipit. Infeliciter pugnat. Occiditur. Clades ingens Lusitaniæ.

39. Henricus propatruus, Cardinalis, fit Rex. Regni competitores convocat. Jura septem competitorum.

40. Philippus II. Hispaniæ Lusitaniam conjungit Impostores quatuor Sebastianum Regem se fingentes, puniti. Antonius nothus debellatus in Lusitania & Azoribus. Status Ecclesiasticus Lusitan.

CAPUT III.

Schema rerum Anglicarum Sæc. XVI.

ARTICULUS I.

Status Angliæ Civilis.

41. §. 1. *Regnum Henrici VII.*

§. 2. *Regnum Henrici VIII.*

42. Sex Henrici uxores. Catharinæ repudium. Annæ Bolenæ effigies. Uxores cæsæ. Henrici bella, ad Europæ æquilibrium intenta.

43. Volsæi effigies. Homo ambitiosus & versatilis in odium Caroli V. tragœdiam orditur toti Angliæ fatalem, suadendo Henrico uxoris repudium. Sed sibi ipsi laqueum contexuit.

Mors Henrici misera. Primus Hiberniæ se Regem creavit. Ejus testamentum. Liberi.

§. 3. *Regnum Edvardi VI. & Mariæ.*

44. Edvardo 16. tutores a patre attributi. At Semeyrus ejus avunculus totam gubernationem ad se traxit, & hæresin invexit. Mox capite plexus, Dudlæi opera, qui ei surrogatus, Joannam Grayam, nurum suam throno imponere nititur. Obit Edvardus.

45. At major & sanior pars Mariam Reginam dicit. Dudlæus cum Graya plectitur. Ope Reginaldi Poli Anglia ad Catholicam fidem reducitur. Obitus Mariæ Reginæ.

§. 3. *Regnum Elisabethæ.*

46. Cur nuptias cum Philippo II. Hispaniarum Rege abjecerit: tota vita in Religionem Catholicam, & in Hispanos grassatur, excitatis & protectis rebellionibus.

47. Plures & magnos procos eludit. Essexii amasii tremendus casus.

ARTICULUS II.

Status Ecclesiasticus Angliæ Sæculo XVI.

48. Origo christianæ fidei in Anglia. Singularis ejudem cultus: perpetuo durans usque ad Henricum VIII. Ab eo tempore ingens & calamitosa mutatio.

§. 1. *Eccle-*

§. 1. *Ecclesiæ Anglicanæ status sub Henrico VIII.*

49. Initia Henrici bona, ad Religionis decus. Tum a se ipso descivit. Contraria illius ac Catharinæ Conjugis indoles. Volsæi consiliis, & amoris insania præcipitatus. Accessit Crameri & Leii prævaricatio. Bona Ecclesiarum invadit. Caput Anglicanæ ecclesiæ se dicit.

50. Cromvelli, Carmeri, & Audlæi impius triumviratus. Novum obedientiæ Sacramentum exigit. Fischerus primum lapsus, mox fraude animadversa pœnitens. Thomas Morus deponit officium cancellarii. Uterque in carcerem. Polus in exilium. Exerta tyrannis in Religiosas familias, detrectantes impium juramentum.

51. Thomæ Mori, ac Joannis Fischeri invicta constantia, & gloriosa mors. Clemens VII. & Paulus III. Bullam excommunicationis concipiunt, executionem tamen suspendunt. At ille se ipso non melior leges impias fert in Religiosos. Eos spoliat. Paulus III. Bullam excommunicationis tandem publicat.

52. Synodum celebrat. Sex canones edit contra Lutheranos & Zwinglianos: illos æque ac Catholicos persequens: nullius religionis. Provincias arma corripientes mendacio dissipat. Cromvelum Vicarium suum Generalem necat.

53. Impium dogma de matrimonio publicat, ut divortium suum a Clivensi excuset. Immania indicit tributa. Spoliat omnia Sacra. Ærarium nihilominus vacuum relinquit. Misere perit.

§. 2. *Status Anglicanæ Ecclesiæ sub Edvardo VI.*

54. Semeyrus tutor Zwinglianus plenam portam hæresi aperit. Fœda religionis imago. Navatores acciti. Conciliabulum impium collectum ex hæreticis. Ejus Canones.

55. Semeyri supplicium, & impiorum mutui in se furores exponuntur. Subita rerum mutatio.

§. 3. *Status Ecclesiæ Anglicanæ sub Maria.*

56. Restituta Religio. Northumbriæ Dux in morte conversus. Catholici Episcopi ex carceribus liberati. Constitutiones Ecclesiasticæ sancitæ. Supra 30000. hæreticorum expulsa. Ecclesia reconciliata.

57. Regina indicit Parlamentum. Hujus descriptio. Placita de matrimonio Reginæ cum Philippo. Aliquorum Procerum conspiratio.

58. Suffolcii Ducis mirum fatum, & supplicium: uti etiam Gilfordi, & Grayæ ejus uxoris: denique etiam Viati, ac Thomæ Crameri.

59. Hæreticorum fraus probrosa. Nova conspiratio. Elisabetha accusata custodiæ mandatur, plectuntur plures proditores. Impo-

postor Edvardum VI. se fingens.

60. Reginæ ad Elisabetham hortatio. Hujus juramentum de religione Catholica conservanda. Obitus Mariæ.

§. 4. *Status Ecclesiæ Anglicanæ sub Elisabetha.*

61. Elisabethæ artes. Caput Anglicanæ Ecclesiæ se gerit. Papissa hæc novos condit canones; annatas severe exigit. Catholicam Religionem evertit: novamque prorsus inducit. Impium juramentum præscribit.

62 Comitia convocat. Fraude pluralitatem suffragiorum obtinet. In dissentientes tyrannicam persecutionem exercet. Illam acuit Bulla excommunicationis, a Pio V. publicata, & a Greg. XIII. & Sixto V. innovata.

63. Nova ejus secta. Decreta in Catholicos impia, sanguinolenta. Suppliciorum forma ac modus, plus quam barbarus. Unice propter fidem martyrio affecti plurimi.

64. Præstantes viri exulatum abeunt. Eriguntur seminaria. Sectæ Anglicanæ principales quatuor, Episcopalium, Presbyterianorum, Puritanorum, Enthusiastarum.

65. Societas JESU in Angliam. Primi Personius & Campianus. Hujus litteræ ad senatum Regium; cui ad disputationem se offert. Proditus ab Elioto apostata Londinum abducitur, ubi tortus, publice cum ministellis disputavit, Arundelio converso. Examinatur de variis, suspendio necatur. Ejus libellus de decem rationibus.

66. Joannis Nicolai commenta de proditione. Multi, etiam nobilissimi propterea crudeliter necati. Reliqui in exilium ejiciuntur.

67. Personius in Gallia, Belgio, Hispania, plura pro Anglis erigi curat seminaria. Persecutio propterea in ipsum accenditur. Multi Sacerdotes perempti. Nihilominus Elisabetha arguebat alios Principes crudelitatis, quam prorsus immanem in se ipsa amavit: usa Walsingamo, Cecilio, Toplifo &c. sævissimis tortoribus.

68. Tanquam Angliæ Papissa omnes fructus primi anni de omnibus Beneficiis exegit. Perit misere. Deploranda Angliæ mutatio.

ARTICULUS III.

Dissertatio Juridica: an legitimum fuerit Henrici VIII. cum Catharina Matrimonium?

§. 1. *Species facti.*

69. Henricus obtenta dispensatione Pontificia init matrimonium, illudque consummat. Volsæi prævaricatio. Campegius in Angliam. Reginæ exceptio contra

Judi-

Judices. Cauſa Romam avocatur. Henricus lite pendente ducit Boleniam. Quæritur, an valide?

§. 2. *Rationes dubitandi Proteſtantium.*

70. Rationes petuntur ex Jure naturali, poſitivo, a paritate, & gentium horrore.

§. 3 *Rationes decidendi contra Proteſtantes.*

71. Nulla interceſſit affinitas, & ſi interceſſiſſet, potuit diſpenſari. Quia nec eſt impedimentum juris naturalis, nec Divini. Exempla plura diſpenſationis. Accedit auctoritas, & ratio.

§. 4. *Solvuntur argumenta Proteſtantium.*

72. Indecentia non aſſurgit ad legem naturæ. Abominatio aliter intelligenda. Non obſtat lex vetus. Diſparitas cum conſanguinitate. Neque iſta dirimit jure naturæ in linea obliqua: imo probabilius neque in linea recta ultra primum gradum. Quid de hoc ſentiendum? quid de affinitate in linea recta?

ARTICULUS IV.

De Statu Hiberniæ.

73. Brevis Hiberniæ delineatio. Initium Chriſtianæ fidei. Henricus VIII. turbat. Miſſio. Conſtantia Hibernorum. Vim vi repellunt. Eliſabetha Hæreticis coloniis inſulam replet.

74 Ne bona Eccleſiaſtica in mannus hæreticorum venirent, Nobilibus ſunt conceſſa cum onere alendi clerum. Ultonienſis provincia ſtrenue reſiſtit pluresque reportat victorias; aliisque provinciis preſſis ſuccurrit. Momonia pariter fortiter ſe defendit; & Connacia. Moloſſorum de hæreticis victoria.

75. Perſecutio immanis. Multi glorioſi martyres. Edmundi Donati fortitudo.

76. Concilium Dublinenſe; ejusque Canones.

CAPUT IV.

Schema rerum Scotiæ Sæc. XVI.

§. 1. *Status politicus.*

77. Delineatio aliqua Scotiæ. Militaris natio. Picti a Scotis ſuperati. Perpetua cum Anglis bella.

78. Baliolus Rex Scotiæ ab Anglis captus. Bruſſius Anglos profligat. Baliolorum & Bruſſiorum familiæ domeſticis turbis inter ſe commiſſæ, Stuartorum Domui ad Regnum aditum aperiunt.

79. Jaco-

79. Jacobus IV. Ducit Margaretham, ſororem Henrici VIII. Angliæ poſtea Regis.

80. Jacobus V. Ejus filia Maria Stuarta, in cumulum omnium calamitatum genita.

81. Eliſabethæ perfidæ artes. Murræo actore tragœdiam adornat. Darlæus Mariæ Reginæ deſpondetur. Victus Murræus in Angliam fugit.

82. Tragœdiæ *Protaſis*. Cæſus in conſpectu Reginæ Riccius ejus ſecretarius. Murræus Rex declaratus. Darlæus Reginæ conjugi conjurationem detegit, eique conciliatur. Fugit Regina.

83. *Epithaſis* tragœdiæ. Murræi fraude Darlæus Rex a Botwelo occiſus.

84. *Cataſtaſis*. Proditorum inſtinctu Regina nubit Botwelo. Mox accuſantur cædis Regiæ. Fugit Botwelus in Daniam. Regina in carcerem datur.

85. *Cataſtrophe*. Reginam throno dejiciunt, Jacobum ejus filium Regem declarant, ſub tutela & gubernatione Murræi proditoris. Regina ex carcere elapſa in Angliam fugit, Eliſabethæ fraudibus invitata.

86. Novæ tragœdiæ præludia. Stuarta in Anglia juſſu Eliſabethæ capitur, & in carcerem conjicitur. Novæ fraudes inſtruuntur. Murræus cæſus. Furores Eliſabethæ. Stuarta accuſatur proditionis & inſidiarum in caput Eliſabethæ. Damnatur ad mortem. A carnifice perimitur.

§. 2. *Status Eccleſiaſticus Scotiæ Sæc. XVI.*

87. Poſtulata hæreticorum, Reginæ ex Gallia adventanti, porrecta, auctore Knoxio. Arma expediunt. Immaniter in Sacra graſſantur: omnia ſus deque vertunt.

88. Knoxii incentoris effigies, & Buchanani. Novam ſectam condunt: hæc deſcribitur. Multum ab Anglica differt.

89. Perſonii de Scotia & Anglia convertenda conſilia. Quibus initio favebat Jacobus Rex. Sed a Calviniſtis captus, & pro libidine verſatus, efficere nil poterat.

§. 3. *Diſſertatio Juridica: an Maria Scotiæ Regina jure ſit occiſa?*

90. Duo accuſationis capita, quod Darlæum conjugem occiderit, & Eliſabethæ inſidias ſtruxerit.

91. Vindicatur a prima accuſatione, quæ meris aſſertis ac ſuſpicionibus vanis nititur. Averſus ob cædem Riccii animus plene conciliatus. Fictæ ad Botvelum litteræ. Darlæi, quantum poterat, exequias celebravit.

Cur Botvelo nupſerit: adigentibus nempe accuſatoribus & proditoribus. Servi non ſunt idonei teſtes in hac cauſa.

Inauditum judicium, Judex, Reus, actor, teſtis, cauſa.

Nullas ſtruxit inſidias, dum verſabatur in Gallia, Scotia, & Anglia, ſed paſſa eſt.

CAPUT

CAPUT I.

Status Hiſpaniæ ſæculo XVI.

ARTICULUS I.

Status Hiſpaniæ ſub Ferdinando Catholico.

Ferdinandus devictis in Hiſpania Mauris, Regnoque eorum Granatenſi everſo, ad Neapolitanum Regnum, quod *Fridericus* ejus propinquus, Alphonſi V. nepos, ex partu ſpurio natus poſſidebat, animum adjecit. Sed quia Galliæ Rex antiqua Domus Andegavenſis in Neapolin jura pariter perſequebatur, ea inter utrumque Regem ratio eſt inita, ut Apulia & Aprutium Hiſpano, reliqua Gallo cederent: gratulante ſibi Alexandro Pontifice, quod duos potentiſſimos Europæ Reges clientelari jure ſibi obnoxios nactus eſſet. 1. Neapolitanum bellum.

Verum non diu tenuit ea diviſio. Nam Friderico Rege in exilium ejecto, incaluit mox æmulas inter gentes finium regundorum contentio: viſumque utrique, vicini pecus grandius uber habere. Neque inter verborum ac jurium dimicationes ſtetit æmulatio. Ventum ad arma ac cruenta bella; eo tandem eventu finita, ut Galli a *Gonſalvo Magno de Corduba* pluribus cladibus attriti toto Regno Neapolitano pellerentur; firmata Hiſpanis poſſeſſione. Vitare tamen per geſta fortia Gonſalvus non potuit, quo minus in aula Hiſpana pateret invidiæ ac criminationi, atque ipſius adeo Regis ſuſpicionem & offenſionem incurreret: adempto in poſterum campo militaris gloriæ.

Ferdinandum Neapoli potitum domeſticus luctus & dimicatio excepit: quippe anno 1504. defuncta *Iſabella* ejus conjux (ætatis anno 53.) Regnorum hæredem ſcripſit *Joannam* filiam, unaque *Philippum* ejusdem virum, in Belgio tunc commorantes, ea adjecta clauſula, ut, ſi Joanna non poſſet aut nollet Regni curam ſuſcipere, ejus loco & nomine Ferdinandus Rex id procuraret, dum Carolus nepos 20. annos eſſet natus. Cavit præterea, ne exteri in ſenatum legantur, aut urbes vel arces iis crederentur. Dictum ab ordinibus Caſtellæ Sacramentum Joannæ, ceu Reginæ ſuæ, ac Philippo conjugi, Ferdinando vero tanquam Adminiſtratori. 2. Iſabellæ mors.

Discordiæ. Non defuere tamen ex Castellanis Proceribus, quibus ea regni procuratio ad Ferdinandum delata vehementer displicuit, majorem in Philippo Principe & juvene & munifico spem reponentibus, quam in sene suspicaci, callido, & parco. Ipse quoque Philippus indigne tulit, nudum conjugi ac sibi majestatis nomen relinqui, authoritate penes socerum remanente. De Regnis etiam Neapolitano & Granatensi, conjugii tempore communi sumptu & opera acquisitis disceptatum, an Castellæ, an vero Arragoniæ sint annumeranda. Quo minus autem Joanna in Hispaniam veniret, & ex testamento matris Castellæ regimen susciperet, obstitit mentis debilitas & afflicta valetudo. Philippum vero absque uxore venire Ferdinandus Socer noluit. Qui acerbius tulit, Philippum ejusque patrem Cæsarem Hagenoæ cum Gallo pepigisse fœdus, atque se inscio de nuptiis Caroli nepotis sui, de Ducatu Mediolanensi aliisque maximis rebus esse transactum.

Itaque Austriacis infensus Ferdinandus, nulla tam arctæ affinitatis ratione habita, ad Galliæ Regem se applicuit, ejusque neptem Germanam Fuxensem conjugem duxit, ea lege, ut, si Ferdinandus ex ea filios susciperet, Regnum Neapolitanum ad eos pertineret. Secus Gallo jus suum in Neapolin salvum maneret. Non modo Austriacis, sed etiam Castellanis res ea magnopere displicuit, in discrimen hoc pacto vocari Monarchiam Hispanicam, ne susceptis ex nova conjuge liberis non sola Neapolis, sed & Arragonia cum Regnis illi innexis avellatur.

Hoc cum Gallo fœdus, ac præsertim cum juvene puella connubium, ceu liberis suis summopere periculosum tanto tædio Philippus aversabatur, ut datis in Hispaniam litteris Castellanos ad arma secum adversum Ferdinandum jungenda animaret. Nec deerant inter Proceres rerum novarum cupidi, qui eas discordias alerent, ac Philippum ad capessendum Castellæ regimen e Belgio invitarent. Factionis caput Villenius Dux, Ferdinando alioquin infensus.

Sed meliorum opera consilioque redintegrata socerum inter & 3. Fœdus. generum gratia. Nam legati utriusque Salmanticæ in has societatis & concordiæ leges convenerunt: Duo Reges & Regina rerum in Castellæ Regno pari potestate moderatores sunto. Eorum syngraphis ac nomine leges, edicta, diplomata, actaque omnia promulgantor. Cum Philippus & uxor in provinciam venerint, populi eis Sacramentum dicunto tanquam Regibus, Ferdinando tanquam moderatori, Carolo ut Principi ac successori in Regno Castellæ, Legionis ac Granatæ. Regia vectigalia ex æquo utrumque inter Regem dividun-

duntur: ne exceptis quidem Ordinum Militarium redditibus, quos Pontifex Ferdinando addixerat. Urbium arciumque præfectos uterque communi ſuffragio legunto. Fœderis hujus defenſores implorati Pontifex, Cæſar, Angliæ ac Luſitaniæ Reges.

Verum minime diuturnam eam conventionem ſinebant Proceres, qui Philippi aulam verſabant, maxime Joannes Emmanuel Toletanus, criminantes tripartitam illam regiminis diviſionem: Joanna ob mentis infirmitatem ad regnandum inepta, ad maritum devolvi uxorio nomine rerum ſummam, vecordiæ eſſe dotalis Regni conſortem pati: nomen Regium commune fore, regimen Ferdinando proprium. Diſplicet Philippo.

His flabellis eventilatæ faces grande Hiſpaniæ ominabantur incendium. Nam Philippus Salmanticenſi transactione poteſtatem ſuam acciſam ratus, certuſque, ſolus Caſtellæ habenas capeſſere, valida claſſe, armatis ſtipata, e Belgio ſolvens cum conjuge, ventorum vi in Angliam appulſus, magnis honoribus a Rege exceptus eſt. In Hiſpaniam inde delatus, armatuſque militari velut more incedens vitabat congreſſum cum Ferdinando ſocero. Qui cum cerneret, Caſtellanos Proceres pleroſque a ſe ad Philippum tranſire, ne bello civili atque domeſtico Hiſpania ſe ipſam laceraret, Caſtellæ procurationem deponere ſtatuit. Qua re nuntiata, habitoque gemino utriuſque Regis colloquio, non tamen ea, qua perſonas tam propinquas deceret, familiaritate & amicitia, Ferdinandus, ne quidem viſa Joanna filia, quam Philippus ceu mentis impotem, re ipſa zelotypia laborantem, cuſtodiebat, relicta genero Caſtella in avitum ſuum Arragoniæ Regnum diſceſſit, ac brevi poſt inde Neapolim, ubi Gonſalvi auctoritas ipſi non parum erat ſuſpecta: eo maxime, quod revocatus in Hiſpaniam moras ex moris necteret. 4. Abdicatio.

In Caſtellano autem Regno mox variæ ortæ ſunt turbæ, quod Rex Philippus multos Germanos & Belgas adduxiſſet, eoſque ad conſilia, officia, ac præfecturas admoveret. Lividis etenim oculis aſpiciebant Caſtellani hanc exterorum in aula gratiam, atque ad Ferdinandum, quem velut Arragonium deſeruerant, jam velut prognatum ex Caſtellæ Regibus reſpicere cœperunt. Verum Philippus Rex facile huic malo paraſſet remedium, niſi mors nimium matura eundem eripuiſſet, anno 1506. poſſeſſi regni 1. ætatis 28. Corpus ejusdem Joanna conjux diu ſecum circumvexit, donec Granatæ ſepultum eſt. Certe excellens indoles, eximia totius corporis oriſque dignitas, animus ingens ac vere Regius, doteſque præſtantes ſumma omnia promittebant. Molliores illecebras aliqui accuſant, ortamque inde Joannæ zelotypiam uſque ad mentis infirmitatem: Obitus Philippi.

quæ aucta eſt poſt mortem conjugis, quem efflictim amaverat adeo quidem, ut poſtea, obſoleta veſte induta hominum conſpectum fugiens, ſe ipſam vivam velut ſepelierit.

Sex liberos ex ea ſuſcepit: Carolum & Ferdinandum, quantos Imperatores! Eleonoram, primum Emmanueli Luſitaniæ Regi, dein Franciſco I. Galliæ Regi deſponſatam: Iſabellam, Chriſtierno Daniæ Regi, Mariam Ludovico II. Hungariæ Regi, & Catharinam Joanni III. Luſitaniæ Regi nuptas.

5. Motus. Dictu incredibile, quanti motus & procellæ poſt Philippi Regis obitum Caſtellam & inhærentia eidem regna exceperint. Regni quendam conventum indixerant optimates. Sed nihil in eo actum ex ordine. Privatæ quemque ſpes & poſtulationes in diverſa rapiebant. Quidam ad Joannam Reginam rerum molem deferebant, ſed facile apparebat, ob invaletudinem & mentis imbecillitatem eam fore imparem. Carolum ejus filium ex Belgio evocari aliqui volebant; ſed quis ſexennis Principis partes ageret, conveniri non poterat. Alii ad Maximilianum Cæſarem Caroli avum paternum, ad quem tutela jure pertineret, reſpexerunt. Sed nupero exemplo abſterriti, exteros horrebant ad clavum rerum admittere. Ad volubile & fluctuans Magnatum arbitrium Rempublicam interim, dum Carolus adoleſceret, devolvi, intentis in bonum publicum ſummo diſcrimini proximum videbatur. Nec deerant, qui in Ferdinandum, triennem puerum in Hiſpania natum, & tunc ibidem præſentem oculos reflecterent. Sed quo jure Carolo jus primogenituræ adimi poſſit, non videbant. Unus ſupererat Ferdinandus Catholicus, auctoritate, potentia, rerum uſu, ſagaci in omnes partes animo, ac regno jam feliciter communi cum Iſabella conjuge opera per tot annos geſto præcellens. Sed moderatorem jurium regni tenacem multi uſurpatores reformidabant, multi injuriarum vindicem, atque ultorem deſertionis. Plures modeſtius ejus in Italia abſentiam & incertum reditum excuſabant.

Nihil in eo conventu præ turbis definiri poterat; quin eos in tumultus ciebatur Hiſpania, ut armatis undique cohortibus ſtipati optimates mutuis ſe ſe injuriis incurſarent, raperetque quilibet pro potentia & viribus. Ingens profecto rerum confuſio, tantaque in publicum calamitas, quantam per plura ſæcula non viderat Hiſpania: quam in immenſum auxit annonæ caritas & fames, atque ſubſecuta inde tetra peſtis.

Tutela litigioſa. Inter ipſum etiam Cæſarem Maximilianum & Ferdinandum Regem non levis fervebat diſceptatio, ad quem eorum ſpectaret Caſtellæ

ſtellæ adminiſtratio. Præcipua fundamenta, quibus Ferdinandi cauſa nitebatur, ad tria capita revocantur. Patrem eſſe Reginæ, ac proinde tutorem legum omnium præſcripto. Id ipſum Reginæ filiæ placere. Ac inſuper Iſabellæ Reginæ teſtamento id eſſe ſancitum. Cæſar vero opponebat, Regina valetudine impedita, res in Carolum filium translatas, in cujus tutela nemo potior eſſet avo paterno. Inito poſteriore conjugio Ferdinandum tutelæ jure excidiſſe, præſertim fide data Iſabellæ conjugi cœlibatus perpetui: ſecus nunquam delegaturam Caſtellæ procurationem. Denique non placere Proceribus eum Rectorem. Offerebant autem Cæſarei legati Neapoli præſentes Ferdinando tertiam circiter adminiſtrationis & proventuum regiorum partem: arces autem omnes Cæſaris nomine & Sacramento pro Carolo tenerentur. Tranſigi igitur nil poterat, quin Luſitaniæ etiam & Navarræ Reges, Ferdinandi potentiam veriti, Caſtellanos hortabantur, ne ad Ferdinandum adminiſtrationem deferrent.

At ille, compoſitis Regni Neapolitani rebus, abducto ſecum Gonſalvo M. quem & Julius Pontifex & Veneti armorum Ducem expetiverant, Savonam ad Ludovicum Galliæ Regem, qui Genuenſes domuerat, navigavit. Ubi celebre illud colloquium fuit habitum. Gallus ſummis honoribus Hiſpanum excepit, atque arce eidem conceſſa, ipſe in Epiſcopi ædes divertit. Prima die Regina, Ferdinandi conjux, apud Ludovicum avunculum cœnavit: altero die Gallus cum Rege Gonſalvum ad cœnam invitavit, etiam in hoſte virtutem æſtimans. Creditur eo in congreſſu decretum bellum Venetum. (Marginal note: 6. Congreſſus.)

Poſtquam amplis amicitiæ ſignis Regem inter utrumque & Proceres utriusque nationis prolixe certatum eſt, Ferdinandus Catholicus reſumpta navigatione in Hiſpaniam claſſem appulit. Reditu autem ejus nuntiato, Caſtellæ motus quieverunt. Cumque Caſtellæ Regnum intraſſet, toto itinere Epiſcopi & Proceres ſalutatum accedebant, quidam metu, alii per adulationem, plerique, ne aliis euntibus ipſi ſubſiſterent, feſtinatione ſtudentes priores offenſas tegere. Miranda ſane rerum converſio; quem ante pene ejecerant, abſentem reſpuerant, jam redeuntem obſequiis ac ſubmiſſione prenſare certabant: Toletano præſertim annitente Archi-præſule, Franciſco Ximenio, qui Romanæ propterea purpuræ honorem reportavit. Inviſit mox Ferdinandus Rex ad Joannam filiam, quæ paterno amplexu mirifice eſt recreata.

Ferdinandus Caſtellæ adminiſtrator receptus, Anagari Duce, & Lemoſii Comite, qui clementiæ Regis contumaciam opponebant, caſtigatis, Joannem Emanuelem, priorum turbarum tubam, Regno (Marginal note: Adminiſtrationem reſumit.)

 exe-

exegit, bonis ejus, quæ ampla a Philippo Rege acceperat, fisco illatis. Tum vero ad curanda Regni vulnera conversus, severitati miscens clementiam, velut aceto oleum, publicam rem in ordinem suum, quoad fieri poterat, reposuit. Illud vitio datum, quod Alphonsum Fonsecam, juvenem præfervidum, ac moribus non satis probatis, Compostellanæ Ecclesiæ præfecerit, & quidem, contra canonum placita, in patris locum suffectum.

Bæticæ Proceres acerbe tulerant, nullam sui rationem a Ferdinando fuisse habitam, cum in Hispaniam rediit: & qui Castellæ Magnates magno redemisset, nihil ipsis, qui neque potentia neque opibus illis concederent, a sene parco esse datum. Præ cæteris tumultum concitavit Ferdinandus Corduba marchio, Gonsalvi M. nepos. Expeditionem itaque militarem in Bæticam Rex suscepit atque seditione pacata Cordubam supplicem, bonis privatum in exilium egit, indignante Gonsalvo, nullas preces, nulla Majorum agnatorumque merita habuisse locum. Verum ea severitate opus videbatur Regi, ne indulgentia aliorum confirmetur audacia.

Ferdinandus Rex Catholicus, quasi ex altissima specula in omnes partes prospiciens, universam Christianam rempublicam animo ac providentia complectebatur. Quare Dynastis Hispaniæ qua severitate, qua clementia, ne quid turbarent, constrictis, in Africam etiam adversus Mauros curas extendit, missaque classe jam proprio marte maris oras eisdem eripuit, jam Lusitanis in eundem finem misit auxilia; utque post fata etiam sua Hispaniæ consuleret, Carolum nepotem ex Belgio evocavit, Hispanis moribus imbuendum, exhibendumque populis Principem, quem Regem deinceps suum adorarent. Verum Maximilianus Cæsar, in cujus potestate erat Carolus, infensus haud leviter Ferdinando, quod lite necdum discussa Castellæ procurationem invaserit, negavit itineris copiam, nisi rerum administratione secum communicata, & regiorum vectigalium parte concessa. Quin Gallum a Ferdinando ad se traducere omni ope contendebat, Mediolani confirmatione velut esca oblata.

7. Fœdus in Venetos.

Jamque Cæsar cum Gallo in fœdus ibat, excluso Ferdinando, cum Pontificis opera quadruplex fœdus Cameraci in Venetos ictum est; quod in Germaniæ & Galliæ Historia uberius descripsi. Summa fœderis hæc erat: quatuor sociis bellum commune adversus Venetos esto, donec singuli ereptas sibi urbes & oppida recipiant. Qui prior sua obtinuerit, alios nihilominus socios juvato, donec & ipsi suæ partis & voti sint facti compotes. Controversia inter Cæsarem & Regem Catholicum ne fœdus disturbaret, cautum est, ut

Judi-

Judices deſignentur, qui ex æquo & bono eam litem dirimerent, cum primum bello Veneto finis eſſet impoſitus. Additum præterea, invitandos, ad commune fœdus Sabaudum, Cypri, a Venetis occupatæ, injecta ſpe, Ferrarienſem, & Mantuanum, ut & ipſi erepta recipiant.

Duo armatorum millia Ferdinandus ex Hiſpania miſit, conjungenda cum tribus millibus Neapoli. Sed Proregis inertia lente res ibat. Territi tamen Veneti clade Gerradenſi, a Gallis inflicta, Brunduſium, Hydruntum, Tranum, Molam, Polignanum continuo dediderunt Ferdinando, ne defenſione quidem tentata, ut ſcilicet Ferdinandum conciliarent. Et certe minus ardenter Hiſpani ſociale illud bellum geſſerunt.

Quia autem Hiſpani aliqui Proceres, Ferdinandi adminiſtrationem Caſtellani Regni, velut nimium ſeveram & avaram accuſantes, Cæſarem accerſebant, inſtabat ille, ut lis de Caſtellæ procuratione ſecundum fœderis Cameracenſis placita per arbitros compromiſſarios finiatur. Delecti utriusque partis conſenſu Ludovicus Rex Galliæ & Cardinalis Rothomagenſis. Pronuntiarunt illi in hanc ſententiam: Caſtellæ procuratio penes Ferdinandum, dum vixerit, propria eſto. Si maſcula forte proles ex Germana Regina naſcatur, de certa nihilominus in Caſtellæ Regno ſucceſſione Carolo caveto. Populi juranto, Carolum ejus regni hæredem fore. Ferdinandus pariter rectam regni adminiſtrationem jurato, plura dein pecuniarum ſubſidia Cæſar pro ſe, & pro nepote Carolo pactus eſt. Aliqua Ferdinandus addixit. Atque hoc pacto tandem lis moleſta fuit compoſita. Aliqui autem magnates a Ferdinando averſi in Belgium ad Caroli aulam conceſſere. Lis de tutela compoſita.

Bellum contra Venetos minori ardore ducebatur, quamvis Tarviſinum, Forojulium, & Aquileja ex fœdere Cameracenſi expugnandæ ſuperant, Patavinum vero ad Venetos redierat. Julius aperte a fœdere defecit: Gallo offenſus, quod Ferrarienſem protegeret. Ex quo fonte profluxit ingens illa diſcordiarum moles, ac magna in Italia mutatio, quam alias deſcripſi. Aucta eſt offenſio Ludovici, cum Pontifex Neapolitanum Regnum integrum (contra ac Alexander VI. fecerat) Ferdinando ejusque ſucceſſoribus (etiam in caſum, quo ex Germana nullos liberos ſuſciperet) in perpetuum confirmavit, beneficiario jure poſſidendum. Italicum bellum.

Majori ſe injuria affectum Ludovicus putabat, ubi ictum adverſum ſe fœdus Pontificem inter, Ferdinandum, & Venetos intellexit,

lexit, ac bellum sibi inferri vidit, Cardonio Neapolis Prorege supremo Duce designato. Ingens initio Gallis belli fortuna, Ravennensi maxime victoria coronata. At brevi tergum iis vertit, cadente Foxio, victores haud aliter, ac si victi essent, ubique in angustias conjecti, omnia in Italia amiserunt. Quamvis inito dein cum Venetis fœdere eorum rursus arma per Insubriam sint circumlata. Cæterum Rex Catholicus tempore belli Italici etiam Navarram subegit, pluresque, ut postea dicam, palmas per Africam messuit. Tandemque meritorum plenus obiit anño 1516 ætat. 63. regni 37. amatorio, ut fertur, poculo ab uxore Germana, ut liberos ex eo susciperet, præbito extinctus.

8. bitus Fernandi.

Rex vere Catholicus, Religionis zelo, prudentiæ laude, animique præstantia excellentior omnibus, qui ante eum in Hispania exstiterunt, exhibens virtutis ideam, in quam posteri oculos figant.

Testamentum.

Testamento Joannam filiam hæredem, Carolum administratorem scripsit. Carolo absente rebus Aragoniis Cæsaraugustanum Præsulem præfecit, Castellæ vero Franciscum Ximenium, Archiepiscopum Toletanum, Hispaniæ Cardinalem. Ferdinando Archiduci nepoti suo in regno Neapolitano Tarentum aliasque urbes, ac præterea annua quinquaginta aureorum millia legavit, ex ejus provinciæ regiis vectigalibus, usque dum in eadem Principatum aliquem a Carolo fratre accipiat. Calabriæ Ducem Friderici expulsi filium, quem hactenus in Hispania custodiverat, libertati reddi voluit, & Principatu provideri.

Hac ultima voluntate concepta omnibus morientium præsidiis ad ultimam expeditionem munitus decessit: felicissimus sane Principum, qui Regnum suum per orbem terrarum late extendit.

Elogium.

In Europa quidem jure hæreditario solam Aragoniam, cum innexis eidem Regnis, Valentiæ, Catalauniæ, Balearidum, Siciliæ, & Sardiniæ possedit. Regnum Castellæ, & adhærentia eidem Regna, Leonis, Galliciæ, Asturiæ, Biscajæ, Extremaduræ, Andalusiæ, & Murciæ Isabella conjux eidem attulit. Atque dein Ferdinandus & Isabella *Reges Catholici* sunt appellati.

Regnum Granatense, quod ultimum in Hispania habebant, Saracenis eripuit. Neapolitanum pariter Regnum armis sibi asseruit. Adjunxit Regnum Navarræ, & Ruscinonensem comitatum. Adhæc per Columbum & Americum Vesputium in Americam, novum orbem, Hispaniam protendit. Atque, ut a barbaris Mauris Iberia esset secura, varia in Africæ oris munimenta, totidem veluti claustra, expugnavit. Religioni vero ut consuleret, sacram Inquisitionem introdu-

troduxit, Judæorum & Mahometanorum multa millia expulit: *Catholici Regis* propterea titulo renovato.

Ex Germana Fuxia ſecunda conjuge nullos Ferdinandus liberos ſuſcepit: ex Iſabella vero prima quinque: Joannem videlicet, cum Margaritha, Maximiliani Cæſaris filia deſponſatum, ſed matura nimis morte præreptum, nec niſi emortua in matris utero prole fœcundum: & quatuor filias. Quarum prima Iſabella, Alphonſo Luſitaniæ Principi nupta: eoque præcoci morte defuncto, Emmanueli Regi: ex quo Michaelem ſuſcepit, Hiſpaniarum futurum hæredem, ſed altero vitæ anno matris obitum ſequentem. Altera Joanna Philippo Archiduci deſponſa, Caroli V. & Ferdinandi I. Cæſarum mater. De qua hactenus plura. Tertia Maria eidem Emmanueli, Luſitaniæ Regi collocata: ex qua ſtemma Portugalliæ Regum propagatum. Quarta Catharina primum Arturo, tum ejus fratri Henrico VIII. in calamitatum abyſſum data. Liberi.

ARTICULUS II.
Status Hiſpaniæ ſub Carolo. V.

FErdinandus Catholicus propenſiore animo ferebatur in nepotem Ferdinandum, quem eximia indole florentem in aula ſua educabat. Quare teſtamento anno 1513. ſcripto eundem Hiſpaniarum hæredem deſignabat. Verum perpendens animo, quantum inde turbarum bellorumque immineret, ſi juniorem fratrem ſeniori præferret, mutata voluntate teſtamentum, quod paulo ante memini, condidit.

9. Ximenius.

Quamvis autem in iſto Joannam filiam hæredem dixiſſet, Carolum vero adminiſtratorem Caſtellæ, regnorumque eidem inhærentium, quia tamen is in Belgio tunc erat abſens, neque ætate tantis rebus matura, Franciſcum *Ximenium* eidem Vicarium conſtituit. Is e Divi Franciſci familia, Iſabellæ primum conſcientiam dirigebat, tum regio conſilio adhibitus, mox Archiepiſcopus Toletanus, ſubin Cardinalis, denique Prorex Hiſpaniæ: vir integritate, fide, religione, prudentia, virtute ſummus, a Bibliis etiam Complutenſibus, magno opere & pretio editis, celeberrimus.

Ad clavum igitur rerum vir tantus admotus, auctoritate & induſtria ſua effecit, ut Hiſpani, qui in Ferdinandum apud ſe natum & educatum, cujusque excellentes dotes in oculis habebant, proniores, Carolum poſt Joannam matrem Regem ſuum agnoſcerent. Verum

Adrianus. Carolus *Hadrianum Forentium* Belgam, ſuum olim moderatorem, Ximenio adjunxit, multosque Belgas in Hiſpaniam miſit. Turbas ea res haud modicas excitavit, dum Hiſpani Ximenio, Belgæ Hadriano adhærerent, & altera gens alteri eſſet inviſa.

Sequenti igitur anno 1517. Carolus in Hiſpaniam profectus
10. Turbæ. motus compoſuit, circumvectusque per provincias paſſim civitates & Dynaſtas in verba jurantes Sacramento adegit. Ximenium vero omni adminiſtrationis munere abdicavit. Qui paulo poſt octogenarius obiit, de religione & virtute optime meritus. Altero poſt anno (1519.) mortuo Maximiliano Cæſare Carolus a Septemviris ſuffectus, ad Imperii coronam capeſſendam in Germaniam abſceſſit, relictis haud paucis Hiſpanis, in ſeditionem inclinatis: tum quia Ximenio Hadrianus erat ſubrogatus, exterus indigenæ: tum quia aliis etiam Belgis officia & Præfecturæ erant diſtributa: tum denique, quia ad iter Germanicum adeo longinquum, ſuſtinendamque pro decore dignitatem Cæſaream, in illis præſertim initiis neceſſe erat, per magna tributa impoſita pecunias colligere. Has autem potiſſimum colligebant Belgæ, Ceurio maxime, qui civitates inuſitatis avaritiæ commentis expilavit.

Ægerrime Hiſpanos ea res habuit, ipſumque etiam Hadrianum, virum moderatum rectique tenacem. Jamque civitates paſſim re-
Seditio. bellionem ſpirabant, vim vi repellere armis accinctæ, atque conjuratione publica firmatæ, non quidem in ipſum Regem Carolum, ſed tamen in Magiſtratus, præſertim Belgas ab ipſo delectos: nolle ſe, proteſtatæ, ſervitutis turpiſſimæ compedes diutius perferre, quas avariſſimi & iniquiſſimi homines adoleſcentis Regis Præſides, nihil tale exſpectantibus innexuiſſent. Nec mora: ipſi ſibi judices delegerunt, quorum ſententiæ etiam Nobiles ac Dynaſtæ ſtarent.

Cæſar cognita tredecim civitatum defectione, & Adriani fuga, ſalubri conſilio duos ſummæ dignitatis ac virtutis viros regendæ Hiſpaniæ præficit, Velaſcum magiſtrum equitum, & Henriquium maris præfectum. Hi coactis undique copiis, adverſus populares armati procedunt: ventumque ad conflictum, quo provinciales, a Regiis victi, ac duces eorum capti, mortis ſupplicio affecti ſunt.
Compoſita. Adjuverunt ſtrenue partes Regias confluentes undique Nobiles, quos plebeji tribunali ſuo ſubjicere conati fuerant. Inita pax, ac ſeditioſi adverſus Gallos, qui Navarram invaſerant, educti, culpam rebellionis inſigni victoria, atque Navarra recuperata, expunxerunt.

Mor-

Mortuo dein Leone X. Pontifice, cum Cardinales in conclavi diu certassent, tandem Hadrianum, in Hispania absentem, elegerunt, Cardinale potissimum Medicæo annitente. Carolus V. vero Cæsar eo nuntio summopere lætus anno 1521. in Hispaniam rediit, eamque ita pacavit, ut deinceps sub ejus imperio penitus acquiesceret. Quæ vero magnus hic Imperator gessit in Germania, Gallia, Italia, Belgio, Africa, alibi jam memorata sunt (*in Germanicis, Gallicis, Belgicis*) Ejus auspiciis anno 1520. Cortesius Mexicum, & Pizarrus Peruam occupavit. 11. Adrianus Papa.

Anno 1555. Joannam matrem, protracta eo usque misera vita, amisit. Altero post anno Hispaniarum Monarchiam, cum Sardinia, Sicilia, Neapoli, Mediolano, Burgundia, septemdecim Belgii provinciis, atque America in Philippum filium transtulit, Imperium vero cum Austriacis in Germania provinciis Ferdinando fratri reliquit. Tum vero tanto onere levatus expeditior in Hispaniam profectus, in monasterio S. Justi biennio pientissime exacto anno 1558. postquam sibi ipsi exequias celebravit, obiit, ætatis anno 58. regni Hispanici 40. Ejus elogium vide *part.* 3. *c.* 4. *n.* 134. Abdicatio Caroli. Mors.

Ex Isabella conjuge, Emmanuelis Lusitaniæ Regis filia, tres liberos genuit: Philippum, Joannam Lusitaniæ Principi nuptam, & Mariam, Maximiliani II. Cæsaris conjugem. Margaretham vero, primum Alexandro Medicæo, dein Octavio Farnesio desponsam, & Joannem Austriacum, cœlebs suscepit: illam ex Vangestia, hunc ex Blombergia. Liberi.

ARTICULUS III.
Status Hispaniæ sub Philippo II.

Magnus hic Monarcha mundo natus est anno 1527. uti similis patri religione, magnanimitate, virtute, ita dissimilis genio, vivendique usu. Carolus erat popularis, atque omnium velut nationum civis, orbem terrarum itineribus & expeditionibus emensus. Philippus severo vultu, gravitate, indole, ac moribus Hispanis, ex alta velut specula in orbem universum prospectabat, eumque eminus moderabatur. Paternis Regnis atque Provinciis Lusitaniam adjecit, cum immensis in Oriente & Occidente provinciis, atque in Europam, Asiam, Africam, & Americam exporrectus, orbem omnem sub unum collecturus imperium videbatur. Id certe dictum verissime, solem illi nunquam occidere. 12.

Maria. Nec procul aberat, quin etiam Angliam, Scotiam, & Hiberniam, vastissimo corpori uniret, quintæ velut monarchiæ ideam præferenti. Nam postquam Maria Joannis III. Lusilaniæ Regis filia, prima ejus uxor, ex qua Carolum suscepit, anno 1545. defuncta est, alteris nuptiis sibi despondit Mariam Angliæ Reginam anno 1554. Verum cum omnes boni prolem optarent, solita Austriacis regnorum parens fœcunditas regalem thalamum destituit: Maria quarto post anno maturo, heu! nimium fato sublata.

13. Bellum Italicum. Philippus igitur in Hispaniam reversus, bellum Gallicum est prosecutus. Occasionem huic dederant geminæ florentissimæ in Regno Neapolitano familiæ, *Columnensium* & *Caraffarum*. Nam Paulus IV. ex domo Caraffa anno 1557. anathematis fulmen in Columnenses vibravit. Istorum causam tuebatur Philippus, Pontificis & Caraffarum Henricus II. Rex Galliæ: ille per Albanum, hic per Guisium, celeberrimos ea tempestate Duces. Initium belli in Italia Gallis favit, finis Hispanis. (*vide Gallica.*)

& Gallicum. At vehementior procella incubuit Belgio, majori pariter Hispanorum fortuna. Nam cæsi ad S. Quintinum & Gravelingam Galli ad pacem respexerunt. Quæ contracta est haud procul Cameraco anno 1559. Philippus pro tribus urbibus restitutis, 198. urbes, oppida aut castella accepit. Quæ omnia in Gallicis & Belgicis rebus uberius narravi. Cum Hispani S. Quintini munimentum oppugnarent, Ecclesia & monasterio S. Laurentii in suburbio pro suggestu tormentorum usi sunt. Quam ob causam Philippus haud procul Madrito Scoriaci magnificam S. Laurentio basilicam & monasterium

Escuriale. pro 150. Monachis S. Hieronymi ædificavit, *Escuriale* appellatum. Stupendum hoc opus, 22. annis exstructum, viginti, ut fertur, millionum sumptu, 11000. fenestris splendidum, octavum orbis miraculum ab Hispanis censetur. Rex & Regina in eo sua habent conclavia, in Ecclesia vero Monasterii Regale mausolæum subterraneum in sacello, quod Pantheon appellant. Instructissima etiam Bibliotheca ibidem visitur. Verum anno 1671. superbum hoc ædificium magnas ruinas incendio accepit: a Carolo II. reparatas.

13. Bellum Belgicum. Facta cum Gallis pace, ordinatisque Belgii rebus, Philippus Rex in Hispaniam abiit. At ingentes mox turbæ Belgium excepere, bellumque 90. prope annorum, Hispanis, Germanis, Gallis, Anglis, Scotis, Hibernis, Italis, in partes venientibus. Anno 1579. septem provinciæ fœdus inter se percusserunt, atque ex eo enata est potentissima Batavorum Respublica: quæ tractis ad se

Ant-

Antverpianis commerciis velut Amphytriten ſibi deſponſaſſe videtur. (*Vide Belgica.*)

Prout autem Rex Philippus poſtpoſitis omnibus humanis rationibus Religionem Catholicam in Belgio conſervatam voluit, ita etiam in Hiſpania. Unde cum in *Granatenſi* Regno, quod Ferdinandus Catholicus Saracenis eripuerat, adhuc multi eſſent, qui lingua duntaxat Chriſtum confitebantur, in corde autem Mahometem gerebant abſconditum, ſeveras eis leges ac pœnas poſuit: quibus irritati anno 1568. a Marochii Rege auxilia petierunt, ac impetrarunt. Verum intra biennium ſubacti, aut ſolum vertere, aut veram catholicam Religionem amplecti legesque Eccleſiaſticas, pro iis latas, ſervare coacti ſunt. **Granatenſe.**

Nec minus Religionis zelum adverſus exteros Mahometanos & Turcas explicuit. Ferdinandus Catholicus jam anno 1510. Regnum *Tripolitanum* iisdem eripuerat: Carolus V. vero illud Equitum Melitenſium tutelæ commiſit. Sed anno 1551. Dragutes Turcicus pirata illud occupavit. Philippus II. anno 1560. validam claſſem miſit, 42. navibus, & 18000. hominibus conſtantem. Verum ea a Mahometanis ita eſt excepta, ut pauci incolumes redirent. Quum dein anno 1566. Turcæ Melitam obſiderent, Hiſpani eis vices reddiderunt, 20000. eorum cæſis, quos inter ipſe Dragutes pirata, qui multo tempore omnia infeſta reddiderat maria. **Africanum.**

Has partim clades, partim victorias domeſticus dolor excepit. *Carolus* unicus, quem tunc Philippus habuit, filius ita ſe geſſit, ut pater eum arctæ cuſtodiæ tradiderit, in qua mortuus eſt. Cauſa, quanto incertior obſcuriorque, tanto avidius a ſcriptoribus inveſtigata. Ferox ac violentum Principi ingenium: idque ſtatim a pueritia obſervatum. Lenta ferarum palpitantium laniena recreari ſolitus. Cum eum Carolus avus vidit, ingemuiſſe dicitur. Pater multis in ea cura nequidquam pertentatis, cum Joanne Auſtriaco & Alexandro Farneſio illum Complutum miſit, ut in illa Academiæ luce, ut corpus cœli mutatione, ſic animus nova hominum doctorum conſuetudine illuſtretur. Sed Carolus alibi magis quam alius fuit. Caſus auxit intemperiem. Nam e ſcalis alte prolapſus, læſo non leviter cerebro, a medicis prope deponitur: cum allato in morientis cubiculum B. Didaci corpore, vovente Philippo, ſe apud Pontificem de ejusdem apotheoſi enixe acturum, repente convaluit. Sed non ideo mores mutavit. Quo fiebat, ut & pater pradurius illum acciperet, & filius nihil haberet patris aſpectu moleſtius. **15. Carolus.**

Ferox in patrem. Crevit cum ætate diffidium, cum offenfus quotidie magis diffifusque ejus moribus Rex conjugium filiæ Maximiliani Cæfaris, Carolo deftinatæ, fine fine differret, eumque ab rerum publicarum cura procul haberet, licet 22. annos jam effet natus. Hinc odium ejus in familiares & continuos patris, a quibus obfervari fe, omniaque ad eum referri putabat: ftudium contra in eos, quos patri infenfos fciret: in Belgas præcipue, quorum legatos, Marchionem Bergenfem atque Montinium complexus follicite, clam evocare ad fe, eorumque caufam ardentius tueri ferebatur, quam par erat: pollicitus iis, iturum fe in Belgium ad componendos eorum motus. Certe, cum Albanus in Belgium difceffurus, Caroli manum ofculatum iffet, attinuit illum minaci afpectu Princeps, negavitque, alium præter fe illuc abiturum: prompto pugione ictum intentans, quem Albanus declinavit. Ex eo tempore decrevit, vel invito patre ire in Belgium, atque inde ad fponfam in Germaniam.

Rem eam Joannes Auftriacus fibi a Carolo communicatam ad Regem detulit: qui etiam admonitus a Raymundo de Taxis, regio tabellariorum curforumque Præfecto, de fugæ confilio & petitis equis, per omnia urbis templa peces imperavit. Veritus igitur Rex exemplum fugæ, qua Ludovicus a patre Carolo VII. Galliæ Rege in Burgundiam fe proripuit, non ultra deliberandum ratus, Epolitano Principe, & Feriano Duce, aliisque duobus comitantibus, profunda nocte conclave filii dormientis ingreditur: ereptoque, qui fub pulvino latebat, gladio, furgere illum confeftim jubet: increpitum- traditur cuftodiæ. que quod patrem lenibus toties fruftratum remediis ad afperiora compellat, certis hominibus cuftodiendum tradit. Qua in cuftodia extin- Obitus. ctus eft poft fex menfes, expiatis ante apud confeffarium animæ noxis.

Scribunt aliqui excitum ab eo Maurorum tumultum; follicitatum per Michefium Judæum Turcam, adjutam conjuratorum in Belgio fa- Caufæ. ctionem, eaque occafione transmiffa ab hæreticis in Hifpaniam plura libellorum millia: alii loquuntur amores & familiaritatem nimiam cum Ifabella noverca: fponfa illi antea defignata, & a patre præ- repta: quæ brevi poft Carolum obiit. Alii denique, agitatum ab eo de patre necando confilium: atque ob has caufas a Patre juffum interfici. Opmerum in Belgio in hanc rem illud Ovidianum tanquam chronofticon applicaffe: *filius ante diem patrios inquirit in annos.* Quo annus 1568. in quem Caroli obitus incidit, defignatur.

16. Classis invincibilis. Magnum hæc filii fata Regi totique Regno attulerant dolorem: fed non minorem claffis ftupendæ, in Angliam deftinatæ, quam *invincibilem* vocabant, miferanda calamitas. Multa nempe Regis catholi-

tholici indignationem ſtimulabant adverſus Eliſabetham Angliæ Reginam, tanto quidem acriori ſenſu, quanto magis pro Beneficiis, proque ipſa vita, quam ei bis terque ſe dediſſe Rex affirmabat, dum conſpirationum inſimulatam, e carcere capitalique judicio liberaverat, alias ſuper alias accepiſſe ſe indeſinenter injurias recordabatur. Viderat ſtatim ab initio Orangium ac Belgarum populos, conſilio, pecunia, milite, ad defectionem ab illa concitatos: Indiarum provincias a Draco, a Conditio, ab aliis ejus emiſſariis vexatas ac direptas: regiam pecuniam interverſam, ac naves in Anglia retentas: Antonium pro Rege Luſitaniæ habitum, atque in Hiſpanos armatum: Alenſonium ſpe nuptiarum in Angliam allectum, atque inde in Belgium ad capiendam Brabantiæ coronam inſtructum. Suſceptum dein, cum Parmenſis plerasque provincias ad obſequium reduxerat, ab Eliſabetha rebellium patrocinium, & tanquam denuntiato palam bello, immiſſum magnis cum exercitibus Leiceſtrium, ac populos in defectione contumaciaque firmatos. Cauſæ.

Statuit proin Philippus fœminæ inſolentiam compeſcere; accedente præſertim adhortatione Sixti Pontificis, ut Rex Catholicus publicas Religionis injurias ultum iret. Creato in Regis gratiam Cardinale Guilielmo Alano Anglo, decies centena aureorum millia ſoluturum ſe promiſit, quamprimum regius miles pedem in Anglia poſuiſſet. Rex igitur firmato in bellum animo, ante omnes *Parmenſi* conſilium aperit, eumque terreſtris in Anglia belli Ducem ſupremum conſtituit, addito, qui rem maritimam cum imperio regeret, Alvaro Baſſano *ſanctæ Crucis Marchione*, cujus in bello Luſitano res geſtæ erant in oculis. Erat enim præfectus oceani, ac nuper ad Tertias Inſulas navali pugna adverſus Antonium Luſitanum, magnis Gallorum Anglorumque viribus bella reparantem, bis victor. Huic Rex comparandæ per Hiſpaniam Luſitaniamque claſſis, Parmenſi vero cogendi in Belgio exercitus, quem ope Hiſpanæ claſſis in Angliam trajiceret, partes attribuit: ſilentio, ne conſilium emanaret, utrique impoſito. Marchio S. Crucis.

Laudavit *Alexander* apprime conſilium, circa modum tamen tantæ expeditionis Regi expendendum reſcripſit: Britannicum mare fœdis horrendisque tempeſtatibus obnoxium: cæcisque ſyrtibus inſidioſum eſſe; atque adeo temere in hæc diſcrimina claſſem immitti, ſi non prius receptus in portum aliquem ſtatuatur: atqui nullum eſſe in regiis provinciis tantæ claſſis capacem, præter *Fliſſingam*. Huc igitur primum vertenda arma: atque hoc portu in poteſtatem redacto, adverſus tempeſtatum ventorumque minas, prompto claſſi Conſilium Farneſii.

per

perfugio prudenter ac tuto navigandum. Cui deinde ſententiæ tanto firmius inhæſit, quanto poſt captam Sluſam facilius Fliſſingam expugnatum iri credebat. Rogavit proin Regem, ut ſpatium ad hoc ſibi permittatur, multo quam Sluſa celerius ſe portu illo potiturum. Sperabat nempe, Fliſſinga recepta ſe Regi perſuaſurum, ut ope Hiſpanæ claſſis Bataviam prius expugnet: unde Anglia Hollandiæ munimento nudata certius adiri poſſet. Nempe, quod ſæpe incaſſum petierat a Rege, ut conatum ſemel omnem perdomando Belgio adhiberet: eum nunc adhibitum, ſed in Angliam deſtinatum, detorquere in Belgium ſatagebat.

In eandem ferme ſententiam ibat Sanctacrucius claſſis præfectus, videlicet portum prius ſecurum in Hollandia, aut Selandia providendum, ut claſſis, qua Hiſpaniæ vires veherentur, tecta a tergo foret. Stanlæus Anglus, qui tradita Regi Daventria in Hiſpaniam abierat, vetus miles conſilio adhibitus, cenſebat, Hiberniam primo petendam. Quindecim annos ſe ibidem militaſſe, rerum omnium gnarum. Incolas pleroſque Catholicæ Religionis perquam retinentes, Anglorumque imperii pertæſos, facile partibus adjungendos. Si veteranorum ſex milia, arma, annona in tres menſes ſibi tribuantur, ſe in regias manus inſulam adducturum. Habituras in ea Hiſpanas claſſes, portuum commoda; alimenta, equites, pedites nunquam ſex millibus pauciores, egregie omnes exercitos, atque adverſus nationem Anglicam imprimis animatos. Indeque haud operoſe ipſam Angliam petendam fore.

Stanlæi. *Hibernia.*

Platus vero Scotiam primo tentandam dixit. Fermento illam diſcordiarum agitari; gliſcere conſpirationes in Eliſabetham: multos nobiles occaſionem exſpectare, qua iras ſuas & conſilia in eandem expromant: Regem ipſum Jacobum facile in ultionem matris peremptæ adductum iri: eo dein ex regno terra marique promptum in Angliam iter fore. At Rex moræ omnis impatiens lentum fore negotium duxit, ſi prius in Batavia, Hibernia, aut Scotia portus eſſet quærendus. Absque ambagibus recta in Angliam tendendum. Gallos in ſe ipſos nunc eſſe armatos, Turcarum vires alio averſas. Non indulgendum hoſti ſpatium, auxilia ex Germania & Septentrione evocandi. Ideoque Farneſium & Sanctacrucium admonuit, ut omni mora abrupta inſtarent operi, ne nimia circumſpectione opportunitatem corrumpant.

Scotia. *Regis ſententia.*

Trajectionis autem modum ad Farneſium Rex perſcribens, juſſit, ut audito, ſolvi e Luſitania claſſem, inſtructum ipſe ſuccin-

ctumque in Belgio exercitum habeat, utque Sanctacrucio in conſpectu Angliæ claſſem continente, ipſe milites ſuos paratis jam ratibus impoſitos feſtinato transmitteret. Interim Sanctacrucii partes fore, claſſe in omnem belli occaſionem intenta, trajicientes e Belgio eo usque defendere, dum illos ab hoſtili, quæ ſe opponeret, claſſe tutos appulſosque conſpiceret.

Tanti mox ubique delectus fiunt, ut Farneſius 40000. peditum, 17.
3000. equitum haberet in Belgio. Ex his 30000. peditum, & 1800. Claſſis.
equitum ſelegit, ſecum navigaturos in Angliam. Tota quoque Hiſpania parandæ claſſi inſudabat. Europa univerſa in exſpectationem tanti apparatus erecta. Et ſane nec Hiſpania operoſius quidquam in maritimis expeditionibus elaboraſſe unquam, nec ſuperbius Oceanus vidiſſe ferebatur. Conſtabat claſſis bellicis navibus magnis 135. his impoſitæ Hiſpanorum legiones quinque, quæ 18857. militum complectebantur. Adhæc nautæ 7449. Dynaſtæ Proceresque Hiſpani 220. milites voluntarii cum famulis ferme 1000. ex Religioſis familiis ſacerdotes 669. qui omnes ſimul 28293. perſonas conficiebant.

Verum dum undique opus fervet, triſti omine *Sanctacrucius* ex- MorsMar-
tinguitur. Dum enim longo uſu edoctus, bellique navalis peritiſſi- chionis.
mus Dux, claſſem caute & circumſpecte inſtrueret, minus feſtinare viſum Rex iratus alloquitur: *male tu quidem pro benevolentia in te mea mihi gratiam rependis.* Quibus verbis animus, tot adverſis hoſtium telis impenetrabilis, ictus, mœrore contracto concidit. Alii claſſis præfecturam ab eo detrectatam ſcribunt, ac propterea Regis gratia excidiſſe.

Jam parem orbæ claſſi gubernatorem nec promptum erat Regi invenire, nec diu per otium quærere permittebat neceſſitas feſtinandi. Igitur Alphonſum Pereſium Guſmanum *Medinæ Sidoniæ Du-* Sidonius.
cem, militiæ quidem haud ita peritum, ſed clarum genere divitiisque præpollentem Rex ſubſtituit, claſſe non aſpernante, ferreo Duci aureum ſubſtitutum.

Vix ex portu Oliſſiponenſi claſſis ſolverat, cum horribili tempeſtate jactata, atque diſperſa, ægre Corunnæ, Gallæciæ portu, ſe collegit. Inde meliori vento, ſed majori ſpe inflata claſſis Armoricæ ſeu Britanniæ minoris cornu prætervecta, Anglorum ſpeculatoribus videndam ſe præbuit. Speciem ingentis urbis oceano inambulantis objectam ſibi retulere. Britannicum inde mare ingreſſa, in conſpectum Anglicarum navium venit, quæ tunc ſe ad *Plimuthum*, Plimuth.
extremæ Angliæ portum, colligebant: ducibus *Hovardo*, & *Draco*,

Cenſuere plerique Hiſpani Duces, invadendam illico claſſem Anglicam: aſpirare Auſtrum, ſibi ſecundum, adverſum Anglis. Tam optatam vix amplius occaſionem fore. Verum Sidonius mandata Regis oppoſuit, quibus jubeatur, ut regia claſſis canalem invecta, ulterius in eas fauces tenderet, quibus inter Caletum & Doroverniun in anguſtum fretum ſe coarctat oceanus: ibique munita contra vim hoſtium via, Farneſium cum exercitu Belgico exceptum, ſuperato Thameſis oſtio, ad Londinum exponat.

Cum igitur a Plimutho deflectere claſſem Hiſpanam, atque ulterius provehi viderunt Angli, Hovardus metu ſolutus, inſequi abeuntes ſtatuit; partitusque cum Draco claſſem (centum navium erat) Hiſpanos duabus a Plimutho leucis aggreditur. Sidonius, obverſis illico in hoſtem proris, pugnam magno animo capeſſit. Nec magnum damnum acceptum eſt ea die. Sed nocte inſequenti ignis Cantabricam navim corripuit. Valdeſii vero navigium a Draco captum in Angliam perductum eſt, delibatæ victoriæ argumentum. Vices redditæ Anglis, uno eorum navigio demerſo. Nihilominus, quia Angli multis celocibus erant inſtructi, quas remis inſtar equorum velociter movere & invertere poterant, plus damni Hiſpanis inferebant, qui grandes atque onuſtas naves ægre moliebantur, vento præſertim ſibi prærepto. Nempe & militum numero ac robore ingentium machinarum, & tormentorum copia longe præſtabat Hiſpana claſſis: a Ducis nautarumque experientia, a navium forma, e pugnæ loco, ſibi iniquo, deſtituebatur.

Pugna.

Nec tamen magnum admodum damnum adhuc erat acceptum, cum Sidonius Vecten inſulam prætervectus ad Caleti conſpectum ſtetit, jactisque ibidem anchoris, ad Farneſium mittit, qui nuntiaret, ut ſecum, poſtridie ante Gravelingam futuro, conjungere Belgicas copias non ultra differat. Reſpondit ille, moram in ſe militeque ſuo, transmiſſionis ac prælii cupientiſſimo, nullam fore, modo ſubmotis a Flandriæ portubus Anglicis Hollandisque claſſibus ſibi via patefiat. Dumque ille in apparanda expeditione adhuc occupatur, Dracus octo navigia, Hiſpanorum ictibus jam fatiscentia, nitro, bitumine, ſulphureisque ramorum faſcibus, aliisque ignis alimentis complet, impoſitisque nautarum audaciſſimis concubia nocte ad Hiſpanam claſſem propelluntur. Tum vero navibus accenſis nautæ in ſcaphas deſiliunt: Hiſpanis vero terrorem ingentem incutiunt, exiſtimantibus, naves eſſe incendiarias, quales in expugnatione Antver-

Naves incendiariæ.

..rpiana magna cum clade experti essent. Tollitur in cælum clamor. Sidonius attolli anchoras jubet: naves in apertum oceanum deduci; satius habens cum hoste confligere, quam sulphureæ pesti naves comburendas obiicere.

Vix anchoras sustulerant, anchorariis aliquarum navium rudentibus præ festinatione præcisis, cum crebrescere furialem in modum tempestas cœpit: scindi conflictu nubium, diraque tractim luce conflagrare cœlum: sequi intumescentis nunc pelagi nunc sub- tempestas. sidentis ferales minæ: navium pleræque longius, quam ad declinandum inane illud formidati incendii terriculum opus erat, in altum abduci ventorum vi: nonnullæ mutuo allisu frangi, & vasto in præceps hiatu sorberi: aliæ in Flandricæ oræ vada syrtesque compelli.

Angli raram dissipatamque mari classem mane conspicati, levi- naufragibus ipsi navibus eandem adoriuntur. Hispanorum aliqui tamdiu re- um. stiterant, dum recrudescens ventorum vis iterum alios alio distraxit. Sidonius, non amplius obluctaturus tempestatum furiis, redeundi, ne omnia perirent, in Hispaniam consilium cepit: collectisque, 18. quantum poterat, dispersæ classis reliquiis, ne se in Caletanti freti angustiis rursus indueret, directis in septentrionalem oceanum proris, Angliam, Scotiam, Orcades, Hebrides, Hiberniamque prætervectus cum innumeris difficultatibus est colluctatus. Ad Hiber- reditus. niæ littora decem omnino naves solutis vi tempestatis compagibus periere: aliis ad Norvegiæ usque littora propulsis.

Tandem Sidonius ad Castellam appulsus cum paucis navibus iisque sauciis, mutilatisque, & velut in magno naufragio collectis male cohærentibus tabulis; ut erat animo æger pariter & corpore, domum permissu Regis curationis caussa concessit. Ducum præstantissimi perierunt. Navium hominumque amissorum numerum mire aliqui augent, imminuunt alii. Hispani scriptores fatentur, præter onerarias, damnum. 32. naves aut captas ab hoste, aut naufragio sepultas: homines ad 10000. partim in pugna cæsos, partim captos ab Anglis aut Hollandis, partim submersos, aut morbo consumptos. Angli vero Hollandique vix 10000. hominum superfuisse, 18000. desideratis: naves 80. amissas scribunt. Pernicies certe stragesque immanis fuit, in Divinorum judiciorum abyssum referenda.

Ingens tota Hispania luctus. Solus Philippi animus, rebus humanis superior, erectus stabat. Nuntianti decumanam cladem re- Regis animus. spondisse fertur: *Ego vero Divinæ Majestati ex animo gratias ago, cujus liberali manu tantum potentiæ viriumque mihi circumdatum video,*

deo , ut aliam rurſus in mare claſſem educere non dubie poſſim. Neque multum referre arbitror , quod aqua decurrens aliquando intercipiatur , dumodo fons , ex quo fluxerit , ſit ſalvus. His dictis calamum reſumit, cœptamque epiſtolam eadem vultus tranquillitate, acſi nihil amiſiſſet, proſequitur: alias quaſi joco dixiſſe memoratur, ſe non adverſus tempeſtates emiſiſſe claſſem: altior certe multo fortiorque, dum victus eſt, quam ſi viciſſet; longeque diſſimilis Auguſto Cæſari, qui ad nuntium Varianæ cladis, capite parieti impacto, altum ejulaſſe ſcribitur.

Felix ſane Chriſtiana fortitudo atque magnanimitas; infelix contra Anglia atque Batavia, quod vicerit (ſi tamen vicit) quod victoria ſint abuſæ ad ſtabiliendam hæreſin, ac perennem ſui ruinam: haud aliter ac Saraceni & Turcæ ingentes adverſus Chriſtianos armorum progreſſus verterunt in æternam ſuam perniciem. Saginantur deſtinatæ macello victimæ.

Expeditionem iſtam navalem haud multo poſt, anno videlicet 1592. exceperunt tumultus Aragonici. Res ita ſe habet. Joannes

19. Seditio Aragonica.

Eſcovedus, Joannem Auſtriacum, cui a ſecretis erat, comitatus in Belgium, viſus eſt eundem in ambitioſa & inquieta conſilia concitare. Quare ab Auſtriaco miſſus in Hiſpaniam ad petendam pecuniam aliumque belli apparatum, cum juſto liberius loqueretur, a ſicario peremptus eſt. Inſimulatus cædis auctor *Antonius Perezius*, Regis Philippi ſecretarius, datur in cuſtodiam, & quæſtioni ſubjicitur. Verum fuga in Aragoniam elapſus, atque Cæſarauguſtæ a Regio gubernatore per milites apprehenſus, ſecundum Regis mandatum Madritum remittendus, vi armata multis militum cæſis ac vulneratis, eidem eripitur ab Aragoniis, quiritantibus, ſua in hac re privilegia & jurisdictionem lædi: cauſam ad ſupremum ſuum juſtitiæ tribunal pertinere. Perezius Aragoniorum ope in Galliam evaſit. Rex vero miſſo Caſtellano exercitu, domitis Aragoniis, multos, inter quos magni proceres, & ſupremus Magiſtratus, *Aragonum juſtitia* appellatus, ultimo ſupplicio affecit: gentisque privilegia circumcidit; ſublato etiam tribunali, quod ipſis quoque Regibus jus dicebat. Scribunt plures, Eſcovedum Regis mandato a Perezio clam eſſe cæſum: orta autem deinde eum inter & Regem ob Principem Ebolitanam æmulatione tragœdiam illam in Perezium eſſe inſtructam. Quod tamen a tanto Rege videtur valde alienum.

Bellum Gallicum.

Ante vitæ finem tertium bellum Gallicum Vernina pace abſolvit. Nam occiſo anno 1589. Henrico III. Regnum Galliæ filiæ ſuæ Claræ Iſabellæ Eugeniæ (cujus mater erat Henrici ſoror) deberi exiſti-

existimans, Ligam catholicam pecunia ac milite sustentavit, adversus Henricum IV. qui anno 1593. catholica sacra amplexus, regno firmato, catholico Regi bellum indixit anno 1594. pace Vervina anno 1597. finitum. *Vide Gallica & Belgica.* Quæ porro bella Philippus adversus rebelles Belgas gesserit, dictum est suo loco. Quomodo Lusitaniam, Tunetum, & Philippinas occuparit, dicetur postea.

Anno 1598. ætat. 71. regni 42. obiit Philippus, Rex vere Magnus, nec nomine solummodo, sed re ipsa Catholicus: Religione siquidem nihil prius habuit: ab ipso etiam Clemente VIII. summo Pontifice *Defensor fidei* appellatus; dicere solitus, si proprius suus filius in hæresin inciderit, se ligna comportaturum ad eum comburendum: nunquam passus Divinum honorem, religionis decus, aut sacerdotium impune lædi. Tridentinum Concilium, superatis magnis difficultatibus, toto regno promulgavit. Sacram Inquisitionem potenter coluit defenditque, ejusque ope irrumpentes hæreses, sepositis omnibus humanis rationibus, nullo loco est passus consistere. Justitiæ pariter cultor inflexibilis; nullo hominum respectu habito; injuriarum omnium, nisi sibi illatarum, vindex acerrimus: vasta prorsus mente, & magnanimitate incredibili, nullis rebus secundis elatus, nullis adversis dejectus, sui ipsius possessor immobilis. Hanc mentis infractæ constantiam, uti vita universa, ita ultimus præsertim morbus, vehementi dolore sævus, comprobavit, nullo unquam lanienæ sensu expresso suspirio. 20. Obitus. Elogium.

Protestantici scriptores in Magnum hunc Regem, utpote apprime Catholicum, calamum, felle amaro tinctum, vehementer acuunt: Hibnerus maxime, qui non tantum summis Pontificibus, sed aliis etiam magnis Principibus Catholicis, etiam Regibus, etiam Imperatoribus, varia affingit scelera, eosque insulsis & scurrilibus fabellis deridendos conatur proponere. Quasi vero istis scriptoribus solis omnia liceant: aliis vero nec hiscere. Vituperia Protestantium.

Quatuor conjuges habuit. Ex prima, Maria Joannis III. Lusitaniæ Regis filia, genuit Carolum in carcere dein mortuum: ex secunda, Maria Henrici VIII. Angliæ Regis filia, nullam prolem suscepit. (Falso Hibernus scribit, fuisse patrueles) Tertia, quam duxit, Isabella, Henrici II. Galliæ Regis filia, peperit ipsi Claram Isabellam Eugeniam, Alberto Archiduci nuptam, cui Belgium in dotem attulit: & Catharinam, Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci desponsam. Ex quarta denique, Maximiliani II. Cæsaris filia, suscepit Philippum III. suum in Regno successorem, paternarum virtutum insignem æmulatorem. Conjuges Liberi.

ARTICULUS IV

De Regno Navarræ.

Quamvis in tractatione de rebus Hispaniæ superiorum temporum, etiam de Navarræ regno sæpius sit facta mentio; quia tamen sæculo XVI. magna in eo facta est mutatio, juvat
21. Origo hic peculiariter aliqua de illo annotare. Cum Christiani a Mauris pulsi latebras quærerent, ad Pyræneos montes in quadam Suprarbiæ sylva eremita quidam facellum construxisse fertur, ad quod post ejus mortem multi Christiani religionis causa confluxerant. Hi, auditis secundis in Asturia adversus Saracenos progressibus, & sibi aliquid tentandum rati, in unum populum collecti, *Ximenium Gar-*
Suprarbiæ, *siam*, nobilem Gothum, sibi Regem eligunt. Quia autem hic Ainsæ in Suprarbia, Mauris erepta, sedem vixerat, *Regnum Suprarbiæ* initio dictum est. (*anno* 730.)

Sanctio Garsia, pronepote Ximenii, anno 832. a Saracenis interfecto, post decennale in Suprarbia interregnum *Ennicus Arista*, Aragoniæ Comes, electus est. Quo pacto *Suprarbia* & *Aragonia* conjunctæ sunt. Ennici nepos *Sanctius Abarca* Saracenis Pampelo-
Navarræ. nam in Navarra eripuit. Ex quo tempore non amplius Suprarbiæ, sed *Navarræ Regnum* aut *Vasconum* est appellatum. Idem Sanctius etiam *primus Aragoniæ Rex* est dictus, cum prius comitum duntaxat nomen præferrent.

Hujus Sanctii Abarca abnepos *Sanctius Major* uxorio nomine etiam Regnum Castiliæ cum Navarra & Aragonia conjunxit, anno 1000. filius ejus primogenitus Garsias in divisione Navarræ regnum accepit. Sed hujus filio a fratre perempto, Regni ordines Sanctium Regem Aragoniæ elegerunt. Quo rursus utrumque Regnum coaluit (*anno* 1067.) Verum non ultra 60. annos hæc unio tenuit; nam Alphonso I. improli defuncto, Navarræi Regem elegerunt Garsiam IV. ex Sanctii Majoris progenie. Hujus nepos *Sanctius VII.* qui prælio ad Ubedam, in quo 200000. Maurorum cæsa dicuntur, interfuit: ultimus is fuit regum indigenarum. Cum enim prolem nullam relinqueret, *Blanca* ejus soror dotale regnum attulit Theobaldo, Campaniæ in Gallia Comiti (1234.)

Dig-

Dignumque obſervatu eſt, ſepties omnino Navarræ Regnum per fœminas Principes ad exteras familias fuiſſe translatum: & primo quidem per hanc ipſam *Blancam ad Campaniæ Comites*, quorum tres regnarunt, Theobaldus I. Blancæ filius, Theobaldus II. qui cum S. Ludovico ſocero ſuo in Palæſtinam profectus in itinere improlis obiit. Succeſſit frater Henricus. Cujus filia *Joanna*, Philippo Pulchro nupta, Navarram ad Reges Galliæ detulit (*anno* 1328.) Quatuor ex illis regnarunt, Philippus Pulcher, & tres ejus filii, Ludovicus Huttinus, Philippus Longus, & Carolus Pulcher, ultimus Capetingæ ſtirpis. 22. Ad comites Campaniæ. Reges Galliæ.

Revolutum tunc eſt Regnum ad *Joannam* Ludovici Huttini filiam, quam prius duo patrui Philippus & Carolus excluſerant. Hæc Philippo *Eboricenſi* Regii in Gallia ſanguinis Principi nupta, tertiam Regum exterorum ſtirpem eſt auſpicata (*anno* 1328.) Comitatum Campaniæ vero Philippus Valleſius abſtraxit. Tres ex Eboricenſibus regnum poſſederunt, Philippus Joannæ maritus; qui ad Algeziram a Mauris occiſus, hæredem ſub tutela matris reliquit Carolum Malum, hoc cognomen animi ferocia & libidinis fœditate promeritum. Dignam is vita mortem ſubiit, linteo inſutus, flammaque correptus, toto corpore ambuſtus. Succeſſit filius Carolus III. feliciter ac pie a patre degener. Eboricenſes.

Filia illius *Blanca* ad quartam Domum nempe *Aragonicam* anno 1420. transtulit Regnum, nupta Joanni II. Aragoniæ Regi. Qui ex ea duos liberos genuit, Carolum Vianæ Principem, & Eleonoram. Carolus jam a Carolo III. avo ſuo materno ſucceſſor erat declaratus, ea conditione, ut hæreditarius Navarræ deinceps ſemper appelletur *Vianæ Princeps*, ſicut in Caſtilia paulo ante invaluit, ut primogenitus diceretur *Princeps Aſturiæ*. Mortua anno 1441. Blanca Matre, Carolus Vianæ Princeps hæreditatem ſuam maternam, Regnum videlicet Navarræ petiit. Negavit Joannes pater, ad mortem usque ſuam illud retenturus. Carolus moræ ac privatæ ſortis impatiens, bellum patri movit: verum anno 1451. captus, anno 1461. ante patrem obiit, nulla relicta prole, retinuitque pater Navarram usque ad mortem, quæ contigit anno 1479. Aragonios.

Quamvis autem Joannes filium relinqueret Ferdinandum Catholicum, quia tamen is ex Caſtilienſi matre natus erat, ſecunda Joannis conjuge, Navarræi eo rejecto *Franciſcum Phœbum* Regem declararunt. Deſcendit is ex avia paterna *Eleonora*, Joannis & Blancæ Navarræ Reginæ filia: atque inde jus hæreditarium. Hæc Eleono- Foxenſes.

ra

ra Gaſtoni Foxio Gallico Comiti nupta, eidem peperit filium, Franciſci Phoebi patrem. Atque hac ratione Navarram quintæ externæ familiæ, nempe *Foxiorum*, Eleonora intulit. Verum Phœbus Eleonoræ nepos quarto Regni (quod per Cardinalem Foxium patruum ſuum adminiſtraverat) 16. ætatis anno deceſſit, 1483.

Albretanos. Tum vero ſexta jam vice Regnum Navarræ ad fœminam devolutum eſt, ad *Catharinam* nempe Franciſci Phœbi ſororem: quæ nupta *Joanni Albretano*, ad quem Albretum & Bearnia cis Pyrenæos in Gallia ſpectabat, in *Domum Albretanam* Navarram tranſtulit. Joannes igitur, uxorio nomine Rex Navarræ, minus gratus erat ſubditis, quia plures Gallos induxerat, iisque præcipua Regni munera conferebat. Unde provinciales in factiones ſciſſi multum negotii eidem faceſſebant.

Ferdinandus Catholicus vigili oculo in eos tumultus erat intentus, atque Bellomontanæ factioni ſuccumbenti bona in Aragonia attribuit, reſervato ſibi jure in bona, quæ exules in Navarra relinquere coacti fuerant, ut ſic firmum in hoc regno pedem figat: ulterius animo proſpiciens, occaſionemque rei gerendæ operiens. Hanc ei offerebat bellum Italicum, quod Julius II. cum Ludovico XII. gerebat: in quo Ferdinandus Pontificis partes tuebatur. Joanni vero Albretano Navarræ Regi amicitia cum Gallo exitialis fuit, id qua ratione contigerit, paulo pluribus explicandum venit, ex Joanne Mariana, Hiſtorico Hiſpano.

Cognito Pontifex, Navarræ Regem Eccleſiæ hoſtibus favere,
23. Ferdinandi conſilia. atque Piſani Conciliabuli Præſules, ſuos hoſtes, complecti ex animo, re cum Cardinalium ſenatu communicata, ad illud extremum atque ultimum decurrit, quod adverſus rebelles Principes ſanitate deſperata remedium uſurpati conſuevit. Rex & Regina Navarræ anathemate fulminati ditione omni ſpoliantur, ad communem prædam aliis Principibus invitatis. Suſpecta Ferdinandi Regis fraus erat, & paulatim in plures cœpit manare rumor, eo annitente, ſeveram adeo ſententiam prodiiſſe. Conjectura probabilis: quoniam diu penes ſe id diploma Pontificium occultavit: dum variæ cogitationes ejus ſubierunt animum, quid fama locutura eſſet, ſanandi Navarræ Regem rationem mitiorem inſtituere ſatagit.

Anno igitur 1512. Legatum ad eum mittit, qui officii admoneret, ne rationes ſuas cum Gallo miſceat, neve ſuis & Eccleſiæ
Poſtulata. hoſtibus porro faveat, aut per Regnum ſuum tranſitum eis permittat. In ſecuritatem rei utriusque Henricum filium in Caſtellam pignus

gnus mitteret. Postulata hæc Navarrus repulit, Gallico fretus auxilio, si quid incideret adversi. Quin Ferdinando studentibus molestus esse: novos in dies habere delectus: neque cessare, quamvis a Ribera limitis Præfecto monitus. Belli igitur causas quærere visus Ferdinandus, cum filium fidei obsidem dare Joannes recusasset, sex arces pignoris loco ab ea petiit. Durum id quoque Vasconi videbatur, pollicito, absque iis vinculis a Navarræ Regno tutos fore fines Hispaniæ. Denunciatum igitur illi: e duobus alterum eligeret: aut a neutra parte staret, sed medium se gereret inter disceptantes: aut si ex iis ditionibus, quæ in Gallia possideret, Regem Gallum juvaret, Navarræ opes in auxilium Hispani socialisque exercitus conferret.

Navarro Ferdinandi felicitas erat suspecta, ne sublato in Italia Gastone Foxio, Germanæ conjugis fratre, regnum Navarræ quasi dotale occuparet. Adversus eas suspiciones Gallus orator, si id contingeret, Galliæ vires universas venturas auxilio polliceri: quin Henrico filio nupturam minorem Ludovici filiam. Inanes pollicitationes, rebus vacuæ, credulum Principem egere præcipitem, ut Hispano deserto se Gallo socium adjungeret.

Ferdinandus igitur delectu in Castella habito idoneum exercitum conflavit Albano summo ductore. Utque Aquitaniam, Anglo fœderato adjutore, tutius invaderet, Navarram, in quam oculos maxime direxerat, primo impeti jussit, eo prætextu, ut in Gallia bellaturus, omnia a tergo tuta relinquat, majoremque commeatus opportunitatem habeat: indignante ob eas moras Anglo socio, qui in Aquitania Hispanum exspectabat, ut communi ibidem opera adversus Gallum ex condicto bellum gereretur.

Ferdinandus, cui meta, ad quam collimabat, erat Navarra, Duci Albano dat in mandatis, ut ante omnia *Pampelonam* Regni caput invadat, ea capta, prona fore reliqua. Ille nihil cunctatus, collecto exercitu, motisque continuo castris, ad Navarræ fines pervenit. Periculo cognito Joannes Rex Regina uxore cum filio in Bearniam dimissis, Pampelonam tueri constituit. Verum imbecillæ dum essent vires, opinione faciliora omnia Albano exstiterunt. Dedita Pampelona, reliqua protinus secutura sunt visa. Joannes consilii inops Albano nuntiat, facturum se, quæcunque essent imperata. Responsum, exspectandum a Ferdinando Rege mandatum. Bellum Navarræum.

Missi Legati acerbas conditiones retulerunt: Regnum Navarræ traderet universum, in potestate Ferdinandi futurum, dum

dum bellum sociale esset adversus Gallum, & Ecclesiæ dissidia componerentur: ac deinde, quamdiu esset visum. Fidei pignus esset Henricus filius in Castella educandus. Erat iniquum, Regnum & filium postulare: nec ullum tempus restitutioni præfigere. Ergo irritatus ea severitate Navarrus, rebusque in Hispania diffisus, in Galliam per Pyrenæos transcendit. Regis discessu nuntiato, facile tota Navarra se Ferdinando dedidit, una duntaxat vel altera arce vim experiri ausa.

Navarra ad Ferdinandum.

Interim ex Gallia missæ copiæ auxiliares Bearniam pervenerunt. Major exspectatio famaque, quam successus: Albano Pyrenæos insidente, atque aditum prohibente. Sollicitatus tunc Orseti Marchio Anglorum ductor, ut, via nunc in Aquitaniam aperta, communibus viribus provincia illa invadatur. At ille, sive Gallico auro, ut quidam existimabant, corruptus, sive pertæsus tantæ Hispanorum in Navarra moræ, quam expugnari nolebat, præcise negavit, jam tempus esse negotii perficiendi, autumno præcipiti, militeque suo aëris insolentia acciso. Hispanos non communem sociorum, sed suam privatam agere, de Navarræ regno adjiciendo sibi sollicitos; de Aquitania parum curare. Ex actionibus facile de mente cogitari posse. Destinatum sibi, in Angliam regredi, nullo moræ ulterioris pretio, præter inanes sumptus & militum interitum.

Gallorum conatus.

Interea Navarrus cum justo Gallorum exercitu, superatis vallium faucibus montiumque jugis, in Navarram irrumpens, haud magnum operæ tantæ pretium cepit, cum & Hispanum militem, & montanos homines, frigore & laboribus duratos, obsistentes inveniret. Admotis nihilominus ad Pampelonam castris, eandem obsedit, in veteri incolarum fide spei fiduciæque summam constituens: sed irrito conatu in Galliam recedere coactus est, consumpto milite, pecunia, spe.

Is belli Navarræi finis tunc fuit, Ferdinando gloriosus & apprime utilis, cum hac ratione universam Hispaniam in unum corpus colligeret: Joanni vero Albretano prorsus exitialis. Deditæ, quæ supererant arces. Pampelona castello munita, adversus externum internumque hostem. Equidem Lautrechius, Aquitaniæ Præfectus, novam expeditionem adornabat. At interim anno 1513. Gallus & Hispanus inducias pacti sunt: ille de Mediolanensi Ducatu, hic de Navarræ Regno retinendo sollicitus, nulla Joannis Albretani, aliorumque habita ratione. Atque ita regno extorris in Bearnia sua vixit usque ad annum 1516. quo & antiquus & novus Navarræ Rex obiit, coram altiori tribunali causam acturi.

Joan-

Joanni in titulum Navarræ Regis successit *Henricus* filius; cujus misertus Franciscus I. Rex Galliæ, alioquin Carolo V. ob præreptam coronam Cæsaream infensus, cum is in Germaniam abscessisset, & Hispani, Belgarum dominationem non ferentes, varios tumultus cierent, Navarræ Regnum cum ejus capite Pompejopoli seu Pampelona (cujus arcem Ignatius de Lojola defenderat) anno 1521. expugnavit, ac Henrico Albretano consignavit. Verum eodem adhuc anno Carolus V. Gallis ultra Pyrenæos ejectis totum Regnum recuperavit. Atque ab eo tempore Navarræ Regnum Hispanorum Regum provincia fuit. 24. Capta Navarra. recepta.

Dictum autem hoc Navarræ regnum, de quo hactenus egimus, trans Pyrenæos in Hispania situm, deinceps fuit *Navarra superior*, de quo nihil nisi titulum retinuerunt Galli. Eæ autem ditiones, quas Albretani in Gallia possidebant, videlicet Albretum, Bearnia, & Eboricensis ditio, *Navarra Inferior* sunt appellatæ.

Henricus Albretanus eo, quem dixi modo, spoliatus Regno, anno 1555. defunctus, uxorem habuit Margaretham, Francisci I. Galliæ Regis sororem, magnam ac liberalem hæreticorum nutricem, quam illi decimam Musam, & quartam Charitem appellarunt. Ex ea Henricus unicam filiam *Joannam* genuit, Antonio Borbonio nuptam. Quæ illi præter ditiones, a Domo Albretana in Gallia possessas, in dotem attulit titulum in Navarræ regnum. Et hinc Joanna ista *septima* erat fœmina, quæ titulum saltem Navarræi Regni in alienam familiam intulit, nempe *Borbonicam*, in qua hodiedum perseverat. Borbonii.

Porro Joanna cum materno lacte hæreseos venenum suxerat, illoque etiam maritum suum *Antonium Borbonium* infecerat. Verum ille, sive perspecta Hugonotorum fucata labe, sive Regni Sardiniæ, aut Navarræ recuperandæ spe, abjuratis Calvini erroribus, Catholicorum adversus Hugonotos partes amplexus, in obsidione Aureliæ anno 1562. lethali vulnere prostratus, atque in urbem expugnatam Helvetiorum humeris portatus, obiit, fide dubia.

Suscepit ex Joanna Henricum IV. Galliæ postea & Navarræ Regem; quem mater, ex asse Calviniana, eadem hæresi imbuit: quam denique anno 1593. serio ejuravit, Regnumque Franciæ est adeptus, magnus deinceps Religionis defensor. Titulumque (uti etiam omnes ejus successores) *Franciæ & Navarræ Regis* gessit.

ARTICULUS V.

Status Ecclesiasticus ordinatus per Concilia in Hispania sæculo XVI.

QUamvis Ecclesia Hispana sæculo XVI. in communi illa calamitate, regum Catholicorum auctoritate, Episcoporum clerique zelo, atque sacræ inquisitionis vigilantia conservata sit integra, atque in novum etiam orbem in immensum provecta, celebrata nihilominus & hoc sæculo sunt aliqua concilia Provincialia, ad reformandos mores, & disciplinam Ecclesiasticam restaurandam.

§. I.

Concilium Hispalense anno 1512.

25. COnvocatum fuit concilium istud Provinciale a Didaco Deza Archiepiscopo Hispalensi Andalusiæ Metropolitano. Is in prima sessione orationem ad Episcopos Suffraganeos, Gadicensem, Malacensem, Sylvensem, Canariensem, Marrvecensem, aliosque Prælatos, de synodorum præstantia, in illa maxime verba: *Ubi duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Publicati 64. canones: quorum hæc summa.

I. De Parochorum Officio.

26. 1. Parochi doceant diligenter mysteria fidei, doctrinam sacramentorum, orationes Ecclesiæ. Adsint hæc in templo descripta in tabula.

2. Cum in provincia Hispalensi plures adsint, a Judaismo & Mahometismo conversi, speciali catalogo illos Parochi annotent, & in visitatione de eorum instructione rationem reddant.

3. Commendatur Parochis diligentia in administrandis Sacramentis, reverentia in deferenda ad ægros Eucharistia &c.

4. Medicis sub excommunicatione præcipitur, ut observent Decretalem *cum infirmitas de pœnit. & remiss.* atque ante omnia infirmos moneant de procuranda salute animæ per confessionem &c. alias non amplius accedant. Parochi ad ista invigilent.

II. De

II. De pœnis in criminoſos latis.

5. Excommunicatio aliæque pœnæ ſtatuuntur in eos, qui utuntur vaticiniis, magicis artibus, ſortilegiis, & maleficiis.
6. Singulis annis publicentur cenſuræ aliæque pœnæ, peccatis publicis, clandeſtine contrahentibus, aut in gradu prohibito, ſtatutæ: item in polygamos, concubinarios, uſurarios latæ.
7. Urgetur gravibus pœnis præceptum annuæ confeſſionis & communionis.
8. Statuuntur pœnæ in eos, qui ultra annum perſtiterint in excommunicatione contumaces.
9. Executoribus præcipitur, ut diligenter exequantur ultimas voluntates.
10. Commendatur feſtorum obſervatio.
11. Statuuntur pœnæ in eos, qui non audiunt Miſſam majorem, aut non ſervant jejunia.

III. De Officiis Divinis.

12. In recitatione Divinorum officiorum, ceremoniis, ritibus; omnes Eccleſiæ ſe conforment Metropolitanæ.
13. Commendatur diligentia, devotio, modeſtia in choro ſub horis canonicis. Tempore Miſſæ Majoris non celebretur alia Miſſa, nec colligatur eleemoſyna.
14. Tempore Interdicti obſervetur *cap. alma mater de ſent. excomm. in 6.* Miſſæ & Divina officia celebrentur januis clauſis; exceptis diebus Nativitatis, Reſurrect. Pentecoſt. Aſcens. Corporis Chriſti cum ſua octava. Baptiſmus omnibus conferatur, item pœnitentia: euchariſtia tantum ægrotis. Extrema unctio nulli. Sponſalia permittuntur, non autem matrimonium. Sacra ſepultura ſolis clericis non conjugatis, qui non fuerint violatores Interdicti.
15. Parochi poſſunt fungi ſuis officiis etiam ſede vacante, & abſolvere a caſibus reſervatis ſibi antea conceſſis, ſine nova facultate.
16. In legendis Miſſis defunctorum voluntas impleatur.
17. Sacerdotes nullum pactum aut conventionem faciant de applicandis Miſſis, exequiis &c. ſed iis peractis detur conſueta eleemoſyna, ex juſtitia debita.
18. Extra Eccleſiam Miſſa non facile celebranda.

19. Ac proin nullus Sacerdos celebret in portatili, nisi privilegium a Papa obtentum ordinarius examinaverit, an non sit ob- vel subreptitie obtentum.

20. Matrimonia celebrentur in Ecclesia parochiali.

21. Abolentur repræsentationes mysteriorum, Nativitatis, Passionis, Resurrectionis Domini, propter abusum & scandalum infirmorum.

22. Pulsus ad salutationem Angelicam fiat post occasum solis in omnibus Ecclesiis simul, præeunte Ecclesia principali.

IV. De vita & honestate clericorum.

23. De vita & honestate clericorum, præscribitur modestus vestitus, pallium & collare amplum, corona, capillus brevis, barba rasa. Vetantur vestes sericæ, violaceæ, virides, saltus, cantiones profanæ, cauponæ. Nec accedant ad locum, in quo currunt tauri, sub pœna 20 regalium.

24. Clerici in Sacris constituti saltem in Nativitate Domini, Paschate, & Pentecoste confiteantur & communicent. Possunt eligere confessarium, qui potest eos ab omnibus absolvere casibus Episcopalibus, exceptis per saltum ordinatis, aut sine licentia Prælati, violatoribus Ecclesiæ, sortilegis, perjuris &c.

25. A fortiori Sacerdotes possunt eligere confessarium.

26. Concubinas dimittant intra novem dies: alias incarcerentur, & tertiam partem fructuum amittant.

27. Clerici non sint præsentes baptismo, matrimonio, aut exequiis suorum filiorum, filiarum, aut nepotum, nec illos secum ducant: nec legatum aut dominationem faciant ulli mulieri, quam pro concubina habuerant.

28. Clerici se non immisceant negotiationi sæculari aut mercimonio.

29. Parochi quolibet anno mittant ad ordinarium informationem de vita & moribus clericorum suæ Parochiæ.

30. Præcipitur Beneficiatis residentia.

31. Cum plures Religiosi relictis monasteriis habitum clericorum sæcularium induti involent in Beneficia Ecclesiastica, nulli eorum deinceps conferantur: nec admittantur ad celebrationem Missæ, nisi gestent habitum sui ordinis.

32. Quoniam per intercessionem magnatum plures indigni sunt ordinati, deinceps illi, qui intercessionem ejusmodi procurant, ad ordines decernuntur inhabiles. Ordinandi diligenter examinen-

nentur. Nulli dentur Dimiſſoriales, niſi præſens ſit examinatus, nec niſi ad unum tantum ordinem ſacrum.

33. Pro ordinibus nihil ſolvatur, nec pro charta, aut ratione ſigilli, vel ſubſcriptionis. Alias reſtituendum cum altero tanto.

V. De Matrimonio &c.

34. Graviter prohibentur matrimonia clandeſtina, ſub pœna excommunicationis & mulcta pecuniaria.

35. Peregrini ignoti ne jungantur matrimonio ſine facultate ordinarii.

36. Præter cenſuras ſtatuuntur aliæ pœnæ in contrahentes cum impedimento,

37. Uti etiam in polygamos,

38. Et blaſphemos. (*Statutæ ab hoc concilio præter ordinarias pœnas canonicas inſuper variis criminibus graves mulctæ pecuniariæ, quia hæ ſæpius magis abſterrent terrenos homines, quam ſpirituales pœnæ*)

VI. De Jurisdictione.

39. Qui ob delicta ad Eccleſias confugiunt, in iis modeſte ac reverenter ſe gerant; cum uxoribus ibi nullam familiaritatem aut commercium exerceant. Nec ultra octiduum ibi morentur absque ordinarii licentia.

40. Nullus quæſtor aut collector eleemoſynarius permittatur ullas bullas, aut indulgentias promulgare, aut ad concionem dicere, niſi exhibitis litteris ipſius Metropolitani, quibus iis faciat licentiam. Qui vero pro pecunia certas indulgentias promittunt, incarcerentur, & collecta pecunia ſequeſtro ſubjiciantur: fraudes etiam omnes & impoſturæ quæſtorum puniantur. (*Ecce! jam ante adventum Proteſtantium Hiſpalenſis, uti etiam aliæ per orbem provinciæ, improbarunt, graviterque coërcere conatæ ſunt abuſus ejusmodi quæſtorum eleemoſynariorum.*)

41. Ad obviandum variis fraudibus, decernit S. Synodus, ut nulla mandata cujusvis, qui ſe dicunt Judices Apoſtolicos, aut a Pontifice Romano habere poteſtatem judicandi, aut Beneficia reſervandi, conferendi &c. executioni mandentur, niſi ab ordinario litteræ & mandata prius fuerint viſa, & examinata.

42. Nullus clericus mittatur in poſſeſſionem ullius Beneficii absque mandato ordinarii.

43. Nul-

43. Nullus clericus extraneus admittatur ad celebrandum, niſi exhibitis litteris ordinarii.

44. Cum magna confuſio oriatur ex nimia multitudine illorum, qui ſe dicunt Notarios apoſtolicos, nullus hoc munere fungatur, niſi prius coram ordinario ratione tituli, creationis, & aptitudinis ſe legitimaverit.

VII. De Viſitatione.

45. Singulis annis Epiſcopi per ſe ipſos vel alios viros idoneos Diœceſin viſitent. Servetur *cap. exigit de cenſibus.* Ultra procurationes conſuetas ne admittant munera. Ne hoſpitentur in domibus ſæcularium. Perſonaliter Eccleſias adeant.

46. Nemo præfecturam Eccleſiæ gerat ultra duos annos. Coram viſitatore, clero, & populi primatibus rationes reddant.

47. Fabrica in Eccleſiis nulla ſuſcipiatur absque mandato aut conſenſu Ordinarii.

48. Nihil ſolvatur Notario pro libro viſitationis absque mandato & taxatione proviſoris.

49. Conficiendus liber authenticus omnium bonorum, poſſeſſionum, jurium, ad Eccleſias ſpectantium. Quia ſæpius inſtrumenta contractuum, fundationum &c. perierunt.

50. Evchariſtia, chryſma, oleum ſacrum aſſerventur loco decenti, & bene cuſtodito. Singulis octiduis renovetur SS. Sacramentum. Corporalia &c. quolibet menſe laventur.

51. Eccleſiarum ornamenta ad alienos uſus ne extrahantur.

52. Qui rem Eccleſiæ alienaverit, eandem reſtituat, & inſuper in quadruplum condemnetur.

53. Eccleſiæ ne muniantur inſtar arcis, caſtelli, aut munimenti.

VIII. De Immunitate Eccleſiaſtica.

54. Qui Eccleſiaſticum comprehenderit, occupaverit decimas aut alios reditus Eccleſiaſticos, vel impediverit, ſequeſtraverit vel aliquo modo violaverit eorum jura, ſive ad hoc dederit conſilium, auxilium &c. ultra pœnas in jure ſtatutas, privetur ingreſſu Eccleſiæ, &, ſi ante præſtitam ſatisfactionem deceſſerit, privetur Eccleſiaſtica ſepultura. Locus autem, in quem prædicta bona devenerint, Eccleſiaſtico ſubjiciantur Interdicto, donec integram præſtiterint ſatisfactionem.

55. Canon ita habet: *Statuimus, ut in poſterum nullus Dominus in temporalibus, nec alia perſona, cujusvis ſtatus aut conditionis*

exiſtat

exiſtat, - - - faciat ſtatuta, aut ordinationes, nec ponat edicta, vel probibitiones, contra libertatem & immunitatem Eccleſiaſticam, directe vel indirecte, faciat contribuere, nec ſolvere impoſitiones, & vectigalia Eccleſias, & Monaſteria, aut perſonas Eccleſiaſticas; quodque ſuper hoc non committant, vel committi permittant fraudem aliquam, ut indirecte compellantur ad contribuendum; alias perſonæ particulares, quæ fuerint culpabiles in aliquo ex præmiſſis, volumus & ſtatuimus, ut ipſo facto incurrant ſententiam excommunicationis. Civitas vero, oppidum, & locus, qui fuerint culpabiles, & in quibus præfati, vel aliqui eorum reſederint, ſubjiciantur Eccleſiaſtico Interdicto. Quas ſententias minime relaxari volumus, donec ſatisfecerint. Hæc ſtatuta ſunt in Hiſpania tempore Ferdinandi Catholici.

VIII. De Judiciis.

56. Judices Eccleſiaſtici cauſas celeriter expediant, mane & veſperi ſedendo.

57. In cauſis levioris momenti non recipiantur ſcripturæ, ſed expediantur breviter & ſummarie; in aliis vero cauſis non plures recipiantur a qualibet parte quam duæ. Exceptiones fori declinatoriæ aut aliæ dilatoriæ intra octo dies probentur.

58. Cum cauſæ matrimoniales ſint magni momenti, tractari non debent niſi a peritis SS. Canonum; neque debent ſubdelegari, ſed ab ipſis Judicibus delegatis decidi. Neque receptio & examen teſtium debet aliis committi.

59. Proviſores & Officiales generales non concedant litteras excommunicatorias propter rem levis momenti.

60. Judices nulla recipiant munera, nec retributiones. Alioquin, ultra pœnas a jure ſtatutas, duplo plus reſtituant, quam acceperunt.

61. Notarii, & alii miniſtri tribunalium, non plus exigant, aut recipiant, quam jure antiquo & conſuetudine eſt taxatum. Hæc taxa in tabula deſcripta publice in curia dependeat.

62. Pœnæ in quatuor partes ſunt dividendæ. Prima cedat Fabricæ Eccleſiæ Cathedralis, altera Fabricæ Eccleſiæ, in qua delinquens eſt Beneficiatus, aut Parochianus: tertia denuntianti, eique, qui cauſam proſecutus fuerit usque ad ſententiam: quarta operibus piis pro judicio Epiſcopi.

63. Conſtitutiones iſtæ ſynodales in ſingulis Eccleſiis deſcriptæ cuſtodiantur.

64. Approbantur & confirmantur Conſtitutiones, editæ a Cardinale Didaco Hurtado de Mendoza, Archiepiſcopo Hiſpalenſi, de celebratione Miſſarum, & Sacramentorum adminiſtratione.

§. 2.

Conſtitutiones Didaci de Mendoza Archiepiſcopi Hiſpalenſis confirmatæ a Synodo.

27. 1. Miſſa, ubi tres ſunt Beneficiati, una dicatur ante ſolis ortum, ut artifices & mercatores poſſint accedere, altera circa horam nonam ſolemnis. 2. Cantentur horæ modeſte ac devote. 3. Aperiantur Eccleſiæ ſummo mane. 4. Ne pax porrigatur patenis conſecratis. 5. Præcipitur nitor corporalium, linteorum, & ornamentorum altaris. 6. In ſacrario aſſervandæ hoſtiæ rotundæ, ſingulis 15. diebus renovandæ. 7. Symbolum in Miſſa cantetur integrum. 8. Clerici interſint Horis & Officio cum ſuperpelliceis, cantent devote &c. 9. Pervigilia in Eccleſiis propter abuſum tolluntor.

10. Cum plures clerici indecenti habitu incedunt, cum capillis effuſis, barba prolixa, palliis brevibus & apertis, ſine biretis, & aliquando cum veſtibus ſæcularibus, thoracibus ſericis, cingulis aureis & argenteis, annulis, calceis rubris; hæc omnia prohibita ſunto. 11. Baptiſmus ordinarie conferatur per immerſionem, non vero per aſperſionem.

12. Quia aliqui educantur abſque patre, matre & conſanguineis, & aliquando dubium eſt, an ſint baptizati, cumque ſcire oporteat ætatem, & an legitimi ſint, præcipue vero, ſi ad ordines vel matrimonium adſpirent, unde etiam impedimenta conſanguinitatis, affinitatis, cognationis ſpiritualis, ſcire oportet &c. ideo præcipitur parochis ſub pœna excommunicationis, ut librum baptizatorum intra 30. dies conficiant, in quo ſcribat baptizans ſuum nomen, baptizati, parentum, patrinorum. Patrini non plures admittantur quam quatuor, ſub pœna excommunicationis.

13. In denuntiationibus matrimonii ne diſpenſetur. 14. Miſſa ante diluculum ne celebretur. 15. Ne aſſumantur capellani, niſi ſint examinati, & approbati. 16. Pluralitas Beneficiorum vetatur. 17. Diſtributio fiat tantum præſentibus. 18. Unus ſacerdos ſemper ſit præſens in loco. 19. Sacriſta omnes Miſſas, quæ leguntur, annotet. 20. Dum celebratur Miſſa ſolennis, ſacrum viaticum non deferatur ad ægrotum, niſi in caſu veræ & certæ neceſſitatis. 21. In ſingulis parochiis proſtet tabella, in qua ſcripti ſint excommunicati, ac ſingulis

lis Dominicis eos Parochus ex hac tabella populo publice denuntiet. 22. Absolutus ad recidentiam si reincidat, rursus denuntietur. 23. Violantes clausuram Monialium excommunicantur. 24. Ne quis luctus causa deferat prolixam barbam ultra duos menses: quia hic mos est Mahometanorum, a quibus discerni non possent ejusmodi barbati.

§. 3.

Concilium Toletanum anno 1565.

POst absolutam Tridentinam Synodum ex ejusdem præscripto hoc 28.
Provinciale Toletanum Concilium indixit Christophorus Rogius de Sandoval, Episcopus Cordubensis, senior inter Comprovinciales Episcopos, Concilii Præses: qui in prævia oratione ad Patres afflictum ob irruentes hæreses Ecclesiæ statum describit, ac Tridentinam Synodum laudat, omnesque ad eandem acceptandam servandamque hortatur. In tres autem *Actiones* tota Decretorum series dividitur.

Actio prima.

REcitatur & recipitur Decretum Tridentini, quo præcipitur, ut 29.
Provinciale Concilium singulis trienniis, Diœcesanum vero quovis anno celebretur. Præmittitur dein professio fidei secundum formulam, qua sancta Romana Ecclesia utitur. Indicuntur preces & jejunia pro felici progressu & exitu Concilii: atque ut sententiæ dicantur absque clamore, strepitu, & spiritu contentionis, fit adhortatio.

Actio secunda.

E*Piscopis* præcipitur Residentia in loco Ecclesiæ Cathedralis. Diœcesin quot annis visitent. Mensa eorum sit frugalis, tria vel quatuor fercula non excedens, supellex modesta, conversatio cum piis & doctis. Domestici eorum compositi, sæpius SS. Sacramenta percipiant. Diœcesanam Synodum quovis anno celebrent. Visitantes, præter id, quod jure debetur, nihil accipiant, etiam sponte oblatum. Statuta Ecclesiarum in unum volumen colligi curent. Visitatores, fiscales, & provisores seu Vicarios non alios constituant, quam sacerdotes. Quolibet mense visitent detentos in carcere.

Judicia Ecclesiastica legitime instituantur. Promotor fiscalis neminem accuset, nisi quem gravat infamia. Pœnæ pecuniariæ in pios usus applicentur. Officia eorum, qui jurisdictioni inserviunt, non vendantur. Officiales diligenter visitentur, & muneris gesti rationem reddant. Clericorum, qui ab intestato decedunt, bona piis usibus addicantur. Pervigilationes nocturnæ in ecclesiis tolluntur: uti etiam mos ille puerilis, festo SS. Innocentum in templo eligendi Episcopum, aliique ludi theatrales, atque spectacula.

Clerici in nullis ludis personam agant. Nunquam larvati incedant. Fœminas vitent. Mensa & supellex sit modesta. Ad Parochias promoveantur per concursum, juxta formam Tridentini. Examinatorum pars tertia sit ex capitulo cathedrali, altera tertia ex Regularibus, tertia ex aliis clericis. Residentia districte parochis ac curatis præcipitur. Erigantur ex bonis matricis Ecclesiæ curatiæ, ut populus dispersus sacris interesse possit. Præbenda Canonicalis primo vacatura conferatur Theologo, qui doceat. Dignitates omnes conferantur Doctoribus in Theologia aut Jure Canonico, aut Licentiatis: uti etiam media saltem pars Canonicatuum. Qui post resignationem Beneficii partem fructuum retinet absque permissione Sanctæ Sedis Apostolicæ, vel etiam a sponte dantibus acceperit, eo ipso tam ipse, quam is, qui post resignationem Beneficium consecutus fuerit, tanquam contra suspectos de Simoniaca pactione procedatur ad punitionem secundum canonicas sanctiones.

Actio tertia.

EPiscopi publicum archivum habeant, cum inventario omnium rerum, jurium, instrumentorum &c. Nec ulla scriptura originalis inde amoveatur. Episcopus quovis biennio hoc archivum visitet. Non ordinentur, nisi idonei, & quibus statim Beneficium conferri possit. Concionatores procul ab omni ostentatione verbum Dei prædicent, scelera increpent, non personas. Parochi per se ipsos vel alios singulis festis paulo post meridiem pueritiam instituant Doctrina Christiana; omnes Ecclesiæ Ministri, qui Missam non celebrarunt, Festis Nativitatis, Cœnæ Domini, Pascatis, Pentecostes, S. Petri, Assumptionis B. V. Mariæ, Patrocinii Ecclesiæ, SS. Eucharistiam sumant ab eo, qui Missam solennem celebrat. Commendatur silentium, modestia, devotio in choro. Tertia pars proventuum ex Beneficiis separetur in distributiones quotidianas. His autem careant, qui serius veniunt, aut ante finem discedunt.

Capitulorum conventus bis tantum in hebdomade habeantur, ne Divina officia negligantur. Qui vocem non habent in capitulo, non admittantur. Quibus cura pastoralis commissa est, non avocentur officio Judicis ordinarii vel delegati universalis appellationum. Laici choro clericorum psallentium abesse jubentur. Ecclesiæ indigentes ex decimis reparentur: salva tamen consuetudine, si populus concurrere soleat.

Clerici ne sint laicorum œconomi, aut in foro civili procuratores, sub pœna suspensionis a Beneficio & officio ad sex menses: nisi pietas aliud exigat. Decernuntur pœnæ in clericos concubinarios, usque ad privationem Beneficiorum. Nec domi liberos illegitimos habeant, ne præteritæ incontinentiæ memoriam excitent. Quando ordinarius aliquem ab officio vel Beneficio suspendit, non possunt Canonici vel alii ei negotia capituli demandare, vel de mensa capitulari ei subvenire.

Beneficiati, etiam simplices teneantur tempore quadragesimæ, & quando ob indulgentias est affluxus populi, parochum juvare in audiendis confessionibus. Alioquin ab ordinariis puniantur. Ludimagistri & alii præceptores diligenter instituant pueritiam doctrina Christiana.

Qui studiorum causa absentes fructus Beneficii volunt percipere, ab Episcopo prius examinentur, an sint idonei: nec ultra annum sint absentes, nisi Episcopus, visis testimoniis, eis tempus proroget.

Quando ex præcepto sacra communio est sumenda, a parocho, aut ab alio ipsius parochi aut ordinarii licentia illam suscipiat. Commendatur majorem in modum clausura monialium.

Cum spectacula, in quibus a plebe in foro vel in circo tauri agitari solent, nequaquam sub votum cadere possint, etiam totius populi consensu edita declarantur irrita, eaque deinceps fieri sub excommunicatione prohibetur. Nec ullus clericus id genus spectaculis intersit. Commendatur Seminarii erigendi cura.

Quia ad corrigendos excessus, reformandos mores, ac restaurandam, si collapsa fortasse alicubi sit, Ecclesiasticam disciplinam sacræ synodi more majorum atque ex Tridentini præscripto sint instituendæ, designare oportet pro qualibet Diœcesi viros doctos, qui inquirant, quæ correctione indigeant, eaque ad concilium referant. Designati per singulas Diœceses tales inquisitores.

Denique subscripserunt Episcopus Cordubensis Senior, ac Concilii Præses, Episcopus Seguntinus, Segobiensis, Paletinus, Conchensis,

fis, Oxomenfis, Abbas de Alcala Regali, & Valdefius Cordubenfis provifor, Concilii Secretarius.

Henricus Spondanus Apamienfis Epifcopus in annalibus fuis Ecclefiafticis ad annum 1565. memorat, præter Toletanum, quatuor alia Concilia Provincialia in Hifpania fuiffe celebrata, videlicet, Salmanticenfe, Bracarenfe, Cæfar-Auguftanum, & Valentinum; quorum tamen acta juris publici necdum funt facta. Hinc optandum foret, ut obfervat Philippus Labbeus, ut revivifceret aliquis Garfias Loaifa, qui Hifpanica Concilia a tempore Pelagii Regis, ex Bibliothecis, & Bibliopoliis diligenter educta, publicaret.

CAPUT II.

De Regno Lufitaniæ.

30. Hifpaniæ olim provincia fuit Lufitania; eademque cum illa habuit fata, fub Celtis, Carthaginenfibus, Romanis, Vandalis, Gothis, ac Mauris, qui ultimi 400. annis eandem poffederunt, quamvis Chriftiani Legionis Reges fæculo VIII. IX. & X. magnopere fint conati, eandem fervituti fubtrahere. Felicioribus aufpiciis res acta eft fæculo XI. quippe Ferdinandus I. Caftellæ & Legionis Rex anno 1040. Vifeum ipfis & Conimbricam eripuit. Cumque multi exteri, Galli præfertim, Chriftianis venirent auxilio, atque ad urbem Portum navibus exfcenderent, tota provincia dici cœpit *Protugallia*.

Henricus Burgundus. Hos inter nobiles peregrinos erat *Henricus*, Burgundiæ Ducis frater, Roberti Galliæ Regis pronepos, ac Hugonis Capeti abnepos. Huic Alphonfus VI. Ferdinandi I. quem dixi, filius ob præclaram adverfus Mauros navatam operam Therefiam filiam fuam, impari quidem thoro natam, fed per fubfequens matrimonium natalibus reftitutam defpondit, cum dote earum urbium, quas in Lufitania a Saracenis vindicaverat. Hifpani fiduciario duntaxat jure conceffas fcribunt, directo dominio penes Legionis Reges remanente. Sed Lufitani id inficiantur, atque ab omni clientelæ nexu jam tum fuiffe liberas contendunt.

Atque ex tenuibus iftis initiis furrexit regnum in extrema ad occiduas plagas Europa, non quidem admodum fpatio amplum, fed foli fertilitate, urbium frequentia, portubus, Tagi, Durii, Guadianæ, Mundæ, Minii, aliorumque fluminum opportunitate, comprimis nobile.

bile. Prælongo tractu a Septentrione Gallæciam, ab Ortu Legionem, Castellam, Extremaduram, & Andalusiam attingit, ab Occidente vero & Meridie Oceanum allambit, auspicatis navigationibus in omnes quatuor orbis partes se diffusurum. Quamvis autem de hoc regno in superioribus sparsim sit facta mentio, placet tamen hic schema aliquod colligere.

ARTICULUS I.

De Lusitania sub Regibus usque ad sæculum XVI.

Henricus Burgundus, acceptis in dotem iis Lusitaniæ urbibus, quæ eo usque in Christianorum potestatem venerant, Conimbrica videlicet, Viseo, Bracara, Portu, Lameca &c. expeditionem sacram post mortem Bullionii in Palæstinam suscepit. Indeque redux obiit anno 1112. Filius ejus *Alphonsus I.* comprimis memorabilis, usque ad annum 1139. Comitis titulo patris exemplo usus, vitricum suum matremque, tumultum molientes, acie victos, carcere coërcuit: represso Castellano, qui illis auxilio venerat. Tum vero in Mauros conversus, qui pleraque Lusitaniæ adhuc tenebant, licet non plures, quam 12000. sub signis haberet, quinque eorum Reges, exercitum 400000. militum adducentes, ingenti prælio profligavit (*anno* 1139.) Rex propterea acclamatuus a victore exercitu, a quinque devictis Regibus novi Regni insignia hausit, quinque scutis clypeo cæruleo impressis.

31. Alphonsus I. Rex.

Victoriæ.

Anno 1147. ipsam *Olyssipponem*, urbem Lusitaniæ principem, ope classis in Palæstinam tendentis, Saracenis eripuit, futuram deinceps sedem regiam, ac florentissimum commerciorum emporium: Patriarchatu, Archiepiscopatu, & Academia hodie celebrem (*anno* 1166.) Accessit *Ebora*; quam per se ipsam conspicuam, Archiepiscopatus deinceps & Academia amplius nobilitavit. Cum autem Pacem Augustam tentaret, a Legionis Rege captus, liberque dimissus sub conditione clientelaris obsequii, anno 1181. Felicius iterum in Mauros irruit, reportata insigni ab Hispalis Rege victoria. Plenusque tandem uti annis ita adoreis obiit anno 1185. ætatis 91. regiminis 73.

Sanctius I.

Sanctius I. ejus filius anno 1188. rursus auxilio classis cruciatæ in Palæstinam transeuntis *Sylvas* expugnavit, Algarbiæ Regni tunc temporis primariam urbem. Geminæ ejus filiæ, altera nupta Alphonso IX.

so IX. Legionis, altera Henrico I. Castellæ Regi, facto propter consanguinitatis impedimentum Pontificis voluntate divortio, monasterium ingressæ sunt. Obiit Sanctius anno 1212. æt. 58. regni 26. *Alphonsus II. Crassus*, propter abdomen ita appellatus, anno 1217. adjuvante Christiana classe rursus e Belgio per fretum Gaditanum in Orientem navigante *Alcasariam* in Regno Fessæ expugnavit. Estque hæc prima urbs, quam Lusitani occuparunt in Africa, semen velut palmarum, in ea orbis parte metendarum. Alphonsus anno 1223. defunctus ætat. 38. reg. 12. duos reliquit filios: primum *Sanctium II.* qui turbarum pertæsus post vigesimum regni annum, abdicata corona terrestri, monasterium Toleti ingressus est, ut cœlestem securius inveniret: alterum *Alphonsum III.* quem Lusitani, regnante adhuc Sanctio fratre, quem inertem judicabant, Regem declarari ab Innocentio IV. Lugduni tunc commorante, missa legatione petierunt. Verum ut Sanctio Regnum adimeretur, impetrari non potuit. Id solummodo concessum est, ut Alphonsus ejus nomine, dum viveret, Rempublicam administraret. Exstant de hac re ipsius Innocentii litteræ ad Proceres Lusitaniæ: quæ est *capit. grandi* 2. *de supplend. neglig. Prælat. in* 6.

Alphonsus II. Alcasaria.

Flectii fides.

Verum non omnium Lusitanorum eadem erat mens. Conimbrica præsertim se opposuit; cujus Gubernator Martinus Flectius a multis scriptoribus celebratum edidit specimen invictæ fidei; nam urbem ad extremam licet inopiam redactam, dedere tamen Alphonso recusavit; morte etiam Sanctii, cui fidem juraverat, nunciata. Cogniturus enim veritatem Toletum eundi veniam ab Alphonso petiit. Dat ille, suspensa interim oppugnatione. Flectius Toletum delatus, aperto Regis defuncti sepulchro, Conimbricensis urbis claves manibus ejus inserit his verbis: quamdiu Rex vivere te judicavi, extrema omnia sum perpessus. Coriis famem toleravi, sitim lotio. Alphonso fratri tuo ne amplius resistant cives, quos hactenus continui, te concedente auctor ero. Rediit Conimbricam, eamque tradidit.

32. Interdictum.

Alphonsus Mathildem conjugem suam repudiavit, duxitque Alphonsi X. Castellæ Regis filiam naturalem, cum dote *Algarbiæ*, eos inter prius controversæ. Monitus ab Alexandro IV. ut ad primum conjugium redeat, sed parere recusans diris devovetur, totumque Regnum Interdicto subjicitur: quo 12. annos permansit illigatum. Dum neque Rex mutat, neque Pontifices cedunt, innocente populo Principis sui improbitatem & contumaciam luente. Scribitur, eum ex priori uxore suscepisse filium Robertum: ex quo descendens Catharina Medicæa Regina Galliæ anno 1580. Lusitaniæ coronam prætendit.

tendit. Obiit Alphonsus, Algarbia ex Maurorum manibus extracta, anno 1279. æt. 69. reg. 35.

Successit *Dionysius*, ex secunda conjuge susceptus; qui anno 1290. celeberrimam Conimbricæ Academiam fundavit: cives artibus, pagânos agricultura, omnes laboribus ita assuefecit, ut toto regno nemo mendicaret. Conjugem habuit *S. Elisabetham*, Petri III. Aragoniæ Regis filiam, pecuniis in rosas, aqua in vinum conversa, sanatis ægris, aliisque prodigiis claram. Aulicus alterum de nimia familiaritate cum ea apud Regem criminabatur. Rex jubet calcario primum ex aula ad se venturum in fornacem calcariam injicere: accusatus missus in via Missam audit: accusator avidus accurrit, correptusque a calcario in fornacem ardentem injicitur. Obiit Dionysius optime de regno meritus anno 1325. æt. 64. reg. 46. ex concubina reliquit Sanctium Comitem *Albuquerquium*: ex legitimo vero thoro ei natus est. 33. Dionysii regnum.

Alphonsus IV. qui anno 1340. pars magna fuit ingentis prælii, ad Tariffam cum Saracenis commissi, quo 200000. Barbarorum cæsa dicuntur. Discordias eum inter & socerum Castellæ regem exortas S. Elisabetha mater pacavit. Obiit anno 1357. æt. 67. reg. 32. Multas ei molestias intulit filius *Petrus Crudelis*, qui patre inscio sibi nuptiali fœdere junxit Agnetem de Castro, e gynecæo puellam. Hac patris jussu a sicariis perempta, actus in furorem filius arma in patrem parabat. De cætero cum laude rexit, *Crudelis* cognominatus ob rigorem justitiæ. ubi observatu dignum, tres eodem tempore *Petros* in Lusitania, Castella, & Aragonia regnasse, omnesque tres, ex diversis licet causis, *crudeles* cognominatos. Obiit 1367. æt. 47. reg. 10. Reliquit ex Laurentia concubina *Joannem* nothum, magnam deinceps turbarum sementem: Petri crudelis.

Ex justo vero matrimonio *Ferdinandum*, qui florentissimum Regnum pene evertit. Nam defuncto Petro Crudeli Castellæ Rege absque legitimis liberis, jure materno Regnum illud ad se pertinere arbitratus, gravissimum bellum gessit cum Castellanis, qui armis & fortuna superiores ipsam etiam Olyssiponem obsederunt. Adhæc *Jellesiam* Acunio marito rapuit, & ex eo adulterio genuit *Beatricem*, quæ *Joanni I.* Castellæ Regi ea conditione nuptui est data, ut liberi ex eo matrimonio nascituri Castellani & Lusitani Regni hæredes essent. Ex quo factum, ut dum Ferdinandus hactenus Castellam sibi vindicasset, deinceps Castellanus vice versa Lusitaniam sit vindicaturus. Ferdinandus.

Nam Ferdinando (*anno* 1383. *æt.* 44. *reg.* 16.) mortuo absque legitimis liberis, Beatrix ejusque maritus Joannes I. Lusitaniam petebant, tum sanguini debitam, tum pactis dotalibus sibi promissam. At totis viribus se opposuerunt Lusitani: Beatricem ex adulterio esse conceptam, ac proin juris hæreditarii incapacem: pactis vero nuptialibus non aliud esse transactum, quam ut liberi ex Beatrice & Joanne nascituri in Lusitania succederent: nullos vero ex eo matrimonio natos esse liberos (uti nec postea nati sunt.) Elegerunt igitur Lusitani sibi Regem *Joannem* Ferdinandi fratrem nothum, ex Laurentia concubina a Petro Crudeli susceptum. Igitur Castellanus armis jus suum persecuturus, cum exercitu in Lusitaniam irrupit anno 1385. & Olyssiponem, at incassum obsedit. Anno vero sequenti memorabili prælio fusus, fugatusque est ex Lusitania. Imo anno 1387. Lusitani Anglis juncti in Castellanum Regnum irruentes, eas in angustias Regem conjecerunt, ut anno 1388. abdicatis suis juribus Joannem nothum Lusitaniæ Regem agnosceret, pace ea conditione impetrata. Atque hac ratione mutuæ vices sunt redhibitæ, Henricus nothus Lusitanos a Castellæ throno, & Joannes nothus Castellanos a Lusitaniæ corona exclusit.

Bellum cum Castellanis.

34. Septa.

Atque hoc pacto *Joannes I.* Lusitaniæ Regnum adeptus, strenue illud gubernavit. Bello cum Castellanis recrudescente per inducias pacato, in Mauros felicius arma vertit, eisque anno 1415. Septam (*Ceutam*) per filios suos eripuit. Ex his unus *Henricus*, mathematicis disciplinis probe imbutus, ac navigationibus assvetus anno 1420. *Maderam* Insulam in mari Atlantico detexit. Obiit Joannes I. *anno* 1433. *æt.* 76. reg. 48. Reliquit sex filios, Eduardum, Petrum, Henricum, Joannem, Ferdinandum, ex justo thoro, ex sequiore *Alphonsum Bragantiæ Ducem*, cujus posteri thronum aliquando conscendent.

Madera.

Eduardus quinque tantum annos regnavit, calamitatibus uberes. Nam quinque ejus fratres, magno animo Principes, cum Lusitanæ angustiæ eorum spes non implerent, prolaturi in Africam imperium, cum cruce signatis, quibus Eugenius IV. peccatorum veniam concesserat, anno 1437. expeditionem suscipiunt: sed plane infaustam. Nam 6000. militum navibus impositis Septam appulsi, *Tingim* (Tanger) ad fretum Herculeum urbem, a qua olim Fessæ & Maroccii regnum *Mauritania Tingitana* est appellatum, oppugnare decernunt. Verum Phutensis & Maroccius Reges aliique Africani Principes cum innumerabili Barbarorum multitudine auxilio accurrunt, consertoque prælio Lusitanos ad pacem flagitandam cogunt.

Expeditio Africana infausta.

gunt. At illi pacem negant, nisi Septa reddita, tota Africa decedatur. Grave id erat, neque in eorum potestate: pollicentur tamen, modo incolumibus abire liceat. Dati obsides, ipse Ferdinandus Princeps, aliique viri primarii. Dimissi reliqui in Lusitaniam redierunt. Rex Eduardus ratas habere eas conditiones noluit; luerent obsides, quæ inconsulto tentassent, & temerarie promisissent. Relicti igitur in carcere. In quo Ferdinandus illuvie contabuit anno 1443. sexto captivitatis. Sepulchrum ejus Fessæ loco sublimi monstratur; erectum de gente Christiana trophæum. Adhæc pestis atrox per Lusitaniam grassata ipsum etiam Eduardum corripuit *an.* 1438. *æt.* 37. *reg.* 5.

Filium reliquit unicum *Alphonsum V.* sexennem puerum (quem jam antea *Principem Portugalliæ* appellari voluit) sub tutela matris Eleonoræ. Verum provinciales ea domum remissa, Petrum Alphonsi patruum tutorem constituunt. Qui decem annos eo munere graviter functus, Alphonso, sexdecim tunc annos nato, & Regnum, & filiam suam uxorem tradidit. Sed remotus a gubernaculo, atque Conimbricæ privatæ vitæ se dedens, malorum hominum suggestionibus a Rege, & cliente, & nepote, & genero, insidias passus, cum Olyssiponem occupaturus militem duceret, certamine commisso interfectus est (*anno* 1449.) Negata diu mortuo sepultura. Anno sequente pariter Isabella Petri filia, Regis conjux mœrore haud dubie ob necem paternam extincta est. Jacobus Petri filius in prælio captus, Romamque missus, purpura donatus est.

Diuturna in Lusitania pax has turbas excepit; nam Alphonsus ætate confirmata sapienter rempublicam gessit: bello postea Maurico felicior quam Castellano. Nam cum Calixtus V. ad expeditionem in Turcas adornandam eum esset cohortatus, huic operi immortuus est; malueruntque complures Christiani Principes adversum se ipsos, quam Christianæ fidei hostes, bella gerere. Alphonsus tamen milites, quos ad bellum sacrum conduxerat (cusa tunc etiam primum moneta *cruciata*) in Africam duxit, atque Tingim, frustra alias tentatam, Saracenis eripuit (*anno* 1458.) Alphonsus V. Tingis.

Gravissimo dein ætate jam devexa bello implicitus cum Castellanis (quod *part.* 6. in Castellanis retuli) nam Joanna ejus soror nupta fuerat Henrico IV. Castellæ Regi. Hoc mortuo ingens de regno contentio. Pepererat Joanna filiam, quæ pariter *Joanna* est dicta: quam multi Henrico Regi, quem impotentem credebant, suppositam existimabant; atque *Isabellam*, ejusdem Henrici sororem

 hære-

hæredem regni declarabant. Oppoſuit ſe pro nepte ſua Alphonſus V. Rex Luſitaniæ, belloque Caſtellanis illato victus receſſit; fruſtraque appellato de auxiliis Ludovico XI. Galliæ Rege anno 1480. pacem iniit: qua Caſtellam Iſabellæ & Ferdinando Catholico liberam reliquit, deſponſa tamen Iſabella, eorum primogenita cum Alphonſi ex filio nepote. Qui tamen nono ætatis anno mortuus, ſpes Luſitaniæ deſtituit.

Obiit Alphonſus V. anno poſt pacem initam proximo 1481. æt. 49. reg. 43. præcipua animi pietate, captivis liberandis, qui vincti in Africa detinebantur, magnam vectigalium partem impendit: manſueta atque pacata præditus indole, aulicorum tamen fluctibus obnoxia.

85. Joannes II. Luſitaniæ regnum *Joannes II.* a morte patris ſuſcepit, ab animi præſtantia & rerum geſtarum gloria cognomento *Magnus.* Graves ſimultates cum Caſtellæ Regibus per totam vitam, quas pater ſimplicius, ipſe callidius eoque implacabilius, exercuit. Odium in Proceres vertit, quos Caſtellæ rebus favere ſuſpicabatur. Judiciorum ſeveritas, in ditionibus etiam Regulorum per lictores in ſontes exercita, adeo multorum animos a Rege alienaverat, ut armis vindicanda privilegia, majorum meritis data, decernerent. Factionis iſtius ſeditioſæ capita erant Ferdinandus Dux Brigantinus, & Jacobus Viſei Dominus, Regii ſanguinis Principes: quos multi ex primariis familiis Proceres, Eccleſiaſtici etiam ordinis, ſequebantur.

Conſpiratio detecta. Atrocis conſpirationis indicium hac occaſione factum. Conventus Regni omnino frequentes Rex Eboræ celebrabat. Procerum in iis libertas conſtricta lege. Querebatur *Brigantinus.* Excutiuntur tabulæ, Regumque Diplomata, Brigantinis Ducibus data. Inveniuntur in iis inſtrumenta ac conſilia, cum Rege Caſtellæ initia, Reipublicæ exitialia: atque ad Regem deferuntur. Rex Brigantino amice exprobrat, condonatque. Negat ille facinus. Si falleret, dira caput ſuum imprecatione execratur. Omnia ad ſimulationem compoſita. Animum Ducis non mutat Regis benevolentia; qui teſtes perfidiæ litteras clam habebat. Novo indicio deteguntur vetera

Tragœdia. conſilia cum Caſtellæ Rege repetita. Conſtringitur vinculis Brigantinus, atque prolatis tabulis majeſtatis damnatus, capitis ſupplicium ſubiit, (*anno* 1483.) cum ſex aliis nobilibus Luſitanis, conſortibus ſceleris. Fratres ac filii Birgantini in Caſtellam fugiunt.

Sed necdum ſedata perfidia. Licet enim Viſei dux propter ætatem teneram ſit donatus venia, animi tamen conjuratorum nec prio-

priori severitate, nec recenti clementia moventur. Sed clanculum cœtus agentes, temporum conditionem acerbe conqueruntur, servituti proximam: paucorum dominante potentia, reliquos vulgus esse sine auctoritate. Brigantinum, quoniam eam indignitatem ferendam non putasset, capite luisse: ejus exemplum ad singulos posse recidere; cædem cæde expiandam. Rege autem sublato, Regnum Viseo decernunt. At dum tempus rei perficiendæ exspectatur, Regi conjuratio detegitur. Impii Regem templo egressum perimere parabant. At ille vitato periculo, Viseum ad se accersitum pugione confodit; illud modo fatus: ito, Brigantino renuntia exitum conjurationis, ab ipso inchoatæ. Erat Viseus 20. annorum juvenis, Emmanuelis, qui postea regnum est adeptus, frater senior: cui Rex omnia perempti fratris bona attribuit. Ex conjuratis aliis nonnulli capti. Eboræ Episcopus cum aliis in Castellam aufugit. Ea merces ac finis tetræ conspirationis. Exules postea ab Emmanuele Rege sunt patriæ & fortunis suis redditi.

Joannes, supplicio de sontibus sumpto, magna cum laude Regnum gessit, ac fundamentum jecit quæstuosis in Indiam navigationibus, itinere usque ad *Promontorium Bonæ Spei* aperto, ut postea prolixius memorabitur. Ut tamen Italico bello adversus Franciam se implicaret, nulla Ferdinandi Catholici hortatione adduci poterat, amicitiam a multis annis cum Gallo stabilem excusans. Et erat Pontifici subiratus: a quo impetrare non potuerat, ut Georgium ejus ex impare thoro filium diceret legitimum. Deliberatum siquidem habebat, præteritis legitimis patruelibus, eundem ex asse hæredem scribere. Cum autem facile prospiceret animo, quantos ea res motus esset concitatura, mutata sententia, Emmanuelem patruelem suum, perempti Visei fratrem, testamento designavit, substitutp Georgio filio, si eum contingeret sine prole decedere. Interim vero eundem Emmanueli commendatum Conimbricæ Ducem nominavit.

Promontorium Bonæ Spei.

His ultima voluntate dispositis obiit *anno* 1495. *æt.* 40. *reg.* 14. clementia, pietate, severitate in sontes, ingenio sublimi ac præstanti, tenaci ac fideli memoria, cæteros sua ætate Reges exæquavit, plures etiam superavit. Symbolum ejus erat Pelicanus, sanguine prolecto pullos nutriens, cum Lemate: *Pro lege & grege.* Sacerdotii cultor erat eximius: manus eas veneratus, quæ & absolutionem a peccatis, & Christi corpus sibi impertirent.

ARTICULUS II.

De Rebus Lusitaniæ sæculo XVI.

Joanne II. magno bonorum luctu extincto, aliqua de successione erat contentio. Alphonsus filius nono ætatis anno decesserat quadriennio ante patrem. Georgium superstitem excludebant natales. Maximilianus Cæsar Emmanuelis patruelis, regnum sibi deberi putabat. Natus siquidem erat ex Eleonora, Alphonsi V. sorore natu maxima, Joannis II. amita: Emmanuel vero ex Ferdinando, Alphonsi fratre juniore, Joannis II. patruo. Contendebat igitur Cæsar, in pari propinquitate priorem spectandam lineam, si-
36. ve ex fœminea sive ex virili collaterali linea descendat. Se igitur Eleonoræ senioris filium præhabendum Ferdinandi junioris filio.

Emãnuelis regnum. *Emmanuelis* causam gentis studia evicerunt, præclaræque dotes corporis & animi, quibus nulli ea ætate Principi concedebat. Igitur Emmanuel proclamatus Rex Lusitaniæ more majorum regni ordines ad Generalem conventum convocavit: ubi Georgium defuncti Regis nothum paterno amplexu excepit. Simulque per Legatos Europæ Principibus inaugurationem suam nuntiavit. Judæis ex Hispania pulsis amplior aliquanto permissa libertas. Decreta in Africam auxilia, ubi, ut alias memoratum, Joannes I. Septam, Alphonsus V. Tingim & Arcillam ad Oceani littora Mauris abstraxerant. Menesius Arcillæ Præfectus communicato cum Tingitano Præfecto consilio, insignem de barbaris victoriam reportavit. *Vascus Gama* dein classi a Rege præfectus, Promontorium Bonæ Spei præterfectus, ipsamque adeo Africam, ad Malabares Calecutum usque penetravit. Quem postea secutus *Alphonsus Albuquerquius*, qui exstructa in Sinu Persico *Ormo*, anno 1510. *Goam* cepit: futuram sedem Lusitani Proregis: excitatis pluribus variis in locis munimentis: ut pluribus de rebus Indiæ Orientalis dicetur.

Gama Albuquerquius.

Ægerrimis equidem oculis hanc Lusitanorum per vastum Oceanum navigationem & cum Indis commercandi opportunitatem aspexerunt non tantum Veneti sed etiam Ægyptii: quorum quæstuosa commercia magnum hac novitate vulnus accipiebant. Quippe eo usque Ægyptii aromata aliasque merces Indicas per mare rubrum Alexandriam deportare consueverant: inde vero Veneti per Medi-

ter-

terraneum & Adriaticum eas devexerunt Venetias : ab ea vero urbe, qua mari qua terra, in omnes Europæ regiones fuerant promotæ, ingenti & Alexandrinorum & Venetorum proventu. At vero per Lusitanos commerciorum alveo mutato, facile videbant pristini mercatores, monopolium suum in Lusitaniam transferendum, suaque commercia in immensum minuenda. Quare Veneti, maxime rem suam agi cernentes, non tantum Ægyptios sunt hortati, aliosque Africæ incolas, ut Lusitanis resisterent, sed ipsis quoque Indis metalla subministrarunt, in tormenta adversus Lusitanos, fundenda. Sed omni industria superior erat Lusitanorum constantia. Lis de navigatione

Qui vasta cogitatione, sub Emmanuale gloriosissimo Rege, omnes orbis partes complexi, non Orientales dundaxat Indias, magnam partem suis usibus servire coëgerunt; sed ad Occiduas etiam solis plagas classe in Americam sub *Alvaro Caprali* emissa, Brasiliam occuparunt (*anno* 1500.) Ex qua utraque, & Orientali & Occidentali fodina, tantæ Portugalliæ sunt opes partæ, ut aurea Emmanuelis tempora dicerent. Ne autem Hispani ac Lusitani novos inventos orbes sibi præriperent, jam ante Alexandri VI. summi Pontificis arbitrio cautum est, ut Hispani 180. graduum itinere maritimo ad Occidentales plagas navigarent, Lusitani vero totidem in Orientales: nec alter in alterius tractum irrueret: ac proin pars utraque absque alterius obice intra terminos suos infideles subigeret, & ad Christi jugum suave adduceret. Qua de re Bellarminus *lib. 5. de Rom. Pont. cap. 2.* ait: *non eo consilio id factum* (a Papa) *ut Reges isti proficiscerentur ad debellandos Reges infideles novi orbis, & eorum regna occupanda, sed duntaxat, ut adducerentur eo prædicatores fidei Christianæ, ac protegerent ac defenderent, cum ipsos prædicatores, tum Christianos, ob eis conversos. Et simul ut impediret contentiones & bella Principum Christianorum, qui in illis novis regionibus negotiari volebant.* Capralis. Brasilia. Papæ decisio.

Quod ut majori utriusque gentis amicitia nexuque propinquitatis eveniret, actum de conjugali fœdere. Emmanuel Rex primo sibi despondit Isabellam, Alphonsi Portugalliæ olim Principis Sponsam, ea tamen lege, ut Judæos ad exemplum Hispaniæ Lusitania pelleret. Impuberes igitur iis abrepti christiana fide sunt imbuti, reliquis aut religionem mutare, aut solum vertere jussis. Quo modo alii discesserunt, alii conversi, partim serio, partim ex simulatione. Judæi pulsi.

Ut autem hanc conditionem, vectigalibus suis, ut rebatur, inimicam, iniret, persuasit *Isabellæ*, Ferdinando Catholico prognatæ, felix tunc conditio. Nam Joanne ejusdem Regis Catholici filio unico, præmatura morte abrepto, Isabella primogenita totius Hispaniæ declarata fuerat hæres. Et fœcundum erat Emmanuelis cum Isabella matrimonium, nato *Michaële* in spes Hispaniæ & Lusitaniæ conjungendæ. Sed Princeps hic bimus obiit, matrem in partu defunctam secutus. Uterque dolor maxime ad Emmanuelem Regem pertinuit, & maritum, & patrem. Hispaniæ jus ad alteram Ferdinandi Catholici filiam Joannam, Philippo Austriaco nuptam, est devolutum, quæ eodem anno (1500.) Carolum peperit, quo Michaël obiit. Necdum tamen Emmanuel Hispaniæ spem posuit: sed *Mariam* duxit anno 1500. ejusdem Ferdinandi Catholici tertiam filiam, prioris suæ uxoris, prius jam cognitæ, sororem, adeoque primo affinitatis gradu sibi conjunctam. Ex qua multa quidem eidem proles: sed multa pariter Philippo Austriaco ex Joanna seniore spes omnes præcidit Lusitanorum.

Spes fracta.

Obitus Emanuelis.

Obiit Rex Emmanuel anno 1521. *æt.* 52. *reg.* 26. postquam Regnum domi compositum atque eximie florens, in Africam, Asiam, & Americam, ingenti terrarum tractu, & opum accessione protendit, Princeps pace & bello summus, ulteriorique ætate multo dignissimus. Thori conjugalis, ferme contra morem illius ætatis Principum, custos erat integerrimus: atque ex primo matrimonio cum Isabella, Ferdinandi Catholici filia, in spem utriusque regni, quod dixi, Michaëlem suscepit: ex altera prioris sorore nati sunt ei octo liberi: Joannes III. qui ei successit: Isabella Carolo V. Cæsari nupta; (ex qua natus est Philippus II. Hispaniæ Rex, cum jure in Lusitaniam: quam propterea consecutus est postmodum) Beatrix Caroli III. Sabaudiæ Ducis conjux: Ludovicus Dux *Pacis Juliæ* (*Bejæ*) qui ex concubina genuit Antonium, magnarum postea turbarum fomitem. Ferdinandus & Alphonsus cœlibes obierunt. Henricus Cardinalis Rex aliquando futurus. Eduardus Dux Vimarinus (*Guimaranes*) ex quo Maria, Alexandro Farnesio nupta, & Catharina Ducis Brigantini uxor. Unde utrique prætensio in Lusitaniam, uti postea videbimus.

37. Joannes III.

Joannes III. dignus tanto parente filius: major etiam religione: quam per utramque Indiam summopere promovit, misso ad illas gentes barbaras convertendas S. Francisco Xaverio ejusque sociis, quorum ope innumerabilem hominum multitudinem christiane credendi videndique principiis imbuit: quo pacto plurimas barbaras gen-

gentes devictas in libertatem Filiorum Dei asseruit. Dumque Carolus V. & Franciscus I. ejus coævi, aliique per Europam Principes cruentis inter se bellis, vel nullo vel modico sæpe tantarum concussionum pretio, pertinaciter decertarunt, ipse 35. annis domi in florenti pace, foris gloriosus, Indiarum opibus, & solatio plenis animarum spoliis, quiete fruebatur, Lusitania ad felicitatis apicem provecta. Ejus auspiciis detecta Japonia, multarum deinceps palmarum messis. Religio in Indias.

Obiit pientissime, uti vixit, anno 1557. æt. 55. reg. 35. Regum omnium faustissimus; modo numerosior ei proles stirpem in ævum propagaret. Nam ex Catharina Caroli V. sorore duas tantum proles suscepit, *Joannem*, & Mariam Philippo II. Hispaniarum Regi nuptam; ex qua Carolus, patris dolor. *Joannes* ante patrem obiit anno 1554. relicto tamen ex Joanne uxore, Caroli V. filia, Sebastiano, primum post mortem patris, in lucem edito. *Sebastianus* igitur posthumus, tantas in spes natus, tertio jam vitæ anno Joanni III. 38. Sebastianus. Avo in Regno successit, sub tutela primum Catharinæ aviæ paternæ, quam tamen Henrico Cardinali, defuncti Regis fratri, cedere debuit. At Princeps, animo præcellenti, ingenio vivaci, indole optima, jam decimo quarto ætatis anno Regni habenas ipse moderari cœpit. Eluxit in eo, sub Ecclesiasticorum ferme disciplina educato (informatore præcipuo Ludovico Gonsalvio, viro integerrimo) spiritus plane igneus, ex lectione expeditionum bellicarum avi sui Caroli V. magis accensus: ingens fidem Christianam apud gentiles propagandi ardor; diciturque cogitationem suscepisse eundi in Indias, ut præsens tam sanctum opus efficacius promoveret. Sed fatum, nescio quod, vernantem hunc florem summo omnium dolore, extinxit, totamque Lusitaniam, florentem adeo hactenus in extremum luctum, calamitatemque præcipitavit. Ita res habet.

Mahometes, a patruo suo Malucco Regno Fessæ & Marocci deturbatus, auxilia a Rege Sebastiano petiit. Qui ardore juventutis flagrans, optimam occasionem se nactum ratus, & Regem extorrem reponendi in solium, & Regnum Christi eas inter gentes proferendi, expeditionem suscipere decrevit. Multi, (præsertim Ecclesiastici) quos maturius judicium collectaque usu prudentia præ reliquis commendabat, omnibus rationum momentis dissuadebant: aleam discriminis plenam suscipi: instabilem ac fluxam esse Barbarorum ac præcipue Maurorum fidem. Quid? si interim discordes Africæ Principes, dum exteros venire cernunt, inter se transigant? si undique collecti insidias gens dolis assueta tendat, viarumque ac locorum ignaros caudinis veluti furcis concludant? si aperto etiam marte con- Dissuasio expeditionis.

fligendum, viarum itineribus laſſatis depugnandum cum infinita undique accurrentium Mahometanorum multitudine. Timendum omnino, ne Ferdinandi Principis, a Barbaris circumſepti captique, exemplum innovetur.

Minime autem ab ipſo Rege ſuſcipiendam hanc expeditionem, cujus vita vertatur ſalus Luſitaniæ. Prima eum florere ætate; necdum Regni hærede eſſe proviſum. Quid ſi, quod Deus avertat: ſiniſter incurreret fortunæ caſus? quantæ Regnum florentiſſimum involuturæ forent ruinæ? Præter Henricum Cardinalem, ætate devexa ſenem, ipſumque Regem, nullum ſupereſſe virilis ſtirpis; devolvendam Luſitaniam, cum India & Braſilia, ad Principes exteros; quanta orbæ gentis calamitate, facile quemvis æſtimaturum. Si conſtitutum Regi, exulem reſtituere Maurum, mitteret Ducem cum milite, perſonam ſuam Regno debitam ſacram habeat.

Pugna infelix. Verum Sebaſtianus Rex præfervidæ indolis, ardoriſque innati impetum ſecutus, ſpretis prudentiorum conſiliis, in ſuum interitum raptus, cum 15000. armatorum, totius Luſitaniæ viribus, in Africam properat. Mahometes cum totidem ferme copiis ei conjungitur. Maluccus, quamvis æger corpore, aciem ex adverſo inſtruit. 4. Auguſti anno 1578. conſeritur atrox pugna: ſecunda initio Luſitanis fortuna, tum vero maxime adverſa. Cum enim itinere feſſi, & ſiti aridi adverſus quiete refectos, & loci opportunitate munitos, & numero prævalidos, fortius quam prudentius pugnarent Luſitani, fuſo primum dextro cornu, tum etiam, deſperata victoria, ſiniſtro perrupto, Rex in eo fortiſſime dimicans, captus, & cum duo milites de captivo certarent, a centurione ſuperveniente acinace, ut fertur, percuſſus, miſere interiit, inſpectante Nunnio Maſcarenia, qui fruſtra ad eum defendendum accurrerat. (1578. *æt.* 24. *reg.* 21.) Mahometes fuga in paludem illapſus ſuffocatus eſt. Maluccus morbo tempore conflictus obiit, morte tamen ejus clam habita. Cum Rege Sebaſtiano tota nobilitas, quæ ex tota Luſitania aderat præcipua, totusque ferme exercitus, aut in acie cecidit, aut captus eſt, aut fuga periit.

Clades Regis.

Tantam certe cladem a ſua origine paſſa nunquam eſt Luſitania: florens ante longa pace, divitiis affluens, nobili ſanguine præfulgens, Regum indigenarum majeſtate ſuperba: jam ubique lachrymæ, luctus, ejulatio. Solymæ deſolatæ, mœrore confectæ, ac lamentantis prophetæ ſpecies præferri viſa. *Henricus Cardinalis*
39. Henricus Rex. Sebaſtiani Propatruus, Emanuelis filius, Joannis III. frater, unus ex ſtirpe Regia, 66. annorum ſenex, ſupererat. Is in tam triſti rerum facie,

facie, languente licet atque morboso esset corpore, regnum afflictum capessivit. Cernensque, tum ob statum tum ob effœtam ætatem, omnem stemma propagandi spem sibi ademptam, ne post mortem suam omnia miscerentur, omnes Olyssiponem evocavit, qui jus aliquod in Lusitaniam sibi vindicarent. Septem omnino erant competitores. 1. Philippns II. Rex Hispaniæ, ob matrem suam Isabellam Henrici sororem primogenitam. 2. Emmanuel Philibertus Dux Sabaudiæ, ob matrem suam Beatricem, Henrici sororem secundo genitam. 3. Rainutius Dux Parmensis Alexandri Farnesii filius, ob matrem suam Mariam, ex Eduardo Duce Vimarino (*Guimaranes*) Henrici fratre natam. 4. Catharina Joanni Duci Brigantino nupta ob patrem suum Eduardum Henrici fratrem. 5. Antonius, ob patrem suum Ludovicum, Henrici fratrem; cujus haud dubie jus fuisset certum, nisi ex concubina fuisset natus. Et hi quidem omnes ex Rege Emanuele avo descendebant. Henrici Cardinalis, ultimi Regis nepotes aut neptes, excepto Rainutio, qui uno gradu erat remotior, jus tamen repræsentationis sibi vindicabat. Competitores.

Sexto loco competiit Catharina Medicæa Regina Galliæ, quæ asserebat, se solam ex Alphonso III. per Robertum ejus primogenitum legitimis natalibus descendere. Cum enim idem Alphonsus Mathildim primam uxorem legitimam repudiaret, Dionysium ex concubina ortum esse, omnesque ejus posteros Reges, exclusa Roberti legitima stirpe, per usurpationem Regnum occupasse. Septimo denique Regni ordines, extincta masculina stirpe jus eligendi novum Regem sibi arrogabant.

Si Regni hæreditas ex jure communi Romano judicio familiæ ercifcundæ fuisset dividenda, duo Henrici nepotes, Philippus II. & Philibertus Emmanuel, atque ejusdem Henrici neptis, Catharina Brigantina, tunc in vivis existentes, successissent in capita, & quidem soli, nullo ex Thiis superstite, tanquam gradu proximi ultimo possessori. *Novell.* 118. *cap.* 3. *in fin.* Ubi deciditur, quod jus repræsentationis ultra fratrum aut sororum filios & filias non porrigatur. *Et* §. 4. *Inst, de legit. agnat. success.* ubi habetur, quod, si frater aut soror defuncti non sint superstites, hæreditatem non in stirpes, sed in capita esse dividendam, ita, ut nepotes & neptes æquali jure patruo & avunculo succedant. Hoc autem nusquam invenitur correctum. Lis de Successione.

Sed quia alia in Regnis individuis est succedendi ratio, excluso Philiberto, utpote ex secunda Henrici sorore genito, & Rainutio, gradu uno remotiore, ad Philippum II. & Catharinam Brigantinam devoluta est præcipua controversia, an videlicet Philippus Henrici

ex forore feniore nepos, an vero Catharina ejusdem Henrici ex juniore fratre neptis, potius jus habeat. Philippus jure Senioratus Catharina jure repræfentationis, tanquam repræfentans patrem fuum Eduardum Henrici fratrem, caufam fuam tuebatur. Petita a variis Europæ Academiis refponfa, quæ tamen caufam magis implicabant. Philippus II. Hifpaniarum Rex, negans, juri reprefentationis locum effe, quando foli fratris, ac fororis liberi exftant, mortuo anno 1580. Henrico (ætatis 68. regni altero) avunculo fuo fucceffit, jure fenioratus: non tamen omnino pacifice; nam Regni ordines, ex veteri a Caftellanis, omnibusque exteris, averfione, *Antonium* nothum fibi Regem depofcebant: allegantes exemplum Joannis I. ante 100. annos ad coronam promoti, licet pollutis ortus fuiffet natalibus.

Verum Philippus; & jure, ut exiftimabat, & armis omnibus competitoribus potentior, miffo cum exercitu Duce Albano in Lufitaniam, altero menfe totum Regnum occupavit, accepto a Proceribus ac Provincialibus homagio. Quamvis autem Philippus Rex follicite fatagebat, gentis ftudia & amorem demereri, profectus propter in Lufitaniam, atque integro triennio ibidem commoratus, eorum habitum ac mores indutus, monopolium Indici commercii illis relinqueret, atque judicia non nifi Olyffipone exerceret, fimulque promitteret, non alium nifi Regii fanguinis Proregem fe miffurum; nihilominus tamen ad propriæ nationis regem adfpirantes, compofito duntaxat ad fimulationem obfequio parebant: in omnem occafionem intenti, qua votis fuis potirentur.

40. Philippus Rex

Impoftores.

Quare haud pauci faciles aures debant quatuor impoftoribus, qui Regem Sebaftianum fingebant; primus anno 1585. opificis filius, ad triremes ab Alberto Prorege propterea damnatus. Hunc alter brevi fecutus eremitæ habitu, fune elifo gutture, mendacium luit. Tertius, vilis pariter conditionis homo, anno 1595. ob impofturam periit. Quartus anno 1598. Venetiis Sebaftianum mentitus, vultu, voce, ftatura eidem fimilis, fatebatur, fe in Africano infelici prælio ante annos 20. captum, fed tandem Divina ope liberatum: totque arcana prodidit, ut Lufitani, qui Venetiis verfabantur, eum pro vero fuo Rege haberent. Sed petente Oratore Hifpano a fenatu tanquam impoftor relegatus, Florentiam abiit: ubi ab Hifpanis captus, primum Neapolim, dein in Hifpaniam abductus, ad perpetuum carcerem eft condemnatus, in quo contabuit anno 1601.

Antonius.

Non parum turbarum impoftores ifti, attractis ad fe Lufitanorum pluribus, concitarunt. Sed multo plus negotii Philippo Regi facie-

faciebat Princeps *Antonius*, quem impari licet thoro natum Lusitani Regem declaraverant. Et armatum se ostentabat: sed ab Albano superatus, atque Lusitania ejectus, in Azores insulas profugit, easque Gallorum ope, quos Strozzio Florentino ductore Catharina Regina miserat, propugnare constituit, sed navali prælio a Sanctacrucio Hispanæ classis præfecto victus, inde quoque aufugit (*anno* 1583.) atque in Angliam delatus, novam ab Elisabetha, Hispanis rebus ubique adversa, impetravit. Sed irrito conatu tentavit Lusitaniam (*anno* 1589.) Tandem in Galliam exulatum abiit; ibidemque obiit anno 1595.

Atque hac ratione Lusitania Philippo II. confirmata 60. annis ejus familiæ adhæsit, ad Philippum III. & IV. propagata, ad annum usque 1640. quo Lusitani, excusso Hispanorum Imperio, Regem sibi elegerunt Joannem Ducem Bragantinum, ex Catharina Joannis III. & Henrici nepte legitime descendentem: in cujus gloriosa stirpe hodiedum Lusitaniæ corona floret eximie.

Status Ecclesiasticus.

Quamvis autem in Lusitania nulla inveniam celebrata Concilia, Religio nihilominus in illa apprime in hanc usque diem floret, Regum auctoritate, Episcoporum ac totius Cleri vigilantia, & sacræ Inquisitionis, ibidem, uti in Hispania, erectæ, severitate perpetuo conservata. Quomodo autem eadem per utramque Indiam sit propagata, ingenti prorsus Ecclesiæ incremento, ad Sæculum XVII. recensendum reservo; cum alias tractatio de rebus Sæculi XVI. in majorem, quam voluerim, molem excreverit. De statu tamen Civili & Ecclesiastico Angliæ & Scotiæ per modum appendicis differendum judico, ne rerum schema ad Sæculum usque XVI. deductum, in ultimis Sæculis deficiat. Quamvis in Regnis illis ob perturbationem Reipublicæ, dominatesque hæreses nulla amplius legitima celebrari potuerint Concilia.

CAPUT III.

Schema Rerum Anglicarum sæculo XVI.

SIcut in reliquis Europæ Regnis ingentes Sæculum XVI. mutationes attulit, ita etiam in Anglia, non in civilibus duntaxat rebus, sed quam maxime in Ecclesiasticis. Illas primo, has secundo Articulo persequemur.

ARTICULUS I.

Status Angliæ Civilis.

41. ANglia nuptiali fœdere a Normannis ad Domum Andegavensem translata, ultra 300. annos in eadem gravissimos inter tumultus, quod prioribus sæculis memoratum, est jactata; maxime, postquam Eduardus III. anno 1377. inter tres filios suos hæreditatem ita divisit, ut primus Regnum consequeretur, alter Lancastriæ, tertius Eboraci Dux crearetur. Tres enim hæ familiæ, stirpis ejusdem rami, tam obstinato inter se odio decertarunt, ut altera alteram throno dejiceret, & Anglia frequenti Regum, Regiorumque Principum sanguine redundaret.

§. 1. *Henricus VII.*

Tandum vero *Henricus Richemondiæ Comes*, ex familia Tudoria, antea satis obscura, natus, exorsus & ipse Regnum a Principum sanguine, Domum Lancastriensem & Eboracensem, internecinis discordiis jam diu laceratas, in se ipso coadunavit, dum ex matre Lancastrensi descendens, Elisabetham Eboracensem matrimonio sibi junxit. Neque tamen regni securum se credidit, donec anno 1499. Eduardum comitem Varvicensem, ultimum ex Eboracensi stirpe surculum succidit. Nec defuere duo impostores, quorum unus hunc comitem Warvicensem, alter Eduardum IV. Regem simularet, multoque milite in Scotia & Hibernia collecto in Angliam irruerent. Sed prælio victi, alter occisus, alter ad infimam conditionem redactus est.

Postea hic novus ex stirpe Tudoria Rex *Henricus VII.* (Richemontius antea Comes) tranquilla in pace, ac præcellenti sapientiæ commendatione regnavit, ut adeo Angliæ Salomon, & ipse atque Ludovicus XI. & Ferdinandus Catholicus, coævi, *tres Magi Occidentales* dicerentur. Extra Angliam bellum unicum, nec magnum nec diuturnum, gessit cum Carolo VIII. Galliæ Rege. Cum enim is Annam Britannam Maximiliani Cæsaris sponsam rapuisset, fœdere cum hoc inito Picardiam invasit, & Bononiam obsedit. Sed brevi pace composita in Angliam suam recessit. Ibique obiit anno 1509. æt 52. reg. 24.

Avus ejus erat Owenus Tudor ex infima Walliæ nobilitate, iis tamen corporis & animi dotibus præditus, ut Catharina, Caroli VI. Galliæ Regis filia, Henrici V. Angliæ Regis vidua, secundis eum nuptiis conjugem adoptaret. Inde familiæ splendor. Nam Edmundus Tudor, his parentibus natus, dictus est Richmondiæ Comes, na-

ctus

ctus in conjugium Margaretham ex Lancaftrenfi Regia Domo, quæ ipfi peperit Henricum VII.

Is ex Elifabetha, Domus Regiæ Eboracenfis hærede, quatuor liberos genuit, 1. Arthurum, cum Catharina Ferdinandi Catholici filia defponfum, fed jam 16. ætatis anno mortuum. 2. Henricum VIII. de quo mox plura. 3. Margaritham, Jacobo IV. Scotiæ Regi nuptam. Quo titulo poftea Anglia Scotiæ juncta eft. 4. Mariam Ludovici XII. Galliæ Regis conjugem.

§. 2. *Henricus VIII.*

Succeffit *Henricus VIII.* filius: qui brevi ingentes thefauros pecuniæ, quos pater cum indignatione populi collegerat, luxu perdidit. Sex uxores (fi tamen omnes uxores) habuit. 1. *Catharinam* Ferdinanandi Catholici filiam natu minimam, Arthuri fratris primo conjugii anno viduam; quam duxit, quamprimum Regnum adeptus eft, anno videlicet 1509. eam tamen poft 20. conjugii annos, poftquam quinque liberos, tres filios & duas filias, ex ea fufceperat, repudiavit, flagranti in Annam Bolenam amore infaniens, id nefando confilio caufæ prætexens, matrimonium cum Catharina fuiffe invalidum, eo quod prius Arthuro fuerit nupta, licet Pontifex Julius II. in eo impedimento difpenfarit. Catharina anno 1531. repudiata, quinque annos extra aulam fupervixit. 42. Sex ejus uxores.

2. *Annam Bolenam*, propriam, ut plures, etiam Proteftantes, fcribunt, filiam, ex uxore Thomæ Boleni, quem in Galliam legatum miferat, fufceptam. Ajuntque, Regi interroganti, quantum foret piaculum, fi quis poft matrem cognofceret filiam, quendam ex aulæ parafitis refpondiffe, non majus fore, ac fi quis poft gallinam pullum comederet. In Gallia educata corporis proftituti infamia laborabat. In Angliam redux fultando primum Regem fafcinavit. Dein matris fuggeftione, quæ optime Regem noverat, pudicitiæ fimulatione omne extra matrimonium carnale commercium negans, nuptias tandem facrilegas impetravit anno 1533. Vehementer fe oppofuerant Ecclefiaftici & Politici ordinis homines nuptiis, tam adulterinis, & tam imparibus: nec ceffabant fornicarios ejusdem fœminæ, adulterinos concubitus proponere. Fruftra omnia, corde Regis jam fafcinato ac dementato. Neque contracto jam adulterino matrimonio exempla evagantis fidei conjugalis; in hac pellice deerant. Quæ tamen omnia Rex amore captus obtrectationes reputabat: donec Bolena Rege infpectante cuidam nobili, in quodam fpectaculo fudanti, ftrophiolum projiceret. Tum enim vero Rex ira æftuans, fevera quæftione habita, Bolenam de pluribus adulteriis, cum

cum Norrifio, Weftono, Breretono, Smetono mufico, ipfoque ejus fratre Georgio, comiffis convictam, fecuri percuti juffit. Et quidem ipfe pater. Annæ Thomas Bollenus, quem Rex ad fummas dignitates evexerat, feralem mortis fententiam in filiam ac filium ceu judicii præfes ferre debuit. (anno 1536.)

3. *Joannam Semeriam*, five *Semeyram*, quam altero mox die Reginam dixit. Sed vertente anno in partu obiit. (1537.) 4. *Annam Clivenfem*, quam ex Germania adductam, cum ectypon pulchrius effet prototypo, mox repudiavit: Thoma Cromvelle Effexiæ Comite, qui has ei nuptias perfuaferat, capite plexo (*anno* 1540.) 5. *Catharinam Hovardam*; quam Rex eo prætextu, quod non invenerit virginem, altero anno publice occidi juffit. 6. *Catharinam Parræam*, quæ duos jam ante maritos habuerat, & poft Regis mortem quarto nupta eft.

Quamvis autem voluptatibus, commeffationibus, luxui, crudelitati, totus indulgeret, immani tyrannide fæviret, ac facra omnia, fe caput Ecclefiæ efferens, profanis, ut poftea dicetur, mifceret, Angliam tamen utcunque in pace continuit, qua metu, qua largitionibus, & Ecclefiafticis fpoliis in canum rictus, ne latrarent, ingeftis. Abdomen fafciis geftabat adeo enorme, ut pedibus incedere non amplius poffet, foresque cubilium ampliari oportuerit.

Bella cum externis inchoavit potius, quam geffit. Ut Europæ ftateram in æquilibrio confervaret, Carolum V. inter & Francifcum I. medius, id cavebat, ne alterutrius potentia nimium crefceret. Hinc plura adverfus Gallos bella orfus, nullum perfecit. Sed ubi Auftriacæ vires lancem alteram fuperabant, ipfe, pondere fuo fubtracto, æquilibrium reftituere fatagebat; perpetuis interim eorum difcordiis bellisque tutus; quin imo ab utraque parte fummis officiis cultus, ut in armorum focietatem pertrahatur.

Ejus bella.

Et quidem anno 1511. cum Ludovicus XII. potentiam fuam per Italiam nimium extendere videretur, cum Julio II. Maximiliano Cæfare, & Ferdinando Catholico, focero fuo, fœdus adverfus eundem iniit, & anno 1513. in Belgio Tervanam & Tornacum occupavit. Verum cum lances ad æqualitatem erant reductæ, anno 1514. & pacem, & fororem fuam Ludovico conjugem dedit. Carolo V. ad Imperium evecto focius acceffit adverfus Francifcum I. fub initiis Regni fui in Italia rurfus dominantem; fed ubi eo victo, & capto, atque Gallis Italia ejectis maxima rei gerendæ erat opportunitas, fe alteri iterum lanci injecit, ac pondus addidit, ne Caroli V. nimium excrefcerent vires.

Anno

Anno 1546. Carolo V. denuo junctus, Franciscum I. in Picardia aggressus est. Sed dum Angli lentam in obsidione Bononiæ moram trahunt, levis omnino expeditionis fructus fuit. Cum Scotiæ etiam Regibus collisus, victoriam retulit: ut suo loco dicetur.

Præcipuum rerum administrum habuit *Thomam Volsæum*, infinitæ ambitionis virum, qui & Regnum & Regem diu impotenter regebat, ac præcipitabat. Hic novus homo, lanionis filius, absolutis literarum studiis, statum Ecclesiasticum complexus, sacellanum aulicum agebat: anno 1513. ad Episcopatum Tornacensem in Belgio promotus: sequenti ad Lincolniensem in Anglia: anno 1515. ad Archiepiscopatum Eboracensem. Mox Cardinalis dictus, & Cancellarius Angliæ, ad summum quoque Pontificatum vehementer adspirabat, ac propterea partes Caroli V. adversus Franciscum I. omnibus viribus promovebat: magnis vicissim honoribus ab eo veluti pater cultus. 43. Volsæus.

Verum cum anno 1522. mortuo Leoni X. Hadrianus VI. Caroli quondam Moderator ejusdem commendatione subrogaretur, Volsæus, concepto in Carolum odio, studium omne in Franciscum ejus æmulum convertit, Angliamque in ejus partes inclinavit, frater propterea a Francisco Rege appellatus: omnibusque honorum officiis demulsus, atque, ut odium in Cæsarem omnibus viis exprimeret, tragœdiam orsus est toti Angliæ fatalem. Eam nempe Regi cogitationem ingessit, ut facto cum Catharina (Caroli V. matertera) divortio, Margaretham Francisci I. Galliæ Regis sororem ducat. Nam præterquam, quod Catharina Volsæo ac Regi propter modestiam ac probitatem esset invisa, negabat impius Præsul, Henricum bona conscientia in eo conjugio posse persistere. Irritum quippe illud esse, quia in primo affinitatis gradu contractum: effecturum se, ut ipse Pontifex, declarato matrimonii vitio, divortium approbet.

Grata hæc erat Cardinalis oratio auribus Regis, cujus libido in Annam Bolenam jam ardebat. Simulans igitur, se Galliæ Regis sororem ducturum, Volsæo negotium cum Clemente VII. transigendum committit. At cum is negaret, rem tanti momenti tam facile concludi posse, mittique Romam a Rege & Regina Procuratores peteret, qui causam agerent ex juris ordine, Rex causæ diffisus, in Anglia judicium haberi voluit: cumque alii hac de re multum ubique disceptarent, ipse moræ pertæsus, Alexandri gladio nodum solvendum duxit: atque anno 1531. tanquam in hac causa competens esset Judex, sententiam divortii pronuntiavit.

Volſæo exedendum erat, quod intriverat. Nam quia promiſſo, approbationem Romanam ſe obtenturum, ſtare non poterat, Regis, quem totum ante poſſidebat, gratia excidit. Tunc enim vero cernere licuit fluxas rerum humanorum vices, qui 400. hominum, quos inter Comites & Barones, nobili famulatu ſtipatus inceſſerat; qui totum Regnum manu ſua verſaverat; cujus epiſtolæ hoc turgente typho ſuperbiverant: *Ego & rex meus*; is a ſummo dignitatis ac potentiæ faſtigio repente deturbatus, honoribus ac bonis exutus, atque ex aula ad Archiepiſcopatum ſuum Eboracenſem relegatus, cum inde ad dicendam cauſam Londinum citaretur, metu ac mœrore in itinere extinctus eſt. (*anno* 1530.) Quem ridens fortuna ideo duntaxat altius videtur extuliſſe, ut lapſu graviore præcipitaret: vere expertum, malum conſilium conſultori peſſimum: ferendum tamen, niſi & Regem & Regnum præcipitaſſet in ruinam animarum immortalium, nunquam ſatis deplorandam.

Mors Henrici.

Obiit infelix Rex anno 1547. æt. 56. reg. 38. exclamans in morte; *Amici! omnia perdidimus, Regnum, vitam, animam.* Reliquit tres liberos: Mariam ex Catharina prima ac legitima conjuge, Eliſabetham ex Anna Bolena, & Eduardum ex Semeria. His ſucceſſionem in Regno ita teſtamento diſpoſuit, ut primo ſuccederet Eduardus, dein Maria, poſtremo Eliſabetha. Cæterum Henricus VIII. primus ſe Angliæ & *Hiberniæ Regem* ſcripſit; cum anteriores Reges tantum *Hiberniæ Domini* ſint appellati, nempe ſicut ſe ipſum caput Eccleſiæ Anglicanæ creavit, absque ullo totius antiquitatis exemplo, ita etiam Regem Hiberniæ.

§. II.

Eduardus VI. & Maria.

44. Semeyrus.

Natus ex Joanna Semeria (alii *Semeyram* ſcribunt) decimo ætatis anno ſucceſſit Patri, quamvis autem 16. tutores ei fuerant attributi a patre, nihilominus tamen *Eduardus Semeyrus, Dux Somerſeti* ejus avunculus rerum ſummam Angliæ Protectoris nomine ad ſe traxit. Cogitabat is quidem Eduardum Regem nepotem ſuum cum Maria Scotiæ Regina connubio jungere. Sed illa a Gallis prærepta Franciſco II. tunc Delphino nupſit. Nihil pernicioſius Regno maligno hoc Protectore, qui & Regem & Regnum penitus in hæreſin præcipitavit.

Oppoſuit

Oppoſuit ſe Ducis hujus Somerſetani arrogatæ poteſtati *Joannes* Dudlæus.
Dudlæus Dux Northumbriæ, eo usque, ut judicio condemnatus anno 1552. capite minutus fuerit. Igitur Dudlæus in locum Somerſetani ſurrogatus Eduardum Regem ita in poteſtate habuit, ut eidem perſuaderet, ſorores ſuas ad Regnum eſſe inhabiles, utpote primam ex inceſtu, alteram ex adulterio natam: eoque adoleſcentem adduxit, ut ſororibus teſtamento excluſis, *Joannam Grayam*, Henrici VII. ex filia proneptem, hæreden ſcriberet. Hanc vero, ut palam appare- Graya.
ret, quo ejus conſilia collimarent, filio ſuo deſpondit, anno 1553.

45. Maria.
Obiit paulo poſt Eduardus Rex eodem anno, æt. 16. reg. 6. Dudlæus mox produxit ejus teſtamentum, & Joannam proclamavit Reginam. At major & ſanior pars *Mariæ* adhærens, eandem in ſolio collocavit. Maria igitur, quam matris fata maxime tangebant, ex ærumnoſa vita, quam hactenus ducebat, & exilio ad regnum evecta, Dudlæum, cum Joanna Graya ejusque patre Suffolciæ Duce a Senatu tanquam perduelles ad mortis ſupplicium condemnari permiſit. Tum ad reparandas Religionis ruinas converſa, ope *Reginaldi Poli* Cardinalis, totum Regnum ad Catholicam Religionem reduxit: ſeveritate etiam in pervicaces exprompta.

Erat autem Polus oriundus ex Regia Eboracenſi familia; cujus Polus.
avus maternus Georgius Eduardi IV. Regis frater exſtitit. Propter hanc autem cognationem, quam Domus Tudoria extinctam volebat, in exilio usque ad Mariæ Regnum vitam agebat. Nec nullam omnino ſpem habuiſſe dicitur, ineundi matrimoinum cum Maria Regina, ut omnia Domus Eboracenſis & Tudoriæ jura conſolidarentur. Sed Philippus II. Caroli V. filius has ſpes ſuccidit, & Mariam Reginam conjugem eſt ſortitus. (*anno* 1554.) Verum ſummo omnium bonorum dolore thorus, tanta exſpectatione orbem ſuſpendens, remanſit ſterilis.

Quamvis autem pactis nuptialibus conditionem eam Maria appoſuerit, ne bellis mariti externis ſe miſcere debeat, anno tamen 1557. eidem, in Picardiam irruenti opem tulit: haud exiguo Angliæ damno; nam anno ſequenti Caleti portum, quem ultra 200. annos poſſederat, amiſit, a Franciſco Guiſio poſt cladem Sanquintinam expugnatum. Dum autem Regiæ copiæ in Galliam erant averſæ, complures Angli, Hiſpanæ nationis odio ſeditionem concitarunt, auctore Thoma Staffordiæ Duce; qui culpam capite luit.

Verum mox triſtior multo turbo Angliam concuſſit per mortem Mariæ Reginæ, anno 1558. ſummo Religionis, quam plene reſtituerat, detrimento, extinctam, æt. 42. reg. 5. arcano Dei judicio ita ordinante, ut brevem ſæpe bonis, longævam malis vitam indulgeat;

credo, ut illlis cœlum, his terram largiatur: illorum præmium accceleret horum pœnam pro clementia sua retardet.

§. III.
Elisabetha.

POst luctuosam Mariæ mortem, mox *Elisabetha*, ejus soror Henrici VIII. ex Anna Bolena filia, non attento natalium vitio throno imponitur. Cui nuptias obtulit Philippus, qui pluries eam morti eripuerat; sed repulsam tulit, ea excusatione prætexta, non posse eam inter & sororis suæ maritum connubium subsistere, nec posse Pontificem ulla dispensatione legitimum reddere. Hac quippe ratione natales suos legitimare nitebatur, quod eam ob causam matrimonium Henrici cum Catharina irritum fuerit. At aliter judicavit non tantum Ecclesia, ejusque supremus Antistes, sed ipse etiam Rex Henricus ante mortem, imo tota Anglia, dum Mariam Elisabethæ prætulerunt in deferendo Regno. Quod nunquam fuissent facturi, si illam illegitime, hanc legitime natam credidissent. Norant quippe, judiciales veteris tabulæ leges christianam non ligare Ecclesiam.

Nuptias repudiat.

Elisabetha autem odio Romanæ Ecclesiæ, cujus doctrina ipsa ex adulterio nata judicabatur, immani mox tyrannide in Religionem grassata, novum prorsus & ante eam diem inauditum systema invexit, retentis antiquis ritibus ac ceremoniis, in multis Calvinum sectabatur: unde ingens religionis confusio, & sectarum colluvies orta est. Verum hæc postea uberius venient describenda; uti etiam, quam inique ac barbare Mariam Scotiæ Reginam, ad quam jure hæreditario Angliæ Regnum pertinebat, per carnificem publico iu theatro occiderit, una cum Norfolciæ Duce, ac plurimis Sacerdotibus, immani prorsus laniena. Hispanæ classis historiam supra narravi. Hispaniæ Regem, cui toties vitam conservatam debuit, tota vita est persecuta. Hinc rebelles Belgas omni ope sustentabat: Alensonium, Casimirum, Leicestrium immisit. Antonium nothum Lusitaniæ throno imponere omni virium contentione laborabat: missis in Americam classibus portus, insulas, provincias Hispanis rapuit, aurum & argentum Indicum intercepit; Francisco Draco sedulo invigilante, non ad custodiendos auriferos Hesperidum hortos, sed diripiendos: & ubi ubi se dabat occasio, Hispanos infestavit.

In religionem grassatur.

& Hispanos.

Ut

Ut autem oſtenderet, ſe neminem rebellium prætermittere, quem non contra Principem ſuum adjuvaret, etiam Hugonotis in Gallia valida miſit auxilia, erepto anno 1562. Portu Gratiæ. Nubere nunquam ſerio voluit, ut amores ſuos haberet liberos: quamvis magni proci eam ambirent, Rex Hiſpaniæ, Rex Sueciæ Ericus XIV. Dux Alenſonius, Joannes Auſtriacus, Dux Andegavenſis, Comes Leiceſtrius &c. Sed vaga fœmina omnes deluſit. Nemini tamen amores infelicius verterunt, quam Roberto *Comiti Eſſexio* intimæ admiſſionis miniſtro, quo nullus Reginæ potentior, uſſit Cecilium aliosque aulicos gratiæ invidia. Ut ergo hunc amaſium ſternerent, expeditionibus longinquis eum præfici curarunt. Ac primo quidem anno 1595. cum claſſe miſſus Gades occupavit, ſed mox majori cum dedecore rurſus amiſit æmulorum fraude. Tum vero Hibernia ei decreta provincia (anno 1599.) ut tumultus ibidem ortos, componeret: redire vetitus, niſi Reginæ mandato. Rediit tamen: & cum eidem in cubili ſuperveniret necdum fucatæ & comptæ, tota gratia excidens, primo in carcerem conjectus eſt, dein capite plexus, idem fatum plures ejus amaſios excepit. Hinc negant aliqui, eam ſeptentrionalis Americæ provinciam, quam in Canada ad mare Boreale Angli anno 1585. Eliſabethæ auſpiciis occuparunt, in ejus honorem bene appellatam eſſe *Virginiam.*

Obiit tandem Eliſabetha, quam velut Deam immenſis laudibus in cœlum tollunt pennæ Proteſtantium anno 1603. æt. 70. reg. 44. de re Angliæ politica non male merita, de religione autem peſſime: uti mox ſubjiciam.

ARTICULUS II.

Status Angliæ Eccleſiaſticus ſæculo XVI.

ANglia tot olim Sanctos protulit, aliisque per urbem gentibus dedit Apoſtolos, ut non tam ab Anglis, Saxoniæ populo, quam ab Angelorum patria nomen traxiſſe videatur. Plura equidem de illius tam civili quam politico ſtatu in ſuperioribus partibus diſſerui. Aliqua nihilominus hic velut in pugnum conſtringam, ut ex antitheſi luculentius pateſcat, quantum a ſe ipſa, infelici religionis mutatione, ſæculo XVI. degenerarit.

Velut obſcuræ paſſim ſunt primæ rerum origines, ita anceps fervet diſceptatio, quo tempore & a quibus primo in Angliam introducta 48. Origo fidei.

 ſit

ſit chriſtiana Religio. Alii *Joſephum ab Arimathia* primum illius Apoſtolum faciunt. Alii primum ſæculo II. inclinante illuxiſſe fidei lumen putant per *Fugatium* & *Damianum*, quos *Lucius* Rex ab *Eleutherio* Papa impetrarat. Cum autem Angli gentiles in Britanniam delati jacta feliciter ſemina in tenella illa Eccleſia magnam partem ſuffocaſſent, *Gregorius M.* ſub finem ſæculi VI. *Auguſtinum* & *Melitum* ſubmiſit, ab Ethelberto benigne ſuſceptos, qui Dorovernia (quæ poſtea Cantuaria dicta eſt; ſtabilem eis ſedem aſſignavit, ubi Apoſtolicis laboribus intenti, multos chriſtianæ vitæ principiis imbutos baptizarunt: atque inter hos ipſum etiam Regem Ethelbertum, accedente hortatione uxoris chriſtianæ. Mox igitur delubra in Dei templa converſa, erecta altaria, cultusque ſacer inſtitutus: ad quem amplificandum ipſe etiam S. Gregorius ſacra altarium & ſacris operantium ornamenta Roma transmiſit, cum ſanctorum Martyrum reliquiis, religioſe aſſervandis: prout ipſe Pakerus, licet Acatholicus, in *Antiq. Britan. fol.* 35. fatetur. Sed redarguit Gregorium & Auguſtinum tanquam inventores hujus cultus. Verum Pakerum nervoſe refutat Alfordus in *Annal. Eccleſ. Anglo-Sax. pag.* 121. ubi erudite oſtendit, jam ſub finem ſæculi II. tempore Lucii Regis eos ritus in Anglia obtinuiſſe.

Singularis cultus.

Ab eo deinceps tempore ſummopere viguit cultus is atque Religio, quam hodiedum tenet ac profitetur Catholice Eccleſia, cum peculiari in ſedem Apoſtolicam plerorumque Regum obſervantia; quam plures ad eandem datæ epiſtolæ hodiedum loquuntur, & quidem eo usque, ut Regnum ſuum eidem vectigale facerent, indicto per ſingulas domos nummo: continuato usque ad Henricum VIII. ut Polydorus obſervat, pio more.

Per plures igitur quam mille annos Chriſtiana Religio, Romano-Catholica, viridi in flore ad ſingulare Regni decus, & totius Eccleſiæ ornamentum, bonorumque omnium ſolatium, jugiter eſt conſervata: ut adeo ad initium ſæculi XVI. in Anglia tantum duo quidem eſſent Archiepiſcopatus, Cantuarienſis, & Eboracenſis, ea tamen amplitudine, ut illi 23. Epiſcopatus comprovinciales eſſent inſerti. In quibus 9284. Parochiales Eccleſiæ.

At vero, poſtquam Henricus VIII. ſæculo XVI. libidinis indomitæ impetu ſacrata matrimonii vincula perfregit, & ab Eccleſiæ unione ſe ſeparavit, heu! quanta mutatio! ſanguineis lachrimis nunquam ſatis deflenda, ſqualida, deſerta, abjecta jacebat religio, cultoribus vacua; profanata templa, ſpoliata ſacra aſceteria, ſacerdotes ejecti, curſitabant lictores, ſcatebant ergaſtula, gemebant cataſtæ, ſtridebant catenæ, furebant ſecures, enſes, rotæ, patibula: dira, ſæva, bar-

barbara undique tyrannis circumfremuit; ea crudelitate, iisque adinventis novis atque inauditis tormentorum suppliciis, ut pristinæ gentilium persecutiones ludus videri potuerint. Juvat pressæ atque depressæ Anglicanæ Ecclesiæ ruinas, atque calamitates tremente horroribus penna breviter describere.

§. I.

Ecclesiæ Anglicanæ status sub Henrico VIII.

POstquam Religio in Anglia millenos & ultra annos ad omnium bonorum solatium ac voluptatem quam spectatissime floruit, unius Principis indomita libido eandem miserrime devastavit. Henricus VIII. is erat, initio Regni non malus; imo etiam bene de Ecclesia meritus. Nam Julii II. quem caput totius Ecclesiæ Christianæ venerabatur, partes secutus, Conciliabulum Pisanum est execratus, & Regni sui Episcopos ad Concilium Lateranense V. dimisit. 94. Initia Henrici bona.

Addidit singulare Catholicæ pietatis decus, cum adversus Lutherum, in Germania tunc insanientem, librum de sacramentis scripsit, sacra doctrina & eruditione adeo conspicuum, ut a Leone X. *Defensor Fidei* merito sit appellatus. Verum quanto melior erat, tanto turpius a se ipso descivit, per omnes libidinum spurcitias volutatus. Quippe amores ejus a Catharina conjuge lectissima averterant, tum insatiabilis voluptatum cupiditas, tum morum dissimilitudo, quæ fastidium in dies augebat. Illa ad omnem probitatem prona, humili corporis cultu, modestia, diurnis nocturnisque precibus, jejuniis, frequenti peccatorum expiatione, aliisque virtutum exercitiis præcellebat. Antithesis.

Henricus contra juvenili æstu abreptus, levis, saltator, in libidines effusus, frequens in gynæceo, rarus in templo, contempto conjugali thalamo, nobilium fœminarum pudori passim insidiatus: stupris, lenociniis, adulteriis prostitutus. Volsæus cognito Regis averso a Regina animo, ut Carolo Cæsari Catharinæ nepoti ægre faciat, Henrico placeat, Francisci I. res promoveat, Angliæ & Galliæ rationes ac studia conjungat, Regem interpellat, irritum esse matrimonium cum Arthuri uxore initum: nefas esse in eo persistere: adesse Francisci I. Galliæ Regis sororem, forma præstantem. Eo conjugio firmandam utriusque Regis amicitiam: Clementem VII. a Carolo Cæsare prædominante in custodia detentum, & filios Francisci, Madriti pro patre obsides, liberatum iri. Volsæus.

Decreta

Decreta igitur in Gallias legatio, cujus ipse Volsæus princeps. At vix Caletum pervenerat, cum arcana a Rege mandata accipit, ut cætera quidem exequeretur, de matrimonio autem cum Regis sorore ineundo altum sileret. Jam enim Henricus impotenti amore tenebatur Annæ Bolenæ. Quæ matris, Regis indolem optime pernoscentis, instructione erudita, meretricium animum larva quadam pudoris obtegebat, negavitque, se corporis copiam ulli facturam, nisi conjugali fœdere secum sociato. Repulsa non iram, sed flammam in Henrico excitavit. Statuit proin secum, ut libidinem expleret, hanc mulierculam, perruptis omnibus legum Divinarum repagulis, uxorem ducere. En pulchram Anglicæ reformationis epocham!

Amoris insania.

Obierat sub id tempus Varanus Cantuariensis Antistes, vir admodum probus; cujus in locum ut Henricus subrogaret hominem sibi obnoxium, & in vota sua versatilem, designavit *Thomam Grammerum*; cujus religio & disciplina ad mentem Regis erat composita. Similis farinæ adulator & aulæ parasitus erat *Lejus* Eboracensis Archi-Præsul. His Cleri in Anglia principibus in vota sua iniqua flexis, cum Pontifex in divortium nollet consentire, Rex bona Ecclesiastica universa *cadere in commissum*, ac regio ærario inferenda decrevit; quod Pontificis Romani auctoritatem contra regia mandata clerici propugnarent. Clerus omni destitutus patrocinio, cum uterque Archiepiscopus in impiam petitionem consentiret, 40000 aureorum obtulit, ad obtinendam, ut ajebat, culpæ veniam, supplicans, ut reliquam sibi pœnam condonaret, pro ea, quam in Clerum æque ac laicos summam haberet potestatem. Atque hæc Ecclesiastici ordinis prævaricatio primam Regi cogitationem injecit, ut Ecclesiæ se Anglicanæ caput diceret.

Crammerus. & Lejus.

Bona Ecclesiarum.

Caput Ecclesiæ.

Ex his iniquitatis principiis tetriorem tempestatem prævidens *Thomas Morus*, vir integerrimus, post Volsæi casum ad cancellarii munus evectus, officium deposuit. Suffectusque est Audlæus, vilis fortunæ homo, cui ad augendum splendorem monasterium locuples Londini Rex attribuit, Canonicis Regularibus ad alia cœnobia dimissis. Clemens autem VII. sub anathematis pœna vetuit, ne lite pendente novum iniret conjugium. Sed ille jam datus in
50. sensum reprobum, ruptis vinculis Bolenam clam uxorem duxit, nuptiis assistente ante solis ortum Rolando presbytero quodam, moxque in gratiam pellicis *Thomam Cromvellum*, Lutheranæ factionis hominem ac clero infensum, una cum *Crammero* & *Audlæo* ad rerum clavum evexit, ut ex impii hujus triumviratus, ad omne nefas audendum projecti, sententia res publica gubernetur.

Triumviratus.

Ab

Ab his Regi persuasum, ut in comitiis Regni ab omnibus Ecclesiasticis novum sacramentum exigat, quo eandem, quam alias Pontifici Romano, obedientiam sibi jurarent, in caussis etiam Ecclesiasticis & spiritualibus. Impulsus omnium primus Joannes *Fischerus* Episcopus Roffensis, summa apud omnes probitatis & eruditionis laude celebratus, deceptus juravit, ea tamen adjecta cautella (*quantum per Dei verbum liceret*). Hac columna concussa reliqui facile sequebantur. Ab eo igitur tempore Henricus caput Anglicanæ Ecclesiæ aperte se extulit, Cromvello homine laico, imo hæretico Vicario suo in spiritualibus generali dicto. Fischerus.

Qui vero hoc portentum probare detrectabant, aut conjugium cum Bolena refutabant, in carceres sunt detrusi. Quos inter *Fischerus* damnans nuperam suam juramenti facilitatem, & Thomas Morus, cum 200. fratribus Minoribus, duobus ex ordine S. Benedicti, & aliquibus ex clero sæculari. In Comitiis vero anni 1534 perduelles declarati sunt, qui Romani Pontificis primatum jurisdictionis Ecclesiasticæ assererent. Simulque Ecclesiæ Anglicanæ summum & unicum caput Rex declaratur. Cui eo nomine omnium Sacerdotiorum annatæ ac decimæ essent persolvendæ. Nomen Papæ erasum & in lytaniis impia hæc verba substituta: *Ab Episcopi Romani tyrannide & detestandis enormitatibus libera nos Domine.* Jussi concionatores novam hanc Regis Ecclesiasticam auctoritatem publice ad populum laudare, ac scriptis etiam libris tueri.

Reginaldum Polum, consanguineum suum, Richardi III. Regis ex fratre pronepotem, probum & eruditum in paucis Principem, incassum impulit, ut sacrilegis suis conatibus pennam commodaret. Quin imo animose se opposuit, editis quatuor libris de unione Ecclesiastica Regi inscriptis. Quibus iram Regis ita in se concivit, ut patriæ proditor, reusque læsæ majestatis sit condemnatus; vita ipsius multis deinceps insidiis appetita: mater, frater, avunculus necati: bona fisco addicta: familia universa illius causa afflicta, ac propemododum deleta. Exertus etiam furor in plurimos Religiosæ vitæ cultores, ex sacris ordinibus, Carthusianorum, S. Brigittæ, S. Francisci. Quos sæva tyrannis martyres fecit, quod impium juramentum reiicerent. 51.

Peculiarem memoriam meretur *Thomas Morus*, Londini nobili genere natus, litterarum studiis, omnique virtutum ornatu præcellens. Per diversos munerum gradus ad officium cancellarii totius Regni evectus, singulari illud laude integritatis gessit. Generum suum causam minus probabilem agentem cum a lite nollet de- Morus.

ſiſtere, ex integro condemnavit. Hoſtibus contra ſuis, qua potuit, ope adſtitit. Accuſatus apud Regem, quod a vidua ob evictam cauſam aureum poculum acceperit, falſus eſt. At vidua a Rege interrogata reſpondit, acceptum quidem a Moro craterem, ſed vino ex eo hauſto, mox ſibi fuiſſe reſtitutum. Miſſæ ſacrificium nullo unquam die neglexit, etiam vocatus a Rege, reſpondens nuntio : majori prius Domino inſerviendum. Etiam Cancellarii ſumma dignitate ornatus ſacerdotibus ad aram ſæpe miniſtrabat : atque ſuperpelliceo indutus cum parocho in Eccleſia preces decantabat. In ſupplicationibus crucem præferre ſolitus. Monitus propterea, id indecorum muneri ſuo, Regi haud dubie diſpliciturum, repoſuit : obſequium Regi Regum impenſum Regi diſplicere non poſſe.

Erga pauperes mire erat beneficus, ſolitus eorum tuguria obire, & eleemoſynam elargiri. Nec raro mendicos menſæ adhibuit. Perſonarum miſerabilium cauſas omnino gratis patronus agebat. Quam autem facilis aliis, tam durus ſibi, ciliciis & flagellis in ſe ipſum ſæviebat. Domus ipſius vitæ chriſtianæ ſcholam referebat ; omnibus domeſticis ad modeſtiam & virtutem compoſitis : atque vel ipſam corporis refectionem ſpirituali lectione condientibus.

Tandem, ubi vidit exorbitantes Regis machinationes, cancellarii munus ultro abdicavit ; atque haud multo poſt, cum non aliud, quam Romanum Pontificem, Eccleſiæ caput aſſereret, & in divortium cum Regina nollet conſentire, captus, & in turrim Londinenſem abductus eſt ; familia ſua jam ante ad talem caſum præparata, dum apparitorem aliquando ad domum ſuam improviſo venire juſſerat. Ad carcerem nemini ex ejus familia acceſſus patuit, niſi Margarethæ, filiæ natu maximæ. Quæ pio aſtu ad patrem dederat litteras, in quibus eundem hortatur, ut Regi pareat : non ex animo, ſed ut Senatus iis lectis aditum ſibi concedat. Quod voluit, obtinuit : multo tempore acceſſu libero patrem juvit : non minorem ea pietate commendationem promerita, quam ſcriptis libris latino & græco ſermone doctiſſimis, celebritatem nominis adepta.

Incredibile dictu, quot admoti arietes ad columnam hanc convellendam. Fortiſſimus credebatur uxor Aloyſia : quæ in carcerem admiſſa rogavit conjugem, ne uxorem, liberos, ſe ipſum perdat. Quærit ille, quot vitæ annos ſibi ſpondeat, ſi in Regis poſtulata concedat ; cumque viginti reſpondiſſet, næ tu mea Aloyſia, infert Morus, inſipida es negotiatrix, quæ viginti annos æternitati præhabendos putas. Ubi fœmina nihil profecit, vir, politicus melior quam Chriſtiunus, aſſultum tentavit. Poſtquam is multa argumenta

menta attulerat, repofuit Morus, fe omnibus bene perpenfis mutaffe confilium. Legatus victoriæ certus illico recedit ac refert ad Regem. Ille mire lætus fcriptam exigi a Moro deditionem voluit. Quod ubi legatus expofuit: profecto perperam tu me intellexifti, inquit Morus: conftitueram mecum, barbam, quam in carcere prolixam nactus fum, ante mortem abfcindere: fed mente mutata, decrevi, ut eundem cum capite ictum exfpectet. Ita nempe generofe jocabatur rerum humanarum mortifque contemptor animus.

Irritatus eo joco Rex omnes ei libros, fcripta, atramentum, calamos juffit adimi. Quo facto Morus valvas carceris feneftris obduxit, contemplatione rerum Divinarum in tenebris illuftrior. Cur id faceret rogatus, cum merces, inquit, funt elatæ, taberna clauditur. Cum integro jam anno in eo fqualore jacuiffet, miffi ad eum quinque commiffarii, ultimam ab eo refolutionem a Rege exfpectari nuntiant, quid fibi faciendum putet: quidve de Romani Epifcopi poteftate fentiat? fe Regi dudum & voce & fcripto refpondiffe ait. Jam fe aliis intentum nolle amplius fe liti de Pontificis & Regis poteftate immifcere. De cætero, a communione fedis Apoftolicæ fe nunquam fejunctum iri. Audiviffe a teneris, Romani Pontificis poteftatem effe laudabilem atque legitimam, humano tamen jure introductam: poftquam autem occafione harum controverfiarum, in Anglia exortarum, eam caufam feptem annorum ftudio penitius infpexiffet, deprehendiffe fe, primatum fummi Pontificis, ejusdemque fupremam auctoritatem & Jurisdictionem Ecclefiafticam in totum orbem Chriftianum Divino plane jure niti.

Qua animi fui fententia pronuntiata, Judices eum, rebellem, patriæque proditorem proclamare, ad totam Angliam provocare, atque interrogare, an prudentiorem doctioremque fe crederet omnibus Angliæ Epifcopis, Prælatis, Sacerdotibus, toto cœtu Nobilium, Regni Senatu, Rege, totoque Regno? Morus oppofuit omnes antiquitatis Epifcopos, Præfules, totam Hifpaniam, Lufitaniam, Italiam, Galliam, atque Catholicam Germaniam, atque fuper omnia Divini verbi oracula, Petrum ejusque fucceffores conftituentis Paftorem univerfalem omnium Chrifti ovium, cum fumma poteftate ligandi in terris atque folvendi.

Cum igitur nullis moveri poffet machinis, a duodecim viris damnatus eft ad mortis fupplicium. Cum ex virium infirmitate ferale pegma non poffet fcandere, prope adftantem auxilium rogans, amice, inquit, juva: in defcenfu nemini amplius moleftus ero. Sic etiam in morte jocabatur, rebus humanis ac forte omni fuperior; atque

ſecuri animo prorſus intrepido percuſſus eſt; ab orbe meliore magnis encomiis celebratus.

Fiſcherus. Nec minori laude dignus *Joannes Fiſcherus*, de quo dubitabatur, ſanctiorne an doctior eſſet. Matri Henrici VII. erat a ſacris confeſſionibus, ſolis meritis ad Epiſcopatum Roffenſem evectus, 30. annos eundem ſanctiſſime rexit, nunquam ſe adduci paſſus, ut, pinguiore licet oblato, ſponſam ſuam desereret: libri, qui de ſacramentis adverſus Lutherum editus, Henrici VIII. nomen præferebat, vel auctor, vel auctori, ut ſcriberet, auctor. Initio ad evitandas Eccleſiæ Anglicanæ calamitates juramentum quoddam cum reſtrictione tamen edidit. Sed mox facti pœnitens, ubi vidit, alio longe ſenſu accipi, quam ipſe cogitaverat, aperte iniquis Henrici conatibus ſe objecit. Captivus propterea in carcerem Londinum abductus, poſt 15. menſium ſqualorem ad ad mortem damnatus, grandævus ſenex hilari ac hiante ore ad locum ſupplicii progreſſus caput ſecuri ſubjecit: vel ipſo etiam ſanguine purpuram meritus, quam Paulus III. ei in carcere detento miſerat.

52. Bullæ Pont. Clemens VII. jam anno 1533. Bullam conceperat, qua matrimonum cum Bolena irritum decernit, atque Catharinam in priſtinam conjugii poſſeſſionem reſtitui mandat, addita declaratione, Regem ob inobedientiam & contemptum mandatorum ſedis Apoſtolicæ cenſuram excommunicationis incurriſſe. At cum Henricus magis in Catholicos fureret, bona Eccleſiarum ac monaſteriorum diriperet, viros innocuos crudeliſſima tyrannide necaret, quod eum Eccleſiæ Anglicanæ caput venerari nollent, Paulus III. anno 1535. Carolo Cæſare, & Clero Anglicano urgente, aſperiorem Bullam edidit: cujus hæc erat inſcriptio: *Bulla Pauli Divina providentia Papæ tertii, citatoria Regis Angliæ Henrici & ſequacium ſub pœna excommunicationis, & privationis Regni, ac omnium aliorum bonorum.* Commemorat in ea graviſſimas cauſas, quibus impellatur ad ferendam cenſuram, nempe tot ſcelera patrata, tot cædes, adulteria, ſacrilegia, hæreſes, quodque pro capite ſe gerat Anglicanæ Eccleſiæ. Rogat, & per omnia ſacra obteſtatur, ut revertatur ad gremium illius matris, quæ reſipiſcentes ultro recipit. Nolentem citat cum complicibus. Parere recuſantem ſe regno exuit. Loca, in quibus Rex fuerit, ſubiicit Interdicto. Subditos eximit a juramento fidelitatis, quin eos inſurgere in Regem jubet &c.

Uterque tamen Pontifex Bullæ executionem ſuſpendit, ea ſpe ducti, fore: ut Rex, expleta ſaltem cum Bolena libidine, ſe ipſum reſpiciat. Sed magno impetu præceps ruebat infelix Princeps, in

dies

dies se ipso deterior, ac truculentior. Ut autem Ecclesiæ caput se probaret, suscepta per Leum laicum hominem monasteriorum visitatione, legem tulit; minores 24. annis e monasteriis exire coguntor. Majoribus exire liberum esto. Exeuntibus habitus & pecunia ab Abbate tribuitor. Virgines sacræ exeuntes sæculari habitu utuntor. Pretiosa quæque Ecclesiarum ornamenta regiis quæstoribus traduntor. Nec alio consilio ea instituta est visitatio, nisi ut direptionis, & deprædationis occasionem captet. Ex his enim spoliis innumeram collegit pecuniam. Religiosorum vero utriusque sexus decies milleni ad sæculum redierunt. Leges in Religiosos. Spolia.

Mortua subin anno 1536. Catharina Regina, Bolena vero adulterii & incestus convicta, ductaque Semeyra, synodum gentis Anglicanæ indixit, in qua rescissis, quæ pro Elisabetha in Mariæ præjudicium decreverat, deliberandum proposuit, quam deinceps Religionis sacrorumque formam tenere oporteret in Anglia. Definitumque, ut Regis in Ecclesia primatus per omnia salvus maneat. Cromvellus ejus in spiritualibus Vicarius generalis omnibus conciliis & Episcoporum conventibus præsideat; quamvis laicus esset, & omnis sacræ doctrinæ ignarus. Editus in eodem Concilio *Libellus sex articulorum*. Synodus.

In 1. Articulo contra Lutheranos & Zwinglianos decernitur transubstantio. In 2. Contra eosdem, communionem sub una specie sufficere. In 3. Cœlibatum sacerdotum retinendum. In 4. Vota castitatis & cœlibatus, non temere facta, necessario servanda. In 5. Missam non modo Juri Divino esse congruam, sed Missas etiam privatas necessario celebrandas. In 6. Auricularem confessionem necessario retinendam. Qui secus docuerit aut crediderit ceu hæreticum puniendum. Articuli contra Lutheranos.

Quamvis autem hæc catholica erant dogmata: Henricus tamen non minus catholicos quam Lutheranos persequebatur. Quare Paulus III. audita ejus contumacia, & quod corpus S. Thomæ Martyris comburi, & cineres in ventum spargi jussisset, suspensam hucusque excomunicationem publicari imperavit anno 1538. At ille non melior, direptionibus rerum Ecclesiasticarum, cædibus, tyrannide immaniter grassari perrexit. Quare populus arma adversus eum corripuit. Lincolniensis primum provincia, deinde Northumbria, Cumbria, Dunelmenses & Eboracenses, ulta 50000. in aciem 53.
eduxerunt, vita pro religione devota. Territus ea multitudine Rex, Norfolciæ & Suffolciæ Ducibus negotium dat, ut quibuscunque possent conditionibus tumultum dissipent; nam semel disper- Populus arma corripit.

ſos non facile iterum coituros. Colloquio itaque habito nomine Regis promittunt, eum omnia, quæ cum Catholica fide pugnarent, ſanctiſſime emendaturum. Diſceſſum quidem ab armis, ſed Rex fide data non ſtetit, quin imo inſtaurata tyrannide ferocius quam antea unquam in ſacerdotes, Religioſos, Ac Nobiles, quos flagitiis ſuis adverſos putabat, ſævire perrexit: conſtituto etiam magno pretio in caput Reginaldi Poli, qui, ut inſidias vitaret, e Gallia, Belgio, Leodio Romam profugit, neque ibidem ſatis tutus.

Sed parum ei videbatur in perſonas particulares omnis Ordinis furere, niſi in integras Religioſas familias graſſatus: omnes quatuor fratrum Mendicantium ordines regno ejiceret, omnibus eorum facultatibus fiſco illatis. His pulſis in Monaſteria Abbatum reverſus, nullum iniquitatis atque crudelitatis genus omiſit, quo non in eos diripiendo, torquendo, necando ſit debachatus. Sed non tantum in catholicos ferociebat, Lutheranos etiam & Zwinglianos permiſcuit. Horum unus a Crammero Archiepiſcopo Cantuarienſi condemnatus, imprimis ad Cromvelum Vicarium generalem, & ab hoc ad Henricum ceu Papam Angliæ appellavit. Ipſe etiam Cromvelus, immanis catholicorum tortor, qui tantorum Regi ſcelerum aut auctor aut adjutor fuit, ad pœnam maturuit; cum enim Regi, qui eum Eſſexiæ Comitem creaverat, perſuaſiſſet, ut Annam Clivenſem duceret, Rex illum hæreſeos, perduellionis, feloniæ, repetundarum a Regni Ordinibus damnatum, capite truncari juſſit: & Clivenſem repudiavit.

De Divortio. Quod divortium ut excuſaret, legem tulit, a comitiis etiam probatam, ut matrimonum ratum diſſolveretur per ſubſequentem cum altera copulam, conjugali affectu habitam: ſecus ac alias Juris gnome pronuntiat: *nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit.*
Tributa. Legem alteram in Comitiis non rogavit, ſed obtruſit, qua novum & inauditum tributi genus, decimam nempe & quindecimam omnium totius Angliæ proventuum exegit: de xenodochiis quoque, Seminariis, Collegiis, Eccleſiis, eorumque cenſibus plena diſpoſitione ſibi attributa. Nihilominus tamen poſt tantas direptiones, prædas, ſpolia, rapinas, exactiones, & furta ſacrilega, ærarium fuit inane & vacuum: prout paſſim contingit, quando ſæculares ex bonis Eccleſiaſticis, aut improbis tributis volunt diteſcere.

Obit. In morbum tandem fatalem delapſus de reconciliatione cum Romana Eccleſia cogitavit, ſatis agnoſcens, quam turpiter abberraverit. Eamque rem cum Epiſcopis nonnullis contulit. Sed prævaluit

luit adulantium turba, verita, ne spolia Ecclesiarum ac monasteriorum restituere cogatur. Ante mortem tamen Ecclesiam, quæ S. Francisci sodalium fuerat, jussit expiari, & in parochiam erigi, Missamque in ea celebrari. Divinissimum Evcharistiæ sacramentum maximo semper cultu est veneratus: illudque sub una specie, surgens e lecto, humique abjectus, singulari cum reverentia suscepit. Litteris & ipse cultus fuit, & litteratos coluit. Episcopos (præter Crammerum, quem, ut libidini suæ inserviat & ambitioni, Cantuariensi sedi præfecit) nominavit neque indoctos neque omnino malos. Sed quorum plures postea sub Eduardo & Elisabetha vincula & carceres pro Religione sunt perpessi. Sed præclaras aliquas dotes libidine, ambitione, avaritia, crudelitate, ac tetro schismate Princeps infelix penitus obscuravit.

§. II.

Ecclesiæ Anglicanæ status sub Eduardo VI.

Extincto in schismate Henrico, tempora meliora sperabat Anglicana Ecclesia, nam ex 16. tutoribus, quos pater filio testamento dederat, plerique erant Catholici. Verum in majores multo calamitates, imo totalem ferme ruinam est prolapsa. Causa exitii *Eduardus Semeyrus* (quidam Semerum, aut Semerium scribunt) Herfordiæ primum Comes, dein Somerseti Dux, Eduardi Regis avunculus, qui non modo hunc nepotem suum Regem Angliæ & Hiberniæ promulgavit, sed etiam *caput Ecclesiæ*, novennem nempe puerum, qui nec se ipsum per ætatem pupillarem regere poterat.

Semeyrus igitur, Zwinglianæ factionis homo, ut contutores everteret, solusque gubernandi potestate potiretur, quos hæresi infectos noverat, præcipuis regni provinciis ac dignitatibus auxit, eorumque favore se solum tutorem, ac Regni Protectorem dixit. Universum igitur Regnum ipse solus, & tutor, & Protector, & Prorex, & Propapa, quo volebat, versabat. Hujus igitur hominis potentia Zwingliani ac Lutherani, quos Henricus nunquam toleravit, plenis valvis in Angliam irruperunt, iisque administris hæresis ubique caput in altum extulit, juvante non parum Crammero impio illo ac spurio Cantuariæ Præsule. Catholici vero Sacerdotes severo edicto sunt vetiti, ne ad populum dicerent, aut Catholicæ Ecclesiæ doctrinam proponerent, solis hæreticis permissa concionandi potestate.

54. Semeyrus hæreticus.

Ut

Ut autem hæresis citius dilatetur, ademptæ sunt Catholicis scholarum cathedræ, datæ hæreticis; proscripta Theologia Scholastica, exauctorati SS. Patres, sacrorum Bibliorum Codices fœde interpolati. Petri Lombardi, S. Thomæ, Scoti aliorumque libri ignibus exusti. Adempta Catholicis, quæ Henricus reliquerat, templa: ex omnibus suggestis auditus clamor hæreticus: oviculæ ad lupos accedere coactæ. Missa abrogata. Ecclesiarum thesauri, quibus furor & avaritia ante pepercerat, in fiscum importati. Communio sub utraque specie imperata. Novi Sacramentorum ritus constituti. Hæretici visitatores instituti, qui omnia catholicæ Religionis monumenta, cruces, imagines, aras everterent. Rex puer, ut insanire disceret, traditus præceptoribus hæreticis Richardo Coxo uxorato Sacerdoti apostatæ, & Joanni Checo laico. Et quasi hæ pestes non sufficerent, Crammerus jam palam scorto pro uxore utens, Catechismum, hæresibus scatentem, eidem Regi inscribit. O præclarum custodem ovium! dignum enim vero, qui primam in Anglia Episcopalem sedem occupet!

Sed necdum satis humani generis hostis provisum sibi putabat. Exciti ex Germania Martinus Bucerus, Petrus Martyr seu Vermilius, Bernardinus Ochinus, tres ex tribus Religiosis ordinibus uxorati apostatæ. Bucerus Cantabrigiensi academiæ præfectus, Vermilius Oxoniensi. Protector Zwinglium sectabatur, Crammerus Lutherum. Bucerus plus Judæi quam Christiani habere visus, certe in fide protheus. Vermilius aliter verminabat in Anglia, aliter in Germania, aliter in Helvetia. Ochini adeo solida erat doctrina, ut tandem in Arianum evaserit.

Synodus impia.

His Doctoribus Anglia ita profecit, ut anno 1547. in synodum collecta novam religionis formam conceperit, ex variis sectarum centonibus consarcinatam. Summa canonum venerabilis hujus concilii, ex militaribns hominibus & ministellis conflati, hæc erat: omnes res Ecclesiasticæ Regis propriæ sunto. Ordinationum & sacramentorum novus ritus esto, abolito veteri. Cruces & imagines, si quæ supersint, tolluntor. Regis insignia surrogantor. Missa abrogator. Cœna sub utraque specie sumitor. Sacra vulgari lingua peraguntor. Atque, ut desertam etiam a pastoribus proditamque religionem intelligas, abominationes istas Episcopi, ne proventibus suis priventur, subscriptione sua firmarunt. Atque ut per provincias publicentur, imperatum. Versio Bibliorum, quam Henricus VIII. ad ignes damnaverat, a Protectore Semeyro tanquam authentica recepta, ac publice proposita. Sacerdotibus, Episcopis, & Monachis non solum permissæ, sed obtrusæ meretrices.

Reni-

Renitentes in carceres abjecti: suffectique hæretici in eorum sedes. Arma quidem ad arcendam tyranidem variis in provinciis sumpserant Catholici, sed prævaluit furor hæreticus.

Et hactenus quidem Catholicorum corio lusum est. Verum, ut iniquieta res est hæresis, iis sub jugum missis, in se ipsam conversa, proprio ære sanguineas tragœdias instruxit. Erat Eduardo Semeyro Protectori frater *Thomas Semeyrus*, cujus uxor Catharina Parræa Henrico VIII. nupta fuerat. Orta igitur inter utriusque fratris uxores ambitione ac lite de præcedendi jure, Protector fratrem suum Germanum, per ministrum quendam hæreticum perduellionis falso accusatum, capitali supplicio confecit. 55. Pœna Semeyri.

Sed & Protector Eduardus tot scelerum reus & furendi & vivendi finem facere brevi coactus est. Nam cum Galli Anglos in Picardia, in qua Bononiam habebant, vicissent, Joannes *Dudlæus* Varvicensis comes, ac Dux postea Northumbriæ, Protectorem perfidiæ accusavit. Fugit is assumpto secum Rege in arcem. Sed cum videret, se ab omnibus destitui, illosque etiam, quos promoverat, pedem referre, se dedidit, & deposita protectoris dignitate, per Dudlæum datus est in custodiam anno 1548. & post quatuor mensium squalorem securi percussus interiit, qui tot alios carceri & securi subjecit.

Sed prout in naturalibus corruptio unius dicitur esse generatio alterius, ita omnino in hac rerum Anglicarum vicissitudine evenisse dicendum est. Interitus Semeyri pluriumque ejusdem factionis promotio fuit Dudlæi ad clavum rerum: alio turbine & ipse brevi dejiciendus ac periturus. Vanæ profecto sunt artes falsæ politices. Evehunt in altum authorem suum, sed mox casu graviore ruiturum. Joannes Dudlæus, hæresi & ipse infectus, ubi Nobiles promissis & ostentatis novis Dynastiis in partes suas pertraxit, Catholicis fidem dedit, splendorem Ecclesiæ veteris a se restitutum iri, si adversus Protectorem sibi assisterent. Verum gubernaculo admotus fidem fefellit: Semeyro vix melior.

Is advertens, Eduardum Regem morboso corpore hau diu Regno fruiturum, familiæ illud suæ, præteritis Eduardi sororibus, stabili nexu inferre satagebat. Quare collato cum Henrico Grayo Dudlæo propinquo suo, Dorcestriæ primum machione, dein Suffolciæ Duce consilio, filium suum Gilfordum cum ejusdem filia Joanna Graya (cujus avia paterna erat Henrici VIII. soror) despondit, ut ex hoc conjugio Angliæ corona propagaretur. Nec parum huic consilio favebat Noallius Orator Gallicus, metuens, ne ad Mariam,

Henrici VII. ex Catharina filiam, Caroli Cæſaris conſobrinam, ſceptrum devolvatur. Eoque conatus iniquus deductus eſt, ut Eduardus Rex hanc Joannam Grayam Regni hæredem teſtamento ſcriberet. Moritur Eduardus; Graya proclamatur Regina; magnifice Londini excipitur. Miniſtri hæretici eandem velût Palladem ex ſuggeſtibus in cœlum laudibus extollunt. Magni Proceres hanc cauſam ſequuntur, atque ipſe etiam Rex Galliæ, quem reddita Bononia ſibi arctius Dudlæus adſtrinxerat. In Carolo Cæſare parum ſpei, graviſſimo bello a Gallo & Mauritio Saxone tunc oppugnato. Maria deſerta, ac ne vitæ quidem ſecura, celeri fuga ſe proripit. Jacent jura: triumphat iniquitas.

Verum vacui ſunt mortalium conatus adverſus æternæ mentis conſilia. Verſa mox rerum vice Maria a Norfolciæ Duce & Suffexiæ Comite proclamatur Regina. Fit ingens ad eam optimatum populorumque confluxus, ea tamen conditione, ne extero nubat, aut præſentem Religionis ſtatum mutet. Cum exercitu recta Londinum pergit. Dudlæus copias ſuas opponere nititur. Sed ab iis, ad Mariam confluentibus, deſertus, magna & ipſe acclamatione, feſtivam lætitiam præſeferens, eandem Reginam ſalutat, decimo die, poſtquam Grayam Londini promulgaverat. Londinenſes eandem Grayam throno dejectam una cum patre Suffolcio carceri mandant.

§. III.

Status Eccleſiæ Anglicanæ ſub Maria.

Dudlæus converſus.

MAria ad Angliæ ſolium, omni jure ſibi debitum, elevata, Judices, Norfolcio Præſide, Dudlæum Northumbriæ Ducem perduellionis reum capitis damnarunt. Cui ea in hac vitæ calamitate felicitas obtigit, ut abjectis Zwinglii Calvinique erroribus, Catholicam Religionem publice profiteretur, quam ſola ſtimulante ambitione ſe reliquiſſe faſſus eſt, ut hæreticorum prævalentium ope ad Regni gubernationem evehatur. Ita nempe non raro aperiuntur oculi, cum mors illos parat claudere. Damnati cum patre filii; quibus tamen Regina vitæ gratiam fecit. Epiſcopos, ſacerdotes, ac nobiles, ſub patre & fratre carceribus concluſos, libertate donavit.

Firmato Regno ad Religionem inſtaurandam curas convertit. Abdicatus, quem pater fraterque uſurpaverant, *Primatus* titulus. Perduellionis ſententia, in Cardinalem Polum lata inique ab Henrico, reſciſſa. Revocatus in Angliam, atque a Julio III. miſſus Legatus a

latere,

latere, supplices Ordines, Regnumque totum a Schismate absolvit, ac Sedi Apostolicæ reconciliavit anno 1554. Missi Romam Oratores, Reginæ ac Ordinum nomine Pontifici obedientiam exhibituri. Laboratum deinde a Polo legato strenue, in cleri populique disciplina pristino nitori restituenda. Reformatæ Academiæ, ac reliquæ scholæ: Petro Soto loco Petri Martyris accito Theologo. Reducti antiqui ritus, instituta, consuetudines, synodi, Canones. Episcopi Catholici, tempore Schismatis creati, una cum sex Episcopatibus, ab Henrico VIII. erecti, sunt confirmati. Matrimonia, cum impedimento juris Ecclesiastici contracta, facta dispensatione, validata. Erecta ac restaurata templa, altaria, collegia, cœnobia.

Quoniam vero haud modica difficultas reconciliationi objiciebatur ab iis, qui bona Ecclesiastica, ab Henrico VIII. abstracta, possidebant, legatus amore pacis & unitatis a pœna & censuris Canonicis in perpetuum eos absolvit. Decimas vero & primitias fructuum; ab Henrico & Eduardo fisco addictas, clero deinceps solvenda decretum. Gravissimum tributum, ab Eduardo impositum, populo remissum. Atque hæc omnia ut sapienter constituta Paulus IV. rata habuit. Denique omnes exteri, qui nec publicam personam gererent, nec civitate donati essent, ad certum diem pœna gravi proposita Anglia exire jussi. Quo edicto supra 30000. hæreticorum expulsa sunt. Buceri & Fagii cadavera concremata.

Quibus omnino rebus factum, ut Anglia brevi tempore, a schismate diuturno & hæresibus purgata & pulchre reflorescens, pristinum splendorem recuperarit; haud aliter, ac post tristem longamque hyemem amabili verni temporis jucunditate tellus, atque æther ipse permulcetur. Hymni & cantica ubique personabant, omniaque plausu ac publicis lætitiæ signis animabantur. Coronatio præsertim Reginæ inter festivas acclamationes ab Episcopo Vintoniensi (quem Regni Cancellarium dixit) & aliis sex Episcopis Catholico ritu suscepta, habita ab Episcopo oratione solenni de officio subditorum erga Principem. Diploma mox recitatum, quo præteritorum venia conceditur. Primusque Vintoniensis Episcoporum & Cleri Anglicani nomine ad deferendum obsequium thronum accessit: tum Norfolcius Ducum, Vintoniensis Marchio Marchionum, & Arundelius Comitum nomine: sequentibus reliquis Angliæ Regulis.

Peracto dein Missæ sacrificio a Vintoniensi itum solenni pompa in palatium, ubi Regale convivium erat apparatum: in quo infra Reginam assederunt Elisabetha ejus soror, & Anna Clvensis, ab Henrico VIII. repudiata: & paulo inferius Vintoniensis Episcopus. Sub-

mensa eques armatus pro more ingressus, ad duellum provocavit, si quis Mariam non agnosceret Reginam. Nemine comparente, Regina ex poculo aureo haustum ipsi propinavit, ac poculum dono dedit.

57. Comitia Regni.

Post expletas coronationis solennitates Regina totius Regni Comitia indixit, *Parlamentum* vocant, in duas *Domus* divisum seu curias, *Superiorem* & *Inferiorem*. In illa sunt Episcopi, Principes, Duces, Marchiones, Comites, iique, qui antiquiore stemmate sunt illustres (quos *Lordos* aut *Milordos* appellant). Inferiorem Domum constituunt Barones, Equites Nobiles, civitatum & communitatum Syndici, delegati, ac Procuratores (quam etiam *cameram communium* nuncupant). Absque hujus conventus assensu Rex in iis, quæ ad statum Regni pertinent, uti ad condendas leges, ad pacem aut bellum, nihil potest decernere. Indicitur tamen ab ipso, tertio ad minimum quovis anno. Locus consuetus est palatium Regium Westmonasteriense. Præsidet Rex ipse, vel per se, vel per eos, quos ad id deputat, & ea, de quibus consultandum, proponit. Inferior Domus Superiori sententiam suam communicat, ac communibus deinde votis, quod majori parti visum, statuitur. Nullum tamen conclusum fieri potest, nisi a Rege sit approbatum, eoque præsente promulgatum. Conventus porro iste non modo est supremus Regni Senatus, in quo de legibus, fœderibus, pace, bello, subsidiis Regi conferendis &c. decernitur: sed etiam supremum est Regni tribunal, ad quod ultimæ appellationes deferuntur. Superior Domus his temporibus constat 187. membris: Inferior vero 558. si Domus una dissentit ab altera, deputantur utrinque aliquot, veluti compromissarii. Hæc semel obiter notare placuit ad intelligendam Angliæ historiam. Nam inter Reges & Parlamentum istud sæculo XVII. ingentes actæ sunt tragœdiæ. Nunc ad rem.

Placita de matrimonio Reginæ.

Maria Regina in his comitiis inter alia consuluit de eligendo conjuge. Plerisque assentientibus decretum, ut Philippus Hispaniæ Princeps Caroli V. filius ascisceretur. Pactis tamen dotalibus hæ conditiones a Parlamento sunt appositæ: ut Philippus & Maria omnes titulos & administrationes regni communes habeant, sic tamen, ut omnium officiorum distributio sit penes Reginam, eaque solis Anglis committantur. Ne Anglia bello, inter Cæsarem & Galliæ Regem tunc flagranti, implicetur. Ne exteri ad Reginæ aut Regni Senatum admittantur. Ut ex Hispaniis quot annis 30000. scutatorum in Angliam inferantur. Ut primus ex hoc matrimonio natus filius Angliæ Regnum, alter Flandriæ Comitatum obtineat. Socialibus

armis

armis Hispania & Anglia Aquitaniæ Principatum vindicent, qui occupatus in Anglorum deinde sit potestate. Multa etiam in his Comitiis de Religione sunt pertractata, atque brevi post executioni mandata.

Quamvis autem connubiales illæ leges, a Parlamento præscriptæ, duriores essent Philippo ac Cæsari parenti, nihilominus tamen ab ipsis & Regina sunt acceptatæ Missi a Cæsare in Angliam Legati Lamoralius Comes Egmontius, (infelix postea sub Albano victima) Carolus Lalinius, & Joannes Mommorantius: confectumque conjugium, ex quo ingentia bona sperabat Religio: obtinuissetque haud dubie, nisi fuisset sterile.

Proceres aliqui indignati, quod Regina extero Principi esset 58.
juncta, tantamque in hæreticos severitatem expromeret, conjurare Conspiratio.
cœperunt, libertatis prætextu, quam in exteri Principis manum depositam querebantur, tractis in partem multis in variis Regni provinciis, armatis etiam copiis Reginam aggressi. Principes rebellionis erant, Cortinæus Devoniæ Comes, cui regii connubii spes facta fuerat, Carreus, Viatus, & Suffolcius. Et Carreus quidem in Cornubia conducens clam milites, re detecta oppressus in Galliam profugit, se ipsum damnans exilio.

Henricus Dudlæus Suffolciæ Dux in turri Londinensi captivus, audita seditione, morbi curandi prætextu uxoris precibus ad proprias ædes fide data divertere permissus est. At ille perfidiæ dudum assuetus, cum militum manu in Varvicensem Comitatum fugiens, populos ad arma vocat, Joannam filiam Reginam proclamans. Ve- Suffolcii fatum.
rum a Regiis circumventus, & a suis desertus, unicum in fuga remedium quærit. Omnium igitur inops, dum incertus, quo fugeret, solus errat, in rusticum incidit, quem, ut latebras ad hostes fallendos sibi ostendat, magnis promissis rogat. Rusticus Ducem in arbore annosa & cava abscondit, exili sane domicilio pro viro, cujus amplas spes vix regnum capiebat. Ad eum noctu rusticus cruda aliqua ex villa cibaria deferebat, quibus miser vitam sustentabat. Dum interea toto regno investigatur, & non pauci equites & pedites arborem illam præteribant. Cum inveniri non posset, edictum promulgatur, quo ei, qui Suffolcium Reginæ stitisset, magna merces promissa: in eos contra, qui illum celassent, gravis pœna constituta. Rusticus igitur sive spe sive metu impulsus, ad Regium præfectum abit & scire se indicat, ubi Suffolcius lateat: qui biduum a rustico desertus, fame cogente ad rustici mapale se interea contulerat. Adjuncti rustico armatorum aliquot, cum arborem illam caute, ne præ-

da elabatur, velut indagine cinxissent, vacuam reperiunt. Sed alii interim ad casam delati, captivum abducunt Londinum, ubi perduellionis damnatus capite plexus est. (*anno* 1554.).

Idem supplicium eandem ob causam subierunt *Gilfordus* Ducis Northumbriæ jam ante cæsi filius, & *Joanna Graya* Suffolcii filia, Gilfordi uxor: quam bis Reginam proclamaverant. Hujus mortem mire extollunt Protestantes, velut heroidis, quæ sortes humanas infra se haberet. Sed præter planctus, lamenta, & lachrymas, quibus Gilfordum maritum cæsum lugebat, & suspiria, quibus ei in altera etiam vita jungi optabat, nihil admodum invenies, quod probaret Heroidem. A solo ingenio & literaturo apud veros æstimatores laudem tulit, græce & latine bene docta.

Plus negotii Reginæ facessebat, plusque terroris incussit *Thomas Viatus* tertium conjuratorum caput. Is etenim in Cantio aliisque provinciis justo seditiosorum exercitu sub signa collecto Roffensem urbem occupavit. Norfolcium Regium Ductorem in fugam avertit; acerbas etiam Reginæ pacis conditiones præscripsit: ut indigenæ nubat: arcem Londinensem (hoc est Reginam ipsam) suæ custodiæ comittat; Prætorianorum præfecturam sibi tradat. Neque hic stetit hominis insolentia: cum copiis suis perduellibus ad ipsos Londini muros accedit. Sed cum portæ, quas illico sibi aperiendas putabat, videret occlusas, adveniente Regio milite conclusus se dedidit. Carceri primum inclusus, in quatuor dein partes dissectus est.

Accessit supplicium *Thomæ Crammeri*, pseudo-Archiepiscopi Cantuariensis, hominis ex asse hæretici; qui sententiam divortii inter Henricum VIII. & Catharinam Mariæ matrem tulit, & Anglicano schismati primus ostium aperuit. Majestatis damnatus, atque in carcerem Londinensem abductus, hæresin ejuravit. At ubi firmam mortis sententiam vidit, ira exæstuans, ne Catholicis conversionis suæ solatium relinqueret, rursus a fide descivit; atque rogo injectus, inter execrationes & blasphemias turpissimam vitam finiit. Dignus enim vero, quem hæretici Martyrologio suo velut Sanctum inscriberent.

59. Fraus hæreticorum.

Sed videamus hæreticorum in Anglia miracula, ac vaticinia, prophetico eorum spiritu eructata. Zwingliani ministri *Elisabetham Crofram*, 18. annorum puellam, hæresi simul & pretio corruptam, muro quidam Londini includunt, ut per fistulam, ad id aptatam, carmen demurmuraret, quod improbi sycophantæ ipsi suggesserant. Ad vocis peregrinæ sonum accurunt cives: urbi ac toti regno perniciem

niciem comminantem audiunt, si nuptias cum Hispano, aut communionem cum Romano Pontifice admittant. Multa item contra Missam ac fidem Catholicam oracula fundebat. Ex consciis vero plures data opera se turbæ ingerebant, & obscuriores spiritus hujus strophas ad seditionem concitandam & Religionem evertendam interpretabantur. Tandem Magistratus ad compescendam multitudinem accedit: audit voces. Fraus latet: donec muro effosso fabula evoluta est. Puella extracta, & examinata totam stropham detexit, ad perpetuam hæreticorum ignominiam. Nempe tales & olim vates prodigiosas Montanus, Marcion, Pelagius, Priscillianus secum circumferebant.

Hæc dum ludicra ab hæreticis instruebantur in Anglia, *Elisabetha* Reginæ soror, a Viato inter conscios perduellionis nominata, turri Londinensi includitur: inde Richemundam, atque Nolstochium abducta: ne nuptiarum cum Philippo solennitas atque lætitia turbaretur. Joannes Grayus vero Suffolcii frater idem scelus capite luit. Hopperus autem Episcopus Glocestrensis hæresis condemnatus, exustus est. Thomasonus ob captum Reges occidendi consilium strangulatus. Nova dein iterum conjuratio in Regis & Reginæ, & omnium Hispanorum caput in lucem protracta, & punita est. Regina vero, cujusdam Hiberni Medici pharmaco usa, nullam deinceps fœtus, quem gestare se putaverat, motum sensit. Multæ etiam cruces & Sanctorum imagines Londini dejectæ sunt, ignotis auctoribus. — Elisabetha. — Conspiratio.

Demonstrare nempe volebant seditionum & iconomachiæ auctores, necdum omnes hæreticos ex Anglia fuisse propulsos. Unde plures identidem conjurationes, Lernæa velut excetra renascentes, succreverunt, & juvenis quidam, Eduardo VI. Regi persimilis, in scenam ab iisdem productus, Regem se ferebat, eo fuco simplici plebeculæ illito, Eduardum metu Mariæ, & Northumbrii, Joannam Grayam attollere in solium volentis, fugisse, alium vero mortuum pro ipso fuisse suppositum. Captus impostor, & primum carcere, dein vero, cum insanire pergeret, morte punitus.

Philippus Rex, tot inter turbas Anglia excedens in Belgium, a patre Carolo abdicante Regna Hispanorum accepit. Maria vero Regina morbo contracto, cum vitæ finem imminere adverteret, Elisabetham sororem, quam a patre successioni, a Regni ordinibus approbatæ, destinatam esse norat, e custodia accitam, se e vivis sublata, jussit omne æs alienum e regio patrimonio dissolvere: in religione nihil mutare: nullam hæresin tolerare. Quæ Elisabetha (ha- — Obitus.

ctenus

ctenus Catholicam (se simulans) jurejurando coram senatu promisit. Eadem die, qua tempore matutino obiit Maria, secutus est sub vesperum Reginaldus Polus Cardinalis, post Varamum, & Crammerum Archiepiscopus Cantuariensis, Religionis in Anglia cum Regina restaurator: quæ, Deo vindicante mortalium scelera, cum illis occidit.

§. IIII.

Status Ecclesiæ Anglicanæ sub Elisabetha.

60. Artes. POst Mariæ obitum, præterita Maria Stuarta Scotiæ Regina, regnum Angliæ defertur ad Elisabetham, 25. tunc annos natam, litteris politioribus & linguarum Latinæ, Italicæ & Gallicæ peritia instructam, ingenii quoque, ac naturæ dotibus valentem, quas tamen perfidia, crudelitate, hæresi fœde obscuravit. Religionem Catholicam non alia ex ratione abjecit, nisi, ne ipsa a Regno abjiceretur. Quippe a Clemente VII. & Paulo III. nuptiis cum Anna Bolena, ac prole inde suscepta declaratis illegitimis Regnum ad Scotiæ Reginam pertinebat. Id verita mulier, potestatem Romani Pontificis negandam judicavit, patris fatrisque exemplo: præsertim ubi a Paulo IV. rigidioris, quam tempora ferebant, disciplinæ Pontifice, cui regni aditionem significari curaverat, responsum minus exspectatum accepisset. Regnum Angliæ feudum esse Romanæ Ecclesiæ, clientelari obsequio agnitum a superioribus Regibus, non debuisse proin illam, maxime natalium vitio laborantem, absque præscitu Sedis Apostolicæ Regnum capessere. Diciturque Gallicus Orator Pontificem incitasse, ne mitius responderet; quia Galli Mariam Stuartam, Delphino tunc nuptam, Angliæ Reginam proclamaverant, ac insuper metuebant, ne Elisabetha cum Philippo II. aut Ferdinandi Cæsaris filio jungatur connubio, quod minus e ratione Status sui fore censebant.

Elisabetha igitur Romanæ Ecclesiæ jugum excutere certa, paulatim tamen agendum rata, Catholico ritu a Carleolensi Episcopo inaugurata (anno 1559.) solitum juramentum præstitit, defendendi Catholicam Religionem, & libertatem Ecclesiasticam conservandi. Tum vero usa studio *Roberti Cecilii*, qui Eduardo VI. fuerat a secretis, & Nicolai Baconi J. C. hæretici; pedetentim variis adulari Proceribus, Arundelio Comiti, & Roberto Dudlæo, Northumbriæ Ducis, sub Maria cæsi, filio, spem matrimonii facere, reliquis spes magnas ostentare, plerosque arcanis artibus in retia trahere, permittere

tere primo religionem liberam, tum omnem JurisdictionemEcclesiasticam sibi arrogare, novam juramenti formam præscribere, edicta per regnum spargere.

His sibi atribuit summam potestatem visitationis', correctionis, reformandi Clerum, cum omni jure Episcopos creandi, deponendi, synodos convocandi, in iis præsidendi, leges & constitutiones Ecclesiasticas condendi, antiquandi, immutandi, cum omni cognitione, decisione, punitione, errorum, hæresum, abusuum, ac qualiumcunque criminum; denique cum omni facultate substituendi ac delegandi alios, quoscunque vellet Judices, etiam laicos in Ecclesiasticis causis ac negotiis, nulla Episcoporum habita ratione, nisi quantum ipsa concederet: ita, ut jurisdictionem & potestatem Episcopalem nullam exercerent, nisi ad beneplacitum Reginæ, nec aliter nisi per ipsam, & a Regali Majestate derivatam auctoritatem. Caput Anglicanæ Ecclesiæ.

Unde supremi Ecclesiæ capitis nomine attribuit sibi in perpetuum primi anni cujuscunque Beneficii integros fructus: omnesque cœnobiorum possessiones, a Maria Regina ad sacros usus restitutas, partim fisco addixit, partim Nobilibus distribuit, ad captandam eorum benevolentiam, eosque aureo hoc hamo, quocunque luberet, trahendos. Vicarios & commissarios pro causis spiritualibus constituit, cuso peculiari in eam rem sigillo. Annatæ.

Missæ sacrificium, cum omni sanctissimo ritu sacramenta administrandi sustulit. Catholicis Evangelium prædicandi facultate interdixit. Nova sacra, ceremonias, ritus præscripsit. Vetat, ne Clerus ad synodum ullam aliorum quam Reginæ litteris aut mandatis conveniat, neve ullum canonem, constitutionem synodalem faciat, vel exequatur, absque expresso ejusdem consensu, sub pœna carceris & mulctæ pro Reginæ arbitrio imponendæ. Ne quis regno exeat ad ullum concilium, aut conventum. Ne Episcopi ullius nominatione, aut electione, sed sola auctoritate regia creentur. Atque ut hæc omnia certius in praxin irent, juramentum omnibus nuncupandum imposuit. Cujus hæc erat forma: 61. Religio eversa.

Ego N. prorsus testificor & declaro in conscientia mea, Reginam esse solam supremam Gubernatricem, & istius Regni Angliæ, & aliorum omnium suæ Majestatis dominiorum, & regionum, non minus in omnibus spiritualibus atque Ecclesiasticis rebus vel causis, quam temporalibus: & quod nemo externus Princeps, persona, Prælatus, status, vel Potentatus, aut facto aut jure habet aliquam jurisdictionem, potestatem, superioritatem, præeminentiam vel auctoritatem Ecclesiasticam Juramentum.

aut spiritualem in hoc regno. Ideoque plane renuntio & repudio omnes exterorum jurisdictiones, potestates, superioritates atque auctoritates.

62. Comitia. Quum vero ne sic quidem satis omnia, quæ volebat, stabilivisse sibi videretur, Comitia convocanda, ordinumque Regni consensum, sine quo nihil, & cum quo omnia poterat, procurandum sibi censuit. Postquam igitur diligenter providerat, ut ex singulis provinciis & civitatibus, in alteram curiam, quæ Domus Inferior dicitur, ii cooptarentur, quos suis ipsa commodis maxime commodos existimabat, facile obtinuit, ut omnia, quæ proposuit, ab hac comprobarentur. In Superiore autem Domo plerique eam de primatu Ecclesiastico propositionem detestabantur: Episcopi comprimis.

At Regina ad solitas suas artes, dolos nempe & simulationes conversa, quum Norforcio Duci, & Arundelio Comiti spem nuptiarum fecisset, facile eos ad suas partes pertraxit, ut causam ejus aliis etiam ardenter persuaderent, adeo quidem, ut pars schismatica numero suffragiorum vinceret. Regina voti compos utrumque procum destituit, & in præmium navatæ operæ Arundelium auctoritate, Norfolcium etiam vita privavit. Episcopi in parlamento dissentientes digni-
Tyrannis. tate dejecti. Et qui sacrilegum juramentum detrectabant, exauctorati, & relegati, aut in varios carceres conjecti sunt. Melior etiam pars Cleri, variorum ordinum cœnobitæ, Catholici Doctores, Nobiles laici utriusque sexus, in veteri religione constantes, in ergastula aut exilium acti. Cruenta deinde persecutio in sacerdotes, monachos, ac fidei defensores excitata martyrio plurimos cœlo transmisit.

Tyrannidem vehementius accendit Pii V. constitutio, qua post tentata incassum lenia remedia, sacro anathemate percussit Elisabetham (*anno* 1570) eamque regno privatam declaravit, omnesque ac singulos ejus subditos a juramento fidelitatis absolvit, lata in eos, qui mandatis ejus parerent, excommunicationis sententia. Quam constitutionem Gregorius XIII. & Sixtus V. innovarunt, & confirmarunt.

63. Secta. His auditis Elisabetha immanem in Catholicos lanienam acuit, instititque hæc Angliæ Papissa operi cœpto, in cudendo id genus religionis systemate: quod nec Hussiticum, nec Calvinianum, nec Zwinglianum, nec Lutheranum, nec Anabaptisticum, neque Catholicum esset: ex omnibus tamen aliquid conflaret. Ex Religione Catholica retinuit aliquas ceremonias ritusque externos, ut eo minus offensionis incurrat apud populum, ex maxima parte adhuc Catholicum: qui, dum videbat antiquos ritus, Episcoporum aliorumque Ecclesiasticorum vetera nomina, vestitum a laicis discretum, Christi

cruci-

crucifixi Sanctorumque imagines in templis & compitis, organa & cantus, cereos, orationes pro defunctis, more ferme antiquo retineri, die veneris & ſabbati a carnibus abſtineri, homines cruce ſignari, ſepulturas ritu veteri fieri: vix ſentiebat, ſe paulatim duci in hæreſin, quam quoad interna ac doctrinam ex variis hæreſiarchis centonis inſtar conſarcinavit. Et, ut facilius haurirent, pœna non levi propoſita omnes ad conciones hæreticorum adire compulit. Quam in rem, prout etiam ad confirmandum ſuum primatum ſæviſſimas leges tulit partim pecuniarias partim capitales.

Qui 16. annos natus Proteſtantium concionibus ac cultui Divino intereſſe recuſaverit, quot menſibus viginti libras Anglicæ monetæ pro mulcta pendito. Qui non habet in ære, carcere luito, quoad perſolvere queat. Multo gravior pœna ſtatuta in eos, qui Miſſam legerint, aut eidem interfuerint. Nulli ſcholarium in collegio aditus conceditur, niſi Papæ auctoritatem ejuraverit. Neque ſuffragii jus habeat, qui hoc non præſtiterit. Nullus hæreditatem adeat, niſi juramentum deponat. Qui id recuſarit, ad perpetuos carceres, omnibus bonis multatus condemnator. Eadem pœna ſtatuitur in eos, qui negaverint, Reginam eſſe ſupremum Anglicanæ Eccleſiæ caput; aut conſecrata munuſcula, roſaria, lypſana &c. in Angliam importarit: qui Catholicos non detulerit: qui conciliationem cum Romana Eccleſia ſuaſerit, aut obedientiam Papæ præſtandam, aut tales nôn denuntiarit &c. Decreta.

Leges capitales conceptæ erant in eos, qui dixerint, aut ſcripſerint, Papam eſſe caput Anglicanæ Eccleſiæ, aut aliquam illi jurisdictionem afferat: ad eum provocat, aut Bullam in Angliam portat: qui tertio monitus, ejus poteſtatem ejurare, aut Reginæ primatum negare præſumſerit: aut eam ſchiſmaticam vel hæreticam ptonuntiet. Qui perſonam quamcunque ad Eccleſiæ Romanæ unionem reduxerit: vel ipſe reconciliari ſe paſſus ſit: aut qui alteri perſuaſerit, Papæ in rebus Eccleſiaſticis eſſe obediendum, vel id ſibi perſuaderi paſſus fuerit. Quicunque ſacerdos ſubditum Reginæ abſolverit, aut eam poteſtatem ſe habere dicat, licet ea non utatur &c.

En leges Anglicanæ tyrannidis, non latas iniquius, quam executioni datas crudelius! Supplicii autem hæc erat forma. Damnatus crati ſupinus impoſitus ad ſupplicii locum perductus, & collo in laqueum inſerto ſuſpenſus patibulo, inciſo fune ſemivivus demittitur. Abſcinduntur virilia, aperto ventre inteſtina extrahuntur, & in ignem projiciuntur. Tandem amputato capite, truncus in quatuor partes diſſecatur, eæque celebrioribus urbis locis horribili ſpectaculo ſuſpenduntur: Supplicii forma.

duntur: bonis interim omnibus fisco addictis: &, si nobili sint familia, Nobilitatis insignibus detractis. Quæ barbaries sævire posset aut propudiosius, aut truculentius? Hæresis hæc est indoles. Ex usu suo & more agit. Ingeniosa illa, stimulante industriam rabie, in novas & inauditas pœnas, ea tormenta, sæviendique modos invenit, quos nulla unquam ethnica tyrannis aut barbara crudelitas noverat. Hoc videlicet erat more Apostolico Evangelium prædicare.

Infinitus forem, si omnes lanienas, eorumque, qui eas sustinuerunt, carceres, tormenta, neces, narratione singulatim vellem complecti. Neronis alicujus, Decii, aut Diocletiani tempora rediisse videri poterant, nisi nova tyrannis antiquam illam superasset. Nec

Propter fidem.

in viros duntaxat sævitum, sed in pueros etiam, puellas, matronasque honestissimas: manifesto argumento, non crimen aliquod læsæ majestatis eos luere (quod Elisabetha, martyrii invidens gloriam, per exteras aulas spargebat) sed unice propter fidem Catholicam, & unionem cum sede Apostolica, tormentis fuisse subjectos. Quid enim ab innocua illa ætate, quid a sexu imbecilli timendum fuerat Reginæ, tot exercitibus stipatæ, tantaque potentia terra marique obvallatæ, præsertim ubi Scotiæ Reginam jam unguibus tenebat. Sed nec ulla unquam conjuratio aut proditio Catholicorum deprehendi poterat. Sed tota persecutionis causa erat, quod Catholici in fide Christi essent constantes, ac Romanum Pontificem tanquam caput Ecclesiæ in spiritualibus agnoscerent: uti ex eo etiam luculenter patuit, quod carceribus conclusis, aut etiam ad mortem jam eductis libertas fuerit promissa, si fidem catholicam ejurarent, & re ipsa pluribus concessa, ubi tormentis victi ab illa desciverunt.

64. Exules.

Sæviente autem hac persecutione complures viri pii & docti patriam, quam sanare non poterant, reliquerunt, ut eminus opera sua librisque eruditis eandem juvarent. Hos inter *Nicolaus Sanderus*, libro de schismate Anglicano celebris, *Thomas Stapletanus* Doctor Theologus, pluribus monumentis clarus, & *Guilielmus Alanus Copus*, qui propter insignia in Ecclesiam merita postea a Sixto V. purpura

Seminaria.

donatus est. Hic primo Duaci Anglorum seminarium instituit, sedis Apostolicæ ac piorum hominum, quos Anglorum exulum miseratio tangebat, liberalitate. Ex quo plures prodierunt optime instituti sacerdotes. Quum autem Geusii omnia in Belgio miscerent, Rhemos translatum viros insignes produxit. Pontifex insuper Gregorius XIII. Collegium Anglicanum fundavit, pro alenda & instituenda juventute. Quibus in Hispania, postea Belgio, aliisque provinciis plura accesserunt,

pro

pro natione illa pressa, id genus Collegia, magnorum virorum ac Martyrum seminaria.

Nam ex heroibus istis plures sacerdotio initiati, & sacra doctrina probe imbuti, in Angliam redibant; ac hæreses opugnabant. Hæ tempore Elisabethæ in quatuor potissimum classes, quarum quævis alteram damnabat, erant dissectæ. Prima erat Reginæ religio, seu *Episcopalis*, & quasi nationalis Angliæ, cujus fundamenta Henricus VIII. jecerat: & Elisabetha promovit. Atque hæc Reginam pro Ecclesiæ Anglicanæ capite habuit, retenta tamen Episcoporum dignitate, multisque externis ceremoniis ac ritibus: in reliquis ferme Calvini dogmata sectabatur: eo quod dicerent, Religionem Papisticam nimis pinguem esse, Calvinianam vero nimis macram, se vero mediam, & ex utraque mixtam tenere, atque hoc ipso optimam, quia ex utraque, vitatis extremis vitiosis, optima quæque essent selecta. Ubi tamen illud contigit memorabile, quod, cum Henrico VIII. legem rogante Parlamentum statuisset, ut Episcopus more veteri a tribus Episcopis consecraretur, sollicite indagarint Episcopum Catholicum, qui eos consecraret, interpellato etiam Archiepiscopo Armachano Hiberniæ Metripolitano, qui eo tempore in carcere Londinensi detinebatur: probe gnari, consecrari non posse Episcopum nisi a vero Episcopo.

Sectæ Anglicanæ, Episcopales.

Altera Sectariorum classis erant *Presbyteriani*, Episcopalibus oppositi, quod eos non differre ab aliis dicerent, eo quod in primitiva Ecclesia *Presbyteri* fuerint seniores, quo nomine absque discretione tam Episcopi, quam alii Ministri Ecclesiæ fuerint comprehensi, atque æquales, absque hiearchia Ecclesiastica, qua alii sint majores, alii minores. Adhæc externos ritus Elisabethæ rejiciebant, uti organorum, altarium, certi habitus. Negabantque, posse Prælatum Ecclesiasticum in Comitiis Regni sessionem & votum habere. Diffidebant etiam in doctrina prædestinationis, redemptionis generis humani &c. In Scotia prævalent: in Anglia autem Episcopales.

Presbyteriani.

Tertiam Sectam conficiunt *Puritani* aut *Consistoriales*, qui inhærentes Genevensi Calvini & Bezæ confessioni ad ejus normam omnia exigebant, rejectis ceremoniis ac ritibus Ecclesiæ Anglicanæ, quos superstitiosos, & Papismum olentes censebant. Et hinc Episcopales vocitabant *Calvinianos Papistas*, aut etiam *Parlamentarios*; quia scilicet Regina legem rogante Parlamentum Episcopalem sectam introduxerat. Tria maxime eorum in Anglia se hujus hæresis efferebant capita; Compingerus, qui pater misericordiæ dici voluit: Ardentonus

Puritani.

nus justitiæ & ultionis præconem se ferebat: Harquelotus, qui Christi imaginem se jactabat.

Enthusiastæ. Quartam constituebant Brownistæ aliique Enthusiastæ, qui familia amoris appellari volebant. Hi omnes mutuo odio & insectatione tanquam hæreticos se se insectabantur. Sectæ autem istæ in alias rursus sectas subdivisæ sunt; & ex iis nata postmodum numerosa novarum colluvies; quolibet videlicet luxuriante cerebro sacras scripturas pro libidine, & ad phantasticam suam ideam, in mente conceptam, interpretante, & abutente: documento certe dilucido, ad quam confusionem deveniatur, si neglecta Ecclesia ejusque interpretione cujuslibet arbitrio permittantur Divina oracula.

65. Societas in Angliam. Quamvis autem diversæ hæreses religioni, a Regina introductæ se opponerent, ejusque primatum & constitutos ab ea Episcopos, ritusque abjicerent, attamen adversus solam Religionem Catholicam extirpandam tota incubuit. Jamque dudum Martyrum sanguine decolor Thamesis rubore suffusus decurrerat; cum anno 1580. Societas Jesu suo instituto ad salutem animarum nata, postquam jam multos Anglos in seminariis educatos in patriæ commoda præmiserat, & ipsa in desolatum hoc regnum concedendum sibi putavit. Quamvis minime eam lateret, quanto Elisabethæ sit odio: dum & Turcam sollicitavit, ne ullum huic hominum generi in provinciis suis locum concedat (Gallico tamen oratore ejus conatibus obtinente) & 38. ejusdem professionis viros, in Brasiliam ad Evangelium prædicandum navigantes per suos piratas in mare præcipitavit.

Personius. Primi ex hac Societate Angliæ Apostoli erant Robertus Personius, & Edmundus Campianus, Angli, a Gregorio XIII. & Præposito suo Generali Mercuriano missi, cum fratre coadjutore Rudolpho Emersono. In itinere Mediolanum delati octiduo detenti sunt a S. Carolo Borromæo. Geneva transeuntes cum Beza congressi laborabant eum in viam reducere. Audomarum ubi attigerunt, intelligunt, eorum in Angliam trajiciendi consilium per exploratores jam constare in Anglia: portus omnes obsideri: ipsas eorum effigies jam haberi depictas, in certam eos mortem ruere. Cui autem bono Angliæ futurum, ex portu in carcerem, ex hoc ad furcam raptari?

Personius re perpensa, ne omnes in discrimen daret, ipse prior solus, ceu Missionis superior, trajectus aleam tentavit, Campiano Audomari certiora exspectare jusso. Itaque militarem ducem toto corporis habitu præferens Caleto solvit, & cum Dubrim applicuisset, Gubernatorem ultro adit, ac velut diu ante domesticus rogat, ne mercatorem Patricium nomine (Campianum nempe) altera die moretur,

retur, sua enim interesse, ut quamprimum Londini adsit præsens. Quod ipsum Campiano per navem reducem nuntiat. Lond num feliciter delatus mox custodiam adit, in qua Thomas Pondo, a biennio, dum esset in vinculis, Societati auctoratus, detinebatur: a quo Personius Gilberto commendabatur, viro nobili, a Puritanorum secta ad Religionem nostram transgresso.

Supervenit mox, cautius licet Dubrensi portu custodito, Campianus cum fratre Emersono, ingenti Catholicorum lætitia: quibus contestati sunt, se unice propter animarum salutem venisse in Angliam, politico regimini & rationi status se nullatenus immisturos. Inter alia decretum, non licere Catholicis conciones & mysteria hæreticorum frequentare. Postquam dein Campianus in privatis ædibus sæpius ad Catholicos dixisset, pluriumque nobiles conversiones essent factæ, notitia de eorum adventu in aulam est perlata. Statuunt proin ad vitandas, quæ ubique tendebantur, insidias Londino tantisper discedere. Quod antequam facerent, Campianus ad Regium Senatum litteras dedit, in quibus adventus sui causam exposuit, pluraque diluit, quæ contra Societatem & Anglica seminaria erant sparsa, simulque se offert ad disputationem coram Regina instituendam; tandem rogat, ut sibi munere sacerdotis, ad quod missus esset, liceat fungi. Campianus.

Multis interea Catholicis nobilibus ad eum confluentibus, vestibus, sæpius mutandis, ne agnosceretur, & equis instructus, aliquamdiu exploratores oculos fefellit: donec ab Elioto proditus in manus apparitorum incidit. Hic homo, prius Catholicus, capitalis criminis reus, a Valsinghamo Reginæ Secretario vitæ veniam impetraverat, ea conditione, ut Campianum sisteret. Igitur admissus in domum nobilem extra Londinum, in qua Campianus prædicando, confessionibus audiendis, & SS. Eucharistiæ sacramento conferendo occupabatur, hic Judas apparatoribus, qui in propinquo substiterant, indicium fecit. Qui in domum irrumpentes, excussis omnibus latebris Campianum tandem deprehenderunt, & captivum perduxerunt Londinum. Proditus.

Ubi immaniter tortus & distentus, nihilominis cum hæreticis disputationem iniit, quatuor continenter diebus, horis ante & pomeridianis, variis ministellis, dum priores lassarentur, recenti robore sibi succedentibus. Quibus omnibus par Campianus, Catholicæ Religionis veritatem tam dilucide ac nervose ob oculos posuit, ut victi recesserint, & Philippus Comes Arundelius, qui præsens aderat, mox fidem Catholicam sit professus. Disputat.

Cum

Cum nec tormenta nec verborum contentiones Athletam vincerent, criminalem ei actionem intentarunt, quod Rhemis ac Romæ de nece Reginæ inferenda conspirarit, ac propterea nunc in Angliam venerit, ut armis Papæ, Hispani, & Florentini viam paret. Negavit, id facinus sibi unquam in mentem venisse, nulla id ratione nec prudenti conjectura probari posse, non alio fine se missum in Angliam, quam, ut absque omni proditione & tumultu fidem prædicet, & SS. Sacramenta fidelibus distribuat. Quod exteri quidam Principes arma adversus Angliam parent, id sibi prorsus esse incognitum: nullam certe in eo partem ad se pertinere.

Examinatur. At frequenter, inquiunt, vestes commutasti, jam nobilem, jam militem, jam mercatorem mentitus. Quid sacerdoti cum gladio, sericis vestibus, cristato pileo, phalerato equo? nunquid? proditorem tegere volebas? qui male agit, fugit lucem. Respondit Campianus, nullius proditionis id esse indicium, sed eo solo fine factum, ut saluti animarum vitam suam reservet, exemplo virorum Apostolicorum complurium.

Sed litteras scripsisti, replicant, Thomæ Pondo, quibus asseveras, te in equuleo tortum nihil secretorum, quæ a Papistis audieras, revelasse, nec revelaturum unquam. Quænam hæc alia secreta, nisi proditionis molitio? Respondit Campianus, hostes quosdam malevolos de se sparsisse, quod in catasta tortus manifestarit secreta, quæ in sacra confessione audierit: scripsisse proin, ad tantum scelus a se amoliendum, nihil eorum a se manifestatum: cum absque gravissima Divinæ ac naturalis legis prævaricatione id fieri non posset.

Instant rursus accusatores, quod jurare noluerit, Reginam caput esse Anglicanæ Ecclesiæ, & interrogatus, quam vim habeat Bulla, a Papa Romano adversus Reginam edita, & utrum excommunicationis sententia sit legitima, nullum responsum dederit. Pauci dies sunt, reposuit Campianus, ex quo Regina ipsa ex me quæsivit, an Regiam in se potestatem agnoscam? respondi, agnoscere me illam legitimam Reginam ac Dominam totius Regni. Cumque ulterius quæreret, an Papa a fidelium communione eam separare possit, respondi, me non esse idoneum arbitrum inter suam Majestatem & Pontificem, nec posse de eorum controversiis judicare.

Sed Judices Pharisæis comparasti, objiciunt, qui occasionem quærebant occidendi Christum, quærendo, an liceat tributum dare Cæsari. Interrogatus, inquit, an Papa Reginam excommunicare possit, & an Bulla illius sit valida, respondi, has esse versutas & Pharisaicas interrogatio-

rogationes, me Reginam agnoſcere, ejusque Regiam dignitatem ac poteſtatem; cæteras quæſtiones me ſcholis ac Theologis relinquere.

Producunt teſtem Cradocum, qui depoſuit, ſe præſentem in quodam cœtu audiviſſe ſermonem miſceri de quodam fœdere, inter Pontificem & ducentos Anglicanos ſacerdotes inito pro reducenda in Angliam Religione Pontificia. Interogavit Campianus, quisnam fuerit ille cœtus: otioſorum fortaſſis & loquacium hominum in caupona, qui facile effutiunt, quod temere ſuſpicantur, aut garriendi levitas ſuggerit, & quodnam piaculum, veram Chriſti fidem velle introducere; Sed quidquid ſit de hoc fœdere, Cradocum probare non poſſe nec teſtari, ſe in eo fuiſſe comprehenſum.

Denique introductus Eliotus proditor, qui teſtabatur, in ultima ſua concione Campianum ingemuiſſe propter hæreſes Angliæ, ſolatum tamen eſſe auditores ſuos Catholicos ſpe, venturum brevi diem, Catholicis optatum, hæreticis terribilem. Jurejurando aſſeveravit Campianus, ſe per eum diem non intellexiſſe alium, quam ultimum Divini judicii diem. Tum ad Duodecimviros converſus, veſtrum jam eſt, inquit, judicare, num vel ſuſpicio proditionis ſubeſſe poſſit. Sed cogitate, Divinum Judicem in illa die de veſtro judicio diſtricte judicaturum. Suſpiciones proditionis vanæ ſunt, præſumptiones profus leviſſimæ, nullo indicio fundatæ: teſtes, quamvis nullius fidei atque de jure inhabiles, de nulla proditione, aut conſpiratione deponunt.

Amore patriæ meæ ductus fidem Chriſti propagare volui, fateor, Miſſas legi, Sacramenta contuli, confitentes a peccatis abſolvi, munere Sacerdotis functus ſum. Hoc totum. Si propter Religionem condemnandus ſum, en caput meum. Non aliam ſubeſſe cauſam, noſtis ipſi Judices; cum toties mihi non vita ſolummodo, ſed etiam libertas ſpesque magnæ ſint oblatæ, dummodo Catholicam Religionem deſeram.

Quamvis autem Campianus ſe ſocioſque Sacerdotes ſtrenue defenderat, nullumque crimen probari poterat, nihilominus a Duodecimvirili Judicio mortis rei ſunt pronuntiati. Dilato tamen aliorum martyrio, duos tantum pro ea vice Campiano adjunxerunt, Rudolphum Servinum, & Alexandrum Briantum, qui paulo ante in Societatem noſtram ſuſcepti fuerant: gaudentes & exultantes, quod digni ſint habiti, pro nomine JEſu non ſolum contumeliam, ſed etiam mortem pati. Condemnatur.

Cum educerentur, innumera confluxit multitudo, etiam Catholicorum, qui intrepide accesserunt, & petita benedictione inter lachrymas valedixerunt. Campianus laqueo collo inserto, cum sub furca consistens ad populum inciperet dicere, interpellatus, ut potius scelus fateatur, & Reginam roget veniam, respondit, se nullum adversus Reginam designasse scelus, nisi Religio Catholica habeatur pro scelere. Hanc pro Sacerdotali suo munere ut propagaret, venisse in Angliam patriam suam. Pro hac se mortem animo lubenti oppetere. Hanc solam esse mortis causam, rogat, ut fides sibi habeatur eo in articulo, quo in procinctu stet, ut ad Divinum tribunal sistatur. Pro salute dein Reginæ precatus dataque Judicibus venia, furca suspensus est, postea in quatuor partes dissectus, diversis locis publice affixas. (*Anno* 1581.)

Necatur.

Erat Campianus patria Londinensis; Oxonii litteris severioribus vacans, Diaconum a Ministris ordinari se passus est; ad quod scelus expiandum Anglia egressus, in Duacensi seminario aliquamdiu commoratus, Theologiam didicit. Romam dein profectus in Societatem admissus est anno 1573. In Bohemiam postea amandatus, Philosopiam Pragæ docuit, latinasque conciones habuit: donec anno 1580. in patriam missus, anno licet unico multa gessit tulitque pro religione & animarum cultu. Inter scripta ejus, quæ multa sunt, & varia, eminet libellus aureus, cujus titulus: *Decem rationes oblati certaminis in causa fidei redditæ Academicis Angliæ*: mole parvus, sed eruditione, eloquentia, ingenii vi, argumentorum pondere, succincto rerum multarum nervo, sane maximus.

Elogium.

Post eum Servinus, & Brianthus, adeo immaniter prius torti atque in equuleo distenti, ut Northonus Præses gloriaretur, se integro pede longiorem Brianthum fecisse, ad idem supplicium raptati, semivivi de furca dejecti, corde adhuc spirantibus evulso, pudendis abscissis, visceribus in ignem conjectis &c. martyrium consummarunt: nullius culpæ rei, nullius convicti aut confessi. Nihilominus hæretici illico ad conflandam invidiam, & suam tegendam tyrannidem athletisque detrahendam martyrii gloriam, per exteras nationes rumorem sparserunt, Jesuitas non propter Religionem, sed propter proditionem patriæ & perduellionem fuisse condemnatos.

66. Nicolai commenta.

Quamvis autem hic merus esset prætextus ad minuendam crudelitatis ac diræ persecutionis invidiam, occasionem tamen dedit impostura *Joannis Nicolai* Apostatæ; qui Roma reversus multa de Catholicorum machinationibus, apud Cardinales fabricatis, confinxit,

finxit. Cum autem vidisset, plurimos innocentes hoc suo mendacio acerbissima tormenta mortemque ignominiosam pati, conscientiæ stimulis impulsus *Cecilium* summum Regni quæstorem, & *Valsingamum*, qui Reginæ a secretis erat, immanes Catholicorum tortores accedit, fateturque, falsa esse, quæ detulisset. A neutro auditus, arcis Præfecto, & Sacerdoti captivo fraudem suam aperit: atque ex Anglia profugus, Rothomagi in Gallia comprehensus; totam mendaciorum stropham retexuit: hæc præcipue fassus: confictum a se fuisse:

Romæ in Anglorum Seminario consultari, quomodo Regina sit tollenda e medio: Papam, Cardinales, & universum Clerum Catholicum gravissimorum scelerum a se accusatos Londini. Catholicæ religionis studium simulatum, cum Protestantium partibus ex animo esset addictus. En Argumentum hæreticæ perfidiæ! quo innumeri mortales, quos innocentia absolverat, ad carceres & furcas iniquissime sunt condemnati: lato etiam a suprema Regni curia edicto sanguineo.

Nam hac causa, nunquam legitime evicta, sed penitus conficta, præter Sacerdotes ac Religiosos innumeros, hac fraude peremti sunt Dux Northumbriæ, Arundeliæ comes, Ducis Norfolciæ filius, Laburnus, Feltonus, Storeus, aliique ex nobilissimis familiis, octo Comites, decem Barones, 26. Proceres, plus quam 350. Nobiles, 110 fœminæ, inter quas illustrissimæ matronæ. Florimundus Ræmundus persecutionibus istis coævus ait, quod si quis omnia quæ in Anglia adversus Catholicos crudeliter acta sunt, recensere velit, vix finem (tantam esse multitudinem) vix fidem (tantam esse atrocitatem) reperturum. Enumerat deinde Londinenses carceres, catholicis congestos, carnificinas, lanienas, equuleos, catastas, instrumenta crudelitatis, immanitate barbara. Propter quod multi necati.

Quia vero Regni senatus animadvertit, etiam hic sanguinem Martyrum semen esse Christianorum, tantaque crudelitate multorum ex indigenis, & præsertim apud exteros animos offendi, clementia quadam, licet ipsa morte acerbiore uti statuit, multis ex carceribus extractis, missisque in exilium. Cum autem navibus essent imponendi; intercessit sævo edicto *Gaspar Hayvodus*, e Societate JEsu, qui ipse etiam erat inter relegatos, omnium nomine palam questus, sine causa, sine crimine, sine judicio, ac plane indemnatos, se non debere patria eiici: rogatque, ut judicio sistantur, absolvendi, aut aliorum exemplo ad mortem condemnandi. Exilium

Nihil profectum. Tanquam perduellionis rei in Galliam sunt deportati, ac plerique Rhemis ab Alano excepti: cui usque in Galliam Valsingamus insidias struxit per suos emissarios, fontes Seminarii Rhemensis veneno conatus inficere.

67. Personius erigit Seminaria.

Iisdem insidiis homo impius, juratusque Catholicorum hostis, appetiit Robertum Personium, quem cum Campiano in Angliam trajecisse diximus. Is enim perduellionis reus cum publice a Regina fuisset proclamatus, & ubique in eum per exploratores & appatritores inquireretur, ne Catholicis, apud quos diversabatur, calamitatem accerseret, Regno excessit, & fundandis pluribus in locis Anglorum Seminariis operam intendit, ut instituta in iis Catholica juventus, in patriam redux fidem proseminet, vel doctrina ac Sacerdotali obsequio, vel certe martyrio.

Et imprimis Augii in Normannia Guisii liberalitate Seminarium pro Anglis instituit: Rothomagense, & Rhemense auxit. Verum his postea Hugonotorum furore disturbatis, Regem Catholicum permovit, ut Duaci & Audomari Gallicorum loco pro Anglis fundaret collegia, ad submittenda ex iis Angliæ desertæ Sacerdotum subsidia, atque hoc ea liberalitate, ut Audomarense ad centum juvenes aleret. Neque his contentus Personius, Philippum II. Regem & Hispaniæ Magnates eo insuper adduxit, ut in ipsa Hispania, Vallisoleti ac Hispali pro eadem gente seminaria construerent; in quibus alumni quot annis votum renovabant, repetendæ post susceptum sacerdotium patriæ, ejusque juvandæ, & si opus, pro fide fundendi sanguinis. Quapropter magna eos veneratione Hispani sunt prosecuti, velut Martyrii Canditatos.

Et profecto sapientum omnium sensu vel unis his Seminariis statuendis plus Angliæ profuit Personius, quam si ad mortem usque Apostolicis laboribus in eadem desudasset. Neque ignorabat Elisabetha, quantum antidoti adversus hæreseos suæ venenum in his plantariis pararetur; quare non solum severissimis edictis vetuit, ne quis de suis subditis in ejusmodi collegiis viveret, sed per Cecilium & Valsingamum, consueta iniquitatis instrumenta, effecit, ut Personius ab aliquibus Catholicis Angliæ Nobilibus, & ipsis Seminaristis Romanis, conspiratione inita, ad Gregorium XIII. & postea Sixtum V. delatus, calamitatum in Anglia præcipuus incentor diceretur. Tamdiu gravius vexatum iri catholicos, quamdiu non ligarentur eidem manus, prohiberetur libros edere, Seminaria moliri, rebus Angliæ se immiscere. Quin rogarunt, ut Societatis hominibus omnis in Angliam aditus prohibeatur. Verum sapientissimos

ſimos Pontifices facile advertit, quibus auctoribus a credula & improvida juventute iſta ſpargerentur. Effecitque Perſonius, ut tanto plures ex ſociis in Angliam, deinceps mitterentur; per quos magnam partem Eccleſia illa conſtitit, ne penitus ſubverteretur. Hos inter fuere Robertus Sothuellus, & Henricus Walpolus S. J. uterque illuſtri genere natus. Ille a puella, quam inſtituerat, proditus, captuſque ac tortus eſt, atque ultra triennium ſqualidiſſimo carcere emaciatus anno 1595. majeſtatis iniquiſſime damnatus, martyrii lauream eſt conſecutus. Neque enim aliam ob cauſam quam propter religionem occiſus eſt. Eodem adhuc anno ſecutus eſt Walpolus, cum multis aliis, per acerbiſſima tormentorum genera ad cœlum evolantes. In his Thomas Cottamus S. J. in ipſo Inſulæ ingreſſu captus a Præfecto, clam Catholico, liber dimiſſus eſt: ſed cum Præfectus propterea periclitaretur, Cottamus ſe ultro ſtitit Judicibus, a quibus atrociſſime tortus, ut proditionem & inſidias Reginæ ſtructas detegeret, conſtanter negavit, ſe ullius proditionis aut inſidiarum conſcium; & licet nullum prorſus eſſet indicium, tamen, quia Eliſabetham Eccleſiæ Anglicanæ caput nolebat agnoſcere, perduellionis damnatus, in viminea crate per urbem ad Tiburnum raptus: more jam conſueto peremptus eſt. Dumque ad lanienam nudatur, cilicium apparuit, intimo corpori appreſſum. Non enim crudeliſſimis equulei tormentis, extrema inedia, & perpetuis duorum annorum carceris ærumnis ſatiabatur ingens animus, niſi ſancto ſui ipſius odio ſeipſum quoque torqueret.

Hos ſecuti ſunt Thomas Mettamus, 17. annorum carcerem, vivum veluti ſepulcrum, paſſus. Joannes Cornelius, Rogerius Filkockius, Franciſcus Pagius, cum aliis quam plurimis ſacerdotibus; qui gloriantes pro Chriſto pati, animo, ſupra res humanas erecto, plenique ſolatio in tormenta, & mortem ibant, ſugentes mel de petra, oleumque de ſaxo duriſſimo. Tantum vero aberat, ut Regina, tot Martyrum ſanguine ſatiaretur, ut laſſata tantiſper Cecilii, Valſingami, Topliſi, & Jongi, qui præcipui erant crudelitatis adminiſtri, ſæva tyrannide, exprobrare iis inertiam audita ſit, & exclamare: quamdiu nullus ſacrificulus ad furcam!

Cæterum Eliſabetha, quod in ſe ipſa probabat, in aliis damnavit; conqueſta de Rege Catholico, & Chriſtianiſſimo, quod ille Geuſios in Belgio, hic Hugonotos in Gallia perſequeretur; ac Cardinali Caſtillonio infami apoſtatæ, in Anglia Condæi & Hugonotorum cauſam agenti plus honoris habuit, quam Fenelonio, Regis Oratori. Et cum cædem Pariſienſem Calviniſtarum intellexiſ-

ſet, graviter offenſa crudelitatem Regis accuſavit, feſtucam in oculo alieno redarguens, trabem in ſuo comprobans. Permiſit tamen poſtea, ut, ſacris Catholicis toto Regno ſevere prohibitis, Gallicus orator iisdem domi ſuæ intereſſet. Qua occaſione plures ſacerdotes Miſſæ ſacrificium offerebant, multitudine Catholica quotidie eo confluente.

68. Angliæ Papiſſa Annatas exegit.

Duo adhuc annotaſſe non fuerit ſupervacuum: primum eſt, Proteſtantes non raro de Joanna quadam Papiſſa, quamvis mere confiƈta, varie garrire, & neſcio quod monſtrum Romanæ Eccleſiæ inde affingere; cum tamen ipſi *Eliſabetham Angliæ Papiſſam* etiam juramento ſint venerati. Alterum eſt, quod iidem in Pontifices Romanos acerbe invehantur, quod *annatas* exigant: cum eorum Papiſſa eaſdem exegerit, & quidem multo majores, integros nempe de omnibus & ſingulis Beneficiis reditus primi anni, omnesque cœnobiorum poſſeſſiones. Arguunt porro Pontifices, quod quorundam Beneficiorum collationem ſibi reſervent. Eorum vero Papiſſa omnia omnino ſibi ac ſupremæ ſuæ poteſtati reſervavit: laudibus nihilominus ſuper ſydera efferenda. Sed aliud de hac Principe melioris eſt orbis judicium. Aliud de ſe ipſa tulit, ubi ſiſtendam ſe vidit tribunali vivi DEI. Nam mortem deſperationis plenam fuiſſe Camdenus ipſe, Hiſtoricus licet hæreticus, ſatis indicat, narrans, illius clamores ultimos fuiſſe: *Væ miſeræ*! ſe deſtitutam deſertamque ab omnibus: gulam ſibi elidi querentis.

Antitheſis Angliæ.

Et hic fuit lamentabilis Sæculo XVI. Eccleſiæ Anglicanæ ſtatus: heu! quantum mutatus ab illo, qui fuerat quondam! quid Anglia olim ſanƈtius? duo intra ſæcula 30. fuere Reges & Reginæ, qui abjeƈto regno in ſolitudines evaſere: Reges 15. monachos profeſſi: Reginæ 11. moniales: præter martyres, 10. in album ſanƈtorum confeſſorum inſcripti: reliquorum ex omni hominum conditione ſanƈtorum infinitus propemodum numerus. Sed, O Anglia, Angelorum quondam patria! quo abiiſti? quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus! diſperſi ſunt ſacerdotes tui lapides ſanƈtuarii: ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres: lapidati ſunt, ſeƈti ſunt, diſtenti ſunt, tentati ſunt, egentes, anguſtiati, affliƈti: in ſolitudinibus errantes, in montibus, & ſpeluncis, & in cavernis terræ, teſtimonio fidei probati: quibus dignus non erat mundus.

Alii vero, qui nutriebantur in croceis, dum lamiæ nudaverunt mammam, amplexati ſunt ſtercora. Candidiores erant nive; ſed denigrata eſt ſuper carbones facies eorum. Erraverunt cæci. Polluti ſunt in ſanguine. O Anglia! prophetæ tui viderunt tibi

falſa

falsa & stulta: aperuerunt super te os suum: sibilaverunt, & fremuerunt dentibus: & dixerunt: devorabimus: en ista est dies, quam expectabamus: invenimus: vidimus. O vere magna est contritio tua! quis medebitur tui?

ARTICULUS III.

Dissertatio Juridica, an legitimum fuerit Henrici VIII. cum Catharina Matrimonium.

TAm lamentabili, quam hactenus vidimus, mutationi initium dedit Henrici VIII. cum Catharina divortium. Ex eo enim omnis secuta deinceps abominatio desolationis. Operæ igitur pretium fuerit, ea de re prolixius aliquantum in hoc eruditionis apparatu differere. 69.

§. 1. Species facti.

ARthurus Henrici VII. Angliæ Regis primo genitus filius anno 1501. conjugem sibi elegit Catharinam, Ferdinandi Catholici & Isabellæ Hispaniæ Regum filiam. At is morbo, quo dudum jam laboraverat, quinto conjugii mense extinctus obiit, anno ætatis 16. consummato necdum, ut fertur, matrimonio. Henricus VII. pater, virtute, dote, & tanta affinitate motus Catharinam alteri filio suo Henrico anno 1504. despondet, duodecim tunc annorum adolescenti, petenti ac volenti, postquam Julius II. Pontifex in impedimento publicæ honestatis, & etiam, in casum secutæ copulæ carnalis cum Arthuro, in impedimento affinitatis dispensavit. Mortuo subin patre, Henricus VIII. jam Rex, anno 1509. ipsum matrimonium cum Catharina, fratris sui relicta vidua, iniit in facie Ecclesiæ, munitus dispensatione Pontificia, Regni optimatibus, Episcopis, totoque senatu ac populo approbantibus, contradicente prorsus nemine. Dispensatio.

Ex hoc matrimonio, quod summo omnium applausu celebratum fuerat, nati sunt deinceps Henrico Regi quinque liberi, tres filii & duæ filiæ. Sed reliquis matura morte abreptis, sola Maria, anno 1514. nata, superstes mansit, Walliæ Princeps a patre declarata, ac tanquam legitima regni hæres a præcipuis Europæ Principibus in sponsam expetita. Adeo nempe nemo per orbem de valore illius matrimonii dubitabat: donec Henricus, in exerrantem

atque

atque indomitam libidinem defluens, conjugem faſtidire, formarum venatores oculos alio circumferre, Bolenam, pudicitiæ ſtudium mentientem, perdite deperire, de divortio cogitare, ut eam poſſit ducere.

Volſæi prævaricatio.

Volſæus Catharinæ odio ejusque nepotis Caroli Cæſaris matrimonium primus irritum declarat. Sequuntur plures, aulæ paraſiti, qui non, quod verum, ſed quod Principi placitum, loquuntur. Gardinerus J. C. Romam mittitur ad Clementem VII. qui magnis promiſſis tentatur, ut conjugium, a Julio II. temere approbatum, irritum declaret. Petuntur Judices hujus cauſæ Volſæus & Campegius; adjecto mendacio, quod Catharina ipſa, vitæ monaſticæ ſtudio, divortium expetat, a Pontifice impetrati. Mittitur igitur

Campegius.

Laurentius Campegius Cardinalis in Angliam. Urget Rex cum Volſæo. Deterret Regina cum Cæſare. Pontifex jubet Campegium lente procedere, nihil pronuntiare. Quo tamen ob collatum Epiſcopatum Sariſburienſem propenſiore in vota Regis Catharina adverſum Judices excipiens, ad ſummum Pontificem appellat, cauſam eam non in Anglia judicandam dictitans; ſed Romæ. Diſputatur, reſpondetur, replicatur: hinc Regis, illinc Reginæ procuratoribus cauſam agentibus. Quin libris etiam ultro citroque in lucem ſparſis certatum.

Exceptio Reginæ.

Cum igitur Campegius quaſcunque poſſet, dilationes Pontificis juſſu negotio interponeret, ea uſus excuſatione, in re tanti ponderis, in quam oculi univerſæ Europæ eſſent converſi, præpropero æſtu nihil præcipitandum, Pontifex vero Reginæ appellationi deferret, cauſamque cum Campegio Romam avocaret, Rex quidem indignatus, Theologos tamen ſuos, & juriſperitos cum Crammero Romam miſit: interea tamen tentatis auro pluribus academiis, & per Langæum Gallum, vænalium quorundam theologorum ſententiis emptis, cum Romæ lis penderet, libidinis impetientia Bolenæ ſe conjungit, Rolando presbytero, ut aſſiſtat ſacriſque operetur, indicto per mendacium, cauſam Romæ ſecundum Regis voluntatem fuiſſe concluſam. Crammerus vero divortium cum Catharina, novaſque cum Anna nuptias publice poſtea promulgavit, tanquam neceſſarias, legitimas, & Regis conſcientiæ conſentaneas.

Cauſa Romam avocata.

Regis attentatum.

Jam vero quæſtio Catholicos inter & Proteſtantes oritur, an matrimonium cum Catharina fuerit validum, & conſequenter divortium irritum, prout defendunt Catholici? an vero matrimonium fuerit irritum, & divortium validum, quod multi ex Proteſtantibus contendunt.

§. 2.

§. 2.

Rationes Dubitandi Proteftantium.

1. HEnricus Rex matrimonium iniit cum Catharina Arthuri fratris fui vidua, probabilius ab eo jam cognita. Atqui hoc illicitum eft atque irritum ipfo jure naturali: quod execratur connubia perfonas inter tam propinquas. Et hinc Deus conjugia in gradibus prohibitis, Levit. 18. recenfitis, contracta (inter quæ etiam eft conjugium cum uxore fratris) vocat abominationes & fcelera, a gentibus commiffa. Peccarunt igitur gentiles contra legem naturæ; nam leges Judiciales pofitivæ folos Hebræos ftringebant, eorumque profelytos. Rationem addit facra pagina, *ne reveletur turpitudo perfonæ*, gradu tam propinquo conjunctæ. Quo naturalis indecentia, jure naturæ vetita, infinuatur. 70. Ex jure naturæ.

Quam ob caufam Joannes Herodem increpuit: *non licet tibi habere uxorem fratris tui;* manifefto argumento, Herodem peccaffe contra legem naturæ? quia Judicialibus Hebræorum legibus Mofaicis, cum effet gentilis, non tenebatur. Imo dici poteft, leges matrimoniales, *Levit.* 18. comprehenfas, non effe mere judiciales ac ceremoniales, fed vere morales, jure naturali obligantes; uti ipfi quoque Romani Pontifices cenfebant.

Nam Innocentius III. *cap. litteras* 13. *de reftit. fpol.* ait, in gradibus lege Divina prohibitis difpenfari non poffe. Et *cap. gaudemus* 8. *de divort.* afferit, infideles, in fecundo vel tertio gradu conjunctos, non effe feparandos poft converfionem. Ergo fupponit, feparandos effe, fi in primo gradu fuerint conjuncti. Hoc autem non alia ex caufa, nifi quod tale conjugium jure naturali fit irritum: nam impedimentis, quæ funt juris mere Ecclefiaftici, infideles non ligantur. Idem Pontifex *c. de infidelibus* 4. *de confanguin. & affin.* refcribit, infideles *fecundum veteris legis inftituta* conjunctos, non effe feparandos poft converfionem, licet in gradibus a Jure Canonico prohibitis fuerint conjuncti. Ergo fupponit, fore feparandos, fi in gradu veteri lege prohibito contraxiffent: quia fcilicet jure naturæ talia conjugia funt irrita.

2. Henrici VIII. connubium cum uxore fratris fui, in primo affinitatis gradu fibi conjuncta, jure etiam pofitivo Divino erat irritum. Siquidem *Levit.* 18. *v.* 16. expreffim dicitur: *turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis; quia turpitudo fratris tui eft.* Et Levit. 20. v. 21. *Qui duxerit uxorem fratris fui, rem facit illici-* Pofitivo.

tam ; turpitudinem fratris ſui revelavit. Divino ergo ac naturali jure erat vetitum atque invalidum. Nulla proin ac irrita fuit Julii II. diſpenſatio ; cum adverſus jus Divinum ac naturale nulla humana poteſtas diſpenſare poſſit : imo neque Deus ipſe in lege naturali. Cum igitur matrimonium Henrici primum fuerit irritum, ſalva conſcientia perſiſtere in eo non potuit, validumque fuit alterum, cum Anna Bolena initum : conſequenter illegitimis orta eſt Maria natalibus, Eliſabetha legitimis.

a pari. 3. Impedimenta matrimonii dirimentia reliqua, Levit. 18. & 20. ſtatuta, ſunt Juris naturalis, uti matrimonium in primo gradu conſanguinitatis lineæ rectæ, puta patris cum filia, aut matris cum filio : imo etiam in ſecundo & ulterioribus gradibus lineæ rectæ in infinitum, ut avi cum nepte &c. pariter jure naturali ſunt irrita matrimonia in primo & ſecundo gradu conſanguinitatis in linea collaterali, uti fratris cum ſorore, patrui cum nepte. Ergo etiam eodem naturali irritum eſt matrimonium in gradu primo affinitatis lineæ tranſverſæ, uti cum vidua fratris. Et confirmatur magis ex eo, quod affinitas in primo gradu lineæ rectæ jure naturæ obſtet matrimonio e. g. novercæ cum privigno. Ergo etiam in linea tranſverſa.

Gentes. 4. Omnes gentes cultiores ob reverentiam ſanguinis ipſa natura abhorrent ab ejusmodi matrimoniis cum perſonis adeo propinquis, eaque tanquam inceſtus deteſtantur. Quod argumento eſt, ea eſſe contra rectam rationem ac legem naturalem.

§. 3.

Rationes Decidendi contra Proteſtantes.

71. Nulla affinitas. CErtum imprimis eſt, inter Henricum & Catharinam nullum interceſſiſſe impedimentum *conſanguinitatis*, quod ſit juris naturalis aut Divini ; neque de hoc ullam motam fuiſſe controverſiam. Certum eſt ſecundo, neque impedimentum *affinitatis* ullum adfuiſſe, ſi matrimonium cum Arthuro non fuit copula carnali conſummatum. Atqui non fuit ita conſummatum. Quum Arthurus quindecim vix annorum adoleſcens, corpore morboſo atque infirmo quinque illis menſibus, qui a contracto matrimonio ſuperfuerant, cum morte jam ſit colluctatus ; & pater Henricus VII. eos interim ſeparatos cuſtodierit : quia in tam tenera & morbida ætate prolem ſanam exſpectare non poterat. Adeoque inter Henricum & Catharinam

nam præcife interceffit impedimentum *publicæ honeftatis*, ortum ex matrimonio rato: quod manifefte Jure duntaxat Canonico eft introductum, ac proin per difpenfationem Sedis Apoftolicæ auferribile.

Sed demus, matrimonium fuiffe confummatum. In qua hypothefi deinceps difputabimus. Nego, impedimentum affinitatis in linea collaterali juri naturali fubjacere, etiam in primo gradu. Tum quia hoc evinci nulla folida ratione poteft. Tum quia utriufque teftamenti pagina contrarium demonftrat. Jacob Patriarcha fanctus duas in uxores forores, Liam & Rachelem, Labani filias accepit *Gen.* 29. Judas Thamarem viduam primogeniti fui mortui dedit alteri filio fuo, & hoc pariter mortuo, tertio filio eam promifit. Neque propterea in fcriptura reprehenduntur. Imo Lex Mofaica *Deuter.* 25. univerfim præcipit, ut frater ducat uxorem fratris fui, fi hic fine liberis decefferit, ut fufcitet ei femen. Atqui hæc fieri nullatenus potuiffent, fi uxorem fratris fui defuncti ducere prohibitum foret jure naturali, quod eft neceffarium, immutabile, & indifpenfabile, ut part. 2. eft demonftratum.

Non fuit irritum jure naturæ.

Sed neque lege Evangelica ejufmodi matrimonium, in primo affinitatis gradu lineæ collateralis contractum, invenitur prohibitum aut irritatum. Et tum doctrina tum praxis Ecclefiæ oftendit oppofitum. Nam imprimis Jus Ecclefiafticum *cap. fin. de divort.* ftatuit, non effe feparandum poft converfionem, qui antea infidelis conjugium iniit cum forore uxoris fuæ defunctæ: *concedimus, ut matrimoniis contractis cum relictis fratrum utantur.* Atqui feparandi omnino fuiffent, fi conjugia ejusmodi jure naturali aut Divino fuiffent irrita: nec ullatenus concedi potuiffet, ut talibus matrimoniis utantur, cum fuiffent fornicarii aut inceftuofi concubitus.

Nec pofitivo.

Et quoties etiam alias Ecclefia difpenfavit in eodem gradu primo affinitatis lineæ transverfæ! Emmanuel Rex Lufitaniæ primam conjugem habuit Ifabellam Ferdinandi Catholici filiam, atque ex ea fufcepit Michaelem filium: ea vero defuncta duxit ejus fororem Mariam, multarum prolium matrem, quæ & ftemma Regium in Lufitania propagarunt, & fummis per Europam Principibus funt collocatæ. Ex *Ifabella* Emmanuelis & Mariæ primogenita, Carolo V. Imperatori nupta, defcendunt fummi ex Domo Auftriaca Imperatores atque Archiduces, Hifpaniæ ac Galliæ Reges, cum aliis præcipuis Principum Familiis. Quis adeo impudens & effrons fit, ut dicere fuftineat, proles ex eo matrimonio Emmanuelis cum fecunda uxore, prioris forore, effe fpurias? aut tot Regales familias ex vitiata ftir-

Exempla.

pe fuiſſe propagatas? Nemo, nemo prudens unquam dubitavit, matrimonium illud, ex diſpenſatione Alexandri VI. fuiſſe validum, licet in primo affinitatis gradu contractum, omnesque proles inde natas legitimas.

Similiter Clemens VIII. diſpenſavit cum Joanne Caſimiro Poloniæ Rege ad ducendam viduam fratris ſui Uladislai. Atque ut alia Magnorum Principum exempla diſſimulem, Rainutius II. Farneſius Parmæ & Placentiæ Dux duas ſorores ex Familia Eſtenſi uxores habuit, Iſabellam & Mariam, Franciſci Mutinæ Ducis filias, atque ex utraque liberos genuit. Exemplum patris ſecutus filius Franciſcus, qui Dorotheam Sophiam Palatini Electoris filiam, Odoardi II. fratris ſui relictam viduam duxit in uxorem, licet jam Eliſabetham, Hiſpaniæ poſtea Reginam, Odoardo peperiſſet.

Auctoritas. De ipſo etiam Henrici VIII. cum Catharina Hiſpana, fratris ſui vidua, contracto matrimonio nemo dubitaſſet, niſi indomita laſcivientis Regis libido ſacrata conjugii vincula rumpere attentaſſet. Sed neque tunc pii ac docti viri dubitarunt. Non dubitarunt ſummi Pontifices Clemens VII. Paulus III. Pius V. Sixtus V. Clemens VIII. non dubitarunt Epiſcopi ac Clerus Anglicanus, non dubitavit magnus ille Angliæ Cancellarius Thomas Morus, non dubitarunt celeberrimæ orbis Academiæ, Theologi ac Jureconſulti meliores. Non dubitarunt denique magni Europæ Principes, qui Mariam, ex eo matrimonio natam, in ſponſam expetebant. Pauci quidam aut pretio empti, aut promiſſis illecti, aut Principi ſuo turpiter adulantes, cum ſpurio illo Cramero, & ambitionis odiique æſtibus agitato Volſæo, corruptisque quibusdam Cantabrigienſis & Oxonienſis Academiæ Scholaribus, & quos Langæus conduxit, matrimonium improbarunt.

Sed nec ipſe Henricus Rex per vicenos & ultra annos, quibus in eo conjugio perſtitit, & quinque ex eo liberos ſuſcepit, dubitaverat, donec vincente rationem libidine, feſcenninis Bolenæ amoribus amens, ruptis honeſtatis repagulis præceps raptus eſt. Tum enim non tam dubitavit, quam dubitare videri volebat, ut quæſito aliquo colore adulterinos complexus obtegeret. Nam quamprimum furialis ille in ſcortum laſciviens æſtus deferbuit, non amplius dubitavit, ſed Mariam ex Catharina filiam Eliſabethæ prætulit, ac teſtamento cavit, ut Maria cum tota ſua progenie ante Eliſabetham in Regno ſuccedat, haud obſcuro argumento, quamnam ex illis legitimam judicaret.

Sed neque Proceres, Senatus, populusque Anglicanus dubitabant

bant

bant, dum mortuo Henrico Mariam legitimam Regni hæredem, agnoverunt ac receperunt: rejecta Elifabetha, cujus natales adulterio pollutos noverant. Quis enim credat, Nationem Anglicanam voluiffe, repulfa Henrici VIII. legitima fobole, fpuriam, Regni legibus exclufam, throno intrudere? Alterutram autem fpuriam fuiffe neceffe eft. Nam fi matrimonium Henrici cum Catharina propter affinitatem hujus jure naturæ fuit irritum, Maria ex inceftu fuit prognata. Si autem matrimonium illud valuit, Elifabetha ex adulterio concepta ac nata fuit, cum toto eo tempore adhuc Catharina viveret: polygamia autem in lege Evangelica Divino ac naturali lege fit prohibita ac irrita, negante Deo jus in plura corpora; ac proin concubitus cum Bolena fœdiffimum fuit adulterium.

Et tale re ipfa fuiffe probatum eft hactenus, hoc ipfo, quod evictum fit, matrimonium cum Catharina nec juri naturæ nec Divino repugnaffe, tum quod ejusmodi lex oftendi ac probari nequeat; tum quod in utroque teftamento exempla eluceant plurima, virum unum cum duabus fucceffive fororibus, aut fœminam unam cum duobus fucceffive fratribus fuiffe conjunctam; imo in lege veteri præceptum fuerit, ut frater fratris, abfque liberis mortui, relictam viduam ducat, ac genus propaget. Accedit judicium totius orbis ufque ad nuperum Proteftantium adventum. Imo nec ipfi dicere audebunt, propagatas per Emmanuelem Lufitaniæ Regem fummas per Europam familias ex fpuria radice fuiffe enatas.

Ratio autem magis intrinfeca ac naturalis eft: quia affines non funt confanguinei. Non defcendunt ex eadem ftirpe, faltem propinqua. Nulla proin obftat reverentia cognati aut agnati fanguinis. Neuter alterius eft fuperior. Nulla peculiaris alterutrius fubjectio, quæ natura fua repugnet tam arcto fociali fœderi. Nulla proin radix, ex qua impedimentum juris naturalis pullulet. Jure igitur folum Ecclefiaftico, ex decentia aliqua, quæ tamen ad legem naturæ non affurgit, introductum eft impedimentum affinitatis in linea faltem transverfa. Hoc autem impedimentum, ficut Ecclefia ftatuit ad quatuor ufque gradus, fi affinitas oriatur ex copula licita, ad duos autem, fi oriatur ex illicita, ita exigentibus rerum ac perfonarum circumftantiis poteft illud rurfus abrogare, aut in eo cum certis perfonis difpenfare, ficut in noftro cafu cum Henrico & Catharina difpenfavit Julius II. fummus Ecclefiæ Antiftes, cui in perfona Petri Chriftus claves tradidit, cum poteftate folvendi ac ligandi: prout nimirum ex ufu ovium fuerit, quibus pafcendis eft jure Divino conftitutus. Ratio.

§. 4.

Solvuntur Argumenta Protestantium.

72. AD 1. Indecentia, quæ ex matrimonio cum fratris vidua resultare censetur contra aliquam verecundiam, nequaquam est tanta, ut legem naturalem prohibentem fundet. Cur enim alias Deus præcepisset in lege veteri, ut frater fratris defuncti viduam ducat, si is sine prole decesserit? Profecto si ex omni decentia aut dedecentia lex naturalis consurgeret, nulla amplius daretur lex mere positiva. Cum enim omnis universim lex debeat esse rationabilis, omnem in decentia aut indecentia aliqua radicari necesse est. Igitur etiam facile concedo, eam esse decentiam, in primo affinitatis gradu conjugium non contrahendi, ut lex positiva rationabilis prohibens ob illam ferri possit, prout defacto factam novimus: constanter tamen nego, juris naturalis id scitum esse.

Contaminatæ sunt gentes idololatria, sodomia, bestialitate, mollitie, fornicatione, incestu cum filio, & filia, adulteriis, e. g. dum fratris adhuc viventis habebant uxorem, uti Herodes Antipas, qui Philippo fratri uxorem rapuerat, increpitus propterea a Joanne. Et hæc scelera, contra jus naturæ patrata, scriptura appellat *abominationes* gentium, quas propterea Deus punivit, ut Chananæos &c. Hinc Levit. 18. v. 24. addit: *nec polluamini in omnibus his, quibus contaminatæ sunt universæ gentes, quas ego ejiciam ante conspectum vestrum.* Hoc certum, inter eas abominationes non comprehendi conjugium, cum fratris, absque liberis defuncti, vidua initum; cum lege id præceptum fuerit.

Non omnes autem gradus Levit. 18. & 20. expressos jure naturali esse prohibitos, habetur ex Tridentino, quod sess. 24. can. 3. ait: si quis dixerit, Ecclesiam non posse in nonnullis eorum, qui Levitico exprimuntur, dispensare, aut constituere, ut plures impediant, esse anathema. Unde quando Innocentius III. *c. litteras cit.* dixit, in gradibus lege Divina prohibitis dispensari non posse, id vel non est intelligendum de omnibus gradibus in Levitico expressis, sed tantum de prohibitis Jure Divino naturali; vel indicat difficultatem in dispensando, quod scilicet non facile, nec absque rationabili causa sit dispensandum. Atque hinc ipse Innocentius *cap. fin. de divort.* ait, non esse post conversionem ad fidem separandum, qui fratris viduam duxerit: imo lex Divina id olim præcepit pro casu,

quo

quo frater defunctus nullos ex ea reliquit liberos. Ac proin jure naturæ ejusmodi connubium non poteſt eſſe prohibitum, nec abominatio gentium, nec abſolute indiſpenſabile.

Quod vero idem Pontifex cap. 8. eod. dicat, in ſecundo & tertio gradu conjunctos non eſſe ſeparandos, de primo vero ſileat, factum eſt ideo, quia tantum de illis fuerat interrogatus: *cap. fin.* vero etiam primum expreſſit. Similiter interrogatus, an infideles, qui contra ſacros Canones, non tamen in gradibus lege veteri prohibitis, contraxerant, ſint ſeparandi poſt converſionem, reſpondit, non eſſe ſeparandos, quia ſcilicet impedimentis, quæ jure mere Eccleſiaſtico ſunt introducta, infideles non ſtringuntur, conſequenter eorum matrimonia ſunt valida. Ex quo tamen non ſequitur, quod ſi contra inſtituta veteris legis fuiſſent inita, hoc ipſo fore invalida. Nam Pontifex de hoc caſu non fuerat interrogatus, ideoque nihil de eo ibi reſpondit. Reſpondit autem, ut dictum cap. fin. ubi de eo fuerat interrogatus.

Ad 2. Si lege veteri ſtandum, Henricus VIII. non tantum poterat, ſed etiam debebat Catharinam, fratris ſui, absque liberis defuncti, viduam ducere. Quia id Deut. 25. expreſſe fuit præceptum, & ab Hebræis obſervatum. Si autem dicat, legem eam in novo teſtamento eſſe abolitam, idem ego dico de legibus connubialibus, ceremonialibus & judicialibus, in Levitico contentis. Imo leges illæ Levit. 18. & 20. cit. non loquuntur de caſu noſtro, in quo frater defunctus nullos reliquit liberos, alias leges Divinæ ſibi eſſent contrariæ, cum, ut toties dictum, pro hoc caſu præceptum fuerit conjugium cum fratris defuncti vidua.

Ad ſummum dici poteſt, connubium cum fratris vidua in Levitico fuiſſe prohibitum lege judiciali pro caſu, quo frater defunctus reliquit liberos. Dico, *ad ſummum*; nam dici poſſet, tantum fuiſſe prohibitum conjugium cum uxore fratris adhuc viventis. Sicut *Levit.* 18. *v.* 18. dicitur: *Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius non accipies nec revelabis turpitudinem ejus, adhuc illa vivente.* Nulla igitur ratione Henricus VIII. fundare ſuam intentionem potuit in lege veteri. Nam certum eſt, nec jure naturali nec Divino fuiſſe prohibitum conjugium cum fratris vidua pro caſu, quo ille absque liberis fuit defunctus (qui eſt caſus noſter) cum tunc poſitive fuerit præceptum. Certum proin etiam eſt, tale conjugium non fuiſſe inter eas abominationes, quibus contra jus naturæ ſe contaminarunt gentes. Imo caſus noſter ne quidem in Levitico eſt comprehenſus, ut demonſtravi. Vanum igitur & prorſus enerve erat Henrici argumen-

mentum contra valorem sui matrimonii cum Catharina, Arthuri sine liberis defuncti vidua.

Ad 3. Imprimis non est paritas cum matrimonio inter consanguineos inito. Nam reverentia cognati aut agnati sanguinis multo majorem verecundiam ingerit, quam affinitas. Adeoque licet consanguinitas fundaret legem naturalem, prohibentem matrimonium, non tamen affinitas. Deinde etiam circa gradus consanguinitatis hæc res non est ita expedita, ut supponi possit.

Atque imprimis satis convenit inter DD. matrimonium inter consanguineos secundi, tertii, & ulteriorum graduum lineæ transversæ, spectato jure naturali, non esse irritum. Sic Abraham duxit Saram, suam ex fratre Arano neptim: adeoque in secundo gradu sibi consanguineam. Isaac Rebeccam, suam consobrinam. *Cap. gaudemus* 8. *de divort.* deciditur, infideles ad fidem conversos, qui in 2. aut 3. gradu consanguinitatis lineæ obliquæ contraxerant, non esse separandos, cum jure canonico non stringantur. Atqui separandi essent, si matrimonium in his gradibus contractum, repugnaret juri naturæ, cui etiam infideles sunt subjecti. Quare Tridentinum *S.* 24. *c.* 5. *de ref. matr.* ait, in his gradibus dispensari posse. Et confirmat praxis, qua constat, Pontifices inter Principes passim dispensare in secundo & ulterioribus gradibus. Imo etiam Protestantes in secundo gradu contrahunt. Sic Georgius Ludovicus Rex Angliæ duxit Sophiam patrui sui filiam.

Quin imo probabilius matrimonium neque in primo gradu consanguinitatis in linea obliqua est invalidum spectato jure naturali. Ita enim sentiunt S. Thomas 2. 2. *q.* 154. *a.* 9. *ad* 3. S. Bonaventura *in* 4. *dist.* 40. *art. un. q.* 2. Scotus *ibid. q. un. art.* 2. Cajetanus in *c.* 18. *Levit.* Navarrus, Conink, Pontius, Palao, cum multis aliis, contra multos. Ratio est; quia lex naturæ irritans non satis probatur. Cum frater & soror ex se non descendant: neuter sit alteri subjectus; adeoque nihil videatur adesse, quod juri naturæ repugnet: instinctus autem ille & horror non videtur esse a jure naturali, sed positivo, & recepta consuetudine.

Certe per fratrum & sororum licita ac valida conjugia genus humanum primitus propagatum fuit per filios & filias Adami. Quod fieri non potuisset, si juri naturali repugnassent. Constat etiam, apud Ægyptios, a rerum naturalium cognitione celebratam gentem, non fuisse inusitata fratrum sororumque connubia; ut refert Diodorus lib. 1. c. 2. Ipse Rex Ptolomæus Philadelphus duxit Arsinoen sororem suam ejusque nuptias velut connubium Jovis cum sorore sua

Junone

Junone celebrat Theocritus. Idem de Assyriis, Persis, & Atheniensibus memoriæ proditur. Et S. Gregorius *ad interrogat. August. c. 6.* testatur, terrena lege a Republica Romana fuisse permissum, ut etiam frater & soror connubio jungerentur. Non potest autem præsumi, naturalem legem apud has gentes, præsertim Græcos & Romanos, usque adeo fuisse incognitam; cum illa apud omnes populos, ratione præditas, luce sua se signet.

Imo ipse Dei populus videtur in hac fuisse persuasione; nam Thamar filia Davidis 2. *Reg.* 13. violentam oppressionem dissuadens Ammoni fratri suo, *quin potius*, ajebat, *loquere ad Regem, qui me non negabit tibi*, uxorem utique. Quæ sane verba supponunt, matrimonium inter eos jure naturali potuisse subsistere. Taceo, quosdam cum S. Hieronymo in QQ. Hebraic. in Genes. & Clemente Alexandr. l. 2. stromat. c. 12. & Cajetano in c. 20. v. 12. Genes. colligere, Saram verè fuisse & uxorem & sororem Abrahæ; nam l. c. dicit Abraham ad Achimelech Regem: *Alias autem & vere soror mea est, filia patris mei, & non filia matris meæ, & duxi eam in uxorem.*

Jus etiam civile Romanum satis clare insinuat, matrimonium inter fratrem & sororem non natura, sed lege tantum positiva irritum esse. Nam *l. si stipulor* 35. *ff. de V. O.* Paulus J. C. assertionem suam, qua dixit, aliud per naturam, aliud per leges fieri non posse, exemplis declaraturus, ait, impossibile per naturam esse, *dare, quod dari non potest*: per leges autem: *Sororem suam nupturam sibi.* Denique Cajetanus *opusc. de matrim. Reg. Angl.* & Sylvester V. *Papa q.* 17. testantur, a Martino V. aliisque Pontificibus in ea re fuisse dispensatum.

Loquendo jam de consanguinitate in linea recta, videtur probabilius, quod impedimentum matrimonii de jure naturali non extendatur ultra primum gradum. Ita enim cum multis aliis docet S. Thomas 2. 2. *q.* 154. *art.* 9. *ad* 3. & *in* 4. *dist.* 40. *q. un. a.* 3. *in corp.* contra alios, qui volunt impedimentum hoc in linea recta protendi in infinitum; & alios, qui docent, illud ad certos tantum gradus porrigi. Ratio autem est, quia neque ex reverentia debita aut verecundia, vel aliunde sufficienter probari potest, quod spectato solo jure naturali avus non posset ducere neptim.

Neque obstare videtur, quod dicitur *l. ult. ff. de ritu nupt.* his verbis: *Jure gentium incestum committit, qui ex gradu ascendentium vel descendentium uxorem duxerit.* Nam per jus gentium hic non intelligitur jus naturæ proprie ac stricte dictum, sed tale, quod gentes ex decentia sibi libere per leges constituunt. Quamvis non omnes

gentes ejusmodi jure utantur. Aliqui dicunt, tale matrimonium jure naturali esse illicitum, non tamen invalidum, sicut contractum cum voto simplici castitatis, aut stantibus sponsalibus de futuro cum alia. Verum hoc tantum est extrinsece turpe, ratione voti aut sponsalium. Illud autem, si jure naturæ esset prohibitum, esset contractus intrinsece turpis, adeoque probabilius etiam invalidus. Videtur igitur melius negari, tale matrimonium, spectando præcise jus naturale, esse illicitum.

Sed quid dicendum de matrimonio in primo gradu consanguinitatis in linea recta contracto, e. g. inter patrem & filiam? *Resp.* Quamvis omnium DD. aut ferme omnium sit sententia, tale matrimonium etiam jure naturæ esse illicitum atque invalidum; multi tamen ex illis docent, quod si deficientibus omnibus aliis in mundo hominibus solus superesset pater cum filia, aut mater cum filio, licitum fore inter eos matrimonium, ut conservetur genus humanum, eo quod Deus in tali casu censendus esset dare eis jus in corpora. Quod an cohæreat, aliis judicandum relinquo.

Si tale matrimonium jure naturæ simpliciter prohibetur, tunc prohibetur tanquam intrinsece malum, uti mendacium, odium Dei, furtum, simonia, fornicatio, adulterium &c. Sed quomodo tunc licitum fiet? aut quomodo censendus est Deus concedere id, quod ex se & intrinsece malum est? Cum igitur Deo, qui non tantum rerum omnium, sed etiam personarum ac corporum plenissimus est Dominus, non sit neganda potestas, tradendi patri & filiæ jus mutuum in corpora, saltem pro casu, quo soli in mundo existerent, sicut dedit Adamo & Evæ, licet hæc ex illo fuerit producta ac formata.

Existimo, in hac providentia conjugium patris cum filia esse quidem contrarium juri naturali, non quidem secundum se, quatenus esset conjunctio de se & intrinsece turpis (alias neque Deus posset illud concedere) sed quia Deus nunquam dat jus patri in corpus filiæ, esset accessus ad non suam, consequenter fornicatio, jure naturæ prohibita, sicut omnis alius accessus ad non suam est fornicatio aut adulterium, intrinsece malum, ac jure naturali gravissime prohibitum. Si autem Deus daret patri potestatem in corpus filiæ, sicut in veteri testamento dedit uni viro in plures mulieres, esset accessus ad suam conjugem: consequenter nec fornicatio, nec adulterium. Et eodem modo loquendum de omnibus personis, quibus Deus negavit jus mutuum in corpora.

Verbo:

Verbo: Conjunctio maris & fœminæ eſt quoddam genus, quod duas ſub ſe ſpecies comprehendit, nempe acceſſum *ad ſuam*, & acceſſum *ad non ſuam.* Hæc ſpecies ſemper eſt jure naturæ prohibita, quia eſt fornicatio vel adulterium, intrinſece mala: illa nunquam. Quia igitur Deus poteſt facere, ut ſit ſua, dando jus in corpus, talis conjunctio non ſubjacere juri naturali. Fere ſicut contrectatio rei alienæ, quando Deus non concedit dominium, eſt furtum, intrinſece malum, adeoque jure naturali prohibitum: pro caſu vero, quo Deus dat dominium, facitque, ut ſit ſua (ut circa vaſa Ægyptiorum contigit) non eſt furtum, ſed acceptatio & detentio licita rei, quæ ſua facta eſt. Sic etiam occiſio hominis eſt genus: continens duas ſpecies, juſtam & injuſtam. Si Deus, qui eſt dominus vitæ & necis, dat poteſtatem occidendi, erit ſemper juſta: ſi negat, ſemper erit injuſta, intrinſece mala ac jure naturali prohibita. Vide hujus apparatus *part.* 2. *cap.* 1. *q.* 5. ubi jus naturæ ex inſtituto examinavi.

A fortiori poſſet Deus licitum facere matrimonium in primo gradu affinitatis in linea recta, uti inter ſocerum & nurum, ſocrum & generum, vitricum & privignam, novercam & privignum, dando illis jus in corpora. Quia probari non poteſt, ejusmodi conjunctionem eſſe ita intrinſece malam, ut jure naturali neceſſario & abſolute ſit prohibita ac irrita. Et hinc multi DD. cum Cajetano, Sanchez, Pontio, Palao, Gonzalez, Schmier &c. aperte docent, id genus conjugia Jure tantum Eccleſiaſtico eſſe irrita, in quo tamen diſpenſari non ſoleat.

Neque obſtat, quod dicitur 1. *Cor.* 5. *auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes, ut uxorem patris ſui aliquis habeat.* Nam Corinthius iſte pro uxore habuit conjugem patris ſui adhuc viventis. Et propterea dicitur fornicatio, *qualis nec inter gentes.* Conjugium autem cum patris defuncti *relicta* inter gentes, uti inter Perſas, & ipſos Chananæos, non erat inuſitatum. Imo etiam in populo Dei Adonias petiit ſibi copulari Abiſag Davidis patris ſui relictam, 3. *Reg.* 2.

Atque ex his, quæ propter objectionem tertiam Henricianorum fuerunt allata, confirmatur argumentum, quod multo minus matrimonium, in linea collaterali affinitatis contractum, quale erat Henrici VIII. cum Catharina, fuerit irritum.

Quod ſpectat ad quartam objectionem, ex hactenus dictis ſatis conſtat, plures gentes id genus matrimonia palam contraxiſſe: nec morem contrarium apud alias evincere aliud, quam legem poſitivam prohibentem.

ARTICULUS IV.

De Rebus Hiberniæ ſæc. XVI.

73. Deſcriptio. Hibernia, in ultimum Europæ Occidentem projecta Inſula, ab Angliæ & Scotiæ continente ſejuncta, atque in quatuor provincias diviſa, *Ultoniam*, in qua Dunum, Dunghalia, Armachia, Malachia, olim ibidem Archiepiſcopo celebris: *Lageniam*, in qua eminet Dublinum, Regni totius caput, Archiepiſcopatu, & Academia (quam Eduardus I. anno 1320. inchoaverat) atque inſuper Proregis ac Parlamenti ſede nobilis. Kilkennia pariter habet Archiepiſcopum: *Connaciam*, in qua Killalejum, ſedes Epiſcopalis, Atlona, Gallovæum: & *Momoniam*, ubi Limmericum, poſt Dublinum præcipua civitas, Caſſilia Archiepiſcopatu ornata, Watterfordia ſedes Epiſcopalis, uti etiam Corcavia, & Ardatum. Quælibet autem provincia, ſicut Anglia & Scotia, in ſuos comitatus eſt ſubdiviſa. An autem Hiberni ſint Scotorum colonia, an vero hi illorum, utraque natio certat.

Hæc autem Inſula, protubus frequens, paſtu pecorum, & piſcatu dives, ab antiquiſſimis temporibus ſuos Regulos ſeu Dynaſtas habuit, usque ad annum 1156. quo diſcordiis bellisque inter ſe commiſſi Henrico II. Angliæ Regi occaſionem fecerunt invadendi occupandique Hiberniam. Hac igitur ratione juncta Angliæ, in hanc usque diem eosdem Rectores habuit, non quidem nomine Regum, ſed *Hiberniæ Dominorum*, usque ad Henricum VIII. qui faſtu elatus ſe ipſum creavit *Hiberniæ Regem*. A quo tempore per Proregem gubernatur: addito Senatu, quem Parlamentum appellant, ad Angliæ morem in ſuperiorem & inferiorem Domum diviſum.

Origo fidei. Chriſtianam Religionem quinto jam ſæculo in has terras introduxit S. Patritius Hiberniæ Apoſtolus, a Cæleſtino Papa miſſus. Qui labore & ærumnis tanto deinceps proventu terram illam, idolorum cultricem, in amplam meſſem fœcundavit, ut *Sanctorum Inſula* diceretur. Populi ab eo ſacro lavacro tincti, ordinati clerici, & Epiſcopi, Armachana ſedes Romani Pontificis auctoritate conſtituta totius Inſulæ Metropolis: ſparſa ubique Divini verbi ſementis: aſpera gentis indoles manſueſcens Chriſti ſub jugum miſſa.

Hos inter cœleſtes ſatus excrevit, floruitque in Hibernia Religio ad ſæculum usque XVI. quo Henricus VIII. non ſolum ſe primus Hiber-

Hiberniæ Regem dixit, ſed etiam caput Anglicanæ & Hibernicæ Ec-
cleſiæ, omnesque, qui novum hoc atque inſolens in Eccleſia Dei portentum horrebant, ferro & igni perſequebatur. Miſſi ſunt equidem a Paulo III. Pontifice anno 1541. duo ex Societate Jeſu eam in Inſulam Sacerdotes, Alphonſus Salmeron & Paſchaſius Broëtus, qui agrum illum, ab apro demolitum, per tempus aliquod magno labore excolebant. Sed quia Anglicana arma undique circumſonabant, redire compulſi ſunt. Miſſio.

Eduardus VI. Henrici filius Calvini hæreſi gentem inficere ſatagebat, miſſis eo libris ea peſte infectis, ac miniſtris, qui illam ſpargerent. Maria Eduardi ſoror Religionem puritati ſuæ atque nitori reſtituit. At Eliſabetha, Britanniæ Erinnys, omnem movebat lapidem, ut ſicut Angliam præcipitavit, ita Hiberniam quoque animarum cultu ſpoliaret. Sed ſpe ſua conſtantiores & catholici dogmatis tenaciores invenit. Quare ad vim converſa, atrocibus edictis tonuit, proſcriptionibus ac concuſſionibus ſæviit, minas, arma, neces intentavit: nec tantum intentavit, ſed etiam intulit.

Sed fracta non eſt Catholicorum conſtantia: vim vi repellebant, ductore Geraldo Comite, imprimis anno 1563. dein anno 1579. Hiſpanos in auxilium vocarunt: tenuitque bellum usque ad annum 1593. quo victis arma, ſed non Religio evelli poterat. Mox iterum, ut a ſæva tyrannide ſe liberarent, ad defenſionem ſui reverſi anno 1598. inſignem, (uti ſæpius alias) ab Anglis reportarunt victoriam. Anno ſequenti vero cum Eſſexio Comite tranſegerunt: permiſſis antiquis ſacris. Conſtantia.

Cum igitur Eliſabetha cerneret, priſtina ſacra incolis per vim apertam non poſſe eripi, ad artes converſa, multas Anglorum colonias miſit in Hiberniam, quæ Calvinum implantarent, pulſisque ex Academia Dublinenſi Catholicis, qui ſupererant, Doctoribus, Calvinianos ſubſtituit; orthodoxis vero publico Sacrorum cultu interdixit. Quibus ſane machinationibus id eſt conſecuta, ut numeroſa novorum colonorum, Præfectorum, militum, præconum, mercatorum, artificum, quos contagium habebat infectos, colluvies infunderetur in Inſulam; nunquam tamen efficere potuit, ut non plerique ex antiquis indigenis antiqua ſacra retinerent.

Porro, ne bona Eccleſiaſtica omnia aut Calvinianis Epiſcopis aliisque 74.
miniſtris in prædam cederent, aut regio ærario addicerentur, Nobilibus Catholicis, qui paſſim ruri ab officiis remoti in arcibus ſuis degunt, ſummi Pontificis auctoritate ſunt attributa, ea conditione, ut partem ad alendos ſacerdotes, qui latere coguntur, impendant.

Ultonia. In *Ultonia* autem, regione ampla, paludibus ac sylvis referta, Scotiæ proxima, toto sæculo XVI. Religio conservata est integra, eratque Catholicis aliarum provinciarum, cum persecutio ingrueret, velut asylum: ex quo non raro, Tirono comite & Odoneallo ductoribus, fusæ sunt Anglorum copiæ. Nec impedire poterat aut schisma Henrici VIII. aut Elisabethæ hæresis, quo minus ibi vigeret publicus religionis cultus, aut Beneficia Ecclesiastica summi Pontificis auctoritate conferrentur.

Athletæ. In ea autem provincia tres eminebant singulari pietate & doctrina Episcopi, Raymundus Archiepiscopus Armachanus, qui anno 1590. in prælio Connaciensi occubuit: Redmondus Episcopus Eriensis, qui dum in templo cum aliis Episcopis synodum celebraret, anno 1600. ab irruentibus sicariis est obtruncatus: & Richardus, Celmoriensis Episcopus, ex sacra D. Francisci familia assumptus, carcere Londinensi nobilitatus. Hi cum aliis clericis murum se firmissimum hæresi opposuerunt, tanta constantia, ut Elisabetha toti huic provinciæ immunitatem a tributis, & liberum Religionis exercitium obtulerit, ea conditione, ne quid Tironus ac socii in aliis regni provinciis molirentur, aut eis præberent auxilium. Sed rejecta conditio. Unde

Victoriæ. Angli anno 1595. totis viribus in Ultonienses incumbentes, ingenti prælio sunt profligati, cæsis eorum 2000, reliquis per fugam dispersis, amissis omnibus impedimentis, machinis, & castrensi apparatu.

Anno 1597. in eadem Ultoniensi provincia Hiberni Catholici Anglos hæreticos magna rursus clade multarunt, multis cum Noritio militiæ præfecto cæsis ducibus belli. Anglicani exercitus reliquiæ ad templa confugientes, a victoribus vitæ gratiam impetrarunt, ea lege, ut in Angliam reduces nunquam amplius adversus Hibernos arma ferant. Tanta suorum strage fremens Elisabetha, Proregem Brochum vastare provinciam, messemque agrorum jubet exurere. Verum Oneallus, collectis, qua poterat celeritate, copiis, rursus Anglos memorabili prælio fudit.

Momonia. Neque in sua tantummodo provincia se suamque Religionem strenue defenderant Ultonienses, sed aliis etiam ab Anglis pressis succurrerunt, maxime in *Momonia*: quam provinciam magna fortitudine tuebatur *Gerardinus* Comes cum reliqua nobilitate: non una duntaxat ab Anglis relata victoria. Tandem captus, atque ad mortis supplicium damnatus est. Filius vero ejus Jacobus, ut cum propinquo suo, qui interim Principatum possederat, bello committeretur, ex Londinensi carcere callide dimissus est. Nec spes Anglos sua fefellit. Nam Gerardina familia in se ipsam versa, Jacobus in prælio

captus

captus & Londinum in carcerem eſt abductus, Gerardini vero filius veneno periit. At Hiberni ſe proditos ab Anglis indignati, compluribus rurſus cladibus eosdem afficiunt in eadem Momonienſi provincia, Jacobi captivi fratre ad Principatum evecto.

In *Connacia* majores hæreſis vires nacta eſt. Non deſunt tamen in hac etiam provincia ſtrenuæ defenſionis exempla. Illud ſingulare, quod Nobilis quidam Catholicus, venationi aſſuetus, cum die quodam cum 50. circiter canibus moloſſis in ſylvam egrederetur, ab hoſtili turma invaſus, canum ſuorum, quos incitabat, fideli opera, confiſus certamen iniit. Fugiunt hæretici: inſequuntur moloſſi; homines equosque morſibus impetitos laniant; tanta rabie, ut 200. milites hoc canino prælio cecidiſſe ſcribantur, præter eos, quos Nobilis ejusque famuli trucidarunt. Connacia.

Iram hæretici in ſacerdotes innocuos verterunt, uti in Anglia 75. & Scotia dira perſecutione ac tyrannide in Hibernia quoque atrociter Perſecutio. ſævientes. Millena præſto ſunt exempla. Unum vel alterum afferamus. Traverſius Hibernus Theologus, accuſatus, quod librum de Primatu Petri ejusque ſucceſſorum ſcripſerit, ultro faſſus eſt, tres monſtrans digitos, quibus in illo ſcribendo uſus eſſet. Ignibus igitur injectus crematus eſt. Sed tres illi digiti (Sandero teſte) comburi non poterant, ſed inter flammas illæſi manſerant. Hurleus a Gregorio XIV. Caſſilienſis Archiepiſcopus creatus, reverſus in patriam comprehenſus eſt, atque immaniter tortus, ſuſpenſusque. Magis adhuc barbara crudelitas exprompta eſt in Ohelium, deſignatum a Gregorio XIII. Majonenſem Epiſcopum, quod Reginam Eccleſiæ caput nollet agnoſcere. Ocreæ oleo, ſale, butyro, & pulvere impletæ pedibus inductæ, ac bullienti aquæ impoſitæ, atque cum cute & carne detractæ nuda oſſa reliquerunt. Tandemque poſt varia tormenta ſtrangulatus eſt, atque martyrio coronatus.

Idem Pontifex Gregorius XIII. periclitantibus inter tot lupos oviculis, viros de Societate, prout in alias orbis partes, ita etiam in Hiberniam & Angliam deſtinare, qui miſſionem ſane arduam, & ſævientis undique diſcriminis plenam maximis animis non tantum tunc ſubierunt, ſed per omne deinceps tempus, in hodiernum usque diem continuarunt, licet atrociſſimis tormentis torquerentur, lacerarentur, necarentur.

Dum igitur Perſonius & Campianus in Angliam, Edmundus Donati *Donatus*, Limerici in Hibernia natus, Societatis ſacerdos remiſſus martyrium. cum aliis eſt in patriam, ut populares ſuos dire ab Anglis hæreticis vexatos erigeret, ac ſolaretur. Sed ab hoſtibus fidei, omnia ſagaciſſime

cissime lustrantibus, continue deprehensus, Limerici in patria sua carcerem invenit. Varie subinde tentata est ejus constantia, opima omnia pollicentibus verborum Ministris, si abjecta Romana fide eorum perfidiæ accederet.

Adversus quæ cum immobilis persisteret Dei servus, eosque erroris coargueret, Corcagiam ad ulteriorem hæreticæ crudelitatis quæstionem pertractus est, ibique variis tormentis & cruciatibus excarnificatus. Sed cum infracta hæc omnia toleraret constantia, perduellionis arcessitus publico damnatur judicio: infamis supplicii hisce publicatis a sanguinario magistratu causis: quod in fidei Romanæ confessione, sub perduellionis pœna a Regina ex Britannia proscriptæ, pertinax constaret: quod ad eandem concives suos qua verbo qua exemplo traducturus venisset in Hiberniam: quod Reginæ Capitis Ecclesiæ Britannicæ titulum impie abrogaret.

Quam nefariam, sibi tamen gloriosissimi triumphi decretoriam, sententiam, magna alacritate gaudiique significatione excipiens, actis Judicibus gratiis, tanquam reus majestatis ad furcam raptatus, cum aliquamdiu pependisset, vivens adhuc resecto fune in solum præcipitatur, & ex discisso pectore evulsum cor manu carnificis populo ostentatur, mox in igne cum aliis intestinis concremandum: reliquum corpus in quatuor partes dissectum, totidem palis affixum est. (*anno* 1580.)

Concilium Dublinense anno 1518.

76. Provinciale hoc concilium convocavit Guil. Rokeby Archiepiscopus Dublinensis; quo Præside sanciti sunt 10. Canones.

1. Statuitur, ut Connacienses & Ultonienses Presbyteri non admittantur, nisi judicio ordinarii inveniantur idonei; atque ut ii, qui non solvunt decimas, excommunicentur.
2. Clericos Hiberniæ non solventes procurationes, & cætera onera Ecclesiis imposita, excommunicatos esse denuntiandos per omnes curatos.
3. Calices stannei post annum sint abrogati; nec tales amodo consecrandi, nisi scyphus saltem sit argenteus.
4. Duo æstimatores constituantur ab Episcopo ad appretianda mortuorum bona. Alias æstimatio facta non valet.
5. Excommunicati sint ipso facto laici, qui non solvunt dimidiam partem obventionum ex domibus, quas habent in cæmeteriis.

6. Status

6. Statuta Synodalia executioni danda per ordinarios & curatos.
7. Locatio bonorum Ecclesiasticorum sine assistentia clericorum est ipso jure nulla.
8. Clericis ludentibus ad pilam pedalem mulcta pecuniaria injungitur.
9. Imponentes onera laicalia & exactiones plebis Ecclesiæ sint excommunicati, regia potestate excepta.
10. Definit Concilium, omnes procurationes, inter Hibernos ratione visitationis debitas, persolvendas Episcopo, aliisque omnibus, quibus debentur; atque ad id per censuram Ecclesiasticam esse compellendos.

CAPUT IV.

Schema Rerum Scotiæ sæculo XVI.

§. 1.

Status politicus.

Scotia, mari undique circumdata, ea duntaxat parte Australi excepta, qua Angliam contingit, Tavo flumine in duas partes dividitur, septentrionalem, quam olim *Scoti*, & meridionalem, Angliæ obversam, quam *Picti* incolebant. In hac urbes inter eminet *Edenburgum*, sedes olim Regia, arce præmunita & Academia nobilis; & *Glascovia*, Archiepiscopatu, Academia, & amœnitate sua visenda. A præstantibus etiam Ducibus memorabilis, Hamiltonum & Duglassiorum. In Boreali primas tenent Brechinium, Perthum, Caledonia, a qua mari nomen. Albania ad fontes Tavi Scotorum montensium est patria; quorum in Historia Scotiæ est nomen celebre. Adhæc Aberdonia, Chanoricum, Dornocum &c. Eo pertinent 44. Hebrides Insulæ, versus Occidentem sitæ, quæ proprium habent Episcopum, Glascoviensi subjectum. Orcades Insulæ ad Septentrionem protensæ, plures quam 20. non tamen omnes habitatæ. Suus etiam iis est Episcopus. Denique sex Insulæ Schetlandicæ, 16. Glessariæ. Ulteriores ad Regem Daniæ pertinent.

77. Delineatio Scotiæ.

Regnum hoc, portubus & urbibus frequens, parte Australi aquis stagnantibus & paludibus, boreali montibus horrens, quamvis glebæ fertilitate non sit comparandum Angliæ, ita pecorum pastu, & mili-

Militares.

militum ſelectu præſtat. Quamobrem ipſis Romanis tanto erant terrori, ut Adrianus Imperator ingentem eos inter & Britanniam murum exſtrueret. Nam perpetuis cum Britonibus bellis erant impliciti: donec in ſe ipſos colliſi, Scoti Pictos ſuperarent, & toti regioni nomen imponerent. (*Sæculo IX.*) Sed non poſtea frequentia cum Anglis bella ceſſarunt, variante victoria, plerumque tamen magis ad iſtos inclinante. Quare Scotiæ Reges ipſis ſæpius facti ſunt vectigales, quin aliqui eorum capti: libertatem tamen rurſus adepti.

Picti.

Cum anno 1295. *Baliolus* Scotiæ Rex promiſſum homagium
78. negaret, Eduardus I. acie ſuperatum captumque Londinenſi carceri incluſit, Scotiamque ſubegit. Verum *Robertus Bruſſius* Rex electus Anglos ingenti prælio victos ex Scotia rurſus profligavit; moriensque Scotis ſuis id conſilii dediſſe fertur, ut frequentibus cum Anglis bellis ſe exercerent, nunquam tamen totius Regni vires diſcrimini offerrent. Orta ſubin inter Bruſſios & Baliolos de Regno contentione Eduardus III. Rex Angliæ Scotiam rurſus occupavit, Davide Rege Bruſſii filio in carcerem detruſo. (*anno* 1346.)

Balioli & Bruſſii.

Poſt *Baliolorum*, & *Bruſſiorum* familias, materno ſanguine antiquis Regibus innexas, ſucceſſit anno 1370. *Stuartorum* Domus: & quidem primus ex ea Robertus III. cujus mater erat Roberti Bruſſii filia. Jacobus I. ejus filius, poſtquam diu in Londinenſi carcere delituit, Regnum tandem adeptus, a cognato ſuo aliisque conjuratis interemptus eſt. Jacobus II. & III. filius ejusdem & nepos, violenta pariter manu perierunt: ille in obſidione Rosburgi ab Anglis, hic a propriis ſubditis occiſus. (*anno* 1488.)

Stuarti.

79. *Jacobus IV.* Margaretham Henrici VII. Angliæ Regis filiam anno 1503. ſibi deſpondit. Quo titulo Jacobus VI. poſt centum annos thronum Angliæ ſcandet. Cum anno 1513. Henricus VIII. Angliæ Rex cum Gallis bello eſſet implicitus, Jacobus IV. in Angliam irruptionem tentavit. Verum cum exercitu in prælio cecidit.

Margaretha.

80. *Jacobus V.* biennio ante patris mortem natus, ſub tutela matris Margarethæ educabatur, donec ad ſecundas illa cum Duglaſſio nuptias tranſiit. Anno 1542. cum Henrico VIII. Angliæ Rege bello commiſſus, cum res non ſuccederent ex voto, eodem anno obiit, æt. 30. reg. 28. Conjuges duas, quamvis Carolus V. ipſi alias offerret, ex Gallia habuit, primo Magdalenam Franciſci I. filiam; poſtea Mariam Claudii Guiſii filiam, Franciſci Guiſii & Caroli Cardinalis Lotharingi ſororem.

Jacobus V.

Ex hac in humanarum calamitatum cumulum nata eſt *Maria Stuarta*, de qua, utpote Scotiæ hærede, duo magni proci certabant, Eduar-

Eduardus VI. Rex Angliæ, & Franciscus II. Galliæ Delphinus: cui juncta est anno 1558. Defuncta eodem anno Maria Angliæ Regina, Regnum Angliæ, propter aviam paternam, Henrici VIII. sororem, sibi debitum vindicabat. Quare, si ex Francisco II. filium suscepisset, is Galliæ, Angliæ, Hiberniæ, & Scotiæ futurus fuisset hæres. Sed Angli Elisabetham, licet ex adulterio natam, prætulerunt, & Franciscus II. altero conjugii anno mortuus improlis spes omnes abrupit.

Maria Stuarta.

Elisabetha probe gnara Mariæ jurium, simulata amicitia, quam etiam legatione & litteris est contestata, re ipsa extremo eam odio persequebatur: ac velut intra siparium latens omnium deinceps tragœdiarum princeps auctor fuit, emissis in theatrum variis actoribus, qui omnia involverent. Atque imprimis adversus Catholicos Principes, ne Mariæ possent assistere, subditos in rebellionem concitavit, in Gallia & Belgio, promota in iis, uti etiam in ipsa Scotia, quantum poterat, hæresi: quam satis noverat, ad regna & provincias in turbas & seditiones commovenda, machinam esse paratam. Quare id quoque sedulo per emissarios suos curabat, ut in Scotia Catholicis amotis, officia publica ac præfecturæ Calvinistis demandentur. Præcipuo vero actore & instrumento usa est Jacobo *Murræo* seu *Moraviæ* comite, Mariæ fratre spurio.

81. Elisabethæ perfidæ artes.

Murræus.

Cum igitur Maria intelligeret, in Regno suo depressa religione, tumultibus omnia concuti, relicta Gallia in Scotiam abiit, frustra Elisabetha per classes suas, ut eam interciperet, tendente insidias. In Scotia a Catholicis omni officiorum obsequio excepta, Calvinistas dominantes invenit, & in excidium fidei conjuratos. Factionis caput Murræus; ejus & Elisabethæ opera in Regni spem elatus. Maria, ut insolentiam compesceret, potentem aliquem Principem in thori & regiminis communionem asciscendum putavit. Sed vetabant Regni ordines, ne extero nubat. Igitur *Henricum Stuartum Darlæum*, Lenoxii Comitis filium, longa agnatione stirpi regiæ innexum, maritum elegit; qui communi cum Regina consilio rem publicam gereret.

Darlæus.

Ad offensionem id suam pertinere Murræus existimans, vitæ novi Regis insidiatus est clam primo, tum etiam correptis armis aperto bello. Sed acie victus in Angliam, rebellium Scotorum asylum profugit. Deliberatum ibidem, quonam potissimum modo Rex & Regina sint dandi in exitium. Placuitque per conjurationes Calvinistarum, & occultas insidias rem tentandam; atque imprimis inter ipsum Regem & Reginam seminandas discordias, & fidei violatæ suspi-

Victus Murræus.

82. Tragœdiæ initium.

ſuſpiciones. Alii apud Regem criminabantur Reginam, acſi omnem gubernationem ad ſe eſſet tractura, ipſo deſpecto & abjecto. Alii apud Reginam hoc de Rege enuntiabant.

Cæſus Riccius.

Præſertim vero Reginam inſimulabant nimiæ cum *Davide Riccio*, Pedemontano, familiaritatis, cujus, viri prudentis, conſiliis ſæpius uſa eſt; atque eo uſque falſis ſuggeſtionibus ſuſpicacem Darlæi Regis animum occuparunt, ut poſt cœnam in aulam conjurati, ejus juſſu, cum Duglaſſio Comite Mortono aliisque irrumpentes, in Reginæ conſpectu Riccium interemerint. Ipſa vero Regina in arctam cuſtodiam eſt data.

Murræus Rex declaratus.

Quibus auditis Murræus cum aliis proditoribus illico ex Anglia rediit: atque conſilio & auxilio *Knoxii* apoſtatæ in conventu Calviniſtarum Rex Scotiæ eſt declaratus. Reginam vero capitis condemnari petiit, adulterii cum Riccio commiſſi falſo accuſatam. Cum nulla criminis probatio fuerit allata, & ipſa tum dignitas Reginæ & vita integre acta, tum Riccii ſenectus & corporis deformitas, eandem abſolverent. Diplomata non amplius nomine Reginæ, aut utriusque, ſed ſolius Regis Darlæi ſcribebantur.

Rex, præteritorum pudore ſuffuſus, ad Reginam captam inviſit, actorumque veniam rogavit. Illa inter lachrymas & gemitus eidem amice tamen, exprobravit, quod falſis ſuſpicionibus & ambitione ductus, ſe deſerta & abjecta, ad utriuſque ac Regni totius conjuratos hoſtes ſe contulerit. Meminiſſet, quod eum præ omnibus aliis a ſe libere electum, ad ſuum conjugium, & a privata fortuna ad Regalem dignitatem, rerumque omnium communionem extulerit. Perpenderet ſane immane facinus, in conſpectu ſuo in Riccio, Secretario ſuo, viro innoxio, patratum. Non ceſſaturos Calviniſtas aliosque proditores, donec cum religione regiam etiam familiam exſcindant; niſi conſilio & opera conjuncta impiis ac perfidis machinationibus eant obviam.

Darlæus proditionem aperit, & conciliatur Reginæ.

Quid thori conjugalis & regni conſortem, ſui tam amantem, uterum gerentem, & partui proximam, tanto odio perſequeretur? ſi Reginæ, ſi conjugi, animo & corpore ægræ, atque cum extremis calamitatibus luctanti, nollet parcere, parceret ſaltem proli ſuæ propriæ, propediem, ſi per ærumnas matris poſſit, naſcituræ. Rex perfidiæ conſcientia attonitus, reique indignitate motus, rogata iterum culpæ venia, totam proditionis ſeriem Reginæ aperuit: promiſſa conſtantiore in futurum fide.

Fugit Regina.

Rex ea ratione conciliatus, a proditoribus, qui de ejus nece deliberabant, tandem impetravit, ut, cum Regina morbo periculoſo laboret, proxima ſaltem nocte Regi permittatur; ſtatuendum die altero, quid porro fieri oporteat. At Regina, cuſtodia amota inter

noctis

noctis tenebras clam a conjuge educta, atque, ut furori conjuratorum subtrahatur, Dombarium munitam in arcem est deducta. Conjurati hoc nuntio accepto, primum indignari ac frendere ob prædam unguibus ereptam, tum audito, comites Huntleium, Bothwelum, & Atholum, qui, cum Riccius occideretur, per fenestram evaserant, cum 3000. militum in auxilium Reginæ imminere, perculsi terrore in Angliam aufugerunt. Regina vero edito diplomate a crimine cæsi Riccii Regem absolvit.

At vero, dum aliorum rogatu Murræum, in gratiam receptum, bonisque suis & muneribus restitutum, regni arcanis adhibuit, consilium eam prudens destituit. Inde enim omnes deinceps calamitates sunt enatæ. Nam Murræus jam sui securus, concepto in Regem odio, quod, conjuratis desertis, conspirationem in Reginæ, atque adhærentium illi Procerum necem, eidem detexisset, in Regis jam exitium cum aliis proditoribus sua vertit consilia. Id ubi Darlæo suboluit, præveniendum ratus, Murræi necem decrevit. Verum is callidior multo tectiorque, licet id consilium Regis rescisset, omnia tamen familiaritatis obsequia, animo simulato, præsetulit, viperamque in corde gerens absconditam morsum tandem lethalem & Regi & Reginæ defixit. 83. Murræus in Darlæum.

Nam imprimis evicit, ut fugitivi proditores, socii sui, gratia conciliata, revocarentur in Scotiam. Quorum primus dein labor fuit, novas cum Murræo proditiones excoquere: ut substructionibus suis cruentis optatum finem imponerent. Conveniunt *Bothwelum comitem*, quem consiliis suis hactenus adversum, ac Reginæ fidum gratumque noverant. Multa de Rege Darlæo questi, Riccii cædis, omniumque, quas passa esset Regina, molestiarum illum, zelotypia furentem, auctorem faciunt. Si Regina hoc homine liberaretur, nemini nupturam, nisi ipsi Bothwelo. Id se effecturos sacramento spondent. 84. Epithasis tragœdiæ.

Bothwelus ea spe & ambitione in casses tractus, recipit, ea conditione Regem sua manu periturum. Certam igitur domum, in quam Regem elicuerant, supposito jam ante sulphure & pulvere pyrio, accendunt, eumque inter ruinas excussæ in altum domus sepeliunt. Bothwelus, tanquam facinoris auctor, a populo comprehenditur, & judicio sistitur. Sed parum erat proditoribus, qui erant judices, hunc condemnare. Ulterior erat meta, ad quam collimabant. Darlæus Rex occisus.

Absolvunt igitur Bothwelum, & ad Reginam, mœrore luctuque ob amissum conjugem afflictam, ingressi, tristitiam vultu gestuque præferentes, patriæ calamitates, turbas, dissensiones nobilium inter se ipsos, difficultates, quibus viduæ Reginæ sint expositæ, in tam turbi- 85. Catastasis.

de præſertim ſtatu Regni, & ærarii publici penuria, ex ordine proponunt; nihil Reginæ, nihil Regno conducibilius fore aſſerentes, quam ſi nuberet viro toti Scoticæ nationi grato. Talem autem fore *Bothwelum*, præcipua nobilitate ornatum, magnis clientelis ſuccinctum, totius Scotici maris Præfectum: magnis inſuper in Regnum & Reginam meritis, atque eximiis corporis animique dotibus præcellentem. Hoc connubiali fœdere Scotiæ turbas tandem finitum iri.

Botwelus. Infelix Princeps capta, & quo ſe verteret, neſcia, in eorum tandem, ut quietem regno reduceret, poſtulata conſenſit, atque Bothwelo juncta eſt. Vix eam ſcenam proditores egerant, cum undique populum ad arma vocant in ultionem cædis Regiæ, a Bothwelo Reginæ juſſu patratæ. Immanis parricidii præmium eſſe matrimonium cum latrone initum. Regina capta, per ſummam ignominiam jumento impoſita Edenburgum abducitur, prælato vexillo, in quo peremptus Rex Darlæus, ejusque filiolus Jacobus, quaſi vindictam expetens, viſebatur. Edenburgi conjurati palatium regium occupant, Reginam vero in domum lictoris abducunt, erecto, quod dixi, præ foribus vexillo. Inde in arcem quandam Murræi captiva abducta eſt.

Cataſtrophe.

Dubii ſycophantæ, quam fabulæ cataſtrophen imponerent, conſilio habito ex Eliſabethæ Anglicæ ſententia decernunt, Regina ab omni gubernaculo dejecta, Jacobum ejus filium Regem promulgandum ſub tutela Murræi Proregis: ut hac ratione Jacobus in hæreſi educatus votorum deinceps faceret compotes. Eliſabetha perfida mulier, licet hæc omnia ex ejus conſilio fluerent, dedit tamen ad Mariam captam litteras, humanitatis & officii plenas. Indoluit ejus acerbæ ſorti: indignata ejus auctoribus. Obtulit auxilia: quin ipſam ſe ad eam liberandam cum valido exercitu in Scotiam ituram ſpopondit. Adjecit, nuntium ad ſe perlatum, necem ei parari, niſi regno ſe abdicet.

Proditores interea, ut etiam Bothwelum caperent, atque interficerent, quaqua verſum apparitores ac lictores emiſerant. At ille in Daniam fuga evaſerat. Ubi a Scotis mercatoribus proditus, atque parricidii accuſatus, in carcerem detruſus eſt, in quo poſt decem annos miſeram vitam finiit: adhuc paulo ante mortem conſtanter conteſtatus coram teſtibus, necem Darlæi Regis ad ſe & conjuratos, nulla vero ratione ad Reginam pertinere, utpote totius conſpirationis penitus ignaram.

Regina in arcta cuſtodia detenta a Murræo, impio ac perfido fratre, tunc per violentiam Regni Gubernatore, ope duorum Comitum

tum ex familia Duglaſſia die quodam, quo convivium in arce celebrabatur, virili habitu induta elapſa eſt. Multi ex Nobilibus, præſertim Catholici, cum tota familia Hamiltonia, quæ erat ampliſſima, ad Reginam confluunt. Murræus cum proditoribus pariter delectus habet. Inſtruitur utrinque exercitus. Vincitur Regina, & in Angliam ad Eliſabetham, quam amicam putabat, fugit. At ubi Carlillam pervenit, juſſu Eliſabethæ capta, & in cuſtodiam eſt data: atque inde Boltonam translata. (*anno* 1569.) Scotorum multi cum Huntlejo, Crafurto, Argilio, Egiitonio, Comitibus, totaque Domo Hamiltonia, & Ogilbea, rei indignitate commoti, arma corripiunt. Verum Eliſabetha, a Murræo certior facta, Mariæ Reginæ præcipit, ut ſcriptis in Scotiam litteris arma ponere jubeat, ſe propediem ad Regnum ſuum reverſuram. Quid faceret columba, unguibus accipitris comprehenſa? paret. Catholici arma ponunt. Murræus præſcriptionibus, direptionibus, cædibus in eos, velut majeſtatis damnatos, ſævit.

Regina in Angliam fugit.

Mox capta.

Incredibile dictu, quot deinceps machinæ ſint admotæ, ut innocentia damnaretur, ita tamen, ut ex uſu & jure actum videretur. Comitia in Scotia & Anglia coacta; Regina adulterii & parricidii accuſata. Knoxius & Buchananus apoſtatæ libros integros adverſus illam ſcripſerunt, ut exteris quoque nationibus imponerent. Et quamvis Senatus Anglicanus, perſpecta accuſationis infirmitate, reſtituendam cenſeret, ea conditione, ut juri in Angliæ Regnum renuntiet; Scotos diſſidentes in gratiam recipiat; Anglicano Principi nubat. Verum non ſatis atrox Eliſabethæ hæc erat ſententia; cum certum haberet, hanc prædam non amplius dimittere. Quin redarguit Murræum & Mortonum, conjuratorum capita, quod cauſam minus apte inſtruerent.

86\. Novæ fraudes pro nova Tragœdia.

Igitur Murræus, cum fabula necdum ſatis videretur intricata, ad novos dolos converſus, novamque telam texendam arbitratus, *Thomæ Hovarto, Duci Nortfolciæ* nuptias cum capta Regina proponit, eo pacto omnes turbas iri compoſitum. In ſe nihil opis defuturum, quo id negotium conficiatur. Dux, nihil fraudis ſuſpicatus, poſtquam condixit, Murræum veteratorem per epiſtolam interpellavit, ut conjugii cauſam urgeat. At ille has litteras Eliſabethæ tranſmiſit. Quæ Ducem, quia Catholicus erat, ſibique inviſus, capitis publice damnavit: prætextu attentati cum Maria capta conjugii; cum tamen manifeſte conſtaret, ex ipſis etiam litteris, totam ſtropham a Murræo fuiſſe contextam.

Verum haud lento pede ſecuta eſt cœleſtis ultio. Nam Mur-

ræus præcipuus Elifabethæ in fanguineo hóc perfidiæ theatro actor, cum Edenburgum ad Anglicum legatum Regis inftar magno cum comitatu pergeret, ab Hamiltono Calvinifta, in ædibus latitante, fclopo manuali petitus interiit, hæreticus, vel potius Atheifta. Quem tamen Calvinifta Martyrologio fuo & Calendario inferuerunt. Hamiltonus, qui facinus patrarat in vindictam tot ex familia fua a Murræo peremptorum, aut profcriptorum, nusquam inveniri poterat.

Murræus cæfus.

Ne autem Regina aut alii Catholici in Scotia ex morte hujus proditoris patriæ lætitiam caperent, Elifabetha, miffo cum exercitu in Scotiam Suffexio Comite, obvia omnia devaftavit, multis arcibus datis in cineres, iisque præfertim, qui Reginæ adhærebant, fpoliatis. Tum vero Mariæ ad fpeciem oblata eft aliqua reconciliatio, ea lege, ut Elifabethæ fubjectam fe fateatur, magnam Scotiæ partem cum filio fuo Jacobo eidem tradat. Cautionem idoneam præftet, nullum externorum Principum imploratum iri: Catholicæ fidei renuntiet, & Anglicanam amplectatur.

Furores.

Ne autem Elifabetha his intolerabilibus licet conditionibus pacem concedat, & Mariam liberam dimittat, hæretici novo commento finxerunt, Scotiæ Reginam Angliæ Reginæ infidiari (nempe ovem lupæ) Licet autem in mulierem, arcta cuftodia undique circum feptam, nulla ejusmodi cadere potuerit fufpicio, nec ullum haberetur indicium, Anglicus tamen Senatus decretum edidit, quo afferebat, domi forisque varia cufa effe confilia adverfus Elifabetham, & Angliæ tranquillitatem: quicunque talia deinceps attentaverit, eum ad judices deferendum. Varios etiam in exteras regiones exploratores Walfinghamus Elifabethæ Secretarius mifit. Hos inter erat Gilbertus Giffordus, in Romano & Rhemenfi Seminario educatus, ac facerdos ordinatus: qui, poftquam a Religione in Anglia rurfus defecit, per impofturas & mendacia varias epiftolas impetravit, & ad Walfinghamum detulit.

Stuarta accufata infidiarum.

Cum autem nihil ex illis adverfus Reginam, quæ omni ferme famulatu fpoliata ab uno in alium carcerem abducta fuerat, evinci poffet, Elifabetha 48. judices delegavit, qui eam examinarent. Sed nulla afferri poterat probatio ullius criminis. Nihilominus, poftquam infelix Regina 20. annos per varios carceres inter infinitas ærumnas erat traducta, Elifabetha mortis in eam fententiam tulit: eamque per Sarisburium eidem denuntiavit. Sed interventu Gallici legati per tres adhuc menfes executionem diftulit: quod tempus illa diligenti ad mortem præparatione tranfegit. Nullus tamen ad

Damnata ad mortem.

ad eam sacerdos admissus est. Sacram igitur Evcharistiam, quam secum retinere Romanus Pontifex peculiari privilegio illi concesserat, ex propria manu sumpsit.

Heroica dein fortitudine atque constantia sicut sententiam mortis accepit, ita mortem ipsam sustinuit; ac tertio ictu a carnifice securi percussa, furoris ac inhumanæ tyrannidis victima cecidit perimitur.
Maria Stuarta, Regis Scotiæ filia, Regis Galliæ conjux, Regis Magnæ Britanniæ mater, Regina ipsa Scotiæ, nulli humanæ in politicis potestati subjecta. (*anno* 1587. *æt.* 45. *reg.* 45.)

Corpus defunctæ ignobiliter tractatum abjectumque, tempore Jacobi I. ejus filii, Angliæ Regis, Londinum translatum, & erecto mausolæo in capella Regia conditum est, cum hac inscriptione: *Incomparabili Heoidi, Mariæ Stuartæ, Scotorum Reginæ; quæ qua constantia vicennalem carcerem tulit, eadem impiæ securi Regiam cervicem feriendam dedit.*

Mirum videri posset, Scotiam, & præsertim Jacobum Regem, Mariæ filium, tunc jam gubernationi admotum, nihil movisse, ut matrem liberet, aut iniquissimam ejus necem vindicet. Verum consideranti, quod is in minori ætate, plurimos inter Scotiæ tumultus, sub variis tutoribus & curatoribus cum toto Regno fuerit jactatus, & sub Buchanani impiissimi apostatæ disciplina hæresi imbutus, & in manibus hæreticorum, iis totus obnoxius, sit versatus, incredibile non videbitur, eum suggestione eorum nihil admodum movisse. Intellecta tamen matris indigna morte, ultionem parabat, & cum anno sequente Philippus II. Hispaniarum Rex expeditionem in Angliam adornasset, socium eidem Jacobus se addixit. Sed ab Elisabetha, objecta Anglici Regni promissione, suaviter demulsus, omnes suas rationes deinceps cum Anglia conjunxit, donec Elisabetha extincta Magnæ Britanniæ Rex est renuntiatus, triplex Regnum, quod nemini ante eum obtigit, jure complexus.

§. 2.

Status Ecclesiasticus Scotiæ sæculo XVI.

Hic quidem tunc erat perturbatus Reipublicæ in Scotia status: 87.
Religionis multo deterior. Anno 1559 antequam Maria Regina e Galliis erat reversa, synodus Episcoporum erat habita, ut Postulata tot exortis in Religione turbis remedium quæreretur: cujus tamen hæreticoacta non amplius exstant. Vix autem Regina in Scotiam venerat, rum.

quum Procerum quidam ſupplicem libellum, erroribus & calumniis in fidem catholicam plenum, eidem obtulerunt: primos reformationis articulos in eo comprehenſos dixerunt: petebantque, ut cultus Divinus lingua vulgari peragatur, utque populo Epiſcopos & Paſtores eligendi fieret poteſtas: multaque alia extorquere conabantur.

Knoxius infamis apoſtata turbarum erat auctor, hæreſis Calvinianæ fœcundus proſeminator. Regina non modo negavit poſtulata, verum etiam Knoxium, & alios ſeditioſos concionales homines ad dicendam cauſam evocavit. Ac licet Magnatum nonnulli pro eis intercederent, Regina tamen aperte eſt conteſtata, effecturam ſe, ut horum exemplo territi alii a nefariis conſiliis & regno perturbando abſtinerent.

Arma. Sed jam profundius malum invaluerat, quam ut facili manu ſanari poſſet. Hæretici, cum Regina non ſtatim inſolentibus eorum poſtulatis annueret, correptis armis tumultuari, vaſtare cœnobia, ſpoliare templa, Eccleſiaſticorum bona diripere, Carthuſianorum, Franciſcanorum, Carmelitarum monaſteria ſolo æquare; Religioſi, qui barbarorum manus evaſerant, ad Reginæ pedes advolvi, juſtitiam implorare. Sed fruſtra: Murræo (ſeu Moravio) rebellibus ſe adjungente, & cum exercitu hæretico Edenburgo imminente. Qui mox in urbem a civibus, partim hæreticis, partim timore perterritis, admiſſus pro libidine graſſabatur; Epiſcopi ædibus ſuis ejecti, bonisque omnibus exuti. Dejectæ confractæque ſacræ imagines: hoſtia Evchariſtica patibulo affixa, & ſcloporum glandibus petita. Catholicorum bona in ſtipendium militibus data. Sacerdotes immaniter vexati.

88. Knoxius. Regina, dum rebellium armis omnia perſtreperent, celeriter Edenburgo Dombarum fugit. Knoxius vero omnia furſum deorſum volvebat. Hic homo (quem Scotiæ Apoſtolum Calviniſtæ appellant) teſte Ræmundo, abjecto cucullo Genevæ Calvino operam dederat librumque ediderat, quo Anglos ad Mariæ Reginæ ſuæ cædem ſtimulabat. Una uxore non contentus, thorum paternum polluit, inceſtu cum noverca commiſſo; eam ob cauſam in Angliam profugus. Inde reverſus tres puellas ſecum duxit: quibus mox quartam addidit, veneficio incantatam. Dignus enim vero Apoſtolus tali, quod prædicabat, Evangelio. Ejusdem furfuris erat *Buchananus*, monaſterii pariter deſertor, Knoxii in pervertenda Scotia impiger adjutor: litteratura politiore, & poetica maxime imbutus, primo Murræo, ſpurio Reginæ fratri, tum Jacobo VI. ejus filio informa-

tor

tor datus, occasionem nactus est oportunam, venenum, quo turgebat, exspuendi, & commissos sibi Principes inficiendi.

Hi autem novi Scotiæ Apostoli, adversus Mariam, legitimam Reginam, & Dominam suam rebelles, religionis systema, ab Anglico multum diversum, induxerunt. Dies festos non colunt: eoque ab Anglis ridentur: Scotos continuo laborare, Anglis tamen multo esse pauperiores. Nullum integrum templum, aut imaginem ullam apud eos reperias. Episcopi nomen quidem & proventus aliquamdiu retinuerunt, donec cum aliis Ministris partiri eos coacti sunt, obsistente licet Jacobo VI. Rege, ut umbram saltem pristini splendoris retineat. Quare Episcoporum quidam indignati, in Angliam secesserunt, ubi Episcopi non ita sunt circumscripti. In partem prædæ Episcopalis venit nobilitas, Ordinum (qui spolii erant consortes) accedente consensu. Nova secta.

Psalmos Scotica lingua demurmurant. Infantes baptizandi ad ministrum in suggestum deferuntur. Matrimonia nullo ritu peragunt. Diebus Dominicis plerique usque ad vesperam cibis abstinent. Die etiam, quo cœnam celebrant, jejunare solent. Panis buccellam autem in illa cœna sibi mutuo porrigunt. Adulteris & Missam audientibus eadem ferme pœna irrogatur. Adulterii autem convicti tribus Dominicis prope suggestum concionatoris in pegmate omnium conspectui expositi collocantur. Ibi nomine expresso a ministro publice rogantur, quam ob causam in eo loco consistant. Tum illi culpam suam fatentur; & delictum narrant, veniamque a populo petunt: quæ ipsis conceditur. Ubi adulterium a ministris ita est vindicatum, civilis quoque magistratus in eos animadvertit.

Quamvis autem Elisabetha Regina Angliæ totum politicum Scotiæ regimen moderabatur, & quo volebat, volvebat, obtinere tamen a Scotis Calvinistis non potuit, ut Anglicam Religionis formam assumerent, Genevensi Calvini & Bezæ ritui ac dogmatis potissimum innixi. Atque ita a Calvinianis Ministris nobile hoc regnum, ultra mille annos Catholica Religione florens, missisque ad exteras etiam Nationes convertendas Apostolis celebratum, totum ferme in hæresin fuit præcipitatum, Boreali ea parte excepta, quam Scoti Montenses incolunt; quorum multi Catholica sacra constanter in hanc usque diem retinent.

89. Personii consilia.

Equidem Robertus Personius agitare consilia cœpit, de Scotia Catholicæ veritati vindicanda. Quod, si succederet, certa spes affulgere videbatur, Angliam quoque ad eam reductum iri. Cum

enim Jacobus VI. Scotiæ Rex, Mariæ Stuartæ filius Elisabethæ cœlibi in Angliæ regno successurus esset (uti postea re ipsa contigit) Principe eo in parentum Majorumque fide conservato, ingens ostentabatur compendium, Anglos, qui Regis sui religionem eo usque sequi solebant (ut in acceptanda religione Henrici VIII. Eduardi VI. Mariæ, & Elisabethæ observatum) hæc Regna ad pristinam Ecclesiæ unitatem reducendi.

Jacobus seductus. Augebat eam spem, quod Jacobus Rex juvenis, qui cum lacte materno Catholicam Religionem imbiberat, Calvinismo tinctus potius, quam imbutus crederetur, eoque haud operose reconciliandus avitis sacris. Igitur Personius iis spebus plenus per secretissimos internuntios agere cum Rege cœpit; atque ejusdem responsione clementissima mire recreatus, re cum Pontifice, & Claudio Aquaviva Præposito suo Generali communicat, iter in Scotiam apparavit. Quippe jam liberum Patribus in Scotiam accessum, pressisque in Anglia Sacerdotibus asylum apud se concesserat. Verum Calvinistæ, exploratoribus ad omnia oculis intenti, spes istas amplissimas in semine succiderunt, Rege per immane scelus capto, & in potestatem suam redacto, regnique administratione pro libidine sibi afferta. Vigilat nempe generis humani hostis: ne respublica sua detrimentum patiatur: effectumque, ut Maria Regina, Catholicæ Religioni impense addicta, per carnificem interempta, triumpharet potestas tenebrarum.

§. 3.

Dissertatio Juridica: an Maria Stuarta Regina Scotiæ jure sit occisa.

90. Duo capita accusationis. Quoniam Protestantici scriptores passim, his etiam nostris temporibus, Mariam Scotiæ Reginam, velut nefariam, graviumque criminum ream insectantur, ac jure cæsam pronuntiant, operæ pretium duxi, brevi dissertatione ejusdem innocentiam vindicare, ut palam appareat, quanta rabie hæresis non modo in privatorum vitam, sed in coronata etiam Regum capita grassetur.

Ad duo autem capita totam accusationem pertinere video: quod & Darlæum conjugem suum occiderit, & Elisabethæ Angliæ Reginæ struxerit insidias. Magnum, fateor, utrumque crimen. Sed qui-

quibus teftibus, quibusve tabulis id comprobatur? Aufpicemur difceptationem a primo. Quibus igitur argumentis accufatores evincunt, occifum a Regina fuiffe conjugem?

Jam ab eo tempore, inquiunt, Regina alieno & hoftili animo fuit in Regem conjugem, quo hic Riccium ejus fecretarium occidi juffit: tum enim verfis in Bothwelum adulterinis amoribus, necem mariti machinari cœpit. Teftes in hanc rem habentur litteræ, propria Reginæ manu exaratæ atque in ejus ciftula aurea repertæ. Unde patrata Regis cæde nullum doloris fenfum præfetulit, nec mortuum luxit, imo nec decentibus exequiis ei jufta perfolvit. Imo luctus debiti & confueti loco mox ad nuptias provolavit cum Bothwelo proco, Regis parricida. Additum, haberi teftimonia, e fervis Bothweli, dum quæftioni fubjicerentur, expreffa, aliorumque, qui cædis fuiffent participes. Ex quibus fane confici, Darlæum Regem a Bothwelo fuiffe occifum, fi non juffu Reginæ, confcia faltem illa & comprobante.

Quod maritum occiderit.

91. Verum fi fingere & afferere crimina fufficeret, nulla amplius tuta foret in orbe innocentia. Hæc omnia inficiendo eliduntur. Verum equidem eft, vehementer doluiffe Reginæ, cæfum in fuo confpectu Riccium, confiliarium fuum in paucis fidum (quem tamen ipfa vita probe acta, ætas fenilis, & deformis corporis habitudo ab omni fceleris fufpicione abfolverant) At optime perfpectum erat Reginæ, maritum fuum, quem tenero & fincero affectu diligebat, non fua voluntate, fed Murræi tectis confiliis aliorumque hæreticorum, qui nihil aliud quærebant, quam Reginam Regemque perdere, in eorum partes fuiffe abreptum, juvenili adhuc ætate confirmata necdum prudentia.

Vindicatur innocentia.

Et hinc conjugem, veniam rogantem, amantiffime etiam inter lachrymas, amoris teftes, excepit, condonata omni, fi quæ commiffa effet, culpæ venia: quin publice eum excufavit, & a fcelere perempti Riccii innocentem pronuntiavit. Cum dein Rex Glafci æger decumberet, Maria illico veredis equis eo delata, omnia amoris conjugalis officia eidem exhibuit. Inde vero Edenburgum eundem comitata, amiciffime eidem convixit, facta invicem arcanorum omnium communicatione; nam & Rex aperuit ei omnem confpirationum feriem, magnam propterea incurrens offenfionem apud Murræum & complices: Regina vero cum eo communi ftudio contulit omnes rationes gerendæ Reipublicæ, illamque adverfus molitiones feditioforum defendendi. Ipfe uterus, quem tunc gerebat,

Vanæ fufpiciones.

 fatis

ſatis loquebatur, concepta ex marito prole, Jacobo, totius poſtea Britanniæ Rege.

Si quis vero hæc omnia gratiæ mutuo reconciliatæ officia meram ſimulationem fuiſſe diceret, is profecto neſcit vitæ humanæ, perſonas inter tam arcto nexu adſtrictas, vivendi regulas. Quaſi vero diſſenſiones, quæ conjuges inter facile oriri ſolent, debeant eſſe perpetuæ; & ex diſcordia, aliquando orta, arguere liceat, omnem amicitiam amoremque reconciliatum eſſe mendacium. Male profecto actum eſſet de humana republica, ſi hæc ethica & argutandi ratio vim aliquam obtineret. Dein ſi Regina maritum peremptum voluit, quid opus tanto ſtrepitu illud perficere publice? cur non ſecreto? an venenum defuit? an ſervi, aut famulæ? mille mortis viæ, ſi perſonæ tantopere connexæ obſtinarint eſſe nefariæ. Sed quid hæc moror? non aſſertis, ab hominibus leviculis prolatis, non ſuſpicionibus aut vanis præſumptionibus, nullo fundamento nixis, agenda eſt hæc cauſa, ubi de Regio capite decernendum.

Sed fide conjugali fracta, inquiunt, Bothwelo ſe proſtituit, cædem mariti pacta, ut novum hunc procum in thorum conjugalem poſſit ſubſtituere. Ingens profecto crimen, Regiæ impactum majeſtati? a quibus? a Murræo, Regnum ambiente, & Calvinianis miniſtellis, Knoxio maxime & Buchanano, ad omne nefas projectis: qui, ut matrem cum prole, quam ſub corde geſtabat, una opera extinguerent, ſeditiones movere & graviſſima in eam ſcelera ſpargere non horrebant. Quo autem teſte? nullo. At litteras in ciſta Reginæ inventas aſſeritis, ad Bothwelum ſcriptas. Nempe quas ipſimet ciſtæ immiſiſtis (Regina capta) perduelles falſarii, ſine inſcriptione, ſine nomine & ſubſcriptione, ſine die & conſule, ſine ſigillo. Neque novum hoc erat, ut Murræus cum aſſeclis Reginæ manum imitati litteras confingerent; prout in cauſa capti Huntlei comitis aperte eſt demonſtratum. Et quid Regina ad Bothwelum ſcriberet litteras, quem in aula præſentem habebat; epiſtola eſt abſentis cum abſente colloquium. Et quam male undique cohæret fabula! litteræ, a Regina ad Bothwelum datæ, potius in Bothweli ſcriniis, quam in Reginæ ciſta deprehendi debuiſſent. Et quid tandem in illis continebatur litteris? joci amatorii. De inſidiis aut conſpiratione in Darlæi mortem nec verbum. Denique Regina Deum in teſtem invocavit, litteras illas nunquam a ſe fuiſſe ſcriptas. Aſſerit ſpurius toties perfidiæ reus Murræus quidam; negat Regia Majeſtas, etiam Sacramento.

Fictæ litteræ.

At

At viro occiso luctu nullo parentavit : negavit exequias. Hæc enimvero accusatio palam exhibet, quanta sit accusantium protervia, ut ea etiam, quæ in solis luce sunt exposita, impudenter negare non perhorrescant. Vidit tota aula fusas Reginæ lachrymas, ubi cædis nuntius ad eam est perlatus, audivit gemitus, conditum ejus jussu balsamo corpus, pollinctum odoribus : præsente Nobilitate illatum sepulchro Regio, in quo Majores Reginæ & ipse parens Jacobus V. erat repositus. Quid ultra poscitis ? an ut crines sibi evellat? ut unguibus faciem laceret ? ut furentis instar discurrat ? hæc si fecisset, diceret malignitas, ideo facta, ut parricidii suspicionem a se amoliatur. Est hæc petulantis linguæ nefaria indoles. Agas hoc, rodit : agas aliud, carpit : agas quidcunque, maligna interpretatione proscindit : & si factum non potest, facientis mentem accusat. Si vero non maxima fortasse pompa corpus est illatum tumulo, minorique, quam decuisset, Nobilium frequentia, cui, quæso ! id imputandum ? an Reginæ ; an accusatoribus eorumque symmistis ; quid faceret in urbe hæretica ? ritu Catholico conjugem Catholicum tumulari voluit. Ridenti sibilo explosistis sacras ceremonias. Vix erant, qui operam commodarent. Jam vero, quod vestra culpa solennitati defuit, Reginæ impingitis. Regi parentavit.

Veniamus modo ad criminationem omnium gravissimam, qua cædis patratæ ream Reginam arguunt. Maritum non luxit, sed mox ad nuptiales lætitias conversa, ad pollutum maritali sanguine thalamum mariti latronem admisit. Verum enim vero quinam sunt illi, qui ita accusant ? illi ipsi sane, qui totam hanc stropham adornarunt. Post celebratas, quoad in loco hæretico fieri poterat, mariti exequias, pullata veste induta domi se conclusit, indulgens luctui. De nuptiis nulla tunc illi cogitatio. Vos accusatores, vos estis, qui perturbare omnia volentes, hanc scenam adornastis. Vos Bothwelum spe Regii conjugii proposita ad cædem Darlæi incitastis. Vos eum ad vestrum tunc judicium delatum absolvistis ; quia necdum satis intricata vobis videbatur tragœdia. Parum erat Bothwelum, invisum licet vobis hominem, quia Catholicum, perdere ; nisi etiam Reginam cum ipso perderetis. Cur Bothwelo nupserit.

Hinc instructa nuptiarum catastasis ; ut apud Elisabetham, non tantum in Anglia, sed in Scotia quoque suo nutu omnia moderantem, utrumque conjugem patratæ cædis reum possitis agere. Convenistis Reginam : proposuistis calamitosum Regni statum, in factiones & turbas scissum : unicum rei publicæ esse remedium, si Bothwelum

in thori & throni consortem admitteret: hac conditione regno pacando vestram addixistis operam: minas intentastis, si secus faceret: suasistis, impulistis, coëgistis. Quid faceret Regina, quæ in vestram potestatem se videbat redactam; vestris minis perterrita, spebus oblatis impulsa? Annuit tandem postulatis vestris, reipublicæ quietandæ gratia. Exhibitæ sunt Anglis, quos Elisabetha in hac causa judices in Scotiam miserat, Murræi, actoris primarii aliorumque proditorum litteræ, quibus constituebant inter se, cogendam Reginam ad ineundum cum Bothwelo conjugium. Exhibitus contractus nuptialis, vestra manu subscriptus. Bothwelum insontem cædis iterum iterumque pronuntiastis. Ratum habuerunt, quod vos contexuistis matrimonium, Scotiæ Episcopi: quorum tamen maxime fuerat, criminis impedimentum, si quod subversatum fuisset, nuptiis objicere.

Contractæ sunt igitur vobis authoribus & impulsoribus nuptiæ. Attigistis votorum metam. Involuta satis videbatur, quam lusistis, tragœdia, ut diu præmeditatam catastrophen possetis imponere. Collusistis cum Elisabetha. Petistis ab ea judices. Facti estis accusatores. Actionem criminalem intentastis Reginæ vestræ, proditores perfidi, juriumque naturæ ac gentium prævaricatores improbi. Collusionis cum Bothwelo, & cædis Regiæ dixistis ream. Actionis nefariæ basis esse debebat hoc ipsum, quod obtruseratis, cum Regis parricida, ut loquebamini, conjugium. Argumentum vestrum: de cæde constat: Bothwelus manum, Regina consilium præbuit: connubium quæsitum finis intentus & præmium sceleris. Ecce! machinationum pulchram congeriem, a spiritu ambitionis & hæresis fœcundo parente prognatam!

Servi non sunt idonei testes.

Sed videamus ultimum ad subruendam innocentiam arietem. Servi Bothweli, ad quæstionem vocati, in equuleo & catasta fassi sunt, Reginam cædis conjugalis fuisse participem. Jam non disputo de ancipiti veritatem exprimendi per tormenta remedio: ubi sæpe dolor extorquet, quod conscientia abhorret. Hoc quæro: quinam fuerint judices, servorum carnificinæ moderatores? jurati hostes Reginæ, illius exitio omni conatu intenti. Hi movebant quæstionis machinas. Hi servorum linguæ imponebant verba, quæ ignobile ac venale hominum genus loqueretur. Hi chartæ commiserunt, quæ perfidia & proditio suggerebant.

Sed unde norant servi Bothweli, Reginæ consilio cædem esse patratam? an Regina ipsis manifestavit? quis credat? Non solent profecto magni Principes arcana sua, summi præsertim momenti,

vilium

vilium fervorum, maxime fi alleni fint, loquacitati fubjicere; Privatus paterfamilias id non facit, quid dicam Princeps, cujus ratio ftatus magnam partem conftat arcanorum filentio? An Bothwelus Reginæ mandatum aut confilium cædis fervis enuntiavit? Servi etiam in equuleo torti de hoc nihil. Neque credibile, Bothwelum, qui ob connubii fpem Reginam volebat amiciffimam, fervulis manifeftaffe confilium Reginæ in fummum ejusdem præjudicium. Cur non dixiffet potius, hanc effe voluntatem (ficut re ipfa erat) Murræi, Mortoni, aliorumque Procernm, qui pro libidine regnum ea tempeftate verfabant? Cur in quæftionis hujus negotio omiffa funt nomina ejusdem Murræi, Mortoni, & aliorum, quorum confilio & opera cædes Darlæi fuerat patrata? Denique Bothwelus ipfe, qui in Dania exulabat, & decennali carcere erat detentus, conftanter afleveravit etiam in ipfo mortis articulo, Reginam in cæde Darlæi nullam habuiffe partem, eaque prorfus infcia fuiffe patratam. Quod teftimonium viri, eo tempore depofitum, quo nec timori nec fpei fupererat amplius locus, Rex Daniæ Principibus Europæ communicavit.

Volvite, revolvite annales mundi: tale judicium, quod in Scotia adverfus Mariam Stuartam Reginam fuit habitum a Calviniftis, nulla unquam vidit ætas, nulla finxit mythologia. Produxit quidem omnibus fæculis mundi hujus inftabilis ac perfidi theatrum ftupendas tragœdias. Sed huic tot proditionibus, & iniquis machinationibus involutam invenietis nullam fimilem.

Taceo, in facie Reginæ crudeliter obtruncatum fidiffimum ejus Miniftrum: Reginam adulterii infimulatam a fubditis fuis, argumento nullo: confictas in eam rem ab iisdem litteras, & in fcrinias Reginæ captæ depofitas: captam eandem fæpius, & indigniffime habitam. Hoc novum atque inauditum, apud politiores præfertim nationes, Reginam, omnium virtutum fplendore ornatam, in fuo regno, a propriis fubditis perduellibus ac perfidis criminaliter accufari de cæde, ab ipfis patrata, fumpto argumento ex connubio, ad quod ipfi coegerunt, productis in caput Reginæ fervulis alienis, homunculis viliffimis; & quidem inauditum hoc judicium exerceri in Scotia, a judice prorfus incompetente, in foro alieno, ab Anglis, quibus tunc nulla in Scotiam jurisdictio, quid dicam in illius Reginam, fuprema, abfo-

Inauditum judicium.

luta, & independente omni poteſtate imperantem ? aut quod tandem jus Angliæ Reginæ in Reginam Scotiæ? Illam huic ſubjectam novi, quia Stuartæ etiam Angliæ regnum debebatur, hæreditatis titulo, ſanguinis proximi impolluti jure: Scotia Eliſabethæ nullo modo. Heu! quot inſanabiles judicii nullitates! quot inauditæ in uno judicio injuſtitiæ! judicio ? in uno parricidali latrocinio. In privatum civem ſic nulla ratione agi poterat, etiam prædonem, etiam latronem. Quid dicam in Reginam? ſubditi actores; Regina rea! exterus judex! vah portentum! quid magis mirer? An accuſatores ? An ream ? An judicem? An cauſam?

Sacra apud omnes gentes Regum Majeſtas eſt. Vel verbo eos violare immane ſcelus. Nulli in humanis terrenæ poteſtati ſubjecti, ſoli Deo ſui rationem reddunt. Fingite (liberæ enim ſunt cogitationes) fingite, Reginam Scotiæ Darlæum, quem ex privata vita extractum ad Regium thorum evexerat, ob Riccii cædem propria manu obtruncaſſe: conſperſas recenti cruore manus coram aſpici, fatentem Reginam, commiſſam a ſe cædem. Quid hæc omnia ad Reginam Angliæ? Quis eam in hac cauſa judicem conſtituit? An ſe ipſam? Quo jure? Scoti evocarunt: Scoti judices delegatos ab Eliſabetha petierunt: Scoti jurisdictionem ei prorogarunt in Reginam Scotiæ. Paradoxam ſane jurisprudentiæ ſyntheſin, atque ad eam uſque diem inauditam! itane vero? jurisdictionem prorogarunt in Reginam Scotiæ? Nec in ſe ipſos adverſus Reginam ſuam rebelles prorogare poterant; quomodo adverſus Reginam ac Dominam ſuam?

Male profecto foret proviſum humanis per orbem poteſtatibus, ſi ſubditis, qui facile cum jugo ſuo, etiam miti, rixari ſolent, illudque conantur excutere, integrum eſſet, exteros in regnum evocare, qui de ſummi imperantis capite decernant. Armate hoc gladio ſubditi inſoleſcentis tumultuantisque audaciam: quid jam aliud futurum putemus, niſi ut civis in Principem inſurgat, exteris in regno tribunal erigat, peſſundet inviolabile coronæ decus, ſummam imperantis poteſtatem precariam faciat, & libidini ſuæ ſubjiciat, fortunas, caput, vitam Principis pro arbitrio in manu verſet; ac denique evertantur penitus regna,

aut

aut nequiffimus quisque per proftratum Principem fibi gradum ad folium fternat.

Ut igitur complectar paucis omnia; fi ream fpectem, Regina eft, nullius terrenæ poteftati fubjecta: fanctum igitur, illibatum, inviolabile demiffo obfequio colatur Majeftatis decus. Si accufatores confiderem, funt fubditi, funt proditores, funt rebelles, fanguinarii, perduelles, funt læfæ Majeftatis rei: caput Reginæ fuæ petunt. Venerationis caufa humanis etiam legibus cautum eft, ne filius in patrem, libertus in patronum, fervus aut vafallus in dominum, accufatorem aut teftem agat: reclamante etiam ipfa natura: quanto indignius, quanto fceleratius fubditus, fide, obfequio, homagio, facramento fubjectus, in Regem, Principem, Dominum, Patronum, imo Patrem omnium impia accufatione graffatur, eumque ad necem depofcit! an Spartaci illius more agendum? an Lapitharum in Regno vivimus? quamvis nulla fit barbaries, quæ non humanius, & in Principes fuos reverentius egerit.

Si in judices oculos conjicio, video illos exteros, peregrinos homines, ex Anglia in Scotiam miffos ad condemnandam Reginam, quibus nec in privatum Scotiæ civem ulla eft jurisdictio, jus aut poteftas; quanto minus in Principem fupremam, abfolutam, independentem, Monarchicæ Majeftatis fupereminenti magnitudine in Regno fuo fulgentem! Excepit Regina contra hoc forum, tribunal, judicem, iniquiffima, fanguinaria, ac violenta ufurpatione obtrufum, contra jura naturæ, gentium, ac humanas orbis univerfi fanctiones in alieno Regno adverfus hujus Reginam nefarie erectum. Heu! quem mundum effemus habituri, quæ regna, quantam rerum omnium publicarum confufionem, invafiones, turbas, tumultus, fi hæc agendi ratio locum obtineret.

Denique fi caufam ipfam infpiciamus. Quam actionem intentatis accufatores? Quam injuriam veftram perfequimini? An aliquem veftrum Regina læfit? Altum de hoc filentium. Optima Regina non intulit injurias, fed paffa eft, magnas, multas. Ex lege Cornelia de Sicariis agunt adverfus Reginam manfueti & modefti homines. Cædis patratæ arguunt; ad vindictam publicam agunt: fanguinem pro fanguine repetunt. Huc ergo reci-

dit tota accusatio. Jam demus tantisper, quod a veritate abhorrens, quod fictum, quod nulla ratione probatum: demus inquam, in vindictam publicam obtruncati crudeliter Riccii, viri innocentis, cæsum a Regina Darlæum, qui nullis, nisi a Regina mutuatis, splendebat radiis. Quid hoc pertinet ad Reginam Angliæ? quid aliorum intereſt, utrum Regina Scotiæ colum, an sceptrum, vel gladium tractet? Si scelera plectit publica; cur Elisabethæ, cur subditis rationem reddat?

Ecce! pater Elisabethæ duas uxores occidi jussit, inter quas erat mater Elisabethæ; duas repudiavit matrimonio jam consummato; occidit Episcopos, Principes, Duces, nobiles. An exterorum quispiam Principum, an subditi propterea Henricum in jus vocarunt, Elisabetha ipsa quantum sanguinis innocui fudit in Anglia? quis propterea illam actione pulsavit? Vos ipsi accusatores intensis nervis contenditis, ut Regina vestra ob Darlæi cædem vita ipsa spolietur. Cur illa non potuisset Riccii interfectorem capitali pœnæ subjicere.

Sed nolo argumentum hoc esse meum: quia, jure an injuria cæsus sit Darlæus, non disputo. Vestris duntaxat armis vos petere volui. Sed hoc dixi, dicamque semper, innocens a Darlæi sanguine Regina fuit. Reconciliata cum eo gratia: absolutus a nece Riccii; pignus amoris Jacobus, quem in utero gestabat, utriusque filius. Cum Bothwelo nulla sequior familiaritas: connubium cum eo postea initum, a proceribns obtrusum. Servuli viles nequaquam adversus Reginam testes idonei, eo præsertim modo examini & quæstioni subjecti. Nec etiam quidquam edixerant, quod Reginam collusionis convinceret. Audivisse se ab hero, Parlamenti & Reginæ voluntate cædendum Darlæum. Vel probat hoc aliquid, vel nihil? si nihil: innocens Regina est. Si probat, vos ipsos accusatis cædis reos. Eodem enim sermone & de vobis & de Regina vestra testati sunt. Si dicatis, vos falso esse adjectos, dicam ego meliori jure, aut Bothwelum id nunquam dixisse servis, prout constanter ad mortem usque Reginam innocentem pronunciavit, vel id simulasse, ut animum servis faciat, vel servos tormentis victos falso Reginæ nomen vestro, qui una cum Bothwelo cædem patrastis, adjunxisse.

Atque

Atque hoc eft illud judicium, quod Elifabetha, cum Scotiæ Regina jam in Anglia teneretur captiva, miffis delegatis in Scotia haberi voluit, adeo hiulcum, diftortumque, ut Delegati, patentibus accufatorum impofturis, ut maxime vellent, aufi non fint mortis fententiam pronuntiare: indignante propterea Elifabetha, & Judicibus ignaviam, Murræo & Mortono actionem male tractatam exprobrante.

Quia tamen deliberatum habebat Mariam perdere, fucufque colorandæ fententiæ quærendus erat, omiffa illa de Darlæi cæde actione, undique fatifcente. novum ei crimen impegit. Judices itaque datos 34. Fodringamum mittit, ubi Regina detinebatur captiva. Siftitur judicio. Accufationis caput, quod Reginæ Angliæ infidias ftruxerit, pluraque alia contra ejus regnum fit molita. Probatio inde defumpta, quod poft Mariæ mortem Angliæ Reginæ titulum ufurparit, Regina Angliæ per Gallias fit promulgata: ad ejus e captivitate liberationem tum intra tum extra Angliam varia fint cufa confilia. Babingtonum id effe confeffum. Complures litteras in eam rem fcriptas haberi interceptas, argumento non dubio, Elifabethæ vitam perfide fuiffe appetitam. Quatuor jam equites fuiffe accinctos, ut Elifabethæ cædem ad Mariam perferrent. Hæc probationum fumma. De infidiis.

Regina Scotiæ ad hoc judicium citata, imprimis contra forum excepit: fe juris fupremi Reginam non effe Elifabethæ fubditam: judicari proin ab ea aut ejus delegatis non poffe: nec Angliæ legibus ftringi peregrinam. Repofitum: eam jam in Anglia degere, Anglicano proin more vivendum. Adhæc delicto fuo forum fortitam, hoc tribunal declinare non poffe. Coacta igitur in judicium, ne diffidere caufæ fuæ videretur, præmiffa contra forum proteftatione, accufationem tam dilucide diluit, ut facile ejus pateret innocentia, fi veritas, fi juftitia, fi æquitas quæreretur.

Infidias Elifabethæ ftruxit, inquiunt; At ubi? quando? per quos? an, dum in Gallia vixit, Delphino nupta? Sed brevis ea fuerat commoratio. Indicium infidiarum nullum. Nulla hic accufatio; nifi quod dicant, eo tempore Reginam Angliæ fuiffe proclamatam. Verum conteftatur Regina, id per Henricum II. Regem Galliæ focerum fuum fuiffe factum. Si proin culpa in

eo ſit aliqua, a ſe alienam eſſe: ſe certe nihil eſſe molitam. Verum permittamus, Mariam juſſiſſe, Angliæ Reginam ſe promulgari. Fingamus inſuper, eam exercitum comparaſſe, ad occupandum, poſt Mariæ Angliæ Reginæ mortem, Regnum Angliæ. Quæ in eo culpa? jure ſuo egiſſet. Eliſabetha natalium vitio laborabat, nata ex pellice, prout nuper eſt demonſtratum. Maria Scotiæ Regina parentem habuit Jacobum V. Henrici VII. ex filia Henrici VIII. ex ſorore nepotem. Impolluti ſanguinis prærogativa erat proxima hæres Mariæ defunctæ. Si igitur regnum Angliæ petiſſet, quod ſibi debebatur, petiſſet. Si renitenti Angliæ arma intentaſſet, ſuum vindicaſſet. Quis propterea argueret, in caput Eliſabethæ inſidias ſtructas. Frequens inter Principes de regnis ac provinciis eſt contentio, bellum frequens. An idcirco in vitam mutuas tendunt inſidias? Regnum petunt noſtri Principes, non caput æmuli. Sed quid ego hæc? nihil, nihil omnino molita eſt Maria Stuarta, aut in Eliſabetham, aut Angliam, dum juvenili ætate vixit in Gallia.

Sed neque, dum reverſa in Scotiam, eandem moderabatur. Toto enim eo tempore tot calamitatibus, tumultibus, ſeditionibus domeſticis, erat preſſa atque oppreſſa, a perfidis & impiis Calviniſtis, ut Scotiæ Regnum retinere non poſſet. Quis credat, eam tunc in Angliæ Regnum quidquam machinatam? Et cur, ſi in caput Eliſabethæ feciſſet inſidias, prodita ac deſerta a ſuis Scotis, fugiſſet in Angliam? Num Eliſabethæ tanta fiducia ſe crediſſet, dum via patebat in affinem Galliam? Magna profecto vis eſt mentis ſibi male conſciæ: fugit, quem læſum novit, maxime potentem. Non quæro igitur, quidnam molita ſit? quaſnam inſidias fecerit? per quos? quia nullæ fuerunt. Non fecit in Scotia inſidias, ſed paſſa eſt: paſſa eſt multas, graves, iniquiſſimas, afflicta undique Princeps.

Igitur in Anglia inſidias contigiſſe neceſſe ſit. Ita eſt. Sed quis ſtruxit? an illa, quæ toto tempore in arcto carcere latebat abdita, an vero illa, quæ carcerem imperavit, omnesque vias rimata eſt, quibus Reginam innocentem opprimeret? Rei ſeriem paucis percipite. Maria a Scotis ſuis dire vexata, ab Eliſabetha, quæ aſpidem ſinu abſcondebat, amiciſſimis litteris, in quibus eam ſororem appellavit, & liberalibus promiſſis illecta, fugit in

in Angliam velut in afylum. At, nefas; vix fines cum modico famulorum comitatu ingreffa, juffu Elifabethæ comprehenditur, in carcerem abducitur, fpoliatur famulatu, pecunia, cymeliis, fupellectili. Per diverfos carceres raptatur, arctiffime cuftoditur, ab Amia Pauleto carceris præfecto inhumane tractatur: denique poft 20. annorum carcerem immani fcelere obtruncatur.

Deum immortalem! quis alteri ftruxit infidias? an columba accipitri, agnus lupo, mufculus catæ? an illa, quæ nec, fi voluiffet, potuit, an vero illa, quæ potuit, & voluit? Res ipfa loquitur. Sed litteræ funt interceptæ. Quis fcripfit? an Maria? nequaquam. Quid ergo ad illam? amicus ad amicum fcripfit litteras. Ergo inermis armatæ, captiva plena libertate lafcivienti, omnium inops potentia, fatellitio, opibus, omniumque rerum affluentia terra marique circumvallatæ, fecit infidias. Quæ hæc confecutio? Sed quid continebant eæ litteræ? an Mariam machinationis infidiofæ aut proditionis alicujus arguunt? nullo modo. In rationem inquiri nuntiant, qua Maria Stuarta ex diuturno & ærumnofo carcere liberari queat. Principes exteros de ea liberanda effe follicitos. Hoc Babingtonus in equuleo faffus eft. O nervofum argumentum! habemus fcelus. Convicta eft Regina. Infidiata eft vitæ Elifabethæ.

Intellextin' pulchram argutandi viam? Solliciti fuerunt aliqui, ut Regina e carcere liberetur. Ergo fecit infidias. Ergo in vitam Elifabethæ machinata eft. Ergo pereat. Novam profecto jurisprudentiam! inauditam dialecticen! Chriftiani erant folliciti, ut Petrus liberetur e carcere. ErgoPetrus Herodi ftruxit infidias. Paulus per feneftram Sporta dimiffus eft. Ergo machinatus eft in mortem Damafci Præfidis. Negat Regina, datas a fe vel acceptas de fua liberatione literas: nec ullo indicio id conftat. Negat, Babingtonum fibi unquam cognitum, aut confilii quidquam cum illo collatum. Quid ergo ad illam pertinent datæ ad iftum litteræ?

Sed liberales fimus. Permittamus, factum, quod nunquam factum eft. Demus, Mariam, in carcerem iniquiffime conjectam & diuturni fqualoris pertæfam, ad varios fcripfiffe litteras, rogaffe auxilium, imploraffe opem, ut tandem ex tot ærumnis libere-

beretur, vitamque ſervet. Concedamus, Catholicos ejusque amicos ſollicitatos omni ſtudio contendiſſe, ut captivam clam e carcere eripiant. Plus dico. Cedamus & illud, exteros Principes, ejus precibus motos, vi etiam armata ejus liberationem extorſiſſe. An propterea Eliſabethæ inſidias feciſſe dicenda foret? jure ſuo egiſſet. Neceſſariam ſui defenſionem adverſus iniquum aggreſſorem & leges humanæ, & Divinæ, & natura ipſa concedunt. Fugere licuiſſet, ſi potuiſſet; cur facere nequeat, ut poſſit? Vim injuſtam etiam vi licet repellere, ſervata inculpatæ tutelæ moderatione. Non facit inſidias, qui ſe vitamque ſuam juſte defendit. Etiam juſte detentus in carcere, fugit, ſi poſſit, & ut poſſit, ſatagit. An idcirco Principi vel Judici ſtruit inſidias? quanto minus Maria, licet opem flagitaſſet, ut ex injuſto carcere liberetur? Licitum ſibi putavit Eliſabetha, Reginam Scotiæ, in quam jus nullum habebat, inſidiarum prætextu occidere. Quid Reginæ Scotiæ licitum fuiſſet ad avertendas veras inſidias, ut vitam ſervet, jam non eſt neceſſe dicere.

Id unum ego probandum aſſumpſi, nullas a Maria factas Eliſabethæ inſidias: idque ſatis evictum exiſtimo. Nihil eſt machinata, dum vixit in Gallia; nihil, dum in Scotia cum ſubditis ſuis luctabatur; nihil, dum contra fidem ab Eliſabetha datam, contra jura hoſpitii, contra naturæ ac gentium jura perfide fuit comprehenſa, & in carcere detenta. Nullum indicium, nulla probatio. Litteræ, ab aliis ſcriptæ, ad eam non pertinent. Nec illæ inſidiarum, ſed liberationis duntaxat mentionem faciunt. Suſpicionibus ſolummodo & præſumptionibus, iisque leviſſimis tota accuſatio nititur. At ſcelera non præſumuntur, in tanta præſertim Principe. Male profecto ageretur cum humano genere, ſi levibus præſumptionibus vita ſtaret. Et hinc leges etiam ad privatum civem capitis condemnandum probationes luce meridiana clariores exigunt.

Ut dicam, quod res eſt. Satis perſpectum Eliſabethæ, & ſenatui Anglicano fuerat, nullas omnino factas inſidias, imo nec fieri potuiſſe. Noverat tamen Mariæ in Regnum Anglicanum jura. Sciebat a Galliæ Rege promulgatam. Hoc urebat. Non ſatis firmum diadema putavit, quamdiu in vivis eſſet Stuarta. Et fortaſſe hanc ſe ipſa metiens, cogitavit, quid eſſet factura, ſi

o co Mariæ foret. Hinc omnia perturbanda: Hifpano in Belgio & America, Gallo in ipfa Francia quærendus hoftis faceffendumque negotium. Scoti adverfus Reginam fuam concitandi. Illa banditiis, promiffis, fraudibus in caffes trahenda, carceri mancipanda, enecanda. Jura fua perdiderunt miferam Principem. Alienos animi male fibi confcii timores luit. Secura fuiffet, fi minus juris habuiffet.

Plus viginti annis ea lufa tragœdia. Involuta fraudibus ac perfidia turbata omnia: nec tamen exitus fpectabatur: quia caufa nulla fanguinariæ fententiæ inveniebatur. Fingendæ itaque infidiæ, molitiones, machinationes, ut fucus faltem injuftitiam fummamque iniquitatem obtegeret. Cadere igitur debuit infami carnificis manu Princeps innocua, alieni timoris & ambitionis victima. Decuffus coronatus vertex, & purpura Regalis infecta fanguine.

Quantumcunque autem crudelis & fanguinaria fuerit Elifabetha, nunquam tamen ad extremum illud fcelus prolapfuram fuiffe exiftimo, nifi ab hæreticis in illud fuiffet propulfa. Quum enim illi timerent, ne alterius Mariæ Angliæ Reginæ redirent tempora, & fuos & Elifabethæ timores in immenfum auxerunt; atque ut fectas fuas firma ac ftabili fede communirent, bene fe meritos putabant, fi nefcio quas Stuartæ adverfus Reginam machinationes confingerent. Qua de caufa etiam tot aliæ cædes innumeræ patratæ, perduellionis titulo: omnes enim Chrifti Martyres proditionis & infidiarum rei effe debebant. Quæ tamen omnia non Anglicæ Nationis vitio, utpote nobilis & erectæ, fed hærefis fpiritu, optimam etiam gentem depravantis, confecta funt.

Deteftatus eft olim orbis Neapolitana theatra, Regio fanguine horrentia. Et tamen Conradinus cum armato exercitu acceffit Italiam: hoftis erat, dejecturus Carolum Regni ab ipfo Pontifice confirmati poffeffione. Maria Stuarta Regina Scotiæ acceffit Angliam non cum armatis copiis, non hoftis, non privatura Elifabetham Regno, fed auxiliorum promiffis illecta, in locum refugii, fidei Elifabethæ fe committens, agnofcens ipfam Reginam, nec jus aliquod in Angliam fibi tribuens, ipfa aut ejus pofteritate vivente. Tanta nihilominus excitata tragœdia, auctore potiffimum hærefi.

Illud ſane mirandum, Proteſtanticos ſcriptores totis in id viribus incumbere, ut Mariam Stuartam Scotiæ Reginam velut adulteram, parricidam, & Eliſabethæ inſidiatricem, aliisque ſceleribus contaminatam, ac carnificis manu dignam proponant, Eliſabetham vero velut heroidem incomparabilem, omnique virtutum genere ornatam orbi proponant; cum tamen ex Eliſabetha nullus mortalium, ex Maria vero Stuarta multi ex præcipuis Europæ familiis, inter quos ipſe etiam eſt modernus Auguſtiſſimus Imperator, deſcendant. Neque alio jure hæreditario ii, qui hoc ſæculo, quo vivimus, Angliæ clavum tenent, niſi ex Maria Stuarta ad ſe derivato, niti poſſint. Si igitur rei veritas & innocentia illius nullo apud Proteſtantium pennas eſt loco, reſpectus tamen tot Principum Catholicorum & Acatholicorum eos coercere deberet, ne ſtirpem tam vitioſam & abominandam eis obtrudant. Verum iſtis ſolis omnia licent.

Catholica fuit Maria, Eliſabetha nullius fidei, certe Acatholica. Hoc ſufficit.

